بازار کتاب

المجلد: ٥٠

بحار الأنوار

الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

علامه مجلسی

العربية

فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار المجلد ۵۰ : تاریخ امامان جواد، هادی و عسکری علیهم السلام

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج - نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۲،۹۱ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.-

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۹۷۸:۱۶-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۹۷۸:۱۷-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۹۷۸:۱۹-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۹۷۸:۲۰-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۹۷۸:۲۲-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۹۷۸:۲۳-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

**[ترجمه]

أبواب تاريخ الإمام التاسع و السيد القانع حجه الله على جميع العباد و شافع يوم التناد أبى جعفر محمد بن على التقى الجواد صلوات الله عليه و على آبائه الطاهرين و أولاده المعصومين أبد الآبدين

باب ۱ مولده و وفاته و أسمائه و ألقابه و أحوال أولاده صلوات الله عليه

الأخبار

«۱»

كا، [الكافى]: وُلِدَ عليه السلام فِی شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ سَنَه خَمْسٍ وَ تِسْعِينَ وَ مِائَهٍ وَ قُبِضَ عليه السلام سَنَهَ عِشْرِينَ وَ مِائَتَيْنِ فِی آخِرِ ذِی الْقَعْدَهِ وَ هُوَ ابْنُ خَمْسٍ وَ عِشْرِينَ سَنَهً وَ شَهْرَيْنِ وَ ثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً وَ دُفِنَ بِبَغْدَادَ فِی مَقَابِرِ قُرَيْشٍ عِنْدَ قَبْرِ جَدِّهِ مُوسَی عليه السلام وَ قَدْ كَانَ الْمُعْتَصِمُ أَشْخَصَهُ إِلَی بَغْدَادَ فِی أَوَّلِ هَذِهِ السَّنَهِ الَّتِی تُوُفِّیَ فِيهَا عليه السلام.

وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سَبِيكَهُ نُوبِيَّهٌ وَ قِيلَ أَيْضاً إِنَّ اسْمَهَا كَانَ خَيْزُرَانَ وَ رُوِیَ أَنَّهَا كَانَتْ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ مَارِيَهَ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله(۱).

۱- ۱. أصول الكافی ج ۱ ص ۴۹۲.

**[ترجمه]کافی: حضرت جواد علیه السلام در ماه رمضان سال ۱۹۵ هجری متولد شد و در آخر ذی قعده سال ۲۲۰ در سن بیست و پنج سالگی به اضافه دو ماه و هجده روز از دنیا رفت و در بغداد و در مقابر قریش پهلوی قبر جدش موسی بن جعفر علیهما السّلام دفن شد و معتصم ایشان را در اول همان سال که از دنیا رفت به بغداد خواسته بود.

مادرش کنیز فرزند داری به نام سبیکه نوبیه بود، بعضی خیزران نیز گفته اند و روایت شده که از خویشاوندان ماریه مادر ابراهیم پسر پیغمبر صلی اللّه علیه و آله و سلّم بوده. -.[۱] کافی ۱ : ۴۹۲ -

**[ترجمه]

«۲»

ضه، [روضه الواعظین]: وُلِدَ علیه السلام بِالْمَدِینَهِ لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ لِتِسْعَ عَشْرَهَ لَیْلَهً خَلَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ یُقَالُ لِلنِّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سَنَهَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ وَ قُبِضَ بِبَغْدَادَ قَتِیلًا مَسْمُوماً فِی آخِرِ ذِی الْقَعْدَهِ وَ قِیلَ وَفَاتُهُ یَوْمَ السَّبْتِ لِسِتٍّ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ.

**[ترجمه]روضه الواعظین: حضرت جواد علیه السلام در شب جمعه نوزدهم ماه رمضان متولد شد؛ بعضی نیمه ماه رمضان سال ۱۹۵ هجری نوشته اند و در آخر ذی قعده سال ۲۲۰ و بعضی گفته اند: ششم ذیحجه همان سال مسموم شد و به شهادت رسید. -.[۲] روضه الواعظین ۱ : ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۳»

یر، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ قَارِنٍ عَنْ رَجُلٍ کَانَ رَضِیعَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: بَیْنَا أَبُو الْحَسَنِ (۱) جَالِسٌ مَعَ مُؤَدِّبٍ لَهُ یُکَنَّی أَبَا زَکَرِیَّا وَ أَبُو جَعْفَرٍ عِنْدَنَا إِنَّهُ بِبَغْدَادَ وَ أَبُو الْحَسَنِ یَقْرَأُ مِنَ اللَّوْحِ عَلَی مُؤَدِّبِهِ إِذْ بَکَی بُکَاءً شَدِیداً فَسَأَلَهُ الْمُؤَدِّبُ مَا بُکَاؤُکَ فَلَمْ یُجِبْهُ وَ قَالَ ائْذَنْ لِی بِالدُّخُولِ فَأَذِنَ لَهُ فَارْتَفَعَ الصِّیَاحُ وَ الْبُکَاءُ مِنْ مَنْزِلِهِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَیْنَا فَسَأَلْنَاهُ عَنِ الْبُکَاءِ فَقَالَ إِنَّ أَبِی قَدْ تُوُفِّیَ السَّاعَهَ فَقُلْنَا بِمَا عَلِمْتَ قَالَ قَدْ دَخَلَنِی مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ مَا لَمْ أَکُنْ أَعْرِفُهُ قَبْلَ ذَلِکَ فَعَلِمْتُ أَنَّهُ قَدْ مَضَی فَتَعَرَّفْنَا ذَلِکَ الْوَقْتَ مِنَ الْیَوْمِ وَ الشَّهْرِ فَإِذَا هُوَ مَضَی فِی ذَلِکَ الْوَقْتِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: قارن از مردی که او برادر شیری حضرت جواد علیه السلام بود، نقل کرد که گفت: روزی حضرت امام علی النقی علیه السلام با مؤدب مشق خود که کنیه‌اش ابا زکریا بود، نشسته بود. حضرت جواد علیه السّلام آن موقع در بغداد بود و امام علی النقی علیه السلام مشق خود را برای معلم می خواند. ناگهان گریه شدیدی را آغاز نمود. معلم پرسید: علت گریه شما چه بود؟ جواب نداد و فرمود: اجازه می دهی من به منزلم داخل شوم؟ مؤدب اجازه داد و یک مرتبه صدای شیون و گریه زنان از منزل بلند شد.

بعـد از اینکه پیش ما آمـد علت گریه را پرسـیدیم، فرمود: پدرم هم اکنون از دنیا رفت! گفتیم از کجا فهمیدی؟ فرمود: عظمت خـدا چنان بر دلم جای گرفت که برایم سابقه نداشت! فهمیدم پدرم از دنیا رفته. روز و ماه آن تاریخ را یادداشت کردیم، وقتی خبر آمد معلوم شد حضرت جواد علیه السلام در همان ساعت از دنیا رفته بوده. - .[۱]

بصائر الدرجات: ۴۶۷ -

**[ترجمه]

«۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی مُسَافِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السـلام: أَنَّهُ قَالَ فِی الْعَشِیَّهِ الَّتِی تُوُفِّیَ فِیهَا إِنِّی مَیِّتٌ اللَّیْلَهَ ثُمَّ قَالَ نَحْنُ مَعْشَرٌ إِذَا لَمْ یَرْضَ اللَّهُ لِأَحَدِنَا الدُّنْیَا نَقَلْنَا إِلَیْهِ (۳).

**[ترجمه]خرایج: ابو مسافر از حضرت جواد علیه السلام نقل کرده که در همان شبی که ایشان از دنیا رفت، فرمود: من امشب می میرم؛ آنگـاه فرمود: ما خانواده ای هستیم که هر وقت خداونـد دنیا را برای یکی از ما صـلاح ندانـد، ما را به سوی خود می برد. - .[۲]

الخرائج و الجرائح ۲ : ۷۷۳ -

**[ترجمه]

«۵»

شا، [الإرشاد]: کَانَ مَوْلِدُهُ علیه السلام فِی شَهْرِ رَمَضَانَ سَنَهَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ وَ قُبِضَ فِی بَغْدَادَ فِی ذِی الْقَعْدَهِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ لَهُ خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ سَنَهً وَ کَانَتْ مُدَّهُ خِلَافَتِهِ لِأَبِیهِ وَ إِمَامَتِهِ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَ عَشْرَهَ سَنَهً وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا سَبِیکَهُ وَ کَانَتْ نُوبِیَّهً وَ قُبِضَ علیه السـلام بِبَغْـدَادَ وَ کَانَ سَـبَبُ وُرُودِهِ إِلَیْهَا إِشْـخَاصَ الْمُعْتَصِمِ لَهُ مِنَ الْمَـدِینَهِ فَوَرَدَ بَغْدَادَ لِلَیْلَتَیْنِ بَقِیَتَا مِنَ الْمُحَرَّمِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ تُوُفِّیَ بِهَا فِی ذِی الْقَعْدَهِ مِنْ هَذِهِ

۱- ۱. یعنی أبا الحسن علیّ بن محمّد الهادی علیهما السلام.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۴۶۷ الطبعه الحدیثه.

۳- ۳. لم نظفر علیه فی مختار الخرائج.

السَّنَهِ وَ قِيلَ إِنَّهُ مَضَى مَسْمُوماً وَ لَمْ يَثْبُتْ عِنْدِي بِذَلِكَ خَبَرٌ فَأَشْهَدَ بِهِ وَ دُفِنَ بِمَقَابِرِ قُرَيْشٍ فِي ظَهْرِ جَدِّهِ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليهما السلام وَ كَانَ لَهُ يَوْمَ قُبِضَ خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ سَنَهً وَ أَشْهُرٌ وَ كَانَ مَنْعُوتاً بِالْمُنْتَجَبِ وَ الْمُرْتَضَى وَ خَلَّفَ مِنَ الْوَلَدِ عَلِيّاً ابْنَهُ الْإِمَامَ مِنْ بَعْدِهِ وَ مُوسَى وَ فَاطِمَهَ وَ أُمَامَهَ ابْنَتَيْهِ وَ لَمْ يُخَلِّفْ ذَكَراً غَيْرَ مَنْ سَمَّيْنَاهُ (۱).

**[ترجمه]ارشاد: تولد حضرت جواد علیه السلام در سال ۱۹۵ ماه رمضان بود و در سال ۲۲۰ در ماه ذی قعده در بغداد از دنیا رفت، ایشان وقت وفات بیست و پنج سال داشت و مدت امامت و جانشینی ایشان از پدر بزرگوارش چهارده سال بود؛ مادرش کنیز فرزنداری به نام سبیکه از اهالی نوبه بود.

حضرت جواد علیه السلام در بغداد از دنیا رفت و معتصم آن جناب را از مدینه به بغداد احضار کرده بود؛ دو روز به آخر محرم مانده در سال ۲۲۰ وارد بغداد شد و همان سال در ذی قعده از دنیا رفت. بعضی گفته اند: به وسیله سم شهید شد، ولی برای من خبری ثابت نشده که به آن استشهاد کنم؛ و در مقابر قریش پشت حضرت موسی بن جعفر علیهما السّلام دفن شد و هنگام مرگ ۲۵ سال و چند ماه داشت، لقبش منتجب و مرتضی بود. فرزندانش امام علی النقی علیه السلام و موسی و فاطمه و امامه بودند و ایشان دو دختر و دو پسر داشت؛ دیگر غیر از آنچه نام بردیم فرزندی نداشت. - [۱]

ارشاد : ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۶»

شا، [الإرشاد] رَوَى الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْحُسَيْنِيُّ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ: كَانَ الْمُتَوَكِّلُ يَقُولُ وَيْحَكُمْ قَدْ أَعْيَانِي أَمْرُ ابْنِ الرِّضَا وَ جَهَدْتُ أَنْ يَشْرَبَ مَعِي وَ يُنَادِمَنِي فَامْتَنَعَ وَ جَهَدْتُ أَنْ أَجِدَ فُرْصَهً فِي هَذَا الْمَعْنَى فَلَمْ أَجِدْهَا فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ حَضَرَ إِنْ لَمْ تَجِدْ مِنِ ابْنِ الرِّضَا(۲)

مَا تُرِيدُهُ مِنْ هَذِهِ الْحَالِ فَهَذَا أَخُوهُ مُوسَى (۳)

ص: ۳

۱- ۱. إرشاد المفيد ص ۲۹۷ و ۳۰۷.

۲- ۲. كـان يطلق« ابن الرضا» على أبى جعفر محمّـد الجواد خاصّه، ثمّ اطلق من بعـده على احفاد الرضا عليه السـلام عامه و هما الإمام أبو الحسن الهادى، و موسـى المبرقع حتى كان يطلق على أبى محمّد الحسن العسكرىّ عليه السلام كما ستعرف ذلك فى حـديث أحمد ابن عبيد اللّه بن الخاقان فى باب وفاته عليه السـلام تحت الرقم: ۱. لكن الظاهر بل المقطوع أن المراد بابن الرضـا فى هـذا الحـديث هو أبو الحسن الهادى عليه السـلام، و لذلك رواه المفيد فى الإرشاد ص ۳۱۲ بـاب دلائل أبى الحسن علىّ بن محمّـد الهادى عليه السـلام و رواه الكلينى فى الكافى ج ۱ ص ۵۰۲ باب مولـده، و هكذا ابن شـهرآشوب فى المناقب ج ۴ ص ۴۰۹ فى معجزاته و الطبرسـىّ فى إعلام الورى. كمـا أن المصـنّف- قـدّس سرّه- أخرج الحـديث من الكافى باب معجزات أبى

الحسن الهادى عليه السلام تحت الرقم ۴۷، فذكر الحديث هنا مقتحم.

۳- ۳. لم يخلف أبو جعفر الجواد عليه السـلام من الذكور الا أبا الحسن عليا الهادى« ع» و موسى المبرقع، و هو لام ولد مات بقم و قبره بها و إليه ينتهى نسب الرضويين من السادات. و هو المراد فى هذا الحديث كما يصـرح بعد ذلك بأنّه قد تلقاه أبو الحسن الهادى أخوه عليه السلام بقنطره وصيف. و لعلّ تلامذه المصنّف- قدّس سرّه- ألحقوا هذا الحديث بالباب توهما منهم أن المراد بموسـى أخى ابن الرضا هو أخو محمّد الجواد ابن علىّ بن موسى الرضا عليهما السلام كما زعمه بعض المورخين على ما مر فى ج ۴۹ ص ۲۲۲.

قَصَّافٌ عَزَّافٌ يَأْكُلُ وَ يَشْرَبُ وَ يَعْشَقُ وَ يَتَجَالَعُ فَأَحْضِرْهُ وَ أَشْهِرْهُ فَإِنَّ الْخَبَرَ يَشِيعُ عَنِ ابْنِ الرِّضَا بِذَلِكَ وَ لَا يُفَرِّقُ النَّاسُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَخِيهِ وَ مَنْ عَرَفَهُ اتَّهَمَ أَخَاهُ بِمِثْلِ فِعَالِهِ فَقَالَ اكْتُبُوا بِإِشْخَاصِهِ مُكَرَّماً فَأُشْخِصَ مُكَرَّماً فَتَقَدَّمَ الْمُتَوَكِّلُ أَنْ يَتَلَقَّاهُ جَمِيعُ بَنِي هَاشِمٍ وَ الْقُوَّادُ وَ سَائِرُ النَّاسِ وَ عَمِلَ عَلَى أَنَّهُ إِذَا رَآهُ أَقْطَعَهُ قَطِيعَةً وَ بَنَى لَهُ فِيهَا وَ حَوَّلَ إِلَيْهِ الْخَمَّارِينَ وَ الْقِيَانَ وَ تَقَدَّمَ لِصِلَتِهِ وَ بِرِّهِ وَ أَفْرَدَ لَهُ مَنْزِلًا سَرِيّاً يَصْلُحُ أَنْ يَزُورَهُ هُوَ فِيهِ.

فَلَمَّا وَافَى مُوسَى تَلَقَّاهُ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام فِي قَنْطَرَهِ وَصِيفٍ وَ هُوَ مَوْضِعٌ يُتَلَقَّى فِيهِ الْقَادِمُونَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَ وَفَّاهُ حَقَّهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ قَدْ أَحْضَرَكَ لِيَهْتِكَكَ وَ يَضَعَ مِنْكَ فَلَا تُقِرَّ لَهُ أَنَّكَ شَرِبْتَ نَبِيذاً وَ اتَّقِ اللَّهَ يَا أَخِي أَنْ تَرْتَكِبَ مَحْظُوراً فَقَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّمَا دَعَانِي لِهَذَا فَمَا حِيلَتِي قَالَ وَ لَا تَضَعْ مِنْ قَدْرِكَ وَ لَا تَعْصِ رَبَّكَ وَ لَا تَفْعَلْ مَا يَشِينُكَ فَمَا غَرَضُهُ إِلَّا هَتْكُكَ فَأَبَى عَلَيْهِ مُوسَى وَ قَرَّرَ عَلَيْهِ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام الْقَوْلَ وَ الْوَعْظَ وَ هُوَ مُقِيمٌ عَلَى خِلَافِهِ فَلَمَّا رَأَى أَنَّهُ لَا يُجِيبُ قَالَ عليه السلام لَهُ أَمَا إِنَّ الْمَجْلِسَ الَّذِي تُرِيدُ الِاجْتِمَاعَ مَعَهُ عَلَيْهِ لَا تَجْتَمِعُ عَلَيْهِ أَنْتَ وَ هُوَ أَبَداً قَالَ فَأَقَامَ مُوسَى ثَلَاثَ سِنِينَ يُبَكِّرُ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بَابِ الْمُتَوَكِّلِ فَيُقَالُ قَدْ تَشَاغَلَ الْيَوْمَ فَيَرُوحُ فَيُبَكِّرُ فَيُقَالُ لَهُ قَدْ سَكِرَ فَيُبَكِّرُ فَيُقَالُ لَهُ قَدْ شَرِبَ دَوَاءً فَمَا زَالَ عَلَى هَذَا ثَلَاثَ سِنِينَ حَتَّى قُتِلَ الْمُتَوَكِّلُ وَ لَمْ يَجْتَمِعْ مَعَهُ عَلَى شَرَابٍ (۱).

**[ترجمه]ارشاد: یعقوب بن یاسر می گوید: متوکل پیوسته این حرف را می زد: کار ابن الرضا (منظور حضرت امام علی النقی علیه السلام است) مرا بیچاره کرده و هر چه کوشش کردم که با من به شراب خواری بپردازد و ندیم و هم پیاله من شود قبول نکرد. در پی فرصتی برای این کار بودم که نصیبم نشد! یکی از حاضرین گفت: اگر نتوانستی ابن الرضا را به چنین کاری و اداری، برادرش موسی شرابخوار و قمارباز بی باکی است که از معاشقه و شرب خمر و بد زبانی پرهیز ندارد! او را بخواه و به این کارها بین مردم مشهور کن. مردم که می شنوند ابن الرضا چنین کرده، دیگر فرقی بین او و برادرش نخواهند گذاشت و کسی هم که او را نشناسد، از کارهای برادرش بر او خرده می گیرد.

متوکل گفت: بنویسید او را با احترام بیاورند. موسی را با احترام خواستند؛ متوکل دستور داد که تمام بنی هاشم و سپه داران و سایر مردم به استقبالش بروند؛ تصمیم گرفت که پس از ملاقات با او باغی بزرگ را به او جائزه بدهد و در آنجا برایش ساختمانی بسازند و چند نفر از ساقیان شراب و نوازندگان را در آن ساختمان جای دهند و دستور هر نوع کمک و جایزه را برایش داد. یک منزل بسیار خوب نیز برایش ترتیب داد که صلاحیت داشته باشد خودش در آن منزل از موسی دیدن کند.

وقتی موسی آمد، حضرت امام علی النقی علیه السلام او را سر پل وصیف که معمولا استقبال کنندگان آنجا یکدیگر را ملاقات می کردند دید و سلام کرد و به او احترام نمود و مراعات حقش را کرد؛ سپس فرمود: این مرد تو را خواسته تا آبرویت را ببرد و خوار و ذلیلت کند! مبادا اقرار کنی که شراب نوشیده ای! برادر جان! از خدا بترس که مرتکب گناه شوی. موسی گفت: او مرا برای همین کار خواسته، من چه می توانم بکنم؟ فرمود: ارزش خود را از دست مده و معصیت خدا را نکن. مبادا کاری کنی که باعث ننگ تو شود و او جز آبروریزی تو نظری ندارد! موسی حرف امام را نپذیرفت. باز امام اصرار کرد و پند و اندرز داد، اما او پیوسته مخالفت می کرد. وقتی حضرت دید قبول نمی کند، به او فرمود: اکنون بدان! آن مجلسی که تو در نظر داری با متوکل بنشینی برایت فراهم نمی شود تو و او هرگز نمی توانید با هم باشید.

راوی گفت: موسی سه سال تمام صبح زود به در خانه متوکل می رفت، ولی به او می گفتند: فعلا مشغول است و نمی تواند

تو را بپـذیرد. بر می گشت و فردا می رفت بـاز جواب می دادنـد: متوکل مست شـراب است! باز روز بعـد می رفت، می گفتند مریض است دوا خورده؛ بـا همین وضع سه سـال تمام را گذرانیـد تا متوکل کشـته شـد و نتوانست در یک مجلس شـراب با او همنشین باشد. - . ارشاد: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

بیان

القصف اللهو و اللعب و المعـازف الملاهی و مرأه جالعه أی قلیله الحیاه تتکلم بالفحش و کـذلک الرجل جلع و جالع و مجالعه القوم مجاوبتهم بالفحش و تنازعهم عند الشرب و القمار و فی بعض النسخ بالخاء المعجمه و هو أیضا کنایه عن قله الحیاء.

ص: ۴

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۱۲.

**[ترجمه]قصف به معنای لهو و لعب است و معازف به معنای لهویات است و امرأه جالعه یعنی زن بی حیایی که با فحش و بدزبانی تکلم می کند و برای مرد نیز عبارت جَلَعَ و جالَعَ استعمال می شود و مجالعه القوم یعنی با فحش و ناسزا به مردم جواب دادن و هنگام شرب خمر و قمار بازی با آنان منازعه کردن و در بعضی نسخه ها با خاء ضبط شده یعنی مخالعه و این کلمه نیز کنایه از بی حیایی است.

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرْقَانَ صَاحِبِ ابْنِ أَبِی دُوَادٍ(۱)

وَ صَدِیقِهِ بِشِدَّهٍ قَالَ: رَجَعَ ابْنُ أَبِی دُوَادٍ ذَاتَ یَوْمٍ مِنْ عِنْدِ الْمُعْتَصِمِ وَ هُوَ مُغْتَمٌّ فَقُلْتُ لَهُ فِی ذَلِکَ فَقَالَ وَدِدْتُ الْیَوْمَ أَنِّی قَدْ مِتُّ مُنْذُ عِشْرِینَ سَنَهً قَالَ قُلْتُ لَهُ وَ لِمَ ذَاکَ قَالَ لِمَا کَانَ مِنْ هَذَا الْأَسْوَدِ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الْیَوْمَ بَیْنَ یَدَیْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ قَالَ قُلْتُ لَهُ وَ کَیْفَ کَانَ ذَلِکَ قَالَ إِنَّ سَارِقاً أَقَرَّ عَلَی نَفْسِهِ بِالسَّرِقَهِ وَ سَأَلَ الْخَلِیفَهَ تَطْهِیرَهُ بِإِقَامَهِ الْحَدِّ عَلَیْهِ فَجَمَعَ لِذَلِکَ الْفُقَهَاءَ فِی مَجْلِسِهِ وَ قَدْ أَحْضَرَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ فَسَأَلَنَا عَنِ الْقَطْعِ فِی أَیِّ مَوْضِعٍ یَجِبُ أَنْ یُقْطَعَ قَالَ فَقُلْتُ مِنَ الْکُرْسُوعِ (۲)

قَالَ وَ مَا الْحُجَّهُ فِی ذَلِکَ قَالَ قُلْتُ لِأَنَّ الْیَدَ هِیَ الْأَصَابِعُ وَ الْکَفُّ إِلَی

الْکُرْسُوعِ لِقَوْلِ اللَّهِ فِی التَّیَمُّمِ فَامْسَحُوا بِوُجُوهِکُمْ وَ أَیْدِیکُمْ (۳) وَ اتَّفَقَ مَعِی ذَلِکَ قَوْمٌ وَ قَالَ آخَرُونَ بَلْ یَجِبُ الْقَطْعُ مِنَ الْمِرْفَقِ قَالَ وَ مَا الدَّلِیلُ عَلَی ذَلِکَ قَالُوا لِأَنَّ اللَّهَ لَمَّا قَالَ وَ أَیْدِیَکُمْ إِلَی الْمَرافِقِ فِی الْغَسْلِ دَلَّ ذَلِکَ عَلَی أَنَّ حَدَّ الْیَدِ هُوَ الْمِرْفَقُ

ص: ۵

۱- ۱. فی نسخه الأصل و هکذا المصدر« ابن أبی دواد» و هو سهو و الصحیح ما فی الصلب« ابن أبی دواد» کغراب، و الرجل هو أحمد بن أبی دواد القاضی. کان قاضیا ببغداد فی عهد المأمون و المعتصم و الواثق و المتوکل، و کان بینه و بین محمّد بن عبد الملک الزیات وزیر المعتصم و الواثق عداوه ففلج فی سنه ۲۳۳ و سخط علیه المتوکل و علی ولده أبی الولید محمّد بن أحمد، و کان علی القضاء فأخذ من أبی الولید محمّد بن أحمد مائه و عشرین الف دینار و جوهرا بأربعین ألف دینار مصادره، و سیره الی بغداد من سامرّاء و کانت وفاته فی سنه ۲۴۰ الهجریه. و قال الفیروزآبادی: زرقان کعثمان لقب أبی جعفر الزیات المحدث. و والد عمرو شیخ للأصمعی. و لعلّ الأول هو الذی کان صاحب ابن أبی دواد.

۲- ۲. الکرسوع: کعصفور: طرف الزند الذی یلی الخنصر الناتئ عند الرسغ. أو عظیم فی طرف الوظیف ممّا یلی الرسغ من وظیف الشاء و نحوها من غیر الآدمیین، قاله الفیروزآبادی.

۳- ۳. المائده: ۵.

قَالَ فَالْتَفَتَ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام فَقَالَ مَا تَقُولُ فِي هَذَا يَا أَبَا جَعْفَرٍ فَقَالَ قَدْ تَكَلَّمَ الْقَوْمُ فِيهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ دَعْنِي مِمَّا تَكَلَّمُوا بِهِ أَيُّ شَيْءٍ عِنْدَكَ قَالَ أَعْفِنِي عَنْ هَذَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ بِاللَّهِ لَمَّا أَخْبَرْتَ بِمَا عِنْدَكَ فِيهِ فَقَالَ أَمَّا إِذَا أَقْسَمْتَ عَلَيَّ بِاللَّهِ إِنِّي أَقُولُ إِنَّهُمْ أَخْطَئُوا فِيهِ السُّنَّةَ فَإِنَّ الْقَطْعَ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ مِنْ مَفْصِلِ أُصُولِ الْأَصَابِعِ فَيُتْرَكُ الْكَفُّ قَالَ وَ مَا الْحُجَّةُ فِي ذَلِكَ قَالَ قَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ السُّجُودُ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ الْوَجْهِ وَ الْيَدَيْنِ وَ الرُّكْبَتَيْنِ وَ الرِّجْلَيْنِ فَإِذَا قُطِعَتْ يَدُهُ مِنَ الْكُرْسُوعِ أَوِ الْمِرْفَقِ لَمْ يَبْقَ لَهُ يَدٌ يَسْجُدُ عَلَيْهَا وَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ أَنَّ الْمَساجِدَ لِلَّهِ (۱) يَعْنِي بِهِ هَذَا الْأَعْضَاءَ السَّبْعَةَ الَّتِي يُسْجَدُ عَلَيْهَا فَلا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَداً وَ مَا كَانَ لِلَّهِ لَمْ يُقْطَعْ قَالَ فَأَعْجَبَ الْمُعْتَصِمَ ذَلِكَ وَ أَمَرَ بِقَطْعِ يَدِ السَّارِقِ مِنْ مَفْصِلِ الْأَصَابِعِ دُونَ الْكَفِّ قَالَ ابْنُ أَبِي دُوَادٍ قَامَتْ قِيَامَتِي وَ تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُ حَيّاً قَالَ زُرْقَانُ قَالَ ابْنُ أَبِي دُوَادٍ صِرْتُ إِلَى الْمُعْتَصِمِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ فَقُلْتُ إِنَّ نَصِيحَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيَّ وَاجِبَةٌ وَ أَنَا أُكَلِّمُهُ بِمَا أَعْلَمُ أَنِّي أَدْخُلُ بِهِ النَّارَ قَالَ وَ مَا هُوَ قُلْتُ إِذَا جَمَعَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فِي مَجْلِسِهِ فُقَهَاءَ رَعِيَّتِهِ وَ عُلَمَاءَهُمْ لِأَمْرٍ وَاقِعٍ مِنْ أُمُورِ الدِّينِ فَسَأَلَهُمْ عَنِ الْحُكْمِ فِيهِ فَأَخْبَرُوهُ بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْحُكْمِ فِي ذَلِكَ وَ قَدْ حَضَرَ مَجْلِسَهُ أَهْلُ بَيْتِهِ وَ قُوَّادُهُ وَ وُزَرَاؤُهُ وَ كُتَّابُهُ وَ قَدْ تَسَامَعَ النَّاسُ بِذَلِكَ مِنْ وَرَاءِ بَابِهِ ثُمَّ يَتْرُكُ أَقَاوِيلَهُمْ كُلَّهُمْ لِقَوْلِ رَجُلٍ يَقُولُ شَطْرُ هَذِهِ الْأُمَّهِ بِإِمَامَتِهِ وَ يَدَّعُونَ أَنَّهُ أَوْلَى مِنْهُ بِمَقَامِهِ ثُمَّ يَحْكُمُ بِحُكْمِهِ دُونَ حُكْمِ الْفُقَهَاءِ قَالَ فَتَغَيَّرَ لَوْنُهُ وَ انْتَبَهَ لِمَا نَبَّهْتُهُ لَهُ وَ قَالَ جَزَاكَ اللَّهُ عَنْ نَصِيحَتِكَ خَيْراً قَالَ فَأَمَرَ الْيَوْمَ الرَّابِعَ فُلَاناً مِنْ كُتَّابِ وُزَرَائِهِ بِأَنْ يَدْعُوَهُ إِلَى مَنْزِلِهِ فَدَعَاهُ فَأَبَى أَنْ يُجِيبَهُ وَ قَالَ قَدْ عَلِمْتَ أَنِّي لَا أَحْضُرُ مَجَالِسَكُمْ فَقَالَ إِنِّي إِنَّمَا أَدْعُوكَ إِلَى الطَّعَامِ

۱- ۱. الجن: ۱۸.

وَ أَحِبُّ أَنْ تَطَأَ ثِيَابِي وَ تَدْخُلَ مَنْزِلِي فَأَتَبَرَّكَ بِذَلِكَ فَقَدْ أَحَبَّ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ مِنْ وُزَرَاءِ الْخَلِيفَهِ لِقَاءَكَ فَصَارَ إِلَيْهِ فَلَمَّا طَعِمَ مِنْهَا أَحَسَّ السَّمَّ فَدَعَا بِدَابَّتِهِ فَسَأَلَهُ رَبُّ الْمَنْزِلِ أَنْ يُقِيمَ قَالَ خُرُوجِي مِنْ دَارِكَ خَيْرٌ لَکَ فَلَمْ يَزَلْ يَوْمُهُ ذَلِکَ وَ لَيْلُهُ فِي خِلْفَهٍ(۱)

حَتَّى قُبِضَ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زرقان مصاحب ابن ابی داود و رفیق صمیمی اش گفت: یک روز ابن ابی داود از پیش معتصم برگشت در حالی که غمگین و افسرده بود. گفتم: چه شده؟ گفت: امروز آرزو کردم که کاش بیست سال پیش مرده بودم! پرسیدم: برای چه؟ گفت: به واسطه کاری که از این جوان سیه چرده، پسر علی بن موسی الرضا علیهما السلام (حضرت جواد ع) در حضور امیر المؤمنین انجام شد! گفتم: جریان چه بود؟ گفت: سارقی را آوردند که اقرار به دزدی خود کرده بود؛ از خلیفه درخواست داشت که او را به وسیله جاری کردن حد پاک نماید، به همین جهت فقها را در مجلس خود جمع کرده بود و او (حضرت جواد ع) نیز بود. از ما پرسید: چه قسمت از دست دزد باید قطع شود؟ من گفتم: از مچ .

گفت: به چه دلیل؟ گفتم: زیرا دست، اطلاق بر انگشتها و کف دست می شود تا مچ. خداوند در آیه تیمم نیز می فرماید: «فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَ أَيْدِيكُمْ. - .[۱]

مائده / ۶ - »، {روی زمین پاکی را (و هر دو دست خود را به آن زمین بزنید) و مسح کنید مقداری از رویهای خود و دستهای خود را از آن خاک.} حرف مرا گروهی از دانشمندان قبول کردند.

یک دسته دیگر گفتند: باید تا آرنج قطع شود؛ پرسید: به چه دلیل؟ گفتند: زیرا خداوند در این آیه می فرماید: «وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرافِقِ.» ، {و دستهای خود را تا آرنجها بشویید} یعنی در شستن دست در وضو، باید تا آرنج را شست؛ پس حد دست تا آرنج است.

در این موقع رو به جانب محمّد بن علی علیهما السّلام کرده گفت: شما چه می گویید؟ فرمود: ای امیر المؤمنین! اینها نظر خود را در مورد دست دزد گفتند. خلیفه گفت: شما را به خدا سوگند که شما نیز نظر خود را بفرمائید. فرمود: اکنون که قسم دادی می گویم که اینها بر خلاف دستور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می گویند! زیرا دست دزد باید از آخر انگشتان قطع شود؛ پس کف دست باقی بماند. گفت: به چه دلیل؟ فرمود: به دلیل فرمایش پیغمبر اکرم صلی الله علیه و اله که فرموده است: سجده بر هفت موضع انجام می شود: صورت و دو دست و دو زانو و دو پا؛ اگر دستش را از مچ یا آرنج قطع کنند، دیگر دستی نخواهد ماند تا سجده نماید! خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «أَنَّ الْمَساجِدَ لِلَّهِ. - .[۲]

جن / ۱۸ - » ، {و آنکه مسجدها از آن خداست.} منظورش همین هفت موضع است که با آن سجده می کنند، «فَلا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَداً»، {پس مخوانید با خدا هیچ کس را.} آنچه اختصاص به خدا داشته باشد قطع نمی شود.

معتصم حرف او را پسندید و دستور داد دست دزد را از انتهای انگشتان قطع کنند و کف دست را باقی بگذارند .

ابن ابی داود گفت: برای من قیامتی به پا شد! آرزو داشتم که زنده نباشم. زرقان گفت: ابن ابی داود بعدها به من گفت: پس

از سه روز پیش معتصم رفته و گفتم: خیر خواهی برای امیر المؤمنین بر من واجب است. من می خواهم در موردی با شما صحبت کنم که می دانم به واسطه این حرف اهل جهنم خواهم شد. پرسید منظورت چیست؟ گفتم: وقتی امیر المؤمنین(یعنی شما) برای حکمی از احکام دین تمام دانشمندان مملکت و فقیهان را در مجلس خود احضار می کند و از آنها می پرسد و ایشان نیز نظر خود را می دهند، با اینکه در چنین مجلسی خویشاوندان امیرالمؤمنین و سپه داران و وزیران و منشیان حضور دارند و مردم پیوسته گوش به چنین مجالسی دارند که چه اتفاق می افتد؛ چرا شما سخن تمام دانشمندان را رها می کنی و گفتار مردی را می پذیری که گروهی از مسلمانان مدعی امامت برای او هستند و می گویند: او شایسته مقام خلافت است نه معتصم. و سپس به حکم او عمل می نمایی و حکم فقها را نادیده می گیری؟!!

ابن ابی داود می گوید: متوجه شدم رنگ چهره معتصم تغییر کرد و فهمید چه کرده است؛ گفت: خدا به تو پاداش این نصیحت و خیرخواهی را بدهد. روز چهارم فلان نویسنده را دستور داد که حضرت جواد علیه السلام را به منزل خود دعوت کند. ولی امام محمّد تقی علیه السلام نپذیرفت و فرمود: می دانید که من به مجالس شما نمی آیم. گفت: من شما را برای صرف غذا دعوت می کنم، آرزو دارم قدم بر روی فرش ما بگذارید و منزل ما را تبرک فرمائید؛ فلان کس نیز از وزیران خلیفه آرزوی ملاقات شما را دارد. حضرت به منزل او رفت و پس از میل کردن مقداری غذا، احساس مسمومیت نمود و مرکب سواری خود را خواست تا برود. صاحب منزل تقاضا کرد که بیشتر تشریف داشته باشید. فرمود: رفتن من برای تو بهتر است. حضرت جواد علیه السلام آن روز تا شب پیوسته حالش خراب بود و قی می فرمود و از درد شکم به خود می پیچید تا از دنیا رفت. -.[۱]

تفسیر عیاشی ۱ : ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۸»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: وُلِدَ علیه السلام بِالْمَدِینَهِ لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ لِلتَّاسِعَ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ یُقَالُ لِلنِّصْفِ مِنْهُ وَ قَالَ ابْنُ عَیَّاشٍ (۳)

یَوْمَ الْجُمُعَهِ لِعَشْرٍ خَلَوْنَ مِنْ رَجَبٍ سَنَهَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ وَ قُبِضَ بِبَغْدَادَ مَسْمُوماً فِی آخِرِ ذِی الْقَعْدَهِ وَ قِیلَ یَوْمَ السَّبْتِ لِسِتٍّ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ دُفِنَ فِی مَقَابِرِ قُرَیْشٍ إِلَی جَنْبِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام وَ عُمُرُهُ خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ سَنَهً وَ قَالُوا وَ ثَلَاثَهُ أَشْهُرٍ وَ اثْنَانِ وَ عِشْرُونَ یَوْماً وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ تُدْعَی دُرَّهَ وَ کَانَتْ مَرِیسِیَّهً(۴) ثُمَّ سَمَّاهَا الرِّضَا علیه السلام خَیْزُرَانَ وَ کَانَتْ مِنْ أَهْلِ بَیْتِ مَارِیَهَ الْقِبْطِیَّهِ وَ یُقَالُ إِنَّهَا سَبِیکَهُ وَ کَانَتْ نُوبِیَّهً وَ یُقَالُ رَیْحَانَهُ وَ تُکَنَّی أُمَّ الْحَسَنِ وَ مُدَّهُ وَلَایَتِهِ سَبْعَ عَشْرَهَ سَنَهً وَ یُقَالُ أَقَامَ مَعَ أَبِیهِ سَبْعَ سِنِینَ وَ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ وَ یَوْمَیْنِ وَ بَعْدَهُ ثَمَانِیَ عَشْرَهَ سَنَهً إِلَّا عِشْرِینَ یَوْماً فَکَانَ فِی سِنِی إِمَامَتِهِ بَقِیَّهُ مُلْکِ

۱- ۱. فی نسخه الأصل« حلقه» و فی المصدر« خلفه» و الصحیح ما فی الصلب، و الخلفه- بالکسر-: الهیضه و هی انطلاق البطن و القیاء و القیام جمیعا.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۱۹ و ۳۲۰.

۳- ۳. هو أحمد بن محمّد بن عبد اللّه بن الحسن بن عیّاش الجوهریّ المعاصر للشیخ الصدوق، کان من أهل العلم و الأدب، صاحب کتاب مقتضب الاثر فی النصّ علی الأئمّه الاثنی عشر علیهم السلام، و کتاب اخبار ابی هاشم الجعفری و غیر ذلک.

۴- ۴. مریسه بتشدید الراء علی وزن سکینه قریه بمصر و ولایه من ناحیه الصعید ینسب الیها بشر بن غیاث المریسی، و فی بعض النسخ« مرسیه» و مرسیه بالضم مخففه کان اسم بلد إسلامی بالمغرب کثیر المناره و البساتین، کما فی القاموس ج ۲ ص ۲۵۱.

الْمَأْمُونِ ثُمَّ مُلْکَ الْمُعْتَصِمِ وَ الْوَاثِقِ وَ فِی مُلْکِ الْوَاثِقِ اسْتُشْهِدَ-(۱)

قَالَ ابْنُ بَابَوَیْهِ سَمَّ الْمُعْتَصِمُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام وَ أَوْلَادُهُ عَلِیٌّ الْإِمَامُ وَ مُوسَی وَ حَکِیمَهُ وَ خَدِیجَهُ وَ أُمُّ کُلْثُومٍ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَارِثِیُّ خَلَّفَ فَاطِمَهَ وَ أُمَامَهَ فَقَطْ وَ قَدْ کَانَ زَوَّجَهُ الْمَأْمُونُ ابْنَتَهُ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ مِنْهَا وَلَدٌ وَ سَبَبُ وُرُودِهِ بَغْدَادَ إِشْخَاصُ الْمُعْتَصِمِ لَهُ مِنَ الْمَدِینَهِ فَوَرَدَ بَغْدَادَ لِلَیْلَتَیْنِ بَقِیَتَا مِنَ الْمُحَرَّمِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ أَقَامَ بِهَا حَتَّی تُوُفِّیَ فِی هَذِهِ السَّنَهِ(۲).

**[ترجمه]مناقب: حضرت جواد علیه السّلام شب جمعه نوزدهم ماه رمضان در مدینه متولد شد - بعضی پانزدهم گفته اند - ابن عیاش گفته: روز جمعه دهم رجب سال ۱۹۵ متولد شد و آخر ذی قعده در بغداد به وسیله زهر شهید گردید. گفته اند: شهادتشان روز شنبه ششم ذیحجه سال ۲۲۵ بوده و در قبرستان قریش پهلوی جدش موسی بن جعفر علیهما السّلام دفن شد و بیست و پنج سال داشت. بعضی گفته اند: سه ماه و بیست روز بیشتر از بیست و پنج سال داشت.

مادرش کنیزی فرزند دار به نام درّه از اهالی مریسیه (دهی است در مصر) بود که بعد حضرت رضا علیه السّلام او را خیزران نامید و از فامیل های ماریه قبطیه به شمار می رفت. بعضی گفته اند: نامش سبیکه و اهل نوبه بود و به او ریحانه می گفتند و کنیه اش ام الحسن بود.

مدت امامت حضرت جواد علیه السّلام هفده سال بود که با پدر خود هفت سال و چهار ماه و دو روز زندگی کرد و پس از پدر هجده سال و بیست روز کم زندگی نمود و حکومت مأمون و پس از او معتصم و واثق، در سالهای امامت آن سرور بود که در زمان واثق شهید شد.

ابن بابویه گفته: معتصم حضرت جواد علیه السّلام را مسموم کرد. فرزندان آن حضرت امام علی النقی علیه السلام و موسی و حکیمه و خدیجه و ام کلثوم بودند. ابو عبد اللّه حارثی گفته: فقط دو دختر به نام فاطمه و امامه داشت. مأمون دختر خویش را به ازدواج او درآورد که (امام) از او فرزندی نداشت. علت آمدن امام به بغداد این بود که معتصم خلیفه عباسی آن جناب را از مدینه خواست و دو شب به آخر محرم سال دویست و بیست وارد بغداد شد در آنجا اقامت گزید و همان سال از دنیا رفت. - . [۱]

مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۹»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: لَمَّا بُویِعَ الْمُعْتَصِمُ جَعَلَ یَتَفَقَّدُ أَحْوَالَهُ فَکَتَبَ إِلَی عَبْدِ الْمَلِکِ الزَّیَّاتِ أَنْ یُنْفِذَ إِلَیْهِ التَّقِیَّ وَ أُمَّ الْفَضْلِ فَأَنْفَذَ الزَّیَّاتُ عَلِیَّ بْنَ یَقْطِینٍ إِلَیْهِ فَتَجَهَّزَ وَ خَرَجَ إِلَی بَغْدَادَ فَأَکْرَمَهُ وَ عَظَّمَهُ وَ أَنْفَذَ أَشْنَاسَ بِالتُّحَفِ إِلَیْهِ وَ إِلَی أُمِّ الْفَضْلِ ثُمَّ أَنْفَذَ إِلَیْهِ شَرَابَ حُمَّاضِ الْأُتْرُجِّ-(۳) تَحْتَ خَتْمِهِ عَلَی یَدَیْ أَشْنَاسَ فَقَالَ إِنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ ذَاقَهُ قَبْلَ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی دُوَادٍ(۴) وَ سَعِیدِ بْنِ الْخَضِیبِ وَ جَمَاعَهٍ مِنَ الْمَعْرُوفِینَ وَ یَأْمُرُکَ أَنْ تَشْرَبَ مِنْهَا بِمَاءِ الثَّلْجِ وَ صَنَعَ فِی الْحَالِ وَ قَالَ اشْرَبْهَا بِاللَّیْلِ قَالَ إِنَّهَا تَنْفَعُ بَارِداً

وَ قَدْ ذَابَ الثَّلْجُ وَ أَصَرَّ عَلَى ذَلِکَ فَشَرِبَهَا عَالِماً بِفِعْلِهِمْ-(۵)

وَ کَانَ علیه السلام شَدِیدَ الْأُدْمَهِ فَشَکَّ فِیهِ الْمُرْتَابُونَ وَ هُوَ بِمَکَّهَ فَعَرَضُوهُ عَلَى الْقَافَهِ(۶) فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَیْهِ خَرُّوا لِوُجُوهِهِمْ سُجَّداً ثُمَّ قَامُوا فَقَالُوا یَا وَیْحَکُمْ

ص: ۸

۱- ۱. سیجی ء من المصنّف رحمه اللّه تحت الرقم ۱۱ بیان فی ان شهادته فی زمن الواثق مخالف للتواریخ المشهوره فراجع.

۲- ۲. المناقب ج ۴ ص ۳۷۹.

۳- ۳. الحماض کرمان: ما فی جوف الأترج، ذکره الفیروزآبادی.

۴- ۴. فی النسخ: أحمد بن أبی داود، و قد مر انه سهو، و الصحیح ما فی الصلب.

۵- ۵. المصدر ص ۳۸۴.

۶- ۶. القافه: جمع قائف. و هو الذی یعرف النسب بفراسته و نظره الی أعضاء المولود و سیجی ء فی اعتباره و عدم ذلک بحث مستوفی.

أَ مِثْلَ هَذَا الْكَوْكَبِ الدُّرِّيِّ وَ النُّورِ الزَّاهِرِ تَعْرِضُونَ عَلَى مِثْلِنَا وَ هَذَا وَ اللَّهِ الْحَسَبُ الزَّكِيُّ وَ النَّسَبُ الْمُهَذَّبُ الطَّاهِرُ وَلَدَتْهُ النُّجُومُ الزَّوَاهِرُ وَ الْأَرْحَامُ الطَّوَاهِرُ وَ اللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا مِنْ ذُرِّيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ هُوَ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ ابْنُ خَمْسٍ وَ عِشْرِينَ شَهْراً فَنَطَقَ بِلِسَانٍ أَرْهَفَ مِنَ السَّيْفِ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَنَا مِنْ نُورِهِ وَ اصْطَفَانَا مِنْ بَرِيَّتِهِ وَ جَعَلَنَا أُمَنَاءَ عَلَى خَلْقِهِ وَ وَحْيِهِ أَيُّهَا النَّاسُ أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الرِّضَا بْنِ مُوسَى الْكَاظِمِ بْنِ جَعْفَرٍ الصَّادِقِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَاقِرِ بْنِ عَلِيٍّ سَيِّدِ الْعَابِدِينَ بْنِ الْحُسَيْنِ الشَّهِيدِ ابْنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ابْنِ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ بِنْتِ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَىعليهم السلام أَجْمَعِينَ أَ فِي مِثْلِي يُشَكُّ وَ عَلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ عَلَى جَدِّي يُفْتَرَى وَ أُعْرَضُ عَلَى الْقَافَةِ إِنِّي وَ اللَّهِ لَأَعْلَمُ مَا فِي سَرَائِرِهِمْ وَ خَوَاطِرِهِمْ وَ إِنِّي وَ اللَّهِ لَأَعْلَمُ النَّاسِ أَجْمَعِينَ بِمَا هُمْ إِلَيْهِ صَائِرُونَ أَقُولُ حَقّاً وَ أُظْهِرُ صِدْقاً عِلْماً قَدْ نَبَّأَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قَبْلَ الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ وَ بَعْدَ(١) بِنَاءِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ ايْمُ اللَّهِ لَوْ لَا تَظَاهُرُ الْبَاطِلِ عَلَيْنَا وَ غَوَايَةُ ذُرِّيَّةِ الْكُفْرِ وَ تَوَثُّبُ أَهْلِ الشِّرْكِ وَ الشَّكِّ وَ الشِّقَاقِ عَلَيْنَا لَقُلْتُ قَوْلًا يَعْجَبُ مِنْهُ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى فِيهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ اصْمُتْ كَمَا صَمَتَ آبَاؤُكَ وَ اصْبِرْ كما صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَ لا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ ما يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا ساعَةً مِنْ نَهارٍ بَلاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفاسِقُونَ ثُمَّ أَتَى إِلَى رَجُلٍ بِجَانِبِهِ فَقَبَضَ عَلَى يَدِهِ فَمَا زَالَ يَمْشِي يَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ وَ هُمْ يُفْرِجُونَ لَهُ قَالَ فَرَأَيْتُ مَشْيَخَةَ أَجِلَّائِهِمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ وَ يَقُولُونَ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسالَتَهُ فَسَأَلْتُ عَنْهُمْ فَقِيلَ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ مِنْ أَوْلَادِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَبَلَغَ الرِّضَا عليه السلام وَ هُوَ فِي خُرَاسَانَ مَا صَنَعَ ابْنُهُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ ثُمَّ ذَكَرَ مَا

۱- ۱. في المصدر: و قبل بناء ....

قُـذِفَتْ بِهِ مَـارِيَهُ الْقِبْطِيَّهُ ثُمَّ قَـالَ الْحَمْـدُ لِلَّهِ الَّذِی جَعَـلَ فِی ابْنِی مُحَمَّدٍ أَسْـوَهً بِرَسُـولِ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله وَ ابْنِهِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام (۱).

**[ترجمه]مناقب: وقتی با معتصم بیعت شـد، به جسـتجو از حال امام جواد علیه السّـلام پرداخت. نامه ای به عبـدالملک زیّات نوشت که امام محمّـد تقی علیه السـلام و ام الفضل را به بغداد بفرسـتد. عبدالملک زیات علی بن یقطین را پیش امام فرسـتاد و آن جناب آماده گردیـد و به جانب بغـداد رفت. معتصم مقـدم او را گرامی داشت و احترام کرد و به وسـیله اشـناس تحفه های زیادی برای ایشان و ام الفضل فرسـتاد. بعد مقداری شربت بالنگ که از جهت اطمینان خاطر امام، آن را با مهر خود مهر و موم کرده بود به وسـیله اشـناس فرسـتاد و گفت: بگو امیر المؤمنین از این شـربت گوارا قبل از احمد بن ابی داود قاضـی و سعید بن خضـیب و گروهی از معروفین نوشـیده و می گوید: آن را با یخ میل کنید! این شـربت تازه تهیه شده، و سفارش کرده که شب میل کند. وقتی خوب سـرد شد و یخ آب گردید، سودمند است و بسـیار تأکید کرد. حضـرت جواد علیه السّلام آن شربت را با اینکه می دانست چیست نوشید.

چهره حضـرت جواد علیه السـلام خیلی سبزه بود؛ بعضـی از شـکاکها در مورد نسب آن جنـاب مشـکوک شدنـد و در مکه آن جنـاب را پیش قیافه شـناسان و نسب دانان بردنـد! همین که چشم آنها به امام جواد علیه السـلام افتاد به سـجده رفتنـد و سـر از سجـده برداشـته و گفتنـد: وای بر شـما! چنین سـتاره درخشان و ماه تابناک را پیش ما می آوریـد؟ به خـدا سوگنـد این نازدانه دارای شـرافت نسبی و نژادی پاک است که از صـلب شایسـته و رحمی پاک پروریـده شـده! به خدا این نوباوه از اولاد پیامبر و امیر المؤمنین علیهما و آلهما السلام است؛ در آن وقت بیست و پنج ماه از عمر حضرت جواد می گذشت.

پس حضـرت جواد علیه السـلام بـا زبانی تیزتر از شمشـیر فرمود: سـتایش خـدا را که از نور خویش ما را آفریـد و از میان مردم برگزیـد و مـا را امین بر مردم و وحی خویش قرار داد. مردم! من محمّـد بن علی بن موسـی کاظم بن جعفر بن محمّـد الباقر بن علی سـید العابـدین بن حسـین شـهید ابن امیر المؤمنین علی بن ابی طالبم. پسـر فاطمه زهرا دختر محمّد مصـطفی علیهم السّـلام اجمعین هسـتم. آیا در باره نژاد چون منی شک می کنید و به قیافه شـناسان عرضه می دارید و بر جدم تهمت می زنید؟ به خدا من می دانم چه در دل و در خاطر پنهان کرده اید! به خدا من از همه مردم داناترم که کار مردم به کجا منتهی می شود. سخنی واقعی می گویم و از روی صداقت، علمی را که خداوند تبارک و تعالی پیش از تمام مردم و پس از آفرینش آسمانها و زمینها از آن با خبرم ساخته است، آشکار می کنم .

به خدا سوگند اگر چیره شدن اهل باطل و گمراهی کفار و حمله مشـرکین و شـکاکان و شقاوتمندان مانع من نمی شد، سخنی را اظهـار می کردم که بـاعث تعجب گذشـتگان و آینـدگان شـود! در این موقـع دست خـود را روی دهـان گـذاشت و گفت: محمّـد! ساکت باش چنانچه آباء کرامت سـکوت کردنـد و صبر پیشه کن چنانچه پیامبران اولوا العزم پیشه نمودند و این آیه را قرائت فرمود: «فَـاصْبِرْ کَمـا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَ لا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ کَأَنَّهُمْ یَوْمَ یَرَوْنَ ما یُوعَـدُونَ لَمْ یَلْبَثُوا إِلَّا ساعَهً مِنْ نَهارٍ بَلاـغٌ فَهَلْ یُهْلَکُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفاسِـقُونَ - . احقاف / ۳۵ - » ، {و صـبر کن همـانگونه که صـبر کردنـد اولوا العزم از پیمـبران و به شتاب مخواه (عـذاب را) برای کافران. گویا ایشان روزی که به بیننـد آن عـذابی که بـدیشان وعـده داده اند، نماندند (در دنیا) مگر ساعتی از روز را (این قرآن از جانب خدا از طریق نبوت) تبلیغی است. آیا نابود شوند جز گروه فاسقان؟}

بعد متوجه مردی شد که پهلویش بود. دست او را گرفت و پیوسته از سر شانه های مردم می رفت و آنها برایش راه می گشودند. راوی می گوید: دیدم گروهی از پیر مردان با شخصیت متوجه او بودند و می گفتند: خدا می داند مقام رهبری را به که بسپارد! پرسیدم: این پیرمردان کیانند؟ گفتند: گروهی از بنی هاشم از اولاد عبد المطلب هستند.

این جریان به حضرت رضا علیه السّلام، موقعی که در خراسان بود، رسید. فرمود: خدا را سپاس. بعد جریان تهمتی که به ماریه قبطیه همسر پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله زدند را نقل کرد و فرمود: خدا را سپاس که فرزندم محمّد را پیرو پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله و فرزندش ابراهیم علیه السلام قرار داد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۷ -

**[ترجمه]

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب رُوِیَ: أَنَّ امْرَأَتَهُ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْمَأْمُونِ سَمَّتْهُ فِی فَرْجِهِ بِمِنْدِیلٍ فَلَمَّا أَحَسَّ بِذَلِکَ قَالَ لَهَا أَبْلَاکِ اللَّهُ بِدَاءٍ لَا دَوَاءَ لَهُ فَوَقَعَتِ الْأَکِلَهُ فِی فَرْجِهَا وَ کَانَتْ تَرْجِعُ إِلَی الْأَطِبَّاءِ وَ یُشِیرُونَ بِالدَّوَاءِ عَلَیْهَا فَلَا یَنْفَعُ ذَلِکَ حَتَّی مَاتَتْ مِنْ عِلَّتِهَا(۲).

**[ترجمه]مناقب: نقل شده که همسر حضرت جواد علیه السّلام، ام الفضل دختر مأمون، آن جناب را به وسیله پارچه ای آلوده به سم از قسمت آلت مسموم کرد. همین که امام احساس سم نمود، فرمود: خدا تو را به دردی مبتلا کند که دوا نداشته باشد! ام فضل مبتلا به بیماری خوره در قسمت آلت تناسلی خود شد. به هر طبیبی که مراجعه می کرد، دواهای ایشان سودی نمی بخشید. و به همین بیماری از دنیا رفت! - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب حَکِیمَهُ بِنْتُ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام قَالَتْ: لَمَّا حَضَرَتْ وِلَادَهُ الْخَیْزُرَانِ أُمِّ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام دَعَانِی الرِّضَا علیه السلام فَقَالَ یَا حَکِیمَهُ احْضُرِی وِلَادَتَهَا وَ ادْخُلِی وَ إِیَّاهَا وَ الْقَابِلَهَ بَیْتاً وَ وَضَعَ لَنَا مِصْبَاحاً وَ أَغْلَقَ الْبَابَ عَلَیْنَا فَلَمَّا أَخَذَهَا الطَّلْقُ طَفِئَ الْمِصْبَاحُ وَ بَیْنَ یَدَیْهَا طَسْتٌ فَاغْتَمَمْتُ بِطَفْءِ الْمِصْبَاحِ فَبَیْنَا نَحْنُ کَذَلِکَ إِذْ بَدَرَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فِی الطَّسْتِ

وَ إِذَا عَلَیْهِ شَیْءٌ رَقِیقٌ کَهَیْئَهِ الثَّوْبِ یَسْطَعُ نُورُهُ حَتَّی أَضَاءَ الْبَیْتَ فَأَبْصَرْنَاهُ فَأَخَذْتُهُ فَوَضَعْتُهُ فِی حَجْرِی وَ نَزَعْتُ عَنْهُ ذَلِکَ الْغِشَاءَ فَجَاءَ الرِّضَا علیه السلام وَ فَتَحَ الْبَابَ وَ قَدْ فَرَغْنَا مِنْ أَمْرِهِ فَأَخَذَهُ وَ وَضَعَهُ فِی الْمَهْدِ وَ قَالَ لِی یَا حَکِیمَهُ الْزَمِی مَهْدَهُ قَالَتْ فَلَمَّا کَانَ فِی الْیَوْمِ الثَّالِثِ رَفَعَ بَصَرَهُ إِلَی السَّمَاءِ ثُمَّ نَظَرَ یَمِینَهُ وَ یَسَارَهُ ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ فَقُمْتُ ذَعِرَهً فَزِعَهً فَأَتَیْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ لَقَدْ سَمِعْتُ مِنْ هَذَا الصَّبِیِّ عَجَباً فَقَالَ وَ مَا ذَاکِ فَأَخْبَرْتُهُ الْخَبَرَ فَقَالَ یَا حَکِیمَهُ مَا تَرَوْنَ مِنْ عَجَائِبِهِ أَکْثَرُ(۳)

ابْنُ هَمْدَانِیٍّ الْفَقِیهُ فِی تَتِمَّهِ تَارِیخِ أَبِی شُجَاعٍ الْوَزِیرِ(۴) أَنَّهُ لَمَّا خَرَّقُوا

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۷.

۲- ۲. المصدر ص ۳۹۱.

۳- ۳. المصدر ص ۳۹۴.

۴- ۴. فی المصدر: ذیله علی تجارب الأمم. و الرجل أبو شجاع الروذراوری: محمّد بن الحسین بن محمّد بن عبد اللّه کان من وزراء العباسیین، و کان عالما بالعربیه و صنف کتبا منها ذیل تجارب الأمم.

الْقُبُورَ بِمَقَابِرِ قُرَيْشٍ حَاوَلُوا حَفْرَ ضَرِيحِ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام وَ إِخْرَاجَ رِمَّتِهِ وَ تَحْوِیلَهَا إِلَی مَقَابِرِ أَحْمَدَ فَحَالَ تُرَابُ الْهَدْمِ وَ رَمَادُ الْحَرِیقِ بَیْنَهُمْ وَ بَیْنَ مَعْرِفَهِ قَبْرِهِ (۱).

**[ترجمه]مناقب: حکیمه دختر موسی بن جعفر علیهما السّلام می گوید: موقع زایمان خیزران مادر حضرت جواد علیه السلام که رسید، حضرت رضا علیه السلام مرا خواست و فرمود: در هنگام زایمان فرزندم باش! خودت با خیزران و قابله در یک اطاق باشید و برای ما چراغی آورد و درب را بر روی ما بست. همین که حالت زایمان به خیزران دست داد چراغ خاموش شد. طشتی جلوی او بود و من از خاموش شدن چراغ غمگین شدم. ناگاه حضرت جواد علیه السلام در طشت قرار گرفت و روی پیکرش چون جامه، پرده ای نازك قرار داشت و چنان نور از آن می درخشید که اطاق روشن شد. ما حضرت را به خوبی می‌دیدیم. او را برداشته در آغوش گرفتم و آن روکش را از پیکرش جدا کردم. حضرت رضا علیه السّلام آمد و درب را گشود. ما از کار خیزران فارغ شده بودیم. حضرت او را گرفت و در گهواره گذاشت و به من فرمود: حکیمه! پیوسته کنار گهواره اش باش.

حکیمه می گوید: روز سوم چشم به آسمان انداخت و بعد به جانب چپ و راست متوجه شده و گفت: «اشهد ان لا اله الا اللّه و اشهد ان محمّدا رسول اللّه» من وحشت زده از جای پریدم و خدمت حضرت رضا علیه السّلام رفتم و گفتم: چیز عجیبی از این کودك دیدم!! پرسید: چه چیز؟ جریان را توضیح دادم. فرمود: حکیمه! عجایب زیادی از او مشاهده خواهید کرد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۴ -

ابن همدانی فقیه در تتمه تاریخ ابو شجاع وزیر می نویسد: وقتی خواستند قبرستان قریش را در بغداد خراب کنند، تصمیم گرفتند که ضریح حضرت جواد محمّد بن علی علیهما السلام را نیز ویران نمایند و پیکر ایشان را به قبرستان احمد ببرند؛ ولی گرد و خاك خرابی و خاکستر آتش سوزی مانع شد که قبر آن جناب را تشخیص دهند! - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَهَ: وَ أَمَّا وِلَادَتُهُ فَفِی لَیْلَهِ الْجُمُعَهِ تَاسِعَ عَشَرَ رَمَضَانَ سَنَهَ مِائَهٍ وَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ لِلْهِجْرَهِ وَ قِیلَ عَاشِرِ رَجَبٍ مِنْهَا وَ أَمَّا نَسَبُهُ أَباً وَ أُمّاً فَأَبُوهُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِیٌّ الرِّضَا وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا سُکَیْنَهُ الْمَرِیسِیَّهُ وَ قِیلَ الْخَیْزُرَانُ وَ أَمَّا عُمُرُهُ فَإِنَّهُ مَاتَ فِی ذِی الْحِجَّهِ مِنْ سَنَهِ مِائَتَیْنِ وَ عِشْرِینَ لِلْهِجْرَهِ فِی خِلَافَهِ الْمُعْتَصِمِ فَیَکُونُ عُمُرُهُ خَمْساً وَ عِشْرِینَ سَنَهً وَ قَبْرُهُ بِبَغْدَادَ فِی مَقَابِرِ قُرَیْشٍ (۲) وَ قَالَ الْحَافِظُ عَبْدُ الْعَزِیزِ أُمُّهُ رَیْحَانَهُ وَ قِیلَ الْخَیْزُرَانُ وُلِدَ سَنَهَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ وَ یُقَالُ وُلِدَ بِالْمَدِینَهِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ سَنَهِ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ وَ قُبِضَ بِبَغْدَادَ فِی آخِرِ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ هُوَ یَوْمَئِذٍ ابْنُ خَمْسٍ وَ عِشْرِینَ سَنَهً وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا خَیْزُرَانُ وَ کَانَتْ مِنْ أَهْلِ مَارِیَهَ الْقِبْطِیَّهِ وَ قَبْرُهُ بِبَغْدَادَ فِی مَقَابِرِ قُرَیْشٍ فِی ظَهْرِ جَدِّهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سَعِیدٍ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ فِیهَا تُوُفِّیَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام بِبَغْدَادَ وَ کَانَ قَدِمَهَا فَتُوُفِّیَ بِهَا یَوْمَ الثُّلَاثَاءِ لِخَمْسٍ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ مَوْلِدُهُ سَنَهَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ فَیَکُونُ عُمُرُهُ خَمْساً وَ عِشْرِینَ سَنَهً قُتِلَ فِی زَمَنِ الْوَاثِقِ بِاللَّهِ قَبْرُهُ عِنْدَ جَدِّهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام وَ رَکِبَ هَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ فَصَلَّی عَلَیْهِ

عِنْدَ مَنْزِلِهِ أَوَّلَ رَحْبَهِ أَسْوَارِ بْنِ مَيْمُونٍ مِنْ نَاحِيَهِ قَنْطَرَهِ الْبَرَدَانِ وَ حُمِلَ وَ دُفِنَ فِی مَقَابِرِ قُرَیْشٍ یُلَقَّبُ بِالْجَوَادِ.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی أَبُو جَعْفَرٍ بْنُ

ص: ۱۱

۱- ۱. المصدر ص ۳۹۷.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۳ ص ۱۸۶ و ۱۸۷.

الرِّضَا قَدِمَ مِنَ الْمَدِينَهِ إِلَى بَغْدَادَ وَافِداً إِلَى أَبِی إِسْحَاقَ الْمُعْتَصِمِ وَ مَعَهُ امْرَأَتُهُ أُمُّ الْفَضْلِ بِنْتُ الْمَأْمُونِ وَ تُوُفِّیَ بِبَغْدَادَ وَ دُفِنَ فِی مَقَابِرِ قُرَیْشٍ عِنْدَ جَدِّهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ وَ دَخَلَتِ امْرَأَتُهُ أُمُّ الْفَضْلِ إِلَی قَصْرِ الْمُعْتَصِمِ فَجُعِلَتْ مَعَ الْحَرَمِ (۱).

وَ قَالَ ابْنُ الْخَشَّابِ (۲)

بِالْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: مَضَی الْمُرْتَضَی أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام وَ هُوَ ابْنُ خَمْسٍ وَ عِشْرِینَ سَنَهً وَ ثَلَاثَهِ أَشْهُرٍ وَ اثْنَیْ عَشَرَ یَوْماً فِی سَنَهِ مِائَتَیْنِ وَ عِشْرِینَ مِنَ الْهِجْرَهِ وَ کَانَ مَوْلِدُهُ سَنَهَ مِائَهٍ وَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ مِنَ الْهِجْرَهِ وَ کَانَ مُقَامُهُ مَعَ أَبِیهِ سَبْعَ سِنِینَ وَ ثَلَاثَهَ أَشْهُرٍ وَ قُبِضَ فِی یَوْمِ الثَّلَاثَاءِ لِسِتٍّ لَیَالٍ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ مِائَتَیْنِ وَ عِشْرِینَ وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی أَقَامَ مَعَ أَبِیهِ تِسْعَ سِنِینَ وَ أَشْهُراً وُلِدَ فِی رَمَضَانَ لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ لِتِسْعَ عَشْرَهَ لَیْلَهً خَلَتْ مِنْهُ سَنَهَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ وَ قُبِضَ یَوْمَ الثَّلَاثَاءِ لِخَمْسٍ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا سُکَیْنَهُ مَرِیسِیَّهُ وَ یُقَالُ لَهَا حریان وَ اللَّهُ أَعْلَمُ لَقَبُهُ الْمُرْتَضَی وَ الْقَانِعُ قَبْرُهُ فِی بَغْدَادَ بِمَقَابِرِ قُرَیْشٍ یُکَنَّی بِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام (۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّد بن طلحه می گوید: در شب جمعه نوزدهم ماه رمضان سال ۱۹۵ هجری، حضرت جواد علیه السلام متولد شد. بعضی دهم رجب همان سال هم گفته اند. پدرش ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیهما السلام و مادرش کنیزی فرزند دار به نام سکینه مریسیه بود و بعضی خیزران گفته اند.

در ذیحجه سال دویست و بیست هجری، در زمان خلافت معتصم از دنیا رفت؛ در نتیجه بیست و پنج سال داشت، و در قبرستان قریش بغداد دفن شد. - . کشف الغمه ۳ : ۱۸۶ -

حافظ عبد العزیز می نویسد: مادرش ریحانه است و خیزران نیز گفته اند؛ در در ماه رمضان سال ۱۹۵ در مدینه متولد شد و سال ۲۲۰ آخر ذیحجه در بغداد از دنیا رفت که در آن وقت بیست و پنج سال داشت. مادرش کنیزی به نام خیزران از اقوام ماریه قبطیه بود و قبرش در قبرستان قریش بغداد پشت قبر جدش موسی بن جعفر علیهما السّلام است.

محمّد بن سعید گفته: سال ۲۲۰ محمّد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمّد علیهم السلام پس از آن که به بغداد آمده بود، در روز سه شنبه پنجم ذیحجه از دنیا رفت.

ولادتش سال ۱۹۵ بود و در نتیجه بیست و پنج سال عمر کرد. در زمان واثق باللّه از دنیا رفت. قبرش کنار قبر موسی بن جعفر علیهما السّلام است. هارون بن اسحاق بر جنازه او، جلو میدان اسوار بن میمون نزدیک پل بردان نماز خواند و جنازه آن جناب را به قبرستان قریش برده، در آنجا دفن کردند. لقبش جواد بود.

احمد بن علی بن ثابت گفت: محمّد بن علی بن موسی علیهم السلام، ابو جعفر پسر حضرت رضا علیه السلام از مدینه به همراه همسر خود ام الفضل دختر مأمون به بغداد آمد و بر معتصم وارد شد و در همان جا از دنیا رفت و در قبرستان قریش کنار قبر جد خود موسی بن جعفر علیهما السلام دفن شد. همسرش ام الفضل به حرم سرای معتصم داخل گردید و به قصر او منتقل شد. - . کشف الغمه ۳ : ۱۸۹ -

ابن خشاب از محمّد بن سنان نقل می کند که گفت: امام مرتضی ابو جعفر دوم حضرت محمّد بن علی علیهما السّلام در بیست و پنج سال و سه ماه و دوازده روزگی، در سال ۲۲۰ هجری از دنیا رفت. او در سال ۱۹۵ هجری متولد شده و هفت سال و سه ماه با پدر خود بود و در روز سه شنبه ششم ذیحجه سال ۲۲۰ از دنیا رفت. در روایت دیگری وارد است که نه سال و چند ماه با پدرش بود و نوزدهم ماه رمضان ۱۹۵، در شب جمعه متولد شد و در روز سه شنبه پنجم ذیحجه سال ۲۲۰ از دنیا رفت. مادرش کنیزی فرزند دار به نام سکینه مریسیه بود که او را حریان می گفتند.

لقب آن جناب مرتضی، قانع و محل دفنش قبرستان قریش بغداد و کنیه اش ابو جعفر علیه السّلام بود. -. کشف الغمه ۳ : ۲۱۵ -

**[ترجمه]

بیان

کون شهادته علیه السلام فی أیام خلافه الواثق مخالف للتواریخ المشهوره لأنهم اتفقوا علی أن الواثق بویع فی شهر ربیع الأول سنه سبع و عشرین و مائتین و لم یقل أحد ببقائه علیه السلام إلی ذلک الوقت لکن ذکر هذا القول المسعودی فی مروج الذهب حیث قال أولا فی سنه تسع عشره و مائتین.

قبض محمد بن علی بن موسی علیه السلام لخمس خلون من ذی الحجه و صلی علیه الواثق و هو ابن خمس و عشرین سنه و قبض أبوه علیه السلام و محمد ابن سبع سنین و ثمانیه

ص: ۱۲

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۱۸۹ و ۱۹۰.
۲- ۲. هو أبو محمّد عبد اللّه بن أحمد البغدادیّ اللغوی الادیب المفسر الشاعر، صاحب تاریخ موالید و وفیات أهل بیت النبیّ« ص» کان من تلامذه الجوالیقیّ و ابن الشجری توفی ببغداد سنه ۵۶۷.
۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۵.

أشهر و قيل غير ذلك و قيل إن أم الفضل بنت المأمون لما قدمت معه من المدينه سمته و إنما ذكرنا من أمره ما وصفنا لأن أهل الإمامه قد تنازعوا فى سنه عند وفاه أبيه عليهما السلام.

ثم قال فى ذكر وقائع أيام الواثق و قيل إن أبا جعفر محمد بن على عليهما السلام توفى فى خلافه الواثق بالله و قد بلغ من السن ما قدمناه فى خلافه المعتصم انتهى.

أقول: لعل صلاه الواثق فى زمن أبيه عليه صلى الله عليه صار سببا لهذا الاشتباه.

**[ترجمه]اينكه حضرت جواد عليه السلام در زمان خلافت واثق از دنيا رفته باشد، بر خلاف تاريخ هاى مشهور است! زيرا تاريخ نويسان معتقدند واثق در ماه ربيع الاول سال ۲۲۷ به خلافت رسيد و هيچ كس نمى گويد حضرت جواد عليه السلام تا اين تاريخ زنده بوده. اين قول را مسعودى در مروج الذهب نقل مى كند و مى گويد: در سال ۲۱۹، در پنجم ذيحجه، حضرت محمّد بن على بن موسى عليهم السّلام از دنيا رفت و واثق بر جنازه او نماز خواند. در آن وقت بيست و پنج سال داشت و موقع فوت پدرش حضرت رضا، هفت سال و هشت ماه داشت و غير از اين نيز گفته اند.

مى گويند: وقتى ام الفضل دختر مأمون با ايشان از مدينه آمد، امام را مسموم كرد! اين مطلب را كه به اين طريق نقل كرديم، به جهت آن است كه معتقدين به امامت ايشان، در سن آن جناب هنگام وفات پدرش اختلاف دارند .

سعيد مسعودى در تاريخ خلافت واثق مى نويسد: بعضى گفته اند: حضرت محمّد بن على عليهما السّلام در زمان خلافت واثق از دنيا رفت، با اينكه سن ايشان همان بود كه در شرح خلافت معتصم نقل كرديم. گفتار مسعودى تمام شد.

علامه مجلسى: گمان مى كنم واثق در زمان پدر خود معتصم بر جنازه حضرت جواد عليه السلام نماز خوانده و همين كار موجب اين اشتباه شده كه بعضى خيال كرده اند در زمان خلافت واثق از دنيا رفته است.

**[ترجمه]

«۱۲»

عم، [إعلام الورى]: وُلِدَ عليه السلام فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ سَنَةِ خَمْسٍ وَ تِسْعِينَ وَ مِائَةٍ لِسَبْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً مَضَتْ مِنَ الشَّهْرِ وَ قِيلَ لِلنِّصْفِ مِنْهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ وَ فِي رِوَايَةِ ابْنِ عَيَّاشٍ وُلِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لِعَشْرٍ خَلَوْنَ مِنْ رَجَبٍ وَ قُبِضَ عليه السلام بِبَغْدَادَ فِي آخِرِ ذِي الْقَعْدَةِ سَنَةَ عِشْرِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ لَهُ يَوْمَئِذٍ خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ سَنَةً وَ كَانَتْ مُدَّةُ خِلَافَتِهِ لِأَبِيهِ سَبْعَ عَشْرَةَ سَنَةً وَ كَانَتْ فِي أَيَّامِ إِمَامَتِهِ بَقِيَّةُ مُلْكِ الْمَأْمُونِ وَ قُبِضَ فِي أَوَّلِ مُلْكِ الْمُعْتَصِمِ وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سَبِيكَةُ وَ يُقَالُ دُرَّةُ ثُمَّ سَمَّاهَا الرِّضَا عليه السلام خَيْزُرَانَ وَ كَانَتْ نُوبِيَّةً وَ لَقَبُهُ التَّقِيُّ وَ الْمُنْتَجَبُ وَ الْجَوَادُ وَ الْمُرْتَضَى وَ يُقَالُ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِي وَ أَشْخَصَهُ الْمُعْتَصِمُ إِلَى بَغْدَادَ فِي أَوَّلِ سَنَةِ خَمْسٍ وَ عِشْرِينَ وَ مِائَتَيْنِ فَأَقَامَ بِهَا حَتَّى تُوُفِّيَ فِي آخِرِ ذِي الْقَعْدَةِ مِنْ هَذِهِ السَّنَةِ وَ قِيلَ إِنَّهُ مَضَى عليه السلام مَسْمُوماً وَ خَلَّفَ مِنَ الْوَلَدِ عَلِيّاً ابْنَهُ الْإِمَامَ وَ مُوسَى وَ مِنَ الْبَنَاتِ حَكِيمَةَ وَ خَدِيجَةَ وَ أُمَّ كُلْثُومٍ وَ يُقَالُ إِنَّهُ خَلَّفَ فَاطِمَةَ وَ أُمَامَةَ ابْنَتَيْهِ وَ لَمْ يُخَلِّفْ غَيْرَهُمْ.

**[ترجمه]اعلام الوری: حضرت جواد در هفدهم ماه رمضان سال ۱۹۵ متولد شد. بعضی شب جمعه ۱۵ ماه رمضان گفته اند. در روایت ابن عیاش است که در روز جمعه دهم رجب متولد شده و در روز آخر ذی قعده سال ۲۲۰ هنگامی که ۲۵ سال داشت، از دنیا رفت و مدت هفده سال امامت کرد.

زمان امامت آن جناب در اواخر حکومت مأمون بود و در اول خلافت معتصم از دنیا رفت. مادرش کنیزی به نام سبیکه بود که بعضی دره گفته اند و حضرت رضا علیه السّلام او را خیزران نامید و اهل نوبه بود. آن جناب ملقب به تقی، منتخب، جواد و مرتضی بود و کنیه اش ابو جعفر ثانی بود. معتصم او را در اول سال ۲۲۵ به بغداد آورد و در آخر ذی قعده همان سال از دنیا رفت. بعضی گفته اند: به وسیله سم شهید شد. فرزندانش امام علی النقی علیه السلام و موسی و دخترانش حکیمه و خدیجه و ام کلثوم بودند و بعضی می گویند: فقط دو دختر به نام فاطمه و امامه داشت. - . اعلام الوری: ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ دَلَائِلِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: قُبِضَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ وَ هُوَ ابْنُ خَمْسٍ وَ عِشْرِینَ سَنَهً وَ ثَلَاثَهِ أَشْهُرٍ وَ اثْنَیْ عَشَرَ یَوْماً فِی یَوْمِ الثَّلَاثَاءِ لِستٍّ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ عَاشَ بَعْدَ أَبِیهِ تِسْعَ عَشْرَهَ سَنَهً إِلَّا خَمْسَهً وَ عِشْرِینَ یَوْماً(۱).

کا، [الکافی] سعد و الحمیری معا عن إبراهیم بن مهزیار عن أخیه علی عن

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۷.

الحسين بن سعيد عن محمد بن سنان: مثله (۱).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمد بن سـنان می گوید: امام جواد هنگامی که بیست و پنج سال و سه ماه و دوازده روز داشت، در روز سه شـنبه ششم ذی حجه سال ۲۲۰ از دنیا رفت. ایشان نوزده سال، بیست و پنـج روز کم، بعـد از پـدرش زندگی کرد. - . کشف الغمه ۳ : ۲۱۷ -

مثل این حدیث در کافی نیز نقل شده است. - . کافی ۱ : ۴۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

مصبا، [المصباحين] قَالَ ابْنُ عَيَّاشٍ: خَرَجَ عَلَى يَدِ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ أَبِي الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِالْمَوْلُودَيْنِ فِي رَجَبٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الثَّانِي وَ ابْنِهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُنْتَجَبِ الدُّعَاءَ وَ ذَكَرَ ابْنُ عَيَّاشٍ أَنَّهُ كَانَ يَوْمَ الْعَاشِرِ مِنْ رَجَبٍ مَوْلِدُ أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام.

**[ترجمه]مصـباح کفعمی: ابن عیـاش می گویـد، توقیعی توسـط شـیخ بزرگوار أبو القـاسم (رضوان اللّه علیه) بـا این جملات خارج شـد: «اللهم انی اسألك بالمولودین فی رجب: محمّـد بن علی الثانی و ابنه علی بن محمّـد المنتخب». خدایا من از تو می خواهم به خاطر دو مولود ما در رجب یعنی حضـرت جواد و حضـرت هادی علیهما السـلام... تا آخر دعا. ابن عیاش می گوید: ولادت حضرت جواد علیه السلام در دهم ماه رجب بود.

**[ترجمه]

بيان

ذكر الكفعمی فی حواشـی البلد الأمين بعد ذكر كلام الشيخ و بعض أصحابنا كأنهم لم يقفوا علی هذه الروايه فأوردوا هنا سؤالا و أجابوا عنه و صفتها.

إن قلت إن الجواد و الهادی عليهما السـلام لم يلـدا فی شـهر رجب فكيف يقول الإمام الحجه عليه السـلام بالمولودين فی رجب قلت إنه أراد التوسل بهما فی هذا الشهر لا كونهما ولدا فيه.

قلت و مـا ذكروه غير صـحيح هنا أما أولا فلأنه إنما يتأتی قولهم علی بطلان روايه ابن عياش و قـد ذكرها الشـيخ و أما ثانيا فلأن تخصـيص التوسل بهما فی رجب ترجيح من غير مرجح لو لا الولاده و أما ثالثا فلأنه لو كان كما ذكره لقال عليه السلام الإمامين و لم يقل المولودين انتهی ملخص كلامه رحمه الله.

**[ترجمه]کفعمی در حاشیه بلد الامین پس از ذکر سـخن شـیخ می نویسد: بعضـی از اصحاب گویا این روایت را ندیده اند،

لذا خودشان اشکالی کرده اند و سپس جوابش را داده اند! اشکال و جواب این است:

اگر اعتراض کنی که حضرت جواد و امام هادی علیهما السلام در ماه رجب به دنیا نیامده اند، پس چگونه حضرت حجت علیه السلام می فرماید: بار خدایا از تو تقاضا می کنیم به آبروی دو مولود ماه رجب. جواب این است که منظورش توسل به آن دو امام است در این ماه، نه اینکه آنها در این ماه متولد شده باشند.

این جواب به چند دلیل بی مورد است:

اولاً در صورتی صحیح است که بگوییم روایت ابن عیاش درست نیست با اینکه شیخ آن را نقل کرده. ثانیا! اگر مسأله ولادت در این ماه نباشد، اختصاص توسل به آن دو امام در این ماه وجهی نخواهد داشت. ثالثاً اگر منظور توسل به آن دو در این ماه باشد نه تولد ایشان، باید می فرمود: خدایا به این دو امام، نه اینکه بفرماید به این دو مولود در ماه رجب. پایان خلاصه کلام ایشان.

**[ترجمه]

«۱۵»

کا، [الکافی] عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی الْفَضْلِ الشَّهْبَانِیِّ عَنْ هَارُونَ بْنِ الْفَضْلِ قَالَ: رَأَیْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ فِی الْیَوْمِ الَّذِی تُوُفِّیَ فِیهِ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ مَضَی أَبُو جَعْفَرٍ فَقِیلَ لَهُ وَ کَیْفَ عَرَفْتَ قَالَ لِأَنَّهُ تَدَاخَلَنِی ذِلَّهٌ لِلَّهِ لَمْ أَکُنْ أَعْرِفُهَا(۲).

**[ترجمه]کافی: هارون بن فضل می گوید: در همان روز که امام جواد علیه السّلام از دنیا رفته بود، حضرت امام علی النقی علیه السلام را ملاقات کردم. فرمود: إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ، حضرت ابوجعفر علیه السلام از دنیا رفت. عرض کردم: از کجا فهمیدید؟ فرمود: چون یک نوع کوچکی و خواری برای خدا در خود احساس کردم که برایم سابقه نداشت. - . کافی ۱ : ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

الدُّرُوسُ،: وُلِدَ علیه السلام بِالْمَدِینَهِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ سَنَهَ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ

ص: ۱۴

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۴۹۷، و فی السند حذف و الصحیح: عن محمّد بن سنان عن ابن مسکان عن أبی بصیر، عن أبی عبد اللّه علیه السلام بقرینه سائر الروایات و قد روی الکلینی رحمه اللّه عنه فی باب موالید الأئمّه علیهم السلام فی کل باب حدیثا واحدا

بهذا السند فراجع.

٢- ٢. أصول الكافی ج ١ ص ٣٨١.

وَ قُبِضَ بِبَغْدَادَ فِی آخِرِ ذِی الْقَعْدَهِ وَ قِیلَ یَوْمَ الثَّلَاثَاءِ حَادِیَ عَشَرَ ذِی الْقَعْدَهِ سَنَهَ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ.

**[ترجمه]دروس: حضرت جواد علیه السلام در ماه رمضان سال ۱۹۵ در مدینه متولد شد و آخر ذی قعده در بغداد از دنیا رفت. بعضی روز سه شنبه یازدهم ذی قعده سال ۲۲۰ گفته اند.

**[ترجمه]

«۱۷»

تَارِیخُ الْغِفَارِیِّ: وُلِدَ علیه السلام لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ الْخَامِسَ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ.

**[ترجمه]تاریخ الفغاری: حضرت جواد علیه السلام در شب جمعه نیمه رمضان به دنیا آمد.

**[ترجمه]

«۱۸»

قل، [إقبال الأعمال]: فِی دُعَاءِ کُلِّ یَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ إِمَامِ الْمُسْلِمِینَ إِلَی قَوْلِهِ وَ ضَاعِفِ الْعَذَابَ عَلَی مَنْ شَرِکَ فِی دَمِهِ وَ هُوَ الْمُعْتَصِمُ.

**[ترجمه]اقبال الاعمال: سید در دعای هر روز از ماه رمضان می نویسد: خدایا بر محمد بن علی امام مسلمانان درود فرست، تا آن جا که می گوید: خدایا عذاب کسی که شرکت در خون او نمود را دو چندان کن، که منظور معتصم ملعون است. - . اقبال الاعمال: ۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

عُیُونُ الْمُعْجِزَاتِ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ کَلِیمِ بْنِ عِمْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام ادْعُ اللَّهَ أَنْ یَرْزُقَکَ وَلَداً فَقَالَ إِنَّمَا أُرْزَقُ وَلَداً وَاحِداً وَ هُوَ یَرِثُنِی فَلَمَّا وُلِدَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ الرِّضَا علیه السلام لِأَصْحَابِهِ قَدْ وُلِدَ لِی شَبِیهُ مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ فَالِقِ الْبِحَارِ وَ شَبِیهُ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ قُدِّسَتْ أُمٌّ وَلَدَتْهُ قَدْ خُلِقَتْ طَاهِرَهً مُطَهَّرَهً ثُمَّ قَالَ الرِّضَا علیه السلام یُقْتَلُ غَصْباً فَیَبْکِی لَهُ وَ عَلَیْهِ أَهْلُ السَّمَاءِ وَ یَغْضَبُ اللَّهُ تَعَالَی عَلَی عَدُوِّهِ وَ ظَالِمِهِ فَلَا یَلْبَثُ إِلَّا یَسِیراً حَتَّی یُعَجِّلَ اللَّهُ بِهِ إِلَی عَذَابِهِ الْأَلِیمِ وَ عِقَابِهِ الشَّدِیدِ وَ کَانَ طُولُ لَیْلَتِهِ یُنَاغِیهِ فِی مَهْدِهِ.

**[ترجمه]عیون المعجزات: کلیم بن عمران می گوید: به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: از خدا بخواه فرزندی به شما عنایت کند. فرمود خدا به من یک پسر عنایت می کند که وارث من است. پس از تولد حضرت جواد علیه السلام، حضرت

رضا علیه السلام به اصحاب خود فرمود: برایم فرزندی شبیه موسی بن عمران علیه السلام در شکافتن دریا و شبیه عیسی بن مریم علیه السلام در طهارت مادر متولد شد! پاک و پاکیزه به دنیا آمد. سپس فرمود: او را ستمگرانه می کشند و اهل آسمان بر او گریه خواهند کرد. خداوند بر دشمن ستمکار او خشم می گیرد و جز اندکی زنده نخواهد بود و خدا روح او را به زودی گرفتار عذابی الیم و کیفری شدید می کند. پس از تولد حضرت جواد علیه السلام، علی بن موسی الرضا علیهما السّلام تمام شب کنار گهواره اش مراقب او بود.

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری المرأه تناغی الصبی أی تکلمه بما یعجبه و یسره (۱).

**[ترجمه]جوهری می گوید: عبارت المرأه تناغی الصبی، یعنی زن با کودک با کلماتی که دوست داشت و خوشحال می شد سخن گفت.

**[ترجمه]

«۲۰»

عُمْدَهُ الطَّالِبِ،: أُمُّهُ علیه السلام أُمُّ وَلَدٍ وَ أَعْقَبَ مِنْهُ عَلِیٌّ الْهَادِی وَ مُوسَی الْمُبَرْقَعُ وَ کَانَ مُوسَی لِأُمِّ وَلَدٍ مَاتَ بِقُمَّ وَ قَبْرُهُ بِهَا.

**[ترجمه]عمده الطالب: مادر حضرت جواد علیه السلام کنیزی فرزند دار بود و امام هادی و موسی مبرقع از نسل امام جواد علیه السلام هستند و موسی نیز فرزند کنیز فرزند داری است و در قم وفات کرد و قبر او نیز در قم است .

**[ترجمه]

«۲۱»

عُیُونُ الْمُعْجِزَاتِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُعَلَّی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْوَشَّاءِ قَالَ: جَاءَ الْمَوْلَی أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام مَذْعُوراً حَتَّی جَلَسَ فِی حَجْرِ أُمِّ مُوسَی عَمَّهِ أَبِیهِ فَقَالَتْ لَهُ مَا لَکَ فَقَالَ لَهَا مَاتَ أَبِی وَ اللَّهِ السَّاعَهَ فَقَالَتْ لَا تَقُلْ هَذَا فَقَالَ هُوَ وَ اللَّهِ کَمَا أَقُولُ لَکَ فَکَتَبَ الْوَقْتَ وَ الْیَوْمَ فَجَاءَ بَعْدَ أَیَّامٍ خَبَرُ وَفَاتِهِ علیه السلام وَ کَانَ کَمَا قَالَ.

**[ترجمه]عیون المعجزات: حسن بن علی وشاء می گوید: حضرت امام علی النقی علیه السلام یک روز با ترس و ناراحتی زیادی آمد و در دامن عمه پدرش ام موسی نشست. ام موسی به او گفت: شما را چه می شود؟ فرمود: پدرم هم اکنون از دنیا رفت. گفت: این حرف را نزن! فرمود: به خدا همین است که می گویم. آن ساعت و روز را یادداشت کردند، پس از چند روز خبر وفاتش همان طوری که فرموده بود آمد.

**[ترجمه]

«۲۲»

الْفُصُولُ الْمُهِمَّهُ: صِفَتُهُ أَبْيُضُ مُعْتَدِلٌ نَقْشُ خَاتَمِهِ نِعْمَ الْقَادِرُ اللَّهُ.

ص: ۱۵

۱- ۱. الصحاح ص ۲۵۱۳.

**[ترجمه]الفصول المهمه: قامت حضرت جواد علیه السلام متوسط و پوستش سفید بود و نقش انگشتری آن جناب «نعم القادر اللَّه».

**[ترجمه]

«۲۳»

مع، [معانی الأخبار]: سُمِّیَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الثَّانِی التَّقِیَّ لِأَنَّهُ اتَّقَی اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَوَقَاهُ شَرَّ الْمَأْمُونِ لَمَّا دَخَلَ عَلَیْهِ بِاللَّیْلِ سَکْرَانَ فَضَرَبَهُ بِسَیْفِهِ حَتَّی ظَنَّ أَنَّهُ قَدْ قَتَلَهُ فَوَقَاهُ اللَّهُ شَرَّهُ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: به امام جواد علیه السلام تقی گفته می شد؛ زیرا ایشان از خدا ی عزوجل ترسید و خدا نیز او را از شر مأمون مصون داشت. شبی مأمون با حالت مستی بر حضرت وارد شد و ضربه ای با شمشیر به حضرت زد به گونه ای که گمان کرد امام علیه السلام را کشته، اما خدا شر او را از سر امام دور نمود. -. معانی الاخبار: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۴»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: اسْمُهُ مُحَمَّدٌ وَ کُنْیَتُهُ أَبُو جَعْفَرٍ وَ الْخَاصُّ أَبُو عَلِیٍّ وَ أَلْقَابُهُ الْمُخْتَارُ وَ الْمُرْتَضَی وَ الْمُتَوَکِّلُ وَ الْمُتَّقِی وَ الزَّکِیُّ وَ التَّقِیُّ وَ الْمُنْتَجَبُ وَ الْمُرْتَضَی وَ الْقَانِعُ وَ الْجَوَادُ وَ الْعَالِمُ (۲).

**[ترجمه]مناقب ابن شهرآشوب: نامش محمّد و کنیه اش ابو جعفر و کنیه مخصوصش ابو علی و القاب آن جناب مختار، متوکل، متقی، زکی و تقی، منتجب و مرتضی و قانع و جواد و عالم بود. -. مناقب ۴ : ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۲۵»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَهَ: کُنْیَتُهُ أَبُو جَعْفَرٍ وَ لَهُ لَقَبَانِ الْقَانِعُ وَ الْمُرْتَضَی وَ قَالَ الْحَافِظُ عَبْدُ الْعَزِیزِ وَ یُلَقَّبُ بِالْجَوَادِ(۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمد بن طلحه می گوید: کنیه ایشان ابو جعفر بود و دو لقب داشت: قانع و مرتضی. حافظ عبدالعزیز گفته: لقب دیگر ایشان جواد می باشد. -. کشف الغمه ۳ : ۱۸۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

عُيُونُ الْمُعْجِزَاتِ،: لَمَّا خَرَجَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام وَ زَوْجَتُهُ ابْنَهُ الْمَأْمُونِ حَاجّاً وَ خَرَجَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيٌّ ابْنُهُ عليه السلام وَ هُوَ صَغِيرٌ فَخَلَّفَهُ فِي الْمَدِينَهِ وَ سَلَّمَ إِلَيْهِ الْمَوَارِيثَ وَ السِّلَاحَ وَ نَصَّ عَلَيْهِ بِمَشْهَدِ ثِقَاتِهِ وَ أَصْحَابِهِ وَ انْصَرَفَ إِلَى الْعِرَاقِ وَ مَعَهُ زَوْجَتُهُ ابْنَهُ الْمَأْمُونِ وَ كَانَ خَرَجَ الْمَأْمُونُ إِلَى بِلَادِ الرُّومِ فَمَاتَ بالبديرون (۴) فِي رَجَبٍ سَنَهَ ثَمَانَ عَشْرَهَ وَ مِائَتَيْنِ وَ ذَلِكَ فِي سِتَّ عَشْرَهَ سَنَهً(۵)

مِنْ إِمَامَهِ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَ بُويِعَ الْمُعْتَصِمُ أَبُو إِسْحَاقَ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ فِي شَعْبَانَ مِنْ سَنَهِ ثَمَانَ عَشْرَهَ وَ مِائَتَيْنِ

ص: ۱۶

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۶۵.

۲- ۲. منـاقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۷۹، و فیه: و العالم الربانی، ظاهر المعانی قلیل التوانی، المعروف بأبی جعفر الثانی، المنتجب المرتضی، المتوشح بالرضا، المستسلم للقضاء، له من اللّه أکثر الرضا، ابن الرضا، توارث الشرف کابرا عن کابر، و شهد له بذا الصوامع، استسقی عروقه من منبع النبوّه، و رضعت شجرته ثدی الرساله، و تهدلت أغصانه ثمر الإمامه.

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۱۸۶.

۴- ۴. بالبدندون خ ل صح بخطه قدّس سرّه فی الهامش.

۵- ۵. فی نسخه الکمبانیّ: سنه ثمان عشره.

ثُمَّ إِنَّ الْمُعْتَصِمَ جَعَلَ يَعْمَلُ الْحِيلَهَ فِی قَتْلِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ أَشَارَ عَلَی ابْنَهِ الْمَأْمُونِ زَوْجَتِهِ بِأَنْ تَسُمَّهُ لِأَنَّهُ وَقَفَ عَلَی انْحِرَافِهَا عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ شِدَّهِ غَیْرَتِهَا عَلَیْهِ لِتَفْضِیلِهِ أُمَّ أَبِی الْحَسَنِ ابْنِهِ عَلَیْهَا وَ لِأَنَّهُ لَمْ یُرْزَقْ مِنْهَا وَلَدٌ فَأَجَابَتْهُ إِلَی ذَلِکَ وَ جَعَلَتْ سَمّاً فِی عِنَبٍ رَازِقِیٍّ وَ وَضَعَتْهُ بَیْنَ یَدَیْهِ فَلَمَّا أَکَلَ مِنْهُ نَدِمَتْ وَ جَعَلَتْ تَبْکِی فَقَالَ مَا بُکَاؤُکِ وَ اللَّهِ لَیَضْرِبَنَّکِ اللَّهُ بِعَقْرٍ لَا یَنْجَبِرُ وَ بَلَاءٍ لَا یَنْسَتِرُ فَمَاتَتْ بِعِلَّهٍ فِی أَغْمَضِ الْمَوَاضِعِ مِنْ جَوَارِحِهَا صَارَتْ نَاصُوراً فَأَنْفَقَتْ مَالَهَا وَ جَمِیعَ مَا مَلَکَتْهُ عَلَی تِلْکَ الْعِلَّهِ حَتَّی احْتَاجَتْ إِلَی الِاسْتِرْفَادِ وَ رُوِیَ أَنَّ النَّاصُورَ کَانَ فِی فَرْجِهَا.

وَ قُبِضَ علیه السلام فِی سَنَهِ عِشْرِینَ وَ مِائَتَیْنِ مِنَ الْهِجْرَهِ فِی یَوْمِ الثُّلَاثَاءِ لِخَمْسٍ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ لَهُ أَرْبَعٌ وَ عِشْرُونَ سَنَهً وَ شُهُورٌ لِأَنَّ مَوْلِدَهُ کَانَ فِی سَنَهِ خَمْسٍ وَ تِسْعِینَ وَ مِائَهٍ.

ص: ۱۷

**[ترجمه]عیون المعجزات: وقتی حضرت جواد علیه السلام با همسرش دختر مأمون به عنوان حج خارج شد، فرزندش امام علی النقی علیه السلام را که هنوز کودکی بود، در مدینه گذاشت و مواریث ائمه و سلاح پیامبر را به او سپرد و در مقابل اصحاب مورد اعتماد، تصریح به امامت آن جناب کرد، آنگاه به همراه همسر خود دختر مأمون به عراق برگشت - در آن زمان، مأمون به طرف روم رفته بود - و در محلی به نام بدندون سال ۲۱۸ در ماه رجب از دنیا رفت. در آن وقت، شانزده سال از امامت حضرت جواد علیه السلام گذشته بود.

در ماه شعبان سال ۲۱۸ با معتصم محمّد بن هارون بیعت کرده بودند. معتصم پیوسته به دنبال راهی بود که حضرت جواد علیه السلام را از میان بردارد. او می دانست ام الفضل با حضرت جواد علیه السلام میانه خوبی ندارد، یکی به جهت اولاد نداشتن از آن جناب و دیگر به واسطه حسادت شدیدی که نسبت به مادر حضرت امام علی النقی علیه السلام می ورزید؛ زیرا حضرت جواد علیه السلام او را بر ام الفضل مقدم می داشت. معتصم به ام الفضل پیشنهاد کرد که حضرت جواد علیه السلام را مسموم کند. ام الفضل قبول کرد و سمی را در انگور رازقی جای داد و در مقابل امام گذاشت. همین که حضرت جواد علیه السلام از آن انگور میل کرد، ام الفضل شروع به گریه نمود! امام فرمود: چرا گریه می کنی؟ خدا تو را گرفتار دردی کند که خوب شدنی نباشد و به بلایی گرفتار شوی که پوشیدنی نباشد. ام الفضل مبتلا به دردی در مستورترین عضو بدن خود شد و به همان درد از دنیا رفت. او به بواسیر مبتلا شد. بعضی گفته اند این جراحت در آلت تناسلی او بود.

حضرت جواد در سال ۲۲۰ هجری در روز سه شنبه پنجم ذیحجه از دنیا رفت و در آن موقع، بیست و چهار سال و چند ماه داشت زیرا در سال ۱۹۵ به دنیا آمده بود .

**[ترجمه]

باب ۲ النصوص علیه صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْوَرَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عِیسَی الْخَرَّاطِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِیِّ قَالَ: أَتَیْتُ الرِّضَا علیه السلام وَ هُوَ بِقَنْطَرَهِ إِبْرِیقٍ (۱) فَسَلَّمْتُ عَلَیْهِ ثُمَّ جَلَسْتُ وَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ أُنَاساً یَزْعُمُونَ أَنَّ أَبَاکَ حَیٌّ فَقَالَ کَذَبُوا لَعَنَهُمُ اللَّهُ لَوْ کَانَ حَیّاً مَا قُسِمَ مِیرَاثُهُ وَ لَا نُکِحَ نِسَاؤُهُ وَ لَکِنَّهُ وَ اللَّهِ ذَاقَ الْمَوْتَ کَمَا ذَاقَهُ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ فَقُلْتُ لَهُ مَا تَأْمُرُنِی قَالَ عَلَیْکَ بِابْنِی مُحَمَّدٍ مِنْ بَعْدِی وَ أَمَّا أَنَا فَإِنِّی ذَاهِبٌ فِی وَجْهٍ لَا أَرْجِعُ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: جعفر بن محمّد نوفلی می گوید: در پل ابریق (ناحیه ایست در رامهرمز) خدمت حضرت رضا علیه السّلام رسیدم و سلام کرده نشستم. عرض کردم: فدایت شوم! گروهی مدعی هستند که پدرت زنده است. فرمود: دروغ می گویند خدا آنها را لعنت کند. اگر زنده می بود اموالش تقسیم نمی شد و زنانش ازدواج نمی کردند، به خدا قسم طعم مرگ را چشید همان طوری که علی بن ابی طالب علیه السّلام چشید. عرض کردم: مرا به چه کار امر می کنی؟ فرمود: پس از

من به دامن فرزندم محمّد چنگ بزن. من اینک رهسپار ناحیه ای هستم که بازگشتی از آن ندارم! تا آخر خبر. - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۲۱۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْبَيْهَقِيُّ عَنِ الصَّوْلِيِّ عَنْ عَوْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَبَّادٍ وَ كَانَ يَكْتُبُ لِلرِّضَا علیه السلام ضَمَّهُ إِلَيْهِ الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ: مَا كَانَ علیه السلام يَذْكُرُ مُحَمَّداً ابْنَهُ علیه السلام إِلَّا بِكُنْيَتِهِ يَقُولُ كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو جَعْفَرٍ وَ كُنْتُ أَكْتُبُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ وَ هُوَ صَبِيٌّ بِالْمَدِينَهِ فَيُخَاطِبُهُ بِالتَّعْظِيمِ وَ تَرِدُ كُتُبُ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فِي نِهَايَهِ الْبَلَاغَهِ وَ الْحُسْنِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ أَبُو جَعْفَرٍ وَصِيِّي وَ خَلِيفَتِي فِي أَهْلِي مِنْ بَعْدِي (۳).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: محمّد بن ابی عباد که نویسنده حضرت رضا علیه السّلام بود و او را فضل بن سهل به این مأموریت گماشت (تا گفتار و رفتار حضرت رضا علیه السّلام را زیر نظر داشته باشد) می گفت: حضرت رضا علیه السلام همیشه فرزندش محمّد را با کنیه نام می برد و می فرمود: نامه‌ای برای ابو جعفر نوشتم. یا مشغول نامه نوشتن برای ابو جعفر بودم. ایشان با اینکه پسرش که در مدینه زندگی می کرد کودک بود، از او با احترام نام می برد. نامه های حضرت جواد نیز با نهایت بلاغت و کمال نگارش می آمد؛ یک روز شنیدم حضرت رضا علیه السلام می فرمود: پس از من، در میان خانواده ام، ابو جعفر وصی و جانشین من است. - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۳»

یر، [بصائر الدرجات] عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو الزَّيَّاتِ عَنِ ابْنِ قِيَامَا قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام وَ قَدْ وُلِدَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ وَهَبَ لِي مَنْ يَرِثُنِي وَ يَرِثُ آلَ دَاوُدَ(۴).

۱- ۱. فی المصدر: اربق و هو بضم الباء بلده برامهرمز ذکره الفیروزآبادی.

۲- ۲. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۲۱۶.

۳- ۳. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۲۴۰.

۴- ۴. بصائر الدرجات ص ۱۳۸.

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: ابن قیاما می گویـد: موقعی که ابو جعفر فرزند حضـرت رضا علیه السّـلام متولد شده بود، خدمت ایشان رسیدم. فرمود: خداوند مرا فرزندی عنایت کرد که وارث من و وارث آل داود باشد. - . بصائر الدرجات: ۱۳۸ -

**[ترجمه]

«۴»

غـط، [الغیبه] للشیـخ الطوسـی الْكُلَیْنِیُّ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ سَـهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ سِـنَانٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ مُوسَـی علیه السـلام مِنْ قَبْلِ أَنْ یَقْـدَمَ الْعِرَاقَ بِسَـنَهٍ وَ عَلِیٌّ ابْنُهُ جَالِسٌ بَیْنَ یَـدَیْهِ فَنَظَرَ إِلَیَّ وَ قَالَ یَا مُحَمَّدُ سَـتَكُونُ فِی هَذِهِ السَّنَهِ حَرَكَهٌ فَلَا تَجْزَعْ لِذَلِکَ قَالَ قُلْتُ وَ مَا یَكُونُ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ فَقَدْ أَقْلَقْتَنِی قَالَ أَصِیرُ إِلَی هَذِهِ الطَّاغِیَهِ(۱)

أَمَـا إِنَّهُ لَا یَبْـدَؤُنِی مِنْهُ سُوءٌ وَ مِنَ الَّذِی یَكُونُ بَعْـدَهُ قَالَ قُلْتُ وَ مَا یَكُونُ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِـدَاکَ قَالَ یُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِینَ وَ یَفْعَلُ اللَّهُ مَا یَشَاءُ-(۲)

قَالَ قُلْتُ وَ مَا ذَلِکَ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِـدَاکَ قَالَ مَنْ ظَلَمَ ابْنِی هَـذَا حَقَّهُ وَ جَحَـدَهُ إِمَامَتَهُ مِنْ بَعْـدِی كَانَ كَمَنْ ظَلَمَ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیه السـلام إِمَامَتَهُ وَ جَحَـدَهُ حَقَّهُ بَعْـدَ رَسُولِ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله قَالَ قُلْتُ وَ اللَّهِ لَئِنْ مَدَّ اللَّهُ لِی فِی الْعُمُرِ لَأُسَـلِّمَنَّ لَهُ حَقَّهُ وَ لَأُقِرَّنَّ بِإِمَامَتِهِ قَالَ صَدَقْتَ یَا مُحَمَّدُ

یَمُـدُّ اللَّهُ فِی عُمُرِکَ وَ تُسَـلِّمُ لَهُ حَقَّهُ وَ تُقِرُّ لَهُ بِإِمَامَتِهِ وَ إِمَامَهِ مَنْ یَكُونُ مِنْ بَعْـدِهِ قَالَ قُلْتُ وَ مَنْ ذَاکَ قَالَ ابْنُهُ مُحَمَّدٌ قَالَ قُلْتُ لَهُ الرِّضَا وَ التَّسْلِیمُ (۳).

ص: ۱۹

۱- ۱. هو المهدی العباسیّ، و التاء للمبالغه فی طغیانه و تجاوزه عن الحد. و قوله« لا یبدأنی منه سوء» أی لا یصلنی ابتداء منه شر و سوء، أی القتل أو الحبس، و لا من الذی بعده و هو موسـی بن المهدی، و قد قتله بعده هارون الرشـید بالسم، و هذا من دلائل امامته اذ أخبر بما یكون و قد وقع كما أخبر علیه السلام« صالح».

۲- ۲. سأل السائل عن مآل حاله مع الطواغیت فأشار علیه السـلام الی أنّه القتل بقوله« یقتل اللّه الظالمین» أی یتركهم مع انفسـهم الطـاغیه، حتی یقتلوا نفسا معصومه، و لم یمنعهم جبرا، و هـذا معنی اضـلالهم، و الی انه ینصب مقامه اماما آخر بقوله\i« وَ یَفْعَلُ اللَّهُ ما یَشاءُ»\E. و لمـا كـان هـذا الفعـل مجملاـ بحسب الـدلاله و الخصوصیه سـأل السائل عنه بقوله« ما ذاک» یعنی و ما ذاک الفعل؟ فأجاب علیه السـلام بأنّه نصب ابنی علی للإمامه و الخلافه، و من ظلم ابنی هذا حقه، و جحده امامته، كان كمن ظلم علیّ بن أبی طالب حقه و جحده امامته، و ذلک لان من أنكر الامام الآخر، لم یؤمن بالامام الأول« صالح».

۳- ۳. غیبه الشیخ ص ۲۶ و ۲۷.

كش، [رجال الكشى] حمدويه عن الحسن بن موسى عن محمد بن سنان: مثله (۱).

**[ترجمه]غيبت شيخ طوسی: محمّد بن سنان می گويد: يک سال قبل از اينکه حضرت موسی بن جعفر عليهما السّلام به عراق برود، خدمت ايشان رسيدم؛ پسرش امام رضا عليه السلام نيز در آنجا نشسته بود. حضرت کاظم عليه السلام نگاهی به من نموده و فرمود: محمّد! امسال مسافرتی در پيش داری! ناراحت نشوی! عرض کردم: فدايت شوم چه پيش آمدی است؟ مرا از هم اکنون ناراحت نمودی! فرمود: بايد پيش اين ستمگر نابکار (منظور مهدی عباسی است) بروم، ولی ناراحتی‌ای که موجب قتل يا زندان شود از طرف او و همچنين از جانب جانشينش (موسی بن هادی) نمی بينم! عرض کردم: بالاخره چه می شود؟ فرمود: خدا ستمکاران را گمراه می کند و آنچه بخواهد انجام خواهد داد.

عرض کردم: فدايت شوم! منظورت چيست؟ فرمود: هر کس حق اين فرزند مرا از بين ببرد و منکر امامتش شود، مثل کسی است که پس از پيغمبر اکرم صلی الله عليه و آله به علی بن ابی طالب عليه السلام ستم کرده و منکر امامت آن جناب شده است. عرض کردم: به خدا قسم، اگر عمر من طولانی شود، حق او را ادا می کنم و به امامتش اقرار می نمايم. فرمود: راست می گويی محمّد! خداوند عمرت را طولانی خواهد کرد و حق فرزندم را ادا می کنی و به امامتش اقرار خواهی داشت و همچنين به امامت امام بعد از او! عرض کردم: امام پس از ايشان کيست؟ فرمود: فرزندش محمّد. گفتم در مقابل امر خدا تسليم و راضيم. -. غيبت طوسی: ۲۶ -

مثل اين حديث در رجال کشی نيز منقول است. -. رجال کشی: ۴۲۹ -

**[ترجمه]

«۵»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: قَالَ ابْنُ النَّجَاشِيِّ مَنِ الْإِمَامُ بَعْدَ صَاحِبِكُمْ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ الْإِمَامُ بَعْدِی ابْنِی ثُمَّ قَالَ هَلْ يَتَجَرَّأُ أَحَدٌ أَنْ يَقُولَ ابْنِی وَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ(۲).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن البزنطی: مثله (۳)- عم، [إعلام الوری] عن الكلينی عن عده من أصحابه عن محمد بن علی عن معاويه بن حكيم عن البزنطی: مثله (۴).

**[ترجمه]غيبت شيخ طوسی: بزنطی می گويد: پسر نجاشی از من پرسيد: امام پس از علی بن موسی الرضا عليهما السّلام کيست؟ من خدمت حضرت رضا عليه السّلام رسيدم و جريان را عرض کردم. فرمود: امام بعد از من، پسر من است. آنگاه فرمود: کسی جرأت دارد بگويد پسرم، در حالی که اکنون پسری ندارد؟ -. غيبت طوسی: ۵۲ -

اين حديث در مناقب آل ابی طالب ابن شهرآشوب و نيز در اعلام الوری نيز منقول است. -. منافب آل ابی طالب ۴ : ۳۳۶ -

**[ترجمه]

«۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو سَلْمَانَ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ قَالَ: خَرَجَ عَلَيَّ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهِ وَ إِلَى رَأْسِهِ وَ رِجْلَيْهِ لِأَصِفَ قَامَتَهُ بِمِصْرَ فَلَمَّا جَلَسَ قَالَ يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ احْتَجَّ فِي الْإِمَامَهِ بِمِثْلِ مَا احْتَجَّ فِي النُّبُوَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ آتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا وَ وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَهً(۵) فَقَدْ يَجُوزُ أَنْ يُعْطَى الْحُكْمَ صَبِيّاً وَ يَجُوزُ أَنْ يُعْطَى وَ هُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ سَنَهً.

قَالَ ابْنُ أَسْبَاطٍ وَ عَبَّادُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: إِنَّا لَعِنْدَ الرِّضَا علیه السلام بِمِنًى إِذْ جِی ءَ بِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قُلْنَا هَذَا الْمَوْلُودُ الْمُبَارَكُ (۶)

قَالَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْلُودُ الَّذِي لَمْ يُولَدْ فِي الْإِسْلَامِ أَعْظَمُ بَرَكَهً مِنْهُ (۷).

ص: ۲۰

۱- ۱. رجال الكشّیّ ص ۴۲۹.

۲- ۲. غیبه الشیخ ص ۵۲.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۳۶.

۴- ۴. الكافی ج ۱ ص ۳۲۰.

۵- ۵. الآیه الأولی فی مریم: ۱۲، و هی فی شأن یحیی علیه السلام و الثانیه فی الاحقاف ۱۵. و هی عام فی الأنبیاء.

۶- ۶. قیل: لان الشیعه كانوا فی زمانه علیه السلام علی رفاهیه.

۷- ۷. لم نظفر علیه فی مختار الخرائج المطبوع.

**[ترجمه]خرایج: علی بن اسباط می گوید: حضرت جواد علیه السلام داخل اطاق شد. من با دقت به قد و بالای آن جناب نگاه می کردم تا قیافه اش را برای مصریان بازگو کنم. همین که نشست فرمود: علی! خداوند همان طور که حجت را در مورد نبوت بر مردم تمام می کند، در مورد امامت نیز انجام می دهد. خداوند در قرآن می فرماید: «وَ آتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا. - . مریم / ۱۲ - » ، {و از کودکی به او نبوّت دادیم} و «و لما بَلَغَ أَشُدَّهُ» - . قصص/ ۱۴ - {تا وقتی که رسید به کمال نیروی خود} «وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً. - . احقاف / ۱۵ - » {و رسید به چهل سالگی} جایز است که مقام پیامبری و رهبری را به او بدهند در حالی که کودکی باشد (چنانچه آیه اول شاهد است) و ممکن است در سن چهل سالگی او را به این مقام مفتخر نمایند (چنانچه آیه دوم گواهی می دهد).

علی بن اسباط و عباد بن اسماعیل گفتند: ما خدمت حضرت رضا علیه السّلام در منا بودیم که فرزندش ابو جعفر علیه السلام را آوردند. عرض کردیم: این مولود مبارکی است. فرمود: آری این فرزندی است که در اسلام با برکت تر از این فرزند متولد نشده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۷»

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَاشَانِيِّ مَعاً عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ يَحْيَى بْنِ النُّعْمَانِ الْبَصْرِي (۱)

قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ يُحَدِّثُ الْحَسَنَ بْنَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ فَقَالَ فِي

حَدِيثِهِ: لَقَدْ نَصَرَ اللَّهُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام لَمَّا بَغَى إِلَيْهِ إِخْوَتُهُ وَ عُمُومَتُهُ وَ ذَكَرَ حَدِيثاً حَتَّى انْتَهَى إِلَى قَوْلِهِ فَقُمْتُ وَ قَبَضْتُ عَلَى يَدِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا علیه السلام وَ قُلْتُ أَشْهَدُ أَنَّكَ إِمَامِي عِنْدَ اللَّهِ فَبَكَى الرِّضَا علیه السلام ثُمَّ قَالَ يَا عَمِّ أَ لَمْ تَسْمَعْ أَبِي وَ هُوَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِأَبِي ابْنُ خِيَرَةِ الْإِمَاءِ النُّوبِيَّةِ الطَّيِّبَةِ يَكُونُ مِنْ وُلْدِهِ الطَّرِيدُ الشَّرِيدُ الْمَوْتُورُ بِأَبِيهِ وَ جَدِّهِ وَ صَاحِبُ الْغَيْبَةِ فَيُقَالُ مَاتَ أَوْ هَلَكَ أَوْ أَيَّ وَادٍ سَلَكَ فَقُلْتُ صَدَقْتَ جُعِلْتُ فِدَاكَ (۲).

**[ترجمه]اعلام الوری ، ارشاد: زکریا بن یحیی بن نعمان بصری می گوید: از علی بن جعفر بن محمّد شنیدم که با حسن بن حسین بن علی بن الحسین صحبت می کرد و در ضمن سخن خود گفت: خدا ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیهما السلام را وقتی برادران و عموهایش به او ستم کردند یاری کرد؛ و جریانی را نقل کرد تا رسید به این قسمت که گفت: از جای حرکت کردم و دست حضرت جواد علیه السلام پسر علی بن موسی الرضا علیهما السلام را گرفته و گفتم:گواهی می دهم که تو امام من در نزد خدا هستی. حضرت رضا علیه السلام اشکهایش جاری شد و فرمود: عمو جان! مگر از پدرم نشنیدی که می فرمود: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: پدرم فدای فرزند بهترین کنیزان پاک نوبه که از نسل و نژاد اوست آن پیشوایی که آواره و دور از اجتماع زندگی می کند. همان کس که پدر و جدش را سخت مورد ستم قرار می دهند و او را غیبتی است که بعضی گویند: مرده است یا از بین رفته! معلوم نیست به کجا رفته! من گفتم: صحیح می فرمایی فدایت شوم! - . اعلام

الوری: ۳۴۵، ارشاد: ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۸»

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام قَدْ کُنَّا نَسْأَلُکَ قَبْلَ أَنْ یَهَبَ اللَّهُ لَکَ أَبَا جَعْفَرٍ فَکُنْتَ تَقُولُ یَهَبُ اللَّهُ لِی غُلَاماً فَقَدْ وَهَبَ اللَّهُ لَکَ وَ أَقَرَّ عُیُونَنَا فَلَا أَرَانَا اللَّهُ یَوْمَکَ فَإِنْ کَانَ کَوْنٌ فَإِلَی مَنْ فَأَشَارَ بِیَدِهِ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هُوَ قَائِمٌ بَیْنَ یَدَیْهِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ هُوَ ابْنُ ثَلَاثِ سِنِینَ قَالَ وَ مَا یَضُرُّهُ مِنْ ذَلِکَ قَدْ قَامَ عِیسَی بِالْحُجَّهِ وَ هُوَ ابْنُ أَقَلَّ مِنْ ثَلَاثِ سِنِینَ (۳).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: صفوان بن یحیی می گوید: به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: ما قبل از اینکه فرزندتان ابو جعفر (حضرت جواد علیه السلام) متولد شود، از شما راجع به امام می پرسیدیم، می فرمودی: خداوند به من فرزندی خواهد داد. اکنون که خدا عنایت کرده و چشم ما به جمالش روشن شده، خدا نخواهد که به مصیبت شما و فقدان وجود عزیزتان دچار شویم؛ اما اگر بالاخره چنین شد، امام ما کیست؟ حضرت با دست اشاره به حضرت جواد علیه السّلام که آنجا ایستاده بود کرد. عرض کردم: آقا! او که هنوز سه سال بیشتر ندارد. فرمود: چه اشکالی دارد؟ عیسی حجت خدا شد با اینکه کمتر از سه سال داشت. - . اعلام الوری: ۳۴۵، ارشاد: ۲۹۷ -

**[ترجمه]

«۹»

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ الرِّضَا علیه السلام وَ ذَکَرَ شَیْئاً فَقَالَ مَا حَاجَتُکُمْ إِلَی ذَلِکَ هَذَا أَبُو جَعْفَرٍ قَدْ أَجْلَسْتُهُ مَجْلِسِی وَ صَیَّرْتُهُ مَکَانِی وَ قَالَ إِنَّا أَهْلُ بَیْتٍ یَتَوَارَثُ أَصَاغِرُنَا أَکَابِرَنَا الْقُذَّهَ بِالْقُذَّهِ(۴).

۱- ۱. فی نسخه الکافی« الصیرفی» و فی بعض النسخ« المصری» و الرجل مجهول الحال.

۲- ۲. الإرشاد ص ۲۹۷ و تراه فی الکافی ج ۱ ص ۳۲۳.

۳- ۳. راجع الکافی ج ۱ ص ۳۲۱، الإرشاد ص ۲۹۷ و ۲۹۸. اقول: قد قام عیسی علیه السلام بالحجه فی مهده و قال\i« إِنِّی عَبْدُ اللَّهِ آتانِیَ الْکِتابَ وَ جَعَلَنِی نَبِیًّا»\E الآیه، فالاشاره بقوله« و هو ابن أقل من ثلاث سنین» انما هو الی سن أبی جعفر الجواد، فی ذاک الزمان الذی قال هذا الکلام.

۴- ۴. إرشاد المفید ص ۲۹۸، الکافی ج ۱ ص ۳۲۰.

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: معمر بن خلاد می گوید: از حضرت رضا علیه السلام شنیدم، مطالبی درباره نشانه های امام بیان کرد و بعد فرمود: شما چه احتیاجی به این دارید؟ من پسرم ابو جعفر (حضرت جواد علیه السلام) را جانشین خود کرده ام و او عهده دار مقام من است و فرمود: ما خانواده ای هستیم که بچه هایمان بدون کم و کاست وارث بزرگانمان می شوند. - . اعلام الوری: ۳۴۶ ، ارشاد: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

بیان

و ذکر شیئا أی من علامات الإمام و أشباهه و ربما یقرأ علی المجهول من بناء التفعیل و القذه إما منصوبه بنیابه المفعول المطلق لفعل محذوف أی تتشابهان تشابه القذه و قیل هی مفعول یتوارث بحذف المضاف و إقامتها مقامه أو مرفوع علی أنه مبتدأ و الظرف خبره أی القذه یقاس بالقذه و یعرف مقداره به قال الجزری القذذ ریش السهم واحدتها قذه و منه الحدیث لَتَرْکَبُنَّ سَنَنَ مَنْ کَانَ قَبْلَکُمْ حَذْوَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ أی کما یقدر کل واحده منها علی قدر صاحبتها و تقطع یضرب مثلا للشیئین یستویان و لا یتفاوتان.

**[ترجمه]عبارت «و ذکر شیئا» یعنی چیزی از علامات امام علیه السلام و مانند آن را ذکر فرمود و چه بسا این عبارت مجهول خوانده شود و ذُکِّرَ از باب تفعیل باشد و قذه یا ابناء بر این که نایب مفعول مطلق برای فعلی محذوف است، منصوب است و معنای آن این است که امام و جانشین او مانند دو تیر کاملاً مشابه هستند و گفته شده قذه مفعول به فعل یتوارث باشد و مضاف آن محذوف و این کلمه به جای مضاف نشسته باشد و یا این که القذه مبتدا و مرفوع باشد و خبر آن ظرف باشد و معنا این گونه باشد که تیر با تیر مقایسه می شود و اندازه اش با اندازه تیر دیگر معلوم می شود. جزری می گوید: قذذ پر تیر را گویند و مفرد آن قذه است و حدیثی که روایت شده که شما امت اسلام نیز دقیقاً بر سنن ملل سابق خود پیش می روید، درست مثل این که پر یک تیر به اندازه پر تیر دیگر اندازه گیری و ساخته می شود؛ و این مثال برای دو چیزی که مساوی هستند و هیچ تفاوتی ندارند زده می شود.

**[ترجمه]

«۱۰»

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ یَحْیَی عَنْ مَالِکِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ یَسَارٍ قَالَ: کَتَبَ ابْنُ قِیَامَا الْوَاسِطِیُّ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام کِتَابَهً یَقُولُ فِیهِ کَیْفَ تَکُونُ إِمَاماً وَ لَیْسَ لَکَ وَلَدٌ فَأَجَابَهُ أَبُو الْحَسَنِ وَ مَا عِلْمُکَ أَنَّهُ لَا یَکُونُ لِی وَلَدٌ وَ اللَّهِ لَا یَمْضِی الْأَیَّامُ وَ اللَّیَالِی حَتَّی یَرْزُقَنِی وَلَداً ذَکَراً یَفْرُقُ بِهِ بَیْنَ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: حسین بن یسار می گوید: ابن قیاما واسطی نامه ای برای حضرت رضا علیه السّلام نوشت و در

آن سؤال کرد، چطور ممکن است شما امام باشید با اینکه فرزند ندارید حضرت رضا علیه السّلام جواب داد: تو از کجا می دانی من فرزند نخواهم داشت؟ به خدا قسم این شب و روز به پایان نمی رسد تا خداوند مرا پسری عنایت کند که به وسیله او خدا حق را از باطل جدا گرداند. - . اعلام الوری: ۳۴۶، ارشاد: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ حُکَیْمٍ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: قَالَ لِیَ ابْنُ النَّجَاشِیِّ مَنِ الْإِمَامُ بَعْدَ صَاحِبِکَ فَأُحِبُّ أَنْ تَسْأَلَهُ حَتَّی أَعْلَمَ فَدَخَلْتُ عَلَی الرِّضَا علیه السلام فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ فَقَالَ لِیَ الْإِمَامُ ابْنِی ثُمَّ قَالَ هَلْ یَجْتَرِئُ أَحَدٌ أَنْ یَقُولَ ابْنِی وَ لَیْسَ لَهُ وَلَدٌ وَ لَمْ یَکُنْ وُلِدَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَلَمْ تَمْضِ الْأَیَّامُ حَتَّی وُلِدَ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]ارشاد: بزنطی می گوید: پسر نجاشی از من پرسید: امام بعد از حضرت رضا علیه السّلام کیست؟ دلم می خواهد این سؤال را از ایشان بپرسی تا برایم روشن شود! من خدمت حضرت رضا علیه السّلام رسیده جریان را عرض کردم. فرمود: امام بعد از من پسرم خواهد بود. کی جرات دارد بگوید پسرم، با اینکه فرزندی ندارد؟! هنوز حضرت جواد علیه السلام متولد نشده بود! چیزی نگذشت که آقا زاده متولد شد. - . ارشاد: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ: عَنِ ابْنِ قِیَامَا الْوَاسِطِیِّ وَ کَانَ وَاقِفِیّاً قَالَ دَخَلْتُ عَلَی عَلِیِّ بْنِ مُوسَی علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ أَ یَکُونُ إِمَامَانِ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ یَکُونَ أَحَدُهُمَا صَامِتاً فَقُلْتُ

۱- ۱. الإرشاد ص ۲۹۸، الکافی ج ۱ ص ۳۲۰.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۳۲۰، الإرشاد ص ۲۹۸.

لَهُ هُوَ ذَا أَنْتَ لَيْسَ لَكَ صَامِتٌ فَقَالَ بَلَى وَ اللَّهِ لَيَجْعَلَنَّ اللَّهُ لِي مَنْ يُثْبِتُ بِهِ الْحَقَّ وَ أَهْلَهُ وَ يَمْحَقُ بِهِ الْبَاطِلَ وَ أَهْلَهُ وَ لَمْ يَكُنْ فِي الْوَقْتِ لَهُ وَلَدٌ فَوُلِدَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام بَعْدَ سَنَةٍ(۱).

**[ترجمه]ارشاد: ابن قياما واسطى كه واقفى مذهب بود گفت: پيش حضرت رضا عليه السّلام رفتم و گفتم: ممكن است دو امام در يک زمان باشد؟ فرمودند: مگر اينكه يكى از آن دو ساكت باشد و مأموريتى نداشته باشد! گفتم: خوب، همين كافى است؛ الان امامى كه نسبت به شما ساكت باشد نيست! فرمود: چرا، به خدا قسم مرا خداوند فرزندى روزى خواهد فرمود كه حق و حقيقت جويان را تقويت مى كند و باطل و باطل گرايان را نابود مى نمايد. پس از يک سال حضرت جواد عليه السلام برايش متولد شد. - . ارشاد: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

عم، [إعلام الورى] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام جَالِساً فَدَعَا بِابْنِهِ وَ هُوَ صَغِيرٌ فَأَجْلَسَهُ فِي حَجْرِي وَ قَالَ لِي جَرِّدْهُ وَ انْزِعْ قَمِيصَهُ فَنَزَعْتُهُ فَقَالَ لِيَ انْظُرْ بَيْنَ كَتِفَيْهِ قَالَ فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِي أَحَدِ كَتِفَيْهِ شِبْهُ الْخَاتَمِ دَاخِلَ اللَّحْمِ-(۲) ثُمَّ قَالَ لِي أَ تَرَى هَذَا مِثْلُهُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ كَانَ مِنْ أَبِي عليه السلام (۳).

**[ترجمه]اعلام الورى، ارشاد: حسن بن جهم مى گويد: خدمت حضرت رضا عليه السّلام نشسته بودم كه فرزندش را صدا زد. حضرت جواد عليه السلام هنوز كوچک بود. او را روى زانوى من نشاند و فرمود: پيراهنش را از تنش بيرون بياور! پيراهن او را كه بيرون آوردم فرمود: وسط شانه اش را تماشا كن! وقتى نگاه كردم، در يكى از شانه هايش، مثل مهرى زير گوشت ديده مى شد! فرمود: اين علامت را مى بينى؟ چنين علامتى را پدرم در همين محل داشت. - . ارشاد: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

عم، [إعلام الورى] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِي يَحْيَى الصَّنْعَانِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام فَجِي ءَ بِابْنِهِ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَ هُوَ صَغِيرٌ فَقَالَ هَذَا الْمَوْلُودُ الَّذِي لَمْ يُولَدْ مَوْلُودٌ أَعْظَمُ عَلَى شِيعَتِنَا بَرَكَةً مِنْهُ (۴).

**[ترجمه]اعلام الورى، ارشاد: ابو يحيى صنعانى مى گويد: خدمت حضرت رضا عليه السّلام بودم كه پسرش حضرت جواد عليه السلام را در حالى كه كودک بود آوردند. حضرت فرمود: در اسلام فرزندى متولد نشده كه بيشتر از اين پسر براى شيعيان ما بركت داشته باشد. - . اعلام الورى: ۳۴۷، ارشاد: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْخَیْرَانِیِّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: کُنْتُ وَاقِفاً عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام بِخُرَاسَانَ فَقَالَ قَائِلٌ یَا سَیِّدِی إِنْ کَانَ کَوْنٌ فَإِلَی مَنْ قَالَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ ابْنِی وَ کَأَنَّ الْقَائِلَ

ص: ۲۳

۱- ۱. الإرشاد ص ۲۹۸، الکافی ج ۱ ص ۳۲۱.

۲- ۲. هذا من علامات الإمامه و لعلّ المراد بأحد کتفیه کتفه الیسری کما صرحوا به فی خاتم النبوّه حیث قالوا: انه عند ناغض کتفه الیسری، و الناغض من الإنسان قیل هو أصل العنق حیث ینغض رأسه، و نغض الکتف هو العظم الرقیق علی طرفیها، و قیل: هو فرع الکتف سمی ناغضا للحرکه. و قیل هو ما رق من الکتف سمی ذلک لنغوضه و حرکته، و منه قوله تعالی« فسینغضون الیک رءوسهم» أی یحرکونها استهزاء« صالح».

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۳۲۱، الإرشاد ص ۲۹۸.

۴- ۴. الإرشاد ص ۲۹۹، الکافی ج ۱ ص ۳۲۱.

اسْتَصْغَرَ سِنَّ أَبِی جَعْفَرٍ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ بَعَثَ عِیسَی رَسُولًا نَبِیّاً صَاحِبَ شَرِیعَهٍ مُبْتَدَأَهٍ(۱)

فِی أَصْغَرَ مِنَ السِّنِّ الَّذِی فِیهِ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: خیرانی از پدر خود نقل کرد که گفت: من خدمت حضرت رضا علیه السّلام در خراسان ایستاده بودم که یک نفر عرض کرد: آقا! اگر پیش آمدی شد، به که پناه بریم؟ فرمود: پسرم ابو جعفر. سئوال کننده حضرت جواد علیه السلام را کوچک انگاشت! حضرت رضا علیه السلام فرمود: خداوند عیسی را به نبوت و رسالت برانگیخت و مؤسّس یک شریعت قرار داد، با اینکه کوچک تر از پسرم ابو جعفر بود. - . اعلام الوری: ۳۴۶، ارشاد: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ یَحْیَی بْنِ حَبِیبٍ الزَّیَّاتِ قَالَ: أَخْبَرَنِی مَنْ کَانَ عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام فَلَمَّا نَهَضَ الْقَوْمُ قَالَ لَهُمْ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام الْقَوْا أَبَا جَعْفَرٍ فَسَلِّمُوا عَلَیْهِ وَ أَحْدِثُوا بِهِ عَهْداً فَلَمَّا نَهَضَ الْقَوْمُ الْتَفَتَ إِلَیَّ وَ قَالَ یَرْحَمُ اللَّهُ الْمُفَضَّلَ (۳)

إِنَّهُ لکان [کَانَ] لَیَقْنَعُ بِدُونِ ذَلِکَ (۴).

کش، [رجال الکشی] حمدویه عن محمد بن عیسی عن محمد بن عمر بن سعید الزیات عن

۱- ۱. المراد رفع الاستبعاد، و اثبات الإمکان، فان القائل الذی استصغر سن أبی جعفر علیه السلام، توهم أن صغر السن- و الحال أنّه موجب للحجر علیه- ینافی الإمامه و قیاده الأمه، فذکره علیه السلام بنبوه عیسی علیه السلام فی شریعه مبتدأه، کما صرّح به قوله تعالی\i« قالُوا کَیْفَ نُکَلِّمُ مَنْ کانَ فِی الْمَهْدِ صَبِیًّا؟ قالَ: إِنِّی عَبْدُ اللَّهِ آتانِیَ الْکِتابَ وَ جَعَلَنِی نَبِیًّا وَ جَعَلَنِی مُبارَکاً أَیْنَ ما کُنْتُ وَ أَوْصانِی بِالصَّلاهِ وَ الزَّکاهِ ما دُمْتُ حَیًّا»E\. فاذا أمکن و جاز أن یکون الصبی فی المهد صاحب شریعه مبتدأه فکیف لا یمکن و لا یجوز أن یکون أبو جعفر اماما تابعا لشریعه جده رسول اللّه« ص» فی أکبر من سنه فانه یقوم بأعباء الإمامه و له سبع سنین.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۳۲۲، الإرشاد ص ۲۹۹.

۳- ۳. أی بدون الامر بالتسلیم و احداث العهد، بل کان یکفیه فی احداثه الإشاره أو کان یحدثه بدونها أیضا کما أن الناس یسلمون علی ولد العزیز الشریف و یحدثون به عهدا و ملاقاه بدون أمر أبیه بذلک و هم لما لم یفعلوا ذلک الا بعد الامر تذکر علیه السلام حسن فعل المفضل و کمال اعتقاده، فترحم علیه. و فیه لوم لهم لهذا الوجه و کمال مدح للمفضل، و لکن لم نعلم أن المفضل من هو؟ لاحتماله رجالا کثیرا، و تخصیصه بابن عمر تخصیص بلا مخصص، و الاشتهار لو سلم فانما هو عندنا لا عند السلف. و یحتمل أن یکون سبب لومهم أنهم ترکوا التسلیم و احداث العهد بعد الامر، و لیس فی هذا الحدیث دلاله علی أنهم

فعلوا ذلک بعده« صالح».

۴- ۴. الإرشاد ص ۲۹۹، الکافی ج ۱ ص ۳۲۲.

محمد بن حريز عن بعض أصحابنا: مثله (۱)

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: یحیی بن حبیب زیّات می گوید: کسی که خدمت حضرت رضا علیه السلام بود نقل کرد: وقتی اشخاصی که خدمت آن جناب بودند حرکت کردند، حضرت رضا علیه السلام به آنها فرمود: پیش پسرم ابو جعفر بروید و سلام کنید و با او تجدید عهد نمایید. آنها که رفتند، رو به من کرد و فرمود: خداوند رحمت کند مفضل را او (در مورد امام شناسی) به کمتر از این اشاره نیز قانع بود. - . اعلام الوری: ۳۴۷، ارشاد: ۲۹۹ -

در رجال کشی نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . رجال کشی: ۲۷۷ -

**[ترجمه]

بیان

لیقنع بدون ذلک أی بأقل مما قلت لکم فی العلم بأنه إمام بعدی و نبههم بذلک علی أن غرضه النص علیه و لم یصرح به تقیه و اتقاء.

**[ترجمه]عبارت «لیقنع بدون ذلک» یعنی به کمتر از آنچه به شما گفتم، در باب علم به این که امام جواد علیه السلام امام پس از من است؛ و به اصحابش هشدار داد که من غرضم نص بر امامت امام جواد علیه السلام است و از باب تقیه به آن تصریح ننمودم.

**[ترجمه]

«۱۷»

عم، [إعلام الوری] الْکُلَیْنِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی الْحَکَمِ وَ رَوَی الصَّدُوقُ عَنْ أَبِیهِ وَ جَمَاعَهٍ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْخَشَّابِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ الْحُسَیْنِ مَوْلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی الْحَکَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ (۲) بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عَنْ یَزِیدَ بْنِ سَلِیطٍ قَالَ: لَقِیتُ أَبَا إِبْرَاهِیمَ وَ نَحْنُ نُرِیدُ الْعُمْرَهَ فِی بَعْضِ الطَّرِیقِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ هَلْ تُثْبِتُ هَذَا الْمَوْضِعَ الَّذِی نَحْنُ فِیهِ قَالَ نَعَمْ فَهَلْ تُثْبِتُهُ أَنْتَ قُلْتُ نَعَمْ إِنِّی أَنَا وَ أَبِی لَقِینَاکَ هَاهُنَا مَعَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ مَعَهُ إِخْوَتُکَ فَقَالَ لَهُ أَبِی بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی أَنْتُمْ کُلُّکُمْ أَئِمَّهٌ مُطَهَّرُونَ وَ الْمَوْتُ لَا یَعْرَی مِنْهُ أَحَدٌ فَأَحْدِثْ إِلَیَّ شَیْئاً أُحَدِّثُ بِهِ مَنْ یَخْلُفُنِی مِنْ بَعْدِی فَلَا یَضِلُّوا فَقَالَ نَعَمْ یَا أَبَا عُمَارَهَ هَؤُلَاءِ وُلْدِی وَ هَذَا سَیِّدُهُمْ وَ أَشَارَ إِلَیْکَ وَ قَدْ عُلِّمَ الْحُکْمَ وَ الْفَهْمَ وَ لَهُ السَّخَاءُ وَ الْمَعْرِفَهُ بِمَا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ النَّاسُ وَ مَا اخْتَلَفُوا فِیهِ مِنْ أَمْرِ دِینِهِمْ وَ دُنْیَاهُمْ وَ فِیهِ حُسْنُ الْخُلُقِ وَ حُسْنُ الْجِوَارِ-(۳) وَ هُوَ بَابٌ

ص: ۲۵

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۲۷۷ تحت الرقم ۱۵۴.

۲- ۲. هکـذا فی النسخ کلها، و فی کتب الرجال: عبد اللّه بن إبراهیم بن محمّد بن علی ابن عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب، ثقه صدوق.

۳- ۳. فی نسـخه الکـافی« و حسن الجواب» و امـا حسن الخلق فهو أصـل عظیم من أصول الرئـاسه، و اختلف العلمـاء فی تعریفه فقیل هو بسط الوجه و کف الاذی و بذل الندی، و قیل هو کیفیه تمنع صاحبها من أن یظلم و یمنع و یجفو أحدا، و ان ظلم غفر، و ان منع شـکر، و ان ابتلی صبر، و قیل هو صـدق التحمل و ترک التجمل و حبّ الآخره و بغض الدنیا. و أمّا حسن الجواب، فهو من دلائـل کمـال العقـل و العلم، لان لسان العاقل العالم تابع لعقله و علمه فیجیب إذا سـئل بما یقتضـیه العقل و یناسب المقام، و یقول ما یناسب العلم بأحسن العباره و افصح الکلام« صالح».

مِنْ أَبْوَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ فِيهِ آخِرُ خَيْرٍ مِنْ هَذَا كُلِّهِ.

فَقَالَ لَهُ أَبِی وَ مَا هِیَ فَقَالَ یُخْرِجُ اللَّهُ مِنْهُ غَوْثَ هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ غِیَاثَهَا وَ عَلَمَهَا وَ نُورَهَا وَ خَیْرَ مَوْلُودٍ وَ خَیْرَ نَاشِئٍ یَحْقُنُ اللَّهُ بِهِ الدِّمَاءَ وَ یُصْلِحُ بِهِ ذَاتَ الْبَیْنِ وَ یَلُمُّ بِهِ الشَّعَثَ وَ یَشْعَبُ بِهِ الصَّدْعَ وَ یَکْسُو بِهِ الْعَارِیَ وَ یُشْبِعُ بِهِ الْجَائِعَ وَ یُؤْمِنُ بِهِ الْخَائِفَ وَ یُنْزِلُ اللَّهُ بِهِ الْقَطْرَ وَ یَرْحَمُ بِهِ الْعِبَادَ خَیْرَ کَهْلٍ وَ خَیْرَ نَاشِئٍ قَوْلُهُ حُکْمٌ وَ صَمْتُهُ عِلْمٌ یُبَیِّنُ لِلنَّاسِ مَا یَخْتَلِفُونَ فِیهِ وَ یَسُودُ عَشِیرَتَهُ مِنْ قَبْلِ أَوَانِ حُلُمِهِ فَقَالَ لَهُ أَبِی بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی مَا یَکُونُ لَهُ وَلَدٌ بَعْدَهُ فَقَالَ نَعَمْ ثُمَّ قَطَعَ الْکَلَامَ قَالَ یَزِیدُ فَقُلْتُ لَهُ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی فَأَخْبِرْنِی أَنْتَ بِمِثْلِ مَا أَخْبَرَنَا بِهِ أَبُوکَ فَقَالَ لِی نَعَمْ إِنَّ أَبِی علیه السلام کَانَ فِی زَمَانٍ لَیْسَ هَذَا الزَّمَانُ مِثْلَهُ فَقُلْتُ لَهُ مَنْ یَرْضَی بِهَذَا مِنْکَ فَعَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ قَالَ فَضَحِکَ أَبُو إِبْرَاهِیمَ علیه السلام ثُمَّ قَالَ أُخْبِرُکَ یَا أَبَا عُمَارَهَ أَنِّی خَرَجْتُ مِنْ مَنْزِلِی فَأَوْصَیْتُ إِلَی ابْنِی فُلَانٍ وَ أَشْرَکْتُ مَعَهُ بَنِیَّ فِی الظَّاهِرِ وَ أَوْصَیْتُهُ فِی الْبَاطِنِ وَ أَفْرَدْتُهُ وَحْدَهُ وَ لَوْ کَانَ الْأَمْرُ إِلَیَّ لَجَعَلْتُهُ فِی الْقَاسِمِ لِحُبِّی إِیَّاهُ وَ رِقَّتِی عَلَیْهِ وَ لَکِنْ ذَاکَ إِلَی اللَّهِ یَجْعَلُهُ حَیْثُ یَشَاءُ وَ لَقَدْ جَاءَنِی بِخَبَرِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ أَرَانِیهِ وَ أَرَانِی مَنْ یَکُونُ بَعْدَهُ وَ کَذَلِکَ نَحْنُ لَا نُوصِی إِلَی أَحَدٍ مِنَّا حَتَّی یُخْبِرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ جَدِّی عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ رَأَیْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَاتَماً وَ سَیْفاً وَ عَصًا وَ کِتَاباً وَ عِمَامَهً فَقُلْتُ مَا هَذَا یَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لِی أَمَّا الْعِمَامَهُ فَسُلْطَانُ اللَّهِ وَ أَمَّا السَّیْفُ فَعِزُّ اللَّهِ وَ أَمَّا الْکِتَابُ فَنُورُ اللَّهِ وَ أَمَّا الْعَصَا فَقُوَّهُ اللَّهِ وَ أَمَّا الْخَاتَمُ فَجَامِعُ هَذِهِ الْأُمُورِ ثُمَّ قَالَ وَ الْأَمْرُ قَدْ خَرَجَ مِنْکَ إِلَی غَیْرِکَ فَقُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَرِنِیهِ أَیُّهُمْ هُوَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا رَأَیْتُ مِنَ الْأَئِمَّهِ أَحَداً أَجْزَعَ عَلَی فِرَاقِ هَذَا الْأَمْرِ مِنْکَ وَ لَوْ کَانَتْ بِالْمَحَبَّهِ لَکَانَ إِسْمَاعِیلُ أَحَبَّ إِلَی أَبِیکَ مِنْکَ وَ لَکِنْ ذَاکَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ثُمَّ قَالَ أَبُو إِبْرَاهِیمَ علیه السلام وَ رَأَیْتُ وُلْدِی جَمِیعاً الْأَحْیَاءَ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتَ فَقَالَ لِی أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام هَذَا سَیِّدُهُمْ وَ أَشَارَ إِلَی ابْنِی عَلِیٍّ فَهُوَ مِنِّی وَ أَنَا مِنْهُ وَ اللَّهُ مَعَ الْمُحْسِنِینَ

قَالَ یَزِیدُ ثُمَّ قَالَ أَبُو إِبْرَاهِیمَ علیه السلام یَا یَزِیدُ إِنَّهَا وَدِیعَهٌ عِنْدَکَ فَلَا تُخْبِرْ بِهَا إِلَّا عَاقِلًا أَوْ عَبْداً تَعْرِفُهُ صَادِقاً وَ إِنْ سُئِلْتَ عَنِ الشَّهَادَهِ فَاشْهَدْ بِهَا وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَنَا إِنَّ اللَّهَ یَأْمُرُکُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَماناتِ إِلی أَهْلِها(۱) وَ قَالَ لَنَا وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ کَتَمَ شَهادَهً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ (۲) قَالَ وَ قَالَ أَبُو إِبْرَاهِیمَ علیه السلام فَأَقْبَلْتُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقُلْتُ قَدِ اجْتَمَعُوا إِلَیَّ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی فَأَیُّهُمْ هُوَ فَقَالَ هُوَ الَّذِی یَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ وَ یَسْمَعُ بِتَفْهِیمِهِ وَ یَنْطِقُ بِحِکْمَتِهِ وَ یُصِیبُ فَلَا یُخْطِئُ وَ یَعْلَمُ فَلَا یَجْهَلُ هُوَ هَذَا وَ أَخَذَ بِیَدِ عَلِیٍّ ابْنِی ثُمَّ قَالَ مَا أَقَلَّ مُقَامَکَ مَعَهُ فَإِذَا رَجَعْتَ مِنْ سَفَرَتِکَ فَأَوْصِ وَ أَصْلِحْ أَمْرَکَ وَ أَفْرِغْ مِمَّا أَرَدْتَ فَإِنَّکَ مُنْتَقِلٌ عَنْهُ وَ مُجَاوِرٌ غَیْرَهُمْ وَ إِذَا أَرَدْتَ فَادْعُ عَلِیّاً فَمُرْهُ فَلْیُغَسِّلْکَ وَ لْیُکَفِّنْکَ وَ لْیَتَطَهَّرْ لَکَ (۳) وَ لَا یَصْلُحُ إِلَّا ذَلِکَ وَ ذَلِکَ سُنَّهٌ قَدْ مَضَتْ-(۴) ثُمَّ قَالَ أَبُو إِبْرَاهِیمَ علیه السلام إِنِّی أُوخَذُ فِی هَذِهِ السَّنَهِ وَ الْأَمْرُ إِلَی ابْنِی عَلِیٍّ سَمِیِّ عَلِیٍّ وَ عَلِیٍّ فَأَمَّا عَلِیٌّ الْأَوَّلُ فَعَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ أَمَّا عَلِیٌّ الْآخَرُ فَعَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ أُعْطِیَ فَهْمَ الْأَوَّلِ وَ حِکْمَتَهُ وَ بَصَرَهُ وَ وُدَّهُ وَ دِینَهُ وَ مِحْنَهَ الْآخِرِ وَ صَبْرَهُ عَلَی مَا یَکْرَهُ وَ لَیْسَ لَهُ أَنْ یَتَکَلَّمَ إِلَّا بَعْدَ مَوْتِ هَارُونَ بِأَرْبَعِ سِنِینَ ثُمَّ قَالَ یَا یَزِیدُ فَإِذَا مَرَرْتَ بِهَذَا الْمَوْضِعِ وَ لَقِیتَهُ وَ سَتَلْقَاهُ فَبَشِّرْهُ أَنَّهُ سَیُولَدُ لَهُ غُلَامٌ أَمِینٌ مَأْمُونٌ مُبَارَکٌ وَ سَیُعْلِمُکَ أَنَّکَ لَقِیتَنِی فَأَخْبِرْهُ عِنْدَ ذَلِکَ أَنَّ الْجَارِیَهَ الَّتِی یَکُونُ

۱- ۱. النساء: ۵۸.

۲- ۲. البقره: ۱۴۰.

۳- ۳. فی الکافی« فانه طهر لک».

۴- ۴. زاد فی الکافی بعد ذلک: فاضطجع بین یدیه، وصف اخوته خلفه و عمومته، و مره فلیکبر علیک تسعا، فانه قد استقامت وصیته، و ولیک و أنت حی، ثمّ اجمع له ولدک من بعدهم، فأشهد علیهم و أشهد اللّه عزّ و جلّ و کفی باللّه شهیدا قال یزید: ثم قال لی: أبو إبراهیم إلخ.

مِنْهَا هَذَا الْغُلَامُ جَارِيَةٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ مَارِيَةَ الْقِبْطِيَّةِ جَارِيَةِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُبَلِّغَهَا مِنِّی السَّلَامَ فَافْعَلْ ذَلِکَ قَالَ یَزِیدُ فَلَقِیتُ بَعْدَ مُضِیِّ أَبِی إِبْرَاهِیمَ عَلِیّاً علیه السلام فَبَدَأَنِی فَقَالَ لِی یَا یَزِیدُ مَا تَقُولُ فِی الْعُمْرَهِ فَقُلْتُ فِدَاکَ أَبِی وَ أُمِّی ذَاکَ إِلَیْکَ وَ مَا عِنْدِی نَفَقَهٌ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مَا کُنَّا نُکَلِّفُکَ وَ لَا نَکْفِیکَ فَخَرَجْنَا حَتَّی إِذَا انْتَهَیْنَا إِلَی ذَلِکَ الْمَوْضِعِ ابْتَدَأَنِی فَقَالَ یَا یَزِیدُ إِنَّ هَذَا الْمَوْضِعَ لَکَثِیراً مَا لَقِیتَ فِیهِ خَیْراً لَکَ (۱)

مِنْ عُمْرَتِکَ فَقُلْتُ نَعَمْ ثُمَّ قَصَصْتُ عَلَیْهِ الْخَبَرَ فَقَالَ علیه السلام لِی أَمَّا الْجَارِیَهُ فَلَمْ تَجِئْ بَعْدُ فَإِذَا دَخَلَتْ أَبْلَغْتُهَا مِنْکَ السَّلَامَ فَانْطَلَقْنَا إِلَی مَکَّهَ وَ اشْتَرَاهَا فِی تِلْکَ السَّنَهِ فَلَمْ تَلْبَثْ إِلَّا قَلِیلًا حَتَّی حَمَلَتْ فَوَلَدَتْ ذَلِکَ الْغُلَامَ قَالَ یَزِیدُ وَ کَانَ إِخْوَهُ عَلِیٍّ یَرْجُونَ أَنْ یَرِثُوهُ فَعَادُونِی مِنْ غَیْرِ ذَنْبٍ فَقَالَ لَهُمْ إِسْحَاقُ بْنُ جَعْفَرٍ وَ اللَّهِ لَقَدْ رَأَیْتُ وَ إِنَّهُ لَیَقْعُدُ مِنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام الْمَجْلِسَ الَّذِی لَا أَجْلِسُ فِیهِ أَنَا(۲).

کتاب الإمامه و التبصره، لعلی بن بابویه عن محمد بن یحیی عن محمد بن أحمد عن عبد الله بن محمد الشامی: مثله (۳)

**[ترجمه]اعلام الوری: یزید بن سلیط می گوید: ما در راه مکه بودیم و تصمیم به انجام عمره داشتیم؛ در بین راه به حضرت موسی بن جعفر علیهما السّلام رسیدیم. عرض کردم فدایت شوم! یادت هست در این محل چه اتفاقی افتاد؟ فرمود: بلی، تو یادت هست؟ عرض کردم: آری، من و پدرم همین جا در حالی که شما با برادرهایتان در خدمت حضرت صادق علیه السّلام بودید، به ملاقات شما نائل شدیم و پدرم به ایشان عرض کرد: پدر و مادرم فدایتان! شما همه پیشوایان پاکیزه سیرت هستید. مرگ دست از کسی بر نمی دارد، اکنون امام بعد از خود را معرفی فرما تا من به فرزندانم بگویم تا پس از من گمراه نشوند. فرمود: بسیار خوب ای ابا عماره! اینها فرزندان من هستند، اما این یکی، آقا و سرور آنها است - اشاره به شما کرد و فرمود: - خدا او را دارای دانش و درک و سخاوت و معرفت نموده و هر چه مردم نیاز داشته باشند جواب گو است و می توانند پاسخ هر اختلافی که در مسائل دینی و دنیوی داشته باشند از او بپرسند؛ ضمنا بسیار خوش اخلاق و خوش معاشرت است. او یکی از دربهای گشوده به جانب خداست. در این فرزندم امتیازی است که از همه آنها که گفتم بهتر است.

پدرم گفت آن امتیاز چیست؟ فرمود: خداوند فریادرس و دادرس این امت را از او به وجود می آورد که با شخصیت ترین فرد و درخشان ترین شخص است. در میان امت، بهترین فرزند و عالی ترین انسان است. خداوند به وسیله او از خون ریزی جلوگیری می کند و رفع اختلاف می نماید و اتحاد و هم آهنگی به وجود می آورد و تفرقه را از میان می برد، برهنه را می پوشاند و گرسنه را سیر می کند. امنیت به وجود می آورد و باران می فرستد و به بندگان لطف و مرحمت می نماید. قبل از اینکه به سن بلوغ برسد، سرور و بزرگ فامیل خود محسوب می شود.

پدرم عرض کرد: آقا! آیا او فرزندی دارد؟ فرمود: آری. و سخن را قطع کرد. یزید بن سلیط می گوید: عرض کردم: پدر و مادرم فدایت، اکنون شما نیز توضیحی که پدرتان در باره امامت شما داد بدهید! فرمود: بسیار خوب، ولی پدرم در زمانی بود که حالا آن طور نیست. عرض کردم: آقا! هر کس از شما به همین مقدار جواب قانع شود، لعنت خدا بر او باد. حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام خنده اش گرفت و فرمود: ابا عماره! من وقتی از منزل خارج شدم، به فرزندم فلانی (حضرت رضا علیه السلام) وصیت کردم و در ظاهر سایر فرزندانم را نیز با او شریک قرار دادم ولی در باطن (فقط) به او وصیت نمودم. اگر اختیار دست من بود، امامت را به فرزندم قاسم می دادم، چون او را خیلی دوست دارم و به او علاقه مندم؛ اما این کار مربوط به خدا

است، به هر کس او بخواهد این مقام را می دهد. و خبرش را پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله به من داد. او را به من نشان داد. امام پس از او را نیز نشان داد و ما هیچ کدام شخصی را به عنوان جانشین خود تعیین نمی کنیم تا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جدمان علی بن ابی طالب علیه السلام بفرمایند .

من پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را در رؤیا دیدم که در دستش انگشتر و شمشیر و عصا و کتاب و عمامه ای داشت. عرض کردم: یا رسول اللَّه! این چیست؟ فرمود: عمامه اقتدار خداست، شمشیر عزت او است، کتاب نور خدا و عصا نیروی اوست، و انگشتر جامع همه اینها است. بعد فرمود: نزدیک است امامت از تو خارج و به دیگری منتقل شود! عرض کردم: یا رسول اللَّه! نشان بده کدام یک از آنها امامند. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ کدام از امامان را ندیدم که نسبت به انتقال امامت، ناراحت تر از تو باشد. اگر تعیین کردن امام بستگی به علاقه و محبت داشت، پدرت (حضرت صادق علیه السلام) اسماعیل را بیشتر از تو دوست می داشت، ولی چنین نیست؛ خدا باید امام را تعیین کند.

سپس حضرت موسی بن جعفر فرمود: تمام فرزندانم را از مرده و زنده دیدم! جدم امیر المؤمنین علیه السّلام فرمود: این یکی سرور آنها است و اشاره به علی بن موسی علیهما السلام کرد. او از من و من از اویم و خدا با نیکوکاران است.

یزید بن سلیط می گوید: در این موقع حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام فرمود: این راز را به طور امانت در اختیارت گذاشتم! مبادا جز به شخصی دانا یا مؤمنی درستکار بگویی! اگر یک وقت تو را بر این راز گواه گرفتند، گواهی بده که خداوند در این آیه می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَماناتِ إِلى أَهْلِها - . نساء / ۵۸ - » ، {خدا به شما فرمان می دهد که سپرده ها را به صاحبان آنها ردّ کنید.} برای اثبات امامت ما و در این مورد نیز می فرماید: «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ. - . بقره / ۱۴۰ - »، {و کیست ستمکارتر از آن کس که شهادتی از خدا را در نزد خویش پوشیده دارد.} (هنگام لزوم نباید کتمان کنی از اینکه جانشین من علی بن موسی الرضا علیهما السّلام است که (در این صورت) مشمول این آیه می شوی و ستمکار خواهی بود.)

یزید بن سلیط گفت: حضرت موسی بن جعفر علیهما السّلام فرمود: رو به جانب پیغمبر اکرم صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم نموده گفتم، آقا! حالا که همه جمع شده اند، بفرمایید کدام یک امام و جانشین منند؟ فرمود: آن کس که به نور خدا می بیند و با فهم و درکی که خدا در او نهاده می شنود و به حکمت او سخن می گوید. اشتباه در زندگی او راه ندارد و ندانستن برایش نیست و دانا است، او این است! سپس دست پسرم علی را گرفت و فرمود: خیلی کم با او خواهی بود! وقتی از مسافرت برگشتی وصیت کن و کارهای خود را رو به راه نما که باید از او جدا شوی و با دیگران به سر بری. در صورتی که مایل باشی به او بگو: تو را غسل بدهد و کفن کند که این کار برایت بهتر است و غیر از این صلاح نیست. این روشی است که در گذشته چنین بوده است (که امام را جز امام نباید غسل دهد و کفن کند).

بعد حضرت موسی بن جعفر علیهما السّلام فرمود: همین امسال مرا خواهند گرفت. امامت به پسرم علی که همنام دو علی گذشته - علی بن ابی طالب علیه السّلام و علی بن الحسین علیهم السلام - است، می رسد. خداوند به او درک و فهم و علم و بینایی و محبت و دینِ علیِ اول و رنج و محنت و شکیبایی علی دوم را داده! نباید آشکارا سخن از ارشاد بگوید مگر چهار سال پس از مرگ هارون.

بعـد فرمود: یزیـد! وقتی به این محل گـذشتی و با او ملاقات کردی و چنین وضـعی را در آینـده دیدی، به او بشارت بده که به زودی برایش پسری امین و مورد اعتماد و مبارک متولد خواهد شد. او قبل از اینکه حرفی بزنی خواهد گفت که در این مکان مرا ملاقات کرده ای. بعد به او بگو: آن کنیزی که مادر این پسـر است، از فامیل و بستگان ماریه قبطیه همسر و کنیز پیامبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم است. اگر توانستی سلام مرا به آن زن برسانی، برسان.

یزید بن سلیط گفت: پس از درگذشت حضرت موسی بن جعفر علیهما السّلام، حضرت رضا علیه السلام را دیدم، قبل از اینکه چیزی عرض کنم فرمود: یزیـد! علاقه نداری به عمره برویم؟ عرض کردم: پدر و مادرم فدایت، بسته به میل شـما است، اما من پول و خرجی نـدارم! فرمود: سـبحان اللّٰه، مـا هرگز تو را بـدون اینکه مخـارجت را تأمین کنیم به راه نمی انـدازیم. در خـدمت ایشـان رفتیم تا به همان محل رسـیدیم. قبل از اینکه سـخنی بگویم فرمود: در این محل تو بیشتر وقتها مطالبی اسـتفاده کرده ای که از ثواب عمره برایت بهتر بوده! عرض کردم: صحیح است و جریان را برای آن جناب شرح دادم .

بعـد فرمود: اما آن کنیز هنوز نصـیبم نشـده است. وقتی او را به دست آوردم سـلام تو را به او خواهم رسانـد. بعد با هم به مکه رفتیم. همان سال آن کنیز را خریـد و چیزی نگـذشت که حامله شـد و آن پسر بچه عزیز از او متولد گردید. برادران حضـرت رضا علیه السـلام امیـد داشـتند که وارث حضـرت رضا علیه السـلام شونـد (چون فرزندی نداشت) و بی جهت دشـمن من شده بودنـد (که بشارت تولـد آن پسـر را دادم). اسـحاق بن جعفر به آنها گفت: به خـدا من می دیـدم این شـخص چنان نزدیک به حضـرت موسـی بن جعفر علیهما السّـلام می نشست که من چنان نبودم و این قدر نمی توانستم نزدیک شوم (منظورش این بود که مورد احترام پدر شما بوده، پس به او بی احترامی نکنید). -. کافی ۱ : ۲۱۵ -

در کتاب امامت و تبصره علی بن بابویه مثل این حدیث نقل شده است. -. عیون اخبار الرضا ۱ : ۲۳ -

**[ترجمه]

توضیح

فی القاموس أثبته عرفه حق المعرفه لا یعری أی لا یخلو تشبیها للموت بلباس لا بـد من أن یلبسه کل أحـد فأحدث إلی علی بناء الإفعـال أی ألق شـیئا حـدیثا أو حـدث من یخلفنی من بـاب نصـر أی یبقی بعـدی و فیه رعـایه الأدب بإظهار أنی لا أتوقع البقاء بعدک و لکن أسأل ذلک لأولادی و غیرهم ممن یکون بعدی.

یا أبا عماره فی الکافی یا أبا عبد الله و هو أصوب لأن أبا عماره کنیه ولده

۱- ۱. فی الکافی: لقیت فیه جیرتک و عمومتک.

۲- ۲. راجع الکافی ج ۱ ص ۲۱۵ و ۲۱۶.

۳- ۳. راجع عیون أخبار الرضا ج ۱ ص ۲۳- ۲۶.

یزید و قد علم علی بناء المجهول من التفعیل أو بناء المعلوم من المجرد و الحکم بالضم القضاء أو الحکمه و حسن الجوار أی المجاوره و المخالطه أو الأمان و هو باب أی لا بد لمن أراد دین الله و طاعته و الدخول فی دار قربه و رضاه من الإتیان إلیه و فیه آخر أی أمر آخر و فی الکافی أخری أی خصله أخری من هذا أی مما ذکرته.

و الغوث العون للمضطر و الغیاث أبلغ منه و هو اسم من الإغاثه و المراد بالأمه الإمامیه أو الأعم و العلم بالتحریک سید القوم و الرایه و ما یهتدی به فی الطریق أو بالکسر علی المبالغه و النور ما یصیر سببا لظهور الأشیاء عند الحس أو العقل و فی الکافی و نورها و فضلها و حکمتها.

خیر مولود أی فی تلک الأزمان أو من غیر المعصومین علیهم السلام و الناشئ الحدث الذی جاز حد الصغر أی هو خیر فی الحالتین به الدماء أی من الشیعه أو الأعم فإن بمسالمته حقنت دماء کلهم و لعل إصلاح ذات البین عباره عن إصلاح ما کان بین ولد علی علیه السلام و ولد العباس جهره و یلم بضم اللام أی یجمع به الشعث بالتحریک أی المتفرق من أمور الدین و الدنیا و یشعب أی یصلح به الصدع أی الشق و کسوه العاری و إشباع الجائع و إیمان الخائف مستمر إلی الآن فی جوار روضته المقدسه صلوات الله علیه.

و فی النهایه الکهل من زاد علی ثلاثین سنه إلی أربعین و قیل من ثلاث و ثلاثین إلی تمام الخمسین انتهی و لعل تکرار خبر ناشئ تأکیدا لغرابه الخیریه فی هذا السن دون سن الکهوله و عدم ذکر سن الشیب لعدم وصوله علیه السلام إلیه لأنه کان له عند شهادته علیه السلام أقل من خمسین سنه.

قوله حکم أی حکمه أو قضاء بین الخلق و الأول أظهر و صمته علم أی مسبب عن العلم لأنه یصمت للتقیه و المصلحه لا للجهل بالکلام و قیل سبب للعلم لأنه یتفکر و الأول أنسب یسود کیقول أی یصیر سیدهم و مولاهم و أشرفهم

و العشيره الأقارب القريبه قبل أوان حلمه بضم اللام أى احتلامه و المراد هنا بلوغ السن الذى يكون للناس فيها ذلك لأن الإمام لا يحتلم أو بالكسر و هو العقل و هو أيضا كنايه عن البلوغ للناس و إلا فهم كاملون عند الولاده أيضا.

ما يكون له ولد المناسب فى الجواب بلى و قد يستعمل نعم مكانه و فى العيون فيكون له ولد بعده و هو أصوب و فى الكافى و هل ولد فقال نعم و مرت به سنون قال يزيد فجاءنا من لم يستطع معه كلاما قال يزيد فقلت إلى آخره و فيه إشكال إذ ولاده الرضا عليه السلام إما فى سنه وفاه الصادق عليه السلام أو بعدها بخمس سنين كما عرفت إلا أن يقال إن سليطا سأل أبا إبراهيم عليه السلام بعد ذلك بسنين.

ليس هذا الزمان مثله لشده التقيه و فى الكافى زمان ليس هذا زمانه أى زمان حسن و ليس هذا زمانه استئناف أى زمان الإخبار و ما هنا أظهر.

فى الظاهر أى فيما يتعلق بظاهر الأمر من الأموال و نفقه العيال و نحوهما فى الباطن أى فيما يتعلق بالإمامه من الوصيه بالخلافه و إيداع الكتب و الأسلحه و غيرها أو فى الظاهر عند عامه الخلق و فى الباطن عند الخواص أو المراد بالظاهر بادى الفهم و بالباطن ما يظهر للخواص بعد التأمل فإنه عليه السلام فى الوصيه(۱) و إن أشرك بعض الأولاد معه لكن قرنه بشرائط يظهر فيها أن اختيار الكل إليه عليه السلام أو المراد بالظاهر الوصيه الفوقانيه و بالباطن التحتانيه.

و لقد جاءنى المجى ء و الإراءه إما فى المنام كما يظهر من روايه العيون أو فى اليقظه بأجسادهم المثاليه أو بأجسادهم الأصليه على قول بعضهم و أرانى من يكون معه أى فى زمانه من خلفاء الجور أو من شيعته و مواليه أو الأعم و لما كان فى المنام و ما يشبهه من العوالم ترى الأشياء بصورها المناسبه لها أعطاه العمامه فإنها بمنزله تاج الملك و السلطنه.

و قد ورد أن العمائم تيجان العرب و كذا السيف للعز و الغلبه صوره لها

۱- ۱. فى نسخه الكمبانىّ« فاعلانه عليه السلام بالوصيه» و هو سهو و تصحيف.

و الکتاب نور الله و سبب لظهور الأشیاء علی العقل و المراد به جمیع ما أنزل الله علی الأنبیاء و العصا سبب للقوه و صوره لها إذ به یدفع شر العدی و یحتمل أن یکون کنایه عن اجتماع الأمه علیه من المؤالف و المخالف و لذا یکنی عن افتراق الکلمه بشق العصا و الخاتم جامع هذه الأمور لأنه علامه الملک و الخلافه الکبری فی الدین و الدنیا.

قد خرج منک أی قرب انتقال الإمامه منک إلی غیرک أو خرج اختیار تعیین الإمام من یدک و لعل جزعه علیه السلام لعلمه بمنازعه إخوته له و اختلاف شیعته فیه و قیل لأنه کان یحب أن یجعله فی القاسم و لعل حبه للقاسم کنایه عن اجتماع أسباب الحب ظاهرا فیه ککون أمه محبوبه له و غیر ذلک أو کان الحب واقعا بسبب الدواعی البشریه أو من قبل الله تعالی لیعلم الناس أن الإمامه لیست تابعه لمحبه الوالد أو یظهر ذلک لتلک المصلحه.

فهو منی کلام أبی إبراهیم أو أمیر المؤمنین علیه السلام و هذه العباره تستعمل لإظهار غایه المحبه و الاتحاد و الشرکه فی الکمالات إنها ودیعه أی الشهاده أو الکلمات المذکوره(۱) أو عبدا تعرفه صادقا أی فی دعواه التصدیق بإمامتی بأن یکون فعله موافقا لقوله و

المراد بالعاقل من یکون ضابطا حصینا و إن لم یکن کامل الإیمان فإن المانع من إفشاء السر إما کمال العقل و النظر فی العواقب أو الدیانه و الخوف من الله تعالی و کون التردید من الراوی بعید.

و قوله و إن سئلت کأنه استثناء عن عدم الإخبار أی لا بد من الإخبار عند الضروره و إن لم یکن المستشهد عاقلا و صادقا و یحتمل أن یکون المراد أداء الشهاده عندهما لقوله تعالی إِلی أَهْلِها فاشهد بها أی بالإمامه أو بالشهاده بناء علی أن المراد بالشهاده شهاده الإمام و هو قول الله أی أداء هذه الشهاده داخل فی المأمور به فی الآیه و قال لنا أی لأجلنا و إثبات إمامتنا من الله صفه شهاده.

۱- ۱. فی نسخه الکمبانیّ:« الکمالات المذکوره» و هو تصحیف.

فأيهم هو لعل هذا السؤال لزياده الاطمئنان أو لأن يخبر الناس بتعيينه صلى الله عليه و آله أيضا إياه.

بنور الله الباء للآله أى بالنور الخاص الـذى جعله الله فى عينه و فى قلبه و هو إشاره إلى ما يظهر له بالإلهام و بتوسط روح القـدس و قوله و يسـمع بفهمه إلى ما سـمعه من آبائه عليهم السـلام فلا يجهل أى شيئا مما تحتاج الأمه إليه معلما بتشديد اللام المفتوحه إيمـاء إلى قوله تعـالى وَ كُلًّا آتَيْنا حُكْماً وَ عِلْماً(١) فإذا رجعت أى إلى المـدينه من سـفرتك أى التى تريـدها أو أنت فيها و هو السـفر إلى مكه و فى الكافى سـفرك فإذا أردت يعنى الوصـيه أو على بناء المجهول أى أرادك الرشـيد ليأخذك و ليتطهر لك أى ليغتسـل قبـل تطهيرك و فى الكافى فإنه طهر لك و هو أظهر أى تغسـيله لك فى حياتك طهر لك و قائم مقام غسـلك من غير حاجه إلى تغسـيل آخر بعد موتك و لا يصـلح إلا ذلك و فى الكافى و لا يسـتقيم إلا ذلك أى لا يستقيم تطهيرك إلا بهذا النحو و ذلك لأن المعصوم لا يجوز أن يغسـله إلا معصوم و لم يكن غير الرضا عليه السـلام و هو غير شاهـد إذ حضـره الموت و يرد عليه أنه ينافى ما مر من أن الرضا عليه السـلام حضـر غسل والده صـلوات الله عليهما فى بغداد و يمكن الجواب بأن هذا كان لرفع شبهه من لم يطلع على حضوره عليه السلام أو يقال يلزم الأمران جميعا فى الإمام الذى يعلم أنه يموت فى غير بلد ولده.

و فى الكافى بعـد ذلك و ذلك سـنه قد مضت فاضـطجع بين يديه و صف إخوته خلفه و عمومته و مره فليكبر عليك تسـعا فإنه قد اسـتقامت وصـيته و وليك و أنت حى ثم اجمع له ولدك من تعدهم فاشـهد عليهم و أشـهد الله عز و جل عليهم وَ كَفى بِاللَّهِ وَكِيلًا قال يزيد إلى آخره.

و صف إخوته أى أقمهم خلفه صـفا و لعـل التسع تكبيرات من خصائصـهم عليهم السـلام كما يظهر من غيره من الأخبار أيضا و قيل إنه عليه السلام أمره بأن يكبر عليه أربعا

١- ١. الأنبياء: ٧٩.

ظاهرا للتقیه و خمسا سرا و لا یخفی وهنه إذ إظهار مثل هذه الصلاه فی حال الحیاه کیف یمکن إظهارها عند المخالفین.

و ولیک معلوم باب رضی أی قام بأمورک من التغسیل و التکفین و الصلاه و الواو للحال من تعدهم بدل من ولدک بدل کل أی جمیعهم أو بدل بعض أی من تعتنی بشأنهم کأن غیرهم لا تعدهم من الأولاد و فی بعض النسخ بالباء الموحده إما بالفتح أی من بعد جمیع العمومه أو بالضم أی أحضرهم و إن کانوا بعداء عنک.

فأشهد علیهم أی اجعل غیرهم من الأقارب شاهدین علیهم بأنهم أقروا بإمامه أخیهم إنی أوخذ علی بناء المجهول سمی علی أی مثله فی الکمالات کما قیل فی قوله تعالی لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِیًّا(۱) أی نظیرا یستحق مثل اسمه أعطی فهم الأول أی أمیر المؤمنین علیه السلام و وده أی الحب الذی جعل الله فی قلوب المؤمنین کما مر فی تفسیر قوله تعالی إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ سَیَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمنُ وُدًّا أنه نزل فی أمیر المؤمنین علیه السلام (۲) و محنته أی امتحانه و ابتلاءه بأذی المخالفین له و خذلان أصحابه له.

و لیس له أن یتکلم أی بالحجج و دعوی الإمامه جهارا و ستلقاه فیه إعجاز و تصریح بما فهم من إذا الداله علی وقوع الشرط بحسب الوضع فلقیت أی فی المدینه و لا نکفیک الواو عاطفه أو حالیه خیرا لک من عمرتک و فی الکافی حیرتک و عمومتک جیرتک أی مجاوریک فی الدار أو المعاشره و عمومتک أراد بهم أبا عبد الله و أبا الحسن علیه السلام و أولادهما و سماهم عمومته لأن یزید کان من أولاد زید بن علی و لذا وصفه فی الکافی بالزیدی و ولدا العم بحکم العم أبلغتها منک و فی

۱- ۱. مریم: ۷.

۲- ۲. راجع ج ۳۵ الباب ۱۴ ص ۳۶۰- ۳۵۳ من تاریخ أمیر المؤمنین« ع»، و الآیه فی سوره مریم: ۹۶.

الکـافی بلغتها منه فیحتمل التکلم و الخطاب و معاداه الإخوه إما لزعمهم أن التبشیر کان سـببا لشـراء الجاریه أو لزعمهم أنه کان متوسـطا فی الشـراء و عـدم الـذنب علی الأول لکونه مـأمورا و علی الثـانی لکـذب زعمهم فقال لهم إسـحاق أی عم الرضا علیه السلام و إنه الواو للحال و الحاصل أن موسی کان یکرمه و یجلسه قریبا منه فی مجلس لم أکن أجلس منه بذلک القرب مع أنی کنت أخاه و إنما قال ذلک إصلاحا بینه و بینهم و حثا لهم علی بره و إکرامه.

**[ترجمه]در قاموس عبارت اثبته یعنی به حقیقت معرفت او را شـناخت و عبارت لایعری یعنی خالی نیست از اینکه مثلا چنین و چنـان باشـد. و تشبیهی است که مرگ را به لباسـی تشبیه کرده که همه بایـد آن را بپوشـند. عبارت أحـدِث الیّ از باب افعال یعنی چیز جدیـدی بگو یـا خبر بـده. عبارت من یخلفنی بر وزن ینصـر یعنی بعـد از من باقی بمانـد و در عبارت، اظهار ادب نیز هست به این معنا که من انتظار ندارم بعد از شما زنده بمانم ولی این سؤال را برای اولاد و بازماندگانم می پرسم!

عبارت یا ابا عماره! در کافی یا ابا عبـدالله ضـبط شده و این صـحیح تر است؛ زیرا ابا عماره کنیه یزید فرزند او بوده و عبارت و قـد علم اگر مجهول باشـد از بـاب تفعیل است و اگر معلوم خوانـده شود ثلاثی مجرد است، و کلمه حکم به ضم حاء به معنای قضاوت یا حکمت است، و حسن الجوار به معنای مجاورت و رفاقت یا امان است، و عبارت و هو باب یعنی هر کس اراده دین خـدا و اطاعت او و داخل شدن در خانه قرب و رضایت او را داشـته باشد، باید به سـمت این امام بیاید، و عبارت فیه آخر یعنی در او امر دیگری است و در نسـخه کـافی اخری دارد یعنی خصـلت دیگری و من هـذا یعنی از آنچه ذکر کردم! کلمه غوث به معنـای عون و یـاری مضـطر است و غیاث از این کلمه رساتر است و غوث اسم از اغاثه است و منظور از امت، شـیعیان امامیه یا اعم از آنان است، و علم با تحریک لام، بزرگ قوم و پرچم را گویند و آنچه در راه راهنما می شود و اگر به کسر عین خوانده شود، به معنـای مبالغه در دانش است و نور چیزی است که سـبب آشـکار شـدن اشـیا در نزد حس و عقل می شود و در نسـخه کافی، عبارت و نورها و فضلها و حکمتها دارد.

خیر مولـود یعنی بهـترین فرزنـد در آن زمـان یـا در بیـن غیر معصـومین علیهم السـلام؛ و ناشـیء نوجـوانی را گوینـد که از حد کودکی عبور کرده و منظور این است که در هر دو حالت ولادت و ناشئیت، او بهترین است. عبارت به الدماء یعنی خون شیعه یا اعم از شـیعه؛ زیرا با مسالمتی که حضرت به خرج داد، دماء همگی محفوظ ماند و شاید منظور از اصلاح ذات البین، اصلاح آشـکار بین فرزنـدان علی علیه السـلام و فرزنـدان عبـاس باشـد. عبـارت یلم به ضم لاـم به معنای جمع کردن است و شـعث به تحریـک عیـن بـه معنـای امـور پراکنـده شـده دینی و دنیـوی است؛ و یشـعب یعنی اصـلاح می کنـد و الصـدع یعنی شـکاف و دودسـتگی؛ و پوشانـدن افراد بی لبـاس و سـیر کردن گرسـنگان و پناه دادن به اشـخاص خائف، تا امروز در جوار روضه منوره حضرت استمرار داشته است.

در نهایه آمـده که کهل کسـی است که بین سـی تا چهل سالگی باشد و گفته شده بین سـی و سه سالگی تا آخر پنجاه سالگی مقصـود است؛ و شایـد تکرار عبـارت خیر ناشـیء از بـاب تأکیـد بر عجیب بـودن خیر بـودن حضـرت است در این سن بر سـن کهولت و علت عدم ذکر سن پیری این است که حضرت به پیری نرسید و هنگام شهادت کمتر از پنجاه سال داشت.

کلمه حکم به معنای حکمت یا قضاوت بین مردم است و احتمال اول ظاهرتر است، و عبارت صـمته علم یعنی سکوت حضرت ناشـی از علم است؛ زیرا حضرت از روی تقیه یا به جهت مصلحتی تقیه می کند نه به خاطر جهل به کلام و گفته شده: سکوت

حضرت علت عالم بودن ایشان است، زیرا او در حال سکوت تفکر می کند و احتمال اول مناسب تر است. یسود بر وزن یقول یعنی سید و آقا و اشرف آنان می شود و عشیره یعنی خویشان نزدیک. عبارت قبل اوان حلمه به ضم لام یعنی قبل از بلوغش و منظور در این جا رسیدن به سنی است که مردم در آن سن به شرافت می رسند زیرا امام محتلم نمی شود؛ و یا به کسر لام به معنای عقل است و این احتمال هم کنایه از بلوغ مردم است و گر نه مردم هنگام ولادت نیز کمال جسمی را دارند.

در عبارت سؤال راوی که پرسید: ما یکون له ولد، مناسب است با جواب بله پاسخ داده شود ولی گاهی نعم نیز به جای آن استعمال می شود و در عیون اخبار الرضا علیه السلام عبارت فیکون له ولد بعده دارد که این عبارت درست تر است و در کافی آمده: آیا فرزند هم دارد؟ فرمود: بله و اینکه فرزندش چند ساله است. یزید گفت: فقلت تا آخر کلام. در عبارت کافی اشکال است و آن این که ولادت حضرت رضا علیه السلام، یا در سال وفات حضرت صادق علیه السلام بود و یا در پنج سال بعد از آن، چنانچه دانستی، مگر این که گفته شود: سلیط چند سال بعد از وفات حضرت صادق علیه السلام از امام کاظم علیه السلام سؤال کرده بوده است.

عبارت لیس هذا الزمان مثله برای بیان شدت تقیه در زمان امام کاظم علیه السلام است و در کافی دارد: الآن زمانه ایست که وقت آن نیست یعنی زمان نیکویی نیست و الآن زمان خبر دادن از جانشینم نیست. و عبارت اینجا ظاهرتر از کافی است.

کلمه فی الظاهر یعنی در آنچه متعلق به ظاهر امر است مثل بحث اموال و نفقه عیال و مانند اینها و کلمه فی الباطن یعنی در اموری که متعلق به امر امامت است مثل وصیت به جانشینی و به ودیعت نهادن اسلحه و کتب و غیر آن؛ یا این که گفته شود در ظاهر یعنی نزد عوام مردم و در باطن یعنی در نزد خواص؛ یا این که منظور از ظاهر، فهم ابتدایی و باطن چیزی باشد که بعد از تأمل برای خواص آشکار می شود زیرا که حضرت در مقام وصیت کردن است و اگر چه بعضی از اولاد با حضرت رضا علیه السلام شریک هستند ولی امام کاظم ایشان را با شروطی قرین ساخت که با ملاحظه آن آشکار می شود که اختیار کل با ایشان است و یا منظور از ظاهر، وصیت بالایی و منظور از باطن، وصیت پایینی باشد.

در عبارت و لقد جائنی مجیء و ارائه، یا در خواب است چنانچه از روایت عیون دانسته می شود یا در حالت بیداری با جسم مثالی آن ذوات است و یا طبق قول بعضی، اساساً با اجساد اصلی آن ذوات نورانی است. و در عبارت و ارانی من یکون معه، یا منظور این است که حضرت در زمان خود، خلفای جور را نشان داد یا شیعیان و دوستانشان را و یا این که مراد، اعم از این دو باشد و وقتی در خواب و عوالم مشابه آن بود، که اشیاء به صورت های مناسبشان دیده می شدند، حضرت به ایشان عمامه را که به منزله تاج ملك و سلطنت است اعطا فرمود.

و روایت شده که عمامه تاج عرب هاست و همچنین شمشیر صورتی برای عزت و غلبه است و کتاب نور خدا و سبب ظهور اشیا برای عقل است و مراد از کتاب، تمام چیزهایی است که خدا برای انبیا فرستاده و عصا علت قدرت و صورتی برای آن است؛ زیرا شرّ دشمن با آن کم می شود و ممکن است کنایه از اجتماع موافقین و مخالفین از امت بر آن امام باشد و لذا از افتراق امت تعبیر به شق عصا می شود و انگشتر جامع همه این امور است، زیرا که نشانه سلطنت و خلافت کبری در دین و دنیاست.

عبارت قد خرج منک یعنی وقت انتقال امامت از تو به غیر تو نزدیک است یا اختیار تعیین امام از دست تو خارج است و شاید جزع و فزع حضرت به خاطر علم ایشان به درگیری برادران حضرت رضا علیه السلام برای امامت و اختلاف شیعیان در امر امامت باشد و گفته شده: زیرا حضرت دوست داشت پس از او قاسم امام باشد و شاید محبت ایشان به قاسم، کنایه از اجتماع اسباب محبت ظاهری در قاسم باشد مثل این که مادرش محبوب حضرت بوده و اسبابی غیر آن، یا این که محبت واقعا به خاطر انگیزه های بشری باشد، یا از جانب خدای تعالی باشد تا مردم بدانند امامت تابع محبت پدر نیست؛ یا به خاطر آن، مصلحت این امر آشکار شود.

عبارت فهو منی، کلام امام کاظم یا امیر المؤمنین علیهما السلام است و این کلام برای اظهار غایت محبت و اتحاد و اشتراک در کمالات استعمال می شود. انّها ودیعه یعنی گواهی دادن نزد تو امانت است. یا این کلماتی که گفتم، نزد تو امانت است. عبارت او عبدا تعرفه صادقا، یعنی بنده ای که در ادعای تصدیقش به امامت من راستگو باشد، یعنی فعل او موافق قولش باشد و منظور از عاقل کسی است که اهل ضبط و نگهداری امور باشد، گرچه ایمانش کامل نباشد زیرا آنچه مانع افشای راز است، یا کمال عقل و نظر به عواقب امور است و یا دیانت و خوف از خداست و این که تردید از راوی باشد بعید است .

عبارت ان سألت، گویا استثنای از عدم اخبار است یعنی باید به وقت ضرورت اخبار کرد و شهادت داد؛ اگر چه طالب شهادت، عاقل و صادق نباشد و ممکن است مراد، ادای شهادت نزد عاقل و صادق باشد زیرا خداوند می فرماید: امانت را به اهلش بسپارید.

عبارت فاشهد بها یعنی به امامت یا شهادت دادن شاهد باش؛ بنا بر این که منظور از شهادت دادن، شهادت دادن امام باشد. و عبارت و هو قول الله یعنی ادای این شهادت داخل در مأمور به آیه شریفه است. و عبارت قال لنا یعنی گفت برای خاطر ما و اثبات امامت ما. کلمه من الله صفت شهادت است.

عبارت ایهم هو: شاید این سؤال برای مزید اطمینان باشد یا برای این که رسول خدا صلی الله علیه و آله از تعیین امام خبر بدهد.

در عبارت بنور الله، باء به معنای آلیت است یعنی به وسیله نور خاصی که خدا در دیده و دل او قرار داده، و این مطلب اشاره به چیزهایی است که با الهام و توسط جبرئیل علیه السلام برای او ظاهر می شود. عبارت یسمع بفهمه یعنی با فهم آنچه از پدرانش علیهم السلام شنیده می شنود. فلا تجهل یعنی امام علیه السلام به چیزی از اموری را که امت محتاج به آن است، جهل ندارد. و کلمه معلّما به تشدید و فتح لام، اشاره دارد به آیه کریمه، «وَ کُلًّا آتَیْنا حُکْماً وَ عِلْماً. - . انبیاء / ۷۹ - » ، {و به هر یک [از آن دو] حکمت و دانش عطا کردیم}.

عبارت فاذا رجعت یعنی وقتی به مدینه برگشتی و من سفرتک یعنی از سفری که قصد آن را داری یا اکنون در آن سفر هستی که عبارت است از سفر به مکه و در نسخه کافی سفرک دارد. عبارت فإذا اردت یعنی وقتی اراده وصیت کردن نمودی یا اگر مجهول خوانده شود، یعنی وقتی هارون الرشید تو را خواست تا دستگیر کند؛ عبارت لیتطهر لک یعنی قبل از تغسیل تو خودش غسل کند و در نسخه کافی هو طهر لک دارد و این بهتر است و معنا این می شود که این که او تو را در حال حیاتت بشوید،

مایه طهارت و پاکی توست و جانشین غسل توست بدون این که نیاز به غسل دیگری بعد از مردنت باشد؛ و عبارت لا یصلح الاـ ذلک، در کافی آمده: لا یستقیم الا ذلک یعنی تطهیر تو جز به این نحو درست نیست و علت هم آن است که معصوم را فقط باید معصوم غسل دهد و غیر از حضرت رضا علیه السلام کسی معصوم نیست و وقتی مرگ حضرت برسد، ایشان شاهد وفات پدرش نیست؛ زیرا گذشت که حضرت رضا علیه السلام شاهد و حاضر بر غسل پدرش در بغداد بود و ممکن است این گونه پاسخ داده شود که این برای دفع شبهه کسی است که از حضور حضرت در بغداد مطلع نشده یا گفته شود، هر دو کار نسبت به امامی که می دانیم در غیر از شهری که فرزندش باشد وفات می کند، لازم است.

در نسخه کافی بعد از این عبارت دارد: این سنتی است که جریان یافته. پس مقابل او(حضرت رضا علیه السلام) بایست و برادران و عموهایش را پشت سرش به صف بکش و به او امر کن که بر تو نه تکبیر بگوید زیرا او وصایتش نسبت به تو استوار گشته و سرپرست انجام امور کفن و دفن توست و تو زنده ای. سپس فرزندانت را که اهتمام به شأنشان داری گرد او جمع کن و سایر اقارب را بر آنان به گواهی بگیر و خداوند عزوجل را نیز بر آنان به گواهی بگیر و خدا از حیث پشتیبانی کافی است. یزید می گوید... تا آخر حدیث.

عبارت صفَّ اخوته یعنی آنان را پشت سر حضرت به صف بکش و شاید تکبیرات نه گانه نماز میت از اختصاصات ائمه باشد چنانچه از اخبار دیگری غیر از این خبر نیز استفاده می شود. و گفته شده: حضرت امر کردند که امام بر ایشان چهار تکبیر به مقتضای تقیه بزنند و پنج تکبیر مخفیانه بزنند ولی سستی این نظر مخفی نیست زیرا آشکار کردن مثل چنین نمازی در زمان زنده بودن امام است؛ چگونه می توان آن را نزد مخالفین اظهار نمود؟

عبارت و وَلِیَک فعل معلوم بر وزن رَضِیَ است یعنی انجام دهنده امور تو از قبیل تغسیل و کفن و نماز است و واو در عبارت و انت حی، حالیه است و من تعدهم بدل از من ولدک است یا بدل کل؛ یعنی همه فرزندانت یا بدل بعض یعنی کسانی را که تو به شأنشان اعتنا داری و گویی غیر از اینها که مورد توجه هستند، بقیه اولاد محسوب نمی شوند و در برخی نسخ با باء آمده که یا آن باء مفتوح است یعنی بعد از همه عموها یا به ضم است یعنی آنان را حاضر کن اگر چه از تو دور باشند .

عبارت فاشهد علیهم یعنی سایر خویشان را بر آنان به گواهی بگیر که به امامت برادرشان اقرار کردند. عبارت انی اوخذ، بنا بر این است که فعل مجهول باشد و عبارت سمیّ علی یعنی در کمالات مانند علی است چنانچه خداوند نیز در قرآن می فرماید: « لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا - . مریم / ۷ - » ، {قبلًا همنامی برای او قرار نداده ایم.} یعنی شبیهی که لایق نام او باشد. عبارت اعطی فهم الاول یعنی فهم امیر علیه السلام به او داده شده و ودّه یعنی محبتی که خدا برای او در دل های مؤمنان قرار داده چنانچه در تفسیر آیه «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمنُ وُدًّا - . مریم / ۹۶ - » {کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، به زودی [خدای] رحمان برای آنان محبتی [در دلها] قرار می دهد.} گذشت که در مورد امیر مؤمنان علیه السلام است و کلمه محنته یعنی امتحان او و مبتلا شدنش به آزار مخالفان و خذلان آن حضرت توسط یارانش.

عبارت لیس له ان یتکلم یعنی نمی تواند آشکارا ادعای امامت کند. عبارت و ستلقاه در این جمله اعجاز و تصریحی است به آنچه از اذا فهمیده می شود که این اذا دال بر وقوع شرط به حسب وضع است. (یعنی اذا دلالت دارد که فعل و جزا هر دو ممکن و شدنی است کما این که محقق هم شد). عبارت فلقیت یعنی در مدینه او را دیدی. در عبارت و لا نکفیک، واو عطف

یـا حـال است. در کافی به جای عبارت خیر لک من عمرتک، عبارت جیرتک و عمومتک دارد. منظور از جیرتک همسایگان خانگی یا اهل معاشـرت با تو هسـتند و منظور از عمومتک امام صادق و امام کاظم علیهما السلام و اولاد آن دو است و آن دو بزرگوار را عمو نامید زیرا یزید از اولاد زید بن علی بود و لذا در کافی او را به زیدی وصف می کند و فرزندان عمو در حکم عمو هستند. در کافی به جای ابلغتها منک، بلّغتها منک دارد که هم خطاب را بر می تابد و هم تکلم را. و معادات برادران یا به این سـبب است که تبشـیر حضـرت سبب خرید کنیز شد یا به این خاطر که آنها خیال می کردند او در خرید کنیز واسطه گری کرده است و عـدم گناه بنا بر احتمال اول به این خاطر بود که او مأمور به خریـد بوده و بنا بر احتمال دوم، کذب پندار برادران بوده است. فقال لهم اسـحاق یعنی عموی امام رضا علیه السـلام گفت. در عبارت و انه، واو حالیه است و حاصل معنا این اسـت که امام کاظم علیه السـلام او را اکرام می‌کرده و با این که اسـحاق برادر حضرت کاظم بوده، اما امام او را در جایی می نشانده که اسـحاق را در آن نزدیکی به خود و علو مقام نمی نشانـده و این مطالب را برای اصـلاح بین حضـرت و برادرانش فرموده و اینکه برادران را بر برّ و اکرام او تشویق فرماید.

**[ترجمه]

«۱۸»

کش، [رجـال الکشـی] حَمْدَوَیْهِ وَ إِبْرَاهِیمُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُسَافِرٍ قَالَ: أَمَرَنِی أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام بِخُرَاسَانَ فَقَالَ الْحَقْ بِأَبِی جَعْفَرٍ فَإِنَّهُ صَاحِبُکَ (۱).

**[ترجمه]رجـال کشـی: مسـافر می گویـد: حضـرت رضا علیه السـلام در خراسان به من فرمود: خود را به ابو جعفر (حضـرت جواد علیه السلام) برسان که امام تو اوست. - . رجال کشی: ۵۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

کش، [رجـال الکشـی] حَمْـدَوَیْهِ بْنُ نُصَـیْرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَـی عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنِ الْحُسَـیْنِ بْنِ یَسَـارٍ قَـالَ: اسْـتَأْذَنْتُ أَنَا وَ الْحُسَـیْنُ بْنُ قِیَامَا عَلَی الرِّضَا علیه السـلام فِی صِـرْیَا فَأَذِنَ لَنَا فَقَالَ أَفْرِغُوا مِنْ حَاجَتِکُمْ فَقَالَ لَهُ الْحُسَـیْنُ تَخْلُو الْأَرْضُ مِنْ أَنْ یَکُونَ فِیهَا إِمَامٌ فَقَالَ لَا قَالَ فَیَکُونُ فِیهَا اثْنَانِ قَالَ لَا إِلَّا وَ أَحَـدُهُمَا صَامِتٌ لَا یَتَکَلَّمُ قَالَ فَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّکَ لَسْتَ بِإِمَامٍ قَالَ وَ مِنْ أَیْنَ عَلِمْتَ قَالَ إِنَّهُ لَیْسَ لَکَ وَلَدٌ وَ إِنَّمَا فِی الْعَقِبِ قَالَ فَقَالَ لَهُ فَوَ اللَّهِ لَا تَمْضِی الْأَیَّامُ وَ اللَّیَالِی حَتَّی یُولَدَ لِی ذَکَرٌ مِنْ صُلْبِی یَقُومُ مِثْلَ مَقَامِی یَحِقُّ الْحَقَّ وَ یَمْحَقُ الْبَاطِلَ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: حسین بن یسار می گوید: من و حسین بن قیاما در صریا اذن ورود بر حضرت رضا علیه السلام گرفتیم و حضرت به ما اذن داد و فرمود: چه کار دارید؟ حسین به حضرت عرض کرد: آیا زمین بدون امام می ماند؟ فرمود: نه؛ گفت: آیا می شود دو امام در زمین باشند؟ فرمود: نه، مگر این که یکی از آنان ساکت باشد و سخن نگوید! حسین گفت: دانستم که

شما امام نیستید. حضرت پرسید: از کجا دانستی؟ گفت: امامت در عقب و نسل امام قبلی است و شما فرزندی نداری! حضرت به او فرمود: به خدا قسم که ایام و لیالی سپری نمی شود مگر این که فرزند پسری از صلبم متولد می شود که در امامت قائم مقام من می شود و حق را احقاق می کند و باطل را نابود می سازد. - . رجال کشی: ۵۵۳ -

**[ترجمه]

«۲۰»

نص، [کفایه الأثر] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّقَّاقُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی قَتَادَهَ عَنِ الْمَحْمُودِیِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ نَوْبَخْتَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی مَحْمُودٍ قَالَ: کُنْتُ وَاقِفاً عِنْدَ رَأْسِ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی علیهما السلام بِطُوسَ قَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ کَانَ عِنْدَهُ إِنْ حَدَثَ حَدَثٌ فَإِلَی مَنْ قَالَ إِلَی ابْنِی مُحَمَّدٍ وَ کَانَ السَّائِلُ اسْتَصْغَرَ سِنَّ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُوسَی علیه السلام إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ علیه السلام نَبِیّاً ثَابِتاً بِإِقَامَهِ شَرِیعَتِهِ فِی دُونِ السِّنِّ الَّذِی

ص: ۳۴

۱- ۱. رجال الکشّیّ تحت الرقم ۳۶۷.

۲- ۲. رجال الکشّیّ تحت الرقم ۴۲۷.

أَقِيمَ فِيهِ أَبُو جَعْفَرٍ ثَابِتاً عَلَى شَرِيعَتِهِ (۱).

**[ترجمه]کفایه الاثر: من کنار امام رضا علیه السلام در طوس ایستاده بودم که بعضی از اطرافیان به ایشان عرض کردند: اگر حادثه ناگواری(فوت شما) اتفاق افتد، امام بعد از شما کیست؟ فرمود: پسرم محمد. گویا سائل پیش خود سن آن حضرت را برای تصدی امامت کم شمرد! پس حضرت رضا علیه السلام فرمود: خدا عیسی بن مریم علیه السلام را به پیامبری مبعوث نمود که دین او را به پا دارد؛ در سنی کمتر از سنی که امام جواد علیه السلام برای اقامه شریعت خدا به امامت نائل شد! - . کفایه الاثر: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

نص، [کفایه الأثر] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ وَ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ أَوْ قِيلَ لَهُ أَ تَكُونُ الْإِمَامَةُ فِي عَمٍّ أَوْ خَالٍ فَقَالَ لَا فَقَالَ فِي أَخٍ قَالَ لَا قَالَ فَفِي مَنْ قَالَ فِي وَلَدِي وَ هُوَ يَوْمَئِذٍ لَا وَلَدَ لَهُ (۲).

**[ترجمه]کفایه الاثر: ابن بزیع می گوید: از حضرت رضا علیه السّلام پرسیدند: ممکن است امامت به عمو یا دائی امام برسد؟ فرمود: نه؛ پرسید: ممکن است به برادر برسد؟ (چون هنوز حضرت رضا فرزند نداشت آنها خیال می کردند به این بستگانش خواهد رسید) فرمود: نه. گفتند: پس چه کسی امام است؟ فرمود: امامت به فرزندم می رسد وآن وقت هنوز فرزندی نداشت. - . کفایه الاثر: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۲»

نص، [کفایه الأثر] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَدْ بَلَغْتَ مَا بَلَغْتَ وَ لَيْسَ لَكَ وَلَدٌ فَقَالَ يَا عُقْبَةُ إِنَّ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ لَا يَمُوتُ حَتَّى يَرَى خَلَفَهُ مِنْ بَعْدِهِ (۳).

**[ترجمه]کفایه الاثر: عقبه بن جعفر می گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: سن شما بالا رفته و هنوز فرزندی ندارید!! فرمود: ای عقبه! امام نمی میرد تا امام بعد از خود را ببیند. - . کفایه الاثر: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۳»

نص، [كفايه الأثر] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الرِّضَا عليه السلام أَنَا وَ صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى وَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام قَائِمٌ قَدْ أَتَى لَهُ ثَلَاثُ سِنِينَ فَقُلْنَا لَهُ جَعَلَنَا اللَّهُ فِدَاكَ إِنْ وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ حَدَثَ حَدَثٌ فَمَنْ يَكُونُ بَعْدَكَ قَالَ ابْنِي هَذَا وَ أَوْمَأَ إِلَيْهِ قَالَ فَقُلْنَا لَهُ وَ هُوَ فِي هَذَا السِّنِّ قَالَ نَعَمْ وَ هُوَ فِي هَذَا السِّنِّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى احْتَجَّ بِعِيسَى عليه السلام وَ هُوَ ابْنُ سَنَتَيْنِ .(۴)

**[ترجمه]کفایه الاثر: عبد اللّه بن جعفر می گوید: با صفوان بن یحیی خدمت حضرت رضا علیه السّلام رسیدم و حضرت جواد علیه السلام نیز حضور داشت و در آن وقت سه ساله بود. عرض کردیم: فدایت شوم! خدا نکند پیش آمدی شود. اگر چنانچه پیش آمدی شد چه کسی پس از شما امام است؟ فرمود: همین پسرم و اشاره به حضرت جواد علیه السلام کرد. عرض کردیم: در این سن؟ فرمود: آری، خداوند عیسی علیه السلام را حجت قرار داد با اینکه دو ساله بود. - . کفایه الاثر: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۴»

کا، [الکافی] عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ يَحْيَى الصَّنْعَانِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام وَ هُوَ بِمَكَّةَ وَ هُوَ يُقَشِّرُ مَوْزاً وَ يُطْعِمُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هُوَ الْمَوْلُودُ الْمُبَارَكُ قَالَ نَعَمْ يَا يَحْيَى هَذَا الْمَوْلُودُ الَّذِي لَمْ يُولَدْ فِي الْإِسْلَامِ مِثْلُهُ مَوْلُودٌ أَعْظَمُ بَرَكَةً عَلَى شِيعَتِنَا مِنْهُ (۵).

۱- ۱. کفایه الاثر ص ۳۲۴.

۲- ۲. کفایه الاثر ص ۳۲۴.

۳- ۳. کفایه الاثر ص ۳۲۴.

۴- ۴. کفایه الاثر ص ۳۲۴.

۵- ۵. الکافی ج ۶ ص ۳۶۰، و فیه حدیث آخر هکذا: عده من أصحابنا، عن أحمد بن أبی عبد اللّه، عن أبیه، عن محمّد بن أبی عمیر عن یحیی بن موسی الصنعانی قال: دخلت علی أبی الحسن الرضا علیه السلام بمنی و أبو جعفر الثانی علیه السلام علی فخذه، و هو یقشر له موزا و یطعمه. ثمّ انه قد مضی تحت الرقم ۱۴ من الباب الذی نحن فیه عن الإرشاد و الکافی حدیث و فیه« أبو یحیی الصنعانی».

**[ترجمه]کافی: یحیی صنعانی می گوید: در مکه خدمت حضرت رضا علیه السّلام رسیدم در حالی که مشغول پوست کندن موز بود و به حضرت جواد علیه السلام می داد! گفتم: فدایت شوم! همین است آن مولود مبارک؟ فرمود: آری یحیی! این همان مولودی است که در اسلام با برکت تر از او برای شیعیان ما متولد نشده. - . کافی ۶ : ۳۶۰ -

**[ترجمه]

«۲۵»

کا، [الکافی] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَّادٍ قَالَ سَمِعْتُ إِسْمَاعِیلَ بْنَ إِبْرَاهِیمَ یَقُولُ لِلرِّضَا علیه السلام: إِنَّ ابْنِی فِی لِسَانِهِ ثِقْلٌ فَأَنَا أَبْعَثُ بِهِ إِلَیْکَ غَداً تَمْسَحُ عَلَی رَأْسِهِ وَ تَدْعُو لَهُ فَإِنَّهُ مَوْلَاکَ فَقَالَ هُوَ مَوْلَی أَبِی جَعْفَرٍ فَابْعَثْ بِهِ غَداً إِلَیْهِ (۱).

**[ترجمه]کافی: معمر بن خلاد می گوید: از اسماعیل بن ابراهیم شنیدم که به حضرت رضا علیه السلام می گفت: پسرم زبانش می گیرد! فردا او را می‌فرستم خدمت شما تا زبانش را با دست مبارک مسح بفرمائید و برایش دعا کنید؟ او غلام شما است! فرمود: او غلام ابو جعفر (حضرت جواد علیه السلام) است، فردا او را پیش ابو جعفر بفرست. - . کافی ۱ : ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۶»

کا، [الکافی] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ النَّهْدِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَلَّادٍ الصَّیْقَلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ جَالِساً بِالْمَدِینَهِ وَ کُنْتُ أَقَمْتُ عِنْدَهُ سَنَتَیْنِ أَکْتُبُ عَنْهُ مَا سَمِعَ مِنْ أَخِیهِ یَعْنِی أَبَا الْحَسَنِ إِذْ دَخَلَ عَلَیْهِ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الرِّضَا الْمَسْجِدَ مَسْجِدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَوَثَبَ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ بِلَا حِذَاءٍ وَ لَا رِدَاءٍ فَقَبَّلَ یَدَهُ وَ عَظَّمَهُ فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا عَمِّ اجْلِسْ رَحِمَکَ اللَّهُ فَقَالَ یَا سَیِّدِی کَیْفَ أَجْلِسُ وَ أَنْتَ قَائِمٌ فَلَمَّا رَجَعَ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ إِلَی مَجْلِسِهِ جَعَلَ أَصْحَابُهُ یُوَبِّخُونَهُ وَ یَقُولُونَ أَنْتَ عَمُّ أَبِیهِ وَ أَنْتَ تَفْعَلُ بِهِ هَذَا الْفِعْلَ فَقَالَ اسْکُتُوا إِذَا کَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَبَضَ عَلَی لِحْیَتِهِ لَمْ یُؤَهِّلْ هَذِهِ الشَّیْبَهَ وَ أَهَّلَ هَذَا الْفَتَی وَ وَضَعَهُ حَیْثُ وَضَعَهُ أُنْکِرُ فَضْلَهُ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِمَّا تَقُولُونَ بَلْ أَنَا لَهُ عَبْدٌ.

(۲)

ص: ۳۶

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۳۲۱.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۳۲۲.

**[ترجمه]کافی: محمّـد بن حسن بن عمار می گویـد: در مـدینه خـدمت علی بن جعفر بن محمّـد (پسر حضـرت صادق علیه السّـلام) نشسته بودم و دو سال بود که شاگردش بودم و هر چه از برادرش موسی بن جعفر علیهما السلام حدیث شنیده بود می فرمود و من می نوشتم. ناگاه حضـرت ابو جعفر محمّد بن علی (پسـر حضـرت رضا علیه السّـلام) وارد مسـجد پیغمبر صلّی اللَّه علیـه و آلـه و سلّم شـد. علی بن جعفر بـدون رداء و کفش، پـای برهنه از جـا پریـد و دست او را بوسـید و بسیار احـترام کرد. حضـرت جواد علیه السـلام فرمود: بنشـین عمو جان! خدا تو را رحمت کند. عرض کرد: آقا! چطور بنشینم با اینکه شما ایستاده هستید؟!

وقتی علی بن جعفر به محل خود برگشت، اطرافیان و اصـحابش او را سـرزنش کردند و می گفتند تو عموی پدر او هستی! این چنین نسـبت به او خود را کوچک می کنی؟ فرمود: ساکت باشـید! و دست به ریش خود گرفت و گفت: وقتی خـدا مرا با این ریش شایسـته امامت ندانـد و این جوان شایسـته مقام امامت باشـد و او را به این مقام مفتخر فرمایـد، من منکر مقام او شوم؟ به خدا پناه می برم از پیشنهاد شما، بلکه غلام او هستم. - . کافی ۱ : ۳۲۲ -

**[ترجمه]

باب ۳ معجزاته صلوات اللّه علیه

الأخبار

«۱»

یر، [بصائر الـدرجات] عَلِيُّ بْنُ إِسْـمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْـبَاطٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السـلام قَدْ خَرَجَ عَلَيَّ فَأَحْدَدْتُ النَّظَرَ إِلَيْهِ وَ إِلَى رَأْسِهِ وَ إِلَى رِجْلِهِ لِأَصِفَ قَامَتَهُ لِأَصْحَابِنَا بِمِصْرَ فَخَرَّ سَاجِداً وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ احْتَجَّ فِي الْإِمَامَةِ بِمِثْلِ مَا احْتَجَّ فِي النُّبُوَّةِ قَالَ اللَّهُ وَ آتَيْناهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا-(۱)

وَ قَالَ اللَّهُ حَتَّى إِذا بَلَغَ أَشُدَّهُ (۲) وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً-(۳) فَقَدْ يَجُوزُ أَنْ يُؤْتَى الْحِكْمَةَ وَ هُوَ صَبِيٌّ وَ يَجُوزُ أَنْ يُؤْتَى وَ هُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ سَنَةً(۴).

قب، [المناقب] لابن شـهرآشوب عن معلی بن محمد عن ابن أسـباط: مثله (۵)- یج، [الخرائج و الجرائح] عن ابن أسـباط: مثله- شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی عن الحسین بن محمد عن معلی بن محمد عن ابن أسباط: مثله (۶).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: علی بن اسـباط می گوید: دیدم حضرت جواد علیه السلام وارد اطاق شد. من با دقت تمام به قد و قامت امام تماشا می کردم تا برای دوسـتان خود در مصـر توصـیف نمایم. در این موقع به سـجده رفت و فرمود: خداونـد همان طور که نبوت و پیامبری را بر مردم ثابت می کنـد، امامت را نیز در این آیه ثابت می نماید. می فرماید: «وَ آتَيْناهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا - . مریم / ۱۲ - »، {و از کودکی به او نبوّت دادیم.} و در این آیه می فرمایـد: «فلما بَلَغَ أَشُـدَّهُ - . یوسف / ۲۲ - »، {و چون به حد رشد رسید.} و فرمود: «وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً - . احقاف / ۱۵ - »، {و به چهل سال برسد.} طبق این آیات جایز است مقام علم

و حکمت در کودکی و یا در چهل سالگی به او داده شود. - . بصائر الدرجات: ۲۳۸ -

مثل این حدیث در مناقب و خرائج و ارشاد نقل شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۹ ، ارشاد: ۳۴۰ -

**[ترجمه]

«۲»

یر، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: کَانَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ کَتَبَ إِلَیَّ کِتَاباً وَ أَمَرَنِی أَنْ لَا أَفُکَّهُ حَتَّی یَمُوتَ یَحْیَی بْنُ أَبِی عِمْرَانَ قَالَ

ص: ۳۷

۱- ۱. مریم: ۱۳.

۲- ۲. یوسف: ۲۲.

۳- ۳. الأحقاف: ۱۵.

۴- ۴. بصائر الدرجات ص ۲۳۸.

۵- ۵. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۹.

۶- ۶. الإرشاد ص ۳۴۰، الکافی ج ۱ ص ۴۹۴.

فَمَکَثَ الْکِتَابُ عِنْدِی سِنِینَ فَلَمَّا کَانَ الْیَوْمُ الَّذِی مَاتَ فِیهِ یَحْیَی بْنُ أَبِی عِمْرَانَ فَکَکْتُ الْکِتَابَ فَإِذَا فِیهِ قُمْ بِمَا کَانَ یَقُومُ بِهِ أَوْ نَحْوَ هَذَا مِنَ الْأَمْرِ.

قَالَ وَ حَدَّثَنِی یَحْیَی وَ إِسْحَاقُ ابْنَا سُلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ: أَنَّ إِبْرَاهِیمَ أقرأ [قَرَأَ] هَذَا الْکِتَابَ فِی الْمَقْبَرَهِ یَوْماً مَاتَ یَحْیَی وَ کَانَ إِبْرَاهِیمُ یَقُولُ کُنْتُ لَا أَخَافُ الْمَوْتَ مَا کَانَ یَحْیَی بْنُ أَبِی عِمْرَانَ حَیّاً-(۱) وَ أَخْبَرَنِی بِذَلِکَ الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَیْمَانَ (۲).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن إبراهیم: مثله (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابراهیم بن محمّد می گوید: حضرت جواد علیه السلام برایم نامه ای نوشت و دستور داده بود که نامه را نگشایم تا وقتی یحیی بن ابی عمران از دنیا برود. چند سال این نامه دست من ماند تا روزی که یحیی بن ابی عمران از دنیا رفت. نامه را گشودم، در آن نوشته بود: تو جانشین او هستی، آنچه او می کرد باید انجام دهی!

یحیی و اسحاق دو فرزند سلیمان بن داود نقل کردند که ابراهیم این نامه را روزی که یحیی بن ابی عمران فوت شد، در حضور مردم و در کنار قبر او خواند .

ابراهیم می گفت: به زنده بودن خود تا بعد از فوت یحیی اطمینان داشتم (زیرا امام علیه السلام فرموده بود، تا یحیی زنده است نامه را نگشا). - . بصائر الدرجات: ۲۶۳ -

مثل این حدیث در مناقب ابن شهر آشوب نیز موجود است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۳»

یر، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ وَ کَانَ زَیْدِیّاً قَالَ: کُنْتُ فِی الْعَسْکَرِ فَبَلَغَنِی أَنَّ هُنَاکَ رَجُلًا مَحْبُوساً أُتِیَ بِهِ مِنْ نَاحِیَهِ الشَّامِ مَکْبُولًا وَ قَالُوا إِنَّهُ تَنَبَّأَ قَالَ عَلِیٌّ فَدَارَیْتُ الْقَوَّادِینَ (۴) وَ الْحَجَبَهَ حَتَّی وَصَلْتُ إِلَیْهِ فَإِذَا رَجُلٌ لَهُ فَهْمٌ فَقُلْتُ لَهُ یَا هَذَا مَا قِصَّتُکَ وَ مَا أَمْرُکَ فَقَالَ لِی کُنْتُ رَجُلًا بِالشَّامِ أَعْبُدُ اللَّهَ فِی الْمَوْضِعِ الَّذِی یُقَالُ لَهُ (۵)

مَوْضِعُ رَأْسِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَبَیْنَا

ص: ۳۸

۱- ۱. عنونه فی نقد الرجال و قال: یحیی بن أبی عمران تلمیذ یونس بن عبد الرحمن روی عنه إبراهیم بن هاشم، قاله الصدوق فی مشیخه الفقیه.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۲۶۳ الجزء ۶ ب ۱ ح ۲ و ۳.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۷.

۴- ۴. البوابين خ ل.

۵- ۵. يقال انه نصب فيه رأس الحسين عليه السلام، فبينا أنا ذات ليله فى موضعى مقبل على المحراب: أذكر اللّه تعالى، اذ رأيت شخصا بين يدى، فنظرت إليه فقال لى: قم فقمت فمشى بى قليلا فإذا أنا فى مسجد الكوفه. فقال لى: أ تعرف هذا المسجد؟ فقلت: نعم، هذا مسجد الكوفه، قال: فصلى و صليت معه، ثمّ انصرف و انصرفت معه، فمشى قليلا فإذا نحن بمسجد الرسول صلّى اللّه عليه و آله فسلم على الرسول و صليت معه ثمّ خرج و خرجت معه، فمشى قليلا فإذا أنا بمكّه فطاف بالبيت و طفت معه، ثمّ خرج و مشى قليلا فإذا أنا فى موضعى الذى أعبد اللّه فيه بالشام و غاب الشخص عن عينى. فبقيت متعجبا حولا ممّا رأيت: فلما كان فى العام المقبل رأيت ذلك الشخص فاستبشرت به و دعانى فأجبته، ففعل كما فعل فى العام الماضى، فلما أراد مفارقتى بالشام قلت له: سألتك بالذى أقدرك على ما رأيت منك الا أخبرتنى من أنت؟ قال: أنا محمّد بن علىّ بن موسى ابن جعفر بن محمّد بن علىّ بن الحسين بن علىّ بن أبى طالب. فحدثت من كان يصير الى بخبره، فرقى ذلك الى محمّد بن عبد الملك الزيات فبعث الى من أخذنى و كبلنى فى الحديد، و حملنى الى العراق، و حبست كما ترى، و ادعى على المحال. فقلت له: أرفع القصه الى محمّد بن عبد الملك؟ قال: افعل! فكتبت عنه قصه شرحت أمره فيها، و رفعتها الى محمّد بن عبد الملك، فوقع فى ظهرها: قل للذى اخرجك من الشام فى ليله الى الكوفه، و من الكوفه الى المدينه و من المدينه الى مكّه؛ و ردك من مكّه الى الشام أن يخرجك من حبسك هذا. قال علىّ بن خالد: فغمنى ذلك من أمره، و انصرفت محزونا عليه، فلما كان من الغد، باكرت الى الحبس لاعلم الحال، و آمره بالصبر و العزاء، فوجدت الجند و أصحاب الحرس و خلقا عظيما من الناس يهرعون، فسألت عن حالهم فقيل لى: المتنبى المحمول من الشام افتقد البارحه من الحبس، الى آخر الخبر. كذا فى الإرشاد و الاعلام نقلا عن الكلينى، مع أن روايته فى الكافى موافق لما فى البصائر الا شاذا. منه عفى عنه. أقول: هذا نص ما ذكره- رضوان اللّه عليه- بخط يده فى هامش نسخه الأصل.

أَنَا فِی عِبَادَتِی إِذْ أَتَانِی شَخْصٌ فَقَالَ قُمْ بِنَا قَالَ فَقُمْتُ مَعَهُ قَالَ فَبَیْنَا أَنَا مَعَهُ إِذَا أَنَا فِی مَسْجِدِ الْکُوفَهِ فَقَالَ لِی تَعْرِفُ هَذَا الْمَسْجِدَ قُلْتُ نَعَمْ هَذَا مَسْجِدُ الْکُوفَهِ قَالَ فَصَلَّی وَ صَلَّیْتُ مَعَهُ فَبَیْنَا أَنَا مَعَهُ إِذَا أَنَا فِی مَسْجِدِ الْمَدِینَهِ قَالَ فَصَلَّی وَ صَلَّیْتُ مَعَهُ وَ صَلَّی عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ دَعَا لَهُ فَبَیْنَا أَنَا مَعَهُ إِذَا أَنَا بِمَکَّهَ فَلَمْ أَزَلْ مَعَهُ حَتَّی قَضَی مَنَاسِکَهُ وَ قَضَیْتُ مَنَاسِکِی مَعَهُ قَالَ فَبَیْنَا أَنَا مَعَهُ إِذَا أَنَا بِمَوْضِعِیَ الَّذِی کُنْتُ أَعْبُدُ اللَّهَ فِیهِ بِالشَّامِ قَالَ وَ مَضَی الرَّجُلُ قَالَ فَلَمَّا کَانَ عَامٌ قَابِلٌ فِی أَیَّامِ الْمَوْسِمِ إِذَا أَنَا بِهِ وَ فَعَلَ بِی مِثْلَ فِعْلَتِهِ الْأُولَی فَلَمَّا فَرَغْنَا مِنْ مَنَاسِکِنَا وَ رَدَّنِی إِلَی الشَّامِ وَ هَمَّ بِمُفَارَقَتِی قُلْتُ لَهُ سَأَلْتُکَ بِحَقِّ الَّذِی

أَقْدَرَکَ عَلَی مَا رَأَیْتَ إِلَّا أَخْبَرْتَنِی مَنْ أَنْتَ قَالَ فَأَطْرَقَ طَوِیلًا ثُمَّ نَظَرَ إِلَیَّ فَقَالَ أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی فَتَرَاقَی الْخَبَرُ حَتَّی انْتَهَی الْخَبَرُ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ الزَّیَّاتِ قَالَ فَبَعَثَ إِلَیَّ فَأَخَذَنِی وَ کَبَّلَنِی فِی الْحَدِیدِ وَ حَمَلَنِی إِلَی الْعِرَاقِ وَ حَبَسَنِی کَمَا تَرَی قَالَ قُلْتُ لَهُ ارْفَعْ قِصَّتَکَ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ فَقَالَ وَ مَنْ لِی یَأْتِیهِ بِالْقِصَّهِ قَالَ فَأَتَیْتُهُ بِقِرْطَاسٍ وَ دَوَاهٍ فَکَتَبَ قِصَّتَهُ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ فَذَکَرَ فِی قِصَّتِهِ مَا کَانَ قَالَ فَوَقَّعَ فِی الْقِصَّهِ قُلْ لِلَّذِی أَخْرَجَکَ فِی لَیْلَهٍ مِنَ الشَّامِ إِلَی الْکُوفَهِ وَ مِنَ الْکُوفَهِ إِلَی الْمَدِینَهِ وَ مِنَ الْمَدِینَهِ إِلَی الْمَکَانِ أَنْ یُخْرِجَکَ مِنْ حَبْسِکَ قَالَ عَلِیٌّ فَغَمَّنِی أَمْرُهُ وَ رَقَقْتُ لَهُ وَ أَمَرْتُهُ بِالْعَزَاءِ قَالَ ثُمَّ بَکَّرْتُ عَلَیْهِ یَوْماً فَإِذَا الْجُنْدُ وَ صَاحِبُ الْحَرَسِ وَ صَاحِبُ السِّجْنِ وَ خَلْقٌ عَظِیمٌ یَتَفَحَّصُونَ حَالَهُ قَالَ فَقُلْتُ مَا هَذَا قَالُوا الْمَحْمُولُ مِنَ الشَّامِ الَّذِی تَنَبَّأَ افْتُقِدَ الْبَارِحَهَ لَا نَدْرِی خَسَفَ بِهِ الْأَرْضُ أَوِ اخْتَطَفَهُ الطَّیْرُ فِی الْهَوَاءِ وَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ خَالِدٍ هَذَا زَیْدِیّاً فَقَالَ بِالْإِمَامَهِ بَعْدَ ذَلِکَ وَ حَسُنَ اعْتِقَادُهُ (۱).

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی (۲) عن أحمد بن إدریس عن محمد بن حسان: مثله (۳)

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: محمّـد بن حسان از علی بن خالد که زیدی مذهب بود نقل کرد که گفت: من در سامرا بودم که شنیـدم مردی را با غل و زنجیر از اطراف شام آورده انـد و در اینجا زندانی است! می گفتند: او ادعای نبوت کرده! به نگهبانان مراجعه کردم و از آنها اجازه گرفته پیش آن مرد رفتم و دیدم مرد فهمیده ایست.

گفتم: جریـان چه بـود؟ چرا زنـدانی شـدی؟ گفت: من در شـام در محلی که معروف به رأس الحسـین بن علی بن ابی طـالب علیهم السـلام است، به عبادت و راز و نیاز با پروردگار خود اشـتغال داشـتم. یک روز که مشـغول عبادت بودم، ناگاه شخصـی جلوی من ایسـتاده و گفت: حرکت کن برویم! من با ایشان رفتم و یک مرتبه دیدم در مسجد کوفه هستم! فرمود: این مسجد را می شناسـی؟ عرض کردم: بلی مسجد کوفه است؛ ایشان نماز خواند. من هم خواندم. چیزی نگذشت که دیدم در مسجد مدینه هسـتم، باز با هم نماز خوانـدیم و بر پیغمبر اکرم صـلی الله علیه و آله صـلوات فرسـتاد و زیارت کرد. در این بین دیـدم در مکه هستیم! در خدمت آن آقا تمام مراسم زیارت خانه خدا را انجام دادم و بعد متوجه شدم که در محل قبلی خود در شام هسـتم و آن آقا رفت.

گفت: سال بعد، ایام حج که رسـید، دیدم آن شخص آمد و تمام کارهای سال گذشته را انجام دادیم. همین که از اعمال مکه فـارغ شـدیم و مرا به شـام برگردانـد، تـا خـواست از من جـدا شود، عرض کردم تو را قسم به آن خـدایی که چنین قـدرتی در اختیارت گذاشـته، بگو ببینم شـما که هستی؟ مـدتی سـر به زیر انـداخت و سـپس سـر برداشـته نگاهی به من کرد و فرمود: من محمّد بن علی بن موسی هستم .

این جریان منتشـر شد تا به گوش محمّد بن عبد الملک زیات (وزیر معتصم) رسید. مأموری فرستاد تا مرا در غل و زنجیر کرده به عراق آوردند و چنان که می بینی، زندانی هستم.

به او گفتم: خوب است تو اصل داسـتان و جریان خود را برای محمّـد بن عبـد الملک بنویسـی. گفت: به چه وسـیله این کار را بکنم؟ من برایش کاغـذ و قلم آوردم و او داسـتان خود را برای محمّـد بن عبـد الملـک نوشت. محمّـد بن عبـد الملک در زیر همـان نـامه نوشـته بود: به همـان کسـی که تو را در یـک شب از شـام به کوفه و از کوفه به مـدینه و از آنجـا تا مکه برد و بعد

بر گرداند، بگو از زندان هم به جای اولت بر گرداند.

علی بن خالـد می گوید: از وضع او ناراحت شدم و دلم به حالش سوخت. گفتم: صبر کن تا ببینی چه می شود. ولی یک روز صبـح که رفتم از حالش جویا شوم، دیـدم سـربازان و نگهبانان و زنـدانبانان و گروهی از اطرافیان این طرف و آن طرف را می گردنـد، پرسـیدم: چه خبر است؟ گفتند: آن مردی که از شام آورده بودند و ادعای نبوت کرده بود، از دیشب گم شده و نمی دانیم به زمین فرو رفته یا او را کبوتری به آسـمان برده! علی بن خالد چنانچه توضیح دادیم قبلا زیدی مذهب بود و پس از این جریان امامی و با اعتقادی کامل شیعه شد. - . بصائر الدرجات: ۴۰۲ -

در اعلام الوری و ارشاد نیز مثل این حدیث موجود است. - . اعلام الوری: ۳۴۲ ، ارشاد: ۲۰۵ -

**[ترجمه]

بیان

العسـكر اسم سر من رأى و الكبل القيد الضخم فتراقى الخبر أى تصاعد و ارتفع محمد بن عبد الملك كان وزير المعتصم و بعد وزيرا لابنه الواثق هـارون بن المعتصم و كان أبوه يبيع دهن الزيت فى بغـداد و الحرس بالتحريک جمع الحارس و يقال اختطفه إذا استلبه بسرعه.

۱- ۱. بصائر الدرجات ص ۴۰۲ و رواه فی الخرائج ص ۲۰۸ و فی كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۰ أیضا فراجعه.

۲- ۲. الكافی ج ۱ ص ۴۹۲ و ۴۹۳.

۳- ۳. إرشاد المفید ص ۲۰۵.

**[ترجمه]عسکر اسم شهر سامرّاء است و کبل زنجیر ضخیم را گویند و عبارت فتراقی الخبر یعنی آن خبر همه جا پیچید؛ محمد بن عبدالملك وزیر معتصم بود و بعداً وزیر پسر او واثق هارون بن معتصم شد و پدرش در بغداد روغن زیتون می فروخت. و حرس به تحریک راء جمع حارس است و عبارت اختطفه یعنی او را به سرعت ربود .

**[ترجمه]

«۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی وَ مَعِی ثَلَاثُ رِقَاعٍ غَیْرُ مُعَنْوَنَهٍ وَ اشْتَبَهَتْ عَلَیَّ وَ اغْتَمَمْتُ لِذَلِکَ فَتَنَاوَلَ إِحْدَاهُنَّ وَ قَالَ هَذِهِ رُقْعَهُ زِیَادِ بْنِ شَبَثٍ (۱) وَ تَنَاوَلَ الثَّانِیَهَ وَ قَالَ هَذِهِ رُقْعَهُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ وَ تَنَاوَلَ الثَّالِثَهَ وَ قَالَ هَذِهِ رُقْعَهُ فُلَانٍ فَبُهِتُ (۲)

فَنَظَرَ إِلَیَّ وَ تَبَسَّمَ (۳).

شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی (۴)

عن علی بن محمد عن سهل بن زیاد عن أبی هاشم: مثله (۵)- قب، [المناقب] لابن شهرآشوب ابن عیاش فی کتاب أخبار أبی هاشم: مثله (۶).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: خدمت ابو جعفر ثانی (حضرت جواد علیه السلام) رسیدم؛ سه نامه داشتم که فرستنده هیچ کدام آنها معین نبود و خودم هم نمی دانستم نامه ها مال کیست! خیلی از این وضع افسرده بودم. امام جواد علیه السّلام یکی از نامه ها را برداشته و فرمود: این نامه زیاد بن شبث است؛ نامه دیگر را برداشت و فرمود: این نامه از محمّد بن ابی حمزه است؛ نامه سوم را فرمود این نامه فلان کس است. آن وقت من متوجه شدم و یادم آمد که نامه ها از کیست. در این موقع نگاهی به من نموده و لبخندی زد. - . الخرائج و الجرائح: ۲۳۷ -

در ارشاد و مناقب نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . ارشاد: ۳۰۶، مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۰ -

**[ترجمه]

«۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی الْحِمْیَرِیُّ أَنَّ أَبَا هَاشِمٍ قَالَ: إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ أَعْطَانِی ثَلَاثَمِائَهِ دِینَارٍ فِی صُرَّهٍ وَ أَمَرَنِی أَنْ أَحْمِلَهَا إِلَی بَعْضِ بَنِی عَمِّهِ وَ قَالَ أَمَا إِنَّهُ سَیَقُولُ لَکَ دُلَّنِی عَلَی مَنْ أَشْتَرِی بِهَا مِنْهُ مَتَاعاً فَدُلَّهُ قَالَ فَأَتَیْتُهُ بِالدَّنَانِیرِ فَقَالَ لِی یَا أَبَا هَاشِمٍ دُلَّنِی عَلَی حَرِیفٍ یَشْتَرِی بِهَا مَتَاعاً فَفَعَلْتُ (۷).

شا، [الإرشاد] بالإسناد المتقدم عن أبی هاشم: مثله (۸)- قب، [المناقب] لابن شهرآشوب ابن عیاش فی کتاب أخبار أبی هاشم:

مثله (۹).

**[ترجمه]خرایـج: حمیری می گوید: ابو هاشم گفت: حضـرت جواد علیه السـلام به من کیسه‌ای با سـیصد دینار داد و فرمود: آنهـا را به فلاـن پسـر عمویم بـده. او خواهـد گفت: مرا راهنمـایی کن، می خواهم فلان جنس را بخرم. تو او را راهنمایی کن. گفت: پولها را به او دادم و از من درخواست کرد فروشنده ای را معرفی کنم که از او جنس بخرد، من او را راهنمایی کردم! - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۴ -

در ارشاد و مناقب نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . ارشاد: ۳۰۶ ، مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۰ -

**[ترجمه]

«۶»

یـج، [الخرائـج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ قَالَ: کَلَّفَنِی جَمَّالِی أَنْ أُکَلِّمَ أَبَا جَعْفَرٍ لَهُ لِیُدْخِلَهُ فِی بَعْضِ أُمُورِهِ قَالَ فَدَخَلْتُ عَلَیْهِ لِأُکَلِّمَهُ فَوَجَدْتُهُ مَعَ جَمَاعَهٍ فَلَمْ یُمْکِنِّی

ص: ۴۱

۱- ۱. ریان بن شبیب خ ل.

۲- ۲. یقال: باه له بیها: تنبه له.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۳۷.

۴- ۴. الکافی ج ۱ ص ۴۹۵.

۵- ۵. إرشاد المفید ص ۳۰۶.

۶- ۶. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۰.

۷- ۷. لم نجده فی مختار الخرائج، راجع الکافی ج ۱ ص ۴۹۵.

۸- ۸. إرشاد المفید ص ۳۰۶.

۹- ۹. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۰.

كَلَامُهُ فَقَالَ يَا أَبَا هَاشِمٍ كُلْ وَ قَدْ وُضِعَ الطَّعَامُ بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ ابْتِدَاءً مِنْهُ مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ مِنِّى يَا غُلَامُ انْظُرِ الْجَمَّالَ الَّذِى أَتَانَا أَبُو هَاشِمٍ فَضُمَّهُ إِلَيْكَ (۱).

عم، [إعلام الورى] عن الحميرى عن أبى هاشم: مثله- شا، [الإرشاد] بالإسناد المتقدم عن أبى هاشم: مثله (۲).

**[ترجمه]خرايج: ابو هاشم مى گويد: ساربان من درخواست كرد كه با حضرت جواد عليه السلام صحبت كنم تا او را به كارى از كارهاى خود بگمارد؛ من خدمت آن جناب رسيدم تا آن تقاضا را بكنم و ديدم عده اى در خدمت ايشان هستند و امكان صحبت كردن نيست! سفره‌اى مقابل حضرت گسترده بود. فرمود: غذا ميل كن - قبل از اينكه من تقاضايى بكنم - ! فرمود: غلام! برو آن ساربانى را كه ابو هاشم با خود آورده بياور و او را جزء همكاران خود قرار ده. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۴ -

در اعلام الورى و ارشاد نيز مثل اين حديث نقل شده است. - . اعلام الورى: ۳۴۹، ارشاد: ۳۰۶ -

**[ترجمه]

«۷»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ أَبِى هَاشِمٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَيْهِ عليه السلام ذَاتَ يَوْمٍ بُسْتَاناً فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّى مُولَعٌ بِأَكْلِ الطِّينِ فَادْعُ اللَّهَ لِى فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ بَعْدَ أَيَّامٍ يَا أَبَا هَاشِمٍ قَدْ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْكَ أَكْلَ الطِّينِ قُلْتُ مَا شَيْ ءٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْهُ (۳).

شا، [الإرشاد] بالإسناد المتقدم (۴)

عن أبى هاشم: مثله- عم، [إعلام الورى] عن أبى هاشم: مثله (۵).

**[ترجمه]خرايج: ابو هاشم مى گويد: يک روز در باغى خدمت امام جواد عليه السّلام رسيده عرض كردم: آقا من به خوردن خاک عادت كرده ام! دعا كن خدا اين عادت را از من برطرف كند. امام عليه السّلام چيزى نفرمود. پس از چند روز فرمود: ابو هاشم، عادت خاک خوردن از سرت رفت. عرض كردم: آقا اكنون كارى به نظرم بدتر از آن نيست (هيچ علاقه‌اى به آن كار ندارم). - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۴ -

در ارشاد و اعلام الورى نيز مثل اين حديث نقل شده است. - . اعلام الورى: ۳۴۹، ارشاد: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۸»

يج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى عليهما السلام فَقَالَ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ أَبِى

مَاتَ وَ کَانَ لَهُ مَالٌ وَ لَسْتُ أَقِفُ عَلَی مَالِهِ وَ لِی عِیَالٌ کَثِیرُونَ وَ أَنَا مِنْ مَوَالِیکُمْ فَأَغِثْنِی فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِذَا صَلَّیْتَ الْعِشَاءَ الْآخِرَهَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ فَإِنَّ أَبَاکَ یَأْتِیکَ فِی النَّوْمِ وَ یُخْبِرُکَ بِأَمْرِ الْمَالِ فَفَعَلَ الرَّجُلُ ذَلِکَ فَرَأَی أَبَاهُ فِی النَّوْمِ فَقَالَ یَا بُنَیَّ مَالِی فِی مَوْضِعِ کَذَا فَخُذْهُ وَ اذْهَبْ إِلَی ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَأَخْبِرْهُ أَنِّی دَلَلْتُکَ عَلَی الْمَالِ فَذَهَبَ الرَّجُلُ فَأَخَذَ الْمَالَ وَ أَخْبَرَ الْإِمَامَ بِأَمْرِ الْمَالِ وَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَکْرَمَکَ وَ اصْطَفَاکَ (۶).

۱- ۱. لم نجده فی مختار الخرائج، راجع الکافی ج ۱ ص ۴۹۵.

۲- ۲. إرشاد المفید ص ۳۰۶.

۳- ۳. لم نجده فی مختار الخرائج المطبوع.

۴- ۴. یعنی ابن قولویه عن الکلینی راجع الکافی ج ۱ ص ۴۹۵.

۵- ۵. إرشاد المفید ص ۳۰۷.

۶- ۶. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۳۷.

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم می گوید: مردی خدمت حضرت جواد محمّد بن علی بن موسی علیهم السّلام رسید و گفت: یا ابن رسول اللّه، پدرم از دنیا رفته و نمی دانم ثروت خود را کجا پنهان نموده! من عیال وارم و از دوستان شما هستم. به دادم برسید. حضرت فرمود: پس از خواندن نماز عشا، بر محمّد و آلش صلوات بفرست، پدرت را در خواب خواهی دید، خواهد گفت که مالش را کجا پنهان کرده.

آن مرد همین کار را انجام داد و پدر خود را در خواب دید. به او گفت: پسرم! اموال خود را در فلان محل پنهان کرده ام، برو بردار و آن را پیش پسر پیغمبر صلی الله علیه و آله ببر و بگو که من به تو خبر دادم کجا است. مرد رفت و آن پولها را برداشت و جریان را خدمت امام علیه السّلام عرض کرد و گفت: خدا را ستایش می کنم که به شما چنین مقامی داده و برگزیده او هستید. -. الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۴ -

**[ترجمه]

«۹»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب ابْنُ عَیَّاشٍ فِی کِتَابِ أَخْبَارِ أَبِی هَاشِمٍ: مِثْلَهُ (۱)

ثُمَّ قَالَ وَ فِی رِوَایَهِ ابْنِ أَسْبَاطٍ وَ هُوَ إِذْ ذَاکَ خُمَاسِیٌّ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ یَذْکُرْ مَوْتَ وَالِدِهِ.

**[ترجمه]مناقب: ابن عیاش همین خبر را از ابو هاشم نقل می کند و اضافه می نماید که حضرت در آن موقع پنج ساله بود، جز اینکه سخنی از فوت پدرش در آن خبر نیست. -. مناقب ۴ : ۳۹۱ -

**[ترجمه]

أقول

روی فی إعلام الوری أخبار أبی هاشم هکذا و فی کتاب أخبار أبی هاشم الجعفری للشیخ أبی عبد الله أحمد بن محمد بن عیاش الذی أخبرنی بجمیعه السید محمد بن الحسین الحسینی الجرجانی عن والده عن الشریف أبی الحسین طاهر بن محمد الجعفری عن أحمد بن محمد العطار(۲)

عن عبد الله بن جعفر الحمیری عن أبی هاشم الجعفری.

**[ترجمه]در اعلام الوری اخبار ابی هاشم مستند است و جرجانی از پدرش و او از طاهر بن محمد جعفری از عطار از حمیری از ابو هاشم جعفری نقل می نمایند.

**[ترجمه]

«۱۰»

یج، [الخرائج و الجرائح] يُوسُفُ بْنُ السُّخْتِ عَنْ صَالِحِ بْنِ عَطِيَّةَ الأصحب [الْأَضْخَم] قَالَ: حَجَجْتُ فَشَكَوْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام الْوَحْدَهَ فَقَالَ أَمَا إِنَّکَ لَا تَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ حَتَّى تَشْتَرِیَ جَارِيَهً تُرْزَقُ مِنْهَا ابْناً فَقُلْتُ تَسِيرُ إِلَيَّ قَالَ نَعَمْ وَ رَكِبَ إِلَى النَّخَّاسِ وَ كَتَبَ إِلَى جَارِيَهٍ(۳) فَقَالَ اشْتَرِهَا فَاشْتَرَيْتُهَا فَوَلَدَتْ مُحَمَّداً ابْنِي.

**[ترجمه]خرائج: صالح بن عطیه اصحب می گوید: به حج رفته بودم و خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدم و از تنهایی شکایت کردم. فرمود: هنوز از مکه خارج نشدی کنیزی خواهی خرید و خداوند از او به تو پسری خواهد داد. عرض کردم: آقا! شما هم تشریف می آورید تا با هم برویم؟ فرمود: آری. سوار شد و پیش برده فروش رفت و اشاره به کنیزی نموده و فرمود: آن را بخر. من همان کنیز را خریدم و خداوند پسرم محمّد را از او به من عطا فرمود.

**[ترجمه]

«۱۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ عَنْ أُمَيَّهَ بْنِ عَلِيٍّ الْقَيْسِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ حَمَّادُ بْنُ عِيسَى عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ بِالْمَدِينَهِ لِنُوَدِّعَهُ فَقَالَ لَنَا لَا تَخْرُجَا أَقِيمَا إِلَى غَدٍ قَالَ فَلَمَّا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ قَالَ حَمَّادٌ أَنَا أَخْرُجُ فَقَدْ خَرَجَ ثَقَلِي قُلْتُ أَمَّا أَنَا فَأُقِيمُ قَالَ فَخَرَجَ حَمَّادٌ فَجَرَى الْوَادِي تِلْكَ اللَّيْلَهَ فَغَرِقَ فِيهِ وَ قَبْرُهُ بِسَيَالَهَ.

كشف، [كشف الغمه] من دلائل الحميرى عن أميه: مثله (۴).

**[ترجمه]خرایج: اميّه بن على قيسى مى گويد: من و حماد بن عيسى خدمت حضرت جواد عليه السّلام رسيديم تا خداحافظى كنيم. فرمود: تا فردا باشيد و حركت نكنيد. وقتى از خدمتش خارج شديم، حماد گفت: من كه بايد بروم چون اسباب و وسايل مرا برده اند و همراهانم رفته اند. گفتم: من هستم. حماد رفت و همان شب سيلى آمد و حماد در آن سيل غرق شد. قبر او در محلى به نام سياله است. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۴ -

در كشف الغمه نيز مثل اين حديث نقل شده است. - . كشف الغمه ۳ : ۲۱۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] دَاوُدُ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّهْدِيُّ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي علیه السلام وَ قَضَيْتُ حَوَائِجِي وَ قُلْتُ لَهُ إِنَّ أُمَّ الْحَسَنِ تُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَ تَسْأَلُكَ ثَوْباً مِنْ ثِيَابِكَ تَجْعَلُهُ كَفَناً لَهَا قَالَ قَدِ اسْتَغْنَتْ عَنْ ذَلِكَ فَخَرَجْتُ

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۱ و فیه: الحسن بن علیّ ان رجلا جاء الی التقی علیه السلام و قال: أدرکنی یا ابن رسول اللّه إلخ.

۲- ۲. فی نسخه الکمبانیّ« أحمد بن محمّد بن العیاش».

۳- ۳. أی أشار الی جاریه.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۸.

وَ لَسْتُ أَدْرِی مَا مَعْنَی ذَلِکَ فَأَتَانِی الْخَبَرُ بِأَنَّهَا قَدْ مَاتَتْ قَبْلَ ذَلِکَ بِثَلَاثَهَ عَشَرَ یَوْماً أَوْ أَرْبَعَهَ عَشَرَ یَوْماً(۱).

کشف، [کشف الغمه] من دلائل الحمیری عن عمران: مثله (۲).

**[ترجمه]خرایج: عمران بن محمّد اشعری می گوید: خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدم و کارهای خود را انجام داده و عرض کردم: ام الحسن سلام رساند و تقاضا کرد یکی از جامه های خود را لطف فرمایید که با آن کفن کند. فرمود: دیگر احتیاج ندارد. من از خدمتش مرخص شدم ولی معنی این حرف را که دیگر احتیاجی ندارد، نفهمیدم. بعد خبر آمد که سیزده یا چهارده روز پیش از دنیا رفته است! - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۴ -

در کشف الغمه نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . کشف الغمه ۳ : ۲۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] ابْنُ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلِ بْنِ الْیَسَعِ قَالَ: کُنْتُ مُجَاوِراً بِمَکَّهَ فَصِرْتُ إِلَی الْمَدِینَهِ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام وَ أَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ کِسْوَهٍ یَکْسُونِیهَا فَلَمْ یَتَّفِقْ أَنْ أَسْأَلَهُ حَتَّی وَدَّعْتُهُ وَ أَرَدْتُ الْخُرُوجَ فَقُلْتُ أَکْتُبُ إِلَیْهِ وَ أَسْأَلُهُ قَالَ فَکَتَبْتُ إِلَیْهِ الْکِتَابَ فَصِرْتُ إِلَی الْمَسْجِدِ عَلَی أَنْ أُصَلِّیَ رَکْعَتَیْنِ وَ أَسْتَخِیرَ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ فَإِنْ وَقَعَ فِی قَلْبِی أَنْ أَبْعَثَ وَ اللَّهِ (۳) بِالْکِتَابِ بَعَثْتُ وَ إِلَّا خَرَقْتُهُ فَفَعَلْتُ فَوَقَعَ فِی قَلْبِی أَنْ لَا أَبْعَثَ فَخَرَقْتُ الْکِتَابَ وَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِینَهِ فَبَیْنَمَا أَنَا کَذَلِکَ إِذْ

رَأَیْتُ رَسُولًا وَ مَعَهُ ثِیَابٌ فِی مِنْدِیلٍ یَتَخَلَّلُ الْقِطَارَ وَ یَسْأَلُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ الْقُمِّیِّ حَتَّی انْتَهَی إِلَیَّ فَقَالَ مَوْلَاکَ بَعَثَ إِلَیْکَ بِهَذَا وَ إِذَا مُلَاءَتَانِ قَالَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ فَقَضَی اللَّهُ أَنِّی غَسَلْتُهُ حِینَ مَاتَ فَکَفَّنْتُهُ فِیهِمَا(۴).

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن سهل بن یسع می گوید: من ساکن مکه بودم و به مدینه رفته بودم. خدمت ابو جعفر ثانی حضرت جواد علیه السلام رسیدم و میل داشتم از ایشان تقاضای لباسی کنم که بپوشم ولی موفق نشده، خداحافظی کردم و تصمیم گرفتم خارج شوم. گفتم: نامه ای می نویسم و این تقاضا را می کنم. نامه را نوشتم و به مسجد رفتم تا دو رکعت نماز بخوانم و صد مرتبه از خدا در خواست کنم که اگر صلاح است نامه را بفرستم در قلب من القا شود و اگر به قلبم القا نشد نامه را پاره کنم. در همین بین دیدم یک نفر از کاروانیان که جامه هایی را درون پارچه ای پیچیده، به دنبال محمّد بن سهل قمی است! بالاخره پیش من آمد و گفت: این لباسها را مولایت داده، دو پیراهن است. احمد بن محمّد گفت، خدا شاهد است وقتی فوت شد، من او را غسل دادم و در همان پیراهنها کفن کردم. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۸ -

**[ترجمه]

بیان

الملاءه بالضم الثوب اللین الرقیق.

**[ترجمه]کلمه ملائه به ضم میم، لباس نرم و نازک را گویند.

**[ترجمه]

«۱۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ حَدِيدٍ(۵) قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ جَمَاعَةٍ حُجَّاجاً فَقُطِعَ عَلَيْنَا الطَّرِيقُ فَلَمَّا دَخَلْتُ الْمَدِينَهَ لَقِيتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام فِی بَعْضِ الطَّرِيقِ فَأَتَيْتُهُ إِلَى الْمَنْزِلِ فَأَخْبَرْتُهُ بِالَّذِی أَصَابَنَا فَأَمَرَ لِی بِكِسْوَهٍ وَ أَعْطَانِی دَنَانِيرَ وَ قَالَ فَرِّقْهَا عَلَى أَصْحَابِكَ عَلَى قَدْرِ مَا ذَهَبَ فَقَسَمْتُهَا بَيْنَهُمْ فَإِذَا هِیَ عَلَى قَدْرِ مَا ذَهَبَ مِنْهُمْ لَا أَقَلَّ وَ لَا أَكْثَرَ.

**[ترجمه]خرایج: احمد بن حدید می گوید: با قافله‌ای برای انجام حج خارج شدم. دزدها راه را بر ما گرفتند و اموالمان را بردند. وارد مدینه که شدم، حضرت جواد علیه السلام را در بین راه دیدم و در خدمت آن جناب به منزلش رفتم و جریان را عرض کردم؛ حضرت دستور داد مقداری لباس برایم بیاورند و پولی نیز داد و فرمود: بین دوستان خود به نسبت مقداری که دزد از آنها برده تقسیم کن. من تقسیم کردم، دیدم آن پول کاملا مساوی همان مقداری بود که از آنها دزدیده بودند؛ نه کمتر و نه بیشتر! - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى يَحْيَى بْنُ أَبِی عِمْرَانَ قَالَ: دَخَلَ مِنْ أَهْلِ الرَّیِّ جَمَاعَهٌ مِنْ

۱- ۱. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۳۷.

۲- ۲. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۷.

۳- ۳. كأنّه مصحف و الصحيح:« أن أبعث إليه».

۴- ۴. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۷۳.

۵- ۵. فی نسخه الكمبانیّ« أحمد بن حديد».

أَصْحَابِنَا عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَ فِيهِمْ رَجُلٌ مِنَ الزَّيْدِيَّهِ قَالُوا فَسَأَلْنَا عَنْ مَسَائِلَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ لِغُلَامِهِ خُذْ بِيَدِ هَذَا الرَّجُلِ فَأَخْرِجْهُ فَقَالَ الزَّيْدِيُّ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَنَّكَ حُجَّهُ اللَّهِ.

**[ترجمه]خرایج: یحیی بن ابی عمران می گوید: گروهی از اهالی ری خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدند. میان آنها مردی زیدی مذهب بود. آنها مسائلی سؤال کردند. حضرت جواد علیه السلام به غلام خود فرمود: دست این مرد را بگیر و خارج کن. مرد زیدی گفت: «اشهد ان لا اله الا اللّه و ان محمّدا رسول اللّه و انک حجه اللّه»، به وحدانیت خدا و پیامبری محمّد مصطفی صلی الله علیه و آله و امامت شما گواهی می دهم. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو سُلَيْمَانَ عَنْ صَالِحِ بْنِ دَاوُدَ الْيَعْقُوبِيِّ قَالَ: لَمَّا تَوَجَّهَ فِي اسْتِقْبَالِ الْمَأْمُونِ إِلَى نَاحِيَهِ الشَّامِ أَمَرَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام أَنْ يُعْقَدَ ذَنَبُ دَابَّتِهِ وَ ذَلِكَ فِي يَوْمِ صَائِفٍ شَدِيدِ الْحَرِّ لَا يُوجَدُ الْمَاءُ فَقَالَ بَعْضُ مَنْ كَانَ مَعَهُ لَا عَهْدَ لَهُ بِرُكُوبِ الدَّوَابِّ فَإِنَّ مَوْضِعَ (۱) عَقْدِ ذَنَبِ الْبِرْذَوْنِ غَيْرُ هَذَا قَالَ فَمَا مَرَرْنَا إِلَّا يَسِيراً حَتَّى ضَلَلْنَا الطَّرِيقَ بِمَكَانِ كَذَا وَ وَقَعْنَا فِي وَحَلٍ كَثِيرٍ فَفَسَدَ ثِيَابُنَا وَ مَا مَعَنَا وَ لَمْ يُصِبْهُ شَيْ ءٌ مِنْ ذَلِكَ (۲).

**[ترجمه]خرایج: صالح بن داود یعقوبی می گوید: وقتی حضرت جواد علیه السلام تصمیم گرفت برای استقبال از مأمون به یک قسمت از شام برود، به غلام خود دستور داد، دم مرکبش را ببندد. روزی بسیار گرم بود که آبی پیدا نمی شد. یکی از همراهان امام گفت: امام به سواری وارد نیست و نمی داند چه وقت دم مال را می بندند! حالا وقت این کار نیست. راوی گفت: هنوز مسافتی نپیموده بودیم که در فلان محل راه را گم کردیم، داخل یک باتلاق شدیم و لباسها و اسباب هایمان آلوده و خراب شد اما ایشان کمترین ناراحتی از آنچه ما گرفتار آن شدیم ندید. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ: أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ لَنَا يَوْماً وَ نَحْنُ فِي ذَلِكَ الْوَجْهِ أَمَا إِنَّكُمْ سَتَضِلُّونَ الطَّرِيقَ بِمَكَانِ كَذَا وَ تَجِدُونَهَا فِي مَكَانِ كَذَا بَعْدَ مَا يَذْهَبُ مِنَ اللَّيْلِ كَذَا فَقُلْنَا مَا عِلْمُ هَذَا وَ لَا بَصَرَ لَهُ بِطَرِيقِ الشَّامِ فَكَانَ كَمَا قَالَ.

**[ترجمه]خرایج: روایت شده که روزی حضرت جواد علیه السلام به ما فرمود: شما در فلان روز راه را گم می کنید. در فلان مکان و در فلان محل، به راه برمی گردید! مقداری از شب گذشته بود، گفتم: او به راه های شام وارد نیست؛ اما همان طوری که فرموده بود پیش آمد. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۸»

یج، [الخرائـج و الجرائـح] رُوِیَ عَـنْ عِمْرَانَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: دَفَعَ إِلَیَّ أَخِی دِرْعَهُ أَحْمِلُهَا إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام مَعَ أَشْیَاءَ فَقَدِمْتُ بِهَا وَ نَسِیتَ الـدِّرْعَ فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أُوَدِّعَهُ قَالَ لِیَ احْمِلِ الدِّرْعَ وَ سَأَلَتْنِی وَالِدَتِی أَنْ أَسْأَلَهُ قَمِیصاً مِنْ ثِیَابِهِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ لِی لَیْسَ بِمُحْتَاجٍ إِلَیْهِ-(۳) فَجَاءَنِی الْخَبَرُ أَنَّهَا تُوُفِّیَتْ قَبْلُ بِعِشْرِینَ یَوْماً.

**[ترجمه]خرایـج: عمران بن محمّـد می گویـد: برادرم زرهی داد که به حضـرت جواد علیه السـلام بـدهم. آنها را با مقـداری اسباب آوردم ولی زره را فراموش کردم. همین که خواستم از خدمتش مرخص شوم، فرمود زره را هم بیاور.

مـادرم تقاضـا کرده بود که پیراهنی از آن جنـاب برای او بگیرم. فرمود: احتیاجی نـدارد! خبر رسـید که او بیست روز قبل فوت شده. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنِ ابْنِ أروبه [أُورَمَهَ](۴) أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ الْمُعْتَصِمَ دَعَا جَمَاعَهً مِنْ وُزَرَائِهِ فَقَالَ اشْهَدُوا لِی عَلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی زُوراً وَ اکْتُبُوا أَنَّهُ أَرَادَ أَنْ یَخْرُجَ ثُمَ

ص: ۴۵

۱- ۱. الظاهر« موقع» بدل« موضع».

۲- ۲. مختار الخرائج ص ۲۳۷.

۳- ۳. فی الکمبانیّ: لیس طالبه بمحتاج. و هو تصحیف.

۴- ۴. اورمه، خ ل- و فی المصدر« أبی اورمه» و لعله ابن اورمه و هو محمّد بن اورمه الآتی ذکره.

دَعَاهُ فَقَالَ إِنَّکَ أَرَدْتَ أَنْ تَخْرُجَ عَلَيَّ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا فَعَلْتُ شَيْئاً مِنْ ذَلِکَ قَالَ إِنَّ فُلَاناً وَ فُلَاناً شَهِدُوا عَلَيْکَ فَأَحْضِرُوا فَقَالُوا نَعَمْ هَذِهِ الْكُتُبَ أَخَذْنَاهَا مِنْ بَعْضِ غِلْمَانِکَ قَالَ وَ كَانَ جَالِساً فِي بَهْوٍ فَرَفَعَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام يَدَهُ وَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانُوا كَذَبُوا عَلَيَّ فَخُذْهُمْ قَالَ فَنَظَرْنَا إِلَى ذَلِکَ الْبَهْوِ كَيْفَ يَرْجُفُ وَ يَذْهَبُ وَ يَجِي ءُ وَ كُلَّمَا قَامَ وَاحِدٌ وَقَعَ فَقَالَ الْمُعْتَصِمُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي تَائِبٌ مِمَّا قُلْتُ فَادْعُ رَبَّکَ أَنْ يُسَكِّنَهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ سَكِّنْهُ إِنَّکَ تَعْلَمُ أَنَّهُمْ أَعْدَاؤُکَ وَ أَعْدَائِي فَسَكَنَ (۱).

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن اورمه می گوید: معتصم گروهی از وزیران خود را خواست و به آنها دستور داد به دروغ گواهی دهند که محمّد بن علی بن موسی علیهم السلام تصمیم به خروج و قیام دارد. بعد حضرت جواد علیه السلام را خواست و گفت: تصمیم داری در دولت من قیام کنی؟ فرمود: به خدا قسم چنین تصمیمی ندارم! معتصم گفت: فلان کس و فلانی بر کار تو شهادت می دهند. آنها را حاضر کردند. گفتند: صحیح است ما این نامه ها را از بعضی غلامان تو به دست آورده ایم. حضرت جواد علیه السلام در اطاق جلو بود. دست های خود را بلند کرده گفت: خدایا! اگر دروغ می گویند اینها را بگیر. یک مرتبه دیدم اطاق جلو چنان به حرکت در آمد که می رفت و می آمد! هر کدام از ایشان تصمیم به حرکت کردن می گرفت، به زمین می افتاد. معتصم صدا زد: یا ابن رسول اللّه! من از حرف خود توبه می کنم، از خدا بخواه که اطاق از حرکت بایستد؛ گفت: خدایا اطاق را آرام فرما، تو می دانی ایشان دشمن تو و منند، اطاق آرام گرفت.

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری البهو البیت المقدم أمام البیوت (۲).

**[ترجمه]جوهری می گوید: کلمه «بهو» اتاق جلویی است که رو به روی سایر اتاق هاست.

**[ترجمه]

«۲۰»

یج، [الخرائج و الجرائح]: كَتَبَ جَمَاعَةٌ مِنَ الْأَصْحَابِ رِقَاعاً فِي حَوَائِجَ وَ كَتَبَ رَجُلٌ مِنَ الْوَاقِفَهِ رُقْعَةً وَ جَعَلَهَا بَيْنَ الرِّقَاعِ فَوَقَّعَ الْجَوَابَ بِخَطِّهِ فِي الرِّقَاعِ إِلَّا رُقْعَهَ الْوَاقِفِيِّ لَمْ يُجِبْ فِيهَا بِشَيْ ءٍ.

**[ترجمه]خرایج: گروهی از شیعیان نامه هایی برای حضرت جواد علیه السلام نوشتند. یک واقفی مذهب هم نامه ای نوشت و داخل همان نامه ها گذاشت؛ جواب تمام آنها به خط خود امام رسید جز جواب نامه مرد واقفی! - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۶۸ -

**[ترجمه]

«۲۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَیْمُونٍ: أَنَّهُ کَانَ مَعَ الرِّضَا علیه السلام بِمَکَّهَ قَبْلَ خُرُوجِهِ إِلَی خُرَاسَانَ قَالَ قُلْتُ لَهُ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أَتَقَدَّمَ إِلَی الْمَدِینَهِ فَاکْتُبْ مَعِی کِتَاباً إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَتَبَسَّمَ وَ کَتَبَ وَ صِرْتُ إِلَی الْمَدِینَهِ وَ قَدْ کَانَ ذَهَبَ بَصَرِی فَأَخْرَجَ الْخَادِمُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام إِلَیْنَا فَحَمَلَهُ فِی الْمَهْدِ فَنَاوَلْتُهُ الْکِتَابَ فَقَالَ لِمُوَفَّقٍ الْخَادِمِ فُضَّهُ وَ انْشُرْهُ فَفَضَّهُ وَ نَشَرَهُ بَیْنَ یَدَیْهِ فَنَظَرَ فِیهِ ثُمَّ قَالَ لِی یَا مُحَمَّدُ مَا حَالُ بَصَرِکَ قُلْتُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اعْتَلَّتْ عَیْنَایَ فَذَهَبَ بَصَرِی کَمَا تَرَی قَالَ فَمَدَّ یَدَهُ فَمَسَحَ بِهَا عَلَی عَیْنِی فَعَادَ إِلَیَّ بَصَرِی کَأَصَحِّ مَا کَانَ فَقَبَّلْتُ یَدَهُ وَ رِجْلَهُ وَ انْصَرَفْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَ أَنَا بَصِیرٌ(۳).

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن میمون که با حضرت رضا علیه السّلام قبل از رفتن آن جناب به جانب خراسان در مکه بود، گفت: عرض کردم: آقا! من تصمیم دارم به مدینه بروم، نامه ای بنویس تا برای حضرت جواد علیه السّلام ببرم. امام رضا علیه السلام لبخندی زد و نامه ای نوشت. به مدینه آمدم و آن وقت کور بودم. خادم، حضرت جواد علیه السلام را که در گهواره بود آورد و نامه را تقدیم کردم. حضرت به موفق فرمود: نامه را بگشا! موفق نامه را باز کرد و مقابل ایشان گرفت. حضرت در نامه نگاه کرد و بعد به من فرمود: چشمت چطور است؟ عرض کردم: به درد چشم مبتلا شدم و چنانچه ملاحظه می فرمایید کور گردیده ام! در این موقع دست دراز کرد و بر چشمم کشید، از اول بیناتر شد و صحیح و سالم گردید. دست و پایش را بوسیدم و با چشم بینا از خدمتش مرخص شدم. -. الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۷۲ -

**[ترجمه]

«۲۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی بَکْرِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام إِنَّ لِی جَارِیَهً تَشْتَکِی مِنْ رِیحٍ بِهَا فَقَالَ ائْتِنِی بِهَا فَأَتَیْتُ بِهَا فَقَالَ مَا

۱- ۱. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۳۷.

۲- ۲. صحاح الجوهریّ ص ۲۲۸۸.

۳- ۳. المصدر نفسه ص ۲۰۷.

تَشْتَكِينَ يَا جَارِيَهُ قَالَتْ رِيحاً فِی رُكْبَتَیَّ فَمَسَحَ يَدَهُ عَلَی رُكْبَتِهَا مِنْ وَرَاءِ الثِّيَابِ فَخَرَجَتِ الْجَارِيَهُ مِنْ عِنْدِهِ وَ لَمْ تَشْتَكِ وَجَعاً بَعْدَ ذَلِکَ.

**[ترجمه]خرایج: ابو بکر بن اسماعیل می گوید: به حضرت جواد علیه السلام عرض کردم: کنیزی دارم که از یک نوع باد اظهار ناراحتی می کند. فرمود: او را بیاور. وقتی کنیز را آوردم فرمود: چه ناراحتی داری؟ گفت: بادی در زانویم هست. امام علیه السّلام از روی لباس دستی بر زانوی او کشید. کنیز خارج شد و بعد از آن دیگر اظهار ناراحتی از زانوی خود نکرد. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَرِيرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام جَالِساً وَ قَدْ ذَهَبَتْ شَاهٌ لِمَوْلَاهٍ لَهُ فَأَخَذُوا بَعْضَ الْجِيرَانِ يَجُرُّونَهُمْ إِلَيْهِ وَ يَقُولُونَ أَنْتُمْ سَرَقْتُمُ الشَّاهَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام وَيْلَكُمْ خَلُّوا عَنْ جِيرَانِنَا فَلَمْ يَسْرِقُوا شَاتَكُمْ الشَّاهُ فِی دَارِ فُلَانٍ فَاذْهَبُوا فَأَخْرِجُوهَا مِنْ دَارِهِ فَخَرَجُوا فَوَجَدُوهَا فِی دَارِهِ وَ أَخَذُوا الرَّجُلَ وَ ضَرَبُوهُ وَ خَرَقُوا ثِيَابَهُ وَ هُوَ يَحْلِفُ أَنَّهُ لَمْ يَسْرِقْ هَذِهِ الشَّاهَ إِلَی أَنْ صَارُوا إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ وَيْحَكُمْ ظَلَمْتُمُ الرَّجُلَ فَإِنَّ الشَّاهَ دَخَلَتْ دَارَهُ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ بِهَا فَدَعَاهُ فَوَهَبَ لَهُ شَيْئاً بَدَلَ مَا خُرِقَ مِنْ ثِيَابِهِ وَ ضَرْبِهِ.

**[ترجمه]خرایج: علی بن جریر می گوید: خدمت حضرت ابو جعفر علیه السلام فرزند حضرت رضا علیه السّلام نشسته بودم. گوسفندی از یکی از کنیزانش گم شده بود. چند همسایه را گرفته بودند و آنها را پیش حضرت جواد علیه السّلام می کشیدند و می گفتند: شما گوسفند را دزدیده اید! حضرت جواد علیه السلام فرمود: این چه کاری است می کنید؟ همسایگان ما را رها کنید، آنها دزدی نکرده اند. گوسفند در خانه فلان کس است، بروید از خانه او بیاورید. وقتی رفتند، دیدند آنجا است. صاحب خانه را زدند و لباسهایش را پاره کردند. او قسم می خورد که این گوسفند را ندزدیده ام تا این که بالاخره او را خدمت حضرت جواد علیه السلام آوردند. حضرت فرمود: وای بر شما، به او ظلم کرده اید. گوسفند خودش بدون اطلاع او داخل خانه او شد. امام علیه السلام در مقابل لباسها و کتکی که خورده بود، مقداری به او بخشید. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۲۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَيْرِ بْنِ وَاقِدٍ الرَّازِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام وَ مَعِی أَخِی بِهِ بُهْرٌ شَدِيدٌ فَشَكَا إِلَيْهِ ذَلِکَ الْبُهْرَ فَقَالَ علیه السلام عَافَاكَ اللَّهُ مِمَّا تَشْكُو فَخَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ وَ قَدْ عُوفِیَ فَمَا عَادَ إِلَيْهِ ذَلِکَ الْبُهْرُ إِلَی أَنْ مَاتَ.

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَيْرٍ: وَ كَانَ يُصِيبُنِی وَجَعٌ فِی خَاصِرَتِی فِی كُلِّ أُسْبُوعٍ فَيَشْتَدُّ ذَلِكَ الْوَجَعُ بِی أَيَّاماً وَ سَأَلْتُهُ أَنْ يَدْعُوَ لِی بِزَوَالِهِ عَنِّی فَقَالَ وَ أَنْتَ فَعَافَاكَ اللَّهُ فَمَا عَادَ إِلَی هَذِهِ الْغَايَهِ.

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن عمیر بن واقد رازی می گوید: با برادرم که مبتلا به تنگی نفس شدیدی بود، خدمت حضرت جواد علیه السّلام بودم. او از ناراحتی خود به امام علیه السّلام شکایت کرد. ایشان فرمود: خدا تو را از این درد شفا داد! از خدمتش مرخص شدیم و ناراحتی او برطرف شد و تا وقتی زنده بود، مبتلا به آن ناراحتی نشد .

- محمّد بن عمیر گفت: هر هفته یک بار مبتلا به درد پهلو می شدم که مرا تا چند روز سخت آزار می‌داد. از حضرت جواد علیه السلام درخواست کردم از خدا بخواهد این درد از من برطرف شود. فرمود: تو را هم خدا شفا داد. این ناراحتی تا کنون به سراغم نیامده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

بیان

البهره بالضم تتابع النفس.

**[ترجمه]بهره به ضم باء، پشت سر هم نفس کشیدن و یا همان تنگی نفس است.

**[ترجمه]

«۲۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْمُحْسِنِ قَالَ: كُنْتُ فِيمَا بَيْنَ مَكَّهَ وَ الْمَدِينَهِ فَمَرَّ بِی أَعْرَابِیٌّ ضَعِيفُ الْحَالِ فَسَأَلَنِی شَيْئاً فَرَحِمْتُهُ فَأَخْرَجْتُ لَهُ رَغِيفاً فَنَاوَلْتُهُ إِيَّاهُ فَلَمَّا مَضَی عَنِّی هَبَّتْ رِيحٌ زَوْبَعَهٌ فَذَهَبَتْ بِعِمَامَتِی مِنْ رَأْسِی فَلَمْ أَرَهَا كَيْفَ ذَهَبَتْ وَ لَا أَيْنَ مَرَّتْ فَلَمَّا دَخَلْتُ الْمَدِينَهَ صِرْتُ إِلَی أَبِی جَعْفَرِ بْنِ الرِّضَا عليهما السلام فَقَالَ لِی يَا أَبَا الْقَاسِمِ (۱)

ذَهَبَتْ عِمَامَتُكَ فِی الطَّرِيقِ قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ يَا غُلَامُ أَخْرِجْ إِلَيْهِ عِمَامَتَهُ فَأَخْرَجَ إِلَيَّ عِمَامَتِی بِعَيْنِهَا قُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ كَيْفَ صَارَتْ إِلَيْكَ قَالَ

۱- ۱. یا قاسم خ ل صح، كذا فی هامش الأصل.

تَصَدَّقْتَ عَلَى أَعْرَابِيٍّ فَشَكَرَهُ اللَّهُ لَکَ فَرَدَّ إِلَيْکَ عِمَامَتَکَ وَ إِنَّ اللَّهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ.

**[ترجمه]خرایج: قاسم بن محسن می گوید: در بین راه مکه و مدینه به مرد عربی برخوردم که وضعی ناجور داشت. دلم به حالش سوخت و یک گرده نان به او دادم. همین که او رفت، ناگاه گرد و بادی شدید بلند شد و عمامه از سرم گرفت و نفهمیدم عمامه ام کجا رفت. وارد مدینه که شدم خدمت حضرت جواد علیه السلام رفتم. فرمود: ابو القاسم! عمامه ات در راه گم شد؟ عرض کردم: بلی یا ابن رسول اللَّه! فرمود: غلام، برو عمامه او را بیاور. غلام عمامه خودم را آورد. عرض کردم: آقا! چطور شد که به دست شما رسید؟ فرمود: تو به آن مرد عرب صدقه دادی، خدا نیز پاداش این کار نیک تو را داد و عمامه ات را بر گرداند. خدا پاداش نیکوکاران را از بین نمی برد. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

بیان

الزوبعه بفتح الزاء و الباء ریح تثیر غبارا فیرتفع فی السماء کأنه عمود.

**[ترجمه]کلمه زوبعه به فتح زاء و باء بادی است که غباری بر می انگیزد و در آسمان بلند می کند که گویی عمود و ستونی در آسمان است.

**[ترجمه]

«۲۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أُورَمَةَ(۱) عَنِ الْحُسَيْنِ الْمُكَارِي قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ بِبَغْدَادَ وَ هُوَ عَلَى مَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي هَذَا الرَّجُلُ لَا يَرْجِعُ إِلَى مَوْطِنِهِ أَبَداً وَ مَا أَعْرِفُ مَطْعَمَهُ (۲)

قَالَ فَأَطْرَقَ رَأْسَهُ ثُمَّ رَفَعَهُ وَ قَدِ اصْفَرَّ لَوْنُهُ فَقَالَ يَا حُسَيْنُ خُبْزُ شَعِيرٍ وَ مِلْحُ جَرِيشٍ فِي حَرَمِ رَسُولِ اللَّهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا تَرَانِي فِيهَا(۳).

۱- ۱. قال ابن داود الحلی: محمّد بن اورمه بضم الهمزه و سکون الواو قبل الراء المضمومه أبو جعفر القمّیّ لم یرو عنهم قال الشیخ فی رجاله انه ضعیف روی عنه الحسین بن الحسن بن أبان و هو ثقه، و قال فی الفهرست فی روایاته تخلیط. و قال النجاشیّ: غمز القمیون علیه و رموه بالغلو حتّی دس علیه من یفتک به فوجده یصلی من أول اللیل إلی آخره فتوقفوا عنه و حکی جماعه من شیوخ القمیین عن ابن الولید انه قال: محمّد بن اورمه طعن علیه بالغلو فکل ما کان فی کتبه ممّا وجد فی کتب الحسین بن سعید و غیره فقل به و ما تفرد به فلا تعتمده. و نقل عن أحمد بن الحسین بن عبید اللّه الغضائری: اتهمه القمیون

بالغلو و حديثه نقى لافساد فيه، و لم أر شيئا ينسب إليه تضطرب فيه النفس الا أوراقا فى تفسير الباطن و أظنها موضوعه عليه، و رأيت كتابا خرج عن أبى الحسن عليه السلام الى القميين فى براءته مما قذف به. أقول: و فى هذا الباب أخرج المصنّف قدّس سرّه روايه عن الخرائج عن ابن اورمه فيها مدح له كما سيأتى تحت الرقم ۲۶ فيه أنّه دعا له أبو جعفر الجواد عليه السلام و قال: تقبل اللّه منك و رضى عنك و جعلك معنا فى الدنيا و الآخره.

۲- ۲. أى ما أكثر طيب مطعمه و خيره و حسنه. و فى بعض النسخ« و أنا أعرف مطعمه» أى انه لا يرجع الى وطنه و الحال أن مطعمه بالطيب و الدعه و السعه التى أعرفها و أراها.

۳- ۳. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۰۸.

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن اورمه از حسین مکاری نقل کرد که گفت: در بغداد خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدم و دیدم در آنجا اقامت کرده. در دل با خود گفتم: این مرد با این خوراکی که در اینجا دارد، هرگز به وطن خود بر نمی گردد. دیدم امام علیه السّلام سر به زیر انداخت و سپس سر برداشت، رنگش زرد شده بود! فرمود: حسین! تکه نانی جوین و مقداری نمک ساییده در کنار قبر جدم پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم برای من خیلی بهتر از این وضعی است که مشاهده می کنی. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۲۷»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ عَبَّاسٍ الْهَاشِمِیِّ قَالَ: جِئْتُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام یَوْمَ عِیدٍ فَشَکَوْتُ إِلَیْهِ ضِیقَ الْمَعَاشِ فَرَفَعَ الْمُصَلَّی وَ أَخَذَ مِنَ التُّرَابِ سَبِیکَةً مِنْ ذَهَبٍ فَأَعْطَانِیهَا فَخَرَجْتُ بِهَا إِلَی السُّوقِ فَکَانَتْ سِتَّةَ عَشَرَ مِثْقَالًا(۱).

**[ترجمه]خرایج: اسماعیل بن عباس هاشمی می گوید: یک روز عید خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدم و از دست تنگی شکایت کردم. جانماز را کنار زد و از روی زمین شمشی طلا برداشته به من داد. آن را به بازار بردم، ۱۶ مثقال طلا بود! - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۲۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] حَدَثَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ سَعِیدٍ النَّیْسَابُورِیُّ مُتَوَجِّهاً إِلَی الْحَجِّ عَنْ أَبِی الصَّلْتِ الْهَرَوِیِّ وَ کَانَ خَادِماً لِلرِّضَا علیه السلام قَالَ: أَصْبَحَ الرِّضَا علیه السلام یَوْماً فَقَالَ لِیَ ادْخُلْ هَذِهِ الْقُبَّةَ الَّتِی فِیهَا هَارُونُ فَجِئْنِی بِقَبْضَةِ تُرَابٍ مِنْ عِنْدِ بَابِهَا وَ قَبْضَةٍ مِنْ یَمْنَتِهَا وَ قَبْضَةٍ مِنْ یَسْرَتِهَا وَ قَبْضَةٍ مِنْ صَدْرِهَا وَ لْیَکُنْ کُلُّ تُرَابٍ مِنْهَا عَلَی حِدَتِهِ فَصِرْتُ إِلَیْهَا فَأَتَیْتُهُ بِذَلِکَ وَ جَعَلْتُهُ بَیْنَ یَدَیْهِ عَلَی مِنْدِیلٍ فَضَرَبَ بِیَدِهِ إِلَی تُرْبَةِ الْبَابِ فَقَالَ هَذَا مِنْ عِنْدِ الْبَابِ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ غَداً تَحْفِرُ لِی فِی هَذَا الْمَوْضِعِ فَتَخْرُجُ صَخْرَةٌ لَا حِیلَةَ فِیهَا ثُمَّ قَذَفَ بِهِ وَ أَخَذَ تُرَابَ الْیَمْنَةِ وَ قَالَ هَذَا مِنْ یَمْنَتِهَا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ ثُمَّ تَحْفِرُ لِی فِی هَذَا الْمَوْضِعِ فَتَخْرُجُ نَبَکَةٌ(۲) لَا حِیلَةَ فِیهَا ثُمَّ قَذَفَ بِهِ وَ أَخَذَ تُرَابَ الْیَسْرَةِ وَ قَالَ ثُمَّ تَحْفِرُ لِی فِی هَذَا الْمَوْضِعِ فَتَخْرُجُ نَبَکَةٌ مِثْلَ الْأُولَی وَ قَذَفَ بِهِ وَ أَخَذَ تُرَابَ الصَّدْرِ فَقَالَ هَذَا تُرَابٌ مِنَ الصَّدْرِ ثُمَّ تَحْفِرُ لِی فِی هَذَا الْمَوْضِعِ فَیَسْتَمِرُّ الْحَفْرُ إِلَی أَنْ یَتِمَّ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْحَفْرِ فَضَعْ یَدَکَ عَلَی أَسْفَلِ الْقَبْرِ وَ تَکَلَّمْ بِهَذِهِ الْکَلِمَاتِ فَإِنَّهُ سَیَنْبُعُ الْمَاءُ حَتَّی یَمْتَلِئَ الْقَبْرُ فَتَظْهَرَ فِیهِ سُمَیْکَاتٌ صِغَارٌ فَإِذَا رَأَیْتَهَا فَفَتِّتْ لَهَا کِسْرَةً فَإِذَا أَکَلَتْهَا خَرَجَتْ حُوتَةٌ کَبِیرَةٌ فَابْتَلَعَتْ تِلْکَ السُّمَیْکَاتِ کُلَّهَا ثُمَّ تَغِیبُ فَإِذَا غَابَتْ ضَعْ یَدَکَ عَلَی الْمَاءِ وَ أَعِدْ تِلْکَ الْکَلِمَاتِ فَإِنَّ الْمَاءَ یَنْضُبُ کُلُّهُ وَ سَلِ الْمَأْمُونَ عَنِّی أَنْ یَحْضُرَ وَقْتَ الْحَفْرِ فَإِنَّهُ سَیَفْعَلُ لِیُشَاهِدَ هَذَا کُلَّهُ.

ثُمَّ قَالَ علیه السلام السَّاعَةَ یَجِی ءُ رَسُولُهُ فَاتَّبِعْنِی فَإِنْ قُمْتُ مِنْ عِنْدِهِ مَکْشُوفَ الرَّأْسِ فَکَلِّمْنِی بِمَا تَشَاءُ وَ إِنْ قُمْتُ مِنْ عِنْدِهِ مُغَطَّی الرَّأْسِ فَلَا تُکَلِّمْنِی بِشَیْ ءٍ قَالَ فَوَافَاهُ رَسُولُ الْمَأْمُونِ فَلَبِسَ الرِّضَا علیه السلام ثِیَابَهُ وَ خَرَجَ وَ تَبِعْتُهُ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَی الْمَأْمُونِ

وَثَبَ

۱- ۱. المصدر ص ۲۰۹.

۲- ۲. النبکه- محرکه و هکذا بالفتح- أکمه محدده الرأس.

إِلَيْهِ فَقَبَّلَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ أَجْلَسَهُ مَعَهُ عَلَى مَقْعَدِهِ وَ بَيْنَ يَدَيْهِ طَبَقٌ صَغِيرٌ فِيهِ عِنَبٌ فَأَخَذَ عُنْقُوداً قَدْ أَكَلَ مِنْهُ نِصْفَهُ وَ نِصْفُهُ بَاقٍ وَ قَدْ شَرَّبَهُ بِالسَّمِّ وَ قَالَ لِلرِّضَا عليه السلام حُمِلَ إِلَيَّ هَذَا الْعُنْقُودُ وَ تَنَغَّصْتُ بِهِ أَنْ لَا تَأْكُلَ مِنْهُ فَأَسْأَلُكَ أَنْ تَأْكُلَ مِنْهُ قَالَ أَعْفِنِي مِنْ ذَلِكَ قَالَ لَا وَ اللَّهِ فَإِنَّكَ تَسُرُّنِي إِذَا أَكَلْتَ مِنْهُ قَالَ فَاسْتَعْفَاهُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ هُوَ يَسْأَلُهُ بِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ فَأَخَذَ مِنْهُ ثَلَاثَ حَبَّاتٍ وَ غَطَّى رَأْسَهُ وَ نَهَضَ مِنْ عِنْدِهِ فَتَبِعْتُهُ وَ لَمْ أُكَلِّمْهُ بِشَيْ‏ءٍ حَتَّى دَخَلَ مَنْزِلَهُ فَأَشَارَ لِي أَنْ أُغْلِقَ الْبَابَ فَغَلَّقْتُهُ وَ صَارَ إِلَى مَقْعَدٍ لَهُ فَنَامَ عَلَيْهِ وَ صِرْتُ أَنَا فِي وَسَطِ الدَّارِ فَإِذَا غُلَامٌ عَلَيْهِ وَفْرَةٌ ظَنَنْتُهُ ابْنَ الرِّضَا عليه السلام وَ لَمْ أَكُنْ قَدْ رَأَيْتُهُ قَبْلَ ذَلِكَ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي الْبَابُ مُغَلَّقٌ فَمِنْ أَيْنَ دَخَلْتَ قَالَ لَا تَسْأَلْ عَمَّا لَا تَحْتَاجُ إِلَيْهِ وَ قَصَدَ إِلَى الرِّضَا عليه السلام فَلَمَّا بَصُرَ بِهِ الرِّضَا عليه السلام وَثَبَ إِلَيْهِ وَ ضَمَّهُ إِلَى صَدْرِهِ وَ جَلَسَا جَمِيعاً عَلَى الْمَقْعَدِ وَ مَدَّ الرِّضَا عليه السلام الرِّدَاءَ عَلَيْهِمَا فَتَنَاجَيَا جَمِيعاً بِمَا لَمْ أَعْلَمْهُ ثُمَّ امْتَدَّ الرِّضَا عليه السلام عَلَى الْمَقْعَدِ وَ غَطَّاهُ مُحَمَّدٌ بِالرِّدَاءِ وَ صَارَ إِلَى وَسَطِ الدَّارِ وَ قَالَ يَا أَبَا الصَّلْتِ فَقُلْتُ لَبَّيْكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ عَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ فِي الرِّضَا فَقَدْ مَضَى فَبَكَيْتُ قَالَ لَا تَبْكِ هَاتِ الْمُغْتَسَلَ وَ الْمَاءَ لِنَأْخُذَ فِي جَهَازِهِ فَقُلْتُ يَا مَوْلَايَ الْمَاءُ حَاضِرٌ وَ لَكِنْ لَيْسَ فِي الدَّارِ مُغْتَسَلٌ إِلَّا أَنْ يُحْضَرَ مِنْ خَارِجِ الدَّارِ قَالَ بَلْ هُوَ فِي الْخِزَانَةِ فَدَخَلْتُهَا فَوَجَدْتُهَا وَ فِيهَا مُغْتَسَلٌ وَ لَمْ أَرَهُ قَبْلَ ذَلِكَ فَأَتَيْتُهُ بِهِ وَ بِالْمَاءِ قَالَ تَعَالَ حَتَّى نَحْمِلَ الرِّضَا عليه السلام فَحَمَلْنَاهُ عَلَى الْمُغْتَسَلِ ثُمَّ قَالَ اعْزُبْ عَنِّي فَغَسَّلَهُ وَ هُوَ وَحْدَهُ ثُمَّ قَالَ هَاتِ أَكْفَانَهُ وَ الْحَنُوطَ قُلْتُ لَمْ نُعِدَّ لَهُ كَفَناً قَالَ ذَلِكَ فِي الْخِزَانَةِ فَدَخَلْتُهَا فَرَأَيْتُ فِي وَسَطِهَا أَكْفَاناً وَ حَنُوطاً لَمْ أَرَهُ قَبْلَ ذَلِكَ فَأَتَيْتُهُ بِهِ فَكَفَّنَهُ وَ حَنَّطَهُ ثُمَّ قَالَ لِي هَاتِ التَّابُوتَ مِنَ الْخِزَانَةِ فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ أَنْ أَقُولَ مَا عِنْدَنَا تَابُوتٌ فَدَخَلْتُ الْخِزَانَةَ فَوَجَدْتُ بِهَا تَابُوتاً لَمْ أَرَهُ قَبْلَ ذَلِكَ فَأَتَيْتُهُ بِهِ فَجَعَلَهُ فِيهِ فَقَالَ تَعَالَ حَتَّى نُصَلِّيَ عَلَيْهِ وَ صَلَّى بِهِ وَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَ كَانَ وَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَصَلَّى

بِیَ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ وَ جَلَسْنَا نَتَحَدَّثُ فَانْفَتَحَ السَّقْفُ وَ رُفِعَ التَّابُوتُ فَقُلْتُ یَا مَوْلَایَ لَیُطَالِبُنِی الْمَأْمُونُ بِهِ فَمَا تَکُونُ حِیلَتِی فَقَالَ لَا عَلَیْکَ سَیَعُودُ إِلَی مَوْضِعِهِ فَمَا مِنْ نَبِیٍّ یَمُوتُ فِی مَغْرِبِ الْأَرْضِ وَ لَا یَمُوتُ وَصِیٌّ مِنْ أَوْصِیَائِهِ فِی مَشْرِقِهَا إِلَّا جَمَعَ اللَّهُ بَیْنَهُمَا قَبْلَ أَنْ یُدْفَنَ فَلَمَّا مَضَی مِنَ اللَّیْلِ نِصْفُهُ أَوْ أَکْثَرُ إِذَا التَّابُوتُ رَجَعَ مِنَ السَّقْفِ حَتَّی اسْتَقَرَّ مَکَانَهُ فَلَمَّا صَلَّیْنَا الْفَجْرَ قَالَ افْتَحْ بَابَ الدَّارِ فَإِنَّ هَذَا الطَّاغِیَ یَجِیئُکَ السَّاعَةَ فَعَرِّفْهُ أَنَّ الرِّضَا علیه السلام قَدْ فُرِغَ مِنْ جِهَازِهِ قَالَ فَمَضَیْتُ نَحْوَ الْبَابِ فَالْتَفَتُّ فَلَمْ أَرَهُ یَدْخُلُ مِنْ بَابٍ وَ لَمْ یَخْرُجْ مِنْ بَابٍ فَإِذَا الْمَأْمُونُ قَدْ وَافَی فَلَمَّا رَآنِی قَالَ مَا فَعَلَ الرِّضَا قُلْتُ عَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَکَ فَنَزَلَ وَ خَرَقَ ثِیَابَهُ وَ سَفَی التُّرَابَ عَلَی رَأْسِهِ وَ بَکَی طَوِیلًا ثُمَّ قَالَ خُذُوا فِی جِهَازِهِ فَقُلْتُ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ قَالَ وَ مَنْ فَعَلَ بِهِ ذَلِکَ قُلْتُ غُلَامٌ وَافَاهُ لَمْ أَعْرِفْهُ إِلَّا أَنِّی ظَنَنْتُهُ ابْنَ الرِّضَا علیه السلام قَالَ فَاحْفِرُوا لَهُ فِی الْقُبَّةِ قُلْتُ فَإِنَّهُ سَأَلَکَ أَنْ تَحْضُرَ مَوْضِعَ دَفْنِهِ قَالَ نَعَمْ فَأَحْضَرُوا کُرْسِیّاً وَ جَلَسَ عَلَیْهِ وَ أَمَرَ أَنْ یَحْفِرُوا لَهُ عِنْدَ الْبَابِ فَخَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فَأَمَرَ بِالْحَفْرِ فِی یَمْنَةِ الْقُبَّةِ فَخَرَجَتِ النَّبَکَةُ ثُمَّ أَمَرَ بِذَلِکَ فِی یَسْرَتِهَا فَبَرَزَتِ النَّبَکَةُ الْأُخْرَی وَ أَمَرَ بِالْحَفْرِ فِی الصَّدْرِ فَاسْتَمَرَّ الْحَفْرُ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْهُ وَضَعْتُ یَدِی إِلَی أَسْفَلِ الْقَبْرِ وَ تَکَلَّمْتُ بِالْکَلِمَاتِ فَنَبَعَ الْمَاءُ وَ ظَهَرَتِ السُّمَیْکَاتُ فَفَتَتُّ لَهَا کِسْرَةً فَأَکَلَتْ ثُمَّ ظَهَرَتِ السَّمَکَةُ الْکَبِیرَةُ فَابْتَلَعَتْهَا کُلَّهَا وَ غَابَتْ فَوَضَعْتُ یَدِی عَلَی الْمَاءِ وَ أَعَدْتُ الْکَلِمَاتِ فَنَضَبَ الْمَاءُ کُلُّهُ وَ انْتُزِعَتِ الْکَلِمَاتُ مِنْ صَدْرِی مِنْ سَاعَتِی فَلَمْ أَذْکُرْ مِنْهَا حَرْفاً وَاحِداً فَقَالَ الْمَأْمُونُ یَا أَبَا الصَّلْتِ الرِّضَا علیه السلام أَمَرَکَ بِهَذَا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ مَا زَالَ الرِّضَا علیه السلام یُرِینَا الْعَجَائِبَ فِی حَیَاتِهِ ثُمَّ أَرَانَاهَا بَعْدَ وَفَاتِهِ فَقَالَ لِوَزِیرِهِ مَا هَذَا قَالَ أُلْهِمْتُ أَنَّهُ ضَرَبَ لَکُمْ مَثَلًا بِأَنَّکُمْ تُمَتَّعُونَ فِی الدُّنْیَا قَلِیلًا مِثْلَ هَذِهِ السُّمَیْکَاتِ ثُمَّ یَخْرُجُ وَاحِدٌ مِنْهُمْ فَیُهْلِکُکُمْ فَلَمَّا دُفِنَ علیه السلام قَالَ لِیَ الْمَأْمُونُ عَلِّمْنِی الْکَلِمَاتِ قُلْتُ قَدْ وَ اللَّهِ انْتُزِعَتْ مِنْ

قَلْبِی فَمَا أَذْکُرُ مِنْهَا کَلِمَةً وَاحِدَةً حَرْفاً وَ بِاللَّهِ لَقَدْ صَدَقْتُهُ فَلَمْ یُصَدِّقْنِی وَ تَوَعَّدَنِی الْقَتْلَ إِنْ لَمْ أَعَلِّمْهُ إِیَّاهَا وَ أَمَرَ بِی إِلَی الْحَبْسِ فَکَانَ فِی کُلِّ یَوْمٍ یَدْعُونِی إِلَی الْقَتْلِ أَوْ أُعَلِّمَهُ ذَلِکَ فَأَحْلِفُ لَهُ مَرَّةً بَعْدَ أُخْرَی کَذَلِکَ سَنَةً فَضَاقَ صَدْرِی فَقُمْتُ لَیْلَةَ جُمُعَةٍ فَاغْتَسَلْتُ وَ أَحْیَیْتُهَا رَاکِعاً وَ سَاجِداً وَ بَاکِیاً وَ مُتَضَرِّعاً إِلَی اللَّهِ فِی خَلَاصِی فَلَمَّا صَلَّیْتُ الْفَجْرَ إِذَا أَبُو جَعْفَرِ بْنُ الرِّضَا علیهما السلام قَدْ دَخَلَ إِلَیَّ وَ قَالَ یَا أَبَا الصَّلْتِ قَدْ ضَاقَ صَدْرُکَ قُلْتُ إِی وَ اللَّهِ یَا مَوْلَایَ قَالَ أَمَا لَوْ فَعَلْتَ قَبْلَ هَذَا مَا فَعَلْتَهُ اللَّیْلَةَ لَکَانَ اللَّهُ قَدْ خَلَّصَکَ کَمَا یُخَلِّصُکَ السَّاعَةَ ثُمَّ قَالَ قُمْ قُلْتُ إِلَی أَیْنَ وَ الْحُرَّاسُ عَلَی بَابِ السِّجْنِ وَ الْمَشَاعِلُ بَیْنَ أَیْدِیهِمْ قَالَ قُمْ فَإِنَّهُمْ لَا یَرَوْنَکَ وَ لَا تَلْتَقِی مَعَهُمْ بَعْدَ یَوْمِکَ فَأَخَذَ بِیَدِی وَ أَخْرَجَنِی مِنْ بَیْنِهِمْ وَ هُمْ قُعُودٌ یَتَحَدَّثُونَ وَ الْمَشَاعِلُ بَیْنَهُمْ فَلَمْ یَرَوْنَا فَلَمَّا صِرْنَا خَارِجَ السِّجْنِ قَالَ أَیَّ الْبِلَادِ تُرِیدُ قُلْتُ مَنْزِلِی بِهَرَاةَ قَالَ أَرْخِ رِدَاءَکَ عَلَی وَجْهِکَ وَ أَخَذَ بِیَدِی فَظَنَنْتُ أَنَّهُ حَوَّلَنِی عَنْ یَمْنَتِهِ إِلَی یَسْرَتِهِ ثُمَّ قَالَ لِیَ اکْشِفْ فَکَشَفْتُهُ فَلَمْ أَرَهُ فَإِذَا أَنَا عَلَی بَابِ مَنْزِلِی فَدَخَلْتُهُ فَلَمْ أَلْتَقِ مَعَ الْمَأْمُونِ وَ لَا مَعَ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَی هَذِهِ الْغَایَه(۱).

**[ترجمه]خرایج: ابو عبد اللَّه محمّد بن سعید نیشابوری می گوید: در بین راه مکه، از ابو الصلت هروی که خادم حضرت رضا علیه السّلام بود شنیدم نقل می کرد که روزی حضرت رضا علیه السلام به من فرمود: داخل قبه ای که هارون دفن شده برو . از طرف در و طرف راست و طرف چپ و بالای سر، هر کدام جدا جدا، یک مشت خاک برای من بیاور.

خاک ها را آوردم و داخل پارچه ای مقابل امام گذاشتم. دست روی خاک جلو درب گذاشته فرمود: این خاک از جلوی درب است؟ عرض کردم: آری. فرمود: فردا برایم در این محل قبری حفر می‌کنند؛ سنگی پیدا می شود و از کندن عاجز می شوند و آن خاک را ریخت. خاک قسمت راست را برداشت و فرمود: این از طرف راست است؟ عرض کردم: آری! فرمود: در اینجا نیز می خواهند قبری حفر کنند و به یک سنگ تیز بر می خورند که چاره پذیر نیست! آن خاک را هم ریخت. خاک طرف چپ را برداشته و فرمود: اینجا نیز سنگی پدید خواهد آمد مثل طرف راست و خاک را ریخت.

خاک بالای سر را برداشت و فرمود: این خاک بالای سر است که در اینجا برایم قبر می کَنند و امکان حفر تا مقداری که می خواهند، هست. وقتی از کندن فارغ شدند، دستت را پائین قبر بگذار و این کلمات را بخوان! در این موقع آب بیرون می آید، به طوری که قبر پر می شود و چند ماهی کوچک را در آب خواهی دید .

وقتی آن ماهی ها را دیدی مقداری نان برای آنها خرد کن. پس از خوردن نان‌ها، یک ماهی بزرگ پیدا می شود و تمام این ماهی ها را می خورد و بعد پنهان می شود. ماهی که پنهان شد، دست خود را روی آب بگذار و همان کلمات سابق را بخوان، آب فرو می رود. از مأمون بخواه که موقع کندن آنجا باشد. او خواهد آمد تا تمام این جریان ها را مشاهده کند.

بعد فرمود: هم اکنون فرستاده او از پی من می آید که بیا؛ اگر از پیش مأمون با سر باز خارج شدم، هر چه مایلی از من بپرس و اگر موقع خارج شدن دیدی سر خود را پوشیده ام با من حرف نزن. فرستاده مأمون آمد. حضرت رضا علیه السّلام لباسهای خود را پوشید و خارج شد، من نیز از پی آن جناب رفتم. پیش مأمون که رسید، مأمون از جای حرکت کرد و صورتش را بوسید و کنار خود نشاند. مقابل مأمون یک ظرف کوچک بود که انگور داشت. خوشه ای که نصفش را خورده بود و باقی مانده اش آلوده به سم بود را برداشت و گفت: این انگور را برایم آورده بودند؛ بر من گوارا نبود که شما از آن نخورید. خواهش می کنم میل بفرمائید! فرمود: مرا معاف دار. گفت: نه، به خدا خوشحال می شوم اگر میل کنید.

سه مرتبه حضرت رضا از او عذر خواست و پیوسته مأمون آن جناب را قسم به محمّد و علی علیهما السّلام می داد که میل کند، تا این که بالاخره سه دانه میل کرد و عبا را بر سر کشید و از پیش مأمون خارج شد.

من پشت سر ایشان آمدم ولی حرفی نزدم و داخل منزل شد. اشاره کرد که درب را ببندم، درب را بستم. داخل رختخواب خود شده و خوابید. من وسط حیاط بودم که ناگاه دیدم پسر بچه ای که موی بلندی داشت وارد شد. با خود فکر کردم فرزند حضرت رضا علیه السّلام باشد. تا آن وقت ایشان را ندیده بودم. عرض کردم: آقا از کجا آمدی؟ درها که بسته بود! فرمود: چیزی که احتیاج نداری نپرس! و خدمت حضرت رضا علیه السّلام رفت.

همین که چشم علی بن موسی الرضا علیهما السّلام به او افتاد از جای حرکت کرده او را در آغوش گرفت و هر دو نشستند. بعد عبا را بر سر کشیدند و با هم به صحبتی پنهانی پرداختند که من نفهمیدم! در این موقع حضرت رضا علیه السّلام در رختخواب دراز کشید و حضرت جواد علیه السلام روکشی روی آن جناب انداخت و وارد حیاط شده فرمود: ابا صلت! عرض کردم: بلی آقای من! فرمود: خدا اجر تو را در باره حضرت رضا علیه السلام افزون فرماید! گریه ام گرفت. فرمود: گریه نکن برو تخته ای را برای غسل دادن و آب بیاور تا شروع به غسل دادن ایشان بکنم.

عرض کردم: مولای من! آب حاضر است ولی در خانه تخته ای برای غسل نیست، مگر از خارج تهیه کنیم. فرمود: چرا در انبار هست. وارد انبار شدم، دیدم تختی هست که قبلا آن را ندیده بودم. آن را با آب آوردم. گفت: کمک کن تا بدن شریفش را بالای تخت بگذاریم، پیکر حضرت رضا را روی تخت گذاشتیم. فرمود: کنار برو! تنها او را غسل داد و بعد فرمود، کفنش را با کافور و حنوط بیاور! گفتم: تهیه نکرده ایم. فرمود: در انبار هست! داخل انبار شدم، دیدم وسط انبار کفن با حنوطی گذاشته اند که قبلا نبود! کفن را آوردم و حضرت آن را به پیکر آن جناب آراست و حنوط کرد.

بعد فرمود: از داخل انبار تابوت را بیاور. خجالت کشیدم بگویم در انبار تابوت نیست! داخل شده دیدم تابوتی است که قبلا آنجا ندیده بودم و آن را آوردم. پیکر امام را در آن گذاشت و فرمود: بیا نماز بخوانیم! بر بدن امام علیه السّلام نماز خواند. خورشید غروب کرده بود. نزدیک نماز مغرب بود؛ نماز مغرب و عشا را نیز خواند و نشستیم به صحبت کردن که سقف شکافته شده و تابوت به آسمان رفت.

گفتم: آقای من! مأمون حضرت رضا علیه السلام را از من می خواهد، چه جواب بدهم. فرمود: به زودی برمی گردد. هر پیامبری که در مغرب زمین از دنیا رود، اگر وصی او در مشرق از دنیا رود، خداوند بین آن دو را قبل از اینکه دفن شود جمع می کند. نیمی از شب یا بیشتر گذشت که تابوت از سقف وارد شد و در جای خود قرار گرفت.

نماز صبح را که خواندیم فرمود: درب را باز کن! اکنون این ستمگر خواهد آمد. به او بگو کار غسل و کفن حضرت رضا علیه السّلام پایان یافته. ابو الصلت گفت: کنار درب رفتم و برگشتم به عقب نگاه کردم، حضرت جواد علیه السلام را ندیدم که از کدام در خارج شد و کجا رفت!! در این موقع مأمون چشمش به من افتاد و گفت: حضرت رضا چه شد؟ گفتم: خدا اجر شما را افزون کند! داخل خانه شد و لباسهای خود را پاره کرد و خاک بر سر ریخت و مدتی شروع به گریه نموده، بعد گفت: مشغول غسل و کفن او شوید! گفتم: کارهایش تمام شده! گفت: چه کسی انجام داد؟ گفتم: پسر بچه ای آمد که او را

نشناختم، گمان کنم فرزند حضرت رضا علیه السلام بود.

گفت در قبه هارون قبری برایش بکنید. گفتم: حضرت رضا علیه السّلام درخواست کرده که شما موقع حفر قبر آنجا باشید. گفت: بسیار خوب. صندلی آوردند نشست، دستور داد طرف درب را بکنند. سنگی پیدا شد. قسمت راست و چپ هم طبق فرموده حضرت رضا نتوانستند! قسمت بالا را که کندند، کنده شد.

همین که آماده گردید، دستم را پائین قبر گذاشته، آن کلمات را بر زبان جاری کردم. آب و ماهی ها پیدا شدند. مقداری نان ریز کردم، خوردند! بعد ماهی بزرگ پیدا شد و همه آن ماهی ها را بلعید و پنهان شد. دستم را روی آب گذاشته کلمات را تکرار کردم، آب فرو رفت. همان دم کلمات را فراموش کردم و دیگر یک حرف آن هم به یادم نیامد. مأمون گفت: حضرت رضا علیه السلام به تو این دستورها را داده بود؟ گفتم: آری! گفت: همواره حضرت رضا علیه السلام در زندگی و بعد از مرگش به ما کارهای شگفت انگیز خود را نشان می دهد.

بعد رو به وزیر خود نموده و گفت: این چه تفسیری دارد؟ گفت: خیال می کنم حضرت رضا علیه السلام خواسته به شما بفهماند که مثل این ماهی های کوچک، مختصری از زندگی بهره می برید و سپس یک نفر از وابستگان و ارادت مندان ایشان، مثل این ماهی بزرگ، دولت بنی عباس را منقرض می کند.

پس از دفن، مأمون گفت: باید آن کلمات را به من بیاموزی! به خدا قسم خوردم که از خاطرم رفته و یک کلمه آن را به یاد ندارم! قبول نکرد و تهدید به قتل نمود - در صورتی که به او یاد ندهم - و دستور داد زندانیم کنند! هر روز مرا می خواست و می گفت: یا به من بیاموز و گر نه کشته می شوی. من نیز پیوسته قسم یاد می کردم که به خاطر ندارم. یک سال گذشت! دلم گرفت؛ شب جمعه ای بود. غسل کردم و آن شب را به شب زنده داری در رکوع و سجود و گریه و زاری به سر بردم و از خدا نجات خود را می خواستم. نماز صبح را که خواندم، ناگاه دیدم حضرت جواد علیه السلام آمد و فرمود: ابا صلت! دلت گرفته؟ عرض کردم: آری به خدا آقا! فرمود: اگر کار امشب را قبلا انجام می دادی، خدا مثل الان نجاتت می داد.

سپس فرمود حرکت کن. عرض کردم: کجا بروم؟ زندانبان ها درب زندانند و جلو آنها چراغ می سوزد. فرمود: حرکت کن، آنها تو را نمی بینند و دیگر با ایشان روبرو نخواهی شد. از زندان که خارج شدیم فرمود: مایلی به کدام طرف بروی؟ گفتم: به منزلم در هرات می روم! فرمود: عبای خود را روی صورت بکش. این کار را کردم. دست مرا گرفت گمان می کنم مرا فقط از طرف راست به جانب چپ برگردانید! سپس فرمود: صورت خود را بگشا! همین که گشودم، آن جناب را ندیدم و خود را کنار درب منزل یافتم و وارد شدم. تا کنون با مأمون و مأمورین او روبرو نشده ام. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْوَشَّاءِ قَالَ: کُنْتُ بِالْمَدِینَهِ بِالصِّرْیَا فِی الْمَشْرَبَهِ مَعَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَامَ وَ قَالَ لَا تَبْرَحْ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی کُنْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَمِیصاً مِنْ ثِیَابِهِ فَلَمْ أَفْعَلْ فَإِذَا عَادَ إِلَیَّ أَبُو جَعْفَرٍ

عليه السلام فَأَسْأَلُهُ فَأَرْسَلَ إِلَيَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَسْأَلَهُ وَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَعُودَ إِلَيَّ وَ أَنَا فِی الْمَشْرَبَهِ بِقَمِيصٍ وَ قَالَ الرَّسُولُ يَقُولُ لَكَ هَذَا مِنْ ثِيَابِ أَبِی الْحَسَنِ الَّتِی كَانَ يُصَلِّی فِيهَا.

**[ترجمه]خرایج: حسن بن علی وشاء می گوید: در صربای مدینه خدمت حضرت جواد علیه السلام بودم، از جای حرکت کرده و فرمود: همین جا باش، با خود گفتم: من آرزو داشتم از حضرت رضا علیه السلام لباسی بگیرم اما این کار را نکردم. حالا ـ وقتی حضرت جواد علیه السلام برگردد، از ایشان تقاضا می کنم که جامه ای به من بدهند؛ قبل از تقاضا و قبل از اینکه خودشان برگردند، توسط غلامی برایم پیراهنی فرستاد. من هنوز همان جا بودم. غلام گفت: حضرت می فرماید این از لباسهای حضرت رضا علیه السلام است که با آن نماز خوانده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۳۰»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنِ ابْنِ أُورَمَهَ قَالَ: حَمَلَتِ امْرَأَهٌ مَعِی شَيْئاً مِنْ حُلِيٍّ وَ شَيْئاً مِنْ دَرَاهِمَ وَ شَيْئاً مِنْ ثِيَابٍ فَتَوَهَّمْتُ أَنَّ ذَلِكَ كُلَّهُ لَهَا وَ لَمْ أَحْتَطْ عَلَيْهَا(۲)

أَنَّ ذَلِكَ

ص: ۵۲

۱- ۱. لم نجده فی مختار الخرائج، و قد رواه الصدوق فی عيون أخبار الرضا ۳ ج ۲ ص ۲۴۲- ۲۴۵، و أخرجه المصنّف فی تاريخ الامام ابی الحسن الرضا عليه السلام باب شهادته و تغسيله تحت الرقم ۱۰، راجع ج ۴۹ ص ۳۰۰ من طبعتنا هذه.

۲- ۲. فی المصدر: و لم أسألها أن لغيرها فی ذلك شيئا.

لِغَيْرِهَا فِيهِ شَيْ ءٌ فَحَمَلْتُ إِلَى الْمَدِينَهِ مَعَ بِضَاعَاتٍ لِأَصْحَابِنَا فَوَجَّهْتُ ذَلِكَ كُلَّهُ إِلَيْهِ وَ كَتَبْتُ فِي الْكِتَابِ أَنِّي قَدْ بَعَثْتُ إِلَيْكَ مِنْ قِبَلِ فُلَانَهَ بِكَذَا وَ مِنْ قِبَلِ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ بِكَذَا فَخَرَجَ فِي التَّوْقِيعِ قَدْ وَصَلَ مَا بَعَثْتَ مِنْ قِبَلِ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ وَ مِنْ قِبَلِ الْمَرْأَتَيْنِ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْكَ وَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ وَ جَعَلَكَ مَعَنَا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ فَلَمَّا سَمِعْتُ ذِكْرَ الْمَرْأَتَيْنِ شَكَكْتُ فِي الْكِتَابِ أَنَّهُ غَيْرُ كِتَابِهِ وَ أَنَّهُ قَدْ عَمِلَ عَلَيَّ دُونَهُ لِأَنَّنِي كُنْتُ فِي نَفْسِي عَلَى يَقِينٍ أَنَّ الَّذِي دَفَعَتْ إِلَيَّ الْمَرْأَهُ كَانَ كُلُّهُ لَهَا وَ هِيَ مَرْأَهٌ وَاحِدَهٌ فَلَمَّا رَأَيْتُ امْرَأَتَيْنِ اتَّهَمْتُ مُوصِلَ كِتَابِي فَلَمَّا انْصَرَفْتُ إِلَى الْبِلَادِ جَاءَتْنِي الْمَرْأَهُ فَقَالَتْ هَلْ أَوْصَلْتَ بِضَاعَتِي فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَتْ وَ بِضَاعَهَ فُلَانَهَ قُلْتُ هَلْ كَانَ فِيهَا لِغَيْرِكِ شَيْ ءٌ قَالَتْ نَعَمْ كَانَ لِي فِيهَا كَذَا وَ لِأُخْتِي فُلَانَهَ كَذَا قُلْتُ بَلَى أَوْصَلْتُ (۱).

**[ترجمه]خرایج: احمد بن اورمه می گوید: زنی به من مقداری زیور آلات و پول و لباس داد. من خیال کردم تمام اینها مال خود اوست و با اسباب و وسائلی که سایر دوستان داده بودند به مدینه بردم و تمام آنها را برای حضرت جواد علیه السلام فرستادم و در صورت نوشتم که از طرف فلان زن این اشیاء و فلان کس، فلان چیز را تقدیم کردم؛ در جواب نامه ای آمد که از طرف فلان کس فلان چیز و از طرف آن دو زن این اشیاء رسید؛ خدا از آنها قبول کند و از تو راضی شود و تو را در دنیا و آخرت با ما قرار دهد.

وقتی نام دو زن را دیدم، شک کردم که شاید این نامه امام نباشد! هر کس هست خیانت کرده، زیرا من یقین داشتم که یک زن این وسائل را داد. حالا که می بینم نام دو زن هست، به آورنده نامه بد گمان شدم! وقتی به وطن خود باز گشتم، همان زن آمده و گفت: امانتهای مرا رساندی؟ گفتم: آری. گفت: امانت خواهرم را نیز دادی؟ گفتم: کسی دیگری در آن اشیاء با تو شریک بود؟ گفت: بلی فلان چیزها مال من بود و بقیه متعلق به خواهرم بود. گفتم: چرا، همه را رساندم.

**[ترجمه]

«۳۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى بَكْرُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ فُضَيْلٍ الصَّيْرَفِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام كِتَاباً وَ فِي آخِرِهِ هَلْ عِنْدَكَ سِلَاحُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَسِيتُ أَنْ أَبْعَثَ بِالْكِتَابِ فَكَتَبَ إِلَيَّ بِحَوَائِجَ وَ فِي آخِرِ كِتَابِهِ عِنْدِي سِلَاحُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ فِينَا بِمَنْزِلَهِ التَّابُوتِ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ يَدُورُ مَعَنَا حَيْثُ دُرْنَا وَ هُوَ مَعَ كُلِّ إِمَامٍ وَ كُنْتُ بِمَكَّهَ فَأَضْمَرْتُ فِي نَفْسِي شَيْئاً لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا اللَّهُ فَلَمَّا صِرْتُ إِلَى الْمَدِينَهِ وَ دَخَلْتُ عَلَيْهِ نَظَرَ إِلَيَّ فَقَالَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ لِمَا أَضْمَرْتَ وَ لَا تَعُدْ قَالَ بَكْرٌ فَقُلْتُ لِمُحَمَّدٍ أَيُّ شَيْ ءٍ هَذَا قَالَ لَا أُخْبِرُ بِهِ أَحَداً قَالَ وَ خَرَجَ بِإِحْدَى رِجْلِي الْعِرْقُ الْمَدَنِيُّ وَ قَدْ قَالَ لِي قَبْلَ أَنْ خَرَجَ الْعِرْقُ فِي رِجْلِي وَ قَدْ عَاهَدْتُهُ فَكَانَ آخِرُ مَا قَالَ إِنَّهُ سَتُصِيبُ وَجَعاً فَاصْبِرْ فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ شِيعَتِنَا اشْتَكَى فَصَبَرَ وَ احْتَسَبَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ أَلْفِ شَهِيدٍ فَلَمَّا صِرْتُ فِي بَطْنِ مَرٍّ ضَرَبَ عَلَى رِجْلِي وَ خَرَجَ بِيَ الْعِرْقُ فَمَا زِلْتُ شَاكِياً أَشْهُراً وَ حَجَجْتُ فِي السَّنَهِ الثَّانِيَهِ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَقُلْتُ جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكَ عَوِّذْ رِجْلِي وَ أَخْبَرْتُهُ أَنَّ هَذِهِ الَّتِي تُوجِعُنِي فَقَالَ لَا بَأْسَ عَلَى هَذِهِ أَرِنِي رِجْلَكَ الْأُخْرَى الصَّحِيحَهَ فَبَسَطْتُهَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَ عَوَّذَهَا

١- ١. مختار الخرائج و الجرائح ص ٢٠٩ و زاد بعده: و زال ما كان عندى.

فَلَمَّا قُمْتُ مِنْ عِنْدِهِ خَرَجَ فِی الرِّجْلِ الصَّحِیحَهِ فَرَجَعْتُ إِلَی نَفْسِی فَعَلِمْتُ أَنَّهُ عَوَّذَهَا قَبْلُ مِنَ الْوَجَعِ فَعَافَانِیَ اللَّهُ مِنْ بَعْدُ.

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن فضیل صیرفی می گوید: نامه ای به حضرت جواد علیه السلام نوشتم و در آخر نامه اضافه کردم که آیا سلاح پیغمبر نزد شما هست؟ ولی فراموش کردم نامه را بفرستم! امام علیه السّلام نامه ای به من نوشت که دستورهایی در آن داده بود و در آخر نامه نوشته بود که سلاح پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پیش من است. سلاح آن جناب مانند تابوت بنی اسرائیل است که هر کجا باشیم با ما است و در اختیار امام است.

من در مکه بودم و تصمیمی گرفتم که هیچ کس جز خدا از آن خبر نداشت. به مدینه که رسیدم و خدمت حضرت جواد علیه السلام رفتم، نگاهی به من نموده و فرمود: از آنچه در دل پنهان داری استغفار کن! دو مرتبه چنین فکری نکنی!! - بکر بن صالح راوی خبر گفت: به محمّد گفتم: چه در دل پنهان کرده بودی؟ گفت: به هیچ کس نخواهم گفت.

گفت، یک پایم مبتلا به عرق مدنی [نوعی بیماری پوستی] شد. یک روز قبل از اینکه مبتلا به این ناراحتی شوم، امام به من فرمود: هر یک از شیعیان ما گرفتار دردی شود و صبر کند و شکیبا باشد، خداوند برای او پاداش هزار شهید را می نویسد. در همان سفر، وقتی طناب شتر را به پایم بستم، پایم درد گرفت و مبتلا به عرق مدنی شدم و چند ماه گرفتار بودم. سال بعد به مکه رفتم و خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیده عرض کردم: فدایت شوم! برای پایم دعا کنید و نشان دادم که کدام پایم درد می کند. فرمود: اشکالی ندارد، این پایت خوب است، آن پای سالمت را دراز کن! پای سالم را خدمتش دراز کردم. دعایی خواند.

وقتی از خدمتش خارج شدم، درد به همان پای سالم افتاد و متوجه شدم که امام به همین جهت بر آن پا قبل از اینکه به درد بیاید، دعا خواند. خداوند بعدا مرا از آن درد راحت نمود. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۸۷ -

**[ترجمه]

«۳۲»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِی (۱) عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْهَاشِمِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام صَبِیحَهَ عُرْسِهِ بِبِنْتِ الْمَأْمُونِ وَ کُنْتُ تَنَاوَلْتُ مِنْ أَوَّلِ اللَّیْلِ دَوَاءً فَأَوَّلُ مَنْ دَخَلَ فِی صَبِیحَتِهِ أَنَا وَ قَدْ أَصَابَنِی الْعَطَشُ وَ کَرِهْتُ أَنْ أَدْعُوَ بِالْمَاءِ فَنَظَرَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فِی وَجْهِی وَ قَالَ أَرَاکَ عَطْشَاناً قُلْتُ أَجَلْ قَالَ یَا غُلَامُ اسْقِنَا مَاءً فَقُلْتُ فِی نَفْسِی السَّاعَهَ یَأْتُونَهُ بِمَاءٍ مَسْمُومٍ وَ اغْتَمَمْتُ لِذَلِکَ فَأَقْبَلَ الْغُلَامُ وَ مَعَهُ الْمَاءُ فَتَبَسَّمَ فِی وَجْهِی ثُمَّ قَالَ یَا غُلَامُ نَاوِلْنِی الْمَاءَ فَتَنَاوَلَ وَ شَرِبَ ثُمَّ نَاوَلَنِی وَ شَرِبْتُ وَ أَطَلْتُ عِنْدَهُ وَ عَطِشْتُ فَدَعَا بِالْمَاءِ فَفَعَلَ کَمَا فَعَلَ بِالْمَرَّهِ الْأُولَی فَشَرِبَ ثُمَّ نَاوَلَنِی وَ تَبَسَّمَ.

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ حَمْزَهَ قَالَ لِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الْهَاشِمِیُّ: وَ اللَّهِ إِنِّی أَظُنُّ أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَعْلَمُ مَا فِی النُّفُوسِ کَمَا تَقُولُ الرَّافِضَهُ(۲).

**[ترجمه]ارشاد: محمّد بن علی هاشمی می گوید: صبح روزی که حضرت جواد علیه السلام با دختر مأمون ازدواج کرده بود خدمت ایشان رسیدم؛ اول کسی که صبح وارد شد من بودم. سر شب دوایی خورده بودم و خیلی تشنه بودم ولی نخواستم تقاضای آب کنم. همین که ابو جعفر علیه السّلام چشمش به من افتاد، فرمود: تشنه هستی؟ عرض کردم: آری. صدا زد: غلام! آب بیاور. من با خود گفتم: حالا آب مسمومی می آورند که باید بخورم، از این جهت اندوهگین شدم. غلام آب آورد، امام علیه السّلام لبخندی به من زد و به غلام فرمود: آب را به من بده. آب را گرفت و مقداری نوشید، بعد به من داد و آشامیدم. مدتی خدمت آن جناب بودم که باز تشنه شدم. برای مرتبه دوم آب خواست و همان طور مثل مرتبه اول خود نوشیده، سپس به من داد و تبسمی نمود.

محمّد بن حمزه گفت: محمّد بن علی هاشمی به من گفت: من عقیده ام این است که ابو جعفر حضرت جواد علیه السلام اسرار پنهان دل ها را می داند؛ همان طور که شیعه این عقیده را دارند. - . ارشاد: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۳»

عم، [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِی (۳) عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَجَّالِ وَ عُمَرَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِینَهِ عَنِ الْمُطَرِّفِیِّ قَالَ: مَضَی أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُوسَی الرِّضَا علیه السلام وَ لِی عَلَیْهِ أَرْبَعَهُ آلَافِ دِرْهَمٍ لَمْ یَکُنْ یَعْرِفُهَا غَیْرِی وَ غَیْرُهُ فَأَرْسَلَ إِلَیَّ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِذَا کَانَ غَداً فَأْتِنِی فَأَتَیْتُهُ مِنَ الْغَدِ فَقَالَ لِی مَضَی أَبُو الْحَسَنِ وَ لَکَ عَلَیْهِ أَرْبَعَهُ آلَافِ دِرْهَمٍ فَقُلْتُ نَعَمْ فَرَفَعَ الْمُصَلَّی الَّذِی کَانَ تَحْتَهُ فَإِذَا تَحْتَهُ دَنَانِیرُ فَدَفَعَهَا إِلَیَّ وَ کَانَ قِیمَتُهَا فِی الْوَقْتِ أَرْبَعَهَ آلَافِ دِرْهَمٍ (۴).

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۴۹۵ و ۴۹۶.

۲- ۲. إرشاد المفید ص ۳۰۵ و ۳۰۶.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۴۹۷.

۴- ۴. إرشاد المفید ص ۳۰۶.

یج، [الخرائج و الجرائح] عن المطرفی: مثله (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری ، ارشاد: مطرفی می گوید: حضرت رضا علیه السّلام که از دنیا رفت، من چهار هزار درهم از او طلبکار بودم. کسی جز من و ایشان اطلاع نداشت. حضرت جواد علیه السلام پیغام داد که فردا صبح پیش من بیا.

فردا خدمت ایشان رسیدم. فرمود: پدرم از دنیا رفت و تو چهار هزار درهم از آن جناب طلبکاری. عرض کردم: آری. سجاده را بلند کرد! زیر آن مقداری دینار (سکه طلا) بود، به من داد و قیمت آن دینارها در آن وقت معادل چهار هزار درهم بود. - . اعلام الوری: ۳۵۰ ، ارشاد: ۳۰۶ -

در کتاب خرائج مثل این حدیث نقل شده است.

**[ترجمه]

«۳۴»

جا، [المجالس] للمفید أَحْمَدُ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ بَکْرِ بْنِ صَالِحٍ قَالَ: کَتَبَ صِهْرٌ لِی إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام أَنَّ أَبِی نَاصِبٌ خَبِیثُ الرَّأْیِ وَ قَدْ لَقِیتُ مِنْهُ شِدَّةً وَ جَهْداً فَرَأْیُکَ جُعِلْتُ فِدَاکَ فِی الدُّعَاءِ لِی وَ مَا تَرَی جُعِلْتُ فِدَاکَ أَ فَتَرَی أَنْ أُکَاشِفَهُ أَمْ أُدَارِیَهُ فَکَتَبَ قَدْ فَهِمْتُ کِتَابَکَ وَ مَا ذَکَرْتَ مِنْ أَمْرِ أَبِیکَ وَ لَسْتُ أَدَعُ الدُّعَاءَ لَکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ الْمُدَارَاةُ خَیْرٌ لَکَ مِنَ الْمُکَاشَفَةِ وَ مَعَ الْعُسْرِ یُسْرٌ فَاصْبِرْ إِنَّ الْعاقِبَةَ لِلْمُتَّقِینَ ثَبَّتَکَ اللَّهُ عَلَی وَلَایَةِ مَنْ تَوَلَّیْتَ نَحْنُ وَ أَنْتُمْ فِی وَدِیعَةِ اللَّهِ الَّتِی لَا یَضِیعُ وَدَائِعُهُ قَالَ بَکْرٌ فَعَطَفَ اللَّهُ بِقَلْبِ أَبِیهِ حَتَّی صَارَ لَا یُخَالِفُهُ فِی شَیْ ءٍ.

**[ترجمه]امالی مفید: بکر بن صالح می گوید: داماد من نامه ای برای حضرت جواد علیه السلام نوشت که پدرم ناصبی بسیار خبیث و متعصبی است که از دست او خیلی رنج و ناراحتی می کشم! اگر صلاح بدانید برایم دعا کنید، در ضمن نظر شما چیست؟ من کار خود را با او یکسره کنم یا مدارا نمایم. در جواب نوشت، جریان پدرت را متوجه شدم، ان شاء اللّه برایت دعا خواهم کرد. بهتر این است که با او مدارا کنی! با هر گرفتاری، فرجی هست. شکیبا باش که پایان پسندیده اختصاص به پرهیزگاران دارد. خداوند تو را در ولایت خاندان نبوت ثابت قدم بدارد. ما و شما در امانت خدایی هستیم که امانتی های خود را ضایع نمی کند. بکر گفت: خداوند دل پدرم را با من مهربان کرد، طوری که دیگر در هیچ کاری با من مخالفت نمی کرد.. - . امالی مفید: ۱۹۱ -

**[ترجمه]

«۳۵»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب قَالَ عَسْکَرٌ مَوْلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: دَخَلْتُ عَلَیْهِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی یَا سُبْحَانَ اللَّهِ مَا أَشَدَّ سُمْرَةَ مَوْلَایَ وَ أَضْوَأَ جَسَدَهُ قَالَ فَوَ اللَّهِ مَا اسْتَتْمَمْتُ الْکَلَامَ فِی نَفْسِی حَتَّی تَطَاوَلَ وَ عَرَضَ جَسَدُهُ وَ امْتَلَأَ بِهِ الْإِیوَانُ إِلَی سَقْفِهِ وَ مَعَ

جَوَانِبِ حِيطَانِهِ ثُمَّ رَأَيْتُ لَوْنَهُ وَ قَدْ أَظْلَمَ حَتَّى صَارَ كَاللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ثُمَّ ابْيَضَّ حَتَّى صَارَ كَأَبْيَضِ مَا يَكُونُ مِنَ الثَّلْجِ ثُمَّ احْمَرَّ حَتَّى صَارَ كَالْعَلَقِ الْمُحْمَرِّ ثُمَّ اخْضَرَّ حَتَّى صَارَ كَأَخْضَرِ مَا يَكُونُ مِنَ الْأَغْصَانِ الْوَرَقِهِ الْخُضْرِهِ ثُمَّ تَنَاقَصَ جِسْمُهُ حَتَّى صَارَ فِي صُورَتِهِ الْأَوَّلَهِ وَ عَادَ لَوْنُهُ الْأَوَّلُ وَ سَقَطْتُ لِوَجْهِي مِمَّا رَأَيْتُ فَصَاحَ بِي- يَا عَسْكَرُ تَشُكُّونَ فَنُنَبِّئُكُمْ وَ تَضْعُفُونَ فَنُقَوِّيكُمْ وَ اللَّهِ لَا وَصَلَ إِلَى حَقِيقَهِ مَعْرِفَتِنَا إِلَّا مَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بِنَا وَ ارْتَضَاهُ لَنَا وَلِيّاً.

بُنَانُ بْنُ نَافِعٍ قَالَ: سَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عليهما السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَنْ صَاحِبُ الْأَمْرِ بَعْدَكَ فَقَالَ لِي يَا ابْنَ نَافِعٍ يَدْخُلُ عَلَيْكَ مِنْ هَذَا الْبَابِ مَنْ وَرِثَ مَا وَرِثْتُهُ مِمَّنْ هُوَ قَبْلِي وَ هُوَ حُجَّهُ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ بَعْدِي فَبَيْنَا أَنَا كَذَلِكَ إِذْ دَخَلَ عَلَيْنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام فَلَمَّا بَصُرَ بِي قَالَ لِي يَا ابْنَ نَافِعٍ أَ لَا أُحَدِّثُكَ

ص: ۵۵

۱- ۱. لم نجده فی مختار الخرائج المطبوع، و أخرجه ابن شهرآشوب فی المناقب ص ۳۹۱.

بِحَدِيثٍ إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَئِمَّهِ إِذَا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ يَسْمَعُ الصَّوْتَ فِی بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِینَ یَوْماً فَإِذَا أَتَی لَهُ فِی بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعَهُ أَشْهُرٍ رَفَعَ اللَّهُ تَعَالَی لَهُ أَعْلَامَ الْأَرْضِ فَقَرَّبَ لَهُ مَا بَعُدَ عَنْهُ حَتَّی لَا یَعْزُبُ عَنْهُ حُلُولُ قَطْرِهِ غَیْثٍ نَافِعٍ وَ لَا ضَارٍّ وَ إِنَّ قَوْلَکَ لِأَبِی الْحَسَنِ مَنْ حُجَّهُ الدَّهْرِ وَ الزَّمَانِ مِنْ بَعْدِهِ فَالَّذِی حَدَّثَکَ أَبُو الْحَسَنِ مَا سَأَلْتَ عَنْهُ هُوَ الْحُجَّهُ عَلَیْکَ فَقُلْتُ أَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِینَ ثُمَّ دَخَلَ عَلَیْنَا أَبُو الْحَسَنِ فَقَالَ لِی یَا ابْنَ نَافِعٍ سَلِّمْ وَ أَذْعِنْ لَهُ بِالطَّاعَهِ فَرُوحُهُ رُوحِی وَ رُوحِی رُوحُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله(۱)

اجْتَازَ الْمَأْمُونُ بِابْنِ الرِّضَا علیه السلام وَ هُوَ بَیْنَ صِبْیَانٍ فَهَرَبُوا سِوَاهُ فَقَالَ عَلَیَّ بِهِ فَقَالَ لَهُ مَا لَکَ لَا هَرَبْتَ فِی جُمْلَهِ الصِّبْیَانِ قَالَ مَا لِی ذَنْبٌ فَأَفِرَّ مِنْهُ وَ لَا الطَّرِیقُ ضَیِّقٌ فَأُوَسِّعَهُ عَلَیْکَ سِرْ حَیْثُ شِئْتَ فَقَالَ مَنْ تَکُونُ أَنْتَ قَالَ أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ مَا تَعْرِفُ مِنَ الْعُلُومِ قَالَ سَلْنِی عَنْ أَخْبَارِ السَّمَاوَاتِ فَوَدَّعَهُ وَ مَضَی وَ عَلَی یَدِهِ بَازٌ أَشْهَبُ یَطْلُبُ بِهِ الصَّیْدَ فَلَمَّا بَعُدَ عَنْهُ نَهَضَ عَنْ یَدِهِ الْبَازُ فَنَظَرَ یَمِینَهُ وَ شِمَالَهُ لَمْ یَرَ صَیْداً وَ الْبَازُ یَثِبُ عَنْ یَدِهِ فَأَرْسَلَهُ فَطَارَ یَطْلُبُ الْأُفُقَ حَتَّی غَابَ عَنْ نَاظِرِهِ سَاعَهً ثُمَّ عَادَ إِلَیْهِ وَ قَدْ صَادَ حَیَّهً فَوَضَعَ الْحَیَّهَ فِی بَیْتِ الطُّعْمِ وَ قَالَ لِأَصْحَابِهِ قَدْ دَنَا حَتْفُ ذَلِکَ الصَّبِیِّ فِی هَذَا الْیَوْمِ عَلَی یَدِی ثُمَّ عَادَ وَ ابْنُ الرِّضَا علیه السلام فِی جُمْلَهِ الصِّبْیَانِ فَقَالَ مَا عِنْدَکَ مِنْ أَخْبَارِ السَّمَاوَاتِ فَقَالَ نَعَمْ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ آبَائِهِ عَنِ النَّبِیِّ عَنْ جَبْرَئِیلَ عَنْ رَبِّ الْعَالَمِینَ أَنَّهُ قَالَ بَیْنَ السَّمَاءِ وَ الْهَوَاءِ بَحْرٌ عَجَّاجٌ یَتَلَاطَمُ بِهِ الْأَمْوَاجُ فِیهِ حَیَّاتٌ خُضْرُ الْبُطُونِ رُقْطُ الظُّهُورِ یَصِیدُهَا الْمُلُوکُ بِالْبُزَاهِ الشُّهْبِ یُمْتَحَنُ بِهِ الْعُلَمَاءُ فَقَالَ صَدَقْتَ وَ صَدَقَ أَبُوکَ وَ صَدَقَ جَدُّکَ وَ صَدَقَ رَبُّکَ فَأَرْکَبَهُ ثُمَّ زَوَّجَهُ

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۷ و ۳۸۸.

أَمَّ الْفَضْلِ (۱).

وَ فِی كِتَابِ مَعْرِفَهِ تَرْكِيبِ الْجَسَدِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ التَّيْمِيِّ رَوَى عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام: أَنَّهُ اسْتَدْعَى فَاصِداً فِی أَيَّامِ الْمَأْمُونِ فَقَالَ لَهُ افْصِدْنِی فِی الْعِرْقِ الزَّاهِرِ فَقَالَ لَهُ مَا أَعْرِفُ هَذَا الْعِرْقَ يَا سَيِّدِی وَ لَا سَمِعْتُ بِهِ فَأَرَاهُ إِيَّاهُ فَلَمَّا فَصَدَهُ خَرَجَ مِنْهُ مَاءٌ أَصْفَرُ فَجَرَى حَتَّى امْتَلَأَ الطَّشْتُ ثُمَّ قَالَ لَهُ أَمْسِكْهُ وَ أَمَرَ بِتَفْرِيغِ الطَّسْتِ ثُمَّ قَالَ خَلِّ عَنْهُ فَخَرَجَ دُونَ ذَلِكَ فَقَالَ شُدَّهُ الْآنَ فَلَمَّا شَدَّ يَدَهُ أَمَرَ لَهُ بِمِائَهِ دِينَارٍ فَأَخَذَهَا وَ جَاءَ إِلَى يُوحَنَّا بْنِ بَخْتِيشُوعَ فَحَكَى لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا سَمِعْتُ بِهَذَا الْعِرْقِ مُذْ نَظَرْتُ فِی الطِّبِّ وَ لَكِنْ هَاهُنَا فُلَانٌ الْأُسْقُفُّ قَدْ مَضَتْ عَلَيْهِ السِّنُونَ فَامْضِ بِنَا إِلَيْهِ فَإِنْ كَانَ عِنْدَهُ عِلْمُهُ وَ إِلَّا لَمْ نَقْدِرْ عَلَى مَنْ يَعْلَمُهُ فَمَضَيَا وَ دَخَلَا عَلَيْهِ وَ قَصَّا الْقَصَصَ فَأَطْرَقَ مَلِيّاً ثُمَّ قَالَ يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ هَذَا الرَّجُلُ نَبِيّاً أَوْ مِنْ ذُرِّيَّهِ نَبِیٍّ (۲).

أَبُو سَلَمَهَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ كَانَ بِی صَمَمٌ شَدِيدٌ فَخَبَرَ بِذَلِكَ لَمَّا أَنْ دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَدَعَانِی إِلَيْهِ فَمَسَحَ يَدَهُ عَلَى أُذُنِی وَ رَأْسِی ثُمَّ قَالَ اسْمَعْ وَ عِهْ فَوَ اللَّهِ إِنِّی لَأَسْمَعُ الشَّیْ ءَ الْخَفِيَّ عَنْ أَسْمَاعِ النَّاسِ مِنْ بَعْدِ دَعْوَتِهِ.

وَ رُوِیَ: أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام لَمَّا صَارَ إِلَى شَارِعِ الْكُوفَهِ نَزَلَ عِنْدَ دَارِ الْمُسَيَّبِ وَ كَانَ فِی صَحْنِهِ نَبِقَهٌ(۳)

لَمْ تَحْمِلْ فَدَعَا بِكُوزٍ فِيهِ مَاءٌ فَتَوَضَّأَ فِی أَسْفَلِ النَّبِقَهِ وَ قَامَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَهَ وَ سَجَدَ سَجْدَتَیِ الشُّكْرِ ثُمَّ خَرَجَ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى النَّبِقَهِ رَآهَا النَّاسُ وَ قَدْ حَمَلَتْ حَمْلًا حَسَناً فَتَعَجَّبُوا مِنْ ذَلِكَ وَ أَكَلُوا مِنْهَا فَوَجَدُوا نَبِقاً حُلْواً لَا عَجَمَ لَهُ وَ وَدَّعُوهُ وَ مَضَى إِلَى الْمَدِينَهِ قَالَ الشَّيْخُ الْمُفِيدُ وَ قَدْ أَكَلْتُ مِنْ ثَمَرِهَا وَ كَانَ لَا عَجَمَ لَهُ (۴).

ص: ۵۷

۱- ۱. المصدر ج ۴ ص ۳۸۸ و ۳۸۹.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۹.

۳- ۳. النبق- بالفتح و الكسر و هكذا محركه و ككتف- حمل شجر السدر، اشبه شی ء به العناب قبل ان تشتد حمرته.

۴- ۴. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۰.

**[ترجمه]مناقب: عسکر غلام حضرت جواد علیه السلام می گوید: خدمت آن جناب رسیدم و با خود گفتم: سبحان اللَّه، چقدر مولایم سبزه است در حالی که بدن شریفش درخشان و نورانی است. به خدا قسم هنوز این سخن در دلم تمام نشده بود که دیدم بدن امام چنان بزرگ شد که تمام اطاق را تا سقف و اطراف را با تمام دیوارهایش فرا گرفت، متوجه شدم رنگش مانند شب تار سیاه شد و دوباره سفید شد از برف سفیدتر؛ سپس قرمز شد مثل خون؛ بعد سبز شد سبزتر از برگ درختان. در این موقع از پیکر آن جناب کاسته شد و کوچک گردید مانند صورت اولش و رنگ اولی به چهره اش بازگشت. از آنچه مشاهده کردم به سجده افتادم.

فریاد زد: عسکر! شک می کنید؟! شما را با خبر می کنیم و وقتی که ضعف و سستی اعتقاد به شما رو نماید، تقویتتان می کنیم. به خدا قسم، به حقیقت معرفت ما نرسیده است مگر کسی که خداوند بر او به محبت ما منت نهاده و او را به دوستی ما امتیاز بخشیده است.

- بنان بن نافع می گوید: به حضرت رضا علیه السّلام عرضه داشتم: فدایت شوم! امام بعد از شما کیست؟ فرمود: از این درب کسی وارد خواهد شد که وارث مقامی است که من از پدرم به ارث برده ام و او بعد از من حجت خداست. در همان بین که خدمتش بودم، حضرت محمّد بن علی جواد الائمه علیهم السلام وارد شد. همین که چشمش به من افتاد، فرمود: پسر نافع! برایت حدیثی نقل بکنم؟

ما گروه امامان وقتی در رحم مادر هستیم، صدا را تا چهل روز می شنویم؛ وقتی (امام) چهار ماهه شد، خداوند پستی و بلندی های زمین را به او نشان می دهد به صورتی که دور برایش مثل نزدیک است. دید او آنچنان است که اگر یک قطره باران نافع یا زیان دار ببارد را می بیند! اینکه از پدرم حضرت رضا علیه السلام پرسیدی حجت و امام بعد از شما کیست، همان کسی را که او فرمود، حجت و امام بر تو است. گفتم: من اولین ستایش گر اویم.

در این موقع حضرت رضا علیه السّلام پیش ما آمد و فرمود: پسر نافع! تسلیم باش و اعتراف به اطاعت کن که روح او روح من و روح من روح پیامبر اکرم صلّی اللَّه علیه و اله و سلّم است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۷ -

- روزی مأمون از راهی عبور می کرد، به حضرت جواد علیه السّلام که در بین بچه ها بود برخورد. همه فرار کردند جز آن جناب. مأمون گفت: او را بیاورید. پرسید: چرا تو از میان تمام بچه ها فرار نکردی؟ فرمود: نه گناهی کرده بودم که فرار کنم و نه راه تنگ بود که برایت وسیع کنم! از هر طرف مایلی برو. پرسید: تو که هستی؟ فرمود: من محمّد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمّد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السّلام هستم. مأمون گفت: از علم و دانش چه بهره داری؟ فرمود: می توانی اخبار آسمانها را بپرسی. مأمون جدا شد و به راه خود ادامه داد. روی دست او بازی شکاری بود که با آن شکار می کرد .

مقداری که گذشت، باز از روی دست او پرواز کرد و در طرف راست و چپ، هر چه نگاه کرد شکاری نیافت! برگشت و روی دست او نشست. مأمون دو مرتبه او را فرستاد؛ باز دامنه افق را گرفت و آنقدر رفت که دیگر از نظر ناپدید شد. یک ساعت طول کشید، آنگاه برگشت در حالی که ماری صید کرده بود. مأمون مار را در آشپز خانه گذاشت و به اطرافیان خود

گفت: اجل این پسر امروز به دست من نزدیک شده.

سپس مأمون برگشت. حضرت جواد علیه السلام در بین همان کودکان بود. (مامون) به حضرت گفت: از اخبار آسمانها چه اطلاعی داری؟ فرمود: ای امیر المؤمنین! پدرم از آباء گرام خود از پیامبر اکرم صلّی اللَّه علیه و اله و سلّم از جبرئیل از خدای بزرگ نقل کرد که بین آسمان و هوا دریایی متلاطم است که میان آن دریا مارهایی وجود دارد. شکم سبز رنگی دارند و پشت آنها سیاه و دارای خالهای سفید است. پادشاهان بازهای خود را می فرستند و آنها را صید می کنند و بدان وسیله می خواهند دانشمندان را آزمایش کنند.

مأمون گفت: خودت و پدرت و جدت و پروردگارت درست فرموده اند. امام جواد علیه السلام را سوار نمود بعد از آن ام الفضل دختر خود را به ازدواجش در آورد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۸ -

- در کتاب «معرفه ترکیب الجسد» حسین بن احمد تیمی از حضرت جواد نقل می کند که در زمان مأمون، امام علیه السّلام یک نفر رگ زن خواست و به او فرمود: رگ زاهر را بزن. عرض کرد: آقای من! من چنین رگی را نمی شناسم و نشنیده ام. حضرت آن رگ را نشان داد. همین که رگ را زد، آب زردی خارج گردید به اندازه ای که طشت پر شد. فرمود: جلویش را بگیر. دستور داد طشت را خالی کنند. فرمود باز کن بیاید، این مرتبه کمتر آمد. دستور داد که او را ببندد. وقتی رگ را بست، امر کرد به او صد دینار طلا بدهند. فصاد دینارها را گرفت و پیش یوحنا پسر بختیشوع آمد و جریان را برای او نقل کرد. یوحنا گفت: از وقتی که با کتابهای طبی آشنا شده ام، نام چنین رگی را نشنیده ام ولی در این نزدیکی اسقفی است که خیلی پیر مرد شده، با هم پیش او برویم، ممکن است او چیزی بداند، و دیگر کسی نیست که اطلاعی داشته باشد. هر دو پیش اسقف (عالم مسیحی) رفتند و جریان را نقل کردند. مدتی در اندیشه شد، سپس گفت: این شخص یا پیغمبر و یا فرزند پیغمبر است! - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۹ -

- ابو سلمه گفت: خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدم. مدتی بود گوشهایم کر شده بود و چیزی را نمی شنیدم. وقتی وارد شدم، از این ناراحتی من اطلاع داشت. مرا پیش خواند و دست بر گوش و سرم کشیده فرمود: بشنو و حفظ کن. به خدا قسم، پس از دعای آن جناب دیگر صداهای خیلی آرام را هم می شنوم.

- روایت شده، وقتی امام جواد علیه السلام به کوفه رفت، در خانه مسیب منزل کرد. در حیات خانه او میوه های درخت سدری بود که نارس بود! حضرت کوزه آبی طلب کرد و زیر درخت وضو ساخت و برخاست و مغرب و عشاء را با مردم خواند و سجده شکر به جای آورد و سپس بیرون آمد. وقتی به درخت رسید، مردم دیدند میوه های نیکویی در آورده و از این بابت تعجب نمودند. از آن میوه ها که میوه هایی شیرین بود و هیچ هسته نداشت خوردند و با حضرت وداع کردند و حضرت به مدینه آمد.

شیخ مفید می گوید: من از میوه های این درخت خورده ام و هیچ هسته ای نداشت. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۰ -

**[ترجمه]

«۳۶»

نجم، [کتاب النجوم] بِإِسْنَادِنَا إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ جَرِيرٍ الطَّبَرِيِّ بِإِسْنَادِهِ إِلَى إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْجَوَادِ علیه السلام إِذْ مَرَّ بِنَا فَرَسٌ أُنْثَى فَقَالَ هَذِهِ تَلِدُ اللَّيْلَةَ فَلُوّاً(۱) أَبْيَضَ النَّاصِيَهِ فِی وَجْهِهِ غُرَّةٌ فَاسْتَأْذَنْتُهُ ثُمَّ انْصَرَفْتُ مَعَ صَاحِبِهَا فَلَمْ أَزَلْ أُحَدِّثُهُ إِلَى اللَّيْلِ حَتَّى أَتَتْ فَلُوّاً كَمَا وَصَفَ فَأَتَيْتُهُ قَالَ يَا ابْنَ سَعِيدٍ شَكَكْتَ فِيمَا قُلْتُ لَکَ أَمْسِ إِنَّ الَّتِی فِی مَنْزِلِکَ حُبْلَى بِابْنٍ أَعْوَرَ فَوَلَدَتْ وَ اللَّهِ مُحَمَّداً وَ كَانَ أَعْوَرَ.

**[ترجمه]کتاب نجوم: ابراهیم بن سعید می گوید: من خدمت حضرت جواد علیه السلام نشسته بودم، در این موقع مادیانی رد شد؛ حضرت فرمود: این مادیان امشب کره اسبی که پیشانی سفیدی دارد و در چهره اش خالی سفید است می زاید. من اجازه گرفته از خدمتش مرخص شدم و با صاحب اسب رفتم. پیوسته با او بودم تا شب شد؛ همان طوری که فرموده بود، کره ای زائید. خدمت حضرت جواد علیه السلام برگشتم. فرمود: در باره چیزی که دیروز به تو گفتم شک کردی؟ زنی که در خانه داری آبستن است و پسری خواهد زایید که چشمش چپ است. به خدا قسم پسرم محمّد از همان زن متولد شد که چشمش چپ بود.

**[ترجمه]

«۳۷»

نجم، [کتاب النجوم] بِإِسْنَادِنَا إِلَى الْحِمْيَرِيِّ فِی كِتَابِ الدَّلَائِلِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى صَالِحِ بْنِ عَطِيَّهَ قَالَ: حَجَجْتُ فَشَكَوْتُ إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ يَعْنِی الْجَوَادَ علیه السلام الْوَحْدَهَ فَقَالَ أَمَا إِنَّکَ لَا تَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ حَتَّى تَشْتَرِیَ جَارِيَهً تُرْزَقُ مِنْهَا ابْناً قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَ فَتَرَى أَنْ تُشِيرَ عَلَيَّ فَقَالَ نَعَمِ اعْتَرِضْ فَإِذَا رَضِيتَ فَأَعْلِمْنِی فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَقَدْ رَضِيتُ قَالَ اذْهَبْ فَكُنْ بِالْقُرْبِ حَتَّى أُوَافِيَکَ فَصِرْتُ إِلَى دُكَّانِ النَّخَّاسِ فَمَرَّ بِنَا فَنَظَرَ ثُمَّ مَضَى فَصِرْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ قَدْ رَأَيْتَهَا إِنْ أعجبک [أَعْجَبَتْکَ] فَاشْتَرِهَا عَلَى أَنَّهَا قَصِيرَهُ الْعُمُرِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَمَا أَصْنَعُ بِهَا قَالَ قَدْ قُلْتُ لَکَ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ صِرْتُ إِلَى صَاحِبِهَا فَقَالَ الْجَارِيَهُ مَحْمُومَهٌ وَ لَيْسَ فِيهَا غَرَضٌ فَعُدْتُ إِلَيْهِ مِنَ الْغَدِ فَسَأَلْتُهُ عَنْهَا فَقَالَ دَفَنْتُهَا الْيَوْمَ فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ الْخَبَرَ فَقَالَ اعْتَرِضْ فَاعْتَرَضْتُ فَأَعْلَمْتُهُ فَأَمَرَنِی أَنْ أَنْظُرَهُ فَصِرْتُ إِلَى دُكَّانِ النَّخَّاسِ فَرَكِبَ فَمَرَّ بِنَا فَصِرْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ اشْتَرِهَا فَقَدْ رَأَيْتَهَا فَاشْتَرَيْتُهَا فَحَوَّلْتُهَا وَ صَبَرْتُ عَلَيْهَا حَتَّى طَهُرَتْ وَ وَقَعْتُ عَلَيْهَا فَحَمَلَتْ وَ وَلَدَتْ لِی مُحَمَّداً ابْنِی.

**[ترجمه]کتاب نجوم: صالح بن عطیه می گوید: برای حج به مکه رفتم و خدمت حضرت جواد علیه السلام از تنهایی شکایت کردم؛ فرمود: تو از مکه خارج نشده کنیزی خواهی خرید که خداوند از او به تو پسری عنایت می کند. عرض کردم: فدایت شوم! اگر مرا در خرید کنیز راهنمایی بفرمایید خوب است. فرمود: اشکالی ندارد، تو برو انتخاب کن و بعد مرا مطلع نما. عرض کردم: فدایت شوم! انتخاب کرده ام. فرمود: نزدیک او برو تا من بیایم. نزدیک دکان برده فروشی رفتم، امام از جلوی ما رد شد و نگاه کرده رفت. بعد من خدمتش رسیدم؛ فرمود: اگر خیلی از او خوشت آمده بخر ولی عمرش کوتاه است. عرض کردم فدایت شوم، چنین کنیزی را می خواهم، چه کنم؟ فرمود من تو را مطلع کردم.

فردا صبح پیش برده فروش رفتم، گفت: آن کنیز مریض است و فعلاـ آماده نیست. روز بعد مراجعه کردم و از کنیز پرسیدم، گفت: امروز او را دفن کردیم! خدمت حضرت جواد علیه السلام جریان را عرض کردم، فرمود: دوباره برای خریداری کنیز مراجعه کن و انتخاب نما. کنیزی را انتخاب کردم و به امام علیه السّلام مراجعه نمودم. فرمود: آنجا باش تا مرا ببینی؛ به دکان برده فروشی رفتم. امام علیه السلام از آنجا عبور کرد. بعد خدمتش رسیده پرسیدم: چطور است؟ فرمود: دیدمش آن را بخر. آن کنیز را خریدم و به خانه آوردم. صبر کردم تا از عادت ماهانه پاک شد. سپس با او همبستر شدم و پسرم محمّد از او متولد گردید.

**[ترجمه]

«۳۸»

دَلَائِلُ الطَّبَرِیِّ، عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ بَدْرِ بْنِ عَمَّارٍ الطَّبَرِسْتَانِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الشَّلْمَغَانِیِّ قَالَ: حَجَّ إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ فِی السَّنَهِ الَّتِی خَرَجَتِ الْجَمَاعَهُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ إِسْحَاقُ فَأَعْدَدْتُ لَهُ فِی رُقْعَهٍ عَشَرَهَ مَسَائِلَ لِأَسْأَلَهُ عَنْهَا وَ کَانَ لِی حَمْلٌ فَقُلْتُ إِذَا أَجَابَنِی عَنْ مَسَائِلِی سَأَلْتُهُ أَنْ یَدْعُوَ اللَّهَ لِی أَنْ یَجْعَلَهُ ذَکَراً فَلَمَّا سَأَلَتْهُ النَّاسُ قُمْتُ وَ الرُّقْعَهُ مَعِی لِأَسْأَلَهُ عَنْ مَسَائِلِی فَلَمَّا نَظَرَ إِلَیَّ قَالَ لِی یَا أَبَا یَعْقُوبَ

ص: ۵۸

۱- ۱. الفلو- بالکسر و کعدو و سمو- الجحش و المهر، و الأنثی فلوه.

سَمِّهِ أَحْمَدَ فَوُلِدَ لِی ذَکَرٌ فَسَمَّیْتُهُ أَحْمَدَ فَعَاشَ مُدَّهً وَ مَاتَ وَ کَانَ مِمَّنْ خَرَجَ مَعَ الْجَمَاعَهِ عَلِیُّ بْنُ حَسَّانَ الْوَاسِطِیُّ الْمَعْرُوفُ بِالْعَمَشِ قَالَ حَمَلْتُ مَعِی إِلَیْهِ مِنَ الْآلَهِ الَّتِی لِلصِّبْیَانِ بَعْضاً مِنْ فِضَّهٍ وَ قُلْتُ أُتْحِفُ مَوْلَایَ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام بِهَا فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ عَنْهُ عَنْ جَوَابٍ لِجَمِیعِهِمْ قَامَ فَمَضَی إِلَی صِرْیَا وَ اتَّبَعْتُهُ فَلَقِیتُ مُوَفَّقاً فَقُلْتُ اسْتَأْذِنْ لِی عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَدَخَلْتُ وَ سَلَّمْتُ فَرَدَّ عَلَیَّ السَّلَامَ وَ فِی وَجْهِهِ الْکَرَاهَهُ وَ لَمْ یَأْمُرْنِی بِالْجُلُوسِ فَدَنَوْتُ مِنْهُ وَ فَرَغْتُ مَا کَانَ فِی کُمِّی بَیْنَ یَدَیْهِ فَنَظَرَ إِلَیَّ نَظَرَ مُغْضَبٍ ثُمَّ رَمَی یَمِیناً وَ شِمَالًا ثُمَّ قَالَ مَا لِهَذَا خَلَقَنِی اللَّهُ مَا أَنَا وَ اللَّعِبُ فَاسْتَعْفَیْتُهُ فَعَفَا عَنِّی فَخَرَجْتُ.

وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ عُمَارَهُ بْنُ زَیْدٍ: رَأَیْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام وَ بَیْنَ یَدَیْهِ قَصْعَهٌ صِینِیٌّ فَقَالَ یَا عُمَارَهُ أَ تَرَی مِنْ هَذَا عَجَباً فَقُلْتُ نَعَمْ فَوَضَعَ یَدَهُ عَلَیْهِ فَذَابَ حَتَّی صَارَ مَاءً ثُمَّ جَمَعَهُ فَجَعَلَهُ فِی قَدَحٍ ثُمَّ رَدَّهَا وَ مَسَحَهَا بِیَدِهِ فَإِذَا هِیَ قَصْعَهٌ کَمَا کَانَتْ فَقَالَ مِثْلَ هَذَا فَلْیَکُنِ الْقُدْرَهُ.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ زَکَرِیَّا بْنِ آدَمَ قَالَ: إِنِّی لَعِنْدَ الرِّضَا إِذْ جِی ءَ بِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ سِنُّهُ أَقَلُّ مِنْ أَرْبَعِ سِنِینَ فَضَرَبَ بِیَدِهِ إِلَی الْأَرْضِ وَ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَی السَّمَاءِ فَأَطَالَ الْفِکْرَ فَقَالَ لَهُ الرِّضَا علیه السلام بِنَفْسِی فَلِمَ طَالَ فِکْرُکَ فَقَالَ فِیمَا صُنِعَ بِأُمِّی فَاطِمَهَ أَمَا وَ اللَّهِ لَأُخْرِجَنَّهُمَا ثُمَّ لَأُحْرِقَنَّهُمَا ثُمَّ لَأُذْرِیَنَّهُمَا ثُمَّ لَأَنْسِفَنَّهُمَا فِی الْیَمِّ نَسْفاً فَاسْتَدْنَاهُ وَ قَبَّلَ بَیْنَ عَیْنَیْهِ ثُمَّ قَالَ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی أَنْتَ لَهَا یَعْنِی الْإِمَامَهَ.

**[ترجمه]دلائل طبری: محمّد بن علی شلمغانی می گوید: اسحاق بن اسماعیل در همان سالی که گروهی رفته بودند تا خدمت حضرت جواد علیه السلام برسند، به مکه رفت. اسحاق گفت: کاغذی که ده مسأله در آن نوشته بودم آماده کردم تا از آن جناب بپرسم و در ضمن تصمیم گرفتم، هر وقت جواب سؤالهایم را داد، تقاضا کنم دعا کند خداوند فرزندی را که در راه دارم، پسر قرار دهد. وقتی مردم سؤالهای خود را کردند، من از جای حرکت کردم؛ نامه در دستم بود، چشم امام که به من افتاد فرمود: ابو یعقوب! اسم فرزند خود را احمد بگذار! برایم پسری متولد شد، او را احمد نامیدم. مدتی زنده بود و بعد از دنیا رفت.

یکی از کسانی که با این گروه رفته بودند، علی بن حسان واسطی معروف به عمش بود. او گفت: من مقداری اسباب بازی بچه گانه که بعضی از آن از نقره بود به همراه داشتم. با خود تصمیم گرفته بودم آنها را به مولایم حضرت جواد علیه السلام هدیه کنم. وقتی مردم جواب های خود را گرفته و رفتند، امام علیه السّلام از جای حرکت کرد و عازم صریا شد. من از پی آن جناب رفتم. در بین راه موفق غلامش را دیدم! گفتم: برای من از امام علیه السّلام اجازه بگیر. اجازه گرفت. وارد شده سلام کردم، ولی در چهره آقا آثار ناراحتی مشاهده می شد. نگاهی از روی خشم به من نموده، بعد صورتش را به طرف راست و چپ گردانید. آنگاه فرمود: خداوند مرا برای بازی نیافریده، مرا چه به بازی؟ من از آن جناب پوزش خواستم، عذر مرا پذیرفت و من از محضرش بیرون آمدم.

- عبد اللّه بن محمّد می گوید: عماره بن زید نقل کرد که حضرت محمّد بن علی امام جواد علیه السلام را دیدم که جلویش یک کاسه چینی بود. فرمود: از دیدن این کاسه تعجب می کنی؟ عرض کردم: آری. دست خود را روی آن گذاشت، چینی مثل آب ذوب شد، آن را جمع نموده در یک قدح ریخت و دوباره بر آن دست کشید و مثل اول کاسه چینی شد. فرمود: باید چنین قدرتی داشت.

- زکریا بن آدم می گوید: من خدمت حضرت رضا علیه السّلام بودم که حضرت جواد را آوردند و آن وقت کمتر از چهار سال داشت. دست خود را بر زمین زد و صورت به آسمان بلند نمود. مدتی در اندیشه بود که حضرت رضا علیه السلام فرمود: جانم به قربانت! در چه فکری چنین فرو رفته ای؟ گفت در فکر ستمی که به مادرم فاطمه علیها السّلام روا داشتند.

به خدا قسم آن دو را خارج می کنم و می سوزانم و خاکسترشان را به باد می دهم و به دریا می ریزم. حضرت رضا علیه السّلام او را پیش کشید و پیشانی مبارکش را بوسید، سپس فرمود: پدر و مادرم فدایت، تو شایسته امامتی .

**[ترجمه]

«۳۹»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی شَیْخٌ مِنْ أَصْحَابِنَا یُقَالُ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَزِینٍ قَالَ: کُنْتُ مُجَاوِراً بِالْمَدِینَهِ مَدِینَهِ الرَّسُولِ وَ کَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَجِی ءُ فِی کُلِّ یَوْمٍ مَعَ الزَّوَالِ إِلَی الْمَسْجِدِ فَیَنْزِلُ إِلَی الصَّخْرَهِ وَ یَمُرُّ(۱) إِلَی رَسُولِ اللَّهِ

۱- ۱. و یصیر، خ ل.

صلی الله علیه و آله وَ يُسَلِّمُ عَلَيْهِ وَ يَرْجِعُ إِلَى بَيْتِ فَاطِمَةَ وَ يَخْلَعُ نَعْلَهُ فَيَقُومُ فَيُصَلِّي فَوَسْوَسَ إِلَيَّ الشَّيْطَانُ فَقَالَ إِذَا نَزَلَ فَاذْهَبْ حَتَّى تَأْخُذَ مِنَ التُّرَابِ الَّذِي يَطَأُ عَلَيْهِ فَجَلَسْتُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ أَنْتَظِرُهُ لِأَفْعَلَ هَذَا فَلَمَّا أَنْ كَانَ فِي وَقْتِ الزَّوَالِ أَقْبَلَ علیه السلام عَلَى حِمَارٍ لَهُ فَلَمْ يَنْزِلْ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي كَانَ يَنْزِلُ فِيهِ فَجَازَهُ حَتَّى نَزَلَ عَلَى الصَّخْرَةِ الَّتِي كَانَتْ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ دَخَلَ فَسَلَّمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مَكَانِهِ الَّذِي كَانَ يُصَلِّي فِيهِ فَفَعَلَ ذَلِكَ أَيَّاماً فَقُلْتُ إِذَا خَلَعَ نَعْلَيْهِ جِئْتُ فَأَخَذْتُ الْحَصَا الَّذِي يَطَأُ عَلَيْهِ بِقَدَمَيْهِ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ جَاءَ عِنْدَ الزَّوَالِ فَنَزَلَ عَلَى الصَّخْرَةِ ثُمَّ دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ جَاءَ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِي كَانَ يُصَلِّي فِيهِ وَ لَمْ يَخْلَعْهُمَا فَفَعَلَ ذَلِكَ أَيَّاماً فَقُلْتُ فِي نَفْسِي لَمْ يَتَهَيَّأْ لِي هَاهُنَا وَ لَكِنْ أَذْهَبُ إِلَى الْحَمَّامِ فَإِذَا دَخَلَ الْحَمَّامَ آخُذُ مِنَ التُّرَابِ الَّذِي يَطَأُ عَلَيْهِ فَلَمَّا دَخَلَ علیه السلام الْحَمَّامَ دَخَلَ فِي الْمَسْلَخِ بِالْحِمَارِ وَ نَزَلَ عَلَى الْحَصِيرِ فَقُلْتُ لِلْحَمَّامِي فِي ذَلِكَ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا فَعَلَ هَذَا قَطُّ إِلَّا فِي

هَذَا الْيَوْمِ فَانْتَظَرْتُهُ فَلَمَّا خَرَجَ دَعَا بِالْحِمَارِ فَأُدْخِلَ الْمَسْلَخَ وَ رَكِبَهُ فَوْقَ الْحَصِيرِ وَ خَرَجَ فَقُلْتُ وَ اللَّهِ آذَيْتُهُ وَ لَا أَعُودُ أَرُومُ مَا رُمْتُ مِنْهُ أَبَداً فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ الزَّوَالِ نَزَلَ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي كَانَ يَنْزِلُ فِيهِ (۱).

**[ترجمه]مناقب: عبد اللّه بن رزین می گوید: من مجاور مدینه بودم و حضرت جواد علیه السّلام هر روز نزدیک ظهر به مسجد پیغمبر صلّی اللّه علیه و اله و سلّم می آمد و از سنگی که برای نشستن گذاشته بودند پایین می آمد. سپس به طرف قبر پیغمبر صلّی اللّه علیه و اله و سلّم می رفت و سلام می داد. سپس به جانب خانه فاطمه زهرا علیها السّلام برمی گشت و کفش از پای بیرون می آورد و به نماز می ایستاد. شیطان بر من وسوسه کرد که وقتی آن جناب پیاده شد، بروم و از خاکی که قدم روی آن می گذارد بردارم. آن روز نشستم تا تشریف بیاورد. موقع ظهر که شد، امام علیه السّلام سوار بر الاغ آمد و جایی که همیشه پیاده می شد پیاده نشد. از آنجا گذشت تا به سنگی رسید که جلوی درب مسجد بود. روی آن پیاده شد و وارد مسجد گردید؛ به پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله سلام داد و به جایی برگشت که هر روز نماز می خواند. چند روز همین کار را می کرد. با خود تصمیم گرفتم، هر وقت کفش می پوشد، بروم و از ریگهایی که پا بر آنها می گذارد بردارم. فردا هنگام ظهر وقتی روی سنگ پیاده شد و وارد مسجد پیغمبر صلّی اللّه علیه و اله و سلّم گردید و به محلی آمد که هر روز نماز می خواند، کفش خود را خارج نکرد. چند روز همین کار را تکرار نمود، با خود گفتم: اینجا برایم امکان ندارد، به حمام می روم ، وقتی خواست به حمام وارد شود، از خاکی که پا بر آن می گذارد برمی دارم.

به

حمام که رفتم، امام علیه السّلام همان طور سوار بر الاغ وارد رخت کن حمام شد و پا بر روی حصیر گذاشت. جریان را به حمامی گفتم. گفت: به خدا قسم تا امروز سواره وارد رخت کن نشده بود. منتظر شدم تا خارج شد. الاغ خود را به داخل رخت کن حمام خواست و از بالای حصیر سوار شده و خارج گردید. با خود گفتم: به خدا من آن جناب را ناراحت کردم! دیگر در پی چنین تصمیمی نخواهم رفت، موقع ظهر دیدم همان طوری که سابق پیاده می شد، در کنار مسجد پیاده شد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۲۹۵ -

**[ترجمه]

کا، [الکافی] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی شَیْخٌ مِنْ أَصْحَابِنَا یُقَالُ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَزِینٍ: وَ سَاقَ الْحَدِیثَ إِلَی قَوْلِهِ وَ لَکِنْ أَذْهَبُ إِلَی بَابِ الْحَمَّام فَإِذَا دَخَلَ أَخَذْتُ مِنَ التُّرَابِ الَّذِی یَطَأُ عَلَیْهِ فَسَأَلْتُ عَنِ الْحَمَّام فَقِیلَ لِی إِنَّهُ یَدْخُلُ حَمَّاماً بِالْبَقِیعِ لِرَجُلٍ مِنْ وُلْدِ طَلْحَهَ فَتَعَرَّفْتُ الْیَوْمَ الَّذِی یَدْخُلُ فِیهِ الْحَمَّامَ وَ صِرْتُ إِلَی بَابِ الْحَمَّامِ وَ جَلَسْتُ إِلَی الطَّلْحِیِّ أُحَدِّثُهُ وَ أَنَا أَنْتَظِرُ مَجِیئَهُ علیه السلام.

فَقَالَ الطَّلْحِیُّ إِنْ أَرَدْتَ دُخُولَ الْحَمَّامِ فَقُمْ فَادْخُلْ فَإِنَّهُ لَا یَتَهَیَّأُ لَکَ بَعْدَ سَاعَهٍ قُلْتُ وَ لِمَ قَالَ لِأَنَّ ابْنَ الرِّضَا یُرِیدُ دُخُولَ الْحَمَّامِ قَالَ قُلْتُ وَ مَنِ ابْنُ الرِّضَا

ص: ۶۰

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۵ و ۳۹۶.

قَالَ رَجُلٌ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله لَهُ صَلَاحٌ وَ وَرَعٌ قُلْتُ لَهُ وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَدْخُلَ مَعَهُ الْحَمَّامَ غَیْرُهُ قَالَ نُخْلِی لَهُ الْحَمَّامَ إِذَا جَاءَ قَالَ فَبَیْنَا أَنَا کَذَلِکَ إِذْ أَقْبَلَ علیه السلام وَ مَعَهُ غِلْمَانٌ لَهُ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ غُلَامٌ وَ مَعَهُ حَصِیرٌ حَتَّی أَدْخَلَهُ الْمَسْلَخَ فَبَسَطَهُ وَ وَافَی وَ سَلَّمَ وَ دَخَلَ الْحُجْرَةَ عَلَی حِمَارِهِ وَ دَخَلَ الْمَسْلَخَ وَ نَزَلَ عَلَی الْحَصِیرِ فَقُلْتُ لِلطَّلْحِیِّ هَذَا الَّذِی وَصَفْتَهُ بِمَا وَصَفْتَ مِنَ الصَّلَاحِ وَ الْوَرَعِ فَقَالَ یَا هَذَا وَ اللَّهِ مَا فَعَلَ هَذَا قَطُّ إِلَّا فِی هَذَا الْیَوْمِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی هَذَا مِنْ عِلْمِی أَنَا جَنَیْتُهُ ثُمَّ قُلْتُ أَنْتَظِرُهُ حَتَّی یَخْرُجَ فَلَعَلِّی أَنَالُ مَا أَرَدْتُ إِذَا خَرَجَ فَلَمَّا خَرَجَ وَ تَلَبَّسَ دَعَا بِالْحِمَارِ وَ أُدْخِلَ الْمَسْلَخَ وَ رَکِبَ مِنْ فَوْقِ الْحَصِیرِ وَ خَرَجَ علیه السلام فَقُلْتُ فِی نَفْسِی قَدْ وَ اللَّهِ آذَیْتُهُ وَ لَا أَعُودُ أَرُومُ مَا رُمْتُ مِنْهُ أَبَداً وَ صَحَّ عَزْمِی عَلَی ذَلِکَ فَلَمَّا کَانَ وَقْتُ الزَّوَالِ مِنْ ذَلِکَ الْیَوْمِ أَقْبَلَ عَلَی حِمَارِهِ حَتَّی نَزَلَ فِی الْمَوْضِعِ الَّذِی کَانَ یَنْزِلُ فِیهِ فِی الصَّحْنِ فَدَخَلَ فَسَلَّمَ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ جَاءَ إِلَی الْمَوْضِعِ الَّذِی کَانَ یُصَلِّی فِیهِ فِی بَیْتِ فَاطِمَةَ علیها السلام وَ خَلَعَ نَعْلَیْهِ وَ قَامَ یُصَلِّی (۱).

**[ترجمه]کافی: همین حدیث را از عبد اللّه رزین نقل می کند تا می رسد به این جا که گفت، به درب حمام می روم، وقتی داخل شد از خاکی که پا روی آن می گذارد بر می دارم! می گوید: سؤال کردم: به کدام حمام می رود؟ گفتند: حمامی که در بقیع است و متعلق به مردی از اولاد طلحه است! فهمیدم کدام روز به حمام تشریف می برد؛ به حمام رفتم و با صاحب حمام شروع به صحبت کردم و انتظار آمدن ایشان را می کشیدم.

حمامی گفت: اگر می خواهی حمام بروی برو که یک ساعت دیگر برایت امکان ندارد! پرسیدم: چرا؟ گفت: چون ابن الرضا علیهما السلام به حمام می آید. گفتم؟ ابن الرضا کیست؟ گفت: مردی از اولاد پیامبر صلی الله علیه و آله است که بسیار با ورع و تقوی است. گفتم: نباید کسی با او به حمام برود؟ گفت: ما حمام را برای او خلوت می کنیم. در همین بین دیدم با چند غلام تشریف آورد و غلامی جلوتر بود که حصیری در دست داشت؛ وارد رختکن شد و حصیر را انداخت. امام علیه السّلام رسید؛ سلام کرد و با الاغ داخل رختکن حمام شد و روی حصیر پیاده گردید.

به صاحب حمام گفتم: تعریف همین شخص را می کردی که با ورع و تقوی است؟ (از روی تکبر با الاغ وارد حمام می شود) گفت: به خدا تا کنون این کار را انجام نداده بود! با خود گفتم: صحیح است، من امام را وادار به این کار کردم. انتظار کشیدم که از حمام خارج شود شاید به مقصود برسم. موقع خارج شدن، وقتی لباس پوشید، الاغ خود را خواست. آن را داخل رختکن آوردند و از روی حصیر سوار شد و خارج گردید. گفتم: به خدا من ایشان را اذیت کردم، دیگر چنین کاری نخواهم کرد و تصمیم گرفتم که از این کار منصرف شوم. موقع ظهر که شد با الاغ آمد و در همان محلی که در فضای جلو مسجد سابق پیاده می شد پیاده شد و داخل حرم پیغمبر صلی الله علیه و آله گردید و سلام داد و به همان جایی که (خانه فاطمه علیها السلام) نماز می خواند رفت. کفش از پای خارج کرد و به نماز ایستاد. - . کافی ۱ : ۴۹۳ -

**[ترجمه]

بیان

کأن المراد بالصحن الفضاء عند باب المسجد قوله فوسوس إنما نسب ذلک إلی الشیطان لما علم بعد ذلک أنه علیه السلام لم یرض به إما للتقیه أو لأنه لیس من المندوبات أو لإظهار حاله و الأول أظهر و لا یجوز علی المجرد أو التفعیل هذا الذی وصفته

استفهام تعجبی و غرضه أن مجیئه راکبا إلی الحصیر من علامات التکبر و هو ینافی أنا جنیته أی جررته إلیه و الضمیر راجع إلی هذا فی القاموس جنی الذنب علیه جره إلیه (۲).

**[ترجمه]گویا مراد از صحن فضایی است که نزدیک در مسجد است. در عبارت فوسوس، راوی وسوسه را به شیطان نسبت داد چون بعداً دانست حضرت این کار را خوشایند نمی داند، یا به خاطر تقیه و یا این که این کار از مستحبات نبود، یا به جهت این که حضرت می خواسته حال خود را برای راوی آشکار فرماید و احتمال نخست اظهر است. عبارت لا یجوز را یا باید ثلاثی مجرد خواند یا بر وزن تفعیل. عبارت هذا الذی وصفته، استفهام از روی تعجب است و غرض راوی از این سؤال این بود که سواره روی حصیر حمام آمدن، از علامات تکبر است و این تکبر با عبارت انا جنیته یعنی من حصیر را کشیدم که حمامی گفت، منافات دارد. و ضمیر در جنیته به هذا برمی گردد و در قاموس است که عبارت جنی الذنب علیه یعنی دم را به سمت خود جمع نمود.

**[ترجمه]

«۴۱»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب (۳) مُحَمَّدُ بْنُ الرَّیَّانِ قَالَ: احْتَالَ الْمَأْمُونُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام بِکُلِّ حِیلَهٍ فَلَمْ یُمْکِنْهُ فِیهِ شَیْ ءٌ فَلَمَّا اعْتَلَّ وَ أَرَادَ أَنْ یَبْنِیَ عَلَیْهِ ابْنَتَهُ دَفَعَ إِلَیَّ مِائَهَ وَصِیفَهٍ مِنْ أَجْمَلِ مَا یَکُنَّ إِلَی کُلِّ وَاحِدَهٍ مِنْهُنَّ جَاماً فِیهِ جَوْهَرٌ یَسْتَقْبِلُونَ أَبَا جَعْفَرٍ

ص: ۶۱

۱- ۱. أصول الکافی ج ۱ ص ۴۹۳ و ۴۹۴.

۲- ۲. القاموس ج ۴ ص ۳۱۳.

۳- ۳. فی المصدر: الکلینی بإسناده الی محمّد بن الریان.

عليه السلام إِذَا قَعَدَ فِي مَوْضِعِ الْأَخْتَانِ فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهِنَّ.

وَ كَانَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مُخَارِقٌ صَاحِبُ صَوْتٍ وَ عُودٍ وَ ضَرْبٍ طَوِيلُ اللِّحْيَةِ فَدَعَاهُ الْمَأْمُونُ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنْ كَانَ فِي شَيْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَأَنَا أَكْفِيكَ أَمْرَهُ فَقَعَدَ بَيْنَ يَدَيْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَشَهَقَ مُخَارِقٌ شَهْقَةً اجْتَمَعَ إِلَيْهِ أَهْلُ الدَّارِ وَ جَعَلَ يَضْرِبُ بِعُودِهِ وَ يُغَنِّي فَلَمَّا فَعَلَ سَاعَةً وَ إِذَا أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهِ وَ لَا يَمِيناً وَ لَا شِمَالًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهِ وَ قَالَ اتَّقِ اللَّهَ يَا ذَا الْعُثْنُونِ قَالَ فَسَقَطَ الْمِضْرَابُ مِنْ يَدِهِ وَ الْعُودُ فَلَمْ يَنْتَفِعْ بِيَدِهِ إِلَى أَنْ مَاتَ (۱) قَالَ فَسَأَلَهُ الْمَأْمُونُ عَنْ حَالِهِ قَالَ لَمَّا صَاحَ بِي أَبُو جَعْفَرٍ فَزِعْتُ فَزْعَةً لَا أُفِيقُ مِنْهَا أَبَداً.

كا، [الكافى] على بن محمد عن بعض أصحابنا عن محمد بن الريان: مثله (۲)

**[ترجمه]مناقب: محمّد بن ريان مى گويد: مأمون خيلى سعى داشت كه به نوعى حضرت جواد عليه السلام را به لهو و لعب وا دارد ولى امكان پذير نبود. شب عروسى دخترش، صد كنيز از كنيزان ماه رو را در اختيار من گذاشت كه هر يك جامى از جواهر در دست داشتند و با همان زيبايى و طنازى به استقبال حضرت جواد عليه السلام - موقعى كه در محلى كه براى داماد ترتيب داده اند، نشست - بروند. امام عليه السّلام به هيچ كدام از آنها توجهى نكرد.

مردى به نام مخارق عودنواز بود و ضرب مى زد و مى خواند و ريش بلندى داشت. مأمون او را خواست. مخارق گفت: اگر امرى در مورد كارهاى دنيا دارى، من از عهده آن بر مى آيم (منظورش اين بود كه از من كار آخرت ساخته نيست ولى بازى گرى و نوازندگى هر چه بگويى از من مى آيد). او روبروى حضرت جواد عليه السّلام نشست و شروع كرد به خواندن. چنان با صداى بلندى آغاز نمود كه تمام ساكنين خانه گرد او جمع شدند و مشغول نواختن عود و خوانندگى شد. ساعتى به كار خود سرگرم بود و حضرت جواد عليه السّلام به او اعتنايى نكرد و به جانب راست و چپ نيز توجه نكرد. در اين موقع سر برداشت و فرمود: از خدا بترس اى ريش دراز! يك مرتبه مضراب و عود از دستش افتاد و ديگر تا زنده بود نتوانست با آن دست كارى انجام دهد .

مأمون پرسيد: چه شد چنين شدى؟ گفت: همين كه ابو جعفر حضرت جواد عليه السلام صداى خود را بلند كرد، چنان وحشت مرا فرا گرفت كه هرگز ديگر خوب نخواهم شد. - . كافى ۱ : ۴۹۴ -

در كافى نيز مثل اين حديث نقل شده است.

**[ترجمه]

بيان

كان احتياله لإدخاله فيما فيه من اللهو و الفسوق بنى على أهله بناء زفها و العثنون اللحيه أو ما فضل منها بعد العارضين أو ما نبت على الذقن و تحته سفلا أو هو طولها و العثنون أيضا شعيرات تحت حنك البعير.

**[ترجمه]گویـا حیله گری مـأمون نسبت به امـام جواد، همان قصـد داخل کردن ایشان در لهو و لعب باشـد. عبارت بنی علیه بنـاء، یعنی خـواست برای حضـرت مراسم زفـاف دخـترش را بگیرد. کلمه عثنون به معنـای ریش و اضـافه آن بر روی دو گونه است، یا آنچه بر چانه و پایین آن می روید، یا طول ریش را گویند و همچنین به موهای کم زیر گردن شتر نیز می گویند.

**[ترجمه]

«۴۲»

قب، [المنـاقب] لابن شـهرآشوب أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیُّ قَالَ: صَـلَّیْتُ مَعَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السـلام فِی مَسْـجِدِ الْمُسَـیَّبِ وَ صَـلَّی بِنَا فِی مَوْضِعِ الْقِبْلَهِ سَوَاءً وَ ذُکِرَ أَنَّ السِّدْرَهَ الَّتِی فِی الْمَسْجِدِ کَانَتْ یَابِسَهً لَیْسَ عَلَیْهَا وَرَقٌ فَدَعَا بِمَاءٍ وَ تَهَیَّأَ تَحْتَ السِّدْرَهِ فَعَاشَتِ السِّدْرَهُ وَ أَوْرَقَتْ وَ حَمَلَتْ مِنْ عَامِهَا(۳).

وَ قَالَ ابْنُ سِـنَانٍ دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السـلام فَقَالَ: یَا مُحَمَّدُ حَـدَثَ بِآلِ فَرَجٍ حَدَثٌ فَقُلْتُ مَاتَ عُمَرُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی ذَلِـکَ أَحْصَـیْتُ لَهُ أَرْبَعاً وَ عِشْـرِینَ مَرَّهً ثُمَّ قَالَ أَ وَ لَا تَـدْرِی مَا قَالَ لَعَنَهُ اللَّهُ لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ أَبِی قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ خَاطَبَهُ فِی شَیْ ءٍ فَقَالَ أَظُنُّکَ سَکْرَانَ فَقَالَ أَبِی اللَّهُمَّ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّی أَمْسَیْتُ لَکَ صَائِماً

ص: ۶۲

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۶. و ما بعده زیاده الحقها المؤلّف- رحمه اللّه من الکافی.

۲- ۲. أصول الکافی ج ۱ ص ۴۹۴.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۶.

فَأَذِقْهُ طَعْمَ الْحَرْبِ وَ ذُلَّ الْأَسْرِ فَوَ اللَّهِ إِنْ ذَهَبَتِ الْأَيَّامُ حَتَّى حُرِبَ مَالُهُ وَ مَا كَانَ لَهُ ثُمَّ أَخِذَ أَسِيراً فَهُوَ ذَا مَاتَ الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]مناقب: ابو هاشم جعفری می گوید: در مسجد مسیب با حضرت جواد علیه السّلام نماز خواندم. نمازی که با ما خواند کاملا در محل قبله مسجد بود. گفت: در مسجد درخت سدری قرار داشت که خشک شده و برگ نداشت. حضرت جواد علیه السلام آب خواست و کنار همان درخت وضو گرفت. درخت زندگی را از سر گرفت، سبز شد و برگ داد و همان سال پر میوه شد.

- محمّد بن سنان می گوید: خدمت حضرت امام علی النقی علیه السّلام رسیدم. فرمود: محمّد! پیش آمدی برای خاندان آل فرج شد؟ گفتم: عمر مردا! شمردم، بیست و چهار مرتبه فرمود: الحمد للّه؛ بعد فرمود: می دانی آن ملعون به پدرم حضرت جواد علیه السّلام چه گفت؟ عرض کردم: نه. فرمود: با او در موردی صحبت می کرد و به او گفت: من گمان می کنم تو مست هستی. پدرم دست برداشته گفت، خدایا، اگر تو می دانی که من برای تو روزه گرفته ام و روزه دار بوده ام، به او مزه سرقت اموال و خواری اسارت را بچشان! به خدا قسم چیزی نگذشت که مالش را غارت کردند و هر چه داشت بردند و بعد او را اسیر کردند. اکنون که مرده است. تا آخر خبر. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۴۳»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عم، [إعلام الوری] رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى فِي كِتَابِ نَوَادِرِ الْحِكْمَهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أُمَيَّهَ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: كُنْتُ بِالْمَدِينَهِ وَ كُنْتُ أَخْتَلِفُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَ أَبُو الْحَسَنِ بِخُرَاسَانَ وَ كَانَ أَهْلُ بَيْتِهِ وَ عُمُومَهُ أَبِيهِ يَأْتُونَهُ وَ يُسَلِّمُونَ عَلَيْهِ فَدَعَا يَوْماً الْجَارِيَهَ فَقَالَ قُولِي لَهُمْ يَتَهَيَّئُونَ لِلْمَأْتَمِ فَلَمَّا تَفَرَّقُوا قَالُوا لَا سَأَلْنَاهُ مَأْتَمُ مَنْ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ فَقَالُوا مَأْتَمُ مَنْ قَالَ مَأْتَمُ خَيْرِ مَنْ عَلَى ظَهْرِهَا فَأَتَانَا خَبَرُ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام بَعْدَ ذَلِكَ بِأَيَّامٍ فَإِذَا هُوَ قَدْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ (۲).

وَ فِيهِ، عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْأَرْمَنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَرَجِ: كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام احْمِلُوا إِلَيَّ الْخُمُسَ فَإِنِّي لَسْتُ آخُذُهُ مِنْكُمْ سِوَى عَامِي هَذَا فَقُبِضَ علیه السلام فِي تِلْكَ السَّنَهِ(۳).

**[ترجمه]مناقب، اعلام الوری: امیه بن علی می گوید: من در مدینه، همان موقعی که حضرت رضا علیه السّلام در خراسان بود خویشاوندان و عموهایش خدمت آن جناب می رسیدند و سلام می کردند، با حضرت جواد علیه السّلام رفت و آمد داشتم. یک روز کنیز خود را خواست و فرمود: به آنها بگو آماده عزاداری شوند! وقتی از منزل خارج شدند، به یکدیگر گفتند: نپرسیدیم عزای چه شخصی است؟! فردا نیز همین طور دستور داد که آماده شوند. عرض کردند: آقا! عزای کیست؟ فرمود: عزای بهترین فرد روی زمین. پس از چند روز خبر شهادت حضرت رضا علیه السّلام رسید. در همان روزی که حضرت فرمود، آقا امام رضا علیه السلام از دنیا رفته بود.

در همین کتاب می نویسد: محمّد بن فرج می گوید: حضرت جواد علیه السلام نامه نوشت که خمس را برایم بفرستید که من

جز امسال از شما نخواهم گرفت. در همان سال امام علیه السّلام از دنیا رفت. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۹ ، اعلام الوری: - ۳۵۰

**[ترجمه]

«۴۴»

كشف، [كشف الغمه] مِنْ دَلَائِلِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أُمَيَّهَ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِی الْحَسَنِ بِمَكَّهَ فِی السَّنَهِ الَّتِی حَجَّ فِیهَا ثُمَّ صَارَ إِلَی خُرَاسَانَ وَ مَعَهُ أَبُو جَعْفَرٍ وَ أَبُو الْحَسَنِ یُوَدِّعُ الْبَیْتَ فَلَمَّا قَضَی طَوَافَهُ عَدَلَ إِلَی الْمَقَامِ فَصَلَّی عِنْدَهُ فَصَارَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام عَلَی عُنُقِ مُوَفَّقٍ یَطُوفُ بِهِ فَصَارَ أَبُو جَعْفَرٍ إِلَی الْحِجْرِ فَجَلَسَ فِیهِ فَأَطَالَ فَقَالَ لَهُ مُوَفَّقٌ قُمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَقَالَ مَا أُرِیدُ أَنْ أَبْرَحَ مِنْ مَكَانِی هَذَا إِلَّا أَنْ یَشَاءَ اللَّهُ وَ اسْتَبَانَ فِی وَجْهِهِ الْغَمُّ فَأَتَی مُوَفَّقٌ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَدْ جَلَسَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فِی الْحِجْرِ وَ هُوَ یَأْبَی أَنْ یَقُومَ فَقَامَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فَأَتَی أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ لَهُ قُمْ یَا حَبِیبِی فَقَالَ مَا أُرِیدُ أَنْ أَبْرَحَ مِنْ مَكَانِی هَذَا فَقَالَ بَلَی یَا حَبِیبِی ثُمَّ قَالَ كَیْفَ أَقُومُ وَ قَدْ وَدَّعْتَ الْبَیْتَ وَدَاعاً لَا تَرْجِعُ إِلَیْهِ فَقَالَ قُمْ یَا حَبِیبِی

ص: ۶۳

۱- ۱. المصدر ج ۴ ص ۳۹۷.

۲- ۲. المصدر ج ۴ ص ۳۸۹.

۳- ۳. المصدر نفسه، و الاسناد غیر مذكور فیه.

فَقَامَ مَعَهُ (۱).

وَ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ الْعَطَّارِ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام الْفَرَجُ بَعْدَ الْمَأْمُونِ بِثَلَاثِینَ شَهْراً قَالَ فَنَظَرْنَا فَمَاتَ علیه السلام بَعْدَ ثَلَاثِینَ شَهْراً.

وَ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَّادٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ أَوْ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام الشَّکُّ مِنْ أَبِی عَلِیٍّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: یَا مُعَمَّرُ ارْکَبْ قُلْتُ إِلَی أَیْنَ قَالَ ارْکَبْ کَمَا یُقَالُ لَکَ قَالَ فَرَکِبْتُ فَانْتَهَیْتُ إِلَی وَادٍ أَوْ إِلَی وَهْدَةٍ الشَّکُّ مِنْ أَبِی عَلِیٍّ فَقَالَ لِی قِفْ هَاهُنَا فَوَقَفْتُ فَأَتَانِی فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَیْنَ کُنْتَ قَالَ دَفَنْتُ أَبِی السَّاعَةَ وَ کَانَ بِخُرَاسَانَ.

قَالَ قَاسِمُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَ کَانَ زَیْدِیّاً قَالَ: خَرَجْتُ إِلَی بَغْدَادَ فَبَیْنَا أَنَا بِهَا إِذْ رَأَیْتُ النَّاسَ یَتَعَادَوْنَ وَ یَتَشَرَّفُونَ وَ یَقِفُونَ فَقُلْتُ مَا هَذَا فَقَالُوا ابْنُ الرِّضَا ابْنُ الرِّضَا فَقُلْتُ وَ اللَّهِ لَأَنْظُرَنَّ إِلَیْهِ فَطَلَعَ عَلَی بَغْلٍ أَوْ بَغْلَةٍ فَقُلْتُ لَعَنَ اللَّهُ أَصْحابَ الْإِمَامَةِ حَیْثُ یَقُولُونَ إِنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ طَاعَةَ هَذَا فَعَدَلَ إِلَیَّ وَ قَالَ یَا قَاسِمَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَ بَشَراً مِنَّا واحِداً نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذاً لَفِی ضَلالٍ وَ سُعُرٍ(۲) فَقُلْتُ فِی نَفْسِی سَاحِرٌ وَ اللَّهِ فَعَدَلَ إِلَیَّ فَقَالَ أَ أُلْقِیَ الذِّکْرُ عَلَیْهِ مِنْ بَیْنِنا بَلْ هُوَ کَذَّابٌ أَشِرٌ(۳) قَالَ فَانْصَرَفْتُ وَ قُلْتُ بِالْإِمَامَةِ وَ شَهِدْتُ أَنَّهُ حُجَّةُ اللَّهِ عَلَی خَلْقِهِ وَ اعْتَقَدْتُ (۴).

**[ترجمه]کشف الغمه: امیه بن علی می گوید: در همان سال که حضرت رضا علیه السّلام به مکه رفت و پس از انجام اعمال حج عازم خراسان شد، من نیز در مکه بودم. حضرت جواد علیه السلام نیز با پدرش بود. علی بن موسی الرضا علیهما السّلام مشغول وداع با خانه خدا بود، طوافش که تمام شد به جانب مقام ابراهیم رفت و آنجا نماز خواند. حضرت جواد روی شانه موفق بود و او را گرد خانه طواف می داد. حضرت جواد علیه السلام به طرف حجر الاسود رفت و مدتی در آنجا نشست. موفق عرض کرد: فدایت شوم! از جای حرکت کن! فرمود: من از جایم حرکت نمی کنم تا خدا بخواهد، و غم و اندوه در چهره اش آشکارا دیده می شد.

موفق خدمت حضرت رضا علیه السّلام رفت. عرض کرد: فدایت شوم! حضرت جواد علیه السلام کنار حجر الاسود نشسته و از جای حرکت نمی کند. علی بن موسی الرضا علیهما السّلام پیش حضرت جواد علیه السلام آمده، فرمود: عزیزم از جای حرکت کن. عرض کرد: بابا نمی خواهم از این مکان حرکت کنم. فرمود: چرا حرکت کن عزیزم! گفت: بابا جان! چطور حرکت کنم با اینکه شما آن چنان از خانه خدا وداع کردی مثل اینکه دیگر برگشتی به این خانه نداری. فرمود: عزیزم برخیز. حضرت جواد از جای حرکت نمود.

- ابن بزیع عطار می گوید: حضرت جواد علیه السّلام فرمود: فرج و گشایش سی ماه پس از مأمون است. این تاریخ را یادداشت کردیم. پس از سی ماه حضرت جواد علیه السلام از دنیا رفت.

- معمر بن خلاد از ابو جعفر یا از مردی نقل کرد (تردید از ابو علی است) که حضرت جواد علیه السلام فرمود: معمر، سوار شو! گفتم: آقا! عازم کجا هستید؟ فرمود: آن طور که به تو گفته می شود، سوار شو! سوار شدم تا به بیابان یا دره ای رسیدیم (شک از ابو علی راوی خبر است). به من فرمود: همین جا بایست. ایستادم. پس از مدتی تشریف آورد. عرض کردم: فدایت

شوم کجا بودی؟ فرمود: هم اکنون پدرم را دفن کردم. حضرت رضا علیه السّلام آن وقت در خراسان بود.

- قاسم بن عبد الرحمن که زیدی مذهب بود می گوید: در ایامی که در بغداد بودم؛ روزی دیدم مردم ازدحامی کرده اند و می روند و می آیند و خود را به بلندی ها می رسانند و می ایستند. گفتم: چه خبر است؟! گفتند: ابن الرضاست! ابن الرضا علیهما السلام است. تصمیم گرفتم که ایشان را ببینم. ناگهان دیدم سوار بر قاطری است و می آید. گفتم: خدا لعنت کند معتقدین به امامت را که می گویند: خدا اطاعت چنین شخصی را بر ما واجب نموده! در این موقع دیدم رو به جانب من نموده فرمود: قاسم بن عبد الرحمن! «أَ بَشَراً مِنَّا واحِداً نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذاً لَفِی ضَلالٍ وَ سُعُرٍ - . قمر / ۲۴ - » ، {و گفتند: «آیا تنها بشری از خودمان را پیروی کنیم؟ در این صورت، ما واقعاً در گمراهی و جنون خواهیم بود.»} با خود گفتم: عجب ساحری است! به خدا باز متوجه من شده فرمود: «أَ أُلْقِیَ الذِّکْرُ عَلَیْهِ مِنْ بَیْنِنا بَلْ هُوَ کَذَّابٌ أَشِرٌ - . قمر / ۲۵ - » ، {«آیا از میان ما [وحی] بر او القا شده است؟ [نه،] بلکه او دروغگویی گستاخ است.»} از آنجا برگشتم و معتقد به امامت شدم و یقین کردم او حجت خدا و امام بر مردم است و ایمان آوردم. - . کشف الغمه ۳ : ۲۱۵ -

**[ترجمه]

«۴۵»

کش، [رجال الکشی] أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ کُلْثُوم السَّرَخْسِیُّ قَالَ: رَأَیْتُ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِنَا یُعْرَفُ بِأَبِی زَیْنَبَةَ فَسَأَلَنِی عَنْ أَحْکَمَ بْنِ بَشَّارٍ الْمَرْوَزِیِّ وَ سَأَلَنِی عَنْ قِصَّتِهِ وَ عَنِ الْأَثَرِ الَّذِی فِی حَلْقِهِ وَ قَدْ کُنْتُ رَأَیْتُ فِی بَعْضِ حَلْقِهِ شِبْهَ الْخَطِّ کَأَنَّهُ أَثَرُ الذَّبْحِ فَقُلْتُ لَهُ قَدْ سَأَلْتُهُ مِرَاراً فَلَمْ یُخْبِرْنِی قَالَ فَقَالَ کُنَّا سَبْعَةَ نَفَرٍ فِی حُجْرَةٍ وَاحِدَةٍ بِبَغْدَادَ فِی زَمَانِ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام فَغَابَ عَنَّا أَحْکَمُ مِنْ عِنْدِ الْعَصْرِ وَ لَمْ یَرْجِعْ فِی تِلْکَ اللَّیْلَةِ فَلَمَّا کَانَ فِی جَوْفِ اللَّیْلِ

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۵.

۲- ۲. القمر: ۲۴ و ۲۵.

۳- ۳. القمر: ۲۴ و ۲۵.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۶.

جَاءَنَا تَوْقِيعٌ مِنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّ صَاحِبَکُمُ الْخُرَاسَانِیَّ مَذْبُوحٌ مَطْرُوحٌ فِی لِبْدٍ(۱) فِی مَزْبَلَهِ کَذَا وَ کَذَا فَاذْهَبُوا وَ دَاوُوهُ بِکَذَا وَ کَذَا فَذَهَبْنَا فَوَجَدْنَاهُ مَذْبُوحاً مَطْرُوحاً کَمَا قَالَ فَحَمَلْنَاهُ وَ دَاوَیْنَاهُ بِمَا أَمَرَنَا بِهِ فَبَرَأَ مِنْ ذَلِکَ.

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ: کَانَ مِنْ قِصَّتِهِ أَنَّهُ تَمَتَّعَ بِبَغْدَادَ فِی دَارِ قَوْمٍ فَعَلِمُوا بِهِ فَأَخَذُوهُ وَ ذَبَحُوهُ وَ أَدْرَجُوهُ فِی لِبْدٍ وَ طَرَحُوهُ فِی مَزْبَلَهٍ(۲).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب أبو زینبه: مثله (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: احمد بن محمّد بن کلثوم سرخسی می گوید: یکی از دوستان به نام ابی زینبه از من راجع به احکم بن بشار مروزی پرسید که جریان اثری که روی حلق او بود را می دانی؟ من دیده بودم که روی گردن او اثری مثل یک خط بود، گویی آن را بریده اند. گفتم: من چندین مرتبه از او پرسیدم که این چه اثری است ولی جوابی نداد.

آن مرد گفت: در زمان حضرت جواد علیه السلام، ما هفت نفر بودیم که ساکن یک اطاق در بغداد بودیم. یک روز عصر، احکم رفت و آن شب را برنگشت. نیمه شب نامه ای از طرف حضرت جواد علیه السلام رسید که نوشته بود: گردن دوست خراسانی شما را بریده اند و در یک جل اسب پیچیده اند و در فلان مزبله او را انداخته اند، بروید او را بیاورید و به این داروها که می گویم معالجه اش کنید. رفتیم و دیدیم گردنش را بریده اند و آنجا افتاده. آوردیم و با همان دستوراتی که داده بود معالجه اش کردیم و خوب شد.

احمد بن علی می گوید: جریان این بود که او در بغداد در خانه قومی صیغه ای گرفته بود. جریان را فهمیده بودند و او را گرفتند و پس از بریدن گردنش او را در جلی پیچیده در آن مزبله انداختند. - . رجال کشی: ۵۶۹ -

در مناقب ابن شهر آشوب نیز این حدیث مذکور است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۴۶»

کش، [رجال الکشی] وَجَدْتُ بِخَطِّ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ شَاذَوَیْهِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ دَاوُدَ الْقُمِّیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ بِأَهْلِی حَبَلٌ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ یَرْزُقَنِی وَلَداً ذَکَراً فَأَطْرَقَ مَلِیّاً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ اذْهَبْ فَإِنَّ اللَّهَ یَرْزُقُکَ غُلَاماً ذَکَراً ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَ فَقَدِمْتُ مَکَّهَ فَصِرْتُ إِلَی الْمَسْجِدِ فَأَتَی مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ صَبَّاحٍ بِرِسَالَهٍ مِنْ جَمَاعَهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا مِنْهُمْ صَفْوَانُ بْنُ یَحْیَی وَ مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ وَ ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ وَ غَیْرُهُمْ

فَأَتَیْتُهُمْ فَسَأَلُونِی فَخَبَّرْتُهُمْ بِمَا قَالَ فَقَالُوا لِی فَهِمْتَ عَنْهُ ذَکَرٌ أَوْ ذَکِیٌّ (۴)

فَقُلْتُ ذَکَراً قَدْ فَهِمْتُ قَالَ ابْنُ سِنَانٍ أَمَّا أَنْتَ سَتُرْزَقُ وَلَداً ذَکَراً إِمَّا أَنَّهُ یَمُوتُ عَلَی الْمَکَانِ أَوْ یَکُونُ مَیِّتاً فَقَالَ أَصْحَابُنَا لِمُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ أَسَأْتَ قَدْ عَلِمْنَا الَّذِی عَلِمْتَ فَأَتَی غُلَامٌ فِی الْمَسْجِدِ فَقَالَ أَدْرِکْ فَقَدْ مَاتَ أَهْلُکَ فَذَهَبْتُ مُسْرِعاً وَ وَجَدْتُهَا عَلَی شُرُفِ

الْمَوْتِ

ص: ۶۵

۱- ۱. اللبد- بالكسر- بساط من صوف أو غيره. يجعل على ظهر الفرس تحت السرج و يعرف باللباده.

۲- ۲. رجال الكشّيّ تحت الرقم ۴۶۰.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۷.

۴- ۴. فی المصدر« ذكر او زكی» بالزای و فی بعض النسخ الذی كان عند المصنّف قدس سره« ذكر أو زكر» بالراء كما فی هامش نسخه الأصل.

ثُمَّ لَمْ تَلْبَثْ أَنْ وَلَدَتْ غُلَاماً ذَكَراً مَيِّتاً(۱).

**[ترجمه]رجال کشی: شاذویه بن حسن بن داود قمی می گوید: خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدم، در حالی که زنم حامله بود. عرض کردم فدایت شوم! دعا بفرمایید خداوند به من پسری عنایت کند. مدتی سر به زیر انداخت. آنگاه سر بلند نموده، سه مرتبه فرمود: برو! خدا به تو پسری عنایت می کند .

گفت: وارد مکه شدم و داخل مسجد الحرام گردیدم. محمّد بن حسن بن صباح از طرف گروهی از دوستان از قبیل صفوان بن یحیی و محمّد بن سنان و ابن ابی عمیر و دیگران پیغامی آورد. پیش آنها رفتم. از من راجع به امام علیه السّلام پرسیدند؛ جریان را گفتم. گفتند: تو از امام شنیدی پسری پاک؟ گفتم: من فقط پسر شنیدم. محمّد بن سنان گفت: به زودی فرزند پسری خواهی داشت که یا مرده متولد می شود و یا همان جا خواهد مرد.

بقیه دوستان به محمّد بن سنان گفتند: تو اشتباه کردی، ما هم آنچه تو درک می کنی را می فهمیم. در همین موقع پسر بچه ای از پی من آمده و گفت: زود به خانه بیا که زنت دارد می میرد. من با عجله به طرف منزل رفتم و دیدم زنم در حال مرگ است! طولی نکشید که پسری مرده از او متولد شد. - . رجال کشی: ۴۸۶ -

**[ترجمه]

بیان

قوله ذکر أو ذکی لعل المعنی أنه علیه السلام لما قال غلاما لم یحتج إلی الوصف بالذکوره فقالوا لعله کان ذکیا من التذکیه بمعنی الذبح کنایه عن الموت.

**[ترجمه]شاید محمّد بن سنان از جمله امام که فرمود غلاما ذکرا چنین استفاده کرده که وقتی فرمود پسری می دهد، لازم نیست قید نماید حتما مرد است. غلاما ذکی فرموده یعنی پسری که تذکیه شده و اشاره به مردن او است.

**[ترجمه]

«۴۷»

کش، [رجال الکشی] حَمْدَوَیْهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْآدَمِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْزُبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: شَكَوْتُ إِلَی الرِّضَا علیه السلام وَجَعَ الْعَیْنِ فَأَخَذَ قِرْطَاساً فَكَتَبَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هُوَ أَقَلُّ مِنْ یَدِی وَ دَفَعَ الْكِتَابَ إِلَی الْخَادِمِ وَ أَمَرَنِی أَنْ أَذْهَبَ مَعَهُ وَ قَالَ اكْتُمْ فَأَتَیْنَاهُ وَ خَادِمٌ قَدْ حَمَلَهُ قَالَ فَفَتَحَ الْخَادِمُ الْكِتَابَ بَیْنَ یَدَیْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ فَجَعَلَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَنْظُرُ فِی الْكِتَابِ وَ یَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَی السَّمَاءِ وَ یَقُولُ نَاجٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ مِرَاراً فَذَهَبَ كُلُّ وَجَعٍ فِی عَیْنِی وَ أَبْصَرْتُ بَصَراً لَا یُبْصِرُهُ أَحَدٌ فَقَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام جَعَلَكَ اللَّهُ شَیْخاً عَلَی هَذِهِ الْأُمَّهِ كَمَا جَعَلَ عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ شَیْخاً عَلَی بَنِی إِسْرَائِیلَ قَالَ ثُمَّ قُلْتُ لَهُ یَا شَبِیهَ صَاحِبِ فُطْرُسَ قَالَ فَانْصَرَفْتُ وَ قَدْ أَمَرَنِی الرِّضَا علیه السلام أَنْ أَكْتُمَ فَمَا زِلْتُ صَحِیحَ النَّظَرِ حَتَّی أَذَعْتُ مَا

کَانَ مِنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی أَمْرِ عَیْنِی فَعَاوَدَنِی الْوَجَعُ قَالَ فَقُلْتُ لِمُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ مَا عَنَیْتَ بِقَوْلِکَ یَا شَبِیهَ صَاحِبِ فُطْرُسَ قَالَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ غَضِبَ عَلَی مَلَکٍ مِنَ الْمَلَائِکَهِ یُدْعَی فُطْرُسَ فَدَقَّ جَنَاحَهُ وَ رَمَی بِهِ فِی جَزِیرَهٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ فَلَمَّا وُلِدَ الْحُسَیْنُ علیه السلام بَعَثَ اللَّهُ إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله لِیُهَنِّئَهُ بِوِلَادَهِ الْحُسَیْنِ وَ کَانَ جَبْرَئِیلُ صَدِیقاً لِفُطْرُسَ فَمَرَّ وَ هُوَ فِی الْجَزِیرَهِ مَطْرُوحٌ فَخَبَّرَهُ بِوِلَادَهِ الْحُسَیْنِ علیه السلام وَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ وَ قَالَ هَلْ لَکَ أَنْ أَحْمِلَکَ عَلَی جَنَاحٍ مِنْ أَجْنِحَتِی وَ أَمْضِیَ بِکَ إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله یَشْفَعَ لَکَ قَالَ فَقَالَ لَهُ فُطْرُسُ نَعَمْ فَحَمَلَهُ عَلَی جَنَاحٍ مِنْ أَجْنِحَتِهِ حَتَّی أَتَی بِهِ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله فَبَلَّغَهُ تَهْنِئَهَ رَبِّهِ تَعَالَی ثُمَّ حَدَّثَهُ بِقِصَّهِ فُطْرُسَ فَقَالَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله لِفُطْرُسَ امْسَحْ جَنَاحَکَ

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۴۸۶.

عَلَى مَهْدِ الْحُسَيْنِ وَ تَمَسَّحْ بِهِ فَفَعَلَ ذَلِکَ فُطْرُسُ فَجَبَرَ اللَّهُ جَنَاحَهُ وَ رَدَّهُ إِلَى مَنْزِلِهِ مَعَ الْمَلَائِکَهِ(۱).

**[ترجمه]رجال کشی: محمّد بن سنان می گوید: به حضرت رضا علیه السّلام از درد چشم شکایت کردم. نامه ای که کوچک تر از کف دستی بود برداشت و برای حضرت جواد علیه السلام نوشت. نامه را به خادم سپرد و به من دستور داد با او بروم و فرمود: این مطلب را کتمان کن. خدمت آن جناب رسیدم، خادم ایشان را در آغوش گرفت و نامه را برایش گشود. حضرت جواد علیه السلام به نامه نگاه می کرد و سر به آسمان بلند کرده می گفت: خوب شدی!! چندین مرتبه تکرار کرد تا این که تمام ناراحتی های چشم من بر طرف شد و از همه بهتر می دیدم.

به حضرت جواد علیه السلام عرض کردم: خدا تو را رهبر این امت قرار دهد، همان طوری که عیسی بن مریم رهبر بنی اسرائیل شد. بعد عرض کردم: ای شبیه دوست فطرس. و سپس مراجعت کردم. حضرت رضا علیه السلام به من فرموده بود مطلب را پنهان بدارم. چشمم مدتها خوب بود تا جریان اعجاز حضرت جواد علیه السلام را در مورد چشم خود به دیگران گفتم و دوباره مبتلا به درد چشم شدم.

راوی می گوید: به محمّد بن سنان گفتم: منظورت از اینکه به حضرت جواد گفتی: «ای شبیه دوست فطرس» چه بود؟ گفت: خداوند به فرشته ای به نام فطرس خشم گرفت، پر و بالش ریخت و او را در یکی از جزائر اقیانوسها انداخت. وقتی حضرت حسین علیه السّلام متولد شد، خداوند جبرئیل را خدمت حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله فرستاد تا تهنیت بگوید. جبرئیل با فطرس دوست بود، از همان جزیره‌ای عبور کرد که فطرس در آنجا افتاده بود و جریان ولادت حضرت حسین علیه السّلام را به او گفت و مأموریت خود را نیز گوشزد کرد و گفت: اگر مایل باشی من تو را بر یکی از بالهای خود سوار می کنم و پیش حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم می برم تا در باره ات شفاعت کند. فطرس گفت خوب است، جبرئیل او را بر بال خود گرفت و خدمت حضرت رسول صلی الله علیه و آله آورد. تهنیت و مبارک باد پروردگار را رساند و بعد جریان فطرس را نیز نقل کرد. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله به فطرس فرمود: پر و بال خود را به گهواره حسین بمال، فطرس این کار را کرد. خداوند پر و بالش را به او برگرداند و او را میان ملائکه به مقام اولش باز گردانید. - . رجال کشی: ۴۸۷ -

**[ترجمه]

«۴۸»

کش، [رجال الکشی] وَجَدْتُ بِخَطِّ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ جَمِیعاً قَالا: کُنَّا بِمَکَّهَ وَ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام بِهَا فَقُلْنَا لَهُ جَعَلَنَا اللَّهُ فِدَاکَ نَحْنُ خَارِجُونَ وَ أَنْتَ مُقِیمٌ فَإِنْ رَأَیْتَ أَنْ تَکْتُبَ لَنَا إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام کِتَاباً نُلِمُّ بِهِ (۲) قَالَ فَکَتَبَ إِلَیْهِ فَقَدِمْنَا فَقُلْنَا لِلْمُوَفَّقِ أَخْرِجْهُ إِلَیْنَا قَالَ فَأَخْرَجَهُ إِلَیْنَا وَ هُوَ فِی صَدْرِ مُوَفَّقٍ فَأَقْبَلَ یَقْرَؤُهُ وَ یَطْوِیهِ وَ یَنْظُرُ فِیهِ وَ یَتَبَسَّمُ حَتَّى أَتَى عَلَى آخِرِهِ کَذَلِکَ یَطْوِیهِ مِنْ أَعْلَاهُ وَ یَنْشُرُهُ مِنْ أَسْفَلِهِ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَتِهِ حَرَّکَ رِجْلَهُ وَ قَالَ نَاجٍ نَاجٍ فَقَالَ أَحْمَدُ ثُمَّ قَالَ ابْنُ سِنَانٍ عِنْدَ ذَلِکَ فُطْرُسِیَّهٌ فُطْرُسِیَّهٌ(۳).

**[ترجمه]رجال کشی: محمد بن ابی نصر و محمد بن سنان می گویند: ما در مکه بودیم و حضرت رضا علیه السلام نیز آنجا

بود. به حضرت عرض کردیم: خدا ما را فدای شما گرداند، ما داریم می رویم و شما این جا تشریف دارید. اگر صلاح می دانید نامه ای برای امام جواد علیه السلام بنویسید تا ما بر ایشان وارد شویم و زیارتشان کنیم. حضرت نوشتند و ما آمدیم و به موفق گفتیم: آقا زاده را به نزد ما بیاور. او را در حالی که در آغوش گرفته بود آورد. حضرت جواد شروع به خواندن و پیچاندن نامه کرد تا به آخر آن رسید و همین طور آن را از بالا می پیچید و از پایین جمع می نمود! .

محمد بن سنان می گوید: وقتی از خواندن نامه فارغ شد، پایش را تکان داد و فرمود: نجات یافت! نجات یافت. احمد می گوید: در هین هنگام محمد بن سنان گفت: فطرسیه! فطرسیه! - . رجال کشی: ۴۸۸ -

**[ترجمه]

«۴۹»

کش، [رجال الکشی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی قَالَ: بَعَثَ إِلَیَّ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام غُلَامَهُ وَ مَعَهُ کِتَابٌ فَأَمَرَنِی أَنْ أَصِیرَ إِلَیْهِ فَأَتَیْتُهُ وَ هُوَ بِالْمَدِینَهِ نَازِلٌ فِی دَارِ بَزِیعٍ فَدَخَلْتُ وَ سَلَّمْتُ عَلَیْهِ فَذَکَرَ فِی صَفْوَانَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ وَ غَیْرِهِمَا مِمَّا قَدْ سَمِعَهُ غَیْرُ وَاحِدٍ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی أَسْتَعْطِفُهُ عَلَی زَکَرِیَّا بْنِ آدَمَ لَعَلَّهُ أَنْ یَسْلَمَ مِمَّا فِی هَؤُلَاءِ ثُمَّ رَجَعْتُ إِلَی نَفْسِی فَقُلْتُ مَنْ أَنَا أَنْ أَتَعَرَّضَ فِی هَذَا وَ شِبْهِهِ مَوْلَایَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَا یَصْنَعُ فَقَالَ لِی یَا أَبَا عَلِیٍّ لَیْسَ عَلَی مِثْلِ أَبِی یَحْیَی یُعَجَّلُ وَ کَانَ مِنْ خِدْمَتِهِ لِأَبِی علیه السلام وَ مَنْزِلَتِهِ عِنْدَهُ وَ عِنْدِی مِنْ بَعْدِهِ غَیْرُ أَنِّی احْتَجْتُ إِلَی الْمَالِ فَلَمْ یَبْعَثْ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ هُوَ بَاعِثٌ إِلَیْکَ بِالْمَالِ وَ قَالَ لِی إِنْ وَصَلْتَ إِلَیْهِ فَأَعْلِمْهُ أَنَ

ص: ۶۷

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۴۸۷.

۲- ۲. یقال: لم بفلان و ألم: أی أتاه و نزل به و زاره زیاره غیر طویله. و فی المصدر المطبوع« فنسلم به».

۳- ۳. رجال الکشّیّ ص ۴۸۸.

الَّذِی مَنَعَنِی مِنْ بَعْثِ الْمَالِ اخْتِلَافُ مَیْمُونٍ وَ مُسَافِرٍ فَقَالَ احْمِلْ کِتَابِی إِلَیْهِ وَ مُرْهُ أَنْ یَبْعَثَ إِلَیَّ بِالْمَالِ فَحَمَلْتُ کِتَابَهُ إِلَی زَکَرِیَّا فَوَجَّهَ إِلَیْهِ بِالْمَالِ قَالَ فَقَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام ابْتِدَاءً مِنْهُ ذَهَبَتِ الشُّبْهَةُ مَا لِأَبِی وَلَدٌ غَیْرِی قُلْتُ صَدَقْتَ جُعِلْتُ فِدَاکَ (۱).

یر، [بصائر الدرجات] أحمد بن محمد عن أبیه: مثله (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: احمد بن محمّد بن عیسی می گوید: حضرت جواد علیه السّلام غلامش را از پی من فرستاد و دستور داد خدمتش برسم، خدمت امام علیه السلام که در مدینه ساکن خانه بزیع بود رسیدم و سلام کردم. سخنانی در باره صفوان و محمّد بن سنان و دیگران فرمود که خیلی ها شنیده اند.

من با خود گفتم: خوب است آن جناب را نسبت به زکریا بن آدم بر سر لطف آورم، شاید او از آنچه در باره ایشان فرمود سالم بماند. باز به خود گفتم: من کی هستم که در چنین مواردی برای امام تعیین تکلیف نمایم، او بهتر می داند چه می کند. در این موقع به من فرمود: ابا علی! نباید بر ابو یحیی (زکریا بن آدم) با خدماتی که نسبت به پدرم انجام داده و مقام و منزلتی که نزد او داشت و پیش من پس از پدرم دارد، خرده گرفت. فقط من احتیاج به پول داشتم که نفرستاد.

عرض کردم: فدایت شوم! او پولها را نزد من می فرستد! گفت: زکریا به من گفت: وقتی خدمت شما رسیدم بگویم، علت نفرستادن پول اختلافی بود که بین مسافر و میمون پیدا شد. حضرت جواد علیه السلام فرمود: نامه مرا به او برسان و بگو پولها را بفرستد. نامه امام را پیش زکریا فرستادم، پولها را فرستاد.

حضرت جواد علیه السّلام قبل از اینکه چیزی بگویم فرمود: دیگر تردید از میان رفت، پدرم جز من فرزندی ندارد. عرض کردم: صحیح می فرمایید فدایتان شوم. - . رجال کشی: ۴۹۷ -

در بصائر الدرجات نیز این حدیث مذکور است. - . بصائر الدرجات: ۲۳۷ -

**[ترجمه]

«۵۰»

کا، [الکافی] مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی وَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الطَّیِّبِ عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ قَالَ سَمِعْتُ یَحْیَی بْنَ أَکْثَمَ قَاضِیَ سَامَرَّاءَ(۳)

بَعْدَ مَا جَهَدْتُ بِهِ وَ نَاظَرْتُهُ وَ حَاوَرْتُهُ وَ رَاسَلْتُهُ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ عُلُومِ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَقَالَ: فَبَیْنَا أَنَا ذَاتَ یَوْمٍ دَخَلْتُ أَطُوفُ بِقَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَرَأَیْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ الرِّضَا

یَطُوفُ بِهِ (۴)

فَنَاظَرْتُهُ فِی مَسَائِلَ عِنْدِی فَأَخْرَجَهَا إِلَیَّ فَقُلْتُ لَهُ وَ اللَّهِ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أَسْأَلَکَ مَسْأَلَةً وَاحِدَةً وَ إِنِّی وَ اللَّهِ لَأَسْتَحْیِی مِنْ ذَلِکَ فَقَالَ لِی

أَنَا أَخْبِرُکَ قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَنِی تَسْأَلُنِی عَنِ

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۴۹۷.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۲۳۷.

۳- ۳. هو من مشاهیر علماء المخالفین، و له مناظرات مع أبی جعفر علیه السلام کما سیأتی فی الباب الآتی تحت الرقم ۳ و ۶. قیل: و یظهر من هذا الخبر أنّه کان مؤمنا بآل محمّد صلوات اللّه علیهم سرا. و قوله بعد ما جهدت به ای بالغت فی امتحانه، و فی القاموس: جهد بزید: امتحنه.

۴- ۴. ربما یستدل به علی جواز الطواف بقبور النبیّ و الأئمّه علیهم السلام و فیه نظر اذ حمله علی الطواف الکامل بعید بل الظاهر أنّه علیه السلام کان یدور من موضع الزیاره الی جانب الرجل لیدخل بیت فاطمه علیها السلام کما هو الشائع الآن، و المانع لا- یمنع مثل هذا لکن ما ورد فی بعض الأخبار:« لا تطف بقبر» لیس بصریح فی هذا المعنی اذ یحتمل أن یکون المراد بالطوف الحدث، قال فی النهایه: الطوف الحدث من الطعام و منه الحدیث: نهی عن متحدثین علی طوفهما، أی عند الغائط. منه رحمه اللّه فی المرآه.

الْإِمَامِ فَقُلْتُ هُوَ وَ اللَّهِ هَذَا فَقَالَ أَنَا هُوَ فَقُلْتُ عَلَامَهُ فَكَانَ فِی یَدِهِ عَصًا فَنَطَقَتْ فَقَالَتْ إِنَّهُ مَوْلَایَ إِمَامُ هَذَا الزَّمَانِ وَ هُوَ الْحُجَّهُ(۱).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن محمد بن أبی العلا: مثله (۲).

**[ترجمه]کافی: محمّد بن ابی العلاـ می گوید: از یحیی بن اکثم قاضی سامرا (بعد از اینکه او را آزمایش کردم و چندین مرتبه با او به بحث و گفتگو در باره علوم آل محمّد صلی الله علیه و آله پرداختم و نامه ها رد و بدل کردیم) شنیدم که گفت: روزی من مشغول طواف به دور قبر پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم بودم و حضرت محمّد بن علی جواد الائمه علیهم السلام را دیدم که مشغول طواف است، با او به بحث در مورد مسائلی که داشتم پرداختم. تمام آنها را جواب داد. بعد گفتم: به خدا من یک سؤال دیگر دارم اما از پرسیدن آن خجالت می کشم. فرمود: من قبل از اینکه بپرسی برایت توضیح می دهم. می خواهی بپرسی امام کیست؟! گفتم: به خدا همین سؤال را داشتم! فرمود: من هستم. گفتم: علامت آن چیست. در دست آن جناب عصایی بود، به زبان آمده گفت: این آقا سرور من و امام زمان و حجت خدا است. - . کافی ۱ : ۳۵۳ -

در مناقب نیز این حدیث مذکور است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۳ -

**[ترجمه]

«۵۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْجَعْفَرِیُّ عَنْ حَکِیمَهَ بِنْتِ الرِّضَا علیه السلام قَالَتْ: لَمَّا تُوُفِّیَ أَخِی مُحَمَّدُ بْنُ الرِّضَا علیهما السلام صِرْتُ یَوْماً إِلَی امْرَأَتِهِ أُمِّ الْفَضْلِ بِسَبَبٍ احْتَجْتُ إِلَیْهَا فِیهِ قَالَتْ فَبَیْنَمَا نَحْنُ نَتَذَاکَرُ فَضْلَ مُحَمَّدٍ وَ کَرَمَهُ وَ مَا أَعْطَاهُ مِنَ الْعِلْمِ وَ الْحِکْمَهِ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُهُ أُمُّ الْفَضْلِ یَا حَکِیمَهُ أُخْبِرُکِ عَنْ أَبِی جَعْفَرِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام بِأُعْجُوبَهٍ لَمْ یَسْمَعْ أَحَدٌ بِمِثْلِهَا قُلْتُ وَ مَا ذَاکِ قَالَتْ إِنَّهُ کَانَ رُبَّمَا أَغَارَنِی مَرَّهً بِجَارِیَهٍ وَ مَرَّهً بِتَزْوِیجٍ فَکُنْتُ أَشْکُوهُ إِلَی الْمَأْمُونِ فَیَقُولُ یَا بُنَیَّهِ احْتَمِلِی فَإِنَّهُ ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله.

فَبَیْنَمَا أَنَا ذَاتَ لَیْلَهٍ جَالِسَهٌ إِذْ أَتَتِ امْرَأَهٌ فَقُلْتُ مَنْ أَنْتِ فَکَأَنَّهَا قَضِیبُ بَانٍ أَوْ غُصْنُ خَیْزُرَانٍ (۳)

قَالَتْ أَنَا زَوْجَهٌ لِأَبِی جَعْفَرٍ قُلْتُ مَنْ أَبُو جَعْفَرٍ قَالَتْ مُحَمَّدُ بْنُ الرِّضَا علیه السلام وَ أَنَا امْرَأَهٌ مِنْ وُلْدِ عَمَّارِ بْنِ یَاسِرٍ قَالَتْ فَدَخَلَ عَلَیَّ مِنَ الْغَیْرَهِ مَا لَمْ أَمْلِکْ نَفْسِی فَنَهَضْتُ مِنْ سَاعَتِی وَ صِرْتُ إِلَی الْمَأْمُونِ وَ قَدْ کَانَ ثَمِلًا(۴)

مِنَ الشَّرَابِ وَ قَدْ مَضَی مِنَ اللَّیْلِ سَاعَاتٌ فَأَخْبَرْتُهُ بِحَالِی وَ قُلْتُ لَهُ یَشْتِمُنِی وَ یَشْتِمُکَ وَ یَشْتِمُ الْعَبَّاسَ وَ وُلْدَهُ قَالَتْ وَ قُلْتُ مَا لَمْ یَکُنْ فَغَاظَهُ ذَلِکِ مِنِّی جِدّاً وَ لَمْ یَمْلِکْ نَفْسَهُ مِنَ السُّکْرِ

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۳۵۳.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۳.

۳- ۳. البان: شجر سبط القوام لین، ورقه کورق الصفصاف، الواحده بانه، و یشبه به القد لطوله، و لطافه البدن و لینه لنعومته. و هکذا الخیزران- بضم الزای- شجر هندی و هو عروق ممتده فی الأرض یضرب به المثل فی اللین و فیه لغه اخری: الخیزور قال ابن الوردی: أنا کالخیزور صعب کسره***و هو لین کیفما شئت انفتل.

۴- ۴. تملاء خ ل.

وَ قَامَ مُسْرِعاً فَضَرَبَ بِيَدِهِ إِلَى سَيْفِهِ وَ حَلَفَ أَنَّهُ يُقَطِّعُهُ بِهَذَا السَّيْفِ مَا بَقِيَ فِي يَدِهِ وَ صَارَ إِلَيْهِ قَالَتْ فَنَدِمْتُ عِنْدَ ذَلِكَ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي مَا صَنَعْتُ هَلَكْتُ وَ أَهْلَكْتُ قَالَتْ فَعَدَوْتُ خَلْفَهُ لِأَنْظُرَ مَا يَصْنَعُ فَدَخَلَ إِلَيْهِ وَ هُوَ نَائِمٌ فَوَضَعَ فِيهِ السَّيْفَ فَقَطَّعَهُ قِطْعَةً قِطْعَةً ثُمَّ وَضَعَ سَيْفَهُ عَلَى حَلْقِهِ فَذَبَحَهُ وَ أَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ وَ يَاسِرٌ الْخَادِمُ وَ انْصَرَفَ وَ هُوَ يُزَبِّدُ(۱) مِثْلَ الْجَمَلِ قَالَتْ فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ هَرَبْتُ عَلَى وَجْهِي حَتَّى رَجَعْتُ إِلَى مَنْزِلِ أَبِي فَبِتُّ بِلَيْلَةٍ لَمْ أَنَمْ فِيهَا إِلَى أَنْ أَصْبَحْتُ قَالَ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ دَخَلْتُ إِلَيْهِ وَ هُوَ يُصَلِّي وَ قَدْ أَفَاقَ مِنَ السُّكْرِ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَلْ تَعْلَمُ مَا صَنَعْتَ اللَّيْلَةَ قَالَ لَا وَ اللَّهِ فَمَا الَّذِي صَنَعْتُ وَيْلَكِ قُلْتُ فَإِنَّكَ صِرْتَ إِلَى ابْنِ الرِّضَا عليه السلام وَ هُوَ نَائِمٌ فَقَطَّعْتَهُ إِرْباً إِرْباً وَ ذَبَحْتَهُ بِسَيْفِكَ وَ خَرَجْتَ مِنْ عِنْدِهِ قَالَ وَيْلَكِ مَا تَقُولِينَ قُلْتُ أَقُولُ مَا فَعَلْتَ فَصَاحَ يَا يَاسِرُ مَا تَقُولُ هَذِهِ الْمَلْعُونَةُ وَيْلَكَ قَالَ صَدَقَتْ فِي كُلِّ مَا قَالَتْ قَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ هَلَكْنَا وَ افْتَضَحْنَا وَيْلَكَ يَا يَاسِرُ بَادِرْ إِلَيْهِ وَ ائْتِنِي بِخَبَرِهِ فَرَكَضَ ثُمَّ عَادَ مُسْرِعاً فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ الْبُشْرَى قَالَ وَ مَا وَرَاكَ قَالَ دَخَلْتُ فَإِذَا هُوَ قَاعِدٌ يَسْتَاكُ وَ عَلَيْهِ قَمِيصٌ وَ دُوَّاجٌ (۲)

فَبَقِيتُ مُتَحَيِّراً فِي أَمْرِهِ ثُمَّ أَرَدْتُ أَنْ أَنْظُرَ إِلَى بَدَنِهِ هَلْ فِيهِ شَيْ ءٌ مِنَ الْأَثَرِ فَقُلْتُ لَهُ أُحِبُّ أَنْ تَهَبَ لِي هَذَا الْقَمِيصَ الَّذِي عَلَيْكَ لِأَتَبَرَّكَ فِيهِ فَنَظَرَ إِلَيَّ وَ تَبَسَّمَ كَأَنَّهُ عَلِمَ مَا أَرَدْتُ بِذَلِكَ فَقَالَ أَكْسُوكَ كِسْوَةً فَاخِرَةً فَقُلْتُ لَسْتُ أُرِيدُ غَيْرَ هَذَا الْقَمِيصِ الَّذِي عَلَيْكَ فَخَلَعَهُ وَ كَشَفَ بَدَنَهُ كُلَّهُ فَوَ اللَّهِ مَا رَأَيْتُ أَثَراً فَخَرَّ الْمَأْمُونُ سَاجِداً وَ وَهَبَ لِيَاسِرٍ أَلْفَ دِينَارٍ وَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَبْتَلِنِي بِدَمِهِ ثُمَّ قَالَ يَا يَاسِرُ كُلُّ مَا كَانَ مِنْ مَجِي ءِ هَذِهِ الْمَلْعُونَةِ إِلَيَّ وَ بُكَائِهَا بَيْنَ يَدَيَّ فَأَذْكُرُهُ وَ أَمَّا مَصِيرِي إِلَيْهِ فَلَسْتُ أَذْكُرُهُ فَقَالَ يَاسِرٌ وَ اللَّهِ مَا زِلْتَ تَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ

۱- ۱. زبد شدقه و تزبد: خرج زبده و هو ما يعلو الماء و غيره من الرغوه.

۲- ۲. الدواج- بالضم- و هكذا الدواج- كزنار- اللحاف الذي يلبس.

وَ أَنَا وَ هَذِهِ نَنْظُرُ إِلَيْكَ وَ إِلَيْهِ حَتَّى قَطَّعْتَهُ قِطْعَةً قِطْعَةً ثُمَّ وَضَعْتَ سَيْفَكَ عَلَى حَلْقِهِ فَذَبَحْتَهُ وَ أَنْتَ تُزَبِّدُ كَمَا تُزَبِّدُ الْبَعِيرُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ ثُمَّ قَالَ لِي وَ اللَّهِ لَئِنْ عُدْتِ بَعْدَهَا فِي شَيْ ءٍ مِمَّا جَرَى لَأَقْتُلَنَّكِ ثُمَّ قَالَ لِيَاسِرٍ احْمِلْ إِلَيْهِ عَشَرَةَ آلَافِ دِينَارٍ وَ قُدْ إِلَيْهِ (۱) الشِّهْرِيَّ الْفُلَانِيَّ وَ سَلْهُ الرُّكُوبَ إِلَيَّ وَ ابْعَثْ إِلَى الْهَاشِمِيِّينَ وَ الْأَشْرَافِ وَ الْقُوَّادِ مَعَهُ لِيَرْكَبُوا مَعَهُ إِلَى عِنْدِي وَ يَبْدَءُوا بِالدُّخُولِ إِلَيْهِ وَ التَّسْلِيمِ عَلَيْهِ فَفَعَلَ يَاسِرٌ ذَلِكَ وَ صَارَ الْجَمِيعُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ أَذِنَ لِلْجَمِيعِ فَقَالَ يَا يَاسِرُ هَذَا كَانَ الْعَهْدُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ قُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لَيْسَ هَذَا وَقْتَ الْعِتَابِ فَوَ حَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ مَا كَانَ يَعْقِلُ مِنْ أَمْرِهِ شَيْئاً فَأَذِنَ لِلْأَشْرَافِ كُلِّهِمْ بِالدُّخُولِ إِلَّا عَبْدَ اللَّهِ وَ حَمْزَةَ ابْنَيِ الْحَسَنِ لِأَنَّهُمَا كَانَا وَقَعَا فِيهِ عِنْدَ الْمَأْمُونِ وَ سَعَيَا بِهِ مَرَّةً بَعْدَ أُخْرَى ثُمَّ قَامَ فَرَكِبَ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَ صَارَ إِلَى الْمَأْمُونِ فَتَلَقَّاهُ وَ قَبَّلَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ أَقْعَدَهُ عَلَى الْمَقْعَدِ فِي الصَّدْرِ وَ أَمَرَ أَنْ يَجْلِسَ النَّاسُ نَاحِيَةً فَجَعَلَ يَعْتَذِرُ إِلَيْهِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ

ع لَكَ عِنْدِي نَصِيحَةٌ فَاسْمَعْهَا مِنِّي قَالَ هَاتِهَا قَالَ أُشِيرُ عَلَيْكَ بِتَرْكِ الشَّرَابِ الْمُسْكِرِ قَالَ فِدَاكَ ابْنُ عَمِّكَ قَدْ قَبِلْتُ نَصِيحَتَكَ (۲).

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن ابراهیم جعفری از حکیمه دختر حضرت رضا علیه السّلام نقل کرد که گفت: پس از درگذشت برادرم حضرت جواد علیه السلام، روزی پیش همسرش ام الفضل رفتم و کاری با او داشتم. در باره فضل و مقام و جود و کرم و علم و دانش حضرت جواد علیه السلام شروع به صحبت کردیم. ام الفضل گفت: حکیمه، جریانی برایت از حضرت جواد علیه السلام نقل کنم که هیچ کس تا کنون نشنیده، پرسیدم چه جریانی؟ گفت: حضرت جواد پیوسته مرا به خشم می آورد و حس حسادتم را تحریک می کرد؛ گاهی به کنیز خریدن و گاهی با ازدواج. من شکایت او را به پدرم مأمون می کردم ولی او می گفت: صبر کن و تحمل داشته باش، او پسر پیغمبر صلی الله علیه و آله است.

یک شب نشسته بودم، زنی وارد شد که جمال و زیبایی او انسان را خیره می کرد! پرسیدم: کیستی؟ گفت: من همسر ابو جعفرم، پرسیدم: منظورت از ابو جعفر کیست؟ گفت: حضرت محمّد تقی فرزند حضرت رضا علیهما السّلام. من زنی از فامیل عمار یاسرم. ام الفضل گفت: چنان غیرت در من تهییج شد که دیگر اختیار از دستم رفت. همان ساعت از جای حرکت کرده پیش مأمون رفتم، دیدم پدرم مست شراب است. چند ساعت از شب گذشته بود که جریان را شرح دادم و اضافه نمودم که او من و شما و عباس و اولادش را ناسزا می گوید و مطالبی که حقیقت نداشت را برایش گفتم. خیلی خشمگین شد و تحت تأثیر مستی شراب نیز قرار گرفت و اختیار از دست داد. با عجله از جای حرکت کرده شمشیر خود را برداشت و قسم یاد کرد که با این شمشیر او را قطعه قطعه می کنم و به سوی حضرت جواد علیه السلام رفت.

ام الفضل گفت، وقتی چنین دیدم پشیمان شدم با خود گفتم: چه کار بدی کردم، خود را نابود کردم و باعث هلاکت او شدم. از پشت سر پدرم دویدم ببینم چه می کند.

او بر حضرت جواد علیه السلام وارد شد، آن جناب در خواب بود. با شمشیر پیکرش را قطعه قطعه کرد و بعد شمشیر بر حلقوم او گذاشت و سر از پیکرش گرفت. من و یاسر خادم نیز تماشا می کردیم. پدرم برگشت در حالی که دهنش مثل شتر کف کرده بود. این جریان را که دیدم، به خانه پدرم فرار کردم و آن شب را تا به صبح نخوابیدم!

صبح پیش پدرم رفتم، دیدم مشغول نماز است و مستی از سرش رفته، گفتم: یا امیر المؤمنین! می دانی دیشب چه کردی؟

گفت: نه، وای بر تو، مگر چه کرده ام؟ گفتم: به بستر فرزند حضرت رضا علیه السلام رفتی، او خواب بود، با شمشیر خود بدنش را پاره پاره کردی و سرش را بریدی و خارج شدی، گفت: وای بر تو، چه می گویی؟ گفتم: کاری که دیشب کردی را شرح می دهم. فریاد زد: یاسر! بیا ببینم این ملعونه چه می گوید؟ یاسر گفت: هر چه می گوید صحیح است. مأمون گفت: إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ. پس نابود شدیم و خود را رسوا کردیم. یاسر! زود برو از او خبر بیاور.

یاسر با عجله دوید و فوری برگشت و گفت: یا امیر المؤمنین! بشارت باد! پرسید: چطور؟ گفت: وقتی رفتم، دیدم نشسته و مشغول مسواک کردن است و پیراهن بر تن دارد و جامه ای بر روی آن پوشیده! متحیر ماندم، تصمیم گرفتم بدنش را ببینم که آیا شمشیرها بر روی پیکرش اثری گذاشته اند یا نه. عرض کردم: آقا تقاضا دارم همان پیراهن خود را به من لطف فرمایید تا برای تبرک داشته باشم. نگاهی به من نموده لبخند زد و گویا منظور مرا فهمیده بود. فرمود: یک جامه گران قیمت به تو خواهم داد. گفتم: نه، من جز این پیراهن چیزی دیگری نمی خواهم. پیراهن را از تن خارج نمود و بدن خود را نشان داد؛ به خدا قسم اثری از شمشیر در بدنش نبود! مأمون به سجده افتاد و به یاسر هزار دینار جایزه داده و گفت: خدا را شکر که گرفتار خون او نشدم.

بعد گفت: یاسر! آمدن این دختر نابکارم را به یاد دارم که پیش من آمد و گریه می کرد، اما از رفتن خود به جانب محمّد بن علی علیهما السلام چیزی به خاطرم نیست. یاسر گفت: به خدا پیوسته با شمشیر می زدی و من و ام الفضل تماشا می کردیم که بدنش را قطعه قطعه کردی و بعد شمشیر بر حلقومش گذاشتی و او را کشتی و مثل شتر دهانت کف کرده بود. گفت: الحمد للّه! آن گاه رو به من (ام فضل) نموده و گفت: به خدا اگر دو مرتبه بیایی و از او شکایت بکنی، تو را خواهم کشت! به یاسر نیز دستور داد که ده هزار دینار برایش ببر و فلان مادیان مرا ببر و تقاضا کن سوار شود و پیش ما بیاید و پیغام بده که بنی هاشم و سران مملکت و سپهداران همه در رکاب او باشند تا اینجا که می آید اول پیش او بروند و سلام کنند. یاسر دستور مأمون را انجام داد. همه پیش حضرت جواد علیه السلام آمدند. حضرت اجازه شرفیابی داد و فرمود: یاسر، این قراردادی است بین من و او! عرض کردم: آقا! حالا موقع سرزنش نیست، قسم به حق محمّد و علی علیهما السّلام، او مست شراب بود و چیزی نمی فهمید.

به اشراف و بزرگان کشور به جز عبد اللّه و حمزه پسران حسن نیز اجازه ورود داد؛ زیرا آن دو پیوسته از حضرت جواد علیه السلام پیش مأمون سخن چینی می کردند. بعد از جای حرکت کرد و با این جمعیت به جانب مأمون رهسپار شد. همین که چشم مأمون به آن جناب افتاد، از جای حرکت کرد و پیشانی مبارکش را بوسید و او را در جایگاه مخصوص در بالا نشاند و دستور داد مردم یک طرف بنشینند و شروع به عذر خواهی کرد. حضرت جواد علیه السلام فرمود: من یک نصیحتی به شما می کنم از من بپذیر، گفت: بفرمایید. فرمود این شراب مست کننده را ترک کن، مأمون گفت: پسر عمویت فدایت شود، پند شما را می پذیرم. -. الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۷۴ -

**[ترجمه]

بیان

ثمل الرجل بالكسر ثملا إذا أخذ فيه الشراب فهو ثمل أى نشوان و قال الفيروزآبادى الشهريه بالكسر ضرب من البراذين.

أقول: قال على بن عيسى (۳)

بعد إيراد هذا الخبر و هذه القصه عندى فيها نظر و أظنها موضوعه فإن أبا جعفر عليه السلام إنما كان يتزوج و يتسرى (۴) حيث كان بالمدينه و لم يكن المأمون بالمدينه فتشكو إليه ابنته (۵).

ص: ۷۱

۱- ۱.« قد» فعل امر من قاد يقود.

۲- ۲. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۰۷ و ۲۰۸.

۳- ۳. هو أبو الحسن بهاء الدين الاربلى صاحب كشف الغمّه.

۴- ۴. تسرى الرجل تسريا: اخذ سريه، و هى الأمه التى أنزلتها بيتا.

۵- ۵. و سيجى ء من الإرشاد فى الباب الآتى- ۴- تحت الرقم ۵ أنّها كتبت بذلك الى أبيها من المدينه، فتأمل.

فـإن قلت إنه جـاء حاجـا قلت إنه لم يكن ليشـرب فی تلـک الحال و أبو جعفر علیه السـلام مات ببغـداد و زوجته معه فأخته أين رأتها بعـد موته و كيف اجتمعتا و تلك بالمـدينه و هذه ببغداد و تلك الامرأه التی هی من ولد عمار بن ياسـر رضـی الله عنه فی المدينه تزوجها فكيف رأتها أم الفضل فقامت من فورها و شكت إلى أبيها كل هذا يجب أن ينظر فيه انتهی (۱).

أقول: كل ما ذكره من المقدمات التی بنی عليها رد الخبر فی محل المنع و لا يمكن رد الخبر المشـهور المتكرر فی جميع الكتب بمحض هذا الاستبعاد ثم اعلم أنه قد مضى بعض معجزاته فی باب شهاده أبيه عليه السلام.

۱- ۱. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۱۹ و ۲۲۰.

**[ترجمه]ثمل الرجل به کسر ثاء یعنی مرد مست شراب شد و نشئه شد. فیروزآبادی می گوید: الشهریه به کسر شین نوعی یابو است.

علی بن عیسی اربلی صاحب کشف الغمه پس از نقل این خبر می نویسد: این جریان به عقیده من ساختنی است زیرا زمانی که حضرت جواد علیه السلام در مدینه بود با زنان دیگر ازدواج می کرد و برای ام الفضل هوو می گرفت. در آن موقع، مأمون در مدینه نبود تا دخترش شکایت او را بکند.

اگر مدعی شوی که مأمون به عنوان حج به مدینه آمده بود، باز چنین چیزی صحیح نیست چون در آن حال شراب نمی خورد. در ضمن حضرت جواد علیه السلام در بغداد از دنیا رفت، ام الفضل نیز در بغداد بود؛ کجا خواهرش پس از فوت حضرت جواد او را دیده؟ و کی این دو با هم گفتگو کرده اند با اینکه یکی در مدینه و دیگری در بغداد بود!! این زنی که از اولاد عمار یاسر بوده و حضرت جواد علیه السلام در مدینه با او ازدواج کرده، ام الفضل کجا او را دید و فوراً پیش پدرش رفت و شکایت کرد؟!! تمام این مطالب قابل تأمل و دقت است. - . کشف الغمه ۲ : ۳۶۵ -

علامه مجلسی می نویسد: تمام مقدمات و ایرادهایی که بر این خبر نموده قابل رد است و نمی توان خبر مشهوری را که در تمام کتاب ها نوشته شده، به محض این استبعادها رد نمود. و بدان که برخی معجزات حضرت جواد در باب شهادت پدرش علیهما السلام گذشت

**[ترجمه]

باب ۴ تزویجه علیه السلام أم الفضل و ما جری فی هذا المجلس من الاحتجاج و المناظره

الأخبار

«۱»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب الْخَطِیبُ فِی تَارِیخِ بَغْدَادَ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَکْثَمَ: أَنَّ الْمَأْمُونَ خَطَبَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی تَصَاغَرَتِ الْأُمُورُ لِمَشِیَّتِهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِقْرَاراً بِرُبُوبِیَّتِهِ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ عَبْدِهِ وَ خِیَرَتِهِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ اللَّهَ جَعَلَ النِّکَاحَ الَّذِی رَضِیَهُ لِکَمَالِ سَبَبِ الْمُنَاسَبَهِ أَلَا وَ إِنِّی قَدْ زَوَّجْتُ زَیْنَبَ ابْنَتِی مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا أَمْهَرْنَاهَا عَنْهُ أَرْبَعَمِائَهِ دِرْهَمٍ وَ یُقَالُ إِنَّهُ علیه السلام کَانَ ابْنَ تِسْعِ سِنِینَ وَ أَشْهُرٍ وَ لَمْ یَزَلِ الْمَأْمُونُ مُتَوَافِراً عَلَی إِکْرَامِهِ وَ إِجْلَالِ قَدْرِهِ (۱).

**[ترجمه]مناقب: در تاریخ بغداد از یحیی بن اکثم نقل می کند که مأمون یک سخنرانی کرد و گفت:

حمد خدایی راست که امور در برابر خواست او کوچک هستند و نیست معبودی جز الله و من معترف به ربوبیت او هستم و صلوات خدا بر محمد بنده و برگزیده او! اما بعد، مردم! خداوند ازدواج را که پسندیده است، بهترین وسیله هم بستگی و پیوند قرار داده! بدانید من دخترم زینب را به ازدواج محمّد بن علی بن موسی الرضا علیهم السلام در آوردم و مهر او را که چهار صد درهم است، از طرف ایشان پرداختم.

گفته اند: در آن موقع امام جواد علیه السّلام نه سال و چند ماه داشت. مأمون پیوسته در اجلال و احترام ایشان کوشش می کرد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۲ -

**[ترجمه]

«۲»

مهج، [مهج الدعوات] بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي جَعْفَرِ بْنِ بَابَوَيْهِ رحمه الله عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَارِثِ النَّوْفَلِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي وَ كَانَ خَادِماً لِعَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا علیهما السلام: لَمَّا زَوَّجَ الْمَأْمُونُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا علیه السلام ابْنَتَهُ كَتَبَ إِلَيْهِ أَنَّ لِكُلِّ زَوْجَةٍ

صَدَاقاً مِنْ مَالِ زَوْجِهَا وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ أَمْوَالَنَا فِي الْآخِرَةِ مُؤَجَّلَةً مَذْخُورَةً هُنَاكَ كَمَا جَعَلَ أَمْوَالَكُمْ مُعَجَّلَةً فِي الدُّنْيَا وَ كَنَزَهَا هَاهُنَا وَ قَدْ أَمْهَرْتُ ابْنَتَكَ الْوَسَائِلَ إِلَى الْمَسَائِلِ وَ هِيَ مُنَاجَاةٌ دَفَعَهَا إِلَيَّ أَبِي [قَالَ دَفَعَهَا إِلَيَّ أَبِي مُوسَى] قَالَ دَفَعَهَا إِلَيَّ أَبِي جَعْفَرٌ علیه السلام قَالَ دَفَعَهَا إِلَيَّ مُحَمَّدٌ أَبِي قَالَ دَفَعَهَا إِلَيَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام أَبِي قَالَ دَفَعَهَا إِلَيَّ الْحُسَيْنُ أَبِي قَالَ دَفَعَهَا إِلَيَّ الْحَسَنُ علیه السلام أَخِي قَالَ دَفَعَهَا إِلَيَّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۲.

أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ دَفَعَهَا إِلَیَّ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ دَفَعَهَا إِلَیَّ جَبْرَئِیلُ علیه السلام قَالَ یَا مُحَمَّدُ رَبُّ الْعِزَّهِ یُقْرِئُکَ السَّلَامَ وَ یَقُولُ لَکَ هَذِهِ مَفَاتِیحُ کُنُوزِ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ فَاجْعَلْهَا وَسَائِلَکَ إِلَی مَسَائِلِکَ تَصِلُ إِلَی بُغْیَتِکَ فَتَنْجَحُ فِی طَلِبَتِکَ فَلَا تُؤْثِرْهَا فِی حَوَائِجِ الدُّنْیَا فَتَبْخَسَ بِهَا الْحَظَّ مِنْ آخِرَتِکَ وَ هِیَ عَشْرُ وَسَائِلَ إِلَی عَشَرَهِ مَسَائِلَ تَطْرُقُ بِهَا أَبْوَابَ الرَّغَبَاتِ-(۱) فَتُفْتَحُ وَ تَطْلُبُ بِهَا الْحَاجَاتِ فَتُنْجَحُ وَ هَذِهِ نُسْخَتُهَا ثُمَّ ذَکَرَ الْأَدْعِیَهَ عَلَی مَا سَیَأْتِی فِی مَوْضِعِهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی.

**[ترجمه]مهج الدعوات: ابراهیم بن محمّد بن حارث نوفلی می گوید: پدرم که خادم حضرت رضا علیه السّلام بود نقل کرد، وقتی مأمون دختر خود را به ازدواج حضرت جواد علیه السلام در آورد، ایشان نامه ای برای مأمون نوشت که خداوند برای هر زنی از اموال شوهرش مهری قرار داده، خداوند اموال و ثروت ما را در آخرت ذخیره نموده همان طوری که اموال شما را در همین دنیا پرداخته و گنج های آن در روی همین زمین است. مهر دختر تو را دعای «الوسائل الی المسائل» قرار دادم که مجموعه ای از مناجات هایی است که پدرم به من داده و فرموده است که پدرش موسی بن جعفر علیهما السلام به او عنایت کرده و ایشان از پدرش جعفر بن محمّد علیهما السلام و آن سرور از پدر خود محمّد بن علی علیهما السلام و ایشان از پدرش علی بن الحسین علیهما السلام و آن جناب از پدر خود حسین بن علی علیهما السلام و ایشان از برادرش امام حسن علیه السلام و حضرت امام حسن علیه السلام از پدر عزیز خود علی بن ابی طالب علیهما السلام و ایشان از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گرفته و آن سرور از جبرئیل دریافت داشته که پیغام از خدای عزیز آورده که یا محمّد! خدای بزرگ سلامت می رساند و می گوید: این مناجات ها کلید گنج های دنیا و آخرت است. اینها را وسیله رسیدن به آرزوهای خود قرار ده که به هدف می رسی و منظورت برآورده می شود ولی مبادا در هدف های دنیوی به کار بری که از آرزوهای بزرگ آخرت باز می مانی. اینها ده وسیله به سوی ده هدف است که اگر درهای آرزوها را با آنها بکوبی باز می شود و به خواسته خود می رسی. اینک نسخه آن دعاها... در بخش دعاها ان شاء اللّه ذکر خواهد شد. - . مهج الدعوات: -

**[ترجمه]

«۳»

ج، [الإحتجاج] عَنِ الرَّیَّانِ بْنِ شَبِیبٍ قَالَ: لَمَّا أَرَادَ الْمَأْمُونُ أَنْ یُزَوِّجَ ابْنَتَهُ أُمَّ الْفَضْلِ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام بَلَغَ ذَلِکَ الْعَبَّاسِیِّینَ فَغَلُظَ عَلَیْهِمْ وَ اسْتَنْکَرُوهُ مِنْهُ وَ خَافُوا أَنْ یَنْتَهِیَ الْأَمْرُ مَعَهُ إِلَی مَا انْتَهَی مَعَ الرِّضَا علیه السلام فَخَاضُوا فِی ذَلِکَ وَ اجْتَمَعَ مِنْهُمْ أَهْلُ بَیْتِهِ الْأَدْنَوْنَ مِنْهُ فَقَالُوا نَنْشُدُکَ اللَّهَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ أَنْ تُقِیمَ عَلَی هَذَا الْأَمْرِ الَّذِی عَزَمْتَ عَلَیْهِ مِنْ تَزْوِیجِ ابْنِ الرِّضَا(۲)

فَإِنَّا نَخَافُ أَنْ یَخْرُجَ بِهِ عَنَّا أَمْرٌ قَدْ مَلَّکَنَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ یَنْزِعَ مِنَّا عِزّاً قَدْ أَلْبَسَنَاهُ اللَّهُ وَ قَدْ عَرَفْتَ مَا بَیْنَنَا وَ بَیْنَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ قَدِیماً وَ حَدِیثاً وَ مَا کَانَ عَلَیْهِ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ قَبْلَکَ مِنْ تَبْعِیدِهِمْ وَ التَّصْغِیرِ بِهِمْ وَ قَدْ کُنَّا فِی وَهْلَهٍ مِنْ عَمَلِکَ مَعَ الرِّضَا علیه السلام مَا عَمِلْتَ فَکَفَانَا اللَّهُ الْمُهِمَّ مِنْ ذَلِکَ فَاللَّهَ اللَّهَ أَنْ تَرُدَّنَا إِلَی غَمٍّ قَدِ انْحَسَرَ عَنَّا وَ اصْرِفْ رَأْیَکَ عَنِ ابْنِ الرِّضَا وَ اعْدِلْ إِلَی مَنْ تَرَاهُ مِنْ أَهْلِ بَیْتِکَ یَصْلُحُ لِذَلِکَ دُونَ غَیْرِهِ-(۳) فَقَالَ لَهُمُ الْمَأْمُونُ أَمَّا مَا بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَ آلِ أَبِی طَالِبٍ فَأَنْتُمُ السَّبَبُ فِیهِ وَ لَوْ أَنْصَفْتُمُ الْقَوْمَ لَکَانُوا أَوْلَی بِکُمْ وَ أَمَّا مَا کَانَ یَفْعَلُهُ مَنْ قَبْلِی بِهِمْ فَقَدْ کَانَ قَاطِعاً لِلرَّحِمِ وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِکَ وَ اللَّهِ مَا نَدِمْتُ عَلَی مَا کَانَ

مِنِّی مِنِ اسْتِخْلَافِ الرِّضَا

۱- ۱. فی نسخه الکمبانیّ قد أثبت هنا رمز یج و هو سهو نشأ من سوء القراءه فی نسخه الأصل.

۲- ۲. و قیل انه کان زوجه ابنته قبل وفاه أبیه علیّ بن موسی علیهما السلام کما فی تذکره سبط ابن الجوزی ص ۲۰۲.

۳- ۳. قد مر فی ج ۴۹ ص ۳۱۱ من طبعتنا هذه ما ینفع فی هذا المقام فراجعه.

عليه السلام و لَقَدْ سَأَلْتُهُ أَنْ يَقُومَ بِالْأَمْرِ وَ أَنْزِعَهُ مِنْ نَفْسِی فَأَبَی وَ كانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَراً مَقْدُوراً وَ أَمَّا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ فَقَدِ اخْتَرْتُهُ لِتَبْرِيزِهِ عَلَی كَافَّهِ أَهْلِ الْفَضْلِ فِی الْعِلْمِ وَ الْفَضْلِ مَعَ صِغَرِ سِنِّهِ وَ الْأُعْجُوبَهِ فِيهِ بِذَلِكَ وَ أَنَا أَرْجُو أَنْ يَظْهَرَ لِلنَّاسِ مَا قَدْ عَرَفْتُهُ مِنْهُ فَيَعْلَمُونَ أَنَّ الرَّأْیَ مَا رَأَيْتُ فِيهِ فَقَالُوا لَهُ إِنَّ هَذَا الْفَتَی وَ إِنْ رَاقَكَ مِنْهُ هَدْيُهُ فَإِنَّهُ صَبِیٌّ لَا مَعْرِفَهَ لَهُ وَ لَا فِقْهَ فَأَمْهِلْهُ لِيَتَأَدَّبَ ثُمَّ اصْنَعْ مَا تَرَاهُ بَعْدَ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُمْ وَيْحَكُمْ إِنِّی أَعْرَفُ بِهَذَا الْفَتَی مِنْكُمْ وَ إِنَّ أَهْلَ هَذَا الْبَيْتِ عِلْمُهُمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَی وَ مَوَادِّهِ وَ إِلْهَامِهِ لَمْ تَزَلْ آبَاؤُهُ أَغْنِيَاءَ فِی عِلْمِ الدِّينِ وَ الْأَدَبِ عَنِ الرَّعَايَا النَّاقِصَهِ عَنْ حَدِّ الْكَمَالِ فَإِنْ شِئْتُمْ فَامْتَحِنُوا أَبَا جَعْفَرٍ بِمَا يَتَبَيَّنُ لَكُمْ بِهِ مَا وَصَفْتُ لَكُمْ مِنْ حَالِهِ قَالُوا قَدْ رَضِينَا لَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ لِأَنْفُسِنَا بِامْتِحَانِهِ فَخَلِّ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُ لِنَنْصِبَ مَنْ يَسْأَلُهُ بِحَضْرَتِكَ عَنْ شَیْ ءٍ مِنْ فِقْهِ الشَّرِيعَهِ فَإِنْ أَصَابَ فِی الْجَوَابِ عَنْهُ لَمْ يَكُنْ لَنَا اعْتِرَاضٌ فِی أَمْرِهِ وَ ظَهَرَ لِلْخَاصَّهِ وَ الْعَامَّهِ سَدِيدُ رَأْیِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فِيهِ وَ إِنْ عَجَزَ عَنْ ذَلِكَ فَقَدْ كُفِينَا الْخَطْبَ فِی مَعْنَاهُ فَقَالَ لَهُمُ الْمَأْمُونُ شَأْنَكُمْ وَ ذَلِكَ مَتَی أَرَدْتُمْ فَخَرَجُوا مِنْ عِنْدِهِ وَ اجْتَمَعَ رَأْيُهُمْ عَلَی مَسْأَلَهِ يَحْيَی بْنِ أَكْثَمَ وَ هُوَ يَوْمَئِذٍ قَاضِی الزَّمَانِ عَلَی أَنْ يَسْأَلَهُ مَسْأَلَهً لَا يَعْرِفُ الْجَوَابَ فِيهَا وَ وَعَدُوهُ بِأَمْوَالٍ نَفِيسَهٍ عَلَی ذَلِكَ وَ عَادُوا إِلَی الْمَأْمُونِ وَ سَأَلُوهُ أَنْ يَخْتَارَ لَهُمْ يَوْماً لِلِاجْتِمَاعِ فَأَجَابَهُمْ إِلَی ذَلِكَ فَاجْتَمَعُوا فِی الْيَوْمِ الَّذِی اتَّفَقُوا عَلَيْهِ وَ حَضَرَ مَعَهُمْ يَحْيَی بْنُ أَكْثَمَ وَ أَمَرَ الْمَأْمُونُ أَنْ يُفْرَشَ لِأَبِی جَعْفَرٍ دَسْتٌ (1) وَ يُجْعَلُ لَهُ فِيهِ مِسْوَرَتَانِ فَفُعِلَ ذَلِكَ وَ خَرَجَ أَبُو جَعْفَرٍ وَ هُوَ يَوْمَئِذٍ ابْنُ تِسْعِ سِنِينَ وَ أَشْهُرٍ فَجَلَسَ بَيْنَ الْمِسْوَرَتَيْنِ وَ جَلَسَ يَحْيَی بْنُ أَكْثَمَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ قَامَ النَّاسُ فِی مَرَاتِبِهِمْ وَ الْمَأْمُونُ جَالِسٌ فِی دَسْتٍ مُتَّصِلٍ بِدَسْتِ أَبِی جَعْفَرٍ عَلَيْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ

۱- ۱. الدست هنا صدر البيت و هو معرب، يقال له بالفارسيه اليوم« شاه نشين».

فَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ لِلْمَأْمُونِ يَأْذَنُ لِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ أَسْأَلَ أَبَا جَعْفَرٍ عَنْ مَسْأَلَةٍ فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ اسْتَأْذِنْهُ فِي ذَلِكَ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ فَقَالَ أَ تَأْذَنُ لِي جُعِلْتُ فِدَاكَ فِي مَسْأَلَةٍ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام سَلْ إِنْ شِئْتَ قَالَ يَحْيَى مَا تَقُولُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فِي مُحْرِمٍ قَتَلَ صَيْداً فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام قَتَلَهُ فِي حِلٍّ أَوْ حَرَمٍ عَالِماً كَانَ الْمُحْرِمُ أَوْ جَاهِلًا قَتَلَهُ عَمْداً أَوْ خَطَأً حُرّاً كَانَ الْمُحْرِمُ أَوْ عَبْداً صَغِيراً كَانَ أَوْ كَبِيراً مُبْتَدِئاً بِالْقَتْلِ أَوْ مُعِيداً مِنْ ذَوَاتِ الطَّيْرِ كَانَ الصَّيْدُ أَمْ مِنْ غَيْرِهَا مِنْ صِغَارِ الصَّيْدِ أَمْ مِنْ كِبَارِهَا مُصِرّاً عَلَى مَا فَعَلَ أَوْ نَادِماً فِي اللَّيْلِ كَانَ قَتْلُهُ لِلصَّيْدِ أَمْ فِي النَّهَارِ مُحْرِماً كَانَ بِالْعُمْرَةِ إِذْ قَتَلَهُ أَوْ بِالْحَجِّ كَانَ مُحْرِماً فَتَحَيَّرَ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ وَ بَانَ فِي وَجْهِهِ الْعَجْزُ وَ الِانْقِطَاعُ وَ لَجْلَجَ حَتَّى عَرَفَ جَمَاعَةُ أَهْلِ الْمَجْلِسِ أَمْرَهُ (1) فَقَالَ الْمَأْمُونُ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى هَذِهِ النِّعْمَةِ وَ التَّوْفِيقِ لِي فِي الرَّأْيِ ثُمَّ نَظَرَ إِلَى أَهْلِ بَيْتِهِ فَقَالَ لَهُمْ أَ عَرَفْتُمُ الْآنَ مَا كُنْتُمْ تُنْكِرُونَهُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقَالَ لَهُ أَ تَخْطُبُ يَا أَبَا جَعْفَرٍ فَقَالَ نَعَمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ اخْطُبْ لِنَفْسِكَ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَدْ رَضِيتُكَ لِنَفْسِي وَ أَنَا مُزَوِّجُكَ أُمَّ الْفَضْلِ ابْنَتِي وَ إِنْ رَغِمَ قَوْمٌ لِذَلِكَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام الْحَمْدُ لِلَّهِ إِقْرَاراً بِنِعْمَتِهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِخْلَاصاً لِوَحْدَانِيَّتِهِ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ بَرِيَّتِهِ وَ الْأَصْفِيَاءِ مِنْ عِتْرَتِهِ أَمَّا بَعْدُ فَقَدْ كَانَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَى الْأَنَامِ أَنْ أَغْنَاهُمْ بِالْحَلَالِ عَنِ الْحَرَامِ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ أَنْكِحُوا الْأَيامى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبادِكُمْ وَ إِمائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَراءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ ثُمَّ إِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى يَخْطُبُ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ عَبْدِ اللَّهِ الْمَأْمُونِ وَ قَدْ بَذَلَ لَهَا مِنَ الصَّدَاقِ مَهْرَ جَدَّتِهِ فَاطِمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام وَ هُوَ خَمْسُمِائَةِ دِرْهَمٍ جِيَاداً فَهَلْ زَوَّجْتَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِهَا عَلَى هَذَا الصَّدَاقِ الْمَذْكُورِ

١- ١. عجزه خ ل.

فَقَالَ الْمَأْمُونُ نَعَمْ قَدْ زَوَّجْتُکَ یَا أَبَا جَعْفَرٍ أُمَّ الْفَضْلِ ابْنَتِی عَلَی الصَّدَاقِ الْمَذْکُورِ فَهَلْ قَبِلْتَ النِّکَاحَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام قَدْ قَبِلْتُ ذَلِکَ وَ رَضِیتُ بِهِ فَأَمَرَ الْمَأْمُونُ أَنْ یَقْعُدَ النَّاسُ عَلَی مَرَاتِبِهِمْ فِی الْخَاصَّهِ وَ الْعَامَّهِ قَالَ الرَّیَّانُ وَ لَمْ نَلْبَثْ أَنْ سَمِعْنَا أَصْوَاتاً تُشْبِهُ أَصْوَاتَ الْمَلَّاحِینَ فِی مُحَاوَرَاتِهِمْ فَإِذَا الْخَدَمُ یَجُرُّونَ سَفِینَهً مَصْنُوعَهً مِنْ فِضَّهٍ مَشْدُودَهً بِالْحِبَالِ مِنَ الْإِبْرِیسَمِ عَلَی عَجَلَهٍ مَمْلُوَّهً مِنَ الْغَالِیَهِ ثُمَّ أَمَرَ الْمَأْمُونُ أَنْ تُخْضَبَ لِحَاءُ الْخَاصَّهِ مِنْ تِلْکَ الْغَالِیَهِ ثُمَّ مُدَّتْ إِلَی دَارِ الْعَامَّهِ فَتَطَیَّبُوا مِنْهَا وَ وُضِعَتِ الْمَوَائِدُ فَأَکَلَ النَّاسُ وَ خَرَجَتِ الْجَوَائِزُ إِلَی کُلِّ قَوْمٍ عَلَی قَدْرِهِمْ فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ وَ بَقِیَ مِنَ الْخَاصَّهِ مَنْ بَقِیَ قَالَ الْمَأْمُونُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِنْ رَأَیْتَ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَنْ تَذْکُرَ الْفِقْهَ الَّذِی (۱)

فَصَّلْتَهُ مِنْ وُجُوهٍ مِنْ قَتْلِ الْمُحْرِمِ لِنَعْلَمَهُ وَ نَسْتَفِیدَهُ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام نَعَمْ إِنَّ الْمُحْرِمَ إِذَا قَتَلَ صَیْداً فِی الْحِلِّ وَ کَانَ الصَّیْدُ مِنْ ذَوَاتِ الطَّیْرِ وَ کَانَ مِنْ کِبَارِهَا فَعَلَیْهِ شَاهٌ فَإِنْ أَصَابَهُ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْجَزَاءُ مُضَاعَفاً وَ إِذَا قَتَلَ فَرْخاً فِی الْحِلِّ فَعَلَیْهِ حَمَلٌ قَدْ فُطِمَ مِنَ اللَّبَنِ وَ إِذَا قَتَلَهُ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْحَمَلُ وَ قِیمَهُ الْفَرْخِ فَإِذَا کَانَ مِنَ الْوَحْشِ وَ کَانَ حِمَارَ وَحْشٍ فَعَلَیْهِ بَقَرَهٌ وَ إِنْ کَانَ نَعَامَهً فَعَلَیْهِ بَدَنَهٌ وَ إِنْ کَانَ ظَبْیاً فَعَلَیْهِ شَاهٌ وَ إِنْ کَانَ قَتَلَ شَیْئاً مِنْ ذَلِکَ فِی الْحَرَمِ فَعَلَیْهِ الْجَزَاءُ مُضَاعَفاً هَدْیاً بَالِغَ الْکَعْبَهِ وَ إِذَا أَصَابَ الْمُحْرِمُ مَا یَجِبُ عَلَیْهِ الْهَدْیُ فِیهِ وَ کَانَ إِحْرَامُهُ بِالْحَجِّ نَحَرَهُ بِمِنًی وَ إِنْ کَانَ إِحْرَامُهُ بِالْعُمْرَهِ نَحَرَهُ بِمَکَّهَ وَ جَزَاءُ الصَّیْدِ عَلَی الْعَالِمِ وَ الْجَاهِلِ سَوَاءٌ وَ فِی الْعَمْدِ عَلَیْهِ الْمَأْثَمُ وَ هُوَ مَوْضُوعٌ عَنْهُ فِی الْخَطَاءِ وَ الْکَفَّارَهُ عَلَی الْحُرِّ فِی نَفْسِهِ وَ عَلَی السَّیِّدِ فِی عَبْدِهِ وَ الصَّغِیرُ لَا کَفَّارَهَ عَلَیْهِ وَ هِیَ عَلَی الْکَبِیرِ وَاجِبَهٌ وَ النَّادِمُ یُسْقِطُ نَدَمُهُ عَنْهُ عِقَابَ الْآخِرَهِ وَ الْمُصِرُّ یَجِبُ عَلَیْهِ الْعِقَابُ فِی الْآخِرَهِ فَقَالَ الْمَأْمُونُ أَحْسَنْتَ یَا أَبَا جَعْفَرٍ أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَیْکَ فَإِنْ رَأَیْتَ أَنْ تَسْأَلَ یَحْیَی

۱- ۱. فیما فصلته خ ل.

عَنْ مَسْأَلَةٍ كَمَا سَأَلَكَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام لِيَحْيَى أَسْأَلُكَ قَالَ ذَلِكَ إِلَيْكَ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ عَرَفْتُ جَوَابَ مَا تَسْأَلُنِي عَنْهُ وَ إِلَّا اسْتَفَدْتُهُ مِنْكَ فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام أَخْبِرْنِي عَنْ رَجُلٍ نَظَرَ إِلَى امْرَأَةٍ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ فَكَانَ نَظَرُهُ إِلَيْهَا حَرَاماً عَلَيْهِ فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ حَلَّتْ لَهُ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ حَرُمَتْ عَلَيْهِ فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ الْعَصْرِ حَلَّتْ لَهُ فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ حَرُمَتْ عَلَيْهِ فَلَمَّا دَخَلَ وَقْتُ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ حَلَّتْ لَهُ فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ انْتِصَافِ اللَّيْلِ حَرُمَتْ عَلَيْهِ فَلَمَّا طَلَعَ الْفَجْرُ حَلَّتْ لَهُ مَا حَالُ هَذِهِ الْمَرْأَةِ وَ بِمَا ذَا حَلَّتْ لَهُ وَ حَرُمَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ لَا وَ اللَّهِ لَا أَهْتَدِي إِلَى جَوَابِ هَذَا السُّؤَالِ وَ لَا أَعْرِفُ الْوَجْهَ فِيهِ فَإِنْ رَأَيْتَ أَنْ تُفِيدَنَاهُ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام هَذِهِ أَمَةٌ لِرَجُلٍ مِنَ النَّاسِ نَظَرَ إِلَيْهَا أَجْنَبِيٌّ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ فَكَانَ نَظَرُهُ إِلَيْهَا حَرَاماً عَلَيْهِ فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ ابْتَاعَهَا مِنْ مَوْلَاهَا فَحَلَّتْ لَهُ فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الظُّهْرِ أَعْتَقَهَا فَحَرُمَتْ عَلَيْهِ فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ الْعَصْرِ تَزَوَّجَهَا فَحَلَّتْ لَهُ فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ الْمَغْرِبِ ظَاهَرَ مِنْهَا فَحَرُمَتْ عَلَيْهِ فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ كَفَّرَ عَنِ الظِّهَارِ فَحَلَّتْ لَهُ فَلَمَّا كَانَ نِصْفُ اللَّيْلِ طَلَّقَهَا وَاحِدَةً فَحَرُمَتْ عَلَيْهِ فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الْفَجْرِ رَاجَعَهَا فَحَلَّتْ لَهُ قَالَ فَأَقْبَلَ الْمَأْمُونُ عَلَى مَنْ حَضَرَهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ فَقَالَ لَهُمْ هَلْ فِيكُمْ مَنْ يُجِيبُ هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ بِمِثْلِ هَذَا الْجَوَابِ أَوْ يَعْرِفُ الْقَوْلَ فِيمَا تَقَدَّمَ مِنَ السُّؤَالِ قَالُوا لَا وَ اللَّهِ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَعْلَمُ وَ مَا رَأَى فَقَالَ وَيْحَكُمْ إِنَّ أَهْلَ هَذَا الْبَيْتِ خُصُّوا مِنَ الْخَلْقِ بِمَا تَرَوْنَ مِنَ الْفَضْلِ وَ إِنَّ صِغَرَ السِّنِّ فِيهِمْ لَا يَمْنَعُهُمْ مِنَ الْكَمَالِ.

أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله افْتَتَحَ دَعْوَتَهُ بِدُعَاءِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ هُوَ ابْنُ عَشْرِ سِنِينَ وَ قَبِلَ مِنْهُ الْإِسْلَامَ وَ حَكَمَ لَهُ بِهِ وَ لَمْ يَدْعُ أَحَداً فِي سِنِّهِ غَيْرَهُ وَ بَايَعَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ عليهما السلام وَ هُمَا ابْنَا دُونِ السِّتِّ سِنِينَ وَ لَمْ يُبَايِعْ صَبِيّاً غَيْرَهُمَا أَ وَ لَا تَعْلَمُونَ مَا اخْتَصَّ اللَّهُ بِهِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ وَ أَنَّهُمْ ذُرِّيَّةٌ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ يَجْرِي لِآخِرِهِمْ مَا يَجْرِي لِأَوَّلِهِمْ فَقَالُوا صَدَقْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ نَهَضَ الْقَوْمُ

فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَحْضَرَ النَّاسَ وَ حَضَرَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام وَ سَارَ الْقُوَّادُ وَ الْحُجَّابُ وَ الْخَاصَّةُ وَ الْعُمَّالُ لِتَهْنِئَهِ الْمَأْمُونِ وَ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام فَأُخْرِجَتْ ثَلَاثَهُ أَطْبَاقٍ مِنَ الْفِضَّهِ فِيهَا بَنَادِقُ مِسْكٍ وَ زَعْفَرَانٍ مَعْجُونٍ فِی أَجْوَافِ تِلْكَ الْبَنَادِقِ رِقَاعٌ مَكْتُوبَهٌ بِأَمْوَالٍ جَزِيلَهٍ وَ عَطَايَا سَنِيَّهٍ وَ إِقْطَاعَاتٍ فَأَمَرَ الْمَأْمُونُ بِنَثْرِهَا عَلَى الْقَوْمِ مِنْ خَاصَّتِهِ فَكَانَ كُلُّ مَنْ وَقَعَ فِی يَدِهِ بُنْدُقَهٌ أَخْرَجَ الرُّقْعَهَ الَّتِی فِيهَا وَ الْتَمَسَهُ فَأُطْلِقَ يَدُهُ لَهُ وَ وُضِعَتِ الْبِدَرُ فَنُثِرَ مَا فِيهَا عَلَى الْقُوَّادِ وَ غَيْرِهِمْ وَ انْصَرَفَ النَّاسُ وَ هُمْ أَغْنِيَاءُ بِالْجَوَائِزِ وَ الْعَطَايَا وَ تَقَدَّمَ الْمَأْمُونُ بِالصَّدَقَهِ عَلَى كَافَّهِ الْمَسَاكِينِ وَ لَمْ يَزَلْ مُكْرِماً لِأَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام مُعَظِّماً لِقَدْرِهِ مُدَّهَ حَيَاتِهِ يُؤْثِرُهُ عَلَى وُلْدِهِ وَ جَمَاعَهِ أَهْلِ بَيْتِهِ (١).

فس، [تفسير القمی] محمد بن الحسن عن محمد بن عون النصيبی قال: لما أراد المأمون و ذكره نحوه- شا، [الإرشاد] روی الحسن بن محمد بن سليمان عن علی بن إبراهيم عن أبيه عن الريان بن شبيب: مثله (٢)

**[ترجمه]احتجاج: ريان بن شبيب می گويد: وقتی مأمون تصميم گرفت دختر خود ام الفضل را به ازدواج حضرت جواد عليه السلام در آورد، اين خبر به بنی عباس رسيد! آنها ناراحت شدند و اين وصلت را كاری ناپسند شمردند. می ترسيدند كه كار او نيز به همان كاری منتهی شود كه با حضرت رضا عليه السّلام كرد. (آنها در اين زمينه) خيلی با او حرف زدند. گروهی از خويشاوندان نزديكش اجتماع كرده پيش مأمون رفتند و او را قسم دادند كه مبادا اين تصميم را اجرا كنی و دختر خود را به ازدواج پسر حضرت رضا عليهما السلام در آوری! ما می ترسيم امتيازی كه خداوند به اين خانواده ارزانی داشته از ما سلب شود و اين عزت و شكوه از ميان فاميل ما رخت بربندد! تو خود می‌دانی كه بين ما دو فاميل از قديم چه اختلاف هايی وجود داشته، اطلاع داری كه خلفای راشدين با آنها چگونه رفتار كرده اند! آنها را تبعيد كرده و كوچک می شماردند. ما از كاری كه نسبت به حضرت رضا عليه السلام نمودی خيلی ناراحت شديم ولی خداوند چاره او را كرد. تو را به خدا قسم می دهم كه ديگر ما را دچار اندوه و ناراحتی نكنی و از ازدواج با پسر حضرت رضا عليه السلام برگرد و هر كدام از خويشاوندان خود را كه شايسته اند برای اين كار انتخاب كن.

مأمون به آنها گفت: اما اختلافی كه بين شما و اولاد ابو طالب است، علت آن شما هستيد؛ اگر واقعا انصاف داشته باشيد آنها به اين مقام از شما شايسته ترند. و اما عملی كه خلفای قبل از من نسبت به ايشان روا داشته اند كار خوبی نبوده! قطع رحم و پيوند خويشاوندی كرده اند و من از چنين كاری، به خدا پناه می برم. خدا شاهد است كه از ولايت عهدی حضرت رضا عليه السلام پشيمان نيستم. من از او تقاضا كردم كه خليفه باشد و من خود را خلع نمايم اما او نپذيرفت خدا مقدرات خود را انجام داد.

ولی انتخاب ابو جعفر محمّد بن علی عليهما السلام نيز به واسطه عظمت و جلالت او بر تمام دانشمندان و برتری علمی او نسبت به تمام علماست با همين سن كمی كه دارد. آری شگفت انگيز همين است. اميدوارم بعد برای مردم آشكار گردد كه او دارای چه شخصيتی است و بفهمند، آنچه من صلاح ديده ام، مصلحت همان بوده.

گفتند: اين پسر گر چه به نظر تو خيلی بزرگ جلوه نموده اما هنوز كودكی است كه اطلاعی ندارد و به علم فقه و دين وارد نيست. اجازه بده تربيت شود و دانش بياموزد آنگاه چنين كاری را بكن. گفت: من از شما بهتر اين خانواده را می شناسم. اينها علم را از جانب خدا می گيرند و به آنها الهام می شود! آباء و اجداد پاكش پيوسته بی نياز از علم و دانش ناقص بشر بوده اند.

اگر مایلید او را آزمایش کنید تا آنچه در باره او توضیح دادم، برای شما آشکار شود.

گفتند: یا امیر المؤمنین! ما راضی هستیم که او را آزمایش کنیم! اجازه بده یک نفر را انتخاب کنیم که در حضور شما از او سؤالهائی از مسائل دینی بنماید، اگر از عهده جواب برآمد، ما اعتراضی نخواهیم داشت و برای تمام مردم آشکار می شود که شما انتخابی به جا کرده اید؛ و در صورتی که فرو ماند، دیگر ما از بحث و گفتگو و ناراحتی در این مورد آسوده خواهیم شد. مأمون گفت: بسیار خوب، تعیین وقت و شخص با شما! هر وقت مایلید قرار بگذارید.

آنها مرخص شدند و پس از مشورت قرار گذاشتند که یحیی بن اکثم را که آن روز قاضی القضات بود برای سؤال دعوت کنند و از او بخواهند سؤالی انتخاب کند که جوابش را ندانند. پس یحیی بن اکثم را پنهانی دیدند و به او وعده جایزه های زیادی از اشیاء گران بها دادند. پیش مأمون برگشتند و تقاضا کردند که روزی را برای آزمایش تعیین کند، قبول کرد.

در روز معین جمع شدند. یحیی بن اکثم نیز آمد. مأمون دستور داد برای حضرت جواد علیه السلام جایگاه مخصوصی ترتیب دهند و دو پشتی بگذارند. یحیی ابن اکثم نیز نشست. هر کدام از رجال مملکت در جای خود قرار گرفتند. مأمون در جایگاهی که پهلوی حضرت جواد علیه السلام برایش ترتیب داده بودند نشست.

یحیی بن اکثم رو به مأمون نموده و گفت: یا امیر المؤمنین! اجازه میفرمایید از ابو جعفر سؤالی بکنم؟ مأمون در پاسخ او گفت: از خود آن جناب اجازه بگیر، یحیی رو به حضرت جواد کرده گفت: فدایت شوم! اجازه می فرمایی سؤالی بکنم؟ فرمود: اگر می خواهی سؤال کن.

یحیی گفت: چه می فرمایید در باره شخصی که محرم است و صید حرم را کشته؟

امام جواد علیه السلام فرمود: داخل مکه این صید را نموده یا خارج از مکه؟ می دانسته نباید صید کند یا نمی دانسته؟ عمداً صید کرده یا تیرش خطا کرده؟ آن شخص آزاد بوده یا بنده و غلام؟ صغیر بوده یا کبیر؟ مرتبه اولی است که این کار را کرده یا مرتبه چندم است؟ صیدی که کرده پرنده بوده یا غیر پرنده؟ شکار کوچک بوده یا بزرگ؟ هنوز از کار خود پشیمان نشده یا پشیمان است؟ شب صید کرده یا روز؟ به عنوان حج احرام بسته بوده یا به عنوان عمره؟

یحیی مات و مبهوت شد و آشکارا در چهره اش شکست و ناتوانی خوانده می شد و زبانش به لکنت افتاد و تمام حضار متوجه شدند، مأمون گفت: خدا را سپاس گزارم بر این نعمت که به من عنایت کرده که نظر و رأیم چنین درست است و نگاهی به خویشاوندان خود کرده، گفت: حالا مقام او را فهمیدید؟ آنگاه رو به جانب حضرت جواد علیه السلام کرده گفت: آیا مایلی از دختر من خواستگاری نمایی؟ فرمود: آری، مأمون گفت: پس دختر مرا برای خود به عقد ازدواج درآور. من به دامادی شما افتخار می کنم و دخترم ام الفضل را به ازدواج شما در می آورم، گر چه بر خلاف نظر گروهی از مردم است.

حضرت جواد علیه السلام چنین شروع کرد: حمد خدای راست به خاطر اقرار به نعمت او و معبودی جز او نیست به خاطر اخلاص برای یگانگی او و صلوات خدا بر محمد آقای مخلوقاتش و برگزیدگان از عترت او.

اما بعد، یکی از نعمتهای ارجمند خدا بر مردم این است که وسیله اطفاء غریزه جنسی را برای مردم از راه حلال قرار داده تا به راه حرام کشانده نشوند و در قرآن می فرماید: «وَ أَنْكِحُوا الْأَيامى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبادِكُمْ وَ إِمائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَراءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ. - . نور / ۳۲ - »، {بی همسران خود، و غلامان و کنیزان درستکارتان را همسر دهید. اگر تنگدستند، خداوند آنان را از فضل خویش بی نیاز خواهد کرد، و خدا گشایشگر داناست.}

اینک محمّد بن علی بن موسی علیهم السلام ام الفضل دختر عبد اللَّه مأمون را خواستگاری می کند و مهر او را مطابق با مهر جده اش فاطمه زهرا دختر محمّد صلی اللَّه علیهما که معادل پانصد درهم کامل است قرار می دهد. یا امیر المؤمنین! آیا شما با همین مهر دختر خود را به ازدواج من در می آوری؟

مأمون گفت: دخترم ام الفضل را به ازدواج شما در آوردم با همین مهر که فرمودید. آیا شما این ازدواج را می پذیری؟ فرمود: آری راضی و خشنودم.

مأمون دستور داد مردم از خواص و عوام در مراتب خود قرار گیرند. ریان گفت: چیزی نگذشت که سر و صدا به گوش رسید، صدایی شبیه گفتگوهای قایق رانان و ملاح ها! در این موقع دیدیم یک کشتی از نقره را که ریسمانهای ابریشم به آن بسته اند، با سرعت به طرف مجلس می کشند؛ کشتی پر از عطر و بوی خوش بود! دستور داد سر و صورت شخصیت های بزرگ مملکت را با آن غالیه ها عطرآگین کنند سپس گفت: کشتی را به سالنی که سایر شرکت کنندگان مجلس از مردم عادی قرار دارند ببرند و بر سر و صورت آنها عطر بپاشند. سفره ها گسترده شد و شروع به غذا خوردن کردند، جایزه حضار به مقدار موقعیت و شخصیت آنها داده شد.

وقتی مردم متفرق شدند و فقط خواص و رجال مملکت باقی ماندند، مأمون رو به جانب حضرت جواد علیه السلام کرده گفت: اگر صلاح بدانید، توضیحی را که در باره صید حرم دادید، با تقسیم بندی مختلفی که برای آن نمودید بدهید تا استفاده کنیم.

فرمود: بسیار خوب. محرم اگر در خارج از حرم شکاری بنماید و آن شکار پرنده بزرگی باشد، باید یک گوسفند بکشد. اگر این کار را در حرم بنماید، باید دو گوسفند بکشد. اگر جوجه ای را خارج از حرم صید کند، باید بره ای که از شیر گرفته شده بکشد و در صورتی که داخل حرم باشد، بره به اضافه قیمت جوجه را می دهد؛ در صورتی که صید از حیوانات وحشی و گورخر باشد باید یک گاو بکشد. اگر شتر مرغ باشد باید شتری پنج ساله بکشد. اگر شکار او آهو باشد باید گوسفندی بکشد. هر کدام از اینها را داخل حرم شکار کند کیفرش دو برابر می شود و قربانی که باید به کعبه برسد. اگر محرم کاری کرد که قربانی بر او واجب شد، در صورتی که احرام به حج بسته باشد، باید قربانی خود را در منی بکشد و چنانچه احرام به عمره بسته است در مکه می کشد.

کیفر شکار برای کسی که عالم و یا جاهل باشد مساوی است. در مورد کسی که عمدا صید کرده، غیر از جریمه گناه نیز کرده است ولی بر کسی که به خطا این صید را نموده، گناهی نیست. شخص حر و آزاد، کفاره را از مال خود می پردازد ولی در مورد بنده، آقایش باید آن را بدهد. صغیر کفاره نمی دهد، ولی بر شخص کبیر واجب است. کسی که پشیمان شود، عقاب و

عذاب آخرت از او برداشته می شود ولی شخصی که اصرار ورزد، در آخرت عذاب می شود.

مأمون گفت: احسن یا ابا جعفر! اگر صلاح بدانی یک سؤال از یحیی بفرما، همانطور که ایشان از شما سؤال کرد. حضرت جواد علیه السلام به یحیی فرمود: اجازه می دهی از تو سؤال کنم؟ عرض کرد: بسته به میل شما است فدایت شوم! اگر جواب را دانستم بهتر، در صورتی که ندانم از شما استفاده می کنم.

فرمود: این کدام زن است که اگر مردی صبح به او نگاه کند حرام است. نزدیک ظهر حلال می شود. بعد از ظهر حرام می گردد. عصر حلال است. پس از غروب آفتاب حرام می شود. بعد از نماز عشاء حلال است. نیمه شب برای او حرام می شود. پس از اذان صبح بر او حلال می گردد. این چه زنی است و چطور می شود که چنین حلال و حرام می گردد.

یحیی گفت: خدا را شاهد می گیرم که جواب این سؤال را نمی دانم و به علل حلال شدن و حرام شدن او وارد نیستم. اگر صلاح بدانید توضیح دهید تا استفاده کنیم.

فرمود: این زن کنیز مردی است که شخص بیگانه ای به او نگاه می کند که حرام است. همان شخص نزدیک ظهر کنیز را خریداری می نماید حلال می شود. ظهر او را آزاد می کند حرام می شود. بعد از ظهر با او ازدواج می نماید حلال می گردد. موقع مغرب با او ظهار می کند حرام می شود. بعد از نماز عشا کفاره ظهار را می دهد باز حلال می گردد. نیمه شب او را طلاق رجعی می دهد حرام می گردد. سحرگاه به او رجوع می کند باز حلال می شود.

در این موقع مأمون روی به حاضرین از خویشاوندان خود نموده گفت، کسی از شماها می تواند این سؤال را چنین جوابی دهد یا آن سؤال قبلی را می تواند آن طور مفصل توضیح دهد؟ گفتند: نه به خدا شما بهتر تشخیص داده بودید. گفت: این خانواده دارای چنین امتیازی هستند که علم و دانش در کودکی به آنها افاضه و لطف می شود و کمی سن آنان را از کمال باز نمی دارد.

مگر شما نمی دانید که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در ابتدای دعوت خود امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام را به ایمان دعوت کرد و در سن ده سالگی اسلام او را پذیرفت ولی کودک دیگری را در این سن دعوت نکرد. و با حسن و حسین علیهما السّلام بیعت کرد با اینکه سن آنها از شش سال کمتر بود و با کودک دیگری چنین رفتار نکرد؟ مشاهده می کنید که اینها دارای چه امتیازی هستند و همه به یکدیگر پیوسته اند. آن شخصیت و مقامی که اولی دارد، آخری نیز دارای همان مقام است و آنچه آخری داراست اولی نیز همان را دارد. گفتند: صحیح می گویی یا امیر المؤمنین! سپس از جای حرکت نموده متفرق شدند.

صبح روز بعد مردم اجتماع نمودند و حضرت جواد علیه السلام نیز تشریف آورد! سپه داران و فرمانروایان و برجستگان مملکت از شخصیت های مقرب دستگاه مأمون و سایر کارکنان آن دستگاه برای تهنیت به مأمون و حضرت جواد علیه السلام وارد شدند. سه طبق پولهای نقره که داخل آنها گوی هایی از مشک و زعفران بود و درون گوی ها کاغذهایی قرار داشت که جوائز با ارزشی از پول نقد یا عطای بزرگ و یا ملک و باغ نوشته شده بود. مامون دستور داد آن طبق ها را بر سر خواص

مملکت بپاشند. هر کس گویی را برمی داشت و کاغذ داخل آن را خارج می کرد و جایزه خود را می گرفت. بدره های زر را نیز بر سر فرماندهان سپاه و دیگران پاشیدند. مردم از آن مجلس با ثروت فراوان خارج شدند. مأمون به تمام تهیدستان و بیچارگان کمک فراوانی کرد و پیوسته حضرت جواد علیه السلام را تا زنده بود احترام می کرد و او را بر خویشاوندان و فرزندان خود مقدم می داشت. - . احتجاج ۲ : ۴۴۶ -

در تفسیر قمی و ارشاد نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . ارشاد: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

الوهله الفزعه و وهل عنه غلط فیه و نسیه و برز تبریزا فاق أصحابه فضلا و الهدی السیره و الهیئه و الطریقه و المسوره بکسر المیم متکأ من أدم.

**[ترجمه]وهله به معنای ترس است و عبارت وهل عنه یعنی در مورد او سخت گرفت و آن را فراموش کرد و عبارت برّز تبریزا یعنی از حیث فضل بر اصحابش فائق آمد و هدی به معنای سیره و هیأت و راه است و مسوره به کسر میم، پشتی چرمینه را گویند.

**[ترجمه]

«۴»

فِ: قَالَ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیُّ فِی یَوْمَ تَزَوَّجَ أُمَّ الْفَضْلِ ابْنَهَ الْمَأْمُونِ یَا مَوْلَایَ لَقَدْ عَظُمَتْ عَلَیْنَا بَرَکَهُ هَذَا الْیَوْمِ فَقَالَ یَا أَبَا هَاشِمٍ عَظُمَتْ بَرَکَاتُ اللَّهِ عَلَیْنَا فِیهِ قُلْتُ نَعَمْ یَا مَوْلَایَ فَمَا أَقُولُ فِی الْیَوْمِ فَقَالَ تَقُولُ فِیهِ خَیْراً فَإِنَّهُ یُصِیبُکَ قُلْتُ یَا مَوْلَایَ أَفْعَلُ هَذَا وَ لَا أُخَالِفُهُ قَالَ إِذاً تَرْشُدَ وَ لَا تَرَی إِلَّا خَیْراً(۳).

**[ترجمه]تحف العقول: ابو هاشم جعفری می گوید: روز ازدواج حضرت جواد علیه السلام با دختر مأمون ام الفضل، به آن جناب عرض کردم: امروز برای ما برکت زیادی داشت! فرمود: ابو هاشم، نعمتهای خدا و برکت های او در امروز بر ما افزون شده است. گفتم: پس در باره امروز چه بگویم؟ فرمود: خوشبین باش تا نتیجه اش را دریابی. عرض کردم از دستور شما سرپیچی نخواهم کرد! فرمود: در این صورت رستگار می شوی و جز نیکی نخواهی دید. - . تحف العقول: ۴۷۹ -

**[ترجمه]

«۵»

شا، [الإرشاد] رَوَی النَّاسُ: أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ کَتَبَتْ إِلَی أَبِیهَا مِنَ الْمَدِینَهِ تَشْکُو أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام وَ تَقُولُ إِنَّهُ یَتَسَرَّی عَلَیَّ وَ یُغِیرُنِی

فَكَتَبَ الْمَأْمُونُ يَا بُنَيَّهِ إِنَّا

ص: ٧٩

١- ١. الاحتجاج ص ٢٢٧- ٢٢٩.

٢- ٢. الإرشاد ص ٢٩٩- ٣٠٤.

٣- ٣. تحف العقول ص ٤٧٩- ط الإسلاميه.

لَمْ نُزَوِّجْکِ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام لِتَحْرُمَ عَلَیْهِ حَلَالًا وَ لَا تُعَاوِدِی لِذِکْرِ مَا ذَکَرْتِ بَعْدَهَا(۱).

**[ترجمه]ارشاد: روایت کرده اند که ام الفضل از مدینه برای پدرش مأمون نامه می نوشت که حضرت جواد مرتب برای من کنیز و هوو می گیرد و مرا ناراحت می کند. مأمون در جواب دخترش نوشت: دخترم، من تو را به ازدواج ایشان در نیاوردم که یک امر حلالی را برای او حرام کنم! دو مرتبه در این مورد چیزی ننویسی. - . ارشاد: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۶»

ج، [الإحتجاج] وَ رُوِیَ: أَنَّ الْمَأْمُونَ بَعْدَ مَا زَوَّجَ ابْنَتَهُ أُمَّ الْفَضْلِ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام کَانَ فِی مَجْلِسٍ وَ عِنْدَهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام وَ یَحْیَی بْنُ أَکْثَمَ وَ جَمَاعَهٌ کَثِیرَهٌ فَقَالَ لَهُ یَحْیَی بْنُ أَکْثَمَ مَا تَقُولُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فِی الْخَبَرِ الَّذِی رُوِیَ أَنَّهُ نَزَلَ جَبْرَئِیلُ علیه السلام عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ یَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یُقْرِئُکَ السَّلَامَ وَ یَقُولُ لَکَ سَلْ أَبَا بَکْرٍ هَلْ هُوَ عَنِّی رَاضٍ فَإِنِّی عَنْهُ رَاضٍ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ لَسْتُ بِمُنْکِرٍ فَضْلِ أَبِی بَکْرٍ وَ لَکِنْ یَجِبُ عَلَی صَاحِبِ هَذَا الْخَبَرِ أَنْ یَأْخُذَ مِثَالَ الْخَبَرِ الَّذِی قَالَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی حَجَّهِ الْوَدَاعِ قَدْ کَثُرَتْ عَلَیَّ الْکَذَّابَهُ وَ سَتَکْثُرُ فَمَنْ کَذَبَ عَلَیَّ مُتَعَمِّداً فَلْیَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ فَإِذَا أَتَاکُمُ الْحَدِیثُ فَاعْرِضُوهُ عَلَی کِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّتِی فَمَا وَافَقَ کِتَابَ اللَّهِ وَ سُنَّتِی فَخُذُوا بِهِ وَ مَا خَالَفَ کِتَابَ اللَّهِ وَ سُنَّتِی فَلَا تَأْخُذُوا بِهِ وَ لَیْسَ یُوَافِقُ هَذَا الْخَبَرُ کِتَابَ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسانَ وَ نَعْلَمُ ما تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَیْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِیدِ(۲) فَاللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ خَفِیَ عَلَیْهِ رِضَا أَبِی بَکْرٍ مِنْ سَخَطِهِ حَتَّی سَأَلَ مِنْ مَکْنُونِ سِرِّهِ هَذَا مُسْتَحِیلٌ فِی الْعُقُولِ ثُمَّ قَالَ یَحْیَی بْنُ أَکْثَمَ وَ قَدْ رُوِیَ أَنَّ مَثَلَ أَبِی بَکْرٍ وَ عُمَرَ فِی الْأَرْضِ کَمَثَلِ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ فِی السَّمَاءِ فَقَالَ وَ هَذَا أَیْضاً یَجِبُ أَنْ یُنْظَرَ فِیهِ لِأَنَّ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ مَلَکَانِ لِلَّهِ مُقَرَّبَانِ لَمْ یَعْصِیَا اللَّهَ قَطُّ وَ لَمْ یُفَارِقَا طَاعَتَهُ لَحْظَهً وَاحِدَهً وَ هُمَا قَدْ أَشْرَکَا بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِنْ أَسْلَمَا بَعْدَ الشِّرْکِ وَ کَانَ أَکْثَرُ أَیَّامِهِمَا فِی الشِّرْکِ بِاللَّهِ فَمُحَالٌ أَنْ یُشْبِهَهُمَا بِهِمَا قَالَ یَحْیَی وَ قَدْ رُوِیَ أَیْضاً أَنَّهُمَا سَیِّدَا کُهُولِ أَهْلِ الْجَنَّهِ فَمَا تَقُولُ فِیهِ فَقَالَ علیه السلام وَ هَذَا الْخَبَرُ مُحَالٌ أَیْضاً لِأَنَّ أَهْلَ الْجَنَّهِ کُلَّهُمْ یَکُونُونَ شَبَاباً وَ لَا یَکُونُ

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۰۴.

۲- ۲. ق: ۱۶.

فِيهِمْ كَهْلٌ وَ هَذَا الْخَبَرُ وَضَعَهُ بَنُو أُمَيَّهَ لِمُضَادَّهِ الْخَبَرِ الَّذِی قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ بِأَنَّهُمَا سَیِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ(۱) فَقَالَ یَحْیَی بْنُ أَکْثَمَ وَ رُوِیَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سِرَاجُ أَهْلِ الْجَنَّهِ فَقَالَ علیه السلام وَ هَذَا أَیْضاً مُحَالٌ لِأَنَّ فِی الْجَنَّهِ مَلَائِکَهَ اللَّهِ الْمُقَرَّبِینَ وَ آدَمَ وَ محمد [مُحَمَّداً] وَ جَمِیعَ الْأَنْبِیَاءِ وَ الْمُرْسَلِینَ لَا تُضِیءُ بِأَنْوَارِهِمْ حَتَّی تُضِیءَ بِنُورِ عُمَرَ(۲)

فَقَالَ یَحْیَی وَ قَدْ رُوِیَ أَنَّ السَّکِینَهَ تَنْطِقُ عَلَی لِسَانِ عُمَرَ فَقَالَ علیه السلام لَسْتُ بِمُنْکِرٍ فَضَائِلِ عُمَرَ وَ لَکِنَّ أَبَا بَکْرٍ أَفْضَلُ مِنْ عُمَرَ فَقَالَ عَلَی رَأْسِ الْمِنْبَرِ إِنَّ لِی

۱- ۱. قال الشیخ قدّس سرّه فی تلخیص الشافی: و أمّا الخبر الذی یتضمن أنهما سیدا کهول أهل الجنه، فمن تأمل أصل هذا الخبر بعین انصاف علم أنّه موضوع فی أیّام بنی أمیّه معارضه لما روی من قوله صلّی اللّه علیه و آله فی الحسن و الحسین: انهما سیدا شباب أهل الجنه و أبوهما خیر منهما. و هذا الخبر الذی ادعوه یروونه عن عبید اللّه بن عمر، و حال عبید اللّه فی الانحراف عن أهل البیت معروفه، و هو أیضا کالجار الی نفسه. علی أنّه لا یخلو من أن یرید بقوله« سیدا کهول أهل الجنه» أنهما سیدا کهول من هو فی الجنه، أو یراد أنهما سیدا من یدخل الجنه من کهول الدنیا. فان کان الأول فذلک باطل لان رسول اللّه قد وقفنا- و أجمعت الأمه- علی أن جمیع أهل الجنه جرد مرد، و أنّه لا یدخلها کهل، و ان کان الثانی- فذلک دافع و مناقض للحدیث المجمع علی روایته من قوله فی الحسن و الحسین علیهما السلام« أنهما سیدا شباب أهل الجنه و أبوهما خیر منهما». لان هذا الخبر یقتضی أنهما سیدا کل من یدخل الجنه اذ کان لا یدخلها إلا شباب فأبو بکر و عمر و کل کهل فی الدنیا داخلون فی جمله من یکونان علیهما السلام سیدیه و الخبر الذی رووه یقتضی أن أبا بکر و عمر سیداهما من حیث کانا سیدی الکهول فی الدنیا و هما علیهما السلام من جمله من کان کهلا فی الدنیا.

۲- ۲. بل الظاهر من قوله تعالی\i« مُتَّکِئِینَ فِیها عَلَی الْأَرائِکِ لا یَرَوْنَ فِیها شَمْساً وَ لا زَمْهَرِیراً»\E الدهر: ۱۳ و قوله تعالی\i« هُمْ وَ أَزْواجُهُمْ فِی ظِلالٍ عَلَی الْأَرائِکِ مُتَّکِؤُنَ»\E یس: ۵۷ أن الجنه لیس فیها ظلام حتّی یحتاج الی السراج.

شَیْطَاناً یَعْتَرِینِی فَإِذَا مِلْتُ فَسَدِّدُونِی-(۱)

فَقَالَ یَحْیَی قَدْ رُوِیَ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ لَوْ لَمْ أُبْعَثْ لَبُعِثَ عُمَرُ فَقَالَ علیه السلام کِتَابُ اللَّهِ أَصْدَقُ مِنْ هَذَا الْحَدِیثِ یَقُولُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ وَ إِذْ أَخَذْنا مِنَ النَّبِیِّینَ مِیثاقَهُمْ وَ مِنْکَ وَ مِنْ نُوحٍ (۲) فَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِیثَاقَ النَّبِیِّینَ فَکَیْفَ یُمْکِنُ أَنْ یُبَدِّلَ مِیثَاقَهُ وَ کَانَ الْأَنْبِیَاءُ علیهم السلام لَمْ یُشْرِکُوا طَرْفَهَ عَیْنٍ فَکَیْفَ یُبْعَثُ بِالنُّبُوَّهِ مَنْ أَشْرَکَ وَ کَانَ أَکْثَرُ أَیَّامِهِ مَعَ الشِّرْکِ بِاللَّهِ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نُبِّئْتُ وَ آدَمُ بَیْنَ الرُّوحِ وَ الْجَسَدِ فَقَالَ یَحْیَی بْنُ أَکْثَمَ وَ قَدْ رُوِیَ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ مَا احْتَبَسَ الْوَحْیُ عَنِّی قَطُّ إِلَّا ظَنَنْتُهُ قَدْ نَزَلَ عَلَی آلِ الْخَطَّابِ فَقَالَ علیه السلام وَ هَذَا مُحَالٌ أَیْضاً لِأَنَّهُ لَا یَجُوزُ أَنْ یَشُکَّ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فِی نُبُوَّتِهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی اللَّهُ یَصْطَفِی مِنَ الْمَلائِکَهِ رُسُلًا وَ

ص: ۸۲

۱- ۱. قد قال ذلک و شبهه غیر مره، فمن ذلک قوله« انی ولیت علیکم و لست بخیرکم فان رأیتمونی علی الحق فأعینونی، و ان رأیتمونی علی الباطل فسددونی» و قوله:« أما و اللّه ما أنا بخیرکم و لقد کنت لمقامی هذا کارها، و لوددت أن فیکم من یکفینی، أ فتظنون انی أعمل فیکم بسنه رسول اللّه؟ اذن لا- أقوم بها، ان رسول اللّه کان یعصم بالوحی، و کان معه ملک، و ان لی شیطانا یعترینی، فإذا غضبت فاجتنبونی أن لا أؤثر فی اشعارکم و ابشارکم الا فراعونی فان استقمت فأعینونی، و ان زغت فقومونی. قال السیّد حسین بحر العلوم فی هامش تلخیص الشافی ج ۲ ص ۹: و بهذه العبارات و شبهها تجد کتب القوم منها ملأی. راجع مسند أحمد ج ۱ ص ۱۴ و الریاض النضره ج ۱ ص ۱۷۰ و کنز العمّال ج ۳ ص ۱۲۶ و طبقات ابن سعد ج ۳ ص ۱۳۹ و الإمامه و السیاسه ج ۱ ص ۱۶ و تاریخ الطبریّ ج ۳ ص ۲۱۰ و سیره ابن هشام ج ۴ ص ۳۴۰(اقول و فی الطبعه الأخیره منها ج ۲ ص ۶۶۱) و عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۳۴ و العقد الفرید ج ۲ ص ۱۵۸ و تاریخ الخلفاء للسیوطی ص ۴۷ و السیره الحلبیه ج ۳ ص ۳۸۸ و شرح ابن أبی الحدید ج ۱ ص ۱۳۴ و تهذیب الکمال ج ۱ ص ۶ و المجتنی لابن درید ص ۲۷ و غیرها کثیر من کتب القوم.

۲- ۲. الأحزاب: ۷.

مِنَ النَّاسِ (۱) فَكَيْفَ يُمْكِنُ أَنْ تَنْتَقِلَ النُّبُوَّةُ مِمَّنِ اصْطَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَى مَنْ أَشْرَكَ بِهِ.

قَالَ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله قَالَ لَوْ نَزَلَ الْعَذَابُ لَمَا نَجَا مِنْهُ إِلَّا عُمَرُ فَقَالَ عليه السلام وَ هَذَا مُحَالٌ أَيْضاً إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ وَ ما كانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (۲) فَأَخْبَرَ سُبْحَانَهُ أَنْ لَا يُعَذِّبَ أَحَداً مَا دَامَ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ مَا دَامُوا يَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ تَعَالَى (۳).

**[ترجمه]احتجاج: روایت شده که پس از ازدواج حضرت جواد علیه السلام با ام الفضل، روزی در مجلس مأمون - که حضرت جواد علیه السلام نیز حضور داشت و گروه زیادی نیز بودند - یحیی بن اکثم به امام جواد علیه السّلام عرض کرد: شما در باره این خبر چه می فرمایید که روایت شده: جبرئیل بر پیغمبر نازل شد و گفت یا محمّد صلّی اللَّه علیه و آله، پروردگارت به تو سلام می رساند و می گوید از ابا بکر بپرس، ببین آیا از من راضی هست یا نه.

حضرت جواد علیه السلام فرمود: من منکر فضل ابی بکر نیستم ولی کسی که این خبر را نقل می کند باید متوجه آن خبر دیگر باشد که پیغمبر اکرم صلّی اللَّه علیه و اله و سلّم در حجه الوداع فرمود: دروغ گو بر من زیاد شده و زیادتر خواهد شد. هر کس عمداً بر من دروغ ببندد، نشیمن گاهش پر از آتش می شود. هر وقت حدیثی شنیدید آن را با قرآن کریم و سنت من مقایسه کنید، هر کدام که موافق کتاب خدا و سنت من بود قبول کنید و هر کدام مخالف کتاب خدا و سنت من بود رد کنید.

این خبری که تو نقل کردی موافق کتاب خدا نیست زیرا خداوند در قرآن کریم می فرماید: «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسانَ وَ نَعْلَمُ ما تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ - . ق / ۱۶ - » ، {و ما انسان را آفریده ایم و می دانیم که نفس او چه وسوسه ای به او می کند، و ما از شاهرگ [او] به او نزدیکتریم.}آیا خدایی که بر راز دل و افکار پنهان انسان مطلع است، نمی داند ابا بکر از او راضی است یا راضی نیست و جبرئیل را می فرستد تا حقیقت معلوم شود و از ته قلب بگوید که چگونه است؟ این حرف را عقل نمی پذیرد.

یحیی بن اکثم گفت: روایت شده که مثل ابی بکر و عمر در زمین مانند جبرئیل و میکائیل در آسمان است! فرمود: در این خبر نیز باید دقت نمود زیرا جبرئیل و میکائیل دو ملک مقرب درگاه خدایند که هرگز معصیت نکرده اند و یک لحظه سر از اطاعت نپیچیده اند و آن دو مدتها مشرک و کافر به خدا بودند، گر چه بعد اسلام آوردند، ولی بیشتر عمرشان در شرک و بت پرستی طی شد و محال است که شبیه آن دو ملک باشند.

یحیی گفت: روایت شده که ابا بکر و عمر سرور پیران بهشت هستند، نظر شما در باره این روایت چیست؟ فرمود این خبر نیز محال است زیرا بهشتیان تمام جوانند و در آنجا پیری وجود ندارد. این خبر را بنی امیه در مقابل خبری که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در باره امام حسن و امام حسین علیهما السلام فرموده که آن دو سرور جوانان بهشتند، جعل کردند

یحیی بن اکثم گفت: روایت شده که عمر بن خطاب چراغ اهل بهشت است!! فرمود: این خبر نیز محال است زیرا بهشت به نور ملائکه مقرب و حضرت آدم و محمّد و تمام انبیاء مرسلین صلوات الله علیهم که در آنجا هستند، روشن نمی شود، ولی به نور عمر روشن می گردد؟!

یحیی گفت: روایت شده که سکینه و وقار بر زبان عمر بیان می شود. فرمود: من منکر فضائل عمر نیستم ولی ابا بکر از عمر بهتر است. او خودش بالای منبر می گوید: مرا شیطانی است که گاهی عارضم می شود، هر وقت دیدید منحرف شدم مرا به راه آورید.

یحیی گفت: روایت شده که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: اگر من مبعوث نشده بودم، عمر مبعوث می شد. امام جواد علیه السّلام فرمود: قرآن کریم از این حدیث راست و درست تر است. خدا در کتابش می فرماید: «وَ إِذْ أَخَذْنا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثاقَهُمْ وَ مِنْكَ وَ مِنْ نُوحٍ -. احزاب / ۷ -»، {و [یاد کن] هنگامی را که از پیامبران پیمان گرفتیم، و از تو و از نوح} بنا به صریح این آیه، خداوند از پیامبران پیمان گرفته، پس چگونه عهد و پیمان خود را تغییر می دهد. با اینکه پیامبران چشم به هم زدنی برای خدا شریک قائل نشده اند، و چطور به پیامبری مبعوث می شود، کسی که بیشتر عمر خود را به شرک و کفر گذرانده، با اینکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: من پیامبر بودم آن زمانی که هنوز روح به پیکر آدم دمیده نشده بود.

یحیی گفت: روایت شده که پیغمبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله فرمود: هیچ وقت وحی از من قطع نشد مگر اینکه احتمال دادم بر خانواده خطاب نازل شود. فرمود: این هم محال است زیرا صحیح نیست که پیامبر در پیغمبری خود شک کند. خداوند در این آیه می فرماید: «اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلائِكَةِ رُسُلًا وَ مِنَ النَّاسِ -. حج / ۷۵ -»، {خدا از میان فرشتگان رسولانی برمی گزیند، و نیز از میان مردم}. چگونه ممکن است نبوت از کسی که خدا او را برگزیده و انتخاب کرده به کسی که مشرک و کافر به خدا بوده منتقل شود!؟

یحیی بن اکثم گفت: روایت شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: اگر عذاب نازل شود، جز عمر کسی نجات نخواهد یافت!! فرمود: این هم محال است! زیرا خداوند در قرآن کریم می فرماید: «وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ وَ ما كانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ -. انفال / ۳۳ -»، {و [لی] تا تو در میان آنان هستی، خدا بر آن نیست که ایشان را عذاب کند، و تا آنان طلب آمرزش می کنند، خدا عذاب کننده ایشان نخواهد بود.} در این آیه تصریح می کند که تا پیغمبر میان ایشان باشد آنها را عذاب نمی کند همچنین تا موقعی که استغفار می کنند نیز ایشان را عذاب نخواهد کرد. -. احتجاج ۲ : ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۷»

الْبُرْسِيُّ فِي مَشَارِقِ الْأَنْوَارِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْهَاشِمِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام بِبَغْدَادَ فَدَخَلَ عَلَيْهِ يَاسِرٌ الْخَادِمُ يَوْماً وَ قَالَ يَا سَيِّدَنَا إِنَّ سَيِّدَتَنَا أُمَّ جَعْفَرٍ تَسْتَأْذِنُكَ أَنْ تَصِيرَ إِلَيْهَا فَقَالَ لِلْخَادِمِ ارْجِعْ فَإِنِّي فِي الْأَثَرِ ثُمَّ قَامَ وَ رَكِبَ الْبَغْلَةَ وَ أَقْبَلَ حَتَّى قَدِمَ الْبَابَ قَالَ فَخَرَجَتْ أُمُّ جَعْفَرٍ أُخْتُ الْمَأْمُونِ وَ سَلَّمَتْ عَلَيْهِ وَ سَأَلَتْهُ الدُّخُولَ عَلَى أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْمَأْمُونِ وَ قَالَتْ يَا سَيِّدِي أُحِبُّ أَنْ أَرَاكَ مَعَ ابْنَتِي فِي مَوْضِعٍ وَاحِدٍ فَتَقَرَّ عَيْنِي قَالَ فَدَخَلَ وَ السُّتُورُ تُشَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَمَا لَبِثَ أَنْ خَرَجَ رَاجِعاً وَ هُوَ يَقُولُ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ (۴) قَالَ ثُمَّ جَلَسَ فَخَرَجَتْ أُمُّ جَعْفَرٍ تَعْثُرُ فِي ذُيُولِهَا فَقَالَتْ يَا سَيِّدِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ بِنِعْمَةٍ فَلَمْ تُتِمَّهَا فَقَالَ لَهَا أَتى أَمْرُ اللَّهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ (۵) إِنَّهُ قَدْ حَدَثَ مَا لَمْ يَحْسُنْ إِعَادَتُهُ فَارْجِعِي إِلَى أُمِّ الْفَضْلِ فَاسْتَخْبِرِيهَا عَنْهُ فَرَجَعَتْ أُمُّ جَعْفَرٍ فَأَعَادَتْ

عَلَيْهِا مَا قَالَ فَقَالَتْ يَا عَمَّهِ وَ مَا أَعْلَمَهُ بِذَاكِ ثُمَّ قَالَتْ كَيْفَ لَا أَدْعُو عَلَى أَبِی وَ قَدْ زَوَّجَنِی سَاحِراً ثُمَّ قَالَتْ وَ اللَّهِ يَا عَمَّهِ إِنَّهُ لَمَّا طَلَعَ عَلَيَّ جَمَالُهُ حَدَثَ لِی مَا يَحْدُثُ لِلنِّسَاءِ فَضَرَبْتُ يَدِی إِلَی أَثْوَابِی وَ ضَمَمْتُهَا

۱- ۱. الحجّ: ۷۵.

۲- ۲. الأنفال: ۳۳.

۳- ۳. الاحتجاج ص ۲۲۹ و ۲۳۰.

۴- ۴. یوسف: ۳۱.

۵- ۵. النحل: ۱.

قَالَ فَبُهِتَتْ أَمُّ جَعْفَرٍ مِنْ قَوْلِهَا ثُمَّ خَرَجَتْ مَذْعُورَةً وَ قَالَتْ يَا سَيِّدِی وَ مَا حَدَثَتْ لَهَا قَالَ هُوَ مِنْ أَسْرَارِ النِّسَاءِ فَقَالَتْ يَا سَيِّدِی تَعْلَمُ الْغَيْبَ قَالَ لَا قَالَتْ فَنَزَلَ إِلَيْكَ الْوَحْیُ قَالَ لَا قَالَتْ فَمِنْ أَيْنَ لَكَ عِلْمُ مَا لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا اللَّهُ وَ هِیَ فَقَالَ وَ أَنَا أَيْضاً أَعْلَمُهُ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ قَالَ فَلَمَّا رَجَعَتْ أُمُّ جَعْفَرٍ قُلْتُ يَا سَيِّدِی وَ مَا كَانَ إِكْبَارُ النِّسْوَةِ قَالَ هُوَ مَا حَصَلَ لِأُمِّ الْفَضْلِ مِنَ الْحَيْضِ.

(۱)

۱- ۱. قال الفيروزآبادی: أكبر الصبی: تغوط، و المرأه حاضت، و الرجل امذی و أمنی، و قال بعضهم: ليس ذلک بالمعروف فی اللغه و الصحيح انه وارد فی اشعار العرب. أقول: هذه المعانی المذكوره من الكنايات فان كبر الصبی بما هو صبی بأن يروح نفسه و يتغوط، و كبر المرأه بانطلاق حيضها، و كبر الرجل باحتلامه و هو الامناء و الامذاء ثمّ بعد ما فشا اللفظ و كثر استعماله فی هذه المعانی صار من المجاز المشتهر.

**[ترجمه]برسی در مشارق الانوار: ابو جعفر هاشمی می گوید: من در خدمت حضرت جواد علیه السّلام در بغداد بودم. یاسر خادم آمده عرض کرد: آقا! ام جعفر تقاضا دارد که شما پیش ایشان بیایید. فرمود: برو من پشت سر تو می آیم. بعد از جای حرکت کرد و سوار قاطر شده به درب خانه او آمد. ام جعفر خواهر مأمون بیرون آمد و سلام کرد و خواهش نمود، مایلم پیش ام الفضل دختر مأمون بروید و گفت: آرزو دارم شما را با دخترم یک جا بینم تا چشمم روشن شود.

حضرت جواد علیه السّلام وارد شد در حالی که پرده ها از جلو آن جناب کنار زده می شد، اما طولی نکشید که برگشت و این آیه را می خواند: «فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ - . یوسف / ۳۱ - » ، {پس چون [زنان] او را دیدند، وی را بس شگرف یافتند.} سپس حضرت جواد علیه السلام در اطاقی نشست. ام جعفر با ناراحتی آمده و گفت: آقا! بر من منتی نهادید و نعمتی دادید ولی آن را تکمیل نکردید! فرمود: «أَتى أَمْرُ اللَّهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ - . نحل / ۱ - » ، {هان] امر خدا در رسید، پس در آن شتاب مکنید.} پیش آمدی شد که باز گویی آن خوب نیست، برو از خود ام الفضل بپرس.

ام جعفر پیش ام الفضل برگشت و سخن امام جواد علیه السلام را برایش نقل کرد. ام فضل گفت: عمه، او از کجا فهمید؟ چطور من پدرم را نفرین نکنم که مرا به مردی ساحر تزویج نموده؟ و گفت: به خدا عمه جان، تا جمال او را مشاهده کردم، عادت ماهانه در من پیدا شد! دست بر لباسهای خود گرفتم و آنها را به خود فشردم.

ام جعفر از شنیدن این پیشآمد مات و مبهوت شد و با ترس از نزد ام الفضل خارج گردیده، خدمت حضرت جواد علیه السلام آمد. گفت: آقا! مگر چه پیش آمدی برای ام الفضل شد؟ فرمود: از اسرار زنان است. ام جعفر عرض کرد، شما علم غیب داری؟ فرمود: نه! عرض کرد: به شما وحی می شود؟ فرمود: نه! عرض کرد: پس شما از کجا مطلبی را فهمیدی که جز او و خدا کس دیگری خبر ندارد؟ فرمود: من نیز به واسطه علم خدا دانستم. راوی گفت: وقتی ام جعفر رفت، عرض کردم، در آن آیه‌ای راجع به یوسف فرمودید، منظور از اکبار زنان چیست که تا یوسف را دیدند این حالت برایشان پیدا شد؟ فرمود: همان حالتی که برای ام الفضل پیدا شد(که عادت ماهانه و حیض است) .

**[ترجمه]

باب ۵ فضائله و مکارم أخلاقه و جوامع أحواله علیه السلام و أحوال خلفاء الجور فی زمانه و أصحابه و ما جری بینه و بینهم

الأخبار

«۱»

ختص، [الإختصاص] عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا مَاتَ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام حَجَجْنَا فَدَخَلْنَا عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَ قَدْ حَضَرَ خَلْقٌ مِنَ الشِّيعَهِ مِنْ كُلِّ بَلَدٍ لِيَنْظُرُوا إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَدَخَلَ عَمُّهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى (۱) وَ كَانَ شَيْخاً كَبِيراً نَبِيلًا عَلَيْهِ ثِيَابٌ خَشِنَهٌ وَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ سَجَّادَهٌ فَجَلَسَ وَ خَرَجَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مِنَ الْحُجْرَهِ وَ عَلَيْهِ قَمِيصُ قَصَبٍ وَ رِدَاءُ قَصَبٍ وَ نَعْلٌ حَذْوٌ(۲) بَيْضَاءُ فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ وَ اسْتَقْبَلَهُ وَ قَبَّلَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ قَامَتِ الشِّيعَهُ وَ قَعَدَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام عَلَى كُرْسِيٍّ وَ نَظَرَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ تَحَيُّراً لِصِغَرِ سِنِّهِ فَانْتَدَبَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ لِعَمِّهِ أَصْلَحَكَ اللَّهُ مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ أَتَى بَهِيمَهً فَقَالَ

تُقْطَعُ يَمِينُهُ وَ يُضْرَبُ الْحَدَّ فَغَضِبَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ يَا عَمِّ اتَّقِ اللَّهَ اتَّقِ اللَّهِ إِنَّهُ لَعَظِيمٌ أَنْ تَقِفَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَقُولَ لَکَ لِمَ أَفْتَيْتَ النَّاسَ بِمَا لَا تَعْلَمُ فَقَالَ لَهُ عَمُّهُ يَا سَيِّدِی أَ لَيْسَ قَالَ هَذَا أَبُوکَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ

۱- ۱. کان من أصحاب الرضا و الجواد علیهما السلام، و هو صاحب الکتاب الی ابن ابی داود حین کتب إلیه فی خلق القرآن، قال أبو نصر البخاری: انه ولد موسی بن عبد اللّه ابن موسی بن جعفر، ما اعقب الا منه، فجمیع أولاد عبد اللّه بن موسی من موسی بن عبد اللّه.

۲- ۲. فی المصدر: نعل جدد.

فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّمَا سُئِلَ أَبِی عَنْ رَجُلٍ نَبَشَ قَبْرَ امْرَأَهٍ فَنَکَحَهَا فَقَالَ أَبِی تُقْطَعُ یَمِینُهُ لِلنَّبْشِ وَ یُضْرَبُ حَدَّ الزِّنَاءِ فَإِنَّ حُرْمَهَ الْمَیِّتَهِ کَحُرْمَهِ الْحَیَّهِ فَقَالَ صَدَقْتَ یَا سَیِّدِی وَ أَنَا أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ (۱)

فَتَعَجَّبَ النَّاسُ فَقَالُوا یَا سَیِّدَنَا أَ تَأْذَنُ لَنَا أَنْ نَسْأَلَکَ فَقَالَ نَعَمْ فَسَأَلُوهُ فِی مَجْلِسٍ عَنْ ثَلَاثِینَ أَلْفَ (۲)

مَسْأَلَهٍ فَأَجَابَهُمْ فِیهَا وَ لَهُ تِسْعُ سِنِینَ (۳).

**[ترجمه]اختصاص: علی بن ابراهیم از پدر خود نقل کرد که گفت: پس از فوت حضرت رضا علیه السّلام به مکه رفتیم و خدمت حضرت جواد علیه السّلام رسیدیم. گروهی از شیعیان از نواحی مختلف آمده بودند تا از نزدیک امام جواد علیه السّلام را زیارت کنند. در این موقع عمویش عبد اللَّه بن موسی که پیرمرد مسن و با شخصیتی بود وارد شد. او لباس های خشن و زبری به تن داشت و اثر سجده در پیشانی او آشکار بود؛ و نشست. حضرت جواد علیه السّلام که پیراهنی عالی و ردایی قشنگ بر تن داشت و کفش هایی نو پوشیده بود نیز وارد شد.

عبد اللَّه بن موسی عمویش از جای حرکت کرد و به استقبال او رفت و پیشانیش را بوسید. تمام شیعیان به احترام امام از جای حرکت کردند. آن جناب روی صندلی نشست. مردم از تعجب (به خاطر کوچکی و کم سنی حضرت جواد علیه السّلام) به یکدیگر نگاه می کردند.

یکی از حاضرین رو به عموی امام علیه السّلام نموده گفت: آقا! اگر شخصی با حیوانی جمع شد چه باید کرد؟ جواب داد: دست او را قطع می کنند و حد نیز بر او جاری می شود. حضرت جواد علیه السلام خشمگین شده، نگاهی به عموی خود کرد و فرمود: عمو جان، از خدا بترس. این کار خیلی سختی است که در روز قیامت به پیشگاه پروردگار بایستی و از تو بازخواست کند که چرا برای مردم با اینکه اطلاع نداشتی فتوی دادی. عمویش عرض کرد: سرورم! مگر پدرت همین فرمایش را نفرمود؟ حضرت جواد علیه السلام فرمود: از پدرم پرسیدند: مردی قبر زنی را شکافت و با آن زن جمع شد! فرمود: باید دست راستش قطع شود که نبش قبر نموده و حد زنا نیز بر او جاری می شود، زیرا احترام زن مرده و زنده یکسان است؛ عرض کرد: صحیح می فرمایید سرورم، من استغفار و توبه می کنم.

مردم در شگفت شدند و عرض کردند: اجازه می فرمایید سؤال بکنیم؟ فرمود: بگویید. در یک مجلس از سی هزار مسأله پرسیدند و حضرت جواد علیه السلام با اینکه نه ساله بود، جواب آنها را داد. - . اختصاص: ۱۰۲ -

**[ترجمه]

«۲»

کا، [الکافی] مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ السَّیَّارِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زَکَرِیَّا الصَّیْدَلَانِیِّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِی حَنِیفَهَ مِنْ أَهْلِ بُسْتَ وَ سِجِسْتَانَ (۴) قَالَ: رَافَقْتُ أَبَا جَعْفَرٍ فِی السَّنَهِ الَّتِی حَجَّ فِیهَا فِی أَوَّلِ خِلَافَهِ الْمُعْتَصِمِ فَقُلْتُ لَهُ وَ أَنَا مَعَهُ عَلَی الْمَائِدَهِ وَ هُنَاکَ جَمَاعَهٌ مِنْ أَوْلِیَاءِ السُّلْطَانِ إِنَّ وَالِیَنَا جُعِلْتُ فِدَاکَ رَجُلٌ یَتَوَلَّاکُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُحِبُّکُمْ وَ عَلَیَّ فِی دِیوَانِهِ خَرَاجٌ فَإِنْ رَأَیْتَ

جعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكَ أَنْ تَكْتُبَ إِلَيْهِ بِالْإِحْسَانِ إِلَيَّ فَقَالَ لَا أَعْرِفُهُ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّهُ عَلَى مَا قُلْتُ مِنْ مُحِبِّيكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ كِتَابُكَ يَنْفَعُنِي عِنْدَهُ فَأَخَذَ الْقِرْطَاسَ فَكَتَبَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ مُوصِلَ كِتَابِي هَذَا ذَكَرَ عَنْكَ مَذْهَباً جَمِيلًا وَ إِنَّ مَا لَكَ مِنْ عَمَلِكَ مَا أَحْسَنْتَ فِيهِ فَأَحْسِنْ إِلَى إِخْوَانِكَ وَ اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ سَائِلُكَ عَنْ مَثَاقِيلِ الذَّرِّ وَ الْخَرْدَلِ قَالَ فَلَمَّا وَرَدْتُ سِجِسْتَانَ سَبَقَ الْخَبَرُ إِلَى الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ النَّيْسَابُورِيِّ وَ هُوَ الْوَالِي فَاسْتَقْبَلَنِي عَلَى فَرْسَخَيْنِ مِنَ الْمَدِينَهِ فَدَفَعْتُ إِلَيْهِ الْكِتَابَ فَقَبَّلَهُ وَ وَضَعَهُ عَلَى عَيْنَيْهِ وَ قَالَ لِي حَاجَتُكَ فَقُلْتُ خَرَاجٌ عَلَيَّ فِي دِيوَانِكَ قَالَ فَأَمَرَ بِطَرْحِهِ عَنِّي

۱- ۱. سيجى ء تفصيل ذلك تحت الرقم ۵ عن المناقب.

۲- ۲. سيأتى من المصنّف رحمه اللّه بيان و توجيه لذلك تحت الرقم ۶.

۳- ۳. الاختصاص: ص ۱۰۲.

۴- ۴. بست- بالضم- بلد بسجستان، و سجستان معرب سگستان(سگزاستان) و« سگز» قوم من الاعاجم كانوا يسكنون هذه البلاد و جبالها، و النسبه إليها سجزى على الأصل« سگزى» لا غير، و اما الاعاجم فيقولون اليوم سيستان و سيستانى.

وَ قَالَ لَا تُؤَدِّ خَرَاجاً مَا دَامَ لِي عَمَلٌ ثُمَّ سَأَلَنِي عَنْ عِيَالِي فَأَخْبَرْتُهُ بِمَبْلَغِهِمْ فَأَمَرَ لِي وَ لَهُمْ بِمَا يَقُوتُنَا وَ فَضْلًا فَمَا أَدَّيْتُ فِي عَمَلِهِ خَرَاجاً مَا دَامَ حَيّاً وَ لَا قَطَعَ عَنِّي صِلَتَهُ حَتَّى مَاتَ (۱).

**[ترجمه]کافی: احمد بن زکریا صیدلانی از شخصی اهل سیستان که از بنی حنیفه به شمار می رفت نقل کرد: در ابتدای خلافت معتصم، من با حضرت جواد علیه السلام در آن سالی که به حج رفته بود، هم سفر بودم. سر سفره نشسته بودیم، گروهی از مأمورین سلطان هم بودند. عرض کردم: آقا، فدایت شوم! فرماندار شهر ما ارادتمند خانواده شماست. من در دفتر مالیاتی او مقداری مقروضم، اگر صلاح بدانی نامه ای بنویسی که به من کمک کند. فرمود: او را نمی شناسم. عرض کردم: همان طوری که توضیح دادم، او از ارادتمندان به شما خانواده است! نامه شما برای من سودمند است. کاغذی به دست گرفته، چنین نوشت:

بسم اللّه الرحمن الرحیم. آورنده نامه به من گفت که دارای مذهبی پسندیده هستی، بدان! آنقدر از این مأموریت برای تو بهره خواهد بود که به مردم نیکی کنی. نسبت به برادران خود نیکوکار باش. بدان که خدای عزیز از تو (در مورد) حتی یک ذره کوچک و دانه سپنجی بازخواست خواهد کرد.

گفت: وارد سیستان که شدم، حسین بن عبد اللّه نیشابوری که والی و فرماندار بود، قبلا از جریان نامه اطلاع حاصل کرده بود. دو فرسخ به استقبال من آمد. نامه را به او دادم؛ بوسید و روی چشم گذاشت و گفت: چه حاجتی داری؟ گفتم: مالیاتی دارم که در دفتر تو مبلغ آن یادداشت شده! دستور داد آن را از بین ببرند و گفت: تا وقتی من فرماندار باشم، از تو مالیات نخواهم گرفت! بعد پرسید: چه تعداد زن و فرزند داری؟ تعداد آنها را گفتم. مقداری که مخارج من و آنها را تأمین می نمود به اضافه مبالغ دیگری به من بخشید و تا وقتی او زنده بود از من خراج نگرفت و از لطف و عنایت و بخشش او بی بهره نبودم تا از دنیا رفت. - . کافی ۵ : ۱۱۱ -

**[ترجمه]

«۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِیدِ الْکِرْمَانِیِّ قَالَ: أَتَیْتُ أَبَا جَعْفَرِ بْنَ الرِّضَا علیهما السلام فَوَجَدْتُ بِالْبَابِ الَّذِی فِی الْفِنَاءِ قَوْماً کَثِیراً فَعَدَلْتُ إِلَی سَافِرٍ فَجَلَسْتُ إِلَیْهِ حَتَّی زَالَتِ الشَّمْسُ فَقُمْنَا لِلصَّلَاهِ فَلَمَّا صَلَّیْنَا الظُّهْرَ وَجَدْتُ حِسّاً مِنْ وَرَائِی فَالْتَفَتُّ فَإِذَا أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَسِرْتُ إِلَیْهِ حَتَّی قَبَّلْتُ کَفَّهُ ثُمَّ جَلَسَ وَ سَأَلَ عَنْ مَقْدَمِی ثُمَّ قَالَ سَلِّمْ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَدْ سَلَّمْتُ فَأَعَادَ الْقَوْلَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ سَلِّمْ فَتَدَارَکْتُهَا وَ قُلْتُ سَلَّمْتُ وَ رَضِیتُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَأَجْلَی اللَّهُ عَمَّا کَانَ فِی قَلْبِی حَتَّی لَوْ جَهَدْتُ وَ رُمْتُ لِنَفْسِی أَنْ أَعُودَ إِلَی الشَّکِّ مَا وَصَلْتُ إِلَیْهِ فَعُدْتُ مِنَ الْغَدِ بَاکِراً فَارْتَفَعْتُ عَنِ الْبَابِ الْأَوَّلِ وَ صِرْتُ قَبْلَ الْخَیْلِ وَ مَا وَرَایَ أَحِدٌ أَعْلَمُهُ وَ أَنَا أَتَوَقَّعُ أَنْ آخُذَ السَّبِیلَ إِلَی الْإِرْشَادِ إِلَیْهِ فَلَمْ أَجِدْ أَحَداً أَخَذَ حَتَّی اشْتَدَّ الْحَرُّ وَ الْجُوعُ جِدّاً حَتَّی جَعَلْتُ أَشْرَبُ الْمَاءَ أُطْفِئُ بِهِ حَرَّ مَا أَجِدُ مِنَ الْجُوعِ وَ الْجَوَی فَبَیْنَمَا أَنَا کَذَلِکَ إِذْ أَقْبَلَ نَحْوِی غُلَامٌ قَدْ حَمَلَ خِوَاناً عَلَیْهِ طَعَامٌ وَ أَلْوَانٌ وَ غُلَامٌ آخَرُ عَلَیْهِ طَسْتٌ وَ إِبْرِیقٌ حَتَّی وَضَعَ بَیْنَ یَدَیَّ وَ قَالا أَمَرَکَ أَنْ تَأْکُلَ فَأَکَلْتُ فَلَمَّا فَرَغْتُ أَقْبَلَ فَقُمْتُ إِلَیْهِ فَأَمَرَنِی بِالْجُلُوسِ وَ بِالْأَکْلِ فَأَکَلْتُ فَنَظَرَ إِلَی الْغُلَامِ فَقَالَ کُلْ مَعَهُ یَنْشَطْ حَتَّی إِذَا فَرَغْتُ وَ رُفِعَ الْخِوَانُ وَ ذَهَبَ الْغُلَامُ لِیَرْفَعَ مَا وَقَعَ مِنَ الْخِوَانِ مِنْ فُتَاتِ

الطَّعَـِام فَقَـالَ مَهْ وَ مَهْ مَـِا كَانَ فِی الصَّحْرَاءِ فَـدَعْهُ وَ لَوْ فَخِـِذُ شَاةٍ وَ مَا كَانَ فِی الْبَيْتِ فَالْقُطْهُ ثُمَّ قَالَ سَلْ قُلْتُ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِـِدَاکَ مَا تَقُولُ فِی الْمِسْكِ

ص: ۸۷

۱- ۱. الكافی ج ۵ ص ۱۱۱ و ۱۱۲.

فَقَالَ إِنَّ أَبِی أَمَرَ أَنْ یُعْمَلَ لَهُ مِسْکٌ فِی فَأْرَهٍ-(۱)

فَکَتَبَ إِلَیْهِ الْفَضْلُ یُخْبِرُهُ أَنَّ النَّاسَ یَعِیبُونَ ذَلِکَ عَلَیْهِ فَکَتَبَ یَا فَضْلُ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ یُوسُفَ کَانَ یَلْبَسُ دِیبَاجاً مَزْرُوراً بِالذَّهَبِ (۲) وَ یَجْلِسُ عَلَی کَرَاسِیِّ الذَّهَبِ فَلَمْ یَنْتَقِصْ مِنْ حِکْمَتِهِ شَیْئاً وَ کَذَلِکَ سُلَیْمَانُ ثُمَّ أَمَرَ أَنْ یُعْمَلَ لَهُ غَالِیَهٌ بِأَرْبَعَهِ آلَافِ دِرْهَمٍ-(۳)

ثُمَّ قُلْتُ مَا لِمَوَالِیکُمْ فِی مُوَالاتِکُمْ فَقَالَ إِنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام کَانَ عِنْدَهُ غُلَامٌ یُمْسِکُ بَغْلَتَهُ إِذَا هُوَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَبَیْنَمَا هُوَ جَالِسٌ وَ مَعَهُ بَغْلَهٌ إِذْ أَقْبَلَتْ رِفْقَهٌ مِنْ خُرَاسَانَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الرِّفْقَهِ هَلْ لَکَ یَا غُلَامُ أَنْ تَسْأَلَهُ أَنْ یَجْعَلَنِی مَکَانَکَ وَ أَکُونَ لَهُ مَمْلُوکاً وَ أَجْعَلَ لَکَ مَالِی کُلَّهُ فَإِنِّی کَثِیرُ الْمَالِ مِنْ جَمِیعِ الصُّنُوفِ اذْهَبْ فَاقْبِضْهُ وَ أَنَا أُقِیمُ مَعَهُ مَکَانَکَ فَقَالَ أَسْأَلُهُ ذَلِکَ فَدَخَلَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ تَعْرِفُ خِدْمَتِی وَ طُولَ صُحْبَتِی فَإِنْ سَاقَ اللَّهُ إِلَیَّ خَیْراً تَمْنَعُنِیهِ قَالَ أُعْطِیکَ مِنْ عِنْدِی وَ أَمْنَعُکَ مِنْ غَیْرِی فَحَکَی لَهُ قَوْلَ الرَّجُلِ فَقَالَ إِنْ زَهِدْتَ فِی خِدْمَتِنَا وَ رَغِبَ الرَّجُلُ فِینَا قَبِلْنَاهُ وَ أَرْسَلْنَاکَ فَلَمَّا وَلَّی عَنْهُ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ أَنْصَحُکَ لِطُولِ الصُّحْبَهِ وَ لَکَ الْخِیَارُ فَإِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامِ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُتَعَلِّقاً بِنُورِ اللَّهِ وَ کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مُتَعَلِّقاً بِرَسُولِ اللَّهِ وَ کَانَ الْأَئِمَّهُ مُتَعَلِّقِینَ بِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ کَانَ شِیعَتُنَا مُتَعَلِّقِینَ بِنَا یَدْخُلُونَ مَدْخَلَنَا وَ یَرِدُونَ مَوْرِدَنَا فَقَالَ الْغُلَامُ بَلْ أُقِیمُ فِی خِدْمَتِکَ وَ أُوثِرُ الْآخِرَهَ عَلَی الدُّنْیَا وَ خَرَجَ الْغُلَامُ إِلَی الرَّجُلِ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ خَرَجْتَ إِلَیَّ بِغَیْرِ الْوَجْهِ الَّذِی دَخَلْتَ بِهِ فَحَکَی لَهُ قَوْلَهُ

۱- ۱. الفأره: نافجه المسک، و فی بعض النسخ: فی قاروره، و فی نسخه الکافی« فی بان» و البان: شجر سبط لقوام لین ورقه کورق الصفصاف، و لحب ثمره دهن طیب.

۲- ۲. المزرور: المشدود بالازرار، فالمراد أن أزراره کانت من الذهب، و فی نسخه الکافی مزرده من الزرد بمعنی السرد و الحیاکه.

۳- ۳. روی هذه القطعه من الحدیث الکلینی رحمه اللّه فی الکافی ج ۶ ص ۵۱۶ و ۵۱۷ و سنده: عده من أصحابنا، عن سهل، عن أبی القاسم الکوفیّ عمن حدثه، عن محمّد بن الولید الکرمانی.

وَ أَدْخَلَهُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَبِلَ وَلَاءَهُ وَ أَمَرَ لِلْغُلَامِ بِأَلْفِ دِينَارٍ ثُمَّ قَامَ إِلَيْهِ فَوَدَّعَهُ وَ سَأَلَهُ أَنْ يَدْعُوَ لَهُ فَفَعَلَ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي لَوْ لَا عِيَالٌ بِمَكَّةَ وَ وُلْدِي سَرَّنِي أَنْ أُطِيلَ الْمُقَامَ بِهَذَا الْبَابِ فَأَذِنَ لِي وَ قَالَ لِي تُوَافِقُ غَمّاً ثُمَّ وَضَعْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ حَقّاً كَانَ لَهُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَحْمِلَهَا فَتَأَبَّيْتُ وَ ظَنَنْتُ أَنَّ ذَلِكَ مَوْجِدَةٌ فَضَحِكَ إِلَيَّ وَ قَالَ خُذْهَا إِلَيْكَ فَإِنَّكَ تُوَافِقُ حَاجَةً فَجِئْتُ وَ قَدْ ذَهَبَتْ نَفَقَتُنَا شَطْرٌ مِنْهَا فَاحْتَجْتُ إِلَيْهِ سَاعَةَ قَدِمْتُ مَكَّةَ.

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن ولید کرمانی می گوید: خدمت حضرت جواد علیه السّلام رفتم، دیدم عده زیادی جلوی درب پشتی منتظرند. کنار یکی از مسافرین نشستم تا اذان ظهر شد. برای نماز حرکت کردیم، پس از انجام نماز ظهر احساس کردم از پشت سرم صدایی می آید. رو به عقب نموده دیدم حضرت جواد علیه السّلام است. از جای جستم و دست مبارکش را بوسیدم. بعد امام علیه السّلام نشست و از حال و کیفیت آمدنم پرسید و پس از آن فرمود: تسلیم باش و سه مرتبه این سخن را تکرار کرد: «سلِّم!» در هر سه مرتبه عرض کردم: تسلیم شدم و راضی و خشنودم. خداوند آن ناراحتی و تردیدی را که در دلم بود از بین برد. حالا اگر سعی هم بکنم که شک و تردیدی در دلم پیدا شود امکان پذیر نیست.

فردا صبح زود آمدم. قبل از دیگران آمده بودم و هیچ کس پشت سر من نبود. مایل بودم که راهی بیابم و خود را به امام علیه السّلام برسانم ولی احدی را نیافتم که از او جویا شوم! گرمای زیاد و گرسنگی مرا ناراحت کرد به طوری که شروع به آشامیدن آب کردم تا حرارت هوا و حرارتی که از شدت علاقه ام به ملاقات امام به وجود آمده تخفیف یابد. در همین بین غلامی به طرف من آمد و سفره ای با غذاهای رنگارنگ در دست داشت. غلام دیگری آفتابه و لگن همراه آورده بود. گفتند: امام علیه السّلام دستور داده غذا میل کنی! من شروع به غذا خوردن کردم.

غذایم را که خوردم، مولا حضرت جواد علیه السلام تشریف آورد. از جای حرکت کردم. فرمود: بنشین و بخور. باز شروع به خوردن کردم! نگاهی به غلام خود نموده و فرمود: با او غذا بخور تا گوارایش شود. بالاخره دست از خوردن کشیدم و سفره برداشته شد. غلام شروع کرد به جمع کردن ریزه نانها و خوراکیهایی که روی زمین ریخته بود. فرمود نه، بگذار و جمع نکن. هر موقع که در بیابان غذا خوردید، آنهایی را که ریخته جمع نکنید اگر چه یک ران گوسفند باشد اما داخل خانه هر چه افتاده جمع کن. آنگاه به من فرمود: سؤالی داری بکن. عرض کردم: فدایت شوم، در باره مشک چه می فرمایید.

فرمود: پدرم دستور داد یک مشک دان برایش بسازند. فضل بن سهل برایش نوشت که مردم این کار را نمی پسندند. در جواب او نوشت: مگر نمی دانی یوسف پیامبر لباس دیبا و آراسته با طلا می پوشید و روی تخت طلا می نشست؟ این کار موجب نقص و کمبود مقام نبوت او نمی شود. همچنین سلیمان پیغمبر نیز دستور داد برایش یک عطردان به چهار هزار درهم بسازند.

بعد عرض کردم: آقا! غلامان شما در ارادت و محبت با شما چگونه اند؟ فرمود: حضرت صادق علیه السّلام غلامی داشت که وقتی حضرت داخل مسجد می شد افسار قاطرش را می گرفت و آن را نگه می داشت تا آن جناب برگردد. یک روز نشسته بود و زمام قاطر را در دست داشت. قافله ای از خراسان آمده بودند، مردی از کاروانیان به او گفت، ممکن است بروی از امام علیه السّلام تقاضا کنی مرا به جای تو بگمارد تا غلام آن جناب باشم؟ (اگر این کار را کنی) تمام ثروت خود را به تو می بخشم. من از هر نوع دارایی، ثروت زیادی دارم، برو و مالک تمام اندوخته من باش! من هم مهار و افسار قاطر امام را می

گیرم. گفت: الان می‌روم و اجازه می خواهم.

غلام خدمت حضرت صادق علیه السّلام رسیده و گفت: فدایت شوم! شما که سابقه خدمت کاری و ارادت مرا می دانید. اگر خداوند ثروتی را حواله من کند، شما جلوگیری می کنید؟ فرمود: من از مال خود به تو می بخشم، چطور از مال دیگری جلوگیری می کنم؟! غلام جریان مرد خراسانی را نقل کرد. امام فرمود: اگر تو نسبت به خدمت کاری ما بی علاقه شده ای و آن مرد علاقمند است، پیشنهاد او را می پذیریم و تو را می فرستیم. همین که غلام رو برگردانید که خارج شود، امام علیه السّلام او را صدا زد و فرمود: تو را به واسطه سابقه خدمتکاری که نسبت به ما داشته ای یک نصیحت می کنم آنگاه اختیار با تو است، خواستی برو و خواستی بمان. روز قیامت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به نور خدا چنگ می زند و امیر المؤمنین علیه السلام به دامن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چنگ می‌زند و امامان نیز به دامن امیر المؤمنین علیه السّلام چنگ می زنند و شیعیان ما هم دامن ما را دارند و به هر جا که وارد شویم آنها نیز وارد می شوند و با ما خواهند بود.

غلام عرض کرد: نه آقا! پس من نمی روم و آخرت را بر دنیا مقدم می دارم. غلام به جانب خراسانی رفت. آن مرد گفت: با قیافه دیگری برگشتی! آن طوری که رفتی، حالا چنان نیستی. جریان را برای خراسانی نقل کرد و او را خدمت حضرت صادق علیه السّلام برد. امام صادق علیه السّلام محبت و علاقه اش را پذیرفت و دستور داد به غلام هزار دینار بدهند. مرد خراسانی از جای حرکت کرده خداحافظی نمود و تقاضا کرد امام علیه السّلام برایش دعا کند. حضرت صادق علیه السّلام برای او دعا کرد.

عرض کردم: آقا، اگر زن و بچه ام در مکه نبودند علاقه داشتم در خدمت شما باشم و درب خانه شما اقامت کنم اما افسوس که معذورم! تقاضا دارم اجازه بفرمایید مرخص شوم! فرمود: دچار اندوه خواهی شد! سپس حقی از امام را که در نزد من بود خدمتش تقدیم کردم؛ فرمود: بردار. من امتناع کردم و چنین گمان کردم که آن جناب از روی خشم نمی پذیرد. این گمان که در من پیدا شد، امام جواد علیه السّلام خندید و به من و فرمود: بردار! احتیاج پیدا خواهی کرد. به مکه آمدم اما بیشتر موجودی و خرجی ما تمام شده بود! همان ساعتی که وارد مکه شدم، به آن پول احتیاج پیدا کردم. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۴»

عم، [إعلام الوری](۱)

شا، [الإرشاد]: لَمَّا تَوَجَّهَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مِنْ بَغْدَادَ مُنْصَرِفاً مِنْ عِنْدِ الْمَأْمُونِ وَ مَعَهُ أُمُّ الْفَضْلِ قَاصِداً بِهَا إِلَى الْمَدِينَهِ صَارَ إِلَى شَارِعِ بَابِ الْكُوفَهِ وَ مَعَهُ النَّاسُ يُشَيِّعُونَهُ فَانْتَهَى إِلَى دَارِ الْمُسَيَّبِ عِنْدَ مَغِيبِ الشَّمْسِ نَزَلَ وَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ وَ كَانَ فِي صَحْنِهِ نَبِقَهٌ لَمْ تَحْمِلْ بَعْدُ فَدَعَا بِكُوزٍ مِنَ الْمَاءِ فَتَوَضَّأَ فِي أَصْلِ النَّبِقَهِ(۲)

فَصَلَّى بِالنَّاسِ صَلَاهَ الْمَغْرِبِ فَقَرَأَ فِي الْأُولَى مِنْهَا الْحَمْدَ وَ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَ قَرَأَ فِي الثَّانِيَهِ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قَنَتَ قَبْلَ

رُكُوعِهِ فِيهَا وَ صَلَّى الثَّالِثَهَ وَ تَشَهَّدَ ثُمَّ جَلَسَ هُنَيْئَهً يَذْكُرُ اللَّهَ جَلَّ اسْمُهُ وَ قَامَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُعَقِّبَ وَ صَلَّى النَّوَافِلَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ عَقَّبَ بَعْدَهَا وَ سَجَدَ سَجْدَتَيِ الشُّكْرِ ثُمَّ خَرَجَ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى النَّبِقَهِ رَآهَا النَّاسُ وَ قَدْ حَمَلَتْ حَمْلًا حَسَناً فَتَعَجَّبُوا مِنْ ذَلِكَ وَ أَكَلُوا مِنْهَا فَوَجَدُوهُ نَبِقاً حُلْواً لَا عَجَمَ لَهُ وَ وَدَّعُوهُ وَ مَضَى عليه السلام مِنْ وَقْتِهِ إِلَى الْمَدِينَهِ فَلَمْ يَزَلْ بِهَا إِلَى أَنْ أَشْخَصَهُ الْمُعْتَصِمُ فِي أَوَّلِ سَنَهِ خَمْسٍ وَ عِشْرِينَ وَ مِائَتَيْنِ إِلَى بَغْدَادَ وَ أَقَامَ بِهَا حَتَّى تُوُفِّيَ عليه السلام فِي آخِرِ ذِي الْقَعْدَهِ مِنْ هَذِهِ السَّنَهِ فَدُفِنَ فِي ظَهْرِ جَدِّهِ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام (۳).

**[ترجمه]اعلام الوری و ارشاد: وقتی حضرت جواد علیه السلام از نزد مأمون و از بغداد خارج شد، با ام الفضل عازم مدینه گردید. به خیابان باب کوفه رسید و مردم آن جناب را مشایعت می کردند، تا نزدیک غروب آفتاب به دار المسیب رسید. از مرکب فرود آمد و داخل مسجد شد. در صحن مسجد درخت سدری بود که میوه نمی داد. امام علیه السّلام آب خواست و کنار ریشه همان درخت وضو گرفت. نماز مغرب را با مردم خواند. در رکعت اول حمد و إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ و در رکعت دوم سوره حمد و قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ را خواند. قبل از رکوع رکعت دوم دعای دست خواند و پس از تمام کردن رکعت سوم تشهد خواند. بعد مدتی به ذکر خدا مشغول شد، بدون اینکه تعقیب بخواند. چهار رکعت نافله را خواند و پس از نافله، تعقیب نماز خواند و دو سجده شکر به جای آورد و از آنجا خارج شد. همین که به درخت سدر رسید، مردم دیدند پر از میوه شده! تعجب کردند و شروع به خوردن از میوه آن کردند. میوه ای شیرین و بدون دانه داشت ! مردم با امام علیه السّلام وداع کردند و آن جناب رهسپار مدینه شد. حضرت در مدینه بود تا معتصم در اول دویست و بیست و پنج، ایشان را به بغداد آورد. در آنجا اقامت داشت تا در آخر ذی قعده همان سال شهید شد و پشت سر جد مبارکش موسی بن جعفر علیهما السلام دفن گردید. - . اعلام الوری: ۳۳۸ ، ارشاد: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۵»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب الْجِلَاءُ وَ الشِّفَاءُ فِي خَبَرٍ أَنَّهُ: لَمَّا مَضَى الرِّضَا علیه السلام جَاءَ مُحَمَّدُ بْنُ جُمْهُورٍ

ص: ۸۹

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۳۸.

۲- ۲. قد مر تفسیر النبقه فی ص ۵۷ من هذا المجلد فراجع.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۰۴.

الْعَمِّيُّ وَ الْحَسَنُ بْنُ رَاشِدٍ وَ عَلِيُّ بْنُ مُدْرِكٍ وَ عَلِيُّ بْنُ مَهْزِيَارَ وَ خَلْقٌ كَثِيرٌ مِنْ سَائِرِ الْبُلْدَانِ إِلَى الْمَدِينَهِ وَ سَأَلُوا عَنِ الْخَلَفِ بَعْدَ الرِّضَا عليه السلام فَقَالُوا بِصَرْيَا وَ هِيَ قَرْيَهٌ أَسَّسَهَا مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عليهما السلام عَلَى ثَلَاثَهِ أَمْيَالٍ مِنَ الْمَدِينَهِ فَجِئْنَا وَ دَخَلْنَا الْقَصْرَ فَإِذَا النَّاسُ فِيهِ مُتَكَابِسُونَ (١) فَجَلَسْنَا مَعَهُمْ إِذْ خَرَجَ عَلَيْنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى شَيْخٌ فَقَالَ النَّاسُ هَذَا صَاحِبُنَا فَقَالَ الْفُقَهَاءُ قَدْ رُوِّينَا عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ لَا تَجْتَمِعُ الْإِمَامَهُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام فَلَيْسَ هَذَا صَاحِبَنَا فَجَاءَ حَتَّى جَلَسَ فِي صَدْرِ الْمَجْلِسِ فَقَالَ رَجُلٌ مَا تَقُولُ أَعَزَّكَ اللَّهُ فِي رَجُلٍ أَتَى حِمَارَهُ فَقَالَ تُقْطَعُ يَدُهُ وَ يُضْرَبُ الْحَدَّ وَ يُنْفَى مِنَ الْأَرْضِ سَنَهً ثُمَّ قَامَ إِلَيْهِ

آخَرُ فَقَالَ مَا تَقُولُ آجَلَكَ اللَّهُ فِي رَجُلٍ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ عَدَدَ نُجُومِ السَّمَاءِ قَالَ بَانَتْ مِنْهُ بِصَدْرِ الْجَوْزَاءِ وَ النَّسْرِ الطَّائِرِ وَ النَّسْرِ الْوَاقِعِ -(٢) فَتَحَيَّرْنَا فِي جُرْأَتِهِ عَلَى الْخَطَاءِ إِذْ خَرَجَ عَلَيْنَا أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام وَ هُوَ ابْنُ ثَمَانِ

١- ١. تكابس الرجل: إذا أدخل رأسه فى حبيب قميصه، و على الشى ء: تقحم عليه.

٢- ٢. صدر الجوزاء: ثلاثه كواكب. و يقال رأس الجوزاء كما فى حديث غيره و كذلك النسر الطائر، و النسر الواقع ثلاثه كواكب، و معنى كلامه أن الطلاق يقع ثلاثا لا أزيد. و أمّا الجوزاء فهى نجم على صوره رجل معه منطقه و سيف يداها الواقعتان فوق المنطقه و هى ثلاثه كواكب: كوكبان مضيئان و اليسرى أضوأ و رجلاه الواقعتان تحت المنطقه كوكبان مضيئان و اليسرى أضوأ و ما بين يديه من جانب الفوق ثلاثه كواكب صغار متصله متلاصقه و هى رأس الجوزاء. و قال بعضهم: ترى أوائل الليل فى الشتاء- اذا استقبلت القبله صوره من الكواكب جالبه للنظر جدا كمربع مستطيل ضلعه الاطول نحو سبعه أو ثمانيه أذرع من الشمال الى الجنوب، و عرضه نحو ذراعين أو أكثر من اليمين الى اليسار و على زواياه الاربع أربعه كواكب مضيئه، و فى مركزه ثلاثه كواكب متصله موربه، و تسمى برأس الجوزاء، و قد يقال لهذه الصوره الجبار.

سِنِينَ فَقُمْنَا إِلَيْهِ فَسَلَّمَ عَلَى النَّاسِ وَ قَامَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى مِنْ مَجْلِسِهِ فَجَلَسَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ جَلَسَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فِی صَدْرِ الْمَجْلِسِ ثُمَّ قَالَ سَلُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ فَقَامَ إِلَيْهِ الرَّجُلُ الْأَوَّلُ وَ قَالَ مَا تَقُولُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ فِی رَجُلٍ أَتَى حِمَارَةً قَالَ يُضْرَبُ دُونَ الْحَدِّ وَ يُغَرَّمُ ثَمَنَهَا وَ يَحْرُمُ ظَهْرُهَا وَ نِتَاجُهَا وَ تَخْرُجُ إِلَى الْبَرِّيَّةِ حَتَّى تَأْتِيَ عَلَيْهَا مَنِيَّتُهَا سَبُعٌ أَكَلَهَا ذِئْبٌ أَكَلَهَا ثُمَّ قَالَ بَعْدَ كَلَامٍ يَا هَذَا ذَاكَ الرَّجُلُ يَنْبُشُ عَنْ مَيِّتَةٍ يَسْرِقُ كَفَنَهَا وَ يَفْجُرُ بِهَا وَ يُوجِبُ عَلَيْهِ الْقَطْعَ بِالسَّرَقِ وَ الْحَدَّ بِالزِّنَاءِ وَ النَّفْيَ إِذَا كَانَ عَزَباً فَلَوْ كَانَ مُحْصَناً لَوَجَبَ عَلَيْهِ الْقَتْلُ وَ الرَّجْمُ فَقَالَ الرَّجُلُ الثَّانِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا تَقُولُ فِی رَجُلٍ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ عَدَدَ نُجُومِ السَّمَاءِ قَالَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَالَ نَعَمْ قَالَ اقْرَأْ سُورَةَ الطَّلَاقِ إِلَى قَوْلِهِ وَ أَقِيمُوا الشَّهادَةَ لِلَّهِ (۱) يَا هَذَا لَا طَلَاقَ إِلَّا بِخَمْسٍ شَهَادَةِ شَاهِدَيْنِ عَدْلَيْنِ فِی طُهْرٍ مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ بِإِرَادَةِ عَزْمٍ ثُمَّ قَالَ بَعْدَ كَلَامٍ يَا هَذَا هَلْ تَرَى فِی الْقُرْآنِ عَدَدَ نُجُومِ السَّمَاءِ قَالَ لَا الْخَبَرَ.

وَ قَدْ رَوَى عَنْهُ الْمُصَنِّفُونَ نَحْوَ أَبِی بَكْرٍ أَحْمَدَ بْنِ ثَابِتٍ فِی تَارِيخِهِ وَ أَبِی إِسْحَاقَ الثَّعْلَبِيِّ فِی تَفْسِيرِهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مَنْدَهَ بْنِ مهربذ فِی كِتَابِهِ (۲).

**[ترجمه]مناقب: پس از درگذشت حضرت رضا علیه السّلام، محمّد بن جمهور و حسن بن راشد و علی بن مدرک و علی بن مهزیار و گروه دیگری از شهرستانهای مختلف به مدینه آمدند و از جانشین حضرت رضا علیه السّلام جستجو می کردند. گفتند امام علیه السّلام در صریا است. صریا دهی بود که موسی بن جعفر علیهما السّلام آن را در فاصله سه میلی مدینه تأسیس کرده بود. به صریا رفتیم و وارد قصری شدیم. دیدیم مردم در انتظار نشسته اند ما نیز نشستیم. در این موقع عبد اللّه بن موسی که پیر مردی بود وارد شد. مردم گفتند، امام اوست. اما دانشمندان و فقیهان گفتند: ما از حضرت باقر و صادق علیهما السّلام روایت داریم که امامت بعد از امام حسن و امام حسین علیهما السّلام به دو برادر نخواهد رسید. این نمی تواند امام باشد. عبد اللّه بن موسی آمد و در صدر مجلس نشست.

مردی گفت: چه می فرمایید در باره کسی که با الاغی جمع شده باشد. جواب داد دستش را قطع می کنند و حد بر او جاری می کنند و یک سال تبعید می شود.

مردی دیگری گفت: کسی که زن خود را چنین طلاق دهد و به او بگوید تو را طلاق دادم به عدد ستاره های آسمان. گفت: از او جدا می شود با یکی از سه ستاره صدر جوزاء و نسر طائر و نسر واقع (منظورش این بود که سه طلاقه می شود و دیگر با گفتن ستاره های آسمان از سه طلاق بیشتر داده نمی شود).

ما از تهوّر و جرات او در چنین جوابهای اشتباهی در شگفت شدیم. ناگاه حضرت جواد علیه السّلام وارد شد و در حدود هشت سال داشت. از جای حرکت کردیم. به مردم سلام داد. عبد اللّه بن موسی از جایی که نشسته بود حرکت کرد و مقابل آن جناب نشست. حضرت جواد علیه السّلام بالای مجلس نشست، سپس فرمود: هر سؤالی دارید بکنید، خدا شما را رحمت کند.

آن مرد اولی عرض کرد: چه می فرمایید در باره شخصی که با الاغی جمع شده؟ فرمود او را حدی کمتر از حد زنا می زنند و باید قیمت الاغ را بپردازد. استفاده از آن الاغ برای سواری یا تولید و بچه گیری حرام است. باید الاغ را در بیابان رها کنند تا بمیرد یا درنده ای او را بخورد. سپس بعد از سخنی فرمود: این جواب (جواب عبدالله بن موسی) مربوط به کسی است که نبش

قبر کند و کفن زن مرده را بدزدد و با او هم آغوش شود که در این صورت به واسطه دزدی دستش را قطع می کنند و حد زنا به او زده می شود، در صورتی که زن نداشته باشد، و اگر زن داشت باید او را سنگسار کنند و بکشند.

مرد دومی گفت: یا ابن رسول اللّٰه! چه می فرمایید در باره مردی که زن خود را به عدد ستاره های آسمان طلاق داده باشد؟ فرمود: قرآن می خوانی؟ عرض کرد: بلی؛ فرمود: سوره طلاق را بخوان تا این قسمت آیه «وَ أَقِيمُوا الشَّهادَةَ لِلَّهِ - . طلاق / ۲ - »، {و گواهی را برای خدا به پا دارید.} چنانچه می بینی، طلاق فقط پنج شرط را دارد: شهادت دو عادل هنگام طلاق، زن پاک باشد بدون اینکه شوهرش با او همبستر شده باشد و تصمیم و اراده قطعی به این کار داشته باشد (شوخی نباشد) سپس بعد از سخنانی فرمود: آیا در قرآن عدد ستاره های آسمان هم هست؟ عرض کرد: نه ... تا آخر حدیث. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۲ -

**[ترجمه]

«۶»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ: إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عليهما السلام لَمَّا تُوُفِّيَ وَالِدُهُ عَلِيٌّ الرِّضَا عليه السلام وَ قَدِمَ الْخَلِيفَةُ إِلَى بَغْدَادَ بَعْدَ وَفَاتِهِ بِسَنَةٍ اتَّفَقَ أَنَّهُ خَرَجَ إِلَى الصَّيْدِ فَاجْتَازَ بِطَرَفِ الْبَلَدِ فِي طَرِيقِهِ وَ الصِّبْيَانُ يَلْعَبُونَ وَ مُحَمَّدٌ وَاقِفٌ مَعَهُمْ وَ كَانَ عُمُرُهُ يَوْمَئِذٍ إِحْدَى عَشْرَةَ سَنَةً فَمَا حَوْلَهَا فَلَمَّا أَقْبَلَ الْمَأْمُونُ انْصَرَفَ الصِّبْيَانُ هَارِبِينَ وَ وَقَفَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدٌ عليه السلام فَلَمْ يَبْرَحْ مَكَانَهُ فَقَرَّبَ مِنْهُ الْخَلِيفَةُ فَنَظَرَ إِلَيْهِ وَ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ عَلَا قَدْ أَلْقَى عَلَيْهِ مَسْحَةً مِنْ قَبُولٍ فَوَقَفَ الْخَلِيفَةُ وَ قَالَ لَهُ يَا غُلَامُ مَا مَنَعَكَ مِنَ الِانْصِرَافِ مَعَ الصِّبْيَانِ فَقَالَ لَهُ مُحَمَّدٌ مُسْرِعاً يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَمْ يَكُنْ بِالطَّرِيقِ ضِيقٌ لِأُوَسِّعَهُ عَلَيْكَ بِذَهَابِي وَ لَمْ يَكُنْ

۱- ۱. الطلاق: ۲.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۲- ۳۸۴.

لِی جَرِیمَهٌ فَأَخْشَاهَا وَ ظَنِّی بِکَ حَسَنٌ أَنَّکَ لَا تَضُرُّ مَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ فَوَقَفْتُ فَأَعْجَبَهُ کَلَامُهُ وَ وَجْهُهُ فَقَالَ لَهُ مَا اسْمُکَ قَالَ مُحَمَّدٌ قَالَ ابْنُ مَنْ أَنْتَ قَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ أَنَا ابْنُ عَلِیٍّ الرِّضَا علیه السلام فَتَرَحَّمَ عَلَی أَبِیهِ وَ سَاقَ جَوَادَهُ إِلَی وِجْهَتِهِ وَ کَانَ مَعَهُ بُزَاهٌ فَلَمَّا بَعُدَ عَنِ الْعِمَارَهِ أَخَذَ بَازِیاً فَأَرْسَلَهُ عَلَی دُرَّاجٍ فَغَابَ عَنْ عَیْنِهِ غَیْبَهً طَوِیلَهً ثُمَّ عَادَ مِنَ الْجَوِّ وَ فِی مِنْقَارِهِ سَمَکَهٌ صَغِیرَهٌ وَ بِهَا بَقَایَا الْحَیَاهِ فَعَجِبَ الْخَلِیفَهُ مِنْ ذَلِکَ غَایَهَ الْعَجَبِ فَأَخَذَهَا فِی یَدِهِ وَ عَادَ إِلَی دَارِهِ فِی الطَّرِیقِ الَّذِی أَقْبَلَ مِنْهُ فَلَمَّا وَصَلَ إِلَی ذَلِکَ الْمَکَانِ وَجَدَ الصِّبْیَانَ عَلَی حَالِهِمْ فَانْصَرَفُوا کَمَا فَعَلُوا أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ أَبُو جَعْفَرٍ لَمْ یَنْصَرِفْ وَ وَقَفَ کَمَا وَقَفَ أَوَّلًا(۱)

فَلَمَّا دَنَا مِنْهُ الْخَلِیفَهُ قَالَ یَا مُحَمَّدُ قَالَ لَبَّیْکَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ قَالَ مَا فِی یَدِی فَأَلْهَمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ قَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی خَلَقَ بِمَشِیَّتِهِ فِی بَحْرِ قُدْرَتِهِ سَمَکاً صِغَاراً تَصِیدُهَا بُزَاهُ الْمُلُوکِ وَ الْخُلَفَاءِ فَیَخْتَبِرُونَ بِهَا سُلَالَهَ أَهْلِ النُّبُوَّهِ فَلَمَّا سَمِعَ الْمَأْمُونُ کَلَامَهُ عَجِبَ مِنْهُ وَ جَعَلَ یُطِیلُ نَظَرَهُ إِلَیْهِ وَ قَالَ أَنْتَ ابْنُ الرِّضَا حَقّاً وَ ضَاعَفَ إِحْسَانَهُ إِلَیْهِ (۲).

قَالَ عَلِیُّ بْنُ عِیسَی: إِنِّی رَأَیْتُ فِی کِتَابٍ لَمْ یَحْضُرْنِی الْآنَ اسْمُهُ أَنَّ الْبُزَاهَ عَادَتْ وَ فِی أَرْجُلِهَا حَیَّاتٌ خُضْرٌ وَ أَنَّهُ سُئِلَ بَعْضُ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام فَقَالَ قَبْلَ أَنْ یُفْصِحَ عَنِ السُّؤَالِ إِنَّ بَیْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ حَیَّاتٍ خَضْرَاءَ تَصِیدُهَا بُزَاهٌ شُهْبٌ یُمْتَحَنُ بِهَا

۱- ۱. هذا بعید غایته، فانه علیه السلام قام بأمر الإمامه و له ثمان سنین و لم یکن أن یلعب مع الصبیان، و لا أن یطلع علی لعبهم و لهوهم، مقیما علی ذلک فان الامام لا یلهو و لا یلعب علی أنّه کان مقیما بمدینه جده الرسول الی أن أشخصه المأمون الی بغداد کما مر و سیأتی لا أنّه کان ببغداد.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۴ ص ۱۸۷ و ۱۸۸.

أَوْلَادُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مَا هَذَا مَعْنَاهُ وَ اللَّهُ أَعْلَمُ (۱).

وَ قَالَ الْحِمْيَرِيُّ فِي كِتَابِ الدَّلَائِلِ رُوِيَ عَنْ دِعْبِلِ بْنِ عَلِيٍّ: أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى الرِّضَا عليه السلام فَأَمَرَ لَهُ بِشَيْ ءٍ فَأَخَذَهُ وَ لَمْ يَحْمَدِ اللَّهَ فَقَالَ لَهُ لِمَ لَمْ تَحْمَدِ اللَّهَ قَالَ ثُمَّ دَخَلْتُ بَعْدَهُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَأَمَرَ لِي بِشَيْ ءٍ فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقَالَ تَأَدَّبْتَ.

وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: اسْتَأْذَنَ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ النَّوَاحِي فَأَذِنَ لَهُمْ فَدَخَلُوا فَسَأَلُوهُ فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ عَنْ ثَلَاثِينَ أَلْفَ مَسْأَلَةٍ فَأَجَابَ وَ لَهُ عَشْرُ سِنِينَ (۲).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن إبراهيم بن هاشم: مثله (۳)- كا، [الكافي] علي: مثله (۴)

**[ترجمه]كشف الغمه: محمّد بن طلحه می گوید: یک سال پس از فوت حضرت رضا علیه السّلام، مأمون به بغداد آمد. روزی به شکار رفته بود. حضرت جواد علیه السّلام با بچه ها مشغول بازی بود و در آن موقع در حدود یازده سال داشت.

مأمون که رسید بچه ها فرار کردند ولی حضرت جواد علیه السلام ایستاد و از جای خود تکان نخورد. خلیفه نزدیک آن جناب رفت و نگاهی کرد. سیمای مبارکش اثری در مأمون گذاشت که همان جا ایستاد و گفت: چه شد که تو با بچه ها فرار نکردی؟ حضرت جواد علیه السلام فرمود: راه تنگ نبود تا من با کنار رفتن خود آن را وسیع کنم؛ کار بدی نیز نکرده بودم که بترسم و چنان گمان داشتم که شما کسی را که گناهی نکرده نخواهی آزرد و به همین جهت ایستادم.

مأمون از سخنان آن جناب خرسند شده گفت: اسم شما چیست؟ فرمود: محمّد، پرسید: پسر کیستی؟ فرمود: پسر علی بن موسی الرضا. مأمون به یاد حضرت رضا علیه السّلام افتاد و تقاضای رحمت برای آن بزرگوار کرد. اسب خود را کنار حضرت جواد علیه السلام برد. مأمون چند باز شکاری به همراه داشت.

از شهر که دور شد یکی از بازها را برای صید درّاجی پرواز داد. مدتی از نظر پنهان شد آنگاه از آسمان فرود آمد و در منقار خود ماهی کوچکی داشت که هنوز زنده بود، خلیفه از دیدن ماهی به منقار باز بسیار در شگفت شد. آن ماهی را در دست گرفت و از همان راهی که رفته بود برگشت. به همان محل قبلی که رسید، بچه ها را در حال بازی دید که مثل بار اول از دیدن مأمون متفرق شدند، ولی حضرت جواد علیه السلام همان جا بود و مثل دفعه قبل در جای خود ایستاد.

خلیفه به آن جناب نزدیک شده گفت: محمّد! فرمود: بلی؛ پرسید: در دست من چیست؟ خداوند به او الهام نمود و در جواب گفت: خداوند با اراده خود در دریای بیکران قدرت خویش، ماهی های کوچکی آفریده که باز شکاری پادشاهان و خلفا به وسیله آن ماهی ها اولاد پیامبر صلی الله علیه و آله را آزمایش می کنند .

مأمون از شنیدن جواب ایشان بسیار در شگفت شد. با دقت تمام در چهره آن جناب خیره شده گفت: تو واقعاً فرزند حضرت رضا هستی؟ و نسبت به ایشان مهربانی بیشتری نمود. - . کشف الغمه ۴ : ۱۸۷ -

علی بن عیسی می گوید: من در کتابی که الآن نام آن را در خاطر ندارم دیدم که بازهای شکاری آمدند و در پاهایشان مارهایی سبز داشتند و او از بعضی از ائمه علیهم السلام جریان را پرسید، هنوز سؤالش را واضح نگفته بود که فرمود: بین

آسـمان و زمین مارهایی سبز هستند که بازهایی که رنگ سفید و سیاه دارند آنها را صید می کنند و اولاد انبیا علیهم السلام را با آنها امتحان می کنند. علی بن عیسی می گوید: معنای روایت تقریباً همین بود و خدا عالم تر است.

- حمیری در کتاب دلائل می نویسد: از دعبل بن علی نقل شده که خدمت حضرت رضا علیه السّلام رسید؛ ایشان جایزه ای به او بخشـیدند ولی دعبل حمد خدا را نکرد. حضـرت رضا علیه السّـلام بر او اعتراض نمود که چرا خدا را ستایش نکردی! دعبل گفت: پس از این جریان خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیدم. برایم دستور جایزه ای داد؛ گفتم: الحمد للّه فرمود: ادب را رعایت کردی.

- علی بن ابراهیم از پـدر خود نقـل می کنـد که گروهی از سـاکنین اطراف مـدینه اجازه شـرفیابی خـدمت حضـرت جواد علیه السـلام خواسـتند. حضـرت اجازه داد و وارد شدند. در یک مجلس از سـی هزار مسأله سؤال کردند و آن جناب جواب داد، با اینکه ده ساله بود. - . کشف الغمه ۴ : ۲۱۷ -

مثل این حدیث در مناقب و کافی هم وارد شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۴ ، کافی ۱ : ۴۹۶ -

**[ترجمه]

بیان

قوله عن ثلاثین ألف مسأله أقول یشـکل هـذا بأنه لو کان السؤال و الجواب عن کل مسأله بیتا واحـدا أعنی خمسـین حرفا لکان أکثر من ثلاث ختمات

للقرآن فکیف یمکن ذلـک فی مجلس واحـد و لو قیل جوابه علیه السـلام کان فی الأکثر بلا و نعم أو بالإعجاز فی أسـرع زمان ففی السؤال لا یمکن ذلک و یمکن الجواب بوجوه.

الأول أن الکلام محمول علی المبالغه فی کثره الأسئله و الأجوبه فإن عد مثل ذلک مستبعد جدا.

الثانی یمکن أن یکون فی خواطر القوم أسئله کثیره متفقه فلما أجاب علیه السلام عن واحد فقد أجاب عن الجمیع.

الثالث أن یکون إشاره إلی کثره ما یستنبط من کلماته الموجزه المشتمله علی الأحکام الکثیره و هذا وجه قریب.

۱- ۱. المصدر ص ۱۸۹.
۲- ۲. المصدر ص ۲۱۷.
۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۴.
۴- ۴. الکافی ج ۱ ص ۴۹۶.

الرابع أن يكون المراد بوحده المجلس الوحده النوعيه أو مكان واحد كمنی و إن كان فی أيام متعدده.

الخامس أن يكون مبنيا على بسط الزمان الذی تقول به الصوفيه لكنه ظاهرا من قبيل الخرافات.

السادس أن يكون إعجازه عليه السلام أثر فی سرعه كلام القوم أيضا أو كان يجيبهم بما يعلم من ضمائرهم قبل سؤالهم.

السابع ما قيل إن المراد السؤال بعرض المكتوبات و الطومارات فوقع الجواب بخرق العاده.

**[ترجمه]در مورد اين خبر كه در يك جلسه جواب سی هزار مسأله را فرموده باشد، اشكال شده كه اگر جواب هر مسأله يك خط يعنی پنجاه حرف باشد، بيشتر از سه برابر ختم قرآن می شود! چگونه می تواند در يك مجلس سی هزار مسأله را جواب بدهد؟ اگر بگوييد جواب ايشان بيشتر به بلی و خير بوده يا به وسيله اعجاز در كوتاه ترين مدت جواب داده، در مورد عبارات سؤالات سائلان چه می گوييد كه سی هزار مسأله پرسيدند؟ ولی ممكن است اين اشكال را به چند صورت جواب داد:

۱. سخن از روی مبالغه بوده و سؤال و جواب خيلی زياد شده، زيرا شمردن چنين سؤالهايی واقعا مشكل است.

۲. ممكن است در نظر سئوال كنندگان سؤالهايی بوده كه در موقع جواب دادن، بيشتر آنهايی كه سؤالشان همان بوده، جواب خود را شنيده اند.

۳. ممكن است اشاره به اين مطلب باشد كه از سخنان كوتاه آن سرور احكام زيادی استفاده می شده كه اين وجه از همه به واقعيت نزديكتر است.

۴. ممكن است مراد از يك مجلس، يك مجلس نوعی باشد يا در يك مكان مانند منی بوده، گر چه در فاصله چند روز انجام شده باشد.

۵. ممكن است اين سخن مبتنی بر كشش زمانی باشد كه صوفيها معتقدند، ولی چنين عقيده ای خرافی است.

۶. ممكن است اعجاز آن جناب، در سرعت سؤال هم اثر داشته يا جواب را مطابق آنچه در دل داشته اند، قبل از پرسيدن می داده.

۷. شايد منظور از سؤال، دادن نامه و نوشته هايی بوده كه امام آنها را به وسيله اعجاز جواب داده.

**[ترجمه]

«۷»

كش، [رجال الكشی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنِ الْمَحْمُودِيِ (۱) [قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی]:(۲) أَنَّهُ دَخَلَ عَلَی ابْنِ أَبِی دُوَادٍ وَ هُوَ فِی مَجْلِسِهِ وَ

حَوْلَهُ أَصْحَابُهُ فَقَالَ لَهُمُ ابْنُ أَبِی دُوَادٍ(۳) يَا هَؤُلَاءِ مَا تَقُولُونَ فِی شَیْ ءٍ قَالَهُ الْخَلِيفَهُ الْبَارِحَهَ فَقَالُوا وَ مَا ذَلِکَ قَالَ قَالَ الْخَلِيفَهُ مَا تَرَی الْفُلَانِيَهَ تَصْنَعُ إِنْ أَخْرَجْنَا إِلَيْهِمْ أَبَا جَعْفَرٍ سَكْرَانَ يُنْشِئُ مُضَمَّخاً بِالْخَلُوقِ قَالُوا إِذاً تَبْطُلَ حُجَّتُهُمْ وَ تَبْطُلَ مَقَالَتُهُمْ قُلْتُ إِنَّ الْفُلَانِيَّهَ يُخَالِطُونِّی كَثِيراً وَ يُفْضُونَ إِلَیَّ بِسِرِّ مَقَالَتِهِمْ وَ لَيْسَ يَلْزَمُهُمْ هَذَا الَّذِی يَجْرِی

۱- ۱. المحمودی هو أبو علیّ محمّد بن أحمد بن حماد المروزی من أصحاب أبی جعفر و الهادی و العسكریّ عليهم السلام، توفی أبوه أبو العباس أحمد بن حماد فی زمن الهادی عليه السلام فكتب عليه السلام بعد وفاه أبيه« قد مضی أبوک رضی اللّه عنه و عنک، و هو عندنا علی حاله محموده، و لن تبعد من تلک الحال» فلقب بالمحمودی.

۲- ۲. الظاهر سقوط هذه الجمله التی جعلناها بين العلامتين، فان الخبر مرویّ فی الكشّیّ تحت عنوانه لأحمد بن حماد المروزی راجع قاموس الرجال ج ۱ ص ۳۰۲.

۳- ۳. فی النسخ فی كل المواضع« ابن أبی داود» و الصحيح ما فی الصلب كما مرّ ترجمته فی ص ۵ من هذا المجلد فراجع، و كذا ضبطه صحيحا« ابن أبی دواد» فی نسخه الكشّیّ المطبوعه جديدا بالنجف الأشرف.

قَالَ وَ مِنْ أَيْنَ قُلْتَ قُلْتُ إِنَّهُمْ يَقُولُونَ لَا بُدَّ فِي كُلِّ زَمَانٍ وَ عَلَى كُلِّ حَالٍ لِلَّهِ فِي أَرْضِهِ مِنْ حُجَّةٍ يَقْطَعُ الْعُذْرَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ قُلْتُ فَإِنْ كَانَ فِي زَمَانِ الْحُجَّةِ مَنْ هُوَ مِثْلُهُ أَوْ فَوْقَهُ فِي الشَّرَفِ وَ النَّسَبِ كَانَ أَدَلَّ الدَّلَائِلِ عَلَى الْحُجَّةِ قَصْدَ السُّلْطَانِ لَهُ مِنْ بَيْنِ أَهْلِهِ وَ نَوْعِهِ قَالَ فَعَرَضَ ابْنُ أَبِي دُوَادٍ هَذَا الْكَلَامَ عَلَى الْخَلِيفَةِ فَقَالَ لَيْسَ فِي هَؤُلَاءِ الْيَوْمَ حِيلَةٌ لَا تُؤْذُوا أَبَا جَعْفَرٍ(۱).

**[ترجمه]رجال کشی: محمودی می گوید: پدرم وارد مجلس ابن ابی داود شد. شاگردانش اطراف او را گرفته بودند. به آنها گفت: شما در باره سخنی که خلیفه دیشب گفت چه می گویید؟ پرسیدند: خلیفه چه گفته؟ گفت: خلیفه دیشب می گفت: تو خیال می کنی اگر ما حضرت جواد علیه السلام را مست شراب کرده در حالی که از مستی خود را نمی تواند نگه دارد و خود را به عطر آلوده، شیعه چه خواهند کرد؟ شاگردان گفتند: در این صورت استدلال شیعیان بر امامت ایشان باطل می شود و ادعای خود را پس خواهند گرفت. من به آنها گفتم: شیعه با من زیاد رفت و آمد دارند و اسرار خویش را به من می سپارند، این حرف که شما می زنید موجب شکست آنها نمی شود.

ابن ابی داود گفت: به چه دلیل؟ گفتم: چون آنها مدعی هستند که در هر زمان و در هر حال باید خداوند در روی زمین حجتی داشته باشد که واسطه بین آنها و خدا باشد و دیگر مردم را بهانه ای نماند؛ در صورتی که حجت خدا حضرت جواد علیه السلام با مقام و منزلت و شرافت و نسبی که دارد، باشد، بهترین دلیل بر اثبات حجت بودن او و همین است که خلیفه فقط او را از میان خویشاوندانش می آزارد و تصمیم به از بین بردن او دارد و همین دلیل بر آن است که او امام است و گر نه متعرض دیگری می شد. ابن ابی داود سخن مرا به خلیفه رسانید. خلیفه گفته بود: راهی برای از بین بردن اینها نیست، دیگر مزاحم ابوجعفر (حضرت جواد علیه السلام) نشوید. -. رجال کشی: ۴۶۹ -

**[ترجمه]

بيان

الفلانيه الإماميه و الرافضه و حاصل جواب المحمودی أن الإماميه يقولون بأنه لا بد فی كل زمان من حجه و كلما تعرض السلطان ليضيع قدر من هو بتلك المرتبه كان لهم أدل دليل على أنه الحجه حيث يتعرض السلطان له دون غيره.

**[ترجمه]الفلانیه یعنی امامیه و روافض، و حاصل جواب محمودی این است که امامیه معتقدند که باید در هر زمانی حجتی باشد و هر بار که سلطان متعرض ضایع کردن قدر و مرتبه کسی باشد که او دارای مراتب حجت بودن است، این برای آنها مستدل ترین دلیل بر امام بودن آن شخص است که سلطان متعرض او و نه غیر او شده است.

**[ترجمه]

«۸»

يب، [تهذيب الأحكام] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي أَحْمَدَ إِسْحَاقَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ عُبْدُوسِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الثَّانِيَ علیه السلام قَدْ خَرَجَ مِنَ الْحَمَّامِ وَ هُوَ مِنْ قَرْنِهِ إِلَى قَدَمِهِ مِثْلُ الْوَرْدِ مِنْ أَثَرِ

الْحِنَّاءِ.

**[ترجمه]تهذیب: عبدوس بن ابراهیم می گوید: حضرت ابا جعفر ثانی علیه السلام را دیدم که از حمام خارج شد و به واسطه خضاب با حناء، از سر تا پا مانند گل رنگین بود. - . تهذیب الاحکام ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۹»

مهج، [مهج الدعوات] عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ عَمٍّ وَالِدِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الدُّورْيَسْتِيِّ عَنْ وَالِدِهِ عَنِ الصَّدُوقِ مُحَمَّدِ بْنِ بَابَوَيْهِ وَ أَخْبَرَنِي جَدِّي عَنْ وَالِدِهِ عَنْ جَمَاعَةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا مِنْهُمُ السَّيِّدُ أَبُو الْبَرَكَاتِ وَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُعَاذِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْعَمْرِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمَدَائِنِيُّ جَمِيعاً عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي نَصْرٍ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ حَدَّثَتْنِي حَكِيمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَمَّةُ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام قَالَتْ: لَمَّا مَاتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الرِّضَا عليه السلام أَتَيْتُ زَوْجَتَهُ أُمَّ عِيسَى بِنْتَ الْمَأْمُونِ فَعَزَّيْتُهَا وَ وَجَدْتُهَا شَدِيدَ الْحُزْنِ وَ الْجَزَعِ عَلَيْهِ تَقْتُلُ نَفْسَهَا بِالْبُكَاءِ وَ الْعَوِيلِ فَخِفْتُ عَلَيْهَا أَنْ تَتَصَدَّعَ مَرَارَتُهَا فَبَيْنَمَا نَحْنُ فِي حَدِيثِهِ وَ كَرَمِهِ وَ وَصْفِ خُلُقِهِ وَ مَا أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الشَّرَفِ

ص: ۹۵

۱- ۱. رجال الكشّيّ ص ۴۶۹.

وَ الْإِخْلَاصِ وَ مَنَحَهُ مِنَ الْعِزِّ وَ الْكَرَامَهِ إِذْ قَالَتْ أُمُّ عِيسَى أَ لَا أُخْبِرُكِ عَنْهُ بِشَيْ ءٍ عَجِيبٍ وَ أَمْرٍ جَلِيلٍ فَوْقَ الْوَصْفِ وَ الْمِقْدَارِ قُلْتُ وَ مَا ذَاكِ قَالَتْ كُنْتُ أَغَارُ عَلَيْهِ كَثِيراً وَ أُرَاقِبُهُ أَبَداً وَ رُبَّمَا يُسْمِعُنِی الْكَلَامَ فَأَشْكُو ذَلِكِ إِلَى أَبِی فَيَقُولُ يَا بُنَيَّهِ احْتَمِلِيهِ فَإِنَّهُ بَضْعَهٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله.

فَبَيْنَمَا أَنَا جَالِسَهٌ ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ دَخَلَتْ عَلَيَّ جَارِيَهٌ فَسَلَّمَتْ عَلَيَّ فَقُلْتُ مَنْ أَنْتِ فَقَالَتْ أَنَا جَارِيَهٌ مِنْ وُلْدِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ وَ أَنَا زَوْجَهُ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنَ عَلِيٍّ الرِّضَا زَوْجِكِ فَدَخَلَنِی مِنَ الْغَيْرَهِ مَا لَا أَقْدِرُ عَلَى احْتِمَالِ ذَلِكَ وَ هَمَمْتُ أَنْ أَخْرُجَ وَ أَسِيحَ فِی الْبِلَادِ وَ كَادَ الشَّيْطَانُ يَحْمِلُنِی عَلَى الْإِسَاءَهِ إِلَيْهَا فَكَظَمْتُ غَيْظِی وَ أَحْسَنْتُ رِفْدَهَا وَ كَسْوَتَهَا فَلَمَّا خَرَجَتْ مِنْ عِنْدِیَ الْمَرْأَهُ نَهَضْتُ وَ دَخَلْتُ عَلَى أَبِی وَ أَخْبَرْتُهُ بِالْخَبَرِ وَ كَانَ سَكْرَانَ لَا يَعْقِلُ فَقَالَ يَا غُلَامُ عَلَيَّ بِالسَّيْفِ فَأَتَى بِهِ فَرَكِبَ وَ قَالَ وَ اللَّهِ لَأَقْتُلَنَّهُ فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ قُلْتُ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ مَا صَنَعْتُ بِنَفْسِی وَ بِزَوْجِی وَ جَعَلْتُ أَلْطِمُ حُرَّ وَجْهِی (۱) فَدَخَلَ عَلَيْهِ وَالِدِی وَ مَا زَالَ يَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ حَتَّى قَطَعَهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ وَ خَرَجْتُ هَارِبَهً مِنْ خَلْفِهِ فَلَمْ أَرْقُدْ لَيْلَتِی فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ أَتَيْتُ أَبِی فَقُلْتُ أَ تَدْرِی مَا صَنَعْتَ الْبَارِحَهَ قَالَ وَ مَا صَنَعْتُ قُلْتُ قَتَلْتَ ابْنَ الرِّضَا فَبَرَقَ عَيْنُهُ وَ غُشِیَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ بَعْدَ حِينٍ وَ قَالَ وَيْلَكِ مَا تَقُولِينَ قُلْتُ نَعَمْ وَ اللَّهِ يَا أَبَتِ دَخَلْتَ عَلَيْهِ وَ لَمْ تَزَلْ تَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ حَتَّى قَتَلْتَهُ فَاضْطَرَبَ مِنْ ذَلِكَ اضْطِرَاباً شَدِيداً وَ قَالَ عَلَيَّ بِيَاسِرٍ الْخَادِمِ فَجَاءَ يَاسِرٌ فَنَظَرَ إِلَيْهِ الْمَأْمُونُ وَ قَالَ وَيْلَكَ مَا هَذَا الَّذِی تَقُولُ هَذِهِ ابْنَتِی قَالَ صَدَقَتْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى صَدْرِهِ وَ خَدِّهِ وَ قَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ هَلَكْنَا بِاللَّهِ وَ عَطِبْنَا وَ افْتَضَحْنَا إِلَى آخِرِ الْأَبَدِ وَيْلَكَ يَا يَاسِرُ فَانْظُرْ مَا الْخَبَرُ وَ الْقِصَّهُ عَنْهُ وَ عَجِّلْ عَلَيَّ بِالْخَبَرِ فَإِنَّ نَفْسِی تَكَادُ أَنْ تَخْرُجَ السَّاعَهَ

۱- ۱. حر الوجه- بضم الحاء- ما بدا من الوجنه، يقال: لطم حر وجهه و قال الشاعر: جلا الحزن عن حر الوجوه فأسفرت***و كانت عليها هبوه لا تبلج.

فَخَرَجَ يَاسِرٌ وَ أَنَا أَلْطِمُ حُرَّ وَجْهِی فَمَا كَانَ بِأَسْرَعَ مِنْ أَنْ رَجَعَ يَاسِرٌ فَقَالَ الْبُشْرَی يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ لَکَ الْبُشْرَی فَمَا عِنْدَکَ قَالَ يَاسِرٌ دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ وَ عَلَيْهِ قَمِيصٌ وَ دُوَّاجٌ وَ هُوَ يَسْتَاکُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَ قُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أُحِبُّ أَنْ تَهَبَ لِی قَمِيصَکَ هَذَا أُصَلِّی فِيهِ وَ أَتَبَرَّکَ بِهِ وَ إِنَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أَنْظُرَ إِلَيْهِ وَ إِلَی جَسَدِهِ هَلْ بِهِ أَثَرُ السَّيْفِ فَوَ اللَّهِ كَأَنَّهُ الْعَاجُ الَّذِی مَسَّهُ صُفْرَةٌ مَا بِهِ أَثَرٌ فَبَكَی الْمَأْمُونُ طَوِيلًا وَ قَالَ مَا بَقِیَ مَعَ هَذَا شَیْ ءٌ إِنَّ هَذَا لَعِبْرَةٌ لِلْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ وَ قَالَ يَا يَاسِرُ أَمَّا رُكُوبِی إِلَيْهِ وَ أَخْذِیَ السَّيْفَ وَ دُخُولِی عَلَيْهِ فَإِنِّی ذَاكِرٌ لَهُ وَ خُرُوجِی عَنْهُ فَلَا أَذْكُرُ شَيْئاً غَيْرَهُ وَ لَا أَذْكُرُ أَيْضاً انْصِرَافِی إِلَی مَجْلِسِی فَكَيْفَ كَانَ أَمْرِی وَ ذَهَابِی إِلَيْهِ لَعَنَهُ اللَّهِ عَلَی هَذِهِ الِابْنَةِ لَعْناً وَبِيلًا تَقَدَّمْ إِلَيْهَا وَ قُلْ لَهَا يَقُولُ لَکِ أَبُوکِ وَ اللَّهِ لَئِنْ جِئْتِنِی بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ وَ شَكَوْتِ مِنْهُ أَوْ خَرَجْتِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ لَأَنْتَقِمَنَّ لَهُ مِنْکِ ثُمَّ سِرْ إِلَی ابْنِ الرِّضَا وَ أَبْلِغْهُ عَنِّی السَّلَامَ وَ احْمِلْ إِلَيْهِ عِشْرِينَ أَلْفَ دِينَارٍ وَ قَدِّمْ إِلَيْهِ الشِّهْرِیَّ الَّذِی رَكِبْتُهُ الْبَارِحَةَ ثُمَّ أْمُرْ بَعْدَ ذَلِکَ الْهَاشِمِيِّينَ أَنْ يَدْخُلُوا عَلَيْهِ بِالسَّلَامِ وَ يُسَلِّمُوا عَلَيْهِ قَالَ يَاسِرٌ فَأَمَرْتُ لَهُمْ بِذَلِکَ وَ دَخَلْتُ أَنَا أَيْضاً مَعَهُمْ وَ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَ أَبْلَغْتُ التَّسْلِيمَ وَ وَضَعْتُ الْمَالَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ عَرَضْتُ الشِّهْرِیَّ عَلَيْهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ سَاعَةً ثُمَّ تَبَسَّمَ فَقَالَ يَا يَاسِرُ هَكَذَا كَانَ الْعَهْدُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَبِی وَ بَيْنِی وَ بَيْنَهُ حَتَّی يَهْجُمَ عَلَیَّ بِالسَّيْفِ أَ مَا عَلِمَ أَنَّ لِی نَاصِراً وَ حَاجِزاً يَحْجُزُ بَيْنِی وَ بَيْنَهُ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِی يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ دَعْ عَنْکَ هَذَا الْعِتَابَ فَوَ اللَّهِ وَ حَقِّ جَدِّکَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله عليه و آله مَا كَانَ يَعْقِلُ شَيْئاً مِنْ أَمْرِهِ وَ مَا عَلِمَ أَيْنَ هُوَ مِنْ أَرْضِ اللَّهِ وَ قَدْ نَذَرَ لِلَّهِ نَذْراً صَادِقاً وَ حَلَفَ أَنْ لَا يُسْكِرَ بَعْدَ ذَلِکَ أَبَداً فَإِنَّ ذَلِکَ مِنْ حَبَائِلِ الشَّيْطَانِ فَإِذَا أَنْتَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَتَيْتَهُ فَلَا تَذْكُرْ لَهُ شَيْئاً وَ لَا تُعَاتِبْهُ عَلَی مَا كَانَ مِنْهُ فَقَالَ عليه السلام هَكَذَا كَانَ عَزْمِی وَ رَأْيِی وَ اللَّهِ ثُمَّ دَعَا بِثِيَابِهِ وَ لَبِسَ وَ نَهَضَ وَ قَامَ مَعَهُ النَّاسُ أَجْمَعُونَ حَتَّی دَخَلَ عَلَی الْمَأْمُونِ فَلَمَّا رَآهُ قَامَ إِلَيْهِ وَ ضَمَّهُ إِلَی صَدْرِهِ وَ رَحَّبَ بِهِ وَ لَمْ يَأْذَنْ لِأَحَدٍ فِی الدُّخُولِ

عَلَيْهِ وَ لَمْ يَزَلْ يُحَدِّثُهُ وَ يُسَامِرُهُ فَلَمَّا انْقَضَى ذَلِكَ قَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الرِّضَا علیه السلام يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ قَالَ لَكَ عِنْدِي نَصِيحَةٌ فَاقْبَلْهَا قَالَ الْمَأْمُونُ بِالْحَمْدِ وَ الشُّكْرِ ثُمَّ قَالَ فَمَا ذَاكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ أُحِبُّ أَنْ لَا تَخْرُجَ بِاللَّيْلِ فَإِنِّي لَا آمَنُ عَلَيْكَ هَذَا الْخَلْقَ الْمَنْكُوسَ وَ عِنْدِي عَقْدٌ تُحَصِّنُ بِهِ نَفْسَكَ وَ تَحْتَرِزُ بِهِ عَنِ الشُّرُورِ وَ الْبَلَايَا وَ الْمَكَارِهِ وَ

الْآفَاتِ وَ الْعَاهَاتِ كَمَا أَنْقَذَنِيَ اللَّهُ مِنْكَ الْبَارِحَةَ وَ لَوْ لَقِيتَ بِهِ جُيُوشَ الرُّومِ وَ التُّرْكِ وَ اجْتَمَعَ عَلَيْكَ وَ عَلَى غَلَبَتِكَ أَهْلُ الْأَرْضِ جَمِيعاً مَا تَهَيَّأَ لَهُمْ مِنْكَ شَيْ ءٌ بِإِذْنِ اللَّهِ الْجَبَّارِ وَ إِنْ أَحْبَبْتَ بَعَثْتُ بِهِ إِلَيْكَ لِتَحْتَرِزَ بِهِ مِنْ جَمِيعِ مَا ذَكَرْتُ لَكَ قَالَ نَعَمْ فَاكْتُبْ ذَلِكَ بِخَطِّكَ وَ ابْعَثْهُ إِلَيَّ قَالَ علیه السلام نَعَمْ قَالَ يَاسِرٌ فَلَمَّا أَصْبَحَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام بَعَثَ إِلَيَّ فَدَعَانِي فَلَمَّا سِرْتُ إِلَيْهِ وَ جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ دَعَا بِرَقِّ ظَبْيٍ مِنْ ظَبْيِ تِهَامَةَ ثُمَّ كَتَبَ بِخَطِّهِ هَذَا الْعَقْدَ ثُمَّ قَالَ يَا يَاسِرُ احْمِلْ هَذَا إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ قُلْ حَتَّى يُصَاغَ لَهُ قَصَبَةٌ مِنْ فِضَّةٍ مَنْقُوشٌ عَلَيْهِ مَا أَذْكُرُهُ بَعْدُ فَإِذَا أَرَادَ شَدَّهُ عَلَى عَضُدِهِ فَلْيَشُدَّهُ عَلَى عَضُدِ الْأَيْمَنِ وَ لْيَتَوَضَّأْ وُضُوءاً حَسَناً سَابِغاً وَ لْيُصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سَبْعَ مَرَّاتٍ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَ سَبْعَ مَرَّاتٍ شَهِدَ اللَّهُ وَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ الشَّمْسِ وَ ضُحاها وَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ اللَّيْلِ إِذا يَغْشى وَ سَبْعَ مَرَّاتٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا فَلْيَشُدَّهُ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَ النَّوَائِبِ بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّتِهِ وَ كُلَّ شَيْ ءٍ يَخَافُهُ وَ يَحْذَرُهُ وَ يَنْبَغِي أَنْ لَا يَكُونَ طُلُوعُ الْقَمَرِ فِي بُرْجِ الْعَقْرَبِ وَ لَوْ أَنَّهُ غَزَا أَهْلَ الرُّومِ وَ مَلِكَهُمْ لَغَلَبَهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَ بَرَكَةِ هَذَا الْحِرْزِ إِلَى آخِرِ مَا أَوْرَدْتُهُ فِي كِتَابِ الدُّعَاءِ(۱).

**[ترجمه]مهج الدعوات: حکیمه دختر حضرت رضا علیه السّلام و عمه امام عسکری علیه السلام می گوید: پس از درگذشت برادرم حضرت جواد علیه السلام، روزی پیش همسرش ام عیسی دختر مأمون رفتم و او را تعزیت گفتم و دیدم خیلی محزون است و جزع و فزع دارد و گریه و ناله می کند و چیزی نمانده خود را بکشد! ترسیدم که زهره اش پاره شود! در باره مقام و جود و کرم و اوصاف اخلاقی و شرف و اخلاصی که خدا به حضرت جواد علیه السلام عطا فرموده، و عزت و کرامتی که به او بخشیده، شروع به صحبت کردیم. ام عیسی گفت: برایت جریانی عجیب و امری بزرگ که بالاتر از وصف و مقدار است از حضرت جواد علیه السلام نقل کنم؟ پرسیدم: چه جریانی؟ گفت: حضرت جواد علیه السلام بسیار بر من هوو و کنیز می آورد و من همیشه مواظب او بودم و چه بسا کلامی از من (در این زمینه) می شنید و من شکایت او را به پدرم مأمون از این امر می کردم ولی او می گفت: صبر کن و تحمل داشته باش، او پسر پیغمبر صلی الله علیه و آله است.

یک روز نشسته بودم، زنی وارد شد و بر من سلام کرد؛ پرسیدم: کیستی؟ گفت: من زنی از فرزندان عمار یاسر و همسر ابو جعفر حضرت محمّد تقی فرزند حضرت رضا علیهما السّلام هستم؛ ام الفضل گفت: چنان غیرت در من تهییج شد که دیگر اختیار از دستم رفت. همان ساعت تصمیم گرفتم از جای حرکت کنم و در شهرها بگردم و نزدیک بود شیطان مرا به اسائه ادب به آن زن وادارد ولی کظم غیظ کردم و حق مهمانی و لباس او را پاس داشتم. وقتی آن زن از نزد من رفت، برخاستم و پیش پدرم مأمون رفتم و او را با خبر ساختم. دیدم پدرم مست شراب است و چیزی نمی فهمد. گفت: ای غلام، شمشیر مرا بیاور! شمشیرش را آوردند. سوار بر مرکب شد و گفت: به خدا قسم او را خواهم کشت. من وقتی این وضع را دیدم پیش خود گفتم: انا لله و انا الیه راجعون، چه کار بدی با خود و همسرم کردم و شروع کردم به لطمه زدن به گونه هایم؛ پدرم بر حضرت جواد علیه السلام وارد شد و پیوسته با شمشیر او را می زد تا این که او را قطعه قطعه کرد. سپس پدرم برگشت و من نیز پشت سر او پا به فرار گذاشتم و آن شب را تا به صبح نخوابیدم!

صبح پیش پدرم رفتم و گفتم: می دانی دیشب چه کردی؟ گفت: چه کرده ام؟ گفتم: فرزند حضرت رضا علیه السلام را کشتی! چشمانش برقی زد و از هوش رفت!

بعد که به هوش آمد، گفت: وای بر تو! چه می گویی؟ گفتم:

بله ای پدر! به خدا قسم دیشب وارد بر او شدی و پیوسته او را با شمشیر می زدی تا این که او را کشتی! مأمون از شنیدن این حرف اضطراب شدیدی گرفت و گفت: یاسر خادم را پیش من بیاورید! مأمون نگاهی به او نمود و گفت: وای بر تو! ببین این دخترم چه می گوید؟ یاسر گفت: ای امیر المؤمنین! هر چه می گوید صحیح است. مأمون با دست بر سینه و صورت خود زد و گفت: إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ. به خدا قسم که نابود شدیم و هلاک گشتیم و تا ابد رسوا شدیم. وای بر تو ای یاسر! برو ببین و از او و جریانش خبر بیاور. در آوردن خبر برای من عجله کن که نزدیک است جانم از بدنم خارج شود.

یاسر با عجله رفت و من به صورتم لطمه می زدم. یاسر خیلی زود برگشت و گفت: یا امیر المؤمنین! بشارت باد! پرسید: بر تو بشارت باد، چه خبر داری؟ گفت: وقتی رفتم دیدم نشسته و پیراهنی بر تن دارد و جامه ای دیگر بر روی آن پوشیده و مشغول مسواک کردن است! سلام کردم و گفتم: یا ابن رسول الله! تقاضا دارم همان پیراهن خود را به من لطف فرمایید تا در آن نماز بخوانم و جهت تبرک داشته باشم، و می‌خواستم بدنش را ببینم که آیا شمشیرها بر روی پیکرش اثری گذاشته اند یا نه. به خدا قسم بدنش مثل عاجی بود که آن را زرد کرده باشند و هیچ اثر شمشیر نداشت!

مأمون به گریه ای طولانی افتاد و گفت: با این وصف مشکلی نداریم و این درس عبرتی برای اولین و آخرین است. و گفت: ای یاسر! سوار شدنم برای رفتم به سمت او و برداشتن شمشیر و وارد شدن بر او را یادم می آید اما اصلا چیزی از خارج شدنم از نزد حضرت و بیرون آمدنم به سمت مجلس خودم به یادم نمی آید. چگونه من به سمت او رفته ام؟ خدا لعنتی وبال آور بر این دخترم کند!! برو پیش ام عیسی و به او بگو، پدرت می گوید: به خدا اگر بعد از امروز دو مرتبه بیایی و شکایتی از او بکنی یا بدون اذن او خارج شوی، از تو برای امام جواد علیه السلام انتقام می گیرم ! بعد پیش ابن الرضا علیهما السلام برو و سلام مرا به او برسان و بیست هزار دینار برایش ببر و فلان مرکب مرا که دیشب سوار بودم ببر و تقدیمش کن و پیغام بده که بنی هاشم بر او داخل شوند و به او سلام کنند.

یاسر می گوید: به بنی هاشم امر مأمون را رساندم و من نیز با آنان داخل شدم و بر او سلام کردم و سلام مأمون را به او رساندم و مال را پیش او نهادم و مرکب را بر او عرضه داشتم. حضرت ساعتی به او نگاه کرد و تبسم نمود و فرمود: ای یاسر! پیمان بین او و پدرم و بین من و او چنین بود که با شمشیر بر من هجوم آورد؟ آیا نمی دانست که بین من و او مانعی است که حائل می شود؟

من گفتم: آقای من! یا ابن رسول الله! او را سرزنش نکن. به خدا قسم و قسم به حق جدت رسول خدا صلی الله علیه و آله، مأمون اصلا نمی فهمید چه می کند و نمی دانست که کجای زمین قرار گرفته و برای خدا نذری راستین کرد و سوگند خورد که بعد از این ماجرا دیگر خمر ننوشد که این امر از ریسمآنهای شیطان است. یا ابن رسول الله، وقتی شما به نزد ایشان آمدی چیزی به او نگو و نسبت به کاری که کرده مورد عتابش قرار مده. حضرت فرمود: به خدا قسم، تصمیم و نظر خودم هم همین

بود. سپس لباس طلبید و پوشید و برخاست و همه مردم با او برخاستند تا بر مأمون وارد شدند.

مأمون همین که چشمش به آن جناب افتاد از جای برخاست و به طرف او حرکت کرد و او را به سینه چسبانید و به او خوشامد گفت و به احدی اجازه نداد بر حضرت وارد شود و پیوسته با او پنهانی سخن می گفت. وقتی کار به این جا رسید، حضرت جواد علیه السلام فرمود: ای امیرالمؤمنین! گفت: بفرمایید! فرمود: من یک نصیحت به شما می کنم از من بپذیر! مأمون گفت: حمد و شکر خدا!! نصیحت شما چیست یا ابن رسول الله؟ فرمود: مایلم شب خارج نشوی! من از این مردم حیله گر نسبت به تو اطمینان ندارم و حرزی دارم که می توانی به وسیله آن خود را از بلاها و ناراحتیها و گرفتاریها در امان بداری، چنانچه دیشب مرا از شر تو نگه داشت. اگر به مصاف سپاه ترک و روم بروی و تمام روی زمین به جنگ تو همداستان شوند، به اذن خدای جبار نمی توانند کاری از پیش ببرند. اگر علاقه داشته باشی آن حرز را برایت بفرستم تا در پناه آن از این گرفتاری ها محفوظ باشی. عرض کرد: بسیار مایلم ولی با خط خود برایم بنویسید و بفرستید. فرمود: بسیار خوب.

یاسر گفت: فردا صبح حضرت جواد علیه السلام از پی من فرستاد. وقتی خدمت آن جناب رسیدم نشستم، پوست آهویی از پوست آهوی تهامه خواست و بعد با خط مبارک خود آن حرز را نوشت و فرمود: یاسر این نوشته را پیش امیر المؤمنین ببر و بگو: یک قاب لوله ای از نقره بسازد و آنچه می گویم بر آن نقش نماید. هر وقت خواست آن را به بازوی خود ببندد، بر بازوی راست ببندد. ابتدا وضوی نیکو و شادابی بگیرد و چهار رکعت نماز بخواند، در هر رکعت یک حمد بخواند و هفت مرتبه آیه الکرسی و هفت مرتبه شهد اللّه و هفت مرتبه و الشمس و ضحیها و هفت مرتبه و اللیل اذا یغشی و هفت مرتبه قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ بخواند.

وقتی نماز خود را تمام کرد، این حرز را در گرفتاریها و ناراحتیها و هر چه موجب ترس و وحشت او می شود، بر بازوی راست می بندد و نباید موقعی که طلوع قمر در برج عقرب است ببندد. اگر او با رومیان به جنگ پردازد، به اجازه خدا و برکت این دعا بر آنها پیروز می شود. نسخه حرز و اثر آن را در کتاب دعا ذکر کرده ایم. - . مهج الدعوات: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

عُيُونُ الْمُعْجِزَاتِ، صَفْوَانُ عَنْ أَبِي نَصْرٍ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ حَكِيمَةَ بِنْتِ أَبِي الْحَسَنِ الْقُرَشِيِّ وَ كَانَتْ مِنَ الصَّالِحَاتِ قَالَتْ: لَمَّا قُبِضَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَتَيْتُ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْمَأْمُونِ أَوْ قَالَتْ أُمَّ عِيسَى بِنْتَ الْمَأْمُونِ فَعَزَّيْتُهَا فَوَجَدْتُهَا شَدِيدَةَ

۱- ۱. مهج الدعوات ص ۴۴- ۴۸.

الْحُزْنِ إِلَى آخِرِ مَا مَرَّ.

**[ترجمه]عیون المعجزات: حکیمه بنت ابی الحسن قرشی که از زنان صالحه بود می گوید: وقتی امام جواد علیه السلام وفات کرد، نزد ام فضل دختر مأمون آمدم؛ یا این که گفت: به نزد ام عیسی دختر مأمون آمدم و او را تسلیت دادم و دیدم خیلی محزون است ... تا آخر آنچه گذشت.

**[ترجمه]

«۱۱»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو نَصْرٍ الْهَمْدَانِیُّ وَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ مِهْرَانَ وَ خَيْرَانُ الْأَسْبَاطِیُّ عَنْ حَكِيمَةَ بِنْتِ أَبِی الْحَسَنِ الْقُرَشِیِّ عَنْ حَكِيمَةَ بِنْتِ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ حَكِيمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَى التَّقِیِّ علیهم السلام: وَ سَاقَ الْحَدِيثَ نَحْوَهُ إِلَى قَوْلِهِ فَقَالَ يَاسِرٌ مَا شَعَرَ وَ اللَّهِ فَدَعْ عَنْهُ عِتَابَكَ فَإِنَّهُ لَنْ يُشْكِرَ أَبَداً ثُمَّ رَكِبَ حَتَّى أَتَى إِلَى وَالِدِی فَرَحَّبَ بِهِ وَالِدِی وَ ضَمَّهُ إِلَى نَفْسِهِ وَ قَالَ إِنْ كُنْتَ وَجِدْتَ عَلَيَّ فَاعْفُ عَنِّی وَ اصْفَحْ فَقَالَ مَا وَجَدْتُ شَيْئاً وَ مَا كَانَ إِلَّا خَيْراً فَقَالَ الْمَأْمُونُ لَأَتَقَرَّبَنَّ إِلَيْهِ بِخَرَاجِ الشَّرْقِ وَ الْغَرْبِ وَ لَأُهْلِكَنَّ أَعْدَاءَهُ كَفَّارَةً لِمَا صَدَرَ مِنِّی ثُمَّ أَذِنَ لِلنَّاسِ وَ دَعَا بِالْمَائِدَهِ(۱).

**[ترجمه]مناقب: از حکیمه دختر امام جواد علیه السلام نقل شده که حدیث را تا این جا رساند که یاسر گفت: به خدا قسم نفهمیده! سرزنشت را از او بردار که دیگر تا ابد مست نخواهد کرد. سپس مأمون سوار مرکب شد و به نزد پدرم آمد. پدرم به او خوشامد گفت و او را به سینه چسباند و گفت: اگر از دست من ناراحتی، مرا ببخش و در گذر! حضرت فرمود: من از چیزی ناراحت نیستم و هر چه بود خیر بود! مأمون گفت: با خراج شرق و غرب هم که شده به او نزدیک خواهم شد و دشمنانش را به کفاره کاری که از من صادر شده می کشم. سپس به مردم اذن ورود داد و سفره غذا طلب کرد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۹۴ -

**[ترجمه]

بیان

حر الوجه ما بدا من الوجنه و برق عينه أی تحير فلم يطرف و الدواج كرمان و غراب اللحاف الذی يلبس.

**[ترجمه]حرّ الوجه آن چیزی است که از رخساره آشکار می شود. و عبارت برق عینه یعنی متحیر شد و پلک نزد، و دوّاج بر وزن رمّان و غراب روپوشی است که پوشیده می شود.

**[ترجمه]

«۱۲»

عُيُونُ الْمُعْجِزَاتِ،: لَمَّا قُبِضَ الرِّضَا علیه السلام كَانَ سِنُّ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام نَحْوَ سَبْعِ سِنِينَ فَاخْتَلَفَتِ الْكَلِمَهُ مِنَ النَّاسِ بِبَغْدَادَ وَ فِی الْأَمْصَارِ وَ اجْتَمَعَ الرَّيَّانُ بْنُ الصَّلْتِ وَ صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى وَ مُحَمَّدُ بْنُ حَكِيمٍ وَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَجَّاجِ وَ يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَ جَمَاعَهٌ مِنْ وُجُوهِ الشِّيعَهِ وَ ثِقَاتِهِمْ فِی دَارِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ فِی بِرْكَهٍ زَلُولٍ يَبْكُونَ وَ يَتَوَجَّعُونَ مِنَ الْمُصِيبَهِ فَقَالَ لَهُمْ يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ دَعُوا الْبُكَاءَ مَنْ لِهَذَا الْأَمْرِ وَ إِلَى مَنْ نَقْصِدُ بِالْمَسَائِلِ إِلَى أَنْ يَكْبَرَ هَذَا يَعْنِی أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَامَ إِلَيْهِ الرَّيَّانُ بْنُ الصَّلْتِ وَ وَضَعَ يَدَهُ فِی حَلْقِهِ وَ لَمْ يَزَلْ يَلْطِمُهُ وَ يَقُولُ لَهُ أَنْتَ تُظْهِرُ الْإِيمَانَ لَنَا وَ تُبْطِنُ الشَّكَّ وَ الشِّرْكَ إِنْ كَانَ أَمْرُهُ مِنَ اللَّهِ

جَلَّ وَ عَلَا فَلَوْ أَنَّهُ كَانَ ابْنَ يَوْمٍ وَاحِدٍ لَكَانَ بِمَنْزِلَهِ الشَّيْخِ الْعَالِمِ وَ فَوْقَهُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَلَوْ عُمِّرَ أَلْفَ سَنَهٍ فَهُوَ وَاحِدٌ مِنَ النَّاسِ هَذَا مِمَّا يَنْبَغِی أَنْ يُفَكَّرَ فِيهِ فَأَقْبَلَتِ الْعِصَابَهُ

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۹۴ و ۳۹۵.

عَلَيْهِ تُعَذِّلُهُ وَ تُوَبِّخُهُ.

وَ كَانَ وَقْتُ الْمَوْسِمِ فَاجْتَمَعَ مِنْ فُقَهَاءِ بَغْدَادَ وَ الْأَمْصَارِ وَ عُلَمَائِهِمْ ثَمَانُونَ رَجُلًا فَخَرَجُوا إِلَى الْحَجِّ وَ قَصَدُوا الْمَدِينَهَ لِيُشَاهِدُوا أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام فَلَمَّا وَافَوْا أَتَوْا دَارَ جَعْفَرٍ الصَّادِقِ عليه السلام لِأَنَّهَا كَانَتْ فَارِغَهً وَ دَخَلُوهَا وَ جَلَسُوا عَلَى بِسَاطٍ كَبِيرٍ وَ خَرَجَ إِلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى فَجَلَسَ فِي صَدْرِ الْمَجْلِسِ وَ قَامَ مُنَادٍ وَ قَالَ هَذَا ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنْ أَرَادَ السُّؤَالَ فَلْيَسْأَلْهُ فَسُئِلَ عَنْ أَشْيَاءَ أَجَابَ عَنْهَا بِغَيْرِ الْوَاجِبِ فَوَرَدَ عَلَى الشِّيعَهِ مَا حَيَّرَهُمْ وَ غَمَّهُمْ وَ اضْطَرَبَتِ الْفُقَهَاءُ وَ قَامُوا وَ هَمُّوا بِالانْصِرَافِ وَ قَالُوا فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام يَكْمُلُ لِجَوَابِ الْمَسَائِلِ لَمَا كَانَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ مَا كَانَ وَ مِنَ الْجَوَابِ بِغَيْرِ الْوَاجِبِ فَفُتِحَ عَلَيْهِمْ بَابٌ مِنْ صَدْرِ الْمَجْلِسِ وَ دَخَلَ مُوَفَّقٌ وَ قَالَ هَذَا أَبُو جَعْفَرٍ فَقَامُوا إِلَيْهِ بِأَجْمَعِهِمْ وَ اسْتَقْبَلُوهُ وَ سَلَّمُوا عَلَيْهِ فَدَخَلَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِ قَمِيصَانِ وَ عِمَامَهٌ بِذُؤَابَتَيْنِ وَ فِي رِجْلَيْهِ نَعْلَانِ وَ جَلَسَ وَ أَمْسَكَ النَّاسُ كُلُّهُمْ فَقَامَ صَاحِبُ الْمَسْأَلَهِ فَسَأَلَهُ عَنْ مَسَائِلِهِ فَأَجَابَ عَنْهَا بِالْحَقِّ فَفَرِحُوا وَ دَعَوْا لَهُ وَ أَثْنَوْا عَلَيْهِ وَ قَالُوا لَهُ إِنَّ عَمَّكَ عَبْدَ اللَّهِ أَفْتَى بِكَيْتَ وَ كَيْتَ فَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَا عَمِّ إِنَّهُ عَظِيمٌ عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقِفَ غَداً بَيْنَ يَدَيْهِ فَيَقُولَ لَكَ لِمَ تُفْتِي عِبَادِي بِمَا لَمْ تَعْلَمْ وَ فِي الْأُمَّهِ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ.

وَ رُوِيَ عَنْ عُمَرَ بْنِ فَرَجٍ الرُّخَّجِي (۱) قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ إِنَّ شِيعَتَكَ تَدَّعِي أَنَّكَ تَعْلَمُ كُلَّ مَاءٍ فِي دِجْلَهَ وَ وَزْنَهُ وَ كُنَّا عَلَى شَاطِئِ دِجْلَهَ فَقَالَ عليه السلام لِي يَقْدِرُ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ يُفَوِّضَ عِلْمَ ذَلِكَ إِلَى بَعُوضَهٍ مِنْ خَلْقِهِ أَمْ لَا قُلْتُ نَعَمْ يَقْدِرُ فَقَالَ

۱- ۱. قال أبو الفرج الأصبهانيّ في مقاتل الطالبين: ص ۳۹۶(ط- النجف الأخيره): استعمل المتوكل على المدينه و مكّه عمر بن الفرج الرخجي، فمنع آل أبي طالب من التعرض لمسأله الناس، و منع الناس من البرّ بهم، و كان لا يبلغه أن أحدا أبر أحدا منهم بشي ء و ان قل الا أنهكه عقوبه و اثقله غرما. حتى كان القميص يكون بين جماعه من العلويات يصلين فيه واحده بعد واحده، ثم يرقعنه و يجلسن على مغازلهن عوارى حواسر، الخ.

أَنَا أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ بَعُوضَةٍ وَ مِنْ أَكْثَرِ خَلْقِهِ.

**[ترجمه]عیون المعجزات: پس از در گذشت حضرت رضا علیه السّلام، امام جواد علیه السلام در حدود هفت سال داشت. بین دوستان ایشان در بغداد و سایر شهرها اختلاف افتاد. گروهی از شیعیان از آن جمله ریان بن صلت و صفوان بن یحیی و محمّد بن حکیم و عبد الرحمن ابن حجاج و یونس بن عبد الرحمن و گروهی از سران شیعه و اشخاص مورد اعتماد در زیر زمین خانه عبد الرحمن بن حجاج اجتماع کرده، شروع به گریه و ناله کردند و از این مصیبت سخت اندوهگین بودند. یونس بن عبد الرحمن گفت: گریه را رها کنید! چه کسی متصدی رهبری شیعه خواهد بود و در مسائل دینی به که پناه آوریم تا فرزند حضرت رضاعلیه السلام بزرگ شود؟ (منظورش حضرت جواد بود).

ریان بن صلت از جای حرکت کرد و گلوی یونس بن عبد الرحمن را گرفته فشرد و شروع به سیلی زدن او کرد و می گفت: تو پیش ما ادعای ایمان می کنی ولی در دل شک داری و مشرک هستی. اگر مقام امامت به آن جناب از طرف خدا داده شده، گرچه به بچه یک روزه باشد، از نظر علم و دانش چون رهبری بزرگ است و اگر از طرف خدا نباشد، گرچه هزار سال عمر داشته باشد مثل یکی از مردم عادی است. این از مطالبی است که باید در باره اش اندیشه نمود. بقیه حاضرین روی به جانب او نموده، شروع به سرزنش و اعتراض نمودند.

- ایام حج بود. گروهی از فقیهان بغداد و دانشمندان سایر شهرها (حدود هشتاد نفر) جمع شدند و به جانب مکه رهسپار گردیدند. ابتدا به مدینه رفتند تا حضرت جواد علیه السلام را از نزدیک مشاهده کنند. وقتی وارد مدینه شدند، به خانه حضرت صادق علیه السّلام رفتند. چون خالی بود وارد خانه شده روی فرش بزرگی که گسترده بود نشستند. عبد اللَّه بن موسی وارد شد و در بالای مجلس نشست. یک نفر فریاد زد: مردم! این پسر پیامبر است، هر کس سؤالی دارد بکند. چند سؤال کردند، ولی جواب نادرستی داد. شیعیان حاضر بسیار اندوهگین و ناراحت شدند و فقهاء مضطرب گردیدند و از جای حرکت کردند تا خارج شوند و با خود می گفتند: اگر حضرت جواد علیه السلام می توانست خود جواب این مسائل را بدهد، نباید از عبد اللَّه بن موسی چنین جوابهایی صادر شود.

در این هنگام دری از بالای مجلس گشوده شد و موفق وارد گردیده و گفت: اینک حضرت جواد علیه السلام تشریف می آورند. با وارد شدن آن جناب، همه از جای حرکت کرده به استقبالش رفتند و سلام کردند. امام جواد علیه السلام وارد شد. دو جامه پوشیده بود و عمامه ای با دو گیسو داشت و در پای مبارکش نعلین بود. حضرت نشست و تمام مردم سکوت کردند. همان سؤال کننده قبل از جای حرکت کرد و چند مسأله پرسید و جواب های صحیح شنید. همه شاد شده شروع به ستایش نمودند و عرض کردند: عمویت عبد اللَّه چنین و چنان جواب داد.

فرمود: لا اله الا الله! عمو جان! بسیار کار خطرناکی است که روز قیامت در پیشگاه خداوند بایستی و به تو بگوید: چرا به بندگانم فتوایی که نمی دانستی دادی، در حالی که در میان امت داناتر از تو وجود داشت؟

- از عمر بن فرج رخجی نقل شده که گفت، در حالی که ما کنار دجله ایستاده بودیم، به حضرت ابو جعفر علیه السلام گفتم: شیعیان شما مدعی هستند که شما می دانید چقدر آب در دجله است و از وزن آن اطلاع دارید. فرمود: آیا خداوند قادر است

علم این مطلب را در اختیار یک پشه بگذارد یا نه؟ گفتم: چرا قادر است. فرمود: من در نزد خدا از یک پشه و از بیشتر مردم نیز گرامی ترم.

**[ترجمه]

«۱۳»

کا، [الکافی] عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي الْبِلَادِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ بْنِ الرِّضَا عليه السلام فَقُلْتُ لَهُ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُلْصِقَ بَطْنِي بِبَطْنِكَ فَقَالَ هَاهُنَا يَا أَبَا إِسْمَاعِيلَ فَكَشَفَ عَنْ بَطْنِهِ وَ حَسَرْتُ عَنْ بَطْنِي وَ أَلْصَقْتُ بَطْنِي بِبَطْنِهِ ثُمَّ أَجْلَسَنِي وَ دَعَا بِطَبَقٍ فِيهِ زَبِيبٌ فَأَكَلْتُ ثُمَّ أَخَذَ فِي الْحَدِيثِ فَشَكَا إِلَيَّ مَعِدَتَهُ وَ عَطِشْتُ فَاسْتَسْقَيْتُ مَاءً

فَقَالَ يَا جَارِيَةُ اسْقِيهِ مِنْ نَبِيذِي فَجَاءَتْنِي بِنَبِيذٍ مَرِيسٍ (۱)

فِي قَدَحٍ مِنْ صُفْرٍ فَشَرِبْتُهُ فَوَجَدْتُهُ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ فَقُلْتُ لَهُ هَذَا الَّذِي أَفْسَدَ مَعِدَتَكَ قَالَ فَقَالَ هَذَا تَمْرٌ مِنْ صَدَقَةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله يُؤْخَذُ غُدْوَةً فَيُصَبُّ عَلَيْهِ الْمَاءُ فَتَمْرُسُهُ الْجَارِيَةُ وَ أَشْرَبُهُ عَلَى أَثَرِ الطَّعَامِ وَ لِسَائِرِ نَهَارِي فَإِذَا كَانَ اللَّيْلُ أَخْرَجَتْهُ الْجَارِيَةُ فَسَقَتْهُ أَهْلَ الدَّارِ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ أَهْلَ الْكُوفَةِ لَا يَرْضَوْنَ بِهَذَا فَقَالَ وَ مَا نَبِيذُهُمْ قَالَ قُلْتُ يُؤْخَذُ التَّمْرُ فَيُنَقَّى وَ يُلْقَى عَلَيْهِ الْقَعْوَةُ قَالَ وَ مَا الْقَعْوَةُ قُلْتُ الدَّاذِيُّ قَالَ وَ مَا الدَّاذِيُّ قُلْتُ حَبٌّ يُؤْتَى بِهِ مِنَ الْبَصْرَةِ فَيُلْقَى فِي هَذَا النَّبِيذِ حَتَّى يَغْلِيَ وَ يَسْكُنَ ثُمَّ يُشْرَبُ فَقَالَ ذَاكَ حَرَامٌ (۲).

**[ترجمه]کافی: ابراهیم بن ابی البلاد می گوید: خدمت حضرت جواد علیه السلام رسیده و گفتم: من مایلم شکم خود را به شکم شما بمالم! فرمود: همین جا ای ابا اسماعیل؟ پیراهن از روی شکم بالا زد و من نیز جامه خود را کنار زدم و شکم خود را به شکم آن جناب چسباندم! بعد مرا نشاند و طبقی خرما جلوی من گذاشت و شروع به خوردن کرد بعد شروع به صحبت کرد و از معده خود شکایت نمود. من تشنه شدم و تقاضای آب کردم. فرمود: کنیز! از شربتی که خود می آشامم به او بده. او در یک قدح مسی، شربتی که از آب خرما گرفته شده بود برایم آورد؛ وقتی آشامیدم از عسل شیرین تر بود .

عرض کردم: همین شربت معده شما را خراب کرده. فرمود: این شربت از خرمای ملک وقفی پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم است که صبح زود جمع می کنند و آب بر روی آن می ریزند و کنیزی آن را می فشارد و من بعد از غذا از آن شربت می آشامم. شب کنیز شربت آن خرماها را می گیرد و به سایر خانواده ها می دهد. گفتم: اهالی کوفه به این مقدار قانع نیستند. فرمود: پس شربت خرمای آنها چگونه است؟ گفتم: خرما را پاک می کنند و روی آن قعوه می ریزند! فرمود: قعوه چیست؟ عرض کردم: قعوه داذی است. پرسید: داذی چیست؟ گفتم: یک نوع دانه ایست که از بصره می آورند و در داخل این شربت می ریزند تا به جوش آید و وقتی از جوش افتاد، آن را می آشامند. فرمود: خوردن این شربت حرام است. - . کافی ۶ : ۴۱۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

یب، [تهـذیب الأحکـام] رَوَی عَلِیُّ بْنُ مَهْزِیَارَ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ وَ شَکَوْتُ إِلَیْهِ کَثْرَهَ الزَّلَازِلِ فِی الْأَهْوَازِ وَ قُلْتُ تَرَی لِیَ التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَکَتَبَ علیه السلام لَا تَتَحَوَّلُوا عَنْهَا وَ صُومُوا الْأَرْبِعَاءَ وَ الْخَمِیسَ وَ الْجُمُعَهَ وَ اغْتَسِلُوا وَ طَهِّرُوا ثِیَابَکُمْ وَ أَبْرِزُوا یَوْمَ الْجُمُعَهِ وَ ادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ یَدْفَعُ عَنْکُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَسَکَنَتِ الزَّلَازِلُ.

**[ترجمه]تهـذیب: علی بن مهزیـار می گویـد: نـامه ای برای حضـرت جواد علیه السـلام نوشـتم و از زلزله های زیادی که در اهواز می آمد شکایت کردم و عرض کردم: اجازه می فرمایید من از این سرزمین خارج شوم؟ فرمود: از اهواز خارج مشو. روز چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه را روزه بگیرید و روز جمعه غسل کنید و لباسهای تمیز بپوشید و در همان روز جمعه دسته جمعی بیرون بروید و از خدا بخواهید این بلا را رفع کند. علی بن مهزیار گفت: همین کار را کردم، زلزله آرام شد. - . تهذیب الاحکام ۳ : ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

کا، [الکافی] أَبُو عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَطُوفَ عَنْکَ وَ عَنْ أَبِیکَ فَقِیلَ لِی إِنَّ الْأَوْصِیَاءَ لَا یُطَافُ عَنْهُمْ فَقَالَ لِی بَلْ طُفْ مَا أَمْکَنَکَ

۱- ۱. المریس- علی وزن فعیل- التمر الممروس، یقال: مرس التمر فی الماء: نقعه و مرثه بالید.

۲- ۲. الکافی ج ۶ ص ۴۱۶ و ۴۱۷.

فَإِنَّ ذَلِکَ جَائِزٌ.

ثُمَّ قُلْتُ لَهُ بَعْدَ ذَلِکَ بِثَلَاثِ سِنِینَ إِنِّی کُنْتُ اسْتَأْذَنْتُکَ فِی الطَّوَافِ عَنْکَ وَ عَنْ أَبِیکَ فَأَذِنْتَ لِی فِی ذَلِکَ فَطُفْتُ عَنْکُمَا مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ وَقَعَ فِی قَلْبِی شَیْ ءٌ فَعَمِلْتُ بِهِ قَالَ وَ مَا هُوَ قُلْتُ طُفْتُ یَوْماً عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ صَلَّی اللَّهُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ الْیَوْمَ الثَّانِیَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ ثُمَّ طُفْتُ الْیَوْمَ الثَّالِثَ عَنِ الْحَسَنِ وَ الرَّابِعَ عَنِ الْحُسَیْنِ وَ الْخَامِسَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ وَ السَّادِسَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ وَ الْیَوْمَ السَّابِعَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ الْیَوْمَ الثَّامِنَ عَنْ أَبِیکَ مُوسَی وَ الْیَوْمَ التَّاسِعَ عَنْ أَبِیکَ عَلِیٍّ وَ الْیَوْمَ الْعَاشِرَ عَنْکَ یَا سَیِّدِی وَ هَؤُلَاءِ الَّذِینَ أَدِینُ اللَّهَ بِوَلَایَتِهِمْ فَقَالَ إِذاً وَ اللَّهِ تَدِینَ اللَّهَ بِالدِّینِ الَّذِی لَا یَقْبَلُ مِنَ الْعِبَادِ غَیْرَهُ قُلْتُ وَ رُبَّمَا طُفْتُ عَنْ أُمِّکَ فَاطِمَةَ وَ رُبَّمَا لَمْ أَطُفْ فَقَالَ اسْتَکْثِرْ مِنْ هَذَا فَإِنَّهُ أَفْضَلُ مَا أَنْتَ عَامِلُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]کافی: علی بن مهزیار از موسی بن قاسم نقل کرد که گفت: به حضرت ابو جعفر ثانی علیه السلام عرض کردم: من تصمیم داشتم از طرف شما و پدرت طواف کنم ولی به من گفته شد: نباید از طرف امامان طواف شود! فرمود: هر چه برایت مقدور بود طواف کن. این کار جایز است.

پس از سه سال عرض کردم: من در مورد طواف از طرف شما و پدرتان اجازه خواستم، شما هم اجازه فرمودید. هر چه توانستم به نیابت شما طواف کردم و بعد در قلبم چیزی خطور کرد که به آن عمل کردم .

فرمود: چه چیزی خطور کرد؟ گفتم: یک روز از جانب پیامبر صلی الله علیه و اله طواف کردم؛ سه مرتبه فرمود: صلّی اللّه علیه و آله و سلّم. روز دوم از جانب امیر المؤمنین علیه السلام، روز سوم از طرف امام حسن علیه السلام، روز چهارم از طرف امام حسین علیه السلام و روز پنجم از طرف علی بن الحسین علیهما السلام و روز ششم از طرف حضرت باقر علیه السلام، روز هفتم از طرف جعفر بن محمّد علیهما السلام و روز هشتم از طرف پدربزرگت حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام و روز نهم از طرف پدرت حضرت رضا علیه السلام و روز دهم از طرف شما. اینها پیشوایانی هستند که معتقد به ولایت آنهایم. فرمود: در این صورت اعتقادی داری که خداوند جز چنین اعتقادی را از بندگان خود نمی پذیرد.

عرض کردم: گاهی از طرف مادرت فاطمه زهرا علیها السّلام طواف می کنم و گاهی نمی کنم. فرمود: هر چه می توانی از جانب آن جناب بیشتر طواف نما که این کار بهترین عملی است که انجام می دهی، ان شاء اللّه. - . کافی ۴ : ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَبِی عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: قَرَأْتُ کِتَابَ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام یَا أَبَا جَعْفَرٍ بَلَغَنِی أَنَّ الْمَوَالِیَ إِذَا رَکِبْتَ أَخْرَجُوکَ مِنَ الْبَابِ الصَّغِیرِ وَ إِنَّمَا ذَلِکَ مِنْ بُخْلٍ بِهِمْ لِئَلَّا یَنَالَ مِنْکَ أَحَدٌ خَیْراً فَأَسْأَلُکَ بِحَقِّی عَلَیْکَ لَا یَکُنْ مَدْخَلُکَ وَ مَخْرَجُکَ إِلَّا مِنَ الْبَابِ الْکَبِیرِ وَ إِذَا رَکِبْتَ فَلْیَکُنْ مَعَکَ ذَهَبٌ وَ فِضَّةٌ ثُمَّ لَا یَسْأَلُکَ أَحَدٌ إِلَّا أَعْطَیْتَهُ وَ مَنْ سَأَلَکَ مِنْ عُمُومَتِکَ أَنْ تَبَرَّهُ فَلَا تُعْطِهِ أَقَلَّ مِنْ خَمْسِینَ دِینَاراً وَ الْکَثِیرُ

إِلَيْکَ وَ مَنْ

سَأَلَکَ مِنْ عَمَّاتِکَ فَلَا تُعْطِهَا أَقَلَّ مِنْ خَمْسَهٍ وَ عِشْـرِینَ دِینَاراً وَ الْکَثِیرُ إِلَیْکَ إِنِّی أُرِیـدُ أَنْ یَرْفَعَکَ اللَّهُ فَأَنْفِقْ وَ لَا تَخْشَ مِنْ ذِی الْعَرْشِ إِقْتَاراً(۲).

کا، [الکافی] العده عن البرقی و محمد بن یحیی عن ابن عیسی معا عن البزنطی:

ص: ۱۰۲

۱- ۱. الکافی ج ۴ ص ۳۱۴.

۲- ۲. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۸.

مثله (۱).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: بزنطی می گوید: نامه حضرت رضا علیه السّلام را به فرزندش حضرت جواد علیه السلام خواندم که نوشته بود: شنیده ام وقتی می خواهی خارج شوی، غلامان از درب کوچک تو را بیرون می برند. این کار به واسطه بخلی است که آنها دارند تا کسی از تو بهره ای نبرد! تو را سوگند می دهم به حقی که بر تو دارم، مبادا بعد از این خارج یا داخل شوی مگر از درب بزرگ. هر وقت می خواهی سوار شوی، به همراه خود طلاـ و نقره داشته باش. هر کس تقاضایی کرد به او چیزی بده. هر کدام از عموهایت تقاضای کمک کردند، مبادا کمتر از پنجاه دینار بدهی! بیشتر از این در اختیار خودت هست، خواستی بیشتر بده و هر کدام از عمه هایت تقاضا کردند، از بیست و پنج دینار کمتر مده و اگر بیشتر خواستی بده! من آرزوی بلندی و رفعت تو را از جانب خدا دارم. ببخش و مبادا از این که خدای صاحب عرش تو را تنگدست کند، ترس داشته باشی. -. عیون اخبار الرضا ۲ : ۸ -

در کتاب کافی نیز مثل این حدیث نقل شده است. -. کافی ۴ : ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ف، [تحف العقول] رُوِیَ أَنَّهُ: حُمِلَ لِأَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام حِمْلُ بَزٍّ لَهُ قِیمَهٌ کَثِیرَهٌ فَسُلَّ فِی الطَّرِیقِ فَکَتَبَ إِلَیْهِ الَّذِی حَمَلَهُ یُعَرِّفُهُ الْخَبَرَ فَوَقَّعَ بِخَطِّهِ إِنَّ أَنْفُسَنَا وَ أَمْوَالَنَا مِنْ مَوَاهِبِ اللَّهِ الْهَنِیئَهِ وَ عَوَارِیهِ الْمُسْتَوْدَعَهِ یُمَتِّعُ بِمَا مَتَّعَ مِنْهَا فِی سُرُورٍ وَ غِبْطَهٍ وَ یَأْخُذُ مَا أَخَذَ مِنْهَا فِی أَجْرٍ وَ حِسْبَهٍ فَمَنْ غَلَبَ جَزَعُهُ عَلَی صَبْرِهِ حَبِطَ أَجْرُهُ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]تحف العقول: روایت شده که برای حضرت جواد علیه السّلام مقداری پارچه های کتانی که قیمت زیادی داشت فرستادند. در بین راه شخصی آنها را به سرقت برد. شخص فرستنده جریان را برای آن جناب نوشت. حضرت در جواب او به خط خود نوشت: اموال و جانهای ما از مواهب عالی پروردگار و امانتهای گران اوست. از آنها هر چه مورد استفاده قرار گیرد، با شادی و شعف بهره برده می شود و هر چه مورد دست برد قرار گیرد، خدا جزا و پاداش خواهد داد. هر کس ناراحتی و جزعش افزون از صبر و شکیبائیش باشد، اجر و پاداش او از میان می رود. از چنین صفتی به خدا پناه می بریم. -. تحف العقول: ۴۷۹ -

**[ترجمه]

بیان

السله السرقه الخفیه کالإسلال.

**[ترجمه]السله السرقه الخفیه کالإسلال.

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی بْنِ زِیَادٍ قَالَ: کُنْتُ فِی دِیوَانِ أَبِی عَبَّادٍ فَرَأَیْتُ کِتَاباً یُنْسَخُ فَسَأَلْتُ عَنْهُ فَقَالُوا کِتَابُ الرِّضَا إِلَی ابْنِهِ علیه السلام مِنْ خُرَاسَانَ فَسَأَلْتُهُمْ أَنْ یَدْفَعُوهُ إِلَیَّ فَإِذَا فِیهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ أَبْقَاکَ اللَّهُ طَوِیلًا وَ أَعَاذَکَ مِنْ عَدُوِّکَ یَا وَلَدِ فِدَاکَ أَبُوکَ قَدْ فَسَّرْتُ لَکَ (۳)

مَا لِی وَ أَنَا حَیٌّ سَوِیٌّ رَجَاءَ أَنْ یُنْمِیَکَ اللَّهُ بِالصِّلَهِ لِقَرَابَتِکَ وَ لِمَوَالِی مُوسَی وَ جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَأَمَّا سَعِیدَهُ فَإِنَّهَا امْرَأَهٌ قَوِیَّهُ الْحَزْمِ فِی النَّحْلِ -(۴)

وَ لَیسَ ذَلِکَ کَذَلِکَ قَالَ اللَّهُ مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَهً(۵) وَ قَالَ لِیُنْفِقْ ذُو سَعَهٍ مِنْ سَعَتِهِ وَ مَنْ قُدِرَ عَلَیْهِ رِزْقُهُ فَلْیُنْفِقْ مِمَّا آتاهُ اللَّهُ (۶) وَ قَدْ أَوْسَعَ اللَّهُ عَلَیْکَ کَثِیراً یَا بُنَیَّ فِدَاکَ أَبُوکَ لَا تَسْتُرُ دُونِیَ الْأُمُورُ لِحُبِّهَا فَتُخْطِئَ حَظَّکَ وَ السَّلَامُ (۷).

ص: ۱۰۳

۱- ۱. الکافی ج ۴ ص ۴۳.

۲- ۲. تحف العقول ص ۴۷۹.

۳- ۳. کذا فی الأصل و نسخه المصدر، و أظنه تصحیف« خیرت» و المعنی فوضت الخیار إلیک.

۴- ۴. زاد فی المصدر المطبوع: و الصواب فی رقه الفطر، و لم نظهر علی معناه.

۵- ۵. البقره: ۲۴۵.

۶- ۶. الطلاق: ۷.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۳۱ و ۱۳۲.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمّد بن عیسی بن زیاد می گوید: من در دیوان ابی عباد بودم که دیدم از روی یک نامه نسخه برداری می کند! پرسیدم نامه از کیست؟ گفت: نامه حضرت رضا علیه السلام است به فرزندش که از خراسان نوشته. تقاضا کردم به من بدهد. دیدم در نامه چنین نوشته:

بسم اللّه الرحمن الرحیم. خدا تو را عمر طولانی دهد و از دشمن مصون و محفوظ بدارد. پسرم! پدرت فدایت! اموال خود را در اختیار تو گذاشتم در حالی که خودم زنده و سلامتم؛ به امید اینکه خداوند به واسطه صله رحم و کمکی که به خویشاوندان و غلامان حضرت موسی بن جعفر و جعفر بن محمّد علیهم السّلام می کنی، به تو افزایش عنایت کند. اما سعیده زنی است که در مورد بخشش و عطا بسیار خوددار و صرفه جوست، با اینکه نباید چنین باشد. خداوند در آن آیه می فرماید: «مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَةً - . بقره / ۲۴۵ - » ، {کیست آن کس که به [بندگانِ] خدا وام نیکویی دهد تا [خدا] آن را برای او چند برابر بیفزاید؟} و فرمود: «لِیُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَ مَنْ قُدِرَ عَلَیْهِ رِزْقُهُ فَلْیُنْفِقْ مِمَّا آتاهُ اللَّهُ - . طلاق / ۷ - » ، {بر توانگر است که از دارایی خود هزینه کند، و هر که روزی او تنگ باشد، باید از آنچه خدا به او داده خرج کند.} خداوند بسیار به تو وسعت عنایت کرده. پسرم! فدایت شوم، مرا از کارها مطلع گردان و به جهت علاقه ای که به آن کارها داری پنهان منما زیرا موجب زیان تو می شود. و السلام. - . تفسیر عیاشی ۱: ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

کش، [رجال الکشی] نَصْرُ بْنُ الصَّبَّاحِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَصْرِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام بِالْمَدِینَهِ وَ عِنْدَهُ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ فَدَنَا الطَّبِیبُ لِیَقْطَعَ لَهُ الْعِرْقَ فَقَامَ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ فَقَالَ یَا سَیِّدِی یَبْدَأُ بِی لِتَکُونَ حِدَّهُ

الْحَدِیدِ فِیَّ قَبْلَکَ قَالَ قُلْتُ یَهْنِئُکَ هَذَا عَمُّ أَبِیهِ فَقَطَعَ لَهُ الْعِرْقَ ثُمَّ أَرَادَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام النُّهُوضَ فَقَامَ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ فَسَوَّی لَهُ نَعْلَیْهِ حَتَّی یَلْبَسَهُمَا(۱).

**[ترجمه]رجال کشی: حسین بن موسی بن جعفر می گوید: در مدینه خدمت حضرت جواد علیه السّلام بودم و علی بن جعفر نیز حضور داشت. طبیب پیش آمد تا رگ آن جناب را بزند. علی بن جعفر از جای حرکت کرده گفت: مولای من! اجازه بفرمایید ابتدا مرا فصد کند تا زهر آهن قبل از شما در من بریزد (علی بن جعفر عموی پدر حضرت جواد علیه السلام بود).

من گفتم: گوارا باد تو را این عقیده، پزشک رگ او را زد. وقتی حضرت جواد علیه السلام از جای حرکت کرد تا برود، علی بن جعفر از جای بلند شد و کفش امام را جلو پایش گذاشت تا بپوشد. - . رجال کشی: ۳۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

الْفُصُولُ الْمُهِمَّهُ: شَاعِرُهُ حَمَّادٌ بَوَّابُهُ عُمَرُ بْنُ الْفُرَاتِ مُعَاصِرُهُ الْمَأْمُونُ وَ الْمُعْتَصِمُ.

**[ترجمه]الفصول المهمه: شاعر آن حضرت حماد و دربان او عمر بن الفرات و معاصر ایان مأمون و معتصم عباسی بودند.

**[ترجمه]

«۲۱»

ختص، [الإختصاص] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ بُنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ بَعْضِ الْقُمِّيِّينَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ وَ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالا: خَرَجْنَا بَعْدَ وَفَاهِ زَكَرِيَّا بْنِ آدَمَ إِلَى الْحَجِّ فَتَلَقَّانَا كِتَابُهُ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ ذَكَرْتُ مَا جَرَى مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ فِي الرَّجُلِ الْمُتَوَفَّى رَحِمَهُ اللَّهُ يَوْمَ وُلِدَ وَ يَوْمَ قُبِضَ وَ يَوْمَ يُبْعَثُ حَيّاً فَقَدْ عَاشَ أَيَّامَ حَيَاتِهِ عَارِفاً بِالْحَقِّ قَائِلًا بِهِ صَابِراً مُحْتَسِباً لِلْحَقِّ قَائِماً بِمَا يُحِبُّ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ مَضَى رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَيْهِ غَيْرَ نَاكِثٍ وَ لَا مُبَدِّلٍ فَجَزَاهُ اللَّهُ أَجْرَ نِيَّتِهِ وَ أَعْطَاهُ جَزَاءَ سَعْيِهِ وَ ذَكَرْتُ الرَّجُلَ الْمُوصَى إِلَيْهِ فَلَمْ يَعِدْ(۲) فِيهِ رَأْيَنَا وَ عِنْدَنَا مِنَ الْمَعْرِفَهِ بِهِ أَكْثَرُ مِمَّا وَصَفْتُ يَعْنِي الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ (۳).

**[ترجمه]اختصاص مفید: محمّد بن اسحاق و حسن بن محمّد گفتند: پس از وفات زکریا بن آدم عازم حج شدیم. نامه حضرت جواد علیه السلام در بین راه به ما رسید به این مضمون: یادم آمد از قضای پروردگار در مورد زکریا بن آدم. خدا او را از روز تولد تا روز درگذشت و روز رستاخیز که زنده می شود، مشمول رحمت خویش قرار دهد. در طول زندگانی عارف به حق بود و در این راه رنجها کشید و تحمل داشت و از وظائف خویش کوتاهی نکرد و پیوسته کاری را که مورد رضای خدای و پیامبر صلی الله علیه و آله بود انجام می داد .

پاک و بی آلایش از دنیا رفت، خدا به او پاداش نیت و جزای کوشش و کردارش را عنایت کند. متوجه شخصی که او را وصی قرار داده نیز هستم. نظر ما نسبت به او بر نمی گردد. ما بیشتر از آنچه تو توصیف کرده ای او را می شناسیم! (منظور حسن بن محمد بن عمران بود). - . اختصاص: ۸۵ -

**[ترجمه]

«۲۲»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسي: مِنَ الْمَحْمُودِينَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُهْتَدِي الْقُمِّيُّ الْأَشْعَرِيُّ خَرَجَ فِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قُبِضْتَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ قَدْ عَرَفْتَ الْوُجُوهَ الَّتِي صَارَتْ إِلَيْكَ مِنْهَا غَفَرَ اللَّهُ لَكَ وَ لَهُمُ الذُّنُوبَ وَ رَحِمَنَا وَ إِيَّاكُمْ وَ خَرَجَ فِيهِ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ وَ رَحِمَنَا وَ إِيَّاكَ وَ رَضِيَ عَنْكَ بِرِضَائِي (۴)

۱- ۱. رجال الكشّىّ ص ۳۶۵.

۲- ۲. فى المصدر المطبوع: فلم أجد فيه رأينا، و فى رجال الكشّىّ: و لم تعرف فيه رأينا. و فى نسخه الكمبانىّ:« فلم يعد فيه ما رأينا ممّا وعدناه من المعرفه». و ما فى الصلب طبقا لنسخه الأصل هو الصواب.

۳- ۳. الاختصاص: ص ۸۷ و ۸۸ و تراه فى رجال الكشّىّ ص ۴۹۶.

۴- ۴. كتاب الغيبه للشيخ الطوسىّ ص ۲۲۵.

وَ مِنْهُمْ عَلِيُّ بْنُ مَهْزِيَارَ الْأَهْوَازِيِّ وَ كَانَ مَحْمُوداً.

أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الرَّازِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْبَلْخِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَارَ الْإِسْكَافِیِّ عَنِ الْعَلَاءِ الْمَذَارِیِ (۱)

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ شَمُّونٍ قَالَ: قَرَأْتُ هَذِهِ الرِّسَالَهَ عَلَی عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی بِخَطِّهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ یَا عَلِیُّ أَحْسَنَ اللَّهُ جَزَاكَ وَ أَسْكَنَكَ جَنَّتَهُ وَ مَنَعَكَ مِنَ الْخِزْیِ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ حَشَرَكَ اللَّهُ مَعَنَا یَا عَلِیُّ قَدْ بَلَوْتُكَ وَ خَیَّرْتُكَ فِی النَّصِیحَهِ وَ الطَّاعَهِ وَ الْخِدْمَهِ وَ التَّوْقِیرِ وَ الْقِیَامِ بِمَا یَجِبُ عَلَیْكَ فَلَوْ قُلْتَ إِنِّی لَمْ أَرَ مِثْلَكَ

لَرَجَوْتُ أَنْ أَكُونَ صَادِقاً فَجَزَاكَ اللَّهُ جَنَّاتِ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا فَمَا خَفِیَ عَلَیَّ مَقَامُكَ وَ لَا خِدْمَتُكَ فِی الْحَرِّ وَ الْبَرْدِ فِی اللَّیْلِ وَ النَّهَارِ فَأَسْأَلُ اللَّهَ إِذَا جَمَعَ الْخَلَائِقَ لِلْقِیَامَهِ أَنْ یُحِبُّوكَ بِرَحْمَهٍ تَغْتَبِطُ بِهَا إِنَّهُ سَمِیعُ الدُّعَاءِ(۲).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: از کسانی که امام جواد علیه السّلام آنها را ستوده، یکی عبد العزیز فرزند مهتدی قمی اشعری است. در جواب نامه او امام جواد علیه السلام چنین نوشت: گرفتی و حمد برای خداوند است و مقدار پولی را که برای تو از آنجا فرستاده بودند فهمیدم. خدا گناهان تو و آنها را ببخشد و ما و شما را مشمول رحمت خویش قرار دهد.

و هم در باره او نوشت: خدا گناه تو را ببخشد و من و تو را مشمول رحمت خویش قرار دهد و به واسطه رضایت من از تو راضی گردد.

و از جمله شخصیت های پسندیده زمان آن جناب، علی بن مهزیار اهوازی است. عده ای با چند واسطه از حسن بن شمون نقل کردند که گفت: این نامه را به خط حضرت جواد علیه السّلام در باره علی بن مهزیار پیش او دیدم. چنین نوشته بود:

بسم اللّه الرحمن الرحیم. علی! خدا بهترین جزا را به تو بدهد و بهشت برین را جایگاهت قرار دهد و تو را خوار دنیا و آخرت نکند و با ما محشور گرداند. یا علی! ترا آزمودم و در مورد خیر خواهی و فرمانبرداری و احترام و انجام وظائف لازم آزمایش کردم. اگر بگویم مانند تو را ندیده ام، امیدوارم در این سخن راست گفته باشم. خداوند بهشت برین را منزل تو قرار دهد. در سرما و گرما و در شب و روز خدمت و موقعیت تو بر ما مخفی نیست. از خداوند درخواست می کنم در روز رستاخیز تو را چنان مشمول رحمت خود قرار دهد که موجب غبطه دیگران شوی. خدا دعا را شنونده است. - . غیبت طوسی: ۲۲۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

كا، [الكافی](۳) غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام إِذَا دَخَلَ إِلَیْهِ صَالِحُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ الْهَمَدَانِیُّ وَ كَانَ یَتَوَلَّی لَهُ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ اجْعَلْنِی مِنْ عَشَرَهِ آلَافِ دِرْهَمٍ فِی حِلٍّ فَإِنِّی أَنْفَقْتُهَا فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَنْتَ فِی حِلٍّ فَلَمَّا خَرَجَ صَالِحٌ مِنْ عِنْدِهِ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَحَدُهُمْ یَثِبُ عَلَی مَالِ (۴)

آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ فُقَرَائِهِمْ وَ مَسَاکِینِهِمْ وَ أَبْنَاءِ سَبِیلِهِمْ فَیَأْخُذُهُ ثُمَّ یَقُولُ اجْعَلْنِی فِی حِلٍّ أَ تَرَاهُ ظَنَّ بِی أَنِّی أَقُولُ لَهُ لَا أَفْعَلُ وَ اللَّهِ لَیَسْأَلَنَّهُمُ اللَّهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَنْ ذَلِکَ سُؤَالًا حَثِیثاً(۵).

۱- ۱. المذار- کسحاب- بلد بین واسط و البصره، کان بها یوم لمصعب بن الزبیر علی أحمر بن شمیط البجلیّ.

۲- ۲. کتاب الغیبه ص ۲۲۶.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۵۴۸.

۴- ۴. فی الکافی: أموال حقّ آل محمد، و فی کتاب الغیبه« علی آل محمد».

۵- ۵. کتاب الغیبه ص ۲۲۷.

**[ترجمه]کافی ، غیبت طوسی. علی بن ابراهیم از پدر خود نقل کرد که گفت: خدمت حضرت جواد علیه السلام بودم، صالح بن محمّد بن سهل همدانی که وکیل آن جناب بود وارد شد. عرض کرد: آقا، مرا در مورد آن ده هزار درهم که خرج کرده ام حلال کن. حضرت جواد علیه السلام فرمود: حلالت باد.

وقتی صالح از نزد حضرت خارج شد حضرت جواد علیه السلام فرمود: حق آل محمّد صلّی اللّٰه علیه و آله را تصرف می کنند و از دادن به مستمندان و بیچارگان این خانواده امتناع می ورزند و خود صرف می نمایند. آنگاه می گویند ما را حلال کن. او گمان می کند من خواهم گفت: حلال نمی کنم! به خدا قسم روز قیامت خداوند از اینها در این مورد سؤال دقیقی خواهد کرد. - . کافی ۱ : ۵۴۸ ، غیبت طوسی: ۲۲۷

-

**[ترجمه]

«۲۴»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: كَانَ بَابُهُ عُثْمَانَ بْنَ سَعِيدٍ السَّمَّانَ وَ مِنْ ثِقَاتِهِ أَيُّوبُ بْنُ نُوحِ بْنِ دَرَّاجٍ الْكُوفِيُّ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ الْأَحْوَلِ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ مُسْلِمِ بْنِ الْحَسَنِ وَ الْمُخْتَارُ بْنُ زِيَادٍ الْعَبْدِيُّ الْبَصْرِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ الْكُوفِيُّ وَ مِنْ أَصْحَابِهِ شَاذَانُ بْنُ الْخَلِيلِ النَّيْسَابُورِيُّ وَ نُوحُ بْنُ شُعَيْبٍ الْبَغْدَادِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْمَحْمُودِيُّ وَ أَبُو يَحْيَى الْجُرْجَانِيُّ وَ أَبُو الْقَاسِمِ إِدْرِيسُ الْقُمِّيُّ وَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ هَارُونُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ وَ إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ النَّيْسَابُورِيُّ وَ أَبُو حَامِدٍ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْمَرَاغِيُّ وَ أَبُو عَلِيِّ بْنُ بِلَالٍ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحُصَيْنِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَمُّونٍ الْبَصْرِيُّ (۱).

**[ترجمه]مناقب: دربان امام، عثمان بن سعید سمان بود و از اشخاص مورد اعتمادش ایوب بن نوح بن دراج کوفی و جعفر بن محمّد بن یونس احول و حسین بن مسلم بن حسن و مختار بن زیاد عبدی بصری و محمّد بن حسین بن ابی الخطاب کوفی شمرده شده اند.

اینان نیز از اصحاب آن جناب به شمار آمده اند: شاذان بن خلیل نیشابوری و نوح بن شعیب بغدادی و محمّد بن احمد محمودی و ابو یحیی گرگانی و ابو القاسم ادریس قمی و علی بن محمّد و هارون بن حسن بن محبوب و اسحاق بن اسماعیل نیشابوری و ابو حامد احمد بن ابراهیم مراغی و ابو علی بن بلال و عبد اللّٰه بن محمّد حصینی و محمّد بن حسن بن شمون بصری. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۵»

کش، [رجال الکشی] وَجَدْتُ فِي كِتَابِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ بُنْدَارَ الْقُمِّيِّ بِخَطِّهِ حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ خَيْرَانَ

الْخَادِمِ الْقَرَاطِيسِي (۲) قَالَ: حَجَجْتُ أَيَّامَ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَی وَ سَأَلْتُهُ عَنْ بَعْضِ الْخَدَمِ وَ كَانَتْ لَهُ مَنْزِلَهٌ مِنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَسَأَلْتُهُ أَنْ يُوصِلَنِی إِلَيْهِ فَلَمَّا سِرْنَا إِلَی الْمَدِينَهِ قَالَ لِی تَهَيَّأْ فَإِنِّی أُرِيدُ أَنْ أَمْضِیَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَمَضَيْتُ مَعَهُ فَلَمَّا أَنْ وَافَيْنَا الْبَابَ قَالَ سَاكِنٌ فِی حَانُوتٍ فَاسْتَأْذَنَ وَ دَخَلَ فَلَمَّا أَبْطَأَ عَلَی رَسُولِهِ خَرَجْتُ إِلَی الْبَابِ فَسَأَلْتُ عَنْهُ فَأَخْبَرُونِی أَنَّهُ قَدْ خَرَجَ وَ مَضَی فَبَقِيتُ مُتَحَيِّراً فَإِذَا أَنَا كَذَلِكَ إِذْ خَرَجَ خَادِمٌ مِنَ الدَّارِ فَقَالَ أَنْتَ خَيْرَانُ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ لِیَ ادْخُلْ فَدَخَلْتُ- فَإِذَا أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام قَائِمٌ عَلَی دُكَّانٍ لَمْ يَكُنْ فُرِشَ لَهُ مَا يَقْعُدُ عَلَيْهِ فَجَاءَ غُلَامٌ بِمُصَلًّی فَأَلْقَاهُ لَهُ فَجَلَسَ فَلَمَّا نَظَرْتُ إِلَيْهِ تَهَيَّبْتُهُ وَ دَهِشْتُ فَذَهَبْتُ لِأَصْعَدَ

ص: ۱۰۶

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۳۸۰ و أمّا محمّد بن الحسن بن شمون فهو أبو جعفر البغدادیّ كان من الواقفه، ثمّ غلا، و كان ضعيفا جدا فاسد المذهب، و أضيف إليه أحاديث فی الوقف، عاش مائه و أربع عشر سنه، و مات سنه ثمان و خمسين و مائتين، فعد من أصحاب الهادی و العسكریّ أيضا.

۲- ۲. نسبه الی القراطيس جمع قرطاس، كانه كان بايع القراطيس.

الدُّكَّانَ مِنْ غَيْرِ دَرَجِهٍ فَأَشَارَ إِلَى مَوْضِعِ الدَّرَجِهِ فَصَعِدْتُ وَ سَلَّمْتُ فَرَدَّ السَّلَامَ وَ مَدَّ إِلَيَّ يَدَهُ فَأَخَذْتُهَا وَ قَبَّلْتُهَا وَ وَضَعْتُهَا عَلَى وَجْهِي وَ أَقْعَدَنِي بِيَدِهِ فَأَمْسَكْتُ يَدَهُ مِمَّا دَخَلَنِي مِنَ الدَّهَشِ فَتَرَكَهَا فِي يَدِي فَلَمَّا سَكَنْتُ خَلَّيْتُهَا فَسَاءَلَنِي وَ كَانَ الرَّيَّانُ بْنُ شَبِيبٍ قَالَ لِي إِنْ وَصَلْتَ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَ قُلْتَ لَهُ مَوْلَاكَ الرَّيَّانُ بْنُ شَبِيبٍ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَ يَسْأَلُكَ الدُّعَاءَ لَهُ وَ لِوُلْدِهِ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ (۱)

فَدَعَا لَهُ وَ لَمْ يَدْعُ لِوُلْدِهِ فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ فَدَعَا لَهُ وَ لَمْ يَدْعُ لِوُلْدِهِ فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ ثَالِثاً فَدَعَا لَهُ وَ لَمْ يَدْعُ لِوُلْدِهِ فَوَدَّعْتُهُ وَ قُمْتُ فَلَمَّا مَضَيْتُ نَحْوَ الْبَابِ سَمِعْتُ كَلَامَهُ وَ لَمْ أَفْهَمْ قَالَ وَ خَرَجَ الْخَادِمُ فِي أَثَرِي فَقُلْتُ لَهُ مَا قَالَ سَيِّدِي لَمَّا قُمْتُ فَقَالَ لِي مَنْ هَذَا الَّذِي يَرَى أَنْ يَهْدِيَ نَفْسَهُ هَذَا وُلِدَ فِي بِلَادِ الشِّرْكِ فَلَمَّا أُخْرِجَ مِنْهَا صَارَ إِلَى مَنْ هُوَ شَرٌّ مِنْهُمْ فَلَمَّا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ هَدَاهُ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: خیران خادم می گوید: در زمان حضرت جواد علیه السّلام عازم حج شدم و حال آن جناب را از خدمتکاری که نزد ایشان موقعیتی داشت پرسیدم و درخواست کردم مرا خدمت ایشان ببرد. وقتی به مدینه رسیدیم، گفت: آماده باش که من تصمیم دارم خدمت حضرت جواد علیه السلام بروم. من هم با او رفتم.

به درب خانه که رسیدیم گفت: درب دکان بایست و خودش اجازه گرفت و داخل شد. وقتی فرستاده اش دیر کرد و به دنبال من نیامد، درب خانه رفتم و از آن غلام جویا شدم. گفتند: خارج شد و رفت. من متحیر ماندم. در همین بین خادمی خارج شده پرسید: تو خیران هستی، گفتم آری. گفت: داخل شو.

وارد شدم. حضرت جواد علیه السّلام بالای یک سکوی بلند ایستاده بود و فرشی برای نشستن نداشت. غلامی با سجاده‌ای آمد و آن را پهن کرد و امام علیه السلام نشست.

همین که چشم من به آن جناب افتاد، هیبت و مقامش چنان مرا فرا گرفت که ترسیدم! بی آنکه پای بر روی پلکان گذارم خواستم بالای سکو بروم. امام اشاره کرد که پلکان آنجا است. بالا رفته سلام کردم. دست خود را به جانب من دراز کرد. گرفتم و بوسیدم و بر روی صورت خود گذاشتم. با دست خود مرا نشاند. من از هیبتی که مرا گرفته بود دست آن جناب را رها نکردم امام نیز دست خود را نکشید. همین که حالت وحشت از دلم رفت، دستش را رها کردم و حضرت از حالم جویا شد.

ریان بن شبیب گفته بود: وقتی خدمت امام علیه السّلام رسیدی، عرض کن: غلامت ریان سلام رسانده و تقاضا دارد برای او و فرزندش دعا بفرمایید! من خدمت آن جناب عرض کردم و آقا برای ریان دعا کرد ولی از دعا برای فرزندش خودداری نمود. باز دو مرتبه اظهار کردم، برای ریان دعا کرد و چیزی در مورد فرزندش نفرمود. مرتبه سوم نیز تکرار کردم و تنها برای ریان دعا کرد. خداحافظی نموده خارج شدم.

به درب خانه که رسیدم، صدای امام را شنیدم که چیزی می فرمود ولی فرمایش ایشان را نفهمیدم. خادم از پی من آمد. من گفتم: مولایم موقع آمدن من چه فرمود؟ گفت: حضرت فرمود: این کیست که مایل است خود را برهاند؟ این پسرک در بلاد شرک متولد شد و

از آنجا هم که خارج شد جزء کسانی گردید که از آنها بدتر بودند. اگر خدا می خواست هدایتش می کرد! -. رجال کشی: - ۶۰۸

**[ترجمه]

«۲۶»

کش، [رجال الکشی] مَحْمُودُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ(۳)

حَمَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقَنْدِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ قَالَ: کَتَبَ إِلَیَّ خَیْرَانُ قَدْ وَجَّهْتُ إِلَیْکَ ثَمَانِیَهَ دَرَاهِمَ کَانَتْ أُهْدِیَتْ إِلَیَّ مِنْ طَرَسُوسَ (۴)

دَرَاهِمُ مِنْهُمْ مُبْهَمَهٌ وَ کَرِهْتُ أَنْ أَرُدَّهَا عَلَی صَاحِبِهَا أَوْ أُحْدِثَ فِیهَا حَدَثاً دُونَ أَمْرِکَ فَهَلْ تَأْمُرُنِی فِی قَبُولِ مِثْلِهَا أَمْ لَا لِأَعْرِفَهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی وَ أَنْتَهِیَ إِلَی أَمْرِکَ فَکَتَبَ وَ قَرَأْتُهُ اقْبَلْ مِنْهُمْ إِذَا أُهْدِیَ إِلَیْکَ دَرَاهِمُ أَوْ غَیْرُهَا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یَرُدَّ هَدِیَّهً عَلَی یَهُودِیٍّ وَ لَا نَصْرَانِیٍ (۵).

ص: ۱۰۷

۱- ۱. زیاده من المصدر.

۲- ۲. رجال الکشّیّ تحت الرقم ۵۰۵.

۳- ۳. فی المصدر« أبی نصر» بدل« أبی نصیر».

۴- ۴. مدینه بثغور الشام بین انطاکیه و حلب و بلاد الروم، و بها قبر المأمون العباسیّ.

۵- ۵. رجال الکشّیّ تحت الرقم ۵۰۵ ص ۵۰۸.

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن مهزیار می گوید: خیران برایم نوشت که هشت درهم برایت فرستادم. این پول را از طرطوس (شهری است در سر حد شام بین انطاکیه و حلب) برایم فرستاده بودند، نخواستم بدون اجازه شما به صاحبش رد کنم یا تغییری بدهم. اکنون بفرمایید، آیا چنین پولی را که وضعش معلوم نیست و شاید از کفار باشد، بگیرم یا نه؟ تا به دستورت عمل کنم. حضرت در جواب او چنین نوشت: پول یا غیر پولی را اگر برایت فرستادند قبول کن، زیرا پیامبر اکرم هدیه یهودی و نصرانی را رد نمی کرد. -. رجال کشی: ۵۰۸ -

**[ترجمه]

«۲۷»

قَالَ الْبُرْسِیُّ فِی مَشَارِقِ الْأَنْوَارِ رُوِیَ أَنَّهُ: جِی ءَ بِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِلَی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَعْدَ مَوْتِ أَبِیهِ وَ هُوَ طِفْلٌ وَ جَاءَ إِلَی الْمِنْبَرِ وَ رَقِیَ مِنْهُ دَرَجَهً ثُمَّ نَطَقَ فَقَالَ أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الرِّضَا أَنَا الْجَوَادُ أَنَا الْعَالِمُ بِأَنْسَابِ النَّاسِ فِی الْأَصْلَابِ أَنَا أَعْلَمُ بِسَرَائِرِکُمْ وَ ظَوَاهِرِکُمْ وَ مَا أَنْتُمْ صَائِرُونَ إِلَیْهِ عِلْمٌ مَنَحَنَا بِهِ مِنْ قَبْلِ خَلْقِ الْخَلْقِ أَجْمَعِینَ وَ بَعْدَ فَنَاءِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِینَ وَ لَوْ لَا تَظَاهُرُ أَهْلِ الْبَاطِلِ وَ دَوْلَهُ أَهْلِ الضَّلَالِ وَ وُثُوبُ أَهْلِ الشَّکِّ لَقُلْتُ قَوْلًا تَعَجَّبَ مِنْهُ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ ثُمَّ وَضَعَ یَدَهُ الشَّرِیفَهَ عَلَی فِیهِ وَ قَالَ یَا مُحَمَّدُ اصْمُتْ کَمَا صَمَتَ آبَاؤُکَ مِنْ قَبْلُ.

**[ترجمه]مشارق الانوار برسی: بعد از فوت حضرت رضا، جواد الائمه علیهم السّلام را که کودکی بود به مسجد پیامبر آوردند. یک پله بر فراز منبر رفت و شروع به سخنرانی کرده فرمود: من محمّد بن علی هستم! من جوادم! من نژاد اشخاص را در پشت پدرانشان می دانم. من از پنهان و آشکار و عاقبت کار شما آگاهم. این دانش را خداوند قبل از آفرینش تمام جهانیان و بعد از نابود شدن آسمانها و زمین به ما عنایت کرده. اگر حمله یاوه سرایان و قدرت گمراهان و ایراد شکاکان نبود سخنی می گفتم که موجب تعجب گذشتگان و آیندگان می شد. در این موقع دست روی دهان خویش گذاشت و فرمود: محمد! ساکت باش، همان طور که آباء کرامت سکوت کردند.

**[ترجمه]

«۲۸»

کش، [رجال الکشی] حَمْدَوَیْهِ وَ إِبْرَاهِیمُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ خَیْرَانَ الْخَادِمِ قَالَ: وَجَّهْتُ إِلَی سَیِّدِی ثَمَانِیَهَ دَرَاهِمَ وَ ذَکَرَ مِثْلَهُ سَوَاءً(۱)

وَ قَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّهُ رُبَّمَا أَتَانِی الرَّجُلُ لَکَ قِبَلَهُ الْحَقُّ أَوْ قُلْتُ یَعْرِفُ مَوْضِعَ الْحَقِّ لَکَ فَیَسْأَلُنِی عَمَّا یَعْمَلُ بِهِ فَیَکُونُ مَذْهَبِی أَخْذُ مَا یُتَبَرَّعُ فِی سِرٍّ قَالَ اعْمَلْ فِی ذَلِکَ بِرَأْیِکَ فَإِنَّ رَأْیَکَ رَأْیِی وَ مَنْ أَطَاعَکَ أَطَاعَنِی (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: خیران خادم می گوید: برای آقایم امام جواد علیه السلام هشتاد درهم فرستادم و مثل حدیث ۲۷ را نقل نمود تا رسید به این جا که گفت: فدایت شوم! چه بسا مردی که حقی از شما بر ذمه دارد به نزد من می آید، یا گفتم:

کسی که می داند حق مالی از شما بر ذمه دارد، و از من می پرسد چه باید بکند!؟ من طبق اعتقادم آنچه را که متبرع به آن است و بدون چشمداشت می پردازد، در پنهان می گیرم! حضرت فرمود: در این مسأله به نظر خودت عمل کن که نظر من همان نظر توست و کسی که از تو اطاعت کند از من اطاعت کرده است. - . رجال کشی: ۵۰۸ -

**[ترجمه]

«۲۹»

کش، [رجال الکشی] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام أَصِفُ لَهُ صُنْعَ السَّمِيعِ بِي فَكَتَبَ بِخَطِّهِ عَجَّلَ اللَّهُ نُصْرَتَكَ مِمَّنْ ظَلَمَكَ وَ كَفَاكَ مَئُونَتَهُ وَ أَبْشِرْ بِنَصْرِ اللَّهِ عَاجِلًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ بِالْأَجْرِ آجِلًا وَ أَكْثِرْ مِنْ حَمْدِ اللَّهِ (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: ابراهیم بن محمّد بن همدانی می گوید: برای حضرت جواد علیه السّلام نوشتم که سمیع به من چه ستمها کرد. در جوابم به خط خود نوشت: خداوند به زودی تو را بر دشمنت پیروز کند و از دست او رهایی یابی! مژده باد که فوراً پیروز می شوی و در آخرت نیز پاداش می گیری! خدا را بسیار ستایش کن. - . رجال کشی: ۶۱۱ -

**[ترجمه]

«۳۰»

کش، [رجال الکشی] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: وَ كَتَبَ إِلَيَّ قَدْ وَصَلَ الْحِسَابُ تَقَبَّلَ اللَّهُ

۱- ۱. هذا لفظ الکشّیّ فی رجاله، یرید الحدیث الذی تقدم تحت الرقم ۲۷، فما وقع بینهما من حدیث مشارق الأنوار غفله منه قدّس سرّه.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ۵۰۸.

۳- ۳. رجال الکشّیّ تحت الرقم ۵۰۶.

مِنْکَ وَ رَضِیَ عَنْهُمْ وَ جَعَلَهُمْ مَعَنَا فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ قَدْ بَعَثْتُ إِلَیْکَ مِنَ الدَّنَانِیرِ بِکَذَا وَ مِنَ الْکِسْوَهِ بِکَذَا فَبَارَکَ لَکَ فِیهِ وَ فِی جَمِیعِ نِعَمِ اللَّهِ إِلَیْکَ وَ قَدْ کَتَبْتُ إِلَی النَّضْرِ أَمَرْتُهُ أَنْ یَنْتَهِیَ عَنْکَ وَ عَنِ التَّعَرُّضِ لَکَ وَ لِخِلَافِکَ وَ أَعْلَمْتُهُ مَوْضِعَکَ عِنْدِی وَ کَتَبْتُ إِلَی أَیُّوبَ أَمَرْتُهُ بِذَلِکَ أَیْضاً وَ کَتَبْتُ إِلَی مَوَالِیَّ بِهَمَدَانَ کِتَاباً أَمَرْتُهُمْ بِطَاعَتِکَ وَ الْمَصِیرِ إِلَی أَمْرِکَ وَ أَنْ لَا وَکِیلَ سِوَاکَ.

(۱)

ص: ۱۰۹

۱- ۱. المصدر تحت الرقم ۵۰۶ ص ۵۰۹.

تاريخ الإمام أبى الحسن الهادى صلوات الله عليه

ص: ۱۱۱

**[ترجمه]رجال کشی: ابراهیم بن محمّد می گوید: امام جواد علیه السّلام برایم نوشت که آن پولها رسید، خدا از تو قبول کند و از آنها نیز راضی شود و در دنیا و آخرت با ما باشند. فلان قدر پول و لباس برایت فرستادم! خداوند در مورد اینها و تمام نعمتهایی که به تو ارزانی داشته به تو برکت بدهد.

برای نضر نوشتم به حرف تو گوش کند و مزاحم تو نشود و با تو مخالفت ننماید. به او گوشزد کردم چه مقامی نزد من داری؛ برای ایوب نیز همین مطالب را نوشتم. برای دوستان همدان نوشتم و به آنها دستور دادم که از تو پیروی کنند و سرپیچی از دستورات ننمایند، گوشزد کردم که جز تو وکیلی ندارم. -. رجال کشی: ۶۱۱ -

**[ترجمه]

أبواب تاریخ الإمام العاشر و النور الزاهر و البدر الباهر ذی الشرف و الکرم و المجد و الأیادی أبی الحسن الثالث علی بن محمد النقی الهادی صلوات الله علیه و علی آبائه و أولاده ما تعاقبت الأیام و اللیالی

باب ۱ أسمائه و ألقابه و کناه و عللها و ولادته علیه السلام

الأخبار

«۱»

مع،(۱)

[معانی الأخبار] ع، [علل الشرائع] سَمِعْتُ مَشَایِخَنَا رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمْ یَقُولُونَ: إِنَّ الْمَحَلَّهَ الَّتِی یَسْکُنُهَا الْإِمَامَانِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی کَانَتْ تُسَمَّی عَسْکَرَ(۲) فَلِذَلِکَ قِیلَ لِکُلٍّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْعَسْکَرِیُ (۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار ، علل الشرائع: از دانشمندان شیعه چنین شنیدم که محله ای که حضرت امام علی النقی و امام حسن عسکری در سامراء ساکن بودند، عسکر نامیده می شد و به همین جهت به این دو امام علیهما السّلام لقب عسکری داده بودند. -. معانی الاخبار: ۶۵ ، علل الشرائع ۱ : ۲۳۰ -

**[ترجمه]

«۲»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: اسْمُهُ عَلِیٌّ وَ کُنْیَتُهُ أَبُو الْحَسَنِ لَا غَیْرُهُمَا وَ أَلْقَابُهُ النَّجِیبُ الْمُرْتَضَی الْهَادِی النَّقِیُّ الْعَالِمُ الْفَقِیهُ الْأَمِینُ الْمُؤْتَمَنُ الطَّیِّبُ الْمُتَوَکِّلُ الْعَسْکَرِیُّ وَ یُقَالُ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ الثَّالِثُ وَ الْفَقِیهُ الْعَسْکَرِیُ

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۶۵.

۲- ۲. قال الفیروزآبادی: و عسکر اسم سرمن رأی، و إلیه نسب العسکریان أبو الحسن علی بن محمّد بن علیّ بن موسی بن جعفر و ولده الحسن و ماتا بها.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۳۰.

وَ كَانَ أَطْيَبَ النَّاسِ مُهْجَةً وَ أَصْدَقَهُمْ لَهْجَةً وَ أَمْلَحَهُمْ مِنْ قَرِيبٍ وَ أَكْمَلَهُمْ مِنْ بَعِيدٍ إِذَا صَمَتَ عَلَيْهِ هَيْبَةُ الْوَقَارِ وَ إِذَا تَكَلَّمَ سِيمَاءُ الْبَهَاءِ وَ هُوَ مِنْ بَيْتِ الرِّسَالَةِ وَ الْإِمَامَةِ وَ مَقَرِّ الْوَصِيَّةِ وَ الْخِلَافَةِ شُعْبَةٌ مِنْ دَوْحَةِ النُّبُوَّةِ مُنْتَضَاةٌ مُرْتَضَاةٌ وَ ثَمَرَةٌ مِنْ شَجَرَةِ الرِّسَالَةِ مُجْتَنَاةٌ مُجْتَبَاةٌ وُلِدَ بِصَرْيَا مِنَ الْمَدِينَةِ النِّصْفَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ مِائَتَيْنِ.

ابْنُ عَيَّاشٍ: يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ الْخَامِسَ مِنْ رَجَبٍ سَنَةَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ وَ قُبِضَ بِسُرَّ مَنْ رَأَى الثَّالِثَ مِنْ رَجَبٍ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ قِيلَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ ثَلَاثَ لَيَالٍ بَقِينَ مِنْ جُمَادَى الْآخِرَةِ نِصْفَ النَّهَارِ وَ لَيْسَ عِنْدَهُ إِلَّا ابْنُهُ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ لَهُ يَوْمَئِذٍ أَرْبَعُونَ سَنَةً وَ قِيلَ أَحَدٌ وَ أَرْبَعُونَ وَ سَبْعَةُ أَشْهُرٍ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سُمَانَةُ الْمَغْرِبِيَّةُ وَ يُقَالُ إِنَّ أُمَّهُ الْمَعْرُوفَةَ بِالسَّيِّدَةِ أُمُّ الْفَضْلِ فَأَقَامَ مَعَ أَبِيهِ سِتَّ سِنِينَ وَ خَمْسَةَ أَشْهُرٍ وَ بَعْدَهُ مُدَّةَ إِمَامَتِهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً وَ يُقَالُ وَ تِسْعَةَ أَشْهُرٍ وَ مُدَّةُ مُقَامِهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى عِشْرِينَ سَنَةً وَ تُوُفِّيَ فِيهَا وَ قَبْرُهُ فِي دَارِهِ وَ كَانَ فِي سِنِي إِمَامَتِهِ بَقِيَّةُ مُلْكِ الْمُعْتَصِمِ ثُمَّ الْوَاثِقِ وَ الْمُتَوَكِّلِ وَ الْمُنْتَصِرِ وَ الْمُسْتَعِينِ وَ الْمُعْتَزِّ وَ فِي آخِرِ مُلْكِ الْمُعْتَمِدِ اسْتُشْهِدَ مَسْمُوماً وَ قَالَ ابْنُ بَابَوَيْهِ وَ سَمَّهُ الْمُعْتَمِدُ(۱).

**[ترجمه]مناقب: نامش علی و کنیه اش ابو الحسن بود که جز این نام و کنیه‌ای نداشت اما دارای لقبهای نجیب، مرتضی، هادی، نقی، عالم، فقیه، امین، مؤتمن، طیّب، متوکل، عسکری بود. آن جناب را ابو الحسن ثالث و فقیه عسکری می گفتند.

از تمام مردم خوشبوتر و راستگوتر و با نمک تر از نزدیک، و کامل تر از دور بود. هنگام خاموشی آثار هیبت و سنگینی در چهره اش آشکار بود و در موقع سخن گفتن چهره ای گیرا و جذاب داشت. از خاندان نبوت و امامت بود و محل قرار گرفتن وصیت و خلافت بود. شکوفه و برگزیده باغ نبوت و میوه ای از درخت رسالت بود که چیده شده و اختیار گردیده بود. سال دویست و دوازده، در نیمه ذی حجه در محلی بنام صریا از اطراف مدینه متولد شد.

ابن عیاش گفته است: در روز سه شنبه پنجم رجب سال ۲۱۴ متولد شد و در سال ۲۵۴ ، روز سوم رجب از دنیا رفت. بعضی روز دوشنبه سه شب به آخر جمادی الآخره مانده راروز وفاتش تعیین نموده اند. کسی جز فرزندش ابو محمّد (امام حسن عسکری علیه السلام) هنگام فوتش نبود. در موقع فوت چهل سال داشت. بعضی چهل و یک سال و هفت ماه گفته اند.

مادرش کنیز فرزنداری به نام سمانه مغربیه بود. بعضی گفته اند: مادرش معروف به بانو ام الفضل بود. شش سال و پنج ماه با پدر خود بود و پس از پدر، مدت امامت آن جناب سی و سه سال و بعضی نه ماه نیز افزوده اند. بیست سال در سر من رأی (سامرا) ساکن بود. در همان جا از دنیا رفت و در خانه خود مدفون گردید.

مدت اقامت آن جناب در بقیه مدت حکمرانی معتصم، و بعد از او واثق و متوکل و منتصر و مستعین و معتز بودند و در آخر فرمانروایی معتمد به وسیله سم شهید شد. ابن بابویه می نویسد: معتمد آن جناب را مسموم کرد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۱ -

**[ترجمه]

كشف، [كشف الغمه] قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَهَ: أَمَّا مَوْلِدُهُ عليه السلام فَفِي رَجَبٍ سَنَه مِائَتَيْنِ وَ أَرْبَعَ عَشْرَهَ لِلْهِجْرَهِ وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ اسْمُهَا سُمَانَهُ الْمَغْرِبِيَّهُ وَ قِيلَ غَيْرُ ذَلِكَ وَ أَمَّا اسْمُهُ فَعَلِيٌّ وَ أَمَّا أَلْقَابُهُ فَالنَّاصِحُ وَ الْمُتَوَكِّلُ وَ الْمِفْتَاحُ وَ النَّقِيُّ وَ الْمُرْتَضَى وَ أَشْهَرُهَا الْمُتَوَكِّلُ وَ كَانَ يُخْفِي ذَلِكَ وَ يَأْمُرُ أَصْحَابَهُ أَنْ يُعْرِضُوا عَنْهُ لِأَنَّهُ كَانَ لَقَبَ الْخَلِيفَهِ يَوْمَئِذٍ(۲)

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۱.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۳۰.

وَ مَاتَ فِی جُمَادَی الْآخِرَهِ لِخَمْسٍ لَیَالٍ بَقِینَ مِنْهُ مِنْ سَنَهِ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ فِی خِلَافَهِ الْمُعْتَزِّ فَیَکُونُ عُمُرُهُ أَرْبَعِینَ سَنَهً غَیْرَ أَیَّامٍ کَانَ مُقَامُهُ مَعَ أَبِیهِ سِتَّ سِنِینَ وَ خَمْسَهَ أَشْهُرٍ وَ بَقِیَ بَعْدَ وَفَاهِ أَبِیهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِینَ سَنَهً وَ شُهُوراً وَ قَبْرُهُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی (۱).

وَ قَالَ الْحَافِظُ عَبْدُ الْعَزِیزِ: مَوْلِدُهُ سَنَهَ أَرْبَعَ عَشْرَهَ وَ مِائَتَیْنِ وَ مَاتَ سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ فَکَانَ عُمُرُهُ أَرْبَعِینَ سَنَهً قَبْرُهُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی دُفِنَ بِهَا فِی زَمَنِ الْمُنْتَصِرِ یُلَقَّبُ بِالْهَادِی أُمُّهُ سُمَانَهُ وَ یُقَالُ إِنَّهُ وُلِدَ بِالْمَدِینَهِ النِّصْفَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ اثْنَتَیْ عَشْرَهَ

وَ مِائَتَیْنِ وَ قُبِضَ بِسُرَّ مَنْ رَأَی فِی رَجَبٍ سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ لَهُ یَوْمَئِذٍ إِحْدَی وَ أَرْبَعُونَ سَنَهً وَ سِتَّهُ أَشْهُرٍ وَ قَبْرُهُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی فِی دَارِهِ (۲).

وَ قَالَ ابْنُ الْخَشَّابِ: وُلِدَ أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیُّ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ فِی رَجَبٍ سَنَهَ مِائَتَیْنِ وَ أَرْبَعَ عَشْرَهَ مِنَ الْهِجْرَهِ وَ کَانَ مُقَامُهُ مَعَ أَبِیهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ سِتَّ سِنِینَ وَ خَمْسَهَ أَشْهُرٍ وَ مَضَی فِی یَوْمِ الْإِثْنَیْنِ لِخَمْسِ لَیَالٍ بَقِینَ مِنْ جُمَادَی الْآخِرَهِ سَنَهَ مِائَتَیْنِ وَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ مِنَ الْهِجْرَهِ وَ أَقَامَ بَعْدَ أَبِیهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِینَ سَنَهً وَ سَبْعَهَ أَشْهُرٍ إِلَّا أَیَّاماً قَبْرُهُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی أُمُّهُ سُمَانَهُ وَ یُقَالُ لَهَا مُنْفَرِشَهُ الْمَغْرِبِیَّهُ لَقَبُهُ النَّاصِحُ وَ الْمُرْتَضَی وَ النَّقِیُّ وَ الْمُتَوَکِّلُ یُکَنَّی بِأَبِی الْحَسَنِ (۳).

**[ترجمه]

کشف الغمه: محمّد بن طلحه می گوید: حضرت امام علی النقی در ماه رجب سال ۲۱۴ هجری متولد شد. مادرش کنیزی صاحب فرزند به نام سمانه مغربیه بود. نام دیگری جز این نیز گفته اند. اسم امام علی بود و دارای لقب هایی بدین شرح بود: ناصح، متوکل، مفتاح و نقی، مرتضی. مشهورترین لقبش متوکل بود که این لقب را مخفی می داشت و به اصحاب خود سفارش می کرد که از این لقب چیزی نگویند زیرا خلیفه وقت نیز همین لقب را داشت.

پنج روز به آخر جمادی الآخر مانده در سال ۲۵۴ زمان خلافت معتز از دنیا رفت. با این حساب، چهل سال و چند روز کم داشته است.

با پدرش شش سال و پنج ماه زیست و پس از پدر سی و سه سال و چند ماه زندگی کرد و در سامراء دفن شد.

عبد العزیز حافظ گفته است: حضرت امام علی النقی در سال ۲۱۴ متولد شد و در سال ۲۵۴ در سن چهل سالگی از دنیا رفت و در سامرا دفن شد. در زمان منتصر و ملقب به هادی بود. مادرش سمانه است. گفته اند: نیمه ماه ذیحجه سال ۲۱۲ در مدینه متولد شد و رجب سال ۲۵۴ در سامرا از دنیا رفت که در آن وقت چهل و یک سال و چند ماه داشت و در سامراء در منزل خود دفن شد.

ابن خشاب گفته است: حضرت عسکری ابو الحسن علی بن محمّد علیهما السلام در رجب سال ۲۱۴ هجری متولد شد.

مدتی که با پدرش محمد بن علی علیهما السلام زیست، شش سال و پنج ماه بود و در روز دو شنبه پنج روز مانده به آخر جمادی الاولی سال ۲۵۴ هجری شهید شد و بعد از پدرش سی و سه سال و هفت ماه چند روز کم زنده بود. قبرش در سامرّاء است. مادرش سمانه بود و به او منفرشه مغربیه هم می گفتند. لقب ایشان ناصح و مرتضی و نقی و متوکل بود و کنیه ایشان

ابی الحسن بود. - . کشف الغمه ۳ : ۲۳۰ -

**[ترجمه]

«۴»

عم، [إعلام الوری]: وُلِدَ علیه السلام بِصَرْیَا مِنَ الْمَدِینَهِ(۴) لِلنِّصْفِ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ اثْنَتَیْ عَشْرَهَ وَ مِائَتَیْنِ وَ فِی رِوَایَهِ ابْنِ عَیَّاشٍ یَوْمَ الثَّلَاثَاءِ الْخَامِسَ مِنْ رَجَبٍ وَ أُمُّهُ

ص: ۱۱۵

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۳۲.

۲- ۲. المصدر ص ۲۳۲.

۳- ۳. المصدر ص ۲۴۴.

۴- ۴. قریه أسسها موسی بن جعفر علیه السلام علی ثلاثه أمیال من المدینه، و قد کثر ذکرها فی الحدیث، راجع المناقب ج ۴ ص ۳۸۲.

أَمٌّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سُمَانَهُ وَ لَقَبُهُ النَّقِيُّ وَ الْقَائِمُ وَ الْفَقِيهُ وَ الْأَمِينُ وَ الطَّيِّبُ وَ يُقَالُ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ الثَّالِثُ (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری: به روایت ابن عباس، در پنجم رجب سال ۲۱۲ نیمه ذیحجه در صریای مدینه متولد شد. مادرش کنیز صاحب فرزندی به نام سمانه بود و لقبش نقی، قائم، فقیه، امین، طیب بود و آن جناب را ابو الحسن سوم می گفتند. - . اعلام الوری: ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۵»

وَ قَالَ الشَّيْخُ فِي الْمِصْبَاحِ، رُوِيَ: أَنَّ يَوْمَ السَّابِعِ وَ الْعِشْرِينَ مِنْ ذِي الْحِجَّهِ وُلِدَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام وَ قَالَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ قَالَ ابْنُ عَيَّاشٍ خَرَجَ إِلَى أَهْلِي عَلَى يَدِ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ أَبِي الْقَاسِمِ هَذَا الدُّعَاءُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِالْمَوْلُودَيْنِ فِي رَجَبٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الثَّانِي وَ ابْنِهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُنْتَجَبِ إِلَى آخِرِ الدُّعَاءِ ثُمَّ قَالَ وَ ذَكَرَ ابْنُ عَيَّاشٍ أَنَّهُ كَانَ مَوْلِدُ أَبِي الْحَسَنِ الثَّالِثِ يَوْمَ الثَّانِي مِنْ رَجَبٍ وَ ذَكَرَ أَيْضاً أَنَّهُ كَانَ يَوْمَ الْخَامِسِ وَ قَالَ وَ رَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْهَاشِمِ الْقُمِّيُّ قَالَ وُلِدَ أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام يَوْمَ الثُّلَاثَاءِ لِثَلَاثَ عَشْرَهَ لَيْلَهً مَضَتْ مِنْ رَجَبٍ سَنَهَ أَرْبَعَ عَشْرَهَ وَ مِائَتَيْنِ.

**[ترجمه]شیخ در مصباح می نویسد: روز بیست و هفت ذیحجه، حضرت ابو الحسن علی بن محمّد عسکری علیهما السلام متولد شد. در جای دیگر می نویسد:

ابن عباس گفت: این دعا توسط شیخ کبیر ابوالقاسم به دست خانواده من رسید: «اللّهم انی اسألك بالمولودين فی رجب محمّد بن علی الثانی و ابنه علی بن محمّد المنتجب» تا آخر دعا.

سپس اضافه نموده که ابن عیاش گفته است: تولد حضرت ابو الحسن امام علی النقی علیه السلام در روز دوم رجب بوده، روز پنجم نیز ذکر کرده. باز می گوید: ابراهیم بن هاشم قمی می گوید: حضرت امام علی النقی در روز سه شنبه ۱۳ رجب سال ۲۱۴ متولد شد.

**[ترجمه]

«۶»

کا، [الکافی]: وُلِدَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ لِلنِّصْفِ مِنْ ذِي الْحِجَّهِ سَنَهَ اثْنَتَيْ عَشْرَهَ وَ مِائَتَيْنِ وَ رُوِيَ أَنَّهُ عليه السلام وُلِدَ فِي رَجَبٍ سَنَهَ أَرْبَعَ عَشْرَهَ وَ مِائَتَيْنِ (۲) وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سُمَانَهُ(۳).

**[ترجمه]کافی: حضرت امام علی النقی در نیمه ذیحجه سال ۲۱۴ متولد شد و گفته شده در رجب سال ۲۱۴ متولد شده؛ مادرش کنیز صاحب فرزندی به نام سمانه بود. - . کافی ۱ : ۴۹۷ -

**[ترجمه]

«۷»

ضه، [روضه الواعظين]: كَانَ مَوْلِدُهُ عليه السلام يَوْمَ الثُّلَاثَاءِ لِلنِّصْفِ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ اثْنَتَیْ عَشْرَهَ وَ مِائَتَیْنِ.

**[ترجمه]روضه الواعظین: مولد آن حضرت نیمه ذیحجه سال ۲۱۲ بود.

**[ترجمه]

«۸»

الْفُصُولُ الْمُهِمَّهُ: صِفَتُهُ أَسْمَرُ اللَّوْنِ نَقْشُ خَاتَمِهِ اللَّهُ رَبِّی وَ هُوَ عِصْمَتِی

ص: ۱۱۶

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۳۹.

۲- ۲. زاد فی المصدر: و مضی لاربع بقین من جمادی الآخره سنه أربع و خمسین و مائتین و روی أنّه قبض علیه السلام فی رجب سنه أربع و خمسین و مائتین، و له أحد و أربعون سنه و سته أشهر- و أربعون سنه علی المولد الآخر الذی روی. و كان المتوكل أشخصه مع يحيی بن هرثمه بن أعين من المدينه الی سرمن رأی، فتوفی بها و دفن فی داره.

۳- ۳. الكافی ج ۱ ص ۴۹۷.

مِنْ خَلْقِهِ.

**[ترجمه]فصـول المهمه: امـام علیه السّـلام گنـدمگون بـود و نقش انگشـتری آن جنـاب: الله پروردگـار من است و او موجب عصمت من از خلق است.

**[ترجمه]

«۹»

کف، [المصباح] للکفعمی: وُلِدَ علیه السلام یَوْمَ الْجُمُعَهِ ثَانِیَ رَجَبٍ وَ قِیلَ خَامِسَهُ سَنَهَ اثْنَتَیْ عَشْرَهَ وَ مِائَتَیْنِ فِی أَیَّامِ الْمَأْمُونِ أُمُّهُ سُمَانَهُ نَقْشُ خَاتَمِهِ حِفْظُ الْعُهُودِ مِنْ أَخْلَاقِ الْمَعْبُودِ کَانَتْ لَهُ سُرِّیَّهٌ لَا غَیْرُ وَ کَانَ لَهُ خَمْسَهُ أَوْلَادٍ وَ تُوُفِّیَ یَوْمَ الْإِثْنَیْنِ ثَالِثَ رَجَبٍ سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ سَمَّهُ الْمُعْتَزُّ وَ بَابُهُ عُثْمَانُ بْنُ سَعِیدٍ.

ص: ۱۱۷

**[ترجمه]مصباح کفعمی: ولادت حضرت روز جمعه دوم رجب و بعضی پنجم رجب سال ۲۱۲ گفته اند. زمان مأمون متولد شد و مادرش سمانه بود و نقش انگشتری آن جناب«حفظ العهود من اخلاق المعبود» یعنی پای بندی به عهد از اخلاق معبود است. همسرش کنیزی بود و جز او همسری نداشت. پنج فرزند داشت و در روز دوشنبه سوم رجب سال ۲۵۴ از دنیا رفت. معتز او را مسموم کرد. وکیل و دربانش عثمان بن سعید بود .

**[ترجمه]

باب ۲ النصوص على الخصوص عليه صلوات الله عليه

الأخبار

«۱»

ک، [إكمال الدين] ابْنُ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَيْبَةَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الصَّقْرِ بْنِ دُلَفَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الرِّضَا عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ الْإِمَامَ بَعْدِی ابْنِی عَلِیٌّ أَمْرُهُ أَمْرِی وَ قَوْلُهُ قَوْلِی وَ طَاعَتُهُ طَاعَتِی وَ الْإِمَامَهُ بَعْدَهُ فِی ابْنِهِ الْحَسَنِ (۱).

**[ترجمه]کمال الدين: صقر بن دلف می گويد: از حضرت جواد عليه السّلام شنيدم كه می فرمود: امام بعد از من پسرم علی است. دستور او دستور من و سخنش سخن من است. فرمانبرداری از او فرمانبرداری از من است و امامت پس از او در فرزندش حسن خواهد بود. -. كمال الدين ۲ : ۵۰ -

**[ترجمه]

«۲»

عم،(۲)

[إعلام الورى] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۳)

عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: لَمَّا خَرَجَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام مِنَ الْمَدِينَهِ إِلَى بَغْدَادَ فِی الدَّفْعَهِ الْأَوَّلَهِ مِنْ خَرْجَتَيْهِ قُلْتُ لَهُ عِنْدَ خُرُوجِهِ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی أَخَافُ عَلَيْکَ فِی هَذَا الْوَجْهِ فَإِلَى مَنِ الْأَمْرُ بَعْدَکَ فَكَرَّ بِوَجْهِهِ إِلَيَّ ضَاحِكاً وَ قَالَ لَيْسَ [الْغَيْبَهُ] حَيْثُ ظَنَنْتَ فِی هَذِهِ السَّنَهِ فَلَمَّا اسْتُدْعِيَ بِهِ إِلَى الْمُعْتَصِمِ صِرْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَأَنْتَ خَارِجٌ فَإِلَى مَنْ هَذَا الْأَمْرُ مِنْ بَعْدِکَ فَبَكَى حَتَّى اخْضَلَّتْ لِحْيَتُهُ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ عِنْدَ هَذِهِ يُخَافُ عَلَيَّ الْأَمْرُ مِنْ بَعْدِی إِلَى ابْنِی عَلِيٍ (۴).

ص: ۱۱۸

۱- ۱. كمال الدين ج ۲ ص ۵۰ فی حديث.

۲- ۲. إعلام الورى ص ۳۳۹.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۳۲۳.

۴- ۴. الإرشاد المفید ص ۳۰۸.

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: اسماعیل بن مهران می گوید: وقتی حضرت جواد علیه السلام از مدینه برای مرتبه اول به جانب بغداد ره سپار شد موقع حرکتش عرض کردم: من در این سفر بر شما بیمناکم پس از شما امامت متعلق به کیست؟ با لبخندی به من توجه نموده، فرمود: آنچه گمان کرده ای امسال نیست. وقتی معتصم ایشان را خواست خدمتش رسیده عرض کردم: فدایت شوم! شما در حال حرکت هستی امامت بعد از شما متعلق به کیست؟ چنان گریه کرد که محاسنش از اشک چشم تر شد در این موقع به من توجه نموده و فرمود: اکنون باید بر من بیمناک باشی. امامت پس از من متعلق به فرزندم علی است. - . اعلام الوری: ۳۳۹، ارشاد: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۳»

عم،(۱)

[إعلام الوری] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِیِ (۲)

عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْخَیْرَانِیِّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: کُنْتُ أَلْزَمُ بَابَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام لِلْخِدْمَهِ الَّتِی وُکِّلْتُ بِهَا وَ کَانَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی الْأَشْعَرِیُ (۳)

یَجِی ءُ فِی السَّحَرِ مِنْ آخِرِ کُلِّ لَیْلَهٍ لِیَتَعَرَّفَ خَبَرَ عِلَّهِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ کَانَ الرَّسُولُ الَّذِی یَخْتَلِفُ بَیْنَ أَبِی جَعْفَرٍ وَ بَیْنَ الْخَیْرَانِی (۴) إِذَا حَضَرَ قَامَ أَحْمَدُ وَ خَلَا بِهِ قَالَ الْخَیْرَانِیُّ فَخَرَجَ ذَاتَ لَیْلَهٍ وَ قَامَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْمَجْلِسِ وَ خَلَا بِیَ الرَّسُولُ وَ اسْتَدَارَ أَحْمَدُ فَوَقَفَ حَیْثُ یَسْمَعُ الْکَلَامَ فَقَالَ الرَّسُولُ مَوْلَاکَ یُقْرِئُکَ السَّلَامَ وَ یَقُولُ لَکَ إِنِّی مَاضٍ وَ الْأَمْرُ صَائِرٌ إِلَی ابْنِی عَلِیٍّ وَ لَهُ عَلَیْکُمْ بَعْدِی مَا کَانَ لِی عَلَیْکُمْ بَعْدَ أَبِی ثُمَّ مَضَی الرَّسُولُ وَ رَجَعَ أَحْمَدُ إِلَی مَوْضِعِهِ فَقَالَ لِی مَا الَّذِی قَالَ لَکَ قُلْتُ خَیْراً قَالَ

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۴۰.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۳۲۴.

۳- ۳. أبو جعفر أحمد بن محمّد بن عیسی بن عبد اللّه بن سعد بن مالک بن الاحوص ابن السائب بن مالک بن عامر الأشعریّ من بنی ذخران- بضم الذال- بن عوف بن الجماهر- بالضم- بن الاشعر[الاشعث] قال النجاشیّ: أول من سکن قم من آبائه سعد بن مالک بن الاحوص، و کان السائب بن مالک وفد الی النبیّ صلّی اللّه علیه و آله و أسلم و هاجر الی الکوفه و أقام بها. کان شیخ القمیین و رئیسهم الذی یلقی السلطان، و فقیههم غیر مدافع، لقی أبا الحسن الرضا و أبا جعفر الثانی و أبا الحسن الثالث علیه السلام و له کتب و هو الذی أخرج من قم أحمد بن أبی عبد اللّه البرقی و سهل بن زیاد الأدمی و محمّد بن علی الصیرفی للطعن فی روایتهم.

۴- ۴. كذا فى نسخه الأصل طبقا لما أخرجه قدّس سرّه من كتاب الإرشاد، لكنه تصحيف و الصحيح كما فى نسخه الكافى و إعلام الورى« بين أبى جعفر و بين أبى» فان الخيرانى يذكر القصه عن أبيه.

قَدْ سَمِعْتُ مَا قَالَ وَ أَعَادَ عَلَيَّ مَا سَمِعَ فَقُلْتُ قَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْکَ مَا فَعَلْتَ (۱)

لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ وَ لا تَجَسَّسُوا(۲) فَإِنْ سَمِعْتَ فَاحْفَظِ الشَّهَادَهَ لَعَلَّنَا نَحْتَاجُ إِلَیْهَا یَوْماً مَا وَ إِیَّاکَ أَنْ تُظْهِرَهَا إِلَی وَقْتِهَا قَالَ أَصْبَحْتُ (۳)

وَ کَتَبْتُ نُسْخَهَ الرِّسَالَهِ فِی عَشْرِ رِقَاعٍ وَ خَتَمْتُهَا وَ دَفَعْتُهَا إِلَی وُجُوهِ أَصْحَابِنَا وَ قُلْتُ إِنْ حَدَثَ بِی حَدَثُ الْمَوْتِ قَبْلَ أَنْ أُطَالِبَکُمْ بِهَا فَافْتَحُوهَا وَ اعْمَلُوا بِمَا فِیهَا فَلَمَّا مَضَی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام لَمْ أَخْرُجْ مِنْ مَنْزِلِی حَتَّی عَلِمْتُ أَنَّ رُءُوسَ الْعِصَابَهِ قَدِ اجْتَمَعُوا عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ (۴) یَتَفَاوَضُونَ فِی الْأَمْرِ فَکَتَبَ إِلَیَّ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَرَجِ یُعْلِمُنِی بِاجْتِمَاعِهِمْ عِنْدَهُ یَقُولُ لَوْ لَا مَخَافَهُ الشُّهْرَهِ لَصِرْتُ مَعَهُمْ إِلَیْکَ فَأُحِبُّ أَنْ تَرْکَبَ إِلَیَّ فَرَکِبْتُ وَ

صِرْتُ إِلَیْهِ فَوَجَدْتُ الْقَوْمَ مُجْتَمِعِینَ عِنْدَهُ فَتَجَارَیْنَا فِی الْبَابِ فَوَجَدْتُ أَکْثَرَهُمْ قَدْ شَکَوْا فَقُلْتُ لِمَنْ عِنْدَهُ الرِّقَاعُ وَ هُوَ حُضُورٌ أَخْرِجُوا تِلْکَ الرِّقَاعَ فَأَخْرَجُوهَا فَقُلْتُ لَهُمْ هَذَا مَا أُمِرْتُ بِهِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ قَدْ کُنَّا نُحِبُّ أَنْ یَکُونَ مَعَکَ فِی هَذَا الْأَمْرِ

۱- ۱. فیه ازراء علی أحمد بن محمّد بن عیسی حیث ادعی أنّه استرق السمع لنجواهما و استراق السمع حرام و هکذا فیما سیأتی من انکاره للنص طعن عظیم، و لکن الظاهر للمتأمل فی الحدیث أنه- بعد ضعف السند بل جهالته- متهافت المعنی من جهات شتّی. منها أن الظاهر من کلام الأشعریّ و استفهامه« ما الذی قال لک؟» النکیر علی ما قال، خصوصا من قوله بعد ذلک« قد سمعت ما قال» و لیس فیما قال الرسول:« مولاک یقرئک السلام و یقول لک» الخ سر الا النصّ من الامام الماضی علی ابنه أبی الحسن الهادی علیهما السلام.

۲- ۲. الحجرات: ۱۲.

۳- ۳. فی الکافی و نسخه إعلام الوری: فلما أصبح أبی کتب، و هکذا فیما یأتی بنقل الخیرانی عن أبیه.

۴- ۴. هو محمّد بن الفرج الرخجی ثقه من رجال أبی الحسن الرضا« ع» و الجواد و الهادی علیهم السلام له کتاب مسائل، و یظهر من بعض الأخبار أنّه کان وکیل أبی الحسن الهادی« ع» کما سیأتی عن الخرائج فی الباب الآتی تحت الرقم ۲۴ و ۲۵.

آخَرُ لِيَتَأَكَّدَ هَذَا الْقَوْلُ (۱) فَقُلْتُ لَهُمْ قَدْ أَتَاكُمُ اللَّهُ بِمَا تُحِبُّونَ هَذَا أَبُو جَعْفَرٍ الْأَشْعَرِيُّ يَشْهَدُ لِی بِسَمَاعِ هَذِهِ الرِّسَالَهِ فَسَأَلُوهُ الْقَوْمُ فَتَوَقَّفَ عَنِ الشَّهَادَهِ فَدَعَوْتُهُ إِلَی الْمُبَاهَلَهِ فَخَافَ مِنْهَا وَ قَالَ قَدْ سَمِعْتُ ذَلِکَ وَ هِیَ مَکْرُمَهٌ کُنْتُ أُحِبُّ أَنْ یَکُونَ لِرَجُلٍ مِنَ الْعَرَبِ-(۲) فَأَمَّا مَعَ الْمُبَاهَلَهِ فَلَا طَرِیقَ إِلَی کِتْمَانِ الشَّهَادَهِ فَلَمْ یَبْرَحِ الْقَوْمُ حَتَّی سَلَّمُوا لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام (۳).

و الأخبار فی هذا الباب کثیره جدا إن عملنا علی إثباتها طال الکتاب و فی إجماع العصابه علی إمامه أبی الحسن و عدم من یدعیها سواه فی وقته ممن یلتمس الأمر فیه غنی عن إیراد الأخبار بالنصوص علی التفصیل (۴).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: خیرانی از پدر خود چنین نقل کرد که گفت: من به واسطه مأموریتی که داشتم ملازم خانه حضرت جواد علیه السلام بودم. احمد بن عیسی اشعری سحرگاه هر شب می آمد تا از بیماری حضرت جواد علیه السلام اطلاعاتی به دست آورد. هر وقت پیک واسطه بین حضرت جواد علیه السلام و پدرم می آمد، احمد از جای حرکت می کرد و پدرم با او خلوت می نمود .

خیرانی می گوید: پدرم گفت: یک شب پیک امام آمد. احمد بن محمّد بن عیسی از اطاق خارج شد و من با پیک خلوت کردم ولی احمد دو مرتبه برگشت و جایی ایستاد که حرف ما را می شنید. پیک گفت: مولایت سلام می رساند و می فرماید، من از دنیا می روم و امامت متعلق به فرزندم علی است، همان مقامی را که من بعد از پدرم بر شما داشتم، او پس از من بر شما خواهد داشت. پیک راه خود را گرفت و رفت.

احمد بن محمّد به جای خود بازگشت. از من پرسید: به تو چه گفت؟ گفتم: هر چه بود خیر بود. گفت: من شنیدم و سخن پیک را برایم تکرار کرد. گفتم: این کاری که کردی، خدا بر تو حرام کرده بود زیرا در قرآن می فرماید «وَ لا تَجَسَّسُوا - . حجرات / ۱۲ - »، {و جاسوسی مکنید.} اکنون که شنیدی، شنیده خود را برای گواهی به خاطر داشته باش تا روزی (که به آن) احتیاج پیدا کردیم. مبادا تا موقعش نرسیده اظهار کنی.

پدرم گفت، فردا صبح پیغام را در ده نسخه نوشتم، آنها را مهر زدم و در اختیار سران اصحاب قرار دادم به آنها گفتم، در صورتی که قبل از مطالبه این نسخه از دنیا رفتم آنها را باز کنید و به دستور داخل آن عمل نمایید.

پس از درگذشت حضرت جواد علیه السّلام از منزل خود خارج نشدم تا وقتی که فهمیدم اصحاب گرد محمّد بن فرج اجتماع نموده اند و در مورد امامت از یکدیگر جستجو می کنند. محمّد بن ابی الفرج برایم نامه ای نوشت به این مضمون: اگر ترس از اطلاع یافتن خلیفه نداشتم، با این جمعیت پیش تو می آمدم! خوب است اینجا بیایی. من سوار شدم و پیش او رفتم، دیدم اصحاب اجتماع کرده اند. درب خانه با آنها به گفتگو پرداختم، دیدم بیشترشان در شک افتاده اند.

به یکی که نوشته ها دستش بود و آنجا حضور داشت گفتم: آن نوشته ها را بیاور. وقتی آوردند گفتم: این دستوری است که به من داده اند. یکی از آنها گفت، کاش در این مورد کس دیگر نیز شاهد گفتار تو بود که این سخن بیشتر ثابت شود. گفتم: اتفاقا خداوند آنچه شما آرزومندید پدید آورده؛ ابو جعفر اشعری نیز این پیغام را شنیده و گواهی می دهد. اصحاب از او پرسیدند ولی از گواهی امتناع ورزید. من او را دعوت به مباهله (در حق یکدیگر نفرین کردن) کردم. ترسیده و گفت: من این

پیغام را شنیدم اما این مقام و موقعیت شامخی است که کسی صاحب اسرار امامت شود. من مایل بودم افشای این سر به وسیله شخصی از نژاد عرب باشد اما حالا که دعوت به مباهله می کنی نمی توانم گواهی خود را پوشیده بدارم. قبل از اینکه متفرق شوند، همه به امامت حضرت ابو الحسن علیه السلام اعتراف نمودند.

اخبار در این مورد زیاد است که اگر تمام آنها را ذکر کنم کتاب طولانی می شود. همین که جمعیت شیعه بر امامت حضرت امام علی النقی علیه السلام اجماع کرده اند و کس دیگری در زمان ایشان مدعی امامت نشد، ما را بی نیاز از ذکر تمام خبرها می نماید. - . اعلام الوری: ۳۴۰، ارشاد: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۴»

کا،(۵)

[الکافی] مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْکُوفِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ الْوَاسِطِیِّ سَمِعَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِی خَالِدٍ مَوْلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام یَحْکِی أَنَّهُ أَشْهَدَهُ عَلَی هَذِهِ الْوَصِیَّهِ الْمَنْسُوخَهِ:(۶) شَهِدَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِی خَالِدٍ مَوْلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام

ص: ۱۲۱

۱- ۱. ظاهر حالهم أنهم لم یثقوا بقوله، بل کان عندهم متّهما حیث لم یقبلوا قوله حتی بعد ما ظهر ما فی الرقاع، و الرجل نفسه کان یعلم ذلک من شأنهم حیث توسل بالرقاع قبلا الی صدق کلامه.

۲- ۲. لیس لهذا الکلام موقع، حیث انه بظاهره یدلّ علی أن الأشعریّ و هو رجل من العرب کان یحسد لابی الخیرانی و هو من الاعاجم، أن یظهر النصّ« علی أبی الحسن الهادی علیه السلام» علی یدیه، مع أنّه کان شریکه فی استماع النصّ علی أن النصّ لم یکن منحصرا فی هذا الذی سمعه الرجل بل هناک نصوص.

۳- ۳. من أعجب العجائب أن القوم لم یثقوا بقول الرجل وحده حتّی بعد ما ظهر من الرقاع ما ظهر، و لما أن شهد الأشعریّ و هو الذی أنکر النصّ أولا و کذب الرجل فی دعواه قبلوا قوله و سلموا لابی الحسن« ع»، أ لیس فی کذب الأشعریّ و انکاره النصّ أولا ما یسقط شهادته؟.

۴- ۴. إرشاد المفید ص ۳۰۸.

۵- ۵. هذا الحدیث من مختصات نسخه الصفوانی.

۶- ۶. الضمیر المنصوب فی« أنه» و المرفوع المستکن فی« أشهده» راجع الی أبی جعفر علیه السلام و الضمیر البارز، راجع الی أحمد بن أبی خالد و المراد بالوصیه المنسوخه هی الوصیه علی النحو الذی یذکره أحمد بن أبی خالد« صالح».

أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهم السلام أَشْهَدَهُ أَنَّهُ أَوْصَى إِلَى عَلِيٍّ ابْنِهِ بِنَفْسِهِ وَ أَخَوَاتِهِ (۱) وَ جَعَلَ أَمْرَ مُوسَى إِذَا بَلَغَ إِلَيْهِ وَ جَعَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْمُسَاوِرِ قَائِماً عَلَى تَرِكَتِهِ مِنَ الضِّيَاعِ وَ الْأَمْوَالِ وَ

النَّفَقَاتِ وَ الرَّقِيقِ وَ غَيْرِ ذَلِكَ إِلَى أَنْ يَبْلُغَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ صَيَّرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُسَاوِرِ ذَلِكَ الْيَوْمَ إِلَيْهِ يَقُومُ بِأَمْرِ نَفْسِهِ وَ أَخَوَاتِهِ (۲) وَ يُصَيِّرُ أَمْرَ مُوسَى إِلَيْهِ يَقُومُ لِنَفْسِهِ بَعْدَهُمَا عَلَى شَرْطِ أَبِيهِمَا فِي صَدَقَاتِهِ الَّتِي تَصَدَّقَ بِهَا وَ ذَلِكَ يَوْمُ الْأَحَدِ لِثَلَاثِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ عِشْرِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ كَتَبَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ شَهَادَتَهُ بِخَطِّهِ وَ شَهِدَ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ (۳) الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَ هُوَ الْجَوَّانِيُّ عَلَى مِثْلِ شَهَادَةِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ فِي صَدْرِ هَذَا الْكِتَابِ وَ كَتَبَ شَهَادَتَهُ بِيَدِهِ وَ شَهِدَ نَصْرٌ الْخَادِمُ وَ كَتَبَ شَهَادَتَهُ بِيَدِهِ (۴).

ص: ۱۲۲

۱- ۱. حاصله أنّه أوصى الى ابنه بأمور نفسه و أخواته و تربيتهن و جعل أمر موسى ابنه الى موسى عند بلوغه و جعل عبد اللّه بن المساور قائما على التركه، الى ان يبلغ على ابنه فإذا بلغ صير ابن المساور القيام على التركه إليه فيقوم على التركه و أمر نفسه و أخواته الا أمر موسى فانه يقوم بأمره لنفسه بعد على و ابن المساور على ما شرط عليه السلام فى صدقاته و موقوفاته« صالح».

۲- ۲. فى بعض النسخ« و إخوانه» و هكذا فيما سبق، و هو سهو و الصحيح ما فى الصلب طبقا للمصدر، و ذلك لان أبا جعفر الجواد لم يخلف من الذكور الا عليا الهادى و موسى المبرقع و قد خلف ابنتين: فاطمه و أمامه و مات أبو جعفر الجواد و لابى الحسن الهادى« ع» ثمان سنين لم يبلغ بعد على مذهب الجمهور و لذلك جعل عبد اللّه بن المساور قيما على أمواله و ضياعه.

۳- ۳. الصحيح« عبيد اللّه بن الحسين- و هو الحسين الأصغر- بن علىّ بن الحسين كما فى عمده الطالب، و فيه أن الجوانى نسبه محمّد بن عبيد اللّه، لا ابنه الحسن.

۴- ۴. الكافى ج ۱ ص ۳۲۵.

**[ترجمه]کافی: محمّد بن حسین واسطی می گوید: از احمد بن ابی خالد غلام حضرت جواد علیه السلام شنیدم که می گفت: امام جواد علیه السّلام مرا گواه بر این وصیت گرفت: گواه است احمد بن ابی خالد غلام حضرت ابو جعفر جواد علیه السّلام بر اینکه ابو جعفر محمّد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمّد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام مرا گواه گرفت که وصی خود حضرت امام علی النقی علیه السلام را تعیین نمود و او را سرپرست خواهران خویش قرار داد و اختیار موسی را تا وقتی بالغ شود به او سپرد. عبد اللّه بن مساور را متصدی اموال و املاک و غلام و کنیز خویش قرار داد تا وقتی علی بن محمّد علیهما السلام بالغ شود. وقتی بالغ شد، عبد اللّه بن مساور باید از او اطاعت کند و اموال را در اختیار ایشان خواهد گذاشت و ایشان اختیاردار خواهران خویش خواهد شد. ولی وقتی موسی بالغ شد، کارهایش به خودش واگذار می شود. در مورد صدقات، ابن مساور همان دستوراتی را که به او داده اند انجام خواهد داد. این جریان در روز یک شنبه سوم ذی حجه سال ۲۲۰ بود. احمد بن ابی خالد شهادت را با خط خود نوشت. حسن بن محمّد بن عبد اللّه بن حسن بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب نیز همان شهادت احمد بن ابی خالد را داد و شهادت خود را به خط خویش نوشت. نصر خادم نیز همین شهادت را داد و به خط خود نوشت. - . کافی ۱ : ۳۲۵ -

**[ترجمه]

بیان

لعله علیه السلام للتقیه من المخالفین الجاهلین بقدر الإمام علیه السلام و منزلته و کماله فی صغره و کبره اعتبر بلوغه فی کونه وصیا و فوض الأمر ظاهرا قبل بلوغه إلی عبد الله لئلا یکون لقضاتهم مدخلا فی ذلک فقوله علیه السلام إذا بلغ یعنی أبا الحسن علیه السلام و قوله علیه السلام صیر أی بعد بلوغ الإمام علیه السلام صیره عبد الله مستقلا فی أمور نفسه و کل أمور أخواته إلیه قوله و یصیر بتشدید الیاء أی عبد الله أو الإمام علیه السلام أمر موسی إلیه أی إلی موسی بعدهما أی بعد فوت عبد الله و الإمام علیه السلام و یحتمل التخفیف أیضا و قوله علی شرط أبیهما متعلق بیقوم فی الموضعین.

**[ترجمه]اینکه در وصیت قید می کند امام علیه السّلام پس از بلوغ متصدی اموال و ثروت آن جناب شود، ممکن است به واسطه تقیه از مخالفین که منزلت امام علیه السلام را نمی شناسند و منزلت و کمال او را در کودکی و بزرگی نمی دانند چنین قیدی را نموده باشد و کار را قبل از بلوغ به عبد اللّه بن مساور سپارد تا قاضی های آنها نتوانند ایرادی بگیرند. در عبارت اذا بلغ، فاعل امام هادی علیه السلام است و عبارت صیّر یعنی بعد از بلوغ امام علیه السلام، عبدالله او را در امورش مستقل کند و امور برادرانش را به او واگذرد. عبارت یصیّر به تشدید یاء یعنی عبد الله یا امام علیه السلام. عبارت امر موسی الیه یعنی به موسی بر می گردد. و بعدهما یعنی بعد از فوت عبدالله و امام علیه السلام و ممکن است یصیر بدون تشدید باشد و عبارت علی شرط ابیهما در هر دو موضع متعلق به یقوم است.

**[ترجمه]

«۵»

عُيُونُ الْمُعْجِزَاتِ، رَوَى الْحِمْيَرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام لَمَّا أَرَادَ الْخُرُوجَ مِنَ الْمَدِينَهِ إِلَى الْعِرَاقِ وَ مُعَاوَدَتَهَا أَجْلَسَ أَبَا الْحَسَنِ فِي حَجْرِهِ بَعْدَ النَّصِّ عَلَيْهِ وَ قَالَ لَهُ مَا الَّذِي تُحِبُّ أَنْ أُهْدِيَ إِلَيْكَ مِنْ طَرَائِفِ الْعِرَاقِ فَقَالَ عليه السلام سَيْفاً كَأَنَّهُ شُعْلَهُ نَارٍ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى مُوسَى ابْنِهِ وَ قَالَ لَهُ مَا تُحِبُّ أَنْتَ فَقَالَ فَرَساً فَقَالَ عليه السلام أَشْبَهَنِي أَبُو الْحَسَنِ وَ أَشْبَهَ هَذَا أُمَّهُ.

ص: ۱۲۳

**[ترجمه]عیون المعجزات: احمد بن محمّد بن عیسی از پدر خود نقل می کند که وقتی حضرت جواد علیه السلام خواست از مدینه به جانب عراق رهسپار شود، حضرت ابو الحسن علیه السلام را روی زانوی خود گذاشت و تصریح به امامت ایشان کرده و به او فرمود: از چیزهای خوب عراق چه میل داری برایت بیاورم؟ عرض کرد: شمشیری که چون آتش بدرخشد. در این موقع روی به جانب موسی فرزند خود نموده به او فرمود: تو چه دوست داری؟ گفت: یک اسب. فرمود: ابو الحسن به من شباهت دارد و موسی به مادرش .

**[ترجمه]

باب ۳ معجزاته و بعض مکارم أخلاقه و معالی أموره صلوات اللّٰه علیه

الأخبار

«۱»

عم، [إعلام الوری] السَّیِّدُ أَبُو طَالِبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ الْحُسَیْنِیُّ الْجُرْجَانِیُّ عَنْ وَالِدِهِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ طَاهِرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَعْفَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَیَّاشٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَالِکِیِّ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: کُنْتُ بِالْمَدِینَهِ حَتَّی مَرَّ بِهَا بغا(۱)

أَیَّامَ الْوَاثِقِ فِی طَلَبِ الْأَعْرَابِ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ أَخْرِجُوا بِنَا حَتَّی نَنْظُرَ إِلَی تَعْبِئَهِ هَذَا التُّرْکِیِّ فَخَرَجْنَا فَوَقَفْنَا فَمَرَّتْ بِنَا تَعْبِئَتُهُ فَمَرَّ بِنَا تُرْکِیٌّ فَکَلَّمَهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام بِالتُّرْکِیَّهِ فَنَزَلَ عَنْ فَرَسِهِ فَقَبَّلَ حَافِرَ دَابَّتِهِ

قَالَ فَحَلَّفْتُ التُّرْکِیَّ وَ قُلْتُ لَهُ مَا قَالَ لَکَ الرَّجُلُ قَالَ هَذَا نَبِیٌّ قُلْتُ لَیْسَ هَذَا بِنَبِیٍّ قَالَ دَعَانِی بِاسْمٍ سُمِّیتُ بِهِ فِی صِغَرِی فِی بِلَادِ التُّرْکِ مَا عَلِمَهُ أَحَدٌ إِلَّا السَّاعَهَ(۲).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب أبو هاشم: مثله (۳).

**[ترجمه]اعلام الوری: ابو هاشم جعفری می گوید: در مدینه بودم که بغاء (یکی از سپهداران متوکل) در عهد واثق عباسی در جستجوی اعراب لشکر به مدینه رسید. حضرت هادی علیه السّلام فرمود: برویم ببینیم این سپهدار ترک چگونه صف آرایی کرده.

بیرون شدیم و ایستادیم تا سپاه آمد. مردی از ترکها از کنار ما گذشت. حضرت هادی علیه السلام با او به زبان ترکی صحبت کرد. مرد ترک از اسب پیاده شد و سم مرکب سواری امام را بوسید. من او را قسم دادم که این مرد به تو چه گفت؟ از من پرسید، این مرد پیامبر است؟ گفتم: نه، گفت: مرا به نامی صدا زد که در کودکی در سرزمین ترک آن نام را بر من گذاشته بودند و کسی تا این ساعت از آن نام اطلاع نداشت. - . اعلام الوری: ۳۴۳ -

در مناقب نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۲»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ قَالَ: دَخَلْتُ یَوْماً عَلَی الْمُتَوَکِّلِ وَ هُوَ یَشْرَبُ فَدَعَانِی إِلَی الشُّرْبِ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی مَا شَرِبْتُهُ قَطُّ قَالَ أَنْتَ تَشْرَبُ مَعَ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ لَیْسَ تَعْرِفُ مَنْ فِی یَدِکَ إِنَّمَا یَضُرُّکَ وَ لَا یَضُرُّهُ وَ لَمْ أُعِدْ ذَلِکَ عَلَیْهِ (۴)

ص: ۱۲۴

۱- ۱. بغا من الأسماء الترکیه، کان اسم رجل من قوّاد المتوکل.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۴۳.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۸.

۴- ۴. و تراه فی مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۷.

قَالَ فَلَمَّا كَانَ يَوْماً مِنَ الْأَيَّامِ قَالَ لِيَ الْفَتْحُ بْنُ خَاقَانَ قَدْ ذَكَرَ الرَّجُلُ يَعْنِي الْمُتَوَكِّلَ خَبَرَ مَالٍ يَجِيءُ مِنْ قُمَّ وَ قَدْ أَمَرَنِي أَنْ أَرْصُدَهُ لِأُخْبِرَهُ لَهُ فَقُلْ لِي مِنْ أَيِّ طَرِيقٍ يَجِيءُ حَتَّى أَجْتَنِبَهُ فَجِئْتُ إِلَى الْإِمَامِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ فَصَادَفْتُ عِنْدَهُ مَنْ أَحْتَشِمُهُ فَتَبَسَّمَ وَ قَالَ لِي لَا يَكُونُ إِلَّا خَيْراً يَا أَبَا مُوسَى لِمَ لَمْ تُعِدِ الرِّسَالَةَ الْأَوَّلَةَ فَقُلْتُ أَجْلَلْتُكَ يَا سَيِّدِي فَقَالَ لِي الْمَالُ يَجِيءُ اللَّيْلَةَ وَ لَيْسَ يَصِلُونَ إِلَيْهِ فَبِتْ عِنْدِي فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ وَ قَامَ إِلَى وِرْدِهِ قَطَعَ الرُّكُوعَ بِالسَّلَامِ وَ قَالَ لِي قَدْ جَاءَ الرَّجُلُ وَ مَعَهُ الْمَالُ وَ قَدْ مَنَعَهُ الْخَادِمُ الْوُصُولَ إِلَيَّ فَاخْرُجْ خُذْ مَا مَعَهُ فَخَرَجْتُ فَإِذَا مَعَهُ زِنْفِيلَجَةٌ-(۱)

فِيهَا الْمَالُ فَأَخَذْتُهُ وَ دَخَلْتُ بِهِ إِلَيْهِ فَقَالَ قُلْ لَهُ هَاتِ الْجُبَّةَ الَّتِي قَالَتْ لَكَ الْقُمِّيَّةُ إِنَّهَا ذَخِيرَةُ جَدَّتِهَا فَخَرَجْتُ إِلَيْهِ فَأَعْطَانِيهَا فَدَخَلْتُ بِهَا إِلَيْهِ فَقَالَ لِي قُلْ لَهُ الْجُبَّةُ الَّتِي أَبْدَلْتَهَا مِنْهَا رُدَّهَا إِلَيْنَا فَخَرَجْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ نَعَمْ كَانَتِ ابْنَتِي اسْتَحْسَنَتْهَا فَأَبْدَلْتُهَا بِهَذِهِ الْجُبَّةِ وَ أَنَا أَمْضِي فَأَجِيءُ بِهَا فَقَالَ اخْرُجْ فَقُلْ لَهُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَحْفَظُ لَنَا وَ عَلَيْنَا هَاتِهَا مِنْ كَتِفِكَ فَخَرَجْتُ إِلَى الرَّجُلِ فَأَخْرَجْتُهَا مِنْ كَتِفِهِ فَغُشِيَ عَلَيْهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ قَدْ كُنْتُ شَاكّاً فَتَيَقَّنْتُ.

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب الفتح: مثله (۲)

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: منصوری از عموی پدر خود نقل کرده که گفت: یک روز پیش متوکل رفتم، مشغول شراب بود به من نیز تعارف کرد. گفتم: سرورم تا کنون شراب ننوشیده ام. گفت: تو با علی بن محمّد - علیهما السلام - شراب می خوردی. گفتم: نمی دانم آنچه در دست داری برایت چه زیانی دارد، ولی این سخن تو او را زیانی نمی رساند. این حرف را به حضرت هادی علیه السلام عرض نکردم .

گفت: یک روز فتح بن خاقان به من گفت: متوکل مرا دستور داده در جستجو باشم مالی را که از قم برای علی بن محمّد علیهما السلام می آورند بگیرم و جریان را به او گزارش دهم. تو بگو از کدام راه می آورند تا من به آن طرف نروم و از آن راه فاصله بگیرم! خدمت امام علیه السّلام رسیدم و دیدم چند نفر هستند که صلاح نمی دانستم پیش آنها صحبت کنم.

در این موقع امام علیه السّلام لبخندی زده فرمود: خیر است چرا پیغام اولی را نرساندی (که متوکل گفت: با علی بن محمّد شراب می خوردی) گفتم: آقا شما را پاک تر از این حرفها می دانم. فرمود: پولها را امشب از قم می آورند ولی دست مأموران متوکل به آن نخواهد رسید. امشب را همین جا باش.

پاسی که از شب گذشت امام علیه السّلام مشغول عبادت شد. ناگاه رکوع خود را با سلامی قطع کرده به من فرمود: آن مرد پولها را آورده، خادم مانع می شود که پیش من بیاید. برو بیرون، هر چه آورده بگیر. خارج شدم دیدم زنبیلی در دست دارد و آنچه آورده را در همان زنبیل نهاده؛ زنبیل را گرفتم و خدمت امام آوردم. فرمود: برو به او بگو، آن جبه ای را که زن قمی گفت از مادر بزرگم پیش من یادگار مانده و به تو داد تا برای ما بیاوری، بده. خارج شدم و جریان را به او گفتم: جبه ای به من داد، خدمت امام آوردم. فرمود: جبه را ببر و بگو همان جبه خودمان را که با این عوض کردی بده. وقتی به آن مرد گفتم، گفت: درست است، دخترم از آن جامه خوشش آمد و با این عوض کرد. من می روم و آن را می آورم. حضرت فرمود: برو به او بگو خداوند مال ما را حفظ می کند. جبه ما را از شانه خود بیرون آور. خارج شدم و جبه را از شانه اش کشیدم. آن مرد بیهوش شد. سپس خدمت امام علیه السّلام رسیده گفت: من به امامت شما مشکوک بودم، اینک برایم یقین حاصل شد.

در مناقب نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

و لم أعـد ذلـک علیه أی علی أبی الحسن علیه السـلام و هو المراد بالرساله الأوله لأن الملعون لما ذکر ذلک لیبلغه علیه السـلام سماه رساله.

**[ترجمه]عبارت لم اعـد ذلک علیه یعنی بر امام هادی علیه السـلام و منظور از رساله اولی همین بود زیرا آن ملعون وقتی این مطلب را عنوان کرد تا به امام برساند، آن را رساله نامید.

**[ترجمه]

«۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ قَالَ حَدَّثَنِی الْمَنْصُورِیُّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ وَ حَدَّثَنِی عَمِّی عَنْ کَافُورٍ الْخَادِمِ بِهَذَا الْحَدِیثِ قَالَ: کَانَ فِی الْمَوْضِعِ مُجَاوِرِ الْإِمَامِ مِنْ أَهْلِ الصَّنَائِعِ صُنُوفٌ مِنَ النَّاسِ وَ کَانَ الْمَوْضِعُ کَالْقَرْیَهِ وَ کَانَ یُونُسُ النَّقَّاشُ یَغْشَی سَیِّدَنَا الْإِمَامَ علیه السلام وَ یَخْدُمُهُ

ص: ۱۲۵

۱- ۱. الزنفیلجه- بکسر الزای و فتح اللام- و هکذا الزنفلیجه- کقسطبیله- وعاء أدوات الراعی فارسی معرب زنبیله.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۳.

فَجَاءَهُ يَوْماً يُرْعَدُ فَقَالَ يَا سَيِّدِي أُوصِيكَ بِأَهْلِي خَيْراً قَالَ وَ مَا الْخَبَرُ قَالَ عَزَمْتُ عَلَى الرَّحِيلِ قَالَ وَ لِمَ يَا يُونُسُ وَ هُوَ عليه السلام مُتَبَسِّمٌ قَالَ قَالَ مُوسَى بْنُ بُغَا وَجَّهَ إِلَيَّ بِفَصٍّ لَيْسَ لَهُ قِيمَةٌ أَقْبَلْتُ أَنْ أَنْقُشَهُ فَكَسَرْتُهُ بِاثْنَيْنِ وَ مَوْعِدُهُ غَداً وَ هُوَ مُوسَى بْنُ بغا إِمَّا أَلْفُ سَوْطٍ أَوِ الْقَتْلُ قَالَ امْضِ إِلَى مَنْزِلِكَ إِلَى غَدٍ فَمَا يَكُونُ إِلَّا خَيْراً فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ وَافَى بُكْرَةً يُرْعَدُ فَقَالَ قَدْ جَاءَ الرَّسُولُ يَلْتَمِسُ الْفَصَّ قَالَ امْضِ إِلَيْهِ فَمَا تَرَى إِلَّا خَيْراً قَالَ وَ مَا أَقُولُ لَهُ يَا سَيِّدِي قَالَ فَتَبَسَّمَ وَ قَالَ امْضِ إِلَيْهِ وَ اسْمَعْ مَا يُخْبِرُكَ بِهِ فَلَنْ يَكُونَ إِلَّا خَيْراً قَالَ فَمَضَى وَ عَادَ يَضْحَكُ قَالَ قَالَ لِي يَا سَيِّدِي الْجَوَارِي اخْتَصَمْنَ فَيُمْكِنُكَ أَنْ تَجْعَلَهُ فَصَّيْنِ حَتَّى نُغْنِيَكَ فَقَالَ سَيِّدُنَا الْإِمَامُ عليه السلام اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ إِذْ جَعَلْتَنَا مِمَّنْ يَحْمَدُكَ حَقّاً فَأَيْشٍ (۱)

قُلْتُ لَهُ قَالَ قُلْتُ لَهُ أَمْهِلْنِي حَتَّى أَتَأَمَّلَ أَمْرَهُ كَيْفَ أَعْمَلُهُ فَقَالَ أَصَبْتَ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: کافور خادم می گوید: در اطراف امام علیه السّلام گروهی از صنعتگران به کار اشتغال داشتند و آن محل شبیه دهی بود. یونس نقشبند با حضرت امام علی النقی علیه السلام رفت و آمد داشت و خدمت آن جناب را می نمود.

یک روز در حالی که لرزه تنش را فرا گرفته بود وارد شد. عرض کرد: آقا، من خانواده خود را به شما می سپارم. فرمود: مگر چه شده؟ گفت: تصمیم دارم فرار کنم. با لبخند فرمود: برای چه؟ گفت: موسی بن بغا یک نگین بسیار قیمتی برایم فرستاد که روی آن نقش بیندازم. شروع به کار کردم ولی نگین دو نیم شد. فردا قرار است نگین را به او بدهم. شما می دانید صاحب نگین موسی بن بغا است که یا مرا هزار تازیانه خواهد زد و یا مرا می کشد، فرمود: برو به خانه ات! فردا به خیر خواهد گذشت.

فردا صبح با ترس و لرز آمده و گفت: اینک پیکی از طرف موسی بن بغا آمده و انگشتر را می خواهد. فرمود: تو پیش او برو، جز خوبی چیزی نخواهی دید. گفت: آقا به او چه بگویم؟ امام علیه السّلام لبخندی زده فرمود: برو ببین چه می گوید؛ گفتم که جز خیر چیزی نخواهی دید.

یونس رفت ولی بلافاصله با خنده برگشت. گفت: غلام پیغام آورد که زنان بر سر نگین انگشتر با هم اختلاف کرده اند، آیا ممکن است آن نگین را دو قسمت کنی؟ اگر چنین کاری بکنی به تو جایزه گرانی خواهم داد.

امام علیه السّلام گفت: خدایا تو را حمد که ما را از ستایشگران واقعی خود قرار داده ای. خوب بگو ببینم، در جواب او چه گفتی. جواب داد گفتم: باید مرا چند روز مهلت دهی تا فکر کنم، ببینم چه کار باید بکنم. فرمود: خوب جوابی داده ای. - . امالی طوسی: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۴»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنْ عَمِّهِ عُمَرَ بْنِ يَحْيَى عَنْ كَافُورٍ الْخَادِمِ قَالَ قَالَ لِيَ الْإِمَامُ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عليهما السلام:

اتْرُكْ لِيَ السَّطْلَ الْفُلَانِيَّ فِي الْمَوْضِعِ الْفُلَانِيِّ لِأَتَطَهَّرَ مِنْهُ لِلصَّلَاةِ وَ أَنْفَذَنِي فِي حَاجَةٍ وَ قَالَ إِذَا عُدْتَ فَافْعَلْ ذَلِكَ لِيَكُونَ مُعَدّاً إِذَا تَأَهَّبْتُ لِلصَّلَاةِ وَ اسْتَلْقَى عليه السلام لِيَنَامَ وَ أُنْسِيتُ مَا قَالَ لِي وَ كَانَتْ لَيْلَةً بَارِدَةً فَحَسِسْتُ بِهِ وَ قَدْ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ وَ ذَكَرْتُ أَنَّنِي لَمْ أَتْرُكِ السَّطْلَ فَبَعُدْتُ عَنِ الْمَوْضِعِ خَوْفاً مِنْ لَوْمِهِ وَ تَأَلَّمْتُ لَهُ حَيْثُ يَشْقَى لِطَلَبِ الْإِنَاءِ فَنَادَانِي نِدَاءَ مُغْضَبٍ فَقُلْتُ إِنَّا لِلَّهِ أَيْشٍ عُذْرِي أَنْ أَقُولَ نَسِيتُ مِثْلَ هَذَا وَ لَمْ أَجِدْ بُدّاً مِنْ إِجَابَتِهِ فَجِئْتُ مَرْعُوباً فَقَالَ يَا وَيْلَكَ أَ مَا عَرَفْتَ رَسْمِي أَنَّنِي لَا أَتَطَهَّرُ إِلَّا بِمَاءٍ بَارِدٍ فَسَخَّنْتَ لِي مَاءً فَتَرَكْتَهُ فِي السَّطْلِ فَقُلْتُ وَ اللَّهِ يَا سَيِّدِي مَا تَرَكْتُ السَّطْلَ وَ لَا الْمَاءَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ اللَّهِ لَا تَرَكْنَا رُخْصَةً وَ لَا رَدَدْنَا مِنْحَةً الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَنَا مِنْ أَهْلِ طَاعَتِهِ وَ وَفَّقَنَا لِلْعَوْنِ عَلَى عِبَادَتِهِ إِنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ يَغْضَبُ عَلَى

۱- ۱. لغه عاميّه و كأنّه مخفف« أى شى ء».

مَنْ لَا يَقْبَلُ رُخْصَهً(۱).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: کافور خادم می گوید: امام علی النقی علیه السّلام به من فرمود: فلان سطل را برایم در فلان محل بگذار تا برای نماز وضو بگیرم و مرا از پی کاری فرستاده، فرمود: وقتی برگشتی این کار را بکن تا موقعی که من آماده نماز می شوم حاضر باشد. آن جناب برای خواب به بستر خود رفت. من دستور ایشان را فراموش کردم. شب سردی بود. احساس کردم امام علیه السّلام برای نماز حرکت کرد. به یادم آمد که من سطل را نگذاشته ام. از آن محل دور شدم مبادا مورد سرزنش مولا قرار گیرم، ولی از اینکه ایشان باید با زحمت ظرف را پیدا کند ناراحت شدم. در این هنگام حضرت مرا با خشم صدا زد! گفتم: به خدا پناه می برم، حالا چه بهانه ای دارم که بگویم فراموش کرده ام؟! چاره ای نبود، جواب دادم و با ترس خدمت آن جناب رسیدم. فرمود: مگر نمی دانی که من همیشه با آب سرد وضو می گیرم که برایم آب را گرم کرده ای و در سطل ریخته ای؟

گفتم: به خدا من سطل و آب را نگذاشته ام. فرمود: ستایش خدا را. به خدا قسم چیزی را که بر ایمان حلال شمرده اند رها نمی کنم و لطف خدا را رد نمی نمایم. خداوند را سپاس می گذارم که ما را از فرمانبرداران خویش قرار داد و بر عبادت خود توفیق عنایت فرمود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله می فرمود: خداوند بر کسی که از کار مباح و جایزی روی گردان باشد، خشم می گیرد.

**[ترجمه]

«۵»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ قَالَ: قَصَدْتُ الْإِمَامَ علیه السلام یَوْماً فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ قَدِ اطَّرَحَنِی وَ قَطَعَ رِزْقِی وَ مَلَّنِی وَ مَا أَتَّهِمُ فِی ذَلِکَ إِلَّا عِلْمَهُ بِمُلَازَمَتِی لَکَ وَ إِذَا سَأَلْتُهُ شَیْئاً مِنْهُ یَلْزَمُهُ الْقَبُولُ مِنْکَ فَیَنْبَغِی أَنْ تَتَفَضَّلَ عَلَیَّ بِمَسْأَلَتِهِ فَقَالَ تُکْفَی إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَمَّا کَانَ فِی اللَّیْلِ طَرَقَنِی رُسُلُ الْمُتَوَکِّلِ رَسُولٌ یَتْلُو رَسُولًا فَجِئْتُ وَ الْفَتْحُ عَلَی الْبَابِ قَائِمٌ فَقَالَ یَا رَجُلُ مَا تَأْوِی فِی مَنْزِلِکَ بِاللَّیْلِ کَدَّنِی هَذَا الرَّجُلُ مِمَّا یَطْلُبُکَ فَدَخَلْتُ وَ إِذَا الْمُتَوَکِّلُ جَالِسٌ عَلَی فِرَاشِهِ فَقَالَ یَا أَبَا مُوسَی نُشْغَلُ عَنْکَ وَ تُنْسِینَا نَفْسَکَ أَیُّ شَیْ ءٍ لَکَ عِنْدِی فَقُلْتُ الصِّلَهُ الْفُلَانِیَّهُ وَ الرِّزْقُ الْفُلَانِیُّ وَ ذَکَرْتُ أَشْیَاءَ فَأَمَرَ لِی بِهَا وَ بِضِعْفِهَا فَقُلْتُ لِلْفَتْحِ وَافَی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ إِلَی هَاهُنَا فَقَالَ لَا فَقُلْتُ کَتَبَ رُقْعَهً فَقَالَ لَا فَوَلَّیْتُ مُنْصَرِفاً فَتَبِعَنِی فَقَالَ لِی لَسْتُ أَشُکُّ أَنَّکَ سَأَلْتَهُ دُعَاءً لَکَ فَالْتَمِسْ لِی مِنْهُ دُعَاءً فَلَمَّا دَخَلْتُ إِلَیْهِ علیه السلام فَقَالَ لِی یَا أَبَا مُوسَی هَذَا وَجْهُ الرِّضَا فَقُلْتُ بِبَرَکَتِکَ یَا سَیِّدِی وَ لَکِنْ قَالُوا لِی إِنَّکَ مَا مَضَیْتَ إِلَیْهِ وَ لَا سَأَلْتَهُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی عَلِمَ مِنَّا أَنَّا لَا نَلْجَأُ فِی الْمُهِمَّاتِ إِلَّا إِلَیْهِ وَ لَا نَتَوَکَّلُ فِی الْمُلِمَّاتِ إِلَّا عَلَیْهِ وَ عَوَّدَنَا إِذَا سَأَلْنَاهُ الْإِجَابَهَ وَ نَخَافُ أَنْ نَعْدِلَ فَیَعْدِلَ بِنَا قُلْتُ إِنَّ الْفَتْحَ قَالَ لِی کَیْتَ وَ کَیْتَ قَالَ إِنَّهُ یُوَالِینَا بِظَاهِرِهِ وَ یُجَانِبُنَا بِبَاطِنِهِ الدُّعَاءُ لِمَنْ یَدْعُو بِهِ إِذَا أَخْلَصْتَ فِی طَاعَهِ اللَّهِ وَ اعْتَرَفْتَ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ بِحَقِّنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ سَأَلْتَ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی شَیْئاً لَمْ یَحْرِمْکَ قُلْتُ یَا سَیِّدِی فَتُعَلِّمُنِی دُعَاءً أَخْتَصُّ بِهِ مِنَ الْأَدْعِیَهِ قَالَ هَذَا الدُّعَاءُ کَثِیراً أَدْعُو اللَّهَ بِهِ وَ قَدْ سَأَلْتُ اللَّهَ أَنْ لَا یُخَیِّبَ مَنْ دَعَا بِهِ فِی مَشْهَدِی بَعْدِی وَ هُوَ یَا عُدَّتِی عِنْدَ الْعُدَدِ وَ یَا رَجَائِی وَ الْمُعْتَمَدُ وَ یَا کَهْفِی وَ السَّنَدُ وَ یَا وَاحِدُ یَا

۱- ۱. و رواه ابن شهرآشوب فی المناقب ج ۴ ص ۴۱۴ مرسلا.

أَحِدُ یَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحِدٌ وَ أَسْأَلُکَ اللَّهُمَّ بِحَقِّ مَنْ خَلَقْتَهُ مِنْ خَلْقِکَ وَ لَمْ تَجْعَلْ فِی خَلْقِکَ مِثْلَهُمْ أَحَداً أَنْ تُصَلِّیَ عَلَیْهِمْ وَ تَفْعَلَ بِی کَیْتَ وَ کَیْتَ (۱).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: منصوری از عموی پدر خود نقل کرد که گفت: روزی خدمت امام هادی علیه السّلام رسیده عرض کردم: آقا! این مرد مرا کنار زده و حقوقم را قطع نموده و باعث ناراحتی من شده است! خیال نمی کنم چیزی او را بر این کار واداشته باشد جز اینکه اطلاع پیدا کرده من به شما ارادت دارم. وقتی شما از او درخواستی بکنید به طور قطع قبول خواهد کرد. تقاضا دارم در این مورد از او درخواست نمایید. امام علیه السّلام فرمود: کارت درست خواهد شد ان شاء اللّه.

شبانگاه دیدم یکی پس از دیگری پیکی از طرف متوکل می آید. فوری پیش او رفتم. فتح بن خاقان نیز بر در سرای متوکل ایستاده بود؛ به من گفت: مرد! چقدر به خانه خود انس گرفته ای! متوکل مرا به زحمت انداخت، آن قدر که پشت سر هم تو را از من خواست. وارد شدم و متوکل روی رختخواب خود نشسته بود. گفت: یا ابا موسی! ما تو را فراموش کرده ایم تو هم خود را به ما نشان نمی دهی! بگو ببینم چقدر از ما طلب داری؟ گفتم: فلان جایزه و مقرری و حقوق این چند وقت؛ و چند مورد را ذکر کردم. دستور داد همه را دو برابر به من بدهند.

به فتح بن خاقان گفتم: حضرت امام علی النقی علیه السلام اینجا تشریف آوردند؟ گفت: نه! پرسیدم نامه ای نوشته بود؟ گفت: نه. من برگشتم و فتح بن خاقان از پی من آمده و گفت: من می دانم تو از آن جناب تقاضا کرده ای برایت دعا کند برای من هم درخواست کن دعا نماید.

وقتی خدمت امام علیه السّلام رسیدم، تا چشمش به من افتاد فرمود: ابا موسی از چهره ات پیداست که خوشحال و راضی هستی. عرض کردم: آری به برکت شما، ولی می گفتند: شما آنجا تشریف نبرده ای و از متوکل تقاضایی ننموده ای! فرمود: خداوند می داند که ما در گرفتاری ها به غیر او پناه نمی بریم و در پیش آمدهای سخت جز بر او توکل نداریم. هر وقت درخواست کرده ایم ما را رد نکرده، می ترسم اگر از این کار دست بردارم، خداوند نیز رفتار خود را تغییر دهد.

عرض کردم: آقا، فتح بن خاقان به من چنین (و چنان) گفت! فرمود: او در ظاهر ما را دوست می دارد ولی در باطن مخالف ما است؛ دعا نیز تابع نیت و قلب شخص است. وقتی در فرمانبرداری خدا اخلاص داشته باشی و به نبوت رسول اکرم صلی الله علیه و اله و حقوق ما خانواده پیامبر اعتراف نمایی و آنگاه از خدا چیزی بخواهی، هرگز ناامیدت نخواهد کرد. عرض کردم: آقا! دعایی به من بیاموز که از بین دعاها برای خود اختصاص دهم. فرمود: من بسیار این دعا را خوانده ام و از خداوند درخواست کرده ام که هر کس پس از فوت من این دعا را در حرمم بخواند او را مأیوس نکند آن دعا این است: ای تکیه گاه من هنگام شمردن و ای امید و محل اعتماد من و ای ملجأ و محل تکیه من! ای واحد و ای احد و ای قل هو الله احد. خدایا از تو به حق کسانی از مخلوقاتت که آفریده ای و در مخلوقاتت برای آنان مثل قرار نداده ای می خواهم که بر آنان درود بفرستی و با من چنین و چنان کنی! و به جای چنین و چنان، حاجت خود را به زبان می آورد. -. امالی طوسی: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

بیان

الدعاء لمن يدعو به أى كل من يدعو به يستجاب له أو الدعاء تابع لحال الداعى فإذا لم يكن فى الدعاء شرائط الدعاء لم يستجب له فيكون قوله إذا أخلصت مفسرا لذلك و هو أظهر.

**[ترجمه]عبارت الدعاء لمن يدعو به، يعنى هر كس اين دعا را بخواند برايش مستجاب مى شود و يا اين كه دعا تابع حال دعاكننده است و وقتى شرائط دعا در دعا موجود نباشد براى او مستجاب نمى شود، و عبارت اذا اخلصت مفسر اين جمله است و اين اظهر معانى است.

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالى] للشيخ الطوسى الْفَحَّامُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ بُطَّهَ عَنْ خَيْرٍ الْكَاتِبِ قَالَ حَدَّثَنِى سميله الْكَاتِبُ وَ كَانَ قَدْ عَمِلَ أَخْبَارَ سُرَّ مَنْ رَأَى قَالَ: كَانَ الْمُتَوَكِّلُ يَرْكَبُ إِلَى الْجَامِعِ وَ مَعَهُ عَدَدٌ مِمَّنْ يَصْلُحُ لِلْخِطَابَهِ وَ كَانَ فِيهِمْ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِ الْعَبَّاسِ بْنِ مُحَمَّدٍ يُلَقَّبُ بِهَرِيسَهَ وَ كَانَ الْمُتَوَكِّلُ يُحَقِّرُهُ فَتَقَدَّمَ إِلَيْهِ أَنْ يَخْطُبَ يَوْماً فَخَطَبَ فَأَحْسَنَ فَتَقَدَّمَ الْمُتَوَكِّلُ يُصَلِّى فَسَابَقَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَنْزِلَ مِنَ الْمِنْبَرِ فَجَاءَ فَجَذَبَ مِنْطَقَتَهُ مِنْ وَرَائِهِ وَ قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَنْ خَطَبَ يُصَلِّى فَقَالَ الْمُتَوَكِّلُ أَرَدْنَا أَنْ نُخْجِلَهُ فَأَخْجَلَنَا وَ كَانَ أَحَدَ الْأَشْرَارِ فَقَالَ يَوْماً لِلْمُتَوَكِّلِ مَا يَعْمَلُ أَحَدٌ بِكَ أَكْثَرَ مِمَّا تَعْمَلُهُ بِنَفْسِكَ فِى عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ فَلَا يَبْقَى فِى الدَّارِ إِلَّا مَنْ يَخْدُمُهُ وَ لَا يُتْعِبُونَهُ بِشَيْلِ سِتْرٍ وَ لَا فَتْحِ بَابٍ وَ لَا شَيْ ءٍ وَ هَذَا إِذَا عَلِمَهُ النَّاسُ قَالُوا لَوْ لَمْ يَعْلَم اسْتِحْقَاقَهُ لِلْأَمْرِ مَا فَعَلَ بِهِ هَذَا دَعْهُ إِذَا دَخَلَ يُشِيلُ السِّتْرَ لِنَفْسِهِ وَ يَمْشِى كَمَا يَمْشِى غَيْرُهُ فَتَمَسُّهُ بَعْضَ الْجَفْوَهِ فَتَقَدَّمَ أَنْ لَا يُخْدَمَ وَ لَا يُشَالَ بَيْنَ يَدَيْهِ سِتْرٌ وَ كَانَ الْمُتَوَكِّلُ مَا رُئِىَ أَحَدٌ مِمَّنْ يَهْتَمُّ بِالْخَبَرِ مِثْلَهُ قَالَ فَكَتَبَ صَاحِبُ الْخَبَرِ إِلَيْهِ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ دَخَلَ الدَّارَ فَلَمْ يَخْدُمْ وَ لَمْ يُشِلْ أَحَدٌ بَيْنَ يَدَيْهِ سِتْراً فَهَبَّ هَوَاءٌ رَفَعَ السِّتْرَ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ اعْرِفُوا خَبَرَ خُرُوجِهِ فَذَكَرَ صَاحِبُ الْخَبَرِ هَوَاءً خَالَفَ ذَلِكَ الْهَوَاءَ شَالَ السِّتْرَ لَهُ حَتَّى خَرَجَ فَقَالَ لَيْسَ نُرِيدُ هَوَاءً يُشِيلُ السِّتْرَ شِيلُوا السِّتْرَ بَيْنَ يَدَيْهِ (۲)

قَالَ وَ دَخَلَ يَوْماً عَلَى الْمُتَوَكِّلِ فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ مَنْ أَشْعَرُ النَّاسِ وَ

ص: ۱۲۸

۱- ۱. أخرجه ابن شهرآشوب فى المناقب ج ۴ ص ۴۱۱ الى قوله فيعدل بنا.

۲- ۲. أخرجه ابن شهرآشوب ملخصا فى المناقب ج ۴ ص ۴۰۶.

كَانَ قَدْ سَأَلَ قَبْلَهُ لِابْنِ الْجَهْمِ فَذَكَرَ شُعَرَاءَ الْجَاهِلِيَّهِ وَ شُعَرَاءَ الْإِسْلَامِ فَلَمَّا سَأَلَ الْإِمَامَ علیه السلام قَالَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ الْعَلَوِيُّ قَالَ ابْنُ الْفَحَّامِ وَ أَخُوهُ الْحِمَّانِيُّ قَالَ حَيْثُ يَقُولُ:

لَقَدْ فَاخَرَتْنَا مِنْ قُرَيْشٍ عِصَابَهٌ**بِمَطِّ خُدُودٍ وَ امْتِدَادِ أَصَابِعَ

فَلَمَّا تَنَازَعْنَا الْقَضَاءَ قَضَى لَنَا**عَلَيْهِمْ بِمَا فَاهُوا نِدَاءَ الصَّوَامِعِ (۱)

قَالَ وَ مَا نِدَاءُ الصَّوَامِعِ يَا أَبَا الْحَسَنِ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً جَدِّي أَمْ جَدُّكُمْ فَضَحِكَ الْمُتَوَكِّلُ كَثِيراً ثُمَّ قَالَ هُوَ جَدُّكَ لَا نَدْفَعُكَ عَنْهُ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: خیر کاتب می گوید: سمیله کاتب نویسنده اخبار سامرا برایم نقل کرد که متوکل هر وقت به طرف مسجد جامع می رفت، گروهی از کسانی که قدرت سخنرانی داشتند در رکاب او حاضر بودند. در میان آنها مردی به نام هریسه از فرزندان عباس بن محمّد بود که متوکل او را کوچک می شمرد. یک روز دستور داد او سخنرانی کند. خطبه ای در کمال شیوایی ایراد کرد. متوکل قبل از اینکه هریسه از منبر پایین بیاید جلو رفت تا نماز بخواند. هریسه با عجله از منبر فرود آمد و از پشت کمربند متوکل را گرفته گفت: یا امیر المؤمنین! هر کس سخنرانی کرد و خطبه خواند باید نماز هم بخواند، متوکل گفت: ما تصمیم داشتیم این مرد را شرمنده کنیم، او ما را خجالت داد.

هریسه مرد بسیار بد سرشتی بود. روزی به متوکل گفت: هیچ کس به اندازه تو زیان خودش کار نمی کند. این چه رفتاری است که با علی بن محمّد علیهما السلام داری! هر کس در دربار خلیفه است خدمتکار او است! حتی نمی گذارند زحمت بالا زدن پرده را بکشد یا درب را بگشاید و یا کارهای دیگر را بکند. وقتی مردم این چنین کاری را از تو می بینند می گویند: اگر متوکل نمی دانست که امام هادی علیه السلام شایسته خلافت است این قدر به او احترام نمی کرد. بگذار وقتی وارد می شود خودش پرده را بالا بزند و مثل سایر مردم رفتار کند تا لا اقل کمی به زحمت بیفتد. متوکل دستور داد دیگر پرده را برای امام بالا نزنند و به او خدمت نکنند. در میان خلفا، کسی مانند متوکل به اطلاعات و گزارش اوضاع اهمیت نمی داد (کسی را تعیین کرده بود که همیشه جریانها را برای او گزارش نماید).

گزارشگر برای متوکل نوشت که علی بن محمّد علیهما السلام وارد شد و کسی پرده را بلند نکرد؛ در این موقع بادی وزید و پرده را بلند کرد و او داخل شد. متوکل دستور داد، متوجه باشید موقع خارج شدن چه خواهد شد. باز گزارشگر نوشت: بادی بر خلاف جهت اول وزید و پرده را بلند کرد و علی بن محمّد علیهما السلام خارج گردید. متوکل گفت: به صلاح ما نیست باد پرده را برایش بلند کند! بعد از این، خدمتکاران خودشان پرده را بالا بزنند.

- روزی حضرت پیش متوکل آمد. متوکل گفت: یا ابا الحسن! چه کس از همه بهتر شعر سروده؟ وی قبل از اینکه این سؤال را از امام کند، همین پرسش را از ابن جهم کرده بود. او چند نفر از شعرای جاهلیت و اسلام را برایش نام برده بود. وقتی از امام علیه السّلام پرسید، در جواب او فرمود: فلان مرد علوی که این شعر را سروده: (ابن فحام گفت: برادرش حِمّانی است)

از میان قریش، جماعتی بر ما با گونه بالا کشیدن و انگشت باز کردن تفاخر می کنند.

وقتی با آنان بر سر حکم نزاع می کنیم، ندای عبادتگاه ها بر علیه گفتار آنان به نفع ما حکم می کند!

متوکل پرسید: یا ابا الحسن، منظور از نداء صوامع چیست؟ فرمود: اشهد ان لا اله الا اللّه و اشهد ان محمّدا رسول اللّه. بگو ببینم: محمّد صلّی اللّه علیه و اله و سلّم جد من است یا جد تو؟ متوکل بسیار خندید و گفت: جد شما است. در این مورد با شما نزاعی نداریم. -. امالی طوسی: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

بيان

ما رئی أحد علی بناء المجهول أی کان المتوکل کثیرا ما یهتم باستعلام الأخبار و کان قد وکل لذلک رجلا یعلمه و یکتب إلیه و لعل مط الخدود و امتداد الأصابع کنایه عن التکبر و الاستیلاء و بسط الید.

**[ترجمه]عبارت ما رئی احد، بنا بر این که آن را مجهول بخوانیم، یعنی متوکل بسیار به استعلام اخبار اهمیت می داد و مردی را که می شناخت متصدی این کار کرده بود و برای او می نوشت. و شاید مطّ خدود و امتداد اصابع کنایه از تکبر و چیرگی و اقتدار باشد.

**[ترجمه]

«۷»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: أَصَابَتْنِی ضِيقَهٌ شَدِيدَهٌ فَصِرْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَأَذِنَ لِی فَلَمَّا جَلَسْتُ قَالَ يَا أَبَا هَاشِمٍ أَیُّ نِعَمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْکَ تُرِيدُ أَنْ تُؤَدِّیَ شُکْرَهَا قَالَ أَبُو هَاشِمٍ فَوَجَمْتُ فَلَمْ أَدْرِ مَا أَقُولُ لَهُ فَابْتَدَأَ علیه السلام فَقَالَ رَزَقَکَ الْإِيمَانَ فَحَرَّمَ بَدَنَکَ عَلَی النَّارِ وَ رَزَقَکَ الْعَافِيَهَ فَأَعَانَتْکَ عَلَی الطَّاعَهِ وَ رَزَقَکَ الْقُنُوعَ فَصَانَکَ عَنِ التَّبَذُّلِ يَا أَبَا هَاشِمٍ إِنَّمَا ابْتَدَأْتُکَ بِهَذَا لِأَنِّی ظَنَنْتُ أَنَّکَ تُرِيدُ أَنْ تَشْکُوَ لِی مَنْ فَعَلَ بِکَ هَذَا وَ قَدْ أَمَرْتُ لَکَ بِمِائَهِ دِينَارٍ فَخُذْهَا(۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: ابو هاشم جعفری می گوید: مبتلا به یک تنگدستی شدید شدم. خدمت امام ابو الحسن حضرت علی بن محمّد علیهما السلام رسیدم! مرا اجازه داد. همین که نشستم، فرمود: ای ابا هاشم! می خواهی کدام یک از نعمتهای خدای عزوجل را شکرگزاری کنی؟ من زبانم بند آمد و ندانستم در جواب چه بگویم.

قبل از اینکه سخنی بگویم خودش فرمود: خداوند تو را به نعمت ایمان آراسته که با این نعمت، بدنت بر آتش جهنم حرام شده است و به تو سلامتی ارزانی داشته که توفیقی است برای عبادت و بندگی و به تو قناعت روزی فرموده که با این صفت از خواری و بی ارزش شدن نگهداریت نموده. من جلوتر این سخنان را برایت توضیح دادم، چون می دانستم می خواهی از خدایی شکایت کنی که چنین نعمت هایی را به تو ارزانی داشته؛ اینک دستور دادم به تو صد دینار طلا بدهند، آن را بگیر. -

. امالی صدوق: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ قَالَ: قَالَ یَوْماً الْإِمَامُ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَا أَبَا مُوسَی أُخْرِجْتُ إِلَی سُرَّ مَنْ رَأَی كَرْهاً وَ لَوْ أُخْرِجْتُ عَنْهَا

ص: ۱۲۹

۱- ۱. علیهم بما یهوی نداء الصوامع خ ل.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ص ۴۱۲.

أَخْرِجْتُ كَرْهاً قَالَ قُلْتُ وَ لِمَ يَا سَيِّدِي قَالَ لِطِيبِ هَوَائِهَا وَ عُذُوبَةِ مَائِهَا وَ قِلَّهِ دَائِهَا(۱) ثُمَّ قَالَ تَخْرَبُ سُرَّ مَنْ رَأَى حَتَّى يَكُونَ فِيهَا خَانٌ وَ بَقَّالٌ لِلْمَارَّهِ وَ عَلَامَهُ تَدَارُكِ خَرَابِهَا تَدَارُكُ الْعِمَارَهِ فِي مَشْهَدِي مِنْ بَعْدِي.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: فحام از منصوری از عموی پدر خود نقل کرده که گفت: روزی امام علی النقی علیه السّلام فرمود: ابا موسی! مرا به اجبار به سامرا می برند. اگر از سامرا خارج کنند باز به اجبار است نه با رضایت خودم. عرض کردم: این کار دیگر چرا (خروج از آنجا چرا به رضایت شما نیست)؟ فرمود: چون این سرزمین خوش آب و هواست و بیماری در آنجا کم است.

آنگاه فرمود: پس از فوت من سامرا ویران خواهد شد به طوری که فقط یک کاروان سرا و یک بقال در آنجا مسکن دارد که قافله ها رفع احتیاج نمایند و علامت نزدیک شدن خرابی سامرا، ساختن عمارتی بر محل دفن من پس از فوت من است. - . امالی طوسی: ۲۸۱ -

**[ترجمه]

«۹»

یر، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ أَبِي عَلِيِّ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ: قَدِمَتْ عَلَيَّ أَحْمَالٌ فَأَتَانِي رَسُولُهُ قَبْلَ أَنْ أَنْظُرَ فِي الْكُتُبِ أَنْ أُوَجِّهَهُ بِهَا إِلَيْهِ سَرِّحْ إِلَيَّ بِدَفْتَرِ كَذَا وَ لَمْ يَكُنْ عِنْدِي فِي مَنْزِلِي دَفْتَرٌ أَصْلًا قَالَ فَقُمْتُ أَطْلُبُ مَا لَا أَعْرِفُ بِالتَّصْدِيقِ لَهُ فَلَمْ أَقَعْ عَلَى شَيْ ءٍ فَلَمَّا وَلَّى الرَّسُولُ قُلْتُ مَكَانَكَ فَحَلَلْتُ بَعْضَ الْأَحْمَالِ فَتَلَقَّانِي دَفْتَرٌ لَمْ أَكُنْ عَلِمْتُ بِهِ إِلَّا أَنِّي عَلِمْتُ أَنَّهُ لَمْ يَطْلُبْ إِلَّا حَقّاً فَوَجَّهْتُ بِهِ إِلَيْهِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابن علی پسر راشد می گوید: مقداری مال نزد من آوردند. قبل از اینکه من نامه ها را بگشایم پیکی از طرف امام علیه السّلام آمد که آنها را خدمت ایشان بفرستم؛ پیغامم داده بود که فلان دفتر را نیز بفرست. در منزل من ابدا دفتری وجود نداشت. از جای حرکت کردم و در جستجوی دفتری شدم که احتمال بودن آن را نمی دادم، چیزی نیافتم. همین که پیک امام آماده برگشتن شد گفتم: بایست! یکی از بارها را گشودم، دفتری به چشمم خورد که تا آن وقت از آن اطلاعی نداشتم ولی من می دانستم که امام هر چه بفرماید واقعیت است. دفتر را خدمت آن جناب فرستادم. - . بصائر الدرجات: ۲۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۰»

یر، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنِ الطَّيِّبِ الْهَادِي علیه السلام قَالَ: دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَابْتَدَأَنِي فَكَلَّمَنِي بِالْفَارِسِيَّهِ(۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: على بن مهزيار مى گويد: خدمت حضرت هادى عليه السّلام رسيدم؛ قبل از اينكه من سخنى بگويم آن جناب به فارسى با من صحبت كرد. - . بصائر الدرجات: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ير، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ: أَرْسَلْتُ إِلَى أَبِی الْحَسَنِ عليه السلام غُلَامِی وَ كَانَ سِقْلَابِيّاً فَرَجَعَ الْغُلَامُ إِلَيَّ مُتَعَجِّباً فَقُلْتُ مَا لَكَ يَا بُنَيَّ قَالَ كَيْفَ لَا أَتَعَجَّبُ مَا زَالَ يُكَلِّمُنِی بِالسِّقْلَابِيَّةِ كَأَنَّهُ وَاحِدٌ مِنَّا فَظَنَنْتُ أَنَّهُ إِنَّمَا دَارَ بَيْنَهُمْ (۴).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: على بن مهزيار مى گويد: غلام خود را كه از اهالى سقلاب بود خدمت امام على النقى عليه السّلام فرستادم. پس از مراجعت ديدم غلام در تعجب است! گفتم: چه شده؟ غلام گفت: چطور تعجب نكنم! پيوسته با من به زبان سقلابى صحبت مى كرد مثل اينكه اهل سقلاب است . چنين خيال كردم كه با آنها رفت آمد داشته. - . بصائر الدرجات: ۳۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عَلِيُّ بْنُ مَهْزِيَارَ: إِلَى قَوْلِهِ كَأَنَّهُ وَاحِدٌ مِنَّا وَ إِنَّمَا أَرَادَ بِهَذَا الْكِتْمَانَ عَنِ الْقَوْمِ (۵).

كشف، [كشف الغمه] من كتاب الدلائل عن على بن مهزيار: مثله (۶).

ص: ۱۳۰

۱- ۱. و أخرجه فى المناقب ج ۴ ص ۴۱۷ و زاد بعده شعرا فى ذلک: دخلنا كارهين لها فلما**الفناها خرجنا مكرهينا.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۲۴۹.

۳- ۳. المصدر ص ۳۳۳.

۴- ۴. نفس المصدر ص ۳۳۳.

۵- ۵. مناقب آل أبى طالب ج ۴ ص ۴۰۸.

۶- ۶. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۵۲.

**[ترجمه]مناقب: علی بن مهزیار تا عبارت کانه واحد منا را نقل می کند و با این کار گویی حضرت قصد تقیه از قوم را داشته اند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۸ -

در کشف الغمه مثل این حدیث نقل شده است. - . کشف الغمه ۳ : ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

یر، [بصائر الدرجات] الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ السرسونی عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ: كَانَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام كَتَبَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ يَأْمُرُهُ أَنْ يَعْمَلَ لَهُ مِقْدَارَ السَّاعَاتِ فَحَمَلْنَاهُ إِلَيْهِ فِي سَنَةِ ثَمَانٍ وَ عِشْرِينَ فَلَمَّا صِرْنَا بِسَيَالَةَ كَتَبَ يُعْلِمُهُ قُدُومَهُ وَ يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْمَصِيرِ إِلَيْهِ وَ عَنِ الْوَقْتِ الَّذِي نَسِيرُ إِلَيْهِ فِيهِ وَ اسْتَأْذَنَ لِإِبْرَاهِيمَ فَوَرَدَ الْجَوَابُ بِالْإِذْنِ أَنَّا نَصِيرُ إِلَيْهِ بَعْدَ الظُّهْرِ فَخَرَجْنَا جَمِيعاً إِلَى أَنْ صِرْنَا فِي يَوْمِ صَائِفٍ شَدِيدِ الْحَرِّ وَ مَعَنَا مَسْرُورٌ غُلَامُ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ فَلَمَّا أَنْ دَنَوْنَا مِنْ قَصْرِهِ إِذَا بِلَالٌ قَائِمٌ يَنْتَظِرُنَا وَ كَانَ بِلَالٌ غُلَامُ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ ادْخُلُوا فَدَخَلْنَا حُجْرَةً وَ قَدْ نَالَنَا مِنَ الْعَطَشِ أَمْرٌ عَظِيمٌ فَمَا قَعَدْنَا حِيناً حَتَّى خَرَجَ إِلَيْنَا بَعْضُ الْخَدَمِ وَ مَعَهُ قِلَالٌ مِنْ مَاءٍ أَبْرَدِ مَا يَكُونُ فَشَرِبْنَا ثُمَّ دَعَا بِعَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ فَلَبِثَ عِنْدَهُ إِلَى بَعْدِ الْعَصْرِ ثُمَّ دَعَانِي فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَ اسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ يُنَاوِلَنِي يَدَهُ فَأُقَبِّلَهَا فَمَدَّ يَدَهُ فَقَبَّلْتُهَا وَ دَعَانِي وَ قَعَدْتُ ثُمَّ قُمْتُ فَوَدَّعْتُهُ فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ بَابِ الْبَيْتِ نَادَانِي علیه السلام فَقَالَ يَا إِبْرَاهِيمُ فَقُلْتُ لَبَّيْكَ يَا سَيِّدِي فَقَالَ لَا تَبْرَحْ فَلَمْ نَزَلْ جَالِساً وَ مَسْرُورٌ غُلَامُنَا مَعَنَا فَأَمَرَ أَنْ يُنْصَبَ الْمِقْدَارُ ثُمَّ خَرَجَ علیه السلام فَأُلْقِيَ لَهُ كُرْسِيٌّ فَجَلَسَ عَلَيْهِ وَ أُلْقِيَ لِعَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ كُرْسِيٌّ عَنْ يَسَارِهِ فَجَلَسَ وَ قُمْتُ أَنَا بِجَنْبِ الْمِقْدَارِ فَسَقَطَتْ حَصَاةٌ(۱) فَقَالَ مَسْرُورٌ هشت فَقَالَ علیه السلام هشت ثَمَانِيَةٌ فَقُلْنَا نَعَمْ يَا سَيِّدَنَا فَلَبِثْنَا عِنْدَهُ إِلَى الْمَسَاءِ ثُمَّ خَرَجْنَا فَقَالَ لِعَلِيٍّ رُدَّ إِلَيَّ مَسْرُوراً بِالْغَدَاةِ فَوَجَّهَهُ إِلَيْهِ فَلَمَّا أَنْ دَخَلَ قَالَ لَهُ بِالْفَارِسِيَّةِ بار خدا چون فَقُلْتُ لَهُ نيک يَا سَيِّدِي فَمَرَّ نَصْرٌ فَقَالَ در ببند در ببند فَأَغْلَقَ الْبَابَ ثُمَّ أَلْقَى رِدَاءَهُ عَلَيَّ يُخْفِينِي مِنْ نَصْرٍ حَتَّى سَأَلَنِي عَمَّا أَرَادَ فَلَقِيَهُ عَلِيُّ بْنُ مَهْزِيَارَ فَقَالَ لَهُ كُلُّ هَذَا خَوْفاً مِنْ نَصْرٍ فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ يَكَادُ خَوْفِي مِنْهُ خَوْفِي مِنْ عَمْرِو بْنِ قَرْحٍ (۲).

ص: ۱۳۱

---

۱ - ۱. أی حصاه من حصیات المقدار فقد کان تلقی تلک الآله فی کل ساعه حصاه فیعلم مقدار مضی الساعات باعتداد الحصیات.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۳۳۷.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابراهیم بن مهزیار می گوید: حضرت هادی علیه السّلام از علی ابن مهزیار خواست که برایش ساعتی بسازد. در سال بیست و هشت، ساعت را برای آن جناب بردیم. همین که به سیاله رسیدیم علی بن مهزیار نامه ای برای امام نوشت و آمدن خود را به ایشان اطلاع داد؛ در ضمن اجازه شرفیابی خواست و تقاضا نمود تعیین کنند چه وقت ما خدمت امام برسیم و برای ابراهیم نیز اجازه خواست .

امام علیه السّلام در جواب اجازه شرفیابی داد و تعیین کرده بود که بعد از ظهر خدمت امام برسیم. همه به راه افتادیم. روز بسیار گرمی بود و غلام علی بن مهزیار به نام مسرور نیز همراه ما بود.

همین که نزدیک قصر امام رسیدیم، دیدم بلال غلام امام ایستاده و منتظر ما است. گفت: وارد شوید! ما داخل یکی از اطاقها شدیم. بی اندازه تشنه بودیم؛ مختصری که نشستیم، یکی از خدمتکاران آمد و با خود کوزه ای آب آورده بود که بسیار سرد بود! ما آن آب را نوشیدیم. امام علی بن مهزیار را خواست و او تا بعد از عصر خدمت امام بود. بعد مرا خواست و من رفتم و سلام کردم و درخواست نمودم که دست مبارک خود را بدهند تا ببوسم. امام علیه السّلام دست دراز نمود و من بوسیدم، سپس مرا آزاد گذاشت و نشستم. بعد از جای حرکت نموده و با امام وداع کردم.

همین که از جای حرکت کرده از خانه خارج شدم. مرا صدا زد و فرمود: ابراهیم! عرض کردم: بلی آقای من. فرمود: نرو! همان جا نشستم و مسرور غلام ما نیز حضور داشت. آنگاه دستور داد ساعت را به کار اندازند. بعد خود امام علیه السّلام خارج شد و برایش صندلی قرار دادند. روی آن نشست. برای علی بن مهزیار نیز یک صندلی طرف چپ امام گذاشتند من هم کنار ساعت ایستاده بودم. یک ریگ انداخت. مسرور گفت: هشت! امام علیه السّلام فرمود: منظورش از هشت، به عربی ثمانیه است؟ عرض کردیم: آری.

تا شب خدمت امام بودیم و بعد خارج شدیم. امام علیه السّلام به علی بن مهزیار فرمود: فردا مسرور را پیش من بفرست. فردا که مسرور رفت، آن جناب به فارسی به او گفت «بار خدا چون؟» مسرور گفت: «نیک»! نصر از آنجا رد می شد، امام علیه السّلام فرمود «در ببند، در ببند»! در را بست. امام ردای خود را روی من انداخت و مرا از نصر پنهان نمود تا بالاخره هر چه خواست از من پرسید. پس از آن علی بن مهزیار او را ملاقات کرد و پرسید: تمام اینها از ترس نصر بود؟ گفت: یا ابا الحسن! ترس من از او شبیه ترسم از عمرو بن قرح بود. - . بصائر الدرجات: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

کا، [الکافی](۱) یر، [بصائر الدرجات] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْحَاقَ الْجَلَّابِ (۲)

قَالَ: اشْتَرَیْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام غَنَماً كَثِیرَةً فَدَعَانِی فَأَدْخَلَنِی مِنْ إِصْطَبْلِ دَارِهِ (۳) إِلَی مَوْضِعٍ وَاسِعٍ لَا أَعْرِفُهُ فَجَعَلْتُ أُفَرِّقُ تِلْكَ الْغَنَمَ فِیمَنْ أَمَرَنِی بِهِ فَبَعَثْتُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ(۴) وَ إِلَی وَالِدَتِهِ وَ غَیْرِهِمَا مِمَّنْ أَمَرَنِی ثُمَّ اسْتَأْذَنْتُهُ فِی الِانْصِرَافِ إِلَی بَغْدَادَ(۵)

إِلَى وَالِدِی وَ کَانَ ذَلِکَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ فَکَتَبَ إِلَیَّ تُقِیمُ غداً عِنْدَنَا ثُمَّ تَنْصَرِفُ قَالَ فَأَقَمْتُ فَلَمَّا کَانَ یَوْمُ عَرَفَهَ أَقَمْتُ عِنْدَهُ وَ بِتُّ لَیْلَهَ الْأَضْحَی فِی رِوَاقٍ لَهُ فَلَمَّا کَانَ فِی السَّحَرِ أَتَانِی فَقَالَ لِی یَا إِسْحَاقُ قُمْ فَقُمْتُ فَفَتَحْتُ عَیْنِی فَإِذَا أَنَا عَلَی بَابِی بِبَغْدَادَ فَدَخَلْتُ عَلَی وَالِدِی وَ أَتَانِی أَصْحَابِی فَقُلْتُ لَهُمْ عَرَّفْتُ بِالْعَسْکَرِ وَ خَرَجْتُ إِلَی الْعِیدِ بِبَغْدَادَ.

**[ترجمه]کافی، بصائر الدرجات: اسحاق چوپان می گوید: مقدار زیادی گوسفند برای حضرت هادی علیه السلام خریدم. مرا خواست و داخل سر طویله خانه اش به محل وسیعی که من آنجا را ندیده بودم برد. شروع به تقسیم نمودن گوسفندها بین کسانی که به من دستور داده بود کردم.

از آن جمله برای ابو جعفر (فرزند بزرگ امام به نام محمّد که قبل از پدرش فوت شد) و مادرش و سایرین از اشخاصی که به من دستور داده بود فرستادم. بعد اجازه خواستم که به بغداد پیش پدرم بروم. آن روز، روز ترویه بود. در جواب اجازه من نوشت، فردا را پیش ما باش بعد برو. همان جا ماندم. روز عرفه و شب عید قربان نیز همان جا بودم. شب را در ایوانی خوابیدم. سحرگاه امام علیه السّلام آمد و فرمود: اسحاق حرکت کن، از جای حرکت کرده چشم گشودم، دیدم درب خانه خودمان در بغداد هستم؛ پیش پدرم رفتم. دوستانم آمدند؛ به آنها گفتم: من روز عرفه را در عسکر (سامرا) بودم و روز عید را به بغداد آمدم. - . کافی ۱ : ۴۹۸ ، بصائر الدرجات: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

یر، [بصائر الدرجات] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَحْرٍ(۶) عَنْ صَالِحِ بْنِ سَعِیدٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فِی کُلِّ الْأُمُورِ أَرَادُوا إِطْفَاءَ نُورِکَ وَ التَّقْصِیرَ بِکَ حَتَّی أَنْزَلُوکَ هَذَا الْخَانَ

ص: ۱۳۲

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۴۹۸.

۲- ۲. الجلاب- بالفتح و التشدید- من یشتری الغنم و نحوها فی موضع، و یسوقها الی موضع آخر لیبیعها، و فی القاموس: الغنم- محرکه- الشاء لا واحد لها من لفظها الواحده شاه و هو اسم مؤنث للجنس یقع علی الذکور و الاناث و علیهما جمیعا، و الجمع أغنام و غنوم و اغانم منه رحمه اللّه فی المرآه.

۳- ۳. الاصطبل کجرد حل: موقف الدوابّ، شامیه قاله الفیروزآبادی.

۴- ۴. أبو جعفر ابنه الکبیر، و اسمه محمد، مات قبل أبیه علیهما السلام، و قیل ان المراد به محمّد بن علیّ بن إبراهیم بن موسی بن جعفر.

۵- ۵. بصائر الدرجات ص ۴۰۶. و أخرجه ابن شهرآشوب فی مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۱ مرسلا.

۶- ۶. فی المصدر: محمّد بن یحیی.

الْأَشْنَعَ خَانَ الصَّعَالِيكِ فَقَالَ هَاهُنَا أَنْتَ يَا ابْنَ سَعِيدٍ ثُمَّ أَوْمَأَ بِيَدِهِ فَقَالَ انْظُرْ فَنَظَرْتُ فَإِذَا بِرَوْضَاتٍ آنِقَاتٍ وَ رَوْضَاتٍ نَاضِرَاتٍ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ عَطِرَاتٌ وَ وِلْدَانٌ كَأَنَّهُنَّ اللُّؤْلُؤُ الْمَكْنُونُ وَ أَطْيَارٌ وَ ظِبَاءٌ وَ أَنْهَارٌ تَفُورُ فَحَارَ بَصَرِی وَ الْتَمَعَ وَ حَسَرَتْ عَيْنِی فَقَالَ حَيْثُ كُنَّا فَهَذَا لَنَا عَتِيدٌ وَ لَسْنَا فِی خَانِ الصَّعَالِيكِ (۱).

عم، [إعلام الورى](۲)

الكلینی عن الحسین: مثله (۳)- یر، [بصائر الدرجات] الحسین بن محمد عن علی بن النعمان بن محمد عن أحمد بن محمد بن عبد الله عن محمد بن یحیی عن صالح بن سعید: مثله (۴)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: صالح بن سعید می گوید: خدمت امام علی النقی علیه السّلام رسیدم و عرض کردم: فدایت شوم! در هر موردی تصمیم دارند پرتو درخشان شما را خاموش کنند و به شما اهانت نمایند، حتی در این مورد که شما را در این گداخانه جا داده اند. فرمود: پسر سعید! تو همین قدر نسبت به ما معرفت داری؟ ناگاه با دست اشاره نموده و فرمود: نگاه کن! چشم انداختم، باغ های بسیار زیبا و سبز و خرم و حوریه ها و غلمانی را دیدم که پیکر آنها از صفا همچون در شاهوار می درخشید. پرندگان و نهرهای جاری و آهوان چشم مرا خیره کرده بود و حیران در تماشای آنها بودم. فرمود: ما هر کجا باشیم چنین چیزهایی برای ما آماده است. ما در گداخانه نیستیم. - . بصائر الدرجات: ۴۰۶ -

در اعلام الوری و بصائر الدرجات نیز مثل این روایت نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۴۸ ، بصائر الدرجات: ۴۰۷ -

**[ترجمه]

بيان

الصعلوک الفقیر أو اللص قوله هاهنا أنت أی أنت فی هذا المقام من معرفتنا خَیْرَات مخفف خَیِّرَات لأن خیر الذی بمعنی أَخْیَر لا یجمع كأنهن اللؤلؤ المكنون أی المصون عما یضر به فی الصفاء و النقاء عتید أی حاضر مهیأ.

أقول: لما قصر علم السائل و فهمه عن إدراک اللذات الروحانیه و درجاتهم المعنویه و توهم أن هذه الأمور مما یحط من منزلتهم و لم یعلم أن تلک الأحوال مما یضاعف منازلهم و درجاتهم الحقیقیه و لذاتهم الروحانیه و أنهم اجتووا لذات الدنیا و نعیمها(۵) و كان نظره مقصورا علی اللذات الدنیه الفانیه فلذا أراه علیه السلام ذلک لأنه كان مبلغه من العلم.

و أما كیفیه رؤیته لها فهی محجوبه عنا و الخوض فیها لا یهمنا لكن خطر لنا بقدر فهمنا وجوه.

الأول أنه تعالی أوجد فی هذا الوقت لإظهار إعجازه علیه السلام هذه الأشیاء

۱- ۱. بصائر الدرجات ص ۴۰۶.

۲- ۲. إعلام الورى ص ۳۴۸.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۴۹۸.

۴- ۴. بصائر الدرجات ص ۴۰۷.

۵- ۵. یقال: اجتوی البلد اجتواء: کره المقام به و ان کان فی نعمه.

فی الهواء لیراه فیعلم أن عروض تلک الأحوال لهم لتسلیمهم و رضاهم بقضاء الله تعالی و إلا فهم قادرون علی إحداث هذه الغرائب و أن إمامتهم الواقعیه و قدرتهم العلیه و نفاذ حکمهم فی العالم الأدنی و الأعلی و خلافتهم الکبری لم تنقص بما یری فیهم من الذله و المغلوبیه و المقهوریه.

الثانی أن تلک الأشکال أوجدها الله سبحانه فی حسه المشترک إیذانا بأن اللذات الدنیویه عندهم بمثل تلک الخیالات الوهمیه کما یری النائم فی طیفه ما یلتذ به کالتذاذه فی الیقظه و لذا قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: النَّاسُ نِیَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا.

الثالث أنه علیه السلام أراه صور اللذات الروحانیه التی معهم دائما بما یوافق فهمه فإنه کان فی منام طویل و غفله عظیمه عن درجات العارفین و لذاتهم کما یری النائم العلم بصوره الماء الصافی أو اللبن الیقق و المال بصوره الحیه و أمثالها و هذا قریب من السابق و هذا علی مذاق الحکماء و المتألهین.

الرابع ما حققته فی بعض المواضع و ملخصه أن النشآت مختلفه و الحواس فی إدراکها متفاوته کما أن النبی ص کان یری جبرئیل علیه السلام و سائر الملائکه و الصحابه لم یکونوا یرونهم و أمیر المؤمنین کان یری الأرواح فی وادی السلام و حبه(1) و غیره لا یرونهم فیمکن أن یکون جمیع هذه الأمور فی جمیع الأوقات

---

۱ - ۱. حبه بن جوین العرنیّ- منسوب الی عرینه بن عرین بن بدر بن قسر من خواص أصحاب أمیر المؤمنین علیه السلام و حدیثه فی وادی السلام مرویّ فی الکافی ج ۳ ص ۲۴۳ و هذا نصه: قال: خرجت مع أمیر المؤمنین علیه السلام الی الظهر- یعنی ظهر الکوفه- فوقف بوادی السلام کانه مخاطب لاقوام، فقمت بقیامه حتّی أعییت ثمّ جلست حتّی مللت، ثمّ قمت حتی نالنی مثل ما نالنی أولا، ثمّ جلست حتّی مللت. ثمّ قمت و جمعت ردائی فقلت: یا أمیر المؤمنین! انی قد أشفقت علیک من طول القیام فراحه ساعه، ثمّ طرحت الرداء لیجلس علیه، فقال لی یا حبه! ان هو الا محادثه مؤمن أو مؤانسته. قال: قلت: یا أمیر المؤمنین و انهم لکذلک؟ قال: نعم و لو کشف لک لرأیتهم حلقا حلقا محتبین یتحادثون، فقلت: أجسام أم أرواح؟ فقال: أرواح، و ما من مؤمن یموت فی بقعه من بقاع الأرض الا قیل لروحه: الحقی بوادی السلام، و انها لبقعه من جنه عدن.

حاضره عندهم علیهم السلام و یرونها و یلتذون بها لکن لما کانت أجساما لطیفه روحانیه ملکوتیه لم یکن سائر الخلق یرونها فقوی الله بصر السائل بإعجازه علیه السلام حتی رآها.

فعلی هذا لا یبعد أن یکون فی وادی السلام جنات و أنهار و ریاض و حیاض تتمتع بها أرواح المؤمنین بأجسادهم المثالیه اللطیفه و نحن لا نراها.

و بهذا الوجه تنحل کثیر من الشبه عن المعجزات و أخبار البرزخ و المعاد و هذا قریب من عالم المثال الذی أثبته الإشراقیون من الحکماء و الصوفیه لکن بینهما فرق بین.

هذه هی التی خطرت ببالی و أرجو من الله أن یسددنی فی مقالی و فعالی.

**[ترجمه]صعلوک، فقیر یا دزد را گویند. عبارت هاهنا انت، یعنی تو در این مرتبه از معرفت ما هستی؟ خیرات مخفف خیّرات است زیرا خیر افعل تفضیل است و جمع بسته نمی شود. عبارت کانهن اللؤلؤ المکنون یعنی در صفا و صیقلی به حدی بودند که از آنچه به آن ضرر بزند مصون بودند. کلمه عتید به معنای حاضر و مهیاست.

مولف: در این روایت، چون سئوال کننده فهم و درکش کم بود و نمی توانست لذت های روحی و مقامهای معنوی ائمه علیهم السلام را درک کند و خیال می کرد این پیش آمدها موجب خواری و کوچکی ایشان می شود، و متوجه نبود که بر عکس، چنین احوالی باعث افزایش مقام و درجات واقعی آنها و لذت روحی ایشان می گردد و از لذت های زودگذر دنیا تنفر دارند. راوی به نعمت ها و لذت های زودگذر دنیای فانی توجه داشت به همین جهت مقامات و درجات آخرت را به او نشان دادند؛ چون بیش از این اطلاعی نداشت.

ولی کیفیت دیدن او، از مطالبی است که بر ما نیز معلوم نیست و لزومی ندارد در این مورد زیاد خود را به زحمت اندازیم. اما به اندازه فهم و درکی که دارم، چند وجه راجع به آن به خاطرم رسیده:

اول. اینکه خداوند به قدرت خود برای اعجاز امام علیه السّلام این اشیاء را در همان ساعت در هوا به وجود آورده تا راوی ببیند و بفهمد که سکوت ائمه علیهم السلام در مقابل چنین پیش آمدهایی به واسطه تسلیم و رضا در مقابل قضای خداست و گر نه آنها قدرت چنین عجائبی را دارند که به وجود بیاورند و از مقام امامت و خلافت واقعی و بلندشان و نفوذ حکمشان در عالم ادنی و اعلی و خلافت کبرایشان با این ذلت ها و مقهوریت ها و مغلوبیت ها کم و کاست نمی شود و موجب خواری و ذلت ایشان نمی گردد.

دوم. اینکه این صورتها را خداوند در حس مشترک او به وجود آورده تا بفهمد که لذتهای دنیوی در نزد ائمه علیهم السلام شبیه این خیالات است؛ چنانچه شخص در خواب چیزهایی را می بیند که مثل بیداری لذت می برد به همین جهت پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و اله و سلّم می فرماید: مردم خوابند، وقتی مُردند بیدار می شوند.

سوم. این است که امام علیه السّلام صورت لذت های روحانی را که دائما در آن هستند، به مقدار فهم و درک او به این شکل

ها نشانش داد؛ چون او در خواب عمیق و غفلت زیادی از درک مقام عارفین بود، چنانچه در خواب، علم را به صورت آب صاف و یا شیر و مال دنیا را به صورت مار و عقرب و چنین چیزها می بینند و این وجه شبیه وجه دوم است که مطابق با ذوق حکماء و متألهین است.

چهارم. وجهی که در بعضی کتابها دیدم به این صورت که نشآت مختلف است و حواس در مورد درک آنها متفاوت هستند؛ چنانچه پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله جبرئیل و سایر ملائکه را می دید ولی صحابه نمی دیدند و امیر المؤمنین علیه السّلام ارواح را در وادی السلام می دید ولی حبه و دیگران نمی دیدند. ممکن است تمام این امور در هر موقع برای آنها حاضر باشد و ببینند و لذت ببرند ولی چون اجسامی لطیف و روحانی و ملکوتی هستند، سایر مردم آنها را نبینند. خداوند قدرت دید سئوال کننده را به اعجاز امام علیه السّلام تقویت نمود تا آنها را ببیند.

بنا بر این ممکن است در وادی السلام، بهشت ها و یخ ها و نهرها و سبزه ها و استخرهایی باشد که ارواح مؤمنین با پیکر لطیف مثالی خود از آن بهره مند شوند و ما نتوانیم ببینیم.

با همین توضیح، بسیاری از اشکالاتی که در معجزات و اخبار برزخ و معاد پیش می آید حل می شود و این شبیه عالم مثال است که حکمای اشراق و صوفیه معتقدند؛ ولی بین این دو فرق آشکاری است.

این بود وجوهی که به خاطرم رسید. امیدوارم خداوند در گفتار و کردار مرا نگه دارد .

**[ترجمه]

«۱۶»

یر، [بصائر الدرجات] مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ حُكَيْمٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّيْبَانِي (۱) عَنْ هَارُونَ بْنِ الْفَضْلِ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام فِی الْيَوْمِ

۱- ۱. الشیبانی نسبه الی شیبان بن ثعلبه، بطن من بکر بن وائل، من العدنانیه، و هم بنو شیبان بن ثعلبه بن عکابه بن صعب بن علیّ بن بکر بن وائل. و الرجل أبو المفضل محمّد بن عبد اللّه بن محمّد بن عبید اللّه بن البهلول بن همام بن المطلب بن همام بن بحر بن مطر بن مره- الصغری- بن همام بن مره- و کان سیدهم فی الجاهلیه- بن ذهل بن شیبان. قال النجاشیّ: سافر فی طلب الحدیث عمره، أصله کوفیّ، و کان فی أول أمره ثبتا ثمّ خلط و رأیت جل أصحابنا یغمزونه و یضعفونه، رأیت هذا الشیخ و سمعت منه کثیرا ثمّ توقفت عن الروایه عنه الا بواسطه بینی و بینه. و قال صاحب الذریعه: و لما کانت ولاده النجاشیّ سنه ۳۷۲، و کان عمره یوم وفاه أبی المفضل خمس عشره سنه، احتاط أن یروی عنه بلا واسطه بل کان یروی عنه بالواسطه کما صرّح به فلا وجه حینئذ لدعوی أن توقف النجاشیّ کان لغمز فیه. و قال ابن الغضائری: وضاع کثیر المناکیر، رأیت کتبه و فیه الأسانید من دون المتون و المتون من دون الأسانید، و أری ترک ما ینفرد به. و قال الخطیب البغدادیّ: نزل بغداد و حدث بها

عن محمّد بن جرير الطبرىّ و محمّد ابن العباس اليزيدى و امثالهم و عن خلق كثير من المصريين و الشاميين ... و كان يضع الحديث للرافضه و يملى فى مسجد الشرقيه حدّثنى القاضى أبو العلاء الواسطى قال: كان أبو المفضل حسن الهيئه جميل الظاهر، نظيف اللبسه، كان مولده سنه ۲۹۷ و وفاته سنه ۳۸۷.

الَّذِی تُوُفِّیَ فِیهِ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ مَضَی أَبُو جَعْفَرٍ فَقِیلَ لَهُ وَ کَیْفَ عَرَفْتَ ذَلِکَ قَالَ تَدَاخَلَنِی ذِلَّةٌ لِلَّهِ لَمْ أَکُنْ أَعْرِفُهَا(۱).

یر، [بصائر الدرجات] محمد بن عیسی عن أبی الفضل عن هارون بن الفضل: مثله (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: هارون بن فضل می گوید: من روزی که حضرت جواد علیه السلام از دنیا رفت خدمت حضرت امام علی النقی علیه السلام بودم. یک مرتبه ایشان گفتند: إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ، حضرت جواد علیه السلام از دنیا رفت! شخصی عرض کرد: از کجا فهمیدید؟ فرمود: چنان خواری و کوچکی از خود در مقابل خدا حس کردم که سابقه نداشت. - . بصائر الدرجات: ۴۶۷ -

این حدیث در بصائر به سند دیگر نیز نقل شده است. - . بصائر الدرجات: ۴۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

قب، [المناقب](۳)

لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] جَعْفَرٌ الْفَزَارِیُّ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَکَلَّمَنِی بِالْهِنْدِیَّهِ فَلَمْ أُحْسِنْ أَنْ أَرُدَّ عَلَیْهِ وَ کَانَ بَیْنَ یَدَیْهِ رَکْوَةٌ مَلْأَی حَصًا فَتَنَاوَلَ حَصَاةً وَاحِدَةً وَ وَضَعَهَا فِی فِیهِ وَ مَصَّهَا مَلِیّاً ثُمَّ رَمَی بِهَا إِلَیَّ فَوَضَعْتُهَا فِی فَمِی فَوَ اللَّهِ مَا بَرِحْتُ مِنْ عِنْدِهِ حَتَّی تَکَلَّمْتُ بِثَلَاثَةٍ وَ سَبْعِینَ لِسَاناً أَوَّلُهَا الْهِنْدِیَّهُ(۴).

عم، [إعلام الوری] قال أبو عبد الله بن عیاش حدثنی علی بن حبشی بن قونی عن جعفر: مثله (۵).

**[ترجمه]مناقب، خرائج: ابو هاشم جعفری می گوید: خدمت حضرت هادی علیه السلام رسیدم و حضرت به زبان هندی با من صحبت کرد ولی من نمی توانستم جواب بدهم! جلوی امام یک ظرف پر از ریگ بود یک ریگ از میان آنها برداشت و در دهان خود گذاشت، مدتی مکید سپس آن را به طرف من انداخت. من نیز در دهان گذاشتم؛ به خدا سوگند از خدمت امام مرخص نشده بودم که می توانستم به هفتاد و سه زبان صحبت کنم؛ اولی آنها زبان هندی بود. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۸ -

این حدیث در اعلام الوری نیز منقول است. - . اعلام الوری: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۸»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ هُوَ مُجَدَّرٌ فَقُلْتُ لِلْمُتَطَبِّبِ آب گرفت ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيَّ وَ تَبَسَّمَ وَ قَالَ تَظُنُّ أَنْ لَا يُحْسِنَ

ص: ۱۳۶

۱- ۱. بصائر الدرجات ص ۴۶۷.

۲- ۲. المصدر ص ۴۶۷ نفسها.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۸.

۴- ۴. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۳۷.

۵- ۵. إعلام الوری ص ۳۴۳.

الْفَارِسِيَّهَ غَيْرُکَ فَقَالَ لَهُ الْمُتَطَبِّبُ جُعِلْتُ فِدَاکَ تُحْسِنُهَا فَقَالَ أَمَّا فَارِسِيَّهُ هَذَا فَنَعَمْ قَالَ لَکَ احْتَمَلَ الْجُدَرِيُّ مَاءً.

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم می گوید: خدمت حضرت هادی علیه السلام بودم؛ آن جناب آبله گرفته بود. به زبان فارسی به طبیب گفتم «آب گرفته». در این موقع امام علیه السّلام رو به من نموده و تبسم کرده و فرمود: خیال می کنی کسی غیر از تو فارسی نمی داند؟ پزشک گفت: فدایت شوم آقا، شما فارسی می دانید؟ فرمود: آری فارسی او را می دانم؛ او به فارسی به تو گفت: آبله ها آب گرفت. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ قَالَ: لِی أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ عَلَی رَأْسِهِ غُلَامٌ کَلِّمِ الْغُلَامَ بِالْفَارِسِیَّهِ وَ أَعْرِبْ لَهُ فِیهَا فَقُلْتُ لِلْغُلَامِ نام تو چیست فَسَکَتَ الْغُلَامُ فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام یَسْأَلُکَ مَا اسْمُکَ (۱).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: من خدمت امام علی النقی علیه السلام بودم و غلامی محضر ایشان بود؛ به من فرمود: با این غلام به فارسی صحبت کن ولی درست و واضح بگو! به غلام گفتم: «نام تو چیست» او چیزی نگفت! حضرت هادی علیه السلام به زبان عربی فرمود: می پرسد: نام تو چیست؟ - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۷۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْأَشْتَرِ الْعَلَوِیِّ قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَبِی بِبَابِ الْمُتَوَکِّلِ وَ أَنَا صَبِیٌّ فِی جَمْعِ النَّاسِ مَا بَیْنَ طَالِبِیٍّ إِلَی عَبَّاسِیٍّ إِلَی جُنْدِیٍّ إِلَی غَیْرِ ذَلِکَ وَ کَانَ إِذَا جَاءَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام تَرَجَّلَ النَّاسُ کُلُّهُمْ حَتَّی یَدْخُلَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لِمَ نَتَرَجَّلُ لِهَذَا الْغُلَامِ وَ مَا هُوَ بِأَشْرَفِنَا وَ لَا بِأَکْبَرِنَا وَ لَا بِأَسَنِّنَا وَ لَا بِأَعْلَمِنَا فَقَالُوا وَ اللَّهِ لَا تَرَجَّلْنَا لَهُ فَقَالَ لَهُمْ أَبُو هَاشِمٍ وَ اللَّهِ لَتَرَجَّلُنَّ لَهُ صِغَاراً وَ ذِلَّهً إِذَا رَأَیْتُمُوهُ فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ أَقْبَلَ وَ بَصُرُوا بِهِ فَتَرَجَّلَ لَهُ النَّاسُ کُلُّهُمْ فَقَالَ لَهُمْ أَبُو هَاشِمٍ أَ لَیْسَ زَعَمْتُمْ أَنَّکُمْ لَا تَتَرَجَّلُونَ لَهُ فَقَالُوا وَ اللَّهِ مَا مَلَکْنَا أَنْفُسَنَا حَتَّی تَرَجَّلْنَا(۲).

عم، [إعلام الوری] محمد بن الحسین الحسینی عن أبیه عن طاهر بن محمد الجعفری عن أحمد بن محمد بن عیاش فی کتابه عن الحسن بن عبد القاهر الطاهری عن محمد بن الحسن: مثله (۳).

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن حسن بن اشتر علوی می گوید: من با پدرم بر در سرای متوکل ایستاده بودیم و آن هنگام، من پسر بچه ای بودم. گروهی از سادات و بنی عباس و سپاهیان و سایرین حضور داشتند. هر وقت حضرت ابو الحسن امام علی النقی علیه السلام می آمد، همه مردم پیاده می شدند تا آن جناب داخل می شد.

بعضی با یکدیگر قرار گذاشتند که پیاده نشوند؛ گفتند: برای پسر بچه ای پیاده نخواهیم شد، نه از ما بهتر و نه بزرگتر و نه

داناتر است! و به خدا قسم خوردند که پیاده نخواهیم شد. ابو هاشم به آنها گفت: به خدا قسم، کوچک و بزرگ شما وقتی آن جناب را ببینید پیاده خواهید شد. در همین موقع امام علیه السّلام رسید؛ همین که چشم مردم به آن جناب افتاد همه پیاده شدند. ابو هاشم به آنها گفت: مگر شما تصمیم نداشتید که پیاده نشوید؟ گفتند: به خدا اختیار از دست ما رفته بود و نتوانستیم پیاده نشویم! - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۷۲ -

این حدیث در اعلام الوری نیز منقول است. - . اعلام الوری: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ: أَنَّ أَبَا هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیَ (۴) کَانَ مُنْقَطِعاً إِلَی أَبِی الْحَسَنِ بَعْدَ أَبِیهِ

ص: ۱۳۷

۱- ۱. لم نجده فی مختار الخرائج، و قد أخرج الأخیر فی البصائر ص ۳۳۸ فراجع.
۲- ۲. لم نجده فی مختار الخرائج، و أخرجه ابن شهرآشوب فی المناقب ج ۴ ص ۴۰۷ ملخصا.
۳- ۳. إعلام الوری ص ۳۴۳.
۴- ۴. هو داود بن القاسم بن إسحاق بن عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب أبو هاشم الجعفری- کان عظیم المنزله عند الأئمّه علیهم السلام شریف القدر ثقه، من أصحاب الرضا و الجواد و الهادی و العسکریّ و صاحب الامر علیهم السلام و له اخبار و مسائل، و له شعر جید فیهم سکن بغداد و کان مقدما عند السلطان، و له کتاب روی عنه أحمد بن أبی عبد اللّه.

أَبِی جَعْفَرٍ وَ جَدِّهِ الرِّضَا علیه السلام فَشَكَا إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام مَا یَلْقَی مِنَ الشَّوْقِ إِلَیْهِ إِذَا انْحَدَرَ مِنْ عِنْدِهِ إِلَی بَغْدَادَ ثُمَّ قَالَ یَا سَیِّدِی ادْعُ اللَّهَ لِی فَرُبَّمَا لَمْ أَسْتَطِعْ رُكُوبَ الْمَاءِ فَسِرْتُ إِلَیْكَ عَلَی الظَّهْرِ وَ مَا لِی مَرْكُوبٌ سِوَی بِرْذَوْنِی هَذَا عَلَی ضَعْفِهِ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ یُقَوِّیَنِی عَلَی زِیَارَتِكَ فَقَالَ قَوَّاكَ اللَّهُ یَا أَبَا هَاشِمٍ وَ قَوَّی بِرْذَوْنَكَ قَالَ الرَّاوِی وَ كَانَ أَبُو هَاشِمٍ یُصَلِّی الْفَجْرَ بِبَغْدَادَ وَ یَسِیرُ عَلَی ذَلِكَ الْبِرْذَوْنِ فَیُدْرِكُ الزَّوَالَ مِنْ یَوْمِهِ ذَلِكَ فِی عَسْكَرِ سُرَّ مَنْ رَأَی وَ یَعُودُ مِنْ یَوْمِهِ إِلَی بَغْدَادَ إِذَا شَاءَ عَلَی ذَلِكَ الْبِرْذَوْنِ فَكَانَ هَذَا مِنْ أَعْجَبِ الدَّلَائِلِ الَّتِی شُوهِدَتْ (۱).

عم، [إعلام الوری] بالإسناد عن ابن عیاش عن عبد الله بن عبد الرحمن الصالحی عن أبی هاشم: مثله (۲)- قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن عبد الله الصالحی: مثله (۳).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری که پس از پدرش حضرت جواد و جدش حضرت رضا علیهما السّلام خدمتکار حضرت ابو الحسن امام علی النقی علیه السلام بود، روزی از علاقه شدیدی که به زیارت آن جناب دارد و از ناراحتی که وقتی به بغداد می رود، می کشد شکایت کرد؛ بعد گفت: آقا! برایم دعا بفرمایید، گاهی برایم مقدور نیست سفر دریایی کنم و مجبورم از راه خشکی خدمت شما برسم؛ جز همین مادیان وسیله سواری دیگری ندارم که آن هم ناتوان شده، دعا کنید خدا مرا بر زیارت شما تقویت کند. امام علیه السّلام فرمود: خدا تو را قوت دهد و این مادیانت را نیز تقویت کند .

راوی گفت: ابو هاشم نماز صبح را در بغداد می خواند و سوار همان مادیان می شد، نماز ظهر همان روز به سامرا می رسید. اگر مایل بود همان روز به وسیله همان مادیان به بغداد برمی گشت! این از شگفت ترین دلائلی (بر امامت) بود که من به چشم خود دیدم! -. الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۷۲ -

این حدیث در اعلام الوری و مناقب نیز منقول است. -. اعلام الوری: ۳۴۴ ، مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۹ -

**[ترجمه]

«۲۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ یَحْیَی بْنِ زَكَرِیَّا الْخُزَاعِیِّ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام إِلَی ظَاهِرِ سُرَّ مَنْ رَأَی یَتَلَقَّی بَعْضَ الْقَادِمِینَ فَأَبْطَئُوا فَطُرِحَ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام غَاشِیَةُ السَّرْجِ فَجَلَسَ عَلَیْهَا وَ نَزَلْتُ عَنْ دَابَّتِی وَ جَلَسْتُ بَیْنَ یَدَیْهِ وَ هُوَ یُحَدِّثُنِی فَشَكَوْتُ إِلَیْهِ قِصَرَ یَدِی وَ ضِیقَ حَالِی فَأَهْوَی بِیَدِهِ إِلَی رَمْلٍ كَانَ عَلَیْهِ جَالِساً فَنَاوَلَنِی مِنْهُ كَفّاً وَ قَالَ اتَّسِعْ بِهَذَا یَا أَبَا هَاشِمٍ وَ اكْتُمْ مَا رَأَیْتَ فَخَبَأْتُهُ مَعِی وَ رَجَعْنَا فَأَبْصَرْتُهُ فَإِذَا هُوَ یَتَّقِدُ كَالنِّیرَانِ ذَهَباً أَحْمَرَ(۴) فَدَعَوْتُ صَائِغاً إِلَی مَنْزِلِی وَ قُلْتُ لَهُ اسْبُكْ لِی هَذِهِ السَّبِیكَةَ فَسَبَكَهَا وَ قَالَ لِی مَا رَأَیْتُ ذَهَباً أَجْوَدَ مِنْ هَذَا وَ هُوَ كَهَیْئَةِ الرَّمْلِ فَمِنْ أَیْنَ لَكَ هَذَا فَمَا رَأَیْتُ أَعْجَبَ مِنْهُ قُلْتُ كَانَ عِنْدِی قَدِیماً(۵).

۱- ۱. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۳۷.

۲- ۲. إعلام الورى ص ۳۴۴.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۹.

۴- ۴. و أخرجه فی المناقب ملخصا إلى هنا فی ج ۴ ص ۴۰۹.

۵- ۵. مختار الخرائج ص ۲۳۸.

عم، [إعلام الورى] قَالَ ابْنُ عَیَّاشٍ وَ حَدَّثَنِی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُقْعَدُ عَنْ یَحْیَی بْنِ زَکَرِیَّا: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ تَدَّخِرُهُ لَنَا عَجَائِزُنَا عَلَی طُولِ الْأَیَّامِ (۱).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: در خدمت حضرت امام علی النقی علیه السلام از سامراء خارج شدیم. حضرت به دیدار قافله ای می رفت که قرار بود بیایند، ولی قافله دیر کرد؛ یک زین اسب را برای امام گذاشتند و حضرت روی آن نشست. من نیز از مرکب خود پیاده شدم و مقابل آن جناب نشستم. آقا شروع به صحبت فرمود؛ من از تنگدستی و ناراحتی خود شکایت کردم. حضرت دست انداخت و مقداری از ریگهایی که بر آن نشسته بود برداشت و به من داد و فرمود: با این، وضع خود را رو به راه کن، ولی آنچه مشاهده کردی را پوشیده بدار. من آن واقعه را پنهان کردم و از آنجا برگشتیم؛ وقتی به ریگها نگاه کردم، دیدم طلای سرخ رنگی عالی است و مثل آتش می درخشد.

زرگری به منزل خود بردم و به او گفتم: این طلا را برایم آب کن؛ زرگر طلا را ذوب کرد و گفت: طلای به این خوبی ندیده بودم، با اینکه به صورت ریگ است! این را از کجا آورده ای؟ واقعا! شگفت انگیز است! گفتم: از قدیم داشته ام.

در اعلام الوری همین روایت را نقل می کند و در آخر آن می نویسد: گفت: سالها است که پیرزنان ما این را برای ما نگه داشته اند. - . اعلام الوری: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی یَعْقُوبَ قَالَ: رَأَیْتُ أَبَا الْحَسَنِ مَعَ أَحْمَدَ بْنِ الْخَصِیبِ یَتَسَایَرَانِ وَ قَدْ قَصُرَ عَنْهَا أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ ابْنُ الْخَصِیبِ سِرْ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ أَنْتَ الْمُقَدَّمُ فَمَا لَبِثْنَا إِلَّا أَرْبَعَةَ أَیَّامٍ حَتَّی وُضِعَ الْوَهَقُ عَلَی سَاقِ ابْنِ الْخَصِیبِ وَ قُتِلَ -(۲) وَ قَدْ أَلَحَّ قَبْلَ هَذَا ابْنُ الْخَصِیبِ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ فِی الدَّارِ الَّتِی نَزَلَهَا وَ طَالَبَهُ بِالانْتِقَالِ مِنْهَا وَ تَسْلِیمِهَا إِلَیْهِ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ لَأَقْعُدَنَّ لَکَ مِنَ اللَّهِ مَقْعَداً لَا تَبْقَی لَکَ مَعَهُ بَاقِیَةٌ فَأَخَذَهُ اللَّهُ فِی تِلْکَ الْأَیَّامِ وَ قُتِلَ (۳).

عم،(۴) [إعلام الوری] شا، [الإرشاد] أحمد بن محمد بن عیسی عن أبی یعقوب: مثله (۵)

ص: ۱۳۹

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۴۳.

۲- ۲. أحمد بن الخصیب کان من قوّاد المتوکل، و لما قتل المتوکل و قعد المنتصر مکانه استوزره و نفی عبد اللّه بن یحیی بن خاقان، و کانت مده خلافه المنتصر سته أشهر و یومین، و قیل سته أشهر سواء فلما توفی دبر أحمد بن الخصیب حتّی اتفق الاتراک و الموالی علی أن لا یتولی الخلافه أحد من ولد المتوکل لئلا یطلب منهم دم أبیه، فاجتمعوا علی أحمد ابن محمّد بن المعتصم و هو المستعین فبایعوه فی أواخر ربیع الأوّل من سنه ثمان و أربعین و مائتین. و قال صاحب الکامل: فی هذه السنه غضب الموالی علی أحمد بن الخصیب فی جمادی الآخره و استصفی ماله و مال ولده و نفی الی قریطش. فالظاهر علی ما ذکرنا

أن هذا كان فی زمان المستعین قاله المؤلّف قدّس سرّه فی مرآه العقول: ج ۱ ص ۴۱۸ و الروایه فی الکافی ج ۱ ص ۵۰۱.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۳۸.

۴- ۴. إعلام الوری ص ۳۴۲.

۵- ۵. الإرشاد ص ۳۱۱.

**[ترجمه]خرایج: ابی یعقوب می گوید: حضرت امام علی النقی علیه السلام را با احمد بن خصیب دیدم که راه می روند. حضرت هادی علیه السلام از او عقب‌تر بود .

ابن الخصیب گفت: راه برو! امام فرمود: تو جلوتر هستی. چهار روز بیشتر نگذشت که پاهایش را به ریسمان بستند و کشته شد.

ابن خصیب در مورد خانه ای که امام علیه السّلام در آن زندگی می کرد، بسیار سختگیری می کرد که ایشان از آن خانه بروند و آن را به او تحویل دهند. امام علیه السّلام به او فرمود: آن چنان تو را نفرین کنم و از خدا بخواهم که به زودی از بین بروی. همان روزها خدا او را به کردار ناپسندش گرفت و کشته شد. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۷۷ -

در اعلام الوری و ارشاد نیز مثل این روایت نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۴۲ ، ارشاد: ۳۱۱ -

**[ترجمه]

بیان

الوهق بالتحریک و قد یسکن حبل (۱) و فی بعض النسخ الدهق بالدال و هو خشبتان یغمز بهما الساق فارسیته إشکنجه (۲).

**[ترجمه]وهق به تحریک هاء و گاهی به سکون آن به معنای ریسمان است و در برخی نسخه ها دهق دارد و آن دو چوب است که ساق پا با آن بسته می شود و در فارسی به آن اشکنجه می گویند.

**[ترجمه]

«۲۴»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب أَبُو یَعْقُوبَ قَالَ: رَأَیْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْفَرَجِ یَنْظُرُ إِلَیْهِ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام نَظَراً شَافِیاً فَاعْتَلَّ مِنَ الْغَدِ فَدَخَلْتُ عَلَیْهِ فَقَالَ إِنَّ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام قَدْ أَنْفَذَ إِلَیْهِ بِثَوْبٍ فَأَرَانِیهِ مُدَرَّجاً تَحْتَ ثِیَابِهِ قَالَ فَکُفِّنَ فِیهِ وَ اللَّهِ (۳).

عم، [إعلام الوری] أحمد بن محمد عن أبی یعقوب: مثله (۴).

**[ترجمه]مناقب: ابو یعقوب می گوید: محمّد بن فرج را مشاهده کردم که حضرت هادی علیه السّلام در او خیره می نگریست. فردا مریض شد و من به عیادت او رفتم. گفت: حضرت ابو الحسن علیه السّلام برایش جامه ای فرستاده! آن را به من نشان داد که زیر لباسهایش در هم پیچیده بود. به خدا سوگند همان جامه را کفنش قرار دادند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۱۴ -

در اعلام الوری نیز مثل این روایت نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۴۲ -

**[ترجمه]

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَبَا الْحَسَنِ کَتَبَ إِلَیَّ أَجْمِعْ أَمْرَکَ وَ خُذْ حِذْرَکَ قَالَ فَأَنَا فِی جَمْعِ أَمْرِی لَسْتُ أَدْرِی مَا الَّذِی أَرَادَ فِیمَا کَتَبَ بِهِ إِلَیَّ حَتَّی وَرَدَ عَلَیَّ رَسُولٌ حَمَلَنِی مِنْ مِصْرَ مُقَیَّداً مُصَفَّداً بِالْحَدِیدِ وَ ضَرَبَ عَلَی کُلِّ مَا أَمْلِکُ فَمَکَثْتُ فِی السِّجْنِ ثَمَانِیَ سِنِینَ ثُمَّ وَرَدَ عَلَیَّ کِتَابٌ مِنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ أَنَا فِی الْحَبْسِ لَا تَنْزِلْ فِی نَاحِیَهِ الْجَانِبِ الْغَرْبِیِّ فَقَرَأْتُ الْکِتَابَ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی یَکْتُبُ إِلَیَّ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام بِهَذَا وَ أَنَا فِی الْحَبْسِ إِنَّ هَذَا لَعَجِیبٌ فَمَا مَکَثْتُ إِلَّا أَیَّاماً یَسِیرَهً حَتَّی أُفْرِجَ عَنِّی وَ حُلَّتْ قُیُودِی وَ خُلِّیَ سَبِیلِی وَ لَمَّا رَجَعَ إِلَی الْعِرَاقِ لَمْ یَقِفْ بِبَغْدَادَ لِمَا أَمَرَهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ خَرَجَ إِلَی سُرَّ مَنْ رَأَی قَالَ فَکَتَبْتُ إِلَیْهِ بَعْدَ خُرُوجِی أَسْأَلُهُ أَنْ یَسْأَلَ اللَّهَ لِیَرُدَّ عَلَیَّ ضِیَاعِی فَکَتَبَ إِلَیَّ سَوْفَ یُرَدُّ عَلَیْکَ وَ مَا یَضُرُّکَ أَنْ لَا تُرَدَّ عَلَیْکَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِیُّ فَلَمَّا شَخَصَ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَرَجِ إِلَی الْعَسْکَرِ کَتَبَ لَهُ

ص: ۱۴۰

۱- ۱. حبل فی طرفیه أنشوطه یطرح فی عنق الدابّه و الإنسان حتّی تؤخذ قیل هو معرب وهک بالفارسیه.

۲- ۲. هذا نص القاموس ج ۳ ص ۲۳۳.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۴.

۴- ۴. إعلام الوری ص ۳۴۲.

بِرَدِّ ضِيَاعِهِ فَلَمْ يَصِلِ الْكِتَابُ إِلَيْهِ حَتَّى مَاتَ (۱).

عم، [إعلام الورى](۲)

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۳)

عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ النَّوْفَلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ: مِثْلَهُ (۴)

ثُمَّ قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِيُّ كَتَبَ أَحْمَدُ(۵)

بْنُ الْخَصِيبِ

إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ (۶)

بِالْخُرُوجِ إِلَى الْعَسْكَرِ فَكَتَبَ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام يُشَاوِرُهُ فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام اخْرُجْ فَإِنَّ فِيهِ فَرَجَكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَخَرَجَ فَلَمْ يَلْبَثْ إِلَّا يَسِيراً حَتَّى مَاتَ (۷).

**[ترجمه]خرايج: از محمّد بن فرج نقل شده كه گفت: حضرت ابو الحسن هادى عليه السّلام برايم نوشت: كارهايت را بكن و مواظب باش! گفت: من به دستور آن جناب كارهاى خود را رو به راه مى كنم اما نمى دانم منظورش از اين فرمايش چيست. بالاخره چيزى نگذشت كه مأمورى آمد و مرا با كتف بسته در زنجير آهنين از مصر خارج نمود و تمام اموال مرا تصرف كردند .

هشت سال در زندان بودم. در زندان نامه اى از امام على النقى عليه السّلام برايم رسيد كه نوشته بود: در قسمت غربى منزل نگير، نامه را خواندم و با خود گفتم: امام عليه السّلام برايم چنين مى نويسد با اينكه من در زندان هستم؛ اين فرمايش عجيبى است! چند روز بيشتر نگذشت كه مرا آزاد كردند و از غل و زنجير بيرون آمدم.

پس از بازگشت به عراق ديگر در بغداد توقف نكرد، چون امام عليه السّلام به او دستور داده بود و به جانب سامرا رفت.

گفت: پس از خارج شدن از زندان نامه اى براى امام عليه السّلام نوشتم و درخواست كردم كه از خداوند بخواهد املاك مرا برگرداند. در جواب من نوشت: به زودى املاك تو را خواهند داد ولى اگر املاكت را هم ندهند زيانى نخواهى كرد.

على بن محمّد نوفلى گفت: وقتى محمّد بن فرج به سامرا آمد، دستور صادر شد كه املاك او را برگردانند، ولى هنوز نامه به او نرسيده بود كه از دنيا رفت.

در اعلام الورى و ارشاد نيز مثل اين روايت نقل شده است. - . اعلام الورى: ۳۴۲، ارشاد: ۳۱۱ -

... سپس على بن محمّد نوفلى گفت: احمد بن خصيب نامه اى براى محمّد بن فرج نوشت كه به عسكر بيايد(عسكر محلى بود

که معتصم در موقع ساختن سامرا در آنجا با سپاهش سکونت داشت).

محمّد بن فرج نامه ای برای امام علی النقی علیه السّلام نوشت و در این مورد با ایشان مشورت نمود. امام در جواب نوشت: برو، ان شاء اللّه در آنجا برایت فرج خواهد بود. وی به جانب عسکر رفت و چیزی در آن محل توقف ننموده بود که از دنیا رفت.

**[ترجمه]

«۲۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] حَدَثَ جَمَاعَةٌ مِنْ أَهْلِ أَصْفَهَانَ مِنْهُمْ أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ النَّضْرِ وَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلَوِيَّهَ قَالُوا: كَانَ بِأَصْفَهَانَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَ كَانَ شِيعِيّاً قِيلَ لَهُ مَا السَّبَبُ الَّذِي أَوْجَبَ عَلَيْكَ الْقَوْلَ بِإِمَامَهِ عَلِيٍّ النَّقِيِّ دُونَ غَيْرِهِ مِنْ أَهْلِ الزَّمَانِ قَالَ شَاهَدْتُ مَا أَوْجَبَ عَلَيَّ وَ ذَلِكَ أَنِّي كُنْتُ رَجُلًا فَقِيراً وَ كَانَ لِي لِسَانٌ وَ جُرْأَهٌ فَأَخْرَجَنِي أَهْلُ أَصْفَهَانَ سَنَهً مِنَ السِّنِينَ مَعَ قَوْمٍ آخَرِينَ إِلَى بَابِ الْمُتَوَكِّلِ مُتَظَلِّمِينَ

ص: ۱۴۱

۱- ۱. لم نجده فی مختار الخرائج.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۴۲.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۵۰۰.

۴- ۴. الإرشاد ص ۳۱۱.

۵- ۵. علی بن الخصیب خ ل.

۶- ۶. الظاهر أنّه محمّد بن الفرج الرخجی کما وصفه فی الإرشاد، فهو أخو عمر بن الفرج الذی مر ذکره فی ص ۱۰۰ عن مقاتل الطالبیین، لکنه کان من أعاظم أصحابنا کما مر فی ص ۱۲۰ فی حدیث الخیرانی، سکن بغداد الجانب الغربی، ثمّ خرج الی سرمن رأی و قبض بها.

۷- ۷. رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۰۰ و فیه أحمد بن الخضیب، و ابن شهرآشوب فی المناقب ج ۴ ص ۴۰۹، راجع الإرشاد ص ۳۱۱.

فَكُنَّا بِبَابِ الْمُتَوَكِّلِ يَوْماً إِذَا خَرَجَ الْأَمْرُ بِإِحْضَارِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا عليه السلام فَقُلْتُ لِبَعْضِ مَنْ حَضَرَ مَنْ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِى قَدْ أُمِرَ بِإِحْضَارِهِ فَقِيلَ هَذَا رَجُلٌ عَلَوِيٌّ تَقُولُ الرَّافِضَهُ بِإِمَامَتِهِ ثُمَّ قَالَ وَ يُقَدَّرُ أَنَّ الْمُتَوَكِّلَ يُحْضِرُهُ لِلْقَتْلِ فَقُلْتُ- لَا أَبْرَحُ مِنْ هَاهُنَا حَتَّى أَنْظُرَ إِلَى هَذَا الرَّجُلِ أَيُّ رَجُلٍ هُوَ قَالَ فَأَقْبَلَ رَاكِباً عَلَى فَرَسٍ وَ قَدْ قَامَ النَّاسُ يَمْنَهَ الطَّرِيقِ وَ يَسْرَتَهَا صَفَّيْنِ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَلَمَّا رَأَيْتُهُ وَقَعَ حُبُّهُ فِى قَلْبِى فَجَعَلْتُ أَدْعُو فِى نَفْسِى بِأَنْ يَدْفَعَ اللَّهُ عَنْهُ شَرَّ الْمُتَوَكِّلِ فَأَقْبَلَ يَسِيرُ بَيْنَ النَّاسِ وَ هُوَ يَنْظُرُ إِلَى عُرْفِ دَابَّتِهِ لَا يَنْظُرُ يَمْنَهً وَ لَا يَسْرَهً وَ أَنَا دَائِمُ الدُّعَاءِ فَلَمَّا صَارَ إِلَيَّ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ إِلَيَّ وَ قَالَ اسْتَجَابَ اللَّهُ دُعَاءَكَ وَ طَوَّلَ عُمُرَكَ وَ كَثَّرَ مَالَكَ وَ وُلْدَكَ قَالَ فَارْتَعَدْتُ وَ وَقَعْتُ بَيْنَ أَصْحَابِى فَسَأَلُونِى وَ هُمْ يَقُولُونَ مَا شَأْنُكَ فَقُلْتُ خَيْرٌ وَ لَمْ أُخْبِرْ بِذَلِكَ فَانْصَرَفْنَا بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى أَصْفَهَانَ فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَيَّ وُجُوهاً مِنَ الْمَالِ حَتَّى أَنَا الْيَوْمَ أُغْلِقُ بَابِى عَلَى مَا قِيمَتُهُ أَلْفُ أَلْفِ دِرْهَمٍ سِوَى مَالِى خَارِجَ دَارِى وَ رُزِقْتُ عَشَرَهً مِنَ الْأَوْلَادِ وَ قَدْ بَلَغْتُ الْآنَ مِنْ عُمُرِى نَيِّفاً وَ سَبْعِينَ سَنَهً وَ أَنَا أَقُولُ بِإِمَامَهِ الرَّجُلِ عَلَى الَّذِى عَلِمَ مَا فِى قَلْبِى وَ اسْتَجَابَ اللَّهُ دُعَاءَهُ فِيَّ وَ لِى (۱).

**[ترجمه]خرایج: گروهی از اهالی اصفهان از آن جمله ابو العباس احمد بن نضر و ابو جعفر محمّد بن علویه گفتند که مردی به نام عبد الرحمن در اصفهان بود که مذهب شیعه داشت. از او پرسیدند: علت تشیع تو چه بود و چه باعث شد که معتقد به امامت علی النقی علیه السلام شدی؟ گفت: من چیزی مشاهده کردم که موجب این اعتقادم شد و آن چنین بود که من مردی فقیر ولی زبان آور و با جرأت بودم. یک سال اهالی اصفهان مرا با چند نفر دیگر برای شکایت به دربار متوکل فرستادند.

روزی جلوی خانه متوکل ایستاده بودیم که دستور داد علی بن محمّد، پسر حضرت رضا علیهم السلام را بیاورند. من به یکی از اشخاصی که پهلویم ایستاده بود گفتم: این مرد کیست که متوکل دستور داده او را بیاورند؟ گفت: او مردی از اولاد علی علیه السلام است که شیعیان معتقد به امامتش هستند. دنباله سخنان خود را چنین ادامه داد که ممکن است متوکل دستور داده باشد او را برای کشتن بیاورند. با خود گفتم از اینجا نخواهم رفت تا این مرد را ببینم که چگونه شخصی است.

ناگاه دیدم سوار بر اسب است و می آید. مردم از طرف راست و چپ دو صف تشکیل داده اند و او را تماشا می کنند؛ همین که چشم من به آن جناب افتاد محبتش در دلم قرار گرفت، در دل دعایش کردم که خداوند شر متوکل را از سر او رفع نماید. دیدم که از میان جمعیت می گذرد و چشم به یال اسب خود انداخته و هیچ توجهی به جمعیتی که در طرف چپ و راست ایستاده اند نمی کند. من همین طور در دل مشغول دعا برایش بودم. همین که به من رسید رو به جانب من نموده فرمود: خدا دعایت را مستجاب کرد! خداوند به تو عمر طولانی و کثرت مال و فرزند عنایت کند. از شنیدن این سخنان لرزه بر پیکرم افتاد، به طوری که نتوانستم خود را نگه دارم و روی زمین افتادم! دوستانم پرسیدند: تو را چه شد؟ گفتم: چیزی نبود و به آنها اطلاع ندادم.

به اصفهان برگشتیم؛ خداوند مرا ثروتمند نمود به طوری که اکنون در خانه ام بیش از یک میلیون درهم دارم. به جز ثروتی که در خارج از خانه دارم. دارای ده فرزندم و عمرم اکنون بیش از هشتاد و چند سال است و معتقد به امامت همان شخصی هستم که از مرا اسرار دلم مطلع نمود و خداوند دعایش را در باره ام مستجاب کرد. -. الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۹۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

یـج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ یَحْیَی بْنِ هَرْثَمَهَ قَالَ: دَعَانِی الْمُتَوَکِّلُ قَالَ اخْتَرْ ثَلَاثَمِائَهِ رَجُلٍ مِمَّنْ تُرِیدُ وَ اخْرُجُوا إِلَی الْکُوفَهِ فَخَلِّفُوا أَثْقَالَکُمْ فِیهَا وَ اخْرُجُوا إِلَی طَرِیقِ الْبَادِیَهِ إِلَی الْمَدِینَهِ فَأَحْضِرُوا عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا إِلَی عِنْدِی مُکَرَّماً مُعَظَّماً مُبَجَّلًا قَالَ فَفَعَلْتُ وَ خَرَجْنَا وَ کَانَ فِی أَصْحَابِی قَائِدٌ مِنَ الشُّرَاهِ(۲) وَ کَانَ لِی کَاتِبٌ یَتَشَیَّعُ وَ أَنَا عَلَی مَذْهَبِ الْحَشْوِیَّهِ وَ کَانَ ذَلِکَ الشَّارِیُّ یُنَاظِرُ ذَلِکَ الْکَاتِبَ وَ کُنْتُ أَسْتَرِیحُ إِلَی مُنَاظَرَتِهِمَا لِقَطْعِ الطَّرِیقِ

ص: ۱۴۲

۱- ۱. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۰۹.

۲- ۲. هم الخوارج، الواحد شار. سموا بذلک لقولهم شرینا انفسنا فی طاعه اللّه.

فَلَمَّا صِرْنَا إِلَى وَسَطِ الطَّرِيقِ قَالَ الشَّارِيُّ لِلْكَاتِبِ أَ لَيْسَ مِنْ قَوْلِ صَاحِبِكُمْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ لَيْسَ مِنَ الْأَرْضِ بُقْعَةٌ إِلَّا وَ هِيَ قَبْرٌ أَوْ سَيَكُونُ قَبْراً فَانْظُرْ إِلَى هَذِهِ التُّرْبَهِ(۱)

أَيْنَ مَنْ يَمُوتُ فِيهَا حَتَّى يَمْلَأَهَا اللَّهُ قُبُوراً كَمَا يَزْعُمُونَ قَالَ: فَقُلْتُ لِلْكَاتِبِ هَذَا مِنْ قَوْلِكُمْ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ صَدَقَ أَيْنَ يَمُوتُ فِي هَذِهِ التُّرْبَهِ الْعَظِيمَهِ حَتَّى يَمْتَلِئَ قُبُوراً وَ تَضَاحَكْنَا سَاعَةً إِذَا انْخَذَلَ الْكَاتِبُ فِي أَيْدِينَا قَالَ وَ سِرْنَا حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَهَ فَقَصَدْتُ بَابَ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَقَرَأَ كِتَابَ الْمُتَوَكِّلِ فَقَالَ انْزِلُوا وَ لَيْسَ مِنْ جِهَتِي خِلَافٌ قَالَ فَلَمَّا صِرْتُ إِلَيْهِ مِنَ الْغَدِ وَ كُنَّا فِي تَمُّوزَ أَشَدَّ مَا يَكُونُ مِنَ الْحَرِّ فَإِذَا بَيْنَ يَدَيْهِ خَيَّاطٌ وَ هُوَ يَقْطَعُ مِنْ ثِيَابٍ غِلَاظٍ خَفَاتِينَ لَهُ-(۲)

وَ لِغِلْمَانِهِ ثُمَّ قَالَ لِلْخَيَّاطِ اجْمَعْ عَلَيْهَا جَمَاعَةً مِنَ الْخَيَّاطِينَ وَ اعْمِدْ عَلَى الْفَرَاغِ مِنْهَا يَوْمَكَ هَذَا وَ بَكِّرْ بِهَا إِلَيَّ فِي هَذَا الْوَقْتِ ثُمَّ نَظَرَ إِلَيَّ وَ قَالَ يَا يَحْيَى اقْضُوا وَطَرَكُمْ مِنَ الْمَدِينَهِ فِي هَذَا الْيَوْمِ وَ اعْمِدْ عَلَى الرَّحِيلِ غَداً فِي هَذَا الْوَقْتِ قَالَ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَ أَنَا أَتَعَجَّبُ مِنَ الْخَفَاتِينِ وَ أَقُولُ فِي نَفْسِي نَحْنُ فِي تَمُّوزَ وَ حَرِّ الْحِجَازِ وَ إِنَّمَا بَيْنَنَا وَ بَيْنَ الْعِرَاقِ مَسِيرَهُ عَشَرَهِ أَيَّامٍ فَمَا يَصْنَعُ بِهَذِهِ الثِّيَابِ ثُمَّ قُلْتُ فِي نَفْسِي هَذَا رَجُلٌ لَمْ يُسَافِرْ وَ هُوَ يُقَدِّرُ أَنَّ كُلَّ سَفَرٍ يُحْتَاجُ فِيهِ إِلَى مِثْلِ هَذِهِ الثِّيَابِ وَ الْعَجَبُ مِنَ الرَّافِضَهِ حَيْثُ يَقُولُونَ بِإِمَامَهِ هَذَا مَعَ فَهْمِهِ هَذَا فَعُدْتُ إِلَيْهِ فِي الْغَدِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ فَإِذَا الثِّيَابُ قَدْ أُحْضِرَتْ فَقَالَ لِغِلْمَانِهِ ادْخُلُوا وَ خُذُوا لَنَا مَعَكُمْ لَبَابِيدَ وَ بَرَانِسَ ثُمَّ قَالَ ارْحَلْ يَا يَحْيَى فَقُلْتُ فِي نَفْسِي هَذَا أَعْجَبُ مِنَ الْأَوَّلِ أَ يَخَافُ أَنْ يَلْحَقَنَا الشِّتَاءُ فِي الطَّرِيقِ حَتَّى أَخَذَ مَعَهُ اللَّبَابِيدَ وَ الْبَرَانِسَ

ص: ۱۴۳

۱- ۱. فی المصدر« البريه» بدل التربه، و هو الظاهر.

۲- ۲. الخفاتين جمع خفتان و هو الدرع من اللبد.

فَخَرَجْتُ وَ أَنَا أَسْتَصْغِرُ فَهْمَهُ فَعَبَرْنَا حَتَّى إِذَا وَصَلْنَا ذَلِكَ الْمَوْضِعَ الَّذِي وَقَعَتِ الْمُنَاظَرَةُ فِي الْقُبُورِ ارْتَفَعَتْ سَحَابَةٌ وَ اسْوَدَّتْ وَ أَرْعَدَتْ وَ أَبْرَقَتْ حَتَّى إِذَا صَارَتْ عَلَى رُءُوسِنَا أَرْسَلَتْ عَلَيْنَا بَرَداً مِثْلَ الصُّخُورِ(۱)

وَ قَدْ شَدَّ عَلَى نَفْسِهِ وَ عَلَى غِلْمَانِهِ الْخَفَاتِينَ وَ لَبِسُوا اللَّبَابِيدَ وَ الْبَرَانِسَ قَالَ لِغِلْمَانِهِ ادْفَعُوا إِلَى يَحْيَى لُبَّادَةً وَ إِلَى الْكَاتِبِ بُرْنُساً وَ تَجَمَّعْنَا وَ الْبَرَدُ يَأْخُذُنَا حَتَّى قَتَلَ مِنْ أَصْحَابِي ثَمَانِينَ رَجُلًا وَ زَالَتْ وَ رَجَعَ الْحَرُّ كَمَا كَانَ فَقَالَ لِي يَا يَحْيَى أَنْزِلْ مَنْ بَقِيَ مِنْ أَصْحَابِكَ لِيَدْفِنَ مَنْ قَدْ مَاتَ مِنْ أَصْحَابِكَ فَهَكَذَا يَمْلَأُ اللَّهُ الْبَرِّيَّةَ قُبُوراً قَالَ فَرَمَيْتُ نَفْسِي عَنْ دَابَّتِي وَ عَدَوْتُ إِلَيْهِ وَ قَبَّلْتُ رِكَابَهُ وَ رِجْلَهُ وَ قُلْتُ أَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَنَّكُمْ خُلَفَاءُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَ قَدْ كُنْتُ كَافِراً وَ إِنَّنِي الْآنَ قَدْ أَسْلَمْتُ عَلَى يَدَيْكَ يَا مَوْلَايَ قَالَ يَحْيَى وَ تَشَيَّعْتُ وَ لَزِمْتُ خِدْمَتَهُ إِلَى أَنْ مَضَى (۲).

**[ترجمه]خرايج: يحيى بن هرثمه مى گويد: متوكل مرا خواست و گفت: سيصد نفر از ميان سپاهيان انتخاب كن و آنگاه به جانب كوفه برويد و بار و وسائل خود را آنجا بگذاريد و از راه بيابان به جانب مدينه رهسپار شويد. على بن محمّد بن رضا عليهم السلام را با احترام تمام و تعظيم پيش من آورديد.

گفت: ما اين دستور را انجام داديم و در ميان سيصد نفر كه من با خود داشتم، يكى از آنها سپهدارى از خوارج بود. منشى و نويسنده من مردى شيعه بود و خودم مذهب حشويه داشتم؛ در بين راه، آن سپهدارى كه داراى مذهب خوارج بود با منشى من بحث و مناظره مى كرد و من هم خوشم مى آمد كه در طول مسير به بحث و مناظره آنها گوش بدهم.

ميان بيابان، خارجى مذهب به منشى من گفت: مگر نمى گويى على بن ابى طالب عليه السلام فرموده كه هيچ محلى از زمين نيست مگر اينكه يا قبرستان هست و يا قبرستان خواهد شد؟ اينك چشم به اين بيابان بينداز! چه كسى اينجا پيدا مى شود تا بميرد و اين سرزمين قبرستان شود، چنانچه شما مى گوييد؟

من به منشى گفتم: اين سخن را على بن ابى طالب عليه السلام گفته است؟ گفت: آرى! گفتم: اين مرد راست مى گويد، در اين بيابان پهناور چه كسى هست تا بميرد و همه آن قبرستان شود؟ هر دو ساعتى از مغلوب شدن منشى خنديديم؛ چون جوابى نداشت كه بدهد!

بالاخره به مدينه رسيديم و من خدمت حضرت ابو الحسن على بن محمّد عليهما السلام رفتم. حضرت نامه متوكل را خواند و فرمود: شما استراحت كنيد، من مخالفتى با آمدن ندارم. آن موقع، شدت گرماى تابستان بود. فردا صبح كه خدمت ايشان رفتم، ديدم خياطى مشغول بريدن پارچه ضخيم پشمى و نمدى است كه مى خواهد به صورت زره و خفتان براى امام و غلامانش بدوزد. سپس امام به خياط فرمود: چند نفر خياط ديگر بياور كه امروز اينها را تمام كنى. فردا همين وقت برايم بياور.

در اين موقع رو به جانب من نموده و فرمود: يحيى! امروز

هر چه احتياج داريد از مدينه تهيه نماييد كه فردا صبح همين وقت حركت خواهيم كرد. من از خدمت ايشان خارج شدم و از دوختن اين خفتانها در شگفت بودم! و با خود مى گفتم: ما اكنون در شدت گرماى تابستان هستيم آن هم گرماى حجاز و فاصله بين عراق و حجاز را در ده روز طى مى كنيم، اين لباسها را براى چه مى خواهد؟ بعد گفتم، اين مرد مسافرت نرفته،

خیال می کند در هر مسافرتی باید از این نوع لباسها نیز همراه داشته باشند! تعجب از رافضی ها است که معتقد به امامت این مرد با این مقدار فهمی که دارد هستند!

فردا صبح همان وقت خدمت ایشان رفتم و دیدم لباسها حاضر است. به غلامان خود فرمود: بیایید و برای ما لباسهای پشمی و کلاه نمدی بردارید، و رو به من نموده و فرمود: آماده حرکت باش! باز با خود گفتم این کار از عمل دیروز بیشتر موجب تعجب است! خیال می کند به استقبال سرمای زمستان می رویم که این لباسهای کورکی و کلاههای نمدی را برمی دارد! من خارج شدم در حالی که به نظرم خیلی مرد بی اطلاع و کم تجربه‌ای آمد. به راه افتادیم تا به همان محلی رسیدیم که در مورد قبرستان بین مرد خارجی و منشی من مناظره شده بود. ناگهان ابری سیاه فضای آسمان را فرا گرفت و رعد و برق برخاست. ابرها بالای سر ما رسیدند و تگرگهایی مثل تکه سنگ شروع به باریدن کرد.

در این موقع امام علی النقی و غلامانش زره و خفتان ها را پوشیدند و روی آن، لباسهای پشمی و کلاه نمدیها را بر سر گذاشتند. فرمود: یکی از لباسهای پشمی را به یحیی بدهید و به منشی هم یک کلاه نمدی بدهید. ما گرد هم جمع شدیم و چنان تگرگ ما را محاصره کرد که هشتاد نفر از همراهان من مردند. کم کم هوا صاف شد و گرما بازگشت.

در این موقع امام رو به من نموده و فرمود: پیاده شوید تا با بقیه یاران خود، آنهایی را که مرده اند دفن کنید. این طور خداوند بیاباَنها را قبرستان می کند. از شنیدن سخن امام، خود را از اسب به زیر انداخته و دویدم و قدم و رکابش را بوسیدم! گفتم: من به وحدانیت خدا و نبوت خاتم انبیا و خلافت و امامت شما خانواده شهادت می دهم. آقای من! من تا حالا کافر بودم و اینک به دست شما مسلمان شدم. یحیی گفت: از آن تاریخ مذهب تشیع را اختیار کردم و خدمت آن جناب را غنیمت دانستم تا از دنیا رفت. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۳۹۵ -

**[ترجمه]

«۲۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى هِبَةُ اللَّهِ بْنُ أَبِی مَنْصُورٍ الْمَوْصِلِیُّ أَنَّهُ: كَانَ بِدِیَارِ رَبِیعَةَ كَاتِبٌ نَصْرَانِیٌّ وَ كَانَ مِنْ أَهْلِ كَفَرْتُوثَا-(۳)

یُسَمَّى یُوسُفَ بْنَ یَعْقُوبَ وَ كَانَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ وَالِدِی صَدَاقَةٌ قَالَ فَوَافَى فَنَزَلَ عِنْدَ وَالِدِی فَقَالَ لَهُ مَا شَأْنُكَ قَدِمْتَ فِی هَذَا الْوَقْتِ قَالَ دُعِیتُ إِلَى حَضْرَهِ الْمُتَوَكِّلِ وَ لَا أَدْرِی مَا یُرَادُ مِنِّی إِلَّا أَنِّی اشْتَرَیْتُ نَفْسِی مِنَ اللَّهِ بِمِائَهِ دِینَارٍ وَ قَدْ حَمَلْتُهَا لِعَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام مَعِی فَقَالَ لَهُ وَالِدِی قَدْ وُفِّقْتَ فِی هَذَا قَالَ وَ خَرَجَ إِلَى حَضْرَهِ الْمُتَوَكِّلِ وَ انْصَرَفَ إِلَیْنَا بَعْدَ أَیَّامٍ قَلَائِلَ فَرِحاً مُسْتَبْشِراً فَقَالَ لَهُ وَالِدِی حَدِّثْنِی حَدِیثَكَ قَالَ صِرْتُ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى وَ مَا دَخَلْتُهَا قَطُّ فَنَزَلْتُ فِی دَارٍ وَ قُلْتُ أُحِبُّ أَنْ أُوصِلَ الْمِائَهَ إِلَى ابْنِ الرِّضَا علیه السلام قَبْلَ

۱- ۱. البرد- بالتحريک- حب الغمام فقد يکون کبيرا مثل الصخور.

۲- ۲. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۰۹.

۳- ۳. کفرتوثا- قريه کبيره من اعمال الجزيره، بينها و بين دارا خمسه فراسخ، و کفرتوثا أيضا من قرى فلسطين.

مَصِيرِی إِلَی بَابِ الْمُتَوَكِّلِ وَ قَبْلَ أَنْ يَعْرِفَ أَحَدٌ قُدُومِی قَالَ فَعَرَفْتُ أَنَّ الْمُتَوَكِّلَ قَدْ مَنَعَهُ مِنَ الرُّكُوبِ وَ أَنَّهُ مُلَازِمٌ لِدَارِهِ فَقُلْتُ كَيْفَ أَصْنَعُ رَجُلٌ نَصْرَانِیٌّ يَسْأَلُ عَنْ دَارِ ابْنِ الرِّضَا لَا آمَنُ أَنْ يُبْدَرَ بِی فَيَكُونُ ذَلِكَ زِيَادَةً فِيمَا أُحَاذِرُهُ قَالَ فَفَكَّرْتُ سَاعَةً فِی ذَلِكَ فَوَقَعَ فِی قَلْبِی أَنْ أَرْكَبَ حِمَارِی وَ أَخْرُجَ فِی الْبَلَدِ وَ لَا أَمْنَعَهُ مِنْ حَيْثُ يَذْهَبُ لَعَلِّی أَقِفُ عَلَی مَعْرِفَةِ دَارِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ أَسْأَلَ أَحَداً قَالَ فَجَعَلْتُ الدَّنَانِيرَ فِی كَاغَذَةٍ وَ جَعَلْتُهَا فِی كُمِّی وَ رَكِبْتُ فَكَانَ الْحِمَارُ يَتَخَرَّقُ الشَّوَارِعَ وَ الْأَسْوَاقَ يَمُرُّ حَيْثُ يَشَاءُ إِلَی أَنْ صِرْتُ إِلَی بَابِ دَارٍ فَوَقَفَ الْحِمَارُ فَجَهَدْتُ أَنْ يَزُولَ فَلَمْ يَزُلْ فَقُلْتُ لِلْغُلَامِ سَلْ لِمَنْ هَذِهِ الدَّارُ فَقِيلَ هَذِهِ دَارُ ابْنِ الرِّضَا فَقُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ دَلَالَةٌ وَ اللَّهِ مُقْنِعَةٌ قَالَ وَ إِذَا خَادِمٌ أَسْوَدُ قَدْ خَرَجَ فَقَالَ أَنْتَ يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ انْزِلْ فَنَزَلْتُ فَأَقْعَدَنِی فِی الدِّهْلِيزِ فَدَخَلَ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی هَذِهِ دَلَالَةٌ أُخْرَی مِنْ أَيْنَ عَرَفَ هَذَا الْغُلَامُ اسْمِی وَ لَيْسَ فِی هَذَا الْبَلَدِ مَنْ يَعْرِفُنِی وَ لَا دَخَلْتُهُ قَطُّ قَالَ- فَخَرَجَ الْخَادِمُ فَقَالَ مِائَةُ دِينَارٍ الَّتِی فِی كُمِّكَ فِی الْكَاغَذِ هَاتِهَا فَنَاوَلْتُهُ إِيَّاهَا قُلْتُ وَ هَذِهِ ثَالِثَةٌ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ وَ قَالَ ادْخُلْ فَدَخَلْتُ إِلَيْهِ وَ هُوَ فِی مَجْلِسِهِ وَحْدَهُ فَقَالَ يَا يُوسُفُ مَا آنَ لَكَ فَقُلْتُ يَا مَوْلَایَ قَدْ بَانَ لِی مِنَ الْبُرْهَانِ مَا فِيهِ كِفَايَةٌ لِمَنِ اكْتَفَی فَقَالَ هَيْهَاتَ إِنَّكَ لَا تُسْلِمُ وَ لَكِنْ سَيُسْلِمُ وَلَدُكَ فُلَانٌ وَ هُوَ مِنْ شِيعَتِنَا يَا يُوسُفُ إِنَّ أَقْوَاماً يَزْعُمُونَ أَنَّ وَلَايَتَنَا لَا تَنْفَعُ أَمْثَالَكُمْ كَذَبُوا وَ اللَّهِ إِنَّهَا لَتَنْفَعُ أَمْثَالَكَ امْضِ فِيمَا وَافَيْتَ لَهُ فَإِنَّكَ سَتَرَی مَا تُحِبُّ قَالَ فَمَضَيْتُ إِلَی بَابِ الْمُتَوَكِّلِ فَقُلْتُ كُلَّ مَا أَرَدْتُ فَانْصَرَفْتُ قَالَ هِبَةُ اللَّهِ فَلَقِيتُ ابْنَهُ بَعْدَ هَذَا يَعْنِی بَعْدَ مَوْتِ وَالِدِهِ وَ اللَّهِ وَ هُوَ مُسْلِمٌ حَسَنُ التَّشَيُّعِ فَأَخْبَرَنِی أَنَّ أَبَاهُ مَاتَ عَلَی النَّصْرَانِيَّةِ وَ أَنَّهُ أَسْلَمَ بَعْدَ مَوْتِ أَبِيهِ وَ كَانَ يَقُولُ أَنَا بِشَارَةُ مَوْلَایَ عليه السلام (۱).

**[ترجمه]خرایج: هبه اللّه بن ابی منصور موصلی می گوید: در سرزمین ربیعه کاتبی نصرانی از اهالی کفرتوثا به نام یوسف بن یعقوب بود که بین او و پدرم دوستی بود. روزی به منزل ما آمد و پدرم از او پرسید: چطور شده در چنین وقتی عزم سفر کرده ای؟ گفت: متوکل مرا خواسته! نمی دانم چه تصمیمی دارد جز اینکه سلامتی خود را از خداوند با صد دینار طلا که آن را به علی بن محمّد بن رضا علیهم السلام تقدیم کنم خریده ام و آن پول را با خود برداشته ام. پدرم در جوابش گفت: موفق خواهی شد.

یوسف بن یعقوب پیش متوکل رفت و چند روز بیشتر نگذشت که شاد و مسرور پیش ما برگشت. پدرم گفت: بگو چه شد؟ گفت: وارد سامرا شدم، با اینکه تا آن وقت این شهر را ندیده بودم؛ با خود گفتم اول، تا هنوز کسی متوجه آمدنم نشده و قبل از اینکه پیش متوکل بروم، صد دینار را به ابن الرضا علیه السّلام برسانم. گفت: من خبر داشتم که متوکل امام را خانه نشین کرده است. در فکر شدم که چگونه منزلش را پیدا کنم، یک مرد نصرانی از خانه ابن الرضا علیهما السلام چگونه سؤال کند؟ می ترسیدم کسی این خبر را به متوکل برساند و بیشتر موجب ناراحتی و عصبانیت او شود.

ساعتی در این مورد در فکر بودم؛ بالاخره به دلم افتاد سوار الاغی شوم و در شهر به راه افتم و بگذارم هر جا که خواست برود، شاید بدون اینکه از کسی بپرسم، به در خانه آن جناب راه یابم. دینارها را در کاغذی گذاشتم و در آستین نهادم. سوار الاغ شدم و الاغ از بازارها و کوچه گذشت. به هر جا که می خواست می رفت تا به درب خانه ای رسید. آنجا ایستاد و هر چه سعی کردم حرکت کند از جایش تکان نخورد. به غلام خود گفتم: بپرس این خانه متعلق به کیست. گفتند: این خانه ابن الرضا علیهما السّلام است. با خود گفتم: اللّه اکبر، شاهدی قانع کننده بر حقانیت این خانواده.

در همین موقع غلامی سیاه از منزل خارج شده و گفت: یوسف بن یعقوب تو هستی؟ گفتم: آری! گفت: پایین بیا. پایین

آمدم؛ مرا در راهرو حیاط نشاند و خود داخل شد. با خودم گفتم: این شاهدی دیگر! از کجا این غلام اسم مرا می دانست؟ در این شهر کسی مرا نمی شناسد و من تا کنون به اینجا نیامده ام.

خادم باز خارج شده و گفت: صد دینار را که در آستین داری بده. پول را در اختیارش گذاشتم و با خود گفتم: این دلیل سوم! دوباره پیش من بر گشت و گفت: داخل شو! خدمت آن حضرت رسیدم. تنها نشسته بود! فرمود: یوسف! هنوز موقع آن نرسیده که اسلام آوری؟ گفتم: آن قدر دلیل و برهان مشاهده کرده ام که هر شخصی را کافی است.

فرمود: نه نه تو مسلمان نخواهی شد! ولی فلان پسرت به زودی مسلمان می شود، او از شیعیان ما است. یوسف! بعضی خیال می کنند محبت و ولایت ما برای مثل شماها سودی نمی بخشد! به خدا دروغ می گویند! برای مثل شما هم سودمند است. به سمت مقصدی که داشتی برو، با آنچه دوست داری روبرو خواهی شد! پیش متوکل رفتم و هر چه می خواستم گفتم و باز گشتم.

هبه اللّه گفت: من پسرش را پس از فوت پدرش دیدم که مسلمان شده بود و شیعه ای خوش عقیده بود. او گفت که پدرش به مذهب نصرانیت از دنیا رفته و او پس از مرگ پدر مسلمان شده است. می گفت، من به مژده مولایم امام علی النقی علیه السلام مسلمان شده ام. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۳۹۸

-

**[ترجمه]

«۲۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيُّ أَنَّهُ: ظَهَرَ بِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ سُرَّ مَنْ رَأَى

ص: ۱۴۵

۱- ۱. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۱۰.

بَرَصٌ فَتَنَغَّصَ عَلَيْهِ عَيْشُهُ فَجَلَسَ يَوْماً إِلَى أَبِی عَلِیٍّ الْفِهْرِیِّ فَشَكَا إِلَيْهِ حَالَهُ فَقَالَ لَهُ لَوْ تَعَرَّضْتَ يَوْماً لِأَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام فَسَأَلْتَهُ أَنْ يَدْعُوَ لَکَ لَرَجَوْتُ أَنْ يَزُولَ عَنْکَ فَجَلَسَ لَهُ يَوْماً فِی الطَّرِيقِ وَقْتَ مُنْصَرَفِهِ مِنْ دَارِ الْمُتَوَكِّلِ فَلَمَّا رَآهُ قَامَ لِيَدْنُوَ مِنْهُ فَيَسْأَلَهُ ذَلِکَ فَقَالَ تَنَحَّ عَافَاکَ اللَّهُ وَ أَشَارَ إِلَيْهِ بِيَدِهِ تَنَحَّ عَافَاکَ اللَّهُ تَنَحَّ عَافَاکَ اللَّهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَأَبْعَدَ الرَّجُلُ وَ لَمْ يَجْسُرْ أَنْ يَدْنُوَ مِنْهُ وَ انْصَرَفَ فَلَقِیَ الْفِهْرِیَّ فَعَرَّفَهُ الْحَالَ وَ مَا قَالَ فَقَالَ قَدْ دَعَا لَکَ قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَ فَامْضِ فَإِنَّکَ سَتُعَافَى فَانْصَرَفَ الرَّجُلُ إِلَى بَيْتِهِ فَبَاتَ تِلْکَ اللَّيْلَةَ فَلَمَّا أَصْبَحَ لَمْ يَرَ عَلَى بَدَنِهِ شَيْئاً مِنْ ذَلِکَ.

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: مردی از اهالی سامراء مبتلا به برص شد؛ از ابتلا به این بیماری خیلی ناراحت بود به طوری که زندگی بر او سخت می گذشت. یک روز در حالی که کنار ابو علی فهری نشسته بود، جریان را به او گفت .

ابو علی گفت: اگر بتوانی خود را بر سر راه علی بن محمّد بن رضا علیهم السلام برسانی و از او درخواست کنی برایت دعا کند، امید است بیماریت برطرف شود. یک روز بر سر راه امام علیه السّلام نشست. موقع برگشتن ایشان از خانه متوکل، همین که چشمش به امام افتاد از جای حرکت کرد تا نزدیک شود و این تقاضا را بنماید.

امام علیه السّلام فرمود: کنار برو، خدا تو را شفا عنایت کند. با دست اشاره کرد و سه مرتبه فرمود: دور شو خدا شفایت دهد! او کنار رفت و جرأت نکرد نزدیک شود! برگشت و پیش ابو علی فهری رفت. جریان را نقل کرد. ابو علی گفت: قبل از اینکه تو تقاضا کنی برایت دعا کرده! برو که به زودی شفا خواهی یافت. به خانه خود آمد و آن شب را خوابید. صبح که بیدار شد، اثری از برص در بدن خود ندید. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۳۹۹

-

**[ترجمه]

«۳۰»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ أَبِی الْقَاسِمِ الْبَغْدَادِیُّ عَنْ زراره [زَرَافَةَ](۱)

حَاجِبِ الْمُتَوَكِّلِ أَنَّهُ قَالَ: وَقَعَ رَجُلٌ مُشَعْبِذٌ مِنْ نَاحِيَةِ الْهِنْدِ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ يَلْعَبُ بِلَعِبِ الْحُقِ (۲)

لَمْ يُرَ مِثْلُهُ وَ كَانَ الْمُتَوَكِّلُ لَعَّاباً فَأَرَادَ أَنْ يُخْجِلَ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا فَقَالَ لِذَلِکَ الرَّجُلِ إِنْ أَنْتَ أَخْجَلْتَهُ أَعْطَيْتُکَ أَلْفَ دِينَارٍ زَكِيَّةً-(۳)

قَالَ تَقَدَّمْ بِأَنْ يُخْبَزَ رِقَاقٌ خِفَافٌ وَ اجْعَلْهَا عَلَى الْمَائِدَةِ وَ أَقْعِدْنِی إِلَى جَنْبِهِ فَفَعَلَ وَ أَحْضَرَ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ كَانَتْ لَهُ مِسْوَرَةٌ(۴) عَنْ يَسَارِهِ كَانَ عَلَيْهَا صُورَةُ أَسَدٍ وَ جَلَسَ اللَّاعِبُ إِلَى جَانِبِ الْمِسْوَرَةِ فَمَدَّ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام يَدَهُ إِلَى رُقَاقَةٍ فَطَيَّرَهَا ذَلِکَ الرَّجُلُ وَ مَدَّ يَدَهُ إِلَى أُخْرَى فَطَيَّرَهَا فَتَضَاحَکَ النَّاسُ

۱- ۱. فی المصدر« زرافه».

۲- ۲. الحق و الحقه- بالضم- الوعاء من خشب، و كأنّ المشعبذين كانوا يلعبون بالحقه نحوا من اللعب: يجعلون فيها شيئا بعيان الناس ثمّ يفتحونها و ليس فيها شى ء، أو كان آلات لعبهم فى حقه مخصوصه، فسموا بذلک، و لذلک يعرفون عند الاعاجم به« حقه باز» أى اللاعب بالحقه. هذا ان كان لفظ الحق بالضم. كما فى نسخه المصنّف قدّس سرّه، و ان كان لفظ الحق بالفتح فهو بمعنى ضد الباطل كانه يريد أنّه كان يلعب و يكون لافعاله حقيقه لا تخييلا.

۳- ۳. فی المصدر: ركنيه.

۴- ۴. المسوره و المسور- كمكنسه و منبر- متكأ من جلد يتكئون عليه.

فَضَرَبَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام يَدَهُ عَلَى تِلْكَ الصُّورَهِ الَّتِي فِي الْمِسْوَرَهِ وَ قَالَ خُذْهُ فَوَثَبَتْ تِلْكَ الصُّورَهُ مِنَ الْمِسْوَرَهِ فَابْتَلَعَتِ الرَّجُلَ وَ عَادَتْ فِي الْمِسْوَرَهِ كَمَا كَانَتْ فَتَحَيَّرَ الْجَمِيعُ وَ نَهَضَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَقَالَ لَهُ الْمُتَوَكِّلُ سَأَلْتُكَ إِلَّا جَلَسْتَ وَ رَدَدْتَهُ فَقَالَ وَ اللَّهِ لَا تَرَى بَعْدَهَا أَ تُسَلِّطُ أَعْدَاءَ اللَّهِ عَلَى أَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ فَلَمْ يُرَ الرَّجُلُ بَعْدَ ذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]خرایج: زراره دربان متوکل نقل کرد که شعبده بازی از هندوستان پیش متوکل آمد و حقه بازی هایی بسیار عجیب و بی سابقه می کرد. متوکل نیز مردی علاقه مند به این بازیها بود. وی تصمیم گرفت حضرت امام علی النقی علیه السلام را شرمنده کند. به همین دلیل به شعبده باز گفت: اگر تو او را شرمنده کنی هزار سکه طلای ناب از من خواهی گرفت.

گفت: شما دستور بدهید چند گرده نان نازک بیاورند و در سفره بگذارند، مرا نیز پهلوی ایشان قرار بده. متوکل این کار را انجام داد. شعبده باز آمد. حضرت علی بن محمّد علیهما السلام را نیز احضار نمود. یک پشتی در طرف چپ متوکل قرار داشت که روی آن عکس شیری کشیده شده بود. شعبده باز در کنار همان پشتی نشست. امام علیه السّلام دست دراز کرد تا نان بردارد. شعبده باز کاری کرد که نان به هوا پرید! به طرف گرده دیگری دست دراز کرد، آن هم بالا رفت و مردم خندیدند .

حضرت امام علی النقی علیه السّلام دست بر روی همان عکس شیر نهاده فرمود: این مرد را بگیر! شیر از جای جست و آن شعبده باز را بلعید و مثل اول به همان پشتی برگشت.

تمام مردم متحیر شدند. در این موقع امام علیه السّلام از جای حرکت کرد. متوکل گفت: تقاضا دارم بنشینید و آن مرد را برگردانید. فرمود: به خدا قسم دیگر او را نخواهی دید! دشمنان خدا را بر دوستان خدا مسلط می کنی؟ حضرت از خانه متوکل خارج شد و دیگر آن مرد را کسی ندید. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۳۹۹ ۲ . الخرائج و الجرائح ۱: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۳۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ أَنَّهُ: أَتَاهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ يُقَالُ لَهُ مَعْرُوفٌ وَ قَالَ أَتَيْتُكَ فَلَمْ تَأْذَنْ لِي فَقَالَ مَا عَلِمْتُ بِمَكَانِكَ وَ أُخْبِرْتُ بَعْدَ انْصِرَافِكَ وَ ذَكَرْتَنِي بِمَا لَا يَنْبَغِي فَحَلَفَ مَا فَعَلْتُ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فَعَلِمْتُ أَنَّهُ حَلَفَ كَاذِباً فَدَعَوْتُ اللَّهَ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ إِنَّهُ حَلَفَ كَاذِباً فَانْتَقِمْ مِنْهُ فَمَاتَ الرَّجُلُ مِنَ الْغَدِ.

**[ترجمه]خرایج: روایت شده که مردی از خویشاوندان امام به نام معروف خدمت امام آمد و گفت: من یک روز پیش شما آمدم، اجازه ندادی وارد شوم. امام علیه السّلام فرمود: من متوجه آمدن تو نشدم! وقتی فهمیدم، که تو رفته بودی، با آن حرفهای بدی که در باره من زده بودی. قسم خورد که من حرف بدی نزدم.

امام علیه السّلام فرمود: من فهمیدم. او به دروغ قسم می خورد. از خدا چنین خواستم: خدایا! اگر قسم دروغ می خورد، از او انتقام بگیر! آن مرد فردا از دنیا رفت. - -

**[ترجمه]

«۳۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو الْقَاسِمِ الْبَغْدَادِيُّ عَنْ زراره [زَرَافَهَ](۲) قَالَ: أَرَادَ الْمُتَوَكِّلُ أَنْ يَمْشِيَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا عليهم السلام يَوْمَ السَّلَامِ فَقَالَ لَهُ وَزِيرُهُ إِنَّ فِي هَذَا شَنَاعَةً عَلَيْكَ وَ سُوءَ قَالَةٍ فَلَا تَفْعَلْ قَالَ لَا بُدَّ مِنْ هَذَا قَالَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ بُدٌّ مِنْ هَذَا

فَتَقَدَّمْ بِأَنْ يَمْشِيَ الْقُوَّادُ وَ الْأَشْرَافُ كُلُّهُمْ حَتَّى لَا يَظُنَّ النَّاسُ أَنَّكَ قَصَدْتَهُ بِهَذَا دُونَ غَيْرِهِ فَفَعَلَ وَ مَشَى عليه السلام وَ كَانَ الصَّيْفُ فَوَافَى الدِّهْلِيزَ وَ قَدْ عَرِقَ قَالَ فَلَقِيتُهُ فَأَجْلَسْتُهُ فِي الدِّهْلِيزِ وَ مَسَحْتُ وَجْهَهُ بِمِنْدِيلٍ وَ قُلْتُ ابْنُ عَمِّكَ لَمْ يَقْصِدْكَ بِهَذَا دُونَ غَيْرِكَ فَلَا تَجِدُ عَلَيْهِ فِي قَلْبِكَ فَقَالَ إِيهاً عَنْكَ تَمَتَّعُوا فِي دارِكُمْ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ ذلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ-(۳)

قَالَ زراره [زَرَافَهَ] وَ كَانَ عِنْدِي مُعَلِّمٌ يَتَشَيَّعُ وَ كُنْتُ كَثِيراً أُمَازِحُهُ بِالرَّافِضِيِّ فَانْصَرَفْتُ إِلَى مَنْزِلِي وَقْتَ الْعِشَاءِ وَ قُلْتُ تَعَالَ يَا رَافِضِيُّ حَتَّى أُحَدِّثَكَ بِشَيْءٍ سَمِعْتُهُ الْيَوْمَ

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۰.

۲- ۲. الظاهر أنّه مصحف زرافه كما مر. و هكذا فيما يأتى.

۳- ۳. هود: ۶۵.

مِنْ إِمَامِكُمْ قَالَ لِي وَ مَا سَمِعْتَ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ فَقَالَ أَقُولُ لَكَ فَاقْبَلْ نَصِيحَتِي قُلْتُ هَاتِهَا قَالَ إِنْ كَانَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ بِمَا قُلْتَ فَاحْتَرِزْ وَ اخْزُنْ كُلَّ مَا تَمْلِكُهُ فَإِنَّ الْمُتَوَكِّلَ يَمُوتُ أَوْ يُقْتَلُ بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَغَضِبْتُ عَلَيْهِ وَ شَتَمْتُهُ وَ طَرَدْتُهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ فَخَرَجَ فَلَمَّا خَلَوْتُ بِنَفْسِي تَفَكَّرْتُ وَ قُلْتُ مَا يَضُرُّنِي أَنْ آخُذَ بِالْحَزْمِ فَإِنْ كَانَ مِنْ هَذَا شَيْءٌ كُنْتُ قَدْ أَخَذْتُ بِالْحَزْمِ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَضُرَّنِي ذَلِكَ قَالَ فَرَكِبْتُ إِلَى دَارِ الْمُتَوَكِّلِ فَأَخْرَجْتُ كُلَّ مَا كَانَ لِي فِيهَا وَ فَرَقْتُ كُلَّ مَا كَانَ فِي دَارِي إِلَى عِنْدِ أَقْوَامٍ أَثِقُ بِهِمْ وَ لَمْ أَتْرُكْ فِي دَارِي إِلَّا حَصِيراً أَقْعُدُ عَلَيْهِ فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ قُتِلَ الْمُتَوَكِّلُ وَ سَلِمْتُ أَنَا وَ مَالِي وَ تَشَيَّعْتُ عِنْدَ ذَلِكَ فَصِرْتُ إِلَيْهِ وَ لَزِمْتُ خِدْمَتَهُ وَ سَأَلْتُهُ أَنْ يَدْعُوَ لِي وَ تَوَالَيْتُهُ حَقَّ الْوَلَايَةِ.

**[ترجمه]خرایج: زراره نقل کرد که متوکل تصمیم گرفت در روز سلام رسمی، حضرت علی بن محمّد علیهما السلام را پیاده راه ببرد. وزیرش گفت: این کار موجب بدبینی مردم به تو می شود و برایت حرف می زنند؛ صرف نظر کن! متوکل گفت: امکان ندارد. وزیر گفت: در صورتی که تصمیم داری چنین کنی، دستور بده سپهداران و اشراف نیز همه پیاده باشند تا مردم گمان نکنند منظور تو فقط علی بن محمّد علیهما السلام بوده! همین کار را کرد. هوا بسیار گرم بود. وقتی امام علیه السّلام به خانه رسید، عرق کرده بود. زراره گفت: من آن جناب را داخل راهرو خانه نشاندم و با حوله عرق صورتش را خشک کرده و گفتم: پسر عمویت این دستور را برای شما تنها نداده و منظورش ناراحتی شما نبوده. فرمود: این سخنان را رها کن «تَمَتَّعُوا فِي دارِكُمْ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ ذلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ - . هود / ۶۵ -»، {«سه روز در خانه هایتان برخوردار شوید. این وعده ای بی دروغ است.»}

- زراره گفت: معلمی داشتم که اظهار تشیع می نمود و من بسیاری از اوقات با او شوخی می کردم و می گفتم: رافضی! شب به خانه خود آمدم و گفتم رافضی بیا تا جریانی را برایت نقل کنم که امروز از امامت شنیدم. پرسید: چه شنیدی؟ فرمایش امام را برایش نقل کردم. گفت: من یک نصیحت به تو می کنم قبول کن! گفتم: بگو. گفت: اگر این حرف را از علی بن محمّد علیهما السلام شنیده ای مواظب خود باش و هر چه داری جمع آوری کن، متوکل پس از سه روز یا می میرد و یا کشته می شود. من عصبانی شدم و او را فحش داده و گفتم: از مقابل من دور شو. آن مرد خارج شد.

همین که تنها شدم به فکر فرو رفتم و با خود گفتم، ضرری ندارد که من جانب احتیاط را رعایت کنم، سوار شدم و به خانه متوکل رفتم. هر چه در آنجا داشتم برداشتم و اموال خود را بین خویشاوندانی که به آنها اعتماد داشتم تقسیم کردم و در خانه خودم جز حصیری که روی آن می نشستم نگذاشتم. شب چهارم متوکل کشته شد! از این جریان به من و ثروتم ضرری نرسید و از آن روز شیعه شدم و خدمت آن جناب رسیدم و خدمتکاریش را پذیرفتم و درخواست نمودم برایم دعا کند. به معنای حقیقی کلمه ارادت مند ایشان شدم. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

إیها عنک بکسر الهمزه أی اسکت و کف و إذا أردت التبعید قلت أیها بفتح الهمزه بمعنی هیهات.

**[ترجمه]إیهاً عنكَ به کسر همزه یعنی ساکت شو و دست بردار و وقتی قصد دور کردن کسی را داشته باشی می گویی: أیهاً به فتح همزه یعنی هیهات و دور است.

**[ترجمه]

«۳۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ خَادِمِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: کَانَ الْمُتَوَکِّلُ یَمْنَعُ النَّاسَ مِنَ الدُّخُولِ إِلَی عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ فَخَرَجْتُ یَوْماً وَ هُوَ فِی دَارِ الْمُتَوَکِّلِ فَإِذَا جَمَاعَةٌ مِنَ الشِّیعَهِ جُلُوسٌ خَلْفَ الدَّارِ فَقُلْتُ مَا شَأْنُکُمْ جَلَسْتُمْ هَاهُنَا قَالُوا نَنْتَظِرُ انْصِرَافَ مَوْلَانَا لِنَنْظُرَ إِلَیْهِ وَ نُسَلِّمَ عَلَیْهِ وَ نَنْصَرِفَ قُلْتُ لَهُمْ إِذَا رَأَیْتُمُوهُ تَعْرِفُونَهُ قَالُوا کُلُّنَا نَعْرِفُهُ فَلَمَّا وَافَی أَقَامُوا إِلَیْهِ فَسَلَّمُوا عَلَیْهِ وَ نَزَلَ فَدَخَلَ دَارَهُ وَ أَرَادَ أُولَئِکَ الِانْصِرَافَ فَقُلْتُ یَا فِتْیَانُ اصْبِرُوا حَتَّی أَسْأَلَکُمْ أَ لَیْسَ قَدْ رَأَیْتُمْ مَوْلَاکُمْ قَالُوا نَعَمْ قُلْتُ فَصِفُوهُ فَقَالَ وَاحِدٌ هُوَ شَیْخٌ أَبْیَضُ الرَّأْسِ أَبْیَضُ مُشْرَبٌ بِحُمْرَهٍ وَ قَالَ آخَرُ لَا تَکْذِبْ مَا هُوَ إِلَّا أَسْمَرُ أَسْوَدُ اللِّحْیَهِ وَ قَالَ الْآخَرُ لَا لَعَمْرِی مَا هُوَ کَذَلِکَ هُوَ کَهْلٌ مَا بَیْنَ الْبَیَاضِ وَ السُّمْرَهِ فَقُلْتُ أَ لَیْسَ زَعَمْتُمْ أَنَّکُمْ تَعْرِفُونَهُ انْصَرِفُوا فِی حِفْظِ اللَّهِ.

**[ترجمه]خرایج: ابو القاسم بن قاسم از خادم حضرت هادی علیه السلام نقل کرد که گفت: متوکل حضرت امام علی النقی علیه السّلام را تحت نظر گرفته بود و نمی گذاشت کسی خدمتش برسد. یک روز بیرون آمدم و امام علیه السّلام در خانه متوکل بود. گروهی از شیعیان نیز پشت درب اجتماع کرده بودند؛ پرسیدم: برای چه اینجا جمع شده اید؟ گفتند: منتظر مولایمان هستیم تا جمال مبارکش را زیارت کنیم و به آن آقا سلام نماییم! گفتم: اگر ایشان را ببینید می شناسید؟ گفتند: ما همه ایشان را می شناسیم.

همین که امام علیه السّلام خارج شد از جای حرکت کرده سلام دادند. امام علیه السّلام پیاده شد و وارد خانه خود گردید. آنها نیز تصمیم به بازگشت گرفتند. من رو به آن جمعیت کرده، گفتم: بایستید تا من سؤالی از شما بکنم. مگر شما امامتان را ندیدید؟ گفتند: چرا. گفتم: برایم قیافه آقا را توصیف کنید، یکی گفت: پیر مردی بود که مویهای سرش سفید شده بود و رنگ چهره اش کمی میل به سرخی داشت. دیگری گفت: دروغ نگو! دارای محاسن سیاه و چهره ای گندمگون بود. سومی گفت: نه به جان خودم سوگند چنین نبود. مردی بین چهل و پنجاه سال بود با چهره ای بین سفید و گندمی. به آنها گفتم: مگر شما ادعا نمی کردید که ایشان را می شناسید!؟ بروید. خوش آمدید در پناه خدا! - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۰۳ -

**[ترجمه]

«۳۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیُّ أَنَّهُ: کَانَ لِلْمُتَوَکِّلِ مَجْلِسٌ بِشَبَابِیکَ کَیْمَا تَدُورَ الشَّمْسُ فِی حِیطَانِهِ قَدْ جَعَلَ فِیهَا الطُّیُورَ الَّتِی تَصُوتُ فَإِذَا کَانَ یَوْمُ السَّلَامِ

جَلَسَ فِی ذَلِکَ الْمَجْلِسِ فَلَا یَسْمَعُ مَا یُقَالُ لَهُ وَ لَا یَسْمَعُ مَا یَقُولُ لِاخْتِلَافِ أَصْوَاتِ تِلْکَ الطُّیُورِ فَإِذَا وَافَاهُ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا علیهم السلام سَکَتَتِ الطُّیُورُ فَلَا یُسْمَعُ مِنْهَا صَوْتٌ وَاحِدٌ إِلَی أَنْ یَخْرُجَ فَإِذَا خَرَجَ مِنْ بَابِ الْمَجْلِسِ عَادَتِ الطُّیُورُ فِی أَصْوَاتِهَا قَالَ وَ کَانَ عِنْدَهُ عِدَّةٌ مِنَ الْقَوَابِجِ (۱)

فِی الْحِیطَانِ فَکَانَ یَجْلِسُ فِی مَجْلِسٍ لَهُ عَالٍ وَ یُرْسِلُ تِلْکَ الْقَوَابِجَ تَقْتَتِلُ وَ هُوَ یَنْظُرُ إِلَیْهَا وَ یَضْحَکُ مِنْهَا فَإِذَا وَافَی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام ذَلِکَ الْمَجْلِسَ لَصِقَتِ الْقَوَابِجُ بِالْحِیطَانِ-(۲) فَلَا تَتَحَرَّکُ مِنْ مَوَاضِعِهَا حَتَّی یَنْصَرِفَ فَإِذَا انْصَرَفَ عَادَتْ فِی الْقِتَالِ (۳).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: متوکل قصری داشت که دارای پنجره های مختلف بود. از هر طرف که خورشید می تابید، پرنده های خوش آواز را در آنجا قرار می داد. روز سلام در همین قصر می نشست و از سر و صدای پرنده، نه حرف کسی را می شنید و نه کسی حرف او را می شنید؛ ولی وقتی امام علی النقی علیه السّلام وارد می شد همه پرنده ها ساکت می شدند به طوری که صدایی از آنها شنیده نمی شد تا وقتی امام خارج می شد. همین که ایشان از درب خارج می شدند، باز پرنده ها شروع به خواندن می کردند.

گفت: متوکل چند کبک در باغ داشت. روی ایوان در بلندی می نشست و آنها را به جنگ یکدیگر می انداخت و از تماشای آنها می خندید؛ ولی وقتی حضرت امام علی النقی علیه السّلام وارد این مجلس نیز می شد کبک ها به دیوار می چسبیدند و از جای خود تکان نمی خوردند تا امام علیه السّلام خارج می شد؛ همین که می رفت، دو باره به جنگ می پرداختند. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۰۳ -

**[ترجمه]

«۳۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ أَنَّ أَبَا هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیَّ قَالَ: ظَهَرَتْ فِی أَیَّامِ الْمُتَوَکِّلِ امْرَأَةٌ تَدَّعِی أَنَّهَا زَیْنَبُ بِنْتُ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ الْمُتَوَکِّلُ أَنْتِ امْرَأَةٌ شَابَّةٌ وَ قَدْ مَضَی مِنْ وَقْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا مَضَی مِنَ السِّنِینَ فَقَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَسَحَ عَلَیَّ وَ سَأَلَ اللَّهَ أَنْ یَرُدَّ عَلَیَّ شَبَابِی فِی کُلِّ أَرْبَعِینَ سَنَةً وَ لَمْ أَظْهَرْ لِلنَّاسِ إِلَی هَذِهِ الْغَایَةِ فَلَحِقَتْنِی الْحَاجَةُ فَصِرْتُ إِلَیْهِمْ فَدَعَا الْمُتَوَکِّلُ مَشَایِخَ آلِ أَبِی طَالِبٍ وَ وُلْدِ الْعَبَّاسِ وَ قُرَیْشٍ وَ عَرَّفَهُمْ حَالَهَا فَرَوَی جَمَاعَةٌ وَفَاةَ زَیْنَبَ فِی سَنَةِ کَذَا فَقَالَ لَهَا مَا تَقُولِینَ فِی هَذِهِ الرِّوَایَةِ فَقَالَتْ کَذِبٌ وَ زُورٌ فَإِنَّ أَمْرِی کَانَ مَسْتُوراً عَنِ النَّاسِ فَلَمْ یُعْرَفْ لِی حَیَاةٌ وَ لَا مَوْتٌ فَقَالَ لَهُمُ الْمُتَوَکِّلُ هَلْ عِنْدَکُمْ حُجَّةٌ عَلَی هَذِهِ الْمَرْأَةِ غَیْرَ هَذِهِ الرِّوَایَةِ فَقَالُوا لَا فَقَالَ هُوَ بَرِیءٌ مِنَ الْعَبَّاسِ أَنْ لَا أُنْزِلَهَا عَمَّا ادَّعَتْ إِلَّا بِحُجَّةٍ قَالُوا فَأَحْضِرِ ابْنَ الرِّضَا علیه السلام فَلَعَلَّ عِنْدَهُ شَیْئاً مِنَ الْحُجَّةِ غَیْرَ مَا عِنْدَنَا فَبَعَثَ إِلَیْهِ فَحَضَرَ فَأَخْبَرَهُ بِخَبَرِ الْمَرْأَةِ فَقَالَ کَذَبَتْ فَإِنَّ زَیْنَبَ تُوُفِّیَتْ فِی سَنَةِ کَذَا فِی شَهْرِ کَذَا فِی یَوْمِ کَذَا قَالَ فَإِنَّ هَؤُلَاءِ قَدْ رَوَوْا مِثْلَ هَذِهِ وَ قَدْ حَلَفْتُ أَنْ لَا أُنْزِلَهَا إِلَّا

١- ١. القوابج جمع القبج معرب كبك، و هو الحجل او الكروان.

٢- ٢. ما بين العلامتين ساقط من النسخ، أضفناه من المصدر.

٣- ٣. مختار الخرائج ص ٢١٠.

بِحُجَّةٍ تَلْزَمُهَا.

قَالَ وَ لَا عَلَيْكَ فَهَاهُنَا حُجَّةٌ تَلْزَمُهَا وَ تَلْزَمُ غَيْرَهَا قَالَ وَ مَا هِيَ قَالَ لُحُومُ بَنِي فَاطِمَةَ مُحَرَّمَةٌ عَلَى السِّبَاعِ فَأَنْزِلْهَا إِلَى السِّبَاعِ فَإِنْ كَانَتْ مِنْ وُلْدِ فَاطِمَةَ فَلَا تَضُرُّهَا فَقَالَ لَهَا مَا تَقُولِينَ قَالَتْ إِنَّهُ يُرِيدُ قَتْلِي قَالَ فَهَاهُنَا جَمَاعَةٌ مِنْ وُلْدِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام فَأَنْزِلْ مَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ قَالَ فَوَ اللَّهِ لَقَدْ تَغَيَّرَتْ وُجُوهُ الْجَمِيعِ فَقَالَ بَعْضُ الْمُبْغِضِينَ هُوَ يُحِيلُ عَلَى غَيْرِهِ لِمَ لَا يَكُونُ هُوَ فَمَالَ الْمُتَوَكِّلُ إِلَى ذَلِكَ رَجَاءَ أَنْ يَذْهَبَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ لَهُ فِي أَمْرِهِ صُنْعٌ فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ لِمَ لَا تَكُونُ أَنْتَ ذَلِكَ قَالَ ذَاكَ إِلَيْكَ قَالَ فَافْعَلْ قَالَ أَفْعَلُ فَأُتِيَ بِسُلَّمٍ وَ فُتِحَ عَنِ السِّبَاعِ وَ كَانَتْ سِتَّةٌ مِنَ الْأُسُدِ فَنَزَلَ أَبُو الْحَسَنِ إِلَيْهَا فَلَمَّا دَخَلَ وَ جَلَسَ صَارَتِ الْأَسْوَدُ إِلَيْهِ فَرَمَتْ بِأَنْفُسِهَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَ مَدَّتْ بِأَيْدِيهَا وَ وَضَعَتْ رُءُوسَهَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَمْسَحُ عَلَى رَأْسِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهَا ثُمَّ يُشِيرُ إِلَيْهِ بِيَدِهِ إِلَى الِاعْتِزَالِ فَتَعْتَزِلُ نَاحِيَةً حَتَّى اعْتَزَلَتْ كُلُّهَا وَ أَقَامَتْ بِإِزَائِهِ فَقَالَ لَهُ الْوَزِيرُ مَا هَذَا صَوَاباً فَبَادِرْ بِإِخْرَاجِهِ مِنْ هُنَاكَ قَبْلَ أَنْ يَنْتَشِرَ خَبَرُهُ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَا الْحَسَنِ مَا أَرَدْنَا بِكَ سُوءاً وَ إِنَّمَا أَرَدْنَا أَنْ نَكُونَ عَلَى يَقِينٍ مِمَّا قُلْتَ فَأُحِبُّ أَنْ تَصْعَدَ فَقَامَ وَ صَارَ إِلَى السُّلَّمِ وَ هِيَ حَوْلَهُ تَتَمَسَّحُ بِثِيَابِهِ فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى أَوَّلِ دَرَجِهِ الْتَفَتَ إِلَيْهَا وَ أَشَارَ بِيَدِهِ أَنْ تَرْجِعَ فَرَجَعَتْ وَ

صَعِدَ فَقَالَ كُلُّ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مِنْ وُلْدِ فَاطِمَةَ فَلْيَجْلِسْ فِي ذَلِكَ الْمَجْلِسِ فَقَالَ لَهَا الْمُتَوَكِّلُ انْزِلِي قَالَتْ اللَّهَ اللَّهَ ادَّعَيْتُ الْبَاطِلَ وَ أَنَا بِنْتُ فُلَانٍ حَمَلَنِي الضُّرُّ عَلَى مَا قُلْتُ قَالَ الْمُتَوَكِّلُ أَلْقُوهَا إِلَى السِّبَاعِ فَاسْتَوْهَبَتْهَا وَالِدَتُهُ (۱).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: در زمان متوکل زنی مدعی شد که من زینب دختر فاطمه زهرا علیهما السّلام دختر پیغمبرم! متوکل به او گفت: تو زن جوانی هستی، با اینکه از زمان پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم سالها می گذرد. گفت: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دست بر سرم کشیده و دعا کرده است که هر چهل سال یک مرتبه جوانی به من بر گردد! من تا کنون خود را به مردم معرفی نکرده بودم اما احتیاج مرا واداشت که خود را معرفی کنم.

متوکل گروهی از اولاد علی علیه السّلام و بنی عباس و طایفه قریش را خواست و جریان او را به آنها گفت؛ چند نفر وفات حضرت زینب را در سال فلان روایت کردند. متوکل به او گفت: در مقابل این روایت، تو چه می گویی؟

گفت: روایت دروغی است، از خودشان ساخته اند. من از نظر مردم پنهان بوده ام! کسی مرگ و زندگی مرا نمی دانسته. متوکل به آنها گفت، غیر از این روایت دلیل دیگری دارید که این زن را مغلوب کنید؟ گفتند: نه. گفت: من از جدم عباس بیزار باشم اگر او را مانع از ادعایش شوم مگر با دلیل.

گفتند: خوب است ابن الرضا (حضرت هادی علیه السلام) را احضار کنی شاید او دلیل دیگری غیر از این روایت داشته باشد! از پی آن جناب فرستاد و جریان آن زن را برایش نقل کرد. امام فرمود: دروغ می گوید، حضرت زینب علیها السّلام در فلان ماه و فلان روز از دنیا رفت! متوکل گفت: اینها نیز همین روایت را نقل کردند ولی من قسم یاد کرده ام که مانع ادعایش نشوم مگر با دلیل!

امام فرمود: چیز مهمی نیست، دلیلی بیاورم که او را ملزم نماید و دیگران نیز بپذیرند. پرسید: چه دلیلی؟ فرمود: گوشت فرزندان فاطمه علیها السّلام بر درندگان حرام است. او را وارد گودال درندگان کن! اگر از فرزندان فاطمه علیها السّلام باشد

درنـدگان به او کاری ندارنـد. متوکل به آن زن گفت: چه می گویی؟ گفت: او مایل است مرا به کشتن دهـد، اینجا فرزنـدان امـام حسن و امام حسـین زیادنـد. هر کـدام را مایلی پیش درنـدگان بفرست. در این موقع رنگ از چهره همه پریـد. بعضـی از دشمنان امام گفتند: می خواهد دیگری را با حیله به چنگ درندگان اندازد، چرا خودش نمی رود؟

متوکل نیز به این پیشـنهاد اظهار تمایل کرد. چون میل داشت بدین وسـیله امام از بین برود بی آنکه او در خونش دخالتی کرده باشد. رو به امام کرده و گفت: چرا خودتان نمی روید؟ فرمود: اگر شـما مایل باشـید می روم. گفت: بفرمایید. نردبانی آوردند و راه وارد شدن به محل درندگان را گشودند. شـش شـیر در آنجا بود. امام پایین رفت و میان شـیرها نشست. آنها اطراف امام علیه السّلام را گرفتند، دست های خود را روی زمین پهن کرده، سر بر روی دست خویش نهادند. امام علیه السّلام دستی بر سر یکایک آنها کشـید. به هر کدام اشاره می نمود که فاصـله بگیرد و کنار برود، به سـمتی که امام دستور داده بود می‌رفتند و در مقابل امام ایستادند.

وزیر متوکل به او گوشـزد کرد که این کار بر ضـرر تو است، بگو قبل از اینکه جریان منتشـر گردد از آنجا خارج شود. متوکل گفت: مـا نظر بـدی درباره شـما نـداشتیم، منظورمان این بود که فرمایش شـما ثابت شود. اکنون خوب است بالا بیاییـد. امام از جای حرکت کرد و نزدیک نردبان آمد. شیرها اطرافش را گرفتند و خود را به لباسهای ایشان می مالیدند.

همین که پای بر اولین پله نردبان گـذاشت، اشاره کرد برگردیـد. همه رفتنـد. ایشان بالا آمـد و فرمود: هر کسـی مـدعی است فرزند فاطمه زهرا علیها السّلام است میان این درنده ها برود. متوکل رو به آن زن کرده گفت: پایین برو. زن شـروع به التماس نمـوده و گفـت: من به دروغ گفتم دختـر فلاـن کس هسـتم! از فقر و تنگـدستی این ادعـا را کردم. گفت او را میـان درنـده ها بیاندازید ولی مادرش درخواست کرد که آن زن را ببخشد. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۳۶»

شا، [الإرشاد] یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ قَالَ أَخْبَرَنِی زَیْدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ زَیْدٍ قَالَ: مَرِضْتُ فَدَخَلَ عَلَیَّ الطَّبِیبُ لَیْلًا وَ وَصَفَ لِی دَوَاءً آخُذُهُ فِی السَّحَرِ کَذَا وَ کَذَا یَوْماً فَلَمْ یُمْکِنِّی تَحْصِیلُهُ مِنَ اللَّیْلِ وَ خَرَجَ الطَّبِیبُ مِنَ الْبَابِ فَوَرَدَ صَاحِبُ

ص: ۱۵۰

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۰ و ۲۱۱.

أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فِی الْحَالِ وَ مَعَهُ صُرَّهٌ فِیهَا ذَلِکَ الـدَّوَاءُ بِعَیْنِهِ فَقَالَ لِی أَبُو الْحَسَنِ یُقْرِئُکَ السَّلَامَ وَ یَقُولُ خُذْ هَذَا الدَّوَاءَ کَذَا یَوْماً فَشَرِبْتُ فَبَرَأْتُ قَالَ مُحَمَّدٌ قَالَ زَیْدٌ أَیْنَ الْغُلَاهُ عَنْ هَذَا الْحَدِیثِ (۱).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: زید مثله (۲).

**[ترجمه]خرایج و ارشاد: زیـد بن علی بن حسـین بن زید می گوید: من مریض شدم. شبی پزشک بالای سـرم آمد و دوایی تجویز نمود که چند روز صبح بیاشامم. آن شب برایم مقدور نبود دوا را تهیه نمایم، طبیب خارج شد.

همان دم خادم حضرت هادی علیه السلام وارد شد و به همراه خود کیسه ای داشت که همان دوا را آورده بود. گفت: حضرت ابو الحسن علیه السلام سلامت رسانده و می فرماید، این دوا را چند روز میل کن. دوا را آشامیدم و خوب شدم.

محمّـد گفت: زیـد در پایـان اضافه نمود: غلات (کسانی که به خـدایی ائمه معتقدنـد) کجاینـد که این حـدیث را بشـنوند. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۰۶، ارشاد: ۳۱۲ -

مثل این حدیث در کتاب مناقب نیز نقل شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۳۷»

یج، [الخرائج و الجرائح](۳) رُوِیَ عَنْ خَیْرَانَ الْأَسْبَاطِیِّ قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِینَهَ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ لِی مَا فَعَلَ الْوَاثِقُ قُلْتُ هُوَ فِی عَافِیَهٍ قَالَ وَ مَا یَفْعَلُ جَعْفَرٌ قُلْتُ تَرَکْتُهُ أَسْوَأَ النَّاسِ حَالًا فِی السِّجْنِ قَالَ وَ مَا یَفْعَلُ ابْنُ الزَّیَّاتِ قُلْتُ الْأَمْرُ أَمْرُهُ وَ أَنَا مُنْذُ عَشَرَهِ أَیَّامٍ خَرَجْتُ مِنْ هُنَاکَ قَالَ مَاتَ الْوَاثِقُ وَ قَدْ قَعَدَ الْمُتَوَکِّلُ جَعْفَرٌ وَ قُتِلَ ابْنُ الزَّیَّاتِ (۴) قُلْتُ مَتَی قَالَ بَعْدَ خُرُوجِکَ بِسِتَّهِ

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۱۲. و رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۰۲.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۸.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۱۱.

۴- ۴. الواثق هو هارون بن المعتصم بن هارون الرشـید بن المهدی بن المنصور بن محمّد بن علیّ بن عبد اللّه بن العباس: التاسع من الخلفاء العباسیه. قال فی الکامل: بویع فی الیوم الذی توفی فیه أبوه، و ذلک یوم الخمیس لثمان عشره مضت من ربیع الأوّل سنه سبع و عشرین و مائتین کان یکنی أبا جعفر، و أمه أم ولـد رومیه تسمی قراطیس، و توفی لست بقین من ذی الحجه سنه اثنتین و ثلاثین و مائتین، فکانت خلافته خمس سنین و تسعه أشهر و خمسه أیام، و کان عمره اثنتین و ثلاثین سنه، و قیل کان ستا و ثلاثین. و قال: قبض المتوکل علی محمّـد بن عبـد الملک الزیات و حبسه لتسع خلون من صفر و کان سببه أن الواثق استوزر محمّـد بن عبـد الملک و فوض الأمور کلها إلیه، و کان الواثق قد غضب علی أخیه جعفر المتوکل، و وکل علیه من

يحفظه و يأتيه بالاخبار، فأتى المتوكل الى محمّد بن عبد الملك يسأله أن يكلم الواثق ليرضى عنه فوقف بين يديه لا يكلمه، ثمّ أشار عليه بالقعود فقعد. فلما فرغ من الكتب الذى بين يديه، التفت إليه كالمتهدد، و قال: ما جاء بك؟ قال: جئت تسأل أمير المؤمنين فى الرضا عنى، قال لمن حوله: انظروا يغضب أخاه، ثمّ يسألنى أن استرضيه، اذهب فانّك إذا صلحت رضى عنك. فقام عنه حزينا فأتى أحمد بن أبى دواد، فقام إليه أحمد و استقبله الى باب البيت و قبله، و قال: ما حاجتك جعلت فداك؟ قال: جئت لتسترضى بأمير المؤمنين، قال. أفعل و نعمه عين و كرامه فكلم أحمد الواثق فيه فوجده لم يرض عنه، ثمّ كلمه فيه ثانيه فرضى عنه، و كساه. و لما خرج المتوكل من عند ابن الزيات كتب الى الواثق ان جعفرا أتانى فى زى المخنثين، له شعر فقام يسألنى أن أسأل أمير المؤمنين الرضا عنه، فكتب إليه الواثق: ابعث إليه فأحضره و مر من يجز شعره فيضرب به وجهه، و قال المتوكل: لما أتانى رسوله لبست سوادا جديدا و أتيته رجاء أن يكون قد أتاه الرضا عنى، فاستدعا حجاما فأخذ شعرى على السواد الجديد، ثمّ ضرب به وجهى. فلما ولى المتوكل الخلافه أجهل ذلك حتّى كان صفر، فأمر أيتاخ بأخذ ابن الزيات و تعذيبه، فاستحضره فركب يظن أن الخليفه يطلبه، فلما حاذى دار أيتاخ عدل به إليه فخاف فأدخله حجره و وكل عليه، و أرسل الى منازله من أصحابه من هجم عليهم و أخذ كل ما فيها، و استصفى أمواله و أملاكه فى جميع البلاد، و كان شديد الجزع كثير البكاء. ثمّ سوهر ينخس بمسله لئلا ينام، ثمّ ترك فنام يوما و ليله. ثم سوهر ثمّ جعل فى تنور كان عمله هو، عذب به ابن أسباط المصرى، و أخذ ماله، و كان من خشب فيه مسامير من حديد أطرافها الى داخل التنّور، تمنع من يكون فيه من الحركه و كان ضيقا بحيث ان الإنسان كان يمد يديه الى فوق رأسه، ليقدر على دخوله لضيقه، و لا يقدر أن يجلس فيه، فبقى أياما و مات، و كان حبسه لتسع خلون من صفر و موته لاحدى عشره ليله بقيت من ربيع الأوّل، و قيل أنّه لما دفن نبشته الكلاب و أخذت لحمه.

أَيَّامٍ وَ كَانَ كَذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]خرایج: خیران اسباطی می گوید: به مدینه رفتم و خدمت حضرت ابو الحسن علیه السلام رسیدم. فرمود: واثق چه کرد؟ گفتم: حالش خوب است. فرمود: جعفر (متوکل) چه می کند؟ گفتم: خیلی ناراحت است، از همه مردم حالش بدتر است. او زندانی است. پرسید: ابن زیات چه می کند؟ گفتم: فرمان فرمان اوست، من الان ده روز است که از آنجا خارج شده ام. فرمود: واثق مرد و متوکل به جای او نشست و ابن زیات را نیز کشت! پرسیدم: چه وقت؟ فرمود: شش روز پس از خارج شدن تو. همین طور نیز واقع شده بود. -. الخرائج و الجرائح ۱: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۳۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَیُّنَا أَشَدُّ حُبّاً لِدِینِهِ قَالَ أَشَدُّكُمْ حُبّاً لِصَاحِبِهِ فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ ثُمَّ قَالَ یَا عَلِیُّ إِنَّ هَذَا

ص: ۱۵۲

۱- ۱. رواه ابن شهرآشوب فی المناقب ج ۴ ص ۴۱۰، و الكلینی فی الكافی ج ۱ ص ۴۹۸.

الْمُتَوَكِّلَ يَبْنِي بَيْنَ الْمَدِينَهِ بِنَاءً لَا يَتِمُّ وَ يَكُونُ هَلَاكُهُ قَبْلَ تَمَامِهِ عَلَى يَدِ فِرْعَوْنٍ مِنْ فَرَاعِنَهِ التُّرْكِ.

**[ترجمه]خرایج: از علی بن جعفر روایت شده که گفت: به حضرت ابو الحسن هادی علیه السلام عرض کردم، کدام یک از ما بیشتر به دین خود علاقه دارد؟ فرمود: هر کس امام خود را بیشتر دوست داشته باشد. حدیث طولانی است تا آنجا که می فرماید: علی! این متوکل ساختمانی بین مدینه بنا می کند که تکمیل نخواهد کرد و قبل از تمام شدن ساختمان به وسیله یکی از ستمگران ترک خواهد مرد. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۱۱ -

**[ترجمه]

«۳۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِیسَی الْکَاتِبِ قَالَ: رَأَیْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِیمَا یَرَی النَّائِمُ کَأَنَّهُ نَائِمٌ فِی حَجْرِی وَ کَأَنَّهُ دَفَعَ إِلَیَّ کَفّاً مِنْ تَمْرٍ عَدَدُهُ خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ تَمْرَةً قَالَ فَمَا لَبِثْتُ إِلَّا وَ أَنَا بِأَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ مَعَهُ قَائِدٌ فَأَنْزَلَهُ فِی حُجْرَتِی وَ کَانَ الْقَائِدُ یَبْعَثُ وَ یَأْخُذُ مِنَ الْعَلَفِ مِنْ عِنْدِی فَسَأَلَنِی یَوْماً کَمْ لَکَ عَلَیْنَا قُلْتُ لَسْتُ آخُذُ مِنْکَ شَیْئاً فَقَالَ لِی أَ تُحِبُّ أَنْ تَدْخُلَ إِلَی هَذَا الْعَلَوِیِّ فَتُسَلِّمَ عَلَیْهِ قُلْتُ لَسْتُ أَکْرَهُ ذَلِکَ فَدَخَلْتُ فَسَلَّمْتُ عَلَیْهِ وَ قُلْتُ لَهُ إِنَّ فِی هَذِهِ الْقَرْیَهِ کَذَا وَ کَذَا مِنْ مَوَالِیکَ فَإِنْ أَمَرْتَنَا بِحُضُورِهِمْ فَعَلْنَا قَالَ لَا تَفْعَلُوا قُلْتُ فَإِنَّ عِنْدَنَا تُمُوراً جِیَاداً فَتَأْذَنُ لِی أَنْ أَحْمِلَ لَکَ بَعْضَهَا فَقَالَ إِنْ حَمَلْتَ شَیْئاً یَصِلُ إِلَیَّ وَ لَکِنِ احْمِلْهُ إِلَی الْقَائِدِ فَإِنَّهُ سَیَبْعَثُ إِلَیَّ مِنْهُ فَحَمَلْتُ إِلَی الْقَائِدِ أَنْوَاعاً مِنَ التَّمْرِ وَ أَخَذْتُ نَوْعاً جَیِّداً

فِی کُمِّی وَ سُکُرُّجَهً مِنْ زُبْدٍ فَحَمَلْتُهُ إِلَیْهِ ثُمَّ جِئْتُ فَقَالَ الْقَائِدُ أَ تُحِبُّ أَنْ تَدْخُلَ عَلَی صَاحِبِکَ قُلْتُ نَعَمْ فَدَخَلْتُ فَإِذَا قُدَّامَهُ مِنْ ذَلِکَ التَّمْرِ الَّذِی بَعَثْتُ بِهِ إِلَی الْقَائِدِ فَأَخْرَجْتُ التَّمْرَ الَّذِی کَانَ مَعِی وَ الزُّبْدَ فَوَضَعْتُهُ بَیْنَ یَدَیْهِ فَأَخَذَ کَفّاً مِنْ تَمْرٍ فَدَفَعَهُ إِلَیَّ وَ قَالَ لَوْ زَادَکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَزِدْنَاکَ فَعَدَدْتُهُ فَإِذَا هِیَ کَمَا رَأَیْتُ فِی النَّوْمِ لَمْ یَزِدْ وَ لَمْ یَنْقُصْ.

**[ترجمه]خرایج: احمد بن عیسی کاتب می گوید: در خواب پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم را دیدم، مثل اینکه سر روی دامن من داشت و خوابیده بود. یک مشت خرما به من داد که بیست و پنج دانه بود. چیزی نگذشت که حضرت هادی علیه السلام به همراه یک مأمور آمد. آن مأمور امام را در خانه ما جای داد. مأمور گاهی می فرستاد از من علوفه می گرفت. یک روز پرسید: من به شما چقدر بدهکارم؟ گفتم: از تو چیزی نمی گیرم. گفت: مایل نیستی بروی پیش این مرد علوی و بر او سلام کنی؟ گفتم: بی میل نیستم.

پیش امام رفته و سلام کردم. گفتم: در این ده، فلان قدر از دوستان شما هستند اگر اجازه می دهی آنها را حاضر کنم، فرمود: چنین کاری نکن. عرض کردم: من خرماهای خوبی دارم، اجازه می دهی مقداری برای شما بیاورم؟ فرمود: اگر بفرستی به من می رسد ولی اول پیش این مأمور بفرست، او مقداری را برای من می آورد. ظرفی از چند نوع خرما برای مأمور بردم و قدری از بهترین خرماها در آستین گذاشتم و با یک بشقاب سرشیر پیش مأمور آمدم. گفت: می خواهی پیش دوستت بروی؟ گفتم: آری. وارد شدم دیدم از خرماهایی که برای مأمور فرستاده بودم پیش امام علیه السّلام است. خرماها را بیرون آوردم و با

بشـقاب سرشیر خدمتش نهادم. آن جناب مشتی از خرماها را برداشت و به من داد و فرمود: اگر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بیشتر داده بود، من هم می دادم. وقتی شـمردم دیـدم کاملا برابر با همان مقـداری است که در خواب دیده بودم. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۱۱ -

**[ترجمه]

«۴۰»

یـج، [الخرائـج و الجرائـح] رُوِیَ عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ هَـارُونَ قَـالَ: کُنْتُ جَالِسـاً أُعَلِّمُ غُلَاماً مِنْ غِلْمَـانِهِ فِی فَـازَهِ دَارِهِ إِذْ دَخَلَ عَلَیْنَا أَبُو الْحَسَنِ علیه السـلام رَاکِباً عَلَی فَرَسٍ لَهُ فَقُمْنَا إِلَیْهِ فَسَـبَقَنَا فَنَزَلَ قَبْلَ أَنْ نَـدْنُوَ مِنْهُ فَأَخَـذَ عَنَانَ فَرَسِهِ بِیَـدِهِ فَعَلَّقَهُ فِی طُنُبٍ مِنْ أَطْنَابِ الْفَازَهِ ثُمَّ دَخَلَ فَجَلَسَ مَعَنَا فَأَقْبَلَ عَلَیَّ وَ قَالَ مَتَی رَأْیُکَ أَنْ تَنْصَـرِفَ إِلَی الْمَدِینَهِ فَقُلْتُ اللَّیْلَهَ قَالَ فَاکْتُبْ إِذَنْ کِتَاباً مَعَکَ تُوصِـلُهُ إِلَی فُلَانٍ التَّاجِرِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ یَا غُلَامُ هَاتِ الدَّوَاهَ وَ الْقِرْطَاسَ فَخَرَجَ الْغُلَامُ لِیَأْتِیَ بِهِمَا مِنْ دَارٍ أُخْرَی فَلَمَّا غَابَ الْغُلَامُ صَـهَلَ الْفَرَسُ وَ ضَرَبَ بِذَنَبِهِ فَقَالَ لَهُ بِالْفَارِسِیَّهِ مَا هَذَا الْغَلَقُ

فَصَهَلَ الثَّانِيَهَ فَضَرَبَ بِيَدِهِ فَقَالَ لَهُ بِالْفَارِسِيَّهِ اقْلَعْ فَامْضِ إِلَى نَاحِيَهِ الْبُسْتَانِ وَ بُلْ هُنَاکَ وَ رُثْ وَ ارْجِعْ فَقِفْ هُنَاکَ مَکَانَکَ فَرَفَعَ الْفَرَسُ رَأْسَهُ وَ أَخْرَجَ الْعَنَانَ مِنْ مَوْضِعِهِ ثُمَّ مَضَى إِلَى نَاحِيَهِ الْبُسْتَانِ حَتَّى لَا نَرَاهُ فِی ظَهْرِ الْفَازَهِ فَبَالَ وَ رَاثَ وَ عَادَ إِلَى مَکَانِهِ فَدَخَلَنِی مِنْ ذَلِکَ مَا اللَّهُ بِهِ عَلِیمٌ فَوَسْوَسَ الشَّیْطَانُ فِی قَلْبِی فَقَالَ یَا أَحْمَدُ لَا یَعْظُمْ عَلَیْکَ مَا رَأَیْتَ إِنَّ مَا أَعْطَى اللَّهُ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ أَکْثَرُ مِمَّا أَعْطَى دَاوُدَ وَ آلَ دَاوُدَ قُلْتُ صَدَقَ ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله علیه و آله فَمَا قَالَ لَکَ وَ مَا قُلْتَ لَهُ فَقَدْ فَهِمْتَهُ فَقَالَ قَالَ لِیَ الْفَرَسُ قُمْ فَارْکَبْ إِلَى الْبَیْتِ حَتَّى تَفْرُغَ عَنِّی قُلْتُ مَا هَذَا الْغَلَقُ قَالَ قَدْ تَعِبْتَ قُلْتُ لِی حَاجَهٌ أُرِیدُ أَنْ أَکْتُبَ کِتَاباً إِلَى الْمَدِینَهِ فَإِذَا فَرَغْتُ رَکِبْتُکَ قَالَ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أَرُوثَ وَ أَبُولَ وَ أَکْرَهُ أَنْ أَفْعَلَ ذَلِکَ بَیْنَ یَدَیْکَ فَقُلْتُ اذْهَبْ إِلَى نَاحِیَهِ الْبُسْتَانِ فَافْعَلْ مَا أَرَدْتَ ثُمَّ عُدْ إِلَى مَکَانِکَ فَفَعَلَ الَّذِی رَأَیْتَ ثُمَّ أَقْبَلَ الْغُلَامُ بِالدَّوَاهِ وَ الْقِرْطَاسِ وَ قَدْ غَابَتِ الشَّمْسُ فَوَضَعَهَا بَیْنَ یَدَیْهِ فَأَخَذَ فِی الْکِتَابَهِ حَتَّى أَظْلَمَ اللَّیْلُ فِیمَا بَیْنِی وَ بَیْنَهُ فَلَمْ أَرَ الْکِتَابَ وَ ظَنَنْتُ أَنَّهُ أَصَابَهُ الَّذِی أَصَابَنِی فَقُلْتُ لِلْغُلَامِ قُمْ فَهَاتِ شَمْعَهً مِنَ الدَّارِ حَتَّى یُبْصِرَ مَوْلَاکَ کَیْفَ یَکْتُبُ فَمَضَى فَقَالَ لِلْغُلَامِ لَیْسَ إِلَى ذَلِکَ حَاجَهٌ ثُمَّ کَتَبَ کِتَاباً طَوِیلًا إِلَى أَنْ غَابَ الشَّفَقُ ثُمَّ قَطَعَهُ فَقَالَ لِلْغُلَامِ أَصْلِحْ وَ أَخَذَ الْغُلَامُ الْکِتَابَ وَ خَرَجَ إِلَى الْفَازَهِ لِیُصْلِحَهُ ثُمَّ عَادَ إِلَیْهِ وَ نَاوَلَهُ لِیَخْتِمَهُ فَخَتَمَهُ مِنْ غَیْرِ أَنْ یَنْظُرَ الْخَاتَمَ مَقْلُوباً أَوْ غَیْرَ مَقْلُوبٍ فَنَاوَلَنِی فَقُمْتُ لِأَذْهَبَ فَعَرَضَ فِی قَلْبِی قَبْلَ أَنْ أَخْرُجَ مِنَ الْفَازَهِ أُصَلِّی قَبْلَ أَنْ آتِیَ الْمَدِینَهَ قَالَ یَا أَحْمَدُ صَلِّ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَهَ فِی مَسْجِدِ الرَّسُولِ صلى الله علیه و آله وَ اطْلُبِ الرَّجُلَ فِی الرَّوْضَهِ فَإِنَّکَ تُوَافِقُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَخَرَجْتُ مُبَادِراً فَأَتَیْتُ الْمَسْجِدَ وَ قَدْ نُودِیَ الْعِشَاءَ الْآخِرَهَ فَصَلَّیْتُ الْمَغْرِبَ ثُمَّ صَلَّیْتُ مَعَهُمُ الْعَتَمَهَ وَ طَلَبْتُ الرَّجُلَ حَیْثُ أَمَرَنِی فَوَجَدْتُهُ فَأَعْطَیْتُهُ الْکِتَابَ وَ أَخَذَهُ وَ فَضَّهُ لِیَقْرَأَهُ فَلَمْ یَسْتَبِنْ قِرَاءَتَهُ فِی ذَلِکَ الْوَقْتِ فَدَعَا بِسِرَاجٍ

فَأَخَذْتُهُ وَ قَرَأْتُهُ عَلَيْهِ فِي السِّرَاجِ فِي الْمَسْجِدِ فَإِذَا خَطٌّ مُسْتَوٍ لَيْسَ حَرْفٌ مُلْتَصِقاً بِحَرْفٍ وَ إِذَا الْخَاتَمُ مُسْتَوٍ لَيْسَ بِمَقْلُوبٍ فَقَالَ لِيَ الرَّجُلُ عُدْ إِلَيَّ غَداً حَتَّى أَكْتُبَ جَوَابَ الْكِتَابِ فَغَدَوْتُ فَكَتَبَ الْجَوَابَ فَجِئْتُ بِهِ إِلَيْهِ فَقَالَ أَ لَيْسَ قَدْ وَجَدْتَ الرَّجُلَ حَيْثُ قُلْتُ لَكَ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَحْسَنْتَ (۱).

**[ترجمه]خرایج: احمد بن هارون می گوید: من در سایبان حیاط مشغول درس دادن یکی از غلامانش بودم. ناگهان حضرت ابو الحسن علیه السلام در حالی که سوار بر اسب بود وارد شد. ما از جای حرکت کردیم تا خدمتش برسیم. آن جناب پیاده شد و عنان اسب خود را به یکی از طنابهای سایبان بست و آنگاه وارد شد و با ما نشست. به من فرمود: چه وقت تصمیم داری به مدینه برگردی؟ گفتم: امشب. فرمود: پس نامه ای می نویسم می دهی به فلان تاجر، عرض کردم: بسیار خوب .

فرمود: غلام! دوات و کاغذ بیاور! غلام خارج شد تا از خانه دیگری کاغذ و دوات بیاورد. همین که او رفت صدای شیهه اسب بلند شد و دم می زد. به زبان فارسی به او فرمود: این ناراحتی برای چیست؟ باز شیهه کشید و دست بر زمین می زد. به فارسی فرمود: عنان خود را باز کن، برو یک طرف باغ بول کن و فضله بینداز و برگرد همین جا بایست. اسب سر بلند نمود و عنان را خارج کرد. بعد رفت به طرف دیگر باغ به طوری که از نظر ما پنهان شد. آنجا بول و فضله کرد و به جای خود برگشت.

چنان این جریان مرا تحت تأثیر قرار داد که خدا می داند. شیطان در دلم وسوسه می کرد. حضرت فرمود: احمد، مبادا از آنچه دیدی تعجب کنی! خداوند به محمّد و آل محمّد صلی الله علیه و آله بیشتر از آنچه به داود و آل داود داده است کرامت فرموده. گفتم: فرزند پیامبر صلی اللَّه علیه و آله صحیح می فرماید. پرسیدم: اسب به شما چه گفت و چه به او فرمودید؟ جواب داد: اسب به من گفت: حرکت کنید سوار شوید و به خانه برگردید تا من وظیفه خود را انجام داده باشم، گفتم: چرا ناراحتی؟ گفت: خسته شده ام. گفتم: من می خواهم نامه ای به مدینه بنویسم. وقتی تمام شد بر تو سوار می شوم. گفت: من می خواهم بول کنم و فضله بیندازم و نمی خواهم این کار را در مقابل شما انجام دهم. گفتم: برو به یک طرف باغ، هر کار مایلی بکن بعد به محل خود برگرد. آنچه مشاهده کردی را انجام داد.

در این موقع غلام دوات و کاغذ آورد و خورشید غروب کرده بود. شروع به نوشتن نامه کرد تا هوا تاریک شد به طوری که دیگر من نوشته ها را نمی دیدم. من فکر کردم ایشان هم مثل من نمی بینند. به آن پسرک گفتم: برو از خانه شمعی بیاور تا مولایت ببیند چه می نویسد. غلام رفت. امام علیه السّلام فرمود: احتیاجی به شمع نیست.

نامه مفصلی نوشت که تا از بین رفتن شفق آسمان به طول انجامید. بعد نامه را در هم پیچید و به غلام داد و فرمود: این را آماده کن. غلام داخل حیاط شد تا نامه را درست کند، بعد برگشت و در اختیار امام علیه السّلام گذاشت تا بر آن مهر بزند. آن جناب مهر زد بی آنکه توجه کند مهر راسته است، یا چپه و به من داد، از جای حرکت کردم تا بروم. به دلم گذشت تا از حیاط خارج نشده ام و پیش از آنکه به مدینه برسم نماز بخوانم. در این موقع رو به من نموده و فرمود احمد! نماز مغرب و عشا را در مسجد پیامبر اکرم صلی اللَّه علیه و آله بخوان و آن مرد را که برایش نامه نوشته‌ام در همان جا جستجو کن. ان شاء اللَّه او را خواهید یافت.

از جای حرکت کردم و با عجله به جانب مسجد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رفتم. اذان نماز عشا را گفته بودند. من اول

نمـاز مغرب را خوانـدم و پس از آن نماز عشایم را با آنها خوانـدم، همان جا که فرموده بود به جسـتجوی آن مرد شـدم و او را یافتم و نامه را دادم. گرفت و مهر از آن برداشت. پاره کرد تا بخوانـد ولی نتوانست بخوانـد و چراغ خواست! من نامه را گرفتم و در نـور چراغ برایش خوانـدم. دیـدم خـط هـای نـامه کاملاـ درسـت است و هیـچ کلمه ای به کلمه دیگر نچسبیـده و مهر نیز درست خورده. آن مرد گفت: فردا بیا تا جواب نامه را بنویسم. فردا آمـدم، جواب نامه را گرفته خدمت امام آوردم، فرمود: آن مرد را همان جا که گفتم پیدا نکردی؟ گفتم: چرا. فرمود: احسنت! - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۱۰ -

**[ترجمه]

«۴۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ قَالَ: قَالَ لِی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَسْأَلَ مَسْأَلَهً فَاکْتُبْهَا وَ ضَعِ الْکِتَابَ تَحْتَ مُصَلَّاکَ وَ دَعْهُ سَاعَهً ثُمَّ أَخْرِجْهُ وَ انْظُرْ قَالَ فَفَعَلْتُ فَوَجَدْتُ جَوَابَ مَا سَأَلْتُ عَنْهُ مُوَقَّعاً فِیهِ.

**[ترجمه]خرایـج: محمّد بن فرج می گوید: حضـرت هادی علیه السـلام به من فرمود: هر وقت مسأله ای داشتی آن را در نامه ای بنویس و نامه را زیر جانماز خود بگذار و پس از یک ساعت بردار! جواب مسأله را خواهی دید، گفت همین کار را کردم، دیدم جواب سؤالم در همان نامه نوشته شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۱۹ -

**[ترجمه]

«۴۲»

أَقُولُ، رَوَی السَّیِّدُ بْنُ طَاوُسٍ فِی کَشْفِ الْمَحَجَّهِ بِإِسْنَادِهِ مِنْ کِتَابِ الرَّسَائِلِ لِلْکُلَیْنِیِّ عَمَّنْ سَمَّاهُ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السـلام أَنَّ الرَّجُلَ یُحِبُّ أَنْ یُفْضِیَ إِلَی إِمَامِهِ مَا یُحِبُّ أَنْ یُفْضِیَ إِلَی رَبِّهِ قَالَ فَکَتَبَ إِنْ کَانَ لَکَ حَاجَهٌ فَحَرِّکْ شَفَتَیْکَ فَإِنَّ الْجَوَابَ یَأْتِیکَ.

**[ترجمه]سـید بن طاوس در کشف المحجه به اسناد خود از کتاب رسائل کلینی از همان کسی که او نام برده که من نامه ای برای حضـرت هادی علیه السـلام نوشـتم، به این مضـمون نقل می کند که شخص میل دارد درخواستی که از خدا می نماید از امامش بکند. در جواب نوشت اگر حاجتی داشتی لب های خود را حرکت بده، جواب را خواهی یافت.

**[ترجمه]

«۴۳»

یـج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الطَّبَرِیِّ قَالَ: تَمَنَّیْتُ أَنْ یَکُونَ لِی خَاتَمٌ مِنْ عِنْدِهِ علیه السـلام فَجَاءَنِی نَصْرٌ الْخَادِمُ بِدِرْهَمَیْنِ فَصُغْتُ خَاتَماً فَدَخَلْتُ عَلَی قَوْمٍ یَشْرَبُونَ الْخَمْرَ فَتَعَلَّقُوا بِی حَتَّی شَرِبْتُ قَدَحاً أَوْ قَدَحَیْنِ فَکَانَ الْخَاتَمُ ضَیِّقاً فِی إِصْبَعِی لَا یُمْکِنُنِی إِدَارَتُهُ لِلْوُضُوءِ فَأَصْبَحْتُ وَ قَدِ افْتَقَدْتُهُ فَتُبْتُ إِلَی اللَّهِ.

**[ترجمه]خرایج: ابو محمّد طبری می گوید: آرزو داشتم انگشتری از امام علیه السّلام داشته باشم. نصر خادم دو درهم برایم آورد و همان را انگشتر ساختم. گذارم به چند نفر افتاد که مشغول شرب خمر بودند. آنقدر اصرار کردند تا من یک یا دو جام نوشیدم. انگشتر برای انگشتم آنقدر تنگ بود که برای وضو نمی توانستم آن را بچرخانم. صبح دیدم انگشتر نیست، از گناهی که کرده بودم توبه کردم. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۱۳ -

**[ترجمه]

«۴۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ: أَنَّ الْمُتَوَكِّلَ أَوِ الْوَاثِقَ أَوْ غَيْرَهُمَا أَمَرَ الْعَسْكَرَ(۲)

وَ هُمْ تِسْعُونَ أَلْفَ فَارِسٍ مِنَ الْأَتْرَاكِ السَّاكِنِينَ بِسُرَّ مَنْ رَأَى أَنْ يَمْلَأَ كُلُّ وَاحِدٍ مِخْلَاةَ فَرَسِهِ مِنَ الطِّينِ الْأَحْمَرِ وَ يَجْعَلُوا بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فِي وَسَطِ تُرْبَةٍ وَاسِعَةٍ هُنَاكَ فَفَعَلُوا فَلَمَّا صَارَ مِثْلَ جَبَلٍ عَظِيمٍ وَ اسْمُهُ تَلُّ الْمَخَالِي (۳)

صَعِدَ فَوْقَهُ وَ اسْتَدْعَى أَبَا الْحَسَنِ وَ اسْتَصْعَدَهُ وَ قَالَ اسْتَحْضَرْتُكَ لِنَظَارَةِ خُيُولِي وَ قَدْ كَانَ أَمَرَهُمْ أَنْ يَلْبَسُوا التَّجَافِيفَ وَ يَحْمِلُوا الْأَسْلِحَةَ وَ قَدْ عَرَضُوا بِأَحْسَنِ زِينَةٍ وَ أَتَمِّ عُدَّةٍ وَ أَعْظَمِ هَيْبَةٍ

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۱.

۲- ۲. فی المصدر المطبوع: أن المتوكل قتل الواثق و أمر العسكر إلخ.

۳- ۳. المخالی جمع المخلاه و هی ما يجعل فيه العلف و يعلق فی عنق الدابّه لتعتلفه.

وَ كَانَ غَرَضُهُ أَنْ يَكْسِرَ قَلْبَ كُلِّ مَنْ يَخْرُجُ عَلَيْهِ وَ كَانَ خَوْفُهُ مِنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَنْ یَأْمُرَ أَحَداً مِنْ أَهْلِ بَیْتِهِ أَنْ یَخْرُجَ عَلَی الْخَلِیفَهِ.

فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ هَلْ أَعْرِضُ عَلَیْکَ عَسْکَرِی قَالَ نَعَمْ فَدَعَا اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَإِذَا بَیْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ مِنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ مَلَائِکَهٌ مُدَجَّجُونَ فَغُشِیَ عَلَی الْخَلِیفَهِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام نَحْنُ لَا نُنَاقِشُکُمْ فِی الدُّنْیَا نَحْنُ مُشْتَغِلُونَ بِأَمْرِ الْآخِرَهِ فَلَا عَلَیْکَ شَیْ ءٌ مِمَّا تَظُنُّ.

**[ترجمه]خرایج: روایت شده که متوکل یا واثق یا غیر این دو، به سپاهیانی که تعداد آنها نود هزار سواره از ترک های ساکن سامرا بودند دستور داد، هر کدام توبره اسب خود را از خاک قرمز پر کنند و بیاورند در وسط بیابانی روی هم بریزند؛ این کار را کردند.

وقتی مثل یک تپه بلند شد، نام آن را تل المخالی نامید. بالای تپه رفت و حضرت هادی علیه السلام را نیز خواست. به آن جناب گفت: شما را خواستم تا تعداد سپاه مرا مشاهده کنی. او دستور داده بود، سپاهیان غرق در اسلحه، با کلاهخود و زره، به عالی ترین صورت و با کمال هیبت و اهمیت از کنار تپه عبور کنند و منظورش ترسانیدن کسانی بود که احتمال می داد بر او بشورند. از همه بیشتر از امام هادی علیه السّلام ترس داشت که مبادا یکی از خویشاوندان را امر کند که بر او قیام نمایند.

امام ابو الحسن هادی علیه السّلام فرمود: میل داری من هم سپاه خود را به تو نشان دهم؟ گفت: آری. امام علیه السّلام دعا کرد؛ ناگهان متوکل دید، در میان آسمان و زمین، از مشرق تا مغرب، فوج هایی از ملائکه غرق در سلاح پر کرده اند. بر روی زمین افتاد و بیهوش شد! وقتی به هوش آمد، امام علیه السّلام فرمود: ما در دنیا با تو سر ستیز نداریم. ما مشغول به امر آخرت هستیم. از گمانی که برایت پیدا شده نترس. -. الخرائج و الجرائح ۱: ۴۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

التجافیف جمع التجفاف بالکسر و هو آله للحرب یلبسه الفرس و الإنسان لیقیه فی الحرب و مدججون بتشدید الجیم المفتوحه یقال فلان مدجج أی شاک فی السلاح.

**[ترجمه]تجافیف جمع تجفاف به کسر تاء است و آن ابزاری جنگی است که اسب و مرد جنگی آن را می پوشد تا در جنگ از او محافظت کند. مدّجون به تشدید جیم و مفتوح، یعنی غرق در سلاح .

**[ترجمه]

«۴۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی أَبُو مُحَمَّدٍ الْبَصْرِیُّ عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ خَالِ شِبْلٍ کَاتِبِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ کُنَّا أَجْرَیْنَا ذِکْرَ أَبِی

الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ لِی: یَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَمْ أَکُنْ فِی شَیْ ءٍ مِنْ هَذَا الْأَمْرِ وَ کُنْتُ أَعِیبُ عَلَی أَخِی وَ عَلَی أَهْلِ هَذَا الْقَوْلِ عَیْباً شَدِیداً بِالذَّمِّ وَ الشَّتْمِ إِلَی أَنْ کُنْتُ فِی الْوَفْدِ الَّذِینَ أَوْفَدَ الْمُتَوَکِّلُ إِلَی الْمَدِینَهِ فِی إِحْضَارِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَخَرَجْنَا إِلَی الْمَدِینَهِ فَلَمَّا خَرَجَ وَ صِرْنَا فِی بَعْضِ الطَّرِیقِ وَ طَوَیْنَا الْمَنْزِلَ وَ کَانَ مَنْزِلًا صَائِفاً شَدِیدَ الْحَرِّ فَسَأَلْنَاهُ أَنْ یَنْزِلَ فَقَالَ لَا فَخَرَجْنَا وَ لَمْ نَطْعَمْ وَ لَمْ نَشْرَبْ فَلَمَّا اشْتَدَّ الْحَرُّ وَ الْجُوعُ وَ الْعَطَشُ فَبَیْنَمَا وَ نَحْنُ إِذْ ذَلِکَ فِی أَرْضٍ مَلْسَاءَ لَا نَرَی شَیْئاً وَ لَا ظِلَّ وَ لَا مَاءَ نَسْتَرِیحُ فَجَعَلْنَا نُشْخِصُ بِأَبْصَارِنَا نَحْوَهُ قَالَ وَ مَا لَکُمْ أَحْسَبُکُمْ جِیَاعاً وَ قَدْ عَطِشْتُمْ فَقُلْنَا- إِی وَ اللَّهِ یَا سَیِّدَنَا قَدْ عَیِینَا قَالَ عَرِّسُوا وَ کُلُوا وَ اشْرَبُوا فَتَعَجَّبْتُ مِنْ قَوْلِهِ وَ نَحْنُ فِی صَحْرَاءَ مَلْسَاءَ لَا نَرَی فِیهَا شَیْئاً نَسْتَرِیحُ إِلَیْهِ وَ لَا نَرَی مَاءً وَ لَا ظِلًّا فَقَالَ مَا لَکُمْ عَرِّسُوا فَابْتَدَرْتُ إِلَی الْقِطَارِ لِأُنِیخَ ثُمَّ الْتَفَتُّ وَ إِذَا أَنَا بِشَجَرَتَیْنِ عَظِیمَتَیْنِ تَسْتَظِلُّ تَحْتَهُمَا عَالَمٌ مِنَ النَّاسِ وَ إِنِّی لَأَعْرِفُ مَوْضِعَهُمَا إِنَّهُ أَرْضٌ بَرَاحٌ قَفْرَاءُ وَ إِذَا بِعَیْنٍ تَسِیحُ عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ أَعْذَبِ مَاءٍ وَ أَبْرَدِهِ فَنَزَلْنَا وَ أَکَلْنَا وَ شَرِبْنَا وَ اسْتَرَحْنَا وَ إِنَّ فِینَا مَنْ سَلَکَ ذَلِکَ الطَّرِیقَ مِرَاراً

ص: ۱۵۶

فَوَقَعَ فِی قَلْبِی ذَلِکَ الْوَقْتَ أَعَاجِیبُ وَ جَعَلْتُ أُحِدُّ النَّظَرَ إِلَیْهِ أَتَأَمَّلُهُ طَوِیلًا وَ إِذَا نَظَرْتُ إِلَیْهِ تَبَسَّمَ وَ زَوَی وَجْهَهُ عَنِّی فَقُلْتُ فِی نَفْسِی وَ اللَّهِ لَأَعْرِفَنَّ هَذَا کَیْفَ هُوَ فَأَتَیْتُ مِنْ وَرَاءِ الشَّجَرَهِ فَدَفَنْتُ سَیْفِی وَ وَضَعْتُ عَلَیْهِ حَجَرَیْنِ وَ تَغَوَّطْتُ فِی ذَلِکَ الْمَوْضِعِ وَ تَهَیَّأْتُ لِلصَّلَاهِ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام اسْتَرَحْتُمْ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ فَارْتَحِلُوا عَلَی اسْمِ اللَّهِ فَارْتَحَلْنَا فَلَمَّا أَنْ سِرْنَا سَاعَهً رَجَعْتُ عَلَی الْأَثَرِ فَأَتَیْتُ الْمَوْضِعَ فَوَجَدْتُ الْأَثَرَ وَ السَّیْفَ کَمَا وَضَعْتُ وَ الْعَلَامَهَ وَ کَأَنَّ اللَّهَ لَمْ یَخْلُقْ ثَمَّ شَجَرَهً وَ لَا مَاءً وَ لَا ظِلَالًا وَ لَا بَلَلًا فَتَعَجَّبْتُ مِنْ ذَلِکَ وَ رَفَعْتُ یَدِی إِلَی السَّمَاءِ فَسَأَلْتُ اللَّهَ الثَّبَاتَ عَلَی الْمَحَبَّهِ وَ الْإِیمَانِ بِهِ وَ الْمَعْرِفَهِ مِنْهُ وَ أَخَذْتُ الْأَثَرَ فَلَحِقْتُ الْقَوْمَ فَالْتَفَتَ إِلَیَّ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ قَالَ یَا أَبَا الْعَبَّاسِ فَعَلْتَهَا قُلْتُ نَعَمْ یَا سَیِّدِی لَقَدْ کُنْتُ شَاکّاً وَ أَصْبَحْتُ أَنَا عِنْدَ نَفْسِی مِنْ أَغْنَی النَّاسِ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ فَقَالَ هُوَ کَذَلِکَ هُمْ مَعْدُودُونَ مَعْلُومُونَ لَا یَزِیدُ رَجُلٌ وَ لَا یَنْقُصُ (۱).

**[ترجمه]خرایج: ابو محمّد بصری از ابو العباس خالوی شبل منشی ابراهیم بن محمّد نقل کرد و گفت: صحبت از ابو الحسن حضرت هادی علیه السلام به میان آمد. به من گفت: یا ابا محمّد! من پیش از این معتقد به امامت ایشان نبودم و بر برادر خود نیز در این مورد خرده می گرفتم و همیشه طرفداران این خانواده را سخت مورد اعتراض قرار می دادم، به طوری که آنها را دشنام می دادم تا بالاخره جزء مأمورینی قرار گرفتم که متوکل برای آوردن حضرت هادی علیه السلام به مدینه فرستاد. ما به سمت مدینه رفتیم.

امام علیه السّلام با ما از مدینه خارج شد. در بین راه از منزلی گذشتم؛ هوا بسیار گرم بود. تقاضا کردیم همین جا فرود آید؛ فرمود: نه. از آن منزل گذشتیم بدون اینکه غذا و آبی بخوریم. همین که شدت گرسنگی و تشنگی به ما فشار آورد، به سرزمین خشک و بدون گیاهی رسیدیم که نه آبی و نه سایه ای برای استراحت وجود داشت. چشم به آن جناب دوختیم. حضرت رو به ما کرده و فرمود: چه شده؟ به نظر گرسنه و تشنه هستید. عرض کردیم: آری به خدا سوگند آقای ما! خیلی خسته شده ایم. فرمود: پیاده شوید، غذا بخورید و آب بیاشامید.

از سخن ایشان در تعجب شدیم که در این سرزمین خشک بدون آب و سایبان که جای استراحت وجود ندارد! (چگونه استراحت کنیم)؟ فرمود: چرا پایین نمی آئید؟ من پیش رفتم تا قطار شتر را بخوابانم، ناگهان چشمم به دو درخت بزرگ افتاد که گروه زیادی می توانستند زیر آن دو درخت استراحت کنند. من آن محل را دیده بودم که سرزمینی خشک و بدون گیاه بود. چشمه ای دیدم می جوشد و آبش روی زمین جاری است و هر چه بخواهی خوشگوار و سرد بود.

پیاده شدیم و غذا خوردیم و آب آشامیدیم و به استراحت پرداختیم. بعضی از ما چند مرتبه این راه طی کرده بودند؛ افکار زیادی در دلم می گذشت، با دقت چشم به آن جناب دوخته بودم؛ به من نگاهی نموده لبخندی زد و صورت خود را برگردانید.

با خود گفتم: باید راجع به این جریان تحقیق کنم. پشت درخت رفتم و شمشیر خود را دفن کردم و دو سنگ بالای آن نهادم. همان جا قضای حاجت کردم و آماده نماز گردیدم؛ امام ابو الحسن علیه السّلام فرمود: استراحت کردید؟ گفتیم: آری! فرمود: به نام خدا حرکت کنید. ما حرکت کردیم.

مقداری که راه طی شد من به عقب برگشتم و به همان محل رسیدم. علامت ها را دیدم و شمشیر خود را برداشتم ولی خدا!

در آن محل نه درختی خلق کرده بود و نه آب و نه سایبانی، بسیار در شگفت شدم. دست به سوی آسمان برداشته از خدا خواستم مرا بر محبت این خانواده و معرفت و ایمان استوار بدارد. به دنبال قافله آمدم تا به آنها رسیدم.

حضرت ابو الحسن علیه السلام رو به من نمود و فرمود: یا ابا العباس! بالاخره کار خود را کردی؟ عرض کردم: آری سرورم، من در تردید بودم، اکنون به نظر خود از بی نیازترین مردم در دنیا و آخرت هستم. فرمود: صحیح است. شیعیان گروهی معدودند و معلوم است کیانند. یک نفر بر ایشان اضافه نمی شود و از آنها کم نمی گردد. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۱۷ -

**[ترجمه]

بیان

هم معدودون أی الشیعه و أنت کنت منهم.

**[ترجمه]عبارت هم معدودون یعنی شیعیان معدودند و تو هم از آنهایی.

**[ترجمه]

«۴۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَسْکَرِ علیه السلام فَقَالَ لِی کَلِّمْ هَذَا الْغُلَامَ بِالْفَارِسِیَّهِ فَإِنَّهُ زَعَمَ أَنَّهُ یُحَسِّنُهَا فَقُلْتُ لِلْخَادِمِ زانوی تو چیست فَلَمْ یُجِبْ فَقَالَ لَهُ یَسْأَلُکَ وَ یَقُولُ رُکْبَتُکَ مَا هِیَ (۲).

**[ترجمه]خرایج: داود بن قاسم می گوید: خدمت حضرت ابو الحسن هادی علیه السّلام بودم. فرمود با این غلام به فارسی صحبت کن! او خیال می کند فارسی را خوب می داند. به غلام گفتم: زانوی تو چیست؟ جواب نداد. امام علیه السّلام به عربی فرمود: می پرسد زانوی تو چیست؟ - . الخرائج و الجرائح ۲: ۷۵۷ -

**[ترجمه]

«۴۷»

مصبا، [المصباحین] قب، [المناقب] لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِیُّ الْعُرَیْضِیُ (۳) قَالَ: رَکِبَ أَبِی وَ عُمُومَتِی إِلَی أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ قَدِ اخْتَلَفُوا فِی الْأَرْبَعَهِ أَیَّامِ الَّتِی تُصَامُ فِی السَّنَهِ وَ هُوَ مُقِیمٌ بِصَرْیَا قَبْلَ مَصِیرِهِ إِلَی سُرَّ مَنْ رَأَی فَقَالَ جِئْتُمْ تَسْأَلُونِّی عَنِ الْأَیَّامِ الَّتِی تُصَامُ فِی السَّنَهِ فَقَالُوا مَا جِئْنَا إِلَّا لِهَذَا فَقَالَ الْیَوْمُ

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۲.

۲- ۲. لم نجده فی مختار الخرائج و رواه الصفار فی البصائر ص ۳۳۸.

۳- ۳. العریضیّ- نسبه الی عریض و هو قریه علی أربعه أمیال من المدینه.

السَّابِعَ عَشَرَ مِنْ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِی وُلِدَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْيَوْمُ السَّابِعُ وَ الْعِشْرُونَ مِنْ رَجَبٍ وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِی بُعِثَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْيَوْمُ الْخَامِسُ وَ الْعِشْرُونَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِی دُحِيَتْ فِيهِ الْأَرْضُ وَ الْيَوْمُ الثَّامِنَ عَشَرَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ هُوَ يَوْمُ الْغَدِيرِ(۱).

**[ترجمه]مصباح كفعمى: اسحاق بن عبد اللَّه علوى عريضى (عريض دهى است در چهار ميلى مدينه) گفت: پدرم با عموهايم سوار شده خدمت حضرت على بن محمّد عليهما السلام رسيدند و در آن چهار روزى كه در سال روزه (مستحبى) گرفته مى شود اختلاف داشتند در آن موقع امام عليه السّلام در صريا ساكن بود و هنوز به سامرا نرفته بود. فرمود: آمده ايد سؤال كنيد از روزهايى كه در سال روزه گرفته مى شود؟عرض كردند: فقط براى همين آمده بوديم! فرمود: روز هفدهم ربيع الاول كه روزى است كه پيامبر اكرم صلی الله علیه و آله متولد شده و روز بيست و هفتم رجب، روزى كه پيامبر اكرم صلی الله علیه و آله به نبوت مبعوث گرديد و روز بيست و پنجم ذى قعده كه روز گسترده شدن زمين است و روز هجدهم ذيحجه كه روز عيد غدير است. - . مناقب آل ابى طالب ۴ : ۴۱۷ -

**[ترجمه]

«۴۸»

عم، [إعلام الورى](۲)

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِ (۳)

عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ خَيْرَانَ الْأَسْبَاطِيِّ قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَبِی الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام الْمَدِينَهَ فَقَالَ لِی مَا خَبَرُ الْوَاثِقِ عِنْدَكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ خَلَّفْتُهُ فِی عَافِيَهٍ أَنَا مِنْ أَقْرَبِ النَّاسِ عَهْداً بِهِ عَهْدِی بِهِ مُنْذُ عَشَرَهِ أَيَّامٍ فَقَالَ لِی إِنَّ أَهْلَ الْمَدِينَهِ يَقُولُونَ إِنَّهُ مَاتَ فَلَمَّا قَالَ إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ إِنَّهُ مَاتَ عَلِمْتُ أَنَّهُ يَعْنِی نَفْسَهُ ثُمَّ قَالَ لِی مَا فَعَلَ جَعْفَرٌ قُلْتُ تَرَكْتُهُ أَسْوَأَ النَّاسِ حَالًا فِی السِّجْنِ قَالَ فَقَالَ لِی إِنَّهُ صَاحِبُ الْأَمْرِ ثُمَّ قَالَ مَا فَعَلَ ابْنُ الزَّيَّاتِ قُلْتُ النَّاسُ مَعَهُ وَ الْأَمْرُ أَمْرُهُ فَقَالَ أَمَا إِنَّهُ شُؤْمٌ عَلَيْهِ قَالَ ثُمَّ إِنَّهُ سَكَتَ وَ قَالَ لَا بُدَّ أَنْ يَجْرِیَ مَقَادِيرُ اللَّهِ وَ أَحْكَامُهُ يَا خَيْرَانُ مَاتَ الْوَاثِقُ وَ قَدْ قَعَدَ الْمُتَوَكِّلُ جَعْفَرٌ وَ قَدْ قُتِلَ ابْنُ الزَّيَّاتِ قُلْتُ مَتَى جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ بَعْدَ خُرُوجِكَ بِسِتَّهِ أَيَّامٍ (۴).

**[ترجمه]اعلام الورى و ارشاد: خيران اسباطى مى گويد: خدمت حضرت ابو الحسن على بن محمّد عليهما السلام در مدينه رسيدم. فرمود: از واثق چه خبر دارى؟ گفتم: فدايت شوم، وقتى آمدم صحيح و سالم بود و من به تازگى او را ديده ام و اكنون از ملاقاتم با او ده روز مى گذرد. فرمود: اهل مدينه مى گويند مرده است. وقتى فرمود: مردم مى گويند مرده است، فهميدم منظورش از مردم خود آن جناب است. بعد فرمود: جعفر چه مى كند (منظور امام متوكل بود)؟ گفتم: او بسيار ناراحت بود. وقتى من آمدم به دستور واثق در زندان به سر مى برد. امام عليه السّلام فرمود: اكنون او زمامدار و فرمانروا است. باز پرسيد: ابن زيات چگونه بود؟ گفتم: مردم با او بودند و دستور، دستور اوست. فرمود: اوضاعش از هم پاشيد و بسيار كارش خراب شد.

در این موقع سکوت نموده و بعد فرمود: باید بالاخره مقدرات خدای متعال و احکامش انجام یابد؛ خیران! واثق از دنیا رفت. جعفر متوکل به جای او نشست و ابن زیات کشته شد! پرسیدم: چه وقت؟ فرمود: شش روز پس از خارج شدن تو. - . اعلام الوری: ۳۴۱، ارشاد: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۴۹»

کا، [الکافی] الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْحُسَیْنِیُّ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ یَاسِرٍ قَالَ: کَانَ الْمُتَوَکِّلُ یَقُولُ وَیْحَکُمْ قَدْ أَعْیَانِی أَمْرُ ابْنِ الرِّضَا وَ جَهَدْتُ أَنْ یَشْرَبَ مَعِی وَ یُنَادِمَنِی فَامْتَنَعَ وَ جَهَدْتُ أَنْ آخُذَ فُرْصَةً فِی هَذَا الْمَعْنَی فَلَمْ أَجِدْهَا فَقَالُوا لَهُ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ مِنِ ابْنِ الرِّضَا مَا تُرِیدُهُ فِی هَذِهِ الْحَالَهِ فَهَذَا أَخُوهُ مُوسَی قَصَّافٌ عَزَّافٌ-(۵) یَأْکُلُ

ص: ۱۵۸

۱- ۱. راجع مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۷.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۴۱.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۴۹۸.

۴- ۴. الإرشاد ص ۳۰۹.

۵- ۵. أی مقیم فی الاکل و الشرب لعاب بالملاهی کالعود و الطنبور، و قد کان رحمه اللّه کذلک کان یکنی بأبی جعفر و یلقب بالمبرقع لانه کان أرخی علی وجهه برقعا و هو أول من جاء الی قم من السادات الرضویه، خرج من الکوفه فی سنه ۲۵۶ و جاء الی قم و استقر بها و لم ینتقل منها حتّی مات بها لیله الاربعاء آخر ربیع الآخر فی الیوم الثانی و العشرین سنه ۲۹۶ و دفن بالدار المعروفه بدار محمّد بن الحسن بن أبی خالد الأشعریّ الملقب بشنبوله بعد أن صلی علیه أمیر قم العباس بن عمر و الغنوی، و من بعده ماتت بریهه زوجته فدفنت بجنب قبر زوجها. و قد مر فی ص ۳ و ۴ من هذا المجلد ما ینفع فی هذا المقام.

وَ يَشْـرَبُ وَ يَتَعَشَّقُ قَالَ ابْعَثُوا إِلَيْهِ وَ جِيئُوا بِهِ حَتَّى نُمَوِّهَ بِهِ عَلَى النَّاسِ وَ نَقُولَ ابْنُ الرِّضَا فَكَتَبَ إِلَيْهِ وَ أَشْخِصَ مُكَرَّماً وَ تَلَقَّاهُ جَمِيعُ بَنِي هَاشِمٍ وَ الْقُوَّادُ وَ النَّاسُ عَلَى أَنَّهُ إِذَا وَافَى أَقْطَعَهُ قَطِيعَةً وَ بَنَى لَهُ فِيهَا وَ حَوَّلَ الْخَمَّارِينَ وَ الْقِيَانَ إِلَيْهِ وَ وَصَلَهُ وَ بَرَّهُ وَ

جَعَلَ لَهُ مَنْزِلًا سَرِيّاً حَتَّى يَزُورَهُ هُوَ فِيهِ فَلَمَّا وَافَى مُوسَى تَلَقَّاهُ أَبُو الْحَسَنِ فِي قَنْطَرَهِ وَصِيفٍ وَ هُوَ مَوْضِعٌ يَتَلَقَّى فِيهِ الْقَادِمُونَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَ وَفَّاهُ حَقَّهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ قَدْ أَحْضَرَكَ لِيَهْتِكَكَ وَ يَضَعَ مِنْكَ فَلَا تُقِرَّ لَهُ أَنَّكَ شَرِبْتَ نَبِيذاً قَطُّ فَقَالَ لَهُ مُوسَى فَإِذَا كَانَ دَعَانِي لِهَذَا فَمَا حِيلَتِي قَالَ فَلَا تَضَعْ مِنْ قَدْرِكَ وَ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّمَا أَرَادَ هَتْكَكَ فَأَبَى عَلَيْهِ فَكَرَّرَ عَلَيْهِ الْقَوْلَ وَ الْوَعْظَ وَ هُوَ مُقِيمٌ عَلَى خِلَافِهِ فَلَمَّا رَأَى أَنَّهُ لَا يُجِيبُ قَالَ أَمَا إِنَّ هَذَا مَجْلِسٌ لَا تَجْتَمِعُ أَنْتَ وَ هُوَ عَلَيْهِ أَبَداً فَأَقَامَ مُوسَى ثَلَاثَ سِنِينَ يُبَكِّرُ كُلَّ يَوْمٍ فَيُقَالُ قَدْ تَشَاغَلَ الْيَوْمَ فَرُحْ (۱)

فَيَرُوحُ فَيُقَالُ قَدْ سَكِرَ فَبَكِّرْ فَيُبَكِّرُ فَيُقَالُ قَدْ شَرِبَ دَوَاءً(۲) فَمَا زَالَ عَلَى هَذَا

ص: ۱۵۹

۱- ۱. أمر من راح يروح: أي جاء بالعشى، و المعنى أنّه كان يجى ء الصبح فيقال له انه مشغول فيجى ء بالعصر مره اخرى، و هكذا فى كل يوم مرتين.

۲- ۲. قال الشيخ أبو نصر البخارى فى سر السلسله:(المطبوع بالنجف الأشرف ص ۴۱) و كان موسى المبرقع يلبس السواد، و اختص بخدمه المتوكل و منادمته، مع تحامل المتوكل على أمير المؤمنين علىّ بن أبى طالب و أولاده عليهم السلام. و قال أبو الفرج فى مقاتل الطالبيين: كان المتوكل شديد الوطأه على آل أبى طالب غليظا على جماعتهم، مهتما بأمورهم، شديد الغيظه و الحقد عليهم، و سوء الظنّ و التهمه لهم و اتفق له أن عبيد اللّه بن يحيى بن خاقان وزيره يسى ء الرأى فيهم، فحسن له القبيح فى معاملتهم، فبلغ فيهم ما لم يبلغه أحد من خلفاء بنى العباس قبله، و كان من ذلك ان كرب قبر الحسين- عليه السلام- و عفى آثاره، و وضع على سائر الطرق مسالح له لا يجدون احدا زاره الا اتوه به، فقتله او انهكه عقوبه.

ثَلَاثَ سِنِينَ حَتَّى قُتِلَ الْمُتَوَكِّلُ وَ لَمْ يَجْتَمِعْ مَعَهُ عَلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]کافی: یعقوب بن یاسر می گوید: متوکل بارها می گفت: در کار ابن الرضا (منظورش حضرت هادی علیه السلام است) حیران شده ام و مرا سخت ناراحت کرده، هر چه کوشش کردم شراب بخورد و با من هم پیاله شود نپذیرفت، خیلی مراقب بودم که فرصتی برای چنین کاری به دست آورم، ممکن نشد.

به او گفتند: اگر در مورد او چنین فرصتی را نتوانستی به چنگ آوری اهمیت ندارد! برادرش موسی شرابخوار معروفی است و از ساز و نواز خیلی خوشش می آید و به می گساری و عشق بازی شهرت دارد؛ او را از مدینه به اینجا بیاور! ما او را به مردم ابن الرضا معرفی می کنیم و مشهورش می نماییم.

متوکل از پی او فرستاد و با احترام وارد شد. تمام بنی هاشم و سرهنگان و سرلشکران به استقبالش رفتند. مردم با خود می گفتند، وقتی وارد شود متوکل دهی به او می بخشد و برایش ساختمانی می سازد و شراب فروشان و زنان نوازنده را به آن ناحیه منتقل می کند.

وقتی موسی وارد شد، حضرت هادی علیه السلام در سر پل معروف به وصیف با او روبرو گردید؛ آنجا محلی بود که استقبال کنندگان از مسافرین در آن محل جمع می شدند. سلام کرد و احترامش نمود و سپس به او گوشزد کرد که متوکل تو را خواسته تا از قدر و مقامت بکاهد و تو را بی ارزش نماید. مبادا پیش او اقرار کنی که شراب نوشیده ای. موسی گفت: در صورتی که او مرا برای همین کار خواسته باشد چه چاره‌ای دارم؟ فرمود: خود را بی ارزش نکن و چنین کاری را انجام نده، منظور او رسوا کردن تو است. هر چه امام علیه السّلام او را پند می داد و موعظه می کرد، موسی امتناع می ورزید و قبول نمی کرد! وقتی دید نمی پذیرد فرمود: این را بدان که تو با متوکل چنین مجلسی را نخواهید دید و به این آرزو هرگز نمی رسی.

او سه سال متوالی هر روز برای ملاقات متوکل می رفت، می گفتند: امروز مشغول است برو فردا بیا. فردا که می آمد می گفتند: حالا مست و مخمور است فردا صبح بیا! باز می آمد، جواب می دادند مریض است و دوا خورده حال ملاقات ندارد. پیوسته بدین حال بود تا سه سال. بالاخره متوکل کشته شد و او نتوانست یک جلسه با متوکل بنشیند. - . کافی ۱ : ۵۰۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله أعیانی أی أعجزنی و حیرنی و المراد بالشرب شرب الخمر و النبیذ و المنادمه المجالسه علی الشراب و کأن المراد هنا الحضور فی مجلس الشرب و إن لم یشرب و موسی هو المشهور بالمبرقع و قبره بقم معروف.

قال فی عمده الطالب و أما موسی المبرقع بن محمد الجواد و هو لأم ولد مات بقم و قبره بها و یقال لولده الرضویون و هم بقم إلا من شذ منهم إلی غیرها.

قال الحسن بن على القمى فى ترجمه تاريخ قم نقلا عن الرضائيه للحسين بن محمد بن نصر أول من انتقل من الكوفه إلى قم من السادات الرضويه كان أبا جعفر موسى بن محمد بن على الرضا عليهم السلام فى سنه ست و خمسين و مائتين و كان يسدل على وجهه برقعا دائما فأرسلت إليه العرب أن اخرج من مدينتنا و جوارنا فرفع البرقع عن وجهه فلم يعرفوه فانتقل عنهم إلى كاشان فأكرمه أحمد بن عبد العزيز بن دلف العجلى فرحب به و ألبسه خلاعا فاخره و أفراسا جيادا و وظفه فى كل سنه ألف مثقال من الذهب و فرسا مسرجا.

فدخل قم بعد خروج موسى منه أبو الصديم الحسين بن على بن آدم و رجل آخر من رؤساء العرب و أنبأهم على إخراجه فأرسلوا رؤساء العرب لطلب موسى و ردوه إلى قم و اعتذروا منه و أكرموه و اشتروا من مالهم له دارا و وهبوا له

۱- ۱. الكافى ج ۱ ص ۵۰۲، و تراه فى المناقب ج ۴ ص ۴۰۹ الإرشاد ص ۳۱۲ إعلام الورى ص ۳۴۵.

سهاما من قری هنبرد و أندریقان و کارچه و أعطوه عشرین ألف درهم و اشتری ضیاعا کثیره.

فأتته أخواته زینب و أم محمد و میمونه بنات الجواد علیه السلام و نزلن عنده فلما متن دفن عند فاطمه بنت موسی علیهما السلام و أقام موسی بقم حتی مات لیله الأربعاء لثمان لیال بقین من ربیع الآخر سنه ست و تسعین و مائتین و دفن فی داره و هو المشهد المعروف الیوم.

**[ترجمه]عبارت اعیانی یعنی مرا عاجز و متحیر ساخته و منظور از شرب، شرب خمر و نبیذ است. و منادمه همنشینی برای خوردن شراب را گویند و گویی مراد در اینجا حضور در مجلس شراب است اگر چه شراب هم نخورد؛ و موسی همان کسی است که مشهور به مبرقع بود و در قم دفن شده .

- در عمده الطالب می نویسد: موسی مبرقع پسر حضرت جواد علیه السلام از یک کنیز است که در قم از دنیا رفت و در همان جا دفن شد. فرزندان او مشهور به رضویون هستند که ساکن قم هستند مگر تعداد کمی که در جای دیگری ساکن هستند.

حسن بن علی قمی در ترجمه تاریخ قم از حسین بن محمّد بن نصر نقل می کند: اولین کسی که از سادات رضوی از کوفه به قم منتقل شد، ابو جعفر موسی بن محمّد بن علی بن موسی الرضا علیهم السّلام است که در سال ۲۵۶ هجری به قم آمد. او پیوسته بر روی صورت خود نقابی می افکند. اعراب به او پیغام دادند که از شهر ما خارج شو. نقاب از صورت برداشت ولی او را نشناختند. از آنجا به کاشان رفت. احمد بن عبد العزیز بن دلف عجلی خیلی او را احترام نمود و مقدمش را گرامی داشت و لباس های فاخر به او پوشانید و اسبهای عالی تقدیمش کرد و هر سال هزار مثقال طلا و یک اسب مجهز، برایش مقرری قرار داد.

پس از خارج شدن موسی از قم، ابو الصدیم حسین بن علی بن آدم و مرد دیگری از سران عرب وارد قم شدند. به آنها جریان خارج کردن موسی را اطلاع دادند. سران عرب از پی موسی فرستادند و او را به قم آورده پوزش خواستند و بسیار احترام نمودند و برایش خانه ای خریدند و چند سهم از قریه هنبرد و اندریقان و کارچه را به نام او کردند و بیست هزار درهم نیز پول نقد به او دادند که با آن پول چند باغ خرید.

خواهران موسی به نام زینب و ام محمّد و میمونه دختران حضرت جواد علیه السلام به قم آمدند و در نزد موسی ماندند. آنها را پس از فوت، کنار قبر حضرت معصومه فاطمه دختر موسی بن جعفر علیهما السّلام دفن کردند. موسی در قم بود تا اینکه در سال ۲۹۶ هشت روز به آخر ربیع الآخر، شب چهارشنبه از دنیا رفت و او را در خانه خودش دفن کردند و مزارش اکنون معروف است.

**[ترجمه]

«۵۰»

نجم، [کتاب النجوم] رُوِّینَا بِإِسْنَادِنَا إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ جَرِیرٍ الطَّبَرِیِّ بِإِسْنَادِهِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ بْنِ أَحْمَدَ

القهقلی الْکَاتِبُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی سَنَهَ ثَمَانٍ وَ ثَلَاثِینَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی قَالَ: کُنْتُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی أَسِیرُ فِی دَرْبِ الْحَصَا فَرَأَیْتُ یَزْدَادَ الطَّبِیبَ النَّصْرَانِیَّ تِلْمِیذَ بَخْتِیشُوعَ وَ هُوَ مُنْصَرِفٌ مِنْ دَارِ مُوسَی بْنِ بُغَا فَسَایَرَنِی وَ أَفْضَی الْحَدِیثَ إِلَی أَنْ قَالَ لِی أَ تَرَی هَذَا الْجِدَارَ تَدْرِی مَنْ صَاحِبُهُ قُلْتُ وَ مَنْ صَاحِبُهُ قَالَ هَذَا الْفَتَی الْعَلَوِیُّ الْحِجَازِیُّ یَعْنِی عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا علیهم السلام وَ کُنَّا نَسِیرُ فِی فِنَاءِ دَارِهِ قُلْتُ لِیَزْدَادَ نَعَمْ فَمَا شَأْنُهُ قَالَ إِنْ کَانَ مَخْلُوقٌ یَعْلَمُ الْغَیْبَ فَهُوَ قُلْتُ فَکَیْفَ ذَلِکَ قَالَ أُخْبِرُکَ عَنْهُ بِأُعْجُوبَهٍ لَنْ تَسْمَعَ (۱) بِمِثْلِهَا أَبَداً وَ لَا غَیْرُکَ مِنَ النَّاسِ وَ لَکِنْ لِیَ اللَّهُ عَلَیْکَ کَفِیلٌ وَ رَاعٍ أَنْ لَا تُحَدِّثَ بِهِ أَحَداً فَإِنِّی رَجُلٌ طَبِیبٌ وَ لِی مَعِیشَهٌ أَرْعَاهَا عِنْدَ السُّلْطَانِ وَ بَلَغَنِی أَنَّ الْخَلِیفَهَ اسْتَقْدَمَهُ مِنَ الْحِجَازِ فَرَقاً مِنْهُ لِئَلَّا یَنْصَرِفَ إِلَیْهِ وُجُوهُ النَّاسِ فَیَخْرُجَ هَذَا الْأَمْرُ عَنْهُمْ یَعْنِی بَنِی الْعَبَّاسِ قُلْتُ لَکَ عَلَیَّ ذَلِکَ فَحَدِّثْنِی بِهِ وَ لَیْسَ عَلَیْکَ بَأْسٌ إِنَّمَا أَنْتَ رَجُلٌ نَصْرَانِیٌّ لَا یَتَّهِمُکَ أَحَدٌ فِیمَا تُحَدِّثُ بِهِ عَنْ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ قَالَ نَعَمْ أُعْلِمُکَ أَنِّی لَقِیتُهُ مُنْذُ أَیَّامٍ وَ هُوَ عَلَی فَرَسٍ أَدْهَمَ وَ عَلَیْهِ ثِیَابٌ سُودٌ وَ عِمَامَهٌ سَوْدَاءُ وَ هُوَ أَسْوَدُ اللَّوْنِ فَلَمَّا بَصُرْتُ بِهِ وَقَفْتُ إِعْظَاماً لَهُ وَ قُلْتُ فِی نَفْسِی لَا وَ حَقِّ الْمَسِیحِ مَا خَرَجَتْ مِنْ فَمِی إِلَی أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ قُلْتُ فِی نَفْسِی ثِیَابٌ سَوْدَاءُ وَ دَابَّهٌ سَوْدَاءُ

۱- ۱. فی نسخه الکمبانیّ: لم أستمع، و هو تصحیف.

وَ رَجُلٌ أَسْوَدُ سَوَادٌ فِی سَوَادٍ فِی سَوَادٍ فَلَمَّا بَلَغَ إِلَیَّ نَظَرَ إِلَیَّ وَ أَحَدَّ النَّظَرَ وَ قَالَ قَلْبُکَ أَسْوَدُ مِمَّا تَرَی عَیْنَاکَ مِنْ سَوَادٍ فِی سَوَادٍ فِی سَوَادٍ قَالَ أَبِی رَحِمَهُ اللَّهُ فَقُلْتُ لَهُ أَجَلْ فَلَا تُحَدِّثْ بِهِ أَحَداً فَمَا صَنَعْتَ وَ مَا قُلْتَ لَهُ قَالَ أَسْقَطْتُ فِی یَدِی فَلَمْ أَحِرْ جَوَاباً قُلْتُ لَهُ فَمَا أَبْیَضَ قَلْبُکَ لِمَا شَاهَدْتَ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ قَالَ أَبِی فَلَمَّا اعْتَلَّ یَزْدَادُ بَعَثَ إِلَیَّ فَحَضَرْتُ عِنْدَهُ فَقَالَ إِنَّ قَلْبِی قَدِ ابْیَضَّ بَعْدَ سَوَادٍ فَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنَّ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ حَجَّهُ اللَّهِ عَلَی خَلْقِهِ وَ نَامُوسُهُ الْأَعْظَمُ ثُمَّ مَاتَ فِی مَرَضِهِ ذَلِکَ وَ حَضَرْتُ الصَّلَاهَ عَلَیْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ.

**[ترجمه]کتاب النجوم: ابو الحسن محمّد بن اسماعیل بن احمد کاتب در سر من رأی در سال ۳۳۸ گفت: پدرم نقل کرد که من در سامرا در درب الحصا قدم می زدم. یزداد پزشک نصرانی شاگرد بختیشوع را دیدم که از خانه موسی بن بغا خارج شد. با هم به راه افتادیم و مشغول صحبت شدیم تا اینکه او گفت: این دیوار را می بینی؟ می دانی صاحب این خانه کیست؟ به خانه‌ای که از کنارش می گذشتیم، اشاره کرد. گفتم: خانه مال کیست؟ گفت همان جوان علوی حجازی؛ منظورش علی بن محمّد بن رضا علیهم السّلام بود.

گفتم: بلی او را می شناسم. منظورت چیست؟ گفت: اگر کسی علم غیب در دنیا داشته باشد فقط او است! جریانی از او برایت نقل کنم که هرگز درباره کسی نشنیده ای و نه دیگری شنیده است، به شرط اینکه خدا را گواه بگیری که به هیچ کس باز گو نکنی؛ زیرا شغل من طبابت است و با سلطان رفت و آمد دارم و از آنجا زندگیم روبراه می شود. شنیده ام خلیفه او را از حجاز آورده، از ترس اینکه مبادا مردم اطرافش را بگیرند و خلافت از بنی عباس خارج شود. گفتم: قول می دهم که نگویم، با اینکه تو مردی نصرانی هستی و اگر چیزی از اینها نقل کنی مورد تهمت و سوء ظن قرار نخواهی گرفت. گفت: بسیار خوب برایت نقل می کنم.

گفت: چند روز پیش آن آقا را دیدم که سوار بر اسب سیاهی بود و لباسهای سیاه در تن داشت با عمامه ای سیاه. خودش نیز سیاه چهره بود. همین که چشمم به او افتاد به احترامش ایستادم، ولی در دلم - به طوری که به حقیقت مسیح سوگند، از دهانم کلمه ای به احدی نگفتم - این خیال گذشت: لباس سیاه و اسب سیاه و مرد سیاه چهره، سیاه اندر سیاه اندر سیاه می شود. همین که نزدیک من رسید با دقت چشم به من انداخته و فرمود: قلب تو سیاه است که سیاه اندر سیاه اندر سیاه می بینی.

پدرم گفت: به او گفتم: راست می گویی! به کسی این حرف را نزن! بگو ببینم تو چه کردی و چه گفتی؟ گفت: چنان حیران شدم که قدرت جواب نداشتم! فقط گفتم: چقدر قلب شما سفید است که از دل من خبر داری!؟ گفت: خدا می داند.

پدرم گفت: وقتی یزداد مریض شد از پی من فرستاد. پیش او رفتم. گفت: قلبم پس از سالها سیاهی سفید شده. اینک شهادت می دهم به لا اله الا اللّه و اینکه محمّد صلی الله علیه و آله پیامبر خدا است و علی بن محمّد علیهما السلام حجت خدا بر مردم و ناموس اعظم است. یزداد با همان بیماری از دنیا رفت و من در نماز بر بدن او حضور یافتم . خدایش رحمت کند .

**[ترجمه]

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الزِّيَادِيُّ: لَمَّا سُمَّ الْمُتَوَكِّلُ نَذَرَ لِلَّهِ إِنْ رَزَقَهُ اللَّهُ الْعَافِيَهَ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمَالٍ كَثِيرٍ فَلَمَّا عُوفِيَ اخْتَلَفَ الْفُقَهَاءُ فِي الْمَالِ الْكَثِيرِ فَقَالَ لَهُ الْحَسَنُ حَاجِبُهُ إِنْ أَتَيْتُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِالصَّوَابِ فَمَا لِي عِنْدَكَ قَالَ

عَشَرَهُ آلَافِ دِرْهَمٍ وَ إِلَّا ضَرَبْتُكَ مِائَهَ مِقْرَعَهٍ قَالَ قَدْ رَضِيتُ فَأَتَى أَبَا الْحَسَنِ عليه السلام فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ قُلْ لَهُ يَتَصَدَّقُ بِثَمَانِينَ دِرْهَماً(۱)

فَأَخْبَرَ الْمُتَوَكِّلَ فَسَأَلَهُ مَا الْعِلَّهُ فَأَتَاهُ

ص: ۱۶۲

۱- ۱. قال سبط ابن الجوزى فى تذكره خواص الأمه ص ۲۰۲: قال يحيى بن هرثمه: فاتفق مرض المتوكل بعد ذلك- يعنى بعد اشخاص الامام أبى الحسن الهادى عليه السلام الى سامرّاء- بمده، فنذر ان عوفى ليصدقن بدراهم كثيره. فعوفى، فسأل الفقهاء عن ذلك، فلم يجد عندهم فرجا فبعث الى علىّ عليه السلام فسأله فقال: يتصدق بثلاثه و ثمانين دينارا، فقال المتوكل من أين لك هذا؟ فقال: من قوله تعالى:\i« لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَواطِنَ كَثِيرَهٍ وَ يَوْمَ حُنَيْنٍ»E\ و المواطن الكثيره هى هذه الجمله. و ذلك لان النبىّ« ص» غزا سبعا و عشرين غزاه و بعث خمسا و خمسين سريه، و آخر غزواته يوم حنين فعجب المتوكل و الفقهاء من هذا الجواب، و بعث إليه بمال كثير، فقال على: هذا الواجب فتصدق أنت بما أحببت. اقول: و الصحيح من الجواب، هو الثمانون، كما فى روايات الخاصّه و ذلك لان الملاك عدد المواطن التى نصر اللّه المسلمين الى يوم نزول هذه الآيه. لاتمام غزوات الرسول و سراياه.

فَسَأَلَهُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله لَقَدْ نَصَرَکُمُ اللَّهُ فِی مَواطِنَ کَثِیرَهٍ(۱) فَعَدَدْنَا مَوَاطِنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَبَلَغَتْ ثَمَانِینَ مَوْطِناً فَرَجَعَ إِلَیْهِ فَأَخْبَرَ فَفَرِحَ وَ أَعْطَاهُ عَشَرَهَ آلَافِ دِرْهَمٍ (۲)

۱- ۱. براءه: ۲۵.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۲، و قد رواه الکلینی فی الکافی ج ۷ ص ۴۶۳ و هذا نصه: علی بن إبراهیم، عن أبیه، عن بعض أصحابه ذکره قال: لما سم المتوکل نذر ان عوفی ان یتصدق بمال کثیر، فلما عوفی سأل الفقهاء عن حدّ المال الکثیر فاختلفوا علیه فقال بعضهم: مائه الف، و قال بعضهم: عشره آلاف، فقالوا فیه اقاویل مختلفه، فاشتبه علیه الامر فقال رجل من ندمائه یقال له: صفعان الا تبعث الی هذا الأسود فتسأل عنه. فقال له المتوکل: من تعنی ویحک؟ فقال له: ابن الرضا، فقال له: و هو یحسن من هذا شیئا؟ فقال: ان اخرجک من هذا فلی علیک کذا و کذا، و الا فاضربنی مائه مقرعه فقال المتوکل: قد رضیت، یا جعفر بن محمود! صر إلیه و سله عن حدّ المال الکثیر. فصار جعفر بن محمود الی ابی الحسن علیّ بن محمّد علیه السلام فسأله عن حدّ المال الکثیر فقال: الکثیر ثمانون، فقال له جعفر: یا سیدی: انه یسألنی عن العله فیه، فقال له أبو الحسن علیه السلام: ان اللّه عزّ و جلّ یقول:\i لَقَدْ نَصَرَکُمُ اللَّهُ فِی مَواطِنَ کَثِیرَهٍ\E، فعددنا تلک المواطن فکانت ثمانین. أقول: و قد أفتی بذلک أصحابنا رضوان اللّه علیهم: قال الشهید فی محکی الدروس: و لو نذر الصدقه من ماله بشی ء کثیر فثمانون درهما، لروایه أبی بکر الحضرمی عن ابی الحسن علیه السلام، و لو قال: بمال کثیر ففی قضیه الهادی« ع» مع المتوکل ثمانون، وردها ابن إدریس الی ما یعامل به ان کان درهما او دینارا، و قال الفاضل: المال المطلق ثمانون درهما و المقید بنوع ثمانون من ذلک. أقول: لو أوصی أو نذر للّه بالکثیر فأقل شی ء یجب فی ماله: الثمانون لا انه ان زاد علیه فلیس به، و انما قال« ع» بالثمانین فان المرجع الوحید الذی یرفع الاختلاف من العرف هو القرآن المجید، و قد اطلق الکثیر فی مورد الثمانین، فنعلم ان الثمانین کثیر قطعا بشهاده اللّه العزیز فی کتابه و اما أقل من ذلک فهو مختلف فیه، و لیس علیه شاهد.

وَ قَالَ الْمُتَوَكِّلُ لِابْنِ السِّكِّيتِ-(۱) سَلِ ابْنَ الرِّضَا مَسْأَلَةً عَوْصَاءَ بِحَضْرَتِي فَسَأَلَهُ فَقَالَ لِمَ بَعَثَ اللَّهُ مُوسَى بِالْعَصَا وَ بَعَثَ عِيسَى علیه السلام بِإِبْرَاءِ الْأَكْمَهِ وَ الْأَبْرَصِ وَ إِحْيَاءِ الْمَوْتَى وَ بَعَثَ مُحَمَّداً بِالْقُرْآنِ وَ السَّيْفِ فَقَالَ: أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام بَعَثَ اللَّهُ مُوسَى علیه السلام بِالْعَصَا وَ الْيَدِ الْبَيْضَاءِ فِي زَمَانٍ الْغَالِبُ عَلَى أَهْلِهِ السِّحْرُ فَأَتَاهُمْ مِنْ ذَلِكَ مَا قَهَرَ سِحْرَهُمْ وَ بَهَرَهُمْ وَ أَثْبَتَ الْحُجَّةَ عَلَيْهِمْ وَ بَعَثَ عِيسَى علیه السلام بِإِبْرَاءِ الْأَكْمَهِ وَ الْأَبْرَصِ وَ إِحْيَاءِ الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ فِي زَمَانٍ الْغَالِبُ عَلَى أَهْلِهِ الطِّبُّ فَأَتَاهُمْ مِنْ إِبْرَاءِ الْأَكْمَهِ وَ الْأَبْرَصِ وَ إِحْيَاءِ الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ فَقَهَرَهُمْ وَ بَهَرَهُمْ وَ بَعَثَ مُحَمَّداً بِالْقُرْآنِ وَ السَّيْفِ فِي زَمَانٍ الْغَالِبُ عَلَى

ص: ۱۶۴

---

۱ – ۱. أبو يوسف يعقوب بن إسحاق الدورقى الأهوازى الامامى النحوى اللغوى الاديب كان ثقه جليلا من العظماء، و كان حامل لواء الأدب و الشعر، و له تصانيف مفيده منها تهذيب الألفاظ و اصلاح المنطق. قال ابن خلّكان: قال بعض العلماء: ما عبر على جسر بغداد كتاب من اللغه مثل اصلاح المنطق، و قال أبو العباس المبرد: ما رأيت للبغداديين كتابا أحسن من كتاب ابن السكيت فى المنطق. الزمه المتوكل تأديب ولده المعتز باللّه، فقال له يوما: أيما أحبّ إليك؟ ابناى هذان- يعنى المعتز و المؤيد- أم الحسن و الحسين؟ فقال ابن السكيت: و اللّه ان قنبرا خادم على بن أبى طالب خير منك و من ابنيك، فقال المتوكل للاتراك: سلوا لسانه من قفاه! ففعلوا فمات. و قيل: بل أثنى على الحسن و الحسين عليهما السلام و لم يذكر ابنيه فأمر المتوكل الاتراك فداسوا بطنه، فحمل الى داره فمات بعد غد ذلك.

أَهْلِهِ السَّيْفُ وَ الشِّعْرُ فَأَتَاهُمْ مِنَ الْقُرْآنِ الزَّاهِرِ وَ السَّيْفِ الْقَاهِرِ مَا بَهَرَ بِهِ شِعْرَهُمْ وَ بَهَرَ سَيْفَهُمْ وَ أَثْبَتَ الْحُجَّهَ بِهِ عَلَيْهِمْ فَقَالَ ابْنُ السِّكِّيتِ فَمَا الْحُجَّهُ الْآنَ قَالَ الْعَقْلُ يُعْرَفُ بِهِ الْكَاذِبُ عَلَى اللَّهِ فَيُكَذَّبُ فَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ مَا لِابْنِ السِّكِّيتِ وَ مُنَاظَرَتِهِ وَ إِنَّمَا هُوَ صَاحِبُ نَحْوٍ وَ شِعْرٍ وَ لُغَهٍ وَ رَفَعَ قِرْطَاساً فِيهِ مَسَائِلُ فَأَمْلَأَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عليهما السلام عَلَى ابْنِ السِّكِّيتِ جَوَابَهَا وَ أَمَرَهُ أَنْ يَكْتُبَ سَأَلْتَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى قال الَّذِی عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتابِ-(۱) فَهُوَ آصَفُ بْنُ بَرْخِيَا وَ لَمْ يَعْجِزْ سُلَيْمَانُ عَنْ مَعْرِفَهِ مَا عَرَفَ آصَفُ وَ لَكِنَّهُ أَحَبَّ أَنْ يُعَرِّفَ أُمَّتَهُ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ أَنَّهُ الْحُجَّهُ مِنْ بَعْدِهِ وَ ذَلِكَ مِنْ عِلْمِ سُلَيْمَانَ أَوْدَعَهُ آصَفَ بِأَمْرِ اللَّهِ فَفَهَّمَهُ ذَلِكَ لِئَلَّا يَخْتَلِفَ فِی إِمَامَتِهِ وَ وَلَايَتِهِ مِنْ بَعْدِهِ وَ لِتَأْكِيدِ الْحُجَّهِ عَلَى الْخَلْقِ وَ أَمَّا سُجُودُ يَعْقُوبَ لِوَلَدِهِ فَإِنَّ السُّجُودَ لَمْ يَكُنْ لِيُوسُفَ وَ إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ مِنْ يَعْقُوبَ وَ وُلْدِهِ طَاعَهً لِلَّهِ تَعَالَى وَ تَحِيَّهً لِيُوسُفَ عليه السلام كَمَا أَنَّ السُّجُودَ مِنَ الْمَلَائِكَهِ لَمْ يَكُنْ لِآدَمَ عليه السلام فَسُجُودُ يَعْقُوبَ وَ وُلْدِهِ وَ يُوسُفُ مَعَهُمْ شُكْراً لِلَّهِ تَعَالَى بِاجْتِمَاعِ الشَّمْلِ أَ لَمْ تَرَ أَنَّهُ يَقُولُ فِی شُكْرِهِ فِی ذَلِكَ الْوَقْتِ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِی مِنَ الْمُلْكِ (۲) الْآيَهَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ فَإِنْ كُنْتَ فِی شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتابَ (۳) فَإِنَّ الْمُخَاطَبَ بِذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَمْ يَكُنْ فِی شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْهِ وَ لَكِنْ قَالَتِ الْجَهَلَهُ كَيْفَ لَمْ يَبْعَثِ اللَّهُ نَبِيّاً مِنَ الْمَلَائِكَهِ وَ لِمَ لَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّاسِ فِی الِاسْتِغْنَاءِ عَنِ الْمَأْكَلِ وَ الْمَشْرَبِ وَ الْمَشْيِ فِی الْأَسْوَاقِ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى نَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله

۱- ۱. النمل: ۴۰.

۲- ۲. يوسف: ۱۰۱.

۳- ۳. يونس: ۹۴.

فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ بِمَحْضَرٍ مِنَ الْجَهَلَهِ هَلْ بَعَثَ اللَّهُ نَبِيّاً قَبْلَكَ إِلَّا وَ هُوَ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَ يَشْرَبُ الشَّرَابَ وَ لَكَ بِهِمْ أُسْوَهٌ يَا مُحَمَّدُ وَ إِنَّمَا قَالَ فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ وَ لَمْ يَكُنْ (۱) لِلنَّصَفَهِ كَمَا قَالَ فَقُلْ تعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ (۲) وَ لَوْ قَالَ تَعَالَوْا نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَهَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ لَمْ يَكُونُوا يُجِيبُوا إِلَى الْمُبَاهَلَهِ وَ قَدْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّ نَبِيَّهُ مُؤَدٍّ عَنْهُ رِسَالَتَهُ وَ مَا هُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَ كَذَلِكَ عَرَفَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله بِأَنَّهُ صَادِقٌ فِيمَا يَقُولُ وَ لَكِنْ أَحَبَّ أَنْ يُنْصِفَ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ لَوْ أَنَّ ما فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَهٍ أَقْلامٌ (۳) الْآيَهَ فَهُوَ كَذَلِكَ لَوْ أَنَّ أَشْجَارَ الدُّنْيَا أَقْلَامٌ وَ الْبَحْرُ مِدَادٌ يَمُدُّهُ ... سَبْعَهُ أَبْحُرٍ حَتَّى انْفَجَرَتِ الْأَرْضُ عُيُوناً كَمَا انْفَجَرَتْ فِي الطُّوفَانِ ما نَفِدَتْ كَلِماتُ اللَّهِ وَ هِيَ عَيْنُ الْكِبْرِيتِ وَ عَيْنُ الْيَمَنِ وَ عَيْنُ بَرَهُوتَ وَ عَيْنُ طَبَرِيَّهَ وَ حَمَّهُ مَاسَبَذَانَ تُدْعَى لسان وَ حَمَّهُ إِفْرِيقِيَهَ تُدْعَى بسيلان وَ عَيْنُ بَاحُورَانَ وَ نَحْنُ الْكَلِمَاتُ الَّتِي لَا تُدْرَكُ فَضَائِلُنَا وَ لَا تُسْتَقْصَى وَ أَمَّا الْجَنَّهُ فَفِيهَا مِنَ الْمَآكِلِ وَ الْمَشَارِبِ وَ الْمَلَاهِي وَ ما تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَ تَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَ أَبَاحَ اللَّهُ ذَلِكَ لِآدَمَ وَ الشَّجَرَهُ الَّتِي نَهَى اللَّهُ آدَمَ عَنْهَا وَ زَوْجَتَهُ أَنْ لَا يَأْكُلَا مِنْهَا شَجَرَهُ الْحَسَدِ عَهِدَ اللَّهُ إِلَيْهِمَا أَنْ لَا يَنْظُرَا إِلَى مَنْ فَضَّلَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا وَ عَلَى خَلَائِقِهِ بِعَيْنِ الْحَسَدِ فَنَسِيَ وَ لَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْماً(۴) وَ أَمَّا قَوْلُهُ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْراناً وَ إِناثاً(۵) فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى زَوَّجَ الذُّكْرَانَ الْمُطِيعِينَ وَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ الْجَلِيلُ الْعَظِيمُ عَنَى مَا لَبَّسْتَ عَلَى نَفْسِكَ بِطَلَبِ

۱- ۱. أی و الحال أنّه صلّى اللّه عليه و آله لم يكن فی شك.

۲- ۲. آل عمران: ۶۱.

۳- ۳. لقمان: ۲۷.

۴- ۴. طه: ۱۱۵.

۵- ۵. الشورى: ۵۰.

الرُّخَصِ لِارْتِكَابِ الْمَحَارِمِ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذلِكَ يَلْقَ أَثاماً يُضاعَفْ لَهُ الْعَذابُ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَ يَخْلُدْ فِيهِ مُهاناً(۱) إِنْ لَمْ يَتُبْ فَأَمَّا شَهَادَهُ امْرَأَهٍ وَحْدَهَا الَّتِي جَازَتْ فَهِيَ الْقَابِلَهُ الَّتِي جَازَتْ شَهَادَتُهَا مَعَ الرِّضَا فَإِنْ لَمْ يَكُنْ رِضًا فَلَا أَقَلَّ مِنِ امْرَأَتَيْنِ تَقُومُ الْمَرْأَتَانِ بَدَلَ الرَّجُلِ لِلضَّرُورَهِ لِأَنَّ الرَّجُلَ لَا يُمْكِنُهُ أَنْ يَقُومَ مَقَامَهَا فَإِنْ كَانَ وَحْدَهَا قُبِلَ قَوْلُهَا مَعَ يَمِينِهَا وَ أَمَّا قَوْلُ عَلِيٍّ علیه السلام فِي الْخُنْثَى فَهُوَ كَمَا قَالَ يَرِثُ مِنَ الْمَبَالِ وَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ قَوْمٌ عُدُولٌ يَأْخُذُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ مِرْآتاً وَ تَقُومُ الْخُنْثَى خَلْفَهُمْ عُرْيَانَهً وَ يَنْظُرُونَ إِلَى الْمِرْآهِ فَيَرَوْنَ الشَّيْ ءَ وَ يَحْكُمُونَ عَلَيْهِ وَ أَمَّا الرَّجُلُ النَّاظِرُ إِلَى الرَّاعِي وَ قَدْ نَزَا عَلَى شَاهٍ فَإِنْ عَرَفَهَا ذَبَحَهَا وَ أَحْرَقَهَا وَ إِنْ لَمْ يَعْرِفْهَا قَسَمَهَا الْإِمَامُ نِصْفَيْنِ وَ سَاهَمَ بَيْنَهُمَا فَإِنْ وَقَعَ السَّهْمُ عَلَى أَحَدِ الْقِسْمَيْنِ فَقَدِ انْقَسَمَ النِّصْفُ الْآخَرُ ثُمَّ يُفَرِّقُ الَّذِي وَقَعَ عَلَيْهِ السَّهْمُ نِصْفَيْنِ فَيُقْرِعُ بَيْنَهُمَا فَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يَبْقَى اثْنَانِ فَيُقْرِعُ بَيْنَهُمَا فَأَيُّهُمَا وَقَعَ السَّهْمُ عَلَيْهَا ذُبِحَتْ وَ أُحْرِقَتْ وَ قَدْ نَجَا سَائِرُهَا وَ سَهْمُ

الْإِمَامِ سَهْمُ اللَّهِ لَا يَخِيبُ وَ أَمَّا صَلَاهُ الْفَجْرِ وَ الْجَهْرُ فِيهَا بِالْقِرَاءَهِ لِأَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله كَانَ يُغَلِّسُ بِهَا فَقِرَاءَتُهَا مِنَ اللَّيْلِ وَ أَمَّا قَوْلُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ بُشِّرَ قَاتِلُ ابْنِ صَفِيَّهَ بِالنَّارِ -(۲)

لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله

۱- ۱. الفرقان: ۶۹.

۲- ۲. هو الزبير بن العوام بن خويلد بن أسد بن عبد العزى الأسدى يكنى أبا عبد اللّه و كان أمه صفيه بنت عبد المطلب عمّه رسول اللّه« ص» فهو ابن عمّه رسول اللّه« ص» فهو ابن عمّه رسول اللّه و ابن اخى خديجه بنت خويلد زوج الرسول« ص». شهد الجمل مقاتلا لعلى عليه السلام فناداه على و دعاه فانفرد به و قال له: أتذكر اذ كنت أنا و أنت مع رسول اللّه« ص» فنظر الى و ضحك و ضحكت، فقلت أنت: لا يدع ابن أبى طالب زهوه، فقال: ليس بمزه، و لتقاتلنه و أنت له ظالم؟ فذكر الزبير ذلك فانصرف عن القتال فنزل بوادى السباع، و قام يصلى فأتاه ابن. جرموز فقتله، و جاء بسيفه و رأسه الى علىّ عليه السلام فقال عليه السلام: ان هذا سيف طالما فرج الكرب عن رسول اللّه« ص». ثمّ قال: بشر قاتل ابن صفيه بالنار، و كان قتله يوم الخميس لعشر خلون من جمادى الأولى من سنه ست و ثلاثين. و قيل: ان ابن جرموز استأذن على علىّ عليه السلام فلم يأذن له و قال للاذن: بشره بالنار فقال: أتيت عليا برأس الزبير***أرجو لديه به الزلفه فبشر بالنار اذ جئته*** فبئس البشاره و التحفه و سيان عندى: قتل الزبير***و ضرطه عنز بذى الجحفه و قيل: ان الزبير لما فارق الحرب و بلغ سفوان أتى إنسان الى الأحنف بن قيس فقال: هذا الزبير قد لقى بسفوان، فقال الأحنف: ما شاء اللّه كان، قد جمع بين المسلمين حتى ضرب بعضهم حواجب بعض بالسيوف ثمّ يلحق ببيته و أهله؟!. فسمعه ابن جرموز و فضاله بن حابس و نفيع بن غواه من تميم فركبوا، فأتاه ابن جرموز من خلفه فطعنه طعنه خفيفه، و حمل عليه الزبير و هو على فرس له يقال له: ذو الخمار حتّى إذا ظنّ أنّه قاتله، نادى صاحبيه فحملوا عليه فقتلوه، بل الظاهر من بعض الاخبار ان ابن جرموز قتله فى النوم، و قد روى المسعودىّ فى مروج الذهب أن عاتكه بنت زيد بن عمرو بن نفيل و كانت تحت عبد اللّه بن أبى بكر فخلف عليها عمر ثمّ الزبير قالت فى ذلك: غدر ابن جرموز بفارس بهمه***يوم اللقاء و كان غير مسدد يا عمرو! لو نبهته لوجدته***لا طائشا رعش الجنان و لا اليد هبلتك امك ان قتلت لمسلما***حلت عليك عقوبه المتعمد ما ان رأيت و لا سمعت بمثله ***فيمن مضى ممن يروح و يغتدى أقول: انما قال عليه السلام: بشر قاتل ابن

صفيه بالنـار، لاـن القاتل و هو عمرو بن جرموز- مع أعوانه- قتله غـدرا و غيله و مغافصه، بعـد ما ترک الزبير القتال فهو من أهل. النار من جهتين: الأول لقول رسول اللّه« ص»: الايمان قيد الفتک، فمن فتک مسـلما و قتله غيله کان بمنزله من قتل مسلما متعمدا لاسـلامه، فهو من أهل النار، و لو کان المقتول ظالما مهدور الدم. و الثانی لما سيجی ء فی کلام الهادی« ع» من أن ولی الامر، و هو أمير المؤمنين أقضـی هـذه الأـمه حکم بأن من ألقی سـلاحه فهو آمن، و من دخل داره فهو آمن، و قـد کان الزبير بعـد ترکه القتـال و انعزاله عن المعرکه کالتائب من ذنبه و بمنزله من ألقی سـلاحه و دخل داره. فالـذی قتله انما قتله غـدرا و بغيا و عـدوانا فهو من أهـل النـار و انما لم يقتله أمير المؤمنين عليه السـلام به و لم يقـد منه، لانه کان جاهلا بـذلک کله، متأولا يعتقـد أن قتله واجب و هو مهـدور الدم. لاجل أنّه أجلب علی امامه أمير المؤمنين و خرج عليه بالسـيف، و لم يظهر توبه و لم يسـتغفر عند وليه أمير المؤمنين. لکنه کان مقصـرا فی جهالته ذلک، حيث ان اعتزاله کان بمسـمع و مرأی من أمير المؤمنين و لم يحکم فيه بشی ء و لاـ هو اسـتأمره عليه السـلام فی قتله، مع وجوده بين ظهرانيهم و اللّه أعلم. و أمّا الزبير فالظـاهر من الأحـاديث أنّه نـدم عن فعله نـدامه قطعيه بحيث التزم العار فرارا من النار، لکنه لم يظهر منه توبه و لا اسـتغفار، و لو کان أراد التوبه و الاسـتغفار، کان عليه أن يفی ء أولا الی أمير المؤمنين« ع» و يستغفره ممّا فعله، و يجدد بيعته، فلم يفعل و قد روی المفيد قدّس سرّه فی جمله أنّه لما رأی أمير المؤمنين رأس الزبير و سـيفه قال للأحنف: ناولنی السـيف فناوله، فهزه و قال: سـيف طالما قاتل بين يدی النبیّ« ص» و لکن الحين و مصـارع السوء، ثمّ تفرس فی وجه الزبير و قـال: لقـد کان لک بالنبی صـحبه و منه قرابه، و لکن دخل الشـيطان منخرک فأوردک هذا المورد.

وَ كَانَ مِمَّنْ خَرَجَ يَوْمَ النَّهْرَوَانِ فَلَمْ يَقْتُلْهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام بِالْبَصْرَهِ لِأَنَّهُ عَلِمَ

أَنَّهُ يُقْتَلُ فِی فِتْنَهِ النَّهْرَوَانِ (۱)

ص: ۱۶۹

۱- ۱. قال ابن الجزریّ فی أسد الغابه: و کثیر من الناس یقولون: ان ابن جرموز قتل نفسه، لما قال له علی« بشر قاتل ابن صفیه بالنار» و لیس کذلک، و انما عاش بعد ذلک. حتی ولی مصعب بن الزبیر البصره، فاختفی ابن جرموز فقال مصعب: لیخرج فهو آمن أ یظن أنی أقیده بأبی عبد اللّه- یعنی أباه الزبیر- لیسا سواء.

وَ أَمَّا قَوْلُکَ إِنَّ عَلِيّاً علیه السلام قَاتَلَ أَهْلَ صِفِّينَ مُقْبِلِينَ وَ مُدْبِرِينَ وَ أَجْهَزَ عَلَى جَرِيحِهِمْ وَ إِنَّهُ يَوْمَ الْجَمَلِ لَمْ يَتْبَعْ مُوَلِّياً وَ لَمْ يُجْهِزْ عَلَى جَرِيحِهِمْ وَ كُلُّ مَنْ أَلْقَى سَيْفَهُ وَ سِلَاحَهُ آمَنَهُ فَإِنَّ أَهْلَ الْجَمَلِ قُتِلَ إِمَامُهُمْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ فِئَةٌ يَرْجِعُونَ إِلَيْهَا وَ إِنَّمَا رَجَعَ الْقَوْمُ إِلَى مَنَازِلِهِمْ غَيْرَ مُحَارِبِينَ وَ لَا مُحْتَالِينَ وَ لَا مُتَجَسِّسِينَ وَ لَا مُبَارِزِينَ فَقَدْ رَضُوا بِالْكَفِّ عَنْهُمْ فَكَانَ الْحُكْمُ فِيهِ رَفْعَ السَّيْفِ وَ الْكَفَّ عَنْهُمْ إِذْ لَمْ يَطْلُبُوا عَلَيْهِ أَعْوَاناً وَ أَهْلُ صِفِّينَ يَرْجِعُونَ إِلَى فِئَةٍ مُسْتَعِدَّةٍ وَ إِمَامٍ مُنْتَصِبٍ يَجْمَعُ لَهُمُ السِّلَاحَ مِنَ الرِّمَاحِ وَ الدُّرُوعِ وَ السُّيُوفِ وَ يَسْتَعِدُّ لَهُمْ وَ يُسَنِّي لَهُمُ الْعَطَاءَ وَ يُهَيِّئُ لَهُمُ الْأَمْوَالَ وَ يُعَقِّبُ مَرِيضَهُمْ وَ يَجْبُرُ كَسِيرَهُمْ وَ يُدَاوِي جَرِيحَهُمْ وَ يَحْمِلُ رَاجِلَهُمْ وَ يَكْسُو حَاسِرَهُمْ وَ يَرُدُّهُمْ فَيَرْجِعُونَ إِلَى مُحَارَبَتِهِمْ وَ قِتَالِهِمْ فَإِنَّ الْحُكْمَ فِي أَهْلِ الْبَصْرَةِ الْكَفُّ عَنْهُمْ لَمَّا أَلْقَوْا أَسْلِحَتَهُمْ إِذْ لَمْ تَكُنْ لَهُمْ فِئَةٌ يَرْجِعُونَ إِلَيْهَا وَ الْحُكْمَ فِي أَهْلِ صِفِّينَ أَنْ يُتْبَعَ مُدْبِرُهُمْ وَ يُجْهَزَ عَلَى جَرِيحِهِمْ فَلَا يُسَاوِي بَيْنَ الْفَرِيقَيْنِ فِي الْحُكْمِ وَ لَوْ لَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ حُكْمُهُ فِي أَهْلِ صِفِّينَ وَ الْجَمَلِ لَمَا عُرِفَ الْحُكْمُ فِي عُصَاةِ أَهْلِ التَّوْحِيدِ فَمَنْ أَبَى ذَلِکَ عُرِضَ عَلَى السَّيْفِ وَ أَمَّا الرَّجُلُ الَّذِي أَقَرَّ بِاللِّوَاطِ-(۱)

فَإِنَّهُ أَقَرَّ بِذَلِکَ مُتَبَرِّعاً مِنْ نَفْسِهِ وَ

۱- ۱. روی الکلینی فی الکافی ج ۷ ص ۲۰۱ عن علیّ بن إبراهیم، عن أبیه، عن ابن محبوب، عن ابن رئاب عن مالک بن عطیه، عن أبی عبد اللّه علیه السلام قال: بینا أمیر المؤمنین« ع» فی ملاء من أصحابه إذا أتاه رجل فقال: یا أمیر المؤمنین انی قد أوقبت علی غلام فطهرنی! فقال له: یا هذا امض الی منزلک لعلّ مرارا هاج بک. فلما کان من غد عاد إلیه فقال له: یا أمیر المؤمنین انی أوقبت علی غلام فطهرنی! فقال له: یا هذا امض الی منزلک لعلّ مرارا هاج بک. حتی فعل ذلک ثلاثا بعد مرته الأولی. فلما کان فی الرابعه قال: یا هذا ان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله حکم فی مثلک بثلاثه أحکام فاختر أیهن شئت، قال: و ما هن یا أمیر المؤمنین؟ قال: ضربه بالسیف فی عنقک بالغه ما بلغت، أو دهداه من جبل مشدود الیدین و الرجلین، أو إحراق بالنار فقال: یا أمیر المؤمنین أیهن أشدّ علی؟ قال: الاحراق بالنار، قال: فانی قد اخترتها یا أمیر المؤمنین قال: فخذ أهبتک فقال: نعم. فقام فصلی رکعتین ثمّ جلس فی تشهده فقال: اللّهمّ إنّی قد أتیت من الذنب ما قد علمته و انی تخوفت من ذلک فجئت الی وصی رسولک و ابن عم نبیک فسألته أن یطهرنی فخیرنی بین ثلاثه أصناف من العذاب، اللّهمّ فانی قد اخترت أشدها اللّهمّ فانی أسألک أن تجعل ذلک کفاره لذنوبی، و أن لا تحرقنی بنارک فی آخرتی. ثمّ قام و هو باک حتّی جلس فی الحفره التی حفرها له أمیر المؤمنین« ع» و هو یری النار یتأجج حوله. قال: فبکی أمیر المؤمنین علیه السلام و بکی أصحابه جمیعا، فقال له أمیر المؤمنین علیه السلام: قم یا هذا فقد أبکیت ملائکه السماء و ملائکه الأرض، فان اللّه قد تاب علیک فقم و لا تعاودن شیئا ممّا قد فعلت.

لَمْ تُقَمْ عَلَيْهِ بَيِّنَهٌ وَ لَما أَخَذَهُ سُلْطَانٌ وَ إِذَا كَانَ لِلْإِمَامِ الَّذِی مِنَ اللَّهِ أَنْ يُعَاقِبَ فِی اللَّهِ فَلَهُ أَنْ يَعْفُوَ فِی اللَّهِ أَ مَا سَمِعْتَ اللَّهَ يَقُولُ لِسُلَيْمَانَ هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسابٍ (۱) فَبَدَأَ بِالْمَنِّ قَبْلَ الْمَنْعِ (۲)

ص: ۱۷۱

۱- ۱. ص: ۳۹.

۲- ۲. قال سبط ابن الجوزی فی التذكره ص ۲۰۳: قال يحيی بن هبيره[هرثمه]: تذاكر الفقهاء بحضره المتوكل: من حلق رأس آدم عليه السلام؟ فلم يعرفوا من حلقه، فقال المتوكل: أرسلوا الی علیّ بن محمّد بن علی الرضا، فأحضروه فحضر فقالوه، فقال: حدّثنی أبی: عن جدی، عن أبيه، عن جده، عن أبيه قال: ان اللّه امر جبرئيل أن ينزل بياقوته من يواقيت الجنه، فنزل بها فمسح بها رأس آدم، فتناثر الشعر منه، فحيث بلغ نورها صار حرما، و قد روی هذا المعنی مرفوعا الی رسول اللّه« ص».

فَلَمَّا قَرَأَهُ ابْنُ أَكْثَمَ قَالَ لِلْمُتَوَكِّلِ مَا نُحِبُّ أَنْ تَسْأَلَ هَذَا الرَّجُلَ عَنْ شَيْ ءٍ بَعْدَ مَسَائِلِي فَإِنَّهُ لَا يُرَدُّ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ بَعْدَهَا إِلَّا دُونَهَا وَ فِي ظُهُورِ عِلْمِهِ تَقْوِيَةٌ لِلرَّافِضَهِ(۱).

جَعْفَرُ بْنُ رِزْقِ اللَّهِ قَالَ: قُدِّمَ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ رَجُلٌ نَصْرَانِيٌّ فَجَرَ بِامْرَأَهٍ مُسْلِمَهٍ فَأَرَادَ أَنْ يُقِيمَ عَلَيْهِ الْحَدَّ فَأَسْلَمَ فَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ الْإِيمَانُ يَمْحُو مَا قَبْلَهُ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ يُضْرَبُ ثَلَاثَهَ حُدُودٍ فَكَتَبَ الْمُتَوَكِّلُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّقِيِّ يَسْأَلُهُ فَلَمَّا قَرَأَ الْكِتَابَ كَتَبَ يُضْرَبُ حَتَّى يَمُوتَ فَأَنْكَرَ الْفُقَهَاءُ ذَلِكَ فَكَتَبَ إِلَيْهِ يَسْأَلُهُ عَنِ الْعِلَّهِ فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ كَفَرْنا بِما كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ (۲) السُّورَهَ قَالَ فَأَمَرَ الْمُتَوَكِّلُ فَضُرِبَ حَتَّى مَاتَ (۳).

أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَهْلَوَيْهِ (۴)

الْبَصْرِيُّ الْمَعْرُوفُ بِالْمَلَّاحِ قَالَ: دَلَّنِي أَبُو الْحَسَنِ وَ كُنْتُ وَاقِفِيّاً فَقَالَ إِلَى كَمْ هَذِهِ النَّوْمَهُ أَ مَا آنَ لَكَ أَنْ تَنْتَبِهَ مِنْهَا فَقَدَحَ فِي قَلْبِي شَيْئاً وَ غُشِيَ عَلَيَّ وَ تَبِعْتُ الْحَقَ (۵).

**[ترجمه]مناقب: ابو عبد اللّه زیادی می گوید: وقتی متوکل مسموم شد، نذر کرد اگر خدا شفایش بخشد مال کثیری در راه او صدقه دهد. پس از خوب شدن او، دانشمندان در مقدار مال کثیر اختلاف کردند. حسن وزیر دربار متوکل گفت: اگر من جواب صحیح برای تو بیاورم، چقدر جایزه به من می دهی؟ گفت: ده هزار درهم، ولی در صورتی که جواب صحیح نیاوردی صد تازیانه خواهی خورد. گفت: قبول دارم؛ خدمت حضرت هادی علیه السلام رسید و همین سؤال را کرد. امام علیه السّلام فرمود: به او بگو هشتاد درهم صدقه بدهد. جواب را به متوکل رسانید. متوکل گفت: به چه دلیل؟ باز وزیر دربار خدمت امام رسید و علت حکم را پرسید؛ حضرت فرمود: خداوند به پیامبرش می فرماید: «لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَواطِنَ كَثِيرَهٍ - . توبه / ۲۵ - »، {قطعاً خداوند شما را در مواضع بسیاری یاری کرده است.} من جنگهای پیامبر را شمردم هشتاد جنگ بود. این دلیل را برای متوکل نقل کرد. خوشحال شد و ده هزار درهم به او بخشید.

- روزی متوکل به ابن سکیت گفت: در جلوی من سؤالهای مشکلی از حضرت هادی علیه السلام بکن. ابن سکیت پرسید: چرا خداوند موسی علیه السلام را با عصا و عیسی علیه السلام را با شفا دادن کر و پیس و زنده کردن مرده و حضرت محمّد صلی الله علیه و آله را با قرآن و شمشیر فرستاد.

حضرت فرمود: خداوند موسی علیه السلام را با عصا و ید بیضا مدد کرد، در زمانی که علم رایج آن زمان سحر بود، پس به او قدرتی داد که سحر ایشان را مغلوب نماید و حجت بر آنها تمام شود. عیسی علیه السلام را با شفای کور و پیس و زنده کردن مرده تایید کرد، در زمانی که علم پزشکی و طب در آن زمان رونق داشت، پس با شفای کران و کسانی که پیس بودند و زنده کردن مرده ها به اجازه خدا آنها را مغلوب کرد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را نیز با قرآن و شمشیر فرستاد، چون در زمان آن جناب شعر و شمشیر رونق داشت، پس حضرت به وسیله قرآن نور بخش و شمشیر بران ایشان را مغلوب نمود و بر شعر و شمشیر آنها پیروز گردید و حجت بر آنها تمام شد.

ابن سکّیت گفت: اکنون چه چیزی حجت بر مردم است؟ فرمود: عقل که به وسیله آن دروغگو بر خدا را می توان تشخیص

داد و تکذیب کرد.

یحیی بن اکثم گفت: ابن سکیت را چه به مناظره؟ او مردی نحوی و اهل شعر و لغت است. مسائلی را نوشت و از حضرت هادی جواب خواست، امام علیه السّلام به ابن سکیت فرمود: جواب این مسائل را من می گویم، تو بنویس. فرمود: بنویس:

سؤال کردی از این آیه «قالَ الَّذِی عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْکِتابِ - . نمل / ۴۰ - »، {کسی که نزد او دانشی از کتاب [الهی] بود، گفت.} آن کس آصف بن برخیا بود. سلیمان از آنچه آصف می دانست بی خبر و بی اطلاع نبود، ولی می خواست به امت خود از جن و انس آصف را معرفی کند که او جانشین من خواهد بود. این علم را سلیمان به آصف عنایت کرده بود تا مردم پس از او در امامت و فرمانروائیش اختلاف نکنند و بدین وسیله حجت بر آنها تمام شود.

اما جریان سجده یعقوب، سجده او برای یوسف نبود بلکه یعقوب و فرزندانش به فرمانبرداری از خدا سجده کردند و این عمل تحیت و تهنیتی برای یوسف بود چنانچه سجده ملائکه برای آدم نبود. سجده یعقوب و فرزندانش به جهت شکر خدا بود که باز گرد هم جمع شدند. چنانچه ملاحظه می کنی، یوسف در سجده شکر در همان وقت می گوید: «رَبِّ قَدْ آتَیْتَنِی مِنَ الْمُلْکِ - . یوسف / ۱۰۱ - ...»، {«پروردگارا، تو به من دولت دادی. تا آخر آیه}

اما این آیه «فَإِنْ کُنْتَ فِی شَکٍّ مِمَّا أَنْزَلْنا إِلَیْکَ فَسْئَلِ الَّذِینَ یَقْرَؤُنَ الْکِتابَ - . یونس / ۹۴ - »، {و اگر از آنچه به سوی تو نازل کرده ایم در تردیدی، از کسانی که پیش از تو کتاب [آسمانی] می خواندند بپرس.} خطاب در آیه به پیغمبر اکرم صلّی اللَّه علیه و آله است با اینکه شکی در مورد آنچه بر او نازل شده نداشت؛ ولی نادانان گفته بودند چرا خداوند پیامبر را از ملائکه قرار نداد و چرا او را امتیازی نداد که با مردم فرق داشته باشد و احتیاج به خوردنی و آشامیدنی نداشته باشد و مانند سایر مردم میان بازارها رفت و آمد نکند. خداوند به پیامبرش صلی الله علیه و آله وحی کرد که در مقابل این مردم نادان، از کسانی که کتاب خوانده اند بپرس: آیا پیامبری قبل از تو فرستاده ایم که غذا نخورد و آب نیاشامد؟ تو نیز باید از آنها پیروی کنی ای محمّد!

اینکه فرموده است اگر در شک هستی، با اینکه پیامبر شکی نداشت و به جهت مماشات و انصاف دادن به خصم است چنانچه در این آیه نیز می فرماید: «فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَکُمْ - . آل عمران / ۶۱ - » ،{بگو: «بیایید پسرانمان و پسرانتان را فرا خوانیم.} اگر می گفت: بیایید نفرین کنیم و لعنت خدا را بر شما قرار دهیم، هرگز برای مباهله حاضر نمی شدند. خداوند می داند پیامبرش در انجام رسالت کوتاهی نکرده و دروغگو نیست و او را معرفی نموده که آنچه می گوید راست و درست است؛ اما اینکه می فرماید: لعنت خدا را بر کاذبین قرار دهیم، از بابت مماشات با خصم و انصاف دادن از جانب خویش است.

اما این آیه «وَ لَوْ أَنَّ ما فِی الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلامٌ - . لقمان / ۲۷ - ...» {و اگر آن چه درخت در زمین است قلم باشد تا آخر آیه.} همین طور است که خداوند فرموده؛ اگر تمام درختان دنیا قلم شود و دریا مرکب و هفت دریای دیگر هم آن را کمک کند به طوری که از تمام روی زمین چشمه هایی مانند طوفان نوح بجوشد، هرگز کلمات به آخر نمی رسد. آن دریاها عبارت است از چشمه کبریت و یمن و برهوت و طبریه و آب گرم ماسیدان که به لسان و آب گرم آفریقا که به سیلان معروفند و چشمه با حوران. ما کلمات خدا هستیم که فضائل ما را نمی توانند درک کنند و تمام شدنی نیست .

اما در بهشت، خوردنی و آشامیدنی و سر گرمی و بازیها است، در آنجا آنچه دل بخواهد و دیده لذت ببرد وجود دارد. خداوند تمام آنها را مورد استفاده آدم قرار داد و برایش مباح نمود؛ ولی درختی که او و همسرش را از آن نهی کرد، درخت حسد بود که از آنها پیمان گرفت مبادا با دیده رشک و حسد به کسانی نگاه کنند که ایشان را بر آنها و تمام مردم برتری داده است. آدم فراموش کرد و در این مورد عزم و اراده استواری نشان نداد.

اما این آیه «أَوْ یُزَوِّجُهُمْ ذُکْراناً وَ إِناثاً - . شوری / ۵۰ - »، {یا آنها را پسر [ان] و دختر [انی] توأم با یکدیگر می گرداند.} منظور این است که خداوند مردان اهل اطاعت را به ازدواج [زنان اهل اطاعت] در بهشت در می آورد. به خدا پناه می برم از اینکه خداوند بزرگ کاری که مورد نظر تو است، از عمل زشت (جمع شدن با پسر بچه) را قصد کرده باشد و اجازه چنین کاری را بدهد.« وَ مَنْ یَفْعَلْ ذلِکَ یَلْقَ أَثاماً یُضاعَفْ لَهُ الْعَذابُ یَوْمَ الْقِیامَهِ وَ یَخْلُدْ فِیهِ مُهانا» - . فرقان / ۶۹ - {هر کس اینها را انجام دهد سزایش را دریافت خواهد کرد. برای او در روز قیامت عذاب دو چندان می شود و پیوسته در آن خوار می ماند.} مگر اینکه توبه کند.

اما شهادت یک زن که به تنهایی پذیرفته می شود، زنی است که قابله است و در صورتی که به شهادت قانع شوند؛ و گر نه باید دو زن باشد. و از روی ناچاری آن دو به جای یک مرد حساب می شود. چون امکان ندارد مرد از این موقعیت اطلاع حاصل کند و در موقع زایمان جایگزین زن شود، پس اگر تنها آن زن بود، گفتارش قبول می شود، به اضافه سوگندی که یاد می کند.

اما فرمایش حضرت علی علیه السّلام در مورد خنثی همان طوری است که آن جناب فرمود: از نوع ادرار تشخیص داده می شود که ارث زن را باید ببرد یا ارث مرد را. چند نفر عادل موقع ادرار کردن او در آینه نگاه می کنند خنثی پشت سر آنها لخت می شود آنها در آینه تماشا می کنند و حکم آن را می دهند .

اما حکم کسی که می بیند چوپان با گوسفندی جمع شده! اگر آن گوسفند را شناخت باید بکشد و بسوزاند و در صورتی که نشناسد، امام گله را به دو قسمت می کند و قرعه می کشد. قرعه به هر قسمت قرار گرفت، باز آن قسمت گله را به دو قسمت می کند و قرعه می کشد و به همین طریق تقسیم می کند و قرعه می کشد تا دو عدد بماند و بعد بین آن دو قرعه می کشد، به هر کدام اصابت کرد آن را می کشد و آتش می زند. بقیه قابل استفاده است. این تقسیم و قرعه امام از جانب خدا است و خلاف ندارد.

و اما نماز صبح و بلند خواندن قرائت آن به این جهت است که پیامبر اکرم نماز صبح را در موقعی می‌خواند که تاریکی شب هنوز باقی بود؛ پس بلند خواندن نماز صبح به پیروی از نماز شب است.

اما فرمایش حضرت امیر المؤمنین علیه السلام که فرمود: قاتل ابن صفیه را مژده جهنم بده، به این خاطر بود که پیامبر اکرم صلی اللّٰه علیه و آله و سلم این فرمایش را به او فرموده بود. و ابن جرموز از کسانی بود که در جنگ نهروان بر علی علیه السلام خروج کرد. علی علیه السّلام او را در بصره نکشت، چون می دانست که در جنگ نهروان کشته خواهد شد.

اما اعتراض تو که گفتی علی علیه السّلام با سپاه صفین جنگ کرد و چه آنهایی که حمله می کردند و چه آنها را که فرار می نمودند و مجروحینی که در میدان افتاده بودندرا می کشت ولی در جنگ جمل از پی فراریها نرفت و مجروحان را نکشت و هر کس شمشیر و سلاح خود را می افکند در امان بود، علت آن بود که رئیس و فرمانده سپاه جمل کشته شده بود و آنها پناهگاهی نداشتند که به جانب او بروند. به همین خاطر به منزل خود برگشتند، بی آنکه دیگر تصمیم جنگ داشته باشند و یا در جستجوی یاور و آمادگی برای مبارزه باشند. اگر دست از آنها برمی داشت راضی بودند. حکم در باره آنها همین بود که دست از ایشان بردارند زیرا در پی ادامه جنگ نبودند.

اما سپاه صفین به یک گروه مجهز و رئیس زنده روی می آوردند که پیوسته برای آنها اسلحه از قبیل نیزه و شمشیر و زره تهیه می کرد و به ایشان جایزه می داد و اموالی می بخشید و مریض و مجروح را مداوا می کرد و برای پیاده ها وسیله سواری می فرستاد و باز آماده جنگ می شدند.

ولی در مورد اهل بصره، با انداختن سلاح باید از ایشان دست بر می داشت زیرا گروه مجهزی نداشتند. در حالی که از فراری صفین را تعقیب می کرد و مجروح آنها را می کشت، و این دو سپاه با هم مساوی نبودند.

اگر حکم علی علیه السّلام در باره اهل صفین و جمل نبود، کسی نمی توانست تشخیص دهد که حکم متمرّدان از مسلمانان چیست و باید با آنها چه کرد و هر که سرپیچی نمود، به شمشیر آبدار حواله داده می شود.

اما مردی که اقرار به لواط کرد، او از جان خود گذشت و کسی شهادت بر عمل او نداده بود و نه حکومت وقت او را در حال عمل گرفتار کرده بود. وقتی پیشوایی که از جانب خدا بر مردم حکومت می کند، همانطور که می تواند کسی را به دستور خدا کیفر کند، می تواند او را ببخشد؛ مگر این آیه را نشنیده ای که خداوند در باره سلیمان می فرماید: «هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسابٍ - . ص / ۳۹ - »، {گفتیم: «این بخشش ماست، [آن را] بی شمار ببخش یا نگاه دار.» خداوند در این آیه ابتدا بخشش و عنایت را ذکر می کند بعد سخن از منع و جلوگیری به میان می آورد.

همین که یحیی بن اکثم نامه را خواند، به متوکل گفت: صحیح نیست بعد از این مسائل، دیگر از او چیزی بپرسی! دیگر هر سؤالی بکنی از اینها مشکل تر نخواهد بود. هر چه بیشتر دانش او منتشر شود، موجب تقویت رافضی ها است!!

- جعفر بن رزق اللّه می گوید: مردی نصرانی را که با زنی مسلمان همبستر شده بود پیش متوکل آوردند. خلیفه تصمیم گرفت بر او حد جاری کند. در همین موقع مسلمان شد. یحیی بن اکثم گفت: ایمان سابقه قبلی را از میان می برد. دیگری گفت: باید سه حد بر او جاری کرد. متوکل جریان را برای حضرت هادی علیه السّلام نوشت و حکم آن را جویا شد. امام علیه السّلام در جواب نامه نوشت: باید او را بزنند تا بمیرد. دانشمندان این جواب را نپذیرفتند. متوکل نامه ای نوشت و علت و دلیل این حکم را از حضرت پرسید؛ حضرت در جواب او این آیه را قرائت فرمود: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. «فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ كَفَرْنا بِما كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ - . غافر / ۸۴ - » ، {پس چون سختی [عذاب] ما را دیدند گفتند: «فقط به خدا ایمان آوردیم و بدانچه با او شریک می گردانیدیم کافریم. تا آخر سوره}. متوکل دستور داد او را زدند تا مرد.

- ابو الحسن پسر سهلویه بصری معروف به ابن ملاح گفت: سبب راهنمایی من، حضرت هادی علیه السلام شد! زیرا من واقفی مذهب بودم؛ به من فرمود: تا کی در خوابی، موقع آن نرسیده که از این خواب گران بیدار شوی؟ (این سخن) چنان تأثیری در دل من گذاشت که غش کردم و پیرو مذهب حق گردیدم. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۷ -

**[ترجمه]

«۵۲»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب دَاوُدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِيُّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَيْهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى وَ أَنَا أُرِيدُ الْحَجَّ لِأُوَدِّعَهُ فَخَرَجَ مَعِي فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى آخِرِ الْحَاجِزِ نَزَلَ فَنَزَلْتُ مَعَهُ فَخَطَّ بِيَدِهِ الْأَرْضَ خَطَّةً شَبِيهَةً بِالدَّائِرَهِ ثُمَّ قَالَ لِي يَا عَمِّ خُذْ مَا فِي هَذِهِ يَكُونُ فِي نَفَقَتِكَ وَ تَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى حَجِّكَ فَضَرَبْتُ بِيَدِي فَإِذَا سَبِيكَهُ ذَهَبٍ فَكَانَ فِيهَا مِائَتَا مِثْقَالٍ

ص: ۱۷۲

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۳- ۴۰۵.

۲- ۲. غافر: ۸۴.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۵ و ۴۰۶.

۴- ۴. فی المصدر. سعید بن سهل البصری.

۵- ۵. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۷.

دَخَلَ أَبُو عَمْرٍو عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدٍ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْأَشْعَرِيُّ وَ عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ فَشَكَا إِلَيْهِ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ دَيْناً عَلَيْهِ فَقَالَ يَا أَبَا عَمْرٍو وَ كَانَ وَكِيلَهُ ادْفَعْ إِلَيْهِ ثَلَاثِينَ أَلْفَ دِينَارٍ وَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ ثَلَاثِينَ أَلْفَ دِينَارٍ وَ خُذْ أَنْتَ ثَلَاثِينَ أَلْفَ دِينَارٍ فَهَذِهِ مُعْجِزَةٌ لَا يَقْدِرُ عَلَيْهَا إِلَّا الْمُلُوكُ وَ مَا سَمِعْنَا بِمِثْلِ هَذَا الْعَطَاءِ(۱).

**[ترجمه]مناقب: داود بن قاسم جعفری می گوید: چون تصمیم حج داشتم، برای وداع با امام هادی علیه السّلام، وارد سامرا شدم؛ امام علیه السّلام نیز همراه من از شهر خارج شد. به آخرین قسمت از دیوار شهر که رسیدیم از مرکب پیاده شد و من نیز پیاده شدم. با دست مبارک خود خطی شبیه دایره روی زمین کشید و فرمود: عمو جان! آنچه داخل این خط است برای مخارج راه خود بردار و در انجام حج صرف کن! دست بردم دیدم شمش طلایی است که دویست مثقال طلا بود.

- ابو عمر عثمان بن سعید و احمد بن اسحاق اشعری و علی بن جعفر همدانی خدمت حضرت امام ابو الحسن عسکری (امام هادی علیه السلام) رسیدند. احمد بن اسحاق از قرضی که بر گردن داشت شکایت نمود. امام علیه السّلام رو به ابو عمرو که وکیل آن جناب بود نموده و فرمود: سی هزار دینار به او و سی هزار دینار نیز به علی بن جعفر بده. تو خود نیز سی هزار دینار بردار. این معجزه ایست که جز پادشاهان کسی برایش چنین مبلغی مقدور نیست و بخشش به این مقدار را از کسی نشنیده ایم.

- . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۷

-

**[ترجمه]

«۵۳»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: وَجَّهَ الْمُتَوَكِّلُ عَتَّابَ بْنَ أَبِي عَتَّابٍ إِلَى الْمَدِينَهِ يَحْمِلُ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى وَ كَانَتِ الشِّيعَهُ يَتَحَدَّثُونَ أَنَّهُ يَعْلَمُ الْغَيْبَ وَ كَانَ فِي نَفْسِ عَتَّابٍ مِنْ هَذَا شَيْ ءٌ فَلَمَّا فَصَلَ مِنَ الْمَدِينَهِ رَآهُ وَ قَدْ لَبِسَ لُبَّادَهً وَ السَّمَاءُ صَاحِيَهٌ فَمَا كَانَ بِأَسْرَعَ مِنْ أَنْ تَغَيَّمَتْ وَ أَمْطَرَتْ فَقَالَ عَتَّابٌ هَذَا وَاحِدٌ ثُمَّ لَمَّا وَافَى شَطَّ الْقَاطُولِ-(۲)

رَآهُ مُقْلَقَ الْقَلْبِ فَقَالَ لَهُ مَا لَکَ يَا أَبَا أَحْمَدَ فَقَالَ قَلْبِي مُقْلَقٌ بِحَوَائِجَ الْتَمَسْتُهَا مِنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ لَهُ فَإِنَّ حَوَائِجَکَ قَدْ قُضِيَتْ فَمَا كَانَ بِأَسْرَعَ مِنْ أَنْ جَاءَتْهُ الْبِشَارَاتُ بِقَضَاءِ حَوَائِجِهِ فَقَالَ النَّاسُ يَقُولُونَ إِنَّکَ تَعْلَمُ الْغَيْبَ وَ قَدْ تَبَيَّنْتَ مِنْ ذَلِکَ خَلَّتَيْنِ (۳).

الْمُعْتَمَدُ فِي الْأُصُولِ،: قَالَ عَلِيُّ بْنُ مَهْزِيَارَ وَرَدْتُ الْعَسْكَرَ وَ أَنَا شَاكٌّ فِي الْإِمَامَهِ فَرَأَيْتُ السُّلْطَانَ قَدْ خَرَجَ إِلَى الصَّيْدِ فِي يَوْمٍ مِنَ الرَّبِيعِ إِلَّا أَنَّهُ صَائِفٌ وَ النَّاسُ عَلَيْهِمْ ثِيَابُ الصَّيْفِ وَ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام لُبَّادَهٌ وَ عَلَى فَرَسِهِ تِجْفَافُ لُبُودٍ وَ قَدْ عَقَدَ ذَنَبَ الْفَرَسِهِ وَ النَّاسُ يَتَعَجَّبُونَ مِنْهُ وَ يَقُولُونَ أَ لَا تَرَوْنَ إِلَى هَذَا الْمَدَنِيِّ وَ مَا قَدْ فَعَلَ بِنَفْسِهِ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي لَوْ كَانَ هَذَا إِمَاماً مَا فَعَلَ هَذَا فَلَمَّا خَرَجَ النَّاسُ إِلَى الصَّحْرَاءِ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا أَنِ ارْتَفَعَتْ سَحَابَهٌ عَظِيمَهٌ هَطَلَتْ

۱- ۱. المصدر ج ۴ ص ۴۰۷.

۲- ۲. فی النسخ: قاطون، و هو سهو و الصحیح قاطون کما فی الصلب، و هو موضع علی دجله، أو هو اسم لتمام النهر المشقوق الفرعی من دجله الی النهروانات.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۳.

فَلَمْ یَبْقَ أَحَدٌ إِلَّا ابْتَلَّ حَتَّى غَرِقَ بِالْمَطَرِ وَ عَادَ علیه السلام وَ هُوَ سَالِمٌ مِنْ جَمِیعِهِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی یُوشِکُ أَنْ یَکُونَ هُوَ الْإِمَامَ ثُمَّ قُلْتُ أُرِیدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنِ الْجُنُبِ إِذَا عَرِقَ فِی الثَّوْبِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی إِنْ کَشَفَ وَجْهَهُ فَهُوَ الْإِمَامُ فَلَمَّا قَرُبَ مِنِّی کَشَفَ وَجْهَهُ ثُمَّ قَالَ إِنْ کَانَ عَرِقَ الْجُنُبُ فِی الثَّوْبِ وَ جَنَابَتُهُ مِنْ حَرَامٍ لَا یَجُوزُ الصَّلَاةُ فِیهِ وَ إِنْ کَانَ جَنَابَتُهُ مِنْ حَلَالٍ فَلَا بَأْسَ فَلَمْ یَبْقَ فِی نَفْسِی بَعْدَ ذَلِکَ شُبْهَةٌ(۱).

**[ترجمه]مناقب: متوکل عتاب بن ابی عتاب را به جانب مدینه فرستاد تا علی بن محمّد علیهما السلام را به سامرا بیاورد. شیعیان می گفتند: آن جناب علم غیب دارد. عتاب این مطلب را قبول نداشت. وقتی از مدینه خارج شدند، چشمش به امام علیه السّلام افتاد که بارانی پوشیده، با اینکه هوا صاف بود. اما چیزی نگذشت که ابر پیدا شد و شروع به باریدن کرد! عتاب با خود گفت: این یک دلیل.

وقتی به شط قاطول رسیدند، امام علیه السّلام دید که عتاب ناراحت است. پرسید: چرا ناراحتی؟ گفت: در فکر نیازهای خود هستم که از امیر المؤمنین تقاضای بر آوردن آنها را نموده ام. فرمود: نیازهای تو برآورده شده. طولی نکشید که یک نفر برایش مژده آورد که حوائج و خواسته هایش برآورده شده. در این موقع رو به امام علیه السّلام کرده و گفت: مردم معتقد هستند که شما علم غیب داری، من خودم تا کنون دو قسمت آن را مشاهده کرده ام.

- کتاب المعتمد فی الاصول: علی بن مهزیار گفت: موقعی که در امامت مشکوک بودم وارد سامرا شدم. در یک روز بهاری که هوا نیز صاف است و شاه برای شکار خارج شده و مردم تمام لباس تابستانی بر تن دارند، چشمم به حضرت هادی علیه السلام افتاد که لباس بارانی پوشیده و بر اسب خود نیز روکشی انداخته که مانع از تر شدن آن شود و دم اسب را نیز بسته است. مردم از کار آن جناب در شگفت بودند و می گفتند: ببینید این مرد مدنی چه پوشیده! با خود گفتم: اگر این آقا امام می بود، چنین کاری را نمی کرد.

همین که مردم از شهر خارج شدند، چیزی نگذشت که هوا به سرعت پر از ابر شد و باران شدیدی شروع به باریدن کرد به طوری که همه خیس شدند ولی امام علیه السّلام از این گرفتاری آسوده و راحت بود. با خود گفتم: چنین معلوم می شود که امام است. تصمیم گرفتم بروم و بپرسم که اگر جنب عرق کند عرق او چه حکمی دارد؟ و چنین به دلم گذشت که اگر صورت خود را گشود امام است. همین که نزدیکش رسیدم صورت مبارک را گشوده و فرمود: اگر عرق جنب از حرام باشد و به لباسش برسد، نباید در آن نماز بخواند، اما اگر جنابت او از حلال باشد، اشکالی ندارد؛ دیگر برایم در مورد امامت او شک و شبهه ای باقی نماند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۱۴

-

**[ترجمه]

«۵۴»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب فِی کِتَابِ الْبُرْهَانِ عَنِ الدُّهْنِیِّ أَنَّهُ: لَمَّا وَرَدَ بِهِ علیه السلام سُرَّ مَنْ رَأَی کَانَ الْمُتَوَکِّلُ بَرّاً بِهِ وَ

وَجَّهَ إِلَيْهِ يَوْماً بِسَلَّهٍ فِيهَا تِينٌ فَأَصَابَ الرَّسُولُ الْمَطَرَ فَدَخَلَ إِلَى الْمَسْجِدِ ثُمَّ شَرِهَتْ نَفْسُهُ إِلَى التِّينِ فَفَتَحَ السَّلَّهَ وَ أَكَلَ مِنْهَا فَدَخَلَ وَ هُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فَقَالَ لَهُ بَعْضُ خَدَمِهِ مَا قِصَّتُكَ فَعَرَفَهُ الْقِصَّهَ قَالَ لَهُ أَ وَ مَا عَلِمْتَ أَنَّهُ قَدْ عَرَفَ خَبَرَكَ وَ مَا أَكَلْتَ مِنْ هَذَا التِّينِ فَقَامَتْ عَلَى الرَّسُولِ الْقِيَامَهُ وَ مَضَى مُبَادِراً إِلَى مَنْزِلِهِ حَتَّى إِذَا سَمِعَ صَوْتَ الْبَرِيدِ ارْتَاعَ هُوَ وَ مَنْ فِي مَنْزِلِهِ بِذَلِكَ الْخَبَرِ(۲).

الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ: أَنَّهُ أَتَى النَّقِيَّ عليه السلام رَجُلٌ خَائِفٌ وَ هُوَ يَرْتَعِدُ وَ يَقُولُ إِنَّ ابْنِي أَخَذَ بِمَحَبَّتِكُمْ وَ اللَّيْلَهَ يَرْمُونَهُ مِنْ مَوْضِعِ كَذَا وَ يَدْفِنُونَهُ تَحْتَهُ قَالَ فَمَا تُرِيدُ قَالَ مَا يُرِيدُ الْأَبَوَانِ فَقَالَ لَا بَأْسَ عَلَيْهِ اذْهَبْ فَإِنَّ ابْنَكَ يَأْتِيكَ غَداً فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَاهُ ابْنُهُ فَقَالَ يَا بُنَيَّ مَا شَأْنُكَ قَالَ لَمَّا حَفَرُوا الْقَبْرَ وَ شَدُّوا لِيَ الْأَيْدِيَ أَتَانِي عَشَرَهُ أَنْفُسٍ مُطَهَّرَهٍ مُعَطَّرَهٍ وَ سَأَلُوا عَنْ بُكَائِي فَذَكَرْتُ لَهُمْ فَقَالُوا لَوْ جُعِلَ الطَّالِبُ مَطْلُوباً تَجَرَّدُ نَفْسُكَ وَ تَخْرُجُ وَ تَلْزَمُ تُرْبَهَ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قُلْتُ نَعَمْ فَأَخَذُوا الْحَاجِبَ فَرَمَوْهُ مِنْ شَاهِقِ الْجَبَلِ وَ لَمْ يَسْمَعْ أَحَدٌ جَزَعَهُ وَ لَا رَأَوُا الرِّجَالَ وَ أَوْرَدُونِي إِلَيْكَ وَ هُمْ يَنْتَظِرُونَ خُرُوجِي إِلَيْهِمْ وَ وَدَّعَ أَبَاهُ وَ ذَهَبَ فَجَاءَ أَبُوهُ إِلَى الْإِمَامِ وَ أَخْبَرَهُ بِحَالِهِ فَكَانَ الْغَوْغَاءُ تَذْهَبُ وَ تَقُولُ وَقَعَ كَذَا وَ كَذَا وَ الْإِمَامُ عليه السلام يَتَبَسَّمُ وَ يَقُولُ إِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ مَا نَعْلَمُ (۳).

ص: ۱۷۴

۱- ۱. المصدر نفسه ص ۴۱۴.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۵.

۳- ۳. المناقب ج ۴ ص ۴۱۶.

**[ترجمه]مناقب: دهنی می گوید: وقتی حضرت امام علی النقی علیه السلام را به سامرا آوردند، متوکل نسبت به آن جناب محبت می کرد. روزی سبدی انجیر به وسیله غلامی برای آن جناب فرستاد. در بین راه باران گرفت! غلام داخل مسجدی شد. در آنجا میل به خوردن انجیر پیدا کرد و سبد را گشود و از آن انجیرها خورد و موقعی که آن جناب مشغول نماز خواندن بود، خدمت امام آمد.

یکی از خدمتکاران گفت برای چه آمده ای؟ او جریان آوردن انجیر و خوردن آنها را برای غلام نقل کرد. خدمتکار گفت: مگر تو نمی دانی که او از عمل تو مطلع است که چه مقدار از انجیرها را خورده ای؟ غلام چنان ناراحت شد که گویی قیامت بر پا شده، با عجله خود را به منزل رسانید. همین که صدای پیک بلند شد، از آن پیشآمد، خود و خانواده اش شروع به لرزیدن کردند، تا آخر حدیث.

- حسین بن علی گفت: مردی خدمت امام علی النقی علیه السلام رسید. لرزه تمام پیکر او را گرفته بود و می گفت: پسرم را به جرم محبت شما خانواده گرفته اند، امشب او را از بالای فلان محل پرت خواهند کرد و بدنش را همانجا دفن می کنند. امام علیه السلام فرمود: منظورت چیست و چه حاجتی داری؟ عرض کرد: پدر و مادر چه می خواهند؟ فرمود: برو، پسرت سالم خواهد ماند، فردا صبح پیش تو خواهد آمد.

فردا صبح پسرش آمد! پرسید: پسر جان چه شد که خلاص شدی؟ گفت همین که قبر را کندند و آماده شد و دست های مرا نیز بستند، دیدم ده نفر که بوی خوشی از آنها ساطع بود و سر و وضعی پاک و پاکیزه داشتند آمدند. پرسیدند: چرا گریه می کنی. جریان خود را برای آنها نقل کردم. گفتند: اگر ما به جای تو همان شخصی را که می خواهد تو را بیندازد قرار بدهیم و تو آزاد شوی، حاضری بروی و ساکن مدینه النبی صلی الله علیه و آله گردی؟ گفتم: آری. آن ده نفر مأمور را گرفتند و از بالای کوه پرت کردند، به طوری که کسی صدای او را نشنید و نه آن مردان او را دیدند. آنها مرا اینجا آوردند و منتظرند که من برگردم. پسرک با پدر خود وداع کرد و رفت.

پدر خدمت امام علیه السّلام رسید و جریان را عرض کرد. مردم بی اطلاع می گفتند: فلان کس افتاده و چنین و چنان شد، امام علیه السّلام تبسم می کرد و می فرمود: اینها از آنچه ما می دانیم خبر ندارند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۱۶

-

**[ترجمه]

بیان

الغوغاء السفله من الناس و المتسرعين إلى الشر.

**[ترجمه]غوغاء طبقه پست مردم هستند و کسانی هستند که با شتاب به سمت شر می روند.

**[ترجمه]

«۵۵»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ: خَرَجَ علیه السلام يَوْماً مِنْ سُرَّ مَنْ رَأَى إِلَى قَرْيَةٍ لِمُهِمٍّ عَرَضَ لَهُ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَعْرَابِ يَطْلُبُهُ فَقِيلَ لَهُ قَدْ ذَهَبَ إِلَى الْمَوْضِعِ الْفُلَانِيِّ فَقَصَدَهُ فَلَمَّا وَصَلَ إِلَيْهِ قَالَ لَهُ مَا حَاجَتُکَ فَقَالَ أَنَا رَجُلٌ مِنْ أَعْرَابِ الْكُوفَةِ الْمُتَمَسِّكِينَ بِوَلَايَةِ جَدِّکَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام وَ قَدْ رَكِبَنِي دَيْنٌ فَادِحٌ أَثْقَلَنِي حَمْلُهُ وَ لَمْ أَرَ مَنْ أَقْصِدُهُ لِقَضَائِهِ سِوَاکَ فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ طِبْ نَفْساً وَ قَرَّ عَيْناً ثُمَّ أَنْزَلَهُ فَلَمَّا أَصْبَحَ ذَلِكَ الْيَوْمَ قَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام أُرِيدُ مِنْکَ حَاجَةً اللَّهَ اللَّهَ أَنْ تُخَالِفَنِي فِيهَا فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ لَا أُخَالِفُکَ فَكَتَبَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَرَقَةً بِخَطِّهِ مُعْتَرِفاً فِيهَا أَنَّ عَلَيْهِ لِلْأَعْرَابِيِّ مَالًا عَيَّنَهُ فِيهَا يَرْجَحُ عَلَى دَيْنِهِ وَ قَالَ خُذْ هَذَا الْخَطَّ فَإِذَا وَصَلْتُ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى احْضُرْ إِلَيَّ وَ عِنْدِي جَمَاعَةٌ فَطَالِبْنِي بِهِ وَ أَغْلِظِ الْقَوْلَ عَلَيَّ فِي تَرْكِ إِبْقَائِكَ إِيَّاهُ اللَّهَ اللَّهَ فِي مُخَالَفَتِي فَقَالَ أَفْعَلُ وَ أَخَذَ الْخَطَّ فَلَمَّا وَصَلَ أَبُو الْحَسَنِ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى وَ حَضَرَ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ كَثِيرُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْخَلِيفَهِ وَ غَيْرِهِمْ حَضَرَ ذَلِکَ الرَّجُلُ وَ أَخْرَجَ الْخَطَّ وَ طَالَبَهُ وَ قَالَ كَمَا أَوْصَاهُ فَأَلَانَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام لَهُ الْقَوْلَ وَ رَفَقَهُ وَ جَعَلَ يَعْتَذِرُ وَ وَعَدَهُ بِوَفَائِهِ وَ طِيبَهِ نَفْسِهِ فَنُقِلَ ذَلِکَ إِلَى الْخَلِيفَهِ الْمُتَوَكِّلِ فَأَمَرَ أَنْ يُحْمَلَ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام ثَلَاثُونَ أَلْفَ دِرْهَم فَلَمَّا حُمِلَتْ إِلَيْهِ تَرَكَهَا إِلَى أَنْ جَاءَ الرَّجُلُ فَقَالَ خُذْ هَذَا الْمَالَ وَ اقْضِ مِنْهُ دَيْنَکَ وَ أَنْفِقِ الْبَاقِيَ عَلَى عِيَالِکَ وَ أَهْلِکَ وَ أَعْذِرْنَا فَقَالَ لَهُ الْأَعْرَابِيُّ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ اللَّهِ إِنَّ أَمَلِي كَانَ يَقْصُرُ عَنْ ثُلُثِ هَذَا وَ لَكِنَّ اللَّهَ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسالَتَهُ وَ أَخَذَ الْمَالَ وَ انْصَرَفَ (۱).

وَ مِنْ كِتَابِ الدَّلَائِلِ لِلْحِمْيَرِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ قَالَ حَدَّثَتْنِي أُمُّ مُحَمَّدٍ مَوْلَاةُ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا بِالْحَيْرِ وَ هِيَ مَعَ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى قَالَتْ: جَاءَ أَبُو الْحَسَنِ

۱- ۱. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۳۰ و ۲۳۱.

عليه السلام قَدْ رَعَبَ حَتَّى جَلَسَ فِى حِجْرِ أَمِّ أَبِيهَا بِنْتِ مُوسَى فَقَالَتْ لَهُ مَا لَكَ فَقَالَ لَهَا مَاتَ أَبِى وَ اللَّهِ السَّاعَهَ فَقَالَتْ لَهُ لَا تَقُلْ هَذَا قَالَ هُوَ وَ اللَّهِ كَمَا أَقُولُ لَكِ فَكَتَبْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ فَجَاءَتْ وَفَاهُ أَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام فِى ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ كَتَبَ إِلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُصْعَبٍ الْمَدَائِنِيُّ يَسْأَلُهُ عَنِ السُّجُودِ عَلَى الزُّجَاجِ قَالَ فَلَمَّا نَفَذَ الْكِتَابَ حَدَّثْتُ نَفْسِى أَنَّهُ مِمَّا أَنْبَتَتِ الْأَرْضُ وَ أَنَّهُمْ قَالُوا لَا بَأْسَ بِالسُّجُودِ عَلَى مَا أَنْبَتَتِ الْأَرْضُ قَالَ فَجَاءَ الْجَوَابُ لَا تَسْجُدْ عَلَيْهِ وَ إِنْ حَدَّثْتَ نَفْسَكَ أَنَّهُ مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ فَإِنَّهُ مِنَ الرَّمْلِ وَ الْمِلْحِ وَ الْمِلْحُ سَبَخٌ (۱).

وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِيِّ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ ثَلَاثَهٌ وَ سَبْعُونَ حَرْفاً وَ إِنَّمَا كَانَ عِنْدَ آصَفَ مِنْهُ حَرْفٌ وَاحِدٌ فَتَكَلَّمَ بِهِ فَانْخَرَقَتْ لَهُ الْأَرْضُ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ سَبَإٍ فَتَنَاوَلَ عَرْشَ بِلْقِيسَ حَتَّى صَيَّرَهُ إِلَى سُلَيْمَانَ ثُمَّ بُسِطَتْ لَهُ الْأَرْضُ فِى أَقَلَّ مِنْ طَرْفِهِ عَيْنٍ وَ عِنْدَنَا مِنْهُ اثْنَانِ وَ سَبْعُونَ حَرْفاً وَ حَرْفٌ وَاحِدٌ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ اسْتَأْثَرَ بِهِ فِى عِلْمِ الْغَيْبِ (۲).

وَ عَنْ فَاطِمَهَ ابْنَهِ الْهَيْثَمِ قَالَتْ: كُنْتُ فِى دَارِ أَبِى الْحَسَنِ عليه السلام فِى الْوَقْتِ الَّذِى وُلِدَ فِيهِ جَعْفَرٌ فَرَأَيْتُ أَهْلَ الدَّارِ قَدْ سُرُّوا بِهِ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِى مَا لِى أَرَاكَ غَيْرَ مَسْرُورٍ فَقَالَ هَوِّنِى عَلَيْكِ فَسَيَضِلُّ بِهِ خَلْقٌ كَثِيرٌ(۳).

حَدَّثَ مُحَمَّدُ بْنُ شَرَفٍ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِى الْحَسَنِ عليه السلام أَمْشِى بِالْمَدِينَهِ فَقَالَ لِى أَ لَسْتَ ابْنَ شَرَفٍ قُلْتُ بَلَى فَأَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ مَسْأَلَهٍ فَابْتَدَأَنِى مِنْ غَيْرِ أَنْ أَسْأَلَهُ فَقَالَ نَحْنُ عَلَى قَارِعَهِ الطَّرِيقِ وَ لَيْسَ هَذَا مَوْضِعَ مَسْأَلَهٍ.

مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِى الْحَسَنِ عليه السلام أَنَّ لَنَا حَانُوتَيْنِ

۱- ۱. كشف الغمّه ص ۲۴۵.

۲- ۲. و تراه فى المناقب ج ۴ ص ۴۰۶.

۳- ۳. هو جعفر الكذاب الذى ادعى الإمامه بعد أخيه الحسن بن علىّ، و أحرز ميراثه مع علمه و رؤيته بوجود القائم المهدى عليه السلام و كانت وفاته سنه ۲۸۱.

خَلَّفَهُمَا لَنَا وَالِدُنَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرَدْنَا بَيْعَهُمَا وَ قَدْ عَسُرَ ذَلِكَ عَلَيْنَا فَادْعُ اللَّهَ يَا سَيِّدَنَا أَنْ يُيَسِّرَ اللَّهُ لَنَا بَيْعَهُمَا بِإِصْلَاحِ الثَّمَنِ وَ يَجْعَلَ لَنَا فِي ذَلِكَ الْخِيَرَهَ فَلَمْ يُجِبْ عَنْهُمَا بِشَيْ ءٍ وَ انْصَرَفْنَا إِلَى بَغْدَادَ وَ الْحَانُوتَانِ قَدِ احْتَرَقَا.

أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام أَنَّ لِي حَمْلًا فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِي ابْناً فَكَتَبَ إِلَيَّ إِذَا وُلِدَ فَسَمِّهِ مُحَمَّداً قَالَ فَوُلِدَ ابْنٌ فَسَمَّيْتُهُ مُحَمَّداً(۱) قَالَ وَ كَانَ لِيَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا حَمْلٌ فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَنَّ لِي حَمْلًا فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِي ابْناً فَكَتَبَ إِلَيْهِ رُبَّ ابْنَهٍ خَيْرٌ مِنِ ابْنٍ فَوُلِدَتْ لَهُ ابْنَهٌ.

أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَدْ تَعَرَّضَ لِي جَعْفَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْقَاضِي وَ كَانَ يُؤْذِينِي بِالْكُوفَهِ أَشْكُو إِلَيْهِ مَا يَنَالُنِي مِنْهُ مِنَ الْأَذَى فَكَتَبَ إِلَيَّ تُكْفَى أَمْرَهُ إِلَى شَهْرَيْنِ فَعُزِلَ عَنِ الْكُوفَهِ فِي شَهْرَيْنِ وَ اسْتَرَحْتُ مِنْهُ (۲).

يج، [الخرائج و الجرائح] عن أيوب: مثل الخبرين (۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّـد بن طلحه می گوید: امام علی النقی علیه السّـلام روزی برای کار مهمی از سامرا به جانب دهی رهسپار شد. مرد عربی به جستجوی آن جناب آمد. به او گفتند: به فلان محل تشریف برده، مرد عرب پیش امام علیه السّـلام رفت و ایشان را ملاقات کرد. حضرت هادی علیه السلام از او پرسید: چه حاجتی داری؟ گفت: مرد عربی از کوفه هستم که افتخار محبت و ولایت جد شما علی بن ابی طالب علیه السّلام را دارم. گرفتار قرض سنگینی شده ام که چاره ای برای پرداخت آن ندارم جز لطف شما.

حضرت هادی علیه السّـلام فرمود: ناراحت نباش و خاطر آسوده دار، همین جا باش تا موقع آن برسد. فردا صبح به او فرمود: من از تو خواهشی دارم، مبادا هرگز با خواسته من مخالفت نمایی. مرد عرب گفت: مخالفت نخواهم کرد. امام علیه السّـلام یادداشتی به خط خود نوشت و اعتراف کرد که مرد عرب از ایشان فلان مبلغ طلبکار است و مبلغی را بیش از مقدار قرض مرد عرب معین کرد و فرمود: این یادداشت را بگیر، وقتی من به سامرا رفتم، موقعی که چند نفر در نزد من هستند بیا و مطالبه حق خود را بنما و خیلی سخت بگیر و با درشتی از من بخواه! مبادا بر خلاف این دستور کاری بکنی؛ از خدا بترس که مخالفت کنی. مرد عرب پذیرفت و یادداشت را گرفت.

امام علیه السّـلام به سامراء رفت و گروهی از اطرافیان خلیفه و دیگران در خدمت ایشان بودند که مرد عرب آمد و یادداشت را داد و با درشتی و سخت گیری مطالبه طلب خود را نمود. امام علیه السّـلام با نرمی و ملایمت از او پوزش می خواست و وعده می داد که پرداخت خواهد کرد، نگران نباشد. این جریان به گوش خلیفه متوکل رسید، دستور داد برای آن جناب سی هزار درهم ببرند.

پول را که آوردند، امام علیه السّـلام آن را نگه داشت تا مرد عرب مراجعه نمود. فرمود: این پول را بگیر و قرض خود را پرداخت کن و بقیه را در مخارج خانواده و زندگی خود صرف نما و ما را معذور دار. مرد عرب پوزش خواسته و گفت: به خدا تقاضای من کمتر از یک سوم این مبلغ بود ولی خدا می داند مقام رهبری را به چه کس بسپارد. پول را برداشت و رفت.

- از کتاب دلائل حمیری نقل شده که حسن بن علی و شاء می گوید: ام محمّد کنیز حضرت رضا علیه السلام در حیر نقل کرد

– آن زمان او پیش حسن بن موسی بود – و گفت، روزی حضرت امام علی النقی با ترس وارد شد و روی زانوی ام ابیها دختر موسی نشست. ام ابیها پرسید: تو را چه شده؟ فرمود: به خدا قسم پدرم هم اکنون از دنیا رفت. ام ابیها با ناراحتی گفت: این حرف را نزن! فرمود: به خدا آنچه گفتم همان است. آن تاریخ را یادداشت کردیم. خبر وفات حضرت جواد علیه السلام در همان روز رسید.

– محمّد بن حسین بن مصعب مدائنی نامه ای برای امام نوشت و در آن سؤال کرده بود: می توان بر شیشه سجده کرد؟ وقتی نامه را فرستاد، در دل با خود گفت: شیشه که از روئیدنیها است و سجده بر روئیدنی نیز اشکالی ندارد. گفت: در جواب نامه، امام علیه السّلام نوشته بود، بر شیشه سجده نکن گرچه خیال کرده بودی شیشه روئیدنی است؛ چنین نیست آن را از ریگ و نمک تهیه می کنند و نمک از معدنیها و شوره زار است .

– علی بن محمّد نوفلی گفت: از امام هادی علیه السّلام شنیدم می فرمود: اسم اعظم خدا هفتاد و سه حرف است که آصف بن برخیا فقط یک حرف آن را می دانست و همان حرف را بر زبان آورد، پس فاصله بین خود و سبا را به یک چشم به هم زدن درنوردید و تخت بلقیس را برای سلیمان آورد، سپس دو مرتبه زمین به حالت اول برگشت. هفتاد و دو حرف از آن نزد ما است و فقط یک حرف را خداوند به خود اختصاص داده و کسی مطلع نیست.

– فاطمه دختر هیثم می گوید: موقعی که جعفر متولد شد، در خانه حضرت ابو الحسن علیه السلام بودم. اهل خانه همه خوشحال بودند. من به حضرت هادی علیه السلام عرض کردم: شما چرا شادمان نیستید؟ فرمود: خود را ناراحت مدار. گروهی کثیر به واسطه او گمراه خواهند شد.

– محمّد بن شرف می گوید: در خدمت حضرت ابو الحسن هادی علیه السّلام در مدینه می رفتم، روی به من نموده و فرمود: تو ابن شرف نیستی؟ عرض کردم: چرا. خواستم مسأله ای از آن جناب بپرسم، قبل از آنکه شروع به سؤال کنم فرمود: ما در وسط خیابان و راه هستیم، اینجا جای سؤال نیست.

– محمّد بن فضل بغدادی می گوید: برای حضرت هادی علیه السّلام نوشتم که ما دو دکان داریم که پدرمان رحمه اللّه علیه برای ما به ارث گذاشته و تصمیم فروش آن را داریم ولی به مشکل برخورد کرده ایم، از خدا بخواه وسیله فروش آن را به مبلغ مناسب فراهم سازد و به خیر و صلاح ما تمام شود. امام علیه السّلام جوابی در این مورد نداد! ما به بغداد برگشتیم و دیدیم که هر دو دکان آتش گرفته.

– ایوب بن نوح می گوید: نامه ای برای حضرت هادی علیه السلام نوشتم که آقا! بچه ای در راه دارم، از خدا بخواه پسری به من عنایت کند. در جواب نوشت، وقتی متولد شد نامش را محمّد بگذار! پسری برایم متولد شد، او را محمّد نام گذاشتم.

هم او می گوید: یحیی بن زکریا نیز بچه ای در راه داشت. نامه ای برای امام علیه السّلام نوشت که مرا فرزندی در راه است، از خداوند بخواه که آن را پسر قرار دهد؛ در جوابش نوشت، بسا از دخترها که بهتر از پسر هستند. برای او دختری متولد شد.

– ایوب بن نوح می گوید: نامه ای برای امام علیه السّلام نوشتم که عبد الواحد قاضی مرا رها نمی کند و از دست او خیلی

اذیت می کشم و از اذیت هـای او شـکایت کردم. در جواب من نوشت: تا دو ماه دیگر از دست او راحت خواهی شـد. پس از دو ماه او را عزل کردند و از آزارش آسوده شدم. - . کشف الغمه ۳ : ۲۴۷ -

در خرایج نیز مثل دو خبر اخیر نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۵۶»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ كِتَابِ الـدَّلَائِلِ عَنْ أَيُّوبَ قَالَ قَالَ (۴) فَتْحُ بْنُ يَزِيدَ الْجُرْجَانِيُّ: ضَمَّنِي وَ أَبَا الْحَسَنِ عليه السلام الطَّرِيقُ مُنْصَرَفِي مِنْ مَكَّهَ إِلَى خُرَاسَانَ وَ هُوَ صَائِرٌ إِلَى الْعِرَاقِ فَسَمِعْتُهُ وَ هُوَ يَقُولُ مَنِ اتَّقَى اللَّهَ يُتَّقَى وَ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ يُطَاعُ قَالَ فَتَلَطَّفْتُ فِي الْوُصُولِ إِلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ وَ أَمَرَنِي بِالْجُلُوسِ وَ أَوَّلُ مَا ابْتَدَأَنِي بِهِ أَنْ قَالَ يَا فَتْحُ مَنْ أَطَاعَ الْخَالِقَ لَمْ يُبَالِ بِسَخَطِ الْمَخْلُوقِ وَ مَنْ أَسْخَطَ الْخَالِقَ فَأَيْقَنَ أَنْ يُحِلَّ بِهِ الْخَالِقُ سَخَطَ الْمَخْلُوقِ وَ إِنَّ الْخَالِقَ لَا يُوصَفُ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ وَ أَنَّى يُوصَفُ الْخَالِقُ الَّذِي يَعْجِزُ الْحَوَاسُّ أَنْ تُدْرِكَهُ وَ الْأَوْهَامُ أَنْ تَنَالَهُ وَ الْخَطَرَاتُ أَنْ تَحُدَّهُ وَ الْأَبْصَارُ عَنِ الْإِحَاطَهِ بِهِ

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۴۶.

۲- ۲. المصدر نفسه ص ۲۴۷.

۳- ۳. لم نجده فی مختار الخرائج.

۴- ۴. ما بین العلامتین لا یوجد فی المصدر.

جَلَّ عَمَّا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ وَ تَعَالَى عَمَّا يَنْعَتُهُ النَّاعِتُونَ نَأَى فِي قُرْبِهِ وَ قَرُبَ فِي نَأْيِهِ فَهُوَ فِي نَأْيِهِ قَرِيبٌ وَ فِي قُرْبِهِ بَعِيدٌ كَيَّفَ الْكَيْفَ فَلَا يُقَالُ كَيْفَ وَ أَيَّنَ الْأَيْنَ فَلَا يُقَالُ أَيْنَ إِذْ هُوَ مُنْقَطِعُ الْكَيْفِيَّةِ وَ الْأَيْنِيَّةِ هُوَ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ فَجَلَّ جَلَالُهُ بَلْ كَيْفَ يُوصَفُ بِكُنْهِهِ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله وَ قَدْ قَرَنَهُ الْجَلِيلُ بِاسْمِهِ وَ شَرِكَهُ فِي عَطَائِهِ وَ أَوْجَبَ لِمَنْ أَطَاعَهُ جَزَاءَ طَاعَتِهِ إِذْ يَقُولُ وَ ما نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْناهُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ (١) وَ قَالَ يَحْكِي قَوْلَ مَنْ تَرَكَ طَاعَتَهُ وَ هُوَ يُعَذِّبُهُ بَيْنَ أَطْبَاقِ نِيرَانِهَا وَ سَرَابِيلِ قَطِرَانِهَا يا لَيْتَنا أَطَعْنَا اللَّهَ وَ أَطَعْنَا الرَّسُولَا(٢) أَمْ كَيْفَ يُوصَفُ بِكُنْهِهِ مَنْ قَرَنَ الْجَلِيلُ طَاعَتَهُمْ بِطَاعَةِ رَسُولِهِ حَيْثُ قَالَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (٣) وَ قَالَ وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ (۴) وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَماناتِ إِلى أَهْلِها(۵) وَ قَالَ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ (۶) يَا فَتْحُ كَمَا لَا يُوصَفُ الْجَلِيلُ جَلَّ جَلَالُهُ وَ الرَّسُولُ وَ الْخَلِيلُ وَ وَلَدُ الْبَتُولِ فَكَذَلِكَ لَا يُوصَفُ الْمُؤْمِنُ الْمُسَلِّمُ لِأَمْرِنَا فَنَبِيُّنَا أَفْضَلُ الْأَنْبِيَاءِ وَ خَلِيلُنَا أَفْضَلُ الْأَخِلَّاءِ وَ وَصِيُّنَا أَكْرَمُ الْأَوْصِيَاءِ وَ اسْمُهُمَا(٧)

أَفْضَلُ الْأَسْمَاءِ وَ كُنْيَتُهُمَا أَفْضَلُ الْكُنَى وَ أَحْلَاهَا لَوْ لَمْ يُجَالِسْنَا إِلَّا كُفْوٌ لَمْ يُجَالِسْنَا أَحَدٌ وَ لَوْ لَمْ يُزَوِّجْنَا إِلَّا كُفْوٌ لَمْ يُزَوِّجْنَا أَحَدٌ

١- ١. براءه: ٧۴.

٢- ٢. الأحزاب: ۶۶.

٣- ٣. النساء: ۵٩.

۴- ۴. النساء: ٨٣.

۵- ۵. النساء: ۵٨.

۶- ۶. النحل: ۴٣.

٧- ٧. فى المصدر: و اسمها أفضل الأسماء، و كنيتها إلخ.

أَشَدُّ النَّاسِ تَوَاضُعاً أَعْظَمُهُمْ حِلْماً وَ أَنْدَاهُمْ كَفّاً وَ أَمْنَعُهُمْ كَنَفاً وَرِثَ عَنْهُمَا أَوْصِيَاؤُهُمَا عِلْمَهُمَا فَارْدُدْ إِلَيْهِمَا الْأَمْرَ وَ سَلِّمْ إِلَيْهِمْ أَمَاتَكَ اللَّهُ مَمَاتَهُمْ وَ أَحْيَاكَ حَيَاتَهُمْ إِذَا شِئْتَ (۱) رَحِمَكَ اللَّهُ قَالَ فَتْحٌ فَخَرَجْتُ فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ تَلَطَّفْتُ فِي الْوُصُولِ إِلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَ تَأْذَنُ فِي مَسْأَلَةٍ اخْتَلَجَ فِي صَدْرِي أَمْرُهَا لَيْلَتِي قَالَ سَلْ وَ إِنْ شَرَحْتَهَا فَلِي وَ إِنْ أَمْسَكْتَهَا فَلِي فَصَحِّحْ نَظَرَكَ وَ تَثَبَّتْ فِي مَسْأَلَتِكَ وَ أَصْغِ إِلَى جَوَابِهَا سَمْعَكَ وَ لَا تَسْأَلْ مَسْأَلَةَ تَعْنِيتٍ وَ اعْتَنِ بِمَا تَعْتَنِي بِهِ فَإِنَّ

الْعَالِمَ وَ الْمُتَعَلِّمَ شَرِيكَانِ فِي الرُّشْدِ مَأْمُورَانِ بِالنَّصِيحَةِ مَنْهِيَّانِ عَنِ الْغِشِّ وَ أَمَّا الَّذِي اخْتَلَجَ فِي صَدْرِكَ فَإِنْ شَاءَ الْعَالِمُ أَنْبَأَكَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُظْهِرْ عَلَى غَيْبِهِ أَحَداً إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَكُلُّ مَا كَانَ عِنْدَ الرَّسُولِ كَانَ عِنْدَ الْعَالِمِ وَ كُلُّ مَا اطَّلَعَ عَلَيْهِ الرَّسُولُ فَقَدِ اطَّلَعَ أَوْصِيَاؤُهُ عَلَيْهِ كَيْلَا تَخْلُوَ أَرْضُهُ مِنْ حُجَّةٍ يَكُونُ مَعَهُ عِلْمٌ يَدُلُّ عَلَى صِدْقِ مَقَالَتِهِ وَ جَوَازِ عَدَالَتِهِ يَا فَتْحُ عَسَى الشَّيْطَانُ أَرَادَ اللَّبْسَ عَلَيْكَ فَأَوْهَمَكَ فِي بَعْضِ مَا أَوْدَعْتُكَ وَ شَكَّكَ فِي بَعْضِ مَا أَنْبَأْتُكَ حَتَّى أَرَادَ إِزَالَتَكَ عَنْ طَرِيقِ اللَّهِ وَ صِرَاطِهِ الْمُسْتَقِيمِ فَقُلْتُ مَتَى أَيْقَنْتَ أَنَّهُمْ كَذَا فَهُمْ أَرْبَابٌ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُمْ مَخْلُوقُونَ مَرْبُوبُونَ مُطِيعُونَ لِلَّهِ دَاخِرُونَ رَاغِبُونَ فَإِذَا جَاءَكَ الشَّيْطَانُ مِنْ قِبَلِ مَا جَاءَكَ فَاقْمَعْهُ بِمَا أَنْبَأْتُكَ بِهِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَرَّجْتَ عَنِّي وَ كَشَفْتَ مَا لَبَسَ الْمَلْعُونُ عَلَيَّ بِشَرْحِكَ فَقَدْ كَانَ أَوْقَعَ فِي خَلَدِي أَنَّكُمْ أَرْبَابٌ قَالَ فَسَجَدَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام وَ هُوَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ رَاغِماً لَكَ يَا خَالِقِي دَاخِراً خَاضِعاً قَالَ فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى ذَهَبَ لَيْلِي ثُمَّ قَالَ يَا فَتْحُ كِدْتَ أَنْ تَهْلِكَ وَ تُهْلِكَ وَ مَا ضَرَّ عِيسَى عليه السلام إِذَا هَلَكَ مَنْ هَلَكَ-(۲)

انْصَرِفْ إِذَا شِئْتَ رَحِمَكَ اللَّهُ قَالَ فَخَرَجْتُ وَ أَنَا فَرِحٌ بِمَا كَشَفَ اللَّهُ

۱- ۱. أي إذا شئت أن تخرج فاخرج.

۲- ۲. اذا هلك النصارى. خ ل.

عَنِّی مِنَ اللَّبْسِ بِأَنَّهُمْ هُمْ وَ حَمِدْتُ اللَّهَ عَلَی مَا قَدَرْتُ عَلَیْهِ فَلَمَّا کَانَ فِی الْمَنْزِلِ الْآخَرِ دَخَلْتُ عَلَیْهِ وَ هُوَ مُتَّکِئٌ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ حِنْطَهٌ مَقْلُوَّهٌ یَعْبَثُ بِهَا وَ قَدْ کَانَ أَوْقَعَ الشَّیْطَانُ فِی خَلَدِی أَنَّهُ لَا یَنْبَغِی أَنْ یَأْکُلُوا وَ یَشْرَبُوا إِذْ کَانَ ذَلِکَ آفَهً وَ الْإِمَامُ غَیْرُ ذِی آفَهٍ فَقَالَ اجْلِسْ یَا فَتْحُ فَإِنَّ لَنَا بِالرُّسُلِ أُسْوَهً کَانُوا یَأْکُلُونَ وَ یَشْرَبُونَ وَ یَمْشُونَ فِی الْأَسْوَاقِ وَ کُلُّ جِسْمٍ مَغْذُوٌّ بِهَذَا إِلَّا الْخَالِقَ الرَّازِقَ لِأَنَّهُ جَسَّمَ الْأَجْسَامَ وَ هُوَ لَمْ یُجَسَّمْ وَ لَمْ یُجَزَّأْ بِتَنَاهٍ وَ لَمْ یَتَزَایَدْ وَ لَمْ یَتَنَاقَصْ مُبَرَّأٌ مِنْ ذَاتِهِ مَا رُکِّبَ فِی ذَاتِ مَنْ جَسَّمَهُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِی لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ مُنْشِئُ الْأَشْیَاءِ مُجَسِّمُ الْأَجْسَامِ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ اللَّطِیفُ الْخَبِیرُ الرَّءُوفُ الرَّحِیمُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَمَّا یَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلُوّاً کَبِیراً لَوْ کَانَ کَمَا یُوصَفُ لَمْ یُعْرَفِ الرَّبُّ مِنَ الْمَرْبُوبِ وَ لَا الْخَالِقُ مِنَ الْمَخْلُوقِ وَ لَا الْمُنْشِئُ مِنَ الْمُنْشَإِ لَکِنَّهُ فَرَّقَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ مَنْ جَسَّمَهُ وَ شَیَّأَ الْأَشْیَاءَ إِذْ کَانَ لَا یُشْبِهُهُ شَیْ ءٌ یُرَی وَ لَا یُشْبِهُ شَیْئاً(۱).

مُحَمَّدُ بْنُ الرَّیَّانِ بْنِ الصَّلْتِ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَسْتَأْذِنُهُ فِی کَیْدِ عَدُوٍّ وَ لَمْ یُمْکِنْ کَیْدُهُ فَنَهَانِی عَنْ ذَلِکَ وَ قَالَ کَلَاماً مَعْنَاهُ تُکْفَاهُ فَکُفِیتُهُ وَ اللَّهِ أَحْسَنَ کِفَایَهٍ ذَلَّ وَ افْتَقَرَ وَ مَاتَ أَسْوَأَ النَّاسِ حَالًا فِی دُنْیَاهُ وَ دِینِهِ (۲).

عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَجَّالُ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ أَنَا فِی خِدْمَتِکَ وَ أَصَابَنِی عِلَّهٌ فِی رِجْلِی لَا أَقْدِرُ عَلَی النُّهُوضِ وَ الْقِیَامِ بِمَا یَجِبُ فَإِنْ رَأَیْتَ أَنْ تَدْعُوَ اللَّهَ أَنْ یَکْشِفَ عِلَّتِی وَ یُعِینَنِی عَلَی الْقِیَامِ بِمَا یَجِبُ عَلَیَّ وَ أَدَاءِ الْأَمَانَهِ فِی ذَلِکَ وَ یَجْعَلَنِی مِنْ تَقْصِیرِی مِنْ غَیْرِ تَعَمُّدٍ مِنِّی وَ تَضْیِیعِ مَا لَا أَتَعَمَّدُهُ مِنْ نِسْیَانٍ یُصِیبُنِی فِی حِلٍّ وَ یُوَسِّعَ عَلَیَّ وَ تَدْعُوَ لِی بِالثَّبَاتِ عَلَی دِینِهِ الَّذِی ارْتَضَاهُ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله فَوَقَّعَ کَشَفَ اللَّهُ عَنْکَ وَ عَنْ

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۴۷- ۲۵۱.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۵۱.

أَبِیکَ قَالَ وَ کَانَ بِأَبِی عِلَّهٌ وَ لَمْ أَکْتُبْ فِیهَا فَدَعَا لَهُ ابْتِدَاءً(۱).

وَ عَنْ دَاوُدَ الضَّرِیرِ قَالَ: أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَی مَکَّهَ فَوَدَّعْتُ أَبَا الْحَسَنِ بِالْعَشِیِّ وَ خَرَجْتُ فَامْتَنَعَ الْجَمَّالُ تِلْکَ اللَّیْلَهَ وَ أَصْبَحْتُ فَجِئْتُ أُوَدِّعُ الْقَبْرَ فَإِذَا رَسُولُهُ یَدْعُونِی فَأَتَیْتُهُ وَ اسْتَحْیَیْتُ وَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ الْجَمَّالَ تَخَلَّفَ أَمْسِ فَضَحِکَ وَ أَمَرَنِی بِأَشْیَاءَ وَ حَوَائِجَ کَثِیرَهٍ فَقَالَ کَیْفَ تَقُولُ فَلَمْ أَحْفَظْ مِثْلَهَا قَالَ لِی (۲) فَمَدَّ الدَّوَاهَ وَ کَتَبَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ اذْکُرْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ الْأَمْرُ بِیَدِکَ کُلُّهُ فَتَبَسَّمْتُ فَقَالَ لِی مَا لَکَ فَقُلْتُ لَهُ خَیْرٌ فَقَالَ أَخْبِرْنِی فَقُلْتُ لَهُ ذَکَرْتُ حَدِیثاً حَدَّثَنِی رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِنَا أَنَّ جَدَّکَ الرِّضَا علیه السلام کَانَ إِذَا أَمَرَ بِحَاجَتِهِ کَتَبَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ اذْکُرْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَتَبَسَّمَ فَقَالَ یَا دَاوُدُ لَوْ قُلْتُ لَکَ إِنَّ تَارِکَ التَّقِیَّهِ کَتَارِکِ الصَّلَاهِ لَکُنْتُ صَادِقاً(۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: فتح بن یزید گرگانی می گوید: در راه بازگشت از مکه با حضرت ابو الحسن امام هادی علیه السّلام هم سفر بودم. آن جناب به عراق می آمد و من عازم خراسان بودم. شنیدم می فرمود: هر که از خدا بپرهیزد مردم از او حساب خواهند برد و هر که خدا را اطاعت کند مردم از او اطاعت خواهند کرد.

سعی کردم خدمت آن جناب برسم تا بالاخره موفق شدم و سلام کردم. جواب داد و دستور داد بنشینم. اول حرفی که زد این بود که فرمود: ای فتح، هر که از خدا اطاعت کند، از خشم مردم هراسی نخواهد داشت و هر که خدا را به خشم آورد باید یقین داشته باشد که خداوند او را مورد خشم مردم قرار می دهد. خدا را نمی توان توصیف کرد مگر با همان صفاتی که خود را ستوده. چگونه می توان خداوندی را ستود و توصیف کرد که حواس از درک او عاجزند و اندیشه ها او را در نمی یابند و چشم ها نمی توانند بر او احاطه یا ابند.

بزرگتر از آن است که بتوان توصیفش نمود و بالاتر از آنکه برایش صفتی بیاورند. در حالی که نزدیک است، بسیار دور است و در حال دوری بسیار نزدیک است، پس در دوری نزدیک و در نزدیکی دور است. او کیفیت و چگونگی را آفریده پس نمی توان به او گفت: چگونه است؟ و جا و مکان را به وجود آورده، نمی توان گفت: کجا است؟ زیرا او از کیفیت و مکان داشتن منزه است .

او یکتای بی همتا است. نزاده و زائیده نشده و او را نظیری نیست، پس بسیار با عظمت و بزرگ است.

حتی نمی توانیم کنه و عظمت حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم را درک کنیم زیرا خداوند عزیز نام او را همراه نام خویش قرار داده و آن جناب را در عطای خویش شریک فرموده و به کسی که از پیغمبر اطاعت کند همان پاداشی را وعده داده که از خودش اطاعت نماید؛ چنانچه در این دو آیه به هر دو مطلب تصریح فرموده: «وَ ما نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْناهُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ - . توبه / ۷۴ - »، {و به عیب جویی برنخاستند مگر [بعد از] آنکه خدا و پیامبرش از فضل خود آنان را بی نیاز گردانیدند.} و در این آیه سخن کسی را که ترک اطاعت پیامبر را نموده و در موقعی که میان آتش جهنم در سوز و گداز است را بیان می کند: «یا لَیْتَنا أَطَعْنَا اللَّهَ وَ أَطَعْنَا الرَّسُولَا - . احزاب / ۶۶ - »، {«ای کاش ما خدا را فرمان می بردیم و پیامبر را اطاعت می کردیم.»} یا چگونه می توان توصیف کرد کنه کسی را که خداوند اطاعت و فرمانبرداری او را قرین اطاعت و فرمانبرداری از پیامبر قرار داده، در این آیه: «أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ - . نساء / ۵۹ - »، {ای کسانی که

ایمان آورده اید، خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید.} و در آیه دیگر می فرماید: «وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ - . نساء / ۸۳ - »، {و اگر آن را به پیامبر و اولیای امر خود ارجاع کنند.} در این آیه نیز می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَماناتِ إِلى أَهْلِها - . نساء / ۵۸ - »، {خدا به شما فرمان می دهد که سپرده ها را به صاحبان آنها ردّ کنید.} و در آیه دیگر می فرماید: فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ - . نحل / ۴۳ - »، {پس اگر نمی دانید، از پژوهندگان کتابهای آسمانی جویا شوید.} یا فتح! همان طوری که نمی توان خدا و پیامبر و فرزندان پیامبر (ائمه اطهار) علیهم السلام را توصیف نمود، نمی توان مؤمنی را که تسلیم فرمان ما است توصیف کرد. پیامبر ما بهترین پیامبران و خلیل ما بهترین خلیل ها و وصی ما ارجمندترین اوصیا است. اسم آن دو بهترین اسم ها و کنیه ایشان بهترین و شیرین ترین کنیه ها است. اگر بنا باشد که فقط هم طراز ما با ما همنشین شود، کسی نیست که بتواند با ما همنشین گردد و اگر بنا باشد ما با هم طراز خود ازدواج نماییم، نباید با هیچ کس ازدواج کنیم.

محمد و علی صلوات الله علیهما و آلهما از همه مردم متواضع تر و با حلم تر و باسخاوت تر و حمایت آنها از تمام مردم بیشتر است. علم و دانش آن دو به جانشینانشان به ارث رسیده، مطیع و تسلیم ایشان باش خدا تو را به راه آنها بمیراند و زنده نگه دارد. اینک اگر مایلی برو، خدا رحمتت کند.

فتح گفت: از خدمت امام علیه السّلام خارج شدم. فردا نیز سعی کردم تا خدمت آن جناب برسم. بالاخره موفق شده و سلام کردم. جواب سلام داد. عرض کردم: اجازه می دهی سؤالی را که برایم پیش آمده بپرسم که دیشب من در اندیشه همین مشکل گذشت؟ فرمود: بپرس، اگر مایل بودم جواب می دهم و گر نه جواب نمی دهم! درست سؤال کن و در سؤال خویش استوار باش و به جواب درست گوش بده؛ مبادا از روی عناد و لجبازی سؤال کنی؛ متوجه هدف خویش باش زیرا دانشجو و استاد هر دو در پیشرفت و رشد شریکند و هر دو باید خیر خواه یکدیگر باشند و هرگز نباید نسبت به هم خیانت نمایند.

اگر بخواهم، می گویم چه سؤالی برایت پیش آمده. خداوند کسی را بر اسرار نهان مطلع نگرداند مگر پیامبران شایسته را. هر چه در نزد پیامبر است، امام نیز دارد. اطلاع و دانشی که پیامبر دارد، اوصیاء او نیز دارند تا زمین خالی از حجتی نباشد که اثبات ادعای پیامبر را نماید و بر صدق گفتار و جواز عدالت او گواه گردد.

یا فتح! نزدیک بود شیطان تو را در مورد مطالبی که به تو آموختم به اشتباه اندازد. فکر و خیال های واهی کردی و تو را به شک انداخت به طوری که نزدیک بود از راه خدا و صراط مستقیم منحرف شوی زیرا با خود گفتی: وقتی ما قائل شویم که پیامبر و اوصیاء او دارای چنین مقامی هستند، پس آنها نیز خدایند. هرگز، به خدا پناه می برم! آنها مخلوق و خداپرستند. مطیع پروردگار و فروتن و شیفته اویند. اگر شیطان از این راه وسوسه ای نمود، به گفتار من توجه کن و او را با سر بر زمین بزن.

عرض کردم: فدایت شوم مرا آسوده کردی و با این بیان، تمام ناراحتی را که شیطان برایم به وجود آورده بود از بین بردی! چنین به نظرم می رسید که باید شما خدا باشید! در این موقع امام علیه السّلام به سجده افتاد و در سجده خود چنین می گفت:

ای خالق من! برای تو به خاک افتادم و خاضع و خاشعم، ای آفریننده یکتا. و پیوسته در سجده بود تا شب گذشت.

آنگاه فرمود: یا فتح! نزدیک بود هلاک شوی و به هلاکت اندازی. عیسی را زیانی نرسید که گروهی از نصاری مدعی شدند او پسر خدا است. آنها که چنین اعتقادی پیدا کردند هلاک شدند.

اینک اگر مایلی برو، خدا رحمتت کند؛ از خدمت امام علیه السلام خارج شدم و از توضیحی که فرمود و موجب از بین رفتن شک من گردید بسیار خوشحال بودم و شناختم ایشان را و بر این نعمت خدا را سپاسگزاری کردم.

در منزل آخری خدمت امام رسیدم. تکیه کرده بود و در مقابلش مقداری گندم بریان بود که آنها را به هم می زد و مخلوط می کرد. شیطان مرا وسوسه کرده بود که آنها نباید بخورند و بیاشامند. زیرا خوردن و آشامیدن یک نوع گرفتاری است و امام نباید مبتلا به گرفتاری گردد! فرمود: بنشین یا فتح! ما باید پیرو پیمبران باشیم که آنها نیز می خوردند و می آشامیدند و میان بازارها راه می رفتند. هر جسمی احتیاج به غذا دارد مگر خالق رازق، زیرا او جسم را به وجود آورده و خود جسم نیست و نمی توان او را تجزیه نمود، نه زیاد می شود و نه کم! از آنچه اختصاص به اجسام دارد منزه است.

یکتا و بی همتا است. بی نیازی است که نزائیده و نه زائیده شده و او را نظیری نیست. به وجود آورنده اشیاء و اجسام است، شنوا و دانا است. لطیف و خبیر است .

رؤف و رحیم است. منزه و پاک تر از آن عقایدی است که ستمگران در باره اش معتقدند.

اگر آن گونه بود که ظالمان وصفش می کنند، فرقی بین پروردگار و موجودات و خالق و مخلوقات و به وجود آورنده و به وجود آمده نبود. اما او بین خود و اجسام و اشیاء فرق قرار داده، زیرا هیچ چیز شبیه او نیست و نه او شبیه چیزی است.

– محمّد بن ریان بن صلت می گوید: نامه ای به امام هادی علیه السّلام نوشتم تا اجازه بگیرم که چاره ای برای دشمن خود به کار برم که چاره بردار نبود. حضرت مرا از این کار نهی کرد و در جوابم سخنی فرمود که معنایش این بود: به زودی از دست او راحت خواهی شد؛ به خدا به بهترین وجه از دستش راحت شدم. او خوار و فقیر شد و از نظر دینی و دنیوی به بدترین حالت از دنیا رفت.

– علی بن محمّد حجال می گوید: نامه ای برای امام هادی علیه السّلام نوشتم که من در خدمت شمایم، با اینکه مبتلا به پا درد شده ام به طوری که نمی توانم عبادت واجب خود را ایستاده به جا آورم! اگر صلاح بدانید از خدا بخواهید مرا شفا دهد و بر انجام واجبات و ادای امانت کمک فرماید و از کوتاهی که کرده ام، با اینکه عمدی نبوده و فراموشی که عارض من شده است درگذرد و بر من ببخشاید و بخواهید که مرا بر دین استوار خود ثابت بدارد.

در جواب درخواست من نوشت: خدا تو و پدرت را شفا داد؛ پدرم نیز مریض بود ولی من در نامه برای او ننوشته بودم و آقا بدون درخواست من برایش دعا کرده بود.

– داود ضریر می گوید: تصمیم گرفتم برای مکه خارج شوم. شب برای خداحافظی خدمت حضرت هادی علیه السلام رسیدم و از خدمت ایشان مرخص شدم اما ساربان آن شب را حرکت نکرد.

فردا صبح برای زیارت وداع داخل حرم پیامبر اکرم صلی اللّٰه علیه و آله شدم. پیک امام از پی من آمد. با خجالت خدمت ایشان رسیده، عرض کردم: فدایت شوم! ساربان از رفتن خودداری کرد .

امام خنده ای نمود و امر کرد به من چیزهایی بدهند و نیازمندیهای زیادی را از من برطرف کرده، آنگاه فرمود: آنچه به تو سفارش کرده بودم به خاطر سپردی؟ من نتوانستم آن طوری که امام فرموده بود جواب بدهم؛ حضرت دوات خواست و نوشت: بسم اللّٰه الرحمن الرحیم. به یاد آور، ان شاء اللّٰه تمام کارها به دست تو است.

من لبخندی زدم! فرمود: برای چه لبخند زدی؟ عرض کردم: چیزی به خاطرم آمد. فرمود: بگو. عرض کردم یکی از دوستان نقل کرد که جدت حضرت رضا علیه السّلام هر وقت حاجت او را بر می آورد همین را می نوشت. بسم اللّٰه الرحمن الرحیم به یاد آور، ان شاء اللّٰه. امام علیه السّلام لبخندی زده و فرمود: داود! اگر بگویم ترک کننده تقیه مانند ترک کننده نماز است، حرف درستی زده ام. - . کشف الغمه ۳ : ۲۵۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام کیف تقول أی سأله علیه السلام عما أوصی إلیه هل حفظه و لعله کان و لم أحفظ مثل ما قال لی فصحف فکتب علیه السلام ذلک لیقرأه لئلا ینسی أو کتب لیحفظ بمحض تلک الکتابه بإعجازه علیه السلام و علی ما فی الکتاب یحتمل أن یکون المعنی أنه لم یکن قال لی سابقا شیئا أقوله فی مثل هذا المقام و یحتمل أن یکون کیف تتولی کما کان المأخوذ منه یحتمل ذلک أی کیف تتولی تلک الأعمال و کیف تحفظها.

و أما التعرض لذکر التقیه فهو إما لکون عدم کتابه الحوائج و التعویل علی حفظ داود للتقیه أو لأمر آخر لم یذکر فی الخبر.

**[ترجمه]عبارت کیف تقول، یعنی امام از او پرسید آیا سفارش های مرا حفظ کردی؟ و شاید او درست و دقیق حفظ نکرده بود، لذا امام آن را نوشت تا بخواند و فراموش نکند یا نوشت تا به اعجاز حضرت علیه السلام به محض نوشتن، داود آن را حفظ کند و بنا بر آنچه در نوشته هست، ممکن است معنا این باشد که حضرت سابقا چیزی به من نفرموده بود که من در چنین مقامی جوابگو باشم و ممکن است که حضرت پرسیده باشد که چگونه متولی این وصایا می شوی، آن چنان که وصایا متولی می طلبد، و معنا این می شود که چگونه تو متولی آن کارها می شوی و چگونه آن را حفظ می کنی؟

اما تعرض امام به مسأله تقیه یا به این خاطر است که ننوشتن حوائج و اعتماد بر حافظه داود به خاطر تقیه امام از دشمن است و یا علت دیگری دارد که در روایت ذکر نشده است.

**[ترجمه]

عم، [إعلام الورى] فِي كِتَابِ الْوَاحِدَهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جُمْهُورٍ الْعَمِّي (۴)

قَالَ حَدَّثَنِي

ص: ۱۸۱

۱- ۱. المصدر نفسه ص ۲۵۱.

۲- ۲. فی المصدر:« مثلما قال لی».

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۵۲.

۴- ۴. قال فی معجم قبائل العرب: العم: بطن اختلف فی نسبهم، فقیل: انهم نزلوا بنی تمیم بالبصره فی أيّام عمر بن الخطّاب، فأسلموا، و غزوا مع المسلمین، و حسن بلاؤهم، فقال الناس: أنتم، و ان لم تکونوا من العرب و اخواننا و أهلنا، أنتم الأنصار و الاخوان و بنو العم. فلقبوا بذلک. و صاروا فی جمله العرب. و قالوا: العم لقب مالک بن حنظله، و قالوا: لقب مره بن مالک، و هم العمیون فی تمیم، و قال أبو عبیده: مره بن وائل بن عمرو بن مالک بن حنظله بن فهم، من الازد و هم: بنو العم فی تمیم، ثمّ قالوا: مره بن حنظله بن مالک بن زید مناه بن تمیم.

أَبُو الْحُسَیْنِ سَعِیدُ بْنُ سَهْلٍ الْبَصْرِیُّ وَ کَانَ یُلَقَّبُ بِالْمَلَّاحِ قَالَ: وَ کَانَ یَقُولُ بِالْوَقْفِ جَعْفَرُ بْنُ الْقَاسِمِ الْهَاشِمِیُّ الْبَصْرِیُّ وَ کُنْتُ مَعَهُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی إِذْ رَآهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِی بَعْضِ الطُّرُقِ فَقَالَ لَهُ إِلَی کَمْ هَذِهِ النَّوْمَهُ أَ مَا آنَ لَکَ أَنْ تَنْتَبِهَ مِنْهَا فَقَالَ لِی جَعْفَرٌ سَمِعْتَ مَا قَالَ لِی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَدْ وَ اللَّهِ قَدَحَ فِی قَلْبِی شَیْئاً فَلَمَّا کَانَ بَعْدَ أَیَّام حَدَثَ لِبَعْضِ أَوْلَادِ الْخَلِیفَهِ وَلِیمَهٌ فَدَعَانَا فِیهَا وَ دَعَا أَبَا الْحَسَنِ مَعَنَا فَدَخَلْنَا فَلَمَّا رَأَوْهُ أَنْصَتُوا إِجْلَالًا لَهُ وَ جَعَلَ شَابٌّ فِی الْمَجْلِسِ لَا یُوَقِّرُهُ وَ جَعَلَ یَلْغَطُ(١) وَ یَضْحَکُ فَأَقْبَلَ عَلَیْهِ وَ قَالَ لَهُ یَا هَذَا تَضْحَکُ مِلْ ءَ فِیکَ وَ تَذْهَلُ عَنْ ذِکْرِ اللَّهِ وَ أَنْتَ بَعْدَ ثَلَاثَهٍ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ قَالَ فَقُلْنَا هَذَا دَلِیلٌ حَتَّی نَنْظُرَ مَا یَکُونُ (٢) قَالَ فَأَمْسَکَ الْفَتَی وَ کَفَّ عَمَّا هُوَ عَلَیْهِ وَ طَعِمْنَا وَ خَرَجْنَا فَلَمَّا کَانَ بَعْدَ یَوْمٍ اعْتَلَّ الْفَتَی وَ مَاتَ فِی الْیَوْمِ الثَّالِثِ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ وَ دُفِنَ فِی آخِرِهِ.

وَ حَدَّثَنِی سَعِیدٌ أَیْضاً قَالَ: اجْتَمَعْنَا أَیْضاً فِی وَلِیمَهٍ لِبَعْضِ أَهْلِ سُرَّ مَنْ رَأَی وَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مَعَنَا فَجَعَلَ رَجُلٌ یَعْبَثُ وَ یَمْزَحُ وَ لَا یَرَی لَهُ جَلَالَهً فَأَقْبَلَ عَلَی جَعْفَرٍ فَقَالَ أَمَا إِنَّهُ لَا یَأْکُلُ مِنْ هَذَا الطَّعَامِ وَ سَوْفَ یَرِدُ عَلَیْهِ مِنْ خَبَرِ أَهْلِهِ مَا یُنَغِّصُ عَلَیْهِ

١- ١. فی بعض النسخ« یلفظ» و هو تصحیف، و اللغط: الصوت و الجلبه، أو هو اصوات مبهمه لا تفهم، او الکلام الذی لا یبین.

٢- ٢. إعلام الوری ص ٣٤۶.

عَيْشَهُ قَالَ فَقُدِّمَتِ الْمَائِدَةُ قَالَ جَعْفَرٌ لَيْسَ بَعْدَ هَذَا خَبَرٌ قَدْ بَطَلَ قَوْلُهُ فَوَ اللَّهِ لَقَدْ غَسَلَ الرَّجُلُ يَدَهُ وَ أَهْوَى إِلَى الطَّعَامِ فَإِذَا غُلَامُهُ قَدْ دَخَلَ مِنْ بَابِ الْبَيْتِ يَبْكِي وَ قَالَ لَهُ الْحَقْ أُمَّكَ فَقَدْ وَقَعَتْ مِنْ فَوْقِ الْبَيْتِ وَ هِيَ بِالْمَوْتِ قَالَ جَعْفَرٌ فَقُلْتُ وَ اللَّهِ لَا وَقَفْتُ بَعْدَ هَذَا وَ قَطَعْتُ عَلَيْهِ (۱).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن سعيد بن سهل: مثل الخبرين (۲).

**[ترجمه]اعلام الورى: سعيد بن سهل بصرى كه معروف به ملاح بود مى گويد: جعفر بن قاسم هاشمى بصرى واقفى مذهب بود! روزى من و او در سامرا بوديم كه حضرت ابو الحسن امام هادى عليه السّلام در بين راه به ما برخورد. حضرت رو به او نموده و فرمود: تا كى در خوابى؟ موقع آن نرسيده كه بيدار شوى؟ جعفر به من گفت: فهميدى على بن محمّد عليهما السلام چه به من فرمود؟ به خدا در دلم چيزى پيدا شد.

پس از گذشت چند روز، پيش آمدى براى يكى از فرزندان خليفه شد و ما را به وليمه دعوت كرد. حضرت هادى عليه السلام را نيز دعوت كرده بود. چشم ميهمانان كه به امام افتاد، به احترام آن جناب لب فرو بسته، خاموش نشستند اما جوانكى در مجلس احترام ايشان را نگه نداشت و حرف هاى نامربوط مى زد و مى خنديد. امام عليه السّلام روى به جانب او كرده و فرمود: مى خندى و از خدا غافلى با اينكه بيش از سه روز زنده نخواهى بود. ما با خود گفتيم، اين مستمسك خوبى است، ببينيم پس از سه روز چه مى شود.

جوانك لب فرو بست و از كارهاى خود دست برداشت. پس از صرف غذا متفرق شديم. روز بعد آن جوان مريض شد و روز سوم، اول صبح از دنيا رفت و عصر او را دفن كردند.

- سعيد نيز نقل كرد: ما در وليمه اى خدمت حضرت هادى عليه السلام بوديم. مردى پيوسته شوخى و مزاح مى كرد و احترام امام را نگه نمى داشت. امام عليه السّلام روى به جعفر نموده فرمود: اين مرد از اين غذا نخواهد خورد. اكنون خبرى از خانواده اش مى آورند كه زندگى را بر او ناگوار خواهد كرد. سفره گسترده شد. جعفر گفت: ديگر خبرى نخواهد شد. سخن ابو الحسن عليه السلام درست در نيامد. مى بينى كه اين مرد دستش را شسته و مشغول به خوردن مى شود. در همين موقع ديد غلامش بر در خانه ايستاده و اشك مى ريزد. گفت: زود از جاى حركت كن بيا كه مادرت از پشت بام افتاده و در حال مرگ است. جعفر گفت: به خدا ديگر در مورد امامت آن جناب ذره اى شك نكردم و به مقامش يقين پيدا نمودم. - . اعلام الورى: - ۳۴۷

مثل اين حديث در كتاب مناقب نيز نقل شده است. - . مناقب آل ابى طالب ۴ : ۴۱۴

-

**[ترجمه]

کش، [رجال الکشی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ یُوسُفُ بْنُ السُّخْتِ: کَانَ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ وَکِیلًا لِأَبِی الْحَسَنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا وَ کَانَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ هُمَیْنِیَا(۳) قَرْیَهٍ مِنْ قُرَی سَوَادِ بَغْدَادَ فَسُعِیَ بِهِ إِلَی الْمُتَوَکِّلِ فَحَبَسَهُ فَطَالَ حَبْسُهُ وَ احْتَالَ (۴) مِنْ قِبَلِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ خَاقَانَ بِمَالٍ ضَمِنَهُ عَنْهُ ثَلَاثَهَ ألف [آلَافِ] دِینَارٍ وَ کَلَّمَهُ عُبَیْدُ اللَّهِ-(۵) فَعَرَضَ حَالَهُ عَلَی الْمُتَوَکِّلِ فَقَالَ یَا عُبَیْدَ اللَّهِ لَوْ شَکَکْتُ فِیکَ لَقُلْتُ إِنَّکَ رَافِضِیٌّ هَذَا وَکِیلُ فُلَانٍ وَ أَنَا عَلَی قَتْلِهِ قَالَ فَتَأَدَّی الْخَبَرُ إِلَی عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ فَکَتَبَ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام یَا سَیِّدِی اللَّهَ اللَّهَ فِیَّ فَقَدْ وَ اللَّهِ خِفْتُ أَنْ أَرْتَابَ فَوَقَّعَ فِی رُقْعَتِهِ أَمَّا إِذَا بَلَغَ بِکَ الْأَمْرُ مَا أَرَی فَسَأَقْصِدُ اللَّهَ فِیکَ وَ کَانَ هَذَا فِی لَیْلَهِ الْجُمُعَهِ فَأَصْبَحَ الْمُتَوَکِّلُ مَحْمُوماً فَازْدَادَتْ عَلَیْهِ حَتَّی صُرِخَ عَلَیْهِ یَوْمَ الْإِثْنَیْنِ فَأَمَرَ بِتَخْلِیَهِ کُلِّ مَحْبُوسٍ عُرِضَ عَلَیْهِ اسْمُهُ حَتَّی ذَکَرَ هُوَ عَلِیَّ بْنَ جَعْفَرٍ وَ قَالَ لِعُبَیْدِ اللَّهِ لِمَ لَمْ تَعْرِضْ عَلَیَّ أَمْرَهُ فَقَالَ لَا أَعُودُ إِلَی ذِکْرِهِ أَبَداً قَالَ خَلِّ سَبِیلَهُ السَّاعَهَ وَ سَلْهُ أَنْ یَجْعَلَنِی فِی حِلٍّ فَخَلَّی سَبِیلَهُ وَ صَارَ إِلَی مَکَّهَ بِأَمْرِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام مُجَاوِراً

۱- ۱. المصدر نفسه ص ۳۴۷.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۴ و ۴۱۵.

۳- ۳. همینیا- بضم الهاء و فتح المیم و سکون الیاء- قریه کبیره فی ضفه دجله فوق النعمانیه.

۴- ۴. أی قبل الحواله.

۵- ۵. یعنی عبید اللّه بن یحیی بن خاقان وزیر المتوکل.

بِهَا وَ بَرَأَ الْمُتَوَكِّلُ مِنْ عِلَّتِهِ (۱).

**[ترجمه]رجال کشـی: یوسف بن سُـخت می گوید: علی بن جعفر وکیل حضـرت هادی علیه السّـلام بود. او از اهالی همینیا، دهی از اطراف بغـداد بود. از او پیش متوکل سـخن چینی کردنـد و زنـدانیش کرد. مـدت زیادی در زندان بود تا بالاخره برای نجات خود حواله ای را به مبلغ سه هزار دینار از عبد الرحمن بن خاقان به عنوان ضمانت از او قبول کرد. عبید اللَّه بن یحیی بن خاقان (وزیر متوکل) در مورد خلاصـی او با متوکل صـحبت کرد. متوکل در جواب گفت: اشـتباه نکرده باشم تو خود رافضی هستی. این مرد وکیل ابو الحسن هادی علیه السلام است که من در فکر کشتن او هستم.

خبر به علی بن جعفر رسـید، نامه ای برای حضـرت هادی علیه السـلام نوشت و عرض کرد: آقا، شما را به خدا سوگند جان مرا نجـات دهیـد! به خـدا قسم می ترسم که به شـک بیـافتم و دچار تردیـد شوم. در جواب نامه اش نوشت، اینک که کار به اینجا رسید، به زودی از خداوند خواهم خواست. آن شب شب جمعه بود.

فردا صـبح متوکل مریض شـد. به طوری بیماریش شدت یافت که روز دوشـنبه خانواده اش کنار بالین او به آه و ناله پرداختند. دسـتور داد هر زنـدانی که نامش را می برد آزادش کننـد. خودش نام علی بن جعفر را برد و به عبید اللَّه گفت: چرا وضع او را برایم نگفتی؟ عبید اللَّه در جواب گفت: دیگر من اسم او را نخواهم برد، متوکل دستور داد او را فوری آزاد کنند و از عبید اللَّه خواست که بگویـد او را حلال کنـد. از زنـدان خلاص شد و به دسـتور امام علیه السّـلام مجاور مکه گردید. - . رجال کشـی: ۵۰۵ -

**[ترجمه]

«۵۹»

کش، [رجال الکشـی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْـعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُمِّیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَـدَ عَنْ أَبِی یَعْقُوبَ یُوسُفَ بْنِ السُّخْتِ عَنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: عَرَضْتُ أَمْرِی عَلَی الْمُتَوَکِّلِ فَأَقْبَلَ عَلَی عُبَیْـدِ اللَّهِ بْنِ یَحْیَی بْنِ خَاقَانَ فَقَالَ لَا تُتْعِبَنَّ نَفْسَکَ بِعَرْضِ قِصَّهِ هَـذَا وَ أَشْـبَاهِهِ فَإِنَّ عَمَّکَ أَخْبَرَنِی أَنَّهُ رَافِضِیٌّ وَ أَنَّهُ وَکِیـلُ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ حَلَـفَ أَنْ لَـا یُخْرَجَ مِنَ الْحَبْسِ إِلَّا بَعْـدَ مَوْتِهِ فَکَتَبْتُ إِلَی مَوْلَانَا أَنَّ نَفْسِـی قَـدْ ضَاقَتْ وَ أَنِّی أَخَافُ الزَّیْغَ فَکَتَبَ إِلَیَّ أَمَّا إِذَا بَلَغَ الْأَمْرُ مِنْکَ مَا أَرَی فَسَأَقْصِدُ اللَّهَ فِیکَ فَمَا عَادَتِ الْجُمُعَهُ حَتَّی أُخْرِجْتُ مِنَ السِّجْنِ (۲).

**[ترجمه]رجـال کشـی: علی بن جعفر می گویـد: خواسـته ای را بر متوکل عرض کردم. او به عبیـدالله بن یحیی بن خاقان رو کرد و گفت، بـا گفتن قصه این مرد و امثـال او بر مـا، از نفس خـود تبعیت نکن. زیرا عمویت به من خـبر داده که او رافضـی و وکیل علی بن محمد علیهما السلام است و قسم خورد که تا مرگش او را از زندان آزاد نکند .

من به آقایمـان نوشـتم: سـینه مـان تنـگ شـده و من احتمـال انحراف می دهم. حضـرت به من نوشت: حالا که کار تو به جایی کشیده که من می بینم، در مورد تو از خدا کمک خواهم طلبید. راوی می گوید: هفته ای نگذشت که از زندان آزاد شدم! - . رجال کشی: ۵۰۵ -

**[ترجمه]

«۶۰»

کا، [الکافی] مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی عَلِیِّ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ صَاحِبِ الْعَسْکَرِ قَالَ: قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ نُؤْتَی بِالشَّیْ ءِ فَیُقَالُ هَذَا کَانَ لِأَبِی جَعْفَرٍ عِنْدَنَا فَکَیْفَ نَصْنَعُ فَقَالَ مَا کَانَ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام بِسَبَبِ الْإِمَامَهِ فَهُوَ لِی وَ مَا کَانَ غَیْرَ ذَلِکَ فَهُوَ مِیرَاثٌ عَلَی کِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّهِ نَبِیِّهِ (۳).

**[ترجمه]کافی: ابو علی پسر راشد می گوید: خدمت حضرت هادی علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم! چیزی برای ما می آورند بعد می گویند این مال متعلق به حضرت امام جواد علیه السلام است که پیش ما مانده است، من آن را چه کنم؟ فرمود هر چه مال ابو جعفر علیه السّلام باشد، به واسطه امامت متعلق به من است و اگر از جهت امامت نباشد بلکه از جهت دیگری متعلق به آن جناب بشود، باز طبق کتاب خدا و سنت پیامبر صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم به به من ارث می رسود. - . کافی ۷ : - ۵۹

**[ترجمه]

«۶۱»

کا، [الکافی] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: کَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هُلَیْلٍ (۴)

یَقُولُ بِعَبْدِ اللَّهِ (۵) فَصَارَ إِلَی الْعَسْکَرِ فَرَجَعَ عَنْ ذَلِکَ فَسَأَلْتُهُ عَنْ سَبَبِ رُجُوعِهِ فَقَالَ إِنِّی عَرَضْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ ذَلِکَ فَوَافَقَنِی فِی طَرِیقٍ ضَیِّقٍ فَمَالَ نَحْوِی حَتَّی إِذَا حَاذَانِی أَقْبَلَ نَحْوِی بِشَیْ ءٍ مِنْ فِیهِ فَوَقَعَ عَلَی صَدْرِی فَأَخَذْتُهُ فَإِذَا هُوَ رَقٌّ فِیهِ مَکْتُوبٌ مَا کَانَ هُنَالِکَ

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۵۰۵.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۵۰۶.

۳- ۳. الکافی ج ۷ ص ۵۹.

۴- ۴. ضبطه بعضهم بضم الهاء و شد اللام، و لعله علی وزن التصغیر.

۵- ۵. یعنی بامامه عبد اللّه الأفطح.

وَ لَا كَذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]کافی: احمد بن محمّد بن عبد اللّه می گوید: عبد اللّه بن هلیل به امامت عبد اللّه افطح معتقد بود! وقتی به سامرا آمد از این اعتقاد دست کشید. من علت تغییر عقیده اش را پرسیدم، گفت: من تصمیم داشتم در این مورد از حضرت هادی علیه السلام سؤال کنم. یک روز در کوچه ای تنگ به ایشان برخوردم. آمد تا روبرویم رسید. در این موقع از میان دهان خود چیزی به جانب من انداخت که روی سینه ام افتاد. برداشتم، دیدم نامه ایست که در آن نوشته است: آنجا خبری نیست و جریان آن طور که فکر می کنی نیست. - . کافی ۱ : ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۶۲»

مَشَارِقُ الْأَنْوَارِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دَاوُدَ الْقُمِّيِّ وَ مُحَمَّدٍ الطَّلْحِيِّ قَالا: حَمَلْنَا مَالًا مِنْ خُمُسٍ وَ نَذْرٍ وَ هَدَايَا وَ جَوَاهِرَ اجْتَمَعَتْ فِي قُمَّ وَ بِلَادِهَا وَ خَرَجْنَا نُرِيدُ بِهَا سَيِّدَنَا أَبَا الْحَسَنِ الْهَادِيَ علیه السلام فَجَاءَنَا رَسُولُهُ فِي الطَّرِيقِ أَنِ ارْجِعُوا فَلَيْسَ هَذَا وَقْتَ الْوُصُولِ فَرَجَعْنَا إِلَى قُمَّ وَ أَحْرَزْنَا مَا كَانَ عِنْدَنَا فَجَاءَنَا أَمْرُهُ بَعْدَ أَيَّامٍ أَنْ قَدْ أَنْفَذْنَا إِلَيْكُمْ إِبِلًا عِيراً فَاحْمِلُوا عَلَيْهَا مَا عِنْدَكُمْ وَ خَلُّوا سَبِيلَهَا قَالَ فَحَمَلْنَاهَا وَ أَوْدَعْنَاهَا اللَّهَ فَلَمَّا كَانَ مِنْ قَابِلٍ قَدِمْنَا عَلَيْهِ فَقَالَ انْظُرُوا إِلَى مَا حَمَلْتُمْ إِلَيْنَا فَنَظَرْنَا فَإِذَا الْمَنَائِحُ (۲) كَمَا هِيَ.

**[ترجمه]مشارق الانوار: محمّد بن داود قمی و محمّد طلحی گفتند: مقداری مال که از خمس و نذر و هدایا و جواهراتی که در قم و اطراف جمع شده بود برای امام علیه السلام می بردیم، در بین راه که عازم خدمت آن جناب بودیم، شخصی از طرف ایشان آمد که برگردید، حالا موقعی نیست که شما بتوانید خدمت ایشان برسید. ما به قم برگشتیم و اموال را نگه داشتیم. پس از چند روز خبر فرستاد که چند شتر فرستادم، آنچه نزد شما است بفرستید و مهار شترها را رها کنید، ما تمام آن اموال را بار شتران کرده آنها را رها نمودیم و آنها را به خدا سپردیم.

سال بعد که خدمت امام رسیدیم، فرمود: اینک آن اموالی که برای من فرستادید را ملاحظه کنید. دیدیم آنچه فرستاده بودیم بدون تغییری موجود است.

**[ترجمه]

«۶۳»

عُيُونُ الْمُعْجِزَاتِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرِ بْنِ جَرِيرٍ الطَّبَرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَلَوِيِّ عَنْ هَاشِمِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: رَأَيْتُ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ صَاحِبَ الْعَسْكَرِ وَ قَدْ أُتِيَ بِأَكْمَهَ فَأَبْرَأَهُ وَ رَأَيْتُهُ تُهَيِّئُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ وَ يَنْفُخُ فِيهِ فَيَطِيرُ فَقُلْتُ لَهُ لَا فَرْقَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ عِيسَى علیه السلام فَقَالَ أَنَا مِنْهُ وَ هُوَ مِنِّي.

حَدَّثَنِي أَبُو التُّحَفِ الْمِصْرِيُّ يَرْفَعُ الْحَدِيثَ بِرِجَالِهِ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ الرامزی رَفَعَ اللَّهُ دَرَجَتَهُ قَالَ: كَانَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ

مُحَمَّدٍ علیهما السلام حَاجّاً وَ لَمَّا کَانَ فِی انْصِرَافِهِ إِلَی الْمَدِینَهِ وَجَدَ رَجُلًا خُرَاسَانِیّاً وَاقِفاً عَلَی حِمَارٍ لَهُ مَیِّتٍ یَبْکِی وَ یَقُولُ عَلَی مَا ذَا أَحْمِلُ رَحْلِی فَاجْتَازَ علیه السلام بِهِ فَقِیلَ لَهُ هَذَا الرَّجُلُ الْخُرَاسَانِیُّ مِمَّنْ یَتَوَلَّاکُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ فَدَنَا مِنَ الْحِمَارِ الْمَیِّتِ فَقَالَ لَمْ تَکُنْ بَقَرَهُ بَنِی إِسْرَائِیلَ بِأَکْرَمَ عَلَی اللَّهِ تَعَالَی مِنِّی وَ قَدْ ضُرِبَ بِبَعْضِهَا الْمَیِّتُ فَعَاشَ ثُمَّ وَکَزَهُ بِرِجْلِهِ الْیُمْنَی وَ قَالَ قُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَتَحَرَّکَ الْحِمَارُ ثُمَّ قَالَ وَ وَضَعَ الْخُرَاسَانِیُّ رَحْلَهُ عَلَیْهِ وَ أَتَی بِهِ الْمَدِینَهَ وَ کُلَّمَا مَرَّ علیه السلام أَشَارُوا عَلَیْهِ بِإِصْبَعِهِمْ وَ قَالُوا هَذَا الَّذِی أَحْیَا حِمَارَ الْخُرَاسَانِیِّ.

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ شَیْخٍ مِنْ أَهْلِ النَّهْرَیْنِ قَالَ: خَرَجْتُ أَنَا وَ رَجُلٌ مِنْ

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۳۵۵.

۲- ۲. المنابح: جمع المنیحه، الهدایا و العطایا.

أَهْلِ قَرْيَتِى إِلَى أَبِى الْحَسَنِ بِشَىْ ءٍ كَانَ مَعَنَا وَ كَانَ بَعْضُ أَهْلِ الْقَرْيَهِ قَدْ حَمَّلَنَا رِسَالَهً وَ دَفَعَ إِلَيْنَا مَا أَوْصَلْنَاهُ وَ قَالَ تُقْرِءُونَهُ مِنِّى السَّلَامَ وَ تَسْأَلُونَهُ عَنْ بَيْضِ الطَّائِرِ الْفُلَانِيِّ مِنْ طُيُورِ الْآجَامِ هَلْ يَجُوزُ أَكْلُهَا أَمْ لَا فَسَلَّمْنَا مَا كَانَ مَعَنَا إِلَى جَارِيَهٍ وَ أَتَاهُ رَسُولُ السُّلْطَانِ فَنَهَضَ لِيَرْكَبَ وَ خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ وَ لَمْ نَسْأَلْهُ عَنْ شَىْ ءٍ فَلَمَّا صِرْنَا فِى الشَّارِعِ لَحِقَنَا عليه السلام وَ قَالَ لِرَفِيقِى بِالنَّبَطِيَّهِ أَقْرِئْهُ مِنِّى السَّلَامَ وَ قُلْ لَهُ بَيْضَ الطَّائِرِ الْفُلَانِيِّ لَا تَأْكُلْهُ فَإِنَّهُ مِنَ الْمُسُوخِ وَ رُوِىَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْمَدَائِنِ كَتَبَ إِلَيْهِ يَسْأَلُهُ عَمَّا بَقِىَ مِنْ مُلْكِ الْمُتَوَكِّلِ فَكَتَبَ عليه السلام بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ قالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَباً فَما حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِى سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذلِكَ سَبْعٌ شِدادٌ يَأْكُلْنَ ما قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذلِكَ عامٌ فِيهِ يُغاثُ النَّاسُ وَ فِيهِ يَعْصِرُونَ فَقُتِلَ فِى أَوَّلِ الْخَامِسَ عَشَرَ.

**[ترجمه]عیون المعجزات: هاشم بن زید می گوید: خدمت علی بن محمّد عسکری علیهما السّلام رسیدم. شخص کوری را آورده بودند که حضرت او را شفا داد. دیدم از گل چیزی مانند پرنده ای ساخت و در آن دمید و پرواز کرد. عرض کردم شما با عیسی علیه السلام فرقی ندارید؟ فرمود: من از عیسی هستم و عیسی از من است.

- ابو التحف مصری از محمّد بن سنان رامزی نقل کرد که گفت: حضرت ابو الحسن علی بن محمّد علیهما السلام به زیارت مکه رفته بود و در راه برگشت به مدینه مردی خراسانی را دید که بالای سر الاغ مرده خود ایستاده، گریه می کند و می گوید: بار خود را بر روی چه بگذارم. امام علیه السّلام از کنار او گذشت. عرض کردند: این شخص از ارادتمندان به شما خانواده است.

حضرت هادی علیه السلام کنار الاغ آمده فرمود: در نظر خدا، گاو بنی اسرائیل از من عزیزتر نبود، مقداری از پیکر آن گاو را به بدن مرده ای زدند زنده شد. در این موقع با پای راست خود به الاغ زده و فرمود: به اجازه خدا حرکت کن. الاغ تکانی خورد و از جای حرکت کرد. خراسانی وسایل خود را بر آن بار کرد و به مدینه آمد. هر جا حضرت هادی علیه السلام می رفت، با انگشت اشاره می کردند این همان آقایی است که الاغ مرد خراسانی را زنده کرد.

- حسن بن اسماعیل که یکی از بزرگان نهرین بود گفت، من با مردی از ده خودمان رهسپار خدمت حضرت هادی علیه السلام شدیم و مقداری پول برای آن جناب می بردیم. یکی از اهالی ده نیز هدیه هایی با نامه داده بود که به امام برسانیم. گفت: سلام مرا به آن جناب می رسانید و می پرسید: تخم فلان پرنده نیزار نشین را می شود خورد یا نه؟

ما آنچه آورده بودیم تسلیم کنیزی نمودیم. در این موقع پیکی از طرف سلطان آمد و امام علیه السّلام را احضار کرد. آن جناب سوار شد که پیش خلیفه برود. ما هم از منزل خارج شدیم و سؤالی از ایشان نکردیم. در میان مسیر، امام علیه السّلام خود را به ما رسانید و روی به جانب رفیق من کرده و به زبان نبطی فرمود: سلام مرا به فلان کس برسان و بگو: تخم فلان پرنده خوردنی نیست! چون آن پرنده از چیزهایی است که مسخ شده اند.

- روایت شده که مردی از اهالی مدائن خدمت آن جناب رسید و پرسید: چند سال دیگر از حکومت متوکل باقی مانده؟ امام علیه السّلام در جواب او این آیه را نوشت. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ «تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَباً فَما حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِى سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ. ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذلِكَ سَبْعٌ شِدادٌ يَأْكُلْنَ ما قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذلِكَ عامٌ فِيهِ

يُغاثُ النَّاسُ وَ فِيهِ يَعْصِرُونَ - . يوسف / ۴۷ - ۴۹ -»، {گفت: «هفت سال پی در پی می کارید، و آنچه را درویدید - جز اندکی را که می خورید - در خوشه اش واگذارید. آن گاه پس از آن، هفت سال سخت می آید که آنچه را برای آن [سالها] از پیش نهاده اید - جز اندکی را که ذخیره می کنید - همه را خواهند خورد. آن گاه پس از آن، سالی فرا می رسد که به مردم در آن [سال] باران می رسد و در آن آب میوه می گیرند.»} اول سال پانزدهم، متوکل کشته شد.

**[ترجمه]

«۶۴»

جش، [الفهرست] للنجاشی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُؤَدِّبُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى الْأَوْدِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ مَسْجِدَ الْجَامِعِ لِأُصَلِّيَ الظُّهْرَ فَلَمَّا صَلَّيْتُهُ رَأَيْتُ حَرْبَ بْنَ الْحَسَنِ الطَّحَّانَ وَ جَمَاعَةً مِنْ أَصْحَابِنَا جُلُوساً فَمِلْتُ إِلَيْهِمْ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِمْ وَ

جَلَسْتُ وَ كَانَ فِيهِمُ الْحَسَنُ بْنُ سَمَاعَةَ(۱) فَذَكَرُوا أَمْرَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام وَ مَا جَرَى عَلَيْهِ ثُمَّ مِنْ بَعْدُ زَيْدَ بْنَ عَلِيٍّ وَ مَا جَرَى عَلَيْهِ وَ مَعَنَا رَجُلٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ فَقَالَ يَا قَوْمِ عِنْدَنَا رَجُلٌ عَلَوِيٌّ بِسُرَّ مَنْ رَأَى مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَا هُوَ إِلَّا سَاحِرٌ أَوْ كَاهِنٌ فَقَالَ لَهُ ابْنُ سَمَاعَةَ بِمَنْ يُعْرَفُ قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا فَقَالَ لَهُ الْجَمَاعَةُ فَكَيْفَ تَبَيَّنْتَ ذَلِكَ مِنْهُ قَالَ كُنَّا جُلُوساً مَعَهُ عَلَى بَابِ دَارِهِ وَ هُوَ جَارُنَا بِسُرَّ مَنْ رَأَى نَجْلِسُ إِلَيْهِ فِي كُلِّ عَشِيَّةٍ نَتَحَدَّثُ مَعَهُ إِذْ

۱- ۱. هو أبو محمّد الحسن بن محمّد بن سماعه الكندی الصيرفی من شيوخ الواقفه كثير الحديث فقيه ثقه، كان يعاند فی الوقف و يتعصب قال النجاشیّ بعد ذكر الحديث فأنكر الحسن بن سماعه ذلك لعناده.

مَرَّ بِنَا قَائِدٌ مِنْ دَارِ السُّلْطَانِ وَ مَعَهُ خِلَعٌ وَ مَعَهُ جَمْعٌ كَثِيرٌ مِنَ الْقُوَّادِ وَ الرَّجَّالَهِ وَ الشَّاكِرِيَّهِ(۱)

وَ غَيْرِهِمْ فَلَمَّا رَآهُ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَثَبَ إِلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَيْهِ وَ أَكْرَمَهُ فَلَمَّا أَنْ مَضَى قَالَ لَنَا هُوَ فَرِحٌ بِمَا هُوَ فِيهِ وَ غَداً يُدْفَنُ قَبْلَ الصَّلَاهِ فَعَجِبْنَا مِنْ ذَلِكَ فَقُمْنَا مِنْ عِنْدِهِ فَقُلْنَا هَذَا عِلْمُ الْغَيْبِ فَتَعَاهَدْنَا ثَلَاثَهً إِنْ لَمْ يَكُنْ مَا قَالَ أَنْ نَقْتُلَهُ وَ نَسْتَرِيحَ مِنْهُ فَإِنِّي فِي مَنْزِلِي وَ قَدْ صَلَّيْتُ الْفَجْرَ إِذْ سَمِعْتُ غَلَبَهً فَقُمْتُ إِلَى الْبَابِ فَإِذَا خَلْقٌ كَثِيرٌ مِنَ الْجُنْدِ وَ غَيْرِهِمْ وَ هُمْ يَقُولُونَ مَاتَ فُلَانٌ الْقَائِدُ الْبَارِحَهَ سَكِرَ وَ عَبَرَ مِنْ مَوْضِعٍ إِلَى مَوْضِعٍ فَوَقَعَ وَ انْدَقَّتْ عُنُقُهُ فَقُلْتُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ خَرَجْتُ أَحْضُرُهُ وَ إِذَا الرَّجُلُ كَانَ كَمَا قَالَ أَبُو الْحَسَنِ مَيِّتٌ فَمَا بَرِحْتُ حَتَّى دَفَنْتُهُ وَ رَجَعْتُ فَتَعَجَّبْنَا جَمِيعاً مِنْ هَذِهِ الْحَالِ وَ ذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ (۲).

**[ترجمه]رجال نجاشی: احمد بن یحیی اودی می گوید: وارد مسجد جامع شدم تا نماز ظهر را بگزارم. پس از نماز چشمم به حرب بن حسن طحان و چند نفر از دوستان افتاد که دور هم نشسته اند، من هم پیش آنها رفته سلام کردم و نشستم. حسن بن سماعه نیز در میان آن جمع بود. سخن از حسن بن علی علیهما السّلام به میان آمد که چه بر سر آن جناب آمد. آنگاه از زید بن علی و آنچه بر سر او آمده بود. در میان ما مرد غریبی بود که او را نمی شناختیم. آن مرد گفت، در سامرا مردی علوی همسایه ما است که یا ساحر است و یا کاهن. ابن سماعه گفت: پرسیدم چه نام دارد؟ گفت: او را علی بن محمّد بن رضا علیهم السلام می نامند.

حاضرین گفتند از کجا فهمیدی ساحر است؟ گفت: او در سامرا همسایه ما است. هر شب درب خانه می نشینم و با او صحبت می کنیم. یک شب یکی از سپهداران سلطان از جلوی ما رد شد و مقداری خلعت به همراه داشت و گروه کثیری از فرماندهان و نوکرها و مردم عادی همراه او بودند.

چشم علی بن محمّد علیهما السلام که به او افتاد از جای حرکت نمود و سلام داد و احترامش کرد. آن مرد که رد شد به ما گفت: این مرد از وضعی که دارد خیلی خرسند است ولی فردا صبح قبل از نماز دفن خواهد شد.

ما از این حرف تعجب کردیم. از جای حرکت کردیم و سه نفر از ما با هم قرار گذاشتیم از این جریان تحقیق کنیم. اگر واقعیت پیدا نکرد او را بکشیم و از سخنانش آسوده شویم.

فردا صبح، وقتی نمازم را خواندم، سر و صدایی شنیدم. از درب منزل بیرون آمدم، دیدم گروه زیادی از سپاهیان و سایر مردم با عجله می روند و می گویند، فلان کس دیشب از دنیا رفته و مست بوده، از فلان محل به فلان محل می رفته که به زمین خورده است و گردنش شکسته است. با خود گفتم: اشهد ان لا اله الا اللّه! برای تشییع جنازه اش رفتم. همان طوری که او گفته بود، مرده بود و من همان جا بودم تا دفن شد و برگشتم! ما از این جریان در شگفت شدیم. و تمام جریان را نقل کرد. -. رجال نجاشی: ۳۲ -

**[ترجمه]

ق، [الكتاب العتيق الغرويّ] أَبُو الْفَتْحِ غَازِي بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّرَائِفِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمَيْمُونِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَعْمَرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينِ بْنِ مُوسَى الْأَهْوَازِيِّ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا أَذْهَبُ مَذَاهِبَ الْمُعْتَزِلَهِ وَ كَانَ يَبْلُغُنِي مِنْ أَمْرِ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ مَا أَسْتَهْزِئُ بِهِ وَ لَا أَقْبَلُهُ فَدَعَتْنِي الْحَالُ إِلَى دُخُولِي بِسُرَّ مَنْ رَأَى لِلِقَاءِ السُّلْطَانِ فَدَخَلْتُهَا فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ وَعْدِ السُّلْطَانِ النَّاسَ أَنْ يَرْكَبُوا إِلَى الْمَيْدَانِ فَلَمَّا كَانَ مِنْ غَدٍ رَكِبَ النَّاسُ فِي غَلَائِلِ الْقَصَبِ بِأَيْدِيهِمُ الْمَرَاوِحُ (۳)

وَ رَكِبَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِي زِيِّ الشِّتَاءِ وَ عَلَيْهِ لُبَّادٌ وَ بُرْنُسٌ وَ عَلَى سَرْجِهِ تِجْفَافٌ طَوِيلٌ وَ قَدْ عَقَدَ ذَنَبَ دَابَّتِهِ وَ النَّاسُ يَهْزَءُونَ بِهِ وَ هُوَ يَقُولُ أَلَا إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَ لَيْسَ

۱- ۱. الشاكرى- بفتح الكاف- معرب چاكر بالفارسيه و معناه الاجير و المستخدم و الجمع شاكريه.

۲- ۲. رجال النجاشیّ ص ۳۲- الطبعه الحروفيه بالمطبعه المصطفويه.

۳- ۳. المراوح جمع مروح: آله يحرك بها الريح ليتبرد به عند اشتداد الحر.

الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ (۱) فَلَمَّا تَوَسَّطُوا الصَّحْرَاءَ وَ جَازُوا بَيْنَ الْحَائِطَيْنِ ارْتَفَعَتْ سَحَابَةٌ وَ أَرْخَتِ السَّمَاءُ عَزَالِيَهَا وَ خَاضَتِ الدَّوَابُّ إِلَى رَكْبِهَا فِي الطِّينِ وَ لَوَّثَتْهُمْ أَذْنَابُهَا فَرَجَعُوا فِي أَقْبَحِ زِيٍّ وَ رَجَعَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِي أَحْسَنِ زِيٍّ وَ لَمْ يُصِبْهُ شَيْ ءٌ مِمَّا أَصَابَهُمْ فَقُلْتُ إِنْ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَطْلَعَهُ عَلَى هَذَا السِّرِّ فَهُوَ حُجَّةٌ ثُمَّ إِنَّهُ لَجَأَ إِلَى بَعْضِ السَّقَائِفِ فَلَمَّا قَرُبَ نَحَّى الْبُرْنُسَ وَ جَعَلَهُ عَلَى قَرَبُوسِ سَرْجِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۲) ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيَّ وَ قَالَ إِنْ كَانَ مِنْ حَلَالٍ فَالصَّلَاةُ فِي الثَّوْبِ حَلَالٌ وَ إِنْ كَانَ مِنْ حَرَامٍ فَالصَّلَاةُ فِي الثَّوْبِ حَرَامٌ فَصَدَّقْتُهُ وَ قُلْتُ بِفَضْلِهِ وَ لَزِمْتُهُ.

**[ترجمه]العتیق الغروی: علی بن یقطین بن موسی اهوازی می گوید: من مذهب معتزله را داشتم و گاهی که از حضرت هادی علیه السلام چیزی می شنیدم مسخره می کردم و قبول نمی نمودم. بالاخره به واسطه احتیاجی که به ملاقات سلطان داشتم وارد سامرا شدم. قرار بود فردا سلطان سواره به میدان برود.

من فردا صبح از منزل خارج شدم. دیدم مردم لباسهای عالی و زیبا پوشیده اند و هر کدام برای خنک کردن خود، باد بزنی در دست دارند. اما حضرت هادی علیه السلام لباس های زمستانی پوشیده و بارانی به تن نموده و کلاه بر سر گذاشته و بر روی اسب خود روکشی که مانع از رسیدن باران به اسب است قرار داده و دم اسب را بسته است. مردم با دیدن امام با این شمایل، شروع کردند به مسخره نمودن، امام می فرمود: «الا إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَ لَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ - . هود / ۸۱ - » {بی گمان، وعده گاه آنان صبح است. مگر صبح نزدیک نیست؟}

از شهر که خارج شدند به وسط بیابان رسیدند، ابری بالا آمد و باران شدیدی بارید که پای اسبها در گل فرو رفت و دم اسب پیکر آنها را گل آلود نمود. مردم با لباسهای خیس شده و گل آلود برگشتند اما حضرت هادی علیه السلام به بهترین وضع مراجعت نمود، در حالی که هیچ ناراحتی از باران ندیده بود. با خود گفتم: اگر خداوند او را بر این سرّ مطلع کرده باشد، او امام است.

سپس امام به یک قسمت سرپوشیده از راه آمد و همین که نزدیک شد کلاه از سر برگرفت و سه مرتبه روی قربوس زین اسب گذاشت - . راوی در دل گفته بود، اگر سه مرتبه کلاه خود را برداشت و روی قربوس زین گذاشت امام است. - ؛ بعد روی به من نموده فرمود: اگر لباس آلوده به عرق جنب از حرام است، نمی توان با آن نماز خواند و گر نه، نماز صحیح است! من که تصمیم پرسیدن همین سؤال را داشتم آن جناب را تصدیق کرده، معتقد به مقامش شدم و ملازمش گردیدم!

**[ترجمه]

بيان

الغلاله بالكسر شعار تحت الثوب و القصب محركه ثياب ناعمه من كتان و التجفاف بالكسر آله للحرب يلبسه الفرس و الإنسان ليقيه في الحرب و المراد هنا ما يلقى على السرج وقايه من المطر و الظاهر أن المراد بالسر ما أضمر من حكم عرق الجنب كما مر في الأخبار السابقه و يحتمل أن يكون المراد به نزول المطر و سيأتي الخبر بتمامه في كتاب الدعاء إن شاء الله.

۱- ۱. هود: ۸۱.

۲- ۲. کانه یریـد بالبرنس قلنسوته فقط، و کان قد نوی فی ضـمیره أنّه علیه السـلام ان أخذ قلنسوه برنسه من رأسه، و جعله علی قربوس سـرجه ثلاث مرّات! فهو الحجه، ثمّ انه یسأله عن عرق الجنب أ یصـلی فیه أم لا؟ و قد مر نظیر ذلک فیما مضی صلی الله علیه و آله ۱۷۴.

**[ترجمه]غلاله به کسر غین، موی زیر لباس را گویند. و قصب به تحریک صاد لباس فاخری از کتان. و تجفاف به کسر تاء ابزاری جنگی است که جنگجو یا اسب می پوشند تا در جنگ امان یا ایند و مراد از آن در اینجا چیزی است که برای حفظ از باران روی زین اسب انداخته می شود. و ظاهرا منظور از سرّ، سؤال حکم عرق جنب از حرام است که راوی پنهان کرده بود چنانچه در اخبار شابق نیز گذشت و ممکن است منظور از سرّ، باریدن باران باشد و این حدیث به طور کامل در کتاب دعا خواهد آمد، ان شاء الله .

**[ترجمه]

باب ۴ ما جری بینه و بین خلفاء زمانه و بعض أحوالهم و تاریخ وفاته صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

عم، [إعلام الوری] ذَکَرَ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ الْعَمِّیُ (۱)

فِی کِتَابِ الْوَاحِدَهِ، قَالَ حَدَّثَنِی أَخِی الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: کَانَ لِی صِدِّیقٌ مُؤَدِّبٌ لِوُلْدِ بغا أَوْ وَصِیفٍ الشَّکُّ مِنِّی فَقَالَ لِی قَالَ لِیَ الْأَمِیرُ مُنْصَرَفَهُ مِنْ دَارِ الْخَلِیفَهِ حَبَسَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ هَذَا الَّذِی یَقُولُونَ ابْنُ الرِّضَا الْیَوْمَ وَ دَفَعَهُ إِلَی عَلِیِّ بْنِ کِرْکِرَ فَسَمِعْتُهُ یَقُولُ أَنَا أَکْرَمُ عَلَی اللَّهِ مِنْ نَاقَهِ صَالِحٍ تَمَتَّعُوا فِی دارِکُمْ ثَلاثَهَ أَیّامٍ ذلِکَ وَعْدٌ غَیْرُ مَکْذُوبٍ (۲) وَ لَیْسَ یُفْصِحُ بِالْآیَهِ وَ لَا بِالْکَلَامِ أَیُّ شَیْ ءٍ هَذَا قَالَ قُلْتُ أَعَزَّکَ اللَّهُ تَوَعَّدَ انْظُرْ مَا یَکُونُ بَعْدَ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ فَلَمَّا کَانَ مِنَ الْغَدِ أَطْلَقَهُ وَ اعْتَذَرَ إِلَیْهِ فَلَمَّا کَانَ فِی الْیَوْمِ الثَّالِثِ وَثَبَ عَلَیْهِ یاغز [بَاغِزٌ] وَ یغلون وَ تامش وَ جَمَاعَهٌ مَعَهُمْ فَقَتَلُوهُ وَ أَقْعَدُوا الْمُنْتَصِرَ وَلَدَهُ خَلِیفَهً(۳)

ص: ۱۸۹

۱- ۱. هو أبو محمّد الحسن بن محمّد بن جمهور العمی بصری ثقه فی نفسه، ینسب الی بنی العم من تمیم، روی عن الضعفاء، و یعتمد علی المراسیل، ذکره أصحابنا بذلک و قالوا: کان أوثق من أبیه و أصلح. قال النجاشیّ: له کتاب الواحده أخبرنا أحمد بن عبد الواحد و غیره عن أبی طالب الأنباری عن الحسن بالواحده.

۲- ۲. هود: ۶۵.

۳- ۳. إعلام الوری ص ۳۴۶.

قَالَ وَ حَدَّثَنِی سَعِیدُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ رَفَعَ زَیْدُ بْنُ مُوسَی إِلَی عُمَرَ بْنِ الْفَرَجِ مِرَاراً یَسْأَلُهُ أَنْ یُقَدِّمَهُ عَلَی ابْنِ أَخِیهِ وَ یَقُولُ إِنَّهُ حَدَثٌ وَ أَنَا عَمُّ أَبِیهِ فَقَالَ عُمَرُ ذَلِکَ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ افْعَلْ وَاحِدَهً أَقْعِدْنِی غَداً قَبْلَهُ ثُمَّ انْظُرْ فَلَمَّا کَانَ مِنْ غَدٍ أَحْضَرَ عُمَرُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام فَجَلَسَ فِی صَدْرِ الْمَجْلِسِ ثُمَّ أَذِنَ لِزَیْدِ بْنِ مُوسَی فَدَخَلَ فَجَلَسَ بَیْنَ یَدَیْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَلَمَّا کَانَ یَوْمُ الْخَمِیسِ أَذِنَ لِزَیْدِ بْنِ مُوسَی قَبْلَهُ فَجَلَسَ فِی صَدْرِ الْمَجْلِسِ ثُمَّ أَذِنَ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَدَخَلَ فَلَمَّا رَآهُ زَیْدٌ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ وَ أَقْعَدَهُ فِی مَجْلِسِهِ وَ جَلَسَ بَیْنَ یَدَیْهِ (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری: حسن بن محمّد بن جمهور عمی در کتاب واحده نوشته است: برادرم حسین بن محمّد گفت، دوستی داشتم که معلم فرزند بغا یا وصیف بود (تردید از من است). گفت: یک روز که امیر از دار الخلافه برمی گشت، به او گفتم: امیر المؤمنین شخصی را که مشهور به ابن الرضا است زندانی کرده و او را به علی بن کرکر سپرده است. من از دهان خود آن آقا شنیدم که می گفت: من در نزد خدا از ناقه صالح گرامی ترم: «تَمَتَّعُوا فِی دارِکُمْ ثَلاثَهَ أَیّامٍ ذلِکَ وَعْدٌ غَیْرُ مَکْذُوبٍ - . هود / ۶۵ - »، {و [صالح] گفت: «سه روز در خانه هایتان برخوردار شوید. این وعده ای بی دروغ است.»} امیر گفت، سخن آن شخص (مشهور به ابن الرضا) واضح نیست! منظورش از این سخن چه بود؟ من در جوابش گفتم: خدا عزتت دهد، وعده عذاب داده، منتظر باش ببین پس از سه روز چه خواهد شد.

فردا صبح امام را آزاد کرد و پوزش خواست. روز سوم باعز و یغلون و تامش با گروهی بر او شوریده، او را کشتند و پسرش منتصر را به جای او به خلافت نشاندند .

و نیز گفت، سعید بن سهل نقل کرد که زید بن موسی چند مرتبه به عمر بن فرج شکایت کرد و از او تقاضا کرد که مقامش را از پسر برادرش علی بن محمّد علیهما السّلام بالاتر قرار دهد. می گفت: او جوان است و من عموی پدرش هستم.

این جریان را عمر بن فرج به حضرت هادی علیه السلام گوشزد کرد. فرمود: یک بار این کار را بکن. فردا مرا قبل از او بنشان، ببین چه می شود. فردا عمر بن فرج حضرت هادی را احضار کرد. آن جناب در صدر مجلس نشست. سپس به زید بن موسی اجازه ورود داد، وقتی وارد شد روبروی حضرت هادی علیه السلام نشست.

روز پنجشنبه قبل از حضرت هادی علیه السلام اجازه داد زید در صدر مجلس نشست آنگاه به حضرت هادی علیه السّلام به زید بن موسی اجازه ورود داد. پس از او امام علیه السّلام وارد شد. همین که چشم زید به آن جناب افتاد از جای حرکت کرد و ایشان را در جای خود نشاند و خودش در مقابل آن جناب به احترام نشست. - . اعلام الوری: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۲»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب أَبُو مُحَمَّدٍ الْفَحَّامُ قَالَ: سَأَلَ الْمُتَوَکِّلُ ابْنَ الْجَهْمِ مَنْ أَشْعَرُ النَّاسِ فَذَکَرَ شُعَرَاءَ الْجَاهِلِیَّهِ وَ الْإِسْلَامِ ثُمَّ إِنَّهُ سَأَلَ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ الْحِمَّانِیُّ (۲)

حَیْثُ یَقُولُ:

لَقَدْ فَاخَرَتْنَا مِنْ قُرَیْشٍ عِصَابَهٌ***بِمَطِّ خُدُودٍ وَ امْتِدَادِ أَصَابعَ

فَلَمَّا تَنَازَعْنَا الْمَقَالَ قَضَی لَنَا***عَلَیْهِمْ بِمَا یَهْوِی نِدَاءَ الصَّوَامِعِ

تَرَانَا سُکُوتاً وَ الشَّهِیدُ بِفَضْلِنَا***عَلَیْهِمْ جَهِیرُ الصَّوْتِ فِی کُلِّ جَامِعٍ

ص: ۱۹۰

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۴۷.

۲- ۲. الحمانی- بکسر الحاء و شد المیم نسبه الی حمان بن عبد العزی بطن من تمیم من العدنانیه- أبو زکریا یحیی بن عبد الحمید بن عبد الرحمن بن میمون الکوفیّ قدم بغداد و حدث بها عن جماعه کثیره منهم سفیان بن عیینه و أبو بکر بن عیّاش و وکیع ذکره الخطیب فی تاریخ بغداد، و أورد روایات عن یحیی بن معین أنّه قال یحیی بن عبد الحمید الحمانی صدوق ثقه. مات سنه ۲۲۸ بسرمن رأی فی شهر رمضان و کان أول من مات بسامرّاء من المحدثین الذین اقدموا، له کتاب فی المناقب یروی عنه أحمد بن میثم، و قال النجاشیّ: له کتاب أخبرناه جماعه عن محمّد بن علیّ بن الحسین، عن محمّد بن موسی المتوکل، عن موسی ابن أبی موسی الکوفیّ، عن محمّد بن أیوب عنه به.

فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَحْمَدَ جَدُّنَا**وَ نَحْنُ بَنُوهُ كَالنُّجُومِ الطَّوَالِعِ (۱)

قَالَ وَ مَا نِدَاءُ الصَّوَامِعِ يَا أَبَا الْحَسَنِ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله جَدِّی أَمْ جَدُّکَ فَضَحِکَ الْمُتَوَكِّلُ ثُمَّ قَالَ هُوَ جَدُّکَ لَا نَدْفَعُکَ عَنْهُ (۲).

**[ترجمه]مناقب: ابو محمد فحام می گوید: متوکل از ابن جهم پرسید: چه کسی از همه مردم در شعر قوی تر است؟ ابن جهم شعرای جاهلیت و اسلام را نام برد؛ سپس از امام هادی علیه السلام این سؤال را پرسید، حضرن فرمود: حمانی، در آن شعرش که می گوید:

از قبیله قریش گروهی بر ما با گونه بالا انداختن و کشیدن انگشتان(کنایه از اوج تکبر) تفاخر می کنند.

وقتی کار مان به نزاع لفظی کشید، ندای عبادت گاهها(اذان مأذنه ها) به نفع ما و علیه آنان، همان گونه که می خواست حکم کرد.

ما را ساکت می بینی، ولی چیزی که به فضل ما و بر ضررشان گواهی می دهد صدای بلندی است که در هر محل تجمعی هست.

چرا که رسول خدا احمد صلی الله علیه و آله جد ماست و ما فرزندان او مثل ستارگان طلوع کننده هستیم .

متوکل پرسید: یا ابا الحسن! ندای صوامع چیست؟ فرمود اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله صلی الله علیه و آله آیا این شهادت درباره جد من است یا جد تو؟ متوکل خندید و سپس گفت: او جد شماست و ما نمی توانیم شما را از این انتساب بازداریم. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۳»

کش، [رجال الکشی] أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ كُلْثُومٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَمُّونٍ وَ غَيْرِهِ قَالَ: خَرَجَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فِی جَنَازَةِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ قَمِيصُهُ مَشْقُوقٌ فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو عَوْنٍ الْأَبْرَشُ قَرَابَةُ نَجَاحِ بْنِ سَلَمَةَ مَنْ رَأَيْتَ أَوْ بَلَغَکَ مِنَ الْأَئِمَّةِ شَقَّ ثَوْبَهُ فِی مِثْلِ هَذَا فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام يَا أَحْمَقُ وَ مَا يُدْرِيکَ مَا هَذَا قَدْ شَقَّ مُوسَى عَلَى هَارُونَ (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: محمد بن الحسن بن شمون و غیر او می گویند: امام عسکری علیه السلام در تشییع جنازه پدرش حضرت هادی علیه السلام با گریبان چاک زده خارج شد. ابو عون ابرش که از نزدیکان نجاح بن سلمه بود گفت: کدام یک از امامان را دیدی یا خبرش به شما رسید که گریبان چاک کند؟ امام علیه السّلام در جواب او نوشت: نادان! این کار به تو مربوط نیست. حضرت موسی بر برادر خود هارون گریبان چاک کرد. - . رجال کشی: ۴۷۹ -

**[ترجمه]

«۴»

كش، [رجال الكشی] أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ إِسْحَاقَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْخَضِيبِ الْأَنْبَارِيِّ قَالَ: كَتَبَ أَبُو عَوْنٍ الْأَبْرَشُ قَرَابَةُ نَجَاحِ بْنِ سَلَمَةَ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّ النَّاسَ قَدِ اسْتَوْهَنُوا(۴) مِنْ شَقِّكَ عَلَى أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ يَا أَحْمَقُ مَا أَنْتَ وَ ذَاكَ قَدْ شَقَّ مُوسَى عَلَى هَارُونَ علیه السلام إِنَّ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُولَدُ مُؤْمِناً وَ يَحْيَا مُؤْمِناً وَ يَمُوتُ مُؤْمِناً وَ مِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَ يَحْيَا كَافِراً وَ يَمُوتُ كَافِراً وَ مِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ مُؤْمِناً وَ يَحْيَا مُؤْمِناً وَ يَمُوتُ كَافِراً وَ إِنَّكَ لَا تَمُوتُ حَتَّى تَكْفُرَ وَ يَتَغَيَّرَ عَقْلُكَ فَمَا مَاتَ حَتَّى حَجَبَهُ وُلْدُهُ عَنِ النَّاسِ وَ حَبَسُوهُ فِی مَنْزِلِهِ فِی ذَهَابِ الْعَقْلِ وَ الْوَسْوَسَةِ وَ لِكَثْرَةِ التَّخْلِيطِ وَ يَرِدُ عَلَى أَهْلِ الْإِمَامَةِ وَ انْكَشَفَ عَمَّا كَانَ عَلَيْهِ (۵).

ص: ۱۹۱

۱- ۱. ظاهر الاشعار أن قائلها رجل من العلويين، و الحمانی ليس بعلوی فانه من تميم كما عرفت، فالصحيح ما مر فی نسخه أمالی الشيخ الطوسیّ- قدّس سرّه- ص ۱۲۹ من هذا المجلد، و فيه:« فلما سأل الإمام عليه السلام، قال: فلان بن فلان العلوی- قال: ابن الفحام- و أخوه الحمانی، حيث يقول» الخ.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۶.

۳- ۳. رجال الكشّیّ ص ۴۷۹.

۴- ۴. فی المصدر المطبوع: قد استوحشوا.

۵- ۵. رجال الكشّیّ ص ۴۸۰.

**[ترجمه]رجال کشی: ابو عون ابرش خویشاوند نجاح بن سلمه نامه ای برای حضرت ابو محمّد علیه السّلام نوشت که مردم این کار شما را نپسندیدند که در پشت جنازه پدرتان حضرت ابو الحسن علیه السلام گریبان چاک زده بودید. امام علیه السّلام در جواب او فرمود: نادان! این کار به تو مربوط نیست. حضرت موسی بر برادر خود هارون گریبان چاک زد. بعضی از مردم با ایمان متولد می شوند و زندگی را با همین عقیده به پایان می رسانند و در حال ایمان از دنیا می روند برخی نیز کافر متولد می شوند و با کفر زندگی می کنند و کافر از دنیا می روند. بعضی دیگر با ایمان متولد می شوند و با همین عقیده زندگی می کنند ولی کافر از دنیا می روند. تو نیز از آنهایی هستی که کافر از دنیا خواهی رفت و دیوانه خواهی شد.

قبل از مرگ، پسرش او را در خانه نگه داری می کرد تا مبادا مردم او را ببینند چون مبتلا به وسوسه و بی عقلی شده بود و حرفهای یاوه می گفت و بر معتقدین به امامت و شیعه مذهب، پیوسته ایرادتراشی می کرد و بالاخره عقیده ای را که داشت آشکار کرد. - . رجال کشی: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۵»

مصبا، [المصباحین] رَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ الْقُمِّيُّ قَالَ: تُوُفِّيَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ صَاحِبُ الْعَسْكَرِ علیه السلام يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ لِثَلَاثٍ خَلَوْنَ مِنْ رَجَبٍ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ.

وَ قَالَ ابْنُ عَيَّاشٍ: فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ مِنْ رَجَبٍ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ كَانَتْ وَفَاةُ سَيِّدِنَا أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ صَاحِبِ الْعَسْكَرِ علیه السلام وَ لَهُ يَوْمَئِذٍ إِحْدَى وَ أَرْبَعُونَ سَنَةً.

**[ترجمه]مصباح المتهجد: ابراهیم بن هاشم قمی می گوید: حضرت ابو الحسن هادی علی بن محمّد عسکری علیهما السلام روز دوشنبه سوم رجب سال ۲۵۴ از دنیا رفت. - . مصباح المتهجد: ۸۰۵ -

ابن عیاش گفت: در روز سوم رجب ۲۵۴ حضرت هادی ابو الحسن علی بن عسکری علیهما السلام از دنیا رفت. در آن موقع چهل و یک سال داشت.

**[ترجمه]

«۶»

مهج، [مهج الدعوات] مِنْ نُسْخَةٍ عَتِيقَةٍ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَسِّنٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ سَلَامَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَزْدِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَقِيلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بُرَيْكٍ الرُّهَاوِيِّ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْمَوْصِلِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَقِيلِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَقِيلِيِّ عَنْ أَبِي رَوْحٍ النَّسَائِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ دَعَا عَلَى الْمُتَوَكِّلِ فَقَالَ بَعْدَ أَنْ حَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ اللَّهُمَّ إِنِّي وَ فُلَاناً عَبْدَانِ مِنْ عَبِيدِكَ إِلَى آخِرِ الدُّعَاءِ.

**[ترجمه]مهج الدعوات: حضرت ابو الحسن على بن محمّد عليهما السّلام پس از اينكه خدا را حمد و ستايش كرد، متوكل را نفرين كرد گفت: خدايا، من و فلانى دو بنده تو هستيم ... تا آخر دعا. -. مهج الدعوات: ۲۶۵ -

**[ترجمه]

أقول

وَ وَجَدْتُ هَذَا الدُّعَاءَ مَذْكُوراً بِطَرِيقٍ آخَرَ هَذَا لَفْظُهُ ذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ زَرَافَهَ حَاجِبِ الْمُتَوَكِّلِ (۱) وَ كَانَ شِيعِيّاً أَنَّهُ قَالَ: كَانَ الْمُتَوَكِّلُ لِحُظْوَهِ الْفَتْحِ بْنِ خَاقَانَ عِنْدَهُ وَ قُرْبِهِ مِنْهُ دُونَ النَّاسِ جَمِيعاً وَ دُونَ وُلْدِهِ وَ أَهْلِهِ وَ أَرَادَ أَنْ يُبَيِّنَ مَوْضِعَهُ عِنْدَهُمْ فَأَمَرَ جَمِيعَ مَمْلَكَتِهِ مِنَ الْأَشْرَافِ مِنْ أَهْلِهِ وَ غَيْرِهِمْ وَ الْوُزَرَاءِ وَ الْأُمَرَاءِ وَ الْقُوَّادِ وَ سَائِرِ الْعَسَاكِرِ وَ وُجُوهِ النَّاسِ أَنْ يُزَيِّنُوا بِأَحْسَنِ التَّزْيِينِ وَ يَظْهَرُوا فِي أَفْخَرِ عَدَدِهِمْ وَ ذَخَائِرِهِمْ وَ يَخْرُجُوا مُشَاهً بَيْنَ يَدَيْهِ وَ أَنْ لَا يَرْكَبَ أَحَدٌ إِلَّا هُوَ وَ الْفَتْحُ بْنُ خَاقَانَ خَاصَّهً بِسُرَّ مَنْ رَأَى وَ مَشَى النَّاسُ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا عَلَى مَرَاتِبِهِمْ رَجَّالَهً وَ كَانَ يَوْماً قَائِظاً شَدِيدَ الْحَرِّ وَ أَخْرَجُوا فِي جُمْلَهِ الْأَشْرَافِ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام وَ شَقَّ عَلَيْهِ مَا لَقِيَهُ مِنَ الْحَرِّ وَ الزَّحْمَهِ قَالَ زَرَافَهُ فَأَقْبَلْتُ إِلَيْهِ وَ قُلْتُ لَهُ يَا سَيِّدِي يَعِزُّ وَ اللَّهِ عَلَيَّ مَا تَلْقَى مِنْ هَذِهِ الطُّغَاهِ وَ مَا قَدْ تَكَلَّفْتَهُ مِنَ الْمَشَقَّهِ وَ أَخَذْتُ بِيَدِهِ فَتَوَكَّأَ عَلَيَّ وَ قَالَ يَا زَرَافَهُ

ص: ۱۹۲

۱- ۱. مر نظير ذلك عن الخرائج فى ص ۱۴۷، فراجع.

مَا نَاقَهُ صَالِحٍ عِنْدَ اللَّهِ بِأَكْرَمَ مِنِّی أَوْ قَالَ بِأَعْظَمَ قَدْراً مِنِّی وَ لَمْ أَزَلْ أَسَائِلُهُ وَ أَسْتَفِیدُ مِنْهُ وَ أَحَادِثُهُ إِلَی أَنْ نَزَلَ الْمُتَوَکِّلُ مِنَ الرُّکُوبِ وَ أَمَرَ النَّاسَ بِالانْصِرَافِ فَقُدِّمَتْ إِلَیْهِمْ دَوَابُّهُمْ فَرَکِبُوا إِلَی مَنَازِلِهِمْ وَ قُدِّمَتْ بَغْلَهٌ لَهُ فَرَکِبَهَا وَ رَکِبْتُ مَعَهُ إِلَی دَارِهِ فَنَزَلَ وَ وَدَّعْتُهُ وَ انْصَرَفْتُ إِلَی دَارِی وَ لِوَلَدِی مُؤَدِّبٌ یَتَشَیَّعُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ وَ الْفَضْلِ وَ کَانَتْ لِی عَادَهٌ بِإِحْضَارِهِ عِنْدَ الطَّعَامِ فَحَضَرَ عِنْدَ ذَلِکَ وَ تَجَارَیْنَا الْحَدِیثَ وَ مَا جَرَی مِنْ رُکُوبِ الْمُتَوَکِّلِ وَ الْفَتْحِ وَ مَشْیِ الْأَشْرَافِ وَ ذَوِی الْأَقْدَارِ بَیْنَ أَیْدِیهِمَا وَ ذَکَرْتُ لَهُ مَا شَاهَدْتُهُ مِنْ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ مَا سَمِعْتُهُ مِنْ قَوْلِهِ مَا نَاقَهُ صَالِحٍ عِنْدَ اللَّهِ بِأَعْظَمَ قَدْراً مِنِّی وَ کَانَ الْمُؤَدِّبُ یَأْکُلُ مَعِی فَرَفَعَ یَدَهُ وَ قَالَ بِاللَّهِ إِنَّکَ سَمِعْتَ هَذَا اللَّفْظَ مِنْهُ فَقُلْتُ لَهُ وَ اللَّهِ إِنِّی سَمِعْتُهُ یَقُولُهُ فَقَالَ لِی اعْلَمْ أَنَّ الْمُتَوَکِّلَ لَا یَبْقَی فِی مَمْلَکَتِهِ أَکْثَرَ مِنْ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ وَ یَهْلِکُ فَانْظُرْ فِی أَمْرِکَ وَ أَحْرِزْ مَا تُرِیدُ إِحْرَازَهُ وَ تَأَهَّبْ لِأَمْرِکَ کَیْ لَا یَفْجَأَکُمْ هَلَاکُ هَذَا الرَّجُلِ فَتَهْلِکَ أَمْوَالُکُمْ بِحَادِثَهٍ تُحْدَثُ أَوْ سَبَبٍ یَجْرِی فَقُلْتُ لَهُ مِنْ أَیْنَ لَکَ ذَلِکَ فَقَالَ لِی أَ مَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فِی قِصَّهِ النَّاقَهِ وَ قَوْلَهُ تَعَالَی تَمَتَّعُوا فِی دارِکُمْ ثَلاثَهَ أَیّامٍ ذلِکَ وَعْدٌ غَیْرُ مَکْذُوبٍ (۱) وَ لَا یَجُوزُ أَنْ تُبْطِلَ قَوْلَ الْإِمَامِ قَالَ زَرَافَهُ فَوَ اللَّهِ مَا جَاءَ الْیَوْمُ الثَّالِثُ حَتَّی هَجَمَ الْمُنْتَصِرُ وَ مَعَهُ بُغَاءٌ وَ وَصِیفٌ وَ الْأَتْرَاکُ عَلَی الْمُتَوَکِّلِ فَقَتَلُوهُ وَ قَطَعُوهُ وَ الْفَتْحَ بْنَ خَاقَانَ جَمِیعاً قِطَعاً حَتَّی لَمْ یُعْرَفْ أَحَدُهُمَا مِنَ الْآخَرِ وَ أَزَالَ اللَّهُ نِعْمَتَهُ وَ مَمْلَکَتَهُ فَلَقِیتُ الْإِمَامَ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام بَعْدَ ذَلِکَ وَ عَرَّفْتُهُ مَا جَرَی مَعَ الْمُؤَدِّبِ وَ مَا قَالَهُ فَقَالَ صَدَقَ إِنَّهُ لَمَّا بَلَغَ مِنِّی الْجَهْدُ رَجَعْتُ إِلَی کُنُوزٍ نَتَوَارَثُهَا مِنْ آبَائِنَا هِیَ أَعَزُّ مِنَ الْحُصُونِ وَ السِّلَاحِ وَ الْجُنَنِ وَ هُوَ دُعَاءُ الْمَظْلُومِ عَلَی الظَّالِمِ فَدَعَوْتُ بِهِ عَلَیْهِ فَأَهْلَکَهُ اللَّهُ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی إِنْ

۱- ۱. هود الآیه: ۶۵.

رَأَيْتَ أَنْ تُعَلِّمَنِيهِ فَعَلَّمَنِيهِ إِلَى آخِرِ مَا أَوْرَدْتُهُ فِي كِتَابِ الدُّعَاءِ(۱).

ق، [الكتاب العتيق الغرویّ] بإسناده عن زرافه: مثله.

**[ترجمه]من جریان این دعا را در جای دیگری دیـده ام که از زرافه حاجب و دربان متوکل که مردی شـیعه مـذهب بود نقل شـده. او گفت: متوکل به فتـح بن خاقان خیلی علاقه داشت و او را بر تمام مردم حتی فرزنـدان و خویشاونـدان خود مقـدم می داشت. روزی تصـمیم گرفت به مردم بفهماند که چقدر به فتح علاقه دارد و مقام او را گرامی می دارد. دسـتور داد تمام اعیان مملکت از خویشاونـدان خود و دیگران، امراء و وزراء و سرلشـکران و سایر فرمانـدهان و مردمان متشـخص با بهترین لباسـهای خود و گران مایه ترین انـدوخته های خویش حاضـر شوند و همه پیاده در جلوی او حرکت کنند. هیچ کس جز خود متوکل و فتـح بن خاقـان حق نـدارد سواره باشـد. تمـام مردم پیاده به راه افتادنـد. آن روز، روز گرمی در سامرا بود. حضـرت هادی علیه السّلام نیز پیاده بود و گرما و ناراحتی خیلی آن جناب را به مشقت انداخت.

زرافه گفت: من خدمت آن جناب رسـیده عرض کردم، آقای من! به خدا قسم این ناراحتی شـما و ستمی که از این ستمگر می بینیـد، خیلی بر من دشوار است؛ و دست ایشان را گرفتم و بر من تکیه داد. آنگاه فرمود: زرافه، ناقه صالح گرامی تر از من نبود (یا مقامش بالاتر از من نبود) پیوسـته از آن جناب مسائلی می پرسـیدم و اسـتفاده می کردم تا اینکه متوکل پیاده شـد و مردم را مرخص کرد.

وسـیله سواری هر کدام را آوردند و سوار شده به منزل خود رفتند. قاطر امام علیه السّلام را نیز آوردند، سوار شد من نیز سواره در خـدمت آن جنـاب رفتم تـا به منزل خود وارد شدنـد. از ایشان جـدا شـدم و به منزل خود آمـدم. پسـرم معلمی داشت شـیعه مـذهب که از اهل علم و دانش بود. من عادت داشـتم غـذا را با او صـرف می کردم. آن روز با هم غذا می خوردیم. سـخن ما پیرامون جریان سوار شدن متوکل و فتح بن خاقان و پیاده رفتن تمام شخصـیت های بزرگ مملکت بود. جریان حضـرت هادی علیه السّلام را نیز نقل کردم و فرمایش آن جناب را که ناقه صالح گرامی تر از من در نزد خدا نیست.

در این موقع معلم دست از غـذا کشـیده گفت: تو را به خـدا این حرف را از امام شـنیدی؟ گفتم: آری. گفت: بدان که متوکل بیش از سه روز حکومت نخواهـد کرد و از دنیـا خواهـد رفت. متوجه خود باش. هر احتیاطی که لازم است بکن مبادا مرگ او موجب زیان تو شود و اموال تو نابود گردد.

گفتم: تـو از کجـا فهمیـدی؟ گفت: قرآن را در مـورد نـاقه صالـح نخوانـده ای؟ «تَمَتَّعُوا فِي دارِكُمْ ثَلاثَةَ أَيّامٍ ذلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ - . هود / ۶۵ - »، {«سه روز در خـانه هایتـان برخوردار شویـد. این وعـده ای بی دروغ است.} نمی شود سـخن امام خلاف از آب در بیاید.

زرافه گفت: به خـدا قسم هنوز روز سوم نیامـده بود که منتصـر به کمک بغاء و وصـیف و ترکان بر متوکل شوریدند و او را با فتح بن خاقان قطعه قطعه کردند، به طوری که پیکر آن دو از یکدیگر تمیز داده نمی شد و خداوند قدرت او را از بین برد. بعد از این جریان من خدمت حضرت هادی علیه السلام رسیدم و جریان معلم فرزندم را برای ایشان نقل کردم .

فرمود: راست گفته است. وقتی من از دست اینها بسیار آزار و اذیت دیدم، به گنجینه ای پناه بردم که از آباء گرام خود به یادگار دارم که بهتر از سلاحهای جنگی و دژهای محکم و هر نوع وسائل دفاعی است و آن دعای مظلوم است که از ستم ظالم می خواند؛ من آن دعا را خواندم، خداوند با همان دعا او را هلاک کرد.

عرض کردم: مولای من، اگر صلاح بدانید آن دعا را به من بیاموزید. دعا در قسمت دعای بحار الانوار نقل شده.

در قرب الاسناد نیز مثل این روایت نقل شده است.

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ل، [الخصال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَوْصِلِيِّ عَنِ الصَّقْرِ بْنِ أَبِي دُلَفَ الْكَرْخِيِّ قَالَ: لَمَّا حَمَلَ الْمُتَوَكِّلُ سَيِّدَنَا أَبَا الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيَّ عليه السلام جِئْتُ أَسْأَلُ عَنْ خَبَرِهِ قَالَ فَنَظَرَ إِلَيَّ الزَّرَافِيُّ وَ كَانَ حَاجِباً لِلْمُتَوَكِّلِ فَأَمَرَ أَنْ أُدْخَلَ إِلَيْهِ فَأُدْخِلْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ يَا صَقْرُ مَا شَأْنُكَ فَقُلْتُ خَيْرٌ أَيُّهَا الْأُسْتَاذُ فَقَالَ اقْعُدْ فَأَخَذَنِي مَا تَقَدَّمَ وَ مَا تَأَخَّرَ وَ قُلْتُ أَخْطَأْتُ فِي الْمَجِي ءِ قَالَ فَوَحَى النَّاسَ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ لِي مَا شَأْنُكَ وَ فِيمَ جِئْتَ قُلْتُ لِخَيْرٍ مَا فَقَالَ لَعَلَّكَ تَسْأَلُ عَنْ خَبَرِ مَوْلَاكَ فَقُلْتُ لَهُ وَ مَنْ مَوْلَايَ مَوْلَايَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ اسْكُتْ مَوْلَاكَ هُوَ الْحَقُّ فَلَا تَحْتَشِمْنِي فَإِنِّي عَلَى مَذْهَبِكَ فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَ أَ تُحِبُّ أَنْ تَرَاهُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ اجْلِسْ حَتَّى يَخْرُجَ صَاحِبُ الْبَرِيدِ مِنْ عِنْدِهِ قَالَ فَجَلَسْتُ فَلَمَّا خَرَجَ قَالَ لِغُلَامٍ لَهُ خُذْ بِيَدِ الصَّقْرِ وَ أَدْخِلْهُ إِلَى الْحُجْرَةِ الَّتِي فِيهَا الْعَلَوِيُّ الْمَحْبُوسُ وَ خَلِّ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ قَالَ فَأَدْخَلَنِي إِلَى الْحُجْرَةِ وَ أَوْمَأَ إِلَى بَيْتٍ فَدَخَلْتُ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ عَلَى صَدْرِ حَصِيرٍ وَ بِحِذَاهُ قَبْرٌ مَحْفُورٌ قَالَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ ثُمَّ أَمَرَنِي بِالْجُلُوسِ ثُمَّ قَالَ لِي يَا صَقْرُ مَا أَتَى بِكَ قُلْتُ سَيِّدِي جِئْتُ أَتَعَرَّفُ خَبَرَكَ قَالَ ثُمَّ نَظَرْتُ إِلَى الْقَبْرِ فَبَكَيْتُ فَنَظَرَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا صَقْرُ لَا عَلَيْكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْنَا بِسُوءٍ الْآنَ فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلَّهِ ثُمَّ قُلْتُ يَا سَيِّدِي حَدِيثٌ يُرْوَى عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله لَا أَعْرِفُ مَعْنَاهُ قَالَ وَ مَا هُوَ فَقُلْتُ قَوْلُهُ صلى الله عليه و آله لَا تُعَادُوا الْأَيَّامَ فَتُعَادِيَكُمْ مَا مَعْنَاهُ فَقَالَ نَعَمْ الْأَيَّامُ نَحْنُ مَا قَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ فَالسَّبْتُ اسْمُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْأَحَدُ كِنَايَةٌ

۱- ۱. مهج الدعوات ص ۳۳۰- ۳۳۲.

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ الْإِثْنَيْنِ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ الثَّلَاثَاءُ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ الْأَرْبِعَاءُ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ وَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَ أَنَا وَ الْخَمِيسُ ابْنِيَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ وَ الْجُمُعَةُ ابْنُ ابْنِي وَ إِلَيْهِ تُجْمَعُ عِصَابَةُ الْحَقِّ وَ هُوَ الَّذِي يَمْلَؤُهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً فَهَذَا مَعْنَى الْأَيَّامِ فَلَا تُعَادُوهُمْ فِي الدُّنْيَا فَيُعَادُوكُمْ فِي الْآخِرَهِ ثُمَّ قَالَ عليه السلام وَدِّعْ وَ اخْرُجْ فَلَا آمَنُ عَلَيْكَ (١).

ك، [إكمال الدين] الهمدانی عن علی بن إبراهيم: مثله (٢)

**[ترجمه]علل الشرائع ، خصال: صقر بن ابی دلف کرخی می گوید: وقتی متوکل مولايم ابو الحسن عسکری عليه السّلام را زندانی کرد، آمدم که از آن جناب احوال پرسی کنم. زرافی که نگهبان بود به من نگاهی کرده و دستور داد مرا پيش او ببرند. مرا بردند! گفت: حالت چطور است؟ گفتم: خوب. گفت: بنشين. من نشستم اما در فکر شدم که اين چه کاری بود کردم، کاش نيامده بودم!

در اين موقع مردم را از اطراف خود متفرق نمود. آنگاه روی به من کرده و گفت: برای چه آمده ای؟ گفتم: کاری نداشتم؛ گفت: شايد آمده ای از حال مولايت بپرسی؟ گفتم: مولايم کيست؟ مولای من امير المؤمنين است. گفت ساکت باش! مولای تو مولای واقعی است. از من نترس! من هم اعتقاد تو را دارم! گفتم: الحمد للَّه.

گفت: ميل داری آن جناب را ببينی؟ گفتم: آری. گفت صبر کن تا نامه رسان از خدمتش خارج شود.

مدتی نشستم، وقتی پيک خارج شد، به غلام خود گفت: دست صقر را بگير و او را داخل همان اطاقی ببر که آن مرد علوی زندانی است و آن دو را تنها بگذار. مرا نزديک اطاقی برده و اشاره کرد داخل شو. ديدم امام عليه السّلام روی حصيری نشسته و جلو آن جناب قبری را کنده اند. سلام کردم؛ جواب داد و فرمود: بنشين! بعد فرمود: برای چه آمده ای؟ عرض کردم: آمدم از حال شما مطلع شوم. چشمم که به قبر افتاد گريه ام گرفت! فرمود: صقر! گريه نکن آنها حالا گزندی به من نمی رسانند؛ گفتم: الحمد للَّه .

بعد عرض کردم: حديثی از پيامبر اکرم صلّی اللَّه عليه و آله نقل کرده اند که من معنی آن را نمی دانم! فرمود: چه حديثی؟ عرض کردم: اينکه پيغمبر اکرم صلی الله عليه و اله فرموده است: ايام را دشمن مداريد که با شما دشمنی خواهند ورزيد. معنی اين جمله چيست؟ فرمود: آری ايام ما هستيم، تا آسمان و زمين پايدار است. شنبه نام پيامبر صلّی اللَّه عليه و آله است و يک شنبه اشاره به امير المؤمنين عليه السلام، دوشنبه حسن و حسين عليهما السّلام و سه شنبه علی بن الحسين عليهما السلام و محمّد بن علی و جعفر بن محمّد عليهم السلام و چهار شنبه موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمّد بن علی و من عليهم السلام و پنجشنبه پسرم حسن بن علی عليهما السلام و جمعه پسر پسرم که گروه حق جويان معتقد به او می شوند و او زمين را پر از عدل و داد می کند، بعد از آنکه پر از ظلم و جور شده باشد.

اين معنی ايام است. در دنيا با آنها دشمنی نورزيد که در آخرت با شما دشمنی خواهند کرد، بعد فرمود: خداحافظی کن و برو که بر تو نگرانم و اطمينانی نيست. - . خصال ۲ : ۳۹۴ -

در کمال الدین نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . کمال الدین ۲ : ۵۴ -

**[ترجمه]

بیان

قوله فأخذنی ما تقدم و ما تأخر أی صرت متفکرا فیما تقدم من الأمور و ما تأخر منها فاهتممت لها جمیعا و الحاصل أنی تفکرت فیما یترتب علی مجیئی من المفاسد فندمت علی المجی ء.

و یحتمل أن یکون فأخذ بی بالباء أی سأل عنی سؤالات کثیره عما تقدم و عما تأخر فظننت أنه تفطن بسبب مجیئی فندمت فوحی الناس أی أشار إلیهم أن یبعدوا عنه و یمکن أن یقرأ الناس بالرفع أی أسرع الناس فی الذهاب فإن الوحی یکون بمعنی الإشاره و بمعنی الإسراع و یمکن أن یقرأ علی بناء التفعیل أی عجل الناس فی الانصراف عنه و صاحب البرید الرسول المستعجل إذ البرید یطلق علی الرسول و علی بغلته.

**[ترجمه]عبارت فاخذنی ما تقدم و ما تأخر، یعنی تفکر می کردم در اموری که قبلا اتفاق افتاد و اموری که بعدا واقع می شود. پس بر همه آنها اهتمام ورزیدم و حاصل این که، من در مفاسدی که بر آمدنم مترتب می شد فکر کردم، پس از آمدنم پشیمان شدم.

**[ترجمه]

«۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی أَبُو سُلَیْمَانَ عَنِ ابْنِ أُورَمَهَ قَالَ: خَرَجْتُ أَیَّامَ الْمُتَوَکِّلِ إِلَی سُرَّ مَنْ رَأَی فَدَخَلْتُ عَلَی سَعِیدٍ الْحَاجِبِ وَ دَفَعَ الْمُتَوَکِّلُ أَبَا الْحَسَنِ إِلَیْهِ لِیَقْتُلَهُ فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَیْهِ قَالَ أَ تُحِبُّ أَنْ تَنْظُرَ إِلَی إِلَهِکَ قُلْتُ سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِی لا تُدْرِکُهُ

الْأَبْصارُ قَالَ هَذَا الَّذِی تَزْعُمُونَ أَنَّهُ إِمَامُکُمْ قُلْتُ مَا أَکْرَهُ ذَلِکَ قَالَ قَدْ أُمِرْتُ بِقَتْلِهِ وَ أَنَا فَاعِلُهُ غَداً وَ عِنْدَهُ صَاحِبُ الْبَرِیدِ فَإِذَا خَرَجَ فَادْخُلْ

۱- ۱. و رواه فی معانی الأخبار ص ۱۲۳. و هکذا رواه الطبرسیّ فی إعلام الوری ص ۴۱۱.

۲- ۲. کمال الدین ج ۲ ص ۵۴.

إِلَيْهِ وَ لَمْ أَلْبَثْ أَنْ خَرَجَ قَالَ ادْخُلْ فَدَخَلْتُ الدَّارَ الَّتِي كَانَ فِيهَا مَحْبُوساً فَإِذَا بِحِيَالِهِ قَبْرٌ يُحْفَرُ فَدَخَلْتُ وَ سَلَّمْتُ وَ بَكَيْتُ بُكَاءً شَدِيداً فَقَالَ مَا يُبْكِيكَ قُلْتُ لِمَا أَرَى قَالَ لَا تَبْكِ لِذَلِكَ لَا يَتِمُّ لَهُمْ ذَلِكَ فَسَكَنَ مَا كَانَ بِي فَقَالَ إِنَّهُ لَا يَلْبَثُ أَكْثَرَ مِنْ يَوْمَيْنِ حَتَّى يَسْفِكَ اللَّهُ دَمَهُ وَ دَمَ صَاحِبِهِ الَّذِي رَأَيْتَهُ قَالَ فَوَ اللَّهِ مَا مَضَى غَيْرُ يَوْمَيْنِ حَتَّى قُتِلَ فَقُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ علیه السلام حَدِيثَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَا تُعَادُوا الْأَيَّامَ فَتُعَادِيَكُمْ قَالَ نَعَمْ إِنَّ لِحَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله تَأْوِيلًا أَمَّا السَّبْتُ فَرَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْأَحَدُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ الْإِثْنَيْنِ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ علیهما السلام وَ الثَّلَاثَاءُ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ الْأَرْبِعَاءُ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ وَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَ أَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ الْخَمِيسُ ابْنِيَ الْحَسَنُ وَ الْجُمُعَةُ الْقَائِمُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ (۱).

**[ترجمه]خرایج: ابو سلیمان بن اورمه می گوید: ایام حکومت متوکل به سامرا رفتم و بر سعید حاجب وارد شدم و متوکل حضرت هادی علیه السلام را تحویل او داده بود تا حضرت را به قتل برساند. وقتی بر سعید حاجب وارد شدم، گفت: دوست داری به معبودت نظر کنی؟ گفتم: منزه است کسی که چشم ها او را نمی بینند! گفت: منظورم همان کسی است که شما خیال می کنید امام شماست! گفتم: بدم نمی آید ایشان را ببینم؛ گفت: من مأمور هستم او را بکشم و فردا این کار را خواهم کرد؛ اکنون صاحب نامه نزد اوست، وقتی خارج شد، تو داخل شو! طولی نکشید که پست چی خارج شد و سعید به من گفت: داخل شو!

من داخل خانه ای که حضرت در آن محبوس بود شدم و دیدم مقابل حضرت قبری حفر شده است! داخل شدم و سلام کردم و به شدت گریستم. فرمود: چرا گریه می کنی؟ گفتم: به خاطر چیزی که می بینم. فرمود: برای این خاطر گریه مکن که آنان موفق به کشتن من نمی شوند. من آرام گرفتم. بعد فرمود: او بیش از دو روز زنده نیست تا این که خدا خون او و همدم او را که دیدی می ریزد. ابو سلیمان می گوید: به خدا قسم متوکل دو روز بعد کشته شد.

بعد به امام هادی علیه السلام عرض کردم: حدیثی از پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله نقل کرده اند که من معنی آن را نمی دانم! اینکه حضرت فرموده است: ایام را دشمن مدارید که با شما دشمنی خواهند ورزید. فرمود: بله، این حدیث پیامبرصلی الله علیه و اله تأویلی دارد:

شنبه پیامبر صلّی اللّه علیه و آله است و یک شنبه اشاره به امیر المؤمنین علیه السلام، دوشنبه حسن و حسین علیهما السّلام و سه شنبه علی بن الحسین و محمّد بن علی و جعفر بن محمّد علیهم السلام و چهار شنبه موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمّد بن علی و من یعنی علی بن محمد علیهم السلام و پنجشنبه پسرم حسن بن علی علیهما السلام و جمعه قائم ما اهل بیت! - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۱۱ -

**[ترجمه]

«۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو سَعِيدٍ سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ فَضْلُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِسْرَائِيلَ الْكَاتِبُ وَ نَحْنُ فِي دَارِهِ

بسامره [بِسَامَرَّاءَ] فَجَرَى ذِكْرُ أَبِی الْحَسَنِ فَقَالَ: يَا أَبَا سَعِيدٍ إِنِّی أَحَدِّثُكَ بِشَیْ ءٍ حَدَّثَنِی بِهِ أَبِی قَالَ كُنَّا مَعَ الْمُعْتَزِّ وَ كَانَ أَبِی كَاتِبَهُ فَدَخَلْنَا الدَّارَ وَ إِذَا الْمُتَوَكِّلُ عَلَى سَرِيرِهِ قَاعِدٌ فَسَلَّمَ الْمُعْتَزُّ وَ وَقَفَ وَ وَقَفْتُ خَلْفَهُ وَ كَانَ عَهْدِی بِهِ إِذَا دَخَلَ رَحَّبَ بِهِ وَ يَأْمُرُ بِالْقُعُودِ فَأَطَالَ الْقِيَامَ وَ جَعَلَ يَرْفَعُ رِجْلًا وَ يَضَعُ أُخْرَى وَ هُوَ لَا يَأْذَنُ لَهُ بِالْقُعُودِ وَ نَظَرْتُ إِلَى وَجْهِهِ يَتَغَيَّرُ سَاعَةً بَعْدَ سَاعَةٍ وَ يُقْبِلُ عَلَى الْفَتْحِ بْنِ خَاقَانَ وَ يَقُولُ هَذَا الَّذِی تَقُولُ فِيهِ مَا تَقُولُ وَ يُرَدِّدُ الْقَوْلَ وَ الْفَتْحُ مُقْبِلٌ عَلَيْهِ يُسَكِّنُهُ وَ يَقُولُ مَكْذُوبٌ عَلَيْهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ هُوَ يَتَلَظَّى وَ يَقُولُ وَ اللَّهِ لَأَقْتُلَنَّ هَذَا الْمُرَائِیَ الزِّنْدِيقَ وَ هُوَ يَدَّعِی الْكَذِبَ وَ يَطْعُنُ فِی دَوْلَتِی ثُمَّ قَالَ جِئْنِی بِأَرْبَعَةٍ مِنَ الْخَزَرِ فَجِی ءَ بِهِمْ وَ دَفَعَ إِلَيْهِمْ أَرْبَعَةَ أَسْيَافٍ وَ أَمَرَهُمْ أَنْ يَرْطُنُوا بِأَلْسِنَتِهِمْ إِذَا دَخَلَ أَبُو الْحَسَنِ وَ يُقْبِلُوا

ص: ۱۹۶

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۲.

عَلَيْهِ بِأَسْيَافِهِمْ فَيَخْبِطُوهُ وَ هُوَ يَقُولُ وَ اللَّهِ لَأُحْرِقَنَّهُ بَعْدَ الْقَتْلِ وَ أَنَا مُنْتَصِبٌ قَائِمٌ خَلْفَ الْمُعْتَزِّ مِنْ وَرَاءِ السِّتْرِ فَمَا عَلِمْتُ إِلَّا بِأَبِي الْحَسَنِ قَدْ دَخَلَ وَ قَدْ بَادَرَ النَّاسُ قُدَّامَهُ وَ قَالُوا قَدْ جَاءَ وَ الْتَفَتَ فَإِذَا أَنَا بِهِ وَ شَفَتَاهُ يَتَحَرَّكَانِ وَ هُوَ غَيْرُ مَكْرُوبٍ وَ لَا جَازِعٍ فَلَمَّا بَصُرَ بِهِ الْمُتَوَكِّلُ رَمَى بِنَفْسِهِ عَنِ السَّرِيرِ إِلَيْهِ وَ هُوَ سَبَقَهُ وَ انْكَبَّ عَلَيْهِ فَقَبَّلَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ يَدَهُ وَ سَيْفُهُ بِيَدِهِ وَ هُوَ يَقُولُ يَا سَيِّدِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللَّهِ يَا ابْنَ عَمِّي يَا مَوْلَايَ يَا أَبَا الْحَسَنِ وَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام يَقُولُ أُعِيذُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِاللَّهِ أَعْفِنِي (۱)

مِنْ هَذَا فَقَالَ مَا جَاءَ بِكَ يَا سَيِّدِي فِي هَذَا الْوَقْتِ قَالَ جَاءَنِي رَسُولُكَ فَقَالَ الْمُتَوَكِّلُ يَدْعُوكَ فَقَالَ كَذَبَ ابْنُ الْفَاعِلَهِ ارْجِعْ يَا سَيِّدِي مِنْ حَيْثُ شِئْتَ يَا فَتْحُ يَا عُبَيْدَ اللَّهِ يَا مُعْتَزُّ شَيِّعُوا سَيِّدَكُمْ وَ سَيِّدِي فَلَمَّا بَصُرَ بِهِ الْخَزَرُ خَرُّوا سُجَّداً مُذْعِنِينَ فَلَمَّا

خَرَجَ دَعَاهُمُ الْمُتَوَكِّلُ ثُمَّ أَمَرَ التَّرْجُمَانَ أَنْ يُخْبِرَهُ بِمَا يَقُولُونَ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ لِمَ لَمْ تَفْعَلُوا مَا أُمِرْتُمْ قَالُوا شِدَّهَ هَيْبَتِهِ رَأَيْنَا حَوْلَهُ أَكْثَرَ مِنْ مِائَهِ سَيْفٍ لَمْ نَقْدِرْ أَنْ نَتَأَمَّلَهُمْ فَمَنَعَنَا ذَلِكَ عَمَّا أَمَرْتَ بِهِ وَ امْتَلَأَتْ قُلُوبُنَا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ الْمُتَوَكِّلُ يَا فَتْحُ هَذَا صَاحِبُكَ وَ ضَحِكَ فِي وَجْهِ الْفَتْحِ وَ ضَحِكَ الْفَتْحُ فِي وَجْهِهِ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَيَّضَ وَجْهَهُ وَ أَنَارَ حُجَّتَهُ (۲).

**[ترجمه]خرایج: ابو سعید سهل بن زیاد می گوید: روزی در خانه ابو العباس فضل بن احمد بن اسرائیل کاتب بودیم و صحبت می کرد؛ سخن به حضرت هادی علیه السلام رسید. گفت: ای ابا سعید! من جریانی را برایت نقل می کنم که پدرم برای من نقل کرده.

پدرم گفت: من کاتب معتز بودم. با او وارد خانه ای شدم، دیدم متوکل روی تخت نشسته! معتز سلام کرده و ایستاد. من هم پشت سر او ایستادم. سابقا هر وقت معتز وارد می شد متوکل به او احترام می گذاشت و دستور نشستن می داد. اما این بار مدتی سر پا ایستاد و مرتب پاهای خود را جا به جا می کرد ولی متوکل اجازه نشستن نمی داد!

دیدم چهره متوکل پیوسته تغییر می کند و رو به طرف فتح بن خاقان کرده و گفت: همین است کسی که در باره اش آن حرفها را می زدی؟ متوکل این سخن را مرتب تکرار می کرد. فتح بن خاقان نیز او را تسکین می داد و می گفت: این حرفها دروغ است، ولی متوکل بیشتر خشمگین می شد و می گفت: به خدا این ظاهرساز کافر را خواهم کشت که ادعای دروغ می کند و بر سلطنت من خرده می گیرد.

در این موقع دستور داد چهار نفر از اهالی خزر را برایم حاضر کن. مأموران حاضر شدند. به هر کدام شمشیری داد و به آنها دستور داد، وقتی حضرت هادی علیه السلام وارد شد با شمشیر به او حمله کنند و با خود می گفت: به خدا قسم پس از کشتن بدنش را آتش می زنم. من پشت سر معتز، در پناه پرده ایستاده بودم.

در همین گیر و دار حضرت ابو الحسن امام هادی علیه السلام وارد شد. مأمورین پیش او دویده، گفتند: آمد! من دیدم امام در موقع آمدن لبهایش به دعایی تکان می خورد و هیچ ناراحتی و وحشتی ندارد؛ تا متوکل چشمش به امام افتاد خود را از تخت به زیر انداخت و خود را به آن جناب رساند و دست و پیشانی او را بوسید و در حالی که شمشیر در دست داشت می گفت: آقا یاابن رسول اللّه! ای بهترین خلق خدا! پسر عمو و مولایم یا ابا الحسن! امام علیه السّلام می فرمود: تو را به خدا پناه می

دهم! مرا از این جریان معاف بدار. متوکل گفت: آقا! چه چیز موجب تشریف فرمایی شما در این موقع گردیده؟ فرمود: پیکی از طرف شما آمده و گفت: متوکل شما را می خواهد. متوکل گفت: دروغ گفته زنا زاده! هرجا می خواهید، تشریف ببرید، و روی به حاضرین نموده و گفت: فتح! و تو عبید اللّٰه! همچنین معتز! از آقا و مولای من و خودتان مشایعت کنید.

تا چشم چهار نفر اهالی خزر به آن جناب افتاد، با حال اقرار به عظمت ایشان به سجده افتادند. پس از رفتن امام، متوکل آن چهار نفر را خواست و از مترجم تقاضا کرد گفتار آنها را ترجمه کند. آنگاه پرسید: برای چه، دستوری را که دادم اجرا نکردید؟ گفتند: از ترس! زیرا دیدیم اطراف ایشان را صد نفر شمشیرزن گرفته که می ترسیدیم به آنها نگاه کنیم! این وحشت موجب انجام ندادن دستور شد. در این موقع رو به طرف فتح بن خاقان کرده، گفت: این هم دوست تو! و در صورت فتح خندید. او هم به صورت متوکل لبخندی زد و گفت: خدا را سپاس که چهره او را درخشان نمود و حجتش را نورانی کرد. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شا، [الإرشاد]: كَانَ مَوْلِدُ أَبِي الْحَسَنِ الثَّالِثِ عليه السلام بِصَرْيَا مِنْ مَدِينَهِ الرَّسُولِ صلى الله عليه و آله لِلنِّصْفِ مِنْ ذِي الْحِجَّهِ سَنَهَ اثْنَتَيْ عَشْرَهَ وَ مِائَتَيْنِ وَ تُوُفِّيَ بِسُرَّ مَنْ رَأَى فِي رَجَبٍ مِنْ سَنَهِ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ لَهُ يَوْمَئِذٍ إِحْدَى وَ أَرْبَعُونَ سَنَهً وَ كَانَ الْمُتَوَكِّلُ قَدْ أَشْخَصَهُ مَعَ يَحْيَى بْنِ هَرْثَمَهَ بْنِ أَعْيَنَ مِنَ الْمَدِينَهِ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى فَأَقَامَ بِهَا حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ وَ كَانَ مُدَّهُ إِمَامَتِهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ سَنَهً وَ أُمُّهُ أُمُ

۱- ۱. الزیاده من المصدر.

۲- ۲. مختار الخرائج ص ۲۱۲ و ۲۱۳.

وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سُمَانَةُ(۱).

**[ترجمه]ارشاد: حضرت أبو الحسن ثالث علیه السلام در روز نیمه ذی حجه در سال ۲۱۲، در صریا (که از دهات اطراف مدینه است) متولد شد و در سامرا در ماه رجب سال ۲۵۴ از دنیا رفت و چهل و یک سال داشت.

متوکل آن جناب را با مأموریت یحیی بن هرثمه از مدینه به سامرا آورد و در همان شهر ماند تا از دنیا رفت. مدت امامت آن جناب ۳۳ سال بود؛ مادرش کنیز فرزند داری بود که سمانه نام داشت. - . ارشاد: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

عم، [إعلام الوری](۲)

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِی (۳) عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّاهِرِیِّ قَالَ: مَرِضَ الْمُتَوَکِّلُ مِنْ خُرَاجٍ (۴) خَرَجَ بِهِ فَأَشْرَفَ مِنْهُ عَلَی التَّلَفِ فَلَمْ یَجْسُرْ أَحَدٌ أَنْ یَمَسَّهُ بِحَدِیدَهٍ فَنَذَرَتْ أُمُّهُ إِنْ عُوفِیَ أَنْ یَحْمِلَ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام مَالًا جَلِیلًا مِنْ مَالِهَا وَ قَالَ لَهُ الْفَتْحُ بْنُ خَاقَانَ (۵) لَوْ بَعَثْتَ إِلَی هَذَا الرَّجُلِ یَعْنِی أَبَا الْحَسَنِ فَسَأَلْتَهُ فَإِنَّهُ رُبَّمَا کَانَ عِنْدَهُ صِفَهُ شَیْ ءٍ یُفَرِّجُ اللَّهُ بِهِ عَنْکَ قَالَ ابْعَثُوا إِلَیْهِ فَمَضَی الرَّسُولُ وَ رَجَعَ فَقَالَ خُذُوا کُسْبَ الْغَنَمِ (۶) فَدِیفُوهُ بِمَاءِ وَرْدٍ وَ ضَعُوهُ عَلَی الْخُرَاجِ فَإِنَّهُ نَافِعٌ بِإِذْنِ اللَّهِ فَجَعَلَ مَنْ بِحَضْرَهِ الْمُتَوَکِّلِ یَهْزَأُ مِنْ قَوْلِهِ فَقَالَ لَهُمُ الْفَتْحُ وَ مَا یَضُرُّ مِنْ تَجْرِبَهِ مَا قَالَ فَوَ اللَّهِ إِنِّی لَأَرْجُو الصَّلَاحَ بِهِ فَأُحْضِرَ الْکُسْبُ وَ دِیفَ بِمَاءِ الْوَرْدِ وَ وُضِعَ عَلَی الْخُرَاجِ فَانْفَتَحَ وَ خَرَجَ مَا کَانَ فِیهِ وَ بُشِّرَتْ أُمُّ الْمُتَوَکِّلِ بِعَافِیَتِهِ فَحَمَلَتْ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام عَشَرَهَ آلَافِ دِینَارٍ تَحْتَ خَتْمِهَا فَاسْتَقَلَّ الْمُتَوَکِّلُ مِنْ عِلَّتِهِ

ص: ۱۹۸

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۰۷.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۴۴ و رواه ابن شهرآشوب ملخصا فی ج ۴ ص ۴۱۵.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۴۹۹.

۴- ۴. الخراج- کغراب- القروح و الدمامیل العظیمه.

۵- ۵. قال المسعودیّ: کان الفتح بن خاقان الترکی مولی المتوکل اغلب الناس علیه، و أکثرهم تقدما عنده، و لم یکن الفتح مع هذه المنزله ممن یرجی خیره، أو یخاف شره، و کان له نصیب من العلم، و منزله من الأدب، و ألف کتابا فی أنواع من الآداب و ترجمه بکتاب البستان.

۶- ۶. فی المصباح: الکسب- وزان قفل- ثفل الدهن، و هو معرب و أصله الکشب بالشین المعجمه.

فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَيَّام سَعَى الْبَطْحَائِیُ (۱) بِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام إِلَی الْمُتَوَکِّلِ فَقَالَ عِنْدَهُ سِلَاحٌ وَ أَمْوَالٌ فَتَقَدَّمَ الْمُتَوَکِّلُ إِلَی سَعِیدٍ الْحَاجِبِ أَنْ یَهْجُمَ لَیْلًا عَلَیْهِ وَ یَأْخُذَ مَا یَجِدُ عِنْدَهُ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ السِّلَاحِ وَ یَحْمِلَ إِلَیْهِ فَقَالَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ لِی سَعِیدٌ الْحَاجِبُ صِرْتُ إِلَی دَارِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام بِاللَّیْلِ وَ مَعِی سُلَّمٌ فَصَعِدْتُ مِنْهُ إِلَی السَّطْحِ وَ نَزَلْتُ مِنَ الدَّرَجِهِ إِلَی بَعْضِهَا فِی الظُّلْمَهِ فَلَمْ أَدْرِ کَیْفَ أَصِلُ إِلَی الدَّارِ فَنَادَانِی أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مِنَ الدَّارِ یَا سَعِیدُ مَکَانَکَ حَتَّی یَأْتُوکَ بِشَمْعَهٍ فَلَمْ أَلْبَثْ أَنْ أَتَوْنِی بِشَمْعَهٍ فَنَزَلْتُ فَوَجَدْتُ عَلَیْهِ جُبَّهً مِنْ صُوفٍ وَ قَلَنْسُوَهً مِنْهَا وَ سَجَّادَتُهُ عَلَی حَصِیرٍ بَیْنَ یَدَیْهِ وَ هُوَ مُقْبِلٌ عَلَی الْقِبْلَهِ فَقَالَ لِی دُونَکَ بِالْبُیُوتِ فَدَخَلْتُهَا وَ فَتَّشْتُهَا فَلَمْ أَجِدْ فِیهَا شَیْئاً وَ وَجَدْتُ الْبَدْرَهَ مَخْتُومَهً بِخَاتَمِ أُمِّ الْمُتَوَکِّلِ وَ کِیساً مَخْتُوماً مَعَهَا فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام دُونَکَ الْمُصَلَّی فَرَفَعْتُ فَوَجَدْتُ سَیْفاً فِی جَفْنٍ غَیْرِ مَلْبُوسٍ فَأَخَذْتُ ذَلِکَ وَ صِرْتُ إِلَیْهِ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَی خَاتَمِ أُمِّهِ عَلَی الْبَدْرَهِ بَعَثَ إِلَیْهَا فَخَرَجَتْ إِلَیْهِ فَسَأَلَهَا عَنِ الْبَدْرَهِ فَأَخْبَرَنِی بَعْضُ خَدَمِ الْخَاصَّهِ أَنَّهَا قَالَتْ لَهُ کُنْتُ نَذَرْتُ فِی عِلَّتِکَ إِنْ عُوفِیتَ أَنْ أَحْمِلَ إِلَیْهِ مِنْ مَالِی عَشَرَهَ آلَافِ دِینَارٍ فَحَمَلْتُهَا إِلَیْهِ وَ هَذَا خَاتَمُکَ عَلَی الْکِیسِ مَا حَرَّکَهَا

۱- ۱. هو أبو عبد اللّه محمّد بن القاسم بن الحسن بن زید بن الحسن بن أمیر المؤمنین علیهما السلام، و هو و أبوه و جده کانوا مظاهرین لبنی العباس علی سائر أولاد أبی طالب. قال فی عمده الطالب: کان الحسن بن زید أمیر المدینه من قبل المنصور الدوانیقی و کان مظاهرا لبنی العباس علی بنی عمه الحسن المثنی، و هو أول من لبس السواد من العلویین. و قال فی القاسم بن الحسن: أنه کان زاهدا عابدا ورعا، الا أنّه کان مظاهرا لبنی العباس علی بنی عمه الحسن، و قال فی محمّد بن القاسم: أنه یلقب بالبطحانی- منسوبا الی بطحاء- أو الی البطحان- واد بالمدینه، قال العمری: و أحسب أنهم نسبوه الی أحد هذین الموضعین لادمانه الجلوس فیه، و کان محمّد البطحانی فقیها.

وَ فَتَحَ الْكِيسَ الْآخَرَ وَ كَانَ فِيهِ أَرْبَعُمِائَةِ دِينَارٍ فَأَمَرَ أَنْ يُضَمَّ إِلَى الْبَدْرَةِ بَدْرَةً أُخْرَى وَ قَالَ لِيَ احْمِلْ ذَلِكَ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ وَ ارْدُدْ عَلَيْهِ السَّيْفَ وَ الْكِيسَ بِمَا فِيهِ فَحَمَلْتُ ذَلِكَ إِلَيْهِ وَ اسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ وَ قُلْتُ يَا سَيِّدِي عَزَّ عَلَيَّ بِدُخُولِ دَارِكَ بِغَيْرِ إِذْنِكَ وَ لَكِنِّي مَأْمُورٌ بِهِ فَقَالَ لِي سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ (۱).

يج، [الخرائج و الجرائح] عن إبراهيم بن محمد: مثله- دعوات الراوندی، مرسلا: مثله بيان قوله كسب الغنم الكسب بالضم عصاره الدهن و لعل المراد هنا ما يشبهها مما يتلبد من السرقين تحت أرجل الشاه و الدوف الخلط و البل بماء و نحوه قوله و استقل فی ربيع الشيعه استبل أی حسنت حاله بعد الهزال قوله عز علی أی اشتد علی.

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: ابراهيم بن محمّد طاهری می گويد: متوكل مبتلا به دملی بزرگ شد به طوری كه نزديک بود از بين برود و هيچ كس جرات نداشت پای او را جراحی كند. مادرش نذر كرد كه اگر متوكل خوب شد، مبلغ زيادی پول از اموال خودش برای حضرت هادی عليه السّلام بفرستد.

فتح بن خاقان به متوكل گفت: اگر به اين مرد پيغام بفرستی (منظورش حضرت هادی عليه السّلام بود) ممكن است داروئی برای تو تجويز كند كه شفا پيدا كنی. گفت: يک نفر را بفرستيد. پيک رفت. پس از مراجعت گفت: فرموده است: مدفوع گوسفند را با گلاب مخلوط كنيد و آن را روی دمل بگذاريد، ان شاء اللّٰه سودمند خواهند بود.

كسانی كه حضور داشتند از اين دارو خنديدند و آن را مسخره كردند. فتح گفت: چه اشكالی دارد دستور ايشان را تجربه كنيم؟ به خدا من اميدوارم كه با همين دوا خوب شود. مدفوع گوسفند حاضر شد و با گلاب مخلوط كرده روی دمل گذاشتند. دمل سر باز كرد و هر چه درون آن بود خارج شد. خبر خوب شدن متوكل را به مادرش بشارت دادند. ده هزار دينار در كيسه ای با مهر خود برای امام عليه السّلام فرستاد و متوكل از بيماری نجات يافت.

پس از چند روز بطحائی (كه از اولاد زيد بن حسن عليه السّلام است) نسبت به حضرت هادی عليه السلام پيش متوكل سخن چينی كرد. گفت: او سلاح جنگی جمع می كند و مبالغی پول تهيه ديده است. متوكل به سعيد حاجب دستور داد كه شبانه به خانه امام حمله برد و هر چه پول و اسلحه يافت بياورد.

ابراهيم بن محمّد گفت: سعيد حاجب نقل كرد كه من شبانه به خانه حضرت ابو الحسن عليه السّلام رفتم و با خود نردبانی نيز بردم. بالای پشت بام رفتم، آنگاه از پلكان پائين آمدم. در تاريكی شب در انديشه بودم كه چگونه وارد اطاق شوم! در اين موقع امام از داخل اطاق مرا صدا زده، فرمود: سعيد! همان جا باش تا برايت شمع بياورند. به زودی شمع آوردند. داخل اطاق شدم، امام جبه ای در تن داشت و شب كلاهی در سر و سجاده را روی حصير پهن كرده بود و روی قبله مشغول مناجات بود. به من فرمود: می توانی از تمام اطاق ها بازديد كنی.

داخل اطاقها شدم ولی چيزی پيدا نكردم. همان كيسه پولی كه مادر متوكل فرستاده بود را با مهر خودش يافتم. حضرت ابو الحسن عليه السلام فرمود: زير جانماز را نيز نگاه كن! وقتی بلند كردم، شمشيری كه داخل غلاف بود و روپوش ديگری نداشت را ديدم. آن را نيز برداشته و برای متوكل بردم.

وقتی چشـمش به کیسه زری افتاد که مهر مادرش بر آن است، از پی مادر خود فرسـتاد آمد. جریان کیسه زر را پرسـید. گفت: من نـذر کردم اگر تو خوب شـدی ده هزار دینار برای ابو الحسن علیه السّلام بفرسـتم و پس از خوب شدنت برایش فرسـتادم، اکنون مهر تو نیز روی کیسه است که تکان نخورده است.

کیسه دیگری را گشود و داخل آن چهار صـد دینار بود. دسـتور داد به آن بـدره زر مادرش یک کیسه دیگر بیفزایند و گفت: اینها را با شمشـیر پیش ابو الحسن ببر. کیسه ها و شمشـیر را برگرداندم ولی خجالت کشیدم. پوزش خواسته و گفتم: آقا! خیلی ناراحت شـدم از اینکه بدون اجازه وارد خانه شـما شدم! چه کنم؟ مرا مأمور کرده بودند. حضـرت فرمود: «سَیَعْلَمُ الَّذِینَ ظَلَمُوا أَیَّ مُنْقَلَبٍ یَنْقَلِبُونَ - . شـعراء / ۲۲۷ - » ، {و کسانی که سـتم کرده انـد به زودی خواهند دانست به کدام بازگشـتگاه برخواهند گشت.} - . اعلام الوری: ۳۴۴ ، ارشاد: ۳۰۹ -

در خرایج و دعوات راوندی نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۲ : ۶۰۷ ، دعوات: ۲۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شاء [الإرشاد]: كَانَ سَبَبُ شُخُوصِ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام مِنَ الْمَدِینَهِ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُحَمَّدٍ كَانَ يَتَوَلَّى الْحَرْبَ وَ الصَّلَاهَ فِي مَدِینَهِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فَسَعَى بِأَبِي الْحَسَنِ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ وَ كَانَ يَقْصِدُهُ بِالْأَذَى وَ بَلَغَ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام سِعَايَتُهُ بِهِ فَكَتَبَ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ يَذْكُرُ تَحَامُلَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَ كَذَّبَهُ فِيمَا سَعَى بِهِ فَتَقَدَّمَ الْمُتَوَكِّلُ بِإِجَابَتِهِ عَنْ كِتَابِهِ وَ دُعَائِهِ فِيهِ إِلَى حُضُورِ الْعَسْكَرِ عَلَى جَمِيلٍ مِنَ الْفِعْلِ وَ الْقَوْلِ فَخَرَجَتْ نُسْخَهُ الْكِتَابِ وَ هِيَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَارِفٌ

بِقَدْرِكَ رَاعٍ لِقَرَابَتِكَ مُوجِبٌ لِحَقِّكَ مُؤْثِرٌ مِنَ الْأُمُورِ فِيكَ وَ فِي أَهْلِ بَيْتِكَ مَا يُصْلِحُ اللَّهُ بِهِ حَالَكَ وَ حَالَهُمْ وَ يُثَبِّتُ بِهِ مِنْ عِزِّكَ وَ عِزِّهِمْ وَ يُدْخِلُ الْأَمْنَ عَلَيْكَ وَ عَلَيْهِمْ يَبْتَغِي بِذَلِكَ رِضَا رَبِّهِ وَ أَدَاءَ مَا فَرَضَ عَلَيْهِ فِيكَ وَ فِيهِمْ فَقَدْ رَأَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَرْفَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَمَّا كَانَ يَتَوَلَّى مِنَ الْحَرْبِ وَ الصَّلَاهِ بِمَدِينَهِ الرَّسُولِ إِذْ كَانَ عَلَى مَا ذَكَرْتَ مِنْ جَهَالَتِهِ بِحَقِّكَ وَ اسْتِخْفَافِهِ بِقَدْرِكَ وَ عِنْدَ مَا قَرَفَكَ بِهِ وَ نَسَبَكَ إِلَيْهِ مِنَ الْأَمْرِ الَّذِي قَدْ عَلِمَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ بَرَاءَتَكَ

ص: ۲۰۰

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۰۹ و ۳۱۰.

مِنْهُ وَ صِدْقَ نِيَّتِکَ فِي بِرِّکَ وَ قَوْلِکَ-(۱) وَ أَنَّکَ لَمْ تُؤَهِّلْ نَفْسَکَ لِمَا قُرِفْتَ بِطَلَبِهِ وَ قَدْ وَلَّى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مَا كَانَ يَلِي مِنْ ذَلِکَ مُحَمَّدَ بْنَ الْفَضْلِ وَ أَمَرَهُ بِإِكْرَامِکَ وَ تَبْجِيلِکَ وَ الِانْتِهَاءِ إِلَى أَمْرِکَ وَ رَأْيِکَ وَ التَّقَرُّبِ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ بِذَلِکَ وَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مُشْتَاقٌ إِلَيْکَ يُحِبُّ إِحْدَاثَ الْعَهْدِ بِکَ وَ النَّظَرَ إِلَى وَجْهِکَ فَإِنْ نَشِطْتَ لِزِيَارَتِهِ وَ الْمُقَامِ قِبَلَهُ مَا أَحْبَبْتَ شَخَصْتَ وَ مَنِ اخْتَرْتَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِکَ وَ مَوَالِيکَ وَ حَشَمِکَ عَلَى مُهْلَةٍ وَ طُمَأْنِينَةٍ تَرْحَلُ إِذَا شِئْتَ وَ تَنْزِلُ إِذَا شِئْتَ وَ تَسِيرُ كَيْفَ شِئْتَ فَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ يَكُونَ يَحْيَى بْنُ هَرْثَمَةَ مَوْلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ مَعَهُ مِنَ الْجُنْدِ يَرْحَلُونَ بِرَحِيلِکَ يَسِيرُونَ بِمَسِيرِکَ فَالْأَمْرُ فِي ذَلِکَ إِلَيْکَ وَ قَدْ تَقَدَّمْنَا إِلَيْهِ بِطَاعَتِکَ فَاسْتَخِرِ اللَّهَ حَتَّى تُوَافِيَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا أَحَدٌ مِنْ إِخْوَتِهِ وَ وُلْدِهِ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ خَاصَّتِهِ أَلْطَفَ مِنْهُ مَنْزِلَةً وَ لَا أَحْمَدَ لَهُ أُثْرَةً وَ لَا هُوَ لَهُمْ أَنْظَرَ وَ عَلَيْهِمْ أَشْفَقَ وَ بِهِمْ أَبَرَّ وَ إِلَيْهِمْ أَسْكَنَ مِنْهُ إِلَيْکَ وَ السَّلَامُ عَلَيْکَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ وَ كَتَبَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْعَبَّاسِ (۲) فِي جُمَادَى الْأُخْرَى سَنَةَ ثَلَاثٍ وَ أَرْبَعِينَ وَ مِائَتَيْنِ فَلَمَّا وَصَلَ الْكِتَابُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام تَجَهَّزَ لِلرَّحِيلِ-(۳)

وَ خَرَجَ مَعَهُ

۱- ۱. في الكافي:« في ترك محاولته».

۲- ۲. رواه الكليني في الكافي ج ۱ ص ۵۰۱، و هنا ينتهي لفظه، و السند فيه هكذا: محمّد بن يحيي، عن بعض أصحابنا، قال: أخذت نسخه كتاب المتوكل الى أبي الحسن الثالث« ع» من يحيي بن هرثمه في سنه ثلاث و أربعين و مائتين، و هذه نسخته؛ الخ.

۳- ۳. قال سبط ابن الجوزي في التذكره ص ۲۰۲: قال علماء السير: و انما اشخصه المتوكل من مدينه رسول اللّه الى بغداد، لان المتوكل كان يبغض عليا و دريته، فبلغه مقام علي بالمدينه، و ميل الناس إليه، فخاف منه، فدعا يحيي بن هرثمه، و قال: اذهب الى المدينه، و انظر في حاله و أشخصه الينا. قال يحيي: فذهبت الى المدينه، فلما دخلتها ضج أهلها ضجيجا عظيما ما سمع الناس بمثله خوفا على علي- عليه السلام- و قامت الدنيا على ساق، لانه كان محسنا اليهم ملازما للمسجد، لم يكن عنده ميل الى الدنيا. قال يحيي: فجعلت أسكنهم و أحلف لهم: أني لم أؤمر فيه بمكروه، و أنّه لا بأس عليه، ثمّ فتشت منزله، فلم أجد فيه إلا مصاحف و أدعيه و كتب العلم، فعظم في عيني و توليت خدمته بنفسي، و أحسنت عشرته. فلما قدمت به بغداد بدأت باسحاق بن إبراهيم الطاهري- و كان واليا على بغداد فقال لي: يا يحيي! ان هذا الرجل قد ولده رسول اللّه، و المتوكل من تعلم، فان حرضته عليه قتله. و كان رسول اللّه خصمك يوم القيامه، فقلت له: و اللّه ما وقفت منه الا على كل أمر جميل. ثمّ صرت به الى سرمن رأى فبدأت بوصيف التركي فأخبرته بوصوله، فقال: و اللّه لئن سقط منه شعره لا يطالب بها إلا سواك، فتعجبت كيف وافق قوله قول إسحاق. فلما دخلت على المتوكل سألني عنه فأخبرته بحسن سيرته و سلامه طريقه و ورعه و زهادته و اني فتشت داره فلم أجد فيها غير المصاحف و كتب العلم، و ان أهل المدينه خافوا عليه. فأكرمه المتوكل، و أحسن جائزته، و أجزل بره، و أنزله معه سرمن رأى.

يَحْيَى بْنُ هَرْثَمَهَ حَتَّى وَصَلَ سُرَّمَنْ رَأَى فَلَمَّا وَصَلَ إِلَيْهَا تَقَدَّمَ الْمُتَوَكِّلُ بِأَنْ يُحْجَبَ عَنْهُ فِی یَوْمِهِ فَنَزَلَ فِی خَانٍ یُقَالُ لَهُ خَانُ الصَّعَالِیكِ وَ أَقَامَ بِهِ یَوْمَهُ ثُمَّ تَقَدَّمَ الْمُتَوَكِّلُ بِإِفْرَادِ دَارٍ لَهُ فَانْتَقَلَ إِلَیْهَا(1).

أَخْبَرَنِی أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ صَالِحِ بْنِ سَعِیدٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام یَوْمَ وُرُودِهِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فِی كُلِّ الْأُمُورِ أَرَادُوا إِطْفَاءَ نُورِكَ وَ التَّقْصِیرَ بِكَ حَتَّی أَنْزَلُوكَ هَذَا الْمَكَانَ الْأَشْنَعَ

ص: ۲۰۲

۱- ۱. تراه فی إعلام الوری ص ۳۴۷ و ۳۴۸، فراجع.

خَانَ الصَّعَالِيكِ فَقَالَ هَاهُنَا أَنْتَ يَا ابْنَ سَعِيدٍ ثُمَّ أَوْمَأَ بِيَدِهِ فَإِذَا أَنَا بِرَوْضَاتٍ أَنِيقَاتٍ وَ أَنْهَارٍ جَارِيَاتٍ وَ جَنَّاتٍ فِيهَا خَيْرَاتٌ عَطِرَاتٌ وَ وِلْدَانٌ كَأَنَّهُنَّ اللُّؤْلُؤُ الْمَكْنُونُ فَحَارَ بَصَرِي وَ كَثُرَ عَجَبِي فَقَالَ علیه السلام لِي حَيْثُ كُنَّا فَهَذَا لَنَا يَا ابْنَ سَعِيدٍ لَسْنَا فِي خَانِ الصَّعَالِيكِ وَ أَقَامَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مُدَّةَ مُقَامِهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى مُكَرَّماً فِي ظَاهِرِ حَالِهِ يَجْتَهِدُ الْمُتَوَكِّلُ فِي إِيقَاعِ حِيلَةٍ بِهِ فَلَا يَتَمَكَّنُ مِنْ ذَلِكَ وَ لَهُ مَعَهُ أَحَادِيثُ يَطُولُ بِذِكْرِهَا الْكِتَابُ فِيهَا آيَاتٌ لَهُ وَ بَيِّنَاتٌ إِنْ عَمَدْنَا لِإِيرَادِ ذَلِكَ خَرَجْنَا عَنِ الْغَرَضِ فِيمَا نَحَوْنَاهُ.

وَ تُوُفِّيَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِي رَجَبٍ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ دُفِنَ فِي دَارِهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى وَ خَلَّفَ مِنَ الْوَلَدِ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ ابْنَهُ وَ هُوَ الْإِمَامُ بَعْدَهُ وَ الْحُسَيْنَ وَ محمد [مُحَمَّداً] وَ جعفر [جَعْفَراً] وَ ابْنَتَهُ عَائِشَةَ وَ كَانَ مُقَامُهُ فِي سُرَّ مَنْ رَأَى إِلَى أَنْ قُبِضَ عَشْرَ سِنِينَ وَ أَشْهُراً وَ تُوُفِّيَ وَ سِنُّهُ يَوْمَئِذٍ عَلَى مَا قَدَّمْنَاهُ إِحْدَى وَ أربعين [أَرْبَعُونَ] سَنَةً(1).

**[ترجمه]عبارت کسب الغنم، کسب به ضم کاف، عصاره روغن است و شاید مراد از آن در این جا چیزی باشد که از مدفوع گوسفند زیر پایش می ریزد و دوف یعنی با آب و مانند آن مخلوط کردن. و در ربیع الشیعه آمده که عبارت استقلّ به این معناست که پس از لاغری حالش خوب شد. عبارت عزّ علیّ یعنی بر من سخت است.

**[ترجمه]

«۱۳»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب أَبُو مُحَمَّدٍ الْفَحَّامُ بِالْإِسْنَادِ عَنْ سَلَمَةَ الْكَاتِبِ قَالَ: قَالَ خَطِيبٌ يُلَقَّبُ بِالْهَرِيسَهِ لِلْمُتَوَكِّلِ مَا يَعْمَلُ أَحَدٌ بِكَ مَا تَعْمَلُهُ بِنَفْسِكَ فِي عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ فَلَا فِي الدَّارِ إِلَّا مَنْ يَخْدُمُهُ وَ لَا يُتْعِبُونَهُ يَشِيلُ السِّتْرَ لِنَفْسِهِ فَأَمَرَ الْمُتَوَكِّلُ بِذَلِكَ فَرَفَعَ صَاحِبُ الْخَبَرِ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ دَخَلَ الدَّارَ فَلَمْ يُخْدَمْ وَ لَمْ يَشِلْ أَحَدٌ بَيْنَ يَدَيْهِ السِّتْرَ فَهَبَّ هَوَاءٌ فَرَفَعَ السِّتْرَ حَتَّى دَخَلَ وَ خَرَجَ فَقَالَ شِيلُوا لَهُ السِّتْرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَا نُرِيدُ أَنْ يَشِيلَ لَهُ الْهَوَاءَ(2).

وَ فِي تَخْرِيجِ أَبِي سَعِيدٍ الْعَامِرِيِّ رِوَايَةٌ عَنْ صَالِحِ بْنِ الْحَكَمِ بَيَّاعِ السَّابِرِيِّ قَالَ: كُنْتُ وَاقِفِيّاً فَلَمَّا أَخْبَرَنِي حَاجِبُ الْمُتَوَكِّلِ بِذَلِكَ أَقْبَلْتُ أَسْتَهْزِئُ بِهِ إِذْ

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۱۳ و ۳۱۴.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۶.

خَرَجَ أَبُو الْحَسَنِ فَتَبَسَّمَ فِی وَجْهِی مِنْ غَیْرِ مَعْرِفَهٍ بَیْنِی وَ بَیْنَهُ وَ قَالَ یَا صَالِحُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی قَالَ فِی سُلَیْمَانَ فَسَخَّرْنا لَهُ الرِّیحَ تَجْرِی بِأَمْرِهِ رُخاءً حَیْثُ أَصابَ وَ نَبِیُّکَ وَ أَوْصِیَاءُ نَبِیِّکَ أَکْرَمُ عَلَی اللَّهِ تَعَالَی مِنْ سُلَیْمَانَ قَالَ وَ کَأَنَّمَا انْسَلَّ مِنْ قَلْبِی الضَّلَالَهُ فَتَرَکْتُ الْوَقْفَ.

الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: لَمَّا حَبَسَ الْمُتَوَکِّلُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام وَ دَفَعَهُ إِلَی عَلِیِّ بْنِ کِرْکِرَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ أَنَا أَکْرَمُ عَلَی اللَّهِ مِنْ نَاقَهِ صَالِحٍ تَمَتَّعُوا فِی دارِکُمْ ثَلاثَهَ أَیَّامٍ ذلِکَ وَعْدٌ غَیْرُ مَکْذُوبٍ (۱) فَلَمَّا کَانَ مِنَ الْغَدِ أَطْلَقَهُ وَ اعْتَذَرَ إِلَیْهِ فَلَمَّا کَانَ فِی الْیَوْمِ الثَّالِثِ وَثَبَ عَلَیْهِ یاغز [بَاغِزٌ] وَ تامش وَ معطون فَقَتَلُوهُ وَ أَقْعَدُوا الْمُنْتَصِرَ وَلَدَهُ خَلِیفَهً.

وَ فِی رِوَایَهِ أَبِی سَالِمٍ: أَنَّ الْمُتَوَکِّلَ أَمَرَ الْفَتْحَ بِسَبِّهِ فَذَکَرَ الْفَتْحُ لَهُ ذَلِکَ فَقَالَ قُلْ تَمَتَّعُوا فِی دارِکُمْ ثَلاثَهَ أَیَّامٍ الْآیَهَ وَ أُنْهِیَ ذَلِکَ إِلَی الْمُتَوَکِّلِ فَقَالَ أَقْتُلُهُ بَعْدَ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ فَلَمَّا کَانَ الْیَوْمُ الثَّالِثُ قُتِلَ الْمُتَوَکِّلُ وَ الْفَتْحُ (۲).

**[ترجمه]ارشاد: علت تبعید کردن حضرت امام هادی علیه السلام توسط متوکل از مدینه به سامرا این بود که عبد اللّه بن محمّد فرمانده سپاه و امام جماعت در مدینه بود. نزد متوکل از حضرت ابو الحسن علیه السلام سخن چینی کرد و مرتب در پی آزار ایشان بر می آمد. امام از سعایت او خبر داشت. نامه ای برای متوکل نوشت و در آن نامه ذکر کرد که عبد اللّه با او بدرفتاری می کند و در سعایتی که کرده دروغ گفته. متوکل در جواب نامه امام، از ایشان تقاضا کرد که به سامرا بیاید و در آنجا با کمال احترام و خوشی زندگی کند. نامه چنین بود:

بسم اللّه الرحمن الرحیم. امیر المؤمنین به قدر و مقام شما آشنا است و متوجه موقعیت فامیلی و خویشاوندی شما نیز هست و حق شما را مراعات می کند و شما و خانواده تان را مقدم می دارد به طوری که خوش بگذرانید و شخصیت شما و آنها محفوظ باشد و در امن و امان با خاطری آسوده بگذرانید و حق واجب خدا را در مورد شما و خانواده تان ادا خواهد نمود.

امیر المؤمنین تصمیم گرفته عبد اللّه بن محمّد را از مقامی که در مدینه دارد عزل کند زیرا رعایت حق شما را ننموده و موقعیت شما را سبک شمرده و سخن چینی هایی از شما کرده و نسبت های ناروایی به شما داده که امیر المؤمنین خود متوجه است که او دروغ می گوید و شما راست می گویید و بر پاکی نیت شما آگاه است که در پی چنین چیزهایی نیستید.

به جای عبد اللّه بن محمّد، محمّد بن فضل را تعیین نموده و دستور داده است که احترام لازم را نسبت به شما بنماید و از فرمان و دستور شما سرپیچی نکند تا بدین وسیله نزد خدا و امیر المؤمنین مقرب باشد. ضمنا امیر المؤمنین خیلی به ملاقات و دیدار شما اشتیاق دارد.

در صورتی که مایل باشی به جانب سامرا بیایی، هر یک از فامیل و خانواده خود را می خواهی به همراه بیاور و با کمال آسایش و راحتی به هر نحو که مایلی و علاقه داری، این مسیر را طی خواهی نمود. اگر علاقه داشته باشی، یحیی بن هرثمه غلام متوکل با سپاهی که در اختیار دارد به همراه شما خواهند بود و در این سفر شما را همراهی خواهند کرد. بسته به میل شما است. ما دستور داده ایم که از فرمان شما اطاعت کند.

خیر و صلاح خود را از خدا بخواه و پیش امیر المؤمنین بیا که هیچ کدام از برادران و فرزندان و بستگانش را به قدر شما

احترام نمی کند و نزد او به اندازه شما قدر و مقام ندارند؛ انس و علاقه و لطفی که به شما دارد، به هیچ کدام آنها ندارد. السلام علیکم و رحمه اللّٰه و برکاته.

نامه را ابراهیم بن عباس در جمادی الآخر سال دویست و چهل و سه نوشت.

نامه که به امام علیه السّلام رسید آماده مسافرت شد، یحیی بن هرثمه نیز با آن جناب بود تا وارد سامرا گردید.

پس از ورود، متوکل آن روز را از ملاقات با امام خودداری کرد و آن جناب را در کاروانسرایی که معروف به کاروانسرای گدایان بود جای داد! امام آن روز را در همان جا به سر برد، فردا متوکل دستور داد خانه ای برایش ترتیب دادند و به آنجا منتقل شد.

صالح بن سعید می گوید: روزی که حضرت وارد سامرا شد، خدمت حضرت ابو الحسن الهادی علیه السّلام رسیدم. عرض کردم: فدایت شوم! سعی دارند به هر وسیله که هست نور شما را خاموش کنند و به شما اهانت نمایند! چنانچه ملاحظه می فرمایید در کاروان سرای گدایان شما را جای داده اند.

در این موقع روی به من نموده و فرمود: نگاه کن پسر سعید! با دست اشاره نمود: دیدم باغهای بسیار زیبا و جویهای جاری و حوریه و غلمان که چون در شاه واری هستند در آن باغ ها می خرامند! چشمهایم خیره شد و در شگفت گردیدم!! فرمود: ای پسر سعید! ما هر جا که باشیم این وضع برایمان آماده است و در کاروان سرای گدایان نیستیم.

تا زمانی که حضرت هادی علیه السلام در سامرا بود، در ظاهر خیلی مورد احترام قرار داشت، اما متوکل پیوسته در فکر چاره ای بود که ایشان را به هر نیرنگی هست از میان بردارد ولی فرصت نمی یافت. داستانهای زیادی با ایشان دارد که موجب طولانی شدن کتاب می گردد. امام علیه السّلام معجزات و دلائلی از خود نشان داد که اگر بخواهم تمام آنها را نقل کنم، از مقصد باز می مانم.

آن جناب در ماه رجب سال ۲۵۴ از دنیا رفت و در خانه خود در سامرا دفن شد. فرزندانش، یکی ابو محمّد حسن بن علی علیهما السلام بود که امام بعد ایشان است و دیگران حسین و محمّد و جعفر و دخترش عایشه. ده سال و چند ماه در سامرا سکوت داشت و در آن وقت ۴۱ سال داشت. - . ارشاد: ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۴»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب أَبُو الْهِلْقَامِ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ وَ الصَّقْرُ الْجَبَلِيُّ وَ أَبُو شُعَيْبٍ الْحَنَّاطُ وَ عَلِيُّ بْنُ مَهْزِيَارَ قَالُوا: كَانَتْ زَيْنَبُ الْكَذَّابَةُ تَزْعُمُ أَنَّهَا ابْنَةُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام فَأَحْضَرَهَا الْمُتَوَكِّلُ وَ قَالَ اذْكُرِي نَسَبَكِ فَقَالَتْ أَنَا زَيْنَبُ ابْنَةُ عَلِيٍّ علیه السلام وَ إِنَّهَا كَانَتْ حُمِلَتْ إِلَى الشَّامِ فَوَقَعَتْ إِلَى بَادِيَةٍ مِنْ بَنِي كَلْبٍ فَأَقَامَتْ بَيْنَ ظَهْرَانَيْهِمْ فَقَالَ لَهَا الْمُتَوَكِّلُ إِنَّ

زَيْنَبَ بِنْتَ عَلِيٍّ قَدِيمَهٌ وَ أَنْتِ شَابَّهٌ فَقَالَتْ لَحِقَتْنِي دَعْوَهُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِأَنْ يُرَدَّ شَبَابِی فِی كُلِّ خَمْسِينَ سَنَهً فَدَعَا الْمُتَوَكِّلُ وُجُوهَ آلِ أَبِی طَالِبٍ فَقَالَ كَيْفَ يُعْلَمُ كَذِبُهَا فَقَالَ الْفَتْحُ لَا يُخْبِرُكَ بِهَذَا إِلَّا ابْنُ الرِّضَا علیه السلام فَأَمَرَ بِإِحْضَارِهِ وَ سَأَلَهُ فَقَالَ علیه السلام إِنَّ فِی وُلْدِ عَلِیٍّ علیه السلام عَلَامَهً قَالَ

ص: ۲۰۴

۱- ۱. هود: ۶۵.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۷.

وَ مَا هِیَ قَالَ لَمَا تَعْرِضُ لَهُمُ السِّبَاعُ فَأَلْقِهَا إِلَی السِّبَاعِ فَإِنْ لَمْ تَعْرِضْ لَهَا فَهِیَ صَادِقَهٌ فَقَالَتْ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ اللَّهَ اللَّهَ فِیَّ فَإِنَّمَا أَرَادَ قَتْلِی وَ رَکِبَتِ الْحِمَارَ وَ جَعَلَتْ تُنَادِی أَلَا إِنَّنِی زَیْنَبُ الْکَذَّابَهُ.

وَ فِی رِوَایَهٍ: أَنَّهُ عَرَضَ عَلَیْهَا ذَلِکَ فَامْتَنَعَتْ فَطُرِحَتْ لِلسِّبَاعِ فَأَکَلَتْهَا.

قَالَ عَلِیُّ بْنُ مَهْزِیَارَ فَقَالَ عَلِیُّ بْنُ الْجَهْمِ جُرِّبَ هَذَا عَلَی قَائِلِهِ فَأُجِیعَتِ السِّبَاعُ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ ثُمَّ دَعَا بِالْإِمَامِ علیه السلام وَ أُخْرِجَتِ السِّبَاعُ فَلَمَّا رَأَتْهُ لَاذَتْ وَ تَبَصْبَصَتْ بِآذَانِهَا فَلَمْ یَلْتَفِتِ الْإِمَامُ علیه السلام إِلَیْهَا وَ صَعِدَ السَّقْفَ وَ جَلَسَ عِنْدَ الْمُتَوَکِّلِ ثُمَّ نَزَلَ مِنْ عِنْدِهِ وَ السِّبَاعُ تَلُوذُ بِهِ وَ تُبَصْبِصُ حَتَّی خَرَجَ علیه السلام وَ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله حُرِّمَ لُحُومُ أَوْلَادِی عَلَی السِّبَاعِ (۱).

**[ترجمه]مناقب: سلمه کاتب می گوید: متوکل خطیبی داشت به نام هریسه. روزی خطیب به او گفت: هیچ کس مثل شما به ضرر خودش کار نمی کند، آن طور که در باره علی بن محمّد علیهما السلام عمل می کنی! هر کس اینجا هست او را احترام و خدمت می کند؛ خدمت کاران پرده را هم بالا می زنند. متوکل دستور داد: پرده را بالا نزنند. ولی مأمور گزارش داد که علی بن محمّد علیهما السلام وارد شد و هیچ کس برایش پرده را بلند نکرد اما بادی وزید که پرده را بالا برد و حضرت وارد گردید و خارج شد. متوکل دستور داد بعد از این پرده را بالا بزنند، ما علاقه نداریم باد پرده را برایش بالا بزند .

حدیث دیگری را صالح بن حکم بیاع سابری نقل می کند که من واقفی مذهب بودم. این جریان را که حاجب متوکل برایم نقل کرد، او را مسخره کردم! ناگاه حضرت ابو الحسن علیه السلام خارج گردید و لبخندی به صورت من زد و بدون اینکه سابقه ای با هم داشته باشیم به من فرمود: صالح! خداوند در باره سلیمان می فرماید: «فَسَخَّرْنا لَهُ الرِّیحَ تَجْرِی بِأَمْرِهِ رُخاءً حَیْثُ أَصابَ - . ص / ۳۶ - »، {پس باد را در اختیار او قرار دادیم که هر جا تصمیم می گرفت، به فرمان او نرم و روان می شد.} پیامبر و جانشینان او در نزد خدا از سلیمان گرامی ترند! شک و تردید من در باره امامت رفع شد و دیگر مذهب واقفی را رها کردم.

حسین بن محمد می گوید: وقتی متوکل امام هادی علیه السلام را حبس کرد و در اختیار علی بن کرکر قرار داد، امام هادی علیه السلام فرمود: من نزد خدا از ناقه صالح با کرامت ترم! «تَمَتَّعُوا فی دارِکُمْ ثَلاثَهَ أَیّامٍ ذلِکَ وَعْدٌ غَیْرُ مَکْذُوبٍ - . هود / ۶۵ - »، {«سه روز در خانه هایتان برخوردار شوید. این وعده ای بی دروغ است.»}

فردای آن روز متوکل آقا را آزاد کرد و از او عذرخواهی نمود. روز سوم یاغز و تامش و معطون بر او حمله ور شدند و او را کشتند و پسرش منتصر را بر کرسی خلافت نشاندند.

و در روایت ابی سالم دارد که متوکل به فتح دستور داد که حضرت را ناسزا بگوید! فتح این امر را به اطلاع حضرت رساند؛ حضرت فرمود: بگو: «تَمَتَّعُوا فی دارِکُمْ ثَلاثَهَ أَیّامٍ ذلِکَ وَعْدٌ غَیْرُ مَکْذُوبٍ» ، {«سه روز در خانه هایتان برخوردار شوید. این وعده ای بی دروغ است»}خبر که به متوکل رسید، گفت: بعد از سه روز حضرت هادی علیه السلام را خواهم کشت! روز سوم که شد، متوکل و فتح کشته شدند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب قَالَ أَبُو جُنَيْدٍ: أَمَرَنِی أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْكَرِیُّ بِقَتْلِ فَارِسِ بْنِ حَاتِمٍ الْقَزْوِینِیِّ فَنَاوَلَنِی دَرَاهِمَ وَ قَالَ اشْتَرِ بِهَا سِلَاحاً وَ اعْرِضْهُ عَلَیَّ فَذَهَبْتُ فَاشْتَرَیْتُ سَیْفاً فَعَرَضْتُهُ عَلَیْهِ فَقَالَ رُدَّ هَذَا وَ خُذْ غَیْرَهُ قَالَ وَ رَدَدْتُهُ وَ أَخَذْتُ مَکَانَهُ سَاطُوراً فَعَرَضْتُهُ عَلَیْهِ فَقَالَ هَذَا نَعَمْ فَجِئْتُ إِلَی فَارِسٍ وَ قَدْ خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ بَیْنَ الصَّلَاتَیْنِ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ الْآخِرَهِ فَضَرَبْتُهُ عَلَی رَأْسِهِ فَسَقَطَ مَیِّتاً وَ رَمَیْتُ السَّاطُورَ وَ اجْتَمَعَ النَّاسُ وَ أُخِذْتُ إِذْ لَمْ یُوجَدْ هُنَاکَ أَحَدٌ غَیْرِی فَلَمْ یَرَوْا مَعِی سِلَاحاً وَ لَا سِکِّیناً وَ لَا أَثَرَ السَّاطُورِ وَ لَمْ یَرَوْا بَعْدَ ذَلِکَ فَخُلِّیتُ (۲).

**[ترجمه]مناقب: ابو الهلقام و عبد اللّه بن جعفر حمیری و صقر جبلی و ابو شعیب خیاط و علی بن مهزیار گفتند: زینب کذابه مدعی بود که من زینب دختر امیر المؤمنین علیه السّلام هستم! متوکل دستور داد او را بیاورند. وقتی حاضر شد، گفت: نژاد خود را بگو. گفت: من زینب دختر علی هستم که او را به شام بردند. من در میان بیابان بنی کلب بودم و مدتها بین آنها زندگی می کردم.

متوکل گفت: از زمان زینب دختر علی خیلی گذشته و تو جوان هستی! گفت: پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله در باره ام دعا کرد که هر پنجاه سال یک مرتبه جوانیم باز گردد. متوکل بزرگان اولاد ابو طالب را دعوت کرده، گفت: از کجا معلوم کنیم که این زن دروغگو است. فتح بن خاقان گفت: جز ابن الرضا علیهما السّلام کسی نمی تواند کشف این مطلب را بکند. دستور داد آن جناب را نیز حاضر کنند. حضرت هادی علیه السلام فرمود: در میان فرزندان علی علیه السلام نشانه ای هست. متوکل پرسید: چه نشانه ای؟ فرمود: درندگان به ایشان آسیب نمی رسانند! اگر واقعاً راست می گوید، درندگان به او کاری نخواهند داشت! در این موقع زن فریاد زد یا امیر المؤمنین! به فریادم برس که ایشان تصمیم کشتن مرا دارند. سوار بر الاغ شده و می رفت وخودش اعتراف می کرد که من زینب کذابه هستم.

در روایت دیگری است که به او پیشنهاد کردند پیش درندگان برود، امتناع ورزید و وقتی او را پیش آنها انداختند، درندگان بدنش را پاره پاره کردند.

علی بن مهزیار نقل کرد که علی بن جهم گفت: باید پیشنهادکننده را نیز تجربه نمود. سه شبانه روز درندگان را گرسنه نگه داشتند آنگاه امام علیه السّلام را خواستند و درندگان را پیش ایشان رها کردند. همین که چشم آنها به امام افتاد، دم جنبانیده و شروع به احترام و اظهار علاقه کردند؛ ایشان توجه ننموده، بالا رفتند و پیش متوکل نشستند. از پیش متوکل که پائین آمدند، درندگان به آن جناب پناه آوردند و شروع به دم جنبانیدن کردند تا امام خارج شد! در این موقع فرمود: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: گوشت فرزندانم بر درندگان حرام است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۱۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

کا، [الکافی]: مَضَی علیه السلام لِأَرْبَعٍ بَقِینَ مِنْ جُمَادَی الْآخِرَهِ سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ لَهُ إِحْدَی وَ أَرْبَعُونَ سَنَهً وَ سِتَّهُ

أَشْـهُرٍ أَوْ أَرْبَعُونَ سَنَةً عَلَى الْمَوْلِدِ الْآخَرِ الَّذِی رُوِیَ وَ کَانَ الْمُتَوَکِّلُ أَشْخَصَهُ مَعَ یَحْیَی بْنِ هَرْثَمَهَ بْنِ أَعْیَنَ مِنَ الْمَدِینَهِ إِلَی سُرَّ مَنْ رَأَی فَتُوُفِّیَ بِهَا علیه السلام وَ دُفِنَ فِی دَارِهِ (۳).

**[ترجمه]مناقب: ابو جنیـد می گوید: حضـرت ابو الحسن عسـکری علیه السـلام مرا مأمور کرد و برای کشـتن فارس بن حاتم قزوینی چند درهم پول داده و فرمود: با این پول شمشـیری بخر ولی آن را به من نشان بده. من رفتم و شمشـیری خریده خدمت آن جناب آوردم؛ فرمود: این را پس بده و سـلاح دیگری بخر! من به جای شمشـیر، ساطوری خریدم! وقتی خدمت امام آوردم فرمود: این خوب است.

به تعقیب فارس رفتم، او از مسـجد خارج شد! بین نماز مغرب و عشا ساطور را بر فرق او فرود آوردم و به زمین افتاد و مرد. من ساطور را دور انداختم! مردم جمع شده مرا گرفتند، چون غیر از من کسـی دیگر وجود نداشت؛ ولی در دست من نه کارد و نه ساطور و سـلاحی ندیدند؛ در ضـمن اثر ساطور هم روی مقتول نبود، به ناچار مرا رها کردند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ضه، [روضه الواعظین]: تُوُفِّیَ علیه السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی لِثَلَاثٍ لَیَالٍ خَلَوْنَ نِصْفَ النَّهَارِ مِنْ

ص: ۲۰۵

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۶.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۱۷.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۴۹۷.

رَجَبٍ سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ لَهُ یَوْمَئِذٍ إِحْدَی وَ أَرْبَعُونَ سَنَهً وَ سَبْعَهُ أَشْهُرٍ وَ کَانَتْ مُدَّهُ إِمَامَتِهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِینَ سَنَهً وَ کَانَتْ مُدَّهُ مُقَامِهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَی إِلَی أَنْ قُبِضَ علیه السلام عِشْرِینَ سَنَهً وَ أَشْهُراً.

**[ترجمه]کافی: حضرت هادی علیه السلام چهار روز به آخر جمادی الآخر سال ۲۵۴، در سن چهل و یک سال و شش ماهگی یا بنا به روایت دیگری که در تاریخ تولد ایشان نقل شده، در چهل سالگی از دنیا رفت. متوکل آن جناب را به همراهی یحیی بن هرثمه از مدینه به سامرا آورد و در همان جا از دنیا رفت و در خانه شخصی خویش دفن شد. - . کافی ۱ : ۴۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

الدُّرُوسُ،: أُمُّهُ سُمَانَهُ وُلِدَ بِالْمَدِینَهِ مُنْتَصَفَ ذِی الْحِجَّهِ سَنَهَ اثْنَتَیْ عَشْرَهَ وَ مِائَتَیْنِ وَ قُبِضَ بِسُرَّ مَنْ رَأَی فِی یَوْمِ الْإِثْنَیْنِ ثَالِثَ رَجَبٍ سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ دُفِنَ فِی دَارِهِ بِهَا.

**[ترجمه]روضه الواعظین: سه شب از ماه رجب سال ۲۵۴ گذشته بود که هنگام ظهر، حضرت هادی علیه السلام از دنیا رفت. در آن موقع چهل و یک سال و هفت ماه داشت و ۳۳ سال مدت امامتش بود و بیست سال و چند ماه در سامرا اقامت داشت.

**[ترجمه]

«۱۹»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: فِی آخِرِ مُلْکِ الْمُعْتَمِدِ اسْتُشْهِدَ مَسْمُوماً وَ قَالَ ابْنُ بَابَوَیْهِ وَ سَمَّهُ الْمُعْتَمِدُ(۱).

**[ترجمه]دروس: مادرش سمانه بود. نیمه ذی حجه سال ۲۱۲ در مدینه متولد شد و در سامرا روز دوشنبه سوم رجب سال ۲۵۴ از دنیا رفت و در منزل خود مدفون گردید .

**[ترجمه]

«۲۰»

قل، [إقبال الأعمال]: فِی أَدْعِیَهِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ ضَاعِفِ الْعَذَابَ عَلَی مَنْ شَرِکَ فِی دَمِهِ وَ هُوَ الْمُتَوَکِّلُ.

**[ترجمه]مناقب: در آخر سلطنت معتمد عباسی به وسیله سم شهید شد. ابن بابویه گفته است: معتمد او را مسموم کرد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۱ -

**[ترجمه]

«۲۱»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ الْحَافِظُ عَبْدُ الْعَزِيزِ قَالَ عَلِيُّ بْنُ يَحْيَى بْنِ أَبِی مَنْصُورٍ: كُنْتُ يَوْماً بَيْنَ يَدَیِ الْمُتَوَكِّلِ وَ دَخَلَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَی علیهم السلام فَلَمَّا جَلَسَ قَالَ لَهُ الْمُتَوَكِّلُ مَا يَقُولُ وُلْدُ أَبِيکَ فِی الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ مَا يَقُولُ وُلْدُ أَبِی يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فِی رَجُلٍ فَرَضَ اللَّهُ تَعَالَی طَاعَةَ نَبِيِّهِ عَلَی جَمِيعِ خَلْقِهِ وَ فَرَضَ طَاعَتَهُ عَلَی نَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله(۲).

**[ترجمه]اقبال الاعمال: در دعاهای ماه رمضان است که خدایا، عذاب کسی را که در خون امام شرکت جست (که او متوکل است) دو چندان گردان. - . اقبال الاعمال: ۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

عم، [إعلام الوری]: قُبِضَ علیه السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی فِی رَجَبٍ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ لَهُ يَوْمَئِذٍ إِحْدَی وَ أَرْبَعُونَ سَنَةً وَ أَشْهُرٌ وَ كَانَ الْمُتَوَكِّلُ قَدْ أَشْخَصَهُ مَعَ يَحْيَی بْنِ هَرْثَمَةَ بْنِ أَعْيَنَ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَی سُرَّ مَنْ رَأَی فَأَقَامَ بِهَا حَتَّی مَضَی لِسَبِيلِهِ وَ كَانَتْ مُدَّةُ إِمَامَتِهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً وَ كَانَ فِی أَيَّامِ إِمَامَتِهِ بَقِيَّةُ مُلْكِ الْمُعْتَصِمِ ثُمَّ مُلْکُ الْوَاثِقِ خَمْسَ سِنِينَ وَ سَبْعَةَ أَشْهُرٍ ثُمَّ مُلْکُ الْمُتَوَكِّلِ أَرْبَعَ عَشْرَةَ سَنَةً ثُمَّ مُلْکُ ابْنِهِ الْمُنْتَصِرِ أَشْهُراً ثُمَّ مُلْکُ الْمُسْتَعِينِ وَ هُوَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُعْتَصِمِ سَنَتَيْنِ وَ تِسْعَةَ أَشْهُرٍ ثُمَّ مُلْکُ الْمُعْتَزِّ وَ هُوَ الزُّبَيْرُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ ثَمَانِيَ سِنِينَ وَ سِتَّةَ أَشْهُرٍ وَ فِی آخِرِ مُلْكِهِ

ص: ۲۰۶

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۱.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۳۲.

اسْتُشْهِدَ وَلِيُّ اللَّهِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ دُفِنَ فِی دَارِهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَی وَ كَانَ مُقَامُهُ علیه السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی إِلَی أَنْ تُوُفِّیَ عِشْرِینَ سَنَةً وَ أَشْهُراً(۱).

**[ترجمه]کشف الغمه: علی بن یحیی بن ابی منصور می گوید: روزی من پیش متوکل بودم. علی بن محمّد بن علی بن موسی علیهم السّلام وارد شد! همین که نشست، متوکل به او گفت: فرزندان پدرت در باره عباس چه می گویند؟

فرمود: فرزندان پدرم چه بگویند در باره مردی که خدا اطاعت پیامبرش را بر تمام مردم لازم کرده است و اطاعت او را بر پیامبرش لازم نموده است ؟ - . کشف الغمه ۳ : ۲۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۳»

مُرُوجُ الذَّهَبِ لِلْمَسْعُودِیِّ،: كَانَتْ وَفَاةُ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فِی خِلَافَةِ الْمُعْتَزِّ بِاللَّهِ وَ ذَلِكَ یَوْمُ الْإِثْنَیْنِ لِأَرْبَعٍ بَقِینَ مِنْ جُمَادَی الْآخِرَةِ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ هُوَ ابْنُ أَرْبَعِینَ سَنَةً وَ قِیلَ ابْنُ اثْنَتَیْنِ وَ أَرْبَعِینَ سَنَةً وَ قِیلَ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ وَ سَمِعْتُ فِی جَنَازَتِهِ جَارِیَةً سَوْدَاءَ وَ هِیَ تَقُولُ مَا ذَا لَقِینَا مِنْ یَوْمِ الْإِثْنَیْنِ وَ صَلَّی عَلَیْهِ أَحْمَدُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَلَی اللَّهِ فِی شَارِعِ أَبِی أَحْمَدَ وَ دُفِنَ هُنَاكَ فِی دَارِهِ بِسَامَرَّاءَ(۲).

وَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِی الْأَزْهَرِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِی عَبَّادٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ هَرْثَمَةَ قَالَ: وَجَّهَنِی الْمُتَوَكِّلُ إِلَی الْمَدِینَةِ لِإِشْخَاصِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی علیهما السلام لِشَیْ ءٍ بَلَغَهُ عَنْهُ فَلَمَّا صِرْتُ إِلَیْهَا ضَجَّ أَهْلُهَا وَ عَجُّوا ضَجِیجاً وَ عَجِیجاً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهُ فَجَعَلْتُ أُسَكِّنُهُمْ وَ أَحْلِفُ أَنِّی لَمْ أُومَرْ فِیهِ بِمَكْرُوهٍ وَ فَتَّشْتُ مَنْزِلَهُ فَلَمْ أُصِبْ فِیهِ إِلَّا مَصَاحِفَ وَ دُعَاءً وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ فَأَشْخَصْتُهُ وَ تَوَلَّیْتُ خِدْمَتَهُ وَ أَحْسَنْتُ عِشْرَتَهُ فَبَیْنَا أَنَا فِی یَوْمٍ مِنَ الْأَیَّامِ وَ السَّمَاءُ صَاحِیَةٌ وَ الشَّمْسُ طَالِعَةٌ إِذَا رَكِبَ وَ عَلَیْهِ مِمْطَرٌ قَدْ عَقَدَ ذَنَبَ دَابَّتِهِ فَتَعَجَّبْتُ مِنْ فِعْلِهِ فَلَمْ یَكُنْ مِنْ ذَلِكَ إِلَّا هُنَیْئَةٌ حَتَّی جَاءَتْ سَحَابَةٌ فَأَرْخَتْ عَزَالِیَهَا وَ نَالَنَا مِنَ الْمَطَرِ أَمْرٌ عَظِیمٌ جِدّاً فَالْتَفَتَ إِلَیَّ فَقَالَ أَنَا أَعْلَمُ أَنَّكَ أَنْكَرْتَ مَا رَأَیْتَ وَ تَوَهَّمْتَ أَنِّی أَعْلَمُ مِنَ الْأَمْرِ مَا لَمْ تَعْلَمْ وَ لَیْسَ ذَلِكَ كَمَا

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۳۹.

۲- ۲. سامرا بلده شرقیّ دجله من ساحلها، و قد یقال سامره، و اصلها لغه اعجمیه و نظیرها« تامرا» اسم طسوج من سواد بغداد و اسم لاعالی نهر دیالی، نهر واسع كان یحمل السفن فی أیّام المدود، و هذا وزن لیس فی أوزان العرب له مثال. لكنه قد لعبت بها ید أدباء العرب، و صرفوها، فقالوا: سرمن رأی: ای سرور لمن رأی: و سرمن رأی، علی انه فعل ماض، و سرمن رای، علی انه مصدر مجرد، و قیل: أصله: ساء من رأی.

ظَنَنْتَ وَ لَكِنِّى نَشَأْتُ بِالْبَادِيَهِ فَأَنَا أَعْرِفُ الرِّيَاحَ الَّتِى تَكُونُ فِى عَقِبِهَا الْمَطَرُ فَتَأَهَّبْتُ لِذَلِكَ فَلَمَّا قَدِمْتُ إِلَى مَدِينَهِ السَّلَام بَدَأْتُ بِإِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الطَّاهِرِيِّ وَ كَانَ عَلَى بَغْدَادَ فَقَالَ يَا يَحْيَى إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ قَدْ وَلَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْمُتَوَكِّلُ مَنْ تَعْلَمُ وَ إِنْ حَرَّضْتَهُ عَلَيْهِ قَتَلَهُ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله خَصْمَکَ فَقُلْتُ وَ اللَّهِ مَا وَقَفْتُ مِنْهُ إِلَّا عَلَى أَمْرٍ جَمِيلٍ فَصِرْتُ إِلَى سَامَرَّاءَ فَبَدَأْتُ بِوَصِيفٍ التُّرْكِيِّ وَ كُنْتُ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ لِي وَ اللَّهِ لَئِنْ سَقَطَ مِنْ رَأْسِ هَذَا الرَّجُلِ شَعْرَهٌ لَا يَكُونُ الطَّالِبُ بِهَا غَيْرِى فَتَعَجَّبْتُ مِنْ قَوْلِهِمَا وَ عَرَفْتُ الْمُتَوَكِّلَ مَا وَقَفْتُ عَلَيْهِ مِنْ أَمْرِهِ وَ سَمِعْتُهُ مِنَ الثَّنَاءِ فَأَحْسَنَ جَائِزَتَهُ وَ أَظْهَرَ بِرَّهُ وَ تَكْرِمَتَهُ.

**[ترجمه]اعلام الوری: امام هادی علیه السلام در ماه رجب سال ۲۵۴ در سامرا از دنیا رفت. آن موقع چهل و یک سال و چند ماه داشت. متوکل آن جناب را به وسیله یحیی بن هرثمه ابن اعین از مدینه به سامرا آورد و در آنجا بود تا از دنیا رفت. ۳۳ سال امامتش به طول انجامید. امامت آن جناب در بقیه حکومت معتصم بود و بعد از او نیز واثق پنج سال و هفت ماه حکومت کرد. پس از واثق، چهارده سال متوکل حکومت کرد و بعد از او چند ماه پسرش منتصر حکومت کرد و پس از او مستعین خلیفه شد که او احمد بن محمّد بن معتصم است و دو سال و نه ماه حکومتش دوام یافت. بعد از او، معتز هشت سال و شش ماه خلافت کرد و او زبیر بن متوکل است. در آخر حکومت او، ولی خدا امام علی النقی علیه السّلام به شهادت رسید و در منزل خود در سامرا دفن شد. او بیست سال و چند ماه در سامرا بود. - . اعلام الوری: ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۰»

وَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ الْفَرَجِ عَنْ أَبِی دِعَامَهَ قَالَ: أَتَيْتُ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام عَائِداً فِی عِلَّتِهِ الَّتِی كَانَتْ وَفَاتُهُ بِهَا فَلَمَّا هَمَمْتُ بِالانْصِرَافِ قَالَ لِی يَا أَبَا دِعَامَهَ قَدْ وَجَبَ عَلَيَّ حَقُّكَ أَ لَا أُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ تُسَرُّ بِهِ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ مَا أَحْوَجَنِی إِلَی ذَلِكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَلِيُّ بْنُ مُوسَى قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَلِيُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ قَالَ لِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا عَلِيُّ اكْتُبْ فَقُلْتُ مَا أَكْتُبُ فَقَالَ اكْتُبْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ الْإِيمَانُ مَا وَقَرَ فِی الْقُلُوبِ وَ صَدَّقَتْهُ الْأَعْمَالُ وَ الْإِسْلَامُ مَا جَرَى عَلَى اللِّسَانِ وَ حَلَّتْ بِهِ الْمُنَاكَحَهُ قَالَ أَبُو دِعَامَهَ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ اللَّهِ مَا أَدْرِی أَيُّهُمَا أَحْسَنُ الْحَدِيثُ أَمِ الْإِسْنَادُ فَقَالَ إِنَّهَا لَصَحِيفَهٌ بِخَطِّ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ إِمْلَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَتَوَارَثُهَا صَاغِرٌ عَنْ كَابِرٍ.

قَالَ الْمَسْعُودِيُّ: وَ قَدْ ذَكَرْنَا خَبَرَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ مَعَ زَيْنَبَ الْكَذَّابَهِ بِحَضْرَهِ الْمُتَوَكِّلِ وَ نُزُولِهِ إِلَى بِرْكَهِ السِّبَاعِ وَ تَذَلُّلِهَا لَهُ وَ رُجُوعِ زَيْنَبَ عَمَّا ادَّعَتْهُ مِنْ أَنَّهَا ابْنَهٌ لِلْحُسَيْنِ وَ أَنَّ اللَّهَ أَطَالَ عُمُرَهَا إِلَى ذَلِكَ الْوَقْتِ فِي كِتَابِنَا أَخْبَارِ الزَّمَانِ وَ قِيلَ إِنَّهُ علیه السلام مَاتَ مَسْمُوماً.

**[ترجمه]مروج الذهب: وفات ابو الحسن علی بن محمّد علیهما السّلام در زمان خلافت معتز باللّه، در روز دوشنبه چهار روز به آخر جمادی الآخر سال ۲۵۴ در چهل سالگی بود و بعضی چهل و دو سالگی گفته اند و از این نیز کمتر هم گفته شده است. در پی جنازه آن جناب زنی سودانی ناله می کرد و چنین می گفت: چقدر ما از دوشنبه بلا دیدیم. نماز بر جنازه آن جناب را احمد بن متوکل در خیابان ابی احمد خواند و در همان جا در منزل خود دفن شد.

- یحیی بن هرثمه می گوید: متوکل مرا مأمور آوردن حضرت علی بن محمّد بن علی بن موسی علیهم السّلام کرد. زیرا از او پیش متوکل بدگویی کرده بودند. وقتی پیش آن جناب رفتم، مردم چنان به گریه و زاری پرداختند که تا کنون ندیده بودم. من آنها را تسکین می دادم و قسم یاد می کردم که مرا دستور نداده اند که نسبت به ایشان گزند و ناراحتی برسانم. منزل آن جناب را جستجو کردم و جز صحیفه دعا و کتاب و چیزهایی از این قبیل نیافتم! آن جناب را به سامرا آوردم و خود متصدی خدمت ایشان شدم و بسیار مقامش را گرامی داشتم.

یک روز که هوا صاف بود و خورشید می درخشید، دیدم آن جناب سوار بر اسب است و بارانی به تن دارد و دم اسب خود را گره زده! از این کارش تعجب کردم!! طولی نکشید که ابری پیدا شد و بارانی به شدت هر چه تمام تر بارید. ما از شدت باران سخت ناراحت شدیم. در این موقع امام روی به من نموده و فرمود: من فهمیدم از دیدن بارانی من در شگفت شدی و خیال کردی من چیزی را می دانم که تو نمی دانی، ولی آن طور که خیال کردی نیست! چون من در بیابان زندگی کرده ام، بادهایی را که باران زا هستند می شناسم؛ به همین جهت آماده باران شدم.

وقتی وارد بغداد شدم، پیش اسحاق بن ابراهیم طاهری که فرمانروای بغداد بود رفتم. او به من گفت: این مرد فرزند پیامبر صلی الله علیه و آله است، تو متوکل را می شناسی؛ اگر او را به کشتن آن جناب کمک کنی، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از تو بازخواست خواهد کرد. گفتم: به خدا از ایشان جز خوبی چیزی مشاهده نکرده ام.

در سامرا ابتدا پیش وصیف ترکی رفتم که از دوستان من بود. گفت: به خدا قسم! اگر یک موی از سر این مرد کم شود، خودم از تو بازخواست خواهم کرد. از گفتار این دو نفر تعجب کردم و مشاهدات خود را برای متوکل نقل کردم. متوکل به ایشان جایزه داد و احترام شایسته نمود .

- محمّد بن فرج از ابو دعامه نقل کرد که گفت: من در بیماری علی بن محمّد علیهما السلام که منتهی به مرگ آن جناب شد به عیادتش رفتم و خواستم از جای حرکت کنم. فرمود: ابو دعامه، تو را بر من حقی است. میل داری حدیثی برایت نقل کنم که مسرور شوی؟ عرض کردم: چقدر به این مطلب علاقه مندم یا ابن رسول اللّه!

فرمود: پدرم محمّد بن علی نقل کرد از پدرش علی بن موسی و آن جناب از پدرش جعفر بن محمّد و ایشان از پدرش محمّد

بن علی و ایشان از پدرش حسین بن علی و آن جناب از پدرش علی بن ابی طالب حضرت علی علیهم السلام که فرمود: پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله به من فرمودند: بنویس! عرض کردم: چه بنویسم؟ فرمود: بنویس: بسم الله الرحمن الرحیم. ایمان چیزی است که در دل بزرگ داشته شود و اعمال نیز آن را تصدیق کنند و اسلام چیزی است که بر زبان جاری شود و نکاح به سبب آن حلال گردد.

ابو دعامه گفت: عرض کردم: یا ابن رسول الله! نمی دانم بگویم کدام یک از این دو بهتر است: اصل حدیث یا سلسله سند آن؟ فرمود: این حدیث به خط امیر المؤمنین علیه السلام و املای پیامبر صلی الله علیه و اله در اختیار ما است که پس از پدر به ارث برده ایم.

– مسعودی می نویسد: جریان حضرت هادی علیه السلام با زینب کذابه در حضور متوکل و رفتن آن حضرت به جایگاه درندگان و تذلل و خشوع درندگان برای حضرت و برگشتن زینب از ادعای خود که دختر امام حسین علیه السلام است و خدا عمر او را تا آن وقت طولانی نموده را در کتاب خود به نام اخبار الزمان نقل کرده ام و گفته اند حضرت علی بن محمّد علیهما السلام به وسیله سم شهید شد.

**[ترجمه]

«۲۴»

عُيُونُ الْمُعْجِزَاتِ، رُوِیَ أَنَّ: بُرَيْحَهَ الْعَبَّاسِیَّ كَتَبَ إِلَی الْمُتَوَكِّلِ إِنْ كَانَ لَكَ فِی الْحَرَمَيْنِ حَاجَهٌ فَأَخْرِجْ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ مِنْهَا فَإِنَّهُ قَدْ دَعَا النَّاسَ إِلَی نَفْسِهِ وَ اتَّبَعَهُ خَلْقٌ كَثِيرٌ ثُمَّ كَتَبَ إِلَيْهِ بِهَذَا الْمَعْنَی زَوْجَهُ(۱)

الْمُتَوَكِّلِ فَنَفَذَ يَحْيَی بْنَ هَرْثَمَهَ وَ كَتَبَ مَعَهُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام كِتَاباً جَيِّداً يُعَرِّفُهُ أَنَّهُ قَدِ اشْتَاقَ إِلَيْهِ وَ سَأَلَهُ الْقُدُومَ عَلَيْهِ وَ أَمَرَ يَحْيَی بِالْمَسِيرِ إِلَيْهِ وَ كَتَبَ إِلَی بُرَيْحَهَ يُعَرِّفُهُ ذَلِكَ فَقَدِمَ يَحْيَی الْمَدِينَهَ وَ بَدَأَ بِبُرَيْحَهَ وَ أَوْصَلَ الْكِتَابَ إِلَيْهِ ثُمَّ رَكِبَا جَمِيعاً إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ أَوْصَلَا إِلَيْهِ كِتَابَ الْمُتَوَكِّلِ فَاسْتَأْجَلَهَا ثَلَاثَهَ أَيَّام فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ثَلَاثَهٍ عَادَا إِلَی دَارِهِ فَوَجَدَا الدَّوَابَّ مُسْرَجَهً وَ الْأَثْقَالَ مَشْدُودَهً قَدْ فَرَغَ مِنْهَا فَخَرَجَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ مُتَوَجِّهاً إِلَی الْعِرَاقِ وَ مَعَهُ يَحْيَی بْنُ هَرْثَمَهَ.

وَ رُوِیَ: أَنَّهُ لَمَّا كَانَ فِی يَوْمِ الْفِطْرِ فِی السَّنَهِ الَّتِی قُتِلَ فِيهَا الْمُتَوَكِّلُ أَمَرَ الْمُتَوَكِّلُ بَنِی هَاشِمٍ بِالتَّرَجُّلِ وَ الْمَشْیِ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ إِنَّمَا أَرَادَ بِذَلِكَ أَنْ يَتَرَجَّلَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فَتَرَجَّلَ بَنُو هَاشِمٍ وَ تَرَجَّلَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ اتَّكَأَ عَلَی رَجُلٍ مِنْ مَوَالِيهِ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ الْهَاشِمِيُّونَ وَ قَالُوا يَا سَيِّدَنَا مَا فِی هَذَا الْعَالَمِ أَحَدٌ يُسْتَجَابُ دُعَاؤُهُ وَ يَكْفِينَا اللَّهُ بِهِ تَعَزُّزَ هَذَا قَالَ لَهُمْ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِی هَذَا الْعَالَمِ مَنْ قُلَامَهُ ظُفُرِهِ أَكْرَمُ عَلَی اللَّهِ مِنْ نَاقَهِ ثَمُودَ لَمَّا عُقِرَتِ النَّاقَهُ صَاحَ الْفَصِيلُ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی فَقَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ تَمَتَّعُوا فِی دارِكُمْ ثَلاثَهَ أَيَّامٍ ذلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ (۲) فَقُتِلَ الْمُتَوَكِّلُ يَوْمَ الثَّالِثِ.

ص: ۲۰۹

۱– ۱. فوجه خ ل.

۲- ۲. هود: ۶۵.

وَ رُوِیَ: أَنَّ الْمُتَوَکِّلَ قُتِلَ فِی الرَّابِعِ مِنْ شَوَّالٍ سَنَهَ سَبْعٍ وَ أَرْبَعِینَ وَ مِائَتَیْنِ -(۱) فِی سَبْعٍ وَ عِشْرِینَ سَنَهً مِنْ إِمَامَهِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ بُویِعَ لِابْنِهِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمُنْتَصِرِ وَ مَلَکَ سَبْعَهَ أَشْهُرٍ وَ مَاتَ وَ بُویِعَ لِأَحْمَدَ الْمُسْتَعِینِ بْنِ الْمُعْتَصِمِ وَ کَانَ مُلْکُهُ أَرْبَعَ سِنِینَ ثُمَّ خُلِعَ وَ بُویِعَ لِلْمُعْتَزِّ بْنِ الْمُتَوَکِّلِ وَ رُوِیَ أَنَّ اسْمَهُ الزُّبَیْرُ فِی سَنَهِ اثْنَتَیْنِ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ ذَلِکَ فِی اثْنَتَیْنِ وَ ثَلَاثِینَ سَنَهً مِنْ إِمَامَهِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فِی سَنَهِ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ أَحْضَرَ ابْنَهُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ علیه السلام وَ أَعْطَاهُ النُّورَ وَ الْحِکْمَهَ وَ مَوَارِیثَ الْأَنْبِیَاءِ وَ السِّلَاحَ وَ نَصَّ عَلَیْهِ وَ أَوْصَی إِلَیْهِ بِمَشْهَدِ ثِقَاتٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَ مَضَی علیه السلام وَ لَهُ أَرْبَعُونَ سَنَهً وَ دُفِنَ بِسُرَّ مَنْ رَأَی.

۱- ۱. قال ابن جوزی فی التلقیح: قتل المتوکل لیله الاربعاء، لاربع خلون من شوال سنه تسع و أربعین و مائتین، و ولی بعده المنتصر ابنه و کان خلافته سته أشهر، و ولی بعده المستعین و کانت خلافته ثلاث سنین و تسعه أشهر. و ولی بعده المعتز و کانت خلافته ثلاث سنین و سته أشهر و ثلاثه و عشرین یوما. و کیف کان فقد کان فی قتل المتوکل- و هو بدعاء الهادی علیه السلام- فرجا و مخرجا لال أبی طالب کلهم، حیث عطف المنتصر علیهم، و أحسن الیهم و وجه بمال فرقه فیهم، و کان یؤثر- کما ذکره فی المقاتل- مخالفه أبیه فی جمیع أحواله و مضاده مذهبه طعنا علیه و نصره لفعله. و کان یظهر المیل الی أهل هذا البیت و یخالف أباه فی افعاله، فلم یجر منه علی أحد منهم قتل او حبس و لا مکروه فیما بلغنا و اللّه اعلم. و قال الطبریّ: ان المنتصر لما ولی الخلافه کان اول شیء احدث من الأمور عزل صالح بن علی، عن المدینه، و تولیه علیّ بن الحسین بن إسماعیل بن العباس بن محمّد ایاها فذکر عن علیّ بن الحسین انه قال: دخلت علیه اودعه فقال لی: یا علی انی اوجهک الی لحمی و دمی، و مد جلد ساعده و قال: الی هذا وجهتک، فانظر کیف تکون للقوم. و کیف تعاملهم- یعنی آل أبی طالب فقلت: ارجو ان امتثل رای أمیر المؤمنین فیهم إنشاء اللّه، فقال: إذا تسعد بذلک عندی.

**[ترجمه]عیون المعجزات: روایت شده که بریحه عباسی نامه ای به متوکل نوشت که اگر احتیاج به حکومت بر مکه و مدینه را داری، علی بن محمّد علیهما السلام را از اینجا خارج کن! او مردم را به جانب خویش فرا خوانده و گروه کثیری پیرو او شده اند. شبیه همین نامه را همسر متوکل نیز برایش نوشت. متوکل یحیی بن هرثمه را فرستاد و نامه ای نیز به علی بن محمّد علیهما السّلام نوشت و در آن نامه اظهار کرد که اشتیاق تمام به ملاقات آن جناب دارد و تقاضا کرد که به سامرا بیاید و دستور داد یحیی خدمت ایشان برسد و از این جریان بریحه را نیز مطلع گرداند.

یحیی وارد مدینه شد. ابتدا پیش بریحه رفت و نامه را به او داد و با هم خدمت حضرت هادی علیه السلام رسیدند و نامه متوکل را تقدیم کردند. امام علیه السّلام سه روز مهلت خواست. پس از سه روز که آمدند، دیدند مرکبهای سواری حاضر است و امام بارهای خود را بسته! حضرت هادی علیه السلام با یحیی بن هرثمه رهسپار عراق شد.

- گفته اند: در عید فطری که متوکل همان سال از دنیا رفت دستور داد تمام بنی هاشم پیاده باشند و مقصودش این بود که حضرت هادی علیه السلام نیز پیاده باشد. بنی هاشم و علی بن محمّد علیهما السلام پیاده آمدند. آن جناب بر شانه یکی از دوستان خود تکیه زده بود. بنی هاشم گفتند: آقای ما! در این عالم کسی نیست که دعایش مستجاب شود و خداوند به وسیله او ما را از شر این مرد خود خواه راحت کند؟ امام فرمود: در این عالم کسی وجود دارد که تکه ناخن او گرامی تر از ناقه ثمود است. موقعی که او را کشتند و شتر بچه فریاد برداشت و به خدا شکایت کرد، خداوند فرمود: «تَمَتَّعُوا فی دارِكُمْ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ ذلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ - . هود / ۶۵ - »، {«سه روز در خانه هایتان برخوردار شوید. این وعده ای بی دروغ است.»} متوکل روز سوم کشته شد.

- روایت شده که متوکل در چهارم شوال سال ۲۴۷ در سال بیست و هفتم امامت حضرت هادی علیه السلام کشته شد و با پسرش محمّد بن جعفر منتصر بیعت کردند که او نیز هفت ماه زنده بود و مرد. پس از او با احمد بن معتصم مستعین بیعت شد که چهار سال حکومت کرد و بعد خلع گردید. بعد از او در سال ۲۵۲ با معتز پسر متوکل به نام زبیر بیعت شد که در سال سی و دوم امامت حضرت هادی علیه السلام بود؛ در سال ۲۵۴ فرزند خود امام حسن عسکری علیه السلام را در حضور گروهی از اصحاب مورد اعتماد به منصب امامت تعیین نمود و نور و حکمت را با مواریث انبیاء و سلاح به او داد و در سن چهل سالگی از دنیا رفت و در سامرا دفن شد.

**[ترجمه]

«۲۵»

الْبُرْسِيُّ فِي مَشَارِقِ الْأَنْوَارِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْجُهَنِيِّ قَالَ: حَضَرَ مَجْلِسَ الْمُتَوَكِّلِ مُشَعْبِذٌ هِنْدِيٌّ فَلَعِبَ عِنْدَهُ بِالْحُقِّ فَأَعْجَبَهُ فَقَالَ لَهُ الْمُتَوَكِّلُ يَا هِنْدِيُّ السَّاعَةَ يَحْضُرُ مَجْلِسَنَا رَجُلٌ شَرِيفٌ فَإِذَا حَضَرَ فَالْعَبْ عِنْدَهُ بِمَا يُخْجِلُهُ قَالَ فَلَمَّا حَضَرَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام الْمَجْلِسَ لَعِبَ الْهِنْدِيُّ فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ يَا شَرِيفُ مَا يُعْجِبُكَ لَعِبِي كَأَنَّكَ جَائِعٌ ثُمَّ أَشَارَ إِلَى صُورَةٍ مُدَوَّرَةٍ فِي الْبِسَاطِ عَلَى شَكْلِ الرَّغِيفِ وَ قَالَ يَا رَغِيفُ مُرَّ إِلَى هَذَا الشَّرِيفِ فَارْتَفَعَتِ الصُّورَةُ فَوَضَعَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام يَدَهُ عَلَى صُورَةِ سَبُعٍ فِي الْبِسَاطِ وَ قَالَ قُمْ فَخُذْ هَذَا فَصَارَتِ الصُّورَةُ سبع [سَبُعاً] وَ ابْتَلَعَ الْهِنْدِيَّ وَ عَادَ إِلَى مَكَانِهِ فِي الْبِسَاطِ فَسَقَطَ الْمُتَوَكِّلُ لِوَجْهِهِ

وَ هَرَبَ مَنْ کَانَ قَائِماً.

أَقُولُ قَالَ الْمَسْعُودِیُّ فِی مُرُوجِ الذَّهَبِ: سُعِیَ إِلَی الْمُتَوَکِّلِ بِعَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوَادِ علیه السلام أَنَّ فِی مَنْزِلِهِ کُتُباً وَ سِلَاحاً مِنْ شِیعَتِهِ مِنْ أَهْلِ قُمَّ وَ أَنَّهُ عَازِمٌ عَلَی الْوُثُوبِ بِالدَّوْلَهِ فَبَعَثَ إِلَیْهِ جَمَاعَهً مِنَ الْأَتْرَاکِ فَهَجَمُوا دَارَهُ لَیْلًا فَلَمْ یَجِدُوا فِیهَا شَیْئاً وَ وَجَدُوهُ فِی بَیْتٍ مُغْلَقٍ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِ مِدْرَعَهٌ مِنْ صُوفٍ وَ هُوَ جَالِسٌ عَلَی الرَّمْلِ وَ الْحَصَی وَ هُوَ مُتَوَجِّهٌ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی یَتْلُو آیَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَحُمِلَ عَلَی حَالِهِ تِلْکَ إِلَی الْمُتَوَکِّلِ وَ قَالُوا لَهُ لَمْ نَجِدْ فِی بَیْتِهِ شَیْئاً وَ وَجَدْنَاهُ یَقْرَأُ الْقُرْآنَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَهِ وَ کَانَ الْمُتَوَکِّلُ جَالِساً فِی مَجْلِسِ الشُّرْبِ فَدَخَلَ عَلَیْهِ وَ الْکَأْسُ فِی یَدِ الْمُتَوَکِّلِ فَلَمَّا رَآهُ هَابَهُ وَ عَظَّمَهُ وَ أَجْلَسَهُ إِلَی جَانِبِهِ وَ نَاوَلَهُ الْکَأْسَ الَّتِی کَانَتْ فِی یَدِهِ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا یُخَامِرُ لَحْمِی وَ دَمِی قَطُّ فَأَعْفِنِی فَأَعْفَاهُ فَقَالَ أَنْشِدْنِی شِعْراً فَقَالَ علیه السلام إِنِّی قَلِیلُ الرِّوَایَهِ لِلشِّعْرِ فَقَالَ لَا بُدَّ فَأَنْشَدَهُ علیه السلام وَ هُوَ جَالِسٌ عِنْدَهُ:

بَاتُوا عَلَی قُلَلِ الْأَجْبَالِ تَحْرُسُهُمْ***غُلْبُ الرِّجَالِ فَلَمْ تَنْفَعْهُمُ الْقُلَلُ

وَ اسْتَنْزَلُوا بَعْدَ عِزٍّ مِنْ مَعَاقِلِهِمْ***وَ أُسْكِنُوا حُفَراً یَا بِئْسَمَا نَزَلُوا

نَادَاهُمْ صَارِخٌ مِنْ بَعْدِ دَفْنِهِمْ***أَیْنَ الْأَسَاوِرُ وَ التِّیجَانُ وَ الْحُلَلُ

أَيْنَ الْوُجُوهُ الَّتِي كَانَتْ مُنَعَّمَةً***مِنْ دُونِهَا تُضْرَبُ الْأَسْتَارُ وَ الْكِلَلُ

فَأَفْصَحَ الْقَبْرُ عَنْهُمْ حِينَ سَاءَلَهُمْ***تِلْكَ الْوُجُوهُ عَلَيْهَا الدُّودُ تَقْتَتِلُ

قَدْ طَالَ مَا أَكَلُوا دَهْراً وَ قَدْ شَرِبُوا***وَ أَصْبَحُوا الْيَوْمَ بَعْدَ الْأَكْلِ قَدْ أُكِلُوا

قَالَ فَبَكَى الْمُتَوَكِّلُ حَتَّى بَلَّتْ لِحْيَتَهُ دُمُوعُ عَيْنَيْهِ وَ بَكَى الْحَاضِرُونَ وَ دَفَعَ إِلَى عَلِيٍّ علیه السلام أَرْبَعَةَ آلَافِ دِينَارٍ ثُمَّ رَدَّهُ إِلَى مَنْزِلِهِ مُكَرَّماً(۱).

**[ترجمه]مشارق الانوار برسی: جهنی می گوید: شعبده بازی هندی در مجلس متوکل حاضر شد و با مهره هایش بازی هایی در آورد که موجب شگفتی متوکل شد! متوکل به او گفت: ای مرد هندی! در این ساعت مرد شریفی در مجلس ما حاضر می شود؛ وقتی آمد با بازی خود او را شرمنده کن و دست بینداز!!

وقتی امام هادی علیه السلام به مجلس آمد، هندی مشغول شعبده بازی شد ولی حضرت به او اعتنایی ننمود. مرد هندی پرسید: ای مرد شریف! تردستی من تو را شگفت زده نکرد؟ نکند گرسنه ای؟ سپس به تصویر گردی در پشتی که شبیه شیر بود اشاره کرد و گفت: ای شیر! از کنار این مرد شریف عبور کن! تصویر بلند شد؛ امام هادی علیه السلام دست خود را روی تصویر درنده ای روی فرش قرار داد و فرمود: برخیز و این مرد را بگیر! تصویر به شکل درنده ای در آمد و مرد هندی را بلعید و به جای خود در فرش برگشت و متوکل از ترس با صورت به زمین خورد و هر کس ایستاده بود، پا به فرار گذاشت.

مسعودی در مروج الذهب می نویسد: پیش متوکل از علی بن محمّد علیهما السلام سعایت کردند که در منزل خود کتابها و اسلحه زیادی از شیعیان خود که اهل قم هستند جمع کرده و تصمیم به قیام دارد. متوکل گروهی از ترکها را فرستاد و شبانه به خانه امام حمله بردند ولی چیزی نیافتند. آن جناب در میان اطاق در بسته ای بود. در حالی که بر روی شن و ریگ نشسته بود و لباسی پشمین بر تن داشت، توجهش به خدا بود و قرآن می خواند.

با همین حال ایشان را پیش متوکل بردند و گفتند: در خانه اش چیزی نیافتیم. دیدیم رو به قبله نشسته بود و قرآن می خواند. متوکل مشغول شراب خوردن بود. موقعی امام وارد شد که جام در دست متوکل بود.

همین که چشم متوکل به ایشان افتاد، ترسید و احترام کرد و آن جناب را پهلوی خود نشاند و جامی را که در دست داشت به ایشان تعارف کرد؛ حضرت فرمود: به خدا گوشت و خون من آلوده به شراب نشده! مرا معذور دار! متوکل گفت: برایم شعری بخوان! فرمود: من زیاد شعر از حفظ ندارم. گفت: چاره ای نیست باید یک شعر بخوانی. این اشعار را همان طور که پیش متوکل نشسته بود خواند:

بر روی قله های بلند کوهها زندگی می کردند و نگهبانان قوی و نیرومند و خشن از آنها حراست می کردند ولی نتوانستند مانع مرگ ایشان شوند.

پس از آن همه عزّت، از جایگاه خود پایین آورده شدند و آنها را در گودال تنگ گور اسکان دادند. چه جای بدی فرود

آمدند؟

پس از دفن آنها بانگ زننده ای فریاد زد: کجایند دست بندها و تاج و لباس های گران قیمت شما؟

کجایند صورتهایی که در کمال نعمت به سر می بردند و پرده ها و زیورها بر ایشان آویخته می گردید؟

سپس گورستان با زبانی رسا در پاسخ گوید: آن صورتها را کرم خورد و روی آنها با هم جنگ دارند!

چه زمان درازی می خوردند و می آشامیدند، ولی پس از آن همه لذّتها، خودشان خوراک چیزهایی دیگر شدند.

متوکل شروع به گریه کرد به طوری که از اشک چشمش ریش او تر شد. حاضرین نیز به گریه افتادند. وی مبلغ چهار هزار دینار تقدیم امام کرد و با احترام ایشان را به منزل خود فرستاد.

**[ترجمه]

أَقُول

رَوَى الْكَرَاجُكِيُّ فِي كَنْزِ الْفَوَائِدِ، وَ قَالَ: فَضَرَبَ الْمُتَوَكِّلُ بِالْكَأْسِ

ص: ۲۱۲

۱- ۱. روی المسعودیّ عن المبرد قال: وردت سرمن رأی فادخلت علی المتوکل و قد عمل فیه الشراب، و بین یدی المتوکل البحتری الشاعر فابتدأ ینشده قصیده یمدح بها المتوکل أولها: عن أی ثغر تبتسم***و بأی طرف تحتکم حسن یضی ء بحسنه*** و الحسن أشبه بالکرم قل للخلیفه جعفر***المتوکل ابن المعتصم المرتضی ابن المجتبی***و المنعم بن المنتقم الی أن قال: نلنا الهدی بعد العمی***بک و الغنی بعد العدم فلما انتهی، مشی القهقری للانصراف، فوثب أبو العنبس فقال: یا أمیر المؤمنین تأمر برده، فقد و اللّه عارضته فی قصیدته هذه، فأمر برده فأخذ أبو العنبس ینشد: من ای سلح تلتقم***و بأی کف تلتطم أدخلت رأس البحتری***أبی عباده فی الرحم و وصل ذلک بما اشبهه من الشتم، فضحک المتوکل حتّی استلقی علی قفاه، و فحص برجله الیسری و قال یدفع الی ابی العنبس عشره آلاف درهم، فقال الفتح: یا سیدی البحتری الذی هجا و اسمع المکروه ینصرف خائبا؟ قال؛ و یدفع الی البحتری عشره آلاف درهم.

الْأَرْضَ وَ تَنَغَّصَ عَيْشُهُ فِی ذَلِکَ الْيَوْمِ (۱).

**[ترجمه]کراجکی در کنز الفوائد می نویسد: متوکل جام را بر زمین زد و آن روز عیش او منغص گردید.

**[ترجمه]

«۲۶»

كِتَابُ الْإِسْتِدْرَاكِ، عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْعَلَاءِ السَّرَّاجِ قَالَ أَخْبَرَنِی الْبُخْتَرِیُّ قَالَ: كُنْتُ بِمَنْبِجَ (۲)

بِحَضْرَةِ الْمُتَوَكِّلِ إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ أَوْلَادِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ حُلْوُ الْعَيْنَيْنِ حَسَنُ الثِّيَابِ قَدْ قَرَفَ عِنْدَهُ بِشَیْ ءٍ فَوَقَفَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ الْمُتَوَكِّلُ مُقْبِلٌ عَلَى الْفَتْحِ يُحَدِّثُهُ فَلَمَّا طَالَ وُقُوفُ الْفَتَى بَيْنَ يَدَيْهِ وَ هُوَ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِ قَالَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنْ كُنْتَ أَحْضَرْتَنِی لِتَأْدِيبِی فَقَدْ أَسَأْتَ الْأَدَبَ وَ إِنْ كُنْتَ قَدْ أَحْضَرْتَنِی لِيَعْرِفَ مَنْ بِحَضْرَتِكَ مِنْ أَوْبَاشِ النَّاسِ اسْتِهَانَتَكَ بِأَهْلِی فَقَدْ عَرَفُوا فَقَالَ لَهُ الْمُتَوَكِّلُ وَ اللَّهِ يَا حَنَفِیُّ لَوْ لَا مَا يُثْنِينِی عَلَيْكَ مِنْ أَوْصَالِ الرَّحِمِ وَ يَعْطِفُنِی عَلَيْكَ مِنْ مَوَاقِعِ الْحِلْمِ لَانْتَزَعْتُ لِسَانَكَ بِيَدِی وَ لَفَرَّقْتُ بَيْنَ رَأْسِكَ وَ جَسَدِكَ وَ لَوْ كَانَ بِمَكَانِكَ مُحَمَّدٌ أَبُوكَ قَالَ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى الْفَتْحِ فَقَالَ أَ مَا تَرَى مَا نَلْقَاهُ مِنْ آلِ أَبِی طَالِبٍ إِمَّا حَسَنِیٌّ يَجْذِبُ إِلَى نَفْسِهِ تَاجَ عِزٍّ نَقَلَهُ اللَّهُ إِلَيْنَا قَبْلَهُ أَوْ حُسَيْنِیٌّ يَسْعَى فِی نَقْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْنَا قَبْلَهُ أَوْ حَنَفِیٌّ يَدُلُّ بِجَهْلِهِ أَسْيَافَنَا عَلَى سَفْكِ دَمِهِ فَقَالَ لَهُ الْفَتَى وَ أَیُّ حِلْمٍ تَرَكَتْهُ لَكَ الْخُمُورُ وَ إِدْمَانُهَا أَمِ الْعِيدَانُ وَ فِتْيَانُهَا وَ مَتَى عَطَفَكَ الرَّحِمُ عَلَى أَهْلِی وَ قَدِ ابْتَزَزْتَهُمْ فَدَكاً إِرْثَهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَوَرِثَهَا أَبُو حَرْمَلَةَ وَ أَمَّا ذِكْرُكَ مُحَمَّداً أَبِی فَقَدْ طَفِقْتَ تَضَعُ عَنْ عِزٍّ رَفَعَهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ تُطَاوِلُ شَرَفاً تَقْصُرُ عَنْهُ وَ لَا تَطُولُهُ فَأَنْتَ كَمَا قَالَ الشَّاعِرُ:

فَغُضَّ الطَّرْفَ إِنَّكَ مِنْ نُمَيْرٍ***فَلَا كَعْباً بَلَغْتَ وَ لَا كِلَاباً

ثُمَّ هَا أَنْتَ تَشْكُو لِی عِلْجَكَ هَذَا مَا تَلْقَاهُ مِنَ الْحَسَنِیِّ وَ الْحُسَيْنِیِّ وَ الْحَنَفِیِّ فَ لَبِئْسَ الْمَوْلى وَ لَبِئْسَ الْعَشِيرُ ثُمَّ مَدَّ رِجْلَيْهِ ثُمَّ قَالَ هَاتَانِ رِجْلَایَ لِقَيْدِكَ وَ هَذِهِ عُنُقِی لِسَيْفِكَ فَبُؤْ بِإِثْمِی

ص: ۲۱۳

۱- ۱. و رواه سبط ابن الجوزی فی التذکره ص ۲۰۳ نقلا عن المسعودیّ فی مروج الذهب.

۲- ۲. منبج- کمجلس- اسم موضع من أعمال الشام.

وَ تَحَمَّلْ ظُلْمِی فَلَیْسَ هَذَا أَوَّلَ مَکْرُوهٍ أَوْقَعْتَهُ أَنْتَ وَ سَلَفُکَ بِهِمْ یَقُولُ اللَّهُ تَعَالَی قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِی الْقُرْبی (۱) فَوَ اللَّهِ مَا أَجَبْتَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ مَسْأَلَتِهِ وَ لَقَدْ عَطَفْتَ بِالْمَوَدَّهِ عَلَی غَیْرِ قَرَابَتِهِ فَعَمَّا قَلِیلٍ تَرِدُ الْحَوْضَ فَیَذُودُکَ أَبِی وَ یَمْنَعُکَ جَدِّی صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا قَالَ فَبَکَی الْمُتَوَکِّلُ ثُمَّ قَامَ فَدَخَلَ إِلَی قَصْرِ جَوَارِیهِ فَلَمَّا کَانَ مِنَ الْغَدِ أَحْضَرَهُ وَ أَحْسَنَ جَائِزَتَهُ وَ خَلَّی سَبِیلَهُ.

**[ترجمه]کتاب الاستدراک: محمّد بن علای سراج می گوید: بختری نقل کرد که من در منبج (یکی از دهات اطراف شام است) در حضور متوکل بودم؛ در این موقع مردی از اولاد محمّد بن حنیفه وارد شد که چشمانی گیرا داشت و لباسی فاخر پوشیده بود. از او پیش متوکل سخن چینی کرده بودند. مقابل متوکل ایستاد اما او با فتح ابن خاقان صحبت می کرد و توجهی به آن مرد نداشت.

مدتی که ایستاد و دید متوکل به او توجهی ندارد، زبان گشوده و گفت: یا امیر المؤمنین! اگر مرا احضار کرده ای که تربیت کنی، خودت بر خلاف ادب رفتار می کنی و اگر مرا خواسته ای که گروه اوباش و بی تربیت اطرافت ببینند که اهل مرا خوار می کنی، آنان دانستند.

متوکل گفت: به خدا قسم ای حنفی! اگر ملاحظه خویشاوندی من با تو نبود که موجب احترام خاصی نسبت به تو می شود و بردباری که سبب لطفی از من نسبت به تو است، با همین دستهایم زبانت را از کام بیرون می کشیدم و سر از پیکرت بر می گرفتم، حتی اگر پدرت محمّد حنفیه به جای تو بود! آنگاه رو به جانب فتح بن خاقان کرده و گفت: نمی بینی ما از دست اولاد ابی طالب چه می کشیم ؟ فرزندان حسن بن علی علیهما السلام پیوسته می خواهند تاج سلطنتی را که خداوند به ما داده تصاحب کنند و بازماندگان او در راه انقراض حکومت ما می کوشند و حنفی ها نیز به نادانی، شمشیر ما را برای پیکر خود از نیام بر می کشند.

جوانک گفت: بعد از این شراب خواری و مستی دائم و ساز و نواز و رقص و پایکوبی، کدام حلم و بردباری برایت باقی مانده؟ تو کجا ملاحظه خویشاوندی را کرده ای، با اینکه فامیل مرا از ارث خویش در مورد فدک رسول خدا صلی الله علیه و اله محروم نموده ای و ابو حرمله وارث پیغمبر شد. اما نام پدرم محمّد را که بردی، آرزو داری عزت و جلالی را که خدا و پیغمبرش به او داده از میان ببری و خویشتن را به شرافت و عصمتی نوید می دهی که خیلی پست تر از آن هستی! گفته این شاعر در باره تو صدق می کند:

تو از این مقام نسبت به قبیله نمیر صرف نظر کن که نه به کعب می رسی و نه به قبیله بنی کلاب!

تازه پیش من شکایت می کنی که چقدر از فرزندان امام حسن و امام حسین علیهما السلام و محمّد بن حنیفه را می کشی؟ واقعا اینها برای تو بد خویشاوند و خانواده ای هستند.

در این موقع جوان پاهای خود را دراز کرده گفت، اینک این پاهای من! غل و زنجیرت را بیاور و این گردنم! که آن را پیش می آورم تا شمشیر بر آن بنهی. دست خود را آغشته به خونم کن و این ستم را بر من روا دار! این اولین ستمی نیست که تو و

اجدادت در مورد اولاد علی علیه السلام روا داشته اید. خداوند در قرآن کریم می فرماید: «قُلْ لا أَسْئَلُکَمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِی الْقُرْبی -. شوری / ۲۳ - »، {بگو: «به ازای آن [رسالت] پاداشی از شما خواستار نیستم، مگر دوستی درباره خویشاوندان.»} به خدا قسم نمی توانی جواب پیامبر صلی الله علیه و اله را بدهی، در حالی که محبت و لطف خویش را به غیر خویشاوندان پیامبر اختصاص داده ای! به زودی در حوض کوثر به پیشگاه او خواهی رفت و پدرم تو را از کنار حوض می راند و جدم مانع می شود که از آب کوثر استفاده کنی.

اشک بر رخسار متوکل جاری شد و از جای حرکت کرد و به اندرون پیش بانوان رفت. فردا جوانک را خواست و به او جایزه ای داد و مرخصش نمود.

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ مِنَ الْکِتَابِ الْمَذْکُورِ، بِإِسْنَادِهِ: أَنَّ الْمُتَوَکِّلَ قِیلَ لَهُ إِنَّ أَبَا الْحَسَنِ یَعْنِی عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الرِّضَا علیه السلام یُفَسِّرُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ یَوْمَ یَعَضُّ الظَّالِمُ عَلی یَدَیْهِ (٢) الْآیَتَیْنِ فِی الْأَوَّلِ وَ الثَّانِی قَالَ فَکَیْفَ الْوَجْهُ فِی أَمْرِهِ قَالُوا تَجْمَعُ لَهُ النَّاسَ وَ تَسْأَلُهُ بِحَضْرَتِهِمْ فَإِنْ فَسَّرَهَا بِهَذَا کَفَاکَ الْحَاضِرُونَ أَمْرَهُ وَ إِنْ فَسَّرَهَا بِخِلَافِ ذَلِکَ افْتَضَحَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ قَالَ فَوَجَّهَ إِلَی الْقُضَاهِ وَ بَنِی هَاشِمٍ وَ الْأَوْلِیَاءِ وَ سُئِلَ علیه السلام فَقَالَ هَذَانِ رَجُلَانِ کُنِّیَ عَنْهُمَا وَ مُنَّ بِالسِّتْرِ عَلَیْهِمَا أَ فَیُحِبُّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ أَنْ یَکْشِفَ مَا سَتَرَهُ اللَّهُ فَقَالَ لَا أُحِبُّ.

کِتَابُ الْمُقْتَضَبِ، لِابْنِ عَیَّاشٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: لِمُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ صَالِحٍ الصَّیْمَرِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَصِیدَهٌ یَرْثِی بِهَا مَوْلَانَا أَبَا الْحَسَنِ الثَّالِثَ علیه السلام وَ یُعَزِّی ابْنَهُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام أَوَّلُهَا:

الْأَرْضُ خَوْفاً زُلْزِلَتْ زِلْزَالَهَا***وَ أَخْرَجَتْ مِنْ جَزَعٍ أَثْقَالَهَا

إِلَی أَنْ قَالَ:

عَشْرُ نُجُومٍ أَفَلَتْ فِی فُلْکِهَا***وَ یُطْلِعُ اللَّهُ لَنَا أَمْثَالَهَا

بِالْحَسَنِ الْهَادِی أَبِی مُحَمَّدٍ***تُدْرِکُ أَشْیَاعُ الْهُدَی آمَالَهَا

وَ بَعْدَهُ مَنْ یُرْتَجَی طُلُوعُهُ***یُظِلُّ جَوَّابُ الْفَلَا أَجْزَالَهَا

ذُو الْغَیْبَتَیْنِ الطَّوْلِ الْحَقِّ الَّتِی***لَا یَقْبَلُ اللَّهُ مَنِ اسْتَطَالَهَا

یَا حُجَجَ الرَّحْمَنِ إِحْدَی عَشَرَهَ***آلَتْ بِثَانِیَ عَشَرَهَ مَآلَهَا.

١- ١. الشورى: ٢٣.

٢- ٢. الفرقان: ٢٧.

**[ترجمه]از کتاب قبل نقل شده که به متوکل گفتند: ابو الحسن علی بن محمّد بن علی علیهم السلام این آیه را «یَوْمَ یَعَضُّ الظّٰالِمُ عَلیٰ یَدَیْهِ - . فرقان / ۲۷ - »، {و روزی است که ستمکار دستهای خود را می گَزد.} را تفسیر به اولی و دومی می کند! پرسید: چطور ما این مطلب را ثابت کنیم؟ گفتند: او را بخواه و از تفسیر همین آیه در مقابل مردم سؤال کن! اگر همان طور تفسیر کرد، مردم کارش را خواهند ساخت و به حسابش می رسند و اگر بر خلاف آن معنی کرد، پیش دوستان و اصحاب خود رسوا می شود. متوکل قاضیان و بنی هاشم و اشخاص برجسته را خواست و در حضور آنها سؤال کرد. حضرت امام علی النقی علیه السّلام فرمود: منظور از این آیه دو نفر هستند که خداوند نخواسته نام ایشان را ببرد و به کنایه فرمود: اگر امیر المؤمنین مایل باشند از چیزی که خداوند بر آن پرده کشیده پرده بردارند، اشکالی ندارد. متوکل گفت: نه، میل به چنین کاری ندارم.

ابن عیاش در کتاب مقتضب الاثر می نویسد: محمّد بن اسماعیل بن صالح حمیری قصیده ای در مرثیه امام علی النقی علیه السلام سروده که در آن قصیده فرزندش امام عسکری علیه السلام را نیز تسلیت می گوید و با این شعر شروع می شود: زمین از ترس به زلزله افتاد و از جزع خود سنگینی هایش را بیرون ریخت،

تا به این اشعار می رسد:

ده ستاره در آسمان غروب کردند و خدا مثل اینها را برای ما (به سبب امام هادی علیه السلام) طالع می سازد

و امام عسکری علیه السلام پیروان هدایت را به آرزوهایشان می رساند.

پس از او کسی است که طلوع ستاره اش مورد امید است و نعمت های او بر سر راهنمایان بیابآنهای وسیع سایه می افکند.

کسی که دو غیبت دارد و امام حقی است که خدا عذر کسی را که از طولانی بودن آن خرده بگیرد نمی پذیرد.

ای حجت های خدای رحمان! که یازده نفرید و با امام دوازدهمین به مقصود و اهداف خود خواهید رسید .

**[ترجمه]

باب ۵ أحوال أصحابه و أهل زمانه صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ: عَنْ سَهْلِ بْنِ یَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ الْمُلَقَّبِ بِأَبِی نُوَاسٍ الْمُؤَدِّبِ فِی الْمَسْجِدِ المعلق فِی صفه سبق (۱)

بِسُرَّ مَنْ رَأَی قَالَ الْمَنْصُورِیُّ وَ كَانَ یُلَقَّبُ بِأَبِی نُوَاسٍ لِأَنَّهُ كَانَ یَتَخَالَعُ وَ یَتَطَیَّبُ مَعَ النَّاسِ وَ یُظْهِرُ التَّشَیُّعَ عَلَی الطِّیبَهِ فَیَأْمَنُ عَلَی

نَفْسِهِ فَلَمَّا سَمِعَ الْإِمَامُ علیه السلام لَقَّبَنِی بِأَبِی نُوَاسٍ قَالَ يَا أَبَا السَّرِیِّ أَنْتَ أَبُو نُوَاسٍ الْحَقُّ وَ مَنْ تَقَدَّمَكَ أَبُو نُوَاسٍ الْبَاطِلُ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ ذَاتَ يَوْمٍ يَا سَيِّدِی قَدْ وَقَعَ لِی اخْتِيَارَاتُ الْأَيَّامِ عَنْ سَيِّدِنَا الصَّادِقِ علیه السلام مِمَّا حَدَّثَنِی بِهِ الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطَهَّرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الدَّيْلَمِیِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَيِّدِنَا الصَّادِقِ علیه السلام فِی كُلِّ شَهْرٍ فَأَعْرِضُهُ عَلَيْكَ فَقَالَ لِیَ افْعَلْ فَلَمَّا عَرَضْتُهُ عَلَيْهِ وَ صَحَّحْتُهُ قُلْتُ لَهُ يَا سَيِّدِی فِی أَكْثَرِ هَذِهِ الْأَيَّامِ قَوَاطِعُ عَنِ الْمَقَاصِدِ لِمَا ذُكِرَ فِيهَا مِنَ التَّحْذِيرِ وَ الْمَخَاوِفِ فَتَدُلُّنِی عَلَى الِاحْتِرَازِ مِنَ الْمَخَاوِفِ فِيهَا فَإِنَّمَا تَدْعُونِی الضَّرُورَةُ إِلَى التَّوَجُّهِ فِی الْحَوَائِجِ فِيهَا فَقَالَ لِی يَا سَهْلُ إِنَّ لِشِيعَتِنَا بِوَلَايَتِنَا لَعِصْمَةً لَوْ سَلَكُوا بِهَا فِی لُجَّةِ الْبِحَارِ الْغَامِرَةِ وَ سَبَاسِبِ الْبِيدِ

ص: ۲۱۵

۱- ۱. شبيب خ ل.

الْغَائِرَهِ بَيْنَ سِبَاعٍ وَ ذِئَابٍ وَ أَعَادِي الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ لَأَمِنُوا مِنْ مَخَاوِفِهِمْ بِوَلَايَتِهِمْ لَنَا فَثِقْ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَخْلِصْ فِي الْوَلَاءِ لِأَئِمَّتِكَ الطَّاهِرِينَ فَتَوَجَّهْ حَيْثُ شِئْتَ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: منصوری می گوید: سهل بن یعقوب بن اسحاق که ملقب به بی نواس مؤدب بود و او را در مسجد ایوان معروف به سبق در سامرا آویختند، نقل کرد، او را از آن جهت ابو نواس می گفتند که با مردم شوخی و مزاح می کرد و حتی مذهب تشیع خود را نیز گاهی به شوخی آشکار می کرد تا جان خود را حفظ کند.

امام علیه السّلام این جریان را که شنید، او را ملقب به ابی نواس کرده و فرمود: یا ابا السری، تو ابو نواس واقعی هستی؛ آن دیگری که قبل از تو بود ابو نواس قلابی بود.

- سهل بن یعقوب می گوید: روزی عرض کردم: مولای من! کتاب اختیارات ایام از حضرت صادق علیه السّلام به دستم رسیده که آن را حسن بن عبد اللّه بن مطهر از محمّد بن سلیمان دیلمی و او از پدرش از حضرت صادق علیه السّلام در مورد هر ماه نقل کرده. اجازه می فرمایی خدمت شما بیاورم ملاحظه بفرمائید؟ فرمود: آری.

وقتی تصحیح نمودم و تقدیم کردم، عرض کردم: آقا! در بیشتر این روزها انسان از تصمیمی که دارد باز می ماند زیرا از انجام کار در آن روز ترسانده شده، تقاضا دارم مرا راهنمایی فرمائید که در کدام مورد از این ایام از کار خودداری نمایم، زیرا گاهی احتیاج ضروری وادارم می کند که اقدام به کاری در مواقع ممنوع بکنم. حضرت فرمود: یا سهل! شیعیان ما به واسطه ولایت و ارتباطی که با ما دارند، در حصاری محکم و استوار هستند که اگر در دل دریاهای ژرف و بیابانهای دور و دراز، در میان درندگان و گرگها و دشمنان جن و انس بروند، به واسطه ولایت ما در امان هستند. بر خدا توکل کن و ولایت خویش را نسبت به ائمه طاهرین علیهم السلام پاک و خالص گردان، هر کجا مایلی برو. - . امالی طوسی: ۲۷۶ -

**[ترجمه]

بیان

سیأتی الخبر بتمامه مع شرحه فی کتاب الدعاء و قال الفیروزآبادی النواس ککتان المضطرب المسترخی.

**[ترجمه]نقل این حدیث به طور کامل همراه با شرح آن در کتاب دعا خواهد آمد و فیروزآبادی می گوید، نواس بر وزن کتّان، انسان مضطرب و معلق را گویند.

**[ترجمه]

«۲»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: بَابُهُ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعَمْرِيُّ وَ مِنْ ثِقَاتِهِ أَحْمَدُ بْنُ حَمْزَهَ بْنِ الْيَسَعِ وَ صَالِحُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ جَزَّكٍ الْجَمَّالُ وَ يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ الْكَاتِبُ وَ أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ هِلَالٍ وَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْحَاقَ وَ خَيْرَانُ الْخَادِمُ وَ النَّضْرُ بْنُ

مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِیُّ وَ مِنْ وُکَلَائِهِ جَعْفَرُ بْنُ سُهَیْلٍ الصَّیْقَلُ وَ مِنْ أَصْحَابِهِ دَاوُدُ بْنُ زَیْدٍ وَ أَبُو سُلَیْمَانَ زَنْکَانُ وَ الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَدَائِنِیُّ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ بْنِ یَقْطِینٍ وَ بِشْرُ بْنُ بَشَّارٍ النَّیْشَابُورِیُّ الشَّاذَانِیُّ وَ سُلَیْمُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَرْوَزِیُّ وَ الْفَتْحُ بْنُ یَزِیدَ الْجُرْجَانِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ سَعِیدِ بْنِ کُلْثُومٍ وَ کَانَ مُتَکَلِّماً وَ مُعَاوِیَهُ بْنُ حُکَیْمٍ الْکُوفِیُّ وَ عَلِیُّ بْنُ مَعَدِّ بْنِ مَعْبَدٍ الْبَغْدَادِیُّ وَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ رَجَاءٍ الْعَبَرْتَائِیُّ (۱).

**[ترجمه]مناقب: واسطه بین امام و مردم در زمان امام علی النقی علیه السلام، محمّد بن عثمان عمری؛ و ثقات و اشخاص مورد اعتماد آن جناب عبارتند از: حمزه بن یسع و صالح بن محمّد همدانی و محمّد بن جزک جمال و یعقوب بن یزید کاتب و ابو الحسین بن هلال و ابراهیم ابن اسحاق و خیران خادم و نضر بن محمّد همدانی.

از وکلای ایشان جعفر بن سهیل صیقل است.

و اصحاب امام علیه السّلام عبارتند از: داود بن زید و ابو سلیمان زنکان و حسین بن محمّد مدائنی و احمد بن اسماعیل بن یقطین و بشیر بن بشار نیشابوری شاذانی و سلیم ابن جعفر مروزی و فتح بن یزید جرجانی و محمّد بن سعید بن کلثوم که مردی متکلم و صاحب نظر بود و معاویه بن حکیم کوفی و علی بن معد بن معبد بغدادی و ابو الحسن بن رجاء عبرتائی. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۰۲ -

**[ترجمه]

«۳»

الْفُصُولُ الْمُهِمَّهُ: شَاعِرُهُ الْعَوْفِیُّ وَ الدَّیْلَمِیُّ بَوَّابُهُ عُثْمَانُ بْنُ سَعِیدٍ.

**[ترجمه]الفصول المهمه: شاعر آن جناب عوفی و دیلمی و واسطه بین ایشان و مردم عثمان بن سعید است.

**[ترجمه]

«۴»

کِتَابُ مُقْتَضَبِ الْأَثَرِ لِأَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَیَّاشٍ عَنْ عَبْدِ الْمُنْعِمِ بْنِ النُّعْمَانِ الْعِبَادِیِّ قَالَ: أَنْشَدَنِی الْحَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ أَنَّ أَبَا الْغَوْثِ الْمَنْبِجِیَ (۲) شَاعِرَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَنْشَدَهُ بِعَسْکَرِ سُرَّ مَنْ رَأَی قَالَ الْحَسَنُ وَ اسْمُ أَبِی الْغَوْثِ أَسْلَمُ بْنُ مُحْرِزٍ(۳)

مِنْ أَهْلِ مَنْبِجٍ وَ کَانَ الْبُحْتُرِیُ (۴)

یَمْدَحُ الْمُلُوکَ وَ هَذَا یَمْدَحُ

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۰۲.

۲- ۲. قال الجوهریّ: منبج اسم موضع، فإذا نسبت إلیه فتحت الباء و قلت: كساء منبجانی، أخرجوه مخرج مخبرانی و منظرانی.

۳- ۳. كذا فی نسخه الأصل، و عنونه صاحب الكنی و الألقاب، و قال: أسلم بن مهوز المنبجی شاعر یمدح آل محمّد علیهم السلام.

۴- ۴. هو أبو عباده الولید بن عبید بن یحیی الطائی الشاعر المعروف كان من فحول شعراء القرن الثالث معاصرا لابی تمام، و من الأدباء من یفضله علی أبی تمام. قال ابن خلّكان: قیل للبحتری: أیما أشعر؟ أنت أم أبو تمام؟ فقال: جیده خیر من جیدی، و ردیئی خیر من ردیئه، و كان یقال لشعر البحتری سلاسل الذهب، و هو فی الطبقه العلیا، و یقال انه قیل لابی العلاء المعری: أی الثلاثه اشعر؟ ابو تمام، ام البحتری أم المتنبئ؟ فقال: المتنبئ و أبو تمام حكیمان، و انما الشاعر البحتری. ولد سنه ۲۰۶ بمنبج من اعمال الشام و تخرج بها، ثمّ خرج الی العراق، و مدح جماعه من الخلفاء اولهم المتوكل و خلقا كثیرا من الأكابر و الرؤساء توفی بالسكته فی منبج ۲۸۴.

آلَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ كَانَ الْبُحْتُرِيُّ أَبُو عَبَّادٍ يُنْشِدُ هَذِهِ الْقَصِيدَهَ لِأَبِی الْغَوْثِ:

وَلَهْتُ إِلَی رُؤْيَاكُمْ وَلَهَ الصَّادِی***يُذَادُ عَنِ الْوِرْدِ الرَّوِیِّ بِذَوَادٍ

مُحَلًّى عَنِ الْوِرْدِ اللَّذِيذِ مَسَاغُهُ***إِذَا طَافَ وَرَّادٌ بِهِ بَعْدَ وَرَّادٍ

فَأَعْلَمْتُ فِيكُمْ كُلَّ هَوْجَاءَ جَسْرَهٍ***ذَمُولُ السُّرَی يَقْتَادُ فِی كُلِّ مُقْتَادٍ

أَجُوبُ بِهَا بِيدَ الْفَلَا وَ تَجُوبُ بِی***إِلَيْکَ وَ مَا لِی غَيْرُ ذِكْرِکَ مِنْ زَادٍ

فَلَمَّا تَرَاءَتْ سُرَّ مَنْ رَأَی تَجَشَّمَتْ***إِلَيْکَ فُعُومَ الْمَاءِ فِی مَفْعَمِ الْوَادِی

فَآدَتْ إِلَيَّ تَشْتَكِی أَلَمَ السُّرَی***فَقُلْتُ اقْصِرِی فَالْعَزْمُ لَيْسَ بِمَيَّادٍ

إِذَا مَا بَلَغْتَ الصَّادِقِينَ بَنِی الرِّضَا***فَحَسْبُکَ مِنْ هَادٍ يُشِيرُ إِلَی هَادٍ

مَقَاوِيلُ إِنْ قَالُوا بِهَالِيلُ إِنْ دَعَوْا***وُفَاهٌ بِمِيعَادٍ كُفَاهٌ بِمُرْتَادٍ

إِذَا أَوْعَدُوا أَعْفَوْا وَ إِنْ وَعَدُوا وَفَوْا***فَهُمْ أَهْلُ فَضْلٍ عِنْدَ وَعْدٍ وَ إِيعَادٍ

كِرَامٌ إِذَا مَا أَنْفَقُوا الْمَالَ أَنْفَدُوا***وَ لَيْسَ لِعِلْمٍ أَنْفَقُوهُ مِنْ إِنْفَادٍ

يَنَابِيعُ عِلْمِ اللَّهِ أَطْوَادُ دِينِهِ***فَهَلْ مِنْ نَفَادٍ إِنْ عَلِمْتَ لِأَطْوَادٍ

نُجُومٌ مَتَی نَجْمٌ خَبَا مِثْلُهُ بَدَا***فَصَلَّی عَلَی الْخَابِی الْمُهَيْمِنِ وَ الْبَادِی

عِبَادٌ لِمَوْلَاهُمْ مَوَالِی عِبَادِهِ***شُهُودٌ عَلَيْهِمْ يَوْمَ حَشْرٍ وَ إِشْهَادٍ

هُمْ حُجَجُ اللَّهِ اثْنَتَا عَشْرَهَ مَتَی***عَدَدْتَ فَثَانِی عَشْرَهُمْ خَلَفُ الْهَادِی

بِمِيلَادِهِ الْأَنْبَاءُ جَاءَتْ شَهِيرَهً***فَأَعْظِمْ بِمَوْلُودٍ وَ أَكْرِمْ بِمِيلَادٍ.

**[ترجمه]کتاب مقتضب الاـثر: حسن بن مسلم می گوید: ابو الغوث منبجی شاعر آل محمّـد صلوات اللّٰه علیهم، در محله عسکر سامرا، شعر زیر را برایم خواند. اسم او ابو الغوث اسلم ابن محرز از اهل منبج بود. بختری شاعر پادشاهان را مدح می کرد ولی ابو الغوث آل محمّـد صلوات اللّٰه علیهم را مدح می کرد. بختری همین قصیده را از ابو الغوث (که چند شعر آن را نقل می کنم) نقل نموده است: من به دیدن شما اشتیاق دارم و تشنه آن چیزی هستم که از نوشیدن و سیراب شدنش، منع می شود.

محل و جایگاه من نسبت به سیراب شدنی که حتی اجازه نوشیدن آن نیز لذت بخش است، مثل کسی است که برای نوشیدن از این آب پر فیض به صف می ایستد تا بعد از نفر دیگر وارد شود و آب بنوشد.

من به همه شما اعلام می دارم که شتر بزرگی آمده که سیر آرامی دارد و با هر ساربانی حرکت می کند و سرکشی ندارد.

با آن شتر بیابآنها را طی می کند و مرا به سوی تو می کشد و من جز یاد تو توشه ای ندارم!

وقتی که سامرّاء را می بیند، شتاب او به سوی تو، به خاطر پر بودن آب در آبشخور آن وادی، مرا به مشقت می اندازد.

به نزد من می آید و از درد راه شکوه می کند و یاری می طلبد و من می گویم: شکوه کم کن که عزم نباید مضطرب باشد.

وقتی به راستگویان از فرزندان امام رضا علیه السلام می رسی، هدایت کننده ای تو را کافی است که اشاره به هادی دیگری می کند.

اگر سخن بگویند حق مطلب را ادا می کنند و اگر دعوت کنند، بزرگوارانند؛ به وعده خود وفادارند و از اراده خود حمایت و حفاظت دارند.

وقتی وعید عذاب دهند می بخشند و عذاب نمی کنند و وقتی وعده پاداش دهند به آن وفا می کنند. آنان هنگام وعید به عذاب و وعده پاداش، اهل فضل هستند.

بزرگوارانی هستند که وقتی مال را انفاق می کنند آن را تمام می کنند؛ ولی علم و دانشی که انفاق می کنند تمامی ندارد!

سرچشمه های علم خدا و کوه های بلند دین اویند. آیا دیده ای که کوه های عظیم تمامی داشته باشند؟ ستارگانی هستند که وقتی یکی خاموش می شود، یکی مثل آن آشکار می شود؛ پس خدای مهیمن و نگهبان

بر ستاره ای که غروب کرد و ستاره ای که آشکار شد، درود می فرستد.

آنان بندگان خدا هستند و اربابان بندگان خدا هستند و روز حشر و شاهد گرفتن بر خلق، شاهد و گواهند.

آنان حجت های پروردگارند که دوازده نفرند و هر گاه شمردی، دوازدهمین آنها، خلف هادی است.

اخبار مشهوری به میلاد او خبر داده و چه مولود بزرگ و چه میلاد با کرامتی!

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس المنبج کمجلس موضع و الصادی العطشان و الذود الدفع و حلأه عن الماء بالتشدید مهموزا طرده و منعه و الهوجاء الناقه المسرعه و الجسر بالفتح العظیم من الإبل و الأنثی جسره.

و الذمیل کأمیر السوق اللین ذمل یذمل و یذمل ذملا و ذمولا و ناقه ذمول و یقال قدته و اقتدته فاقتاد و جوب البلاد قطعها و البید جمع البیداء و هی الفلاه و أفعم الإناء ملأه کفعمه و فعوم مفعول مطلق لتجشمت من غیر لفظه أو صفه لمصدر محذوف بنزع الخافض.

و آداه علی فلان أعداه و أعانه و آدنی علیه بالمد أی قونی و لعله استعمل هنا بمعنی الطلب أو من آد یئید أیدا بمعنی اشتد و قوی.

قوله لیس بمیاد أی مضطرب و قال البهلول کسرسور الضحاک و السید الجامع لکل خیر(۱) و الأطواد جمع الطود و هو الجبل العظیم و خبت النار طفئت و هنا استعیر للغروب و المهیمن فاعل صلی و البادی عطف علی الخابی.

**[ترجمه]در قاموس، منبج بر وزن مجلس اسم مکانی است. و صادی یعنی تشنه. و حلّأه عن الماء با تشدید و همزه یعنی او را طرد کرد و مانع او شد. و هوجاء شتر سریع را گویند. و جسر به فتح جیم شتر بزرگ است که مؤنث آن جسره است.

ذمیل بر وزن امیر، حرکت آرام اشتران است و ذمل یذمِل و یذمُل ذملا و ذمولا و ناقه ذمول به همین معناست و گفته می شود او را کشیدم و بردم و او کشیده شد. و جوب البلاد یعنی طی کردن شهرها. و بید جمع بیداء و به معنای بیابان است. و افعم الإناء یعنی ظرف را پر کرد و فعم هم به معنای افعم است و فعوم مفعول مطلق برای تجشمت است که مصدری از غیر لفظ فعل و عامل خود است؛ یا فعوم صفت برای مصدر محذوف است و منصوب به نزع خافض است.

عبارت آداه علی فلان، یعنی از او گذشت و او را یاری کرد و آدِنی علیه با مدّ یعنی مرا تقویت کن و شاید این جا به معنای طلب استعمال شده باشد یا از آد یئید أیدا به معنای اشتد و قوی است.

عبارت لیس بمیّاد یعنی مضطرب نیست و در قاموس گفته، بهلول یعنی شکاف دیوار. و ضحاک و به معنای آقایی که جامع همه خوبی ها باشد استعمال شده و اطواد جمع طود و به معنای کوه بزرگ است. و عبارت خبت النار یعنی آتش خاموش شد و این جا برای غروب خورشید استعاره آورده شده، و مهیمن فاعل صلی است. و بادی عطف بر خابی است .

**[ترجمه]

مُرُوجُ الذَّهَبِ، قَالَ الْمَسْعُودِيُّ: كَانَ بغا مِنَ الْأَتْرَاكِ مِنْ غِلْمَانِ الْمُعْتَصِم يَشْهَدُ الْحُرُوبَ الْعِظَامَ يُبَاشِرُهَا بِنَفْسِهِ فَيَخْرُجُ مِنْهَا سَالِماً وَ لَمْ يَكُنْ يَلْبَسُ عَلَى بَدَنِهِ شَيْئاً مِنَ الْحَدِيدِ فَعُذِلَ فِي ذَلِكَ فَقَالَ رَأَيْتُ فِي نَوْمِي النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله وَ مَعَهُ جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ يَا بغا أَحْسَنْتَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي فَدَعَا لَكَ بِدَعَوَاتٍ اسْتُجِيبَتْ لَهُ فِيكَ قَالَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ ذَلِكَ الرَّجُلُ قَالَ الَّذِي خَلَّصْتَهُ مِنَ السِّبَاعِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله سَلْ رَبَّكَ أَنْ يُطِيلَ عُمُرِي فَشَالَ يَدَهُ نَحْوَ السَّمَاءِ وَ قَالَ اللَّهُمَّ أَطِلْ عُمُرَهُ وَ أَنْسِئْ فِي أَجَلِهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ خَمْسٌ وَ تِسْعُونَ سَنَةً فَقَالَ خَمْسٌ وَ تِسْعُونَ سَنَةً فَقَالَ رَجُلٌ كَانَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ يُوقَى مِنَ الْآفَاتِ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله وَ يُوقَى مِنَ الْآفَاتِ فَقُلْتُ لِلرَّجُلِ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَاسْتَيْقَظْتُ مِنْ

۱- ۱. القاموس ج ۳ ص ۳۳۹.

نَوْمِی وَ أَنَا أَقُولُ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ وَ کَانَ بغا کَثِیرَ التَّعَطُّفِ وَ الْبِرِّ عَلَی الطَّالِبِیِّینَ فَقِیلَ لَهُ مَا کَانَ ذَلِکَ الرَّجُلُ الَّذِی خَلَّصْتَهُ مِنَ السِّبَاعِ قَالَ أُتِیَ الْمُعْتَصِمُ بِاللَّهِ بِرَجُلٍ قَدْ رُمِیَ بِبِدْعَهٍ فَجَرَتْ بَیْنَهُمْ فِی اللَّیْلِ مُخَاطَبَهٌ فِی خَلْوَهٍ فَقَالَ لِیَ الْمُعْتَصِمُ خُذْهُ فَأَلْقِهِ إِلَی السِّبَاعِ فَأَتَیْتُ بِالرَّجُلِ إِلَی السِّبَاعِ لِأُلْقِیَهُ إِلَیْهَا وَ أَنَا مُغْتَاظٌ عَلَیْهِ فَسَمِعْتُهُ یَقُولُ اللَّهُمَّ إِنَّکَ تَعْلَمُ أَنِّی مَا کَلَّمْتُ إِلَّا فِیکَ وَ لَا نَصَرْتُ إِلَّا دِینَکَ وَ لَا أُتِیتُ إِلَّا مِنْ تَوْحِیدِکَ وَ لَمْ أُرِدْ غَیْرَکَ تَقَرُّباً إِلَیْکَ بِطَاعَتِکَ وَ إِقَامَهِ الْحَقِّ عَلَی مَنْ خَالَفَکَ أَ فَتُسْلِمُنِی قَالَ- فَارْتَعَدْتُ وَ دَاخَلَنِی لَهُ رِقَّهٌ وَ عَلَی قَلْبِی مِنْهُ وَجَعٌ فَجَذَبْتُهُ عَنْ طَرِیقِ بِرْکَهِ السِّبَاعِ وَ قَدْ کِدْتُ أَنْ أَزُخَّ بِهِ فِیهَا وَ أَتَیْتُ بِهِ إِلَی حُجْرَتِی فَأَخْفَیْتُهُ وَ أَتَیْتُ الْمُعْتَصِمَ فَقَالَ هِیهِ فَقُلْتُ أَلْقَیْتُهُ قَالَ فَمَا سَمِعْتَهُ یَقُولُ قُلْتُ أَنَا أَعْجَمِیٌّ وَ کَانَ یَتَکَلَّمُ بِکَلَامٍ عَرَبِیٍّ مَا کُنْتُ أَعْلَمُ مَا یَقُولُ وَ قَدْ کَانَ الرَّجُلُ أَغْلَظَ لِلْمُعْتَصِمِ فِی خِطَابِهِ فَلَمَّا کَانَ فِی السَّحَرِ قُلْتُ لِلرَّجُلِ قَدْ فَتَحْتُ الْأَبْوَابَ وَ أَنَا مُخْرِجُکَ مَعَ رِجَالِ الْحَرَسِ وَ قَدْ آثَرْتُکَ عَلَی نَفْسِی وَ وَقَیْتُکَ بِرُوحِی فَاجْهَدْ أَنْ لَا تَظْهَرَ فِی أَیَّامِ الْمُعْتَصِمِ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَمَا خَبَرُکَ قَالَ هَجَمَ رَجُلٌ مِنْ عُمَّالِنَا فِی بَلَدِنَا عَلَی ارْتِکَابِ الْمَحَارِمِ وَ الْفُجُورِ وَ إِمَاتَهِ الْحَقِّ وَ نَصْرِ الْبَاطِلِ فَسَرَی ذَلِکَ فِی فَسَادِ الشَّرِیعَهِ وَ هَدْمِ التَّوْحِیدِ فَلَمْ أَجِدْ نَاصِراً عَلَیْهِ فَهَجَمْتُ فِی لَیْلِهِ عَلَیْهِ فَقَتَلْتُهُ لِأَنَّ جُرْمَهُ کَانَ مُسْتَحِقّاً فِی الشَّرِیعَهِ أَنْ یُفْعَلَ بِهِ ذَلِکَ فَأُخِذْتُ فَکَانَ مَا رَأَیْتَ.

**[ترجمه]مروج الذهب: بغا از ترکها بود و از غلامان معتصم به شمار می رفت. در جنگهای بزرگ شرکت می کرد و همیشه جان سالم به در می برد و هیچ گاه زره نمی پوشید. از او پرسیدند چرا زره نمی پوشی؟ گفت: پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم را در خواب دیدم که به من فرمود: بغا! به یکی از مردان امت من نیکی کردی، او برای تو دعاهایی کرد و دعایش درباره تو مستجاب شد.

عرض کردم: یا رسول اللّه! آن مرد چه کسی بود؟ فرمود: همان کسی که او را از درندگان نجات دادی. گفتم: یا رسول اللّه! از خداوند بخواه به من عمر طولانی عنایت کند! دست به دعا برداشته و فرمود: خدایا عمرش را طولانی کن و از اجل او چشم پوشی نما. عرض کردم: یا رسول اللّه! ۹۵ سال. فرمود: ۹۵ سال.

شخصی مقابل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایستاده بود، گفت: در این مدت از آفات نیز محفوظ باشد. پیغمبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله فرمود: محفوظ باشد؛ به آن شخص عرض کردم: شما که هستید؟ فرمود: من علی بن ابی طالبم. در این موقع از خواب بیدار شدم در حالی که با خود می گفتم: علی بن ابی طالب!

بغا نسبت به اولاد علی علیه السلام مهربان و بخشنده بود. پرسیدند: آن مردی که از درندگان نجاتش دادی که بود؟ گفت: مردی را پیش معتصم آوردند که نسبت بدعت و خلاف در دین به او داده بودند. شب هنگام بین او و معتصم سخنانی رد و بدل شد. معتصم به من گفت: این مرد را میان درندگان بینداز. او را تا باغ وحش آوردم و از دستش ناراحت بودم، ولی در بین راه شنیدم چنین می گفت: خدایا تو می دانی که من فقط برای تو سخن گفتم و دین تو را کمک کردم و به نزد من نیامدند مگر برای توحید؛ با اینکه جز برای رضای تو نبود. فقط خواستم با اطاعت و فرمانبرداری تقربی به پیشگاه تو حاصل کنم و حق را در مورد کسی که با تو مخالفت ورزیده به پای دارم. اکنون مرا تسلیم اینها می کنی؟!

بدن من به لرزه افتاد و دلم به حالش سوخت و از وضع او ناراحت شدم. راه جایگاه درندگان را عوض کرده او را به خانه آوردم و در اطاق خودم پنهانش نمودم. پیش معتصم آمدم. گفت: چه شد؟ گفتم: او را پیش درندگان انداختم! گفت: نفهمیدی چه می گفت؟ گفتم: من مردی ترک زبانم، او به عربی صحبت می کرد و نفهمیدم چه می گفت. ولی آن مرد با

معتصم به درشتی صحبت کرده بود.

سحرگاه به او گفتم: اینک درها را گشودم و تو را با نگهبانان خارج می کنم. تو را آزاد کردم و جان خویش را به خطر انداختم. سعی کن تا معتصم زنده است خود را آشکار نکنی. قبول کرد. پرسیدم جریان گرفتاریت برای چه بود؟

گفت: مردی از مأمورین معتصم در شهر ما به ناموس مردم تجاوز می کرد و آشکارا فسق و فجور می نمود. کار او به دین و توحید ضربه می زد. کسی را نیافتم که با من همدست شود و کار او را بسازیم. یک شب خودم به تنهایی به او حمله کردم و خونش را ریختم! زیرا او با کارهایش استحقاق چنین کیفری را داشت. مرا گرفتند و دیدی که کارم به کجا کشید.

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ قَالَ: كَانَ أَبُو الطَّيِّبِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بوطير رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِنَا وَ كَانَ جَدُّهُ بوطير غُلَامَ الْإِمَامِ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ هُوَ سَمَّاهُ بِهَذَا الِاسْمِ وَ كَانَ مِمَّنْ لَا يَدْخُلُ الْمَشْهَدَ وَ يَزُورُ مِنْ وَرَاءِ الشُّبَّاكِ وَ يَقُولُ لِلدَّارِ صَاحِبٌ حَتَّى أُذِنَ لَهُ وَ كَانَ مُتَأَدِّباً يَحْضُرُ الدِّيوَانَ وَ كَانَ إِذَا طَلَبَ مِنَ الْإِنْسَانِ حَاجَةً فَإِنْ أَنْجَزَهَا شَكَرَ وَ سُرَّ وَ إِنْ وَعَدَهُ عَادَ إِلَيْهِ ثَانِيَةً فَإِنْ أَنْجَزَهَا وَ إِلَّا عَادَ الثَّالِثَةَ فَإِنْ أَنْجَزَهَا وَ إِلَّا قَامَ فِي مَجْلِسِهِ إِنْ كَانَ مِمَّنْ لَهُ مَجْلِسٌ أَوْ جَمَعَ النَّاسَ فَأَنْشَدَ

ص: ۲۱۹

أَ عَلَی الصِّرَاطِ تُرِیدُ رَعْیَهَ ذِمَّتِی**أَمْ فِی الْمَعَادِ تَجُودُ بِالْإِنْعَامِ

إِنِّی لِدُنْیَائِی أُرِیدُکَ فَانْتَبِهْ**یَا سَیِّدِی مِنْ رَقْدَهِ النَّوَّامِ

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: فحام گفت: ابو الطیب احمد بن محمّد بن بوطیر مردی از شیعیان بود. جد او بوطیر غلام حضرت ابو الحسن علی بن محمّد علیهما السلام بود که این اسم را آن جناب به او داد و از کسانی بود که وارد حرم امام نمی شد و از پشت پنجره ایشان را زیارت می کرد و معتقد بود که حرم را صاحبی است که تا اجازه ندهد وارد نمی شوم؛ مردی با ادب بود که در دفتر حکومتی حضور می یافت و عادتش این بود که اگر درخواستش را اجابت می کردند سپاس گزاری می کرد و مسرور می شد و اگر وعده می دادند، دومرتبه می آمد. اگر برآورده می شد بهتر و گر نه مرتبه سوم می آمد؛ اگر درخواستش به اجابت می رسید می‌رفت و اگر صاحب منزل مجلسی داشت و گروهی اطرافش جمع بودند بلند می شد و این شعر را می خواند:

می خواهی در گذرگاه صراط حاجت مرا برآوری یا در روز قیامت بذل و بخشش کنی؟

آقای من! متوجه باش! من برای گذران دنیای خود از تو کمک خواستم. از خواب غفلت بیدار شو. - . امالی طوسی: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۷»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مِنَ الْمَحْمُودِینَ أَیُّوبُ بْنُ نُوحِ بْنِ دَرَّاجٍ ذَکَرَ عَمْرُو بْنُ سَعِیدٍ الْمَدَائِنِیُّ وَ کَانَ فَطَحِیّاً قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام بِصِرْیَا إِذْ دَخَلَ أَیُّوبُ بْنُ نُوحٍ وَ وَقَفَ قُدَّامَهُ فَأَمَرَهُ بِشَیْ ءٍ ثُمَّ انْصَرَفَ وَ الْتَفَتَ إِلَیَّ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ قَالَ یَا عَمْرُو إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَی رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّهِ فَانْظُرْ إِلَی هَذَا-.

وَ مِنْهُمْ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمَانِیُّ وَ کَانَ فَاضِلًا مَرْضِیّاً مِنْ وُکَلَاءِ أَبِی الْحَسَنِ وَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام رَوَی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ الرَّازِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَخْلَدٍ الْإِیَادِیِّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو جَعْفَرٍ الْعَمْرِیُّ قَالَ: حَجَّ أَبُو طَاهِرِ بْنُ بِلَالٍ فَنَظَرَ إِلَی عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ وَ هُوَ یُنْفِقُ النَّفَقَاتِ الْعَظِیمَهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ کَتَبَ بِذَلِکَ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَوَقَّعَ فِی رُقْعَتِهِ قَدْ کُنَّا أَمَرْنَا لَهُ بِمِائَهِ أَلْفِ دِینَارٍ ثُمَّ أَمَرْنَا لَهُ بِمِثْلِهَا فَأَبَی قَبُولَهُ إِبْقَاءً عَلَیْنَا مَا لِلنَّاسِ وَ الدُّخُولِ مِنْ أَمْرِنَا فِیمَا لَمْ نُدْخِلْهُمْ فِیهِ قَالَ وَ دَخَلَ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ فَأَمَرَ لَهُ بِثَلَاثِینَ أَلْفَ دِینَارٍ(۱).

وَ مِنْهُمْ أَبُو عَلِیِّ بْنُ رَاشِدٍ أَخْبَرَنِی ابْنُ أَبِی جِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی قَالَ: کَتَبَ أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیُّ إِلَی الْمَوَالِی بِبَغْدَادَ وَ الْمَدَائِنِ وَ السَّوَادِ وَ مَا یَلِیهَا قَدْ أَقَمْتُ أَبَا عَلِیِّ بْنَ رَاشِدٍ مَقَامَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ وَ مَنْ قَبْلَهُ مِنْ وُکَلَائِی وَ قَدْ أَوْجَبْتُ فِی طَاعَتِهِ طَاعَتِی وَ فِی عِصْیَانِهِ الْخُرُوجَ إِلَی عِصْیَانِی وَ کَتَبْتُ بِخَطِّی-(۲) وَ رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ رُقْعَهً إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ فَرَجٍ قَالَ کَتَبْتُ إِلَیْهِ أَسْأَلُهُ عَنْ أَبِی عَلِیِّ بْنِ رَاشِدٍ وَ عَنْ عِیسَی بْنِ جَعْفَرٍ وَ عَنِ ابْنِ بند وَ کَتَبَ إِلَیَّ ذَکَرْتَ ابْنَ رَاشِدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ إِنَّهُ عَاشَ سَعِیداً وَ مَاتَ شَهِیداً وَ دَعَا لِابْنِ بند وَ الْعَاصِمِیِّ وَ ابْنُ بند ضُرِبَ

۱- ۱. غیبه الشیخ ص ۲۲۶.

۲- ۲. المصدر ص ۲۲۷.

بِعَمُودٍ وَ قُتِلَ وَ ابْنُ عَاصِمٍ ضُرِبَ بِالسِّيَاطِ عَلَى الْجِسْرِ ثَلَاثَمِائَهِ سَوْطٍ وَ رُمِیَ بِهِ فِی الدِّجْلَهِ(۱).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: از شخصیت های برجسته اصحاب، ایوب بن نوح بن دراج است. عمرو بن سعید مدائنی که فطحی مذهب بود نقل کرد: روزی من در در صریا خدمت امام ابو الحسن عسکری علیه السلام بودم. در این موقع ایوب بن نوح داخل شد و مقابل آن جناب ایستاد. امام به او دستوری داد و او برگشت. وقتی رفت آن جناب رو به من کرده و فرمود: اگر می خواهی کسی را که اهل بهشت است تماشا کنی، به این مرد نگاه کن.

از این رجال برجسته، یکی علی بن جعفر همّانی است که مردی فاضل و مورد توجه بود و وکیل حضرت هادی و حضرت عسکری علیهما السّلام بود.

علی بن مخلد ایادی می گوید: ابو جعفر عمری برایم نقل کرد که ابو طاهر بن بلال در مکه متوجه شد که علی بن جعفر بسیار انفاق می کند! بعد از برگشتن از سفر حج، جریان را برای حضرت عسکری علیه السلام نوشت. آن جناب در جواب نامه اش چنین یادآوری کرد که ما به او صد هزار دینار دادیم و دوباره صد هزار دینار دیگر دادیم، ولی نپذیرفت و ملاحظه ما را کرد. مردم چه کار دارند که در امور ما مداخله می کنند با اینکه به ایشان چنین اجازه ای نداده ایم! روزی خدمت حضرت ابو الحسن عسکری امام هادی علیه السّلام آمد و ایشان سی هزار دینار به او بخشیدند.

از آن جمله است ابو علی بن راشد. محمّد بن عیسی گفت: حضرت ابو الحسن عسکری علیه السلام برای دوستان و ارادتمندان خویش در بغداد و مدائن و سواد و اطراف آن نوشت: من ابو علی بن راشد را به جای علی بن حسین بن عبد ربه و سایر وکلای خودم معین نمودم. پیروی از او اطاعت از من است و مخالفت با او مخالفت با من و این نامه را به خط خود نوشته ام.

محمّد بن یعقوب نامه ای را از محمّد بن فرج نقل می کند که گفت: به امام راجع به علی بن راشد و عیسی بن جعفر و ابن بند نوشتم. در جواب من نوشت: از علی بن راشد یاد کردی، خداوند او را رحمت کند. سعادت مند زندگی کرد و شهید از دنیا رفت. و برای ابن بند و عاصمی دعا کرد .

ابن بند را با عمودی زدند و کشته شد و ابن عاصم را نیز بر روی پل برده، سیصد ضربه شلاق زده و بدنش را در دجله انداختند. - . غیبت طوسی: ۲۲۶ -

**[ترجمه]

«۸»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مِنَ الْمَذْمُومِینَ فَارِسُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ مَاهَوَیْهِ الْقَزْوِینِیُ (۲)

عَلَی مَا رَوَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ قَالَ: کَتَبَ أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیُّ علیه السلام إِلَی عَلِیِّ بْنِ

۱- ۱. و رواه الكشّىّ فى رجاله ص ۵۰۲.

۲- ۲. روى الكلينى فى الكافى ج ۱ ص ۴۹۶ عن الحسين بن محمّد، عن معلى بن محمّد عن أحمد بن محمّد بن عبد اللّه، عن محمّد بن سنان قال: دخلت على أبى الحسن« ع»- يعنى الهادى عليه السلام- فقال: يا محمد! حدث بآل فرج حدث؟ فقلت: مات عمر، فقال: الحمد للّه- حتى أحصيت له أربعا و عشرين مره- فقلت: يا سيدى لو علمت أن هذا يسرك لجئت حافيا أعدو إليك. قال: يا محمد؛ أولا تدرى ما قال لعنه اللّه لمحمّد بن على أبى؟ قال: قلت: لا، قال: خاطبه فى شى ء فقال: أظنك سكران، فقال أبى:« اللّهمّ ان كنت تعلم أنى أمسيت لك صائما فأذقه طعم الحرب. و ذل الاسر». فو اللّه ان ذهبت الأيّام حتّى حرب ماله، و ما كان له، ثمّ أخذ أسيرا و هو ذا قد مات- لا- رحمه اللّه- و قد أدال اللّه عزّ و جلّ منه، و ما زال يديل أولياءه من أعدائه. قال المسعودىّ: فى سنه ثلاث و ثلاثين و مائتين، سخط المتوكل على عمر بن الفرج الرخجى، و كان من عليه الكتاب، و أخذ منه مالا- و جواهرا مائه ألف و عشرين ألف دينار، و أخذ من أخيه نحو مائه ألف دينار و خمسين ألف دينار، ثمّ صالح عمر على احدى عشر ألف درهم على أن يرد عليه ضياعه. ثمّ غضب عليه مره ثانيه، ثمّ امر أن يصفع فى كل يوم فاحصى ما صفع فكانت سته آلاف صفعه، و البس جبه صوف، ثمّ رضى عنه ثمّ سخط عليه ثالثه و احدر الى بغداد، و أقام بها حتى مات. أقول: الصفع: الضرب على القفا بجمع الكف، و قيل هو أن يبسط كفه فيضرب و هذا من نهايه الذل و الهوان كما دعا عليه أبو جعفر الجواد« ع».

عَمْرٍو الْقَزْوِينِيِّ بِخَطِّهِ اعْتَقِدْ فِيمَا تَدِينُ اللَّهَ بِهِ أَنَّ الْبَاطِنَ عِنْدِی حَسَبَ مَا أَظْهَرْتُ لَکَ فِیمَنِ اسْتَنْبَأْتَ عَنْهُ وَ هُوَ فَارِسٌ لَعَنَهُ اللَّهُ فَإِنَّهُ لَيْسَ يَسَعُكَ إِلَّا الِاجْتِهَادُ فِی لَعْنِهِ وَ قَصْدُهُ وَ مُعَادَاتُهُ وَ الْمُبَالَغَةُ فِی ذَلِکَ بِأَكْثَرِ مَا تَجِدُ السَّبِيلَ إِلَيْهِ مَا كُنْتُ آمُرُ أَنْ يُدَانَ اللَّهُ بِأَمْرٍ غَيْرِ صَحِيحٍ فَجِدَّ وَ شُدَّ فِی لَعْنِهِ وَ هَتْكِهِ وَ قَطْعِ أَسْبَابِهِ وَ سَدِّ أَصْحَابِنَا عَنْهُ وَ إِبْطَالِ أَمْرِهِ وَ أَبْلِغْهُمْ ذَلِکَ مِنِّی وَ احْكِهِ لَهُمْ عَنِّی وَ إِنِّی سَائِلُكُمْ بَيْنَ يَدَیِ اللَّهِ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ الْمُؤَكَّدِ فَوَيْلٌ لِلْعَاصِی وَ لِلْجَاحِدِ وَ كَتَبْتُ بِخَطِّی لَيْلَةَ الثَّلَاثَاءِ لِتِسْعِ لَيَالٍ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ سَنَةَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ أَنَا أَتَوَكَّلُ عَلَی اللَّهِ وَ أَحْمَدُهُ كَثِيراً(۱).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: از کسانی که مورد ذم و نکوهش امام قرار گرفته اند، بنا به آنچه عبد اللّه بن جعفر حمیری نقل کرده، فارس بن حاتم بن ماهویه قزوینی است. او گفته است: حضرت هادی علیه السّلام برای علی بن عمرو قزوینی به خط خود نوشت: آنچه برایت می نویسم یک واقعیت است که باید به آن اعتقاد داشته باشی! در مورد کسی که سؤال کرده بودی، خدایش لعنت کند که همان فارس است. چاره ای نیست تو را جز اینکه تا مقداری که برایت امکان دارد، در لعن و دشمنی او کوشش نمایی و دوستان ما را از اطرافش پراکنده کنی و جلوی تبلیغات او را بگیری. این مطلب را از طرف من به آنها گوشزد کن! من در مقابل خداوند در مورد این کار ضروری از شما بازخواست خواهم کرد. وای بر کسی که مخالفت نماید و انکار کند، این نامه را در شب سه شنبه نهم ربیع الاول سال ۲۵۰ نوشتم، بر خدا توکل می کنم و او را ستایش می نمایم. - . غیبت طوسی: ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۹»

عم، [إعلام الوری] رَوَی عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَيَّاشٍ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی الْهَاشِمِ الْجَعْفَرِیِّ فِيهِ: وَ قَدِ اعْتَلَ:

مَادَتِ الْأَرْضُ بِی وَ آدَتْ فُؤَادِی**وَ اعْتَرَتْنِی مَوَارِدُ الْعُرَوَاءِ

حِينَ قِيلَ الْإِمَامُ نِضْوٌ عَلِيلٌ**قُلْتُ نَفْسِی فَدَتْهُ كُلَّ الْفِدَاءِ

مَرِضَ الدِّينُ لِاعْتِلَالِکَ وَ اعْتَلَ**وَ غَارَتْ لَهُ نُجُومُ السَّمَاءِ

عَجَباً أَنْ مُنِيتَ بِالدَّاءِ وَ السَّقَمِ**وَ أَنْتَ الْإِمَامُ حَسْمُ الدَّاءِ

أَنْتَ آسِی الْأَدْوَاءِ فِی الدِّينِ وَ الدُّنْيَا**وَ مُحْيِی الْأَمْوَاتِ وَ الْأَحْيَاءِ

فِی أَبْيَاتٍ (۲).

**[ترجمه]اعلام الوری: عبد اللّه بن عیاش این اشعار را از ابو هاشم جعفری در باره امام علیه السّلام نقل می کند. وقتی که آن جناب بیمار شده بود، سرود:

زمین مرا مضطرب کرد و قلبم سنگین شد و تب و لرز بر من عارض گردید،

وقتی گفته شد که امام لاغر و بیمار شده است، من گفتم جانم با تمام وجودم فدای او باد.

دین به خاطر کسالت شما بیمار و علیل شده و ستارگان آسمان نیز به خاطر او غروب کردند.

عجب است که از درد و بیماری وفات کنی و تو خود امامی هستی که دردها را ریشه کن می کنی .

تو بر دردهای دینی و دنیوی طبیبی و مردگان و زندگان را زنده می کنی. - . اعلام الوری: ۳۴۸ -

**[ترجمه]

بیان

مادت أی اضطربت و آدت أی أثقلت و العرواء بضم العین و فتح الراء قره الحمی و مسها فی أول ما تأخذ بالرعده و النضو بکسر النون المهزول و الآسی الطبیب.

**[ترجمه]مادت یعنی مضطرب شد و آدت یعنی سنگین شد و عرواء به ضم عین و فتح راء، تب و لرز را گویند و حالت لرزش اولی را گویند که بر مریض عارض می شود. و نضو به کسر نون فرد لاغر اندام را گویند و آسی به معنای طبیب است.

**[ترجمه]

«۱۰»

کش، [رجال الکشی] وَجَدْتُ بِخَطِّ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی الْیَقْطِینِیُّ قَالَ: کَتَبَ علیه السلام إِلَی عَلِیِّ بْنِ بِلَالٍ فِی سَنَهِ اثْنَتَیْنِ وَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ أَحْمَدُ اللَّهَ إِلَیْکَ وَ أَشْکُو طَوْلَهُ وَ عَوْدَهُ وَ أُصَلِّی عَلَی مُحَمَّدٍ النَّبِیِّ وَ آلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَ رَحْمَتُهُ عَلَیْهِمْ ثُمَّ إِنِّی أَقَمْتُ أَبَا عَلِیٍّ مَقَامَ حُسَیْنِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ فَائْتَمَنْتُهُ عَلَی ذَلِکَ بِالْمَعْرِفَهِ

۱- ۱. غیبه الشیخ ص ۲۲۸.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۴۸.

بِمَا عِنْدَهُ وَ الَّذِی لَا یُقَدِّمُهُ أَحَدٌ.

وَ قَدْ أَعْلَمُ أَنَّکَ شَیْخُ نَاحِیَتِکَ فَأَحْبَبْتُ إِفْرَادَکَ وَ إِکْرَامَکَ بِالْکِتَابِ بِذَلِکَ فَعَلَیْکَ بِالطَّاعَهِ لَهُ وَ التَّسْلِیمِ إِلَیْهِ جَمِیعَ الْحَقِّ قِبَلَکَ وَ أَنْ تَحُضَّ مَوَالِیَّ عَلَی ذَلِکَ وَ تُعَرِّفَهُمْ مِنْ ذَلِکَ مَا یَصِیرُ سَبَباً إِلَی عَوْنِهِ وَ کِفَایَتِهِ فَذَلِکَ تَوْفِیرٌ عَلَیْنَا وَ مَحْبُوبٌ لَدَیْنَا وَ لَکَ بِهِ جَزَاءٌ مِنَ اللَّهِ وَ أَجْرٌ فَإِنَّ اللَّهَ یُعْطِی مَنْ یَشَاءُ أَفْضَلَ الْإِعْطَاءِ وَ الْجَزَاءِ بِرَحْمَتِهِ أَنْتَ فِی وَدِیعَهِ اللَّهِ وَ کَتَبْتُ بِخَطِّی وَ أَحْمَدُ اللَّهَ کَثِیراً(۱).

**[ترجمه]رجال کشی: به خط جبرئیل بن احمد دیدم که محمّد بن عیسی یقطینی حدیث کرده و گفت: در سال ۲۳۲، امام علیه السّلام نامه ای به علی بن بلال بدین مضمون نوشت:

بسم اللَّه الرحمن الرحیم. خدای را سپاسگزارم و شکر نعمت و عنایت او را دارم و بر محمّد و آلش که صلوات و رحمت خدا بر آنان باد، درود می فرستم. توجه داشته باش که من ابو علی را جایگزین مقام حسین بن عبدربه کردم. به او اعتماد دارم و او را می شناسم که لیاقت دارد.

من می دانم که تو شخصیت بزرگ ناحیه خود هستی! خواستم برایت نامه ای خصوصی بنویسم و بدین وسیله احترامی به تو کرده باشم. از او اطاعت کن و هر چه نزد تو است تسلیم او کن. دوستان را نیز به این کار وادار کن به طوری که موجب کمک او شود. با این کار به ما خدمت کرده ای و محبت ما را جلب نموده ای. خداوند در مقابل به تو جزا و پاداش می دهد. خداوند به فضل و رحمت خویش بهترین پاداش را به نیکوکاران می دهد. تو را در پناه خدا سپردم و این نامه را به خط خود نوشتم و خدای را سپاس گزارم.

**[ترجمه]

«۱۱»

کش، [رجال الکشی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَیْرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی قَالَ: نُسْخَهُ الْکِتَابِ مَعَ ابْنِ رَاشِدٍ إِلَی جَمَاعَهِ الْمَوَالِی الَّذِینَ هُمْ بِبَغْدَادَ الْمُقِیمِینَ بِهَا وَ الْمَدَائِنِ وَ السَّوَادِ وَ مَا یَلِیهَا أَحْمَدُ اللَّهَ إِلَیْکُمْ مَا أَنَا عَلَیْهِ مِنْ عَافِیَهٍ وَ حُسْنِ عَائِدَتِهِ وَ أُصَلِّی عَلَی نَبِیِّهِ وَ آلِهِ أَفْضَلَ صَلَوَاتِهِ وَ أَکْمَلَ رَحْمَتِهِ وَ رَأْفَتِهِ وَ إِنِّی أَقَمْتُ أَبَا عَلِیِّ بْنَ رَاشِدٍ مَقَامَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ وَ مَنْ کَانَ قَبْلَهُ مِنْ وُکَلَائِی وَ صَارَ فِی مَنْزِلَتِهِ عِنْدِی وَ وَلَّیْتُهُ مَا کَانَ یَتَوَلَّاهُ غَیْرُهُ مِنْ وُکَلَائِی قِبَلَکُمْ لِیَقْبِضَ حَقِّی وَ ارْتَضَیْتُهُ لَکُمْ وَ قَدَّمْتُهُ فِی ذَلِکَ وَ هُوَ أَهْلُهُ وَ مَوْضِعُهُ فَصِیرُوا رَحِمَکُمُ اللَّهُ إِلَی الدَّفْعِ إِلَیْهِ ذَلِکَ وَ إِلَیَّ وَ أَنْ لَا تَجْعَلُوا لَهُ عَلَی أَنْفُسِکُمْ عِلَّهً فَعَلَیْکُمْ بِالْخُرُوجِ عَنْ ذَلِکَ وَ التَّسَرُّعِ إِلَی طَاعَهِ اللَّهِ وَ تَحْلِیلِ أَمْوَالِکُمْ وَ الْحَقْنِ لِدِمَائِکُمْ وَ تَعاوَنُوا عَلَی الْبِرِّ وَ التَّقْوی وَ لا تَعاوَنُوا عَلَی الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّکُمْ تُرْحَمُونَ وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ فَقَدْ أَوْجَبْتُ فِی طَاعَتِهِ طَاعَتِی وَ الْخُرُوجِ إِلَی عِصْیَانِهِ الْخُرُوجَ إِلَی عِصْیَانِی فَالْزَمُوا الطَّرِیقَ یَأْجُرُکُمُ اللَّهُ وَ یَزِیدُکُمْ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا عِنْدَهُ وَاسِعٌ کَرِیمٌ مُتَطَوِّلٌ عَلَی عِبَادِهِ رَحِیمٌ نَحْنُ وَ أَنْتُمْ فِی وَدِیعَهِ اللَّهِ وَ حِفْظِهِ وَ کَتَبْتُهُ بِخَطِّی وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ کَثِیراً(۲).

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۴۳۲.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۴۳۳.

وَ فِی کِتَابٍ آخَرَ: وَ أَنَا آمُرُکَ یَا أَیُّوبَ بْنَ نُوحٍ أَنْ تَقْطَعَ الْإِکْثَارَ بَیْنَکَ وَ بَیْنَ أَبِی عَلِیٍّ وَ أَنْ یَلْزَمَ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْکُمَا مَا وُکِّلَ بِهِ وَ أُمِرَ بِالْقِیَامِ فِیهِ بِأَمْرِ نَاحِیَتِهِ فَإِنَّکُمْ إِنِ انْتَهَیْتُمْ إِلَی کُلِّ مَا أُمِرْتُمْ بِهِ اسْتَغْنَیْتُمْ بِذَلِکَ عَنْ مُعَاوَدَتِی وَ آمُرُکَ یَا أَبَا عَلِیٍّ بِمِثْلِ مَا آمُرُکَ بِهِ یَا أَیُّوبُ أَنْ لَا تَقْبَلَ مِنْ أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ وَ الْمَدَائِنِ شَیْئاً یَحْمِلُونَهُ وَ لَا تَلِی لَهُمُ اسْتِیذَاناً عَلَیَّ وَ مُرْ مَنْ أَتَاکَ بِشَیْ ءٍ مِنْ غَیْرِ أَهْلِ نَاحِیَتِکَ أَنْ یُصَیِّرَهُ إِلَی الْمُوَکَّلِ بِنَاحِیَتِهِ وَ آمُرُکَ یَا أَبَا عَلِیٍّ بِمِثْلِ مَا أَمَرْتُ بِهِ أَیُّوبَ وَ لْیَقْبَلْ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْکُمَا مَا أَمَرْتُهُ بِهِ (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: از احمد بن محمّد بن عیسی نقل می کند، نسخه نامه ای از حضرت هادی علیه السلام که راجع به ابن راشد برای دوستان بغداد و مدائن و سواد و اطراف آن نوشته بود، چنین است: خدای را سپاسگزارم بر نعمت و عافیتی که عنایت فرموده و بر محمّد و آلش بهترین درود و عالی ترین رحمت را می فرستم. من ابو علی بن راشد را به جای حسین ابن عبدربه و وکیلهای قبلی تعیین نمودم و او همان مقام را دارد. ارتباط خود را با او چنان داشته باشید که با وکیلهای قبل داشتید .

او حق مرا از شما دریافت می کند و این منصب را به واسطه لیاقتی که داشته به او دادم.

خدایتان رحمت کند! حقوق خود را به او بپردازید. مبادا در این مورد کوتاهی نمایید. از مسامحه خودداری کنید و در پاک کردن اموال خود و حفظ جان خویش پیرو فرمان خدا باشید «تَعاوَنُوا عَلَی الْبِرِّ وَ التَّقْوی وَ لا تَعاوَنُوا عَلَی الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ - . مائده / ۲ - »، {و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید، و در گناه و تعدّی دستیار هم نشوید، و از خدا پروا کنید} شاید که رستگار شوید «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً» ،{و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید} وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ - . آل عمران / ۱۰۳ - »، {و زینهار، جز مسلمان نمیرید.} اطاعت از او اطاعت من است و مخالفت با او مخالفت با من. از جاده منحرف نشوید که خدا از فضل خویش پاداش شما را می دهد و خداوند بخشنده و کریم است و بر بندگان خویش کمال لطف و عنایت را دارد. خود و شما را در پناه خدا می سپارم. نامه را به خط خود نوشتم و خدا را بسیار سپاس گزارم.

حضرت در نامه دیگر می نویسد: ای ایوب بن نوح! من به تو دستور می دهم که اختلاف خود را با ابو علی قطع کنی و هر کدام در مورد وکالت خود دخالت کند و از ناحیه خود دریافت نماید. اگر دستور مرا اطاعت کنید، دیگر احتیاجی به پرسیدن از من ندارید. ابو علی! همین دستور را نیز به تو می دهم مثل آنچه به او امر می کنم. ای ایوب! از اهل بغداد و مدائن هر چه آوردند قبول مکن و برای آنها از من اجازه مخواه. هر کس از ناحیه ای که تو وکیل آنجا نیستی چیزی آورد، بگو پیش کسی که وکیل همان ناحیه است ببرد. همین دستور را به تو نیز می دهم ای ابو علی! هر کدام از کسانی دریافت کنید که ساکن ناحیه مأموریت شما هستند. - . رجال کشی: ۴۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

مهج، [مهج الدعوات] مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ هِشَامٍ الْأَصْبَغِیُّ عَنِ الْیَسَعِ بْنِ حَمْزَةَ الْقُمِّیِّ قَالَ أَخْبَرَنِی عَمْرُو بْنُ مَسْعَدَةَ وَزِیرُ الْمُعْتَصِمِ

الْخَلِیفَهِ أَنَّهُ: جَاءَ عَلَیَّ بِالْمَکْرُوهِ الْفَظِیعِ حَتَّی تَخَوَّفْتُهُ عَلَی إِرَاقَهِ دَمِی وَ فَقْرِ عَقِبِی فَکَتَبْتُ إِلَی سَیِّدِی أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام أَشْکُو إِلَیْهِ مَا حَلَّ بِی فَکَتَبَ إِلَیَّ لَا رَوْعَ عَلَیْکَ وَ لَا بَأْسَ فَادْعُ اللَّهَ بِهَذِهِ الْکَلِمَاتِ یُخَلِّصْکَ اللَّهُ وَشِیکاً مِمَّا وَقَعْتَ فِیهِ وَ یَجْعَلْ لَکَ فَرَجاً فَإِنَّ آلَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله یَدْعُونَ بِهَا عِنْدَ إِشْرَافِ الْبَلَاءِ وَ ظُهُورِ الْأَعْدَاءِ وَ عِنْدَ تَخَوُّفِ الْفَقْرِ وَ ضِیقِ الصَّدْرِ قَالَ الْیَسَعُ بْنُ حَمْزَهَ فَدَعَوْتُ اللَّهَ بِالْکَلِمَاتِ الَّتِی کَتَبَ إِلَیَّ سَیِّدِی بِهَا فِی صَدْرِ النَّهَارِ فَوَ اللَّهِ مَا مَضَی شَطْرُهُ حَتَّی جَاءَنِی رَسُولُ عَمْرِو بْنِ مَسْعَدَهَ فَقَالَ لِی أَجِبِ الْوَزِیرَ فَنَهَضْتُ وَ دَخَلْتُ عَلَیْهِ فَلَمَّا بَصُرَ بِی تَبَسَّمَ إِلَیَّ وَ أَمَرَ بِالْحَدِیدِ فَفُکَّ عَنِّی وَ الْأَغْلَالِ فَحُلَّتْ مِنِّی وَ أَمَرَنِی بِخِلْعَهٍ مِنْ فَاخِرِ ثِیَابِهِ وَ أَتْحَفَنِی بِطِیبٍ ثُمَّ أَدْنَانِی وَ قَرَّبَنِی وَ جَعَلَ یُحَدِّثُنِی وَ یَعْتَذِرُ إِلَیَّ وَ رَدَّ عَلَیَّ جَمِیعَ مَا کَانَ اسْتَخْرَجَهُ مِنِّی وَ أَحْسَنَ رِفْدِی وَ رَدَّنِی إِلَی النَّاحِیَهِ الَّتِی کُنْتُ أَتَقَلَّدُهَا وَ أَضَافَ إِلَیْهَا الْکُورَهَ الَّتِی تَلِیهَا ثُمَّ ذَکَرَ الدُّعَاءَ(۲).

**[ترجمه]مهج الدعوات: یسع بن حمزه قمی می گوید: عمر بن مسعده وزیر معتصم مرا در فشار قرار داد و در وضع نابسامانی قرار گرفتم به طوری که بر جان خود بیمناک شدم و ترسیدم بچه هایم به فقر و تنگدستی مبتلا شوند! نامه ای برای مولایم ابو الحسن امام هادی علیه السّلام نوشتم و ناراحتی خود را به ایشان ابراز نمودم. در جواب نوشت: هیچ باکی بر تو نیست! ناراحت نباش، خداوند را به وسیله این کلمات بخوان! به زودی نجاتت خواهد داد و فرج نصیبت می گردد؛ زیرا آل محمّد صلی اللّه علیه و آله هر گاه گرفتار بلا و یا دشمنان و یا تنگدستی و ناراحتی می شوند، همین دعا را می خوانند. یسع بن حمزه گفت: خدا را با همین کلمات خواندم. در اول صبح، به خدا قسم هنوز چیزی از روز برنیامده بود که پیکی از طرف عمرو بن مسعده آمد که وزیر تو را می خواهد. از جای حرکت کرده پیش او رفتم.

همین که چشمش به من افتاد تبسمی کرد و دستور داد غل و زنجیر را از گردنم بردارند و امر کرد برایم خلعت بیاورند و مرا معطر نمود و خیلی احترام کرد و نزدیک خود نشاند و شروع کرد با من به صحبت کردن و عذر و پوزش خواستن! هر چه از من گرفته بود باز گرداند و مرا بسیار گرامی داشت. بالاخره مرا به همان ناحیه ای که قبلا فرمانروا بودم فرستاد و دهات اطراف آن را نیز بر قسمت مأموریت من اضافه نمود. آن گاه دعا را نقل کرد. -. مهج الدعوات: ۳۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

کا، [الکافی] عِدَّهٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: بَعَثَ إِلَیَّ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِی مَرَضِهِ وَ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَهَ فَسَبَقَنِی إِلَیْهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَمْزَهَ

۱- ۱. المصدر ص ۴۳۳.

۲- ۲. مهج الدعوات ص ۳۳۸.

فَأَخْبَرَنِی مُحَمَّدٌ مَا زَالَ یَقُولُ ابْعَثُوا إِلَی الْحَیْرِ وَ قُلْتُ لِمُحَمَّدٍ أَلَّا قُلْتَ لَهُ أَنَا أَذْهَبُ إِلَی الْحَیْرِ ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَیْهِ وَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَنَا أَذْهَبُ إِلَی الْحَیْرِ فَقَالَ انْظُرُوا فِی ذَاکَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ مُحَمَّداً لَیْسَ لَهُ سِرٌّ مِنْ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ وَ أَنَا أَکْرَهُ أَنْ یَسْمَعَ ذَلِکَ قَالَ فَذَکَرْتُ ذَلِکَ لِعَلِیِّ بْنِ بِلَالٍ فَقَالَ مَا کَانَ یَصْنَعُ الْحَیْرَ هُوَ الْحَیْرُ فَقَدِمْتُ الْعَسْکَرَ فَدَخَلْتُ عَلَیْهِ فَقَالَ لِیَ اجْلِسْ حِینَ أَرَدْتُ الْقِیَامَ فَلَمَّا رَأَیْتُهُ أَنِسَ بِی ذَکَرْتُ لَهُ قَوْلَ عَلِیِّ بْنِ بِلَالٍ فَقَالَ لِی أَلَّا قُلْتَ لَهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ یَطُوفُ بِالْبَیْتِ وَ یُقَبِّلُ الْحَجَرَ وَ حُرْمَةُ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ الْمُؤْمِنِ أَعْظَمُ مِنْ حُرْمَةِ الْبَیْتِ وَ أَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یَقِفَ بِعَرَفَةَ وَ إِنَّمَا هِیَ مَوَاطِنُ یُحِبُّ اللَّهُ أَنْ یُذْکَرَ فِیهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ یُدْعَی لِی حَیْثُ یُحِبُّ اللَّهُ أَنْ یُدْعَی فِیهَا وَ ذَکَرَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ وَ لَمْ أَحْفَظْ عَنْهُ قَالَ إِنَّمَا هَذِهِ مَوَاضِعُ یُحِبُّ اللَّهُ أَنْ یُتَعَبَّدَ فِیهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ یُدْعَی لِی حَیْثُ یُحِبُّ اللَّهُ أَنْ یُعْبَدَ هَلَّا قُلْتَ لَهُ کَذَا قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ لَوْ کُنْتُ أُحْسِنُ مِثْلَ هَذَا لَمْ أَرُدَّ الْأَمْرَ عَلَیْکَ هَذِهِ أَلْفَاظُ أَبِی هَاشِمٍ لَیْسَتْ أَلْفَاظَهُ (۱).

**[ترجمه]کافی: ابو هاشم جعفری می گوید: وقتی حضرت ابو الحسن امام هادی علیه السّلام بیمار شده بود، از پی من و محمّد بن حمزه فرستاد ولی محمّد بن حمزه از من جلوتر خدمت مولا رسیده بود. او گفت: امام علیه السّلام پیوسته می فرمود: یک نفر را به کربلا بفرستید برایم دعا کند. من به محمّد گفتم: می خواستی بگویی من به کربلا می روم! بعد خودم خدمت آن جناب رسیده عرض کردم: آقا! اجازه می فرمایید من به کربلا مشرف شوم؟

فرمود: در این مورد باید دقت کنی که مأمورین متوجه تو نشونـد و برایت ناراحتی فراهم نگردد. آنگاه فرمود: محمّد قابل اعتماد نیست زیرا او(که زیدی مذهب است) خلوصی در تشیعش ندارد (زیرا قائل به امامت زید بن علی است) و من نمی خواهم او این امر را بفهمد. گفت: من این حرف را برای علی بن بلال نقل کردم؛ او گفت: به کربلا چه احتیاجی دارد؟ او خودش دارای شرافت کربلاست! بعد من خدمت امام علیه السّلام رسیدم موقعی که خواستم از جا حرکت کنم فرمود: بنشین! وقتی دیدم آن جناب با من ملاطفت کرد، سخن علی بن بلال را برایش نقل کردم، فرمود: می خواستی به او بگویی: رسول خدا صلی الله علیه و آله خانه کعبه را طواف می کرد و حجر الاسود را می بوسید با اینکه احترام پیامبر صلی الله علیه و آله و مؤمن، بیشتر از خانه است و خداوند عزوجل به او دستور داد که در عرفه وقوف کند. اینها محل هایی است که خداوند دوست دارد در این محل ها او را بخوانند. من نیز علاقه دارم برایم در محلی دعا کنند که خدا دوست دارد او را آنجا بخوانند.

سهل به نقل از ابو هاشم می گوید: درست جمله او را حفظ نکردم و او گفت: اینجاها مواضعی است که خداوند دوست دارد در آنجا او را عبادت کنند. من هم مایلم در جایی که خدا دوست دارد عبادت شود، برایم دعا کنند. چرا این حرف را به او نگفتی؟ گفتم: فدایت شوم، اگر چنین جوابی را یاد داشتم از شما نمی پرسیدم! (این جملات را ابو هاشم نقل به معنی کرده و عین گفتار امام و الفاظ آن جناب را به خاطر نداشته است.) - . کافی ۴ : ۵۶۷ -

**[ترجمه]

بیان

ابعثوا إلی الحیر أی ابعثوا رجلا إلی حائر الحسین علیه السلام یدعو لی هناک قوله علیه السلام انظروا فی ذاک یعنی أن الذهاب إلی الحیر مظنه للأذی و الضرر فانظروا فی ذلک و لا تبادروا إلیه لأن المتوکل لعنه الله کان یمنع الناس من زیارته علیه السلام

أشد المنع قوله علیه السلام لیس له سر من زید بن علی (۲)

لعله کنایه عن خلوص التشیع فإنه بذل نفسه لإحیاء الحق و یحتمل أن تکون من تعلیلیه أی لیس هو بموضع سر لأنه یقول بإمامه زید.

ص: ۲۲۵

۱- ۱. الکافی ج ۴ ص ۵۶۷ و ۵۶۸.

۲- ۲. قیل: فی بعض النسخ« لیس له شر من زید بن علیّ» أی لیس له شر من جهته، و انما هو من قبل نفسه حیث لم یجب امامه فی الذهاب الی الحائر.

قوله ما كان يصنع الحير أى هو فى الشرف مثل الحير فأى حاجه له فى أن يدعى له فى الحير قوله و ذكر عنه أى ذكر سهل عن أبى هاشم أنه قال لم أحفظ أنه قال و إنما هى مواطن إلى آخر الكلام أو قال إنما هذه مواضع أو أنه حفظ الكلام الأول و شك فى أنه هل قال الكلام الآخر أم لا و يمكن أن يقرأ ذكر على بناء المجهول أى قال سهل إنه نقل غيرى عن أبى هاشم هذه الفقره و لم أحفظ أنا عنه قوله هذه ألفاظ أبى هاشم أى نقل بالمعنى و لم يحفظ اللفظ.

ص: ۲۲۶

**[ترجمه]ابعثوا الی الحیر یعنی مردی را به حائر حسینی علیه السلام بفرستید که برای من در آنجا دعا کند. عبارت: انظروا فی ذاک یعنی رفتن به کربلا ممکن است موجب اذیت و ضرر شما شود؛ پس در این امر دقت کنید و بی گدار به آب نزنید؛ زیرا متوکل لعنه الله مردم را به شدت از زیارت امام حسین علیه السلام منع می کرد. عبارت لیس له سرّ من زید بن علی، شاید کنایه از خلوص تشیع زید باشد زیرا او جان خود را برای احیای حق بذل کرد و ممکن است من در این عبارت تعلیلیه باشد یعنی این شخص در موضع اعتماد ما نیست زیرا قائل به امامت زید است .

عبارت ما کان یصنع الحیر یعنی او در شرافت مثل کربلاست. پس چه حاجتی دارد که در کربلا برایش دعا کنند؟ و عبارت و ذکر عنه، یعنی سهل از ابو هاشم نقل کرده که او گفته: من سخن او را دقیق حفظ نکردم که فرمود: انما هی مواطن تا آخر کلام، یا این که فرمود: انما هی مواضع؛ یا این که راوی کلام اول را حفظ کرده و شک دارد که آیا حضرت کلام دیگری فرموده یا نه و ممکن است ذکر مجهول خوانده شود؛ یعنی سهل می گوید: کسی غیر از من این فقره را از ابوهاشم نقل کرده ولی من از او حفظ نکردم. عبارت هذه الفاظ ابی هاشم یعنی این الفاظ نقل به معناست و لفظ امام را حفظ نکرده است .

**[ترجمه]

باب ۶ أحوال جعفر و سائر أولاده صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

ج، [الإحتجاج] الْکُلَیْنِیُّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ یَعْقُوبَ (۱) قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِیَّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنْ یُوصِلَ إِلَیْهِ علیه السلام سَأَلْتُ فِیهِ عَنْ مَسَائِلَ أَشْکَلَتْ عَلَیَّ فَوَرَدَ التَّوْقِیعُ بِخَطِّ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ أَرْشَدَکَ اللَّهُ وَ ثَبَّتَکَ اللَّهُ مِنْ أَمْرِ الْمُنْکِرِینَ مِنْ أَهْلِ بَیْتِنَا وَ بَنِی عَمِّنَا فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَیْسَ بَیْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ بَیْنَ أَحَدٍ قَرَابَةٌ وَ مَنْ أَنْکَرَنِی فَلَیْسَ مِنِّی وَ سَبِیلُهُ سَبِیلُ ابْنِ نُوحٍ وَ أَمَّا سَبِیلُ عَمِّی جَعْفَرٍ وَ وُلْدِهِ فَسَبِیلُ إِخْوَهِ یُوسُفَ علیه السلام (۲).

**[ترجمه]احتجاج: کلینی از اسحاق بن یعقوب نقل می کند که گفت، از محمّد بن عثمان عمری (رحمه اللَّه) تقاضا کردم نامه ای را که در آن مسائل مشکل خود را نوشته بودم به امام زمان علیه السّلام برساند. در جواب آن نامه توقیعی به خط مبارک مولا صاحب الزمان علیه السلام رسید که نوشته بود:

اما جواب سؤالی که راجع به کسانی که از ما خانواده از پسر عموهایمان امامت را انکار کرده اند کرده بودی، پس بدان که بین هیچ کس با خداوند عزوجل خویشاوندی نیست. هر که منکر امامت من شود از من نیست و راه او راه پسر نوح است. اما جریان عمویم جعفر و فرزندش، شبیه یوسف علیه السلام و برادران اوست. - . احتجاج: ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۲»

ج، [الإحتجاج] عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْكَابُلِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ مَنِ الْحُجَّهُ وَ الْإِمَامُ بَعْدَكَ فَقَالَ ابْنِی مُحَمَّدٌ وَ اسْمُهُ فِی التَّوْرَاهِ الْبَاقِرُ یَبْقُرُ الْعِلْمَ بَقْراً هُوَ الْحُجَّهُ وَ الْإِمَامُ بَعْدِی وَ مِنْ بَعْدِ مُحَمَّدٍ ابْنُهُ جَعْفَرٌ وَ اسْمُهُ عِنْدَ أَهْلِ السَّمَاءِ الصَّادِقُ فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی كَیْفَ صَارَ اسْمُهُ الصَّادِقَ وَ كُلُّكُمْ صَادِقُونَ فَقَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ أَبِیهِ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ إِذَا وُلِدَ ابْنِی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ فَسَمُّوهُ الصَّادِقَ فَإِنَّ الْخَامِسَ مِنْ وُلْدِهِ الَّذِی

ص: ۲۲۷

۱- ۱. رواه الشیخ فی الغیبه عن الكلینی ص ۱۸۸ فی حدیث.

۲- ۲. الاحتجاج ص ۱۶۳- ط النجف.

اسْمُهُ جَعْفَرٌ یَدَّعِی الْإِمَامَهَ اجْتِرَاءً عَلَی اللَّهِ وَ کَذِباً عَلَیْهِ فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ جَعْفَرٌ الْکَذَّابُ الْمُفْتَرِی عَلَی اللَّهِ الْمُدَّعِی لِمَا لَیْسَ لَهُ بِأَهْلٍ الْمُخَالِفُ عَلَی أَبِیهِ وَ الْحَاسِدُ لِأَخِیهِ ذَلِکَ الَّذِی یَکْشِفُ سِرَّ اللَّهِ عِنْدَ غَیْبَهِ وَلِیِّ اللَّهِ.

ثُمَّ بَکَی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام بُکَاءً شَدِیداً ثُمَّ قَالَ کَأَنِّی بِجَعْفَرٍ الْکَذَّابِ وَ قَدْ حَمَلَ طَاغِیَهَ زَمَانِهِ عَلَی تَفْتِیشِ أَمْرِ وَلِیِّ اللَّهِ وَ الْمُغَیَّبِ فِی حِفْظِ اللَّهِ وَ التَّوْکِیلِ بِحَرَمِ أَبِیهِ جَهْلًا مِنْهُ بِوِلَادَتِهِ وَ حِرْصاً عَلَی قَتْلِهِ إِنْ ظَفِرَ بِهِ طَمَعاً فِی مِیرَاثِ أَبِیهِ حَتَّی یَأْخُذَهُ بِغَیْرِ حَقِّهِ الْخَبَرَ(۱).

و قد مضی بأسانید فی باب نص علی بن الحسین علی الأئمه علیهم السلام (۲).

**[ترجمه]احتجاج: ابو خالد کابلی می گوید: از حضرت علی بن الحسین علیهما السّلام پرسیدم: امام و حجت بعد از شما کیست؟ فرمود: پسرم محمّد که در تورات به باقر موسوم است و دریاهای علم را می شکافد؛ پس از او فرزندش جعفر که لقبش نزد اهل آسمان صادق است.

عرض کردم: چرا ایشان را صادق نامیده اند با اینکه همه شما صادق هستید؟ فرمود: پدرم از پدر خود نقل کرد که پیامبر اکرم صلی اللّه علیه و آله و سلم فرمود: زمانی که فرزندم جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام متولد شد، نام او را صادق بگذارید. زیرا پنجمین فرزندش که موسوم به جعفر است، به دروغ ادعای امامت می کند. او در نزد خدا جعفر کذاب است که افترا بر خدا زده است و مقامی که شایسته آن نیست را ادعا کرده و با پدر خود مخالفت می نماید و بر برادر خویش رشک می برد. او کسی است که هنگام غیبت ولی خدا سر پروردگار را افشاء می کند.

در این موقع علی بن الحسین علیهما السّلام به شدت شروع به گریه کرد و سپس فرمود: اکنون مثل اینکه با چشم جعفر را می بینم که ستمگر زمان وادارش کرده از امام و حجت خدا که تحت حفظ خدا غیبت کرده جستجو نماید و اختیار خانواده پدرش را به دست گیرد. به خاطر بی اطلاعی از تولدش و حرص بر کشتن او در صورت دست یابی به حضرت و به جهت طمع در ارث پدرش تا میراث پدر او را صاحب شود با اینکه حقی در آن میراث ندارد. تا آخر حدیث. - . احتجاج: ۱۷۳ -

این حدیث با اسانیدش در باب تصریح علی بن الحسین علیهما السلام بر امامان گذشت.

**[ترجمه]

«۳»

ج، [الإحتجاج] سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَشْعَرِیُّ عَنِ الشَّیْخِ الصَّدُوقِ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدٍ الْأَشْعَرِیِّ رَحِمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ: جَاءَهُ بَعْضُ أَصْحَابِنَا یُعْلِمُهُ بِأَنَّ جَعْفَرَ بْنَ عَلِیٍّ کَتَبَ إِلَیْهِ کِتَاباً یُعَرِّفُهُ نَفْسَهُ وَ یُعْلِمُهُ أَنَّهُ الْقَیِّمُ بَعْدَ أَخِیهِ وَ أَنَّ عِنْدَهُ مِنْ عِلْمِ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ مَا یُحْتَاجُ إِلَیْهِ وَ غَیْرَ ذَلِکَ مِنَ الْعُلُومِ کُلِّهَا(۳) قَالَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ فَلَمَّا قَرَأْتُ الْکِتَابَ کَتَبْتُ إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام

۱- ۱. الاحتجاج ص ۱۷۳.

۲- ۲. راجع ج ۳۶ ص ۳۸۶ من هذه الطبعه الباب ۴۴ من تاريخ أمير المؤمنين عليه السلام.

۳- ۳. كان- رحمه اللّه- معروفا بحب الجاه و طلب الدنيا و صرف أكثر عمره مع الاوباش و الاجامره و لعب الطنبور و سائر ما هو غير مشروع، و لكن كـان متظاهرا بامامه أخيه الحسن العسكريّ عليه السلام. ثمّ من بعد وفاته عليه السلام ادعى الإمامه و كان يجبر الناس على اطاعته و القول بإمامته بل سأل وزير الخليفه أن يعرفه بأنّه وارث أخيه منحصرا، ليثبت له عند الناس العوام امامته، فزبره الوزير عن ذلك و استخف به كما سيأتى عن حديث أحمد بن عبيد اللّه الخاقان فى باب وفاه العسكريّ عليه السلام تحت الرقم ۱، و قد أراد أن يصلى على جنازه أخيه الحسن العسكريّ فمنعه عن ذلك الحجه الغائب صاحب الامر عليه السلام.

وَ صَيَّرْتُ كِتَابَ جَعْفَرٍ فِي دَرْجِهِ فَخَرَجَ إِلَيَّ الْجَوَابُ فِي ذَلِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ أَتَانِي كِتَابُكَ أَبْقَاكَ اللَّهُ وَ الْكِتَابُ الَّذِي فِي دَرْجِهِ وَ أَحَاطَتْ مَعْرِفَتِي بِمَا تَضَمَّنَهُ عَلَى اخْتِلَافِ أَلْفَاظِهِ وَ تَكَرُّرِ الْخَطَاءِ فِيهِ وَ لَوْ تَدَبَّرْتَهُ لَوَقَفْتَ عَلَى بَعْضِ مَا وَقَفْتُ عَلَيْهِ مِنْهُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ حَمْداً لَا شَرِيكَ لَهُ عَلَى إِحْسَانِهِ إِلَيْنَا وَ فَضْلِهِ عَلَيْنَا أَبَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْحَقِّ إِلَّا تَمَاماً وَ لِلْبَاطِلِ إِلَّا زُهُوقاً وَ هُوَ شَاهِدٌ عَلَيَّ بِمَا أَذْكُرُهُ وَ لِي عَلَيْكُمْ بِمَا أَقُولُهُ إِذَا اجْتَمَعْنَا لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَ سَأَلَنَا عَمَّا نَحْنُ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ وَ أَنَّهُ لَمْ يَجْعَلْ لِصَاحِبِ الْكِتَابِ عَلَى الْمَكْتُوبِ إِلَيْهِ وَ لَا عَلَيْكَ وَ لَا عَلَى أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ جَمِيعاً إِمَامَةً مُفْتَرَضَةً وَ لَا طَاعَةً وَ لَا ذِمَّةً وَ سَأُبَيِّنُ لَكُمْ جُمْلَةً تَكْتَفُونَ بِهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ يَا هَذَا يَرْحَمُكَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَخْلُقِ الْخَلْقَ عَبَثاً وَ لَا أَمْهَلَهُمْ سُدًى بَلْ خَلَقَهُمْ بِقُدْرَتِهِ وَ جَعَلَ لَهُمْ أَسْمَاعاً وَ أَبْصَاراً وَ قُلُوباً وَ أَلْبَاباً ثُمَّ بَعَثَ إِلَيْهِمُ النَّبِيِّينَ عليهم السلام مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ يَأْمُرُونَهُمْ بِطَاعَتِهِ وَ يَنْهَوْنَهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ وَ يُعَرِّفُونَهُمْ مَا جَهِلُوهُ مِنْ أَمْرِ خَالِقِهِمْ وَ دِينِهِمْ وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِمْ كِتَاباً وَ بَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَائِكَةً وَ بَايَنَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ مَنْ بَعَثَهُمْ بِالْفَضْلِ الَّذِي لَهُمْ عَلَيْهِمْ وَ مَا آتَاهُمْ مِنَ الدَّلَائِلِ الظَّاهِرَةِ وَ الْبَرَاهِينِ الْبَاهِرَةِ وَ الْآيَاتِ الْغَالِبَةِ فَمِنْهُمْ مَنْ جَعَلَ عَلَيْهِ النَّارَ بَرْداً وَ سَلَاماً وَ اتَّخَذَهُ خَلِيلًا وَ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَهُ تَكْلِيماً وَ جَعَلَ عَصَاهُ ثُعْبَاناً مُبِيناً وَ مِنْهُمْ مَنْ أَحْيَا الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ وَ أَبْرَأَ الْأَكْمَهَ وَ الْأَبْرَصَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ عَلَّمَهُ مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَ أُوتِيَ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ ثُمَّ بَعَثَ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَ تَمَّ بِهِ نِعْمَتُهُ وَ خَتَمَ بِهِ أَنْبِيَاءَهُ وَ رُسُلَهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً وَ أَظْهَرَ مِنْ صِدْقِهِ مَا ظَهَرَ وَ بَيَّنَ مِنْ آيَاتِهِ وَ عَلَامَاتِهِ مَا بَيَّنَ ثُمَّ قَبَضَهُ حَمِيداً فَقِيداً سَعِيداً وَ جَعَلَ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ إِلَى أَخِيهِ وَ ابْنِ عَمِّهِ وَ وَصِيِّهِ وَ وَارِثِهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ثُمَّ إِلَى الْأَوْصِيَاءِ مِنْ وُلْدِهِ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ أَحْيَا بِهِمْ دِينَهُ وَ أَتَمَّ بِهِمْ نُورَهُ وَ جَعَلَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ إِخْوَتِهِمْ وَ بَنِي عَمِّهِمْ وَ الْأَدْنَيْنَ فَالْأَدْنَيْنَ مِنْ ذَوِي أَرْحَامِهِمْ فَرْقاً بَيِّناً تُعْرَفُ بِهِ الْحُجَّةُ مِنَ الْمَحْجُوجِ وَ الْإِمَامُ مِنَ الْمَأْمُومِ

بِأَنْ عَصَمَهُمْ مِنَ الذُّنُوبِ وَ بَرَّأَهُمْ مِنَ الْعُيُوبِ وَ طَهَّرَهُمْ مِنَ الدَّنَسِ وَ نَزَّهَهُمْ مِنَ اللَّبْسِ وَ جَعَلَهُمْ خُزَّانَ عِلْمِهِ وَ مُسْتَوْدَعَ حِكْمَتِهِ وَ مَوْضِعَ سِرِّهِ وَ أَيَّدَهُمْ بِالدَّلَائِلِ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَكَانَ النَّاسُ عَلَى سَوَاءٍ وَ لَادَّعَى أَمْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كُلُّ وَاحِدٍ وَ لَمَا عُرِفَ الْحَقُّ مِنَ الْبَاطِلِ وَ لَا الْعِلْمُ مِنَ الْجَهْلِ وَ قَدِ ادَّعَى هَذَا الْمُبْطِلُ الْمُدَّعِي عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ بِمَا ادَّعَاهُ فَلَا أَدْرِي بِأَيَّةِ حَالِهِ هِيَ لَهُ رَجَاءَ أَنْ يَتِمَّ دَعْوَاهُ أَ بِفِقْهٍ فِي دِينِ اللَّهِ فَوَ اللَّهِ مَا يَعْرِفُ حَلَالًا مِنْ حَرَامٍ وَ لَا يَفْرُقُ بَيْنَ خَطَإٍ وَ صَوَابٍ أَمْ بِعِلْمٍ فَمَا يَعْلَمُ حَقّاً مِنْ بَاطِلٍ وَ لَا مُحْكَماً مِنْ مُتَشَابِهٍ وَ لَا يَعْرِفُ حَدَّ الصَّلَاةِ وَ وَقْتَهَا أَمْ بِوَرَعٍ فَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى تَرْكِهِ لِصَلَاةِ الْفَرْضِ أَرْبَعِينَ يَوْماً يَزْعُمُ ذَلِكَ لِطَلَبِ الشَّعْبَذَهِ وَ لَعَلَّ خَبَرَهُ تَأَدَّى إِلَيْكُمْ وَ هَاتِيكَ ظُرُوفُ مُسْكِرِهِ مَنْصُوبَهً وَ آثَارُ عِصْيَانِهِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَشْهُودَهٌ قَائِمَهٌ أَمْ بِآيَهٍ فَلْيَأْتِ بِهَا أَمْ بِحُجَّهٍ فَلْيُقِمْهَا أَمْ بِدَلَالَهٍ فَلْيَذْكُرْهَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ الْعَزِيزِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ حم تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ما خَلَقْنَا السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَيْنَهُما إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَجَلٍ مُسَمًّى وَ الَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ قُلْ أَ رَأَيْتُمْ ما تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّماواتِ ائْتُونِي بِكِتابٍ مِنْ قَبْلِ هذا أَوْ أَثارَهٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلى يَوْمِ الْقِيامَهِ وَ هُمْ عَنْ دُعائِهِمْ غافِلُونَ وَ إِذا حُشِرَ النَّاسُ كانُوا لَهُمْ أَعْداءً وَ كانُوا بِعِبادَتِهِمْ كافِرِينَ -(۱)

فَالْتَمِسْ تَوَلَّى اللَّهُ تَوْفِيقَكَ مِنْ هَذَا الظَّالِمِ مَا ذَكَرْتُ لَكَ وَ امْتَحِنْهُ وَ اسْأَلْهُ آيَهً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ يُفَسِّرُهَا أَوْ صَلَاهً يُبَيِّنُ حُدُودَهَا وَ مَا يَجِبُ فِيهَا لِتَعْلَمَ حَالَهُ وَ مِقْدَارَهُ وَ يَظْهَرَ لَكَ عَوَارُهُ وَ نُقْصَانُهُ وَ اللَّهُ حَسِيبُهُ حَفِظَ اللَّهُ الْحَقَّ عَلَى أَهْلِهِ وَ أَقَرَّهُ فِي مُسْتَقَرِّهِ وَ قَدْ أَبَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَكُونَ الْإِمَامَهُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام وَ إِذَا أَذِنَ اللَّهُ لَنَا فِي الْقَوْلِ ظَهَرَ

۱- ۱. الأحقاف: ۱- ۶.

الْحَقُّ وَ اضْمَحَلَّ الْبَاطِلُ وَ انْحَسَرَ عَنْكَمْ وَ إِلَى اللَّهِ أَرْغَبُ فِی الْكِفَایَهِ وَ جَمِیلِ الصُّنْعِ وَ الْوَلَایَهِ وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِیلُ (۱).

**[ترجمه]احتجاج: احمد بن اسحاق بن سعد اشعری رحمه اللّٰه علیه گفت که یکی از اصحاب پیش او آمد و اطلاع داد به اینکه جعفر بن علی نامه ای برایش نوشته و در آن نامه اطلاع داده که او امام است و پس از برادرش عهده دار کارها است و دارای علم حلال و حرام و هر چه مورد احتیاج مردم قرار گیرد و تمام علوم می باشد.

احمد بن اسحاق می گوید: همین که نامه را خواندم، نامه ای برای حضرت ولی عصر عجل اللّٰه له الفرج نوشتم و نامه جعفر را نیز در جوف آن قرار دادم. جواب نامه را چنین دریافت نمودم:

بسم اللّٰه الرحمن الرحیم. نامه ات رسید. خدا پایدارت بدارد و نامه جوف را نیز خواندم و کاملا آن را بررسی نمودم، با اینکه جملات آن ناهماهنگ بود و خطاهای زیادی داشت. اگر تو نیز دقت کنی به بعضی از آن اشتباه ها که من پی بردم، پی خواهی برد. و حمد زیاد برای خدای رب العالمین است که شریکی در احسان و فضلش بر ما ندارد. خدای عزوجل حق را کامل می کند و باطل را نابود می فرماید. او بر آنچه برای تو ذکر می کنم گواه است و من بر شما نسبت به آنچه می گویم، وقتی در روز قیامت که شکی در آن نیست اجتماع کردیم، مسئولم و خدا از ما درباره آنچه ما در آن اختلاف نظر داریم خواهد پرسید و خداوند هرگز صاحب نامه را بر شخصی که به او نوشته و بر تو و بر هیچ یک از مردم، منصب امامت واجبه نداده و اطاعت و عهده داری او نسبت به امور را لازم نشمرده. این مطلب را برایتان اجمالا توضیح می دهم ان شاء الله.

ای احمد! خدا رحمتت کند. خداوند تعالی مردم را عبث و بیهوده نیافریده بلکه به قدرت خویش خلق فرموده و به آنها گوش و چشم و قلب و عقل داده و برای ایشان پیامبران را با بشارت و تهدید فرستاده که مردم را به اطاعت خدا وادار و از مخالفت او بازدارند و مسائلی را که در مورد خداشناسی برای ایشان مجهول است توضیح دهند و برای پیامبران کتاب فرستاده و ملائکه را بر ایشان نازل کرده و بین آنها و سایر مردم به همان امتیازهایی که به ایشان داده، از قبیل معجزات و دلائل آشکارا و نشانه های رسا، فرق آشکاری نهاده است.

برای برخی از ایشان آتش را سرد و سلامت کرده و او را دوست خود خوانده و با دیگری سخن گفته و عصایش را اژدها نموده و آن دیگری به اجازه خدا مرده را زنده می کرد و کور و برص را شفا می داد و به یکی زبان پرندگان را آموخت و از هر قدرتی به او عنایت کرد.

آنگاه حضرت محمّد صلی اللّٰه علیه و آله را رحمت جهانیان قرار داد و به وسیله او نعمت خویش را تکمیل نمود و پیامبری را خاتمه داد و او را برای راهنمایی تمام جهانیان فرستاد و دلائلی بر صدق نبوتش به او داد و آن معجزات و امتیازاتی را که اطلاع داری در اختیارش گذاشت. آنگاه مدت زندگی او پایان یافت و با سعادت و کمال موفقیت، رهبری را پس از خود به برادر و پسر عمو و وارث و وصیش علی بن ابی طالب علیه السلام داد؛ سپس به جانشینان او و از فرزندان او هر یک پس از دیگری داد که به وسیله آنها دین را زنده و نور خویش را کامل کرده و آن رهبران و جانشینان را کاملاً ـ ممتاز و غیر قابل اشتباه با پسر عموها و برادران و خویشاوندان خود قرار داد که حجت خدا درست شناخته شود و امام کاملا ممتاز باشد و با مأموم اشتباه نشود؛ به این صورت که آنها را معصوم از گناه و پاک از عیب و نقص و منزه از اشتباه قرار داد و ایشان را خزینه

دار علم و محل حکمت و جایگاه اسرار خویش کرد و به آنها دلائلی نیز داد که اگر چنین نبود با دیگران مساوی می شدند و هر کس می توانست همین ادعا را بنماید و حق از باطل تمیز داده نمی شد و علم و جهل شناخته نمی گردید.

این مدعی به واسطه ادعای باطل خویش بر خدا دروغ بسته، نمی دانم به چه امید دارد که ادعای خود را تمام نماید؟ اگر با تفقه در دین خدا باشد که به خدا قسم حلال را از حرام تشخیص نمی دهد و فرقی بین صحیح و ناصحیح نمی گذارد. یا با علم و دانش چنین ادعایی را کرده، با اینکه فرق بین حق و باطل و محکم و متشابه را نمی داند و حتی اطلاعاتی در باره نماز روزانه را ندارد و به وقت انجام آن وارد نیست. یا به ورع و پرهیزکاری چنین ادعایی کرده، با اینکه خدا گواه است که چهل روز نمازش را ترک نمود به خیال این که چله نشین شود تا شعبده بازی آموزد. شاید این جریان را شنیده باشید! هنوز ظرف های شراب خواری او بر در و دیوار خانه اش آویزان است و آثار گناه و خلاف کاریش آشکار! شاید این ادعا را به واسطه اعجازی که در اختیار دارد می نماید. پس باید معجزه خود را آشکار کند یا دلیلی دارد که باید آن را اقامه نماید یا کسی او را راهنمایی نموده، پس بیان کند.

خداوند عزوجل در کتاب عزیزش می فرماید: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. حم. تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ. ما خَلَقْنَا السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَيْنَهُما إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَجَلٍ مُسَمًّى وَ الَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ. قُلْ أَ رَأَيْتُمْ ما تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّماواتِ ائْتُونِي بِكِتابٍ مِنْ قَبْلِ هذا أَوْ أَثارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ. وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلى يَوْمِ الْقِيامَةِ وَ هُمْ عَنْ دُعائِهِمْ غافِلُونَ. وَ إِذا حُشِرَ النَّاسُ كانُوا لَهُمْ أَعْداءً وَ كانُوا بِعِبادَتِهِمْ كافِرِينَ - . احقاف / ۱ - ۶ -»، {به نام خداوند رحمتگر مهربان. حاء، میم. فرو فرستادن این کتاب، از جانب خدای ارجمند حکیم است. [ما] آسمانها و زمین و آنچه را که میان آن دو است جز به حقّ و [تا] زمانی معیّن نیافریدیم، و کسانی که کافر شده اند، از آنچه هشدار داده شده اند روی گردانند. بگو: «به من خبر دهید، آنچه را به جای خدا فرامی خوانید به من نشان دهید که چه چیزی از زمین [را] آفریده یا [مگر] آنان را در [کار] آسمانها مشارکتی است؟ اگر راست می گویید، کتابی پیش از این [قرآن] یا بازمانده ای از دانش نزد من آورید.» و کیست گمراه تر از آن کس که به جای خدا کسی را می خواند که تا روز قیامت او را پاسخ نمی دهد، و آنها از دعایشان بی خبرند؟ و چون مردم محشور گردند، دشمنان آنان باشند و عبادتشان را انکار کنند.}

خدا متولی توفیقت باشد، آنچه برایت توضیح دادم از این ستمگر بخواه و آزمایش کن. از او تفسیر یک آیه قرآن را بپرس و یا بگو، حدود یک نماز را بیان کند و واجبات آن را توضیح دهد تا حال او را بفهمی و عیب و نقصش آشکار گردد، و خدا از او بازخواست خواهد کرد.

خداوند حق را به اهلش سپرده و در جایگاهش مستقر نموده و هرگز نخواسته که پس از امام حسن و امام حسین علیهما السلام امامت در دو برادر جمع گردد. آنگاه که خداوند ما را اجازه سخن گفتن دهد، حق آشکار گردد و باطل از میان برود و بر شما معلوم گردد. امیدوارم خداوند ما را کفایت کند و با ما با صنع نیکو و ولایت رفتار فرماید. او ما را کافی است و خوب نگهبانی است. - . احتجاج: ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۴»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِیِّ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]در غیبت شیخ طوسی نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . غیبت طوسی: ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۵»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْفُرَاتِ عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ أُمِّهِ فَاطِمَهَ بِنْتِ مُحَمَّدِ بْنِ الْهَیْثَمِ الْمَعْرُوفِ بِابْنِ سبانه قَالَتْ: كُنْتُ فِی دَارِ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِیِّ علیه السلام فِی الْوَقْتِ الَّذِی وُلِدَ فِیهِ جَعْفَرٌ فَرَأَیْتُ أَهْلَ الدَّارِ قَدْ سُرُّوا بِهِ فَصِرْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَلَمْ أَرَهُ مَسْرُوراً بِذَلِكَ فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی مَا لِی أَرَاكَ غَیْرَ مَسْرُورٍ بِهَذَا الْمَوْلُودِ فَقَالَ علیه السلام یَهُونُ عَلَیْكَ أَمْرُهُ فَإِنَّهُ سَیُضِلُّ خَلْقاً كَبِیراً.

**[ترجمه]کمال الدین: صالح بن محمّد بن عبد اللَّه بن محمّد بن زیاد از مادر خود فاطمه دختر محمّد بن هیثم معروف به ابن سبانه نقل کرد که گفت: در همان موقعی که جعفر متولد شد، در خانه حضرت امام هادی علی بن محمّد عسکری علیهما السلام بودم. اهل منزل از تولد او مسرور شدند ولی خدمت امام که رسیدم ایشان را مسرور نیافتم. عرض کردم: آقا، چرا شما به واسطه میلاد این فرزند مسرور نیستید؟ فرمود: وضع او برایت روشن خواهد شد، او به زودی گروه کثیری را گمراه می کند. - . کمال الدین ۱ : ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۶»

عم، [إعلام الوری](۳)

شا، [الإرشاد]: خَلَّفَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مِنَ الْوُلْدِ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ ابْنَهُ وَ هُوَ الْإِمَامُ بَعْدَهُ وَ الْحُسَیْنَ وَ مُحَمَّداً(۴)

وَ جَعْفَراً وَ ابْنَتَهُ عَائِشَهَ(۵).

**[ترجمه]اعلام الوری ، ارشاد: حضرت هادی علیه السلام پنج فرزند داشت: ابو محمّد حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که پس از او امام بود و حسین و محمّد و جعفر و دختری به نام عایشه. - . اعلام الوری: ۳۴۹ ، ارشاد: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۷»

قب، [المناقب](۶)

لابن شهرآشوب: أَوْلَادُهُ الْحَسَنُ الْإِمَامُ علیه السلام وَ الْحُسَيْنُ وَ مُحَمَّدٌ وَ جَعْفَرٌ

ص: ۲۳۱

۱- ۱. الاحتجاج ص ۱۶۲ و ۱۶۳.

۲- ۲. غیبه الشیخ ص ۱۸۴- ۱۸۸.

۳- ۳. إعلام الوری ص ۳۴۹، و فیه:« و ابنته علیه».

۴- ۴. أما الحسین فقد کان ممتازا فی الدیانه من سائر أقرانه و أمثاله، تابعا لأخیه الحسن، معتقدا بإمامته، و دفن فی حرم العسکریین علیهما السلام تحت قدمیهما، و عن بعض کتب الأنساب أن هارون بن علی الواقع فی المیدان العتیق بأصبهان هو من أولاد أبی الحسن الهادی علیه السلام. و أمّا محمّد فجلالته و عظم شأنه أکثر من أن یذکر، و سیجی ء فی باب النصوص علی امامه أبی محمّد علیه السلام ما ینبئ عن علو مقامه و ترشحه لمقام الإمامه و قبره مزار معروف فی بلد التی هی مدینه قدیمه علی یسار دجله و العامّه و الخاصّه یعظمون مشهده الشریف و یقطعون خصوماتهم التی تقع بینهم بالحلف به و الحضور فی مشهده، و یعبرون عنه بسبع الدجیل.

۵- ۵. الإرشاد ص ۳۱۴.

۶- ۶. فی النسخه المشهوره بکمبانیّ قد جعل ما عن المناقب بعد البیان الآتی لخبر الکافی و ما فی الصلب هو المطابق لنسخه الأصل.

الْكَذَّابُ وَ ابْنَتُهُ عُلَيَّهُ(۱).

**[ترجمه]مناقب: فرزندان او یکی حضرت امام حسن عسکری علیه السلام و دیگری حسین و محمّد و جعفر کذاب و دخترش علیّه بودند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۰۲ -

**[ترجمه]

«۸»

کا، [الکافی] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: بَاعَ جَعْفَرٌ فِيمَنْ بَاعَ صَبِيَّةً جَعْفَرِيَّةً كَانَتْ فِي الدَّارِ يُرَبُّونَهَا فَبَعَثَ بَعْضَ الْعَلَوِيِّينَ وَ أَعْلَمَ الْمُشْتَرِيَ خَبَرَهَا فَقَالَ الْمُشْتَرِي قَدْ طَابَتْ نَفْسِي بِرَدِّهَا وَ أَنْ لَا أُرْزَأَ مِنْ ثَمَنِهَا شَيْئاً فَخُذْهَا فَذَهَبَ الْعَلَوِيُّ فَأَعْلَمَ أَهْلَ النَّاحِيَةِ الْخَبَرَ فَبَعَثُوا إِلَى الْمُشْتَرِي بِأَحَدٍ وَ أَرْبَعِينَ دِينَاراً فَأَمَرُوهُ بِدَفْعِهَا إِلَى صَاحِبِهَا(۲).

**[ترجمه]کافی: علی بن محمد می گوید: از جمله چیزهایی که جعفر فروخت، کنیزی بود از اولاد جعفر طیار که در خانه امام حسن عسکری علیه السلام زندگی می کرد و او را تربیت می کردند. یکی از خویشاوندان امام به مشتری پیغام داد که این زن آزاد بود نه کنیز. مشتری گفت: من حاضرم او را برگردانم به شرط اینکه پولی را که به جعفر داده ام به من بدهند. مرد علوی جریان را به طرفداران امام زمان علیه السّلام رساند! آنها چهل و یک دینار برای مشتری فرستادند و گفتند: آن دخترک را به خویشاوندانش از آل جعفر طیار بسپارد. - . کافی ۱ : ۵۲۴ -

**[ترجمه]

بیان

جعفر هو الكذاب فيمن باع أي من مماليك أبي محمد عليه السلام جعفريه أي من أولاد جعفر الطيار رضي الله عنه خبرها أي كونها حره علويه و أن لا أرزأ الواو للحال أو بمعنى مع و الفعل على بناء المجهول أي بشرط أن لا أنقص من ثمنها الذي أعطيت جعفرا شيئا فأمروه أي العلوي بدفعها أي الصبيه إلى صاحبها أي وليها من آل جعفر.

أقول: قد أوردنا بعض أخبار ذم جعفر في باب علل أسماء الصادق (۳) و باب وفاه أبي محمد العسكري عليه السلام.

ص: ۲۳۲

۱- ۱. مناقب آل أبي طالب ج ۴ ص ۴۰۲.

۲- ۲. الكافي ج ۱ ص ۵۲۴.

۳- ۳. راجع ج ۴۷ ص ۸ من طبعتنا هذه.

**[ترجمه]منظور از جعفر در این روایت جعفر کذاب است. عبارت فیمن باع یعنی از کنیزان امام عسکری علیه السلام. جعفریه یعنی از اولاد جعفر طیار رضـی الله عنه. کلمه خبرها یعنی این که آزاد و علویه بوده، و عبارت و ان لا ارزأ واو حالیه یا به معنی مع اسـت و فعـل نیز مجهـول است یعنی به شـرطی که از پـولی که من به جعفر بـابت این کنیز دادم، چیزی کم نشـود. عبـارت فامروه یعنی علوی را امر کردند که آن صبیه را به صاحبش یعنی ولیّ او از آل جعفر بدهند.

بعضی از اخبار ذم جعفر کذاب را در باب علل اسماء امام صادق علیه السلام و باب وفات امام عسکری علیه السلام آوردیم .

**[ترجمه]

تاریخ الإمام أبی محمد العسکری صلوات الله علیه

اشاره

ص: ۲۳۳

أبواب تاريخ الإمام الحادی عشر و سبط سید البشر و والد الخلف المنتظر و شافع المحشر السید الرضی الزکی أبی محمد الحسن بن علی العسکری صلوات الله علیه و علی آبائه الکرام و خلفه خاتم الأئمه الأعلام ما تعاقبت اللیالی و الأیام

**[ترجمه]ص: ۲۳۳

ص: ۲۳۴

أبواب تاريخ الإمام الحادی عشر و سبط سید البشر و والد الخلف المنتظر و شافع المحشر السید الرضی الزکی أبی محمد الحسن بن علی العسکری صلوات الله علیه و علی آبائه الکرام و خلفه خاتم الأئمه الأعلام ما تعاقبت اللیالی و الأیام

**[ترجمه]

باب ۱ ولادته و أسمائه و نقش خاتمه و أحوال أمه و بعض جمل أحواله علیه السلام

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] سَمِعْتُ مَشَایِخَنَا رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَنَّ: الْمَحَلَّهَ الَّتِی یَسْکُنُهَا الْإِمَامَانِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی کَانَتْ تُسَمَّی عَسْکَرَ فَلِذَلِکَ قِیلَ لِکُلٍّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْعَسْکَرِیُّ (۱).

**[ترجمه]علل الشرائع: از بعضی مشایخمان شنیدم، محله ای در سامرا که حضرت امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهما السلام سکونت داشتند عسکر نامیده می شد، به همین جهت به هر یک از این دو امام، عسکری لقب دادند. - . علل الشرائع ۱ : ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۲»

شا، [الإرشاد]: کَانَ مَوْلِدُ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام بِالْمَدِینَهِ فِی شَهْرِ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا حدیثه-(۲)

وَ کَانَتْ مُدَّهُ خِلَافَتِهِ سِتَّ سِنِینَ (۳).

ص: ۲۳۵

۱- ۱. علل الشرائع الباب ۱۷۶.

۲- ۲. فی نسخه الکافی« حدیث». منه رحمه اللّه.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۱۵.

**[ترجمه]ارشاد: حضرت ابو محمّد علیه السّلام در ماه ربیع الاول سال ۲۳۰ در مـدینه متولد شد. مادرش کنیزی فرزند دار به نام حدیثه بود و مدت خلافت آن سرور شش سال بود. - . ارشاد: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۳»

مصبا، [المصباحین]: یَوْمَ الْعَاشِرِ مِنْ شَهْرِ رَبِیعٍ الْآخِرِ سَنَهَ اثْنَتَیْنِ وَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ مِنَ الْهِجْرَهِ کَانَ مَوْلِدُ أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الرِّضَا علیهم السلام.

**[ترجمه]مصباحین: روز دهم ماه ربیع الاول سال ۲۳۲ هجری، حضـرت ابو محمّد حسن بن علی بن محمّد بن علی بن موسی الرضا علیهم السّلام متولد شد. - . مصباح المتهجد: ۷۹۲ -

**[ترجمه]

«۴»

قل، [إقبال الأعمال] مِنْ کِتَابِ حَدَائِقِ الرِّیَاضِ لِلْمُفِیدِ: مِثْلَهُ.

**[ترجمه]در اقبال نیز این تاریخ نقل شده است. - . اقبال: ۶۱۸ -

**[ترجمه]

«۵»

الدُّرُوسُ،: أُمُّهُ علیه السلام حَدِیثُ وُلِدَ بِالْمَدِینَهِ فِی شَهْرِ رَبِیعٍ الْآخِرِ وَ قِیلَ یَوْمَ الْإِثْنَیْنِ رَابِعَهُ.

**[ترجمه]دروس: مادر حضـرت حدیث نام داشت. ایشان در ماه ربیع الثانی، در مدینه متولد شد. بعضـی روز چهارم ماه و در روز دوشنبه گفته اند .

**[ترجمه]

«۶»

قب، [المناقب] لابن شـهرآشوب: أَلْقَابُهُ علیه السلام الصَّامِتُ الْهَادِی الرَّفِیقُ الزَّکِیُّ النَّقِیُّ کُنْیَتُهُ أَبُو مُحَمَّدٍ وَ کَانَ هُوَ وَ أَبُوهُ وَ جَدُّهُ یُعْرَفُ کُلٌّ مِنْهُمْ فِی زَمَانِهِ بِابْنِ الرِّضَا علیه السـلام أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا حَدِیثُ وَ وَلَدُهُ الْقَائِمُ علیه السـلام لَا غَیْرُ(۱) مِیلَادُهُ یَوْمَ الْجُمُعَهِ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْ شَهْرِ

رَبِیعِ الْآخِرِ بِالْمَدِینَهِ وَ قِیلَ وُلِدَ بِسُرَّمَنْ رَأَی سَنَهَ اثْنَتَیْنِ وَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ مُقَامُهُ مَعَ أَبِیهِ ثَلَاثٌ وَ عِشْرُونَ سَنَهً وَ بَعْدَ أَبِیهِ أَیَّامُ إِمَامَتِهِ سِتُّ سِنِینَ وَ کَانَتْ فِی سِنِی إِمَامَتِهِ بَقِیَّهُ أَیَّامِ الْمُعْتَزِّ أَشْهُراً ثُمَّ مَلَکَ الْمُهْتَدِی وَ الْمُعْتَمِدُ وَ بَعْدَ مُضِیِّ خَمْسِ سِنِینَ مِنْ مُلْکِ الْمُعْتَمِدِ قُبِضَ علیه السلام وَ یُقَالُ اسْتُشْهِدَ وَ دُفِنَ مَعَ أَبِیهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَی وَ قَدْ کَمَلَ عُمُرُهُ تِسْعاً وَ عِشْرِینَ سَنَهً وَ یُقَالُ سَنَهَ ثَمَانٍ وَ عِشْرِینَ مَرِضَ فِی أَوَّلِ شَهْرِ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ سِتِّینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ تُوُفِّیَ یَوْمَ الْجُمُعَهِ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْهُ (۲).

**[ترجمه]مناقب: القاب امام علیه السّلام صامت، هادی، رفیق، زکی، نقی و کنیه اش ابو محمّد بود. آن جناب و پدر و جدش در زمان خودشان مشهور به ابن الرضا بودند. مادرش کنیز صاحب فرزندی به نام حدیث بود. فرزند امام منحصر به حضرت قائم عجل اللّه له الفرج بود و دیگر فرزندی نداشت.

روز جمعه هشتم ربیع الثانی در مدینه متولد شد. بعضی گفته اند در سامرا در سال ۲۳۲ متولد شد. مدت ۲۳ سال با پدر خود زندگی کرد و بعد از پدر، مدت امامتش شش سال بود. سالهای امامت ایشان در ادامه فرمانروایی معتز بود که چند ماه بیشتر نشد و بعد از او مهتدی و معتمد سر کار آمدند. پس از پنج سال که از خلافت معتمد گذشت، آن جناب از دنیا رفت. گفته اند: شهید شد و در سامرا کنار پدرش دفن گردید. بیست و نه سال تمام داشت و بعضی ۲۸ سال گفته اند. در ابتدای ماه ربیع الاول مریض شد و سال ۲۶۰ در روز جمعه هشتم همان ماه از دنیا رفت. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۲۱ -

**[ترجمه]

«۷»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَهَ: مَوْلِدُهُ فِی سَنَهِ إِحْدَی وَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ لِلْهِجْرَهِ وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا سَوْسَنُ وَ کُنْیَتُهُ أَبُو مُحَمَّدٍ وَ لَقَبُهُ الْخَالِصُ -(۳) وَ تُوُفِّیَ فِی الثَّامِنِ مِنْ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ مِنْ سَنَهِ سِتِّینَ وَ مِائَتَیْنِ فَیَکُونُ عُمُرُهُ تِسْعاً وَ عِشْرِینَ سَنَهً کَانَ مُقَامُهُ مَعَ أَبِیهِ ثَلَاثاً وَ عِشْرُونَ سَنَهً وَ أَشْهُراً وَ بَقِیَ بَعْدَ أَبِیهِ خَمْسَ سِنِینَ وَ شُهُوراً وَ قَبْرُهُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی (۴).

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۱.

۲- ۲. المصدر ج ۴ ص ۴۲۲.

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۷۱.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۷۲.

وَ قَالَ الْحَافِظُ عَبْدُ الْعَزِيزِ:(۱) يُلَقَّبُ بِالْعَسْكَرِيِّ مَوْلِدُهُ سَنَهَ إِحْدَى وَ ثَلَاثِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ تُوُفِّيَ سَنَهَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ فِي زَمَنِ الْمُعْتَزِّ وَ قَبْرُهُ بِسَامَرَّاءَ وَ قِيلَ مَوْلِدُهُ سَنَهَ اثْنَتَيْنِ وَ ثَلَاثِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ قُبِضَ بِسُرَّ مَنْ رَأَى لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ كَانَ سِنُّهُ يَوْمَئِذٍ ثَمَانَ وَ عِشْرِينَ سَنَهً وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا حريبه وَ قَبْرُهُ إِلَى جَانِبِ قَبْرِ أَبِيهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى (۲).

وَ قَالَ ابْنُ الْخَشَّابِ: وُلِدَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام فِي سَنَهِ إِحْدَى وَ ثَلَاثِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ تُوُفِّيَ يَوْمَ الْجُمُعَهِ وَ قَالَ بَعْضُ الرُّوَاهِ فِي يَوْمِ الْأَرْبِعَاءِ لِثَمَانِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ مِائَتَيْنِ وَ سِتِّينَ فَكَانَ عُمُرُهُ تِسْعاً وَ عِشْرِينَ سَنَهً مِنْهَا بَعْدَ أَبِيهِ خَمْسَ سَنَهٍ وَ ثَمَانِيَهَ أَشْهُرٍ وَ ثَلَاثَهَ عَشَرَ يَوْماً قَبْرُهُ بِسُرَّ مَنْ رَأَى أُمُّهُ سَوْسَنُ (۳).

وَ قَالَ الْحِمْيَرِيُّ فِي كِتَابِ الدَّلَائِلِ: وُلِدَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام فِي شَهْرِ رَبِيعٍ الْآخِرِ وَ سَنَهَ اثْنَتَيْنِ وَ ثَلَاثِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ قُبِضَ يَوْمَ الْجُمُعَهِ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ هُوَ ابْنُ ثَمَانٍ وَ عِشْرِينَ سَنَهً(۴).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّد بن طلحه می گوید: ولادتش در سال ۲۳۱ هجری بود و مادرش کنیزی صاحب فرزند به نام سوسن و کنیه اش ابو محمّد و لقبش خالص بود.

در هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ از دنیا رفت. بنابراین بیست و نه سال داشته است که مدت زندگی ایشان با پدر خود ۲۳ سال و چند ماه بود و پس از پدر پنج سال و چند ماه زندگی کرد. آرامگاه آن جناب در سامرا است.

حافظ عبد العزیز گفته: لقب ایشان عسکری بود و تولدش سال ۲۳۱ و در سال ۲۶۰ هنگام حکومت معتز از دنیا رفت، و در سامرا دفن شد. بعضی گفته اند: سال ۲۳۲ متولد شد و در سامرا در هشتم ماه ربیع الاول ۲۶۰ از دنیا رفت و سنش در آن زمان ۲۸ سال بود. مادرش ام ولدی به نام حریبه و قبرش کنار قبر پدرش در سامرا است.

ابن خشاب می گوید: حضرت ابو محمّد علیه السلام در سال ۲۳۱ متولد شد و در روز جمعه از دنیا رفت. بعضی روز چهارشنبه هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ گفته اند که عمرش ۲۹ سال می شود. پس از پدر خود پنج سال و هشت ماه و سیزده روز زندگی کرد. قبرش در سامراست و مادرش سوسن نام داشت.

حمیری در کتاب دلائل گفته است: ابو محمّد حسن بن علی در ماه ربیع الثانی سال ۲۳۲ متولد شد و در روز جمعه هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ در سن ۲۸ سالگی از دنیا رفت. - . کشف الغمه ۳ : ۲۷۳ -

**[ترجمه]

«۸»

عم، [إعلام الوری]: كَانَ مَوْلِدُهُ عليه السلام بِالْمَدِينَهِ يَوْمَ الْجُمُعَهِ لِثَمَانِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْآخِرِ سَنَهَ اثْنَتَيْنِ وَ ثَلَاثِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ قُبِضَ عليه السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَى لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْ

۱- ۱. هو أبو محمّد عبد العزيز بن أبی نصر المبارک بن أبی القاسم محمود الحافظ الجنابذی الأصل- نسبه الی گناباد- البغدادیّ المولد و الدار، صنف مصنّفات کثیره فی علم الحدیث مفیده، و أخذ من الخطیب فی کثیر من کتبه ولد سنه ۵۲۶ و مات سادس شهر شوال سنه ۶۱۱. قال فی الکنی و الألقاب ج ۱ ص ۲۰۴: و من مصنّفاته کتاب معالم العتره النبویّه العلیه و معارف أئمه أهل البیت الفاطمیه العلویه، ینقل منه کثیرا الشیخ الاربلی فی کشف الغمّه، و قال: أرویه اجازه عن الشیخ تاج الدین علیّ بن أنجب بن الساعی عن مصنفه.

۲- ۲. المصدر ج ۳ ص ۲۷۳.

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۲.

۴- ۴. المصدر ج ۳ ص ۳۰۸.

شَهْرِ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ سِتِّینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ لَهُ یَوْمَئِذٍ ثَمَانٌ وَ عِشْرُونَ سَنَهً وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا حَدِیثُ وَ کَانَتْ مُدَّهُ خِلَافَتِهِ سِتَّ سِنِینَ وَ لَقَبُهُ الْهَادِی وَ السِّرَاجُ وَ الْعَسْکَرِیُّ وَ کَانَ وَ أَبُوهُ وَ جَدُّهُ علیه السلام یُعْرَفُ کُلٌّ مِنْهُمْ فِی زَمَانِهِ بِابْنِ الرِّضَا وَ کَانَتْ فِی سِنِی إِمَامَتِهِ بَقِیَّهُ مُلْکِ الْمُعْتَزِّ أَشْهُراً ثُمَّ مَلَکَ الْمُهْتَدِی أَحَدَ عَشَرَ شَهْراً وَ ثَمَانِیَ وَ عِشْرِینَ یَوْماً ثُمَّ مَلَکَ أَحْمَدُ الْمُعْتَمِدُ عَلَی اللَّهِ ابْنُ جَعْفَرٍ الْمُتَوَکِّلِ عِشْرِینَ سَنَهً وَ أَحَدَ عَشَرَ شَهْراً وَ بَعْدَ مُضِیِّ خَمْسِ سِنِینَ مِنْ مُلْکِهِ قَبَضَ اللَّهُ وَلِیَّهُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ دُفِنَ فِی دَارِهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَی فِی الْبَیْتِ الَّذِی دُفِنَ فِیهِ أَبُوهُ علیه السلام.

و ذهب کثیر من أصحابنا إلی أنه علیه السلام قبض مسموما و کذلک أبوه و جده و جمیع الأئمه علیهم السلام خرجوا من الدنیا علی الشهاده و استدلوا فی ذلک بما

رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام مِنْ قَوْلِهِ: وَ اللَّهِ مَا مِنَّا إِلَّا مَقْتُولٌ شَهِیدٌ.

و الله أعلم بحقیقه ذلک (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری: روز جمعه هشتم ماه ربیع الثانی سال ۲۳۲ متولد شد و در سامرا در هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ از دنیا رفت. در آن موقع ۲۸ سال داشت. مادرش کنیزی صاحب فرزند به نام حدیث بود. مدت امامت آن جناب شش سال بود.

لقبهای امام علیه السّلام هادی و سراج و عسکری بود. ایشان و پدر و جدشان هر کدام در زمان خود مشهور به ابن الرضا بودند.

مدت امامت ایشان، چند ماهی در حکومت معتز بود. پس از او مهتدی یازده ماه و بیست و هشت روز حکومت کرد و پس از او احمد معتمد پسر جعفر متوکل خلیفه شد و بیست سال و یازده ماه خلافت او طول کشید و در سال پنجم از خلافت او، امام از دنیا رفت و در خانه خود در سامرا دفن شد. همان خانه ای که پدرش نیز در آنجا دفن شده بود.

بیشتر دانشمندان شیعه معتقدند که آن جناب و پدر و جدش و تمام ائمه علیهم السلام را شهید کرده اند و بر این مطلب، به روایت حضرت صادق علیه السّلام استدلال می کنند که فرموده است: به خدا قسم همه ما ائمه کشته شده و شهید گشته ایم. و خدا از حقیقت آگاه تر است. - . اعلام الوری: ۳۴۹ -

**[ترجمه]

«۹»

الْفُصُولُ الْمُهِمَّهُ: صِفَتُهُ بَیْنَ السُّمْرَهِ وَ الْبَیَاضِ وَ خَاتَمُهُ سُبْحَانَ مَنْ لَهُ مَقَالِیدُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ.

**[ترجمه]الفصول المهمه: رنگ چهره اش بین گندمگون و سفید بود و بر انگشترش نوشته بود: منزه است کسی که کلیدهای آسمآنها و زمین برای اوست .

**[ترجمه]

«۱۰»

کا، [الکافی]: وُلِدَ علیه السلام فِی رَبِیعٍ الْآخِرِ سَنَهَ اثْنَتَیْنِ وَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ یُقَالُ لَهَا حَدِیثُ (۲).

**[ترجمه]کافی: حضرت در ماه ربیع الثانی سال ۲۳۲ متولد شد. مادرش کنیزی فرزنددار به نام حدیث بود. - . کافی ۱ : ۵۰۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

عُیُونُ الْمُعْجِزَاتِ،: اسْمُ أُمِّهِ عَلَی مَا رَوَاهُ أَصْحَابُ الْحَدِیثِ سَلِیلُ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهَا وَ قِیلَ حَدِیثُ وَ الصَّحِیحُ سَلِیلُ وَ کَانَتْ مِنَ الْعَارِفَاتِ الصَّالِحَاتِ وَ رُوِیَ أَنَّهُ علیه السلام وُلِدَ فِی سَنَهِ إِحْدَی وَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ.

**[ترجمه]عیون المعجزات: نام مادرش بنا بر آنچه راویان حدیث نقل کرده اند، سلیل بوده و بعضی حدیث نیز گفته اند، ولی صحیح همان سلیل است و از بانوان عارف و صالح به شمار می رفت و روایت شده که در سال ۲۳۱ متولد شده است.

**[ترجمه]

«۱۲»

کف، [المصباح للکفعمی]: وُلِدَ علیه السلام یَوْمَ الْإِثْنَیْنِ رَابِعُ رَبِیعٍ الثَّانِی سَنَهَ اثْنَتَیْنِ وَ ثَلَاثِینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ قِیلَ فِی عَاشِرِ رَبِیعٍ الثَّانِی نَقْشُ خَاتَمِهِ أَنَا اللَّهُ شَهِیدٌ(۳) بَابُهُ عُثْمَانُ بْنُ سَعِیدٍ.

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۴۹.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۵۰۳، و فی بعض النسخ من الکافی زیاده[و قیل: سوسن].

۳- ۳. فی نسخه الکمبانیّ« ان اللّه شهید».

**[ترجمه]مصباح کفعمی: تولـد امـام در روز دوشـنبه چهارم ربیع الثانی سال ۲۳۲ و بعضـی دهم ربیع الثـانی گفته انـد. نقش خاتمش «منم خدای شاهد» و واسطه بین ایشان و مردم، عثمان بن سعید بود .

**[ترجمه]

باب ۲ النصوص علی الخصوص علیه صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

ک، [إکمال الـدین] ابْنُ عُبْـدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُـلَیْمَانَ عَنِ الصَّقْرِ بْنِ دُلَفَ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ الرِّضَا علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ الْإِمَامَ بَعْدِی ابْنِی عَلِیٌّ أَمْرُهُ أَمْرِی وَ قَوْلُهُ قَوْلِی وَ طَاعَتُهُ طَاعَتِی وَ الْإِمَامَهُ بَعْدَهُ فِی ابْنِهِ الْحَسَنِ (۱).

**[ترجمه]کمال الدین: صـقر بن دلف می گوید: از حضـرت جواد علیه السّـلام شـنیدم که فرمود: امام پس از من فرزندم علی است که امر او امر من و سـخنش سـخن من است و اطاعت از او اطاعت از من است و امام پس از او، فرزندش حسن است. - . کمال الدین ۲ : ۵۰ -

**[ترجمه]

«۲»

ک، [إکمال الـدین] لی، [الأمالی] للصـدوق ید، [التوحید] عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ الصُّوفِیِّ عَنْ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَـی الرُّوَیَانِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَـنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السـلام أَنَّهُ قَالَ: الْإِمَامُ مِنْ بَعْدِی الْحَسَنُ ابْنِی فَکَیْفَ لِلنَّاسِ بِالْخَلَفِ مِنْ بَعْدِهِ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]کمال الدین، امالی صدوق، توحید صدوق: عبد العظیم بن عبد اللّه حسـنی از حضـرت علی بن محمّد علیهما السّلام نقـل می کنـد که فرمود: امام بعـد از من پسـرم حسن است. حال مردم در زمان امامت فرزنـد او چگونه خواهـد بود؟ - . کمال الدین ۲ : ۵۱ ، امالی صدوق: ۳۳۸ ، توحید: ۸۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ک، [إکمـال الـدین] الْهَمَـذَانِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَـدَ الْمَوْصِـلِیِّ عَنِ الصَّقْرِ بْنِ دُلَفَ قَـالَ سَـمِعْتُ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الرِّضَا علیه السـلام یَقُولُ: الْإِمَامُ بَعْـدِی الْحَسَنُ وَ بَعْـدَ الْحَسَنِ ابْنُهُ الْقَائِمُ الَّذِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْـطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً(۳).

۱- ۱. كمال الدين ج ۲ ص ۵۰.

۲- ۲. راجع كمال الدين ج ۲ ص ۵۱ و الحديث طويل.

۳- ۳. كمال الدين ج ۲ ص ۵۵.

نص، [كفايه الأثر] محمد بن عبد الله حمزه عن عمه الحسن عن على بن إبراهيم: مثله (۱).

**[ترجمه]كمال الـدين: صـقر بن دلف مى گويـد: از على بن محمّـد بن على عليهم السـلام شـنيدم كه فرمود: امام بعـد از من حسن و بعـد از حسن فرزندش قائم است كه زمين را پر از عدل و داد مى كند، همان طورى كه پر از ظلم و جور شده است. - . كمال الدين ۲ : ۵۱ -

مثل اين حديث در كفايه الاثر نيز نقل شده است. - . كفايه الاثر: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۴»

ك، [إكمـال الـدين] ابْنُ الْوَلِيـدِ عَنْ سَـعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَـدَ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِى هَـاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ صَاحِبَ الْعَسْكَرِ عليه السلام يَقُولُ: الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِى ابْنِىَ الْحَسَنُ فَكَيْفَ لَكُمْ بِالْخَلَفِ مِنْ بَعْدِ الْخَلَفِ فَقُلْتُ وَ لِمَ جَعَلَنِىَ اللَّهُ فِدَاكَ فَقَالَ لِأَنَّكُمْ لَا تَرَوْنَ شَخْصَهُ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ قُلْتُ فَكَيْفَ نَذْكُرُهُ قَالَ قُولُوا الْحُجَّهُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله(۲).

غط سعد: مثله (۳)- شـا، [الإرشاد] ابن قولويه عن الكلينى (۴) عن على بن محمـد عن رجل ذكره عن محمـد بن أحمد العلوى: مثله (۵)- عم، [إعلاـم الورى] فى كتـاب أبى عبـد الله بن عيـاش عن أحمـد بن محمـد بن يحيى عن سـعد عن محمـد بن أحمد العلوى: مثله (۶).

**[ترجمه]كمال الـدين: ابو هاشم جعفرى مى گويد: از ابو الحسن عسـكرى عليه السّـلام شـنيدم كه مى فرمود: امام بعد از من پسـرم حسن است؛ در زمان پسـر او چگونه خواهيد بود!؟ عرض كردم: فدايت شوم! براى چه؟ فرمود: زيرا او را نخواهيد ديد و نام بردنش نيز حرام است. عرض كردم: پس ما به چه نام ايشان را مى خوانيم؟ فرمود: به نام حجت آل محمّد صـلّى اللّه عليه و آله و سلّم. - . كمال الدين ۲ : ۳۶۲ -

در

غيبت شيخ طوسى و ارشاد مفيد و اعلام الورى نيز همين حديث نقل شده. - . غيبت طوسى: ۱۳۱ ، ارشاد: ۳۱۷ ، اعلام الورى: ۳۵۱ -

**[ترجمه]

«۵»

ير، [بصائر الـدرجات] الْحُسَـيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَـيْنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ مَرْوَانَ الْأَنْبَـارِيِّ قَـالَ: كُنْتُ حَاضِـراً عِنْـدَ مُضِـىِّ أَبِى جَعْفَرِ بْنِ أَبِى الْحَسَنِ فَجَـاءَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السـلام فَوُضِعَ لَهُ

كُرْسِيٌّ

فَجَلَسَ عَلَيْهِ وَ أَبُو مُحَمَّدٍ قَائِمٌ فِی نَاحِیَهٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْتَفَتَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ یَا بُنَیَّ أَحْدِثْ لِلَّهِ شُکْراً فَقَدْ أَحْدَثَ فِیکَ أَمْراً(۷).

۱- ۱. کفایه الاثر ص ۳۲۶.

۲- ۲. کمال الدین ج ۲ ص ۳۶۲.

۳- ۳. غیبه الشیخ ص ۱۳۱.

۴- ۴. الکافی ج ۱ ص ۳۳۲.

۵- ۵. الإرشاد ص ۳۱۷.

۶- ۶. إعلام الوری ص ۳۵۱ و ۳۵۲.

۷- ۷. بصائر الدرجات ص ۴۷۳.

عم، [إعلام الورى](۱)

شا، [الإرشاد] ابن قولويه عن الكلينى (۲) عن الحسن بن محمد عن المعلى: مثله (۳)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: على بن عبد اللَّه بن مروان انبارى مى گويد: من در موقع وفات ابو جعفر فرزند حضرت هادى عليه السلام حضور داشتم، امام هادى عليه السلام وارد شد. براى او يک صندلى گذاشتند. روى آن نشست. امام عسكرى عليه السلام در يک طرف ايستاده بود. وقتى ابو جعفر از دنيا رفت، حضرت امام على النقى عليه السلام رو به امام حسن عسكرى عليه السلام كرده و فرمود: سپاس خدا را بنما كه امامت را به تو ارزانى داشت و تو را پس از فوت برادر بزرگترت به منصب امامت امتياز بخشيد. - . بصائر الدرجات: ۴۷۳ -

مثل اين حديث در اعلام الورى و ارشاد نقل شده است. - . اعلام الورى: ۳۵۰، ارشاد: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

بيان

فقد أحدث فيك أمرا أى جعلك إماما بموت أخيك الأكبر قبلك (۴).

**[ترجمه]عبارت فقد احدث فيك امرا يعنى تو را به سبب مرگ برادر بزرگترت قبل از تو، امام قرار داد.

**[ترجمه]

«۶»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى سَعْدٌ عَنْ أَبِى هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِى الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام وَقْتَ وَفَاهِ ابْنِهِ أَبِى جَعْفَرٍ وَ قَدْ كَانَ أَشَارَ إِلَيْهِ وَ دَلَّ عَلَيْهِ وَ إِنِّى لَأُفَكِّرُ فِى نَفْسِى وَ أَقُولُ هَذِهِ قِصَّهُ أَبِى إِبْرَاهِيمَ وَ قِصَّهُ إِسْمَاعِيلَ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام وَ قَالَ نَعَمْ يَا أَبَا هَاشِمٍ بَدَا لِلَّهِ فِى أَبِى جَعْفَرٍ وَ صَيَّرَ مَكَانَهُ أَبَا مُحَمَّدٍ كَمَا بَدَا لَهُ فِى إِسْمَاعِيلَ بَعْدَ مَا دَلَّ عَلَيْهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ نَصَبَهُ وَ هُوَ كَمَا حَدَّثَتْكَ نَفْسُكَ وَ إِنْ كَرِهَ الْمُبْطِلُونَ أَبُو مُحَمَّدٍ ابْنِى الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِى عِنْدَهُ مَا تَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ وَ مَعَهُ آلَهُ الْإِمَامَهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ (۵).

شا، [الإرشاد] ابن قولويه عن الكلينى (۶)

عن على بن محمد عن إسحاق بن محمد عن أبى هاشم الجعفرى: مثله (۷).

۱- ۱. إعلام الورى ص ۳۵۰.

۲- ۲. الكافى ج ۱ ص ۳۲۶.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۱۵ و ۳۱۶.

۴- ۴. الأصحّ أن يقال: أحدث فيك أمرا: أى لطفا و نعمه، و ذلك لان المعروف بين شيعتنا بنص الباقر عليه السلام أن الإمامه فى الولد الأكبر، و لو لم يمض أبو جعفر اخوك الأكبر، لاختلف فيك الشيعه كما اختلفوا بعد أبى عبد اللّه الصادق عليه السلام. و اما جعل الإمامه فهو باراده اللّه عزّ و جلّ، و قد اخذ ميثاق كل واحد منهم عليهم السلام فى الذر، ليس للامام الماضى فيه صنع، و المراد بالبداء هو ما يرجع الى نحو ما قلنا، كما سيجى ء بيان ذلك.

۵- ۵. غيبه الشيخ ص ۱۳۰.

۶- ۶. الكافى ج ۱ ص ۳۲۷.

۷- ۷. الإرشاد ص ۳۱۷.

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: ابو هاشم جعفری می گوید: من در حضور حضرت ابو الحسن عسکری علیه السلام هنگام درگذشت پسرش ابو جعفر، بودم و حضرت به او اشاره و دلالتی کرده بود؛ و من با خود می اندیشیدم و می گفتم: این جریان مثل داستان امام کاظم و برادرش اسماعیل است! در این موقع حضرت امام علی النقی علیه السلام روی به من نموده و فرمود: بله ابو هاشم! خدا را در مورد ابو جعفر بدا حاصل شد و به جای او ابو محمّد علیه السلام را تعیین کرد؛ چنانچه در مورد اسماعیل برایش بدا حاصل شد، بعد از اینکه حضرت صادق علیه السّلام به او راهنمایی کرد و به این مقام ممتازش نمود. همان طوری است که تو در دل با خود خیال کردی! گرچه بر خلاف میل بیهوده گران باشد. ابو محمّد پسرم جانشین بعد از من است، در نزد اوست آنچه احتیاج پیدا کنید. لوازم امامت با اوست، و حمد خدا راست. - . غیبت طوسی: ۱۳۰ -

در ارشاد مفید نیز مثل این حدیث منقول است. - . ارشاد: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۷»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ سَيَّارِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَصْرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَمْرٍو النَّوْفَلِيِّ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام فِي دَارِهِ فَمَرَّ عَلَيْنَا أَبُو جَعْفَرٍ فَقُلْتُ لَهُ هَذَا صَاحِبُنَا فَقَالَ لَا صَاحِبُكُمْ الْحَسَنُ (۱).

کشف، [كشف الغمه] من دلائل الحميری عن النوفلی: مثله (۲).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: علی بن عمرو نوفلی می گوید: در خدمت امام علی النقی علیه السّلام در منزلش بودم که ابو جعفر از آنجا رد شد؛ گفتم امام بعد از شما این است؟ فرمود: نه، امام بعد از من حسن علیه السّلام است. - . غیبت طوسی: ۱۲۹ -

در کشف الغمه نیز مثل این حدیث منقول است. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۱ -

**[ترجمه]

«۸»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رَجَاءٍ صَاحِبِ التُّرْكِ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام: الْحَسَنُ ابْنِي الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِي (۳).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: احمد بن محمّد بن رجاء می گوید: حضرت امام علی النقی علیه السّلام فرمود: قائم به امر امامت پس از من، فرزندم حسن است. - . غیبت طوسی: ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۹»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِيسَى الْعَلَوِيِّ مِنْ وُلْدِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی الْحَسَنِ عليه السلام بِصِرْيَا فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَإِذَا نَحْنُ بِأَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی مُحَمَّدٍ قَدْ دَخَلَا فَقُمْنَا إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ لِنُسَلِّمَ عَلَيْهِ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام لَيْسَ هَذَا صَاحِبَكُمْ عَلَيْكُمْ بِصَاحِبِكُمْ وَ أَشَارَ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام (۴).

**[ترجمه]غيبت شيخ طوسی: احمد بن عيسی علوی كه از فرزندان علی بن جعفر است می گويد: خدمت حضرت امام هادی عليه السلام در صريا رسيدم و سلام كردم. در همين موقع ابو جعفر و ابو محمّد وارد شدند، از جای حركت كرديم كه به ابو جعفر سلام كنيم. حضرت هادی عليه السلام فرمود: اين امام شما نيست، به امام خود احترام بگذاريد و به ابو محمد عليه السلام اشاره كرد. - . غيبت طوسی: ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۰»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْكُلَيْنِی (۵)

عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّخَعِيِّ عَنْ شَاهَوَيْهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجَلَّابِ قَالَ: كُنْتُ رُوِّيتُ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام فِی أَبِی جَعْفَرٍ ابْنِهِ رِوَايَاتٍ تَدُلُّ عَلَيْهِ فَلَمَّا مَضَى أَبُو جَعْفَرٍ قَلِقْتُ لِذَلِكَ وَ بَقِيتُ مُتَحَيِّراً لَا أَتَقَدَّمُ وَ لَا أَتَأَخَّرُ وَ خِفْتُ أَنْ أَكْتُبَ إِلَيْهِ فِی ذَلِكَ فَلَا أَدْرِی مَا يَكُونُ فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ أَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ أَنْ يُفَرِّجَ اللَّهُ عَنَّا فِی أَسْبَابٍ مِنْ قِبَلِ السُّلْطَانِ كُنَّا نَغْتَمُّ بِهَا فِی غِلْمَانِنَا فَرَجَعَ الْجَوَابُ بِالدُّعَاءِ وَ رَدِّ الْغِلْمَانِ عَلَيْنَا وَ كَتَبَ فِی آخِرِ الْكِتَابِ أَرَدْتَ أَنْ تَسْأَلَ عَنِ الْخَلَفِ بَعْدَ مُضِيِّ أَبِی جَعْفَرٍ وَ قَلِقْتَ لِذَلِكَ فَلَا تَغْتَمَّ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِلُّ قَوْماً بَعْدَ إِذْ هَداهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ

ص: ۲۴۲

۱- ۱. غيبه الطوسیّ ص ۱۲۹ و ۱۳۰.

۲- ۲. كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۱.

۳- ۳. غيبه الشيخ الطوسیّ ص ۱۳۰.

۴- ۴. المصدر نفسه ص ۱۳۰.

۵- ۵. هو أبو الحسن علیّ بن محمّد بن إبراهيم بن ابان الرازیّ الكلينی المعروف بعلان ثقه عين من أصحابنا له كتاب أخبار القائم عليه السلام.

صَاحِبُكَمْ بَعْدِی أَبُو مُحَمَّدٍ ابْنِی وَ عِنْدَهُ مَا تَحْتَاجُونَ إِلَیْهِ یُقَدِّمُ اللَّهُ مَا یَشَاءُ وَ یُؤَخِّرُ مَا یَشَاءُ ما نَنْسَخْ مِنْ آیَهٍ أَوْ نُنْسِها نَأْتِ بِخَیْرٍ مِنْها أَوْ مِثْلِها قَدْ کَتَبْتُ بِمَا فِیهِ بَیَانٌ وَ قِنَاعٌ لِذِی عَقْلٍ یَقْظَانَ (۱).

شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی (۲)

عن علی بن محمد عن إسحاق: مثله (۳).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: شاهویه بن عبد اللّه جلاب می گوید: روایاتی از حضرت هادی علیه السلام درباره فرزندش ابو جعفر نقل می کردم که دلالت بر امامت او می کرد؛ پس از درگذشت ابو جعفر خیلی ناراحت شدم و متحیر باقی ماندم! می ترسیدم در این مورد چیزی به حضرت هادی بنویسم و راه چاره را نمی دانستم .

روزی نامه ای نوشتم و در مورد گرفتاریهایی که از طرف سلطان در مورد غلامان برایم اتفاق افتاد، تقاضای دعا کردم. در جواب نوشت که دعا کردم و غلامان را بر می گردانند. در آخر نامه نوشته بود: مایل بودی از جانشین من و امام پس از درگذشت ابو جعفر سؤال کنی و برای این موضوع خیلی ناراحت بودی. بدان، خداوند گروهی را که هدایت یافته اند گمراه نخواهد کرد. بالاخره چنان می کند که راه را بشناسند. امام شما پس از من، فرزندم ابو محمّد است. هر احتیاجی داشته باشید به وسیله او حل می شود. خداوند هر که را بخواهد مقدم می دارد و هر کس را بخواهد مؤخر «ما نَنْسَخْ مِنْ آیَهٍ أَوْ نُنْسِها نَأْتِ بِخَیْرٍ مِنْها أَوْ مِثْلِها - . بقره / ۱۰۶ - » ،{هر حکمی را نسخ کنیم، یا آن را به [دست] فراموشی بسپاریم، بهتر از آن، یا مانندش را می آوریم.} در این نامه توضیح لازم را دادم که قانع کننده هر صاحب عقل بیدار است. - . غیبت طوسی: ۱۲۹ -

در ارشاد مفید نیز مثل این حدیث منقول است. - . ارشاد: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَبِی الصُّهْبَانِ قَالَ: لَمَّا مَاتَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی وُضِعَ لِأَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ کُرْسِیٌّ فَجَلَسَ عَلَیْهِ وَ کَانَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ قَائِماً فِی نَاحِیَهٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِ أَبِی جَعْفَرٍ الْتَفَتَ أَبُو الْحَسَنِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ فَقَالَ یَا بُنَیَّ أَحْدِثْ لِلَّهِ شُکْراً فَقَدْ أَحْدَثَ فِیکَ أَمْراً(۴).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: ابن ابی الصهبان می گوید: وقتی ابو جعفر محمّد بن علی بن محمّد بن علی بن موسی علیهم السلام از دنیا رفت، برای حضرت هادی علیه السلام یک صندلی گذاشتند که روی آن نشست. حضرت ابو محمّد امام حسن عسکری علیه السلام نیز در کناری ایستاده بود. وقتی غسل ابو جعفر تمام شد، حضرت هادی علیه السلام روی به جانب ابو محمّد کرده و فرمود: پسرم! خدای را سپاس گزار باش که تو را به مقام امامت برگزید. - . غیبت طوسی: ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

عم، [إعلام الوری](۵)

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۶)

عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْكُوفِيِّ عَنْ يَسَارِ بْنِ أَحْمَدَ الْبَصْرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُمَرَ النَّوْفَلِيِّ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام فِي صَحْنِ دَارِهِ فَمَرَّ بِنَا ابْنُهُ مُحَمَّدٌ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا صَاحِبُنَا بَعْدَكَ فَقَالَ لَا صَاحِبُكُمْ بَعْدِيَ الْحَسَنُ (۷).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: علی بن عمر نوفلی می گوید: من با امام هادی علیه السلام در حیاط خانه اش بودیم که پسرش محمد از کنار ما گذشت. من گفتم: فدایت شوم! این امام ما بعد از شماست؟ فرمود: نه! امام شما بعد از من حسن علیه السلام است. - . اعلام الوری: ۳۵۰، ارشاد: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

عم، [إعلام الوری](۸) شا، [الإرشاد] بِالْإِسْنَادِ عَنْ يَسَارِ بْنِ أَحْمَدَ(۹)

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ

ص: ۲۴۳

۱- ۱. غیبه الشیخ ص ۱۳۱.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۳۲۸.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۱۷. و رواه الطبرسیّ فی إعلام الوری ملخصا ص ۳۵۱.

۴- ۴. کتاب الغیبه ص ۱۳۱ و ۱۳۲.

۵- ۵. إعلام الوری ص ۳۵۰.

۶- ۶. الکافی ج ۱ ص ۳۲۵ و ۳۲۶.

۷- ۷. الإرشاد ص ۳۱۵.

۸- ۸. إعلام الوری ص ۳۵۰.

۹- ۹. فی الکافی« بشار بن أحمد» فی المواضع، و فی إعلام الوری المطبوع هکذا« بشار بن أحمد» و فی هامش نسخه الأصل« سنان بن أحمد» نقلا عن نسخه اعلام الوری و قد کان نسخه الأصل منه عنده قدّس سرّه فتحرر.

الْأَصْفَهَانِيِّ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام صَاحِبُكُمْ بَعْدِي الَّذِي يُصَلِّي عَلَيَّ قَالَ وَ لَمْ نَعْرِفْ أَبَا مُحَمَّدٍ قَبْلَ ذَلِكَ قَالَ فَخَرَجَ أَبُو مُحَمَّدٍ بَعْدَ وَفَاتِهِ فَصَلَّى عَلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: عبد اللّه بن محمّد اصفهانی می گوید: حضرت هادی علیه السلام به من فرمود: امام شما بعد از من کسی است که بر بدنم نماز بخواند. حضرت ابو محمّد علیه السلام را پیش از آن نمی شناختیم. پس از فوت حضرت هادی علیه السلام، امام حسن عسکری علیه السلام خارج شد و بر بدن حضرت نماز خواند. - . اعلام الوری: ۳۵۰، ارشاد: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۴»

عم، [إعلام الوری](۲)

شا، [الإرشاد] بِالْإِسْنَادِ عَنْ يَسَارِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: كُنْتُ حَاضِراً أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام لَمَّا تُوُفِّيَ ابْنُهُ مُحَمَّدٌ فَقَالَ لِلْحَسَنِ يَا بُنَيَّ أَحْدِثْ لِلَّهِ شُكْراً فَقَدْ أَحْدَثَ فِيكَ أَمْراً(۳).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: علی بن جعفر می گوید: وقتی محمد فرزند امام هادی علیه السلام فوت کرد من حاضر بودم؛ حضرت به امام عسکری علیه السلام فرمود: ای پسرم! خدا را شکر کن که امر امامت را در تو نهاد. - . اعلام الوری: ۳۵۰، ارشاد: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۵»

عم، [إعلام الوری](۴)

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ الْقَلَانِسِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ علیه السلام إِنْ كَانَ كَوْنٌ وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ فَإِلَى مَنْ قَالَ عَهْدِي إِلَى الْأَكْبَرِ مِنْ وُلْدِي يَعْنِي الْحَسَنَ علیه السلام (۵).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: علی بن مهزیار می گوید: به حضرت هادی ابو الحسن علیه السلام عرض کردم: اگر پیش آمدی بکند که از آن به خدا پناه می برم، امام کیست؟ فرمود: من به فرزند بزرگترم وصیت کرده ام، منظورش امام حسن عسکری علیه السلام بود. - . اعلام الوری: ۳۵۰، ارشاد: ۳۱۶ -

**[ترجمه]

عم، [إعلام الوری](۶) قب، [المناقب](۷)

لابن شهرآشوب شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِی (۸)

عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْأَسْتَرْآبَادِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَمْرٍو الْعَطَّارِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ ابْنُهُ أَبُو جَعْفَرٍ فِی الْأَحْیَاءِ وَ أَنَا أَظُنُّ أَنَّهُ

الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مَنْ أَخُصُّ مِنْ وُلْدِکَ فَقَالَ لَا تَخُصُّوا أَحَداً مِنْ وُلْدِی حَتَّی یَخْرُجَ إِلَیْکُمْ أَمْرِی قَالَ فَکَتَبْتُ إِلَیْهِ بَعْدُ فِیمَنْ یَکُونُ هَذَا الْأَمْرُ قَالَ فَکَتَبَ إِلَیَّ الْأَکْبَرُ مِنْ وُلْدِی وَ کَانَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام أَکْبَرَ مِنْ جَعْفَرٍ(۹).

ص: ۲۴۴

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۱۵.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۵۰.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۱۵.

۴- ۴. إعلام الوری ص ۳۵۰.

۵- ۵. الإرشاد ص ۳۱۶.

۶- ۶. إعلام الوری ص ۳۵۰ و ۳۵۱.

۷- ۷. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۲ و ۴۲۳.

۸- ۸. الکافی ج ۱ ص ۳۲۶.

۹- ۹. الإرشاد ص ۳۱۶ و المراد بجعفر هذا هو المشهور بالکذاب.

**[ترجمه]اعلام الوری، مناقب، ارشاد: علی بن عمرو عطار می گوید: آن وقت که هنوز ابو جعفر زنده بود و من خیال می کردم پس از حضرت هادی علیه السلام او امام خواهد بود، خدمت حضرت ابو الحسن هادی علیه السلام رسیدم. عرض کردم: آقا! کدام یک از فرزندان شما امتیاز امامت را دارند. فرمود: کسی را در این مورد تعیین نکنید تا خودم دستور دهم. من پس از فوت ابو جعفر نامه ای نوشتم و سؤال کردم، امام بعد از شما کیست؟ در جواب نوشت: فرزند بزرگترم حضرت ابو محمّد علیه السلام؛ آن حضرت بزرگتر از جعفر (کذاب) بود. - . اعلام الوری: ۳۵۰ ، مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۲۲ ، ارشاد: ۳۱۶ -

**[ترجمه]

بیان

قوله فكتبت إليه بعد أی بعد فوت أبی جعفر.

**[ترجمه]عبارت فکتبت الیه بعد، یعنی بعد از فوت ابو جعفر .

**[ترجمه]

«۱۷»

عم، [إعلام الوری](۱)

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۲) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى وَ غَيْرِهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: عَنْ جَمَاعَهٍ مِنْ بَنِی هَاشِمٍ مِنْهُمُ الْحَسَنُ بْنُ الْحُسَيْنِ الْأَفْطَسُ أَنَّهُمْ حَضَرُوا يَوْمَ تُوُفِّیَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ دَارَ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ قَدْ بُسِطَ لَهُ فِی صَحْنِ دَارِهِ وَ النَّاسُ جُلُوسٌ حَوْلَهُ فَقَالُوا قَدَّرْنَا أَنْ يَكُونَ حَوْلَهُ مِنْ آلِ أَبِی طَالِبٍ وَ بَنِی الْعَبَّاسِ وَ قُرَيْشٍ مِائَهٌ وَ خَمْسُونَ رَجُلًا سِوَى مَوَالِيهِ وَ سَائِرِ النَّاسِ إِذْ نَظَرَ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ وَ قَدْ جَاءَ مَشْقُوقَ الْجَيْبِ حَتَّى جَاءَ عَنْ يَمِينِهِ وَ نَحْنُ لَا نَعْرِفُهُ فَنَظَرَ إِلَيْهِ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام بَعْدَ سَاعَهٍ مِنْ قِيَامِهِ ثُمَّ قَالَ يَا بُنَیَّ أَحْدِثْ لِلَّهِ شُكْراً فَقَدْ أَحْدَثَ فِيكَ أَمْراً فَبَكَى الْحَسَنُ علیه السلام وَ اسْتَرْجَعَ وَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ إِيَّاهُ أَشْكُرُ تَمَامَ نِعَمِهِ عَلَيْنَا وَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ فَسَأَلْنَا عَنْهُ فَقِيلَ لَنَا هَذَا الْحَسَنُ ابْنُهُ وَ قَدَّرْنَا لَهُ فِی ذَلِكَ الْوَقْتِ عِشْرِينَ سَنَهً وَ نَحْوَهَا فَيَوْمَئِذٍ عَرَفْنَاهُ وَ عَلِمْنَا أَنَّهُ قَدْ أَشَارَ إِلَيْهِ بِالْإِمَامَهِ وَ أَقَامَهُ مَقَامَهُ (۳).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: سعید بن عبد اللّه می گوید: گروهی از بنی هاشم که از آن جمله حسن بن حسین افطس بود نقل کردند که آنها در روز فوت محمّد بن علی بن محمّد علیهما السلام حضور داشتند. در آن روز برای حضرت امام علی النقی علیه السلام فرشی گسترده بودند و گروهی از بنی هاشم و بنی عباس که در حدود صد و پنجاه نفر می شدند، به غیر از غلامان و سایر مردم، اطراف امام نشسته بودند. در این موقع حضرت ابو الحسن علیه السلام چشمش به حضرت امام حسن عسکری علیه السلام افتاد که با گریبان چاک و اشک جاری از سمت راست امام آمد، در حالی که ما ایشان را نمی شناختیم.

امام هادی علیه السلام پس از ساعتی که او ایستاده بود، روی به سمت ایشان نموده و فرمود: فرزندم! خدا را سپاس بگذار که

امامت را به تو سپرد. امام حسن عسکری علیه السلام گریه کرده و کلمه إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ را بر زبان آورد و گفت: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ. او را بر تکمیل نمودن نعمتش نسبت به ما سپاس گزارم.

ما پرسیدیم: این کیست؟ گفتند: این آقا امام حسن فرزند حضرت هادی علیهما السلام است. در آن موقع در حدود بیست سال داشت و ایشان را شناختیم و متوجه شدیم که با این فرمایش، او را به منصب امامت تعیین فرموده و جانشین خود قرار داده است. - . اعلام الوری: ۳۵۱ ، ارشاد: ۳۱۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

عم، [إعلام الوری](۴) شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِ (۵)

عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ رِئَابٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْفَهْفَكِيِّ قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام أَبُو مُحَمَّدٍ ابْنِي أَصَحُّ آلِ مُحَمَّدٍ غَرِيزَةً وَ أَوْثَقُهُمْ حُجَّةً وَ هُوَ الْأَكْبَرُ مِنْ وُلْدِي وَ هُوَ الْخَلَفُ وَ إِلَيْهِ يَنْتَهِي عُرَى الْإِمَامَةِ وَ أَحْكَامُهَا فَمَا كُنْتَ سَائِلِي مِنْهُ فَاسْأَلْهُ عَنْهُ وَ عِنْدَهُ مَا تَحْتَاجُ إِلَيْهِ (۶).

ص: ۲۴۵

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۵۱.
۲- ۲. الكافی ج ۱ ص ۳۲۶ و ۳۲۷.
۳- ۳. الإرشاد ص ۳۱۶.
۴- ۴. إعلام الوری ص ۳۵۱. و زاد بعده و معه آله الإمامه.
۵- ۵. الكافی ج ۱ ص ۳۲۶ و ۳۲۷.
۶- ۶. الإرشاد ص ۳۱۷.

**[ترجمه]اعلام الورى، ارشاد: ابو بكر فهفكى مى گويد: حضـرت هادى عليه السـلام نامه اى براى من نوشت به اين مضمون: پسـرم ابو محمّد داراى صحيح ترين سرشتها از آل محمّد است و محكمترين دليل را دارد. او فرزند بزرگتر من است و جانشين من. امامت و متعلقات آن به او مى رسـد هر چه از من مى پرسـيدى از او بپرس كه رفع احتياج و نيازهاى شـما را مى نمايد. - . اعلام الورى: ٣٥١ ، ارشاد: ٣١٧ -

**[ترجمه]

«۱۹»

عم،(۱)

[إعلام الورى] شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۲)

عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي جَعْفَرٍ ابْنِهِ فَعَزَّيْتُهُ عَنْهُ وَ أَبُو مُحَمَّدٍ جَالِسٌ فَبَكَى أَبُو مُحَمَّدٍ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ جَعَلَ فِيكَ خَلَفاً مِنْهُ فَاحْمَدِ اللَّهَ .(۳)

**[ترجمه]اعلام الورى، ارشاد: محمّد بن يحيى مى گويد: خدمت حضرت هادى عليه السلام رسيدم - پس از اين كه فرزندش ابو جعفر درگذشت - و به امام تسليت گفتم. ابو محمّد عليه السلام نشسته بود و شروع به گريه كرد. امام هادى عليه السلام روى به فرزند خود كرده و فرمود: پسرم، خدا تو را به جاى او به من ارزانى نموده و به امامت مفتخر كرده، او را حمد كن. - . ارشاد: ٣١٥ -

**[ترجمه]

«۲۰»

عم، [إعلام الورى] الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ النَّهْدِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَسَارٍ الْقَنْبَرِيِّ قَالَ: أَوْصَى أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام إِلَى ابْنِهِ الْحَسَنِ عليه السلام قَبْلَ مُضِيِّهِ بِأَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَ أَشَارَ إِلَيْهِ بِالْأَمْرِ مِنْ بَعْدِهِ وَ أَشْهَدَنِي عَلَى ذَلِكَ وَ جَمَاعَةً مِنَ الْمَوَالِي (۴).

شا،(۵) [الإرشاد] ابن قولويه عن الكلينى: مثله (۶)- غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى يحيى بن بشار العنبرى: مثله (۷).

ص: ۲۴۶

۱- ۱. لم نجده فى مظانه من إعلام الورى.

۲- ۲. الكافى ج ۱ ص ۳۲۷.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۱۶ و ۳۱۷.

۴- ۴. إعلام الورى ص ۳۵۱.

۵- ۵. الإرشاد ص ۳۵۱.

۶- ۶. الکافی ج ۱ ص ۳۲۵.

۷- ۷. غیبه الشیخ ص ۱۳۰.

**[ترجمه]اعلام الوری: یحیی بن یسار قنبری می گویـد: حضـرت ابو الحسن امام هادی علیه السـلام چهار ماه قبل از فوتش به فرزنـدش حسـن علیه السـلام وصـیت کرد و او را به امـامت پس از خـود معین کرد و من و گروهی از غلامـان را شاهـد بر این مطلب گرفت. - . اعلام الوری: ۳۵۱ -

در ارشاد و غیبت طوسی نیز این حدیث نقل شده است. - . ارشاد: ۳۵۱، غیبت طوسی: ۱۳۰ -

**[ترجمه]

باب ۳ معجزاته و معالی أموره صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

ک، [إکمال الدین] حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی بْنِ أَحْمَدَ الزَّرْجِیُّ قَالَ: رَأَیْتُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی رَجُلًا شَابّاً فِی الْمَسْجِدِ الْمَعْرُوفِ بِمَسْجِدِ زُبَیْدٍ فِی شَارِعِ السُّوقِ وَ ذَکَرَ أَنَّهُ هَاشِمِیٌّ مِنْ وُلْدِ مُوسَی بْنِ عِیسَی لَمْ یَذْکُرْ أَبُو جَعْفَرٍ اسْمَهُ وَ کُنْتُ أُصَلِّی فَلَمَّا سَلَّمْتُ قَالَ لِی أَنْتَ قُمِّیٌّ أَوْ زَائِرٌ(۱)

قُلْتُ أَنَا قُمِّیٌّ مُجَاوِرٌ بِالْکُوفَهِ فِی مَسْجِدِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ لِی تَعْرِفُ دَارَ مُوسَی بْنِ عِیسَی الَّتِی بِالْکُوفَهِ فَقُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ أَنَا مِنْ وُلْدِهِ قَالَ کَانَ لِی أَبٌ وَ لَهُ أَخَوَانِ وَ کَانَ أَکْبَرُ الْأَخَوَیْنِ ذَا مَالٍ وَ لَمْ یَکُنْ لِلصَّغِیرِ مَالٌ فَدَخَلَ عَلَی أَخِیهِ الْکَبِیرِ فَسَرَقَ مِنْهُ سِتَّمِائَهِ دِینَارٍ فَقَالَ الْأَخُ الْکَبِیرُ ادْخُلْ عَلَی الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا علیه السلام وَ اسْأَلْهُ أَنْ یَلْطُفَ لِلصَّغِیرِ لَعَلَّهُ أَنْ یَرُدَّ مَالِی فَإِنَّهُ حُلْوُ الْکَلَامِ فَلَمَّا کَانَ وَقْتُ السَّحَرِ بَدَا لِی عَنِ الدُّخُولِ عَلَی الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام وَ قُلْتُ أَدْخُلُ عَلَی أَشْبَاسِ التُّرْکِیِّ صَاحِبِ السُّلْطَانِ وَ أَشْکُو إِلَیْهِ قَالَ فَدَخَلْتُ عَلَی أَشْبَاسِ التُّرْکِیِّ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ نَرْدٌ یَلْعَبُ بِهِ فَجَلَسْتُ أَنْتَظِرُ فَرَاغَهُ فَجَاءَنِی رَسُولُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام فَقَالَ أَجِبْ فَقَامَ مَعَهُ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَی

۱- ۱. فی المصدر المطبوع: أنت قمی أو رازی؟.

الْحَسَنِ قَالَ لَهُ- كَانَ لَكَ إِلَيْنَا أَوَّلَ اللَّيْلِ حَاجَةٌ ثُمَّ بَدَا لَكَ عَنْهَا وَقْتَ السَّحَرِ اذْهَبْ فَإِنَّ الْكِيسَ الَّذِی أُخِذَ مِنْ مَالِكَ رُدَّ وَ لَا تَشْكُ أَخَاكَ وَ أَحْسِنْ إِلَيْهِ وَ أَعْطِهِ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَابْعَثْهُ إِلَيْنَا لِنُعْطِيَهُ فَلَمَّا خَرَجَ تَلَقَّاهُ غُلَامُهُ يُخْبِرُهُ بِوُجُودِ الْكِيسِ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الزَّرْجِيُّ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ حَمَلَنِی الْهَاشِمِيُّ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ أَضَافَنِی ثُمَّ صَاحَ بِجَارِيَةٍ وَ قَالَ يَا غَزَالُ أَوْ يَا زُلَالُ فَإِذَا أَنَا بِجَارِيَةٍ مُسِنَّةٍ فَقَالَ لَهَا يَا جَارِيَةُ حَدِّثِی مَوْلَاكِ بِحَدِيثِ الْمِيلِ وَ الْمَوْلُودِ فَقَالَتْ كَانَ لَنَا طِفْلٌ وَجِعٌ فَقَالَتْ لِی مَوْلَاتِی ادْخُلِی إِلَى دَارِ الْحَسَنِ بْنِ

عَلِيٍّ علیه السلام فَقُولِی لِحَكِيمَةَ تُعْطِينَا شَيْئاً يَسْتَشْفِی بِهِ مَوْلُودُنَا فَدَخَلْتُ عَلَيْهَا فَسَأَلْتُهَا ذَلِكَ فَقَالَتْ حَكِيمَةُ ائْتُونِی بِالْمِيلِ الَّذِی كُحِلَ بِهِ الْمَوْلُودُ الَّذِی وُلِدَ الْبَارِحَةَ يَعْنِی ابْنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام فَأُتِيَتْ بِالْمِيلِ فَدَفَعَتْهُ إِلَيَّ وَ حَمَلْتُهُ إِلَى مَوْلَاتِی وَ كَحَلْتُ بِهِ الْمَوْلُودَ فَعُوفِيَ وَ بَقِيَ عِنْدَنَا وَ كُنَّا نَسْتَشْفِی بِهِ ثُمَّ فَقَدْنَاهُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الزَّرْجِيُّ فَلَقِيتُ فِی مَسْجِدِ الْكُوفَةِ أَبَا الْحَسَنِ بْنَ برهون الْبُرْسِيَّ فَحَدَّثْتُهُ بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنِ الْهَاشِمِيِّ فَقَالَ قَدْ حَدَّثَنِی هَذَا الْهَاشِمِيُّ بِهَذِهِ الْحِكَايَةِ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ سَوَاءً مِنْ غَيْرِ زِيَادَةٍ وَ لَا نُقْصَانٍ (۱).

**[ترجمه]کمال الدين: ابو جعفر محمّد بن عيسى بن احمد زرجى گفت: در مسجد معروف به زبيد واقع در بازار سامرا، مرد جوانى را ديدم كه مى گفت هاشمى است و از فرزندان موسى بن عيسى است (راوى مى گويد: ابو جعفر نام آن مرد را نبرد) پس از سلام نماز بـه مـن گفت: تـو قمى هستى و براى زيـارت آمـده اى؟ گفتم: من از اهـالى قم هستم ولى در مسجد امير المؤمنين عليه السّلام مجاور كوفه ام. گفت: خانه موسى بن عيسى را در كوفه مى شناسى؟ گفتم: آرى. گفت: من پسر او هستم. پـدر من دو برادر داشت: برادر بزرگتر ثروتمند بود ولى برادر كوچك چيزى نداشت. روزى از برادر بزرگش ششصد دينار به سرقت برد. برادر بزرگ تصميم گرفت خدمت حسن بن محمّد بن على بن محمّد بن رضا عليهم السّلام برود و از او خواهش كند با برادرش صحبت كند شايد پول را ردّ كند، چون امام شيرين زبان بود. گفت: سحرگاه من از رفتن خدمت امام حسن عسكرى عليه السلام منصرف شدم و با خود گفتم: مى روم پيش اسباس ترک كه همه كاره سلطان است و به او شكايت مى كنم.

گفت: پيش اسباس رفتم، ديـدم مشغول بـازى با نرد است. مـدتى ايستادم تا بازيش تمام شود، در همين موقع پيكى از طرف حسن بن على عليهما السّلام آمـده و گفت: بيـا! مولا حسن بن على تو را مى خواهـد! من پيش آن جناب رفتم. فرمود: تو اول شب تقاضايى از من داشتى ولى صبح گاه از تصميم خود منصرف شـدى! برو، كيسه اى كه به سرقت برده شد، برگشت! از برادرت شكايت مكن و به او نيكى كن و او را كمـك نمـا. اگر كمـك نمى كنى، او را پيش من بفرست تا به او كمك كنم. همين كه از خدمت امام خارج شدم، غلامم را ديدم كه اطلاع داد كيسه پيدا شد .

ابو جعفر گفت: فردا آن مرد هاشمى مرا به خانه خود برد و ميهمان او شـدم. كنيزى را به نام غزال يا زلال صـدا زد. وقتى آمد ديـدم كنيز پيرى است! به او گفت: جريان مولود و ميل را براى اين آقا نقل كن. گفت: ما نوزادى داشتيم كه بيمار شد. خانمم گفت: برو به خانه امام حسن عسكرى عليه السّلام و از حكيمه درخواست كن چيزى بدهد كه به وسيله آن، مولود ما شفا يابد.

من رفتم و اين تقاضـا را كردم. حكيمه گفت: همـان ميلى را كه چشم نـوزادى كه ديشب متولـد شـد سـرمه كرديـد، بياوريـد. منظورش پسر امام حسن عسكرى عليهما السلام بود. ميل را آوردند و به من داد.

من میل را پیش خانم آوردم و او آن را به چشم فرزندش کشید و خوب شد. آن میل پیش ما بود و از برکت آن شفا می جستیم ولی بعدها گم شد.

ابو جعفر زرجی گفت، در مسجد کوفه ابو الحسن بن یرهون برسی را دیدم و همین حدیث را از آنهاشمی بدون کم و کاست برایم نقل کرد و گفت: همان مرد هاشمی برایم این داستان را دقیق و بدون هیچ کم و کاستی نقل کرده.

**[ترجمه]

بیان

قوله أو زائر لعل الهمزه للاستفهام دخلت علی واو العاطفه أی أ و أنت جئت للزیاره أو کلمه أو للإضراب بمعنی بل قوله فلما کان وقت الحسر بدا لی هذا کلام عم الراوی و قوله فقام رجوع إلی سیاق أول الکلام.

**[ترجمه]کلمه او زائر، شاید همزه برای استفهام باشد که بر واو عاطفه داخل شده یعنی آیا تو برای زیارت آمده ای؟ یا کلمه او و برای اضراب و به معنای بل باشد.

عبارت فلما کان وقت السحر بدا لی، این کلام عموی راوی است و عبارت فقام بازگشت به سیاق اول کلام دارد. - . کمال الدین ۲ : ۱۹۴ -

**[ترجمه]

«۲»

قب، [المناقب](۲)

لابن شهرآشوب یج،(۳) [الخرائج و الجرائح] غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رَیَّانَ (۴)

الصَّیْمَرِیُّ قَالَ:

ص: ۲۴۸

۱- ۱. کمال الدین ج ۲ ص ۱۹۴ و ۱۹۵.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۰.

۳- ۳. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۱۴.

۴- ۴. فی بعض النسخ- کما فی المناقب- عمرو بن محمّد بن زیاد الصمیری.

دَخَلْتُ عَلَى أَبِی أَحْمَدَ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَاهِرٍ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ رُقْعَهُ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فِیهَا إِنِّی نَازَلْتُ اللَّهَ فِی هَذَا الطَّاغِی یَعْنِی الْمُسْتَعِینَ (۱) وَ هُوَ آخِذُهُ بَعْدَ ثَلَاثٍ فَلَمَّا کَانَ

ص: ۲۴۹

۱- ۱. بویع المستعین أحمد بن محمّد بن المعتصم فی الیوم الذی توفی فیه المنتصر یوم الاحد لخمس خلون من ربیع الآخر سنه ثمان و أربعین و مائتین، و کان بغا و وصیف من الاتراک متولیین لامر الخلافه فی زمانه و أنزلاه فی دار السلام، دار محمّد بن عبد اللّه ابن طاهر. فاضطربت الاتراک و الفراعنه و غیرهم من نظرائهم من الموالی بسامرّاء، فأجمعوا علی بعث جماعه منهم الیهم یسألونه الرجوع الی دار ملکه، و اعترفوا بذنوبهم، و تضمنوا أن لا یعودوا و لا غیرهم من نظرائهم الی شی ء ممّا أنکر علیهم، و تذللوا له فأجیبوا بما یکرهون. فانصرفوا الی سرمن رأی فأعلموا أصحابهم و آیسوهم من رجوع الخلیفه، و قد کان المستعین أغفل أمر المعتز و المؤید حین انحدر الی بغداد، إذ لم یأخذهما معه، و قد کان حذر من محمّد بن الواثق فأحدره معه، ثمّ انه هرب منه فی حال الحرب. فأجمع الموالی علی اخراج المعتز و المبایعه له فأنزلوه مع أخیه المؤید من الحبس و بایعوه فی یوم الاربعاء لاحدی عشره لیله خلت من المحرم سنه احدی و خمسین و مائتین و رکب فی غد ذلک الیوم الی دار العامّه، فأخذ البیعه علی الناس، و خلع علی أخیه المؤید و عقد له عقدین أسود و أبیض، و أحدر أخاه أبا أحمد مع عده من الموالی لحرب المستعین فسار الی بغداد، فلم تزل الحرب بینهم و أمور المعتز تقوی و حال المستعین تضعف. فلما رای محمّد بن عبد اللّه بن طاهر ذلک کاتب المعتز الی الصلح علی خلع المستعین فجری بینهم العهود، فخلع المستعین نفسه من الخلافه فی لیله الخمیس لثلاث خلون من المحرم سنه اثنتین و خمسین و مائتین و أحدر هو و عیاله الی واسط بمقتضی الشرط، ثمّ بعث المعتز فی شهر رمضان من هذه السنه سعید بن صالح حتّی أعرض المستعین قرب سامرا فاجتز رأسه و حمله الی المعتز باللّه و کان ابن خمس و ثلاثین سنه.

الْيَوْمُ الثَّالِثُ خَلَعَ وَ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى أَنْ قُتِلَ (۱).

**[ترجمه]مناقب، خرايج ، غيبت شيخ طوسی: عمرو بن محمّد بن ريان صيمری گفت: بر ابو احمد عبيد اللّه بن عبد اللّه بن طاهر وارد شدم. در دستش نامه حضرت عسكری عليه السّلام بود كه نوشته بود: من از خدا چندين مرتبه در مورد اين ستمگر (مستعين) تقاضا كرده ام. پس از سه روز خدا او را خواهد گرفت. روز سوم او را خلع كردند و آن جريانها اتفاق افتاد تا كشته شد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۰ ، الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۲۸ ، غيبت طوسی: ۱۳۲ -

**[ترجمه]

توضيح

قال الجزری فيه نازلت ربی فی كذا أی راجعته و سألته مره بعد مره و هو مفاعله من النزول عن الأمر أو من النزال فی الحرب و هو تقابل القرنين.

**[ترجمه]جزری می گويد: عبارت فيه نازلت ربی فی كذا يعنی به پروردگارم مراجعت كردم و مكرر از او خواستم. اين واژه باب مفاعله ريشه نزول از امری است يا از نزال در حرب كه عبارت از تلاقی دو لشكر است اخذ شده است.

**[ترجمه]

«۳»

قب، [المناقب](۲)

لابن شهرآشوب غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام فَقَالَ إِذَا قَامَ الْقَائِمُ أَمَرَ بِهَدْمِ الْمَنَائِرِ وَ الْمَقَاصِيرِ الَّتِی فِی الْمَسَاجِدِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی لِأَیِّ مَعْنًى هَذَا فَأَقْبَلَ عَلَیَّ فَقَالَ مَعْنَى هَذَا أَنَّهَا مُحْدَثَهٌ مُبْتَدَعَهٌ لَمْ يَبْنِهَا نَبِیٌّ وَ لَا حُجَّهٌ(۳).

كشف، [كشف الغمه] من دلائل الحميری عن أبی هاشم: مثله (۴)- عم، [إعلام الوری] من كتاب أحمد بن محمد بن عياش عن العطار عن سعد و الحميری معا عن الجعفری: مثله (۵).

**[ترجمه]مناقب ، غيبت شيخ طوسی: ابو هاشم جعفری می گويد: خدمت حضرت امام حسن عسكری عليه السلام بودم كه فرمود: وقتی قائم قيام كند، دستور می دهد اين مناره ها و قصرهای مسجدها را خراب كنند. من با خود گفتم: برای چه چنين كند؟ در همين موقع امام عليه السّلام رو به من نموده فرمود: معنای اين سخن اين است كه اينها را بدعت گذارده اند. هيچ پيامبر و امامی آنها را نساخته است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۷ ، غيبت طوسی: ۱۳۳ -

در كشف الغمه و اعلام الوری نيز مثل اين حديث نقل شده است. - . كشف الغمه ۳ : ۲۹۶ ، اعلام الوری: ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۴»

قب، [المناقب](۶)

لابن شهرآشوب غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی سَعْدٌ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ یَقُولُ: مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِی لَا تُغْفَرُ قَوْلُ الرَّجُلِ لَیْتَنِی لَا أُؤَاخَذُ إِلَّا بِهَذَا فَقُلْتُ فِی نَفْسِی إِنَّ هَذَا لَهُوَ الدَّقِیقُ یَنْبَغِی لِلرَّجُلِ أَنْ یَتَفَقَّدَ مِنْ أَمْرِهِ وَ مِنْ نَفْسِهِ کُلَّ شَیْ ءٍ فَأَقْبَلَ عَلَیَّ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ یَا أَبَا هَاشِمٍ صَدَقْتَ فَالْزَمْ مَا حَدَّثَتْ بِهِ نَفْسُکَ فَإِنَّ الْإِشْرَاکَ فِی النَّاسِ أَخْفَی مِنْ دَبِیبِ الذَّرِّ عَلَی الصَّفَا فِی اللَّیْلَهِ الظَّلْمَاءِ وَ مِنْ دَبِیبِ الذَّرِّ عَلَی الْمِسْحِ الْأَسْوَدِ(۷).

۱- ۱. غیبه الشیخ ص ۱۳۲ و أخرجه الاربلی فی کشف الغمّه عن دلائل الحمیری ج ۳ ص ۲۹۵.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۷.

۳- ۳. غیبه الشیخ ص ۱۳۳.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۶.

۵- ۵. إعلام الوری ص ۳۵۵.

۶- ۶. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۹.

۷- ۷. غیبه الشیخ ص ۱۳۳.

کشف، [کشف الغمه] من دلائل الحمیری عن الجعفری: مثله (۱)- عم، [إعلام الوری] من کتاب ابن عیاش بالإسناد المتقدم: مثله (۲).

**[ترجمه]مناقب، غیبت شیخ طوسی: ابو هاشم جعفری می گوید: حضرت ابو محمّد امام عسکری علیه السّلام فرمود: از گناهانی که بخشیده نمی شود این است که شخص بگوید، کاش مرا از همین یک گناه بازخواست کنند. من با خود گفتم: این مطلب دقیقی است، آدم باید متوجه کارهای خود باشد و کمال دقت را در باره تمام کارهای خویش داشته باشد. امام علیه السّلام روی به جانب من نموده و فرمود: آنچه به خاطرت گذشت صحیح است، به کار بند! زیرا تشخیص شرک در میان مردم از دیدن اثر پای مورچه بر روی سنگ سخت در شب تار یا راه رفتن آن مورچه روی پلاس سیاه مشکل تر است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۹ ، غیبت طوسی: ۱۳۳ -

در کشف الغمه و اعلام الوری نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . کشف الغمه ۳ : ۲۹۸ ، اعلام الوری: ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۵»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ قَالَ: أَخْبَرَنِی أَبُو الْهَیْثَمِ بْنُ سبانه [سَیَابَهَ] أَنَّهُ کَتَبَ إِلَیْهِ لَمَّا أَمَرَ الْمُعْتَزُّ بِدَفْعِهِ إِلَی سَعِیدٍ الْحَاجِبِ عِنْدَ مُضِیِّهِ إِلَی الْکُوفَهِ وَ أَنْ یُحْدِثَ فِیهِ مَا یُحْدِثُ بِهِ النَّاسُ بِقَصْرِ ابْنِ هُبَیْرَهَ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ بَلَغَنَا خَبَرٌ قَدْ أَقْلَقَنَا وَ أَبْلَغَ مِنَّا فَکَتَبَ علیه السلام إِلَیْهِ بَعْدَ ثَالِثٍ یَأْتِیکُمُ الْفَرَجُ فَخُلِعَ الْمُعْتَزُّ الْیَوْمَ الثَّالِثَ (۳).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: ابو الهیثم بن سبانه می گوید: وقتی معتز امام عسکری علیه السلام را در قصر ابن هبیره به سعید حاجب تحویل داد و به او گوشزد کرد که چنان بر او تنگ بگیرد و در فشارش قرار دهد که مردم داستان ها از آن سخت گیری ها نقل کنند و خود عازم کوفه شد، من نامه ای برای امام نوشتم که جانم فدایت! خبر ناگواری به ما رسیده که بسیار بر ما گران است. امام علیه السّلام در جواب نوشت: پس از سه روز فرج می رسد! روز سوم معتز را خلع کردند. - . غیبت طوسی: ۱۳۳ -

**[ترجمه]

«۶»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: کُنْتُ فِی دِهْلِیزِ أَبِی عَلِیٍّ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَی دَکَّهٍ إِذْ مَرَّ بِنَا شَیْخٌ کَبِیرٌ عَلَیْهِ دُرَّاعَهٌ فَسَلَّمَ عَلَی أَبِی عَلِیِّ بْنِ هَمَّامٍ فَرَدَّ عَلَیْهِ السَّلَامَ وَ مَضَی فَقَالَ لِی أَ تَدْرِی مَنْ هُوَ هَذَا فَقُلْتُ لَا فَقَالَ لِی هَذَا شَاکِرِیٌّ لِسَیِّدِنَا أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَ فَتَشْتَهِی أَنْ تَسْمَعَ مِنْ أَحَادِیثِهِ عَنْهُ شَیْئاً قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ لِی مَعَکَ شَیْ ءٌ تُعْطِیهِ فَقُلْتُ لَهُ مَعِی دِرْهَمَانِ صَحِیحَانِ فَقَالَ هُمَا یَکْفِیَانِهِ فَمَضَیْتُ خَلْفَهُ فَلَحِقْتُهُ فَقُلْتُ لَهُ أَبُو عَلِیٍّ یَقُولُ لَکَ تَنْشَطُ لِلْمَصِیرِ إِلَیْنَا فَقَالَ نَعَمْ فَجِئْنَا إِلَی أَبِی عَلِیِّ بْنِ هَمَّامٍ فَجَلَسَ إِلَیْهِ فَغَمَزَنِی أَبُو عَلِیٍّ أَنْ أُسَلِّمَ إِلَیْهِ الدِّرْهَمَیْنِ فَقَالَ لِی مَا یَحْتَاجُ إِلَی هَذَا ثُمَّ أَخَذَهُمَا فَقَالَ لَهُ

أَبُو عَلِيِّ بْنُ هَمَّام يَا بَا عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ حدِّثْنَا عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ بِمَا رَأَيْتَ فَقَالَ كَانَ أَسْتَاذِی صَالِحاً مِنْ بَيْنِ الْعَلَوِيِّينَ لَمْ أَرَ قَطُّ مِثْلَهُ وَ كَانَ يَرْكَبُ بِسَرْجٍ صُفَّتُهُ بُزْيُونٌ مِسْكِيٌّ وَ أَزْرَقُ قَالَ وَ كَانَ يَرْكَبُ إِلَى دَارِ الْخِلَافَهِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى فِی كُلِّ اثْنَيْنِ وَ خَمِيسٍ- قَالَ وَ كَانَ يَوْمَ النَّوْبَهِ يَحْضُرُ مِنَ النَّاسِ شَیْ ءٌ عَظِيمٌ وَ يَغَصُّ الشَّارِعُ بِالدَّوَابِّ وَ الْبِغَالِ وَ الْحَمِيرِ وَ الضَّجَّهِ فَلَا يَكُونُ لِأَحَدٍ مَوْضِعٌ يَمْشِی

۱- ۱. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۸.

۲- ۲. إعلام الورى ص ۳۵۵ و ۳۵۶.

۳- ۳. غيبه الشيخ ص ۱۳۴.

وَ لَا يَدْخُلُ بَيْنَهُمْ قَالَ فَإِذَا جَاءَ أَسْتَاذِی سَكَنَتِ الضَّجَّهُ وَ هَدَأَ صَهِيلُ الْخَيْلِ وَ نُهَاقُ الْحَمِيرِ قَالَ وَ تَفَرَّقَتِ الْبَهَائِمُ حَتَّى يَصِيرَ الطَّرِيقُ وَاسِعاً لَا يَحْتَاجُ أَنْ يُتَوَقَّى مِنَ الدَّوَابِّ نَحُفُّهُ لِيَزْحَمَهَا ثُمَّ يَدْخُلُ فَيَجْلِسُ فِی مَرْتَبَتِهِ الَّتِی جُعِلَتْ لَهُ فَإِذَا أَرَادَ الْخُرُوجَ وَ صَاحَ الْبَوَّابُونَ هَاتُوا دَابَّهَ أَبِی مُحَمَّدٍ سَكَنَ صِيَاحُ النَّاسِ وَ صَهِيلُ الْخَيْلِ وَ تَفَرَّقَتِ الدَّوَابُّ حَتَّى يَرْكَبَ وَ يَمْضِیَ وَ قَالَ الشَّاكِرِیُّ وَ اسْتَدْعَاهُ يَوْماً الْخَلِيفَهُ وَ شَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِ وَ خَافَ أَنْ يَكُونَ قَدْ سَعَى بِهِ إِلَيْهِ بَعْضُ مَنْ يَحْسُدُهُ عَلَى مَرْتَبَتِهِ مِنَ الْعَلَوِيِّينَ وَ الْهَاشِمِيِّينَ فَرَكِبَ وَ مَضَى إِلَيْهِ فَلَمَّا حَصَلَ فِی الدَّارِ قِيلَ لَهُ إِنَّ الْخَلِيفَهَ قَدْ قَامَ وَ لَكِنِ اجْلِسْ فِی مَرْتَبَتِكَ أَوِ انْصَرِفْ قَالَ فَانْصَرَفَ وَ جَاءَ إِلَى سُوقِ الدَّوَابِّ وَ فِيهَا مِنَ الضَّجَّهِ وَ الْمُصَادَمَهِ وَ اخْتِلَافِ النَّاسِ شَیْ ءٌ كَثِيرٌ فَلَمَّا دَخَلَ إِلَيْهَا سَكَنَ النَّاسُ وَ هَدَأَتِ الدَّوَابُّ قَالَ وَ جَلَسَ إِلَى نَخَّاسٍ كَانَ يَشْتَرِی لَهُ الدَّوَابَّ قَالَ فَجِی ءَ لَهُ بِفَرَسٍ كَبُوسٍ لَا يَقْدِرُ أَحَدٌ أَنْ يَدْنُوَ مِنْهُ قَالَ فَبَاعُوهُ إِيَّاهُ بِوَكْسٍ فَقَالَ لِی يَا مُحَمَّدُ قُمْ فَاطْرَحِ السَّرْجَ عَلَيْهِ قَالَ فَقُلْتُ إِنَّهُ لَا يَقُولُ لِی مَا يُؤْذِينِی فَحَلَلْتُ الْحِزَامَ وَ طَرَحْتُ السَّرْجَ فَهَدَأَ وَ لَمْ يَتَحَرَّكْ وَ جِئْتُ بِهِ لِأَمْضِیَ بِهِ فَجَاءَ النَّخَّاسُ فَقَالَ لِی لَيْسَ يُبَاعُ فَقَالَ لِی سَلِّمْهُ إِلَيْهِمْ قَالَ فَجَاءَ النَّخَّاسُ لِيَأْخُذَهُ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ الْتِفَاتَهً ذَهَبَ مِنْهُ مُنْهَزِماً قَالَ وَ رَكِبَ وَ مَضَيْنَا فَلَحِقَنَا النَّخَّاسَ فَقَالَ صَاحِبُهُ يَقُولُ أَشْفَقْتَ أَنْ يُرَدَّ فَإِنْ كَانَ عَلِمَ مَا فِيهِ مِنَ الْكَبْسِ فَلْيَشْتَرِهِ فَقَالَ لَهُ أُسْتَاذِی قَدْ عَلِمْتَ فَقَالَ قَدْ بِعْتُكَ فَقَالَ لِی خُذْهُ فَأَخَذْتُهُ فَجِئْتُ بِهِ إِلَى الْإِصْطَبْلِ فَمَا تَحَرَّكَ وَ لَا آذَانِی بِبَرَكَهِ أُسْتَاذِی فَلَمَّا نَزَلَ جَاءَ إِلَيْهِ وَ أَخَذَ أُذُنَهُ الْيُمْنَى فَرَقَاهُ ثُمَّ أَخَذَ أُذُنَهُ الْيُسْرَى فَرَقَاهُ فَوَ اللَّهِ لَقَدْ كُنْتُ أَطْرَحُ الشَّعِيرَ لَهُ فَأُفَرِّقُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَا يَتَحَرَّكُ هَذَا بِبَرَكَهِ أُسْتَاذِی قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ قَالَ أَبُو عَلِیِّ بْنُ هَمَّامٍ هَذَا الْفَرَسُ يُقَالُ لَهُ الصَّئُولُ-(۱) قَالَ

ص: ۲۵۲

۱- ۱. قال فی الصحاح ص ۱۷۴۷ قال أبو زید: سؤل البعیر- بالهمز- یصؤل صآله: اذا صار یقتل الناس و یعدو علیهم، فهو جمل صئول.

يَرْجُمُ بِصَاحِبِهِ حَتَّى يَرْجُمَ بِهِ الْحِيطَانَ وَ يَقُومُ عَلَى رِجْلَيْهِ وَ يَلْطِمُ صَاحِبَهُ قَالَ مُحَمَّدُ الشَّاكِرِيُّ كَانَ أَسْتَاذِي أَصْلَحَ مَنْ رَأَيْتُ مِنَ الْعَلَوِيِّينَ وَ الْهَاشِمِيِّينَ مَا كَانَ يَشْرَبُ هَذَا النَّبِيذَ كَانَ يَجْلِسُ فِي الْمِحْرَابِ وَ يَسْجُدُ فَأَنَامُ وَ أَنْتَبِهُ وَ أَنَامُ وَ هُوَ سَاجِدٌ وَ كَانَ قَلِيلَ الْأَكْلِ كَانَ يَحْضُرُهُ التِّينُ وَ الْعِنَبُ وَ الْخَوْخُ وَ مَا شَاكَلَهُ فَيَأْكُلُ مِنْهُ الْوَاحِدَةَ وَ الثِّنْتَيْنِ وَ يَقُولُ شُلْ هَذَا يَا مُحَمَّدُ إِلَى صِبْيَانِكَ فَأَقُولُ هَذَا كُلَّهُ فَيَقُولُ خُذْهُ مَا رَأَيْتُ قَطُّ أَسْدَى مِنْهُ (۱).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: تلعکبری می گوید: در حجره ابو علی محمّد بن همام رحمه اللّه کنار دکانی بودم در این موقع پیر مردی رد شد که بر تن جبه ای داشت. به ابو علی بن همام سلام کرد و او جوابش را داد. پیر مرد رد شد؛ ابو علی به من گفت: این مرد را می شناسی؟ گفتم: نه، گفت، این غلام مولی امام حسن عسکری علیه السلام است، مایلی از احادیث او چیزی بشنوی؟ گفتم: آری. پرسید: پولی داری که به او بدهی؟ گفتم: دو درهم کامل دارم. گفت همین قدر او را کافی است.

من از پی پیرمرد رفتم. به او که رسیدم گفتم: ابو علی می گوید اگر ناراحت نمی شوید، پیش ایشان بیایید. گفت: بسیار خوب. با هم برگشتیم و نشست. در این موقع ابو علی اشاره کرد به من که پول را به او بدهم. گفت احتیاج به این پول ندارم ولی بعد گرفت. ابو علی بن همام گفت: عبد اللّه، برای ما آنچه از امام حسن عسکری علیه السلام مشاهده کرده ای نقل کن.

گفت: استادم شخصیت بارز و بی نظیری در میان علویان است که مانند او را هرگز ندیده ام. او سوار اسبی می شد که زین و برگ آن از سندس آبی رنگ بود. روزهای دوشنبه و پنجشنبه در سامرا به دیدن خلیفه می رفت. در آن دو روز، گروه زیادی از مردم اجتماع می کردند، به طوری که راه از اسب و قاطر و الاغ پر می شد و سر و صدای زیادی بلند بود. چنان ازدحام می کردند که کسی پیاده نمی توانست راه برود.

ولی وقتی امام علیه السّلام می آمد، سر و صدا می خوابید، به طوری که اسبها و الاغ ها از صدا می افتادند و متفرق می شدند و خیابان باز می شد، به طوری که احتیاج به مواظبت کردن از راه برای امام تا چارپایان مزاحم آن سرور نشوند نمی شد. بعد به مقر خلافت می رفت و در جایگاه خود قرار می گرفت. وقتی تصمیم به رفتن می گرفت، دربانها صدا می زدند: وسیله سواری ابو محمّد علیه السلام را بیاورید. مردم خاموش می شدند و شیهه اسب ها به گوش می رسید. مردم کنار می رفتند تا امام سوار می شد و می رفت.

شاکری می گوید: روزی خلیفه آن جناب را خواست! امام خیلی ناراحت شد. ترسید که مبادا یکی از علویان یا بنی هاشم از او سخن چینی کرده باشد. سوار مرکب شد و رفت. وقتی وارد خانه خلیفه شد گفتند: خلیفه رفته است! اگر مایلی در مقام خود بنشین و چنانچه می خواهی برگرد، اما آن جناب برگشت. به بازار چارپایان رسید. سر و صدا و مزاحمت و رفت و آمد مردم زیاد بود.

همین که امام وارد شد، سکوت همه جا را فرا گرفت و چارپایان از صدا باز ماندند. آن جناب پیش مال فروشی رفت که از او مال می خرید. برای او اسب چموشی آوردند که کسی جرات نداشت به آن نزدیک شود. اسب را با ضرر به امام علیه السلام فروختند. امام روی به من نموده فرمود: محمّد! از جای حرکت کن و زین و برگ روی او بگذار. من با خود گفتم: نفرمود که مرا اذیت نخواهد کرد! بالاخره زین بر او گذاشتم. اسب آرام بود و حرکت نکرد، تا خدمت امام آوردم که برویم، مال فروش

جلو آمده گفت: اسب را نمی فروشم. امام علیه السّلام فرمود: مهار اسب را به او بسپار. دلال آمد که اسب را بگیرد. آن حیوان همین که او را مشاهده کرد پا به فرار گذاشت.

امام علیه السّلام سوار شد و به راه افتادیم. در این موقع دلال آمده و گفت: صاحب اسب می گوید: ترسیدم وقتی فهمید این اسب چموش است آن را برگرداند! اگر می داند که وضع این اسب چگونه است، به او بفروش. امام علیه السّلام فرمود: می دانم چگونه اسبی است. دلال گفت: فروختم. امام به من فرمود: اسب را بگیر. گرفتم و به اصطبل آوردم و به برکت مولایم کوچکترین ناراحتی و اذیت نکرد.

وقتی امام علیه السّلام وارد خانه شد، پیش اسب رفت و گوش راست او را گرفت و سوار شد. بعد گوش چپ او را گرفت و باز سوار شد. پس از آن، به خدا قسم، من جو پیش او می ریختم و در جلوی او جوها را زیر و رو می کردم، تکان نمی خورد و این به برکت مولایم بود .

ابو محمّد گفت: ابو علی بن همام نقل کرد که چنین اسبی را صئول (چموش) می گویند که صاحبش را برمی دارد تا بالاخره او را به دیوار می زند یا روی دو پا بلند می شود و با دستهای خود صاحبش را می زند.

محمّد گفت: استاد و مولایم امام حسن عسکری علیه السلام بهترین و ارجمندترین شخص بنی هاشم و علویهایی بود که من مشاهده کرده ام. هرگز شراب نمی خورد و در محراب عبادت می نشست و به سجده می رفت. من خوابم می برد. باز بیدار می شدم و دوباره می خوابیدم، امام همان طور در سجده بود. غذا کم میل می کرد. برایش انجیر و انگور و هلو و از این قبیل میوه ها می آوردند، یکی یا دو تا میل می کرد بعد می فرمود: محمّد این را بردار برای بچه هایت ببر! عرض می کردم: آقا همه را ببرم؟ می فرمود: ببر. من تا کنون از او سخاوت مندتر ندیده ام. - . غیبت طوسی: ۱۳۹ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی صفه الدار و السرج معروف (۲) و قال البزیون کجردحل و عصفور السندس و قوله نحفه لیزحمها لعله بیان للتوقی أی کان لا یحتاج إلی ذلک و الاحتمال الآخر ظاهر و الکبوس لعله معرب چموش و لم أظفر له فی اللغه علی معنی یناسب المقام (۳)

و یحتمل أن یکون کیوس بالیاء المثناه من الکیس خلاف الحمق فإن الصعوبه و قله الانقیاد یکون غالبا فی الإنسان مع الکیاسه و أبو محمد کنیه للتلعکبری قوله شل هذا أی ارفعه و یقال أسدی إلیه أی أحسن.

**[ترجمه]فیروزآبادی می گوید: صفت خانه و زین معروف است و بزیون بر وزن جردحل و عصفور به معنای ابریشم است. عبارت نحفه لیزحمها شاید برای بیان محافظت باشد یعنی احتیاجی به آن نداشت و احتمال دیگر واضح است. کبوس شاید معرب چموش باشد و من در کتب لغت معنایی مناسب این واژه پیدا نکردم و ممکن است از کیوس با یاء از کیس به معنای

زرنگی و بر خلاف حماقت گرفته شده باشد؛ زیرا صعوبت و کم انقیادی در انسان غالبا ناشی از کیاست و زرنگی انسان است. و ابو محمد کنیه تلعکبری است. و عبارت شل هذا یعنی آن را بلند کن، و عبارت اسدی الیه یعنی به او احسان کرد.

**[ترجمه]

«۷»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی الْفَزَارِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: وَجَّهَ قَوْمٌ مِنَ الْمُفَوِّضَهِ وَ الْمُقَصِّرَهِ كَامِلَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْمَدَنِيَّ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ كَامِلٌ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی أَسْأَلُهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّهَ إِلَّا مَنْ عَرَفَ مَعْرِفَتِی وَ قَالَ بِمَقَالَتِی قَالَ فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِی أَبِی مُحَمَّدٍ نَظَرْتُ إِلَى ثِيَابٍ بَيَاضٍ نَاعِمَهٍ عَلَيْهِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی وَلِيُّ اللَّهِ وَ حُجَّتُهُ يَلْبَسُ النَّاعِمَ مِنَ الثِّيَابِ وَ يَأْمُرُنَا نَحْنُ بِمُوَاسَاهِ الْإِخْوَانِ وَ يَنْهَانَا عَنْ لُبْسِ مِثْلِهِ فَقَالَ مُتَبَسِّماً يَا كَامِلُ وَ حَسَرَ ذِرَاعَيْهِ فَإِذَا مِسْحٌ أَسْوَدُ خَشِنٌ عَلَى جِلْدِهِ فَقَالَ هَذَا لِلَّهِ وَ هَذَا لَكُمْ تَمَامَ الْخَبَرِ.

ص: ۲۵۳

۱- ۱. غيبه الشيخ ص ۱۳۹ و ۱۴۰.

۲- ۲. راجع القاموس ج ۳ ص ۱۶۳، و قال غيره: هی ما غشی به بين القربوسين و هما مقدمه و مؤخره.

۳- ۳. و لعله فعول من الكبس بمعنى الاقتحام على الشی ء.

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: محمّد بن احمد انصاری می گوید: گروهی از مفوضه و مقصره، کامل بن ابراهیم مدنی را خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام فرستادند. کامل گفت: من با خود گفتم: از ایشان خواهم پرسید، آیا کسی که عقیده اش با من یکسان نباشد داخل بهشت نمی شود؟

وقتی خدمت امام رسیدم، دیدم لباسهای سفید خیلی قشنگی بر تن دارد! با خود گفتم، امام و حجت خدا این لباسها را می پوشد آن وقت به ما دستور می دهد که با برادران خود مواسات کنید و از پوشیدن چنین جامه ای ما را باز می دارد. در این موقع امام آستین بالا زد، دیدم لباسی خشن در زیر و بر روی پوست بدنش پوشیده. با تبسم فرمود: این برای خدا است و این لباس برای شما. تا آخر حدیث. - . غیبت طوسی: ۲۴۶ -

**[ترجمه]

«۸»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ: مَا دَخَلْتُ قَطُّ عَلَى أَبِی الْحَسَنِ وَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیهما السلام إِلَّا رَأَیْتُ مِنْهُمَا دَلَالَهً وَ بُرْهَاناً فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِی مُحَمَّدٍ وَ أَنَا أُرِیدُ أَنْ أَسْأَلَهُ مَا أَصُوغُ بِهِ خَاتَماً أَتَبَرَّکُ بِهِ فَجَلَسْتُ وَ أُنْسِیتُ مَا جِئْتُ لَهُ فَلَمَّا أَرَدْتُ النُّهُوضَ رَمَى إِلَیَّ بِخَاتَمٍ وَ قَالَ أَرَدْتَ فِضَّهً فَأَعْطَیْنَاکَ خَاتَماً وَ رَبِحْتَ الْفَصَّ وَ الکری [الْکِرَاءَ] هَنَّأَکَ اللَّهُ (۱).

عم، [إعلام الوری] من کتاب ابن عیاش بالإسناد المتقدم: مثله (۲).

**[ترجمه]مناقب، خرایج: ابو هاشم می گوید: هیچ وقت نشد که خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام برسم و از آن جناب معجزه ای مشاهده نکنم! یک روز خدمتش رسیدم. تصمیم داشتم مقداری نقره برای ساختن انگشتری بگیرم که برای تبرک به دست نمایم. نشستم ولی منظور خود را فراموش کردم. همین که از جای حرکت کردم که خارج شوم، امام علیه السّلام انگشتری پیش من انداخت و فرمود: تصمیم داشتی مقداری نقره بگیری، من به تو انگشتر دادم! نگین و اجرت ساخت هم به نفع تو شد! خدا برایت گوارا کند. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۷ ، الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۴ -

در اعلام الوری مثل این حدیث مذکور است. - . اعلام الوری: ۳۵۶ -

**[ترجمه]

«۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ: قُلْتُ فِی نَفْسِی أَشْتَهِی أَنْ أَعْلَمَ مَا یَقُولُ أَبُو مُحَمَّدٍ فِی الْقُرْآنِ أَ هُوَ مَخْلُوقٌ أَمْ غَیْرُ مَخْلُوقٍ فَأَقْبَلَ عَلَیَّ فَقَالَ أَ مَا بَلَغَکَ مَا رُوِیَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَمَّا نَزَلَتْ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خُلِقَ لَهَا أَرْبَعَهُ ألف [آلَافِ] جَنَاحٍ فَمَا کَانَتْ تَمُرُّ بِمَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِکَهِ إِلَّا خَشَعُوا لَهَا وَ قَالَ هَذِهِ نِسْبَهُ الرَّبِّ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى (۳).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم می گوید: خیلی علاقه داشتم بدانم حضرت امام حسن عسکری علیه السلام در باره قرآن چه عقیده‌ای دارد، آیا مخلوق است یا غیر مخلوق؟ آن جناب به من رسید و پرسید: مگر آن روایتی که از حضرت ابی عبد اللَّه علیه السلام نقل شده را نشنیده ای که فرمود: وقتی قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ نازل شد، برایش چهار هزار بال خلق گردید؛ به هر گروهی از ملائکه که می گذشت، نسبت به او کوچکی می کردند و فرمود: این نسبت خداوند تبارک و تعالی است. - . الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: کُنْتُ فِی الْحَبْسِ مَعَ جَمَاعَةٍ فَحُبِسَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ أَخُوهُ جَعْفَرٌ فَخَفَفْنَا لَهُ وَ قَبَّلْتُ وَجْهَ الْحَسَنِ وَ أَجْلَسْتُهُ عَلَی مِضْرَبَةٍ کَانَتْ عِنْدِی وَ جَلَسَ جَعْفَرٌ قَرِیباً مِنْهُ فَقَالَ جَعْفَرٌ وَا شَیْطَنَاهْ بِأَعْلَی صَوْتِهِ یَعْنِی جَارِیَةً لَهُ فضجره [فَزَجَرَهُ] أَبُو مُحَمَّدٍ وَ قَالَ لَهُ اسْکُتْ وَ إِنَّهُمْ رَأَوْا فِیهِ أَثَرَ السُّکْر(۴) وَ کَانَ الْمُتَوَلِّی حَبْسَهُ صَالِحُ بْنُ وَصِیفٍ وَ کَانَ مَعَنَا فِی الْحَبْسِ رَجُلٌ جُمَحِیٌّ یَدَّعِی أَنَّهُ عَلَوِیٌّ فَالْتَفَتَ أَبُو مُحَمَّدٍ وَ قَالَ لَوْ لَا أَنَّ فِیکُمْ مَنْ لَیْسَ مِنْکُمْ لَأَعْلَمْتُکُمْ مَتَی یُفَرِّجُ اللَّهُ عَنْکُمْ وَ أَوْمَأَ إِلَی الْجُمَحِیِّ فَخَرَجَ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ هَذَا الرَّجُلُ لَیْسَ مِنْکُمْ فَاحْذَرُوهُ فَإِنَّ فِی ثِیَابِهِ قِصَّةً قَدْ کَتَبَهَا إِلَی السُّلْطَانِ یُخْبِرُهُ بِمَا تَقُولُونَ فِیهِ فَقَامَ بَعْضُهُمْ فَفَتَّشَ ثِیَابَهُ فَوَجَدَ فِیهَا الْقِصَّةَ یَذْکُرُنَا فِیهَا بِکُلِّ عَظِیمَةٍ وَ یُعْلِمُهُ أَنَّا نُرِیدُ أَنْ نَنْقُبَ الْحَبْسَ وَ نَهْرُبَ (۵)

ص: ۲۵۴

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۷.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۵۶.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

۴- ۴. المصدر ص ۲۳۸.

۵- ۵. نفس المصدر ص ۲۳۸.

وَ قَالَ أَبُو هَاشِمٍ كَانَ الْحَسَنُ يَصُومُ فَإِذَا أَفْطَرَ أَكَلْنَا مَعَهُ مَا كَانَ يَحْمِلُهُ إِلَيْهِ غُلَامُهُ فِي جُونَةٍ مَخْتُومَةٍ فَضَعُفْتُ يَوْماً عَنِ الصَّوْمِ فَأَفْطَرْتُ فِي بَيْتٍ آخَرَ عَلَى كَعْكَةٍ وَ مَا شَعَرَ بِي أَحَدٌ ثُمَّ جِئْتُ فَجَلَسْتُ مَعَهُ فَقَالَ لِغُلَامِهِ أَطْعِمْ أَبَا هَاشِمٍ شَيْئاً فَإِنَّهُ مُفْطِرٌ فَتَبَسَّمْتُ فَقَالَ مِمَّا تَضْحَكُ يَا أَبَا هَاشِمٍ إِذَا أَرَدْتَ الْقُوَّةَ فَكُلِ اللَّحْمَ فَإِنَّ الْكَعْكَ لَا قُوَّةَ فِيهِ فَقُلْتُ صَدَقَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَنْتُمْ عَلَيْكُمُ السَّلَامُ فَأَكَلْتُ فَقَالَ أَفْطِرْ ثَلَاثاً فَإِنَّ الْمُنَّةَ لَا تَرْجِعُ لِمَنْ أَنْهَكَهُ الصَّوْمُ فِي أَقَلَّ مِنْ ثَلَاثٍ فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يُفَرِّجَ عَنْهُ جَاءَهُ الْغُلَامُ فَقَالَ يَا سَيِّدِي أَحْمِلُ فُطُورَكَ قَالَ احْمِلْ وَ مَا أَحْسَبُنَا نَأْكُلُ مِنْهُ فَحَمَلَ الطَّعَامَ الظُّهْرَ وَ أُطْلِقَ عَنْهُ الْعَصْرَ وَ هُوَ صَائِمٌ فَقَالُوا كُلُوا هَدَاكُمُ (۱)

اللَّهُ (۲).

عم، [إعلام الورى] من كتاب أحمد بن محمد بن عياش عن أحمد بن زياد الهمدانى عن على بن إبراهيم عن أبى هاشم الجعفرى: مثله (۳)

**[ترجمه]مناقب ، خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: من با عده ای در زندان بودیم که حضرت امام حسن عسکری علیه السلام و برادرش جعفر را نیز زندانی کردند. ما اطراف آن جناب را گرفتیم و من صورت امام حسن علیه السلام را بوسیدم و ایشان را روی لحافی که داشتم نشاندم؛ جعفر نیز نزدیک ایشان نشست و یک مرتبه با صدای بلند فریاد زد: وا شیطاناه! منظورش صدا زدن کنیزش بود. امام علیه السلام جعفر را از این کار منع کرده و فرمود: ساکت باش! آثار مستی در جعفر دیده می شد.

زندانبان صالح بن وصیف بود. مردی از جمحی با ما در زندان بود که ادعا می کرد من علوی هستم. امام عسکری علیه السّلام رو به ما نموده و فرمود: اگر در میان شما نامحرمی نمی بود، می گفتم چه وقت آزاد می شوید و با دست اشاره به همان مرد جمحی کرد. او خارج شد؛ حضرت فرمود: این شخص از شما نیست، از او بپرهیزید. داخل لباسهایش گزارشی که از شما برای سلطان تهیه کرده پنهان است. یک نفر حرکت کرد و لباسهای او را جستجو نمود، گزارش را پیدا کرد که بسیار خطرناک نوشته بود و گفته بود که ما تصمیم داریم از داخل زندان نقب بزنیم و فرار کنیم.

ابو هاشم می گوید: امام حسن عسکری علیه السّلام روزه می گرفت و موقع افطار، غذایی را که غلامش در ظرف مخصوص مهر شده ای برای ایشان می آورد، ما نیز با آن جناب می خوردیم. یک روز من به واسطه ضعف نتوانستم روزه بگیرم و در خانه دیگری با مقداری نان قندی روزه ام را باز کردم. هیچ کس از این جریان اطلاع نداشت، سپس آمدم و با ایشان نشستم.

امام علیه السّلام رو به غلام کرده و فرمود: چیزی بده ابو هاشم بخورد، او روزه نیست! من لبخند زدم. فرمود: چرا می خندی؟ هر وقت مایلی نیرو و قدرت پیدا کنی گوشت بخور! نان قندی قوه ندارد! عرض کردم: خدا و پیامبرش و شما صحیح می فرمایید، درود بر شما باد و شروع به خوردن کردم. فرمود: سه روز از گرفتن روزه خودداری کن! کسی که به خاطر روزه گرفتن ضعیف شده باشد، تا سه روز از روزه خودداری نکند نیرو نمی گیرد.

روزی که آن جناب را از زندان مرخص کردند، غلامش آمده گفت: آقا! برایتان غذا بیاورم؟ فرمود: بیاور ولی گمان نمی

کنم از آن بخورم. ظهر برایش غذا آورد و عصر امام آزاد شد، در حالی که روزه داشت. فرمود: این غذا را بخورید، خدا شما را هدایت کند. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۲۳۸ ، الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۲ -

مثل این حدیث در اعلام الوری نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۵۴ -

**[ترجمه]

بیان

فخففنا له أی أسرعنا إلی خدمته و فی بعض النسخ فحففنا به بالحاء المهمله من قولهم حفه أی أطاف به و الجونه الخابیه مطلیه بالقار و المنه بالضم القوه.

**[ترجمه]فخففنا له یعنی به خدمت او شتافتیم و در برخی نسخه ها دارد: فحففنا به با حاء که از عبارت حفه یعنی آن را طواف داد گرفته شده؛ جونه به معنای ظرفی است که دور آن قیر اندود شده و منه به ضم میم، قوت را گویند.

**[ترجمه]

«۱۱»

قب، [المناقب](۴)

لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ: سَأَلَهُ الْفَهْفَكِيُّ مَا بَالُ الْمَرْأَهِ الْمِسْكِينَهِ الضَّعِيفَهِ تَأْخُذُ سَهْماً وَاحِداً وَ يَأْخُذُ الرَّجُلُ سَهْمَيْنِ قَالَ لِأَنَّ الْمَرْأَهَ لَيْسَ لَهَا جِهَادٌ وَ لَا نَفَقَهٌ

۱- ۱. هناكم اللّه خ ل.

۲- ۲. مختار الخرائج ص ۲۳۸ و ۲۳۹ و قد رواه ابن شهرآشوب فی المناقب ج ۴ ص ۴۳۰ و ۴۳۹ ملخصا فراجع.

۳- ۳. إعلام الوری ص ۳۵۴- ۳۵۵.

۴- ۴. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۷ و رواه الكلینی فی الكافی ج ۷ ص ۸۵ عن علی بن محمّد، عن محمّد بن أبی عبد اللّه، عن إسحاق بن محمّد النخعیّ.

وَ لَا عَلَيْهَا مَعْقُلَهٌ(۱) إِنَّمَا ذَلِکَ عَلَى الرِّجَالِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی قَدْ کَانَ قِیلَ لِی إِنَّ ابْنَ أَبِی الْعَوْجَاءِ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ هَذِهِ الْمَسْأَلَهِ فَأَجَابَهُ بِمِثْلِ هَذَا الْجَوَابِ فَأَقْبَلَ علیه السلام عَلَیَّ فَقَالَ نَعَمْ هَذِهِ مَسْأَلَهُ ابْنِ أَبِی الْعَوْجَاءِ(۲)

وَ الْجَوَابُ مِنَّا وَاحِدٌ إِذَا کَانَ مَعْنَى الْمَسْأَلَهِ وَاحِداً جَرَى لِآخِرِنَا مَا جَرَى لِأَوَّلِنَا وَ أَوَّلُنَا وَ آخِرُنَا فِی الْعِلْمِ وَ الْأَمْرِ سَوَاءٌ وَ لِرَسُولِ اللَّهِ وَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ فَضْلُهُمَا(۳).

کشف، [کشف الغمه] من دلائل الحمیری عن الجعفری: مثله (۴)- عم، [إعلام الوری] من کتاب ابن عیاش بالإسناد المذکور: مثله (۵).

**[ترجمه]مناقب، خرایج: ابو هاشم می گوید: فهفکی از امام حسن عسکری علیه السّلام پرسید که چطور می شود زن یک سهم ببرد و مرد از میراث دو سهم داشته باشد؟ فرمود: چون از زن جهاد و تأمین مخارج زندگی برداشته شده و او کفیل پرداخت غرامت ها نیست و این مخارج بر عهده مردان است. ابو هاشم گفت: من در دل گفتم، همین سؤال را ابن ابی العوجاء از حضرت صادق علیه السّلام کرده بود و ایشان همان جواب را داده بودند.

در این موقع امام علیه السّلام روی به من نموده و فرمود: صحیح است، این سؤال ابن ابی العوجاء بود و جواب یکی است زیرا او همین سؤال را کرده بود. تمام ما از اولین رهبر تا آخرینمان، در علم و امر امامت یکسان هستیم. رسول اکرم و امیر المؤمنین علیهما السّلام دارای فضیلت مخصوص به خود هستند. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۷ ، الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۵ -

مثل این حدیث در کشف الغمه و اعلام الوری نقل شده است. - . کشف الغمه ۳ : ۲۹۹ ، اعلام الوری: ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ یَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ لَیَعْفُو یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَفْواً لَا یُحِیطُ عَلَى الْعِبَادِ حَتَّى یَقُولَ أَهْلُ الشِّرْکِ وَ اللَّهِ رَبِّنا ما کُنَّا مُشْرِکِینَ (۶) فَذَکَرْتُ فِی نَفْسِی حَدِیثاً حَدَّثَنِی بِهِ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِنَا مِنْ أَهْلِ مَکَّهَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

۱- ۱. المعقله- بضم القاف- الغرم، یقال: صار دمه معقله على قومه ای صاروا یدونه یؤدون من أموالهم، و أصل العقل الامساک و الاستمساک کعقل البعیر بالعقال، و عقل الدواء البطن، کما قیل للحصن معقل، و باعتبار عقل البعیر قیل عقلت المقتول: أعطیت دیته. و قیل أصله أن تعقل الإبل بفناء ولی الدم، و قیل بل بعقل الدم أن یسفک ثمّ سمیت الدیه بای شی ء کان عقلا، و سمی الملتزمون له عاقله، و هم قرابه الرجل من قبل الأب الذی یعطون دیه من قتله خطأ.

۲- ۲. رواه الکلینی فی الکافی ج ۷ ص ۸۵ بإسناده عن الاحول قال: قال لی ابن أبی العوجاء: ما بال المرأه المسکینه الضعیفه تأخذ سهما واحدا و یأخذ الرجل سهمین؟ قال: فذکره بعض أصحابنا لابی عبد اللّه علیه السلام فقال: ان المرأه لیس علیها جهاد،

و لا نفقه و لا معقله و انما ذلک على الرجال، و لذلک جعل للمرأه سهما واحدا و للرجل سهمین.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۹.

۵- ۵. إعلام الورى ص ۳۵۵.

۶- ۶. الأنعام: ۲۳.

صلى الله علیه و آله قَرَأَ إِنَّ اللَّهَ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِیعاً(۱) فَقَالَ الرَّجُلُ وَ مَنْ أَشْرَکَ فَأَنْکَرْتُ ذَلِکَ وَ تَنَمَّرْتُ لِلرَّجُلِ فَأَنَا أَقُولُ فِی نَفْسِی إِذْ أَقْبَلَ عَلَیَّ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لا یَغْفِرُ أَنْ یُشْرَکَ بِهِ وَ یَغْفِرُ ما دُونَ ذلِکَ لِمَنْ یَشاءُ(۲) بِئْسَمَا قَالَ هَذَا وَ بِئْسَمَا رَوَى (۳).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم می گوید: از حضرت عسکری علیه السلام شنیدم که می فرمود: روز قیامت خداوند آنچنان می بخشد و بخشش بر بندگان به طوری احاطه می کند که مشرکین نیز می گویند: «وَ اللَّهِ رَبِّنا ما کُنَّا مُشْرِکِینَ - . انعام / ۲۳ - »، {«به خدا، پروردگارمان سوگند که ما مشرک نبودیم.} من به خاطرم رسید که یک روز مردی از اصحاب حدیثی برایم نقل کرد که پیامبر اکرم صلی اللّه علیه و آله و سلم این آیه را قرائت فرمود: «إِنَّ اللَّهَ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِیعاً - . زمر / ۵۳ - »، {خداوند تمام گناهان را می آمرزد.} آن مرد گفت، اگر چه مشرک باشد. من از حرف او ناراحت شدم و در صورتش تند نگاه کردم. این خاطره در نظرم گذشت که امام علیه السّلام روی به من نموده فرمود: «إِنَّ اللَّهَ لا یَغْفِرُ أَنْ یُشْرَکَ بِهِ وَ یَغْفِرُ ما دُونَ ذلِکَ لِمَنْ یَشاءُ - . نساء / ۴۸ - »، {مسلّماً خدا، این را که به او شرک ورزیده شود نمی بخشاید و غیر از آن را برای هر که بخواهد می بخشاید.} بد حرفی زده و بد روایت کرده. - . الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

قب، [المناقب](۴) لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ: سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحٍ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَ مِنْ بَعْدُ(۵) فَقَالَ علیه السلام لَهُ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلِ أَنْ یَأْمُرَ بِهِ وَ لَهُ الْأَمْرُ مِنْ بَعْدِ أَنْ یَأْمُرَ بِهِ بِمَا یَشَاءُ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی هَذَا قَوْلُ اللَّهِ أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِینَ (۶) فَأَقْبَلَ عَلَیَّ فَقَالَ هُوَ کَمَا أَسْرَرْتَ فِی نَفْسِکَ أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِینَ قُلْتُ أَشْهَدُ أَنَّکَ حُجَّةُ اللَّهِ وَ ابْنُ حُجَّتِهِ فِی خَلْقِهِ (۷).

**[ترجمه]مناقب، خرایج: ابو هاشم می گوید: محمّد بن صالح از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام راجع به تفسیر این آیه پرسید: «لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَ مِنْ بَعْدُ - . روم / ۴ - » {[فرجام] کار در گذشته و آینده از آنِ خداست.} فرمود: امر در اختیار خداوند است، قبل از اینکه به آن امر نماید و از برای اوست، بعد از اینکه امر نماید؛ هر طوری که بخواهد. من در دل با خود گفتم: این معنی همین آیه است: «أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِینَ - . اعراف / ۵۴ - »، {آگاه باش که [عالم] خلق و امر از آنِ اوست. فرخنده خدایی است پروردگار جهانیان.} در این هنگام امام روی به جانب من نموده فرمود: همان طوری است که تو در دل خیال کردی «أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِینَ» گفتم: گواهی می دهم که شما حجت خدا در میان مردم و فرزند حجت خدا هستید. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۶ ، الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ: سَأَلَهُ مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى یَمْحُوا اللَّهُ ما یَشاءُ وَ یُثْبِتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْکِتابِ (۸)

فَقَـالَ هَـلْ يَمْحُو إِلَّا مَا كَانَ وَ هَلْ يُثْبِتُ إِلَّا مَا لَمْ يَكُنْ فَقُلْتُ فِی نَفْسِـی هَـذَا خِلَافُ قَوْلِ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ إِنَّهُ لَا يَعْلَمُ بِالشَّیْ ءِ حَتَّی يَكُونَ فَنَظَرَ إِلَیَّ فَقَالَ تَعَالَی الْجَبَّارُ الْحَاكِمُ الْعَالِمُ بِالْأَشْيَاءِ قَبْلَ كَوْنِهَا قُلْتُ أَشْهَدُ أَنَّكَ حُجَّهُ اللَّهِ (۹).

۱- ۱. الزمر: ۵۳.

۲- ۲. النساء: ۴۸.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

۴- ۴. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۶.

۵- ۵. الروم: ۴.

۶- ۶. الأعراف: ۵۴.

۷- ۷. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

۸- ۸. الرعد: ۳۹.

۹- ۹. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم می گوید: محمّد بن صالح از این آیه پرسید: «یَمْحُوا اللَّهُ ما یَشاءُ وَ یُثْبِتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْکِتابِ - . رعد / ۳۹ - » ،{خدا آنچه را بخواهد محو یا اثبات می کند، و اصل کتاب نزد اوست.} فرمود: آیا می شود محو کرد و از بین برد مگر چیزی را که بوده است و آیا جز چیزی را که نبوده اثبات می نماید؟ من با خود گفتم: این بر خلاف گفتار هشام بن حکم است که می گوید، خداوند چیزی را نمی داند مگر بعد از به وجود آمدنش. ناگهان امام علیه السّلام نگاهی به من نموده و فرمود: خداوند برتر و بزرگ تر است و به اشیاء قبل از به وجود آمدنشان عالم است. گفتم: گواهی می دهم که شما حجت خدا هستید.

**[ترجمه]

«۱۵»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب قَالَ أَبُو هَاشِمٍ: خَطَرَ بِبَالِی أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ أَمْ غَیْرُ مَخْلُوقٍ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام یَا أَبَا هَاشِمٍ اللَّهُ خالِقُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مَا سِوَاهُ مَخْلُوقٌ (۱).

**[ترجمه]مناقب: ابو هاشم می گوید: به ذهنم رسید که قرآن مخلوق است یا غیر مخلوق؟ امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: ای ابا هاشم! خدا خالق همه چیز است و ما سوای او مخلوق اند. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

قب، [المناقب](۲)

لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ رَحِمَهُ اللَّهُ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: إِنَّ فِی الْجَنَّهِ بَاباً یُقَالُ لَهُ الْمَعْرُوفُ لَا یَدْخُلُهُ إِلَّا أَهْلُ الْمَعْرُوفِ فَحَمِدْتُ اللَّهَ فِی نَفْسِی وَ فَرِحْتُ بِمَا أَتَکَلَّفُ مِنْ حَوَائِجِ النَّاسِ فَنَظَرَ إِلَیَّ وَ قَالَ نَعَمْ فَدُمْ عَلَی مَا أَنْتَ عَلَیْهِ فَإِنَّ أَهْلَ الْمَعْرُوفِ فِی الدُّنْیَا أَهْلُ الْمَعْرُوفِ فِی الْآخِرَهِ جَعَلَکَ اللَّهُ مِنْهُمْ یَا أَبَا هَاشِمٍ وَ رَحِمَکَ (۳).

کشف، [کشف الغمه] من دلائل الحمیری عن الجعفری: مثله (۴)- عم، [إعلام الوری] من کتاب ابن عیاش بالإسناد المتقدم: مثله (۵).

**[ترجمه]مناقب، خرایج: ابو هاشم می گوید: از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام شنیدم که در بهشت دری است به نام معروف که از آن درب داخل نمی شوند مگر اهل معروف و نیکی به مردم. من در دل خدا را سپاس گزاری کردم و خوشحال شدم که در برآوردن حاجت و نیاز مردم کوشش می کنم. در این موقع امام نگاهی به من نموده و فرمود: این کار خود را ادامه بده! نیکوکاران دنیا همان نیکوکاران آخرتند. یا ابا هاشم! خداوند تو را از آنها قرار دهد و تو را بیامرزد. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۲ ، الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۶ -

مثل این حدیث در کشف الغمه و اعلام الوری نقل شده است. - . کشف الغمه ۳ : ۲۹۷ ، اعلام الوری: ۳۵۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

یج، [الخرائج و الجرائح] قَالَ أَبُو هَاشِمٍ: أَدْخَلْتُ الْحَجَّاجَ بْنَ سُفْيَانَ الْعَبْدِيَّ عَلَى أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَسَأَلَهُ الْمُبَايَعَهَ قَالَ رُبَّمَا بَايَعْتُ النَّاسَ فَتَوَاضَعْتُهُمُ الْمُوَاضَعَهَ إِلَى الْأَصْلِ قَالَ لَا بَأْسَ الدِّينَارُ بِالدِّينَارَيْنِ مَعَهَا خَرَزَهٌ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی هَذَا شِبْهُ مَا يَفْعَلُهُ الْمُرْبِيُونَ فَالْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ إِنَّمَا الرِّبَا الْحَرَامُ مَا قَصَدْتَهُ فَإِذَا جَاوَزَ حُدُودَ الرِّبَا وَ زُوِیَ عَنْهُ فَلَا بَأْسَ الدِّينَارُ بِالدِّينَارَيْنِ يَداً بِيَدٍ وَ يُكْرَهُ أَنْ لَا يَكُونَ بَيْنَهُمَا شَیْ ءٌ يُوقَعُ عَلَيْهِ الْبَيْعُ (۶).

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم می گوید: حجاج بن یوسف عبدی را خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام بردم. از آن جناب راجع به خرید و فروش سؤال کرد و گفت: گاهی با مردم بدون سود و به همان سرمایه اصلی معامله می کنم! حضرت عسکری علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد. اگر یک دینار را به دو دینار بدهی، مشروط بر اینکه به همراه آن یک دینار، یک خرمهره ای هم باشد. من با خود گفتم: این شبیه همان کاری است که رباخواران می کنند! امام علیه السّلام روی به جانب من کرده و فرمود: اضافه ای که ربا است، آن طوری است که تو خیال کردی، ولی وقتی از حد ربا خارج شد و با آن فرق داشت، اشکالی ندارد که یک دینار به دو دینار دست به دست شود. در صورتی که چیز دیگری در این میان نباشد که معامله بر روی آن باشد، ناشایست است.

**[ترجمه]

«۱۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ أَنَّهُ: سَأَلَهُ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۶.

۲- ۲. كتاب المناقب ج ۴ ص ۴۳۲.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

۴- ۴. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۷ و ۲۹۸ و ۲۹۹ و هكذا سائر ما رواه عن أبی هاشم الجعفری.

۵- ۵. إعلام الوری ص ۳۵۶.

۶- ۶. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

بِإِذْنِ اللَّهِ (۱) قَالَ كُلُّهُمْ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ الظَّالِمُ لِنَفْسِهِ الَّذِی لَا يُقِرُّ بِالْإِمَامِ وَ الْمُقْتَصِدُ الْعَارِفُ بِالْإِمَامِ وَ السَّابِقُ بِالْخَيْرَاتِ الْإِمَامُ فَجَعَلْتُ أُفَكِّرُ فِی نَفْسِی عِظَمَ مَا أَعْطَى اللَّهُ آلَ مُحَمَّدٍ صلوات الله عليهم وَ بَكَيْتُ فَنَظَرَ إِلَيَّ وَ قَالَ الْأَمْرُ أَعْظَمُ مِمَّا حَدَّثَتْ بِهِ نَفْسُكَ مِنْ عِظَمِ شَأْنِ آلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَاحْمَدِ اللَّهَ أَنْ جَعَلَكَ مُتَمَسِّكاً بِحَبْلِهِمْ تُدْعَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِهِمْ إِذَا دُعِيَ كُلُّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ إِنَّكَ عَلَى خَيْرٍ (۲).

كشف، [كشف الغمه] من دلائل الحميری عن الجعفری: مثله (۳).

**[ترجمه]خرايج: ابو هاشم از امام عليه السّلام راجع به اين آيه سؤال كرد: «ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ - . فاطر / ۳۲ - » ، {سپس اين كتاب را به آن بندگان خود كه [آنان را] برگزيده بوديم، به ميراث داديم. پس برخی از آنان بر خود ستمكارند و برخی از ايشان ميانه رو، و برخی از آنان در كارهای نيک به فرمان خدا پيشگامند.} فرمود: تمام اينها كه وارث كتاب هستند از آل محمّدند؛ كسی كه ظالم به نفس خويش است آن كسی است كه اقرار به امام ندارد، و مقتصد كسی است كه عارف به امام است، و سابق در خيرات خود امام می باشد. من در دل راجع به مقام و موقعيت عظيمی كه خداوند به آل محمّد داده است فكر می كردم و گريه ام گرفت. امام عليه السّلام نگاهی به من نموده و فرمود: امر بزرگ تر از آن است كه تو در دل در باره عظمت مقام و موقعيت آل محمّد صلّی اللّه عليه و آله و سلّم خيال كردی. خدا را سپاس گزار باش كه تو را از چنگ زنندگان به دست آويز ولايت اين خاندان قرار داده. روز قيامت كه هر گروه را با پيشوای خود فرا خوانند، ائمه عليهم السّلام را نيز خواهند خواست. تو عاقبت به خير هستی. - . الخرائج و الجرائح ۲: ۶۸۷ -

در كشف الغمه نيز مثل اين حديث منقول است. - . كشف الغمه ۳ : ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

يج، [الخرائج و الجرائح] عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ: لَمَّا مَضَى أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام صَاحِبُ الْعَسْكَرِ اشْتَغَلَ أَبُو مُحَمَّدٍ ابْنُهُ بِغُسْلِهِ وَ شَأْنِهِ وَ أَسْرَعَ بَعْضُ الْخَدَمِ إِلَى أَشْيَاءَ احْتَمَلُوهَا مِنْ ثِيَابٍ وَ دَرَاهِمَ وَ غَيْرِهِمَا فَلَمَّا فَرَغَ أَبُو مُحَمَّدٍ مِنْ شَأْنِهِ صَارَ إِلَى مَجْلِسِهِ فَجَلَسَ ثُمَّ دَعَا أُولَئِكَ الْخَدَمَ فَقَالَ إِنْ صَدَّقْتُمُونِی فِيمَا أَسْأَلُكُمْ عَنْهُ فَأَنْتُمْ آمِنُونَ مِنْ عُقُوبَتِی وَ إِنْ أَصْرَرْتُمْ عَلَى الْجُحُودِ دَلَلْتُ عَلَى كُلِّ مَا أَخَذَهُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ وَ عَاقَبْتُكُمْ عِنْدَ ذَلِكَ بِمَا تَسْتَحِقُّونَهُ مِنِّی ثُمَّ قَالَ يَا فُلَانُ أَخَذْتَ كَذَا وَ كَذَا وَ أَنْتَ يَا فُلَانُ أَخَذْتَ كَذَا وَ كَذَا قَالُوا نَعَمْ قَالُوا فَرَدُّوهُ فَذَكَرَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ مَا أَخَذَهُ وَ صَارَ إِلَيْهِ حَتَّى رَدُّوا جَمِيعَ مَا أَخَذُوهُ (۴).

**[ترجمه]خرايج: ابو هاشم جعفری می گويد: وقتی حضرت هادی امام علی النقی عليه السلام از دنيا رفت، پسرش حضرت امام حسن عسكری عليه السلام مشغول غسل او شد. بعضی از خدمت كاران چيزهايی از قبيل لباس و پول و ساير چيزها را برای خود پنهان كردند. امام عليه السّلام كه از غسل پدر فارغ شد، به مجلس خود بازگشت و آن خدمتكاران را خواست و فرمود: اگر در مورد چيزهايی كه از شما می پرسم راست بگوييد، از كيفر در امان خواهيد بود. در صورتی كه دروغ بگوييد،

خواهم گفت هر کدام چه برداشته اید و محل آن را نشان می دهم. آنگاه کیفری که شایسته آن هستید را خواهید چشید.

در این موقع روی به یـک یـک آنهـا نموده و فرمود: فلانی، تو فلان چیز را برداشتی و فلان کس، تو این چیز را برداشتی! همه آنچه فرموده بود قبول کردند و برگرداندند تا بالاخره تمام خدمتکاران اشیایی را که برده بودند تقدیم امام کردند. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو هَاشِمٍ أَنَّهُ: رَكِبَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام يَوْماً إِلَى الصَّحْرَاءِ فَرَكِبْتُ مَعَهُ فَبَيْنَمَا يَسِيرُ قُدَّامِي وَ أَنَا خَلْفَهُ إِذْ عَرَضَ لِي فِكْرٌ فِي دَيْنٍ كَانَ عَلَيَّ قَدْ حَانَ أَجَلُهُ فَجَعَلْتُ أُفَكِّرُ فِي أَيِّ وَجْهٍ قَضَاؤُهُ فَالْتَفَتَ إِلَيَّ وَ قَالَ اللَّهُ يَقْضِيهِ ثُمَّ انْحَنَى عَلَى قَرَبُوسِ سَرْجِهِ فَخَطَّ بِسَوْطِهِ خَطَّةً فِي الْأَرْضِ فَقَالَ يَا أَبَا هَاشِمٍ انْزِلْ فَخُذْ وَ اكْتُمْ فَنَزَلْتُ وَ إِذَا سَبِيكَةُ ذَهَبٍ قَالَ فَوَضَعْتُهَا فِي خُفِّي وَ سِرْنَا

۱- ۱. فاطر: ۳۲.

۲- ۲. مختار الخرائج ص ۲۳۹.

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۶ و ۲۹۷.

۴- ۴. لم نجده فی مختار الخرائج.

فَعَرَضَ لِیَ الْفِکْرُ فَقُلْتُ إِنْ کَانَ فِیهَا تَمَامُ الدَّیْنِ وَ إِلَّا فَإِنِّی أَرْضِی صَاحِبَهُ بِهَا وَ یَجِبُ أَنْ نَنْظُرَ فِی وَجْهِ نَفَقَهِ الشِّتَاءِ وَ مَا نَحْتَاجُ إِلَیْهِ فِیهِ مِنْ کِسْوَهٍ وَ غَیْرِهَا فَالْتَفَتَ إِلَیَّ ثُمَّ انْحَنَی ثَانِیَهً فَخَطَّ بِسَوْطِهِ مِثْلَ الْأُولَی ثُمَّ قَالَ انْزِلْ وَ خُذْ وَ اکْتُمْ قَالَ فَنَزَلْتُ فَإِذَا بِسَبِیکَهٍ -(۱)

فَجَعَلْتُهَا فِی الْخُفِّ الْآخَرِ وَ سِرْنَا یَسِیراً ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَی مَنْزِلِهِ وَ انْصَرَفْتُ إِلَی مَنْزِلِی فَجَلَسْتُ وَ حَسَبْتُ ذَلِکَ الدَّیْنَ وَ عَرَفْتُ مَبْلَغَهُ ثُمَّ وَزَنْتُ سَبِیکَهَ الذَّهَبِ فَخَرَجَ بِقِسْطِ ذَلِکَ الدَّیْنِ مَا زَادَتْ وَ لَا نَقَصَتْ ثُمَّ نَظَرْتُ مَا نَحْتَاجُ إِلَیْهِ لِشَتْوَتِی مِنْ کُلِّ وَجْهٍ فَعَرَفْتُ مَبْلَغَهُ الَّذِی لَمْ یَکُنْ بُدٌّ مِنْهُ عَلَی الِاقْتِصَادِ بِلَا تَقْتِیرٍ وَ لَا إِسْرَافٍ ثُمَّ وَزَنْتُ سَبِیکَهَ الْفِضَّهِ فَخَرَجَتْ عَلَی مَا قَدَّرْتُهُ مَا زَادَتْ وَ لَا نَقَصَتْ.

**[ترجمه]خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: یک روز من در خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام از شهر به سمت صحرا خارج شدیم. آن جناب جلو می رفت و من نیز از پی ایشان. در بین راه به فکر قرضی افتادم که موقع پرداخت آن رسیده بود. در این اندیشه بودم که از چه راهی آن را پرداخت کنم.

امام علیه السّلام رو به من نموده و فرمود: خداوند پرداخت می کند. در این موقع همان طور که سوار بود خم شد و با شلاق خود خطی روی زمین کشید و فرمود: ابا هاشم! پایین بیا و آن را بردار، ولی مطلب را پوشیده و پنهان کن. من پایین آمدم. چشمم به شمشی از طلا افتاد و آن را در کفش خود جای دادم و به راه افتادیم.

با خود فکر کردم که اگر این طلا معادل تمام قرضم بود که بهتر و گر نه طلبکار را به همین مقدار راضی می کنم ولی باید در مورد مخارج زمستان از خوراک و پوشاک و سایر احتیاجات چاره ای اندیشید. امام علیه السّلام برای مرتبه دوم نگاهی به من نمود و باز با شلاق خطی روی زمین کشید و فرمود: برو پایین! بردار و پنهان کن! این مرتبه شمشی از نقره بود! آن را در کفش دیگر خود پنهان کردم و مختصری راه رفتیم. امام به منزل خود مراجعت نمود و من نیز به منزل رفتم .

قرض خود را حساب کردم. شمش طلا را وزن نمودم که بدون کم و زیاد معادل همان قرض بود. بعد حساب مخارج زمستان را از هر جهت نمودم و مبلغی را حساب کردم که بدون زیاده روی و سخت گیری، بتوانم زمستان را به سر برم. بعد شمش نقره را وزن کردم! مطابق با همان مبلغی که من پیش بینی کرده بودم، بدون کم و زیاد بود. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] حَدَّثَ بِطْرِیقٌ مُتَطَبِّبٌ بِالرَّیِ (۲) قَدْ أَتَی عَلَیْهِ مِائَهُ سَنَهٍ وَ نَیِّفٌ وَ قَالَ: کُنْتُ تِلْمِیذَ بَخْتِیشُوعَ طَبِیبِ الْمُتَوَکِّلِ وَ کَانَ یَصْطَفِینِی فَبَعَثَ إِلَیْهِ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الرِّضَا علیهم السلام أَنْ یَبْعَثَ إِلَیْهِ بِأَخَصِّ أَصْحَابِهِ عِنْدَهُ لِیَفْصِدَهُ

۱- ۱. یعنی سبیکه من الفضه، لما سیأتی بعد ذلک.

۲- ۲. أخرج هذا الحدیث من الخرائج لان فیه تفصیلا، و ما نقله الکلینی فی الکافی یخالف ذلک فی کثیر من المواضع قال حدّثنی علیّ بن محمّد، عن الحسن بن الحسین قال حدّثنی محمّد بن الحسن بن المکفوف قال: حدّثنی بعض أصحابنا، عن بعض فصادی العسکر من النصاری أن أبا محمّد علیه السلام بعث الی یوما فی وقت صلاه الظهر، فقال لی: افصد هذا العرق؟ قال: و ناولنی عرقا لم أفهمه من العرق التی تفصد. فقلت فی نفسی: ما رأیت أمرا أعجب من هذا، یأمرنی أن أفصد فی وقت الظهر و لیس بوقت فصد، و الثانیه عرق لا أفهمه، ثمّ قال لی: انتظر و کن فی الدار، فلما أمسی دعانی و قال لی: سرح الدم، فسرحت ثمّ قال لی: أمسک فأمسکت، ثمّ قال لی: کن فی الدار. فلما کان نصف اللیل أرسل الی و قال لی: سرح الدم! قال: فتعجب أکثر من عجبی الأول، و کرهت أن أسأله، قال: فسرحت فخرج دم أبیض کأنّه الملح، قال: ثم قال لی: أحبس قال فحبست، قال: ثم قال: کن فی الدار. فلما أصبحت أمر قهرمانه أن یعطینی ثلاثه دنانیر، فأخذتها و خرجت حتّی أتیت ابن بختیشوع النصرانی، فقصصت علیه القصه، قال فقال لی: و اللّه ما أفهم ما تقول، و لا أعرفه فی شی ء من الطبّ، و لا قرأته فی کتاب و لا أعلم فی دهرنا أعلم بکتب النصرانیه من فلان الفارسیّ فاخرج إلیه. قال: فاکتریت زورقا الی البصره، و أتیت الأهواز ثمّ صرت الی فارس الی صاحبی فأخبرته الخبر، قال فقال: أنظرنی أیاما فأنظرته، ثمّ أتیته متقاضیا قال: فقال لی: ان هذا الذی تحکیه عن هذا الرجل فعله المسیح فی دهره مره.

فَاخْتَارَنِی وَ قَالَ قَدْ طَلَبَ مِنِّی ابْنُ الرِّضَا مَنْ یَفْصِدُهُ فَصِرْ إِلَیْهِ وَ هُوَ أَعْلَمُ فِی یَوْمِنَا هَذَا بِمَنْ هُوَ تَحْتَ السَّمَاءِ فَاحْذَرْ أَنْ لَا تَعْتَرِضَ عَلَیْهِ فِیمَا یَأْمُرُکَ بِهِ فَمَضَیْتُ إِلَیْهِ- فَأَمَرَنِی إِلَی حُجْرَهٍ وَ قَالَ کُنْ إِلَی أَنْ أَطْلُبَکَ قَالَ وَ کَانَ الْوَقْتُ الَّذِی دَخَلْتُ إِلَیْهِ فِیهِ عِنْدِی جَیِّداً مَحْمُوداً لِلْفَصْدِ فَدَعَانِی فِی وَقْتٍ غَیْرِ مَحْمُودٍ لَهُ وَ أَحْضَرَ طَشْتاً عَظِیماً فَفَصَدْتُ الْأَکْحَلَ فَلَمْ یَزَلِ الدَّمُ یَخْرُجُ حَتَّی امْتَلَأَ الطَّشْتُ ثُمَّ قَالَ لِیَ اقْطَعْ فَقَطَعْتُ وَ غَسَلَ یَدَهُ وَ شَدَّهَا وَ رَدَّنِی إِلَی الْحُجْرَهِ وَ قُدِّمَ مِنَ الطَّعَامِ الْحَارِّ وَ الْبَارِدِ شَیْ ءٌ کَثِیرٌ وَ بَقِیتُ إِلَی الْعَصْرِ ثُمَّ دَعَانِی فَقَالَ سَرِّحْ وَ دَعَا بِذَلِکَ الطَّشْتِ فَسَرَّحْتُ وَ خَرَجَ الدَّمُ إِلَی أَنِ امْتَلَأَ الطَّشْتُ فَقَالَ اقْطَعْ فَقَطَعْتُ وَ شَدَّ یَدَهُ وَ رَدَّنِی إِلَی الْحُجْرَهِ فَبِتُّ فِیهَا فَلَمَّا أَصْبَحْتُ وَ ظَهَرَتِ الشَّمْسُ دَعَانِی وَ أَحْضَرَ ذَلِکَ الطَّشْتَ وَ قَالَ سَرِّحْ فَسَرَّحْتُ فَخَرَجَ مِثْلَ اللَّبَنِ الْحَلِیبِ إِلَی أَنِ امْتَلَأَ الطَّشْتُ فَقَالَ اقْطَعْ فَقَطَعْتُ فَشَدَّ یَدَهُ وَ قَدَّمَ لِی بِتَخْتِ ثِیَابٍ وَ خَمْسِینَ دِینَاراً وَ قَالَ خُذْ هَذَا وَ أَعْذِرْ وَ انْصَرِفْ فَأَخَذْتُ وَ قُلْتُ یَأْمُرُنِی السَّیِّدُ بِخِدْمَهٍ قَالَ نَعَمْ تُحْسِنُ صُحْبَهَ مَنْ یَصْحَبُکَ مِنْ دَیْرِ الْعَاقُولِ فَصِرْتُ إِلَی بَخْتِیشُوعَ وَ قُلْتُ لَهُ الْقِصَّهَ فَقَالَ اجْتَمَعَتِ الْحُکَمَاءُ عَلَی أَنَّ أَکْثَرَ مَا یَکُونُ فِی بَدَنِ الْإِنْسَانِ سَبْعَهُ أَمْنَاءٍ مِنَ الدَّمِ-(۱)

وَ هَذَا الَّذِی حَکَیْتَ

۱- ۱. الامناء: جمع المناء کیل یکال به السمن و غیره، أو میزان یوزن به، رطلان قال فی الصحاح ص ۲۴۹۷ أنّه أفصح من المن و قال غیره: و هو کالمن فی لغه تمیم.

لَوْ خَرَجَ مِنْ عَيْنِ مَاءٍ لَكَانَ عَجَباً وَ أَعْجَبُ مَا فِيهِ اللَّبَنُ فَفَكَّرَ سَاعَةً ثُمَّ مَكَثْنَا ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ بِلَيَالِيهَا نَقْرَأُ الْكُتُبَ عَلَى أَنْ نَجِدَ لِهَذِهِ الْقِصَّهِ ذِكْراً فِي الْعَالَمِ فَلَمْ نَجِدْ ثُمَّ قَالَ لَمْ يَبْقَ الْيَوْمَ فِي النَّصْرَانِيَّهِ أَعْلَمُ بِالطِّبِّ مِنْ رَاهِبٍ بِدَيْرِ الْعَاقُولِ فَكَتَبَ إِلَيْهِ كِتَاباً يَذْكُرُ فِيهِ مَا جَرَى فَخَرَجْتُ وَ نَادَيْتُهُ فَأَشْرَفَ عَلَيَّ وَ قَالَ مَنْ أَنْتَ قُلْتُ صَاحِبُ بَخْتِيشُوعَ قَالَ مَعَكَ كِتَابُهُ قُلْتُ نَعَمْ فَأَرْخَى لِي زِنْبِيلًا فَجَعَلْتُ الْكِتَابَ فِيهِ فَرَفَعَهُ فَقَرَأَ الْكِتَابَ وَ نَزَلَ مِنْ سَاعَتِهِ فَقَالَ أَنْتَ الرَّجُلُ الَّذِي فَصَدْتَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ طُوبَى لِأُمِّكَ وَ رَكِبَ بَغْلًا وَ مَرَّ فَوَافَيْنَا سُرَّ مَنْ رَأَى وَ قَدْ بَقِيَ مِنَ اللَّيْلِ ثُلُثُهُ قُلْتُ أَيْنَ تُحِبُّ دَارَ أُسْتَاذِنَا أَوْ دَارَ الرَّجُلِ فَصِرْنَا إِلَى بَابِهِ قَبْلَ الْأَذَانِ فَفُتِحَ الْبَابُ وَ خَرَجَ إِلَيْنَا غُلَامٌ أَسْوَدُ وَ قَالَ أَيُّكُمَا رَاهِبُ دَيْرِ الْعَاقُولِ فَقَالَ أَنَا جُعِلْتُ فِدَاكَ فَقَالَ انْزِلْ وَ قَالَ لِيَ الْخَادِمُ احْتَفِظْ بِالْبَغْلَتَيْنِ وَ أَخَذَ بِيَدِهِ وَ دَخَلَا فَأَقَمْتُ إِلَى أَنْ أَصْبَحْنَا وَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ ثُمَّ خَرَجَ الرَّاهِبُ وَ قَدْ رَمَى بِثِيَابِ الرَّهْبَانِيَّهِ وَ لَبِسَ ثِيَاباً بِيضاً وَ قَدْ أَسْلَمَ فَقَالَ خُذْ بِيَ الْآنَ إِلَى دَارِ أُسْتَاذِكَ فَصِرْنَا إِلَى دَارِ بَخْتِيشُوعَ فَلَمَّا رَآهُ بَادَرَ يَعْدُو إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ مَا الَّذِي أَزَالَكَ عَنْ دِينِكَ قَالَ وَجَدْتُ الْمَسِيحَ فَأَسْلَمْتُ عَلَى يَدِهِ قَالَ وَجَدْتَ الْمَسِيحَ قَالَ أَوْ نَظِيرَهُ فَإِنَّ هَذِهِ الْفَصْدَهَ لَمْ يَفْعَلْهَا فِي الْعَالَمِ إِلَّا الْمَسِيحُ وَ هَذَا نَظِيرُهُ فِي آيَاتِهِ وَ بَرَاهِينِهِ ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَيْهِ وَ لَزِمَ خِدْمَتَهُ إِلَى أَنْ مَاتَ (۱).

**[ترجمه]خرايج: در شهرستان ری، بطريق پزشک كه بيش از صد سال داشت می گويد: من شاگرد بختيشوع طبيب متوكل بودم؛ از بين شاگردان مرا بيشتر مورد لطف قرار می داد. روزی حضرت امام حسن عسكری عليه السلام پسر علی بن محمّد بن علی بن موسی الرضا عليهم السّلام به بختيشوع پيغام داد كه بهترين شاگرد خود را بفرست تا مرا رگ بزند. بختيشوع مرا انتخاب كرده و گفت: ابن الرضا عليهما السلام از من خواسته يک نفر را برای فصد بفرستم. متوجه باش، او داناترين فرد روی زمين است. دقت كن مبادا در مورد دستوری كه می دهد اعتراضی كنی.

خدمت آن جناب رفتم، دستور داد در اطاقی باشم و هر وقت احتياج داشت مرا بخواهد. موقعی كه من خدمتش رسيدم، بهترين وقت برای فصد بود ولی ايشان وقتی مرا برای فصد خواست كه برايش خوب نبود. يک طشت بزرگ حاضر كرده بود. من رگ اكحل را فصد كردم. خون پيوسته می ريخت به اندازه ای كه طشت پر شد. بعد فرمود: خون را قطع كن! من قطع كردم و حضرت دست خود را شست و بست. باز مرا به همان اطاق برگردانيد و غذاهای گرم و سرد زيادی آوردند. تا عصر آنجا بودم، دوباره مرا خواست. فرمود: رگ را باز كن و همان طشت را دو مرتبه خواست. من رگ را باز كردم، خون جاری شد تا طشت پر گرديد. فرمود: قطع كن! خون را قطع كردم. دست خود را بست. باز مرا به همان اطاق برگردانيد. شب همان جا خوابيدم.

فردا صبح كه آفتاب برآمد مرا خواست و همان طشت را آوردند. فرمود: رگ را بگشا! من گشودم. مثل شير دوشيده، مايعی خارج گرديد تا طشت پر شد. باز دستور داد قطع كنم. قطع كردم! دست خود را بست و يک دست لباس و پنجاه دينار طلا به من داد! فرمود: اين را بگير و مرا معذور دار! هديه ايشان را گرفتم. عرض كردم: آيا امر و دستوری به من می فرماييد؟ فرمود: با كسی كه در دير عاقول همسفر می شوی خوش رفتاری كن.

من پيش استادم بختيشوع رفتم و جريان را شرح دادم. گفت: تمام پزشكان در اين مطلب اتفاق دارند كه بيش از هفت كيل و پيمانه در بدن انسان خون وجود ندارد. آنچه تو نقل كردی اگر از چشمه آبی خارج شود جای تعجب است. از همه عجيب تر جريان شير است كه خارج شده! ساعتی در فكر فرو رفت. سپس شبانه روز پيوسته در جستجو بود تا در لابلای كتابها در اين

مورد مطلبی بیابـد ولی چیزی پیـدا نشد! بعد گفت: در میان نصـرانیان کسـی دیگر باقی نماند که در علم طب واردتر از راهبی باشد که ساکن دیر عاقول است. نامه ای برای او نوشت و جریان را شرح داد.

من به آن جـانب رفتم و از خـارج دیر او را صـدا زدم. از بالاـ سـر برآورده و گفت: کیسـتی؟ گفتم من از شـاگردان بخـتیشوع هسـتم. گفت: نامه ای آورده ای؟ جواب دادم: آری. سـبدی را آویزان کرد و نامه را در آن گذاشـتم. بالا کشید و خواند. پس از خوانـدن نامه فوری از دیر فرود آمـده و گفت: تو آن آقا را فصد کردی؟ گفتم: آری. گفت: خوشا به حال مادرت! و سوار بر قاطری شده، همراه من آمد.

هنوز یک سوم از شب باقی مانده بود که به سر من رأی رسیدیم. گفتم: مایلی به خانه استادم برویم یا منزل همان آقایی که او را فصد کرده ام؟

بالاخره قبل از اذان صـبح به در خانه امام علیه السّـلام رسـیدیم. در این موقع در باز شـد و غلامی خارج گردید و گفت: کدام یـک از شـما راهب دیر عـاقول هستیـد؟ گفت: منم فـدایت شوم! اجـازه ورود داد. غلاـم رو به من نموده گفت: تو دو قـاطر را نگهدار. دست او را گرفت و با او داخل شد.

من تا موقعی که آفتاب برآمـد همان جا ایسـتادم و راهب خارج شـد. دیـدم لباس های رهبانیت را از تن خارج نموده و لباسـی سفید در تن دارد و مسـلمان شده! گفت: مرا به خانه استادت ببر. همین که چشم بختیشوع به او افتاد، با عجله به طرفش دوید و گفت: چه بـاعث شـد که دین خود را رهـا کردی؟ گفت: عیسـی مسـیح را پیـدا کردم و به دست او اسـلام آوردم. پرسـید: تو عیسـی را دیدی؟ گفت: نظیر او را دیدم؛ زیرا چنین فصدی را جز عیسـی کسـی نکرده. این شـخص نیز در معجزه و دلائلی که دارد، مانند اوست.

بعـد خدمت حضـرت امام حسن عسـکری علیه السـلام را برگزید و تا زنده بود در خدمت ایشان بود. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ الشَّرِیفِ الْجُرْجَانِیِّ قَالَ: حَجَجْتُ سَـنَهً فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی وَ قَدْ کَانَ أَصْحَابُنَا حَمَلُوا مَعِی شَیْئاً مِنَ الْمَالِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَهُ إِلَی مَنْ أَدْفَعُهُ فَقَالَ قَبْلَ أَنْ أَقُولَ ذَلِکَ ادْفَعْ مَا مَعَکَ إِلَی الْمُبَارَکِ خَادِمِی

ص: ۲۶۲

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۳.

قَالَ فَفَعَلْتُ وَ خَرَجْتُ وَ قُلْتُ إِنَّ شِيعَتَكَ بِجُرْجَانَ يَقْرَءُونَ عَلَيْكَ السَّلَامَ قَالَ أَ وَ لَسْتَ مُنْصَرِفاً بَعْدَ فَرَاغِكَ مِنَ الْحَجِّ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَإِنَّكَ تَصِيرُ إِلَى جُرْجَانَ مِنْ يَوْمِكَ هَذَا إِلَى مِائَةٍ وَ سَبْعِينَ يَوْماً وَ تَدْخُلُهَا يَوْمَ الْجُمُعَهِ لِثَلَاثِ لَيَالٍ يَمْضِينَ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْآخِرِ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَعْلِمْهُمْ أَنِّي أُوَافِيهِمْ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ فِي آخِرِ النَّهَارِ وَ امْضِ رَاشِداً فَإِنَّ اللَّهَ سَيُسَلِّمُكَ وَ يُسَلِّمُ مَا مَعَكَ فَتَقْدَمُ عَلَى أَهْلِكَ وَ وُلْدِكَ وَ يُولَدُ لِوَلَدِكَ الشَّرِيفِ ابْنٌ فَسَمِّهِ الصَّلْتَ بْنَ الشَّرِيفِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الشَّرِيفِ وَ سَيَبْلُغُ اللَّهُ بِهِ وَ يَكُونُ مِنْ أَوْلِيَائِنَا فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ الْجُرْجَانِيَّ هُوَ مِنْ شِيعَتِكَ كَثِيرُ الْمَعْرُوفِ إِلَى أَوْلِيَائِكَ يُخْرِجُ إِلَيْهِمْ فِي السَّنَهِ مِنْ مَالِهِ أَكْثَرَ مِنْ مِائَهِ أَلْفِ دِرْهَمٍ وَ هُوَ أَحَدُ الْمُتَقَلِّبِينَ فِي نِعَمِ اللَّهِ بِجُرْجَانَ فَقَالَ شَكَرَ اللَّهُ لِأَبِي إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ صَنِيعَهُ إِلَى شِيعَتِنَا وَ غَفَرَ لَهُ ذُنُوبَهُ وَ رَزَقَهُ ذَكَراً سَوِيّاً قَائِلًا بِالْحَقِّ فَقُلْ لَهُ يَقُولُ لَكَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ سَمِّ ابْنَكَ أَحْمَدَ فَانْصَرَفْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَ حَجَجْتُ فَسَلَّمَنِي اللَّهُ حَتَّى وَافَيْتُ جُرْجَانَ فِي يَوْمِ الْجُمُعَهِ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْآخِرِ عَلَى مَا ذَكَرَهُ عليه السلام وَ جَاءَنِي أَصْحَابُنَا يُهَنِّئُونِّي فَوَعَدْتُهُمْ أَنَّ الْإِمَامَ عليه السلام وَعَدَنِي أَنْ يُوَافِيَكُمْ فِي آخِرِ هَذَا الْيَوْمِ فَتَأَهَّبُوا لِمَا تَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ وَ اغْدُوا فِي مَسَائِلِكُمْ وَ حَوَائِجِكُمْ كُلِّهَا فَلَمَّا صَلَّوُا الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ اجْتَمَعُوا كُلُّهُمْ فِي دَارِي فَوَ اللَّهِ مَا شَعَرْنَا إِلَّا وَ قَدْ وَافَانَا أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام فَدَخَلَ إِلَيْنَا وَ نَحْنُ مُجْتَمِعُونَ فَسَلَّمَ هُوَ أَوَّلًا عَلَيْنَا فَاسْتَقْبَلْنَاهُ وَ قَبَّلْنَا يَدَهُ ثُمَّ قَالَ إِنِّي كُنْتُ وَعَدْتُ جَعْفَرَ بْنَ الشَّرِيفِ أَنْ أُوَافِيَكُمْ فِي آخِرِ هَذَا الْيَوْمِ فَصَلَّيْتُ الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ بِسُرَّ مَنْ رَأَى وَ صِرْتُ إِلَيْكُمْ لِأُجَدِّدَ بِكُمْ عَهْداً وَ هَا أَنَا قَدْ جِئْتُكُمُ الْآنَ فَاجْمَعُوا مَسَائِلَكُمْ وَ حَوَائِجَكُمْ كُلَّهَا فَأَوَّلُ مَنِ ابْتَدَأَ الْمَسْأَلَهَ لَهُ النَّضْرُ بْنُ جَابِرٍ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ ابْنِي جَابِراً أُصِيبَ بِبَصَرِهِ مُنْذُ شَهْرٍ فَادْعُ اللَّهَ لَهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِ عَيْنَيْهِ قَالَ فَهَاتِهِ فَمَسَحَ بِيَدِهِ عَلَى عَيْنَيْهِ فَعَادَ بَصِيراً ثُمَّ تَقَدَّمَ رَجُلٌ فَرَجُلٌ يَسْأَلُونَهُ حَوَائِجَهُمْ وَ أَجَابَهُمْ إِلَى

كُلِّ مَا سَأَلُوهُ حَتَّى قَضَى حَوَائِجَ الْجَمِيعِ وَ دَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ فَانْصَرَفَ مِنْ يَوْمِهِ ذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]خرايج: جعفر بن شريف گرگانى گفت: سالى به حج رفتم و در سامرا خدمت حضرت امام حسن عسكرى عليه السلام رسيدم. دوستان به همراه من مقدارى مال فرستاده بودند و تصميم داشتم كه از ايشان سؤال كنم كه آن امانت ها را به كه بدهم. قبل از اينكه چيزى بپرسم، فرمود: هر چه با خود آورده اى به مبارك خادم من بسپار.

من دستور امام را انجام داده و خارج شدم. عرض كردم: شيعيان گرگان خدمت شما سلام دارند. فرمود: تو پس از انجام حج برنمى گردى؟ عرض كردم: چرا. فرمود: تو پس از صد و هفتاد روز، روز جمعه، سه شب از ماه ربيع الآخر گذشته، به گرگان خواهى رسيد. اولين روز (ورودت) به آنها بگو، من همان روز نزديك غروب خواهم آمد. به سلامتى راه خود را از پيش بگير و برو. به لطف خدا به سلامت مى روى و برمى گردى. وقتى پيش خانواده خود رسيدى، براى پسرت كه شريف نام دارد فرزندى متولد شده، او را صلت بن جعفر بن شريف نام بگذار! خداوند او را به مقامى خواهد رساند و از دوستان ما است.

عرض كردم: يا ابن رسول اللَّه! ابراهيم بن اسماعيل گرگانى يكى از شيعيان شما است كه خيلى به دوستان كمك مى كند. او هر سال بيش از صد هزار درهم از مال خود را به دوستان مى دهد. فرمود: خداوند پاداش اين نيكوكارى ابو اسحق ابراهيم بن اسماعيل را بدهد و گناهانش را بيامرزد و به او پسرى كامل و سالم عنايت نمايد كه معتقد به حق باشد. به او بگو: حسن بن على عليهما السلام گفت: اسم پسرت را احمد بگذار .

از خدمتش مرخص شدم و اعمال حج را به سلامتى انجام دادم و صبح روز جمعه، همان طورى كه آقا فرموده بود وارد گرگان شدم. در ماه ربيع الثانى دوستان به ديدنم آمدند و مرا تهنيت گفتند. من به آنها بشارت دادم كه امام عليه السّلام نزديك غروب وارد گرگان خواهد شد. نيازها و مسائل و تمام احتياجات خود را در نظر بگيريد و جمع كنيد.

پس از نماز ظهر و عصر، تمام آنها در خانه من اجتماع كردند. ناگهان ديدم امام عليه السّلام وارد شد. ابتدا آن جناب به همه ما سلام داد، سپس ما پيش رفتيم و دستش را بوسيديم. آنگاه فرمود: من به جعفر بن شريف وعده داده بودم كه امروز اينجا بيايم. نماز ظهر و عصر را در سامرا خواندم آنگاه براى تجديد عهدى پيش شما آمدم. اكنون هر سؤال و مطلبى داريد بپرسيد.

اول كسى كه سؤال كرد نضر بن جابر بود. عرض كرد: يا ابن رسول اللَّه! پسرم جابر يك ماه است كه چشم خود را از دست داده، برايش از خدا بخواهيد خوب شود. فرمود: او را بياور، و با دست روى چشمهاى او كشيد و بينا شد. يكى يكى پيش مى آمدند و حاجات خود را مى خواستند و خواسته همه را بر مى آورد به طورى كه هيچ كدام مأيوس نشدند و براى آنها دعاى خير گفت. و همان روز به جانب سامرا برگشت. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۳»

قب، [المناقب](۲)

لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ عَلِیِ (٣)

بْنِ زَیْدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ قَالَ: صَحِبْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ مِنْ دَارِ الْعَامَّهِ إِلَی مَنْزِلِهِ فَلَمَّا صَارَ إِلَی الدَّارِ وَ أَرَدْتُ الِانْصِرَافَ قَالَ أَمْهِلْ فَدَخَلَ ثُمَّ أَذِنَ لِی فَدَخَلْتُ فَأَعْطَانِی مِائَتَیْ دِینَارٍ وَ قَالَ اصْرِفْهَا فِی ثَمَنِ جَارِیَهٍ فَإِنَّ جَارِیَتَکَ فُلَانَهَ قَدْ مَاتَتْ وَ کُنْتُ خَرَجْتُ مِنَ الْمَنْزِلِ وَ عَهْدِی بِهَا أَنْشَطُ مَا کَانَتْ فَمَضَیْتُ فَإِذَا الْغُلَامُ قَالَ مَاتَتْ جَارِیَتُکَ فُلَانَهُ السَّاعَهَ قُلْتُ مَا حَالُهَا قِیلَ شَرِبَتْ مَاءً فَشَرِقَتْ فَمَاتَتْ (۴).

**[ترجمه]مناقب، خرایج: علی بن زید بن علی بن حسین بن زید بن علی می گوید: در خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام از دار الخلافه تا منزل آن جناب رفتیم. وقتی به منزل رسید، من تصمیم گرفتم برگردم! فرمود: صبر کن! حضرت وارد خانه شد و بعد به من اجازه ورود داد و دویست دینار لطف کرد و فرمود: با این پول کنیزی خریداری کن! فلان کنیزت از دنیا رفت. گفت: وقتی من از منزل خارج شدم او بسیار سرحال و خوب بود. به خانه برگشتم. در بین راه غلامم به من برخورد، گفت: فلان کنیز از دنیا رفت! پرسیدم: سبب مرگ او چه بود؟ گفت: آب نوشید، آب در گلویش گیر کرد و مرد. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۱ ، الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۴»

قب، [المناقب](۵)

لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی الْحَسَنُ بْنُ ظَرِیفٍ أَنَّهُ قَالَ: اخْتَلَجَ فِی صَدْرِی مَسْأَلَتَانِ وَ أَرَدْتُ الْکِتَابَ بِهِمَا إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَکَتَبْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الْقَائِمِ بِمَ یَقْضِی وَ أَیْنَ مَجْلِسُهُ وَ أَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ رُقْیَهِ الْحُمَّی الرِّبْعِ فَأَغْفَلْتُ ذِکْرَ الْحُمَّی فَجَاءَ الْجَوَابُ سَأَلْتَ عَنِ الْقَائِمِ إِذَا قَامَ یَقْضِی بَیْنَ النَّاسِ بِعِلْمِهِ کَقَضَاءِ دَاوُدَ علیه السلام وَ لَا یَسْأَلُ الْبَیِّنَهَ وَ کُنْتَ أَرَدْتَ أَنْ تَسْأَلَ عَنِ الْحُمَّی الرِّبْعِ فَأُنْسِیتَ فَاکْتُبْ وَرَقَهً وَ عَلِّقْهَا عَلَی الْمَحْمُومِ یا نارُ کُونِی بَرْداً وَ سَلاماً عَلی إِبْراهِیمَ فَکَتَبْتُ وَ عَلَّقْتُ عَلَی الْمَحْمُومِ فَبَرَأَ(۶).

ص: ۲۶۴

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۳.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۱.

۳- ۳. هو علی الأحوال، و أبوه زید هو الملقب بالشبیه النسابه، کان فاضلا صنف کتاب المقاتل و المبسوط فی علم النسب، و تنتهی إلیه سلسله عظیمه، و علی أبوه کان من ولد الحسین الملقب بذی الدمعه ابن زید الشهید ابن زین العابدین علیه السلام، منه رحمه اللّه فی المرآه.

۴- ۴. مختار الخرائج ص ۲۱۴.

۵- ۵. کتاب المناقب ج ۴ ص ۴۳۱.
۶- ۶. لم نجده فی مختار الخرائج.

عم، [إعلام الورى](۱)

شا، [الإرشاد] ابن قولويه عن الكلینی (۲) عن علی بن محمد عن الحسن بن ظریف: مثله (۳).

**[ترجمه]مناقب ، خرایج: حسن بن ظریف می گوید: دو مسأله برایم پیش آمد کرد و با خود فکر کردم آن را برای حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام بنویسم. نامه ای نوشتم و در آن پرسیدم: حضرت قائم علیه السّلام چگونه قضاوت می کند و مجلس او کجا است؟ خیال داشتم سؤالی نیز در باره کسی که مبتلا به تب شده بکنم ولی فراموش نمودم. در جواب نامه ام نوشت: راجع به قائم پرسیده بودی که پس از قیام چگونه بین مردم قضاوت می کند؛ او با علم خود مانند داود قضاوت خواهد کرد و احتیاجی به شاهد نخواهد داشت. می خواستی راجع به تب سؤال کنی، روی یک کاغذ بنویس: «یا نارُ کُونِی بَرْداً وَ سَلاماً عَلی إِبْراهِیمَ - . انبیاء / ۶۹ - »، {«ای آتش، برای ابراهیم سرد و بی آسیب باش.} و به گردن شخص تب دار آویزان کن. همین کار را کردم، تب دار شفا یافت. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۱ ، الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۸ -

در اعلام الوری و ارشاد نیز این حدیث نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۵۷ ، ارشاد: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

قب، [المناقب](۴)

لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَارِثِ الْقَزْوِینِیِّ قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَبِی بِسُرَّ مَنْ رَأَی وَ کَانَ أَبِی یَتَعَاطَی الْبَیْطَرَةَ فِی مَرْبِطِ أَبِی مُحَمَّدٍ وَ کَانَ عِنْدَ الْمُسْتَعِینِ بَغْلٌ لَمْ یُرَ مِثْلُهُ حُسْناً وَ کِبْراً وَ کَانَ یَمْنَعُ ظَهْرَهُ وَ اللِّجَامَ وَ جَمَعَ الرُّوَّاضَ فَلَمْ تَکُنْ لَهُمْ حِیلَةٌ فِی رُکُوبِهِ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ نُدَمَائِهِ أَ لَا تَبْعَثُ إِلَی الْحَسَنِ ابْنِ الرِّضَا حَتَّی یَجِی ءَ فَإِمَّا أَنْ یَرْکَبَهُ وَ إِمَّا یَقْتُلَهُ فَبَعَثَ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ مَضَی مَعَهُ أَبِی فَلَمَّا دَخَلَ الدَّارَ نَظَرَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام إِلَی الْبَغْلِ وَاقِفاً فِی صَحْنِ الدَّارِ فَوَضَعَ یَدَهُ عَلَی کَتِفِهِ فَعَرِقَ الْبَغْلُ ثُمَّ صَارَ إِلَی الْمُسْتَعِینِ فَرَحَّبَ بِهِ وَ قَالَ أَلْجِمْ هَذَا الْبَغْلَ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام لِأَبِی أَلْجِمْهُ فَقَالَ الْمُسْتَعِینُ أَلْجِمْهُ أَنْتَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَقَامَ أَبُو مُحَمَّدٍ فَوَضَعَ طَیْلَسَانَهُ فَأَلْجَمَهُ ثُمَّ رَجَعَ إِلَی مَجْلِسِهِ فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَسْرِجْهُ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ لِأَبِی أَسْرِجْهُ فَقَالَ الْمُسْتَعِینُ أَسْرِجْهُ أَنْتَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَقَامَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام ثَانِیَةً فَأَسْرَجَهُ وَ رَجَعَ فَقَالَ تَرَی أَنْ تَرْکَبَهُ قَالَ نَعَمْ فَرَکِبَهُ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام مِنْ غَیْرِ أَنْ یَمْتَنِعَ عَلَیْهِ ثُمَّ رَکَضَهُ فِی الدَّارِ ثُمَّ حَمَلَهُ عَلَی الْهَمْلَجَةِ(۵) فَمَشَی أَحْسَنَ مَشْیٍ ثُمَّ نَزَلَ

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۵۷.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۵۰۹.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۲۳.

۴- ۴. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۸.

۵- ۵. فی المصباح: هملج البرذون هملجه: مشی مشیه سهله فی سرعه، و قال فی مختصر العین: الهملجه حسن سیر الدابّه، و کلهم قالوا فی اسم الفاعل هملاج بکسر الهاء للذکر و الأنثی، و هو یقتضی أن اسم الفاعل لم یجئ علی قیاسه و هو مهملج، منه رحمه اللّه.

فَرَجَعَ إِلَيْهِ فَقَالَ الْمُسْتَعِينُ قَدْ حَمَلَکَ عَلَيْهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ لِأَبِی خُذْهُ فَأَخَذَهُ وَ قَادَهُ (۱).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی ابن قولویه عن الکلینی (۲) عن علی بن محمد عن محمد بن علی بن إبراهیم عن أحمد بن الحارث: مثله (۳).

**[ترجمه]مناقب، خرایج: احمد بن حارث قزوینی می گوید: من با پدرم در سامرا بودیم. پدرم در اصطبل حضرت امام حسن عسکری علیه السلام به نعل بندی چهار پایان اشتغال داشت. خلیفه عباسی مستعین استری داشت که از حسن و زیبایی بی نظیر بود ولی قاطری چموش بود که کسی نمی توانست بر آن زین و برگ بگذارد. هیچ کدام از تربیت کنندگان اسب نیز نتوانستند بر او زین بگذارند و سوار شوند.

یکی از ندیمان مستعین گفت: خوب است از پی امام حسن عسکری علیه السلام بفرستی تا اینجا بیاید؛ یا او سوار می شود و یا این قاطر او را می کشد. خلیفه از پی حضرت ابو محمّد علیه السلام فرستاد. پدرم نیز به همراه آن جناب رفت .

وقتی امام وارد حیاط شد، دید قاطر در صحن حیاط ایستاده است. دست خود را بر شانه او گذاشت، آن حیوان عرق کرد. سپس امام به طرف مستعین رفت؛ او احترام شایانی از امام نمود و تقاضا کرد که افسار به دهان این قاطر بگذارد؛ امام علیه السّلام به پدر من گفت: افسار به دهان او بگذار. ولی مستعین گفت: من مایلم شما این کار را بکنید. امام عبای خویش را کنار گذاشت و از جای حرکت کرده، قاطر را لجام نمود و به جای خود برگشت. باز مستعین گفت: زین بر او بگذارید! امام علیه السّلام به پدرم فرمود: زین قاطر را بگذار. مستعین درخواست کرد که خودتان این کار را بکنید. امام زین بر قاطر گذاشت و به جای خود برگشت.

مستعین عرض کرد: ممکن است سوار این مرکب شوید؟ فرمود: اشکالی ندارد؛ از جای حرکت کرد و بدون مشکلی سوار بر قاطر شد. سپس رکاب کشید و قاطر را بر دویدن وادار کرد. و بعد او را به آرامی به راه رفتن واداشت. حیوان بسیار خوب حرکت می کرد. آنگاه پیاده شد. مستعین گفت: این قاطر را در اختیار شما گذاشتم. امام علیه السّلام به پدرم گفت: قاطر را بگیر و ببر. پدرم افسارش را گرفته و برد. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۸ ، الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۸ -

مثل این حدیث در ارشاد نیز منقول است. - . ارشاد: ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۶»

قب، [المناقب](۴)

لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ زَیْدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ قَالَ: کَانَ لِی فَرَسٌ وَ کُنْتُ بِهِ مُعْجَباً أُکْثِرُ ذِکْرَهُ فِی الْمَجَالِسِ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام یَوْماً فَقَالَ مَا فَعَلَ فَرَسُکَ قُلْتُ هُوَ ذَا عَلَی بَابِکَ الْآنَ (۵)

فَقَالَ اسْتَبْدِلْ بِهِ قَبْلَ الْمَسَاءِ إِنْ قَدَرْتَ عَلَى مُشْتَرٍ لَا تُؤَخِّرْ ذَلِكَ وَ دَخَلَ عَلَيْنَا دَاخِلٌ فَانْقَطَعَ الْكَلَامُ قَالَ فَقُمْتُ مُتَفَكِّراً وَ مَضَيْتُ إِلَى مَنْزِلِي فَأَخْبَرْتُ أَخِي بِذَلِكَ فَقَالَ لَا أَدْرِي مَا أَقُولُ فِي هَذَا وَ شَحَحْتُ بِهِ (۶) فَلَمَّا صَلَّيْتُ الْعَتَمَهَ جَاءَنِي السَّائِسُ وَ قَالَ نَفَقَ فَرَسُكَ السَّاعَهَ فَاغْتَمَمْتُ وَ عَلِمْتُ أَنَّهُ عَنَى هَذَا بِذَلِكَ الْقَوْلِ

۱- ۱. قال المؤلّف قدّس سرّه فی المرآه: أقول: یشکل هذا بأن الظاهر أن هذه الواقعه کانت فی أیّام امامه أبی محمّد بعد وفاه أبیه علیهما السلام و هما کانتا فی جمادی الآخره سنه أربع و خمسین و مائتین کما ذکره الکلینی و غیره فکیف یمکن أن یکون هذه فی زمان المستعین. فلا بد اما من تصحیف المعتز بالمستعین، و هما متقاربان صوره، أو تصحیف أبی الحسن بالحسن، و الأول أظهر، للتصریح بأبی محمّد فی مواضع، و کون ذلک قبل امامته علیه السلام فی حیاه والده و ان کان ممکنا لکنه بعید.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۵۰۷.

۳- ۳. إرشاد المفید ص ۳۲۱.

۴- ۴. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۰ و ۴۳۱.

۵- ۵. زاد فی الکافی: و عنه نزلت.

۶- ۶. فی الکافی« و نفست علی الناس ببیعه».

ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَى أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام مِنَ الْغَدِ وَ أَقُولُ فِی نَفْسِی لَیْتَهُ أَخْلَفَ عَلَیَّ دَابَّةً(۱) فَقَالَ قَبْلَ أَنْ أَتَحَدَّثَ بِشَیْ ءٍ نَعَمْ نُخْلِفُ عَلَیْکَ یَا غُلَامُ أَعْطِهِ بِرْذَوْنِیَ الْکُمَیْتَ ثُمَّ قَالَ هَذَا أَخْیَرُ مِنْ فَرَسِکَ وَ أَطْوَلُ عُمُراً وَ أَوْطَأُ(۲).

عم، [إعلام الوری](۳)

شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی (۴) عن علی بن محمد عن إسحاق بن محمد عن علی بن زید بن علی بن الحسین: مثله (۵)

**[ترجمه]مناقب، خرایج: علی بن زید بن حسین بن زید بن علی می گوید: من اسبی داشتم که خیلی به آن علاقه مند بودم و همیشه در مجالس از او صحبت می کردم. روزی خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام رسیدم. امام پرسید: اسب را چه کردی؟ عرض کردم: اکنون بر در خانه شما است. فرمود: قبل از شب شدن آن را عوض کن! اگر یک مشتری پیدا کردی این کار را به تأخیر نینداز.

در این موقع شخصی وارد شد و صحبت ما ناتمام ماند. من در حالی که در فکر بودم از جای حرکت کرده و به خانه خود رفتم و این جریان را به برادرم گفتم. او گفت: من نمی توانم در این مورد حرفی بزنم. من در فروش آن قیمت خیلی بالایی را پیشنهاد کردم .

پس از نماز عشاء، غلامی که متصدی تیمار اسب بود آمد و گفت: اسب هم اکنون مرد! فهمیدم منظور امام از آن فرمایش همین بوده.

فردا خدمت امام علیه السّلام رسیدم و در دل با خود می گفتم: چقدر خوب است آن جناب به جای اسبم به من مرکبی ببخشند. همین که نشستم، فرمود: اشکالی ندارد! به جای وسیله سواریت به تو مرکبی می دهم. رو به غلام خود نموده و فرمود: همان مادیان مرا به او بده. این مرکب از اسب تو بهتر است و عمرش طولانی تر و سواری بهتری دارد. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۰ ، الخرائج و الجرائح ۱: ۴۲۸ -

در اعلام الوری و ارشاد مثل این حدیث نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۵۲ ، ارشاد: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعل أمره علیه السلام بالاستبدال لمحض إظهار الإعجاز لعلمه بأنه لا یفعل ذلک أو یقال لعله لم یکن یموت عند المشتری أو أنه علم أن المشتری یکون من المخالفین.

**[ترجمه]شاید امر امام به عوض کردن آن مرکب برای صرف اظهار معجزه بود زیرا می دانست که صاحب اسب این کار را نمی کند؛ یا این که گفته شود: شاید مقدر بوده که این اسب در دست مشتری آن نمیرد و یا این که امام علیه السلام علم

داشت که مشتری اهل تسنن است.

**[ترجمه]

«۲۷»

قب، [المناقب](۶) لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيُّ قَالَ: شَكَوْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام ضِيقَ الْحَبْسِ وَ شِدَّةَ الْقَيْدِ فَكَتَبَ إِلَيَّ أَنْتَ تُصَلِّي الظُّهْرَ فِي مَنْزِلِكَ فَأُخْرِجْتُ عَنِ السِّجْنِ وَقْتَ الظُّهْرِ فَصَلَّيْتُ فِي مَنْزِلِي-(۷) وَ كُنْتُ مُضَيَّقاً فَأَرَدْتُ أَنْ أَطْلُبَ مِنْهُ مَعُونَةً فِي الْكِتَابِ الَّذِي كَتَبْتُهُ فَاسْتَحْيَيْتُ فَلَمَّا صِرْتُ إِلَى مَنْزِلِي وَجَّهَ إِلَيَّ بِمِائَةِ دِينَارٍ وَ كَتَبَ إِلَيَّ إِذَا كَانَتْ لَكَ حَاجَةٌ فَلَا تَسْتَحْيِ وَ اطْلُبْهَا تَأْتِيكَ عَلَى مَا تُحِبُّ أَنْ تَأْتِيَكَ (۸).

عم، [إعلام الوری](۹)

شا، [الإرشاد] روی إسحاق بن محمد النخعی عن أبی هاشم: مثله (۱۰).

ص: ۲۶۷

۱- ۱. زاد فی الکافی: اذ کنت اغتممت بقوله: فلما جلست قال نعم نخلف.

۲- ۲. مختار الخرائج ص ۲۱۴.

۳- ۳. إعلام الوری ص ۳۵۲.

۴- ۴. الکافی ج ۱ ص ۵۱۰.

۵- ۵. إرشاد المفید ص ۳۲۳.

۶- ۶. مختار الخرائج ص ۲۱۴.

۷- ۷. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۲.

۸- ۸. المصدر ص ۴۳۹.

۹- ۹. إعلام الوری ص ۳۵۴.

۱۰- ۱۰. الإرشاد ص ۳۲۲.

**[ترجمه]مناقب و خرایج: ابو هاشم جعفری می گوید: به امام حسن عسکری علیه السّلام از سختی زندان و ناراحتی غل و زنجیر شکایت کردم! در جواب من نوشت: تو نماز ظهر را امروز در منزل خود خواهی خواند! موقع ظهر مرا از زندان خارج نمودند و نماز ظهر را در منزل خود خواندم.

وضع مالی من خوب نبود و تصمیم داشتم در نامه ای که نوشته بودم تقاضای کمکی بکنم ولی خجالت کشیدم. وقتی به منزل رسیدم، امام علیه السّلام برایم صد دینار فرستاد و نوشت: هر گاه احتیاجی داشتی خجالت نکش و درخواست خود را بنویس! آنچه مایلی به تو داده خواهد شد. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۳۲ -

در اعلام الوری و ارشاد مثل این حدیث نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۵۴ ، ارشاد: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

قب، [المناقب](۱) لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ نُصَیْرٍ الْخَادِمِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام غَیْرَ مَرَّهٍ یُکَلِّمُ غِلْمَانَهُ وَ غَیْرَهُمْ بِلُغَاتِهِمْ وَ فِیهِمْ رُومٌ وَ تُرْکٌ وَ صَقَالِبَهٌ فَتَعَجَّبْتُ مِنْ ذَلِکَ وَ قُلْتُ هَذَا وُلِدَ بِالْمَدِینَهِ وَ لَمْ یَظْهَرْ لِأَحَدٍ حَتَّی قَضَی أَبُو الْحَسَنِ وَ لَا رَآهُ أَحَدٌ فَکَیْفَ هَذَا أُحَدِّثُ بِهَذَا نَفْسِی فَأَقْبَلَ عَلَیَّ وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ بَیَّنَ حُجَّتَهُ مِنْ بَیْنِ سَائِرِ خَلْقِهِ وَ أَعْطَاهُ مَعْرِفَهَ کُلِّ شَیْ ءٍ فَهُوَ یَعْرِفُ اللُّغَاتِ وَ الْأَنْسَابَ وَ الْحَوَادِثَ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَمْ یَکُنْ بَیْنَ الْحُجَّهِ وَ الْمَحْجُوجِ فَرْقٌ (۲).

عم، [إعلام الوری](۳)

شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی (۴) عن علی بن محمد عن أحمد بن محمد الأقرع عن أبی حمزه نصیر الخادم: مثله (۵).

**[ترجمه]مناقب، خرایج: ابو حمزه نصیر خادم می گوید: بارها شنیدم که حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام با غلامان خود به زبان محلی آنها صحبت می کرد، بعضی رومی و برخی ترک و بعضی از صقالبه بودند. من از این جریان در شگفت بودم! با خود می گفتم: این شخص در مدینه متولد شده؛ چگونه به این زبانها آشنا است؟ این جریان را به کسی نگفتم تا حضرت امام علی النقی علیه السّلام از دنیا رفت. من این جریان را همیشه در دل با خود می گفتم؛ روزی امام عسکری علیه السلام روی به من نموده و فرمود: خداوند پیشوا و امام را از بین سایر مردم ممتاز و برجسته می نماید و به او هر چیزی عنایت می کند. به همین جهت تمام زبانها و نژادها و اتفاقها را می داند. اگر غیر از این باشد، فرقی بین امام و سایر مردم نخواهد بود. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۲۸ ، الخرائج و الجرائح ۱: ۴۳۵ -

در اعلام الوری و ارشاد مثل این حدیث نقل شده است. - . اعلام الوری: ۳۵۶ ، ارشاد: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ: أَنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام سُلِّمَ إِلَی نِحْرِیرٍ فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ اتَّقِ اللَّهَ فَإِنَّکَ لَا تَدْرِی مَنْ فِی مَنْزِلِکَ وَ ذَکَرَتْ عِبَادَتَهُ وَ صَلَاحَهُ وَ أَنِّی أَخَافُ عَلَیْکَ مِنْهُ فَقَالَ لَأَرْمِیَنَّهُ بَیْنَ السِّبَاعِ ثُمَّ اسْتَأْذَنَ فِی ذَلِکَ فَأُذِنَ لَهُ فَرَمَی بِهِ إِلَیْهَا وَ لَمْ یَشُکُّوا فِی أَکْلِهَا لَهُ فَنَظَرُوا إِلَی الْمَوْضِعِ لِیَعْرِفُوا الْحَالَ فَوَجَدُوهُ قَائِماً یُصَلِّی وَ هِیَ حَوْلَهُ فَأَمَرَ بِإِخْرَاجِهِ (۶).

**[ترجمه]خرایج: روایت شده که امام عسکری علیه السلام را به نحریر نامی سپردند. همسرش به او گفت: از خدا بترس! تو نمی دانی چه کسی در خانه توست؟ - و از عبادت و صلاح امام به او سخن می گفت - و گفت: من از او بر تو می ترسم! نحریر گفت: او را بین درندگان خواهم افکند! از خلیفه در این خصوص اذن گرفت و به او اذن داده شد. حضرت را میان درندگان افکند و کسی تردید نداشت که درندگان حضرت را خواهند خورد؛ وقتی به محل درندگان نگاه کردند تا ببینند چه اتفاقی افتاده، دیدند حضرت به نماز ایستاده و درندگان گرد او حلقه زده اند. دستور داد حضرت را بیرون بیاورند.

**[ترجمه]

«۳۰»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی أَبُو سُلَیْمَانَ دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا الْمَالِکِیُّ عَنِ ابْنِ الْفُرَاتِ قَالَ: کُنْتُ بِالْعَسْکَرِ قَاعِداً فِی الشَّارِعِ وَ کُنْتُ أَشْتَهِی الْوَلَدَ شَهْوَةً شَدِیدَةً فَأَقْبَلَ أَبُو مُحَمَّدٍ فَارِساً فَقُلْتُ تَرَانِی أُرْزَقُ وَلَداً فَقَالَ بِرَأْسِهِ نَعَمْ فَقُلْتُ ذَکَراً فَقَالَ بِرَأْسِهِ لَا فَوُلِدَتْ لِیَ ابْنَةٌ(۷).

ص: ۲۶۸

۱- ۱. المناقب لابن شهرآشوب ج ۴ ص ۴۲۸.

۲- ۲. مختار الخرائج ص ۲۱۴.

۳- ۳. إعلام الوری ص ۳۵۶.

۴- ۴. الکافی ج ۱ ص ۵۰۹.

۵- ۵. إرشاد المفید ص ۳۲۲.

۶- ۶. لا یوجد فی مختار الخرائج، و تراه فی الکافی ج ۱ ص ۵۱۳.

۷- ۷. مختار الخرائج ص ۲۱۴.

کشف، [کشف الغمه] من دلائل الحمیری عن جعفر بن محمد قال: کنت قاعدا و ذکر نحوه (۱).

**[ترجمه]خرایج: ابن فرات می گوید: من در سامرا کنار خیابان نشسته بودم و خیلی علاقه داشتم فرزندی داشته باشم. در این موقع امام ابو محمّد حضرت عسکری علیه السلام سواره از آنجا رد شد. عرض کردم: شما فکر می کنید من دارای فرزند بشوم؟ با سر اشاره کرد: آری؛ گفتم: پسر؟ باز با سر اشاره کرد: نه! خداوند به من دختری عنایت کرد. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۳۵ -

مثل این حدیث در کشف الغمه نقل شده که جعفر بن محمد گفت: من نشسته بودم و مانند این جریان را نقل کرد. - . کشف الغمه ۳: ۳۰۶ -

**[ترجمه]

«۳۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی أَبُو سُلَیْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ یَزِیدَ الْمَعْرُوفِ بِابْنِ رمش قَالَ: اعْتَلَّ ابْنِی أَحْمَدُ وَ رَکِبْتُ بِالْعَسْکَرِ وَ هُوَ بِبَغْدَادَ فَکَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ أَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ فَخَرَجَ تَوْقِیعُهُ أَ وَ مَا عَلِمَ لِکُلِّ أَجَلٍ کِتَاباً فَمَاتَ الِابْنُ (۲).

**[ترجمه]خرایج: علی بن یزید معروف به ابن رمش گفت: پسرم احمد مریض شد. من به محله عسکر رفتم. در آن موقع پسرم در بغداد بود. نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشته و تقاضای دعا کردم. در جواب من نوشت: مگر نمی دانی هر چیزی مدتی دارد؟ پسرم از دنیا رفت. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی أَبُو سُلَیْمَانَ الْمَحْمُودِیُّ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ بِأَنْ أُرْزَقَ وَلَداً فَوَقَّعَ رَزَقَکَ اللَّهُ وَلَداً وَ أَصْبَرَکَ عَلَیْهِ فَوُلِدَ لِی ابْنٌ وَ مَاتَ (۳).

**[ترجمه]خرایج: ابو سلیمان محمودی می گوید: نامه ای خدمت حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و تقاضای دعا کردم که خداوند به من فرزندی بدهد. در جواب نوشت: خداوند تو را فرزندی عنایت خواهد کرد و در باره او به تو صبر می دهد! دارای پسری شدم ولی از دنیا رفت. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۳»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام أَسْأَلُهُ التَّبَرُّكَ بِأَنْ يَدْعُوَ أَنْ أُرْزَقَ وَلَداً مِنْ بِنْتِ عَمٍّ لِي فَوَقَّعَ رَزَقَكَ اللَّهُ ذُكْرَاناً فَوُلِدَ لِي أَرْبَعَةٌ(۴).

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن علی بن ابراهیم همدانی گفت: نامه ای خدمت حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و تقاضا کردم از جهت تبرک دعا فرمایند، خداوند از همسرم که دختر عموی من بود فرزندی به من عنایت کند. در جواب نوشت: خداوند پسرهایی به تو می دهد. چهار پسر برایم متولد شد. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۴»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ حَلَبِي (۵)

قَالَ: اجْتَمَعْنَا بِالْعَسْكَرِ وَ تَرَصَّدْنَا لِأَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام يَوْمَ رُكُوبِهِ فَخَرَجَ تَوْقِيعُهُ أَلَا لَا يُسَلِّمَنَّ عَلَيَّ أَحَدٌ وَ لَا يُشِيرُ إِلَيَّ بِيَدِهِ وَ لَا يُومِئُ فَإِنَّكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِكُمْ قَالَ وَ إِلَى جَانِبِي شَابٌّ فَقُلْتُ مِنْ أَيْنَ أَنْتَ قَالَ مِنَ الْمَدِينَه قُلْتُ مَا تَصْنَعُ هَاهُنَا قَالَ اخْتَلَفُوا عِنْدَنَا فِي أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَجِئْتُ لِأَرَاهُ وَ أَسْمَعُ مِنْهُ أَوْ أَرَى مِنْهُ دَلَالَهً لِيَسْكُنَ قَلْبِي وَ إِنِّي لِوُلْدِ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ فَبَيْنَمَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ خَرَجَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام مَعَ خَادِمٍ لَهُ فَلَمَّا حَاذَانَا نَظَرَ إِلَى

۱- ۱. كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۶.

۲- ۲. لا يوجد في مختار الخرائج و قد أخرجه الاربلي في كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۰.

۳- ۳. أخرجه في كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۰.

۴- ۴. تراه في كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۰.

۵- ۵. كذا في الأصل.

الشَّابِّ الَّذِی بِجَنْبِی فَقَالَ أَ غِفَارِیٌّ أَنْتَ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَا فَعَلَتْ أُمُّکَ حمدویه فَقَالَ صَالِحَهٌ وَ مَرَّ فَقُلْتُ لِلشَّابِّ أَ کُنْتَ رَأَیْتَهُ قَطُّ وَ عَرَفْتَهُ بِوَجْهِهِ قَبْلَ الْیَوْمِ قَالَ لَا قُلْتُ فَیَنْفَعُکَ هَذَا قَالَ وَ دُونَ هَذَا.

**[ترجمه]خرایج: حلبی می گوید: ما در محله عسکر اجتماع کرده منتظر تشریف آوردن امام حسن عسکری علیه السلام بودیم، چون روز بیرون آمدن امام بود. دستور امام رسید که هیچ کدام به من سلام نکنید و با دست و سر به طرف من اشاره نکنید زیرا برای شما خطر دارد. کنار من جوانی ایستاده بود؛ گفتم: از کجا هستی؟ گفت: اهل مدینه ام. گفتم: چرا اینجا آمده ای؟ گفت: در بین ما راجع به امامت حسن عسکری علیه السلام اختلاف به وجود آمده! آمده ام از نزدیک ایشان را ملاقات کنم و چیزی بشنوم تا برایم ثابت شود و قلبم تسکین یابد. من از اولاد ابی ذر غفاری هستم.

در همین بین حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام با خادم خود خارج شد. همین که روبروی ما رسید، نگاهی به جوانک کرده و فرمود: تو از فرزندان ابی ذر غفاری هستی؟ جواب داد: آری! گفت: مادرت حمدویه چطور است؟ گفت: خوب است!! امام رد شد. من به جوان گفتم: قبل از این ایشان را دیده بودی و می شناختی؟ گفت: نه! گفتم: پس همین دلیل برایت کافی است؛ گفت کمتر از این هم مرا کافی بود.

**[ترجمه]

«۳۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی یَحْیَی بْنُ الْمَرْزُبَانِ قَالَ: الْتَقَیْتُ مَعَ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ السَّیْبِ سِیمَاهُ الْخَیْرُ-(۱) فَأَخْبَرَنِی أَنَّهُ کَانَ لَهُ ابْنُ عَمٍّ یُنَازِعُهُ فِی الْإِمَامَهِ وَ الْقَوْلِ فِی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ غَیْرِهِ فَقُلْتُ لَا أَقُولُ بِهِ أَوْ أَرَی مِنْهُ عَلَامَهً فَوَرَدْتُ الْعَسْکَرَ فِی حَاجَهٍ فَأَقْبَلَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقُلْتُ فِی نَفْسِی مُتَعَنِّتاً إِنْ مَدَّ یَدَهُ إِلَی رَأْسِهِ فَکَشَفَهُ ثُمَّ نَظَرَ وَ رَدَّهُ قُلْتُ بِهِ فَلَمَّا حَاذَانِی مَدَّ یَدَهُ إِلَی رَأْسِهِ فَکَشَفَهُ ثُمَّ بَرَقَ عَیْنَیْهِ فِیَّ ثُمَّ رَدَّهُمَا ثُمَّ قَالَ یَا یَحْیَی مَا فَعَلَ ابْنُ عَمِّکَ الَّذِی تُنَازِعُهُ فِی الْإِمَامَهِ قُلْتُ خَلَّفْتُهُ صَالِحاً قَالَ لَا تُنَازِعْهُ ثُمَّ مَضَی.

**[ترجمه]خرایج: یحیی بن مرزبان می گوید: با مردی از اهل سَیب که چهره اش نشان می داد مرد خوبی است، برخورد کردم. به من گفت: پسر عمویی دارم که در باره امامت حضرت عسکری و سایر امامان علیهم السلام با من مخالف است و پیوسته بحث می کند! به او گفتم: من نیز تا علامت و نشانه ای نبینم به امامت ایشان معتقد نمی شوم. برای کاری وارد سامرا شدم، ناگهان مشاهده کردم حضرت عسکری علیه السلام می آید! با خود گفتم: اگر دستش را به سر کشید و آن را گشود و نگاه کرد و دو مرتبه برگرداند، به امامتش معتقد خواهم شد.

همین که به من رسید دست خود را به سر کشید و باز کرد. به نظر من چشمانش درخشید و بعد آن را برگرداند. سپس فرمود: یحیی! پسر عمویت که با تو در باره امامت بحث داشت چه شد؟ گفتم: او را به سلامت گذاشتم و بدینجا آمدم. فرمود: بعد از این با او بحث مکن! این سخن را فرمود و رفت. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۳۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنِ ابْنِ الْفُرَاتِ قَالَ: کَانَ لِی عَلَی ابْنِ عَمِّی عَشَرَهُ آلَافِ دِرْهَم فَکَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ لِذَلِکَ فَکَتَبَ إِلَیَّ أَنَّهُ رَادٌّ عَلَیْکَ مَالَکَ وَ هُوَ مَیِّتٌ بَعْدَ جُمْعَهٍ قَالَ فَرَدَّ عَلَیَّ ابْنُ عَمِّی مَالِی فَقُلْتُ مَا بَدَا لَکَ فِی رَدِّهِ وَ قَدْ مَنَعْتَنِیهِ قَالَ رَأَیْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام فِی النَّوْمِ فَقَالَ إِنَّ أَجَلَکَ قَدْ دَنَا فَرُدَّ عَلَی ابْنِ عَمِّکَ مَالَهُ (۲).

**[ترجمه]خرایج: ابن الفرات می گوید: من از پسر عمویم ده هزار درهم طلبکار بودم و نامه ای برای حضرت عسکری علیه السّلام نوشتم و در آن نامه تقاضا کردم در این مورد دعا بفرمایند. در جواب نوشت: اول پول تو را خواهد داد و پس از روز جمعه می میرد. پسر عمویم طلب مرا پرداخت نمود. از او پرسیدم چطور شد که طلب مرا دادی با اینکه مدتها بود نمی دادی؟ گفت: حضرت عسکری علیه السلام را در خواب دیدم که به من فرمود: اجلت نزدیک شده! بدهکاری خود را به پسر عمویت بپرداز. -. الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۱ -

**[ترجمه]

«۳۷»

قب، [المناقب](۳) لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ سَابُورَ قَالَ: قُحِطَ النَّاسُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی فِی زَمَنِ الْحَسَنِ الْأَخِیرِ علیه السلام فَأَمَرَ الْخَلِیفَهُ الْحَاجِبَ وَ أَهْلَ الْمَمْلَکَهِ أَنْ یَخْرُجُوا إِلَی الِاسْتِسْقَاءِ فَخَرَجُوا ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ مُتَوَالِیَهٍ إِلَی الْمُصَلَّی وَ یَدْعُونَ فَمَا سُقُوا

ص: ۲۷۰

۱- ۱. فی نسخه الأصل و هکذا نسخه الکمبانیّ:« من أهل السبت سماه أبا الخیر». و ما فی المتن هو الصواب طبقا لنسخه الاربلی فی کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۱.

۲- ۲. أخرجه الاربلی فی کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۱.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۵.

فَخَرَجَ الْجَاثَلِيقُ فِی الْيَوْمِ الرَّابِعِ إِلَى الصَّحْرَاءِ وَ مَعَهُ النَّصَارَى وَ الرُّهْبَانُ وَ كَانَ فِيهِمْ رَاهِبٌ فَلَمَّا مَدَّ يَدَهُ هَطَلَتِ السَّمَاءُ بِالْمَطَرِ فَشَكَّ أَكْثَرُ النَّاسِ وَ تَعَجَّبُوا وَ صَبَوْا إِلَى دِينِ النَّصْرَانِيَّةِ فَأَنْفَذَ الْخَلِيفَةُ إِلَى الْحَسَنِ عليه السلام وَ كَانَ مَحْبُوساً فَاسْتَخْرَجَهُ مِنْ مَحْبَسِهِ وَ قَالَ الْحَقْ أُمَّةَ جَدِّكَ فَقَدْ هَلَكَتْ فَقَالَ إِنِّی خَارِجٌ فِی الْغَدِ وَ مُزِيلُ الشَّكِّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى فَخَرَجَ الْجَاثَلِيقُ فِی الْيَوْمِ الثَّالِثِ وَ الرُّهْبَانُ مَعَهُ وَ خَرَجَ الْحَسَنُ عليه السلام فِی نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا بَصُرَ بِالرَّاهِبِ وَ قَدْ مَدَّ يَدَهُ أَمَرَ بَعْضَ مَمَالِيكِهِ أَنْ يَقْبِضَ عَلَى يَدِهِ الْيُمْنَى وَ يَأْخُذَ مَا بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ فَفَعَلَ وَ أَخَذَ مِنْ بَيْنِ سَبَّابَتَيْهِ عَظْماً أَسْوَدَ فَأَخَذَهُ الْحَسَنُ عليه السلام بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ اسْتَسْقِ الْآنَ فَاسْتَسْقَى وَ كَانَ السَّمَاءُ مُتَغَيِّماً فَتَقَشَّعَتْ وَ طَلَعَتِ الشَّمْسُ بَيْضَاءَ فَقَالَ الْخَلِيفَةُ مَا هَذَا الْعَظْمُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ عليه السلام هَذَا رَجُلٌ مَرَّ بِقَبْرِ نَبِيٍّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَوَقَعَ إِلَى يَدِهِ هَذَا الْعَظْمُ وَ مَا كُشِفَ مِنْ عَظْمِ نَبِيٍّ إِلَّا وَ هَطَلَتِ السَّمَاءُ بِالْمَطَرِ(۱).

**[ترجمه]مناقب و خرایج: علی بن حسن بن شاپور می گوید: در زمان حضرت عسکری علیه السّلام قحطی شد. خلیفه دستور داد وزیر دربار و تمام اهل مملکت برای نماز استسقاء به صحرا بروند. سه روز پشت سر هم به مصلّی رفتند و دعا کردند امّا باران نیامد!

روز چهارم جاثلیق عالم نصاری با نصرانیان و رهبانان به صحرا رفتند. در میان آنها راهبی بود. همین که دست خود را به دعا برداشت، آسمان ژاله سان شروع به باریدن کرد. مردم به شک افتادند و در شگفت شده و به دین نصاری تمایل پیدا کردند.

خلیفه از پی امام حسن عسکری علیه السّلام فرستاد. آن وقت حضرت زندانی بود. بعد از اینکه از زندان خارجش کرد گفت: به فریاد امت جدت برس که دارند از دست می روند! فرمود: من فردا به صحرا خواهم رفت و شک و تردید را ان شاء اللّه از میان برمی دارم.

روز سوم جاثلیق با رهبانان خارج شد. حضرت امام حسن علیه السّلام نیز با گروهی از اصحاب بیرون آمد. همین که دید راهب دست خود را بلند کرده است، به یکی از غلامان خویش فرمود: دست راست او را بگیر و آنچه بین انگشتان خود پنهان کرده را خارج کن! غلام دستور را انجام داد و از بین دو انگشت سبابه او استخوانی سیاه بیرون آورد! حضرت امام حسن علیه السّلام آن را در دست گرفت و آنگاه فرمود: حالا تقاضای باران کن! آن راهب دعا کرد و طلب باران نمود. آسمان که قبلاً ابری بود صاف شد و خورشید بیرون آمد.

خلیفه گفت این استخوان چیست؟ امام علیه السّلام فرمود: این مرد از قبر یکی از انبیاء گذشت و این استخوان به دست او آمد. استخوان پیامبری را نمی گشایند مگر اینکه باران به شدت می بارد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۲۵ ، الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۱ -

**[ترجمه]

بيان

صبا إلى الشی ء مال.

**[ترجمه]عبارت صبا الی الشیء یعنی میل نمود.

**[ترجمه]

«۳۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى أَبُو سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ الْحَبَشِيُّ قَالَ: كُنْتُ أَزُورُ الْعَسْكَرَ فِي شَعْبَانَ فِي أَوَّلِهِ ثُمَّ أَزُورُ الْحُسَيْنَ علیه السلام فِي النِّصْفِ فَلَمَّا كَانَ فِي سَنَةٍ مِنَ السِّنِينَ وَرَدْتُ الْعَسْكَرَ قَبْلَ شَعْبَانَ وَ ظَنَنْتُ أَنِّي لَا أَزُورُهُ فِي شَعْبَانَ فَلَمَّا دَخَلَ شَعْبَانُ قُلْتُ لَا أَدَعُ زِيَارَةً كُنْتُ أَزُورُهَا وَ خَرَجْتُ إِلَى الْعَسْكَرِ وَ كُنْتُ إِذَا وَافَيْتُ الْعَسْكَرَ أَعْلَمْتُهُمْ بِرُقْعَةٍ أَوْ رِسَالَةٍ فَلَمَّا كَانَ فِي هَذِهِ الْمَرَّةِ قُلْتُ أَجْعَلُهَا زِيَارَةً خَالِصَةً لَا أَخْلِطُهَا بِغَيْرِهَا وَ قُلْتُ لِصَاحِبِ الْمَنْزِلِ أُحِبُّ أَنْ لَا تُعْلِمَهُمْ بِقُدُومِي فَلَمَّا أَقَمْتُ لَيْلَةً جَاءَنِي صَاحِبُ الْمَنْزِلِ بِدِينَارَيْنِ وَ هُوَ يَتَبَسَّمُ مُتَعَجِّباً وَ يَقُولُ

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۴، و أخرجه فی کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۱.

بُعِثَ إِلَيَّ بِهَذَيْنِ الدِّينَارَيْنِ وَ قِيلَ لِيَ ادْفَعْهُمَا إِلَى الْحَبَشِيِّ وَ قُلْ لَهُ مَنْ كَانَ فِي طَاعَةِ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ (۱).

**[ترجمه]خرایج: ابو سلیمان می گوید: ابو القاسم حبشی نقل کرد که هر سال اول شعبان برای زیارت امام عسکری علیه السّلام وارد سامرا می شدم. سپس در نیمه شعبان حضرت حسین علیه السّلام را زیارت می کردم. یک سال قبل از شعبان وارد سامرا شدم و با خود گفتم، دیگر در ماه شعبان برای زیارت نخواهم آمد.

ماه شعبان که شد تصمیم من عوض شد و گفتم: زیارتی را که هر سال انجام می دادم ترک نخواهم کرد. به جانب سامرا رهسپار شدم. هر وقت وارد محله عسکر می شدم، به وسیله نامه یا پیغام به امام عسکری علیه السّلام اطلاعی می دادم. اما این مرتبه گفتم: زیارت خود را مشوب و مخلوط به اغراض دنیوی نکنم. به صاحب منزل خود گفتم: به کسی اطلاع نده که من آمده ام.

یک شب در آنجا اقامت کردم و دیدم صاحب منزل دو سکه طلا برایم آورده و لبخند می زند. با حال تعجب گفت: این دو دینار را امام برای من فرستاده است و فرموده است به حبشی بگو: هر که در راه فرمان برداری خدا باشد، خدا نیاز او را برطرف می کند. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۱ -

**[ترجمه]

«۳۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى إِسْحَاقُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ بَذْلٍ مَوْلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: رَأَيْتُ مِنْ رَأْسِ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام نُوراً سَاطِعاً إِلَى السَّمَاءِ وَ هُوَ نَائِمٌ (۲).

کشف، [کشف الغمه] من كتاب الدلائل: مثله (۳).

**[ترجمه]خرایج: بذل غلام حضرت عسکری علیه السلام گفت: موقعی که امام در خواب بود دیدم نوری از سر مبارکش به جانب آسمان ساطع است. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۱ -

مثل این روایت در کشف الغمه نیز منقول است. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۴۰»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام يَوْماً فَإِنِّي جَالِسٌ عِنْدَهُ إِذَا ذَكَرْتُ مِنْدِيلًا كَانَ مَعِي فِيهِ خَمْسُونَ دِينَاراً فَتَقَلْقَلْتُ لَهَا وَ مَا تَكَلَّمْتُ بِشَيْ ءٍ وَ لَا أَظْهَرْتُ مَا خَطَرَ بِبَالِي فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ مَحْفُوظَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَأَتَيْتُ الْمَنْزِلَ فَرَدَّهَا إِلَيَّ أَخِي (۴).

کشف، [کشف الغمه] من دلائل الحميری عن علی: مثله (۵).

**[ترجمه]خرايج: على بن زيد بن على بن الحسين بن زيد گفت: خدمت حضرت ابو محمّد امام عسكرى عليه السّلام رسيدم. نشسته بودم كه ناگهان يادم آمد پنجاه دينار داخل شال خود پنهان كرده بودم و حالا نيست! خيلى ناراحت شدم اما چيزى نگفتم و جريان را اظهار نكردم. حضرت امام عسكرى عليه السلام رو به من نموده و فرمود: ان شاء اللّه محفوظ است؛ به خانه آمدم، برادرم پولها را به من داد. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۵ -

مثل اين روايت در كشف الغمه نيز منقول است. - . كشف الغمه ۳ : ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۴۱»

قب، [المناقب](۶) لابن شهرآشوب يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ أَبِي الْعَيْنَاءِ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الْهَاشِمِيِّ قَالَ: كُنْتُ أَدْخُلُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَأَعْطَشُ وَ أُجِلُّهُ أَنْ أَدْعُوَ بِالْمَاءِ فَيَقُولُ يَا غُلَامُ اسْقِهِ وَ رُبَّمَا حَدَّثْتُ نَفْسِي بِالنُّهُوضِ فَأُفَكِّرُ فِي ذَلِكَ فَيَقُولُ يَا غُلَامُ دَابَّتَهُ (۷).

ص: ۲۷۲

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۵.

۲- ۲. المصدر ص ۲۱۵.

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۷.

۴- ۴. مختار الخرائج ص ۲۱۵.

۵- ۵. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۵.

۶- ۶. المناقب ج ۴ ص ۴۳۳.

۷- ۷. لم نجده فی مختار الخرائج، و رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۱۲، و فیه توصیف أبی العیناء أنّه مولی عبد الصمد بن علی، عتاقه، و الرجل أبو عبد اللّه محمّد بن القاسم بن خلّاد الأهوازی البصری من تلامذه أبی عبیده و الأصمعی و أبی زید الأنصاریّ. کان من أوحد عصره فی الشعر و الفنون الادبیه و کان فی عداد الظرفاء و الأذکیاء و کان حاضر الجواب، یجیب أکثر المطالب بالقرآن المجید، و یستشهد به کثیرا. و قال السیّد المرتضی رضوان اللّه علیه فی أمالیه المسمی بالغرر و الدرر أن أبا العیناء محمّد بن القاسم الیمامی کان من أحضر الناس جوابا و أجودهم بدیهه و أملحهم نادره، قال: لما دخلت علی المتوکل دعوت له و کلمته فاستحسن خطابی، فقال یا محمّد بلغنی أن فیک شرا. فقلت یا أمیر المؤمنین ان یکن الشر: ذکر المحسن باحسانه و المسیء باساءته فقد زکی اللّه تعالی و ذمّ فقال فی التزکیه« نعم العبد انه اواب» و قال فی الذم« هماز مشاء بنمیم مناع للخیر معتد أثیم عتل بعد ذلک زنیم». و ان کان الشر کفعل العقرب فلسع النبیّ و الذمی بطبع لا یتمیز فقد صان اللّه عبدک من ذلک. و کیف کان فالرجل من موالی عبد الصمد بن علیّ بن عبد اللّه بن العباس، أعتقه فصار له ولاؤه، فقیل له الهاشمی انتهی.

و حكى عنه انه عمى فى حدود الأربعين من عمره، فسئل يوما: ما ضرك العمى؟ فقال شيئان: أحدهما أنّه فات منى السبق بالسلام، و الثانى أنّه ربما ناظرت الرجل فهو يكفهر وجهه و يعبس و يظهر الكراهيه، و أنا لا أراه حتّى أقطع الكلام توفى بالبصره سنه ۲۸۳ أو ۲۸۴.

**[ترجمه]مناقب و خرایج: ابو العیناء محمّد بن قاسم هاشمی می گوید: وقتی خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام می رفتم، تشنه که می شدم، از جلالت و مقام آن جناب خجالت می کشیدم آب بخواهم! می فرمود: غلام! برای او آب بیاور! گاهی که در دل خیال حرکت کردن داشتم، می دیدم امام علیه السّلام به غلام می فرمود: مرکب او را حاضر کن. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۳ ، الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۴۲»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی بَکْرٍ الْفَهْفَکِیِّ قَالَ: أَرَدْتُ الْخُرُوجَ بِسُرَّ مَنْ رَأَی لِبَعْضِ الْأُمُورِ وَ قَدْ طَالَ مُقَامِی بِهَا فَغَدَوْتُ یَوْمَ الْمَوْکِبِ وَ جَلَسْتُ فِی شَارِعِ أَبِی قَطِیعَهَ بْنِ دَاوُدَ إِذْ طَلَعَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام یُرِیدُ دَارَ الْعَامَّهِ فَلَمَّا رَأَیْتُهُ قُلْتُ فِی نَفْسِی أَقُولُ لَهُ یَا سَیِّدِی إِنْ کَانَ الْخُرُوجُ عَنْ سُرَّ مَنْ رَأَی خَیْراً فَأَظْهِرِ التَّبَسُّمَ فِی وَجْهِی فَلَمَّا دَنَا مِنِّی تَبَسَّمَ تَبَسُّماً جَیِّداً فَخَرَجْتُ مِنْ یَوْمِی فَأَخْبَرَنِی أَصْحَابُنَا أَنَّ غَرِیماً کَانَ لَهُ عِنْدِی مَالٌ قَدِمَ یَطْلُبُنِی وَ لَوْ ظَفِرَ بِی یَهْتِکُنِی لِأَنَّ مَالَهُ لَمْ یَکُنْ عِنْدِی شَاهِداً(۱).

**[ترجمه]خرایج: ابوبکر فهفکی می گوید: تصمیم گرفتم برای کاری که داشتم به سامرا بروم. مدتی در آنجا بودم. روزی که امام علیه السّلام از منزل خارج می شد؛ من در کوچه ابی قطیعه بن داود نشستم. ناگهان آن جناب آمد. حضرت می خواست به دار العماره برود! چشم من که به ایشان افتاد با خود گفتم: به ایشان عرض می کنم، اگر خارج شدن من از سامرا برایم خوب است، به رویم تبسمی بفرمایید.

همین که به من رسید لبخندی عالی به صورتم زد. همان روز خارج شدم. دوستان برایم نقل کردند که طلبکاری از پی من آمده بود که از من طلبی داشت و اگر مرا پیدا می کرد آبرویم را می برد زیرا در آن موقع مالی نداشتم. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۴۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِی مُسْلِمٍ قَالَ: کَانَ سَمِیعٌ الْمِسْمَعِیُّ یُؤْذِینِی کَثِیراً وَ یَبْلُغُنِی عَنْهُ مَا أَکْرَهُ وَ کَانَ مُلَاصِقاً لِدَارِی فَکَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَسْأَلُهُ

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۵.

الـدُّعَاءَ بِالْفَرَجِ مِنْهُ فَرَجَعَ الْجَوَابُ أَبْشِرْ بِالْفَرَجِ سَرِيعاً وَ يَقْدَمُ عَلَيْكَ مَالٌ مِنْ نَاحِيَهِ فَارِسَ وَ كَانَ لِی بِفَارِسَ ابْنُ عَمٍّ تَاجِرٌ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَارِثٌ غَيْرِی فَجَاءَنِی مَالُهُ بَعْدَ مَا مَاتَ بِأَيَّامٍ يَسِيرَهٍ وَ وَقَّعَ فِی الْكِتَابِ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَ تُبْ إِلَيْهِ مِمَّا تَكَلَّمْتَ بِهِ وَ ذَلِكَ أَنِّی كُنْتُ يَوْماً مَعَ جَمَاعَهٍ مِنَ النُّصَّابِ فَذَكَرُوا أَبَا طَالِبٍ حَتَّى ذَكَرُوا مَوْلَایَ فَخُضْتُ مَعَهُمْ لِتَضْعِيفِهِمْ أَمْرَهُ فَتَرَكْتُ الْجُلُوسَ مَعَ الْقَوْمِ وَ عَلِمْتُ أَنَّهُ أَرَادَ ذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]خرایج: عمر بن ابی مسلم می گوید: سمیع مسمعی خیلی مرا اذیت می کرد و پیوسته از دست او ناراحتی می کشیدم و خانه او دیوار به دیوار خانه من بود. نامه ای خدمت حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و تقاضای دعا کردم تا خداوند فرجی عنایت کند. در جواب نامه ام نوشت: به زودی منتظر فرج باش! پولی از طرف فارس برایت خواهد رسید. پسر عمویی در فارس داشتم که تاجر بود و جز من وارثی نداشت. ثروت او پس از چند روز که درگذشته بود، به من رسید.

در آخر نامه نوشته بود: استغفار کن و از آنچه گفتی توبه نما. جریان این بود که من روزی با چند نفر ناصبی نشسته بودم و صحبت از حضرت ابو طالب شد تا رسید به مولایم. من نیز با آنها همداستان شدم. دیگر با آنها نشست و برخاست نکردم و فهمیدم منظور مولایم همین جریان بود. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۴۴»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ يُوسُفَ (۲) الْعَبْدِیِّ قَالَ: خَلَّفْتُ ابْنِی بِالْبَصْرَهِ عَلِيلًا وَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ أَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ لِابْنِی فَكَتَبَ إِلَيَّ رَحِمَ اللَّهُ ابْنَكَ إِنْ كَانَ مُؤْمِناً قَالَ الْحَجَّاجُ فَوَرَدَ عَلَيَّ كِتَابٌ مِنَ الْبَصْرَهِ أَنَّ ابْنِی مَاتَ فِی ذَلِكَ الْيَوْمِ الَّذِی كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو مُحَمَّدٍ بِمَوْتِهِ وَ كَانَ ابْنِی شَكَّ فِی الْإِمَامَهِ لِلِاخْتِلَافِ الَّذِی جَرَى بَيْنَ الشِّيعَهِ(۳).

كشف، [كشف الغمه] من دلائل الحميری عن الحجاج: مثله (۴).

**[ترجمه]خرایج: حجاج بن یوسف عبدی می گوید: پسرم را در بصره مریض گذاشته بودم. نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و تقاضای دعا برای او کردم. در جواب من نوشت: خدا پسرت را رحمت کند، اگر مؤمن باشد. حجاج گفت: نامه ای از بصره برایم آمد که - در همان تاریخی که حضرت امام حسن عسکری جریان فوتش را نوشته بود - پسرت از دنیا رفته است. پسرم در مورد امامت حضرت عسکری علیه السلام به واسطه اختلافی که میان شیعه بود، تردید پیدا کرده بود. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۳۵ -

مثل این روایت در کشف الغمه نیز منقول است. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۱ -

**[ترجمه]

«۴۵»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: وَقَعَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ هُوَ صَغِيرٌ فِی بِئْرِ الْمَاءِ وَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِی الصَّلَاهِ وَ النِّسْوَانُ يَصْرُخْنَ فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ لَا بَأْسَ فَرَأَوْهُ وَ قَدِ ارْتَفَعَ الْمَاءُ إِلَی رَأْسِ الْبِئْرِ وَ أَبُو مُحَمَّدٍ عَلَی رَأْسِ الْمَاءِ يَلْعَبُ بِالْمَاءِ.

**[ترجمه]خرایج: محمّد بن عبد اللَّه می گوید: حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام در آن زمانی که بچه کوچکی بود در چاه افتاد. امام علی النقی علیه السّلام مشغول نماز بود. زنان شروع به داد و فریاد کردند. وقتی امام علیه السّلام نماز سلام را داد فرمود: چیزی نیست! همه دیدند که آب تا لب چاه بالا آمده و حضرت عسکری علیه السلام روی آب مشغول بازی با آب است. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۵۰ -

**[ترجمه]

«۴۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُطَهَّرٍ قَالَ: كَتَبَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام مِنْ أَهْلِ الْجَبَلِ يَسْأَلُهُ عَمَّنْ وَقَفَ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی أتوالاهم [أَتَوَلَّاهُمْ] أَمْ أَتَبَرَّأُ مِنْهُمْ فَكَتَبَ أَ تَتَرَحَّمُ عَلَی عَمِّكَ لَا رَحِمَ اللَّهُ عَمَّكَ وَ تَبَرَّأْ مِنْهُ أَنَا إِلَی اللَّهِ مِنْهُمْ بَرِیءٌ فَلَا تتوالاهم [تَتَوَلَّاهُمْ] وَ لَا تَعُدْ مَرْضَاهُمْ وَ لَا تَشْهَدْ جَنَائِزَهُمْ وَ لا تُصَلِّ عَلی أَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ أَبَداً

ص: ۲۷۴

۱- ۱. مختار الخرائج ص ۲۱۵.

۲- ۲. الحجاج بن سفيان العبدی، خ.

۳- ۳. المصدر ص ۲۱۵.

۴- ۴. كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۱.

سَوَاءٌ مَنْ جَحَدَ إِمَاماً مِنَ اللَّهِ أَوْ زَادَ إِمَاماً لَيْسَتْ إِمَامَتُهُ مِنَ اللَّهِ وَ جَحَدَ أَوْ قَالَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ(۱) إِنَّ الْجَاحِدَ أَمْرَ آخِرِنَا جَاحِدٌ أَمْرَ أَوَّلِنَا وَ الزَّائِدَ فِينَا كَالنَّاقِصِ الْجَاحِدِ أَمْرَنَا وَ كَانَ هَذَا السَّائِلُ لَمْ يَعْلَمْ أَنَّ عَمَّهُ كَانَ مِنْهُمْ فَأَعْلَمَهُ ذَلِكَ (۲).

**[ترجمه]خرایج: احمد بن محمّد بن مطهر می گوید: یکی از یاران و اصحاب نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشت. او از اهالی جبل (همدان) بود. در نامه سؤال کرده بود: آیا ما می توانیم کسانی را که واقفی مذهب هستند و در امامت حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام توقف کرده اند را دوست داشته باشیم، یا باید از ایشان تبری نماییم و بیزار باشیم؟ حضرت در جواب نوشت: دلت به حال عمویت می سوزد؟ خدا عمویت را رحمت نکند و از او بیزار باشد! من از آنها بیزارم تو نیز از آنها کناره بگیر. به عیادت مریضشان مرو و تشییع جنازه ایشان را مکن و هرگز بر مرده آنها نماز نخوان.

کسی که امامی را به امامت بپذیرد که امام نباشد، با کسی که منکر امامی شود که از طرف خدا به امامت تعیین شده، مساویست! او مثل همان کسی است که برای خدا شریک قائل است و معتقد به سه خدا است. کسی که امامت امام آخر را منکر باشد، مثل کسی است که امامت امام اول ما را منکر شود و کسی که دیگری را به تعداد ائمه اضافه نماید، مثل کسی است که یکی از امامان را قبول نداشته باشد. سئوال کننده اطلاع نداشت که عمویش واقفی مذهب است. امام علیه السّلام بدین وسیله به او اطلاع داد که عمویت دارای چنین اعتقادی است. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۵۰ -

**[ترجمه]

«۴۷»

یج، [الخرائج و الجرائح]: مِنْ مُعْجِزَاتِهِ أَنَّ قُبُورَ الْخُلَفَاءِ مِنْ بَنِی الْعَبَّاسِ بِسُرَّ مَنْ رَأَی عَلَيْهَا مِنْ زُرْقِ الْخَفَافِيشِ وَ الطُّيُورِ مَا لَا يُحْصَی وَ يُنْقَی مِنْهَا كُلَّ يَوْمٍ وَ مِنَ الْغَدِ تَكُونُ الْقُبُورُ مَمْلُوءَةً زُرْقاً وَ لَا يُرَی عَلَی رَأْسِ قُبَّةِ الْعَسْكَرِيَّيْنِ وَ لَا عَلَی قِبَابِ مَشَاهِدِ آبَائِهِمَا علیهما السلام زُرْقُ طَيْرٍ فَضْلًا عَلَی قُبُورِهِمْ إِلْهَاماً لِلْحَيَوَانَاتِ إِجْلَالًا لَهُمْ (۳).

**[ترجمه]خرایج: یکی از معجزات آن جناب این است که قبور خلفای بنی عباس در سامرا همیشه پر از فضله کبوتر و خفاش بود. با اینکه هر روز آنها را تمیز می کردند، دوباره فردا پر از فضله می شد. ولی بر فراز قبه امام حسن عسکری و امام علی النقی و یا قبه آباء گرام آنها علیهم السّلام، فضله کبوتر و پرنده ای دیده نمی شد چه رسد بر روی قبر آنها! این مطلب الهامی بود که خداوند از جهت احترام و اجلال آنها، به حیوانات می نمود. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۵۰ -

**[ترجمه]

«۴۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عِيسَی بْنِ صَبِيحٍ قَالَ: دَخَلَ الْحَسَنُ الْعَسْكَرِيُّ علیه السلام عَلَيْنَا الْحَبْسَ وَ كُنْتُ بِهِ عَارِفاً وَ قَالَ لَكَ خَمْسٌ وَ سِتُّونَ سَنَةً وَ أَشْهُراً وَ يَوْماً وَ كَانَ مَعِی كِتَابُ دُعَاءٍ وَ عَلَيْهِ تَارِيخُ مَوْلِدِی وَ إِنَّنِی نَظَرْتُ فِيهِ فَكَانَ كَمَا قَالَ وَ قَالَ هَلْ رُزِقْتَ مِنْ وَلَدٍ قُلْتُ لَا قَالَ اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ وَلَداً يَكُونُ لَهُ عَضُداً فَنِعْمَ الْعَضُدُ الْوَلَدُ

ثُمَّ تَمَثَّلَ:

مَنْ كَانَ ذَا عَضُدٍ يُدْرِكْ ظُلَامَتَهُ***إِنَّ الذَّلِيلَ الَّذِی لَيْسَتْ لَهُ عَضُدٌ

قُلْتُ أَ لَكَ وَلَدٌ قَالَ إِی وَ اللَّهِ سَيَكُونُ لِی وَلَدٌ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا فَأَمَّا الْآنَ فَلَا ثُمَّ تَمَثَّلَ

ص: ۲۷۵

۱- ۱. كذا فی نسخه الأصل و كأنّ المراد بقوله« و جحد أو قال» الخ أن: و سواء من جحد اللّه، أو قال انه ثالث ثلاثه. فسوی بين الامام و الاله، فمن زاد اما ما ليست امامته من اللّه كان كمن زاد الها غير اللّه، و من جحد اماما كان كمن جحد اللّه عزّ و جلّ. و اما نسخه الكشف فهی هكذا: من جحد اماما من اللّه أو زاد اماما ليست امامته من اللّه كان كمن قال: ان اللّه ثالث ثلاثه.

۲- ۲. أخرجه فی كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۲.

۳- ۳. مختار الخرائج ص ۲۱۵ و ۲۱۶.

لَعَلَّكَ یَوْماً أَنْ تَرَانِی کَأَنَّمَا**بَنِیَّ حَوَالَیَّ الْأُسُودُ اللَّوَابِدُ

فَإِنَّ تَمِیماً قَبْلَ أَنْ یَلِدَ الْحَصَی-(۱)**أَقَامَ زَمَاناً وَ هُوَ فِی النَّاسِ وَاحِدٌ

**[ترجمه]خرایج: عیسی بن صبیح می گوید: حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام وارد زندان شد. من به امامت آن جناب اعتقاد داشتم. فرمود: تو شصت و پنج و سال و چند ماه و یک روز داری. من کتاب دعایی داشتم که تاریخ تولدم در آن نوشته شده بود. وقتی به کتاب دعا مراجعه کردم، دیدم همان طوری است که امام فرموده است.

حضرت پرسید: فرزند داری؟ گفتم: نه. عرضه داشت: خدایا! به او پسری عنایت کن تا کمک و پشتیبان او باشد! و فرمود: پسر خوب کمکی است، بعد این شعر را خواند:

هر کس دارای پشتیبان باشد، انتقام خود را می گیرد و خوار و ذلیل کسی است که او را پشتیبانی نیست.

گفتم: شما فرزند دارید؟ فرمود: به خدا سوگند به زودی مرا فرزندی روزی می شود که زمین را پر از عدل و داد می کند؛ اما اکنون فرزندی ندارم. بعد این شعر را خواند:

شاید روزی مرا ببینی که فرزندانم چون شیر پر یال اطرافم را گرفته اند.

تمیم نیز قبل از اینکه فرزندانش زیاد شود، مدتی بین مردم تنها بود. - . الخرائج و الجرائح ۱: ۴۷۹ -

**[ترجمه]

بیان

اللبده بالکسر الشعر المتراکب بین کتفیه و الأسد ذو لبده و أبو لبد کصرد و عنب الأسد و الحصی صغار الحجاره و العدد الکثیر و یقال نحن أکثر منهم حصی أی عددا(۲).

**[ترجمه]لبده به کسر لام، موی بر آمده بین کتف شیر است و شیر را ذو لبده گویند و ابو لبد بر وزن صرد و عنب شیر را گویند. و حصا سنگ ریزه را که زیاد باشد گویند. و عبارت نحن اکثر منهم حصیً یعنی تعداد ما از آنها بیشتر است.

**[ترجمه]

«۴۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ: أَنَّ رَجُلًا مِنْ مَوَالِی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام دَخَلَ عَلَیْهِ یَوْماً وَ کَانَ حَکَّاکَ الْفُصُوصِ فَقَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ الْخَلِیفَهَ دَفَعَ إِلَیَّ فَیْرُوزَجاً أَکْبَرَ مَا یَکُونُ وَ أَحْسَنَ مَا یَکُونُ وَ قَالَ انْقُشْ عَلَیْهِ کَذَا وَ کَذَا فَلَمَّا وَضَعْتُ عَلَیْهِ الْحَدِیدَ صَارَ نِصْفَیْنِ وَ فِیهِ هَلَاکِی فَادْعُ اللَّهَ لِی فَقَالَ لَا خَوْفَ عَلَیْکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَخَرَجْتُ إِلَی بَیْتِی فَلَمَّا کَانَ مِنَ الْغَدِ

الْخَلِیفَهُ وَ قَالَ لِی إِنَّ حَظِیَّتَیْنِ اخْتَصَمَتَا فِی ذَلِکَ الْفَصِّ وَ لَمْ تَرْضَیَا إِلَّا أَنْ تَجْعَلَ ذَلِکَ نِصْفَیْنِ بَیْنَهُمَا فَاجْعَلْهُ وَ انْصَرَفْتُ وَ أَخَذْتُ وَ قَدْ صَارَ قِطْعَتَیْنِ فَأَخَذْتُهُمَا وَ رَجَعْتُ بِهِمَا إِلَی دَارِ الْخِلَافَهِ فَرَضِیَتَا بِذَلِکَ وَ أَحْسَنَ الْخَلِیفَهُ إِلَیَّ بِسَبَبِ ذَلِکَ فَحَمِدْتُ اللَّهَ.

**[ترجمه]خرایج: روایت شده که روزی یکی از دوستان امام عسکری علیه السلام بر ایشان وارد شد. شغل او حکاکی بر روی نگین انگشتری بود؛ عرض کرد: یا ابن رسول الله! خلیفه به من فیروزه ای بسیار بزرگ و نیکو داد و گفت: روی آن چنین و چنان نقش کن! وقتی آهن را برای حکاکی روی آن گذاشتم، فیروزه دو نصف شده و این موجب هلاکت من است! از خدا برای من فرج بخواه! حضرت فرمود: ان شاء الله خوفی بر تو نیست!

مرد حکاک می گوید: به سمت منزلم رفتم؛ فردای آن روز خلیفه مرا خواست و به من گفت: دو تن از زنان من در خصوص آن نگین نزاع دارند! و فقط به این راضی هستند که آن را برای آنان دو نیم کنی! این کار را بکن. من آمدم و نگین را که دو نیمه شده بود، برداشتم و با خود به دار الخلافه آوردم. آن دو زن به آن راضی شدند و خلیفه به سبب این کار به من احسان کرد و من خدا را حمد گفتم. - . الخرائج و الجرائح ۲: ۷۴۰ -

**[ترجمه]

بیان

الحظوه بالضم و الکسر المکانه و المنزله و هی حظیتی.

**[ترجمه]حظوه به ضم و کسر حاء مکانت و منزلت است و گفته می شود، آن زن مکانت و منزلت من است.

**[ترجمه]

«۵۰»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ ذویر [رَزِینٍ] عَنْ أَبِیهِ قَالَ: کَانَ یَغْشَی أَبَا مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیَّ بِسُرَّ مَنْ رَأَی کَثِیراً وَ إِنَّهُ أَتَاهُ یَوْماً فَوَجَدَهُ وَ قَدْ قُدِّمَتْ إِلَیْهِ دَابَّتُهُ لِیَرْکَبَ إِلَی دَارِ السُّلْطَانِ وَ هُوَ مُتَغَیِّرُ اللَّوْنِ مِنَ الْغَضَبِ وَ کَانَ بِجَنْبِهِ رَجُلٌ مِنَ الْعَامَّهِ وَ إِذَا رَکِبَ دَعَا لَهُ وَ جَاءَ بِأَشْیَاءَ یُشَنِّعُ بِهَا عَلَیْهِ وَ کَانَ علیه السلام یَکْرَهُ ذَلِکَ فَلَمَّا کَانَ فِی ذَلِکَ الْیَوْمِ زَادَ الرَّجُلُ فِی الْکَلَامِ وَ أَلَحَّ فَسَارَ حَتَّی انْتَهَی

ص: ۲۷۶

۱- ۱. هو تمیم بن مر بن أد بن طابخه بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان ینسب إلیه قبیله تمیم أکثر قبائل العدنانیه عددا.

۲- ۲. قال الاعشی یفضل عامرا علی علقمه: و لست بالاکثر منهم حصی***و انما العزه للکاثر.

إِلَی مَفْرِقِ الطَّرِیقَیْنِ وَ ضَاقَ عَلَی الرَّجُلِ أَحَدُهُمَا مِنْ كَثْرَهِ الدَّوَابِّ فَعَدَلَ إِلَی طَرِیقٍ یَخْرُجُ مِنْهُ وَ یَلْقَاهُ فِیهِ فَدَعَا علیه السلام بَعْضَ خَدَمِهِ وَ قَالَ لَهُ امْضِ وَ كَفِّنْ هَذَا فَتَبِعَهُ الْخَادِمُ فَلَمَّا انْتَهَی علیه السلام إِلَی السُّوقِ وَ لَحِقَ مَعَهُ خَرَجَ الرَّجُلُ مِنَ الدَّرْبِ لِیُعَارِضَهُ وَ كَانَ فِی الْمَوْضِعِ بَغْلٌ وَاقِفٌ فَضَرَبَهُ الْبَغْلُ فَقَتَلَهُ وَ وَقَفَ الْغُلَامُ فَكَفَّنَهُ كَمَا أَمَرَهُ وَ سَارَ علیه السلام وَ سِرْنَا مَعَهُ (۱).

**[ترجمه]مناقب ، خرایج: محمّد بن حسن بن ذویر از پدرش نقل کرد که گفت: پدرم با حضرت عسکری علیه السلام زیاد رفت و آمد داشت. روزی خدمت آن جناب رسید و آن موقعی بود که مرکبش را آماده کرده بودند تا برای رفتن به خانه سلطان سوار شود. رنگش از خشم تغییر کرده بود؛ کنارش مردی از اهل سنت بود که هر وقت سوار می شد حرفهایی می زد و امام را مورد شماتت قرار می داد و حضرت از کار او ناراحت می شد.

آن روز مردک خیلی حرف زد و اصرار زیاد نمود و با امام به راه افتاد تا بر سر دو راهی رسیدند. به واسطه کثرت رفت و آمد و مال سواری نتوانست از راه امام علیه السّلام برود و به ناچار راه دیگری را انتخاب کرد که به امام برسد. حضرت عسکری علیه السّلام یکی از غلامان خود را خواست و به او فرمود: برو این مرد را کفن کن!!

همین که امام علیه السّلام به بازار رسید، آن مرد با ایشان برخورد کرد ولی خواست از راه باریکی بگذرد تا مزاحم امام شود. در آنجا قاطری ایستاده بود. چنان او را لگد زد که از دنیا رفت! غلام ایستاد و او را طبق دستور امام کفن کرد، آن جناب به راه خود ادامه داد و ما نیز به همراه ایشان رفتیم. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳ ، الخرائج و الجرائح ۲: ۷۸۲ -

**[ترجمه]

«۵۱»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْكُلَیْنِی (۲) عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُوسَی قَالَ: كَتَبَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ إِسْحَاقَ بْنِ جَعْفَرٍ الزُّبَیْرِیِّ قَبْلَ مَوْتِ الْمُعْتَزِّ بِنَحْوٍ مِنْ عِشْرِینَ یَوْماً الْزَمْ بَیْتَکَ حَتَّی یَحْدُثَ الْحَادِثُ فَلَمَّا قُتِلَ بُرَیْحَهُ كَتَبَ إِلَیْهِ قَدْ حَدَثَ الْحَادِثُ فَمَا تَأْمُرُنِی فَكَتَبَ إِلَیْهِ لَیْسَ هَذَا الْحَادِثُ الْحَادِثَ الْآخِرَ فَكَانَ مِنَ الْمُعْتَزِّ مَا كَانَ (۳)

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳، و فیه:« أبو الحسن الموسوی الحیری، عن أبیه قال: قدمت الی أبی محمّد دابه لیركب إلخ. و ألفاظ الحدیث للخرائج علی السیره التی التزمها قدّس سرّه فی امثال هذه المواضع، فانه إذا رمز لاكثر من واحد من المصادر فانما ینقل لفظ المصدر الذی ذكره اخیرا.

۲- ۲. الكافی ج ۱ ص ۵۰۶.

۳- ۳. قال ابن الجوزی: استخلف محمّد بن المتوكل الملقب بالمعتز باللّه فی المحرم سنه اثنتین و خمسین و مائتین، و قتل فی الثانی من شهر رمضان او غره شعبان سنه خمس و خمسین و مائتین انتهی. و قال المسعودیّ فی كیفیه قتله: فمنهم من قال: منع فی حبسه من الطعام و الشراب فمات، و منهم من قال انه حقن بالماء الحار المغلی فمن أجل ذلک حین أخرج الی الناس وجدوا

جوفه وارما. و الأشـهر عند العباسـيين انه ادخل حماما و اكره على دخوله اياه، و كان الحمام محميا ثمّ منع الخروج منه، ثمّ تنازع هؤلاء فمنهم من قال انه ترك فى الحمام حتّى فاضت نفسه و منهم من ذكر أنّه أخرج من بعـد ما كادت نفسه أن تتلف، فاسـقى شربه مـاء بثلـج فتناثر كبـده فخمـد من فوره، و قيل مات فى الحبس حتف أنفه انتهى. و بريحه كان من مقـدمى الاتراك الـذين قربهم الخلفاء. منه رحمه اللّه فى مرآه العقول.

قَالَ وَ كَتَبَ إِلَى رَجُلٍ آخَرَ يُقْتَلُ مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ(۱)

قَبْلَ قَتْلِهِ بِعَشَرَهِ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ الْعَاشِرُ قُتِلَ (۲).

**[ترجمه]ارشاد: محمّد بن اسماعيل بن ابراهيم بن موسى مى گويد: ابو محمّد امام حسن عسكرى عليه السلام تقريباً بيست روز قبل از فوت معتز خليفه عباسى، نامه اى براى ابو القاسم اسحاق بن جعفر زبيرى نوشت و در آن نامه قيد كرد كه در خانه خود باش تا اتفاقى كه بايد بيفتد به وقوع بپيوندد. پس از كشته شدن بريحه، نامه اى براى امام نوشت كه اتفاق به وقوع پيوست. اينك چه كنم؟ حضرت در جوابش نوشت: اين آن اتفاقى كه منظور من بود نيست. تا بالاخره معتز از دنيا رفت.

راوى مى گويد: حضرت ده روز قبل از كشته شدن محمد بن داود به مرد ديگرى نوشتند كه او كشته خواهد شد؛ وقتى روز دهم شد، محمد بن داود كشته شد. - . ارشاد: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۵۲»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۳) عَنْ على [مُحَمَّدِ] بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْمَعْرُوفِ بِابْنِ الْكُرْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: ضَاقَ بِنَا الْأَمْرُ قَالَ لِي أَبِي امْضِ بِنَا حَتَّى نَصِيرَ إِلَى هَذَا الرَّجُلِ يَعْنِي أَبَا مُحَمَّدٍ عليه السلام فَإِنَّهُ قَدْ وُصِفَ عَنْهُ سَمَاحَهٌ فَقُلْتُ تَعْرِفُهُ فَقَالَ لِي مَا أَعْرِفُهُ وَ لَا رَأَيْتُهُ قَطُّ قَالَ فَقَصَدْنَاهُ قَالَ أَبِي وَ هُوَ فِي طَرِيقِهِ مَا أَحْوَجَنَا إِلَى أَنْ يَأْمُرَ لَنَا بِخَمْسِمِائَهِ دِرْهَمٍ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ لِلْكِسْوَهِ وَ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ لِلدَّقِيقِ وَ مِائَهِ دِرْهَمٍ لِلنَّفَقَهِ وَ قُلْتُ فِي نَفْسِي لَيْتَهُ أَمَرَ لِي بِثَلَاثِمِائَهِ دِرْهَمٍ مِائَهٍ أَشْتَرِي بِهَا حِمَاراً وَ مِائَهٍ لِلنَّفَقَهِ وَ مِائَهٍ لِلْكِسْوَهِ وَ أَخْرُجُ إِلَى الْجَبَلِ (۴) فَلَمَّا وَافَيْنَا الْبَابَ خَرَجَ إِلَيْنَا غُلَامُهُ وَ قَالَ يَدْخُلُ عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَ ابْنُهُ مُحَمَّدٌ فَلَمَّا دَخَلْنَا عَلَيْهِ وَ سَلَّمْنَا قَالَ لِأَبِي يَا عَلِيُّ مَا خَلَّفَكَ عَنَّا إِلَى هَذَا الْوَقْتِ قَالَ يَا سَيِّدِي اسْتَحْيَيْتُ أَنْ أَلْقَاكَ عَلَى هَذِهِ الْحَالِ فَلَمَّا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ جَاءَنَا غُلَامُهُ فَنَاوَلَ أَبِي صُرَّهً وَ قَالَ هَذِهِ خَمْسُمِائَهِ مِائَتَانِ لِلْكِسْوَهِ وَ مِائَتَانِ لِلدَّقِيقِ وَ مِائَهٌ

۱- ۱. لا يعرف الرجل، و لعله تصحيف محمّد بن أبى داود، و هو محمّد بن أحمد بن أبى داود القاضى، و قوله« قبل قتله بعشره أيام» ظرف لقوله« كتب».

۲- ۲. الإرشاد ص ۳۲۰.

۳- ۳. الكافى ج ۱ ص ۵۰۶.

۴ - ۴. يعنى بالجبل بلاد الجبل، و هى همدان و قزوين و قرميسين و ما والاها، و حدودها آذربيجان، و عراق العرب، و خوزستان، و فارس، و بلاد الديلم.

لِلنَّفَقَهِ وَ أَعْطَانِی صُرَّهً وَ قَالَ هَذِهِ ثَلَاثُمِائَهِ دِرْهَمٍ فَاجْعَلْ مِائَهً فِی ثَمَنِ حِمَارٍ وَ مِائَهً لِلْکِسْوَهِ وَ مِائَهً لِلنَّفَقَهِ وَ لَا تَخْرُجْ إِلَی الْجَبَلِ وَ صِرْ إِلَی سورا [سُورَی] قَالَ فَصَارَ إِلَی سورا [سُورَی](۱) وَ تَزَوَّجَ امْرَأَهً مِنْهَا فَدَخْلُهُ الْیَوْمَ أَرْبَعَهُ آلَافِ دِینَارٍ وَ مَعَ هَذَا یَقُولُ بِالْوَقْفِ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْکُرْدِیُّ أَ تُرِیدُ أَمْراً أَبْیَنَ مِنْ هَذَا فَقَالَ صَدَقْتَ وَ لَکِنَّا عَلَی أَمْرٍ قَدْ جَرَیْنَا عَلَیْهِ (۲).

**[ترجمه]ارشاد: محمّد بن علی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر می گوید: ما در تنگدستی قرار گرفتیم؛ پدرم گفت: حرکت کن پیش این مرد برویم و منظورش حضرت عسکری علیه السلام بود، معروف است که دارای جود و سخاوت است.

گفتم پدر! او را می شناسی؟ گفت: نه او را می شناسم و نه تا کنون او را دیده ام! بالاخره به راه افتادیم. پدرم در بین راه گفت: چقدر احتیاج داریم که به ما پانصد درهم بدهد. دویست درهم برای خرج لباس و پوشاك و دویست درهم برای تهیه آرد و صد درهم برای سایر مخارج. من نیز با خود گفتم: کاش به من سیصد درهم بدهد که با صد درهم الاغی بخرم و صد درهم برای مخارج و صد درهم نیز برای خرید لباس باشد و به طرف بلاد جبل یعنی همدان و قزوین و آن نواحی بروم.

وقتی به درب خانه رسیدیم، غلام امام خارج شده و گفت: علی بن ابراهیم با پسرش وارد شوند. پس از داخل شدن سلام کردیم. حضرت به پدرم فرمود: چه شده که تا کنون به اینجا نیامده ای؟ گفت: آقا خجالت می کشیدم شما را با این حال ملاقات کنم؛ وقتی از خدمتش خارج شدیم، غلام امام بیرون آمد و کیسه ای محتوی پانصد درهم به پدرم داده و گفت: دویست درهم برای لباس و دویست درهم برای آرد و صد درهم نیز برای مخارج. به من نیز کیسه ای محتوی سیصد درهم داد و گفت: با صد درهم یک الاغ بخر و صد درهم برای لباس مصرف کن و صد درهم نیز برای مخارج خود صرف نما ولی به طرف جبل (قزوین و همدان، حدود آذربایجان و عراق عرب و خوزستان) مرو و به جانب سورا که محلی در اطراف بغداد است حرکت کن .

راوی می گوید: به جانب سورا رفت. در آنجا با زنی ازدواج کرد و درآمد او امروز بالغ بر چهار هزار دینار است. با وجود این، معتقد به مذهب واقفه بود.

محمّد بن ابراهیم کردی به او گفت: آیا دلیلی از این آشکارتر در مورد امامت می خواهی؟ گفت: نه راست می گویی، ولی بالاخره عقیده ای است که طبق آن مدتی عمر خود را گذرانده ایم. - . ارشاد: ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۵۳»

قب، [المناقب](۳)

لابن شهرآشوب شا، [الإرشاد] أَبُو عَلِیِّ بْنُ رَاشِدٍ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: شَکَوْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام الْحَاجَهَ فَحَکَّ بِسَوْطِهِ الْأَرْضَ فَأَخْرَجَ مِنْهَا سَبِیکَهً فِیهَا نَحْوَ الْخَمْسِمِائَهِ دِینَارٍ فَقَالَ خُذْهَا یَا أَبَا هَاشِمٍ وَ أَعْذِرْنَا(۴).

**[ترجمه]مناقب، ارشاد: ابو هاشم جعفری می گوید: به امام عسکری علیه السلام از نیاز مالی شکایت کردم. حضرت با تازیانه اش خطی بر قسمتی از زمین کشید و از آن جا شمش طلایی بیرون کشید که حدود پانصد دینار داشت و فرمود: ابا هاشم! این را بگیر و ما را معذور بدار! - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۱ ، ارشاد: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۵۴»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِی (۵) عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْمُطَهَّرِیِّ: أَنَّهُ کَتَبَ إِلَیْهِ مِنَ الْقَادِسِیَّهِ(۶)

یُعْلِمُهُ انْصِرَافَ النَّاسِ عَنِ الْمُضِیِّ إِلَی الْحَجِّ وَ أَنَّهُ یَخَافُ الْعَطَشَ إِنْ مَضَی فَکَتَبَ إِلَیْهِ علیه السلام امْضُوا وَ لَا خَوْفَ عَلَیْکُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَمَضَی مَنْ بَقِیَ سَالِمِینَ وَ لَمْ یَجِدُوا عَطَشاً(۷).

ص: ۲۷۹

---

۱ - ۱. سوری کطوبی موضع بالعراق و هو من بلد السریانیین، و موضع من أعمال بغداد، و قد یمد، راجع ج ۲ ص ۵۴ من القاموس.

۲- ۲. الإرشاد ص ۳۲۰ و ۳۲۱.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۱.

۴- ۴. إرشاد المفید ص ۳۲۲، و قد رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۰۷، و فیه: فحک بسوطه الأرض قال: و أحسبه غطاه بمندیل و أخرج خمسمائه دینار إلخ.

۵- ۵. الکافی ج ۱ ص ۵۰۷ و ۵۰۸.

۶- ۶. قال الفیروزآبادی: القادسیه بلده قرب الکوفه، مربها إبراهیم علیه السلام فوجد بها عجوزا فغسلت رأسه، فقال: قدست من أرض فسمیت بالقادسیه، و دعا لها أن تکون محله الحاجّ، راجع ج ۲ ص ۲۳۹.

۷- ۷. الإرشاد ص ۳۲۲.

**[ترجمه]ارشاد: ابو علی مطهری از قادسیه نامه ای برای امام علیه السّلام نوشت و اطلاع داد که مردم از ترس تشنگی از رفتن به حج منصرف شده اند. در جواب نوشت: به راه خود ادامه بدهید که ان شاء اللّه بر شما باکی نیست. آنهایی که باقی مانده بودند به سلامت رفتند و تشنگی ناراحتشان نکرد. - . ارشاد: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۵۵»

شاء [الإرشاد] بِالْإِسْنَادِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ(۱)

عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْفَضْلِ قَالَ: نَزَلَ بِالْجَعْفَرِیِّ مِنْ آلِ جَعْفَرٍ(۲) خَلْقٌ کَثِیرٌ لَا قِبَلَ لَهُ بِهِمْ فَکَتَبَ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام یَشْکُو ذَلِکَ فَکَتَبَ إِلَیْهِ تُکْفَوْنَهُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَخَرَجَ إِلَیْهِ فِی نَفَرٍ یَسِیرٍ وَ الْقَوْمُ یَزِیدُونَ عَلَی عِشْرِینَ أَلْفَ نَفْسٍ وَ هُوَ فِی أَقَلَّ مِنْ أَلْفٍ فَاسْتَبَاحَهُمْ (۳).

**[ترجمه]ارشاد: علی بن حسین بن فضل می گوید: سپاهی گران برای سرکوبی جعفری از اولاد جعفر آمد که نمی توانست از خود دفاع کند. نامه ای برای حضرت عسکری علیه السّلام فرستاد و از جریان شکایت نمود. امام علیه السّلام در جوابش نوشت: به زودی از شر آنها خلاص خواهی شد ان شاء اللّه. او با چند نفر از خانه برای دفاع خارج شد. آنها به هزار نفر نمی رسیدند ولی مهاجمان حدود بیست هزار نفر می شدند تا بالاخره با همین عده کم آنها را تار و مار کردند! - . ارشاد: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

بیان

استباحهم أی استأصلهم.

**[ترجمه]عبارت استباحهم یعنی آنها را بیچاره کردند .

**[ترجمه]

«۵۶»

شاء [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْکُلَیْنِی (۴) عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ قَالَ: قَعَدْتُ لِأَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام عَلَی ظَهْرِ الطَّرِیقِ فَلَمَّا مَرَّ بِی شَکَوْتُ إِلَیْهِ الْحَاجَةَ وَ حَلَفْتُ أَنَّهُ لَیْسَ عِنْدِی دِرْهَمٌ فَمَا فَوْقَهُ وَ لَا غَدَاءٌ وَ لَا عَشَاءٌ قَالَ فَقَالَ تَحْلِفُ بِاللَّهِ کَاذِباً وَ قَدْ دَفَنْتَ مِائَتَیْ دِینَارٍ وَ لَیْسَ قَوْلِی هَذَا دَفْعاً لَکَ عَنِ الْعَطِیَّةِ أَعْطِهِ یَا غُلَامُ مَا مَعَکَ فَأَعْطَانِی غُلَامُهُ مِائَةَ دِینَارٍ

۱- ۱. الاسناد فی کتاب الإرشاد هکذا: أخبرنی أبو القاسم- جعفر بن محمّد بن قولویه- عن محمّد بن یعقوب، عن علیّ بن محمّد، و الحدیث فی الکافی ج ۱ ص ۵۰۸.

۲- ۲. المراد بجعفر جعفر بن أبی طالب الطیار، و قیل: لعل المراد بجعفر، ابن المتوکل لانه أراد المستعین قتل من یحتمل أن یدعی الخلافه، و قتل جمعا من الامراء، و بعث جیشا لقتل الجعفری و هو رجل من أولاد جعفر المتوکل، استبصر الحق و نسب نفسه الی جعفر الصادق علیه السلام باعتبار المذهب، فلما حوصر بنزول الجیش بساحته کتب الی أبی محمّد علیه السلام و سأله الدعاء لدفع المکروه فأجاب علیه السلام بالمذکور فی هذا الحدیث انتهی. قال المصنّف قدّس سرّه فی المرآه بعد نقل هذا الکلام: و لا أدری أنّه رحمه اللّه قال هذا تخمینا، أو رآه فی کتاب لم أظفر علیه.

۳- ۳. الإرشاد ص ۳۲۲.

۴- ۴. الکافی ج ۱ ص ۵۰۹.

ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ فَقَالَ إِنَّكَ تُحْرَمُ الدَّنَانِيرَ الَّتِي دَفَنْتَهَا أَحْوَجَ مَا تَكُونُ إِلَيْهَا وَ صَدَقَ عليه السلام وَ ذَلِكَ أَنِّي أَنْفَقْتُ مَا وَصَلَنِي بِهِ وَ اضْطُرِرْتُ ضَرُورَةً شَدِيدَةً إِلَى شَيْ ءٍ أُنْفِقُهُ وَ انْغَلَقَتْ عَلَيَّ أَبْوَابُ الرِّزْقِ فَنَبَّشْتُ عَنِ الدَّنَانِيرِ الَّتِي كُنْتُ دَفَنْتُهَا فَلَمْ أَجِدْهَا فَنَظَرْتُ فَإِذَا ابْنٌ لِي قَدْ عَرَفَ مَوْضِعَهَا فَأَخَذَهَا وَ هَرَبَ فَمَا قَدَرْتُ مِنْهَا عَلَى شَيْ ءٍ(۱).

يج، [الخرائج و الجرائح] عن إسماعيل: مثله.

**[ترجمه]ارشاد: اسماعيل بن محمّد بن على بن اسماعيل بن على بن عبد اللَّه بن عباس مى گويد: سر راه حضرت امام حسن عسكرى عليه السّلام نشستم. همين كه آمد، شكايت حال خود را به ايشان نمودم و قسم خوردم كه حتى يک درهم يا بيشتر ندارم و خوراک صبح و شامم را هم ندارم. فرمود: قسم دروغ به خدا مى خورى در حالى كه دويست دينار در فلان جا پنهان كرده اى؟اين سخن من براى اين نيست كه به تو چيزى ندهم؛ غلام! هر چه با تو هست به او بده! غلام مبلغ صد دينار به من داد.

بعد فرمود: تو در حساسترين موقع كه به آن پولهايى كه پنهان كرده اى احتياج پيدا مى كنى، از دست يافتن به آن پول محروم خواهى شد. امام عليه السّلام راست گفت. زيرا پولى كه به من لطف كرد را خرج كردم. احتياج بسيار شديدى پيدا نمودم كه ديگر هيچ راهى براى گذران خود نداشتم! از پى پولهايى كه دفن كرده بودم رفتم. هر چه گشتم آنها را پيدا نكردم. بعد متوجه شدم فرزندم جاى پولها را مى دانسته! برداشته و فرار نموده است. - . ارشاد: ۳۲۳ -

در كتاب الخرائج و الجرائح نيز مثل اين حديث نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۵۷»

نجم، [كتاب النجوم] نُقِلَتْ مِنْ خَطِّ مَنْ حَدَّثَهُ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلَّعُكْبَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنْفَذَنِي وَالِدِي مَعَ بَعْضِ أَصْحَابِ أَبِي الْقَلَّاءِ صَاعِدٍ النَّصْرَانِيِّ لِأَسْمَعَ مِنْهُ مَا رَوَى عَنْ أَبِيهِ مِنْ حَدِيثِ مَوْلَانَا أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ عليهما السلام فَأَوْصَلَنِي إِلَيْهِ فَرَأَيْتُ رَجُلًا مُعَظَّماً وَ أَعْلَمْتُهُ السَّبَبَ فِي قَصْدِي فَأَدْنَانِي وَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي أَنَّهُ خَرَجَ وَ إِخْوَتُهُ وَ جَمَاعَةٌ مِنْ أَهْلِهِ مِنَ الْبَصْرَةِ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى لِلظُّلَامَةِ مِنَ الْعَامِلِ فَإِذَا(۲) بِسُرَّ مَنْ رَأَى فِي بَعْضِ الْأَيَّامِ إِذَا بِمَوْلَانَا أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام عَلَى بَغْلِهِ وَ عَلَى رَأْسِهِ شَاشَةٌ وَ عَلَى كَتِفِهِ طَيْلَسَانٌ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي هَذَا الرَّجُلُ يَدَّعِي بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ أَنَّهُ يَعْلَمُ الْغَيْبَ وَ قُلْتُ إِنْ كَانَ الْأَمْرُ عَلَى هَذَا فَيُحَوِّلُ مُقَدَّمَ الشَّاشَةِ إِلَى مُؤَخَّرِهَا فَفَعَلَ ذَلِكَ فَقُلْتُ هَذَا اتِّفَاقٌ وَ لَكِنَّهُ سَيُحَوِّلُ طَيْلَسَانَهُ الْأَيْمَنَ إِلَى الْأَيْسَرِ وَ الْأَيْسَرَ إِلَى الْأَيْمَنِ فَفَعَلَ ذَلِكَ وَ هُوَ يَسِيرٌ وَ قَدْ وَصَلَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا صَاعِدُ لِمَ لَا تَشْغَلُ بِأَكْلِ حِيدَانِكَ عَمَّا لَا أَنْتَ مِنْهُ وَ لَا إِلَيْهِ وَ كُنَّا نَأْكُلُ سَمَكاً هَذَا لَفْظَهُ حَدِيثِهِ نَقَلْنَاهُ كَمَا رَأَيْنَاهُ وَ رُوِّينَاهُ وَ مَنْ عَرَفَ كَيْفَ عَرَفْنَاهُ كَانَ كَمَنْ شَاهَدَ ذَلِكَ وَ سَمِعَهُ وَ رَآهُ وَ أَسْلَمَ صَاعِدُ بْنُ مَخْلَدٍ وَ كَانَ وَزِيراً لِلْمُعْتَمِدِ.

١- ١. الإرشاد ص ٣٢٣.

٢- ٢. فاذا أنا ظ.

**[ترجمه]کتاب النجوم: محمّد بن هارون می گوید: پدرم مرا با یکی از یاران ابو القلا صاعد نصرانی فرستاد تا از او جریانی را که از پـدرش راجع به مولایمان امام حسن عسـکری علیه السّـلام نقل می کند، بشـنوم؛ وقتی پیش او رفتم، مردی بزرگوار و شریف به نظرم رسید. علت آمدن خود را نقل کردم؛ مرا نزدیک خود نشاند و گفت:

پدرم نقل کرد که من و برادرانم با گروهی از اهل بصـره برای شـکایت از فرماندار به سامرا رفتیم. در سامرا روزی به مولایمان ابو محمّد حسن بن علی علیهما السّلام برخورد کردیم که روی سر پارچه نازکی و بر دوش ردایی داشت. با خود گفتم: بعضی از مسـلمانان مدعی هسـتند که این مرد غیب می داند! اگر واقعا عالم به غیب است، پارچه ای را که به جلوی سر بسته، به عقب ببرد! دیدم همین کار را کرد .

بـاز بـا خود گفتم، این یـک اتفـاق بود! اگر عالم به غیب باشـد، طرف چپ ردا را به راست و راست را به چپ برمی گردانـد! همین کار را نیز کرد. در این موقع به من رسـید. روی به من کرده فرمود: صاعـد! چرا خود را مشـغول خوردن غـذای مطبوعی که داری نمی کنی و مشغول خوردن چیزی شـده ای که از آب آفریـده شـده و تو از خاک؟ گفت: ما مشـغول خوردن ماهی بودیم!

این عین لفظ حدیث او بود، همان طوری که خودش نقل کرد ولی کسـی که او را بشـناسد - آن طوری که ما شـناختیم - مثل این است که این جریان را خودش مشاهده کرده! بالاخره صاعد بن مخلد مسلمان شد و وزیر معتمد عباسی گردید.

**[ترجمه]

بیان

قوله لم لا تشغل بأكل حیدانک كذا كان فی المنقول منه و لعله تصحیف (۱)

جیـداتک أی اللحوم الجیـده أو حنـذاتک من قولهم حنـذت الشاه حنذا أی شویتها و جعلت فوقها حجاره محماه لینضـجها فهی حنیـذ و وصف السـمک بـأنه لاـ أنت منه و لا إلیه لأنه یحصل من الماء و یعیش فیه و أصل الإنسان من التراب و مرجعه إلیه فلا یوافقه فی الطبع.

**[ترجمه]عبارت لم لا تشـتغل باكل حیـدانک، در روایت از او این گونه وارد شـده و شاید غلط باشد و درست آن جیّداتک یعنی گوشت های خوب باشـد یا عبارت حنـذاتک از ریشه حنـذت الشاه حنـذا باشد یعنی گوسـفند را كباب كردم و روی آن سنگی داغ قرار دادم تـا پوسـتش بریـان شـود و این گوشت حنیـذ و بریـان شود و وصف مـاهی به این كه نه تو از اویی و نه به سمت او می روی به این خاطر است كه ماهی از آب است و در آب زندگی می كند و اصل انسان از خاک است و بازگشتش نیز به خاک است، پس انسان و ماهی در طبع خود با هم موافقتی ندارند.

**[ترجمه]

«۵۸»

نجم، [کتاب النجوم] رُوِّينَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيِّ فِی کِتَابِ الدَّلَائِلِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی مُسْلِمٍ أَبِی عَلِيٍّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ جَارِيَتِی حَامِلٌ أَسْأَلُهُ أَنْ يُسَمِّیَ مَا فِی بَطْنِهَا فَكَتَبَ سَمِّ مَا فِی بَطْنِهَا إِذَا ظَهَرَتْ ثُمَّ مَاتَتْ بَعْدَ شَهْرٍ مِنْ وِلَادَتِهَا فَبَعَثَ إِلَيَّ بِخَمْسِينَ دِينَاراً عَلَى يَدِ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ الصَّوَّافِ وَ قَالَ اشْتَرِ بِهَذِهِ جَارِيَةً.

**[ترجمه]کتاب النجوم: عمر بن ابی مسلم ابو علی گفت: نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و درخواست کردم نام بچه ای که کنیزم در رحم دارد را تعیین فرمایید. در جواب نوشت: نام بچه را وقتی بگذار که چندی از ولادتش گذشته باشد. کنیزم پس از یک ماه از ولادت بچه مرد. امام علیه السّلام به وسیله محمّد بن سنان صواف پنجاه دینار برای من فرستاد و فرمود: با این پول کنیزی خریداری کن.

**[ترجمه]

«۵۹»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب كَافُورٌ الْخَادِمُ قَالَ: كَانَ يُونُسُ النَّقَّاشُ يَغْشَى سَيِّدَنَا الْإِمَامَ وَ يَخْدُمُهُ فَجَاءَهُ يَوْماً يُرْعِدُ فَقَالَ يَا سَيِّدِی أُوصِيكَ بِأَهْلِی خَيْراً قَالَ وَ مَا الْخَبَرُ قَالَ عَزَمْتُ عَلَى الرَّحِيلِ قَالَ وَ لِمَ يَا يُونُسُ وَ هُوَ يَتَبَسَّمُ قَالَ وَجَّهَ إِلَيَّ ابْنُ بَغَا بِفَصٍّ لَيْسَ لَهُ قِيمَةٌ أَقْبَلْتُ أُنَقِّشُهُ فَكَسَرْتُهُ بِاثْنَيْنِ وَ مَوْعِدُهُ غَداً وَ هُوَ ابْنُ بَغَا إِمَّا أَلْفُ سَوْطٍ أَوِ الْقَتْلُ قَالَ امْضِ إِلَى مَنْزِلِكَ إِلَى غَدٍ فَرَحٌ لَا يَكُونُ إِلَّا خَيْراً فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ وَافَاهُ بُكْرَةً يُرْعِدُ فَقَالَ قَدْ جَاءَ الرَّسُولُ يَلْتَمِسُ الْفَصَّ فَقَالَ امْضِ إِلَيْهِ فَلَنْ تَرَى إِلَّا خَيْراً قَالَ وَ مَا أَقُولُ لَهُ يَا سَيِّدِی قَالَ فَتَبَسَّمَ وَ قَالَ امْضِ إِلَيْهِ وَ اسْمَعْ مَا يُخْبِرُكَ بِهِ فَلَا يَكُونُ إِلَّا خَيْراً قَالَ فَمَضَى وَ عَادَ يَضْحَكُ وَ قَالَ قَالَ لِی يَا سَيِّدِی الْجَوَارِی اخْتَصَمْنَ فَيُمْكِنُكَ أَنْ تَجْعَلَهُ اثْنَيْنِ حَتَّى نُغْنِيكَ فَقَالَ الْإِمَامُ علیه السلام اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ إِذْ جَعَلْتَنَا مِمَّنْ يَحْمَدُكَ حَقّاً فَأَيْشٍ قُلْتَ لَهُ قَالَ قُلْتُ لَهُ حَتَّى أَتَأَمَّلَ أَمْرَهُ فَقَالَ أَصَبْتَ (۲).

ص: ۲۸۲

۱- ۱. و لعله تصحيف« حيتانک» لقربه في الصوره، و هو السمک.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۷.

**[ترجمه]مناقب: کافور خادم می گوید: یونس نقش بند با آقای ما امام عسکری علیه السلام رفت و آمد داشت و خدمتکاری آن جناب را می نمود.

یک روز در حالی که لرزه تنش را فرا گرفته بود وارد شد. عرض کرد: آقا! من خانواده خود را به شما می سپارم. فرمود: مگر چه شده؟ گفت: تصمیم دارم فرار کنم. با لبخند فرمود: برای چه؟ گفت: موسی بن بغا یک نگین بسیار قیمتی برایم فرستاد که روی آن نقش بیندازم. شروع به کار کردم ولی نگین دو نصف شد. فردا قرار است نگین را به او بدهم. شما می دانید صاحب نگین موسی بن بغا است که یا مرا هزار تازیانه خواهد زد و یا مرا می کشد، فرمود: برو به خانه ات! فردا به خیر خواهد گذشت.

فردا صبح با لرزه آمده و گفت: اینک پیکی از طرف موسی بن بغا آمده و انگشتر را می خواهد. فرمود: تو پیش او برو، جز خوبی چیزی نخواهی دید. گفت: آقا به او چه بگویم؟ امام علیه السّلام لبخندی زده فرمود: برو ببین چه می گوید. گفتم که جز خیر چیزی نخواهی دید.

یونس رفت ولی بلافاصله با خنده برگشت و گفت: غلام پیغام آورد که زنان بر سر نگین انگشتر با هم اختلاف کرده اند و گفته اند: ممکن است آن نگین را دو قسمت کنی؟ که اگر چنین کاری بکنی به تو جایزه گرانی خواهم داد.

امام علیه السّلام گفت: خدایا تو را حمد که ما را از ستایشگران واقعی خود قرار داده ای. خوب بگو ببینم، چه در جواب او گفتی. جواب داد گفتم: باید مرا چند روز مهلت دهی تا با فکر ببینم چه کار باید بکنم. فرمود: خوب جوابی داده ای. -. مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۲۷ -

**[ترجمه]

بیان

قد أوردنا هذه القصه بعینها فی معجزات أبی الحسن الهادی علیه السلام و هو الظاهر لأن کافور [کافورا] من أصحابه علیه السلام.

**[ترجمه]عین همین قصه را در معجزات امام هادی علیه السلام نقل کردیم و ظاهر هم همین است که معجزه امام هادی علیه السلام باشد زیرا کافور از اصحاب آن حضرت است.

**[ترجمه]

«۶۰»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيُّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: دَعَانِي سَيِّدِي أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فَدَفَعَ إِلَيَّ خَشَبَةً كَأَنَّهَا رِجْلُ بَابٍ مُدَوَّرَةٍ طَوِيلَةٍ مِلْ ءَ الْكَفِّ فَقَالَ صِرْ بِهَذِهِ الْخَشَبَةِ إِلَى الْعَمْرِيِّ فَمَضَيْتُ فَلَمَّا صِرْتُ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ عَرَضَ

لِی سَقَّاءٌ مَعَهُ بَغْلٌ فَزَاحَمَنِی الْبَغْلُ عَلَی الطَّرِیقِ فَنَادَانِی السَّقَّاءُ ضَحِّ عَلَی الْبَغْلِ (۱) فَرَفَعْتُ الْخَشَبَهَ الَّتِی کَانَتْ مَعِی فَضَرَبْتُ بِهَا الْبَغْلَ فَانْشَقَّتْ فَنَظَرْتُ إِلَی کَسْرِهَا فَإِذَا فِیهَا کُتُبٌ فَبَادَرْتُ سَرِیعاً فَرَدَدْتُ الْخَشَبَهَ إِلَی کُمِّی فَجَعَلَ السَّقَّاءُ یُنَادِینِی وَ یَشْتِمُنِی وَ یَشْتِمُ صَاحِبِی فَلَمَّا دَنَوْتُ مِنَ الدَّارِ رَاجِعاً اسْتَقْبَلَنِی عِیسَی الْخَادِمُ عِنْدَ الْبَابِ الثَّانِی فَقَالَ یَقُولُ لَکَ مَوْلَایَ أَعَزَّهُ اللَّهُ لِمَ ضَرَبْتَ الْبَغْلَ وَ کَسَرْتَ رِجْلَ الْبَابِ فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی لَمْ أَعْلَمْ مَا فِی رِجْلِ الْبَابِ فَقَالَ وَ لِمَ احْتَجْتَ أَنْ تَعْمَلَ عَمَلًا تَحْتَاجُ أَنْ تَعْتَذِرَ مِنْهُ إِیَّاکَ بَعْدَهَا أَنْ تَعُودَ إِلَی مِثْلِهَا وَ إِذَا سَمِعْتَ لَنَا شَاتِماً فَامْضِ لِسَبِیلِکَ الَّتِی أُمِرْتَ بِهَا وَ إِیَّاکَ أَنْ تُجَاوِبَ مَنْ یَشْتِمُنَا أَوْ تُعَرِّفَهُ مَنْ أَنْتَ فَإِنَّا بِبَلَدِ سَوْءٍ وَ مِصْرَ سَوْءٍ وَ امْضِ فِی طَرِیقِکَ فَإِنَّ أَخْبَارَکَ وَ أَحْوَالَکَ تُرَدُّ إِلَیْنَا فَاعْلَمْ ذَلِکَ (۲).

إِدْرِیسُ بْنُ زِیَادٍ الْکَفَرْتُوثَائِیُّ قَالَ: کُنْتُ أَقُولُ فِیهِمْ قَوْلًا عَظِیماً فَخَرَجْتُ إِلَی الْعَسْکَرِ لِلِقَاءِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَدِمْتُ وَ عَلَیَّ أَثَرُ السَّفَرِ وَ وَعْثَاؤُهُ فَأَلْقَیْتُ نَفْسِی

ص: ۲۸۳

۱- ۱. فی النسخ« صح علی البغل» و فیه تصحیف، و الصحیح کما فی الصلب:« ضح عن البغل» امر من التضحیه، و هی تخلیه السبیل و التأنی و التأخر عنه، و قال الجوهریّ: ضحیت عن الشی ء: رفقت به، وضح رویدا ای لا تعجل، و قال زید الخیل الطائی: و لو أن نصرا اصلحت ذات بینها***لضحت رویدا عن مطالبها عمرو و هذا المعنی هو المناسب للمقام، فان السقاء، انما ناداه بذلک طلبا منه أن یخلی السبیل للبغل، لا أن یصحّ علی البغل.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۷ و ۴۲۸.

عَلَی دُکَّانِ حَمَّام فَذَهَبَ بِیَ النَّوْمُ فَمَا انْتَبَهْتُ إِلَّا بِمِقْرَعَهِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَدْ قَرَعَنِی بِهَا حَتَّی اسْتَیْقَظْتُ فَعَرَفْتُهُ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ فَقُمْتُ قَائِماً أُقَبِّلُ قَدَمَهُ وَ فَخِذَهُ وَ هُوَ رَاکِبٌ وَ الْغِلْمَانُ مِنْ حَوْلِهِ فَکَانَ أَوَّلُ مَا تَلَقَّانِی بِهِ أَنْ قَالَ یَا إِدْرِیسُ بَلْ عِبادٌ مُکْرَمُونَ لا یَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ یَعْمَلُونَ-(۱) فَقُلْتُ حَسْبِی یَا مَوْلَایَ وَ إِنَّمَا جِئْتُ أَسْأَلُکَ عَنْ هَذَا قَالَ فَتَرَکَنِی وَ مَضَی (۲).

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی قَالَ: شَکَوْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام مَطْلَ غَرِیمٍ لِی فَکَتَبَ إِلَیَّ عَنْ قَرِیبٍ یَمُوتُ وَ لَا یَمُوتُ حَتَّی یُسَلِّمَ إِلَیْکَ مَا لَکَ عِنْدَهُ فَمَا شَعَرْتُ إِلَّا وَ قَدْ دَقَّ عَلَیَّ الْبَابَ وَ مَعَهُ مَالِی وَ جَعَلَ یَقُولُ اجْعَلْنِی فِی حِلٍّ مِمَّا مَطَلْتُکَ فَسَأَلْتُهُ عَنْ مُوْجِبِهِ فَقَالَ إِنِّی رَأَیْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام فِی مَنَامِی وَ هُوَ یَقُولُ لِیَ ادْفَعْ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی مَا لَهُ عِنْدَکَ فَإِنَّ أَجَلَکَ قَدْ حَضَرَ وَ اسْأَلْهُ أَنْ یَجْعَلَکَ فِی حِلٍّ مِنْ مَطْلِکَ (۳).

حَمْزَهُ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّرْوِیُّ قَالَ: أَمْلَقْتُ وَ عَزَمْتُ عَلَی الْخُرُوجِ إِلَی یَحْیَی بْنِ مُحَمَّدٍ ابْنِ عَمِّی بِحَرَّانَ وَ کَتَبْتُ أَسْأَلُهُ أَنْ یَدْعُوَ لِی فَجَاءَ الْجَوَابُ لَا تَبْرَحْ فَإِنَّ اللَّهَ یَکْشِفُ مَا بِکَ وَ ابْنُ عَمِّکَ قَدْ مَاتَ وَ کَانَ کَمَا قَالَ وَ وَصَلْتُ إِلَی تَرِکَتِهِ (۴).

إِسْحَاقُ قَالَ حَدَّثَنِی یَحْیَی الْقَنْبَرِیُّ قَالَ: کَانَ لِأَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَکِیلٌ قَدِ اتَّخَذَ مَعَهُ فِی الدَّارِ حُجْرَهً یَکُونُ مَعَهُ خَادِمٌ أَبْیَضُ فَرَاوَدَ الْوَکِیلُ الْخَادِمَ عَلَی نَفْسِهِ فَأَبَی أَنْ یَأْتِیَهُ إِلَّا بِنَبِیذٍ فَاحْتَالَ لَهُ بِنَبِیذٍ ثُمَّ أَدْخَلَهُ عَلَیْهِ وَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام ثَلَاثَهُ أَبْوَابٍ مُغْلَقَهٍ قَالَ فَحَدَّثَنِی الْوَکِیلُ قَالَ إِنِّی لَمُنْتَبِهٌ إِذَا أَنَا بِالْأَبْوَابِ تُفْتَحُ حَتَّی جَاءَ

۱- ۱. الأنبیاء: ۲۶ و ۲۷.

۲- ۲. المناقب ج ۴ ص ۴۲۸.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۹.

۴- ۴. المناقب ج ۴ ص ۴۲۹.

بِنَفْسِهِ فَوَقَفَ عَلَى بَابِ الْحُجْرَهِ ثُمَّ قَالَ يَا هَؤُلَاءِ خَافُوا اللَّهَ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا أَمَرَ بِبَيْعِ الْخَادِمِ وَ إِخْرَاجِی مِنَ الدَّارِ(۱).

سُفْيَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الضُّبَعِیُ (۲)

قَالَ: كَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ الْوَلِيجَهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لا رَسُولِهِ وَ لَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَهً(۳) قُلْتُ فِی نَفْسِی لَا فِی الْكِتَابِ مَنْ تَرَی الْمُؤْمِنَ هَاهُنَا فَرَجَعَ الْجَوَابُ الْوَلِيجَهُ الَّتِی تُقَامُ دُونَ وَلِیِّ الْأَمْرِ وَ حَدَّثَتْكَ نَفْسُكَ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ مَنْ هُمْ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ فَهُمُ الْأَئِمَّهُ يُؤْمِنُونَ عَلَی اللَّهِ فَيُجِيزُ أَمَانَهُمْ (۴).

أَشْجَعُ بْنُ الْأَقْرَعِ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام أَسْأَلُهُ أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ لِی مِنْ وَجَعِ عَيْنِی وَ كَانَتْ إِحْدَی عَيْنَیَّ ذَاهِبَهً وَ الْأُخْرَی عَلَی شرف هَارٍ فَكَتَبَ إِلَیَّ حَبَسَ اللَّهُ عَلَيْكَ عَيْنَيْكَ فَأَقَامَتِ الصَّحِيحَهُ وَ وَقَّعَ فِی آخِرِ الْكِتَابِ آجَرَكَ اللَّهُ وَ أَحْسَنَ ثَوَابَكَ فَاغْتَمَمْتُ بِذَلِكَ وَ لَمْ أَعْرِفْ فِی أَهْلِی أَحداً مَاتَ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَيَّامٍ جَاءَنِی وَفَاهُ ابْنِی طَيِّبٍ فَعَلِمْتُ أَنَّ التَّعْزِيَهَ لَهُ (۵).

عُمَرُ بْنُ أَبِی مُسْلِمٍ قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا بِسُرَّ مَنْ رَأَی رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ يُقَالُ لَهُ سَيْفُ بْنُ اللَّيْثِ يَتَظَلَّمُ إِلَی المهدی [الْمُهْتَدِی] فِی ضَيْعَهٍ لَهُ غَصَبَهَا شَفِيعٌ الْخَادِمُ وَ أَخْرَجَهُ مِنْهَا فَأَشَرْنَا إِلَيْهِ أَنْ يَكْتُبَ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام يَسْأَلُهُ تَسْهِيلَ أَمْرِهَا فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۳. و رواه الكلينی فی الكافی ج ۱ ص ۵۱۱.

۲- ۲. فی المصدر المطبوع: الصيفی. و قد روی القصه فی الكافی ج ۱ ص ۵۰۸ و فيه الضبعی، طبقا للمتن.

۳- ۳. براءه: ۱۵.

۴- ۴. المصدر ج ۴ ص ۴۳۲، و فيه: فهم الأئمّه الذين يؤمنون علی اللّه، فنحن اياهم.

۵- ۵. كتاب المناقب لابن شهرآشوب ج ۴ ص ۴۳۲. و رواه الكلينی فی الكافی ج ۱ ص ۵۱۰.

لَا بَأْسَ عَلَيْکَ ضَیْعَتُکَ تُرَدُّ عَلَیْکَ فَلَا تَتَقَدَّمْ إِلَی السُّلْطَانِ وَ أْتِ الْوَکِیلَ الَّذِی فِی یَدِهِ الضَّیْعَهُ وَ خَوِّفْهُ بِالسُّلْطَانِ الْأَعْظَمِ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ فَلَقِیَهُ فَقَالَ لَهُ الْوَکِیلُ الَّذِی فِی یَدِهِ الضَّیْعَهُ قَدْ کُتِبَ إِلَیَّ عِنْدَ خُرُوجِکَ أَنْ أَطْلُبَکَ وَ أَنْ أَرُدَّ الضَّیْعَهَ عَلَیْکَ فَرَدَّهَا عَلَیْهِ بِحُکْمِ الْقَاضِی ابْنِ أَبِی الشَّوَارِبِ (۱) وَ شَهَادَهِ الشُّهُودِ وَ لَمْ یَحْتَجْ أَنْ یَتَقَدَّمَ إِلَی الْمُهْتَدِی فَصَارَتِ الضَّیْعَهُ لَهُ (۲).

عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا قَالَ: کَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ حُجْرٍ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام یَشْکُو عَبْدَ الْعَزِیزِ بْنَ دُلَفَ وَ یَزِیدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ فَکَتَبَ إِلَیْهِ أَمَّا عَبْدُ الْعَزِیزِ فَقَدْ کُفِیتَهُ وَ أَمَّا یَزِیدُ فَإِنَّ لَکَ وَ لَهُ مَقَاماً بَیْنَ یَدَیِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَاتَ عَبْدُ الْعَزِیزِ وَ قَتَلَ یَزِیدُ مُحَمَّدَ بْنَ حُجْرٍ(۳).

أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ قَالَ: دَخَلْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَسَأَلْتُهُ أَنْ یَکْتُبَ لِأَنْظُرَ إِلَی خَطِّهِ فَأَعْرِفَهُ إِذَا وَرَدَ فَقَالَ نَعَمْ ثُمَّ قَالَ یَا أَحْمَدُ إِنَّ الْخَطَّ سَیَخْتَلِفُ عَلَیْکَ مَا بَیْنَ الْقَلَمِ الْغَلِیظِ وَ الْقَلَمِ الدَّقِیقِ فَلَا تَشُکَّنَّ ثُمَّ دَعَا بِالدَّوَاهِ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی أَسْتَوْهِبُهُ الْقَلَمَ الَّذِی کَتَبَ بِهِ فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الْکِتَابَهِ أَقْبَلَ یُحَدِّثُنِی وَ هُوَ یَمْسَحُ الْقَلَمَ بِمِنْدِیلِ الدَّوَاهِ سَاعَهً ثُمَّ قَالَ هَاکَ یَا أَحْمَدُ فَنَاوَلَنِیهِ [فَتَنَاوَلْتُهُ] الْخَبَرَ(۴).

**[ترجمه]مناقب: داود بن اسود گفت: حضرت عسکری علیه السّلام مرا خواست و چوبی به من سپرد، مثل اینکه پایه دربی گرد و بزرگ بود که در دست جا می شد. فرمود: با این چوب پیش عمری برو! من به راه افتادم. در بین راه مرد سقایی به من برخورد که قاطری داشت. قاطر مزاحم رفتن من شد. سقا صدا زد: کنار برو تا قاطر رد شود. من با همان چوب به قاطر زدم و چوب شکست. ناگهان دیدم داخل چوب نامه هایی است. فوری چوب را برداشتم. سقا شروع به داد و فریاد کرد و من و مولایم را ناسزا داد .

وقتی در بازگشت به نزدیک خانه رسیدم، عیسی خادم، نزدیک درب دوم پیش من آمده و گفت: مولایم می فرماید: چرا قاطر را زدی و پایه درب را شکستی؟ گفتم: من نمی دانستم داخل پایه درب چه بود! فرمود: چرا کاری کردی که محتاج به عذر خواهی بشوی؟ مبادا دو مرتبه چنین کاری بکنی! اگر دیدی کسی به شما ناسزا می گوید، راهت را بگیر و برو! مبادا با او به گفتگو بپردازی یا خود را معرفی کنی که چه کسی هستی. ما در محله و شهر بدی هستیم! از راه خودت برو و ما از کلیه کارها و احوال تو مطلع هستیم و خبر داریم؛ متوجه باش.

ادریس بن زیاد می گوید: من در باره ائمه علیهم السّلام معتقد به سخنی بس بزرگ (خدایی) بودم! به جانب سامرا برای دیدن حضرت عسکری علیه السلام رفتم. وارد که شدم، آثار سفر و خستگی آن در قیافه ام آشکار بود. خود را در دکان حمامی انداختم و به خواب رفتم. با تازیانه حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام از خواب بیدار شدم. چشم باز کرده سلام کردم و از جای حرکت کرده، پای مبارکش را بوسه زدم. آن جناب سوار بود و غلامان اطرافش را گرفته بودند.

در همان برخورد اول فرمود: ادریس! «بَلْ عِبادٌ مُکْرَمُونَ لا یَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ یَعْمَلُونَ. - . انبیاء / ۲۶ و ۲۷ - »، {بلکه [فرشتگان] بندگانی ارجمندند، که در سخن بر او پیشی نمی گیرند، و خود به دستور او کار می کنند.}. عرض کردم: آقای من! همین مرا کافی است، من آمده بودم که در همین مورد از شما سؤال کنم، امام از من رد شد و رفت.

محمد بن موسی می گوید: به امام عسکری علیه السلام درباره اذیت بدهکاری که داشتم و طلب مرا عقب می انداخت شکایت کردم. حضرت به من نوشتند: به زودی می میرد و قبل از مرگ، طلب تو را می دهد. چیزی نگذشت که دیدم در می زنند و همان بدهکار مال مرا آورد و گفت: مرا از این که دادن طلب تو را به تأخیر انداختم حلال کن. من از او علت پرداخت را پرسیدم، گفت: من امام عسکری علیه السلام را در خواب دیدم که به من می فرمود: طلب محمد بن موسی را به او بده که اجلت نزدیک است و از او بخواه که بابت تأخیری که در پرداخت داشتی تو را حلال کند!

– حمزه بن محمّد سروی می گوید: در مضیقه مالی قرار گرفتم و تصمیم گرفتم پیش پسر عمویم یحیی بن محمّد در حرّان بروم. در ضمن نامه ای برای امام علیه السّلام نوشتم و تقاضای دعا کردم. حضرت عسکری علیه السلام در جواب نامه من نوشت: از مسافرت صرف نظر کن! خداوند گرفتاریت را رفع خواهد کرد و پسر عمویت از دنیا رفته. همان طور که امام علیه السّلام فرمود، اتفاق افتاده بود و ارث او به من رسید.

– اسحاق می گوید: یحیی قنبری گفت: حضرت عسکری علیه السلام وکیلی داشت که خانه ای را به او داده بود و او خدمتکاری سفید پوست داشت. وکیل پیوسته می خواست با خادم آمیزش جنسی داشته باشد اما او امتناع می ورزید و جز اینکه او را با شراب مست کند چاره ای ندید. بالاخره به او شراب داد و غلام را پیش خود آورد. بین او و حضرت عسکری علیه السّلام سه درب فاصله بود که هر سه قفل داشت.

وکیل گفت: من هنوز بیدار بودم که صدای قفل دربها را شنیدم که باز می شد تا بالاخره امام علیه السّلام جلو درب خانه آمد و فرمود: از خدا بترسید. فردا صبح دستور داد غلام را بفروشند و مرا از خانه اخراج کرد.

– سفیان بن محمد ضبعی می گوید: نامه ای به حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و درخواست کردم، ولیجه را که در آیه شریفه است «وَ لَمْ یَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لا رَسُولِهِ وَ لَا الْمُؤْمِنِینَ وَلِیجَةً – – » ، {و غیر از خدا و فرستاده او و مؤمنان، محرم اسراری نگرفته اند} تفسیر فرماید.

من در دل با خود فکر کردم ولی در نامه ننوشتم که مؤمنینی که در این آیه ذکر شده کیانند؛ در جواب نامه من نوشت: ولیجه کسی است که مقامش از امام پائین تر باشد و تو در دل فکر کردی که مؤمنین در این آیه کیانند؟ آنها ائمه معصومین علیهم السّلام هستند که بر خداوند توکل و اعتماد نموده اند و خداوند اجازه داده که به ایشان اعتماد نمایند.

– اشجع بن اقرع گفت: نامه ای خدمت حضرت عسکری علیه السّلام نوشتم و تقاضا کردم در باره ناراحتی چشمم دعا بفرماید، یکی از چشمهایم کور شده بود چشم دیگر نیز در حال از بین رفتن بود. در جواب من نوشت: خداوند چشمهایت را حبس نموده و چشم سالمت را برایت نگه داشته است. در آخر نامه نوشته بود خداوند به تو اجر دهد و ثواب نیکو عنایت کند؛ من غمگین شدم و در خانواده خود کسی را در نظر نداشتم که مرده باشد. پس از چند روز خبر فوت فرزندم طیب آمد! فهمیدم این تسلیت مربوط به او است.

– عمر بن ابی مسلم گفت: شخصی از اهالی مصر به نام سیف بن لیث وارد بر ما در سامرا شد و می خواست پیش مهتدی از

شفیع خادم که باغ او را غصب نموده بود و خودش را از آنجا بیرون کرده بود، دادخواهی و شکایت کند. ما او را راهنمایی کردیم که نامه ای برای حضرت عسکری علیه السّلام بنویسد و تقاضا کند که آن جناب در کارش چاره سازی فرماید. حضرت در جواب نامه نوشت: ناراحت نباش! باغت را برمی گرداند. به سلطان مراجعه مکن! برو پیش همان وکیلی که باغ دست اوست. او را از سلطان بزرگ یعنی خداوند رب العالمین بترسان.

بعد وکیل را دید. گفت، موقعی که تو رفتی به من نوشت که تو را بخواهم و باغ را رد کنم. باغ را با نوشته و حکم قاضی ابو الشوارب با شهادت شهود به او رد کرد و احتیاجی پیدا نکرد که پیش مهتدی خلیفه عباسی برود و بالاخره صاحب باغ شد.

- علی بن محمّد از یکی از دوستان نقل کرد که گفت: محمّد بن حجر برای حضرت عسکری علیه السلام نامه ای نوشت و از عبد العزیز بن دلف و یزید بن عبد اللّه شکایت کرد. امام در جواب او نوشت: اما عبد العزیز را که از شرش راحت شدی. اما یزید، بالاخره در پیشگاه پروردگار یکدیگر را خواهید دید. عبد العزیز مرد ولی یزید محمد بن حجر را کشت .

- احمد بن اسحاق می گوید: خدمت حضرت ابو محمّد امام عسکری علیه السّلام رسیدم و درخواست کردم چند خطی بنویسد تا خطش را بشناسم که هر وقت نامه ای نوشت با آن تطبیق کنم. فرمود: بسیار خوب، اما باید متوجه باشی که خط اگر با قلم ریز یا درشت نوشته شود تفاوت می کند، مبادا مشکوک شوی! آنگاه دواتی خواست. من با خود گفتم: همین قلمی که با آن می نویسد را از امام علیه السّلام به هدیه خواهم گرفت! پس از نوشتن، شروع کرد با من به صحبت کردن و در ضمن صحبت، قلم را با پارچه دوات پاک می کرد. بعد رو به من نموده و فرمود: احمد، این قلم را با خود ببر! من قلم را گرفتم. تا آخر حدیث. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۳ -

**[ترجمه]

«۶۱»

کا، [الکافی] مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ (۵): مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ فَنَاوَلَنِیهِ

ص: ۲۸۶

۱- ۱. هو أحمد بن محمّد بن عبد اللّه الاموی کان قاضی بغداد من عهد المتوکل الی زمن المقتدر، توفّی سنه ۳۱۷، و بنو ابی الشوارب بیت مشهور ببغداد.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۲ و ۴۳۳، و قد رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۱۲.

۳- ۳. المصدر ص ۴۳۳، و تراه فی الکافی ج ۱ ص ۵۱۳.

۴- ۴. کتاب المناقب ج ۴ ص ۴۳۳ و ۴۳۴.

۵- ۵. أبو علیّ أحمد بن إسحاق بن عبد اللّه بن سعد بن مالک بن الاحوص الأشعریّ القمّیّ، کان وافد القمیین، روی عن أبی جعفر الثانی و أبی الحسن الثالث علیهما السلام و کان من خاصّه أبی محمّد العسکریّ علیه السلام، و له کتب. و الرجل ثقه ثقه

و هو ابن عم أحمد بن محمّد بن عيسى الأشعريّ القمّيّ الذى مر ترجمته فى ص ۱۱۹، من هذا المجلد. استأذن الصاحب عليه السلام على يد الحسين بن روح النوبختى للحج، فاذن له و نعى إليه نفسه، فلما انصرف من الحجّ، و بلغ حلوان مات بها، و قد روى فى خبر أخرجه المؤلّف قدّس سرّه بابا على حده فى ج ۵۲ ص ۷۸- ۸۹ من طبعتنا هذه- أنه ممن تشرف بخدمه صاحب الامر، و لم يصحّ ذلک، و من أراد فله أن يراجع ما علقناه على ذلک الخبر.

فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی أَغْتَمُّ بِشَیْ ءٍ یُصِیبُنِی فِی نَفْسِی وَ قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَ أَبَاکَ فَلَمْ یُقْضَ لِی ذَلِکَ فَقَالَ وَ مَا هُوَ یَا أَحْمَدُ فَقُلْتُ سَیِّدِی رُوِیَ لَنَا عَنْ آبَائِکَ أَنَّ نَوْمَ الْأَنْبِیَاءِ عَلَی أَقْفِیَتِهِمْ وَ نَوْمَ الْمُؤْمِنِینَ عَلَی أَیْمَانِهِمْ وَ نَوْمَ الْمُنَافِقِینَ عَلَی شَمَائِلِهِمْ (۱) وَ نَوْمَ الشَّیَاطِینِ عَلَی وُجُوهِهِمْ فَقَالَ کَذَلِکَ هُوَ فَقُلْتُ سَیِّدِی فَإِنِّی أَجْتَهِدُ أَنْ أَنَامَ عَلَی یَمِینِی فَمَا یُمْکِنُنِی وَ لَا یَأْخُذُنِی النَّوْمُ عَلَیْهَا فَسَکَتَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ یَا أَحْمَدُ ادْنُ مِنِّی فَدَنَوْتُ مِنْهُ فَقَالَ أَدْخِلْ یَدَکَ تَحْتَ ثِیَابِکَ فَأَدْخَلْتُهَا فَأَخْرَجَ یَدَهُ مِنْ تَحْتِ ثِیَابِهِ وَ أَدْخَلَهَا تَحْتَ ثِیَابِی فَمَسَحَ بِیَدِهِ الْیُمْنَی عَلَی جَانِبِیَ الْأَیْسَرِ وَ بِیَدِهِ الْیُسْرَی عَلَی جَانِبِیَ الْأَیْمَنِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ أَحْمَدُ فَمَا أَقْدِرُ أَنْ أَنَامَ عَلَی یَسَارِی مُنْذُ فَعَلَ بِی ذَلِکَ وَ مَا یَأْخُذُنِی نَوْمٌ عَلَیْهَا أَصْلًا(۲).

ص: ۲۸۷

---

۱ – ۱. و ذلک لانهم یعتمدون علی قول الاطباء الیونانیین أکثر من اعتمادهم علی قول صاحب الشریعه، و من طبهم أن ینام الرجل أولا علی الیمین قلیلا لینحدر الغذاء الی قعر المعده و یتمکن فم المعده من الانسداد الکامل، ثمّ یتحول الی الیسار لیقع الکبد علی المعده فیسخنها بحرارتها الی أن ینهضم الغذاء و یصیر کیموسا، ثمّ یتحول الی جانب الیمنی لینحدر الغذاء الی الکبد بمیله الطبیعی فان الکبد فی یسار المعده، ثمّ بعد قلیل یتحول الی الیسار إلی آخر ما یقولون فی ذلک.

۲– ۲. الکافی ج ۱ ص ۵۱۳ و ۵۱۴.

**[ترجمه]کـافی: محمّـد بن یحیی از احمـد بن اسـحاق همین جریـان را نقل کرد تا اینکه گفت، قلم را گرفته و عرض کردم: فدایت شوم! من از یک جریان که مربوط به خودم هست خیلی ناراحت و اندوهگین هستم. می خواستم از پدر بزرگوارتان در این مورد سؤال کنم ولی موفق نشدم! فرمود: ای احمد! چه موضوعی است؟

عرض کردم: آقای من! از آباء گرامتان برای ما روایت شـده که خواب پیامبران بر پشت است و خواب مؤمنین بر شانه راست و خواب منـافقین بر شـانه چپ و شـیاطین بر رو می خوابنـد. فرمود: همین طور است. عرض کردم: آقای من! من هر چه کوشـش می کنم که بر پهلوی راست بخوابم برایم مقدور نمی شود و خوابم نمی برد.

امام علیه السّـلام ساعتی سـکوت کرد آن گاه فرمود: احمـد! نزدیک بیا. نزدیک شدم. فرمود: دست خود را زیر لباسـهایت ببر! من چنین کردم. امام علیه السّـلام دست خود را زیر لباسهای من کرد و با دست راست بر پهلوی چپ من کشید و با دست چپ به پهلوی راستم و سه مرتبه این کار را تکرار کرد.

احمد گفت: پس از آن دیگر برایم مقدور نبود به پهلوی چپ بخوابم و اگر به پهلوی چپ می خوابیدم، هرگز خوابم نمی برد.
-. کافی ۱ : ۵۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

مـا بین القلم أی اختلافـا کائنـا فیمـا بینهمـا و الحاصـل أنه انظر إلی أسـلوب الخـط و لاـ تلتفت إلی الجلاـء و الخفـاء و لا تلتفت بسببهما

و فی الکافی: ثم دعا بالدواه فکتب و جعل یستمد إلی مجری الدواه فقلت إلخ.

کأن المعنی یأخـذ المداد من قعر الدواه جارا القلم إلی فم الدواه لقله مدادها أو لعدم الحاجه إلی العود سـریعا و هاک اسم فعل بمعنی خـذ أدخل یـدک أی أخرج یـدیک من کمیک فأخرج علیه السـلام أیضا یـدیه من کمیه لیلمس بجمیع یدیه الشـریفتین جمیع جنبی أحمد و یدیه.

**[ترجمه]عبـارت مـا بین القلم یعنی بین دو قلم اختلاف است و حاصل این که به اسلوب خط بنگر و به پررنگی و خفای آن ننگر و به علت آن نیز متوجه مشو. و در کافی دارد: سـپس حضرت دوات طلبید و نوشت و از مجرای دوات کمک می گرفت، پس گفتم.. تا آخر. گویی منظور از این عبارت این باشد که حضـرت مرکب را از ته دوات می گرفت و قلم را به دهانه دوات می کشـید زیرا مرکب آن کم بود یا این که نیازی نبود سـریع قلم را به دوات برگرداند. و هاک اسم فعل به معنای خذ است و ادخل یدک یعنی دستت را از آستین بیرون کن. حضرت دستش را از آستین بیرون آورد تا با تمام دو دست شریفش، تمام دو پهلوی احمد و دستانش را لمس فرماید.

**[ترجمه]

«۶۲»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب شَاهَوَيْهِ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ قَالَ: كَانَ أَخِي صَالِحٌ مَحْبُوساً فَكَتَبْتُ إِلَى سَيِّدِي أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام أَسْأَلُهُ أَشْيَاءَ فَأَجَابَنِي عَنْهَا وَ كَتَبَ أَنَّ أَخَاكَ يَخْرُجُ مِنَ الْحَبْسِ يَوْمَ يَصِلُكَ كِتَابِي هَذَا وَ قَدْ كُنْتَ أَرَدْتَ أَنْ تَسْأَلَنِي عَنْ أَمْرِهِ فَأُنْسِيتَ فَبَيْنَا أَنَا أَقْرَأُ كِتَابَهُ إِذَا أُنَاسٌ جَاءُونِي يُبَشِّرُونَنِي بِتَخْلِيَهِ أَخِي فَتَلَقَّيْتُهُ وَ قَرَأْتُ عَلَيْهِ الْكِتَابَ (۱).

أَبُو الْعَبَّاسِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ: عَطِشْتُ عِنْدَ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ لَمْ تَطِبْ نَفْسِي أَنْ يَفُوتَنِي حَدِيثُهُ وَ صَبَرْتُ عَلَى الْعَطَشِ وَ هُوَ يَتَحَدَّثُ فَقَطَعَ الْكَلَامَ وَ قَالَ يَا غُلَامُ اسْقِ أَبَا الْعَبَّاسِ مَاءً(۲).

عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَمَّادٍ قَالَ: خَرَجَ أَبُو مُحَمَّدٍ فِي يَوْمٍ مُصَيَّفٍ رَاكِباً وَ عَلَيْهِ جفاف (۳)

[تِجْفَافٌ] وَ مِمْطَرٌ فَتَكَلَّمُوا فِي ذَلِكَ فَلَمَّا انْصَرَفُوا مِنْ مَقْصَدِهِمْ امْطِرُوا فِي طَرِيقِهِمْ وَ ابْتُلُوا سِوَاهُ (۴).

مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: تَذَاكَرْنَا آيَاتِ الْإِمَامِ عليه السلام فَقَالَ نَاصِبِيٌّ إِذَا أَجَابَ عَنْ كِتَابٍ أَكْتُبُهُ بِلَا مِدَادٍ عَلِمْتُ أَنَّهُ حَقٌّ فَكَتَبْنَا مَسَائِلَ وَ كَتَبَ الرَّجُلُ بِلَا مِدَادٍ عَلَى

ص: ۲۸۸

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۸.

۲- ۲. المناقب ج ۴ ص ۴۳۹.

۳- ۳. كذا فی النسخ و قد مر فی أحاديث كما فی المطبوع من المصدر:« التجفاف» و هو آله للحرب تلبسها الفرس و الإنسان يتقی بها كأنها درع.

۴- ۴. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۹.

وَرَقٍ وَ جَعَلَ فِی الْکُتُبِ وَ بَعَثْنَا إِلَیْهِ فَأَجَابَ عَنْ مَسَائِلِنَا وَ کَتَبَ عَلَی وَرَقِهِ اسْمَهُ وَ اسْمَ أَبَوَیْهِ فَدَهِشَ الرَّجُلُ فَلَمَّا أَفَاقَ اعْتَقَدَ الْحَقَ (۱).

الْجِلَاءُ وَ الشَّفَاءُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الْعَمْرِیُّ: إِنَّ أَبَا طَاهِرِ بْنَ بُلْبُلٍ حَجَّ فَنَظَرَ إِلَی عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِیِّ وَ هُوَ یُنْفِقُ النَّفَقَاتِ الْعَظِیمَهَ فَلَمَّا انْصَرَفَ کَتَبَ بِذَلِکَ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَوَقَّعَ فِی رُقْعَتِهِ قَدْ أَمَرْنَا لَهُ بِمِائَهِ أَلْفِ دِینَارٍ ثُمَّ أَمَرْنَا لَکَ بِمِثْلِهَا وَ هَذَا یَدُلُّ عَلَی أَنَّ کُنُوزَ الْأَرْضِ تَحْتَ أَیْدِیهِمْ (۲).

**[ترجمه]مناقب: شاهویه بن عبد ربه می گوید: برادرم صالح زندانی بود. نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و در آن نامه چند سؤال کردم. همه را جواب داده بود و نوشته بود که روزی که نامه من به تو برسد، برادرت از زندان خارج خواهد شد. می خواستی در مورد او از من درخواستی بنمایی اما فراموش کردی. من مشغول خواندن نامه امام علیه السّلام بودم که چند نفر آمدند و بشارت دادند که برادرت آزاد شد. به دیدن او رفتم و نامه را دادم خواند.

- ابو العباس محمّد بن قاسم می گوید: خدمت حضرت عسکری علیه السّلام بودم که تشنه شدم ولی نخواستم به واسطه تقاضای آب از فرمایش آن جناب محروم شوم و بر تشنگی صبر کردم. آن جناب مشغول صحبت بود و سخن خود را قطع کرده فرمود: غلام! به ابو العباس آب بده.

- علی بن احمد می گوید: در یک روز تابستانی سواره خارج شد در حالی که لباس بارانی به تن داشت! همه در این خصوص صحبت می کردند. و وقتی از مقصد بر می گشتند، در راه باران آمد و همگی جز حضرت خیس شدند.

- محمّد بن عباس گفت: ما مشغول صحبت در باره معجزه های امام حسن عسکری علیه السلام بودیم، مردی ناصبی گفت: اگر جواب نامه مرا که بدون دوات بنویسم بدهد، می دانم او امام است، ما نامه ای نوشتیم و چند مسأله سؤال کردیم و آن مرد هم نامه ای بدون مرکب روی کاغذی نوشت؛ نامه او نیز جزء نامه های ما بود و آنها را خدمت امام فرستادیم. حضرت جواب مسائل ما را داد و در نامه ای اسم آن مرد و پدرش را نوشت. تا چشم او به جواب امام علیه السّلام افتاد مدهوش شد. وقتی به هوش آمد، به امامت آن جناب معتقد شد.

- ابو جعفر عمری در کتاب الجلا و الشفا می گوید: در ایام حج ابو طاهر بن بلبل همدانی را دیدم که بخشش های زیاد می کرد! بعد از برگشتن، جریان را برای امام علیه السّلام نوشت. امام عسکری علیه السّلام در جوابش نوشت: برای او صد هزار دینار فرستاده بودیم. گفتیم: به تو نیز صد هزار دینار بدهند. این مطلب دلیل است بر اینکه گنج های زمین در اختیار آنها است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۶۳»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ کِتَابِ دَلَائِلِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُمَرَ النَّوْفَلِیِّ قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فِی صَحْنِ دَارِهِ

فَمَرَّ عَلَيْنَا جَعْفَرٌ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ هَذَا صَاحِبُنَا قَالَ لَا صَاحِبُکُمُ الْحَسَنُ (۳).

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دَرْيَابَ الرَّقَاشِيِّ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ أَسْأَلُهُ عَنِ الْمِشْکَاهِ وَ أَنْ يَدْعُوَ لِامْرَأَتِی وَ کَانَتْ حَامِلًا عَلَى رَأْسِ وَلَدِهَا أَنْ يَرْزُقَنِی اللَّهُ ذَکَراً وَ سَأَلْتُهُ أَنْ يُسَمِّيَهُ فَرَجَعَ الْجَوَابُ الْمِشْکَاهُ قَلْبُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ لَمْ يُجِبْنِی عَنِ امْرَأَتِی بِشَيْ ءٍ وَ کَتَبَ فِی آخِرِ الْکِتَابِ عَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَکَ وَ أَخْلَفَ عَلَيْکَ فَوَلَدَتْ وَلَداً مَيِّتاً وَ حَمَلَتْ بَعْدَهُ فَوَلَدَتْ غُلَاماً(۴).

قَالَ عُمَرُ بْنُ أَبِی مُسْلِمٍ: کَانَ سَمِيعٌ الْمِسْمَعِيُّ يُؤْذِينِی کَثِيراً وَ يَبْلُغُنِی عَنْهُ مَا أَکْرَهُ وَ کَانَ مُلَاصِقاً لِدَارِی فَکَتَبْتُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام أَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ بِالْفَرَجِ مِنْهُ فَرَجَعَ الْجَوَابُ أَبْشِرْ بِالْفَرَجِ سَرِيعاً وَ أَنْتَ مَالِکُ دَارِهِ فَمَاتَ بَعْدَ شَهْرٍ وَ اشْتَرَيْتُ دَارَهُ فَوَصَلْتُهَا بِدَارِی بِبَرَکَتِهِ (۵).

ص: ۲۸۹

۱- ۱. المصدر ص ۴۴۰ و فيه« محمّد بن عيّاش» بدل« محمّد بن عبّاس».

۲- ۲. المناقب ج ۴ ص ۴۲۴.

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۰ و لا يخفى أنّه لا يناسب الباب و انما يناسب باب النصوص.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۱.

۵- ۵. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۲.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْبَلْخِيِّ قَالَ: أَصْبَحْتُ يَوْماً فَجَلَسْتُ فِي شَارِعِ الْغَنَمِ فَإِذَا بِأَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام قَدْ أَقْبَلَ مِنْ مَنْزِلِهِ يُرِيدُ دَارَ الْعَامَّهِ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي تَرَى إِنْ صِحْتُ أَيُّهَا النَّاسُ هَذَا حُجَّهُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ فَاعْرِفُوهُ يَقْتُلُونِّي فَلَمَّا دَنَا مِنِّي أَوْمَأَ بِإِصْبَعِهِ السَّبَّابَهِ عَلَى فِيهِ أَنِ اسْكُتْ وَ رَأَيْتُهُ تِلْكَ اللَّيْلَهَ يَقُولُ إِنَّهُ هُوَ الْكِتْمَانُ أَوِ الْقَتْلُ فَاتَّقِ اللَّهَ عَلَى نَفْسِكَ (۱).

یج، [الخرائج و الجرائح] عن محمد بن عبد العزیز: مثله (۲).

**[ترجمه]کشف الغمه: نوفلی می گوید: من با امام هادی علیه السلام در حیاط خانه اش بودیم که جعفر از کنار ما گذشت. گفتم: فدایت شوم! این امام ماست؟ فرمود: نه! امام شما حسن علیه السلام است.

- محمّد بن دریاب رقاشی گفت: نامه ای برای حضرت امام حسن عسکری علیه السلام نوشتم و از مشکاه سؤال کردم. در آن موقع زنم حامله بود و موقع زایمانش بود. درخواست کردم دعا بفرماید خداوند به من پسری بدهد و نام او را معین فرماید. در جواب نوشت: مشکاه قلب محمّد صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم است ولی در مورد زنم چیزی ننوشته بود و در آخر نامه نوشته بود: خداوند اجر تو را عظیم فرماید و به جای او فرزند نیکو به تو عنایت کند. زنم زایمان کرد، بچه اش مرده به دنیا آمد و باز حامله شد و پسری زائید.

- عمر بن ابی مسلم گفت: سمیع مسمعی مرا خیلی اذیت می کرد و پیوسته از دست او در رنج بودم. خانه اش وصل به خانه من بود. نامه ای خدمت امام نوشتم و از ایشان تقاضای دعا کردم. حضرت در جواب نوشت: به زودی از دست او راحت خواهی شد و مالک خانه او می شوی. سمیع پس از یک ماه مرد و من خانه اش را خریدم و آن را به برکت امام علیه السّلام جزء خانه خود کردم.

- محمّد بن عبد العزیز بلخی می گوید: یک روز در بازار گوسفند فروشان بودم که چشمم به حضرت عسکری علیه السّلام افتاد که از منزل خود می آمد و تصمیم داشت به دار الخلافه برود! من در دل با خود گفتم: اگر صلاح باشد، فریاد می زنم مردم! این حجت خداست! او را بشناسید. ولی آیا مرا می کشند؟ همین که امام نزدیک من رسید، با انگشت سبابه خود اشاره کرد: ساکت باش. همان شب ایشان را دیدم که فرمود: باید کتمان کنی و گر نه کشته می شوی. از جان خود بترس. - . کشف الغمه ۳: ۳۰۲ -

در خرایج نیز مثل این روایت نقل شده است.

**[ترجمه]

«۶۴»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ كِتَابِ الدَّلَائِلِ حَدَّثَ مُحَمَّدُ بْنُ الْأَقْرَعِ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ أَسْأَلُهُ عَنِ الْإِمَامِ هَلْ يَحْتَلِمُ وَ قُلْتُ فِي نَفْسِي بَعْدَ مَا فَصَلَ الْكِتَابُ الِاحْتِلَامُ شَيْطَنَهٌ وَ قَدْ أَعَاذَ اللَّهُ أَوْلِيَاءَهُ مِنْ ذَلِكَ فَرَدَّ الْجَوَابَ الْأَئِمَّهُ حَالُهُمْ فِي الْمَنَامِ حَالُهُمْ فِي الْيَقَظَهِ لَا يُغَيِّرُ النَّوْمُ مِنْهُمْ شَيْئاً قَدْ أَعَاذَ اللَّهُ أَوْلِيَاءَهُ مِنْ لَمَّهِ الشَّيْطَانِ كَمَا حَدَّثَتْكَ نَفْسُكَ (۳).

یج، [الخرائج و الجرائح] عن محمد بن أحمد الأقرع: مثله (۴).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّد بن اقرع می گوید: نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشتم و در آن سؤال کردم آیا امام محتلم می شود؟ پس از پایان نامه با خود گفتم: احتلام یک نوع کار شیطانی است و خداوند ائمه علیهم السّلام را از این کار نگه می دارد. در جواب نامه من نوشت: حال امامان در خواب مانند بیداری است، خواب تغییری برای ایشان به وجود نمی آورد. خداوند آنها را از وساوس شیطانی نگه می دارد، همان طوری که در دل با خود اندیشیدی! - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۲

-

در خرایج نیز مثل این روایت نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۶۵»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ کِتَابِ الدَّلَائِلِ عَنْ أَبِی بَکْرٍ قَالَ: عَرَضَ عَلَیَّ صَدِیقٌ أَنْ أَدْخُلَ مَعَهُ فِی شِرَاءِ ثِمَارٍ مِنْ نَوَاحِی شَتَّی فَکَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَسْتَأْذِنُهُ فَکَتَبَ لَا تَدْخُلْ فِی شَیْ ءٍ مِنْ ذَلِکَ مَا أَغْفَلَکَ عَنِ الْجَرَادِ وَ الْحَشَفِ فَوَقَعَ الْجَرَادُ فَأَفْسَدَهُ وَ مَا بَقِیَ مِنْهُ تَحَشَّفَ وَ أَعَاذَنِی اللَّهُ مِنْ ذَلِکَ بِبَرَکَتِهِ.

حَدَّثَنِی الْحَسَنُ بْنُ طَرِیفٍ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ أَسْأَلُهُ مَا مَعْنَی قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ مَنْ کُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِیٌّ مَوْلَاهُ قَالَ أَرَادَ بِذَلِکَ أَنْ جَعَلَهُ عَلَماً یُعْرَفُ بِهِ حِزْبُ اللَّهِ عِنْدَ الْفُرْقَهِ(۵).

۱- ۱. المصدر نفسه ص ۳۰۲.

۲- ۲. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۱۵.

۳- ۳. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۲.

۴- ۴. مختار الخرائج ص ۲۱۵، و رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۰۹.

۵- ۵. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۳.

قَالَ: وَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ قَدْ تَرَكْتُ التَّمَتُّعَ ثَلَاثِینَ سَنَةً وَ قَدْ نَشِطْتُ لِذَلِکَ وَ كَانَ فِی الْحَیِّ امْرَأَةٌ وُصِفَتْ لِی بِالْجَمَالِ فَمَالَ إِلَیْهَا قَلْبِی وَ كَانَتْ عَاهِراً لَا تَمْنَعُ یَدَ لَامِسٍ فَكَرِهْتُهَا ثُمَّ قُلْتُ قَدْ قَالَ تَمَتَّعْ بِالْفَاجِرَهِ فَإِنَّکَ تُخْرِجُهَا مِنْ حَرَامٍ إِلَی حَلَالٍ فَكَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ أُشَاوِرُهُ فِی الْمُتْعَهِ وَ قُلْتُ أَ یَجُوزُ بَعْدَ هَذِهِ السِّنِینَ أَنْ أَتَمَتَّعَ فَكَتَبَ إِنَّمَا تُحْیِی سُنَّةً وَ تُمِیتُ بِدْعَةً وَ لَا بَأْسَ وَ إِیَّاکَ وَ جَارَتَکَ الْمَعْرُوفَهَ بِالْعَهَرِ(۱)

وَ إِنْ حَدَّثَتْکَ نَفْسُکَ أَنَّ آبَائِی قَالُوا تَمَتَّعْ بِالْفَاجِرَهِ فَإِنَّکَ تُخْرِجُهَا مِنْ حَرَامٍ إِلَی حَلَالٍ فَهَذِهِ امْرَأَةٌ مَعْرُوفَهٌ بِالْهَتْکِ وَ هِیَ جَارَةٌ وَ أَخَافُ عَلَیْکَ اسْتِفَاضَهَ الْخَبَرِ فِیهَا فَتَرَكْتُهَا وَ لَمْ أَتَمَتَّعْ بِهَا وَ تَمَتَّعَ بِهَا شَاذَانُ بْنُ سَعْدٍ رَجُلٌ مِنْ إِخْوَانِنَا وَ

۱- ۱. اختلف أصحابنا فی ذلک، فمنهم من منع عن انکاح الزانی و نکاح الزانیه مطلقا لقوله تعالی فی سوره النور ۳:\i« الزَّانِی لا یَنْکِحُ إِلَّا زانِیَةً أَوْ مُشْرِكَةً، وَ الزَّانِیَةُ لا یَنْکِحُها إِلَّا زانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَ حُرِّمَ ذلِکَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ»\E و منهم من أجاز ذلک مطلقا للاحادیث الوارده فی ذلک و ادعاء نسخ الآیه بقوله تعالی\i« وَ أَنْکِحُوا الْأَیامی مِنْکُمْ»\E الآیه أو بالاحادیث المرویه فی جواز ذلک کالحدیث المروی المشهور عند راوی هذا الحدیث. و الصحیح أن الآیه لیست بمنسوخه لا بالآیه و لا بالاحادیث لعدم المنافاه بین مقتضاهما و المراد بالزانی و الزانیه فی هذه الآیه، الثابت المتحقّق فی ذلک، کأن یثبت زناهما عند الحاکم العدل فیجری علیهما حدّ الزناء فیکون شهاده العدول و اجراء الحدّ علیهما موجبا لتحقّق العنوان فیهما، أو یکونا من المشهورین بذلک عند العرف یعلمه کل أحد کان تکون الجاریه ذات علم کما کن فی الجاهلیه، أو فی بیوت معده لذلک کالقلاع و المحلات المرسومه الآن لذلک، أو یکون الناکح هو الذی زنی بالمرأه قبل ذلک، فیکون تحقّق العنوان عنده وجدانیا. فعلی أحد هذه الموارد الثلاث تحکم الآیه بتحریم النکاح، و ما سوی ذلک ممّا قد یزنی الرجل و تزنی المرأه و یکون زناهما مخفیا فخارج عن مدلول الآیه الشریفه فتأمل.

جِيرَانِنَا فَاشْتَهَرَ بِهَا حَتَّى عَلَا أَمْرُهُ وَ صَارَ إِلَى السُّلْطَانِ وَ غُرِّمَ بِسَبَبِهَا مَالًا نَفِيساً وَ أَعَاذَنِيَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ بِبَرَكَهِ سَيِّدِي (۱).

وَ عَنْ سَيْفِ بْنِ اللَّيْثِ قَالَ: خَلَّفْتُ ابْناً لِي عَلِيلًا بِمِصْرَ عِنْدَ خُرُوجِي مِنْهَا وَ ابْناً لِي آخَرَ أَسَنَّ مِنْهُ هُوَ كَانَ وَصِيِّي وَ قَيِّمِي عَلَى عِيَالِي وَ ضِيَاعِي فَكَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ سَأَلْتُهُ الدُّعَاءَ لِابْنِيَ الْعَلِيلِ فَكَتَبَ إِلَيَّ قَدْ عُوفِيَ الصَّغِيرُ وَ مَاتَ الْكَبِيرُ وَصِيُّكَ وَ قَيِّمُكَ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ لَا تَجْزَعْ فَيُحْبِطَ أَجْرُكَ فَوَرَدَ عَلَيَّ الْكِتَابُ بِالْخَبَرِ أَنَّ ابْنِي عُوفِيَ مِنْ عِلَّتِهِ وَ مَاتَ ابْنِيَ الْكَبِيرُ يَوْمَ وَرَدَ عَلَيَّ جَوَابُ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام (۲).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن سيف: مثله (۳).

**[ترجمه]كشف الغمه: ابو بكر مى گويد: يكى از دوستان به من پيشنهاد كرد كه با او در خريد ميوه از اطراف و نواحى مختلف شريك شوم. من نامه اى در اين مورد براى حضرت عسكرى عليه السلام نوشتم و اجازه خواستم. در جواب نوشت: در هيچ كدام مداخله نكن! مگر تو از آفت ملخ و خراب شدن زراعت غافلى ؟ ملخ آمد و تمام ميوه ها را از بين برد و آنچه باقى ماند خراب و بى ارزش بود. خداوند به بركت آقا مرا از اين ضرر نگه داشت.

- حسن بن طريف مى گويد: نامه اى براى حضرت عسكرى عليه السّلام نوشتم و در آن نامه سؤال كردم، معنى اين فرمايش پيامبر اكرم صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم «من كنت مولاه فعلى مولاه» چيست؟ فرمود: منظورش اين بود كه بدين وسيله او را مثل پرچمى مشخص نمايد تا هنگام تفرقه مردم، حزب اللّٰه در بين آنها شناخته شوند.

- گفت: مدت سى سال بود كه من زنى را صيغه نكرده بودم و خيلى به اين كار مايل بودم. نامه اى براى حضرت عسكرى عليه السّلام نوشتم و در ضمن زنى را در همسايگى خود سراغ داشتم كه مى گفتند خيلى زيباست. به او تمايل پيدا كردم ولى زن بدكاره اى بود كه پرهيزى از چيزى نداشت. به همين جهت من بى ميل شدم و بعد در دل با خود گفتم: چنين به ما دستور داده اند كه زن زناكار را صيغه كن كه به اين كار او را از يك حرام باز داشته اى! بالاخره در نامه خود از حضرت امام حسن عسكرى عليه السلام در مورد متعه اجازه خواستم و مشورت كردم و سؤال كردم، آيا پس از گذشت اين مقدار سال متعه برايم جايز است؟

در جواب نوشت: با اين كار خود سنتى را زنده مى كنى و بدعتى را از بين مى برى؛ هيچ اشكالى ندارد! ولى مبادا با آن زن معروفه كه همسايه ات هست چنين كارى بكنى! گرچه در دل چنين تصميمى را داشتى. آباء گرامم فرموده اند: زن زناكار را صيغه كن تا از كار حرام او جلوگيرى كنى اما اين زن شهرت به زنا دارد و بى حيا است. چون همسايه تو است مى ترسم جريان منتشر شود و برايت ضررى به بار آورد. من به واسطه نامه اى كه آن حضرت نوشته بود، از اين كار خوددارى كردم و او را صيغه نكردم ولى شاذان بن سعد، يكى از دوستان، او را صيغه كرد و جريان كارش مشهور شد تا بالاخره به سلطان رسيد و به واسطه اين كار او را جريمه اى سنگين كردند! خداوند مرا به بركت مولايم از اين پيش آمد نگه داشت.

- سيف بن ليث مى گويد: موقع خارج شدنم از مصر، پسرم مريض بود و پسر ديگرم كه از او بزرگتر بود سرپرست خانواده و وصى من بود و از باغها نگهدارى مى كرد. نامه اى براى حضرت عسكرى عليه السّلام نوشتم و تقاضاى دعا براى پسر مريضم

کردم. در جواب من نوشت: پسر مریضت خوب شد ولی پسر بزرگتر که سرپرست خانواده و وصی تو بود از دنیا رفت. خدا را ستایش کن! مبادا ناراحتی کنی که اجر و پاداشت از بین می رود .

همان روزی که جواب نامه حضرت عسکری علیه السلام به من رسید، نامه ای برایم رسید که نوشته بود: پسر مریضم شفا یافته اما پسر بزرگترم از دنیا رفته است. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۴ -

در مناقب آل ابی طالب نوشته ابن شهرآشوب مازندرانی نیز این روایت نقل شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۳ -

**[ترجمه]

«۶۶»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ كِتَابِ الدَّلَائِلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ السُّرُورِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ عَلَى يَدِ أَبِي هَاشِمٍ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِيِّ وَ كَانَ لِي مُوَاخِياً إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام أَسْأَلُهُ أَنْ يَدْعُوَ لِي بِالْغِنَى وَ كُنْتُ قَدْ أَمْلَقْتُ فَأَوْصَلَهَا وَ خَرَجَ إِلَيَّ عَلَى يَدِهِ أَبْشِرْ

فَقَدْ أَجَلَّكَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِالْغِنَى مَاتَ ابْنُ عَمِّكَ يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ وَ خَلَّفَ مِائَةَ أَلْفِ دِرْهَمٍ وَ هِيَ وَارِدَةٌ عَلَيْكَ فَاشْكُرِ اللَّهَ وَ عَلَيْكَ بِالاقْتِصَادِ وَ إِيَّاكَ وَ الْإِسْرَافَ فَإِنَّهُ مِنْ فِعْلِ الشَّيْطَنَهِ فَوَرَدَ عَلَيَّ بَعْدَ ذَلِكَ قَادِمٌ مَعَهُ سَفَاتِجُ مِنْ حَرَّانَ فَإِذَا ابْنُ عَمِّي قَدْ مَاتَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي رَجَعَ إِلَيَّ أَبُو هَاشِمٍ بِجَوَابِ مَوْلَايَ أَبِي مُحَمَّدٍ وَ اسْتَغْنَيْتُ وَ زَالَ الْفَقْرُ عَنِّي كَمَا قَالَ سَيِّدِي فَأَدَّيْتُ حَقَّ اللَّهِ فِي مَالِي وَ بَرَرْتُ إِخْوَانِي وَ تَمَاسَكْتُ بَعْدَ ذَلِكَ وَ كُنْتُ مُبَذِّراً كَمَا أَمَرَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ(۴).

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۳ و ۳۰۴.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۴.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۳، و رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۰۹ فی حدیث.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۴.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ الْخَثْعَمِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ أَسْأَلُهُ عَنِ الْبِطِّيخِ وَ كُنْتُ بِهِ مَشْغُوفاً فَكَتَبَ إِلَيَّ لَا تَأْكُلْهُ عَلَى الرِّيقِ فَإِنَّهُ يُوَلِّدُ الْفَالِجَ وَ كُنْتُ أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ صَاحِبِ الزِّنْجِ خَرَجَ بِالْبَصْرَهِ فَنَسِيتُ حَتَّى نَفَذَ كِتَابِي إِلَيْهِ فَوَقَّعَ صَاحِبُ الزِّنْجِ (۱) لَيْسَ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ (۲).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عن محمد بن صالح: مثله (۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّد بن حمزه سروری می گوید: نامه ای توسط ابو هاشم داود بن قاسم که دوست من بود، برای حضرت عسکری علیه السّلام نوشتم و تقاضا نمودم دعا فرماید وضع مالی من خوب شود. خیلی گرفتار و فقیر بودم. نامه را تقدیم کرده بود. حضرت در جواب نوشتند: تو را مژده می دهم که خداوند وسیله ثروتمندیت را فراهم نمود. پسر عمویت یحیی بن حمزه از دنیا رفت و صد هزار درهم ثروت باقی گذاشت که به زودی به تو خواهد رسید. خدا را شکر کن ولی مواظب اقتصاد و میانه روی باش! مبادا اسراف ورزی! چنین کاری از شیطان سرمی زند.

چند روز گذشت که شخصی از حرّان آمد که حواله هایی به همراه داشت و خبر آورد که پسر عمویت از دنیا رفته! تاریخ فوت او مطابق همان روزی بود که ابو هاشم جواب نامه امام حسن عسکری علیه السّلام را برایم آورد. با آن پول ثروتمند شدم و از فقر و تنگ دستی رهایی یافتم. حق خدا را که در مالم بود دادم و به برادرانم نیکی کردم ولی طبق دستور مولایم ولخرجی نکردم. چون من پیش از آن آدم ولخرجی بودم.

- محمّد بن صالح خثعمی می گوید: نامه ای برای حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام نوشتم و از خوردن خربزه که خیلی به آن علاقه داشتم سؤال کردم. در جواب نوشت: قبل از خوردن صبحانه خربزه نخور که موجب فلج می شود! من تصمیم داشتم راجع به صاحب زنج از حضرت عسکری علیه السلام سؤالی بکنم؛ چون او در بصره خروج کرده بود ولی فراموش کردم آن را بنویسم. در آخر نامه نوشته بود: صاحب زنج از ما خانواده نیست. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۵ -

در مناقب نیز این روایت نقل شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۲۸ -

**[ترجمه]

«۶۷»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ كِتَابِ الدَّلَائِلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ الشَّيْبَانِيِّ قَالَ: نَاظَرْتُ رَجُلًا مِنَ الثَّنَوِيَّهِ بِالْأَهْوَازِ ثُمَّ قَدِمْتُ سُرَّ مَنْ رَأَى وَ قَدْ عَلِقَ بِقَلْبِي شَيْ ءٌ مِنْ مَقَالَتِهِ فَإِنِّي لَجَالِسٌ عَلَى بَابِ أَحْمَدَ بْنِ الْخَضِيبِ إِذْ أَقْبَلَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام مِنْ دَارِ الْعَامَّهِ يَوْمَ الْمَوْكِبِ فَنَظَرَ إِلَيَّ وَ أَشَارَ بِسَبَّابَتِهِ أَحَدٌ أَحَدٌ فَوَحِّدْهُ فَسَقَطْتُ مَغْشِيّاً عَلَيَ (۴).

يج، [الخرائج و الجرائح] عن محمد بن الربيع: مثله (۵).

۱- ۱. هو الذی کان یزعم أنّه علیّ بن محمّد بن أحمد بن عیسی بن زید بن علیّ بن الحسین بن علیّ بن أبی طالب علیه السلام، و هو الـذی یؤمی إلیه فی نهـج البلاغه فی أخبار الملاحم بالبصـره حیث یقول علیه السـلام: یا أحنف کأنی به و قد سار بالجیش الـذی لا- یکون له غبـار و لا- لجب، و لا قعقعه لجم و لا حمحمه خیل، یثیرون الأرض بأقـدامهم کأنها أقـدام النعام. قال ابن أبی الحدید فی شـرح النهج ج ۲ ص ۳۱۱: خرج فی فرات البصـره سنه ۲۵۵، فتبعه الزنج الذین کانوا یکسـبون السباخ فی البصره، ثمّ ذکر ان جمهور النسابین اتفقوا علی أنّه من عبـد القیس و أنّه علیّ بن عبـد الرحیم و أمه اسـدیه من اسد بن خزیمه، جدها محمّد بن حکیم الأسدی من أهل الکوفه أحد الخارجین مع زید بن علیّ بن الحسین.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۵.

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۸.

۴- ۴. کشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۵.

۵- ۵. لم نجـده فی مختار الخرائج، و رواه الکلینی فی الکافی ج ۱ ص ۵۱۱. و فیه« محمّد بن الربیع السائی» و هو الصـحیح نسبه الی سایه- قریه بمکّه أو واد بین الحرمین، عنونه الشیخ فی رجاله و قال: محمّد بن الربیع بن سوید السائی من أصحاب العسکریّ علیه السلام.

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّـد بن ربیع شـیبانی می گویـد: با مردی از ثنویها در اهواز مناظره کردم و سـپس وارد سامرا شدم. حرف های آن مرد کمی به دلم نشسته بود.

بر در خانه احمد بن خضـیب نشسـته بودم که حضـرت امام حسن عسـکری علیه السّلام از دار الخلافه آمد (آن روز روزی بود که به دار الخلافه می رفت). در این موقع نگاهی به من نموده، با انگشت سبابه اشاره کرد: خدا یکتا است. یکتاست. به یکتایی او قائل باش. من از شنیدن حرف امام بیهوش شده و روی زمین افتادم. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۵ -

در الخرائج و الجرائح نیز این روایت نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۶۸»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ كِتَابِ الـدَّلَائِلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ قَالَ: وَافَتْ جَمَاعَةٌ مِنَ الْأَهْوَازِ مِنْ أَصْحَابِنَا وَ كُنْتُ مَعَهُمْ وَ خَرَجَ السُّلْطَانُ إِلَى صَاحِبِ الْبَصْرَهِ فَخَرَجْنَا لِنَنْظُرَ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام فَنَظَرْنَا إِلَيْهِ مَاضِياً مَعَهُ وَ قَعَدْنَا بَيْنَ الْحَائِطَيْنِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى نَنْظُرُ رُجُوعَهُ فَرَجَعَ فَلَمَّا حَاذَانَا وَ قَرُبَ مِنَّا وَقَفَ وَ مَدَّ يَدَهُ إِلَى قَلَنْسُوَتِهِ فَأَخَذَهَا عَنْ رَأْسِهِ وَ أَمْسَكَهَا بِيَدِهِ (۱)

وَ أَمَرَّ يَدَهُ الْأُخْرَى عَلَى رَأْسِهِ وَ ضَحِكَ فِي وَجْهِ رَجُلٍ مِنَّا فَقَالَ الرَّجُلُ مُبَادِراً أَشْهَدُ أَنَّكَ حُجَّهُ اللَّهِ وَ خِيَرَتُهُ فَقُلْنَا يَا هَذَا مَا شَأْنُكَ قَالَ كُنْتُ شَاكّاً فِيهِ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي إِنْ رَجَعَ وَ أَخَذَ الْقَلَنْسُوَهَ عَنْ رَأْسِهِ قُلْتُ بِإِمَامَتِهِ (۲).

یج، [الخرائج و الجرائح] عن علی بن محمد: مثله (۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: علی بن محمّـد بن حسن می گوید: گروهی از اهواز وارد سامرا شدند. من نیز با آنها بودم. همه شـیعه بودند. سلطان به طرف بصـره می رفت و ما نیز خارج شدیم تا امام حسن عسکری علیه السّلام را که با او خارج می شد ببینیم. ما بین دو دیوار در سامرا نشسته بودیم و منتظر برگشت آن جناب بودیم. حضـرت برگشت و همین که روبروی ما رسید دست خـود را دراز کرد و عرقچین خـود را از سـر برداشت و در دست نگه داشت و بـا دست دیگر روی سـر خود دست کشـید و در صورت یکی از دوستان همراه ما لبخندی زد.

آن مرد فریـاد زد: گـواهی می دهم که تو حجت خـدا و برگزیـده تمـام مردمی! از او پرسـیدیم جریـان چه بود؟ گفت: من در امامت آن جناب شک داشتم! در دل با خود گفتم: اگر بعد از بازگشت عرقچین از سر برداشت، معتقد به امامتش می شوم. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۵ -

در الخرائج و الجرائح نیز این روایت نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۴۱ -

**[ترجمه]

«۶۹»

كشف، [كشف الغمه] مِنْ دَلَائِلِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِی سَهْلٍ الْبَلْخِيِّ قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ يَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ لِوَالِدَيْهِ وَ كَانَتِ الْأُمُّ غَالِيَةً وَ الْأَبُ مُؤْمِناً فَوَقَّعَ رَحِمَ اللَّهُ وَالِدَكَ وَ كَتَبَ آخَرُ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ لِوَالِدَيْهِ وَ كَانَتِ الْأُمُّ مُؤْمِنَةً وَ الْأَبُ ثَنَوِيّاً فَوَقَّعَ رَحِمَ اللَّهُ وَالِدَتَكَ وَ التَّاءُ مَنْقُوطَةٌ(۴)

[بِنُقْطَتَيْنِ مِنْ فَوْقَ].

وَ حَدَّثَ أَبُو يُوسُفَ الشَّاعِرُ الْقَصِيرُ شَاعِرُ الْمُتَوَكِّلِ قَالَ: وُلِدَ لِی غُلَامٌ وَ كُنْتُ مُضَيَّقاً فَكَتَبْتُ رِقَاعاً إِلَى جَمَاعَةٍ أَسْتَرْفِدُهُمْ فَرَجَعْتُ بِالْخَيْبَةِ قَالَ قُلْتُ أَجِیءُ فَأَطُوفُ حَوْلَ الدَّارِ طَوْفَةً وَ صِرْتُ إِلَى الْبَابِ فَخَرَجَ أَبُو حَمْزَةَ وَ مَعَهُ صُرَّةٌ سَوْدَاءُ فِيهَا أَرْبَعُمِائَةِ دِرْهَمٍ فَقَالَ يَقُولُ لَكَ سَيِّدِی أَنْفِقْ هَذِهِ عَلَى الْمَوْلُودِ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهِ.

۱- ۱. و فی الخرائج: بيده الأخرى و وضعها على رأسه و ضحك.

۲- ۲. كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۵ و ۳۰۶.

۳- ۳. مختار الخرائج و الجرائح ص ۲۱۵.

۴- ۴. كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۶.

حدَّثَ أَبُو الْقَاسِمِ عَلِيُّ بْنُ رَاشِدٍ(۱) قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنَ الْعَلَوِيِّينَ مِنْ سُرَّ مَنْ رَأَى فِي أَيَّامِ أَبِي مُحَمَّدٍ إِلَى الْجَبَلِ يَطْلُبُ الْفَضْلَ فَتَلَقَّاهُ رَجُلٌ مِنْ هَمْدَانَ فَقَالَ لَهُ مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ قَالَ مِنْ سُرَّ مَنْ رَأَى قَالَ هَلْ تَعْرِفُ دَرْبَ كَذَا وَ مَوْضِعَ كَذَا قَالَ نَعَمْ فَقَالَ عِنْدَكَ مِنْ أَخْبَارِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ شَيْ ءٌ قَالَ لَا قَالَ فَمَا أَقْدَمَكَ الْجَبَلَ قَالَ طَلَبُ الْفَضْلِ قَالَ فَلَكَ عِنْدِي خَمْسُونَ دِينَاراً فَاقْبِضْهَا وَ انْصَرِفْ مَعِي إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى حَتَّى تُوصِلَنِي إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام فَقَالَ نَعَمْ فَأَعْطَاهُ خَمْسِينَ دِينَاراً وَ عَادَ الْعَلَوِيُّ مَعَهُ فَوَصَلَا إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى فَاسْتَأْذَنَا عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَأَذِنَ لَهُمَا فَدَخَلَا وَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام قَاعِدٌ فِي صَحْنِ الدَّارِ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَى الْجَبَلِيِّ قَالَ لَهُ أَنْتَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ أَوْصَى إِلَيْكَ أَبُوكَ وَ أَوْصَى لَنَا بِوَصِيَّةٍ فَجِئْتَ تُؤَدِّيهَا وَ مَعَكَ أَرْبَعَةُ آلَافِ دِينَارٍ هَاتِهَا فَقَالَ الرَّجُلُ نَعَمْ فَدَفَعَ إِلَيْهِ الْمَالَ ثُمَّ نَظَرَ إِلَى الْعَلَوِيِّ فَقَالَ خَرَجْتَ إِلَى الْجَبَلِ تَطْلُبُ الْفَضْلَ فَأَعْطَاكَ هَذَا الرَّجُلُ خَمْسِينَ دِينَاراً فَرَجَعْتَ مَعَهُ وَ نَحْنُ نُعْطِيكَ خَمْسِينَ دِينَاراً فَأَعْطَاهُ (۲).

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: لَمَّا أُمِرَ سَعِيدٌ بِحَمْلِ أَبِي مُحَمَّدٍ إِلَى الْكُوفَهِ كَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو الْهَيْثَمِ جُعِلْتُ فِدَاكَ بَلَغَنَا خَبَرٌ أَقْلَقَنَا وَ بَلَغَ مِنَّا فَكَتَبَ بَعْدَ ثَلَاثٍ يَأْتِيكُمُ الْفَرَجُ فَقُتِلَ الْمُعْتَزُّ يَوْمَ الثَّالِثِ قَالَ وَ فُقِدَ لَهُ غُلَامٌ صَغِيرٌ فَلَمْ يُوجَدْ فَأُخْبِرَ بِذَلِكَ فَقَالَ اطْلُبُوهُ مِنَ الْبِرْكَهِ فَطُلِبَ فَوَجَدُوهُ فِي بِرْكَهِ الدَّارِ مَيِّتاً قَالَ وَ انْتُهِبَتْ خِزَانَهُ أَبِي الْحَسَنِ بَعْدَ مَا مَضَى فَأُخْبِرَ بِذَلِكَ فَأَمَرَ بِغَلْقِ الْبَابِ ثُمَّ دَعَا بِحَرَمِهِ وَ عِيَالِهِ فَجَعَلَ يَقُولُ لِوَاحِدٍ وَاحِدٍ رُدَّ كَذَا وَ كَذَا وَ يُخْبِرُهُ بِمَا أَخَذَ فَرَدُّوا حَتَّى مَا فُقِدَ شَيْئاً(۳).

۱- ۱. فى المصدر:« ابو القاسم كاتب راشد».

۲- ۲. كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۰۷.

۳- ۳. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۲.

یج، [الخرائج و الجرائح] عن محمد بن عبد الله: إلی قوله میتا(۱).

**[ترجمه]کشف الغمه: ابو السهل بلخی می گوید: مردی برای حضرت عسکری علیه السلام نامه ای نوشت و تقاضا کرد که برای پدر و مادرش دعا فرمایند. مادرش مذهب غلوّ داشت (که به خدایی ائمه قائلند) ولی پدرش مرد مؤمنی بود. حضرت در جواب نوشت: خداوند پدرت را رحمت کند.

دیگری نامه ای نوشت و تقاضای دعا برای پدر و مادر خود کرد. مادرش مؤمن ولی پدر او ثنوی مذهب بود. امام علیه السّلام در جواب نوشت: خدا مادرت را بیامرزد.

- ابو یوسف قصیر شاعر متوکل گفت: پسری برایم متولد شد و وضع مالیم خوب نبود؛ برای چند نفر نامه نوشتم و تقاضای کمک کردم! همه مرا مأیوس کردند. با خود گفتم: بروم یک دور به گرد خانه بگردم. آمدم که از خانه خارج شوم، ناگاه دیدم ابو حمزه آمد و در دست همیانی سیاه داشت که در آن چهارصد درهم بود. گفت: مولایم امام حسن عسکری علیه السّلام می فرماید این پول را خرج زایمان فرزندت بکن، خداوند ولادت او را برایت مبارک گرداند.

- ابو القاسم علی بن راشد می گوید: در زمان امام حسن عسکری علیه السّلام، مردی از علویان در جستجوی فضل و دانش،

از سامرا به طرف همدان و قزوین و آذربایجان خارج شد. مردی از همدان با او ملاقات کرد و گفت: از کجا می آیی؟ جواب داد: از سامرا! گفت، در سامرا فلان خانه را می شناسی؟ گفت: آری. گفت، تو از امام حسن عسکری حسن بن علی علیهما السلام اخبار و اطلاعاتی کسب کرده ای؟ گفت: نه. پرسید پس برای چه به همدان آمده ای؟ گفت: در جستجوی فضل و دانش! گفت: من حاضرم به تو پنجاه دینار (سکه طلا) بدهم که با من برگردی برویم سامرا و مرا خدمت حسن بن علی علیهما السّلام برسانی! قبول کرد .

پنجاه دینار را به او داد و علوی با او برگشت. به سامرا رسیدند و اجازه ورود خواستند تا خدمت حضرت عسکری علیه السّلام برسند. به هر دو اجازه داد تا وارد شدند. امام علیه السّلام در صحن حیاط نشسته بود.

وقتی چشم امام به مرد همدانی افتاد، فرمود: تو فلان کس پسر فلانی نیستی؟ گفت: چرا! فرمود: پدرت برای تو وصیتی نموده و وصیتی نیز نسبت به ما کرده، آمده ای که آن وصیت را انجام و به ما بپردازی! با خود چهار هزار دینار داری، بده.

آن مرد تمام فرمایش امام علیه السّلام را پذیرفت و پول را تقدیم کرد. در این موقع امام رو به مرد علوی کرد و فرمود: به جانب همدان به جستجوی فضل و دانش رفتی و این مرد به تو پنجاه دینار داد و تو با او برگشتی. ما نیز به تو پنجاه دینار می دهیم. و پنجاه دینار به او داد.

- محمّد بن عبد اللّه می گوید: وقتی سعید دستور داد حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام را به کوفه ببرند، ابو الهیثم نامه ای خدمت امام نوشت که خبری به ما رسیده و موجب ناراحتی ما شده و خیلی ما را مضطرب نموده. در جواب نوشت، پس از سه روز فرج خواهد رسید. معتز خلیفه عباسی کشته شد.

راوی می گوید: غلام کوچکی از امام علیه السّلام گم شد و پیدا نشد. خبر به آن جناب دادند؛ فرمود: بروید داخل گودال را بگردید؛ وقتی داخل گودال خانه را گشتند، دیدند مرده است.

راوی می گوید: خزانه حضرت هادی علیه السلام را پس از درگذشت آن جناب دزدیدند. این خبر را به حضرت امام حسن عسکری علیه السلام دادند. فرمود: درب را ببندید! آنگاه خانواده امام را خواست. به یک یک آنها فرمود: تو باید فلان مبلغ بدهی و مقداری که برداشته بود را به او می فرمود، تا این که تمام آنچه برده بودند، برگشت داده شد. - . کشف الغمه ۳ : - ۲۹۲

در خرائج مثل این روایت تا عبارت میتا نقل شده است .

**[ترجمه]

«۷۰»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ کِتَابِ الدَّلَائِلِ حَدَّثَ هَارُونُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: وُلِدَ لِابْنِی أَحْمَدَ ابْنٌ فَکَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ ذَلِکَ بِالْعَسْکَرِ الْیَوْمَ الثَّانِیَ مِنْ وِلَادَتِهِ أَسْأَلُهُ أَنْ یُسَمِّیَهُ وَ یُکَنِّیَهُ وَ کَانَ مَحَبَّتِی أَنْ أُسَمِّیَهُ جَعْفَراً وَ أُکَنِّیَهُ بِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ فَوَافَانِی رَسُولُهُ فِی صَبِیحَهِ الْیَوْمِ السَّابِعِ وَ مَعَهُ کِتَابٌ سَمِّهِ جَعْفَراً وَ کَنِّهِ بِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ وَ دَعَا لِی (۲).

وَ حَدَّثَنِی الْقَاسِمُ الْهَرَوِیُّ قَالَ: خَرَجَ تَوْقِیعٌ مِنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام إِلَی بَعْضِ بَنِی أَسْبَاطٍ قَالَ کَتَبْتُ إِلَیْهِ أُخْبِرُهُ عَنِ اخْتِلَافِ الْمَوَالِی وَ أَسْأَلُهُ إِظْهَارَ دَلِیلٍ فَکَتَبَ إِلَیَّ وَ إِنَّمَا خَاطَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْعَاقِلَ لَیْسَ أَحَدٌ یَأْتِی بِآیَهٍ أَوْ یَظْهَرَ دَلِیلًا أَکْثَرَ مِمَّا جَاءَ بِهِ خَاتَمُ النَّبِیِّینَ وَ سَیِّدُ الْمُرْسَلِینَ فَقَالُوا سَاحِرٌ وَ کَاهِنٌ وَ کَذَّابٌ وَ هَدَی اللَّهُ مَنِ اهْتَدَی غَیْرَ أَنَّ الْأَدِلَّهَ یَسْکُنُ إِلَیْهَا کَثِیرٌ مِنَ النَّاسِ وَ ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَأْذَنُ لَنَا فَنَتَکَلَّمُ وَ یَمْنَعُ فَنَصْمُتُ وَ لَوْ أَحَبَّ أَنْ لَا یَظْهَرَ حَقّاً مَا بَعَثَ النَّبِیِّینَ مُبَشِّرِینَ وَ مُنْذِرِینَ فَصَدَعُوا بِالْحَقِّ فِی حَالِ الضَّعْفِ وَ الْقُوَّهِ وَ یَنْطِقُونَ فِی أَوْقَاتٍ لِیَقْضِیَ اللَّهُ أَمْرَهُ وَ یُنْفِذَ حُکْمَهُ النَّاسُ فِی طَبَقَاتٍ شَتَّی وَ الْمُسْتَبْصِرُ عَلَی سَبِیلِ نَجَاهٍ مُتَمَسِّکٌ بِالْحَقِّ مُتَعَلِّقٌ بِفَرْعٍ أَصِیلٍ غَیْرُ شَاکٍّ وَ لَا مُرْتَابٍ لَا یَجِدُ عَنْهُ مَلْجَأً وَ طَبَقَهٌ لَمْ تَأْخُذِ الْحَقَّ مِنْ أَهْلِهِ فَهُمْ کَرَاکِبِ الْبَحْرِ یَمُوجُ عِنْدَ مَوْجِهِ وَ یَسْکُنُ عِنْدَ سُکُونِهِ وَ طَبَقَهٌ اسْتَحْوَذَ عَلَیْهِمُ الشَّیْطَانُ شَأْنُهُمُ الرَّدُّ عَلَی أَهْلِ الْحَقِّ وَ دَفْعُ الْحَقِّ بِالْبَاطِلِ حَسَداً مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ فَدَعْ مَنْ ذَهَبَ یَمِیناً وَ شِمَالًا فَالرَّاعِی إِذَا أَرَادَ أَنْ یَجْمَعَ غَنَمَهُ جَمَعَهَا فِی أَهْوَنِ السَّعْیِ ذَکَرْتَ مَا اخْتَلَفَ فِیهِ مَوَالِیَّ فَإِذَا کَانَتِ الْوَصِیَّهُ وَ الْکِبَرُ فَلَا رَیْبَ وَ مَنْ جَلَسَ مَجَالِسَ الْحُکْمِ فَهُوَ أَوْلَی بِالْحُکْمِ أَحْسِنْ رِعَایَهَ مَنِ اسْتَرْعَیْتَ وَ إِیَّاکَ وَ الْإِذَاعَهَ وَ

۱- ۱. لم نجده فی مختار الخرائج.

۲- ۲. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۳.

طَلَبَ الرِّئَاسَهِ فَإِنَّهُمَا يَدْعُوَانِ إِلَى الْهَلَكَهِ ذَكَرْتَ شُخُوصَكَ إِلَى فَارِسٍ فَاشْخَصْ خَارَ اللَّهُ لَكَ وَ تَدْخُلُ مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِناً وَ أَقْرِئْ مَنْ تَثِقُ بِهِ مِنْ مَوَالِيَّ السَّلَامَ وَ مُرْهُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ الْعَظِيمِ وَ أَدَاءِ الْأَمَانَهِ وَ أَعْلِمْهُمْ أَنَّ الْمُذِيعَ عَلَيْنَا حَرْبٌ لَنَا قَالَ فَلَمَّا قَرَأْتُ وَ

تَدْخُلُ مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمْ أَعْرِفْ مَعْنَى ذَلِكَ فَقَدِمْتُ إِلَى بَغْدَادَ وَ عَزِيمَتِيَ الْخُرُوجُ إِلَى فَارِسَ فَلَمْ يَتَهَيَّأْ ذَلِكَ فَخَرَجْتُ إِلَى مِصْرَ(۱).

یج، [الخرائج و الجرائح] عن أبی القاسم الهروی: مثله (۲).

**[ترجمه]کشف الغمه: هارون بن مسلم می گوید: برای پسرم احمد فرزندی متولد شد! روز دوم ولادتش نامه ای برای حضرت عسکری علیه السّلام نوشتم و درخواست کردم که نام و کنیه او را تعیین فرمایند، ولی دوست داشتم نامش را جعفر و کنیه اش را ابو عبد اللَّه بگذارند. پیک آن جناب در روز هفتم آمد و با خود نامه ای آورده بود و در آن نامه نوشته بود: نامش را جعفر و کنیه اش را ابو عبد اللَّه بگذار و برایم دعا کرده بود.

قاسم هروی می گوید: از طرف حضرت عسکری علیه السّلام برای یکی از بنی اسباط توقیعی صادر شد. گفت، من نامه ای برای آن جناب نوشتم و تذکر دادم که دوستان در باره شما اختلاف دارند. تقاضا دارم دلیل و معجزه ای اظهار بفرمایید. در جواب من نوشت: خداوند عاقلان را طرف خطاب خویش قرار داده! هیچ کس را یارای آن نیست که معجزه یا دلیلی بیش از آنچه خاتم الأنبیاء صلی اللَّه علیه و آله آورد، بیاورد؛ در باره آن جناب گفتند: ساحر و شعبده باز و دروغگو است. خداوند هر که هدایت شد را هدایت فرمود. جز اینکه معجزه موجب آرامش خاطر بیشتر مردم می شود. اما جریان چنین است که خداوند عزیز به ما اجازه سخن گفتن می دهد و صحبت می کنیم؛ گاهی ما را از سخن باز می دارد، در آن موقع است که ساکت خواهیم بود.

اگر خدا نمی خواست حق آشکار شود، پیمبران را با مژده و تهدید نمی فرستاد. آنها حق را در حال ضعف و قدرت آشکار کردند و مردم را در زمانهای معین راهنمایی کردند. خداوند آنچه خود فرمود و حکم کرده، اجرا خواهد کرد.

مردم چند دسته هستند، آن کس که جویای واقعیت باشد در راه رستگاری و نجات است. او چنگ به حق می زند و خود را به شاخه ای محکم آویزان نموده و شک و تردید ندارد و پناهی جز آن نخواهد داشت. دسته دیگر حق را از اهلش نمی جویند! آنها مانند کسی هستند که با کشتی در دریا سفر نموده و موجهای خروشان او را به هر طرف می برد، و وقتی موج ساکن شود آرام است. گروهی دیگر، شیطان آنها را فریب داده و کار آنها رد کردن اهل حق است. از رشک و حسدی که دارند، با باطل خود، جلوی حق را می گیرند. آنهایی را که از خود اراده ای ندارند و به چپ و راست می روند رها کن. چوپان وقتی بخواهد گوسفندان خود را جمع کند، با کمترین کوشش جمع می کند.

در نامه خود تذکر داده ای که دوستانم اختلاف دارند. وقتی امام را معین نمایند و مشخص باشد، دیگر شکی باقی نمی ماند. کسی که در مقام حکم بنشیند، او شایسته حکم است. متوجه کسانی باش که رعایت آنها را در اختیار تو گذاشته اند، مبادا مطلب را آشکار کنی و جویای ریاست شوی که این دو کار موجب هلاکت می شود. در نامه خود نوشته ای که تصمیم داری

به فارس بروی! برو، خدا برایت خیر پیش آورد. ان شاء اللّه به سلامت وارد مصر خواهی شد. به دوستان ما که به آنها اطمینان داری سلام مرا برسان و به ایشان بگو تقوی و پرهیزگاری پیشه گیرند و در امانت خیانت نورزند و بگو: هر کس موجب افشاء امر امامت شود، مثل این است که با ما به جنگ پرداخته.

گفت: وقتی نامه را خواندم از جمله «وارد مصر خواهی شد ان شاء اللّه» چیزی نفهمیدم. به بغداد رفتم و تصمیم رفتن به فارس داشتم، ولی امکان پذیر نشد و به جانب مصر رفتم. - . کشف الغمه ۳ : ۲۹۳ -

در خرائج نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۵۰ -

**[ترجمه]

«۷۱»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ دَلَائِلِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ أَنَّهُ: خَرَجَ إِلَيْهِ تَوْقِيعُ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام فِتْنَةٌ تَخُصُّكَ فَكُنْ حِلْساً مِنْ أَحْلَاسِ بَيْتِكَ قَالَ فَنَابَتْنِي نَائِبَةٌ فَزِعْتُ مِنْهَا فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ أَ هِيَ هَذِهِ فَكَتَبَ لَا أَشَدُّ مِنْ هَذِهِ فَطَلَبْتُ بِسَبَبِ جَعْفَرِ بْنِ مَحْمُودٍ(۳) وَ نُودِيَ عَلَيَّ مَنْ أَصَابَنِي فَلَهُ مِائَةُ أَلْفِ دِرْهَمٍ (۴).

یج، [الخرائج و الجرائح] روی علی بن محمد بن زیاد: مثله (۵)

**[ترجمه]کشف الغمه: علی بن محمّد بن زیاد می گوید: نامه ای از جانب امام حسن عسکری علیه السّلام رسید که نوشته بود: برایت فتنه و آشوبی به پا می خیزد! سعی کن از خانه خارج نشوی. من گرفتار مصیبتی شدم که خیلی موجب ناراحتی من شد. نامه ای برای مولایم نوشتم که منظور شما از آن فتنه همین بود؟ در جواب نوشت نه، از این شدیدتر است. خواستند مرا به واسطه جعفر بن محمود (که از یاران خلیفه بود) بگیرند؛ به طوری در گرفتنم شدت عمل به خرج دادند که منادی فریاد می زد، هر کس فلانی را بیابد، صد هزار درهم (سکه نقره) جایزه دارد! - . کشف الغمه ۳ : ۲۹۴ -

در خرائج نیز مثل این حدیث نقل شده است. - . الخرائج و الجرائح ۱ : ۴۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری أحلاس البیوت ما یبسط تحت حر الثیاب و فی الحدیث کن حلس بیتک أی لا تبرح.

**[ترجمه]جوهری می گوید: احلاس البیوت چیزهایی است که زیر گرمای لباس می اندازند و در حدیث است که کن حلس بیتک یعنی از خانه ات تکان مخور.

**[ترجمه]

«۷۲»

كشف، [كشف الغمه] مِنْ دَلَائِلِ الْحِمْيَرِيِّ حَدَّثَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الصَّيْمَرِيُّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی أَحْمَدَ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَ بَيْنَ يَدَيْهِ رُقْعَهُ أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام فِيهِ إِنِّی نَازَلْتُ اللَّهَ فِی هَذَا الطَّاغِی يَعْنِی الزُّبَيْرِیَّ وَ هُوَ آخِذُهُ بَعْدَ ثَلَاثٍ فَلَمَّا كَانَ فِی الْيَوْمِ الثَّالِثِ فُعِلَ

ص: ۲۹۷

۱- ۱. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۳ و ۲۹۴.

۲- ۲. مختار الخرائج ص ۲۹۱.

۳- ۳. جعفر بن محمّد خ ل، و جعفر بن محمود كان من أصحاب الخليفه، و قد ذكر فی حديث المتوكل مع أبی الحسن الهادی حين سأله عن المواطن الكثيره راجع ص ۱۶۳ فيما سبق.

۴- ۴. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۴ و ۲۹۵.

۵- ۵. لم نجده فی مختار الخرائج المطبوع.

بِهِ مَا فُعِلَ (۱).

وَ عَنْهُ قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام فِتْنَةٌ تُظِلُّكُمْ فَكُونُوا عَلَى أُهْبَةٍ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَقَعَ بَيْنَ بَنِي هَاشِمٍ وَ كَانَتْ لَهُمْ هَنَةٌ لَهَا شَأْنٌ فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ أَ هِيَ هَذِهِ قَالَ لَا وَ لَكِنْ غَيْرُ هَذِهِ فَاحْتَرِسُوا فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَيَّامٍ كَانَ مِنْ أَمْرِ الْمُعْتَزِّ مَا كَانَ (۲).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَلَانِسِيِّ قَالَ: كَتَبَ أَخِي مُحَمَّدٌ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ امْرَأَتُهُ حَامِلٌ مُقْرِبٌ أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ أَنْ يُخَلِّصَهَا وَ يَرْزُقَهُ ذَكَراً وَ يُسَمِّيَهُ فَكَتَبَ يَدْعُو اللَّهَ بِالصَّلَاحِ وَ يَقُولُ رَزَقَكَ اللَّهُ ذَكَراً سَوِيّاً وَ نِعْمَ الِاسْمُ مُحَمَّدٌ وَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَوَلَدَتْ اثْنَيْنِ فِي بَطْنٍ أَحَدُهُمَا فِي رِجْلِهِ زَوَائِدُ فِي أَصَابِعِهِ وَ الْآخَرُ سَوِيٌّ فَسَمَّى وَاحِداً مُحَمَّداً وَ الْآخَرَ صَاحِبَ الزَّوَائِدِ عَبْدَ الرَّحْمَنِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَلَانِسِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ وَ كَانَ خَادِماً يَسْأَلُهُ عَنْ مَسَائِلَ كَثِيرَةٍ وَ سَأَلَهُ الدُّعَاءَ لِأَخٍ خَرَجَ إِلَى إرمنيه [إِرْمِينِيَّةَ] يَجْلِبُ غَنَماً فَوَرَدَ الْجَوَابُ بِمَا سَأَلَ وَ لَمْ يَذْكُرْ أَخَاهُ فِيهِ بِشَيْ ءٍ فَوَرَدَ الْخَبَرُ بَعْدَ ذَلِكَ أَنَّ أَخَاهُ مَاتَ يَوْمَ كَتَبَ أَبُو مُحَمَّدٍ جَوَابَ الْمَسَائِلِ فَعَلِمْنَا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهُ لِأَنَّهُ عَلِمَ بِمَوْتِهِ (۳).

وَ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ قَالَ: كَتَبَ إِلَيْهِ بَعْضُ مَوَالِيهِ يَسْأَلُهُ أَنْ يُعَلِّمَهُ دُعَاءً فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَنِ ادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَبْصَرَ الْمُبْصِرِينَ يَا عِزَّ النَّاظِرِينَ وَ يَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا أَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَوْسِعْ لِي فِي رِزْقِي وَ مُدَّ لِي فِي عُمُرِي وَ امْنُنْ عَلَيَّ بِرَحْمَتِكَ وَ اجْعَلْنِي مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ لِدِينِكَ وَ لَا تَسْتَبْدِلْ بِي غَيْرِي قَالَ أَبُو هَاشِمٍ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي فِي حِزْبِكَ وَ فِي زُمْرَتِكَ فَأَقْبَلَ عَلَيَ

ص: ۲۹۸

۱- ۱. كشف الغمه ج ۳ ص ۲۹۵.

۲- ۲. المصدر نفسه ص ۲۹۵.

۳- ۳. المصدر ج ۳ ص ۲۹۶.

أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ أَنْتَ فِی حِزْبِهِ وَ فِی زُمْرَتِهِ إِذْ كُنْتَ بِاللَّهِ مُؤْمِناً وَ لِرَسُولِهِ مُصَدِّقاً وَ لِأَوْلِيَائِهِ عَارِفاً وَ لَهُمْ تَابِعاً فَأَبْشِرْ ثُمَّ أَبْشِرْ(۱).

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ مَيْمُونٍ (۲) قَالَ: كَتَبْتُ إِلَيْهِ أَشْكُو الْفَقْرَ ثُمَّ قُلْتُ فِی نَفْسِی أَ لَيْسَ قَدْ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْفَقْرُ مَعَنَا خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى مَعَ غَيْرِنَا وَ الْقَتْلُ مَعَنَا خَيْرٌ مِنَ الْحَيَاةِ مَعَ عَدُوِّنَا فَرَجَعَ الْجَوَابُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَخُصُّ أَوْلِيَاءَنَا إِذَا تَكَاثَفَتْ ذُنُوبُهُمْ بِالْفَقْرِ وَ قَدْ يَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ مِنْهُمْ كَمَا حَدَّثَتْكَ نَفْسُكَ الْفَقْرُ مَعَنَا خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى مَعَ عَدُوِّنَا وَ نَحْنُ كَهْفٌ لِمَنِ الْتَجَأَ إِلَيْنَا وَ نُورٌ لِمَنِ اسْتَبْصَرَ بِنَا وَ عِصْمَةٌ لِمَنِ اعْتَصَمَ بِنَا مَنْ أَحَبَّنَا كَانَ مَعَنَا فِی السَّنَامِ الْأَعْلَى وَ مَنِ انْحَرَفَ عَنَّا فَإِلَى النَّارِ(۳).

**[ترجمه]کشف الغمه: محمّد بن علی صیمری می گوید: بر ابو احمد عبید اللّه بن عبد اللّه وارد شدم و دیدم جلوی او نامه حضرت امام حسن عسکری علیه السلام است. در آن نوشته بود: من در مورد این ستمگر از خدا درخواست کرده ام؛ او را پس از سه روز می گیرند؛ روز سوم طوری که همه متوجه شدند، به حسابش رسیدند.

همان راوی نقل می کند که امام حسن عسکری علیه السّلام نامه ای نوشت که آشوبی برای شما به پا می شود، خود را آماده آن کنید. پس از سه روز اتفاقی برای بنی هاشم افتاد که خیلی موجب ضعف آنها شد! نامه ای نوشتم و سؤال کردم: آن جریان همین بود؟ در جواب فرمود: نه غیر این است، مواظب باشید. چند روز که گذشت، جریان معتز خلیفه عباسی به وقوع پیوست.

– جعفر بن محمّد قلانسی می گوید: برادرم محمّد نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشت. زنش حامله و زایمانش نزدیک بود. درخواست کرد که (دعا کند) از زایمان آسوده فارغ شود و خداوند به او پسری بدهد و نامش را امام علیه السّلام معین کند. در جواب برایش خیر و خوبی را از خدا خواسته بود و نوشته بود که خداوند پسری آراسته به تو خواهد داد. محمّد و عبد الرحمن هر دو اسم خوبی هستند.

خداوند به او دو پسر دو قلو داد که در پای یکی از آنها یک انگشت اضافی بود اما دیگری کامل بود. آنکه سالم بود را محمّد و پسری که انگشت اضافی داشت را عبد الرحمن نام گذاشت.

– جعفر بن محمّد قلانسی می گوید: نامه ای برای حضرت عسکری علیه السلام نوشته و به وسیله محمّد بن عبد الجبار که خادم آن جناب بود برای ایشان فرستادم و در آن مسائل زیادی سؤال کرده بودم و در ضمن برای برادرم که برای خریدن گوسفند به طرف ارمنیه رفته بود، تقاضای دعا کردم. جواب تمام سؤالها داده شد ولی اسمی از برادرش نبرده بودند. بعد خبر آمد که برادرش در همان روز که امام علیه السلام جواب نامه را نوشت، از دنیا رفته بود! فهمیدیم که اسم برادرش را نبرده چون می دانسته از دنیا رفته است.

– ابو هاشم می گوید: یکی از دوستان امام نامه ای برای آن جناب نوشت و تقاضا کرد به او دعایی بیاموزد! حضرت در جواب نوشت: این دعا را بخوان:

ای شنونده ترین شنوندگان و ای بیناترین بینندگان. ای عزت نظر کنندگان و ای سریع ترین محاسبه کنندگان. و ای مهربان ترین مهربانان و ای نیکوترین داوران! بر محمد و آل محمد درود فرست و رزق مرا وسیع کن و عمرم را برایم طولانی تر کن

و با رحمتت بر من منت گذار و مرا از کسانی قرار ده که برای دینت از آنان نصرت می جویی و غیر مرا به جای من مگذار.

ابو هاشم می گوید: من در دل با خود گفتم، خدایا مرا در حزب و دسته خود قرار ده. در این موقع امام علیه السّلام رو به من نموده و فرمود: تو در حزب خدا و دسته خدائیان هستی، زیرا به خدا ایمان داری و رسالت را تصدیق کرده ای و عارف به اولیاء و ائمه علیه السّلام هستی و از ایشان پیروی می کنی. به تو مژده می دهم، تو را مژده باد.

- محمّد بن حسن بن میمون می گوید: نامه ای برای حضرت عسکری علیه السّلام نوشتم و از فقر و تنگدستی شکایت کردم و سپس با خود گفتم، مگر حضرت ابو عبد اللَّه نفرموده که فقر با ما خانواده بهتر از ثروت با غیر ما خانواده، و کشته شدن با ما بهتر از زندگی با دشمنان ما است؟!

جواب آمد که خداوند دوستان ما را وقتی زیاد گناه کنند، مبتلا به فقر می کند و ما پناه آنهایی هستیم که به ما پناهنده شوند و روشنایی هستیم برای کسی که بخواهد راه حقیقت را به وسیله ما تشخیص دهد و نگهدار آن کسی هستیم که به ما پناه آورد. هر کس ما را دوست داشته باشد، در درجات عالی بهشت با ما خواهد بود و هر که از ما رو برگرداند، به سوی آتش جهنم رهسپار می شود. - . کشف الغمه ۳ : ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۷۳»

کش، [رجال الکشی] أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ كُلْثُومٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَمُّونٍ: مِثْلَهُ (۴).

وَ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ: لَقِيتُ مِنْ عِلَّهِ عَيْنِي شِدَّهً فَكَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام أَسْأَلُهُ أَنْ يَدْعُوَ لِي فَلَمَّا نَفَذَ الْكِتَابُ قُلْتُ فِي نَفْسِي لَيْتَنِي كُنْتُ سَأَلْتُهُ أَنْ يَصِفَ لِي كُحْلًا أَكْحُلُهَا فَوَقَّعَ بِخَطِّهِ يَدْعُو لِي بِسَلَامَتِهَا إِذْ كَانَتْ إِحْدَاهُمَا ذَاهِبَهً وَ كَتَبَ بَعْدَهُ أَرَدْتَ أَنْ أَصِفَ

لَكَ كُحْلًا عَلَيْكَ بِصَبْرٍ مَعَ الْإِثْمِدِ كَافُوراً وَ تُوتِيَاءَ فَإِنَّهُ يَجْلُو مَا فِيهَا مِنَ الْغِشَاءِ وَ يُيَبِّسُ الرُّطُوبَهَ قَالَ فَاسْتَعْمَلْتُ مَا أَمَرَنِي بِهِ علیه السلام فَصَحَّتْ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ (۵).

**[ترجمه]در رجال کشی نیز مثل این روایت نقل شده است. - . رجال کشی: ۴۴۸ -

محمّد بن حسن می گوید: از درد چشم خیلی ناراحت بودم. نامه ای برای امام حسن عسکری علیه السّلام نوشتم و تقاضای دعا کردم. پس از فرستادن نامه با خود گفتم: کاش تقاضا می کردم برای چشمم سرمه ای تجویز فرماید تا با آن سرمه بکشم.

در جواب نامه ام به خط شریف خود آن جناب آمد که حضرت برای سلامتی چشمم دعا کرده بود زیرا یکی از چشمهایم نابینا شده بود. پس از دعا نوشته بود: مایلم برایت یک نوع سرمه تجویز کنم: بر تو باد به صبر زرد با سرمه کافور و توتیا که موجب روشنی چشم می شود و غبار را برطرف می کند و رطوبت چشم را خشک می نماید. دستور امام علیه السّلام را به کار

بردم و خوب شدم. خدا را سپاس گزارم.

**[ترجمه]

«۷۴»

کش، [رجال الکشی] سَعْدُ بْنُ جَنَاحٍ الْكَشِّيُّ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْوَرَّاقَ

ص: ۲۹۹

۱- ۱. کشف الغمّه ج ۳ ص ۲۹۹ و ۳۰۰ و رواه ابن شهرآشوب فی مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۹.

۲- ۲. الصحیح محمّد بن الحسن بن شمون کما سیأتی.

۳- ۳. المصدر ج ۳ ص ۳۰۰ و ۳۰۱ و رواه ابن شهرآشوب فی المناقب ج ۴ ص ۴۳۵.

۴- ۴. رجال الکشّیّ ص ۴۴۸ و تراه فی مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۵.

۵- ۵. المصدر ص ۴۴۸.

السَّمَرْقَنْدِيَّ يَقُولُ: خَرَجْتُ إِلَى الْحَجِّ فَأَرَدْتُ أَنْ أَمُرَّ عَلَى رَجُلٍ كَانَ مِنْ أَصْحَابِنَا مَعْرُوفٍ بِالصِّدْقِ وَ الصَّلَاحِ وَ الْوَرَعِ وَ الْخَيْرِ يُقَالُ بُورَقٌ الْبُوشَنْجَانِيُ (۱)

قَرْيَةٌ مِنْ قُرَى هَرَاهَ وَ أَزُورَهُ وَ أُحْدِثَ بِهِ عَهْدِي قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَجَرَى ذِكْرُ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ فَقَالَ بُورَقٌ وَ كَانَ الْفَضْلُ بْنُ شَاذَانَ بِهِ بَطَنٌ شَدِيدُ الْعِلَّهِ وَ يَخْتَلِفُ فِي اللَّيْلِ مِائَهَ مَرَّهٍ إِلَى مِائَهٍ وَ خَمْسِينَ مَرَّهً فَقَالَ لَهُ بُورَقٌ خَرَجْتُ حَاجّاً فَأَتَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عِيسَى الْعُبَيْدِيَّ فَرَأَيْتُهُ شَيْخاً فَاضِلًا فِي أَنْفِهِ اعْوِجَاجٌ وَ هُوَ الْقَنَا وَ مَعَهُ عِدَّهٌ رَأَيْتُهُمْ مُغْتَمِّينَ مَحْزُونِينَ فَقُلْتُ لَهُمْ مَا لَكُمْ فَقَالُوا إِنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ عليه السلام قَدْ حُبِسَ قَالَ بُورَقٌ فَحَجَجْتُ وَ رَجَعْتُ ثُمَّ أَتَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عِيسَى وَ وَجَدْتُهُ قَدِ انْجَلَى مَا كُنْتُ رَأَيْتُ بِهِ فَقُلْتُ مَا الْخَبَرُ فَقَالَ قَدْ خُلِّيَ عَنْهُ قَالَ بُورَقٌ فَخَرَجْتُ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى وَ مَعِي كِتَابُ يَوْمٍ وَ لَيْلَهٍ فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ أَرَيْتُهُ ذَلِكَ الْكِتَابَ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنْ رَأَيْتَ أَنْ تَنْظُرَ فِيهِ فَنَظَرَ فِيهِ وَ تَصَفَّحَهُ وَرَقَهً وَرَقَهً وَ قَالَ هَذَا صَحِيحٌ يَنْبَغِي أَنْ يُعْمَلَ بِهِ فَقُلْتُ لَهُ الْفَضْلُ بْنُ شَاذَانَ شَدِيدُ الْعِلَّهِ وَ يَقُولُونَ إِنَّهُ مِنْ دَعْوَتِكَ بِمَوْجِدَتِكَ عَلَيْهِ لِمَا ذَكَرُوا عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ وَصِيُّ إِبْرَاهِيمَ خَيْرٌ مِنْ وَصِيِّ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ لَمْ يَقُلْ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَكَذَا كَذَبُوا عَلَيْهِ فَقَالَ نَعَمْ كَذَبُوا عَلَيْهِ وَ رَحِمَ اللَّهُ الْفَضْلَ رَحِمَ اللَّهُ الْفَضْلَ قَالَ بُورَقٌ فَرَجَعْتُ فَوَجَدْتُ الْفَضْلَ قَدْ مَاتَ فِي الْأَيَّامِ الَّتِي قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام رَحِمَ اللَّهُ الْفَضْلَ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: محمّد بن ابراهیم وراق سمرقندی می گوید: سالی به حج رفتم و در ضمن تصمیم داشتم دوستم بورق بوشنجانی که از نواحی هرات بود و به راستی و درستی و پرهیزکاری و صلاح و نیکی معروف بود، ببینم و با او تجدید عهدی کرده باشم؛ پیش او رفتم، صحبت از فضل بن شاذان به میان آمد. بورق گفت: فضل بن شاذان مبتلا به اسهال شدیدی بود که گاهی در شب، بیش از صد یا صد و پنجاه مرتبه برای قضای حاجت بیرون می رفت.

بورق گفت: برای حج بیرون شدم. پیش محمّد بن عیسی عبیدی که شخصیتی فاضل بود (و دچار انحراف بینی بود) رفتم. دیدم اطرافش را گروهی گرفته اند و همه محزون و اندوهگین هستند.

به آنها گفتم: شما را چه شده؟ گفتند: حضرت عسکری علیه السلام را زندانی کرده اند! بورق گفت: پس به حج رفتم و مراجعت نمودم. باز خدمت محمّد بن عیسی رسیدم، دیدم آن ناراحتی و حزن از ایشان برطرف شده، پرسیدم چه خبر؟ گفت: امام علیه السّلام را آزاد کردند.

بورق می گوید: وارد سامرا شدم و با خود کتاب یوم و لیله را داشتم. خدمت امام علیه السّلام رسیدم و آن کتاب را به ایشان نشان دادم و تقاضا کردم ملاحظه ای در آن فرمایند. امام علیه السلام گرفت و صفحه صفحه ورق زد و فرمود: کتاب درستی است، شایسته عمل است. عرض کردم: فضل بن شاذان خیلی بیمار است و مردم می گویند این ناراحتی او به واسطه نفرینی بوده که شما در باره اش کرده اید، زیرا خبر دادند که گفته است، وصی و جانشین ابراهیم علیه السلام بهتر از جانشین محمّد صلی اللّه علیه و آله بوده است و شما از او ناراحت شده بودید با اینکه چنین حرفی را نزده بود و بر او دروغ بسته بودند. فرمود: بله دروغ بسته بودند. خداوند فضل را رحمت کند. خدا او را رحمت کند.

بورق گفت: به وطن برگشتم و دیدم فضل بن شاذان در همان روزهایی که امام علیه السّلام فرمود خدا فضل را رحمت کند، از دنیا رفته است. - . رجال کشی: ۴۵۱ -

**[ترجمه]

«۷۵»

کش، [رجال الکشی] أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ کُلْثُومٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: کُنْتُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی وَقْتَ خُرُوجِ سَیِّدِی أَبِی الْحَسَنِ فَرَأَیْنَا أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام مَاشِیاً قَدْ شَقَّ ثَوْبَهُ فَجَعَلْتُ أَتَعَجَّبُ مِنْ جَلَالَتِهِ وَ هُوَ لَهُ أَهْلٌ وَ مِنْ

ص: ۳۰۰

۱- ۱. فی النسخ هنا تصحیف، و الصحیح ما فی الصلب، و بوشنج بفتح الشین بنیده نزیهه فی واد مشجر من نواحی هراه بینهما عشره فراسخ.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۴۵۱ و ۴۵۲.

شِدَّهِ اللَّوْنِ وَ الْأُدْمَهِ وَ أَشْفِقُ عَلَيْهِ مِنَ التَّعَبِ.

فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ رَأَيْتُهُ عليه السلام فِي مَنَامِي فَقَالَ اللَّوْنُ الَّذِي تَعَجَّبْتَ مِنْهُ اخْتِبَارٌ مِنَ اللَّهِ لِخَلْقِهِ يَخْتَبِرُ بِهِ كَيْفَ يَشَاءُ وَ إِنَّهَا لَعِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَبْصَارِ لَا يَقَعُ فِيهِ عَلَى الْمُخْتَبَرِ ذَمٌّ (۱)

وَ لَسْنَا كَالنَّاسِ فَنَتْعَبَ مِمَّا يَتْعَبُونَ نَسْأَلُ اللَّهَ الثَّبَاتَ وَ التَّفَكُّرَ فِي خَلْقِ اللَّهِ فَإِنَّ فِيهِ مُتَّسَعاً إِنَّ كَلَامَنَا فِي النَّوْمِ مِثْلُ كَلَامِنَا فِي الْيَقَظَهِ(۲).

**[ترجمه]رجال کشی: فضل بن حارث می گوید: هنگام خروج مولایم امام علی النقی علیه السّلام در سامرا بودم و حضرت عسکری علیه السلام را دیدم که پای پیاده و گریبان چاک زده بود. از جلال و عظمت آن جناب خیلی تعجب کردم - با اینکه شایسته چنین عظمتی بود - و هم از رنگ چهره ایشان که خیلی تغییر کرده و زرد شده بود و از رنج و تعبی که می کشید، خیلی ناراحت شده بود.

شب آن جناب را در خواب دیدم. فرمود: رنگ چهره ام را که دیدی یک نوع امتحان از جانب خدا برای مردم است. خدا هر طور مایل باشد آزمایش می کند و موجب عبرتی برای روشندلان است. این رنگ چهره موجب سرزنشی نخواهد شد. ما مانند مردم نیستیم و از چیزهایی که آنها در رنج و تعب می شوند، ما رنجیده نمی شویم. از خدا درخواست پایداری و اندیشه در آفرینش خدا می کنم؛ زیرا با این اندیشه گشایش حاصل می شود. سخن ما در خواب، مانند سخن در بیداری است. - . رجال کشی: ۴۸۱ -

**[ترجمه]

«۷۶»

کش، [رجال الکشی] عَنْ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ رُشَيْدٍ الْعَطَّارِ الْبَغْدَادِيِّ قَالَ: كَانَ عُرْوَهُ بْنُ يَحْيَى (۳) يَلْعَنُهُ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ ذَلِكَ أَنَّهُ كَانَتْ لِأَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام خِزَانَهٌ وَ كَانَ يَلِيهَا أَبُو عَلِيِّ بْنُ رَاشِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسُلِّمَتْ إِلَى عُرْوَهَ فَأَخَذَهَا لِنَفْسِهِ ثُمَّ أَحْرَقَ بَاقِيَ مَا فِيهَا يُغَايِظُ بِذَلِكَ أَبَا مُحَمَّدٍ عليه السلام فَلَعَنَهُ وَ بَرِئَ مِنْهُ وَ دَعَا عَلَيْهِ فَمَا أُمْهِلَ يَوْمَهُ ذَلِكَ وَ لَيْلَتَهُ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ إِلَى النَّارِ فَقَالَ عليه السلام جَلَسْتُ لِرَبِّي فِي لَيْلَتِي هَذِهِ كَذَا وَ كَذَا جِلْسَهً فَمَا انْفَجَرَ عَمُودُ الصُّبْحِ وَ لَا انْطَفَأَ ذَلِكَ النَّارُ حَتَّى قَتَلَ اللَّهُ عُرْوَهَ لَعَنَهُ اللَّهُ (۴).

**[ترجمه]رجال کشی: علی بن سلیمان بن رشید عطار بغدادی می گوید: حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام عروه بن یحیی را لعنت می کرد. این لعنت برای آن بود که حضرت عسکری علیه السلام خزانه ای داشت که متصدی آن ابو علی پسر راشد (رضی اللّه عنه) بود. خزانه را در اختیار عروه قرار دادند و او هر چه در خزانه بود برداشت و خزانه را آتش زد. به این جهت مورد خشم امام قرار گرفت و لعنتش نمود و از او بیزاری جست و نفرینش کرد! بیش از یک شب و روز زنده نبود. از دنیا رفت و به سوی جهنم رهسپار شد.

حضرت عسکری علیه السلام فرمود: دیشب در پیشگاه پروردگار آن قدر به دعا نشستم که هنوز صبح ندمیده بود و آن آتشی که عروه افروخته بود خاموش نشده بود که خداوند او را کشت. خدا لعنتش کند. - . رجال کشی: ۴۸۰ -

**[ترجمه]

«۷۷»

جش، [الفهرست] للنجاشی هَارُونُ بْنُ مُوسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ قَالَ: کَتَبَ أَبِی إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام یُعَرِّفُهُ أَنَّهُ مَا صَحَّ لَهُ حَمْلٌ بِوَلَدٍ وَ یُعَرِّفُهُ أَنَّ لَهُ

ص: ۳۰۱

۱- ۱. فی نسخه الأصل، و هکذا مناقب ابن شهرآشوب نقلا عن الکشّیّ:« اللون الذی تعجبت منه اختیار من اللّه لخلقه، یجریه کیف یشاء، و انها تغییر[لعبره] فی الابصار لا یقع فیه غیر المختبر ذم. و فیه تصحیف، و ما فی الصلب صححناه من المصدر المطبوع جدیدا بالنجف الأشرف.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۴۸۱ و رواه ابن شهرآشوب فی مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۴.

۳- ۳. هو المعروف بالدهقان و کان یکذب علی أبی الحسن الهادی و أبی محمّد العسکریّ علیهما السلام، کان فی أوائل أمره مستقیم الطریقه، وکیلا لابی محمّد العسکریّ علیه السلام ثمّ عدا علی أمواله علیه السلام و انحرف عنه فخرج التوقیع بلعنه.

۴- ۴. رجال الکشّیّ ص ۴۸۰.

حَمْلًا وَ يَسْأَلُهُ أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ فِي تَصْحِيحِهِ وَ سَلَامَتِهِ وَ أَنْ يَجْعَلَهُ ذَكَراً نَجِيباً مِنْ مَوَالِيهِمْ فَوَقَّعَ عَلَى رَأْسِ الرُّقْعَهِ بِخَطِّ يَدِهِ قَدْ فَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ فَصَحَّ الْحَمْلُ ذَكَراً(۱).

**[ترجمه]رجال نجاشی: محمّد بن همام می گوید: پدرم نامه ای برای امام حسن عسکری علیه السّلام نوشت که تا کنون فرزند سالمی برایم متولد نشده و اطلاع داد که اکنون همسرم حامله است و تقاضای دعا برای صحیح بودن بچه و سلامت همسرش را نمود و اینکه پسری نجیب از دوستان شما باشد. در جواب، بالای نامه به خط خود نوشته بود: خداوند آنچه را که خواسته بودی انجام داد! آن حمل پسر بود و به سلامت متولد شد. - . رجال نجاشی: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۷۸»

عم، [إعلام الوری] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيَّاشٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مَصْقَلَهَ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام فَاسْتُوذِنَ لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ فَدَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ جَمِيلٌ طَوِيلٌ جَسِيمٌ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ بِالْوَلَايَهِ فَرَدَّ عَلَيْهِ بِالْقَبُولِ وَ أَمَرَهُ بِالْجُلُوسِ فَجَلَسَ إِلَى جَنْبِي فَقُلْتُ فِي نَفْسِي لَيْتَ شِعْرِي مَنْ هَذَا فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام هَذَا مِنْ وُلْدِ الْأَعْرَابِيَّهِ صَاحِبَهِ الْحَصَاهِ الَّتِي طَبَعَ آبَائِي فِيهَا ثُمَّ قَالَ هَاتِهَا فَأَخْرَجَ حَصَاهً وَ فِي جَانِبٍ مِنْهَا مَوْضِعٌ أَمْلَسُ فَأَخَذَهَا وَ أَخْرَجَ خَاتَمَهُ فَطَبَعَ فِيهَا فَانْطَبَعَ وَ كَأَنِّي أَقْرَأُ الْخَاتَمَ السَّاعَهَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ فَقُلْتُ لِلْيَمَانِيِّ رَأَيْتَهُ قَطُّ قَالَ لَا وَ اللَّهِ وَ إِنِّي مُنْذُ دَهْرٍ لَحَرِيصٌ عَلَى رُؤْيَتِهِ حَتَّى كَانَ السَّاعَهَ أَتَانِي شَابٌّ لَسْتُ أَرَاهُ فَقَالَ قُمْ فَادْخُلْ فَدَخَلْتُ ثُمَّ نَهَضَ وَ هُوَ يَقُولُ رَحْمَتُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ ذُرِّيَّهً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ أَشْهَدُ إِنَّ حَقَّكَ لَوَاجِبٌ كَوُجُوبِ حَقِّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ بَعْدِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَ إِلَيْكَ انْتَهَتِ الْحِكْمَهُ وَ الْإِمَامَهُ وَ إِنَّكَ وَلِيُّ اللَّهِ الَّذِي لَا عُذْرَ لِأَحَدٍ فِي الْجَهْلِ بِهِ فَسَأَلْتُ عَنِ اسْمِهِ فَقَالَ اسْمِي مِهْجَعُ بْنُ الصَّلْتِ بْنِ عُقْبَهَ بْنِ سِمْعَانَ بْنِ غَانِمِ بْنِ أُمِّ غَانِمٍ وَ هِيَ الْأَعْرَابِيَّهُ الْيَمَانِيَّهُ صَاحِبَهُ الْحَصَاهِ الَّتِي خَتَمَ فِيهَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ قَالَ أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيُّ فِي ذَلِكَ:

بِدَرْبِ الْحَصَا مَوْلًى لَنَا يَخْتِمُ الْحَصَى**لَهُ اللَّهُ أَصْفَى بِالدَّلِيلِ وَ أَخْلَصَا

وَ أَعْطَاهُ رَايَاتِ الْإِمَامَهِ كُلَّهَا**كَمُوسَى وَ فَلْقِ الْبَحْرِ وَ الْيَدِ وَ الْعَصَا

وَ مَا قَمَّصَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ حُجَّهً**وَ مُعْجِزَهً إِلَّا الْوَصِيِّينَ قَمَّصَا

۱- ۱. رجال النجاشيّ ص ۲۹۵، و بعده قال هارون بن موسى: أرانى أبو عليّ ابن همام الرقعه و الخط و كان محققا، و الظاهر أن الحمل كان محمّد بن همام.

فَمَنْ كَانَ مُرْتَاباً بِذَاكَ فَقَصْرُهُ**مِنَ الْأَمْرِ أَنْ يَتْلُوَ الدَّلِيلَ وَ يَفْحَصَا

(۱).

فی أبیات قال أبو عبد الله بن عیاش هذه أم غانم صاحبه الحصاه غیر تلک صاحبه الحصاه و هی أم الندی حبابه بنت جعفر الوالبیه الأسدیه و هی غیر صاحبه الحصاه الأولی التی طبع فیها رسول الله صلی الله علیه و آله و أمیر المؤمنین فإنها أم سلیم و کانت وارثه الکتب فهن ثلاث و لکل واحده منهن خبر قد رویته و لم أطل الکتاب بذکره (۲)- غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی سعد عن أبی هاشم الجعفری: إلی قوله ختم فیها أمیر المؤمنین (۳)- کشف، [کشف الغمه] من دلائل الحمیری عن أبی هاشم: مثله (۴)- یج، [الخرائج و الجرائح] عن أبی هاشم: مثله (۵).

**[ترجمه]اعلام الوری: داود بن قاسم ابو هاشم جعفری می گوید: خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام بودم؛ برای مردی از اهالی یمن اجازه خواستند، آن مرد وارد شد. مردی زیبا و بلند قامت و خوش هیکل بود. با اعتراف به مقام ولایت آن جناب سلام به امام داد. حضرت جواب داد با قبول و دستور داد بنشیند. مرد یمنی پهلوی من نشست.

با خود گفتم: کاش می دانستم این شخص کیست! حضرت عسکری علیه السّلام فرمود: این فرزند آن زن عرب بادیه نشین است که سنگریزه داشت. آباء گرامم نام خود را بر روی آن سنگ نقش زده اند. آن گاه رو به مرد یمنی نموده و فرمود: آن سنگ را به من بده! سنگی بیرون آورد که یک طرف آن صاف بود. امام آن را گرفت و انگشتر خود را بر روی سنگ زد، سنگ نقش گرفت! گویی هم اکنون آن سنگ را می بینم که بر آن نقش بسته است: «حسن بن علی»!

در این موقع رو به مرد یمنی کردم و گفتم: آیا تا کنون امام علیه السّلام را دیده بودی؟ گفت: نه، به خدا قسم مدت ها است که آرزوی دیدارش را داشتم تا همین ساعت که جوانکی پیش من آمد که اکنون او را در اینجا نمی بینم. گفت: از جای حرکت کن و داخل شو. من وارد شدم. سپس مرد یمنی از جای حرکت کرد، در حالی که می گفت: رحمت خدا و برکاتش بر شما خاندان رسالت که گروهی به هم پیوسته هستید. گواهی می دهم که حق شما واجب است، مانند وجوب حق امیر المؤمنین و ائمه بعد از آن جناب صلوات اللّه علیهم اجمعین. حکمت و امامت به شما رسید و تو آن ولی اللهی که احدی را بهانه ای در ترک شناسایی شما نیست.

از اسم او سؤال کردم، گفت: اسم من مهجع بن صلت بن عقبه بن سمعان بن غانم ابن ام غانم است. همین ام غانم همان زن اعرابی یمانی است که سنگ را به امیر المؤمنین علیه السلام داده و بر آن مهر زده است. ابو هاشم جعفری در این مورد اشعار زیر را گفته است:

مولای ما نزدیک درب، سنگریزه آنها را مهر می کند که خدا با دلیل او را صاف و خالص فرموده است.

و خدا همه پرچم های امامت را به او سپرده، مثل موسی که شکافتن دریا و ید بیضا و عصا دارد.

و خدا انبیا را به هیچ حجت و معجزه ای مجهز نکرد، مگر این که اوصیا را نیز به همآنها مجهز فرمود .

پس هر کس در این باب تردید دارد، باید فقط در این امر دلیل را مطالعه و جستجو کند.

در ضـمن، در اشعاری که ابو عبد اللّه بن عیاش می گوید، ام غانم صاحب آن سنگ، غیر از آن زن دیگر صاحب سنگی است که به نـام ام النـدی حبـابه دختر جعفر والبیه اسـدی است. باز او غیر از آن زنی است که سـنگش را پیامبر اکرم و امیر المؤمنین علیهمـا السّـلام نقش زده انـد. زیرا او ام سـلیم و وارث کتـاب هـا است. پس اینهـا سه نفر بوده انـد که هر کـدام دارای جریـان مخصوصی هستند که نقل کرده ام و کتاب را با ذکر آنها طولانی نمی کنم. - . اعلام الوری: ۳۵۳ -

در غیبت شیخ طوسی تا عبارت ختم فیها امیرالمؤمنین و در کشف الغمه و خرایج نیز مثل این روایت نقل شده است. - . غیبت طوسی: ۱۳۲ ، کشف الغمه ۳ : ۳۱۴ ، الخرائج و الجرائح -

**[ترجمه]

«۷۹»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى سَعْدٌ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ: كُنْتُ مَحْبُوساً مَعَ أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام فِی حَبْسِ الْمُهْتَدِی بْنِ الْوَاثِقِ فَقَالَ يَا أَبَا هَاشِمٍ إِنَّ هَذَا الطَّاغِيَ أَرَادَ أَنْ يَتَعَبَّثَ بِاللَّهِ فِی هَذِهِ اللَّيْلَهِ وَ قَدْ بَتَرَ اللَّهُ عُمُرَهُ وَ جَعَلَهُ اللَّهُ لِلْقَائِمِ مِنْ بَعْدِهِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَ سَأُرْزَقُ وَلَداً قَالَ أَبُو هَاشِمٍ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا شَغَبَ الْأَتْرَاكُ عَلَى الْمُهْتَدِی فَقَتَلُوهُ وَ وُلِّيَ الْمُعْتَمِدُ مَكَانَهُ وَ سَلَّمَنَا اللَّهُ (۶).

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب مرسلا: مثله (۷)

ص: ۳۰۳

۱- ۱. فی المصدر المطبوع: و ان كنت مرتابا بذاك فقصره***من الامر أن تتلوا لدليل و تفحصا

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۵۳.

۳- ۳. غيبه الشيخ ص ۱۳۲.

۴- ۴. كشف الغمّه ج ۳ ص ۳۱۴ و ۳۱۵.

۵- ۵. لم نجده فی مختار الخرائج، و رواه ابن شهرآشوب فی كتاب المناقب ج ۴ ص ۴۴۱.

۶- ۶. غيبه الشيخ ص ۱۳۲ و ۱۳۳.

۷- ۷. المناقب ج ۴ ص ۴۳۰.

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: سعد از ابو هاشم جعفری نقل می کند که من با حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام در زندان مهتدی پسر واثق زندانی بودم. حضرت عسکری علیه السّلام فرمود: این ستمگر تصمیم دارد امشب با خدا شوخی کند ولی خدا عمر او را قطع می کند و مقامش را در اختیار جانشینش قرار می دهد و با اینکه مرا اکنون فرزندی نیست، ولی به زودی صاحب فرزند می شوم.

ابو هاشم می گوید: فردا صبح ترک ها بر مهتدی شوریده او را کشتند و معتمد به جای او نشست و خدا ما را نجات داد! - . غیبت طوسی: ۱۳۲ -

در مناقب نیز مثل این حدیث روایت شده است. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

الشغب تهییج الشر.

**[ترجمه]الشغب تهییج الشر.

**[ترجمه]

«۸۰»

عُيُونُ الْمُعْجِزَاتِ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ كَانَ يَكْتُبُ كِتَاباً فَحَانَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْأُولَى فَوَضَعَ الْكِتَابَ مِنْ يَدِهِ وَ قَامَ علیه السلام إِلَى الصَّلَاةِ فَرَأَيْتُ الْقَلَمَ يَمُرُّ عَلَى بَاقِي الْقِرْطَاسِ مِنَ الْكِتَابِ وَ يَكْتُبُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى آخِرِهِ فَخَرَرْتُ سَاجِداً فَلَمَّا انْصَرَفَ مِنَ الصَّلَاةِ أَخَذَ الْقَلَمَ بِيَدِهِ وَ أَذِنَ لِلنَّاسِ.

وَ حَدَّثَنِي أَبُو التُّحَفِ الْمِصْرِيُّ يَرْفَعُ الْحَدِيثَ بِرِجَالِهِ إِلَى أَبِي يَعْقُوبَ إِسْحَاقَ بْنِ أَبَانٍ قَالَ: كَانَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام يَبْعَثُ إِلَى أَصْحَابِهِ وَ شِيعَتِهِ صِيرُوا إِلَى مَوْضِعِ كَذَا وَ كَذَا وَ إِلَى دَارِ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ الْعِشَاءَ وَ الْعَتَمَةَ فِي لَيْلَةِ كَذَا فَإِنَّكُمْ تَجِدُونِي هُنَاكَ وَ كَانَ الْمُوَكَّلُونَ بِهِ لَا يُفَارِقُونَ بَابَ الْمَوْضِعِ الَّذِي حُبِسَ فِيهِ علیه السلام بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ كَانَ يَعْزِلُ فِي كُلِّ خَمْسَةِ أَيَّامٍ الْمُوَكَّلِينَ وَ يُوَلِّي آخَرِينَ بَعْدَ أَنْ يُجَدِّدَ عَلَيْهِمُ الْوَصِيَّةَ بِحِفْظِهِ وَ التَّوَفُّرِ عَلَى مُلَازَمَةِ بَابِهِ فَكَانَ أَصْحَابُهُ وَ شِيعَتُهُ يَصِيرُونَ إِلَى الْمَوْضِعِ وَ كَانَ علیه السلام قَدْ سَبَقَهُمْ إِلَيْهِ فَيَرْفَعُونَ حَوَائِجَهُمْ إِلَيْهِ فَيَقْضِيهَا لَهُمْ عَلَى مَنَازِلِهِمْ وَ طَبَقَاتِهِمْ وَ يَنْصَرِفُونَ إِلَى أَمَاكِنِهِمْ بِالْآيَاتِ وَ الْمُعْجِزَاتِ وَ هُوَ علیه السلام فِي حَبْسِ الْأَضْدَادِ.

**[ترجمه]عیون المعجزات: ابو هاشم می گوید: خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام رسیدم، مشغول نوشتن نامه ای بود. هنگام نماز اول رسید، نامه را کنار گذاشت و برای نماز حرکت کرد. دیدم قلم روی نامه به حرکت در آمد و بقیه نامه را نوشت تا تمام شد. به سجده افتادم. پس از تمام کردن نماز، قلم را به دست گرفت و اجازه ورود به مردم داد.

– ابو یعقوب اسحاق بن ابان می گوید: حضرت عسکری علیه السّلام به دوستان و شیعیان پیغام می داد که بعد از نماز عشاء و خفتن به فلان جا بروید، من آنجا خواهم آمد. با اینکه نگهبانان لحظه ای در شب و روز از درب زندان ایشان غفلت نداشتند و هر پنج روز یک مرتبه نگهبانان عوض می شدند و دیگری را به جای آنها تعیین می کردند و با اینکه به آنها در حفظ و نگهبانی سفارش زیاد می کردند که مبادا درب زندان را رها کنند.

دوستان و ارادتمندان امام علیه السّلام به محلی که تعیین فرموده بود می رفتند؛ می دیدند آن جناب زودتر به آن محل آمده است. آنها به نوبت، نیاز خود را به امام علیه السّلام عرض می کردند و ایشان احتیاجات آنها را برآورده می نمود. آنها با دیدن معجزات به خانه های خود برمی گشتند، با اینکه امام آن زمان در زندان دشمنان بود.

**[ترجمه]

«۸۱»

مَشَارِقُ الْأَنْوَارِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَاصِمٍ الْأَعْمَى الْكُوفِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام فَقَالَ لِي يَا عَلِيَّ بْنَ عَاصِمٍ انْظُرْ إِلَى مَا تَحْتَ قَدَمَيْكَ فَإِنَّكَ عَلَى بِسَاطٍ قَدْ جَلَسَ فِيهِ كَثِيرٌ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الْأَئِمَّةِ الرَّاشِدِينَ قَالَ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي لَا أَنْتَعِلُ مَا دُمْتُ فِي الدُّنْيَا إِكْرَاماً لِهَذَا الْبِسَاطِ فَقَالَ يَا عَلِيُّ إِنَّ هَذَا النَّعْلَ الَّذِي فِي رِجْلِكَ نَعْلٌ نَجِسٌ مَلْعُونٌ لَا يُقِرُّ بِوَلَايَتِنَا قَالَ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي لَيْتَنِي أَرَى هَذَا الْبِسَاطَ فَعَلِمَ مَا فِي ضَمِيرِي فَقَالَ ادْنُ مِنِّي فَدَنَوْتُ مِنْهُ فَمَسَحَ يَدَهُ الشَّرِيفَةَ عَلَى وَجْهِي فَصِرْتُ بَصِيراً قَالَ فَرَأَيْتُ فِي الْبِسَاطِ أَقْدَاماً وَ صُوَراً فَقَالَ هَذَا قَدَمُ آدَمَ وَ مَوْضِعُ جُلُوسِهِ وَ هَذَا أَثَرُ هَابِيلَ وَ هَذَا أَثَرُ شِيثٍ وَ هَذَا أَثَرُ نُوحٍ وَ هَذَا أَثَرُ قَيْدَارَ وَ هَذَا أَثَرُ مَهْلَائِيلَ وَ هَذَا أَثَرُ يَارَدَ

ص: ۳۰۴

وَ هَذَا أَثَرُ خَنُوخَ وَ هَذَا أَثَرُ إِدْرِيسَ وَ هَذَا أَثَرُ مُتَوَشْلِخُ وَ هَذَا أَثَرُ سَامِ وَ هَذَا أَثَرُ أَرْفَخْشَدَ وَ هَذَا أَثَرُ هُودٍ وَ هَذَا أَثَرُ صَالِحٍ وَ هَذَا أَثَرُ لُقْمَانَ وَ هَذَا أَثَرُ إِبْرَاهِيمَ وَ هَذَا أَثَرُ لُوطٍ وَ هَذَا أَثَرُ إِسْمَاعِيلَ وَ هَذَا أَثَرُ إِلْيَاسَ وَ هَذَا أَثَرُ إِسْحَاقَ وَ هَذَا أَثَرُ يَعْقُوبَ وَ هَذَا أَثَرُ يُوسُفَ وَ هَذَا أَثَرُ شُعَيْبٍ وَ هَذَا أَثَرُ مُوسَى وَ هَذَا أَثَرُ يُوشَعَ بْنِ نُونٍ وَ هَذَا أَثَرُ طَالُوتَ وَ هَذَا أَثَرُ دَاوُدَ وَ هَذَا أَثَرُ سُلَيْمَانَ وَ هَذَا أَثَرُ الْخَضِرِ وَ هَذَا أَثَرُ دَانِيَالَ وَ هَذَا أَثَرُ الْيَسَعِ وَ هَذَا أَثَرُ ذِي الْقَرْنَيْنِ الْإِسْكَنْدَرِ وَ هَذَا أَثَرُ شَابُورَ بْنِ أَرْدَشِيرَ وَ هَذَا أَثَرُ لُوَيٍّ وَ هَذَا أَثَرُ كِلَابٍ وَ هَذَا أَثَرُ قُصَيٍّ وَ هَذَا أَثَرُ عَدْنَانَ وَ هَذَا أَثَرُ عَبْدِ مَنَافٍ وَ هَذَا أَثَرُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ هَذَا أَثَرُ عَبْدِ اللَّهِ وَ هَذَا أَثَرُ سَيِّدِنَا رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ هَذَا أَثَرُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ هَذَا أَثَرُ الْأَوْصِيَاءِ مِنْ بَعْدِهِ إِلَى الْمَهْدِيِّ عليه السلام لِأَنَّهُ قَدْ وَطَّأَهُ وَ جَلَسَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ انْظُرْ إِلَى الْآثَارِ وَ اعْلَمْ أَنَّهَا آثَارُ دِينِ اللَّهِ وَ أَنَّ الشَّاكَّ فِيهِمْ كَالشَّاكِّ فِي اللَّهِ وَ مَنْ جَحَدَهُمْ كَمَنْ جَحَدَ اللَّهَ ثُمَّ قَالَ اخْفِضْ طَرْفَكَ يَا عَلِيُّ فَرَجَعْتُ مَحْجُوباً كَمَا كُنْتُ.

**[ترجمه]مشارق الانوار: علی بن عاصم اعمای کوفی گفت: خدمت حضرت عسکری علیه السلام رسیدم. به من فرمود: ای علی بن عاصم، زیر دو پایت را نگاه کن. روی فرشی نشسته ای که بیشتر پیمبران و مرسلین و ائمه گرام بر آن نشسته اند! عرض کردم: آقای من! دیگر تا زنده باشم به واسطه احترام این فرش، کفش از پا در نمی آورم! فرمود: علی! این کفش که در پای تو است، نجس و ملعون است و به ولایت ما اقرار ندارد.

من در دل خود گفتم: کاش این فرش را می دیدم. از دل من مطلع شده و فرمود: نزدیک شو. جلو رفتم! دست بر صورتم کشید، کوریم بر طرف شد و بینا شدم و روی فرش قدمها و صورتهایی مشاهده کردم. فرمود: این قدم آدم است و اینجا محل نشستن او است.

این اثر هابیل است و این اثر شیث و آن متعلق به نوح است و این اثر قیدار و این اثر مهلائیل و این اثر یاره و این اثر اخنوخ. این از ادریس و این از متوشلخ و این از سام و این از ارفخشد و این مربوط به هود و این اثر صالح و آن اثر لقمان است و این اثر ابراهیم و این متعلق به لوط و این از اسماعیل و این از الیاس و آن از اسحاق و آن اثر یعقوب و این مربوط به یوسف و این اثر شعیب و این مربوط به موسی و این اثر یوشع بن نون و این اثر طالوت و این اثر داود و این اثر سلیمان و این اثر خضر و این اثر دانیال و این اثر یسع و این اثر ذی القرنین اسکندر و این اثر شاپور بن اردشیر و این اثر لوی و این اثر کلاب و این اثر قصی و این اثر عدنان و این اثر عبد مناف و این اثر عبد المطلب و این اثر عبد اللّه و این اثر مولای ما پیامبر اکرم صلی اللّه علیه و آله است.

و این اثر امیر المؤمنین علیه السّلام و این اثر اوصیاء پس از او تا مهدی است زیرا او نیز پای بر آن فرش نهاده و روی آن نشسته است.

آنگاه فرمود: به این آثار نگاه کن و بدان که اینها آثار دین خدا است؛ کسی که در آن شک کند، در خدا شک کرده و کسی که منکر آنها شود، منکر خدا است. در این موقع فرمود: علی، چشم فرو بند! باز مثل اول کور شدم .

**[ترجمه]

باب ۴ مکارم أخلاقه و نوادر أحواله و ما جری بینه و بین خلفاء الجور و غیرهم و أحوال أصحابه و أهل زمانه صلوات اللّٰه علیه

الأخبار

«۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الرَّازِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْإِیَادِیِّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو جَعْفَرٍ الْعَمْرِیُّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ أَبَا طَاهِرِ بْنَ بُلْبُلٍ حَجَّ فَنَظَرَ إِلَی عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمَانِی (۱)

وَ هُوَ یُنْفِقُ النَّفَقَاتِ الْعَظِیمَهَ فَلَمَّا انْصَرَفَ کَتَبَ بِذَلِکَ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَوَقَّعَ فِی رُقْعَتِهِ قَدْ أَمَرْنَا لَهُ بِمِائَهِ أَلْفِ دِینَارٍ ثُمَّ أَمَرْنَا لَهُ بِمِثْلِهَا فَأَبَی قَبُولَهَا إِبْقَاءً عَلَیْنَا مَا لِلنَّاسِ وَ الدُّخُولَ فِی أَمْرِنَا فِیمَا لَمْ نُدْخِلْهُمْ فِیهِ (۲).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: ابو جعفر عمری می گوید: ابا طاهر بن بلبل به حج رفت. وقتی برگشت به امام عسکری علیه السلام نامه نوشت و خبر داد. حضرت در نامه او نوشت: ما برای او به صد هزار دینار امر کردیم و سپس به مثل آن برایش امر کردیم. او به خاطر ابقای ما از قبول آن امتناع کرد! مردم را چه کار به داخل شدن در امر ما در اموری که ما آنان را داخل ننموده ایم؟ - . غیبت طوسی: ۱۴۱ -

**[ترجمه]

«۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی رَوَی سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِی جَمَاعَهٌ مِنْهُمْ أَبُو هَاشِمٍ دَاوُدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِیُّ وَ الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَبَّاسِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْعَمْرِیُّ وَ غَیْرُهُمْ: مِمَّنْ کَانَ حُبِسَ بِسَبَبِ قَتْلِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَبَّاسِیِّ أَنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ أَخَاهُ جَعْفَراً أُدْخِلَا عَلَیْهِمْ لَیْلًا

ص: ۳۰۶

۱- ۱. عنونه ابن داود فی القسم الثانی من رجاله تحت الرقم ۳۲۳ و قال: منسوب الی همینیا قریه من سواد بغداد.

۲- ۲. غیبه الشیخ ص ۱۴۱ و ۲۲۶، و قد أخرجه المؤلّف فیما سبق ص ۲۲۰، من هذا المجلد.

قَالُوا كُنَّا لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي جُلُوساً نَتَحَدَّثُ إِذْ سَمِعْنَا حَرَكَةَ بَابِ السِّجْنِ فَرَاعَنَا ذَلِكَ وَ كَانَ أَبُو هَاشِمٍ عَلِيلًا فَقَالَ لِبَعْضِنَا اطَّلِعْ وَ انْظُرْ مَا تَرَى فَاطَّلَعَ إِلَى مَوْضِعِ الْبَابِ فَإِذَا الْبَابُ فُتِحَ وَ إِذَا هُوَ بِرَجُلَيْنِ قَدْ أُدْخِلَا إِلَى السِّجْنِ وَ رُدَّ الْبَابُ وَ أُقْفِلَ فَقَالَ فَدَنَا مِنْهُمَا فَقَالَ مَنْ أَنْتُمَا فَقَالَ أَحَدُهُمَا أَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ وَ هَذَا جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ فَقَالَ لَهُمَا جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكُمَا إِنْ رَأَيْتُمَا أَنْ تَدْخُلَا الْبَيْتَ وَ بَادَرَ إِلَيْنَا وَ إِلَى أَبِي هَاشِمٍ فَأَعْلَمَنَا وَ دَخَلَا فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِمَا أَبُو هَاشِمٍ قَامَ عَنْ مِضْرَبَةٍ كَانَتْ تَحْتَهُ فَقَبَّلَ وَجْهَ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ أَجْلَسَهُ عَلَيْهَا فَجَلَسَ جَعْفَرٌ قَرِيباً مِنْهُ فَقَالَ جَعْفَرٌ وَا شَطْنَاهْ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَعْنِي جَارِيَةً لَهُ فَزَجَرَهُ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ قَالَ لَهُ اسْكُتْ وَ إِنَّهُمْ رَأَوْا فِيهِ آثَارَ السُّكْرِ وَ إِنَّ النَّوْمَ غَلَبَهُ وَ هُوَ جَالِسٌ مَعَهُمْ فَنَامَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ (۱).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: جماعتی از جمله ابی هاشم جعفری و قاسم بن محمد عباسی و محمد بن عبیدالله و محمد بن ابراهیم عمری و غیر اینها از کسانی که به علت قتل عبدالله بن محمد عباسی محبوس بودند، به من خبر دادند که امام عسکری علیه السلام و برادرش جعفر نیز شبانه به جمع آنها اضافه شدند.

این جماعت می گویند: شبی از شب ها نشسته بودیم و حرف می زدیم که صدای باز شدن در زندان را شنیدیم و توجه ما را به خود جلب کرد! ابو هاشم که علیل و بیمار بود به یکی از ما گفت: برو ببین چه شده؟ نزدیک در رفت، دید در باز شد و دو مرد داخل زندان شدند و در بسته و قفل گردید! جلو رفت و پرسید: شما دو نفر که هستید؟ یکی از آن دو گفت: من حسن بن علی و این جعفر بن علی است! به آن دو گفت: خدا مرا فدای شما گرداند، اگر صلاح می دانید داخل سلول ما شوید و به نزد ما و ابو هاشم بیایید. آن دو قبول کردند و داخل شدند.

وقتی ابو هاشم آن دو را دید، از روی زیراندازی که زیرش بود برخاست و صورت مبارک امام عسکری علیه السلام را بوسید و حضرت را روی آن نشاند. جعفر نیز نزدیک حضرت نشست. جعفر با صدای بلند فریاد می زد: وا شطناه! و مقصودش کنیزش بود. امام او را منع کرد و به او فرمود: ساکت شو. آن جماعت آثار مستی را در او دیدند و در همان حال که جعفر با آنان نشسته بود، خواب بر وی غلبه کرد و خوابید. - . غیبت طوسی: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۳»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ: خَرَجَ إِلَى الْعَمْرِيِّ فِي تَوْقِيعٍ طَوِيلٍ اخْتَصَرْنَاهُ وَ نَحْنُ نَبْرَأُ مِنِ ابْنِ هِلَالٍ لَعَنَهُ اللَّهُ وَ مِمَّنْ لَا يَبْرَأُ مِنْهُ فَأَعْلِمِ الْإِسْحَاقِيَّ وَ أَهْلَ بَلَدِهِ مِمَّا أَعْلَمْنَاكَ مِنْ حَالِ هَذَا الْفَاجِرِ وَ جَمِيعَ مَنْ كَانَ سَأَلَكَ وَ يَسْأَلُكَ عَنْهُ (۲).

**[ترجمه]غیبت شیخ طوسی: محمّد بن یعقوب می گوید: توقیعی بزرگ که ما آن را مختصر کردیم، از امام علیه السّلام به عمری رسید که ما از ابن هلال لعنه اللّه و از کسی که از او بیزار نباشد، بیزاریم. به اسحاقی و هموطنانش و هر که در مورد او از تو سؤال نموده یا سؤال کرد، این جریان را بگو که حال این تبهکار چگونه است. - . غیبت طوسی: ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۴»

عم، [إعلام الورى](۳) شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۴) عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْعَلَوِيِّ قَالَ: جلس [حُبِسَ] أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ أَوْتَاشٍ (۵) وَ كَانَ شَدِيدَ الْعَدَاوَهِ لِآلِ مُحَمَّدٍ عليهم السلام غَلِيظاً عَلَى آلِ أَبِي طَالِبٍ وَ قِيلَ لَهُ افْعَلْ بِهِ وَ افْعَلْ قَالَ فَمَا أَقَامَ إِلَّا يَوْماً حَتَّى وَضَعَ خَدَّهُ لَهُ وَ كَانَ لَا يَرْفَعُ بَصَرَهُ إِلَيْهِ إِجْلَالًا وَ إِعْظَاماً وَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ وَ هُوَ أَحْسَنُ النَّاسِ بَصِيرَهً وَ أَحْسَنُهُمْ قَوْلًا فِيهِ (۶).

ص: ۳۰۷

۱- ۱. غیبه الشیخ ص ۱۴۷.

۲- ۲. غیبه الشیخ ص ۲۲۸.

۳- ۳. إعلام الوری ص ۳۵۹.

۴- ۴. الکافی ج ۱ ص ۵۰۸.

۵- ۵. اوتامش خ ل، و فی الکافی نارمش.

۶- ۶. إرشاد المفید ص ۳۲۲.

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: محمّـد بن اسـماعیل علوی می گویـد: حضـرت امام حسن عسـکری علیه السـلام پیش علی بن اوتـاش که با آل محمّـد صـلی الله علیه و اله دشـمنی بسیار داشت، نشسـته بود. او بر اولاد علی خیلی سـخت می گرفت و به او دستور می رسید که چنین و چنان کن و او باکی نداشت! یک روز بیشتر فاصله نشد که برای امام چهره بر خاک می مالید و از احترام چشـمش را به روی امام نمی گشود. او از خدمت امام علیه السـلام خارج شد، در حالی که از بصیرترین اشخاص نسبت به امام بود و بهترین عقیده را در باره آن جناب داشت. - . اعلام الوری: ۳۵۹، ارشاد: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۵»

عم، [إعلام الوری](۱) شـا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۲) عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَمُّونٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ حِينَ أَخَذَ الْمُهْتَدِي فِي قَتْلِ الْمَوَالِي يَا سَيِّدِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَغَلَهُ عَنَّا فَقَدْ بَلَغَنِي أَنَّهُ يُهَدِّدُكَ وَ يَقُولُ وَ اللَّهِ لَأُجْلِيَنَّكُمْ عَنْ جَدَدِ الْأَرْضِ فَوَقَّعَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام بِخَطِّهِ ذَلِكَ أَقْصَرُ لِعُمُرِهِ عُدَّ مِنْ يَوْمِكَ هَذَا خَمْسَةَ أَيَّامٍ وَ يُقْتَلُ فِي الْيَوْمِ السَّادِسِ بَعْدَ هَوَانٍ وَ اسْتِخْفَافٍ يَمُرُّ بِهِ (۳) وَ كَانَ كَمَا قَالَ عليه السلام (۴).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: احمد بن محمّد می گوید: موقعی که مهتدی شـروع به کشتن موالی (بردگان غیر عرب) کرده بود، نـامه ای برای حضـرت امـام حسن عسـکری علیه السـلام نوشـتم، و در نامه ذکر کردم که آقای من! خـدا را شـکر که این شخص اکنون از ما دست برداشـته است. شـنیده ام شـما را تهدید کرده و گفته است: به خدا قسم تو را از آبادیهای روی زمین تبعید می کنم! حضـرت عسکری علیه السّلام به خط خود جواب داد: این کار بیشتر موجب کوتاهی عمر او شد. از همین امروز تا پنج روز بشـمار، در روز شـشم با خواری و ذلت کشـته می شود و رهگذر از کنارش می گذرد. پس از پنج روز، همان طور که فرموده بود، شد. - . اعلام الوری: ۳۵۶، ارشاد: ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۶»

عم، [إعلام الوری](۵) شـا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۶) عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: دَخَلَ الْعَبَّاسِيُّونَ عَلَى صَالِحِ بْنِ وَصِيفٍ وَ دَخَلَ صَالِحُ بْنُ عَلِيٍّ وَ غَيْرُهُ مِنَ الْمُنْحَرِفِينَ عَنْ هَذِهِ النَّاحِيَةِ عَلَى صَالِحِ بْنِ وَصِيفٍ عِنْدَ مَا حُبِسَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السـلام فَقَالَ لَهُ ضَيِّقْ عَلَيْهِ وَ لَا تُوَسِّعْ فَقَالَ لَهُمْ صَالِحٌ مَا أَصْنَعُ بِهِ وَ قَدْ وَكَّلْتُ بِهِ رَجُلَيْنِ شَرَّ مَنْ قَدَرْتُ عَلَيْهِ فَقَدْ صَارَا مِنَ الْعِبَادَةِ وَ الصَّلَاةِ إِلَى أَمْرٍ عَظِيمٍ ثُمَّ أَمَرَ بِإِحْضَارِ الْمُوَكَّلَيْنِ فَقَالَ لَهُمَا وَيْحَكُمَا مَا شَأْنُكُمَا فِي أَمْرِ هَذَا الرَّجُلِ فَقَالا لَهُ مَا نَقُولُ فِي رَجُلٍ يَصُومُ نَهَارَهُ وَ يَقُومُ لَيْلَهُ كُلَّهُ لَا يَتَكَلَّمُ وَ لَا يَتَشَاغَلُ بِغَيْرِ

ص: ۳۰۸

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۵۶.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۵۱۰.

۳- ۳. المهتدی هو محمّد بن الواثق بن المعتصم بن هارون الرشید بویع فی آخر رجب أو فی شعبان سنه خمس و خمسین و مائتین، و شرع فی قتل موالیه من الترک، فخرجوا علیه فی رجب سنه ست و خمسین و مائتین، و قتلوا صالح بن وصیف، و کان أعظم أمرائه، و محل اعتماده فی مهماته، و علقوا رأسه فی باب المهتدی لهوانه و استخفافه، و تغافل فقتلوه بعد ذلک أقبح قتل.

۴- ۴. الإرشاد ص ۴۲۴.

۵- ۵. إعلام الوری ص ۳۶۰.

۶- ۶. الکافی ج ۱ ص ۵۱۲.

الْعِبَادَهِ فَإِذَا نَظَرَ إِلَيْنَا ارْتَعَدَتْ فَرَائِصُنَا وَ دَاخَلَنَا مَا لَا نَمْلِكُهُ مِنْ أَنْفُسِنَا فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ الْعَبَّاسِيُّونَ انْصَرَفُوا خَاسِئِينَ (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: محمّد بن اسماعیل بن ابراهیم بن موسی بن جعفر نقل می کند: بنی عباس با گروهی از منحرفین و مخالفین امام از قبیل صالح بن علی، بر صالح بن وصیف زندانبان حضرت عسکری علیه السلام (موقعی که در زندان او به سر می برد) وارد شدند، و به او پیشنهاد کردند: بر حسن بن علی علیهما السّلام سخت بگیر. مبادا او را راحت بگذاری! صالح گفت: از دست من چه کار بر می آید؟ دو نفر از شرورترین اشخاص را برای او تعیین کرده ام، اما هر دو نفر چنان روی به عبادت و نماز آورده اند که جای تعجب است.

در این موقع دستور داد نگهبانان بیایند. به آن دو گفت: چرا به این شخص سخت نمی گیرید؟ گفتند: چه می توانیم بگوییم در باره شخصی که روزها روزه است و تمام شب را به عبادت می گذراند؟ حرف نمی زند و جز عبادت به کار دیگری مشغول نیست. هر وقت به ما نگاه می کند، بدنمان به لرزه می افتد و چنان وحشت ما را فرا می گیرد که نمی توانیم خودمان را نگه داریم. بنی عباس این حرف را که شنیدند، مأیوس و خجالت زده خارج شدند. - . اعلام الوری: ۳۶۰، ارشاد: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۷»

عم، [إعلام الوری](۲) شا، [الإرشاد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ(۳) عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ جَمَاعَهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا قَالُوا: سُلِّمَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام إِلَى نِحْرِيرٍ(۴) وَ كَانَ يُضَيِّقُ عَلَيْهِ وَ يُؤْذِيهِ فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ اتَّقِ اللَّهَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَنْ فِي مَنْزِلِكَ وَ ذَكَرَتْ لَهُ صَلَاحَهُ وَ عِبَادَتَهُ وَ قَالَتْ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكَ مِنْهُ فَقَالَ وَ اللَّهِ لَأَرْمِيَنَّهُ بَيْنَ السِّبَاعِ ثُمَّ اسْتَأْذَنَ فِي ذَلِكَ فَأُذِنَ لَهُ فَرَمَى بِهِ إِلَيْهَا فَلَمْ يَشُكُّوا فِي أَكْلِهَا فَنَظَرُوا إِلَى الْمَوْضِعِ لِيَعْرِفُوا الْحَالَ فَوَجَدُوهُ علیه السلام قَائِماً يُصَلِّي وَ هِيَ حَوْلَهُ فَأَمَرَ بِإِخْرَاجِهِ إِلَى دَارِهِ (۵).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: علی بن محمّد از گروهی از شیعیان نقل کرد که گفتند: حضرت امام حسن عسکری را به نحریر که مردی بد جنس بود تحویل دادند. او خیلی بر آقا سخت می گرفت و او را اذیت می کرد. یک روز زنش به او گفت: از خدا بترس! می دانی چه شخصی در زندان تو است؟ آن زن عبادت و پرهیزگاری امام را برایش نقل کرده و گفت، من می ترسم که به واسطه آزار او به عذاب مبتلا شوی. نحریر در جواب زن خود گفت: به خدا او را پیش درندگان می اندازم. در این مورد از خلیفه اجازه گرفت و امام علیه السلام را پیش درندگان انداخت. هیچ کس شک نداشت که اکنون او را پاره پاره می کنند.

از بالا نگاه کردند، دیدند امام علیه السلام به نماز ایستاده و درندگان اطرافش را گرفته اند. دستور داد آن جناب را خارج کنند و به خانه اش ببرند. - . اعلام الوری: ۳۶۰، ارشاد: ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۸»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب مُرْسَلًا: مِثْلَهُ ثُمَّ قَالَ وَ رُوِیَ أَنَّ یَحْیَی بْنَ قُتَیْبَهَ الْأَشْعَرِیَّ أَتَاهُ بَعْدَ ثَلَاثٍ مَعَ الْأُسْتَاذِ فَوَجَدَاهُ یُصَلِّی وَ الْأُسُودُ حَوْلَهُ فَدَخَلَ الْأُسْتَاذُ الْغِیْلَ فَمَزَّقُوهُ وَ أَکَلُوهُ وَ انْصَرَفَ یَحْیَی فِی قَوْمِهِ إِلَی الْمُعْتَمِدِ فَدَخَلَ الْمُعْتَمِدُ عَلَی الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام وَ تَضَرَّعَ إِلَیْهِ وَ سَأَلَ أَنْ یَدْعُوَ لَهُ بِالْبَقَاءِ عِشْرِینَ سَنَهً فِی الْخِلَافَهِ فَقَالَ علیه السلام مَدَّ اللَّهُ فِی عُمُرِکَ فَأُجِیبَ وَ تُوُفِّیَ بَعْدَ عِشْرِینَ سَنَهً(۶).

**[ترجمه]مناقب: همین روایت (شماره ۷) را نقل نموده و در آخر می نویسد که روایت شده، یحیی بن قتیبه اشعری با استادش، سه روز پس از این جریان خدمت امام رسیدند و دیدند مشغول نماز است و شیرها اطرافش را گرفته اند. استاد داخل محل درندگان شد، او را پاره پاره کرده و خوردند. یحیی بن قتیبه با خویشاوندان خود پیش معتمد خلیفه عباسی رفت. معتمد خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام رسید و شروع به زاری و تضرع کرده و تقاضا کرد، برایش دعا کند بیست سال خلافتش ادامه پیدا کند. امام فرمود: خدا عمرت را طولانی می کند. دعایش مستجاب شد و معتمد پس از بیست سال از دنیا رفت. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

۹- قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: مِنْ ثِقَاتِهِ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ قَیِّمٌ لِأَبِی الْحَسَنِ (۷)

وَ أَبُو هَاشِمٍ دَاوُدُ بْنُ

ص: ۳۰۹

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۲۴.
۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۶۰.
۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۵۱۳.
۴- ۴. التحریر- بالکسر- الحاذق الماهر المجرب المتقن البصیر، و بمعناه الأستاذ کما سیجی ء فی روایه المناقب.
۵- ۵. إرشاد المفید ص ۳۲۴ و ۳۲۵.
۶- ۶. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۳۰.
۷- ۷. الظاهر أنّه علیّ بن جعفر الهمانی کما مرّ ترجمته تحت الرقم ۱- من هذا الباب و هکذا ص ۲۲۰ فیما سبق، و هو الذی کان فی حبس المتوکل و خاف القتل و الشک فی دینه، فوعده أبو الحسن الهادی علیه السلام- کما مرّ فی ص ۱۸۳ و ۱۸۴ أن یقصد اللّه فیه فحم المتوکل و أمر بتخلیه من کان فی السجن و تخلیته بالخصوص. و قد احتمل بعضهم اتّحاده مع علیّ بن جعفر الدهقان الذی ورد لعنه و سبق فیما مر.

الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِیُّ وَ قَدْ رَأَی خَمْسَهً مِنَ الْأَئِمَّهِ وَ دَاوُدُ بْنُ أَبِی یَزِیدَ النَّیْسَابُورِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ بِلَالٍ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ الْقُمِّیُّ وَ أَبُو عَمْرٍو عُثْمَانُ بْنُ سَعِیدٍ الْعَمْرِیُّ الزَّیَّاتُ وَ السَّمَّانُ وَ إِسْحَاقُ بْنُ الرَّبِیعِ الْکُوفِیُّ وَ أَبُو الْقَاسِمِ جَابِرُ بْنُ یَزِیدَ

الْفَارِسِیُّ وَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ النَّیْسَابُورِیُّ وَ مِنْ وُکَلَائِهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ وَ جَعْفَرُ بْنُ سُهَیْلٍ الصَّیْقَلُ وَ قَدْ أَدْرَکَا أَبَاهُ وَ ابْنَهُ وَ مِنْ أَصْحَابِهِ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ وَ عُبْدُوسٌ الْعَطَّارُ وَ سَرِیُّ بْنُ سَلَامَهَ النَّیْسَابُورِیُّ وَ أَبُو طَالِبٍ الْحَسَنُ بْنُ جَعْفَرٍ الفافای وَ أَبُو الْبَخْتَرِیِّ مُؤَدِّبُ وُلْدِ الْحَجَّاجِ وَ بَابُهُ الْحُسَیْنُ بْنُ رَوْحٍ النَّیْبَخْتِیُ (۱) وَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فِی سَنَهِ خَمْسٍ وَ خَمْسِینَ [وَ مِائَتَیْنِ] کِتَاباً تَرْجَمَتُهُ رِسَالَهُ الْمَنْقَبَهِ(۲) یَشْتَمِلُ عَلَی أَکْثَرِ عِلْمِ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ وَ أَوَّلُهُ أَخْبَرَنِی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی وَ ذَکَرَ الْخَیْبَرِیُّ فِی کِتَابٍ سَمَّاهُ مُکَاتَبَاتِ الرِّجَالِ عَنِ الْعَسْکَرِیَّیْنِ قِطْعَهً مِنْ أَحْکَامِ الدِّینِ (۳).

۱- ۱. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۳ و نوبخت و نیبخت، حکمه حکم نوروز و نیروز ان کسرنا النون- تبعا للفظ الدری- تابعت الواو الکسره، فصارت یاء و قیل: نیبخت و نیروز، و ان فتحناها کما یفتحونها الاعاجم الیوم بقیت الواو علی حالها و قیل نوروز و نوبخت.

۲- ۲. فی المصدر المطبوع« رساله المقنعه».

۳- ۳. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۴۲۴.

أَبُو الْقَاسِمِ الْكَوفِيُّ فِي كِتَابِ التَّبْدِيلِ: أَنَّ إِسْحَاقَ الْكِنْدِيَّ كَانَ فَيْلَسُوفَ الْعِرَاقِ فِي زَمَانِهِ أَخَذَ فِي تَأْلِيفِ تَنَاقُضِ الْقُرْآنِ وَ شَغَلَ نَفْسَهُ بِذَلِكَ وَ تَفَرَّدَ بِهِ فِي مَنْزِلِهِ وَ إِنَّ بَعْضَ تَلَامِذَتِهِ دَخَلَ يَوْماً عَلَى الْإِمَامِ الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام فَقَالَ لَهُ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام أَ مَا فِيكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ يَرْدَعُ أُسْتَاذَكُمُ الْكِنْدِيَّ عَمَّا أَخَذَ فِيهِ مِنْ تَشَاغُلِهِ بِالْقُرْآنِ فَقَالَ التِّلْمِيذُ نَحْنُ مِنْ تَلَامِذَتِهِ كَيْفَ يَجُوزُ مِنَّا الِاعْتِرَاضُ عَلَيْهِ فِي هَذَا أَوْ فِي غَيْرِهِ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام أَ تُؤَدِّي إِلَيْهِ مَا أُلْقِيهِ إِلَيْكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَصِرْ إِلَيْهِ وَ تَلَطَّفْ فِي مُؤَانَسَتِهِ وَ مَعُونَتِهِ عَلَى مَا هُوَ بِسَبِيلِهِ فَإِذَا وَقَعَتِ الْأُنْسَةُ فِي ذَلِكَ فَقُلْ قَدْ حَضَرَتْنِي مَسْأَلَةٌ أَسْأَلُكَ عَنْهَا فَإِنَّهُ يَسْتَدْعِي ذَلِكَ مِنْكَ فَقُلْ لَهُ إِنْ أَتَاكَ هَذَا الْمُتَكَلِّمُ بِهَذَا الْقُرْآنِ هَلْ يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ مُرَادُهُ بِمَا تَكَلَّمَ بِهِ مِنْهُ غَيْرَ الْمَعَانِي الَّتِي قَدْ ظَنَنْتَهَا أَنَّكَ ذَهَبْتَ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ سَيَقُولُ إِنَّهُ مِنَ الْجَائِزِ لِأَنَّهُ رَجُلٌ يَفْهَمُ إِذَا سَمِعَ فَإِذَا أَوْجَبَ ذَلِكَ فَقُلْ لَهُ فَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ قَدْ أَرَادَ غَيْرَ الَّذِي ذَهَبْتَ أَنْتَ إِلَيْهِ فَتَكُونُ وَاضِعاً لِغَيْرِ مَعَانِيهِ فَصَارَ الرَّجُلُ إِلَى الْكِنْدِيِّ وَ تَلَطَّفَ إِلَى أَنْ أَلْقَى عَلَيْهِ هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ فَقَالَ لَهُ أَعِدْ عَلَيَّ فَأَعَادَ عَلَيْهِ فَتَفَكَّرَ فِي نَفْسِهِ وَ رَأَى ذَلِكَ مُحْتَمَلًا فِي اللُّغَةِ وَ سَائِغاً فِي النَّظَرِ(۱).

**[ترجمه]مناقب: از اشخاص مورد اعتماد امام علیه السّلام، یکی علی بن جعفر وکیل حضرت هادی علیه السّلام بود و ابو هاشم داود بن قاسم جعفری که پنج نفر از ائمه علیهم السّلام را درک کرد. و داود بن ابی یزید نیشابوری و محمّد بن علی بن بلال و عبد اللّه بن جعفر حمیری قمی و ابو عمر عثمان بن سعید عمری زیات و سمان و اسحاق بن ربیع کوفی و ابو القاسم جابر بن یزید فارسی و ابراهیم بن عبید اللّه بن ابراهیم نیشابوری.

از جمله وکلای امام علیه السّلام، محمّد بن احمد بن جعفر و جعفر بن سهیل صیقل بودند که به شرف درک پدر امام حسن عسکری و فرزندش علیهم السلام نیز رسیده اند .

از جمله اصحاب امام، محمّد بن حسن صفار و عبدوس عطار و سری بن سلامه نیشابوری و ابو طالب حسن بن جعفر فافای و ابو البختری، معلم پسر حجاج بود. و واسطه بین مردم و امام، حسین بن روح نوبختی بود.

از نزد امام عسکری علیه السلام در سال ۲۵۵ کتابی بیرون آمد که ترجمه آن رساله المنقبه نام گرفت و مشتمل بر اکثر علم حلال و حرام بود که اول آن آمده است: به من خبر داد، علی بن محمد بن علی بن موسی علیهم السلام.

خیبری در کتابی که نام آن را مکاتبات الرجال نهاده، از حضرت امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهما السلام مقداری از احکام دین را نقل نموده است.

- ابو القاسم کوفی در کتاب تبدیل نقل می کند که اسحاق کندی فیلسوف عراق، در زمان خود، نوشتن کتابی در باره تناقض قرآن را شروع کرد و مرتب به این کار اشتغال داشت و پیوسته در منزل به سر می برد.

روزی یکی از شاگردانش خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام رسید. آن جناب به او فرمود: در میان شما یک نفر رشید پیدا نمی شود که استاد شما کندی را از اشتغال به امور قرآن باز دارد؟ عرض کرد: من از شاگردانش هستم؛ چطور می توانیم بر استاد خود در این مورد یا چیزهای دیگر اعتراض کنیم؟

حضرت عسکری علیه السلام فرمود: هر چه من به تو بگویم به او خواهی گفت؟ عرض کرد: آری؛ فرمود: برو پیش او و خیلی

نسبت به او اظهار محبت کن و به او در تصمیمی که دارد کمک کن؛ وقتی به تو اعتماد پیدا کرد، بگو یک سؤال برایم پیش آمده، اجازه می فرمایی بپرسم؟ حتما خواهد گفت بپرس. به او بگو، اگر کسی که این قرآن را آورده به نزد تو بیاید، آیا جایز است منظورش از آنچه به آن تکلم کرده غیر از آن معانی باشد که تو از لفظ فهمیده ای؟ در جواب تو خواهد گفت: چنین جریانی ممکن است؛ چون او مرد فهمیده ایست، اگر حرفی را بشنود. وقتی قبول کرد، بگو: پس شما چه می دانید؟ شاید غیر از معنایی که شما می فهمید اراده کرده باشد! در این صورت لفظ را در غیر معنی خود استعمال نموده.

آن مرد پیش استاد خود کندی رفت و خیلی با او گرم گرفت و بالاخره همین سؤال را کرد. استاد کندی گفت: سؤال خود را تکرار کن! برای مرتبه دوم تکرار نمود .

استاد در اندیشه شد و احتمال داد که در لغت چنین استعمالی نیز باشد و به نظرش جایز آمد. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۴۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

عم، [إعلام الوری] مِنْ كِتَابِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَيَّاشِ قَالَ: كَانَ أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيُّ حُبِسَ مَعَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام كَانَ الْمُعْتَزُّ حَبَسَهُمَا مَعَ عِدَّةٍ مِنَ الطَّالِبِيِّينَ فِی سَنَهِ ثَمَانٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ قَالَ

ص: ۳۱۱

۱- ۱. المناقب ج ۴ ص ۴۲۴، و بعده: فقال: أقسمت علیک الا أخبرتنی من أین لک؟ فقال: انه شی ء عرض بقلبی فأوردته علیک فقال: کلا، ما مثلک من اهتدی الی هذا و لا من بلغ هذه المنزله فعرفنی من أین لک هذا؟ فقال: أمرنی به أبو محمد، فقال: الآن جئت به، و ما کان لیخرج مثل هذا الامن ذلک البیت، ثمّ انه دعا بالنار و أحرق جمیع ما کان ألفه.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ الْهَمَذَانِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ كُنْتُ فِي الْحَبْسِ الْمَعْرُوفِ بِحَبْسِ خُشَيْشٍ فِي الْجَوْسَقِ الْأَحْمَرِ أَنَا وَ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَقِيقِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْعَمْرِيُّ و فُلَانٌ وَ فُلَانٌ إِذْ دَخَلَ عَلَيْنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ وَ

أَخُوهُ جَعْفَرٌ فَحَفَفْنَا بِهِ وَ كَانَ الْمُتَوَلِّي لِحَبْسِهِ صَالِحُ بْنُ وَصِيفٍ وَ كَانَ مَعَنَا فِي الْحَبْسِ رَجُلٌ جُمَحِيٌّ يَقُولُ إِنَّهُ عَلَوِيٌّ قَالَ فَالْتَفَتَ أَبُو مُحَمَّدٍ فَقَالَ لَوْ لَا أَنَّ فِيكُمْ مَنْ لَيْسَ مِنْكُمْ لَأَعْلَمْتُكُمْ مَتَى يُفَرَّجُ عَنْكُمْ وَ أَوْمَأَ إِلَى الْجُمَحِيِّ أَنْ يَخْرُجَ فَخَرَجَ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ هَذَا الرَّجُلُ لَيْسَ مِنْكُمْ فَاحْذَرُوهُ فَإِنَّ فِي ثِيَابِهِ قِصَّةً قَدْ كَتَبَهَا إِلَى السُّلْطَانِ يُخْبِرُهُ بِمَا تَقُولُونَ فِيهِ فَقَامَ بَعْضُهُمْ فَفَتَّشَ ثِيَابَهُ فَوَجَدَ فِيهَا الْقِصَّةَ يَذْكُرُنَا فِيهَا بِكُلِّ عَظِيمَةٍ(۱).

**[ترجمه]اعلام الوری: ابو هاشم جعفری با امام عسکری علیه السلام به زندان افتاد و معتز آن دو را با عده ای از آل ابی طالب در سال ۲۵۸ زندانی کرده بود. او می گوید: من با حسن بن محمد عقیقی و محمد بن ابراهیم عمری و فلانی و فلانی در قصر احمر در زندان خشیش بودم. امام عسکری علیه السلام و برادرش جعفر بر ما داخل شدند. ما پیش حضرت رفتیم و متولی حبس ایشان صالح بن وصیف بود و مردی از جمح نیز با ما در حبس بود که می گفت: من علوی هستم!! ابو هاشم می گوید: امام متوجه ما شده و فرمود: اگر کسی که از شما نیست بینتان نبود، به شما خبر می دادم چه وقت آزاد خواهید شد، و اشاره به جمحی کرد که خارج شود، و او خارج شد.

حضرت فرمود: این مرد از شما نیست! پس از او بر حذر باشید؛ چرا که در لباس خود طوماری به سلطان نوشته و او را از آنچه شما درباره آن صحبت می کنید مطلع ساخته! یکی از آنها بلند شد و لباسش را تفتیش کرد و طومار را یافت که در آن، هر مهمی را علیه ما نوشته بود که گزارش کند! - . اعلام الوری : ۳۵۴ -

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أن فی التاریخ اشتباها و تصحیفا فإن المعتز قتل قبل ذلک بأکثر من ثلاث سنین و أیضا ذکر فیه أن هذا الحبس کان بتحریک صالح بن وصیف و قتل هو أیضا قبل ذلک بسنتین أو أکثر فالظاهر اثنین أو ثلاث و خمسین أو کان المعتمد مکان المعتز فإن التاریخ یوافقه لکن لم یکن صالح فی هذا التاریخ حیا.

و فی القاموس الجوسق القصر و قلعه و دار بنیت للمقتدر فی دار الخلافه فی وسطها برکه من الرصاص ثلاثون ذراعا فی عشرین (۲).

**[ترجمه]ظاهراً در تاریخ نقل اشتباه و تصحیفی رخ داده؛ زیرا معتز بیش از سه سال قبل از ۲۵۸ مرد و همچنین در این خبر آمده که زندانی به تحریک صالح بن وصیف بوده که او نیز دو سال یا بیشتر، قبل از این ماجرا کشته شده بود. پس ظاهراً باید سال ۲۵۲ یا ۲۵۳ باشد یا معتمد به جای معتز باشد که تاریخ موافق با حکومت معتمد بشود ولی صالح در این تاریخ زنده نبوده است!

در قاموس، جوسق را به معنای قصر و قلعه گرفته و گفته، خانه ای بوده که برای مقتدر در دارالخلافه ساخته شده و در وسط آن برکه ای از سرب بوده که سی در بیست ذراع مساحت داشته است .

**[ترجمه]

«۱۱»

مهج، [مهج الدعوات] مِنْ كِتَابِ الْأَوْصِيَاءِ لِعَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الصَّيْمَرِيِّ قَالَ: لَمَّا هَمَّ الْمُسْتَعِينُ فِی أَمْرِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام بِمَا هَمَّ وَ أَمَرَ سَعِيدَ الْحَاجِبِ بِحَمْلِهِ إِلَى الْكُوفَهِ وَ أَنْ يُحْدِثَ عَلَيْهِ فِی الطَّرِيقِ حَادِثَهً انْتَشَرَ الْخَبَرُ بِذَلِكَ فِی الشِّيعَهِ فَأَقْلَقَهُمْ وَ كَانَ بَعْدَ مُضِيِّ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام بِأَقَلَّ مِنْ خَمْسِ سِنِينَ فَكَتَبَ إِلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَ الْهَيْثَمُ بْنُ سَيَابَهَ بَلَغَنَا جَعَلَنَا اللَّهُ فِدَاكَ خَبَرٌ أَقْلَقَنَا وَ غَمَّنَا وَ بَلَغَ مِنَّا فَوَقَّعَ بَعْدَ ثَلَاثٍ يَأْتِيكُمُ الْفَرَجُ قَالَ فَخَلَعَ الْمُسْتَعِينُ فِی

ص: ۳۱۲

۱- ۱. إعلام الوری ص ۳۵۴.

۲- ۲. القاموس ج ۳ ص ۲۱۷.

الْیَوْمِ الثَّالِثِ وَ قَعَدَ الْمُعْتَزُّ وَ کَانَ کَمَا قَالَ (۱).

وَ رَوَی أَیْضاً الصَّیْمَرِیُّ فِی الْکِتَابِ الْمَذْکُورِ فِی ذَلِکَ مَا هَذَا لَفْظُهُ وَ حَدَّثَ مُحَمَّدُ عُمَرُ الْکَاتِبُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ الصَّیْمَرِیِّ صِهْرِ جَعْفَرِ بْنِ مَحْمُودٍ الْوَزِیرِ عَلَی ابْنَتِهِ أُمِّ أَحْمَدَ وَ کَانَ رَجُلًا مِنْ وُجُوهِ الشِّیعَهِ وَ ثِقَاتِهِمْ وَ مُقَدَّماً فِی الْکِتَابِ وَ الْأَدَبِ وَ الْعِلْمِ وَ الْمَعْرِفَهِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی أَحْمَدَ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَاهِرٍ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ رُقْعَهُ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فِیهَا إِنِّی نَازَلْتُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِی هَذَا الطَّاغِی یَعْنِی الْمُسْتَعِینَ وَ هُوَ آخِذُهُ بَعْدَ ثَلَاثٍ فَلَمَّا کَانَ فِی الْیَوْمِ الثَّالِثِ خَلَعَ وَ کَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا رَوَاهُ النَّاسُ فِی إِحْدَارِهِ إِلَی وَاسِطٍ وَ قَتْلِهِ (۲).

وَ رَوَی الصَّیْمَرِیُّ أَیْضاً عَنْ أَبِی هَاشِمٍ قَالَ: کُنْتُ مَحْبُوساً عِنْدَ أَبِی مُحَمَّدٍ فِی حَبْسِ الْمُهْتَدِی فَقَالَ لِی یَا أَبَا هَاشِمٍ إِنَّ هَذَا الطَّاغِیَ أَرَادَ أَنْ یَعْبَثَ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی هَذِهِ اللَّیْلَهِ وَ قَدْ بَتَرَ اللَّهُ عُمُرَهُ وَ جَعَلَتْهُ لِلْمُتَوَلِّی بَعْدَهُ وَ لَیْسَ لِی وَلَدٌ سَیَرْزُقُنِی اللَّهُ وَلَداً بِکَرَمِهِ وَ لُطْفِهِ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا شَغَبَ الْأَتْرَاکُ عَلَی الْمُهْتَدِی وَ أَعَانَهُمُ الْأُمَّهُ لِمَا عَرَفُوا مِنْ قَوْلِهِ بِالاعْتِزَالِ وَ الْقَدْرِ وَ قَتَلُوهُ وَ نَصَبُوا مَکَانَهُ الْمُعْتَمِدَ وَ بَایَعُوا لَهُ وَ کَانَ الْمُهْتَدِی قَدْ صَحَّحَ الْعَزْمَ عَلَی قَتْلِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَشَغَلَهُ اللَّهُ بِنَفْسِهِ حَتَّی قُتِلَ وَ مَضَی إِلَی أَلِیمِ عَذَابِ اللَّهِ (۳).

وَ رُوِیَ أَیْضاً عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الزَّعْفَرَانِ عَنْ أُمِّ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی یَوْماً مِنَ الْأَیَّامِ تُصِیبُنِی فِی سَنَهِ سِتِّینَ وَ مِائَتَیْنِ حَزَازَهٌ أَخَافُ أَنْ أُنْکَبَ مِنْهَا نَکْبَهً قَالَتْ وَ أَظْهَرْتُ الْجَزَعَ وَ أَخَذَنِی الْبُکَاءُ فَقَالَ لَا بُدَّ مِنْ وُقُوعِ أَمْرِ اللَّهِ لَا تَجْزَعِی فَلَمَّا کَانَ فِی صَفَرٍ سَنَهَ سِتِّینَ أَخَذَهَا الْمُقِیمُ وَ الْمُقْعَدُ وَ جَعَلَتْ تَخْرُجُ فِی الْأَحَایِینِ إِلَی خَارِجِ الْمَدِینَهِ وَ تَجَسَّسُ الْأَخْبَارَ حَتَّی وَرَدَ عَلَیْهَا الْخَبَرُ حِینَ حَبَسَهُ الْمُعْتَمِدُ

۱- ۱. مهج الدعوات ص ۳۴۱.

۲- ۲. مهج الدعوات ص ۳۴۲.

۳- ۳. مهج الدعوات ص ۳۴۳.

فِی یَدَیْ عَلِیِّ بْنِ جَرِینٍ وَ حَبَسَ جَعْفَراً أَخَاهُ مَعَهُ وَ کَانَ الْمُعْتَمِدُ یَسْأَلُ عَلِیّاً عَنْ أَخْبَارِهِ فِی کُلِّ وَقْتٍ فَیُخْبِرُهُ أَنَّهُ یَصُومُ النَّهَارَ وَ یُصَلِّی اللَّیْلَ فَسَأَلَهُ یَوْماً مِنَ الْأَیَّامِ عَنْ خَبَرِهِ فَأَخْبَرَهُ بِمِثْلِ ذَلِکَ فَقَالَ لَهُ امْضِ السَّاعَهَ إِلَیْهِ وَ أَقْرِئْهُ مِنِّی السَّلَامَ وَ قُلْ لَهُ انْصَرِفْ إِلَی مَنْزِلِکَ مُصَاحِباً قَالَ عَلِیُّ بْنُ جَرِینٍ فَجِئْتُ إِلَی بَابِ الْحَبْسِ فَوَجَدْتُ حِمَاراً مُسْرَجاً فَدَخَلْتُ عَلَیْهِ فَوَجَدْتُهُ جَالِساً وَ قَدْ لَبِسَ خُفَّهُ وَ طَیْلَسَانَهُ وَ شَاشَتَهُ فَلَمَّا رَآنِی نَهَضَ فَأَدَّیْتُ إِلَیْهِ الرِّسَالَهَ فَرَکِبَ فَلَمَّا اسْتَوَی عَلَی الْحِمَارِ وَقَفَ فَقُلْتُ لَهُ مَا وُقُوفُکَ یَا سَیِّدِی فَقَالَ لِی حَتَّی یَجِیءَ جَعْفَرٌ فَقُلْتُ إِنَّمَا أَمَرَنِی بِإِطْلَاقِکَ دُونَهُ فَقَالَ لِی تَرْجِعُ إِلَیْهِ فَتَقُولُ لَهُ خَرَجْنَا مِنْ دَارٍ وَاحِدَهٍ جَمِیعاً فَإِذَا رَجَعْتُ وَ لَیْسَ هُوَ مَعِی کَانَ فِی ذَلِکَ مَا لَا خَفَاءَ بِهِ عَلَیْکَ فَمَضَی وَ عَادَ فَقَالَ لَهُ یَقُولُ لَکَ قَدْ أَطْلَقْتُ جَعْفَراً لَکَ لِأَنِّی حَبَسْتُهُ بِجِنَایَتِهِ عَلَی نَفْسِهِ وَ عَلَیْکَ وَ مَا یَتَکَلَّمُ بِهِ وَ خَلَّی سَبِیلَهُ فَصَارَ مَعَهُ إِلَی دَارِهِ (۱).

وَ ذَکَرَ الصَّیْمَرِیُّ أَیْضاً عَنِ الْمَحْمُودِیِّ قَالَ: رَأَیْتُ خَطَّ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام لَمَّا خَرَجَ مِنْ حَبْسِ الْمُعْتَمِدِ یُرِیدُونَ لِیُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْکافِرُونَ (۲).

وَ ذَکَرَ نَصْرُ بْنُ عَلِیٍّ الْجَهْضَمِیُّ وَ هُوَ مِنْ ثِقَاتِ الْمُخَالِفِینَ فِی مَوَالِیدِ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام: وَ مِنَ الدَّلَائِلِ مَا جَاءَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَسْکَرِیِّ عِنْدَ وِلَادَهِ م ح م د بْنِ الْحَسَنِ زَعَمَتِ الظَّلَمَهُ أَنَّهُمْ یَقْتُلُونَنِی لِیَقْطَعُوا هَذَا النَّسْلَ کَیْفَ رَأَوْا قُدْرَهَ الْقَادِرِ وَ سَمَّاهُ الْمُؤَمَّلَ (۳).

**[ترجمه]مهج الدعوات: علی بن محمّد بن زیاد صیمری می گوید: هنگامی که مستعین خلیفه عباسی آن تصمیم را در باره حضرت عسکری علیه السلام گرفت، دستور داد سعید حاجب او را به کوفه ببرد و کاری را که دستور داده بود، در بین راه نسبت به آن جناب انجام دهد. این خبر به شیعیان رسید و خیلی ناراحت شدند. هنوز پنج سال از درگذشت حضرت هادی علیه السلام نگذشته بود.

محمّد بن عبد اللَّه و هیثم بن سبابه نامه ای برای آن جناب نوشتند که خدا ما را فدای شما کند! از جریانی مطلع شده ایم که بسیار موجب ناراحتی و اندوه ما شده است و خیلی نگرانمان نموده. امام علیه السلام در جواب آنها نوشت، پس از سه روز فرجی به شما می رسد. در روز سوم مستعین خلع شد و معتز به جای او نشست و همان طوری که فرموده بود، فرجی حاصل شد.

– صیمری می گوید: علی بن محمد بن زیاد صیمری، داماد جعفر بن محمود وزیر که دختر وزیر یعنی ام احمد را گرفته بود. و این صیمری از معتبرین شیعه و مورد اعتماد آنان بود و در کتاب و ادب و علم و معرفت مقدم بود.

او می گوید: بر ابی احمد عبیداللہ بن عبداللہ بن طاهر داخل شدم، در حالی که نامه امام عسکری علیه السلام مقابل او بود و در آن نوشته بود: من از خدای عزوجل در مورد این طاغی (مستعین) خواستم و خدا او را بعد از سه روز می گیرد. در روز سوم از سلطنت خلع شد و کارش به جایی کشید که مردم نقل می کنند، او را به سمت واسط سرازیر کردند و کشتند.

– همچنین صیمری از ابو هاشم نقل کرده که گفت: من در زندان مهتدی نزد امام عسکری علیه السلام بودم که به من فرمود: ای ابا هاشم! این مرد طاغی خواسته در این شب خدای عزوجل را به بازی بگیرد، ولی خدا عمرش را بریده و خلافت را برای

متولی بعدی قرار داده است، و من فرزندی ندارم و خدا به کرم و لطفش به زودی به من فرزندی می دهد. وقتی صبح شد، ترکان بر مهتدی شوریدند و امت نیز که می دانستند به مذهب اعتزال و قدر تمایل دارد، ترکان را یاری کردند و او را کشتند و معتمد را به جای او نشاندند و با او بیعت کردند. مهتدی عزم خود را برای کشتن امام عسکری علیه السلام جزم نموده بود که خدا او را به خود مشغول کرد تا این که کشته شد و عذاب دردناک خدا او را گرفتار کرد.

– و نیز از مادر حضرت عسکری علیه السّلام روایت کرده که گفت: روزی به من فرمود که در سال دویست و شصت مرا یک ناراحتی فرا می گیرد که می ترسم گرفتار شوم. من خیلی ناراحت شدم و شروع به گریه کردم. فرمود: چاره ای نیست، از فرمان خدا ناراحت نباش.

– در ماه صفر سال دویست و شصت، موقعی که معتمد امام عسکری علیه السّلام را با برادرش جعفر در زندان علی بن جریر زندانی کرده بود، مادر امام بسیار ناراحت بود و گاهگاه از شهر خارج می شد و جویای حال و اخبار می گردید. معتمد پیوسته از علی بن جریر زندانبان راجع به امام عسکری علیه السّلام می پرسید؛ او نیز همیشه جواب می داد: روزها روزه دار است و شبها شب زنده دار.

یک روز دوباره از حال امام پرسید، همان جواب را داد. معتمد گفت: هم اکنون پیش او برو و سلام مرا برسان و بگو به منزلش برود. علی بن جریر زندانبان گفت: درب زندان رفتم، دیدم الاغی زین کرده مهیا است. وارد شدم، دیدم نشسته و لباس و کفش هایش را پوشیده. همین که مرا دید از جای حرکت کرد. پیغام را که به ایشان دادم، سوار شد.

وقتی روی الاغ نشست توقف کرد؛ گفتم: چرا ایستاده اید؟ فرمود: منتظرم جعفر بیاید! گفتم: به من دستور داده اند فقط شما را آزاد کنم؛ فرمود برو پیش او و بگو: ما هر دو از یک خانه بیرون آمده ایم، اگر من برگردم و جعفر با من نباشد، می دانی که صحیح نیست. زندانبان رفت و برگشت. گفت: معتمد می گوید: جعفر را هم به واسطه شما آزاد کردم، زیرا من او را به واسطه اینکه به خودش و به شما بدی می کند و حرف هایی که می زند، زندانی کرده بودم. او نیز آزاد شد و به منزل برگشت.

– صیمری از محمودی نقل کرده که گفت: من خط حضرت عسکری علیه السلام را موقعی که از زندان معتمد خارج می شد دیدم که نوشته بود: «یُرِیدُونَ لِیُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْكافِرُونَ. - . صف / ۸ - » {می خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش کنند و حال آنکه خدا - گر چه کافران را ناخوش افتد - نور خود را کامل خواهد گردانید.}

نصر بن علی جهضمی که از اشخاص مورد اعتماد اهل سنت است، در باره ولادت ائمه علیهم السّلام می نویسد: از جمله دلائل، عبارتی از حسن بن علی عسکری علیهما السّلام است که نقل شده، هنگام ولادت م ح م د فرزند امام حسن عسکری علیهما السلام فرمود: ستمگران خیال کردند مرا می کشند تا این نسل قطع شود، اینک چگونه قدرت خدا را مشاهده کردند؟ به همین جهت نام کودک را مؤمل گذاشت. - . مهج الدعوات: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

الْبُرْسِيُّ، فِي الْمَشَارِقِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْدَانَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْكَرْخِيِّ قَالَ: كَانَ أَبِي بَزَّازاً فِي الْكَرْخِ فَجَهَّزَنِي بِقُمَاشٍ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى فَلَمَّا دَخَلْتُ

ص: ۳۱۴

۱- ۱. مهج الدعوات ص ۳۴۳.

۲- ۲. المصدر ص ۳۴۴.

۳- ۳. نفس المصدر ص ۳۴۵. و قد رواه الشيخ- قدّس سرّه- فی غيبته ص ۱۴۴ و ۱۴۹، فراجع.

إِلَيْهَا جَاءَنِی خَادِمٌ فَنَادَانِی بِاسْمِی وَ اسْمِ أَبِی وَ قَالَ أَجِبْ مَوْلَاکَ قُلْتُ وَ مَنْ مَوْلَایَ حَتَّی أُجِیبَهُ فَقَالَ مَا عَلَی الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ قَالَ فَتَبِعْتُهُ فَجَاءَ بِی إِلَی دَارٍ عَالِیَهِ الْبِنَاءِ لَا أَشُکُّ أَنَّهَا الْجَنَّهُ وَ إِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ عَلَی بِسَاطٍ أَخْضَرَ وَ نُورُ جَمَالِهِ یَغْشَی الْأَبْصَارَ فَقَالَ لِی إِنَّ فِیمَا حَمَلْتَ مِنَ الْقُمَاشِ حِبَرَتَیْنِ إِحْدَاهُمَا فِی مَکَانِ کَذَا وَ الْأُخْرَی فِی مَکَانِ کَذَا فِی السَّفَطِ الْفُلَانِیِّ وَ فِی کُلٍّ وَاحِدَهٍ مِنْهُنَّ رُقْعَهٌ مَکْتُوبَهٌ فِیهَا ثَمَنُهَا وَ رِبْحُهَا وَ ثَمَنُ إِحْدَاهُمَا ثَلَاثَهٌ وَ عِشْرُونَ دِینَاراً وَ الرِّبْحُ دِینَارَانِ وَ ثَمَنُ الْأُخْرَی ثَلَاثَه عَشَرَ دِینَاراً وَ الرِّبْحُ کَالْأُولَی فَاذْهَبْ فَأْتِ بِهِمَا قَالَ الرَّجُلُ فَرَجَعْتُ فَجِئْتُ بِهِمَا إِلَیْهِ فَوَضَعْتُهُمَا بَیْنَ یَدَیْهِ فَقَالَ لِیَ اجْلِسْ فَجَلَسْتُ لَا أَسْتَطِیعُ النَّظَرَ إِلَیْهِ إِجْلَالًا لِهَیْبَتِهِ قَالَ فَمَدَّ یَدَهُ إِلَی طَرَفِ الْبِسَاطِ وَ لَیْسَ هُنَاکَ شَیْ ءٌ وَ قَبَضَ قَبْضَهً وَ قَالَ هَذَا ثَمَنُ حِبَرَتَیْکَ وَ رِبْحُهُمَا قَالَ فَخَرَجْتُ وَ عَدَدْتُ الْمَالَ فِی الْبَابِ فَکَانَ الْمُشْتَرَی وَ الرِّبْحُ کَمَا کَتَبَ وَالِدِی لَا یَزِیدُ وَ لَا یَنْقُصُ.

**[ترجمه]مشارق الانوار برسی: ابو الحسن کرخی می گوید: پدر من در کرخ بزاز بود. مرا با مقداری پارچه به سامرا فرستاد. همین که وارد سامرا شدم، غلامی مرا با نام خود و پدرم صدا زد و گفت: پیش مولایت بیا! گفتم: مولای من کیست؟ گفت: من پیغام آورم، هر چه به من گفته اند می گویم.

گفت: من از پی او رفتم. مرا به درب خانه بسیار مجللی برد که یقین کردم بهشت است. ناگاه دیدم مردی روی فرش سبزی نشسته و نور جمالش چشم ها را خیره می کند! به من فرمود: در میان پارچه هایی که آورده ای دو چادر است که یکی را در فلان قسمت گذاشته ای و دیگری در جامه دان فلان است. در میان هر کدام کاغذی است که قیمت خرید و سود آن نوشته شده، قیمت یکی بیست و سه دینار و سود آن دو دینار و قیمت دیگری سیزده دینار و سود آن مانند اولی است. برو هر دو را بیاور.

گفت: برگشتم و هر دو را آورده مقابل آقا گذاشتم. فرمود: بنشین! نشستم اما از جلالت و هیبت، نمی توانستم به آن آقا نگاه کنم. دست دراز کرد زیر فرش و با اینکه آنجا چیزی نبود، یک مشت برداشت، فرمود: این پول دو چادر تو با سودش است؛ خارج شدم. بیرون که آمدم شمردم، دیدم خرید و سود همان طوری است که پدرم نوشته بود؛ بدون کم و زیاد!!

**[ترجمه]

«۱۳»

مُرُوجُ الذَّهَبِ، قَالَ ذَکَرَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الشَّرِیعِیُّ وَ کَانَ مِمَّنْ بُلِیَ بِالْمُهْتَدِی وَ کَانَ حَسَنَ الْمَجْلِسِ عَارِفاً بِأَیَّامِ النَّاسِ وَ أَخْبَارِهِمْ قَالَ: کُنْتُ أُبَایِتُ الْمُهْتَدِیَ کَثِیراً فَقَالَ لِی ذَاتَ لَیْلَهٍ أَ تَعْرِفُ خَبَرَ نَوْفٍ الَّذِی حَکَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام حِینَ کَانَ یُبَایِتُهُ قُلْتُ نَعَمْ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ ذَکَرَ نَوْفٌ قَالَ رَأَیْتُ عَلِیّاً علیه السلام قَدْ أَکْثَرَ الْخُرُوجَ وَ الدُّخُولَ وَ النَّظَرَ إِلَی السَّمَاءِ ثُمَّ قَالَ لِی یَا نَوْفُ أَ نَائِمٌ أَنْتَ قَالَ قُلْتُ بَلْ أَرْمُقُکَ بِعَیْنِی مُنْذُ اللَّیْلَهِ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَقَالَ لِی یَا نَوْفُ طُوبَی لِلزَّاهِدِینَ فِی الدُّنْیَا وَ الرَّاغِبِینَ فِی الْآخِرَهِ أُولَئِکَ قَوْمٌ اتَّخَذُوا أَرْضَ اللَّهِ بِسَاطاً وَ تُرَابَهَا فِرَاشاً وَ مَاءَهَا طِیباً وَ الْکِتَابَ شِعَاراً وَ الدُّعَاءَ دِثَاراً ثُمَّ تَرَکُوا الدُّنْیَا تَرْکاً عَلَی مِنْهَاجِ الْمَسِیحِ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ علیهما السلام یَا نَوْفُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَلَا أَوْحَی إِلَی عَبْدِهِ الْمَسِیحِ أَنْ قُلْ لِبَنِی إِسْرَائِیلَ لَا تَدْخُلُوا بُیُوتِی إِلَّا بِقُلُوبٍ خَاضِعَهٍ وَ أَبْصَارٍ خَاشِعَهٍ وَ أَکُفٍّ نَقِیَّهٍ وَ أَعْلِمْهُمْ أَنِّی

لَا أَجِيبُ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ دَعْوَهً وَ لِأَحَدٍ قِبَلَهُ مَظْلِمَهٌ(۱)

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ فَوَ اللَّهِ لَقَدْ کَتَبَ الْمُهْتَدِی الْخَبَرَ بِخَطِّهِ وَ لَقَدْ کُنْتُ أَسْمَعُهُ فِی جَوْفِ اللَّیْلِ وَ قَدْ خَلَا بِرَبِّهِ وَ هُوَ یَبْکِی وَ یَقُولُ یَا نَوْفُ طُوبَی لِلزَّاهِدِینَ فِی الدُّنْیَا وَ الرَّاغِبِینَ فِی الْآخِرَهِ إِلَی أَنْ کَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَعَ الْأَتْرَاکِ مَا کَانَ.

**[ترجمه]مروج الذهب: محمّد بن علی شریعی از کسانی است که گرفتار دستگاه مهتدی شده و مردی خوش مجلس و وارد به جریان های مردم بود و اطلاعات خوبی داشت. وی نقل می کند که من بسیاری از شبها با مهتدی بیدار می نشستم. شبی به من گفت: آیا از جریان شب زنده داری علی بن ابی طالب علیه السّلام که نوف نقل می کند اطلاع داری؟ گفتم: آری یا امیر المؤمنین! نوف گفته است: علی علیه السّلام را دیدم که پیوسته از منزل خارج می شد و داخل می شد و به آسمان نگاه می کرد. سپس رو به من نموده و فرمود: نوف! بیداری؟ گفتم: آری یا امیرالمؤمنین! در تمام شب با چشم مراقب شما هستم.

حضرت به من فرمود: نوف، خوش به حال کسانی که در دنیا پارسایند و دل به آخرت بسته اند؛ آنهایند که زمین را برای خود فرش قرار داده اند و خاک زمین بستر ایشان است و آب گوارا بوی خوش آنها. کتاب خدا را شعار و دعا را شغل خود قرار داده اند. آنان مانند عیسی بن مریم علیه السلام از دنیا دل برکنده اند.

نوف! خداوند جل و علا به بنده خود مسیح وحی کرد که به بنی اسرائیل بگو: وارد خانه های من نشوند مگر با قلب های خاضع و چشمهای خاشع و دستهای پاک! به آنها بگو که من دعای کسی را که بر دیگری ستم روا داشته و حق او به گردنش باشد مستجاب نخواهم کرد.

محمّد بن علی می گوید: به خدا قسم مهتدی خبر را با خط خود نوشت و من خود شنیدم که در دل شب، موقعی که تنها به مناجات با خدا پرداخته بود، گریه می کرد و می گفت: «یا نوف، طوبی للزاهدین فی الدنیا و الراغبین فی الآخره» تا آن موقعی که ترک ها با او آن معامله را کردند.

**[ترجمه]

أَقُول

رُوِیَ فِی بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَاصِمٍ الْکُوفِیِّ الْأَعْمَی قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی سَیِّدِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ فَسَلَّمْتُ عَلَیْهِ فَرَدَّ عَلَیَّ السَّلَامَ وَ قَالَ مَرْحَباً بِکَ یَا ابْنَ عَاصِمٍ اجْلِسْ هَنِیئاً لَکَ یَا ابْنَ عَاصِمٍ أَ تَدْرِی مَا تَحْتَ قَدَمَیْکَ فَقُلْتُ یَا مَوْلَایَ إِنِّی أَرَی تَحْتَ قَدَمَیَّ هَذَا الْبِسَاطَ کَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَ صَاحِبِهِ فَقَالَ لِی یَا ابْنَ عَاصِمٍ اعْلَمْ أَنَّکَ عَلَی بِسَاطٍ جَلَسَ عَلَیْهِ کَثِیرٌ مِنَ النَّبِیِّینَ

وَ الْمُرْسَلِینَ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی لَیْتَنِی کُنْتُ لَا أُفَارِقُکَ مَا دُمْتُ فِی دَارِ الدُّنْیَا ثُمَّ قُلْتُ فِی نَفْسِی لَیْتَنِی کُنْتُ أَرَی هَذَا الْبِسَاطَ فَعَلِمَ الْإِمَامُ علیه السلام مَا فِی ضَمِیرِی فَقَالَ ادْنُ مِنِّی فَدَنَوْتُ مِنْهُ فَمَسَحَ یَدَهُ عَلَی وَجْهِی فَصِرْتُ بَصِیراً بِإِذْنِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ هَذَا قَدَمُ أَبِینَا آدَمَ وَ هَذَا أَثَرُ هَابِیلَ وَ هَذَا أَثَرُ شِیثٍ وَ هَذَا أَثَرُ إِدْرِیسَ وَ هَذَا أَثَرُ هُودٍ وَ هَذَا أَثَرُ صَالِحٍ وَ هَذَا أَثَرُ لُقْمَانَ وَ هَذَا أَثَرُ إِبْرَاهِیمَ وَ هَذَا أَثَرُ لُوطٍ وَ هَذَا أَثَرُ شُعَیْبٍ وَ هَذَا أَثَرُ مُوسَی وَ هَذَا أَثَرُ دَاوُدَ وَ هَذَا أَثَرُ سُلَیْمَانَ وَ هَذَا أَثَرُ الْخَضِرِ وَ هَذَا أَثَرُ دَانِیَالَ وَ هَذَا أَثَرُ ذِی

الْقَرْنَيْنِ وَ هَذَا أَثَرُ عَدْنَانَ وَ هَذَا أَثَرُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ هَذَا أَثَرُ عَبْدِ اللَّهِ وَ هَذَا أَثَرُ عَبْدِ مَنَافٍ وَ هَذَا أَثَرُ جَدِّی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هَذَا أَثَرُ جَدِّی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ عَلِیُّ بْنُ عَاصِمٍ فَأَهْوَیْتُ عَلَی الْأَقْدَام کُلِّهَا فَقَبَّلْتُهَا وَ قَبَّلْتُ یَدَ الْإِمَام علیه السلام وَ قُلْتُ لَهُ إِنِّی عَاجِزٌ عَنْ نُصْرَتِکُمْ بِیَدِی وَ لَیْسَ أَمْلِکُ غَیْرَ مُوَالاتِکُمْ وَ الْبَرَاءَهِ مِنْ أَعْدَائِکُمْ وَ اللَّعْنِ لَهُمْ فِی خَلَوَاتِی فَکَیْفَ حَالِی یَا سَیِّدِی فَقَالَ علیه السلام حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ مَنْ ضَعُفَ عَلَی نُصْرَتِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ لَعَنَ فِی خَلَوَاتِهِ أَعْدَاءَنَا بَلَّغَ اللَّهُ صَوْتَهُ إِلَی جَمِیعِ الْمَلَائِکَهِ فَکُلَّمَا لَعَنَ أَحَدُکُمْ أَعْدَاءَنَا

ص: ۳۱۶

۱- ۱. تراها فی نهج البلاغه تحت الرقم ۱۰۴ من الحکم و المواعظ.

صَاعَدَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَ لَعَنُوا مَنْ لَا يَلْعَنُهُمْ فَإِذَا بَلَغَ صَوْتُهُ إِلَى الْمَلَائِكَهِ اسْتَغْفَرُوا لَهُ وَ أَثْنَوْا عَلَيْهِ وَ قَالُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى رُوحِ عَبْدِكَ هَذَا الَّذِي بَذَلَ فِي نُصْرَهِ أَوْلِيَائِهِ جُهْدَهُ وَ لَوْ قَدَرَ عَلَى أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ لَفَعَلَ فَإِذَا النِّدَاءُ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ تَعَالَى يَقُولُ يَا مَلَائِكَتِي إِنِّي قَدْ أحببت [أَجَبْتُ] دُعَاءَكُمْ فِي عَبْدِي هَذَا وَ سَمِعْتُ نِدَاءَكُمْ وَ صَلَّيْتُ عَلَى رُوحِهِ مَعَ أَرْوَاحِ الْأَبْرَارِ وَ جَعَلْتُهُ مِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيارِ.

**[ترجمه]در برخی تألیفات اصحاب روایت شده که علی بن عاصم کوفی اعمی می گوید: بر آقایم حسن عسکری علیه السلام داخل شدم و بر او سلام کردم و او نیز بر من جواب سلام داد و فرمود: یاابن عاصم! خوش آمدی؛ بنشین، گوارایت باد. یاابن عاصم! می دانی زیر دو پایت چیست؟ من گفتم: مولای من! زیر پایم این فرش را می بینم که خدا روی صاحب آن را مکرم بدارد. حضرت به من فرمود: یاابن عاصم! تو بر روی فرشی هستی که بسیاری از انبیا و مرسلین روی آن نشسته اند. گفتم: آقای من! کاش مادامی که در دار دنیا بودم از شما جدا نمی شدم و سپس با خود گفتم: کاش این فرش را می دیدم. امام درون مرا دانست و فرمود: نزدیک من بیا! من نزدیک حضرت رفتم و دست خود را بر صورتم کشید و به اذن خدا بینا شدم!

سپس فرمود: این جای پای پدرمان آدم است و این جای هابیل و این جای شیث و این جای ادریس و این جای هود و این جای صالح و این جای لقمان و این جای ابراهیم و این جای لوط و این جای شعیب و این جای موسی و این جای داود و این جای سلیمان و این جای خضر و این جای دانیال و این جای ذی القرنین و این جای عدنان و این جای عبدالمطلب و این جای عبدالله و این جای عبد مناف و این جای جدم رسول خدا صلی الله علیه و آله و این جای جدم علی بن ابی طالب علیه السلام است.

علی بن عاصم می گوید: من بر جای پاها افتادم و همه را بوسیدم و دست امام را بوسیدم و به ایشان گفتم: من از یاری شما با دستم عاجزم و جز دوستی شما و دشمنی با دشمنان شما و لعن آنان در خلوت خودم نمی توانم کاری بکنم! حال من چگونه است؟ فرمود: پدرم از جدم رسول خدا صلی الله علیه و آله به من خبر داد که کسی که از یاری ما اهل بیت ضعیف باشد و در خلوت خود دشمنان ما را لعن کند، خدا صدای او را به تمام ملائکه می رساند. هر گاه یکی از شما دشمنان ما را لعن کنید، ملائکه آن لعن را بالا می برند و کسانی را که دشمنان ما را لعن نمی کنند، لعن می کنند. وقتی صدای لعن دشمن ما به ملائکه رسید، برای لعن کننده استغفار می کنند و او را ثنا می کنند و می گویند: خدایا! بر روح این بنده ات که تلاش خود را در راه نصرت اولیائش کرد و اگر بر بیش از این قدرت داشت حتما انجام می داد، درود فرست. در این هنگام ندایی از جانب خدای تعالی می رسد که می فرماید: ای ملائک من! من دعای شما در خصوص این بنده ام را مستجاب کردم و ندای شما را شنیدم و بر روح او همراه روح نیکان درود فرستادم و او را از برگزیدگان و خوبان قرار دادم .

**[ترجمه]

«۱۴»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب: كَتَبَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام إِلَى أَهْلِ قُمَّ وَ آبَهَ(۱)

أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى بِجُودِهِ وَ رَأْفَتِهِ قَدْ مَنَّ عَلَى عِبَادِهِ بِنَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ بَشِيراً وَ نَذِيراً وَ وَفَّقَكُمْ لِقَبُولِ دِينِهِ وَ أَكْرَمَكُمْ بِهِدَايَتِهِ وَ غَرَسَ فِي قُلُوبِ أَسْلَافِكُمُ الْمَاضِينَ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ أَصْلَابِكُمُ الْبَاقِينَ تَوَلَّى كِفَايَتَهُمْ وَ عَمَّرَهُمْ طَوِيلًا فِي طَاعَتِهِ حُبَّ الْعِتْرَهِ الْهَادِيَهِ فَمَضَى مَنْ مَضَى عَلَى وَتِيرَهِ الصَّوَابِ وَ مِنْهَاجِ الصِّدْقِ وَ سَبِيلِ الرَّشَادِ فَوَرَدُوا مَوَارِدَ الْفَائِزِينَ وَ اجْتَنَوْا ثَمَرَاتِ مَا قَدَّمُوا وَ وَجَدُوا غِبَّ مَا أَسْلَفُوا وَ مِنْهَا فَلَمْ يَزَلْ نِيَّتُنَا مُسْتَحْكِمَهً وَ نُفُوسُنَا إِلَى طِيبِ آرَائِكُمْ سَاكِنَهً وَ الْقَرَابَهُ الْوَاشِجَهُ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ قَوِيَّهً وَصِيَّهٌ أُوصِيَ بِهَا أَسْلَافُنَا وَ أَسْلَافُكُمْ وَ عَهْدٌ عَهِدَ إِلَى شُبَّانِنَا وَ مَشَايِخِكُمْ فَلَمْ يَزَلْ عَلَى جُمْلَهٍ كَامِلَهٍ مِنَ الِاعْتِقَادِ لِمَا جَعَلَنَا اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الْحَالِ الْقَرِيبَهِ وَ الرَّحِمِ الْمَاسَّهِ يَقُولُ الْعَالِمُ سَلَامُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِذْ يَقُولُ الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ لِأُمِّهِ وَ أَبِيهِ (٢).

وَ مِمَّا كَتَبَ عليه السلام إِلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ بَابَوَيْهِ الْقُمِّيِّ: وَ اعْتَصَمْتُ بِحَبْلِ اللَّهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الْعَاقِبَهُ لِلْمُتَّقِينَ وَ الْجَنَّهُ لِلْمُوَحِّدِينَ وَ النَّارُ لِلْمُلْحِدِينَ وَ لَا عُدْوانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ وَ الصَّلَاهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَ عِتْرَتِهِ الطَّاهِرِينَ

١- ١. آبه: بليده تقابل ساوه، تعرف بين العامّه بآوه، قاله الحموى فى معجم البلدان.

٢- ٢. مناقب آل أبى طالب ج ۴ ص ۴۲۵.

مِنْهَا وَ عَلَيْکَ بِالصَّبْرِ وَ انْتِظَارِ الْفَرَجِ فَإِنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله قَالَ أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي انْتِظَارُ الْفَرَجِ وَ لَا تَزَالُ شِيعَتُنَا فِي حُزْنٍ حَتَّى يَظْهَرَ وَلَدِيَ الَّذِي بَشَّرَ بِهِ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً فَاصْبِرْ يَا شَيْخِي يَا أَبَا الْحَسَنِ عَلَى أَمْرِ جَمِيعِ شِيعَتِي بِالصَّبْرِ فَ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُها مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ وَ الْعاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ وَ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى جَمِيعِ شِيعَتِنَا وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ (۱).

**[ترجمه]مناقب: حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام نامه ای به اهل قم و آبه (شهرکی است نزدیک ساوه) بدین مضمون نوشت: خداوند بزرگ به جود و رأفت خود، با ارسال پیامبرش بر بندگان، به عنوان بشارت دهنده و بیم دهنده منت نهاد و به شما توفیق پذیرش آئینش را کرامت کرد و با هدایتش اکرامتان کرد و در دل پدران و مادران گرام شما که خداوند آنها را رحمت کند و به فرزندان عزیزتان که در پناه خدا با عمر طولانی به عبادت و اطاعت او به سر برند، درخت محبت عترت هادی پیامبر را کاشت. گذشتگان شما بر این راه راست و روش پاک و طریق رستگاری ره سپردند

پس آنجا که رستگاران وارد می شوند، وارد گردیدند و بار درخت اعمال نیکی را که کاشتند برچیدند و تلخی کردار بد را چشیدند.

... پیوسته خوش نیتی ما نسبت به شما دوام داشته و به عقاید پاک شما انس گرفته ایم و این دلبستگی محکم بین ما و شما هر چه قوی تر شده است. سفارشی است که آباء گرام ما به اجداد شما نموده اند و پیمانی است که جوانان ما و پیران شما بسته اند. پیوسته این اعتقاد کامل را داشته اید چون خداوند ما را با شما همچون خویشاوندی نزدیک قرار داده، همان طوری که امام فرموده است: مؤمن برادر پدر و مادری مؤمن است.

یک قسمت دیگر از نامه ای که برای علی بن حسین با بویه قمی نوشته است چنین است: و ریسمان خدا را محکم گرفتم. بسم الله الرحمن الرحیم. و حمد پروردگار جهانیان راست، و عاقبت برای پرهیزکاران است و بهشت برای اهل توحید و آتش برای کفار، و ستمی نیست جز بر ظالمان و معبودی جز خدا نیست که بهترین آفرینندگان است و درود بر بهترین خلقش محمد و عترت طاهرین او.

... پیوسته شکیبایی را پیشه کن و منتظر فرج باش زیرا پیامبر اکرم فرموده است: بهترین اعمال امت من انتظار فرج است و پیوسته شیعیان ما در غم و اندوهند تا موقعی که فرزندم ظهور کند؛ همان کسی که پیامبر اکرم بشارت ظهور او را چنین داده است: زمین را پر از عدل و داد نماید آن چنان که پر از ظلم و ستم شده است .

ای شیخ من یا ابا الحسن! بر امر جمیع شیعیانم به صبر شکیبا باش؛ زیرا که زمین در اختیار خداست و به هر کس بخواهد می دهد. عاقبت پسندیده اختصاص به متقین دارد. سلام و رحمت و برکت خدا بر تو و تمام شیعیانمان و درود او بر محمّد و آل پاکش. - . مناقب آل ابی طالب ۴: ۴۲۵ -

**[ترجمه]

كش، [رجال الكشی] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْمَرَاغِيِّ قَالَ: وَرَدَ عَلَى الْقَاسِمِ بْنِ الْعَلَاءِ نُسْخَهُ مَا كَانَ خَرَجَ مِنْ لَعْنِ ابْنِ هِلَالٍ وَ كَانَ ابْتِدَاءُ ذَلِكَ أَنْ كَتَبَ علیه السلام إِلَى قُوَّامِهِ بِالْعِرَاقِ احْذَرُوا الصُّوفِيَّ الْمُتَصَنِّعَ قَالَ وَ كَانَ مِنْ شَأْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ أَنَّهُ قَدْ كَانَ حَجَّ أَرْبَعاً وَ خَمْسِينَ حَجَّهً عِشْرُونَ مِنْهَا عَلَى قَدَمَيْهِ قَالَ وَ كَانَ رُوَاهُ أَصْحَابِنَا بِالْعِرَاقِ لَقُوهُ وَ كَتَبُوا مِنْهُ فَأَنْكَرُوا مَا وَرَدَ فِي مَذَمَّتِهِ فَحَمَلُوا الْقَاسِمَ بْنَ الْعَلَاءِ عَلَى أَنْ يُرَاجِعَ فِي أَمْرِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ قَدْ كَانَ أَمْرُنَا نَفَذَ إِلَيْكَ فِي الْمُتَصَنِّعِ ابْنِ هِلَالٍ لَا رَحِمَهُ اللَّهُ بِمَا قَدْ عَلِمْتَ لَمْ يَزَلْ لَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبَهُ وَ لَا أَقَالَهُ عَثْرَتَهُ دَخَلَ فِي أَمْرِنَا بِلَا إِذْنٍ مِنَّا وَ لَا رِضًى يَسْتَبِدُّ بِرَأْيِهِ فَيَتَحَامَى مِنْ دُيُونِنَا لَا يَمْضِي مِنْ أَمْرِنَا إِيَّاهُ إِلَّا بِمَا يَهْوَاهُ وَ يُرِيدُ أَرْدَاهُ اللَّهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَصَبَرْنَا عَلَيْهِ حَتَّى بَتَرَ اللَّهُ عُمُرَهُ بِدَعْوَتِنَا وَ كُنَّا قَدْ عَرَّفْنَا خَبَرَهُ قَوْماً مِنْ مَوَالِينَا فِي أَيَّامِهِ لَا رَحِمَهُ اللَّهُ وَ أَمَرْنَاهُمْ بِإِلْقَاءِ ذَلِكَ إِلَى الْخُلَّصِ مِنْ مَوَالِينَا وَ نَحْنُ نَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ مِنِ ابْنِ هِلَالٍ لَا رَحِمَهُ اللَّهُ وَ مِمَّنْ لَا يَبْرَأُ مِنْهُ وَ أَعْلِمِ الْإِسْحَاقِيَّ سَلَّمَهُ اللَّهُ وَ أَهْلَ بَيْتِهِ مِمَّا أَعْلَمْنَاكَ مِنْ حَالِ أَمْرِ هَذَا الْفَاجِرِ وَ جَمِيعَ مَنْ كَانَ سَأَلَكَ وَ يَسْأَلُكَ عَنْهُ مِنْ أَهْلِ بَلَدِهِ وَ الْخَارِجِينَ وَ مَنْ كَانَ يَسْتَحِقُّ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَى ذَلِكَ فَإِنَّهُ لَا عُذْرَ لِأَحَدٍ مِنْ مَوَالِينَا فِي التَّشْكِيكِ فِيمَا يُؤَدِّيهِ

۱- ۱. المصدر ص ۴۲۵ و ۴۲۶.

عَنَّا ثِقَاتُنَا قَدْ عَرَفُوا بِأَنَّنَا نُفَاوِضُهُمْ سِرَّنَا وَ نَحْمِلُهُ إِيَّاهُ إِلَيْهِمْ وَ عَرَفْنَا مَا يَكُونُ مِنْ ذَلِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ وَ قَالَ أَبُو حَامِدٍ فَثَبَتَ قَوْمٌ عَلَى إِنْكَارِ مَا خَرَجَ فِيهِ فَعَاوَدُوهُ فِيهِ فَخَرَجَ لَا شَكَرَ اللَّهُ قَدْرَهُ لَمْ يَدَعِ الْمَرْزِئَهَ بِأَنْ لَا يُزِيغَ قَلْبَهُ بَعْدَ أَنْ هَدَاهُ وَ أَنْ يَجْعَلَ مَا مَنَّ بِهِ عَلَيْهِ مُسْتَقَرّاً وَ لَا يَجْعَلَهُ مُسْتَوْدَعاً وَ قَدْ عَلِمْتُمْ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِ الدِّهْقَانِ عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ خِدْمَتِهِ وَ طُولِ صُحْبَتِهِ فَأَبْدَلَهُ اللَّهُ بِالْإِيمَانِ كُفْراً حِينَ فَعَلَ مَا فَعَلَ فَعَاجَلَهُ اللَّهُ بِالنَّقِمَهِ وَ لَمْ يُمْهِلْهُ (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: احمد بن ابراهیم مراغی می گوید: نسخه ای از لعن ابن هلال به قاسم بن علا رسید. در اوائل امر بود که امام علیه السّلام به کارداران عراقی خود نوشت: از این صوفی متظاهر بپرهیزید.

احمد بن هلال پنجاه و چهار مرتبه حج گزارده بود و بیست مرتبه آن را پیاده انجام داده بود. راویان اصحاب با او ملاقات می کردند و از او حدیث می گرفتند. به همین جهت دستوری را که راجع به لعن و سرزنش او رسیده بود قبول نمی کردند. قاسم بن علا را وادار کردند دوباره در این مورد با امام مکاتبه کند. امام در جواب نامه او چنین نوشت: دستور ما در مورد متظاهر فریب کار، ابن هلال برای تو صادر شد. خدا او را نیامرزد و هرگز از گناه او نگذرد و خطایش را چشم پوشی نکند. بدون اینکه ما بپذیریم، خود را به ما بست. با خود رأیی از تعهدات ما سرباز می زند و دستور ما را آن طور که خودش می خواهد انجام می دهد. خدا او را در آتش جهنم اندازد. خیلی صبر کردیم تا بالاخره خداوند عمرش را به دعای ما قطع کرد.

حال و وضع او را - خدا رحمتش نکند - در زمانی که زنده بود، برای دوستان خود توضیح دادیم و دستور دادیم که به ارادتمندان ما گوشزد کنند و ما از ابن هلال - خدا رحمتش نکند - و هم از کسی که از او بیزاری نجوید، بیزاریم.

به اسحاقی سلمه اللّه و خانواده اش از آنچه به تو راجع به کار این تبهکار نوشتیم اطلاع بده و به همه کسانی که از این جریان از تو سؤال کرده و خواهند کرد، از هم شهری های او و خارجی ها و کسانی که باید اطلاع داشته باشند نیز اطلاع بده؛ زیرا هرگز بهانه ای برای دوستان ما باقی نمی ماند که در مورد اطلاعی که اشخاص مورد اعتماد از جانب ما به آنها می دهند، شک کنند. می دانند که ما اسرار خود را در اختیار آنها می گذاریم و به ایشان می سپاریم و توجه داریم که در این مورد چه می شود، ان شاء اللّه.

ابو حامد می گوید: باز گروهی قبول نکردند و منکر لعن او شدند. پس برای مرتبه سوم در این باره مراجعه کردند. نامه دیگری به این مضمون رسید: خدا او را بی ارزش کند. نگذاشت بدبختی او را فرا نگیرد و بعد از هدایت گمراه نشود و نگذاشت نعمت خدا بر او مستقر شود و آن را موقتی قرار ندهد. شما جریان دهقان لعنه الله علیه را با خدمت طولانی و ملازمت زیادی که با او داشت فهمیدید. وقتی آن کارها را انجام داد، خداوند ایمان او را تبدیل به کفر کرد. پس خداوند فوراً کیفرش کرد و به او مهلت نداد. - . رجال کشی: ۴۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

کش، [رجال الکشی] حَکَی بَعْضُ الثِّقَاتِ بِنَیْسَابُورَ أَنَّهُ خَرَجَ لِإِسْحَاقَ بْنِ إِسْمَاعِیلَ مِنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام تَوْقِیعٌ: یَا إِسْحَاقَ

بْنَ إِسْمَاعِيلَ سَتَرَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكَ بِسَتْرِهِ وَ تَوَلَّاكَ فِي جَمِيعِ أُمُورِكَ بِصُنْعِهِ قَدْ فَهِمْتُ كِتَابَكَ رَحِمَكَ اللَّهُ وَ نَحْنُ بِحَمْدِ اللَّهِ وَ نِعْمَتِهِ أَهْلُ بَيْتٍ نَرِقُّ عَلَى مَوَالِينَا وَ نُسَرُّ بِتَتَابُعِ إِحْسَانِ اللَّهِ إِلَيْهِمْ وَ فَضْلِهِ لَدَيْهِمْ وَ نَعْتَدُّ بِكُلِّ نِعْمَةٍ يُنْعِمُهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِمْ فَأَتَمَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ وَ مَنْ كَانَ مِثْلَكَ مِمَّنْ قَدْ رَحِمَهُ وَ بَصَّرَهُ بَصِيرَتَكَ وَ نَزَعَ عَنِ الْبَاطِلِ وَ لَمْ يَعْمَ (2) فِي طُغْيَانِهِ بِعَمَهٍ فَإِنَّ تَمَامَ النِّعْمَةِ دُخُولُكَ الْجَنَّةَ وَ لَيْسَ مِنْ نِعْمَةٍ وَ إِنْ جَلَّ أَمْرُهَا وَ عَظُمَ خَطَرُهَا إِلَّا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ عَلَيْهَا يُؤَدِّي شُكْرَهَا وَ أَنَا أَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ مَا حَمِدَ اللَّهَ بِهِ حَامِدٌ إِلَى أَبَدِ الْأَبَدِ بِمَا مَنَّ بِهِ عَلَيْكَ مِنْ نِعْمَتِهِ وَ نَجَّاكَ مِنَ الْهَلَكَةِ وَ سَهَّلَ سَبِيلَكَ عَلَى الْعَقَبَةِ وَ ايْمُ اللَّهِ إِنَّهَا لَعَقَبَةٌ كَئُودٌ شَدِيدٌ أَمْرُهَا صَعْبٌ مَسْلَكُهَا عَظِيمٌ بَلَاؤُهَا طَوِيلٌ عَذَابُهَا قَدِيمٌ فِي الزُّبُرِ الْأُولَى ذِكْرُهَا وَ لَقَدْ كَانَتْ مِنْكُمْ أُمُورٌ فِي أَيَّامِ الْمَاضِي إِلَى أَنْ مَضَى لِسَبِيلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَى رُوحِهِ وَ فِي أَيَّامِي هَذِهِ كُنْتُمْ فِيهَا غَيْرَ مَحْمُودِي الشَّأْنِ وَ لَا مُسَدَّدِي التَّوْفِيقِ وَ اعْلَمْ يَقِيناً

۱- ۱. رجال الكشّيّ ص ۴۴۹ و ۴۵۰.

۲- ۲. و لم يقم خ ل.

يَا إِسْحَاقُ أَنَّ مَنْ خَرَجَ مِنْ هَذِهِ الْحَيَاهِ الدُّنْيَا أَعْمى فَهُوَ فِی الْآخِرَهِ أَعْمى وَ أَضَلُّ سَبِيلًا إِنَّهَا يَا ابْنَ إِسْمَاعِيلَ لَيْسَ تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَ لكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِی فِی الصُّدُورِ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی مُحْكَم كِتَابِهِ لِلظَّالِم رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِی أَعْمى وَ قَدْ كُنْتُ بَصِيراً قالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ كَذلِکَ أَتَتْکَ آياتُنا فَنَسِيتَها وَ كَذلِکَ الْيَوْمَ تُنْسى (۱) وَ أَيُّ آيَهٍ يَا إِسْحَاقُ أَعْظَمُ مِنْ حُجَّهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى خَلْقِهِ وَ أَمِينِهِ فِی بِلَادِهِ وَ شَاهِدِهِ عَلَى عِبَادِهِ مِنْ بَعْدِ مَا سَلَفَ مِنْ آبَائِهِ الْأَوَّلِينَ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ آبَائِهِ الْآخِرِينَ مِنَ الْوَصِيِّينَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ فَأَيْنَ يُتَاهُ بِكُمْ وَ أَيْنَ تَذْهَبُونَ كَالْأَنْعَامِ عَلَى وُجُوهِكُمْ عَنِ الْحَقِّ تَصْدِفُونَ وَ بِالْبَاطِلِ تُؤْمِنُونَ وَ بِنِعْمَهِ اللَّهِ تَكْفُرُونَ أَوْ تُكَذِّبُونَ فَمَنْ يُؤْمِنُ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَ يُكَفِّرُ بِبَعْضٍ فَما جَزاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذلِکَ مِنْكُمْ وَ مِنْ غَيْرِكُمْ إِلَّا خِزْیٌ فِی الْحَياهِ الدُّنْيا الْفَانِيَهِ وَ طُولِ عَذَابِ الْآخِرَهِ الْبَاقِيَهِ وَ ذَلِکَ وَ اللَّهِ الْخِزْیُ الْعَظِيمُ إِنَّ اللَّهَ بِفَضْلِهِ وَ مَنِّهِ لَمَّا فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْفَرَائِضَ لَمْ يَفْرِضْ ذَلِکَ عَلَيْكُمْ لِحَاجَهٍ مِنْهُ إِلَيْكُمْ بَلْ رَحْمَهً مِنْهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْكُمْ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَ لِيَبْتَلِيَ ...

ما فِی صُدُورِكُمْ وَ لِيُمَحِّصَ ما فِی قُلُوبِكُمْ وَ لِتَأْلَفُوا(۲) إِلَى رَحْمَتِهِ وَ لِتَتَفَاضَلَ مَنَازِلُكُمْ فِی جَنَّتِهِ فَفَرَضَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ وَ إِقَامَ الصَّلَاهِ وَ إِيتَاءَ الزَّكَاهِ وَ الصَّوْمَ وَ الْوَلَايَهَ وَ كَفَى بِهِمْ لَكُمْ بَاباً لِيَفْتَحُوا أَبْوَابَ الْفَرَائِضِ وَ مِفْتَاحاً إِلَى سَبِيلِهِ وَ لَوْ لَا مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله وَ الْأَوْصِيَاءُ مِنْ بَعْدِهِ لَكُنْتُمْ حَيَارَى كَالْبَهَائِمِ لَا تَعْرِفُونَ فَرْضاً مِنَ الْفَرَائِضِ وَ هَلْ يُدْخَلُ قَرْيَهٌ إِلَّا مِنْ بَابِهَا فَلَمَّا مَنَّ عَلَيْكُمْ بِإِقَامَهِ الْأَوْلِيَاءِ بَعْدَ نَبِيِّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِنَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله

ص: ۳۲۰

۱- ۱. طه: ۱۲۶.

۲- ۲. و لتتسابقوا، خ ل.

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِيناً(۱) وَ فَرَضَ عَلَيْكُمْ لِأَوْلِيَائِهِ حُقُوقاً أَمَرَكُمْ بِأَدَائِهَا إِلَيْهِمْ لِيَحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَ أَمْوَالِكُمْ وَ مَأْكَلِكُمْ وَ مَشْرَبِكُمْ وَ يُعَرِّفَكُمْ بِذَلِكَ النَّمَاءَ وَ الْبَرَكَهَ وَ الثَّرْوَهَ وَ لِيَعْلَمَ مَنْ يُطِيعُهُ مِنْكُمْ بِالْغَيْبِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِي الْقُرْبى (۲) وَ اعْلَمُوا أَنَ مَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّما يَبْخَلُ عَلَى نَفْسِهِ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ وَ أَنْتُمُ الْفُقَراءُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ لَقَدْ طَالَتِ الْمُخَاطَبَهُ فِيمَا بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ فِيمَا هُوَ لَكُمْ وَ عَلَيْكُمْ وَ لَوْ لَا مَا يَجِبُ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَهِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْكُمْ لَمَا أَرَيْتُكُمْ مِنِّي خَطّاً وَ لَا سَمِعْتُمْ مِنِّي حَرْفاً مِنْ بَعْدِ الْمَاضِي عليه السلام أَنْتُمْ فِي غَفْلَهٍ عَمَّا إِلَيْهِ مَعَادُكُمْ وَ مِنْ بَعْدِ الثَّانِي رَسُولِي وَ مَا نَالَهُ مِنْكُمْ حِينَ أَكْرَمَهُ اللَّهُ بِمَصِيرِهِ إِلَيْكُمْ وَ مِنْ بَعْدِ إِقَامَتِي لَكُمْ إِبْرَاهِيمَ بْنَ عَبْدَهَ وَفَّقَهُ اللَّهُ لِمَرْضَاتِهِ وَ أَعَانَهُ عَلَى طَاعَتِهِ وَ كِتَابُهُ الَّذِي حَمَلَهُ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى النَّيْسَابُورِيُّ وَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ إِنِّي أَرَاكُمْ مُفَرِّطِينَ فِي جَنْبِ اللَّهِ فَتَكُونُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ فَبُعْداً وَ سُحْقاً لِمَنْ رَغِبَ عَنْ طَاعَهِ اللَّهِ وَ لَمْ يَقْبَلْ مَوَاعِظَ أَوْلِيَائِهِ وَ قَدْ أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِطَاعَتِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ طَاعَهِ رَسُولِهِ ص وَ بِطَاعَهِ أُولِي الْأَمْرِ عليه السلام فَرَحِمَ اللَّهُ ضَعْفَكُمْ وَ قِلَّهَ صَبْرِكُمْ عَمَّا أَمَامَكُمْ فَمَا أَغَرَّ الْإِنْسَانَ بِرَبِّهِ الْكَرِيمِ وَ اسْتَجَابَ اللَّهُ تَعَالَى دُعَائِي فِيكُمْ وَ أَصْلَحَ أُمُورَكُمْ عَلَى يَدِي فَقَدْ قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ (۳) وَ قَالَ جَلَّ جَلَالُهُ وَ كَذلِكَ جَعَلْناكُمْ أُمَّهً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَداءَ عَلَى النَّاسِ وَ يَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً-(۴)

وَ قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ

ص: ۳۲۱

۱- ۱. المائده: ۳.

۲- ۲. الشوری: ۲۳.

۳- ۳. الإسراء: ۷۱.

۴- ۴. البقره: ۱۴۳.

کُنْتُمْ خَيْرَ أَمَّةٍ أَخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ(۱) فَمَا أَحِبُّ أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ بِی وَ لَا بِمَنْ هُوَ فِی أَيَّامِی إِلَّا حَسَبَ رِقَّتِی عَلَيْكُمْ وَ مَا انْطَوَى لَكُمْ عَلَيْهِ مِنْ حُبِّ بُلُوغِ الْأَمَلِ فِی الدَّارَيْنِ جَمِيعاً وَ الْكَيْنُونَهِ مَعَنَا فِی الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ فَقَدْ يَا إِسْحَاقُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ وَ يَرْحَمُ مَنْ هُوَ وَرَاءَكَ بَيَّنْتُ لَكَ بَيَاناً وَ فَسَّرْتُ لَكَ تَفْسِيراً وَ فَعَلْتُ بِكُمْ فِعْلَ مَنْ لَمْ يَفْهَمْ هَذَا الْأَمْرَ قَطُّ وَ لَمْ يَدْخُلْ فِيهِ طَرْفَهَ عَيْنٍ وَ لَوْ فَهِمَتِ الصُّمُّ الصِّلَابُ بَعْضَ مَا فِی هَذَا الْكِتَابِ لَتَصَدَّعَتْ قَلَقاً خَوْفاً مِنْ خَشْيَهِ اللَّهِ وَ رُجُوعاً إِلَى طَاعَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَاعْمَلُوا مِنْ بَعْدِ مَا شِئْتُمْ فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلى عالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَهِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ وَ الْعاقِبَهُ لِلْمُتَّقِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيراً رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ أَنْتَ رَسُولِی يَا إِسْحَاقُ إِلَى إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدَهَ وَفَّقَهُ اللَّهُ أَنْ يَعْمَلَ بِمَا وَرَدَ عَلَيْهِ فِی كِتَابِی مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى النَّيْسَابُورِیِّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ رَسُولِی إِلَى نَفْسِكَ وَ إِلَى كُلِّ مَنْ خَلَّفْتُ بِبَلَدِكَ أَنْ تَعْمَلُوا بِمَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ فِی كِتَابِی مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى النَّيْسَابُورِیِّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ يَقْرَأُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدَهَ كِتَابِی هَذَا عَلَى مَنْ خَلَّفَهُ بِبَلَدِهِ حَتَّى لَا يَتَسَاءَلُونَ وَ بِطَاعَهِ اللَّهِ يَعْتَصِمُونَ وَ الشَّيْطَانِ بِاللَّهِ عَنْ أَنْفُسِهِمْ يَجْتَنِبُونَ وَ لَا يُطِيعُونَ وَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدَهَ سَلَامُ اللَّهِ وَ رَحْمَتُهُ وَ عَلَيْكَ يَا إِسْحَاقُ وَ عَلَى جَمِيعِ مَوَالِیَّ السَّلَامُ كَثِيراً سَدَّدَكُمُ اللَّهُ جَمِيعاً بِتَوْفِيقِهِ وَ كُلُّ مَنْ قَرَأَ كِتَابَنَا هَذَا

مِنْ مَوَالِیَّ مِنْ أَهْلِ بَلَدِكَ وَ مَنْ هُوَ بِنَاحِيَتِكُمْ وَ نَزَعَ عَمَّا هُوَ عَلَيْهِ مِنَ الِانْحِرَافِ عَنِ الْحَقِّ فَلْيُؤَدِّ حُقُوقَنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَ لْيَحْمِلْ ذَلِكَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدَهَ إِلَى الرَّازِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ أَوْ إِلَى مَنْ يُسَمِّی لَهُ الرَّازِیُّ فَإِنَّ ذَلِكَ عَنْ أَمْرِی وَ رَأْيِی إِنْ شَاءَ اللَّهُ

۱- ۱. آل عمران: ۱۱۰.

وَ يَا إِسْحَاقُ اقْرَأْ كِتَابِی عَلَی الْبِلَالِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَإِنَّهُ الثِّقَةُ الْمَأْمُونُ الْعَارِفُ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِ وَ اقْرَأْهُ عَلَی الْمَحْمُودِیِّ عَافَاهُ اللَّهُ فَمَا أَحْمَدَنَا لَهُ لِطَاعَتِهِ فَإِذَا وَرَدْتَ بَغْدَادَ فَاقْرَأْهُ عَلَی الدِّهْقَانِ وَكِيلِنَا وَ ثِقَتِنَا وَ الَّذِی يَقْبِضُ مِنْ مَوَالِينَا وَ كُلُّ مَنْ أَمْكَنَكَ مِنْ مَوَالِينَا فَأَقْرِئْهُمْ هَذَا الْكِتَابَ وَ يَنْسَخُهُ مَنْ أَرَادَ مِنْهُمْ نُسْخَةً إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ لَا يَكْتُمْ أَمْرَ هَذَا عَمَّنْ شَاهَدَهُ مِنْ مَوَالِينَا إِلَّا مِنْ شَيْطَانٍ مُخَالِفٍ لَكُمْ فَلَا تَنْثُرَنَّ الدُّرَّ بَيْنَ أَظْلَافِ الْخَنَازِيرِ وَ لَا كَرَامَةَ لَهُمْ وَ قَدْ وَقَعْنَا فِی كِتَابِكَ بِالْوُصُولِ وَ الدُّعَاءِ لَكَ وَ لِمَنْ شِئْتَ وَ قَدْ أَجَبْنَا سَعِيداً(۱) عَنْ مَسْأَلَتِهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَما ذا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلالُ فَلَا تَخْرُجَنَّ مِنَ الْبَلَدِ حَتَّی تَلْقَی الْعَمْرِیَّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ بِرِضَایَ عَنْهُ وَ تُسَلِّمَ عَلَيْهِ وَ تَعْرِفَهُ وَ يَعْرِفَكَ فَإِنَّهُ الطَّاهِرُ الْأَمِينُ الْعَفِيفُ الْقَرِيبُ مِنَّا وَ إِلَيْنَا فَكُلُّ مَا يُحْمَلُ إِلَيْنَا مِنْ شَیْ ءٍ مِنَ النَّوَاحِی فَإِلَيْهِ يَصِيرُ آخِرُ أَمْرِهِ لِيُوصِلَ ذَلِكَ إِلَيْنَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيراً سَتَرَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ يَا إِسْحَاقُ بِسِتْرِهِ وَ تَوَلَّاكَ فِی جَمِيعِ أُمُورِكَ بِصُنْعِهِ وَ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَی جَمِيعِ مَوَالِیَّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی سَيِّدِنَا النَّبِیِّ صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِيماً كَثِيراً(۲).

**[ترجمه]رجال كشی: يكی از اشخاص مورد اعتماد در نيشابور نقل كرد كه نامه ای از امام حسن عسكری عليه السّلام به اسحاق بن اسماعيل به اين مضمون رسيد: ای اسحاق ابن اسماعيل! خدا ما و تو را در پناه لطف خود حفظ نمايد و كارهای تو را خودش اصلاح فرمايد. نامه تو را فهميدم - خدا رحمتت كند - ما بحمد اللّه خانواده ای هستيم كه نسبت به دوستانمان مهربانيم و از لطفی كه خدا پيوسته به آنها می نمايد شاد می شويم و به نعمت هائی كه خداوند عزوجل به ايشان ارزانی می نمايد اهميت می دهيم.

خداوند حق را در باره شما و در باره كسانی كه با تو هم عقيده هستند و روشن بينی تو را دارند تمام و تكميل كند و از كار زشت و سركشی و طغيان باز دارد. تكميل نعمت همانست كه داخل بهشت شوی. هر نعمتی هر چه بزرگ تر و با ارزش تر باشد، همين كه بگويی الحمد للّه، شكر و سپاس آن را گزارده ای.

من نيز به اندازه حمد و ستايش هر ستايش كننده ای تا ابد بر آن نعمتی كه خداوند به تو ارزانی داشته و از بدبختی نجات بخشيده و راه را در گردنه های آينده برايت هموار كرده، می گويم الحمد للّه. به خدا قسم كه گردنه ای بس دشوار است و بسيار خطرناک كه گرفتاری فراوان دارد؛ از آن گردنه و گرفتاريهايش در كتاب های پيشين نيز نام برده شده. شما در زمان امام پيش تا زمانی كه وفات نمود - صلی اللّه علی روحه - و در زمان من، كارهايی ناپسند و اموری داشتيد كه از روی توفيق تمام نبود.

اسحاق! به طور قطع بدان كه هر كس از دنيا با چشم كور برود، در آخرت نيز نابينا و گمراه است. بدان كه منظور كوری چشم نيست بلكه كور دلی است و سخن خدا در كتاب استوار خود در باره ظالم، اشاره به همين مطلب است: «رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِی أَعْمی وَ قَدْ كُنْتُ بَصِيراً - . طه / ۱۲۶ - » ، {می گويد: «پروردگارا، چرا مرا نابينا محشور كردی با آنكه بينا بودم؟} خداوند عزوجل در جواب او می گويد: «كَذلِكَ أَتَتْكَ آياتُنا فَنَسِيتَها وَ كَذلِكَ الْيَوْمَ تُنْسی»، {«همان طور كه نشانه های ما بر تو آمد و آن را به فراموشی سپردی، امروز همان گونه فراموش می شوی.»} ای اسحاق! كدام آيه خدا بزرگتر است از حجت خدا بر مردم و امين وحی او و گواه بر بندگان او و پس از درگذشت آباء گرامش از پيامبران و اوصياء عظام كه درود و رحمت خدا بر تمام آنها.

در چه سرگردانی‌ای هستيد؟ كجا می رويد؟ مانند چهارپايان سر به زير انداخته ايد. از حق گريزانيد و گرايش به باطل پيدا

کرده اید و و به نعمت خدا کفر می ورزید یا تکذیب می کنید. هر کس به برخی از آیات قرآن ایمان آورد و برخی دیگر را نپذیرد، چنین کسی از شما یا غیر شما، جز خواری و ذلت در دنیای زود گذر و عذاب طولانی در آینده رستاخیز نخواهد داشت و آن، به خدا قسم یک بدبختی بزرگ است.

وقتی خداوند به فضل و منت خویش دستورهایی را بر شما واجب نمود، نه از آن جهت بود که احتیاجی به انجام آنها داشته باشد! بلکه به جهت رحمتی بود بر شما تا پلید را از پاکیزه مشخص نماید و آنچه را در دلهاست بیازماید و قلبها را پاک نماید و تا شما به رحمت خدا سبقت بگیرید و در قصرهای بهشتی، هر چه بیشتر برتری جویید .

حج و عمره و نماز و زکات و روزه و ولایت خاندان نبوت را بر شما واجب گردانید و آنها کافی هستند از حیث این که دربی باشند تا درب فرائض را بگشایند و کلیدی برای راه او باشند. اگر محمّد صلی الله علیه و آله و آل او نبودند، شما چون چارپایان سرگردان بودید و هرگز حتی یک دستور خدا را تشخیص نمی دادید. آیا می توان وارد قریه ای، غیر از درب آن شد؟

وقتی خداوند پس از پیامبر بر شما به اولیاء و جانشینانش منت نهاد و در قرآن کریم خطاب نمود: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِيناً - . مائده / ۳ - » ، {امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم، و اسلام را برای شما [به عنوان] آیینی برگزیدم.} و حقوقی را خداوند برای اولیاء خود بر شما واجب نموده و شما را مکلف به ادای آن نموده تا بدین وسیله آنچه در اختیار دارید، از همسران و اموال و خوردنی و نوشیدنی بر شما حلال شود و با انجام این دستور، برکت و افزایش و ثروت را برایتان اعلام نموده تا معلوم شود چه کسی در پنهان مطیع او است

خداوند در قرآن می فرماید: «قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى - . شوری / ۲۳ - »، {بگو: «به ازای آن [رسالت] پاداشی از شما خواستار نیستم، مگر دوستی درباره خویشاوندان.»} بدانید هر کس بخل ورزد، بر ضرر خود کار کرده. خدا بی نیاز است و شما به او نیازمندید و جز او معبودی نیست.

سخن ما با شما در مورد مطالبی که به نفع و ضرر شما است طولانی شد. اگر نه این بود که باید پس از درگذشت پدر بزرگوارم علیه السّلام، نعمت خدای عزوجل بر شما تمام و تکمیل گردد، هرگز خط مرا نمی دیدید و سخنی از من نمی شنیدید.

شما از آنچه بازگشت شما به آن است، غافل هستید. پس از پیک دوم من و آنچه از شما به او رسید، هنگامی که به خدا او را با آمدن به سمت شما اکرام نمود، و پس از اینکه ابراهیم بن عبده را برای شما تعیین نمودم - خدا او را توفیق دهد و بر بندگی کمکش فرماید - و نامه ای که آن را محمّد بن موسی نیشابوری آورد، خداوند در هر حالی در موضع یاری خواستن ما است. من می بینم شما در راه خدا افراط می کنید و بیراهه می روید و زیان خواهید کرد.

دور باد و مرگ بر آن کس که از اطاعت خدا سر باز زند و پند و اندرز اولیاء خدا نپذیرد، با اینکه خدای عزوجل به شما دستور داده که از او و پیامبر و جانشینانش اطاعت کنند. خداوند ضعف و ناتوانی و بی صبری شما را در مورد آینده ببخشاید؛

چقـدر انسان نسـبت به پروردگار کریم خود مغرور است. خدای تعالی دعای مرا در باره شـما مسـتجاب کند و امور شـما را به دست من اصـلاح نمایـد! در قرآن کریم می فرماید: «يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ - . اسـراء / ۷۱ - »، {[یـاد کن] روزی را که هر گروهی را با پیشوایشان فرا می خوانیم.}و نیز می فرماید: «وَ كَذلِكَ جَعَلْناكُمْ أُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَداءَ عَلَى النَّاسِ وَ يَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً - . بقره / ۱۴۳ - »، {و بـدین گونه شـما را امتی میانه قرار دادیم، تا بر مردم گواه باشـید و پیامبر بر شـما گواه باشـد.}و می فرماید: «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ - . آل عمران / ۱۱۰ - »، {شما بهترین امتی هستید که برای مردم پدیدار شده اید: به کار پسندیده فرمان می دهید، و از کار ناپسند بازمی دارید.}

دوست ندارم خداوند جل جلاله مرا با کسانی که در زمان من هستند فرا بخواند و بیاورد مگر به این خاطر که دلم بر حال شما می سوزد و آن نیتی که در دل دارم که رسیدن به آرزوی خود است که در هر دو سرا و بودن با ما در دنیا و آخرت را دوست دارم.

اسحاق! خداونـد تو و کسـانی که از پس تو هسـتند را رحمت کنـد. کاملاًـ برایت توضـیح داده و تفسـیر کردم و چنان روشـن نمودم، مثل اینکه برای آن کسـی که تا کنون امام شـناس نبوده و در این وادی یک چشم به هم زدنی قدم ننهاده توضـیح داده باشم .

اگر مقداری از این نامه به گوشـهای خیلی کر خوانده شود، از خوف خدا به اضطراب خواهند افتاد و به اطاعت خدای عزوجل برمی گردند. اینک هر چه می خواهید بکنید که به زودی اعمال شما را خدا و پیامبر و مؤمنین خواهند دید. سپس به سوی آن کس که دانای آشکار و نهان است برمی گردید و او شما را از نتیجه کردارتان آگاه می کند. و عاقبت برای پرهیزکاران است و ستایش فراوان خدای بزرگ را که پروردگار جهانیان است.

تو ای اسحاق! فرستاده من به سوی ابراهیم بن عبده هستی که خداوند او را به انجام آنچه در نامه من به وسیله محمّد بن موسی نیشابوری است، توفیق دهد، ان شاء اللَّه و هم فرسـتاده من به سـمت خودت و هر کس در شـهر شـما است، به آنچه در نامه من است که به وسیله محمّد بن موسی نیشابوری فرستادم، عمل نمایید ان شاء الله.

ابراهیم بن عبده نیز این نامه مرا برای همشـهریان خود بخواند تا دیگر به گفتگو و جدل نپردازند و به طاعت خدا چنگ زنند و شیطان را از خود دور نموده از او اطاعت ننمایند. سـلام و رحمت خدا بر ابراهیم بن عبده و تو ای اسـحاق و بر تمام دوسـتان و ارادتمندان ما؛ سلام زیاد باد. خداوند همه شما را با توفیق خود استوار بدارد.

و هر کس از دوسـتان ما در آن شـهر و ناحیه تو که نامه مرا خوانـد و از انحراف دست کشـید، حقوق ما را به ابراهیم بپردازد و ابراهیم به رازی خواهد پرداخت یا به کسی که رازی تعیین کند. تعیین او نیز به دستور و اراده من است. ان شاء الله.

ای اسـحاق! نامه مرا بر بلالی رضـی اللَّه عنه بخوان، او مورد اعتماد و امین ماست و به آنچه برایش لازم است عارف است و بر محمودی نیز بخوان، خـدا او را عافیت عنایت کند، چقدر ما او را به واسـطه اطاعت و فرمانبرداریش می سـتاییم! وقتی که وارد بغداد شدی، برای دهقان وکیل و ثقه ما بخوان و بر هر کسـی که از دوسـتان حقوق ما را می پذیرد و بالاخره برای هر کدام از

دوستان ما که برایت امکان حاصل شد،

بخوان و هر که خواست، نسخه ای از این نامه بنویسد ان شاء الله. و امر این نامه را از کسانی از دوستان ما که آن را دیدند پنهان نکن مگر از شیطانهای مخالف با عقیده شما؛ مبادا درّ شاهوار را به میان دست و پای این خوک صفتان بریزی و هرگز چنین لیاقتی ندارند.

ما در مورد نامه تو وصول آن را و دعا برای هر که بخواهی را نوشتیم جواب مسأله سعید را نیز دادیم الحمد للّه. بعد از انحراف از حق، جز گمراهی چیست؟ از شهر خارج نشو مگر بعد از ملاقات با عمری. خدا از او به واسطه رضایت ما راضی باشد و سلام بر او بنما و خود را به او معرفی کن تا تو را بشناسد؛ او مردی پاک و عفیف و مورد اعتماد و نزدیک به ما است، هر مبلغی که از نواحی برای ما می رسد، عاقبت به او می دهند و او به ما می رساند (و الحمد للّه کثیرا).

خدا ما و شما را در پناه خود محفوظ دارد و در تمام کارها پشتیبانمان باشد. سلام بر تو و جمیع دوستان و رحمه اللّه و برکاته. درود بر سرور ما پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم تسلیما کثیرا. - . رجال کشی: ۴۸۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

تَارِیخُ قُمَّ، لِلْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُمِّیِّ قَالَ رُوِّیتُ عَنْ مَشَایِخِ قُمَّ: أَنَّ الْحُسَیْنَ بْنَ الْحَسَنِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَعْفَرٍ الصَّادِقِ علیه السلام کَانَ بِقُمَّ یَشْرَبُ الْخَمْرَ عَلَانِیَةً فَقَصَدَ یَوْماً لِحَاجَةٍ بَابَ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَشْعَرِیِّ وَ کَانَ وَکِیلًا فِی الْأَوْقَافِ بِقُمَّ فَلَمْ یَأْذَنْ لَهُ وَ رَجَعَ إِلَی بَیْتِهِ مَهْمُوماً فَتَوَجَّهَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ إِلَی الْحَجِّ فَلَمَّا بَلَغَ سُرَّ مَنْ رَأَی اسْتَأْذَنَ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام فَلَمْ یَأْذَنْ لَهُ فَبَکَی أَحْمَدُ لِذَلِکَ طَوِیلًا وَ تَضَرَّعَ حَتَّی أَذِنَ لَهُ

۱- ۱. شیعتنا خ ل.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۴۸۱- ۴۸۵.

فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَ مَنَعْتَنِی الدُّخُولَ عَلَیْکَ وَ أَنَا مِنْ شِیعَتِکَ وَ مَوَالِیکَ قَالَ علیه السلام لِأَنَّکَ طَرَدْتَ ابْنَ عَمِّنَا عَنْ بَابِکَ فَبَکَی أَحْمَدُ وَ حَلَفَ بِاللَّهِ أَنَّهُ لَمْ یَمْنَعْهُ مِنَ الدُّخُولِ عَلَیْهِ إِلَّا لِأَنْ یَتُوبَ مِنْ شُرْبِ الْخَمْرِ قَالَ صَدَقْتَ وَ لَکِنْ لَا بُدَّ عَنْ إِکْرَامِهِمْ وَ احْتِرَامِهِمْ عَلَی کُلِّ حَالٍ وَ أَنْ لَا تُحَقِّرَهُمْ وَ لَا تَسْتَهِینَ بِهِمْ لِانْتِسَابِهِمْ إِلَیْنَا فَتَکُونَ مِنَ الْخَاسِرِینَ فَلَمَّا رَجَعَ أَحْمَدُ إِلَی قُمَّ أَتَاهُ أَشْرَافُهُمْ وَ کَانَ الْحُسَیْنُ مَعَهُمْ فَلَمَّا رَآهُ أَحْمَدُ وَثَبَ إِلَیْهِ وَ اسْتَقْبَلَهُ وَ أَکْرَمَهُ وَ أَجْلَسَهُ فِی صَدْرِ الْمَجْلِسِ فَاسْتَغْرَبَ الْحُسَیْنُ ذَلِکَ مِنْهُ وَ اسْتَبْدَعَهُ وَ سَأَلَهُ عَنْ سَبَبِهِ فَذَکَرَ لَهُ مَا جَرَی بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام فِی ذَلِکَ فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِکَ نَدِمَ مِنْ أَفْعَالِهِ الْقَبِیحَهِ وَ تَابَ

مِنْهَا وَ رَجَعَ إِلَی بَیْتِهِ وَ أَهْرَقَ الْخُمُورَ وَ کَسَرَ آلَاتِهَا وَ صَارَ مِنَ الْأَتْقِیَاءِ الْمُتَوَرِّعِینَ وَ الصُّلَحَاءِ الْمُتَعَبِّدِینَ وَ کَانَ مُلَازِماً لِلْمَسَاجِدِ مُعْتَکِفاً فِیهَا حَتَّی أَدْرَکَهُ الْمَوْتُ وَ دُفِنَ قَرِیباً مِنْ مَزَارِ فَاطِمَهَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا.

ص: ۳۲۴

**[ترجمه]تاریخ قم: حسن بن محمّد قمی می گوید: از مشایخ و پیران قم روایت کرده ام که حسین بن حسن بن جعفر بن محمّد بن اسماعیل بن جعفر صادق علیه السّلام در قم زندگی می کرد و آشکارا به شرب خمر می پرداخت. یک روز برای احتیاجی که داشت، به در خانه احمد بن اسحق اشعری رفت که وکیل اوقاف در قم بود ولی احمد بن اسحاق به او اجازه ورود نداد. به ناچار با اندوه و ناراحتی به خانه خود برگشت.

احمد بن اسحاق آن سال عازم حج شد، همین که به سامرا رسید، اجازه ورود خواست تا خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام برسد. اما امام علیه السّلام به او اجازه ورود نداد. او بسیار گریه و زاری و تضرع نمود تا بالاخره اجازه یافت.

وقتی وارد شد، عرض کرد: یا ابن رسول اللَّه! چرا به من اجازه نفرمودید خدمتتان برسم، من که از شیعیان و ارادتمندان شمایم؟! فرمود: چون پسر عموی مرا از در خانه ات راندی! احمد گریه اش گرفت و قسم یاد کرد که اجازه ندادن من به واسطه آن بود که شاید او از شراب خواری توبه کند؛ فرمود: راست می گویی ولی چاره ای نیست، باید آنها را در هر حال گرامی بدارید و احترام کنید. مبادا ایشان را تحقیر کنید و اهانت نمایید، چون به ما خانواده انتساب دارند؛ که در این صورت زیانکار خواهید بود.

وقتی احمد به قم برگشت، بزرگان به دیدن او آمدند. حسین نیز از کسانی بود که به دیدن احمد آمد؛ اما همین که احمد او را دید از جای جست و به استقبالش شتافت و اکرامش نمود و او را در صدر مجلس نشانید. دیدن این همه احترام برای حسین بی سابقه بود و از آن تعجب کرد! پرسید: چه شده که این قدر به من احترام می کنی؟ احمد جریان خود را با امام عسکری علیه السّلام توضیح داد.

همین که حسین آن را شنید، از کار زشت خود پشیمان شد و توبه کرد و به خانه برگشت و تمام شراب هایی را که داشت به زمین ریخت و اسباب و وسائل شراب را شکست و از پرهیزکاران و صالحین و اشخاص با ورع گردید و پیوسته ملازم مسجد بود و اعتکاف می کرد و شب زنده دار بود تا مرگ گریبانش را گرفت و نزدیک قبر حضرت معصومه دفن شد .

**[ترجمه]

باب ۵ وفاته صلوات اللّه علیه و الرد علی من ینكرها

الأخبار

«۱»

ك، [إكمال الدين] أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْ حَضَرَ مَوْتَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ وَ دَفْنَهُ مِمَّنْ لَا يُوقَفُ عَلَى إِحْصَاءِ عَدَدِهِمْ وَ لَا يَجُوزُ عَلَى مِثْلِهِمُ التَّوَاطُؤُ بِالْكَذِبِ وَ بَعْدُ فَقَدْ حَضَرْنَا فِي شَعْبَانَ سَنَهَ ثَمَانٍ وَ سَبْعِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ ذَلِكَ بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ علیهما السلام بِثَمَانِيَ عَشْرَهَ سَنَهً أَوْ أَكْثَرَ مَجْلِسَ أَحْمَدَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ خَاقَانَ وَ هُوَ عَامِلُ السُّلْطَانِ يَوْمَئِذٍ عَلَى الْخَرَاجِ وَ الضِّيَاعِ بِكُورَهِ قُمَّ وَ كَانَ مِنْ أَنْصَبِ خَلْقِ اللَّهِ وَ أَشَدِّهِمْ عَدَاوَهً لَهُمْ فَجَرَى

ذِكْرُ الْمُقِيمِينَ مِنْ آلِ أَبِی طَالِبٍ بِسُرَّ مَنْ رَأَی وَ مَذَاهِبِهِمْ وَ صَلَاحِهِمْ وَ أَقْدَارِهِمْ عِنْدَ السُّلْطَانِ فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ مَا رَأَيْتُ وَ لَا عَرَفْتُ بِسُرَّ مَنْ رَأَی رَجُلًا مِنَ الْعَلَوِيَّهِ مِثْلَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا وَ لَا سَمِعْتُ بِهِ فِی هَدْيِهِ وَ سُكُونِهِ وَ عَفَافِهِ وَ نُبْلِهِ وَ كَرَمِهِ عِنْدَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ السُّلْطَانِ وَ جَمِيعِ بَنِی هَاشِمٍ وَ تَقْدِيمِهِمْ إِيَّاهُ عَلَی ذَوِی السِّنِّ مِنْهُمْ وَ الْخَطَرِ وَ كَذَلِكَ الْقُوَّادُ وَ الْوُزَرَاءُ وَ الْكُتَّابُ وَ عَوَامُّ النَّاسِ وَ إِنِّی كُنْتُ قَائِماً ذَاتَ يَوْمٍ عَلَی رَأْسِ أَبِی وَ هُوَ يَوْمُ مَجْلِسِهِ لِلنَّاسِ إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ حُجَّابُهُ فَقَالُوا لَهُ ابْنُ الرِّضَا عَلَی الْبَابِ فَقَالَ بِصَوْتٍ عَالٍ ائْذَنُوا لَهُ فَدَخَلَ

رَجُلٌ أَسْمَرُ أَعْيَنُ حَسَنُ الْقَامَهِ جَمِيلُ الْوَجْهِ جَيِّدُ الْبَدَنِ حَدَثُ السِّنِّ لَهُ جَلَالَهٌ وَ هَيْبَهٌ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِ أَبِی قَامَ فَمَشَی إِلَيْهِ خُطُوَاتٍ وَ لَا أَعْلَمُهُ فَعَلَ هَذَا بِأَحَدٍ مِنْ بَنِی هَاشِمٍ وَ لَا بِالْقُوَّادِ وَ لَا بِأَوْلِيَاءِ الْعَهْدِ فَلَمَّا دَنَا مِنْهُ عَانَقَهُ وَ قَبَّلَ وَجْهَهُ وَ مَنْكِبَيْهِ وَ أَخَذَ بِيَدِهِ وَ أَجْلَسَهُ عَلَی مُصَلَّاهُ الَّذِی كَانَ عَلَيْهِ وَ جَلَسَ إِلَی جَنْبِهِ مُقْبِلًا عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ وَ جَعَلَ يُكَلِّمُهُ وَ يُكَنِّيهِ وَ يَفْدِيهِ بِنَفْسِهِ وَ أَبَوَيْهِ وَ أَنَا مُتَعَجِّبٌ مِمَّا أَرَی مِنْهُ إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ الْحُجَّابُ فَقَالُوا الْمُوَفَّقُ قَدْ جَاءَ(۱) وَ كَانَ الْمُوَفَّقُ إِذَا جَاءَ وَ دَخَلَ عَلَی أَبِی تَقَدَّمَ حُجَّابُهُ وَ خَاصَّهُ قُوَّادِهِ فَقَامُوا بَيْنَ مَجْلِسِ أَبِی وَ بَيْنَ بَابِ الدَّارِ سِمَاطَيْنِ إِلَی أَنْ يَدْخُلَ وَ يَخْرُجَ فَلَمْ يَزَلْ أَبِی مُقْبِلًا عَلَيْهِ يُحَدِّثُهُ حَتَّی نَظَرَ إِلَی غِلْمَانِ الْخَاصَّهِ فَقَالَ حِينَئِذٍ إِذَا شِئْتَ فَقُمْ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاكَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ ثُمَّ قَالَ لِغِلْمَانِهِ خُذُوا بِهِ خَلْفَ السِّمَاطَيْنِ لِئَلَّا يَرَاهُ الْأَمِيرُ يَعْنِی الْمُوَفَّقَ وَ قَامَ أَبِی فَعَانَقَهُ وَ قَبَّلَ وَجْهَهُ وَ مَضَی فَقُلْتُ لِحُجَّابِ أَبِی وَ غِلْمَانِهِ وَيْلَكُمْ مَنْ هَذَا الَّذِی (۲)

فَعَلَ بِهِ أَبِی هَذَا الَّذِی فَعَلَ فَقَالُوا هَذَا رَجُلٌ مِنَ الْعَلَوِيَّهِ يُقَالُ لَهُ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ يُعْرَفُ بِابْنِ الرِّضَا فَازْدَدْتُ تَعَجُّباً فَلَمْ أَزَلْ يَوْمِی ذَلِكَ قَلِقاً مُتَفَكِّراً فِی أَمْرِهِ وَ أَمْرِ أَبِی وَ مَا رَأَيْتُ مِنْهُ حَتَّی كَانَ اللَّيْلُ وَ كَانَتْ عَادَتُهُ أَنْ يُصَلِّیَ الْعَتَمَهَ ثُمَّ يَجْلِسَ فَيَنْظُرَ فِيمَا يَحْتَاجُ مِنَ الْمُؤَامَرَهِ وَ مَا يَرْفَعُهُ إِلَی السُّلْطَانِ فَلَمَّا نَظَرَ وَ جَلَسَ جِئْتُ فَجَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ (۳)

فَقَالَ يَا أَحْمَدُ أَ لَكَ حَاجَهٌ قُلْتُ نَعَمْ يَا أَبَتِ إِنْ أَذِنْتَ سَأَلْتُكَ

عَنْهَا فَقَالَ قَدْ أَذِنْتُ لَكَ يَا بُنَیَّ فَقُلْ مَا أَحْبَبْتَ فَقُلْتُ يَا أَبَتِ مَنِ الرَّجُلُ الَّذِی رَأَيْتُكَ الْغَدَاهَ فَعَلْتَ بِهِ مَا فَعَلْتَ مِنَ الْإِجْلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ

۱- ۱. الموفق هو أخو الخليفه المعتمد علی اللّه: أحمد بن المتوكل، و كان صاحب جيشه.

۲- ۲. فی الكافی: ويلكم من هذا الذی كنيتموه علی أبی.

۳- ۳. زاد فی إعلام الوری: و ليس عنده أحد.

التَّبْجِيلِ وَ فَدَيْتُهُ بِنَفْسِکَ وَ أَبَوَيْکَ فَقَالَ يَا بُنَيَّ ذَلِکَ ابْنُ الرِّضَا ذَاکَ إِمَامُ الرَّافِضَهِ فَسَکَتَ سَاعَةً فَقَالَ يَا بُنَيَّ لَوْ زَالَتِ الْخِلَافَهُ عَنْ خُلَفَاءِ بَنِي الْعَبَّاسِ مَا اسْتَحَقَّهَا أَحَدٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ غَيْرُ هَذَا فَإِنَّ هَذَا يَسْتَحِقُّهَا فِي فَضْلِهِ وَ عَفَافِهِ وَ هَدْيِهِ وَ صِيَانَهِ نَفْسِهِ وَ زُهْدِهِ وَ عِبَادَتِهِ وَ جَمِيلِ أَخْلَاقِهِ وَ صَلَاحِهِ وَ لَوْ رَأَيْتَ أَبَاهُ لَرَأَيْتَ رَجُلًا جَلِيلًا نَبِيلًا خَيِّراً فَاضِلًا فَازْدَدْتُ قَلَقاً وَ تَفَكُّراً وَ غَيْظاً عَلَى أَبِي مِمَّا سَمِعْتُ مِنْهُ فِيهِ وَ لَمْ يَكُنْ لِي هِمَّهٌ بَعْدَ ذَلِکَ إِلَّا السُّؤَالُ عَنْ خَبَرِهِ وَ الْبَحْثُ عَنْ أَمْرِهِ فَمَا سَأَلْتُ عَنْهُ أَحَداً مِنْ بَنِي هَاشِمٍ وَ الْقُوَّادِ وَ الْكُتَّابِ وَ الْقُضَاهِ وَ الْفُقَهَاءِ وَ سَائِرِ النَّاسِ إِلَّا وَجَدْتُهُ عِنْدَهُمْ فِي غَايَهِ الْإِجْلَالِ وَ الْإِعْظَامِ وَ الْمَحَلِّ الرَّفِيعِ وَ الْقَوْلِ الْجَمِيلِ وَ التَّقْدِيمِ لَهُ عَلَى (۱) أَهْلِ بَيْتِهِ وَ مَشَايِخِهِ وَ غَيْرِهِمْ وَ كُلٌّ يَقُولُ هُوَ إِمَامُ الرَّافِضَهِ فَعَظُمَ قَدْرُهُ عِنْدِي إِذْ لَمْ أَرَ لَهُ وَلِيّاً وَ لَا عَدُوّاً إِلَّا وَ هُوَ يُحْسِنُ الْقَوْلَ فِيهِ وَ الثَّنَاءَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْمَجْلِسِ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ يَا بَا بَكْرٍ فَمَا حَالُ أَخِيهِ جَعْفَرٍ فَقَالَ وَ مَنْ جَعْفَرٌ فَيُسْأَلَ عَنْ خَبَرِهِ أَوَ يُقْرَنَ بِهِ إِنَّ جَعْفَراً مُعْلِنٌ بِالْفِسْقِ مَاجِنٌ شِرِّيبٌ لِلْخُمُورِ أَقَلُّ مَنْ رَأَيْتُ مِنَ الرِّجَالِ وَ أَهْتَكُهُمْ لِسَتْرِهِ بِنَفْسِهِ فَدْمٌ خَمَّارٌ(۲)

قَلِيلٌ فِي نَفْسِهِ خَفِيفٌ وَ اللَّهِ لَقَدْ وَرَدَ عَلَى السُّلْطَانِ وَ أَصْحَابِهِ فِي وَقْتِ وَفَاهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ مَا تَعَجَّبْتُ مِنْهُ وَ مَا ظَنَنْتُ أَنَّهُ يَكُونُ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ لَمَّا اعْتَلَّ بَعَثَ إِلَى أَبِي أَنَّ ابْنَ الرِّضَا قَدِ اعْتَلَّ فَرَكِبَ مِنْ سَاعَتِهِ مُبَادِراً إِلَى دَارِ الْخِلَافَهِ ثُمَّ رَجَعَ مُسْتَعْجِلًا وَ مَعَهُ خَمْسَهُ نَفَرٍ مِنْ خَدَمِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ كُلُّهُمْ مِنْ ثِقَاتِهِ وَ خَاصَّتِهِ فَمِنْهُمْ نِحْرِيرٌ(۳) وَ أَمَرَهُمْ بِلُزُومِ دَارِ الْحَسَنِ

۱- ۱. فی إعلام الوری:« علی جمیع أهل بيته».

۲- ۲. سیجی ء فی بیان المؤلّف قدّس سرّه بیان ذلک، و فی المصدر المطبوع هکذا: « فدم حمار« یعنی گنگ و أحمق»!.

۳- ۳. فی نسخه إعلام الوری و الإرشاد: فیهم نحریر، و قد مرّ أنّه کان رائضا للسباع.

بْنِ عَلِيٍّ وَ تَعَرُّفِ خَبَرِهِ وَ حَالِهِ وَ بَعَثَ إِلَى نَفَرٍ مِنَ الْمُتَطَبِّبِينَ فَأَمَرَهُمْ بِالاخْتِلَافِ إِلَيْهِ وَ تَعَاهُدِهِ فِي صَبَاحٍ وَ مَسَاءٍ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ بِيَوْمَيْنِ جَاءَهُ مَنْ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَدْ ضَعُفَ فَرَكِبَ حَتَّى بَكَّرَ إِلَيْهِ ثُمَّ أَمَرَ الْمُتَطَبِّبِينَ بِلُزُومِهِ وَ بَعَثَ إِلَى قَاضِي الْقُضَاةِ فَأَحْضَرَهُ مَجْلِسَهُ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَخْتَارَ مِنْ أَصْحَابِهِ عَشَرَةً مِمَّنْ يُوثَقُ بِهِ فِي دِينِهِ وَ أَمَانَتِهِ وَ وَرَعِهِ فَأَحْضَرَهُمْ فَبَعَثَ بِهِمْ إِلَى دَارِ الْحَسَنِ وَ أَمَرَهُمْ بِلُزُومِهِ لَيْلًا وَ نَهَاراً فَلَمْ يَزَالُوا هُنَاكَ حَتَّى تُوُفِّيَ لِأَيَّامٍ مَضَتْ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ مِنْ سَنَةِ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ فَصَارَتْ سُرَّمَنْ رَأَى ضَجَّةً وَاحِدَةً مَاتَ ابْنُ الرِّضَا وَ بَعَثَ السُّلْطَانُ إِلَى دَارِهِ مَنْ يُفَتِّشُهَا وَ يُفَتِّشُ حُجَرَهَا وَ خَتَمَ عَلَى جَمِيعِ مَا فِيهَا وَ طَلَبُوا أَثَرَ وَلَدِهِ وَ جَاءُوا بِنِسَاءٍ يَعْرِفْنَ الْحَبَلَ فَدَخَلْنَ عَلَى جَوَارِيهِ فَنَظَرْنَ إِلَيْهِنَّ فَذَكَرَ بَعْضُهُنَّ أَنَّ هُنَاكَ جَارِيَةً بِهَا حَبَلٌ فَأَمَرَ بِهَا فَجُعِلَتْ

فِي حُجْرَةٍ وَ وُكِّلَ بِهَا نِحْرِيرٌ الْخَادِمُ وَ أَصْحَابُهُ وَ نِسْوَةٌ مَعَهُمْ (۱)

ثُمَّ أَخَذُوا بَعْدَ ذَلِكَ فِي تَهْيِئَتِهِ وَ عُطِّلَتِ الْأَسْوَاقُ وَ رَكِبَ أَبِي وَ بَنُو هَاشِمٍ وَ الْقُوَّادُ وَ الْكُتَّابُ وَ سَائِرُ النَّاسِ إِلَى جَنَازَتِهِ فَكَانَتْ سُرَّمَنْ رَأَى يَوْمَئِذٍ شَبِيهاً بِالْقِيَامَهِ فَلَمَّا فَرَغُوا مِنْ تَهْيِئَتِهِ بَعَثَ السُّلْطَانُ إِلَى أَبِي عِيسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ فَأَمَرَهُ بِالصَّلَاهِ عَلَيْهِ فَلَمَّا وُضِعَتِ الْجَنَازَهُ لِلصَّلَاهِ دَنَا أَبُو عِيسَى مِنْهَا فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ فَعَرَضَهُ عَلَى بَنِي هَاشِمٍ مِنَ الْعَلَوِيَّهِ وَ الْعَبَّاسِيَّهِ وَ الْقُوَّادِ وَ الْكُتَّابِ وَ الْقُضَاهِ وَ الْفُقَهَاءِ وَ الْمُعَدَّلِينَ وَ قَالَ هَذَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا مَاتَ حَتْفَ أَنْفِهِ عَلَى فِرَاشِهِ حَضَرَهُ مِنْ خَدَمِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ ثِقَاتِهِ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ وَ مِنَ الْمُتَطَبِّبِينَ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ وَ مِنَ الْقُضَاهِ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ ثُمَّ غَطَّى وَجْهَهُ وَ قَامَ فَصَلَّى عَلَيْهِ وَ كَبَّرَ عَلَيْهِ خَمْساً وَ أَمَرَ بِحَمْلِهِ وَ حَمْلٍ مَنْ وَسْطُ دَارِهِ وَ دُفِنَ فِي الْبَيْتِ الَّذِي دُفِنَ فِيهِ أَبُوهُ

---

۱ – ۱. دخل جعفر بن على على المعتمد و كشف له عن حال ابن أخيه الحجه عليه السلام فوجه المعتمد خدمه فقبضوا على صقيل الجاريه، و طالبوها بالصبى فأنكرته و ادعت بها حملا بها لتغطى على حال الصبى، فسلمت الى ابن أبى الشوارب القاضى، و بغتهم موت عبد اللّه بن يحيى ابن خاقان فجاءه و خروج صاحب الزنج بالبصره فشغلوا بذلك عن الجاريه فخرجت عن أيديهم.

فَلَمَّا دُفِنَ وَ تَفَرَّقَ النَّاسُ اضْطَرَبَ السُّلْطَانُ وَ أَصْحَابُهُ فِی طَلَبِ وَلَدِهِ وَ کَثُرَ التَّفْتِیشُ فِی الْمَنَازِلِ وَ الدُّورِ وَ تَوَقَّفُوا عَنْ قِسْمَهِ مِیرَاثِهِ وَ لَمْ یَزَلِ الَّذِینَ وُکِّلُوا بِحِفْظِ الْجَارِیَهِ الَّتِی تَوَهَّمُوا عَلَیْهِ الْحَبَلَ مُلَازِمِینَ لَهَا سَنَتَیْنِ وَ أَکْثَرَ حَتَّی تَبَیَّنَ لَهُمْ بُطْلَانُ الْحَبَلِ فَقُسِمَ مِیرَاثُهُ بَیْنَ أُمِّهِ وَ أَخِیهِ جَعْفَرٍ وَ ادَّعَتْ أُمُّهُ وَصِیَّتَهُ وَ ثَبَتَ ذَلِکَ عِنْدَ الْقَاضِی وَ السُّلْطَانُ عَلَی ذَلِکَ یَطْلُبُ أَثَرَ وَلَدِهِ فَجَاءَ جَعْفَرٌ بَعْدَ قِسْمَهِ الْمِیرَاثِ إِلَی أَبِی وَ قَالَ لَهُ اجْعَلْ لِی مَرْتَبَهَ أَبِی وَ أَخِی وَ أُوصِلُ إِلَیْکَ فِی کُلِّ سَنَهٍ عِشْرِینَ أَلْفَ دِینَارٍ فَزَبَرَهُ أَبِی وَ أَسْمَعَهُ وَ قَالَ لَهُ یَا أَحْمَقُ إِنَّ السُّلْطَانَ أَعَزَّهُ اللَّهُ جَرَّدَ سَیْفَهُ وَ سَوْطَهُ فِی الَّذِینَ زَعَمُوا أَنَّ أَبَاکَ وَ أَخَاکَ أَئِمَّهٌ لِیَرُدَّهُمْ عَنْ ذَلِکَ فَلَمْ یَقْدِرْ عَلَیْهِ وَ لَمْ یَتَهَیَّأْ لَهُ صَرْفُهُمْ عَنْ هَذَا الْقَوْلِ فِیهِمَا وَ جَهَدَ أَنْ یُزِیلَ أَبَاکَ وَ أَخَاکَ عَنْ تِلْکَ الْمَرْتَبَهِ فَلَمْ یَتَهَیَّأْ لَهُ ذَلِکَ فَإِنْ کُنْتَ عِنْدَ شِیعَهِ أَبِیکَ وَ أَخِیکَ إِمَاماً فَلَا حَاجَهَ بِکَ إِلَی سُلْطَانٍ یُرَتِّبُکَ مَرَاتِبَهُمْ وَ لَا غَیْرِ سُلْطَانٍ وَ إِنْ لَمْ تَکُنْ عِنْدَهُمْ بِهَذِهِ الْمَنْزِلَهِ لَمْ تَنَلْهَا بِنَا وَ اسْتَقَلَّهُ عِنْدَ ذَلِکَ وَ اسْتَضْعَفَهُ وَ أَمَرَ أَنْ یُحْجَبَ عَنْهُ فَلَمْ یَأْذَنْ لَهُ بِالدُّخُولِ عَلَیْهِ حَتَّی مَاتَ أَبِی وَ خَرَجْنَا وَ الْأَمْرُ عَلَی تِلْکَ الْحَالِ وَ السُّلْطَانُ یَطْلُبُ أَثَرَ وَلَدِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ حَتَّی الْیَوْمِ (۱).

**[ترجمه]کمال الدین: سعد بن عبد اللّه گفت، از کسانی که هنگام درگذشت و دفن امام حسن عسکری علیه السّلام حضور داشتند، تعدادی بی شمار که نمی توان گفت با هم قرار بر کذب و دروغگویی داشته اند، چنین گفتند:

در ماه شعبان سال ۲۷۸ یعنی هجده سال پس از فوت امام حسن عسکری علیه السّلام، در مجلس احمد بن عبید اللّه بن خاقان که نماینده سلطان بر امور اوقاف و باغ ها در شهرستان قم بود، حاضر شدیم. او مردی ناصبی بود که دشمن سرسخت خاندان نبوت بود.

در آنجا سخن از اولاد ابو طالب که مقیم سامرا هستند، و مذهب و خوبی و بدی و قدر و مقام آنها نزد خلیفه به میان آمد. احمد بن عبید اللّه گفت: من در سامرا از علویان کسی را ندیده و پیدا نکردم که در وقار و سنگینی و پاکدامنی و بزرگواری و عظمت نزد خویشاوندان و سلطان و تمام بنی هاشم، مانند حسن بن علی بن محمّد بن رضا علیهم السلام باشد، به طوری که آن جناب را بر اشخاص پیر و شخصیت های برجسته و والامقام همچنین بر تمام فرماندهان و وزراء و نویسندگان و سایر مردم مقدم می داشتند.

من خودم یک روز در مجلس پدرم که برای رسیدگی به شکایات مردم نشسته بود حضور داشتم. دربان وارد شد و گفت: ابن الرضا علیهما السلام بر در خانه منتظر است. پدرم با صدای بلند گفت: اجازه دهید وارد شود! حضرت وارد گردید؛ مردی گندمگون و خوش اندام با چشمانی درشت و خوش صورت و زیبا بود و با سن کمی که داشت، دارای جلالت و هیبت مخصوصی بود.

همین که چشم پدرم به او افتاد، از جای حرکت کرد و چند قدم به استقبالش شتافت. سابقه نداشت که چنین کاری را نسبت به احدی از بنی هاشم یا فرماندهان و یا وزراء و ولی عهدان بکند! نزدیک آن جناب که رسید او را در آغوش گرفت و صورت و دو شانه اش را بوسید و دستش را گرفت و ایشان را روی فرش نماز خود نشاند و خودش کنارش نشست و با تمام صورت به سمت او توجه داشت. او را با کنیه خطاب می کرد و پیوسته می گفت: پدر و مادرم فدایت! جانم قربانت! من از دیدن این جریانها خیلی در شگفت بودم. در همین موقع دربان وارد شده و گفت، موفق آمد! (او برادر خلیفه معتمد علی اللّه بود به نام احمد بن متوکل و سمت فرماندهی لشکر را داشت).

هر وقت موفق پیش پـدرم می آمد، نگهبانان و فرماندهان زیر دسـتش در فاصـله مجلس پدرم تا جلوی درب، در دو طرف می ایسـتادند تـا او وارد شود و خـارج گردد. امـا پـدرم همچنـان کمـال توجه را به حضـرت عسـکری علیه السـلام داشت تـا اینکه چشـمش به غلامان مخصوص موفق افتاد. آنگاه گفت: فدایت شوم! اگر میل دارید حالا دیگر تشریف ببرید! بعد رو به غلامان خود نموده گفت: از پشت صف ایشـان را ببریـد تا امیر آن جناب را نبینـد. منظورش همان موفق بود. پـدرم به احترام حضـرت عسکری علیه السلام از جای حرکت کرد، او را در آغوش گرفت و صورتش را بوسید و آن جناب تشریف برد.

من به غلامـان و دربانان پـدرم گفتم: این کیست که پـدرم این قـدر به او احترام کرد؟ گفتنـد: مردی از علویان به نام حسن بن علی علیهما السـلام، که مشهور به ابن الرضا است! باز تعجب من بیشتر شد. آن روز تا شب پیوسته در اندیشه و ناراحتی بودم و در کـار پـدرم و او فکر می کردم. پـدرم عـادت داشت پس از نمـاز عشـاء می نشـست و به کارهـایی که بایـد به عرض خلیفه برساند رسیدگی می کرد.

وقتی مشغول کار خود شد، من آمدم و در مقابلش نشستم. رو به من کرده و گفت: احمد! کاری داری؟ گفتم: آری پدر، اگر اجازه بفرمایید از شما سؤالی دارم .

گفت: بگو! اجـازه داری، هر چه مـایلی بپرس؛ گفتم: پـدر جـان، آن مرد که امروز صـبح آنقـدر نسـبت به او احترام و تواضـع کردی و جان خویش و پـدر و مادرت را پیوسـته فدایش می کردی که بود؟ گفت: آن شـخص امام رافضـی ها ابن الرضاست. ساعتی سـکوت کرد و آنگاه گفت: پسـرم! اگر خلافت از میان بنی عباس برود، به واسـطه فضل و عفت و رفتار و بزرگواری و زهد و پارسایی و اخلاق پسـندیده و شایسـتگی که در اوست، احدی از بنی هاشم شایسـته آن مقام جز این شخص نیست؛ اگر پدرش را دیده بودی، مردی بزرگوار، با عظمت، خیر خواه و دانا بود.

از حرفهـایی که پـدرم راجع به او گفت، بیشتر خشـمگین و ناراحتی شـدم! دیگر جز وارسـی و جسـتجو از کار آن جناب، کار دیگری نداشـتم. از هر یک از بنی هاشم یا سـرهنگان و نویسـندگان و قاضـیان و فقهاء و دانشـمندان یا سایر مردم که پرسـیدم، دیدم در نظر همه محترم و کمال موقعیت و شخصیت را دارد و خیلی به او احترام می گذارند و همه از او ستایش و تمجید می کننـد و او را بر سـایر خـانواده اش از پیر مردان و دیگران مقـدم می دارنـد و همه معتقدنـد که او امـام شـیعیان است؛ من نیز به عظمـت و جلالـت او یقین کردم و در نظر من هم شخصـیتی خیلی بالاـ پیـدا کرد. زیرا هر دوست و دشـمنی را که دیـدم، از او ستایش و تعریف می کرد.

یکی از حاضـرین مجلس که اشعری مـذهب بود، رو به او کرده و گفت: یـا ابا بکر! وضع برادرش جعفر چگونه است؟ گفت: جعفر کیست که نـامش را می بری یـا بـا او مقـایسه می‌کنی؟ جعفر مردی است که آشـکارا به فسق مشـغول و پیوسـته مست و مخمـور است. بی ارزش ترین مردی است که دیـده ام و پیوسـته از شخصـیت خود می کاهـد! او مردی بـد زبـان و احمق و بی ارزش و سبک است.

به خـدا قسم، پس از درگـذشت حسن بن علی علیهمـا السـلام، پـدرم با یاران خود پیش سـلطان آمـد! من تعجب کردم و خیال نمی کردم چنین کاری بکند.

جریان چنین بود که وقتی حسن بن علی علیهما السّلام بیمار شد، به پدرم خبر دادند که ابن الرضا بیمار است. پدرم فوراً پیش خلیفه رفت و برگشت. پنج نفر از غلامان مخصوص خلیفه که کمال اعتماد را به آنها داشت از جمله نحریر به همراه پدرم بودند. به آنها دستور داد که دمی از خانه امام حسن علیه السلام غافل نشوند و پیوسته متوجه حال و وضع او باشند. آنگاه از پی چند پزشک فرستاد و دستور داد که صبح و شام رفت و آمد کنند و پیوسته مراقب حال او باشند.

پس از دو روز خبر آوردند که خیلی ضعیف و ناتوان شده؛ پدرم صبح زود به سمت خانه او رفت و پزشکان را مامور کرد که از خانه ایشان خارج نشوند. از پی قاضی القضاه فرستاد. پیش پدرم آمد. به او گفت: ده نفر از کسانی که کمال اعتماد را در دین و امانت و پرهیزگاری به آنها داری حاضر کن و شب و روز با آنها در خانه حسن بن علی علیهما السّلام باشید.

پیوسته در آنجا بودند تا اینکه چند روز از ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ گذشته بود که از دنیا رفت. سامرا یک پارچه عزادار شد. همه ناله و فغان داشتند و می گفتند (ابن الرضا) از دنیا رفت!

سلطان مأمورین را فرستاد تا خانه او را تفتیش و بازرسی کنند و درب تمام اطاق ها را مهر و موم کنند و دستور داد که از فرزندش جستجو نمایند. چند زن را که وارد به حمل و بارداری زنان بودند آوردند و به آنها مأموریت دادند که بازرسی کنند، کدام یک از زنان و کنیزان آن جناب باردار است! گفتند: زنی است که حامله است و او را در یک اطاق زندانی کردند و نحریر خادم و مأمورین او را نگهبان آن زن قرار دادند. چند زن نیز به آن مأمورین در نگهبانی کمک می کردند. بعد شروع به مقدمات دفن آن جناب کردند. بازارها تعطیل شد. پدرم با بنی هاشم و سپهداران و نویسندگان و تمام مردم در تشییع جنازه اش حضور داشتند. مثل اینکه در سامرا قیامت بر پا شده بود.

بعد از اینکه جنازه آماده شد، خلیفه از پی ابی عیسی پسر متوکل فرستاد و دستور داد بر او نماز بخواند. جنازه را که گذاشتند، ابو عیسی پیش رفت و صورتش را باز نموده، به بنی هاشم و علویان و عباسیان و سپهداران و نویسندگان و قاضیان و فقهاء و مردمانی که جزء عدول بودند، نشان داده و گفت: این حسن بن علی بن محمّد بن رضا علیهم السلام است که به اجل خود در خانه اش از دنیا رفته و شاهد فوت ایشان از غلامان مخصوص خلیفه، فلان کس و فلان کس و از پزشکان، فلانی و از قاضیان، فلان کس و فلان کس بوده است .

در این موقع روی صورتش را پوشانید، از جای حرکت کرده و به نماز پرداخت و پنج تکبیر گفت. دستور داد جنازه اش را از داخل حیاط بردارند؛ برداشتند و در همان محلی که پدرش دفن شده بود دفن کردند.

پس از دفن او و متفرق شدن مردم، سلطان و یارانش خیلی ناراحت بودند و در جستجوی فرزندش، خانه ها را جستجو کردند و در مورد تقسیم میراثش توقف نمودند. آنهایی که نگهبان صقیل بودند که مدعی بارداری بود، دو سال صبر کردند تا یقین نمودند حامله نیست. در این موقع میراث او را بین مادر و برادرش جعفر تقسیم کردند. مادرش ادعای وصیت کرد و در نزد قاضی نیز ثابت شد، ولی سلطان پیوسته در جستجوی اثری از فرزندش بود.

پس از تقسیم شدن میراث، جعفر پیش پدرم آمده و گفت: مقام پدر و برادرم را به من بده! هر سال به تو بیست هزار دینار طلا

می دهم! پدرم او را رانده و دشنامش داد و گفت: احمق! سلطان با تمام قدرت، شمشیرش را آخته و شلاقش را کشیده بود و با کسانی که مدعی بودند پدر و برادرت امام هستند مبارزه می کرد تا دست از این اعتقاد بردارند ولی موفق نشده و نتوانست آنها را از این اعتقاد منصرف کند. اگر تو در نظر شیعیان، مثل پدر و برادرت امام هستی، دیگر احتیاجی نداری که سلطان یا دیگری به تو این منصب را بدهد و چنانچه دارای این مقام نیستی، با تعیین خلیفه امام نخواهی شد.

پدرم او را تحقیر و بسیار خوار نمود و دستور داد دیگر راهش ندهند و تا وقتی زنده بود اجازه نداد پیش او بیاید. وقتی ما از سامرا خارج شدیم، وضع به همان صورت بود و خلیفه تا امروز هنوز در جستجوی فرزند حسن بن علی علیهم السلام است. - . کمال الدین ۱ : ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۲»

عم، [إعلام الوری](۲)

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۳)

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى وَ غَيْرِهِمَا قَالُوا: كَانَ أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ خَاقَانَ عَلَى الضِّيَاعِ وَ الْخَرَاجِ

ص: ۳۲۹

۱- ۱. کمال الدین ج ۱ ص ۱۲۰- ۱۲۵.

۲- ۲. إعلام الوری ص ۳۵۷- ۳۵۹.

۳- ۳. الکافی ج ۱ ص ۵۰۳- ۵۰۶.

بِقُمَّ وَ ذَكَرَ مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]اعلام الوری، ارشاد: احمد بن عبیدالله بن خاقان متولی اراضی و خراج قم بود و مثل این روایت را نقل می کند. - . اعلام الوری: ۳۵۷ ، ارشاد: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

بیان

سماط القوم بالکسر صفهم و الفدم العیی عن الکلام فی ثقل و رخاوه و قله فهم و الغلیظ الأحمق الجافی (۲)

و الزبر المنع و أسمعه أی شتمه.

و أقول ذکر الشیخ فی فهرسته فی ترجمه أحمد بن عبید الله بن یحیی بن خاقان له مجلس یصف فیه أبا محمد الحسن بن علی العسکری علیهما السلام

أخبرنا به ابن أبی جید عن ابن الولید عن عبد الله بن جعفر الحمیری قال: حضرت و حضر جماعه من آل سعد بن مالک و آل طلحه و جماعه من التجار فی شعبان لإحدی عشره لیله مضت من سنه ثمان و سبعین و مائتین مجلس أحمد بن عبید الله بکوره قم فجری ذکر من کان بسر من رأی من العلویه و آل أبی طالب فقال أحمد بن عبید الله ما کان بسر من رأی رجل من العلویه مثل رجل رأیته یوما عند أبی عبید الله بن یحیی یقال له الحسن بن علی علیهما السلام ثم وصفه و ساق الحدیث انتهی.

و قال النجاشی فی فهرسته أحمد بن عبید الله بن یحیی بن خاقان ذکره أصحابنا فی المصنفین و أن له کتابا یصف فیه سیدنا أبا محمد لم أر هذا الکتاب (۳).

**[ترجمه]سماط القوم به کسر سین، صف قوم را گویند و فدم کسی است که از سنگینی و سستی و کم فهمی در رنج است و درشت و نادان و ظالم نیز فدم است. و زبر به معنای منع است. و اسمعه یعنی به او ناسزا گفت.

علامه مجلسی: شیخ در فهرست خود در ترجمه احمد بن عبید اللّه بن یحیی بن خاقان نوشته است: احمد را مجلسی پیش آمد که در آن محل، ابو محمّد حسن بن علی علیهما السّلام را توصیف نمود و گفت: عبد اللّه بن جعفر حمیری گفت، من با گروهی از آل سعد بن مالک و آل طلحه و دسته ای از تجار، در یازدهم شعبان سال ۲۷۸ در مجلس احمد بن عبید اللّه در شهرستان قم بودیم که سخن از ساکنین سامرا از علویها و اولاد ابو طالب شد.

احمد بن عبید اللّه گفت: در سامرا مردی را مانند آن شخصیتی که یک روز پیش پدرم عبید اللّه بن یحیی بود و حسن بن علی نام داشت ندیدم. سپس داستان را تا آخر نقل نمود.

نجاشی در فهرست می گوید: اصحاب ما از احمد بن عبیدالله بن یحیی بن خاقان در بین مولفین و نویسندگان نام برده اند. وی

کتابی دارد که در آن امام عسکری علیه السلام را وصف می کند ولی من این کتاب را ندیده ام!

**[ترجمه]

«۳»

یر، [بصائر الدرجات] الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الزَّيْتُونِيُّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ وَ سَهْلِ بْنِ الْهُرْمُزَانِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الزَّعْفَرَانِ عَنْ أُمِّ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَتْ: قَالَ لِي أَبُو مُحَمَّدٍ يَوْماً مِنَ الْأَيَّامِ تُصِيبُنِي فِي سَنَةِ سِتِّينَ حَزَازَةٌ أَخَافُ أَنْ أُنْكَبَ فِيهَا نَكْبَةً فَإِنْ سَلِمْتُ مِنْهَا فَإِلَى سَنَةِ سَبْعِينَ قَالَتْ فَأَظْهَرْتُ الْجَزَعَ وَ بَكَيْتُ فَقَالَ لَا بُدَّ لِي مِنْ وُقُوعِ أَمْرِ اللَّهِ فَلَا تَجْزَعِي

ص: ۳۳۰

۱- ۱. الإرشاد ص ۳۱۸- ۳۲۰ و بعده: و هو لا يجد الى ذلك سبيلا، و شيعته مقيمون على أنّه مات و خلف ولدا يقوم مقامه فی الإمامه و قد رواه ملخصا فی المناقب ج ۴ ص ۴۲۳ و هكذا سائر الكتب.

۲- ۲. كل ذلك تفسير للفدم.

۳- ۳. رجال النجاشیّ ص ۶۸.

فَلَمَّا أَنْ كَانَ أَيَّامُ صَفَرٍ أَخَذَهَا الْمُقِيمُ الْمُقْعِدُ وَ جَعَلَتْ تَقُومُ وَ تَقْعُدُ وَ تَخْرُجُ فِي الْأَحَايِينِ إِلَى الْجَبَلِ وَ تُجَسِّسُ الْأَخْبَارَ حَتَّى وَرَدَ عَلَيْهَا الْخَبَرُ(۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مادر امام عسکری علیه السلام می گوید: روزی ابو محمد علیه السلام به من فرمود: در سال ۲۶۰ دردی قلبی به من می رسد و می ترسم که به بلا گرفتار شده و زمین گیر شوم. اگر از این درد سالم ماندم، تا سال ۲۷۰ زنده هستم. مادر حضرت می گوید: من اظهار جزع کردم و گریستم. حضرت فرمود: چاره ای برای من از واقع شدن امر خدا نیست. پس جزع مکن.

وقتی ایام صفر رسید، حزنی که انسان را به ایستادن و نشستن وا می دارد مادر حضرت را گرفت و شروع به ایستادن و نشستن نمود و احیانا به سمت کوه می رفت و از اخبار تفحص می کرد تا این که خبر به او رسید. - . بصائر الدرجات: ۴۸۲ -

**[ترجمه]

بیان

أخذها المقیم المقعد أی الحزن الذی یقیمها و یقعدها.

**[ترجمه]عبارت اخذها المقیم المقعد یعنی حزنی که آن بانو را به ایستادن و نشستن وا می داشت.

**[ترجمه]

«۴»

ک، [إکمال الدین] وَجَدْتُ مُثْبَتاً فِي بَعْضِ الْكُتُبِ الْمُصَنَّفَهِ فِي التَّوَارِيخِ وَ لَمْ أَسْمَعْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبَّادٍ أَنَّهُ قَالَ: مَاتَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام يَوْمَ الْجُمُعَهِ مَعَ صَلَاهِ الْغَدَاهِ وَ كَانَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَهِ قَدْ كَتَبَ بِيَدِهِ كُتُباً كَثِيرَهً إِلَى الْمَدِينَهِ وَ ذَلِكَ فِي شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ سَنَهَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ لِلْهِجْرَهِ وَ لَمْ يَحْضُرْهُ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ إِلَّا صَقِيلُ الْجَارِيَهُ وَ عَقِيدٌ الْخَادِمُ وَ مَنْ عَلِمَ اللَّهُ غَيْرَهُمَا قَالَ عَقِيدٌ فَدَعَا بِمَاءٍ قَدْ أُغْلِيَ بِالْمَصْطَكَى فَجِئْنَا بِهِ إِلَيْهِ فَقَالَ أَبْدَأُ بِالصَّلَاهِ جِيئُونِي فَجِئْنَا بِهِ وَ بَسَطْنَا فِي حَجْرِهِ الْمِنْدِيلَ وَ أَخَذَ مِنْ صَقِيلَ الْمَاءَ فَغَسَلَ بِهِ وَجْهَهُ وَ ذِرَاعَيْهِ مَرَّهً مَرَّهً وَ مَسَحَ عَلَى رَأْسِهِ وَ قَدَمَيْهِ مَسْحاً وَ صَلَّى صَلَاهَ الصُّبْحِ عَلَى فِرَاشِهِ وَ أَخَذَ الْقَدَحَ لِيَشْرَبَ فَأَقْبَلَ الْقَدَحُ يَضْرِبُ ثَنَايَاهُ وَ يَدُهُ تُرْعَدُ فَأَخَذَتْ صَقِيلُ الْقَدَحَ مِنْ يَدِهِ وَ مَضَى مِنْ سَاعَتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ دُفِنَ فِي دَارِهِ بِسُرَّمَنْ رَأَى إِلَى جَانِبِ أَبِيهِ علیه السلام وَ صَارَ إِلَى كَرَامَهِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ وَ قَدْ كَمَلَ عُمُرُهُ تِسْعاً وَ عِشْرِينَ سَنَهً قَالَ وَ قَالَ لِيَ ابْنُ عَبَّادٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ قَدِمَتْ أُمُّ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام مِنَ الْمَدِينَهِ وَ اسْمُهَا حديث حِينَ اتَّصَلَ بِهَا الْخَبَرُ إِلَى سُرَّمَنْ رَأَى فَكَانَتْ لَهَا أَقَاصِيصُ يَطُولُ شَرْحُهَا مَعَ أَخِيهِ جَعْفَرٍ مِنْ مُطَالَبَتِهِ إِيَّاهَا بِمِيرَاثِهِ وَ سِعَايَتِهِ بِهَا إِلَى السُّلْطَانِ وَ كَشْفِ مَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِسَتْرِهِ وَ ادَّعَتْ عِنْدَ ذَلِكَ صَقِيلُ أَنَّهَا حَامِلٌ فَحُمِلَتْ إِلَى دَارِ الْمُعْتَمِدِ فَجَعَلْنَ نِسَاءُ الْمُعْتَمِدِ وَ خَدَمُهُ وَ نِسَاءُ الْمُوَفَّقِ وَ خَدَمُهُ وَ نِسَاءُ الْقَاضِي ابْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ يَتَعَاهَدْنَ أَمْرَهَا فِي كُلِّ وَقْتٍ وَ يُرَاعُونَهُ إِلَى أَنْ دَهِمَهُمْ أَمْرُ الصَّفَّارِ(۲)

وَ مَوْتُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَاقَانَ بَغْتَةً وَ خُرُوجُهُمْ عَنْ سُرَّمَنْ رَأَى وَ أَمْرُ صَاحِبِ الزِّنْجِ

ص: ۳۳۱

۱- ۱. بصائر الدرجات ص ۴۸۲.

۲- ۲. يعنى يعقوب بن ليث الصفار الذى خرج على العباسيه.

بِالْبَصْرَهِ وَ غَيْرُ ذَلِكَ فَشَغَلَهُمْ عَنْهَا(۱).

**[ترجمه]کمال الدين: محمّد بن حسين بن عباد می گويد: حضرت امام حسن عسکری در نماز صبح روز جمعه از دنيا رفت. ايشان در آن شب به دست خود نامه های زيادی برای مدينه نوشت. اين اتفاق در هشتم ربيع الاول سال ۲۶۰ هجری افتاد و در هنگام وفات جز صقيل کنيزش و عقيد خادم و شخص ديگری غير از اين دو نفر که خدا از وجود او خبر دارد، کسی وجود نداشت.

عقيد می گويد: حضرت فرمود: برايم آبی که با مصطکی(کندر رومی) جوشيده شده بياور! آب را آورديم. فرمود: اول نماز می خوانم، برايم آب آماده کنيد.آب آورديم و در روی دامنش حوله ای گذاشتيم. از صقيل آب می گرفت و صورت خود را شستشو می داد و دو دست را هر کدام يک مرتبه شست. آنگاه سر و دو پای خود را مسح نمود و نماز صبح را در رختخواب خود خواند. آنگاه قدح آب مصطکی را گرفت تا بياشامد. ظرف به دندانهای پيشين امام می خورد و دستش می لرزيد؛ صقيل ظرف را از دست مبارکش گرفت. همان دم از دنيا رفت و در خانه خود در سامرا پهلوی پدرش دفن شد و به جانب نعمتها و تشريفاتی که خدا به او اختصاص داده رهسپار گرديد و در آن هنگام، بيست و نه سال تمام داشت.

ابن عباد در همين حديث گفت: مادر حضرت عسکری عليه السلام به نام حديث، وقتی خبر درگذشت حضرت عسکری عليه السلام را شنيد، از مدينه به سامرا آمد و داستانی مفصل دارد که خيلی طولانی است. مثل برخورد او با جعفر برادر حضرت عسکری عليه السلام که از مادرش مطالبه ميراث می کرد و پيش سلطان از او شکايت نمود و آنچه نبايد اظهار کند در مورد (ولادت فرزند امام حسن عسکری عليه السلام) افشاء و اظهار نمود.

در اين موقع صقيل ادعای حمل کرد، او را به خانه معتمد بردند. زنان معتمد و خدمتکاران و خانواده موفق و خدمتکارانش با زنان قاضی ابن ابی الشوارب پيوسته مراقب او بودند تا موقعی که انقلاب يعقوب ليث صفار پيش آمد و عبيد اللّه بن يحيی بن خاقان به طور ناگهانی از دنيا رفت و اينها از سامرا خارج شدند و صاحب الزنج نيز در بصره قيام کرد و چيزهای ديگری که آنها را مشغول نمود و توجهی به کار صقيل نکردند. - . کمال الدين ۲ : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ك، [إكمال الدين] قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حُبَابٍ (۲)

حَدَّثَنَا أَبُو الْأَدْيَانِ قَالَ: كُنْتُ أَخْدُمُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهم السلام وَ أَحْمِلُ كُتُبَهُ إِلَى الْأَمْصَارِ فَدَخَلْتُ إِلَيْهِ فِي عِلَّتِهِ الَّتِي تُوُفِّيَ فِيهَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكَتَبَ مَعِي كُتُباً وَ قَالَ تَمْضِي بِهَا إِلَى الْمَدَائِنِ فَإِنَّكَ سَتَغِيبُ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْماً فَتَدْخُلُ إِلَى سُرَّمَنْ رَأَى يَوْمَ الْخَامِسَ عَشَرَ وَ تَسْمَعُ الْوَاعِيَةَ فِي دَارِي وَ تَجِدُنِي عَلَى الْمُغْتَسَلِ قَالَ أَبُو الْأَدْيَانِ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَمَنْ قَالَ مَنْ طَالَبَكَ بِجَوَابَاتِ كُتُبِي فَهُوَ الْقَائِمُ بَعْدِي فَقُلْتُ زِدْنِي فَقَالَ مَنْ يُصَلِّي عَلَيَّ فَهُوَ الْقَائِمُ بَعْدِي فَقُلْتُ زِدْنِي فَقَالَ مَنْ أَخْبَرَ بِمَا فِي الْهِمْيَانِ فَهُوَ الْقَائِمُ بَعْدِي ثُمَّ مَنَعَتْنِي هَيْبَتُهُ أَنْ أَسْأَلَهُ

مَا فِی الْهِمْیَانِ وَ خَرَجْتُ بِالْکُتُبِ إِلَی الْمَدَائِنِ وَ أَخَذْتُ جَوَابَاتِهَا وَ دَخَلْتُ سُرَّمَنْ رَأَی یَوْمَ الْخَامِسَ عَشَرَ کَمَا قَالَ لِی علیه السلام فَإِذَا أَنَا بِالْوَاعِیَهِ فِی دَارِهِ وَ إِذَا أَنَا بِجَعْفَرِ بْنِ عَلِیٍّ أَخِیهِ بِبَابِ الدَّارِ وَ الشِّیعَهُ حَوْلَهُ یُعَزُّونَهُ وَ یُهَنِّئُونَهُ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی إِنْ یَکُنْ هَذَا الْإِمَامَ فَقَدْ حَالَتِ الْإِمَامَهُ لِأَنِّی کُنْتُ أَعْرِفُهُ بِشُرْبِ النَّبِیذِ وَ یُقَامِرُ فِی الْجَوْسَقِ وَ یَلْعَبُ بِالطُّنْبُورِ فَتَقَدَّمْتُ فَعَزَّیْتُ وَ هَنَّیْتُ فَلَمْ یَسْأَلْنِی عَنْ شَیْ ءٍ ثُمَّ خَرَجَ عَقِیدٌ فَقَالَ یَا سَیِّدِی قَدْ کُفِّنَ أَخُوکَ فَقُمْ لِلصَّلَاهِ عَلَیْهِ فَدَخَلَ جَعْفَرُ بْنُ عَلِیٍّ وَ الشِّیعَهُ مِنْ حَوْلِهِ یَقْدُمُهُمُ السَّمَّانُ وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ قَتِیلُ الْمُعْتَصِمِ الْمَعْرُوفُ بِسَلَمَهَ فَلَمَّا

صِرْنَا بِالدَّارِ إِذَا نَحْنُ بِالْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام عَلَی نَعْشِهِ مُکَفَّناً فَتَقَدَّمَ جَعْفَرُ بْنُ عَلِیٍّ لِیُصَلِّیَ عَلَی أَخِیهِ فَلَمَّا هَمَّ بِالتَّکْبِیرِ خَرَجَ صَبِیٌّ بِوَجْهِهِ سُمْرَهٌ بِشَعْرِهِ قَطَطٌ بِأَسْنَانِهِ تَفْلِیجٌ فَجَبَذَ رِدَاءَ جَعْفَرِ بْنِ عَلِیٍّ وَ قَالَ تَأَخَّرْ یَا عَمِّ فَأَنَا أَحَقُّ بِالصَّلَاهِ

ص: ۳۳۲

۱- ۱. کمال الدین ج ۲ ص ۱۴۹- ۱۵۰.

۲- ۲. فی المصدر المطبوع: خشاب.

عَلَى أَبِی فَتَأَخَّرَ جَعْفَرٌ وَ قَدِ ارْبَدَّ وَجْهُهُ فَتَقَدَّمَ الصَّبِیُّ فَصَلَّی عَلَیْهِ وَ دُفِنَ إِلَی جَانِبِ قَبْرِ أَبِیهِ ثُمَّ قَالَ یَا بَصْرِیُّ هَاتِ جَوَابَاتِ الْکُتُبِ الَّتِی مَعَکَ فَدَفَعْتُهَا إِلَیْهِ وَ قُلْتُ فِی نَفْسِی هَذِهِ اثْنَتَانِ بَقِیَ الْهِمْیَانُ ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَی جَعْفَرِ بْنِ عَلِیٍّ وَ هُوَ یَزْفِرُ فَقَالَ لَهُ حَاجِزٌ الْوَشَّاءُ یَا سَیِّدِی مَنِ الصَّبِیُّ لِیُقِیمَ عَلَیْهِ الْحُجَّةَ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا رَأَیْتُ قَطُّ وَ لَا عَرَفْتُهُ فَنَحْنُ جُلُوسٌ إِذْ قَدِمَ نَفَرٌ مِنْ قُمَّ فَسَأَلُوا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ فَعَرَفُوا مَوْتَهُ فَقَالُوا فَمَنْ فَأَشَارَ النَّاسُ إِلَی جَعْفَرِ بْنِ عَلِیٍّ فَسَلَّمُوا عَلَیْهِ وَ عَزَّوْهُ وَ هَنَّئُوهُ وَ قَالُوا مَعَنَا کُتُبٌ وَ مَالٌ فَتَقُولُ مِمَّنِ الْکُتُبُ وَ کَمِ الْمَالُ فَقَامَ یَنْفُضُ أَثْوَابَهُ وَ یَقُولُ یُرِیدُونَ مِنَّا أَنْ نَعْلَمَ الْغَیْبَ قَالَ فَخَرَجَ الْخَادِمُ فَقَالَ مَعَکُمْ کُتُبُ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ وَ هِمْیَانٌ فِیهِ أَلْفُ دِینَارٍ عَشَرَةُ دَنَانِیرَ مِنْهَا مَطْلِیَّةٌ(۱) فَدَفَعُوا الْکُتُبَ وَ الْمَالَ وَ قَالُوا الَّذِی وَجَّهَ بِکَ لِأَجْلِ ذَلِکَ هُوَ الْإِمَامُ فَدَخَلَ جَعْفَرُ بْنُ عَلِیٍّ عَلَی الْمُعْتَمِدِ وَ کَشَفَ لَهُ ذَلِکَ فَوَجَّهَ الْمُعْتَمِدُ خَدَمَهُ فَقَبَضُوا عَلَی صَقِیلَ الْجَارِیَهِ وَ طَالَبُوهَا بِالصَّبِیِّ فَأَنْکَرَتْهُ وَ ادَّعَتْ حَمْلًا بِهَا لِتُغَطِّیَ عَلَی حَالِ الصَّبِیِّ فَسُلِّمَتْ إِلَی ابْنِ أَبِی الشَّوَارِبِ الْقَاضِی وَ بَغَتَهُمْ مَوْتُ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ یَحْیَی بْنِ خَاقَانَ فُجَاءَهً وَ خُرُوجُ صَاحِبِ الزِّنْجِ بِالْبَصْرَهِ فَشُغِلُوا بِذَلِکَ عَنِ الْجَارِیَهِ فَخَرَجَتْ عَنْ أَیْدِیهِمْ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ لا شَرِیکَ لَهُ (۲).

**[ترجمه]اکمال الدین: ابو الحسن علی بن محمّد بن حباب می گوید: أبو الأدیان نقل کرد که من خدمتکار حضرت امام حسن عسکری علیه السلام بودم و نامه هایش را به شهرها می بردم. روزی در همان بیماری که منتهی به فوتش شد خدمتش رسیدم؛ چند نامه نوشت و فرمود: این نامه ها را به مدائن می بری! مسافرتت پانزده روز طول می کشد. روز پانزدهم وارد سامرا خواهی شد. از خانه من صدای ناله و گریه خواهی شنید و مرا برای غسل دادن بر روی مغتسل گذاشته اند.

أبو الأدیان گفت: عرض کردم: آقای من! در صورتی که چنین اتفاقی بیفتد، امام ما کیست؟ فرمود: کسی که جواب نامه های مرا از تو بخواهد، او جانشین من است. عرض کردم: باز هم توضیح بفرمایید. فرمود: هر کس بر من نماز بخواند، امام پس از من خواهد بود. باز تقاضا نمودم بیشتر نشانه دهند. فرمود: هر کس خبر دهد در همیان ها (کیسه چرمی جایگاه پول) چقدر است، او جانشین من است.

دیگر جلال و عظمت امام مانع شد از اینکه بپرسم در همیان چیست؛ نامه ها را برداشته به طرف مدائن رهسپار شدم و جواب آنها را گرفتم و روز پانزدهم وارد سامرا شدم. همان طوری که امام فرموده بود، صدای شیون و ناله از خانه آن آقا شنیدم. دیدم جعفر بن علی برادرش بر در خانه است و شیعیان گرد او را گرفته، به واسطه فوت برادرش تسلیت و به مقام امامت تهنیت می گویند.

من در دل با خود گفتم، اگر امام این شخص باشد که امامت از میان رفته است؛ زیرا من کاملا او را می شناختم که شراب خوار بود و قمار بازی می کرد و طنبور می نواخت. من نیز جلو رفته و تسلیت و تهنیت گفتم، اما چیزی از من نپرسید. در این موقع عقید خارج شده و گفت: آقا، برادرت کفن شده، برای نماز تشریف بیاورید. جعفر داخل شد، شیعیان اطراف او را گرفتند؛ از همه جلوتر، سمان و حسن بن علی، قتیل معتصم معروف به سلمه بود .

وارد حیاط که شدیم دیدیم حسن بن علی علیهما السّلام با کفن در تابوت گذاشته شده است. جعفر جلو رفت تا بر برادر خود نماز بخواند. همین که شروع به گفتن تکبیر کرد، کودکی که چهره ای گندم گون و موی های مجعدی داشت و بین دندانهای مبارکش گشاده بود خارج شد. ردای جعفر را با دست گرفت و فرمود: عقب برو عمو! من باید بر پدرم نماز بخوانم.

جعفر با رنگ چهره ای که آشکار بود که از ناراحتی تغییر کرده عقب رفت و کودک پیش رفت و نماز خواند. آنگاه حضرت کنار قبر پدرش دفن شد.

در این موقع روی به جانب من نموده و فرمود: ای بصری! جواب نامه هایی که به همراه داری را بده. من به ایشان تقدیم کردم و با خود گفتم: این دو نشانه! بعد به جانب جعفر بن علی رفتم که آه می کشید. حاجز وشاء رو به جعفر نموده و گفت: آقا این کودک که بود؟ تا حجت بر او تمام شود؛ گفت: به خدا تا کنون او را ندیده و نمی شناسم.

ما نشسته بودیم که چند نفر از قم آمدند و درباره امام حسن عسکری علیه السلام پرسیدند که جانشین آقا کیست؟ مردم اشاره به جعفر بن علی کردند! مسافرین قم سلام و تعزیت و تهنیت گفتند و اضافه نمودند که ما چند نامه و مقداری پول آورده ایم، شما بفرمایید نامه ها متعلق به چه اشخاصی است و پولها چقدر است؟ جعفر از جای حرکت کرد و لباس های خود را تکانی داده، از روی تعجب گفت: می خواهند تا از غیب به ایشان خبر بدهم!!

در این موقع خادمی از خانه خارج شد و گفت: شما نامه فلان کس و فلان کس را آورده اید و همیانی به همراه شما است که در آن هزار دینار است. اثر نقش روی سکه ده دینار آن رفته است. پولها و نامه ها را به او دادند و گفتند: کسی که تو را فرستاده و این خبر را داده، امام است.

جعفر بن علی پیش معتمد رفت و جریان را به او گزارش داد. معتمد مأموران خود را فرستاد و صقیل کنیز امام را گرفتند و از او محل کودک را جستجو کردند. او انکار نمود و ادعای حمل کرد تا از کودک پرس و جو نکنند. او را به قاضی ابن ابی شوارب سپردند، ولی به واسطه فوت ناگهانی عبیداللّٰه بن یحیی بن خاقان و قیام صاحب الزنج در بصره، او را فراموش کردند. او نیز از پی کار خود رفت و حمد پروردگار جهانیان راست که شریکی ندارد. - . کمال الدین ۱ : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

الجوسق القصر و جبذ أی جذب و فی النهایه اربد وجهه أی تغیر إلی الغبره و قیل الربده لون بین السواد و الغبره.

أقول: أوردنا بعض الأخبار فی ذلک فی باب من رأی القائم علیه السلام (۳).

ص: ۳۳۳

۱- ۱. مطلسه ظ. و الدینار المطلس الذی انمحی أثر نقشه.

۲- ۲. کمال الدین ج ۱ ص ۱۵۰- ۱۵۲.

۳- ۳. راجع ج ۵۲ ص ۱۶ و ۴۲ و ... من طبعتنا هذه.

**[ترجمه]جوسق به معنای قصر است و جبـذ به معنای جذب است و در نهایه آمده که عارت اربدّ وجهه یعنی به تیر گی تغییر رنگ داد و گفته شده: ربده، رنگی بین سیاهی و خاکستریست.

علامه مجلسی: بعضی از اخبار را در این خصوص در باب کسانی که قائم علیه السلام را دیده اند آورده ایم.

**[ترجمه]

«۶»

شا، [الإرشاد]: مَرِضَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ فِی أَوَّلِ شَهْرِ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ سِتِّینَ وَ مَاتَ فِی یَوْمِ الْجُمُعَهِ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْ هَذَا الشَّهْرِ فِی السَّنَهِ الْمَذْکُورَهِ وَ لَهُ یَوْمَ وَفَاتِهِ ثَمَانٌ وَ عِشْرُونَ سَنَهً فَدُفِنَ فِی الْبَیْتِ الَّذِی دُفِنَ أَبُوهُ مِنْ دَارِهِمَا بِسُرَّ مَنْ رَأَی وَ خَلَّفَ ابْنَهُ الْمُنْتَظَرَ لِدَوْلَهِ الْحَقِّ وَ کَانَ قَدْ أَخْفَی مَوْلِدَهُ وَ سَتَرَ أَمْرَهُ لِصُعُوبَهِ الْوَقْتِ وَ شِدَّهِ طَلَبِ سُلْطَانِ الزَّمَانِ لَهُ وَ اجْتِهَادِهِ فِی الْبَحْثِ عَنْ أَمْرِهِ لِمَا شَاعَ مِنْ مَذْهَبِ الشِّیعَهِ الْإِمَامِیَّهِ فِیهِ وَ عُرِفَ مِنِ انْتِظَارِهِمْ لَهُ فَلَمْ یُظْهِرْ وَلَدَهُ علیه السلام فِی حَیَاتِهِ وَ لَا عَرَفَهُ الْجُمْهُورُ بَعْدَ وَفَاتِهِ وَ تَوَلَّی جَعْفَرُ بْنُ عَلِیٍّ أَخُو أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَخْذَ تَرِکَتِهِ وَ سَعَی فِی حَبْسِ جَوَارِی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ اعْتِقَالِ حَلَائِلِهِ وَ شَنَّعَ عَلَی أَصْحَابِهِ بِانْتِظَارِهِمْ وَلَدَهُ وَ قَطْعِهِمْ بِوُجُودِهِ وَ الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِ وَ أَغْرَی بِالْقَوْمِ حَتَّی أَخَافَهُمْ وَ شَرَّدَهُمْ وَ جَرَی عَلَی مُخَلَّفِی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام بِسَبَبِ ذَلِکَ کُلُّ عَظِیمَهٍ مِنِ اعْتِقَالٍ وَ حَبْسٍ وَ تَهْدِیدٍ وَ تَصْغِیرٍ وَ اسْتِخْفَافٍ وَ ذُلٍّ وَ لَمْ یَظْفَرِ السُّلْطَانُ مِنْهُمْ بِطَائِلٍ وَ حَازَ جَعْفَرٌ ظَاهِرَ تَرِکَهِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ اجْتَهَدَ فِی الْقِیَامِ عَلَی الشِّیعَهِ مَقَامَهُ فَلَمْ یَقْبَلْ أَحَدٌ مِنْهُمْ ذَلِکَ وَ لَا اعْتَقَدُوهُ فِیهِ فَصَارَ إِلَی سُلْطَانِ الْوَقْتِ یَلْتَمِسُ مَرْتَبَهَ أَخِیهِ وَ بَذَلَ مَالًا جَلِیلًا وَ تَقَرَّبَ بِکُلِّ مَا ظَنَّ أَنَّهُ یَتَقَرَّبُ بِهِ فَلَمْ یَنْتَفِعْ بِشَیْ ءٍ مِنْ ذَلِکَ.

و لجعفر أخبار کثیره فی هذا المعنی رأیت الإعراض عن ذکرها لأسباب لا یحتمل الکتاب شرحها و هی مشهوره عند الإمامیه و من عرف أخبار الناس من العامه و بالله أستعین (۱).

**[ترجمه]ارشاد: حضرت امام حسن عسکری در اول ماه ربیع الاول سال ۲۶۰بیمار شد و در روز جمعه ششم ماه همان سال از دنیا رفت. در هنگام فوت ۲۸ سال داشت. در خانه ای که پدرش دفن شده بود، در سامرا دفن شد و فرزند خود امام منتظر را برای دولت حق به جای گذاشت.

ایشان ولادت او را مخفی نموده بود و پیوسته پنهان نگاهش می داشت، چون زمانه ای مشکل بود و پیوسته خلیفه از فرزند امام جستجو می کرد و تمام سعی خود را در پیدا کردن او به کار می بست، چون بین شیعه امامیه این جریان مشهور بود و می دانستند که شیعه منتظر آن جنابند. امام در طول حیات خود، فرزندشان را به اشخاص نشان نمی دادند و پس از وفات ایشان، عموم مردم اطلاعی از او نداشتند.

بنابراین متصدی کار و وضع آن جناب، برادرش جعفر بن علی شد و میراثش را تصاحب کرد و در زندانی کردن کنیزان امام و به دام انداختن همسرانش خیلی کوشید و مرتب بر کسانی که انتظار فرزند ارجمندش را داشتند، خرده می گرفت و چنان آنها را اذیت کرد که از ترس متفرق شدند. به واسطه این اوضاع، کار بر بازماندگان امام حسن عسکری علیه السلام (از نظر

گرفتاری و زندان و تهدید و خواری و ذلت) بسیار سخت شد و سلطان بالاخره نتوانست بر آنها پیروز شود.

جعفر اموال ظاهری حضرت عسکری علیه السّلام را صاحب شد و خیلی کوشش کرد که شاید بتواند مقام برادر را در میان شیعیان به دست آورد؛ ولی احدی قبول نکرد و اعتقادی به او پیدا نکردند. پیش خلیفه وقت رفت و از او خواست که مقام برادرش را به او تفویض کند و متعهد شد که سالیانه مقدار زیادی به او بپردازد و به هر وسیله ای که امکان داشت خود را به سلطان نزدیک کرد، ولی ذره ای عایدش نشد.

جعفر جریانهای زیادی دارد که صلاح ندیدم بیشتر توضیح دهم زیرا کتاب گنجایش آنها را ندارد ولی دوستان ائمه از آن جریانها مطلعند و در تاریخ نیز ثبت شده است. - . ارشاد: ۳۲۵ -

**[ترجمه]

«۷»

نص، [کفایه الأثر] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّقَّاقُ عَنِ الْعَطَّارِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْفَزَارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ أَبِي غَانِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام يَقُولُ: فِي سَنَةِ مِائَتَيْنِ وَ سِتِّينَ تَفْتَرِقُ شِيعَتِي وَ فِيهَا قُبِضَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ تَفَرَّقَتْ شِيعَتُهُ وَ أَنْصَارُهُ فَمِنْهُمْ مَنِ انْتَهَى إِلَى جَعْفَرٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ أَتَاهُ وَ شَكَّ وَ مِنْهُمْ مَنْ وَقَفَ عَلَى الْحَيْرَهِ وَ مِنْهُمْ

ص: ۳۳۴

۱- ۱. الإرشاد المفید ص ۳۲۵.

مَنْ ثَبَتَ عَلَى دِينِهِ بِتَوْفِيقِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]کفایه الاثر: محمّد بن احمد مدائنی می گوید: از حضرت عسکری علیه السّلام شنیدم که می فرمود: در سال ۲۶۰ شیعیان من به چند دسته تقسیم می شوند. در همان سال امام عسکری علیه السّلام از دنیا رفت و شیعیان به چند گروه تقسیم شدند: بعضی به سمت جعفر رفتند. بعضی در حالی که پیش او بودند در کارش شک داشتند و برخی نیز متحیر ماندند و بعضی دیگر به توفیق خدای عزوجل در این راه ثابت قدم ماندند. - . کفایه الاثر: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

«۸»

مصبا، [المصباحين]: فِي أَوَّلِ يَوْمٍ مِنْ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ كَانَتْ وَفَاةُ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام وَ مَصِيرُ الْأَمْرِ إِلَى الْقَائِمِ بِالْحَقِّ علیه السلام.

**[ترجمه]مصباح کفعمی: روز اول ماه ربیع الاول، حضرت امام حسن عسکری علیه السلام از دنیا رفت و امامت به فرزند ارجمندش حضرت قائم علیه السلام منتقل گردید. - . مصباح کفعمی : ۵۰۹ -

**[ترجمه]

«۹»

قل، [إقبال الأعمال] ذَكَرَ الشَّيْخُ الثِّقَةُ مُحَمَّدُ بْنُ جَرِيرٍ الطَّبَرِيُّ الْإِمَامِيُّ فِي كِتَابِ التَّعْرِيفِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ التَّلَّعُكْبَرِيُّ وَ حُسَيْنُ بْنُ حَمْدَانَ الْخَطِيبُ وَ الْمُفِيدُ فِي كِتَابِ مَوْلِدِ النَّبِيِّ وَ الْأَوْصِيَاءِ وَ الشَّيْخُ فِي التَّهْذِيبِ وَ حُسَيْنُ بْنِ خُزَيْمَهَ وَ نَصِيرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ فِي كِتَابِ الْمَوَالِيدِ وَ كَذَلِكَ الْخَشَّابُ فِي كِتَابِ الْمَوَالِيدِ وَ ابْنُ شَهْرَآشُوبَ فِي كِتَابِ الْمَوَالِيدِ: أَنَّ وَفَاهَ مَوْلَانَا الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام كَانَتْ لِثَمَانِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ.

**[ترجمه]اقبال الاعمال: استاد مورد اعتماد محمّد بن جریر طبری شیعه، در کتاب تعریف و محمّد بن هارون تلعکبری و حسین بن مهران خطیب و مفید در مولد النبی و الاوصیاء و شیخ در تهذیب و حسین بن خزیمه و نصر بن علی جهضمی در کتاب موالید و خشاب نیز در کتاب موالید و ابن شهر آشوب در کتاب موالید خود می نویسند که وفات مولای ما حضرت عسکری علیه السّلام در هشتم ماه ربیع الاول بوده است. - . اقبال الاعمال: ۵۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

الدُّرُوسُ،: قُبِضَ علیه السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَى يَوْمَ الْأَحَدِ وَ قَالَ الْمُفِيدُ يَوْمَ الْجُمُعَهِ ثَامِنَ شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ.

**[ترجمه]دروس: حضرت روز یک شنبه در سامرا وفات کرد و شیخ مفید نوشته: جمعه هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ از دنیا رحلت فرمود.

**[ترجمه]

«۱۱»

کا، [الکافی]: قُبِضَ علیه السلام یَوْمَ الْجُمُعَهِ لِثَمَانِ لَیَالٍ خَلَوْنَ مِنْ شَهْرِ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ سِتِّینَ وَ مِائَتَیْنِ وَ هُوَ ابْنُ ثَمَانٍ وَ عِشْرِینَ سَنَهً وَ دُفِنَ فِی دَارِهِ فِی الْبَیْتِ الَّذِی دُفِنَ فِیهِ أَبُوهُ علیه السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی (۲).

**[ترجمه]کافی: حضرت عسکری علیه السلام روز هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ در سن ۲۸ سالگی از دنیا رفت و در خانه اش، همان جایی که پدرش دفن شده بود، مدفون گردید. - . کافی ۱ : ۵۰۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ضه، [رَوْضَهُ الْوَاعِظِینَ]: مِثْلَهُ وَ قَالَ وَ کَانَتْ مُدَّهُ خِلَافَتِهِ سِتَّ سِنِینَ وَ مَرِضَ فِی أَوَّلِ شَهْرِ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ وَ تُوُفِّیَ یَوْمَ الْجُمُعَهِ.

**[ترجمه]روضه الواعظین: مثل کافی نوشته و گفته: مدت خلافتش شش سال بود و اول ربیع الاول مریض شد و جمعه وفات کرد.

**[ترجمه]

«۱۳»

کف، [المصباح] للکفعمی: تُوُفِّیَ علیه السلام فِی أَوَّلِ یَوْمٍ مِنْ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ وَ قَالَ فِی مَوْضِعٍ آخَرَ فِی یَوْمِ الْجُمُعَهِ ثَامِنَهُ سَمَّهُ الْمُعْتَمِدُ.

**[ترجمه]مصباح کفعمی: روز اول ماه ربیع از دنیا رفت. در جای دیگر همان کتاب، روز جمعه هشتم نوشته است و می نویسد: معتمد آن جناب را مسموم کرد.

**[ترجمه]

«۱۴»

عُیُونُ الْمُعْجِزَاتِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ مَصْقَلَهَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ لِی یَا أَحْمَدُ مَا کَانَ حَالُکُمْ فِیمَا

كَانَ النَّاسُ فِيهِ مِنَ الشَّكِ

ص: ۳۳۵

۱- ۱. کفایه الاثر ص ۳۲۶.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۵۰۳.

وَ الِارْتِيَابِ قُلْتُ لَمَّا وَرَدَ الْكِتَابُ بِخَبَرِ مَوْلِدِ سَيِّدِنَا علیه السلام لَمْ يَبْقَ مِنَّا رَجُلٌ وَ لَا امْرَأَةٌ وَ لَا غُلَامٌ بَلَغَ الْفَهْمَ إِلَّا قَالَ بِالْحَقِّ قَالَ علیه السلام أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّةِ اللَّهِ تَعَالَى ثُمَّ أَمَرَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَالِدَتَهُ بِالْحَجِّ فِي سَنَةِ تِسْعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ عَرَّفَهَا مَا يَنَالُهُ فِي سَنَةِ سِتِّينَ ثُمَّ سَلَّمَ الِاسْمَ الْأَعْظَمَ وَ الْمَوَارِيثَ وَ السِّلَاحَ إِلَى الْقَائِمِ الصَّاحِبِ علیه السلام وَ خَرَجَتْ أُمُّ أَبِي مُحَمَّدٍ إِلَى مَكَّةَ وَ قُبِضَ علیه السلام فِي شَهْرِ رَبِيعٍ الْآخِرِ سَنَةَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ دُفِنَ بِسُرَّ مَنْ رَأَى إِلَى جَانِبِ أَبِيهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا وَ كَانَ مِنْ مَوْلِدِهِ إِلَى وَقْتِ مُضِيِّهِ تِسْعٌ وَ عِشْرُونَ سَنَةً.

**[ترجمه]عیون المعجزات: احمد بن اسحاق بن مصقله می گوید: خدمت حضرت عسکری علیه السّلام رسیدم. به من فرمود: ای احمد! وقتی مردم در شک و حیرت باشند، حال شما چگونه خواهد بود؟ عرض کردم: آقا، وقتی خبر ولادت مولایمان علیه السلام به ما رسید، تمام ما از زن و مرد و بچه ای که می فهمید، قائل به امامت آن جناب شدیم و معترف به حق گردیدیم. فرمود: مگر نمی دانی که خداوند زمین را خالی از حجت نمی گذارد.

آنگاه حضرت امام حسن عسکری امر کرد، در سال ۲۵۹ مادرش به حج رود و به او اطلاع داد که در سال ۲۶۰ چه خواهد شد. سپس اسم اعظم و مواریث انبیا و سلاح را به قائم، حضرت صاحب الزمان علیه السّلام سپرد. مادر امام به جانب مکه رفت و حضرت عسکری در ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ از دنیا رفت و در سامرا پهلوی پدر بزرگوار خود دفن شد. سن مبارکش ۲۹ سال بود .

**[ترجمه]

«۱۵»

مُرُوجُ الذَّهَبِ،: فِي سَنَةِ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ قُبِضَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ علیهما السلام فِي خِلَافَةِ الْمُعْتَمِدِ وَ هُوَ ابْنُ تِسْعٍ وَ عِشْرِينَ سَنَةً وَ هُوَ أَبُو الْمَهْدِيِّ الْمُنْتَظَرِ وَ الْإِمَامِ الثَّانِي عَشَرَ عِنْدَ الْقَطْعِيَّةِ مِنَ الْإِمَامِيَّةِ وَ هُمْ جُمْهُورُ الشِّيعَةِ وَ قَدْ تَنَازَعَ هَؤُلَاءِ فِي الْمُنْتَظَرِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ بَعْدَ وَفَاةِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام وَ افْتَرَقُوا عَلَى عِشْرِينَ فِرْقَةً(۱).

ص: ۳۳۶

۱- ۱. افترق الناس بعد وفاه أبی محمّد العسکریّ علیه السلام الی فرق. فرقه أنکرت وفاته، و وقفت علیه، و ادعت انه القائم المنتظر، و قد عقد المؤلّف قدّس سرّه هذا الباب لاجلهم أیضا حیث قال:« و الرد علی من ینکرها». فرقه اعترفت بموته، و زعمت أنّه عاش من جدید، فهو الامام المنتظر. فرقه قالت بانقطاع الإمامه من آل محمد« ص» بعده علیه السلام و المرجع للامه: الاخبار المرویه عن أهل البیت علیهم السلام. فرقه ساقت الإمامه الی أخیه جعفر بوصیه من قبل ابیهما علی الهادی علیهما السلام. فرقه قالت بامامه جعفر لکنه بوصیه من قبل أخیه أبی محمّد العسکریّ علیه السلام. فرقه قالت بامامه ولده علیّ بن الحسن العسکریّ و أنّه القائم المنتظر، و الاختلاف بینهم و بین القطعیه من الإمامیّه بامامه المهدی المنتظر م ح م د لفظی. فرقه أنکرت امامه الحسن علیه السلام- لاجل أن الامام لا یکون الا عن عقب، و هو علیه السلام لم یظهر له ولد حتّی یکون اماما صامتا فی حیاه أبیه- و ادعت أن أخاه محمّد بن علی أوصی الی غلام لابیه اسمه نفیس أن یدفع الکتب و السلاح الی جعفر بن علی بعد موت أبیه علیّ

عليه السلام و أن هذا الامر عن تفاهم مع أبيه علىّ عليه السلام فجعفر هو الامام بعد أبيه. فرقه ارتبك الامر عليهم فلم يدروا ان الإمامه بعد أبى محمّد عليه السلام فى صلبه أم ترجع الى أخيه جعفر و أولاده فتوقفت الى غير ذلك من الفرق، و قد فصل المؤلّف قدس سره القول فى ذلك نقلا عن الفصول المختاره فى ج ۳۷ من تاريخ أمير المؤمنين ص ۲۰- ۲۸، فراجع.

دفع شبهه

أقول: قد وقعت داهيه عظمى و فتنه كبرى فى سنه ست و مائه بعد الألف من الهجره فى الروضه المنوره بسر من رأى و ذلك أنه لغلبه الأروام و أجلاف العرب على سر من رأى و قله اعتنائهم بإكرام الروضه المقدسه و جلاء السادات و الأشراف لظلم الأروام (۱) عليهم منها وضعوا ليله من الليالى سراجا داخل الروضه المطهره فى غير المحل المناسب له فوقعت من الفتيله نار على بعض الفروش أو الأخشاب و لم يكن أحد فى حوالى الروضه فيطفيها.

فاحترقت الفروش و الصناديق المقدسه و الأخشاب و الأبواب و صار ذلك فتنه لضعفاء العقول من الشيعه و النصاب من المخالفين جهلا- منهم بأن أمثال ذلك لا يضر بحال هؤلاء الأجله الكرام و لا يقدح فى رفعه شأنهم عند الملك العلام و إنما ذلك غضب على الناس و لا يلزم ظهور المعجز فى كل وقت و إنما هو تابع للمصالح الكليه و الأسرار فى ذلك خفيه و فيه شده تكليف و افتتان و امتحان للمكلفين.

و قد وقع مثل ذلك فى الروضه المقدسه النبويه بالمدينه أيضا صلوات الله على مشرفها و آله.

۱- ۱. يريد رجال دوله الروم.

قال الشیخ الفاضل الکامل السدید یحیی بن سعید قدس الله روحه فی کتاب جامع الشرائع فی باب اللعان إنه إذا وقع بالمدینه یستحب أن یکون بمسجدها عند منبره علیه السلام.

ثم قال و فی هذه السنه و هی سنه أربع و خمسین و ستمائه فی شهر رمضان احترق المنبر و سقوف المسجد ثم عمل بدل المنبر.

و قال صاحب کتاب عیون التواریخ من أفاضل المخالفین فی وقائع السنه الرابع و الخمسین و الستمائه و فی لیله الجمعه أول لیله من شهر رمضان احترق مسجد رسول الله صلی الله علیه و آله فی المدینه و کان ابتداء حریقه من زاویه الغربیه من الشمال و کان أحد القومه قد دخل إلی خزانه و معه نار فعلقت فی بعض الآلات ثم اتصلت بالسقف بسرعه ثم دبت فی السقوف آخذه مقبله فأعجلت الناس عن قطعها.

فما کان إلا ساعه حتی احترق سقوف المسجد أجمع و وقع بعض أساطینه و ذاب رصاصها و کل ذلک قبل أن ینام الناس و احترق سقف الحجره النبویه علی ساکنها أفضل الصلاه و السلام و وقع ما وقع منه بالحجره و بقی علی حاله و أصبح الناس یوم الجمعه فعزلوا موضع الصلاه انتهی.

و القرامطه هدموا الکعبه و نقلوا الحجر الأسود و نصبوها فی مسجد الکوفه و فی کل ذلک لم تظهر معجزه فی تلک الحال و لم یمنعوا من ذلک علی الاستعجال بل ترتب علی کل منها آثار غضب الله تعالی فی البلاد و العباد بعدها بزمان کما أن فی هذا الاحتراق ظهرت آثار سخط الله علی المخالفین فی تلک البلاد فاستولی الأعراب علی الروم و أخذوا منهم أکثر البلاد و قتلوا منهم جما غفیرا و جمعا کثیرا و تزداد فی کل یوم نائره الفتنه و النهب و الغاره فی تلک الناحیه اشتعالا.

و قد استولی الأفرنج علی سلطانهم مرارا و قتلوا منهم خلقا کثیرا و کل هذه الأمور من آثار مساهلتهم فی أمور الدین و قله اعتنائهم بشأن أئمه الدین سلام الله علیهم أجمعین.

ص: ۳۳۸

و کفی شاهـدا لما ذکرنا من أن هـذه الأمور من آثار غضب الله تعالی استیلاء بختنصـر علی بیت المقـدس و تخریبه إیاه و هتک حرمته له مع أنه کان من أبنیه الأنبیاء و الأوصـیاء علیهم السـلام و أعظم معابـدهم و مساجدهم و قبلتهم فی صـلاتهم و قتل آلافا من أصفیاء بنی إسرائیل و صلحائهم و أخیارهم و رهبانهم.

و کل ذلک لعدم متابعتهم للأنبیاء علیهم السلام و ترک نصرتهم و الاستخفاف بشأنهم و شتمهم و قتلهم.

ثم إن هـذا الخبر الموحش لمـا وصـل إلی سـلطان المؤمنین و مروج مـذهب آبـائه الأـئمه الطـاهرین و ناصـر الـدین المبین نجل المصـطفین السـلطان حسین برأه الله من کل شین و مین عد ترمیم تلک الروضه البهیه و تشییدها فرض العین فأمر بإتمام صنادیق أربعه فی غـایه الترصـیص و التزیین و ضـریح مشـبک کالسـماء ذاتِ الْحُبُكِ زینه للنـاظرین و رُجُومـاً لِلشَّیـاطِینِ وفقه الله تعـالی لتأسیس جمیع مشاهد آبائه الطاهرین و ترویج آثارهم فی جمیع العالمین.

و قد کان (۱)

تم المجلـد الثانی عشـر من کتاب بحار الأنوار علی یـدی مؤلفه أفقر عباد الله إلی رحمه ربه الغنی محمـد باقر بن محمد تقی عفا الله عن جرائمهما و حشرهما مع أئمتهما فی یوم الجمعه سابع عشر شهر ذی الحجه الحرام من شهور سنه سبع و سبعین بعد الألف من الهجره المقدسه و الحمد لله أولا و آخرا و صلی الله علی محمد و أهل بیته الطاهرین.

ص: ۳۳۹

۱- ۱. هذه الشـبهه و جوابها ممّا ألحقه المؤلّف بعد ثلاثین سـنه(ما بین سـنه ۱۰۷۷ و سنه ۱۱۰۶) من تمام الکتاب- أقلا- بهـذا الموضع، و لذلک یقول:« قد کان تمّ» راجع الصفحه الفتوغرافیه من نسخه الأصل فی مقدّمه هذا الکتاب.

**[ترجمه]مروج الذهب: در سال ۲۶۰، حضرت ابو محمّد حسن بن علی در خلافت معتمد از دنیا رفت و بیست و نه سال داشت. او پدر مهدی منتظر امام دوازدهم در نزد شیعیان دوازده امامی است که آنها اکثریت شیعه را تشکیل می دهند. معتقدین به امامت، پس از درگذشت امام حسن عسکری علیه السلام، راجع به امام منتظر در اختلاف افتادند و به بیست فرقه تقسیم شدند.

رفع اشکال

پیش آمد بسیار بزرگ و مصیبتی وحشتزا در سال ۱۱۰۶ هجری در روضه منوره سامرا اتفاق افتاد و علت آن این بود که رومیها و گروهی از اعراب پست، سامرا را در اختیار داشتند و کمتر به روضه مقدس اعتنا می کردند و سادات و بزرگان به واسطه ستم خلفا از سامرا کوچ کرده بودند. از جمله بی اعتنایی ایشان آن بود که یک شب چراغی را داخل روضه مطهر در محلی نامناسب قرار داده بودند؛ فتیله آتش به فرش رسید و کم کم به چوبها سرایت کرد و بالاخره آتش سوزی ادامه یافت و هیچ کس نبود که آن را خاموش کند.

فرشها و ضریح و چوبها و دربهای حرم تماماً سوخت. این آتش سوزی موجب سستی عقیده بعضی از شیعیان ضعیف الاعتقاد گردید و مستمسکی برای دشمنان ائمه و مخالفین شد. با آنکه اینها نمی دانستند چنین پیش آمدهایی موجب زیان به مقام ائمه گرام نخواهد شد و از جلال و عظمت ایشان نمی کاهد. این وقایع خشم پروردگار بر مردم است و ضرورتی ندارد که پیوسته معجزه ای اتفاق بیفتد زیرا اعجاز تابع مصالح کلی و اسرار بسیار دقیق و مهمی است که ما نمی توانیم پی به موقعیت و یا عدم موقعیت بروز و ظهور معجزه ببریم. این خود یک نوع امتحان و آزمایش مردم است.

چنین پیش آمدی نیز در حرم پیغمبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم در مدینه اتفاق افتاد.

شیخ فاضل و دانشمند بزرگ، یحیی بن سعید در کتاب خود به نام جامع الشرائع در بخش لعان می گوید: اگر لعان در مدینه اتفاق افتاد، مستحب است که مراسم آن در مسجد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، در جلوی منبر انجام شود .

بعد می نویسد: در همین سال یعنی ۶۵۴ هجری، در ماه رمضان، منبر پیامبر و سقفهای مسجد آتش گرفت و بعد منبری دیگر ساختند.

صاحب عیون التواریخ که از دانشمندان اهل سنت است، در وقایع سال ۶۵۴ می نویسد: شب جمعه در ماه رمضان، در مسجد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مدینه آتش سوزی اتفاق افتاد. ابتدای آتش از زاویه شمال غربی بود. یکی از خدمتکاران وارد خزانه شد و در دستش شمعدانی بود. آن را به محلی آویزان کرد. آتش به سرعت به سقف رسید و پیوسته پیش می رفت، با اینکه مردم کوشش زیادی در اطفاء حریق کردند. تمام سقفهای مسجد سوخت و بعضی از پایه ها خراب شد و گچهای دیوار ریخت. این اتفاق در زمانی از شب افتاد که هنوز مردم به خواب نرفته بودند. سقف حجره پیامبر اکرم نیز سوخت و هر چه باقی مانده بود روی زمین ریخت و همان طور ماند. فردا صبح که جمعه بود، مردم محل نماز را تغییر دادند.

قرامطه نیز کعبه را ویران کردند و حجر الاسود را از آنجا برداشته، در مسجد کوفه نصب کردند. در تمام این وقایع، معجزه ای

ظهور و بروز نکرد و فوراً بـا قـدرت غیر عـادی پیش گیری نشـد؛ ولی معمولا در چنین وقایعی، آثار خشم خـدا بر مخالفین در این نواحی، با فاصله مختصری آشکار گردید. چنانچه در همین آتش سوزی، خشم خدا بر این گروه آشکارا دیده شد. اعراب بر رومیـان پیروز شدنـد و بیشتر متصرفات را از آنهـا گرفتنـد و گروه زیـادی را نیز به قتل رساندنـد و پیوسـته آتش اختلاف و غارت و چپاول در این ناحیه رو به افزایش است.

فرنگیان نیز چنـد مرتبه بر پادشاه خود شوریدنـد و گروهی از طرفداران آنها را کشـتند. تمام این پیش آمدها به واسـطه اهمیت ندادن به مسائل مذهبی و بی اعتنایی به مقام ائمه علیهم السّلام بود.

در این مورد، تنها شاهدی که کاملا مطلب را ثابت می کند، پیروز شدن بخت النصر است بر بیت المقدس و خراب نمودن این ناحیه و بی احترامی به معابـد آنجا بود؛ با اینکه آن معابد آثار انبیاء و اوصـیاء بود و بزرگترین معبد و مسـجد آنها به شـمار می رفت و قبله نماز ایشان بود. وی بیش از چندین هزار نفر از مردمان برجسـته بنی اسـرائیل و پاک نهاد و نیکوکار بنی اسرائیل را کشت. چون پیروی از انبیاء را کنار گذاشته بودند و آنها را خوار نموده، می کشتند و یا ناسزا می گفتند.

وقتی جریان آتش سوزی سامرا به سلطان مؤمنین حسین و مروج مذهب پدرانش ائمه طاهرین علیهم السلام که خدا او را از هر خواری و دروغی مبرا سـازد، رسـید، آن بـاغ زیبـا را ترمیم کرد و آن را به وجوب عینی محکم و اسـتوار سـاخت و دسـتور داد چهار صندوق در نهایت زیبایی و زینت و ضریحی مشبک چون آسمان که زیبا و درخشان است و شیاطین را می راند ساختند. خدای تعالی او را برای ساختن همه حرم های مشرفه پدران پاکش و ترویج آثارشان در همه عالم موفق کند.

مجلـد دوازدهم کتاب بحار الانوار به دست نویسـنده اش فقیر ترین بنـدگان خدا به رحمت پروردگار بی نیازش محمد باقر بن محمد تقی که خدا جرائمشان را ببخشد و آن دو را با امامانشان محشور فرماید، در روز جمعه ۱۷ ذی الحجه الحرام سال ۱۰۷۶ هجری تمام شد و حمد در اول و آخر برای خداست و درود خدا بر محمد و اهل بیت طاهرین او باد.

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

کلمه المصحّح

بسم اللّه الرحمن الرحیم

الحمـد للّه ربّ العالمین و الصـلاه و السـلام علی رسوله و آله الطاهرین و بعـد فهـذا هو الجزء الثانی من المجلّد الثانی عشـر من کتاب بحار الأنوار حسب تجزئه المؤلّف رضوان اللّه علیه و الجزء المتمّم للخمسین حسب تجزئتنا یحتوی علی أبواب:

«۱»

تاریخ الإمام التاسع أبی جعفر محمّد بن علیّ الجواد

«۲»

تاریخ الإمام العاشر أبی الحسن علیّ بن محمّد الهادی

«۳»

تاریخ الإمام الحادی عشر أبی محمّد الحسن بن علیّ العسکریّ صلوات اللّه و سلامه علیهم.

و قد اعتمدنا فی تصحیح هذا المجلّد و تنقیحه علی النسخه الأصلیه و هی التی بخطّ ید المؤلّف رضوان اللّه علیه لخزانه کتب الفاضل البحّاث الوجیه الموفّق المیرزا فخر الدین النصیریّ الأمینیّ أبقاه اللّه لحفظ کتب السلف عن الضیاع و التلف فقد تفضّل سماحته بالنسخه و أودعناها لعرض النسخه و مقابلتها خدمه للدین و أهله فجزاه اللّه عن الإسلام و المسلمین خیر جزاء المحسنین.

و معذلک راجعنا مصادر الکتاب و عیّنّا مواضع النصّ من المصدر فی الذیل و علّقنا علی لغاته المشکله و مواضعه المبهمه ما لا یستغنی عنه الباحث و فی بعض هذه المواضع نقلنا من شرح أصول الکافی للعلّامه ملّا صالح المازندرانیّ و جعلنا له رمز «صالح» و هکذا مرآت العقول للمؤلّف رضوان اللّه علیه أیضاً مصرّحاً بذلک

اللّهمّ ما بنا من نعمه فمنک وحدک لا شریک لک اتمم لنا نعمتک و إحسانک و آتنا ما وعدتنا علی رسلک إنّک لاتخلف المیعاد

محمّد الباقر البهبودیّ شوّال المکرّم ۱۳۸۵

ص: ۳۴۰

صوره فتوغرافيه من نسخه الأصل بخطِّ يد المؤلف العلّامه المجلسيِّ رضوان الله عليه و هی الصحيفه الّتی يبتدء بها هذا الجزء

للمستقبل يكون قبر علي بن الحسين عليه السلام على يسار المستقبل كما إذا كان عند القبر واستقبل القبلة يكون كذلك ولا يبعد أن يكون القبلة بتصحيف القبر

لأن في تخيل القبر أولا أظهر هو الوجه الأول كما فهمه الشيخ رحمه الله وغيره وحكموا باستقبال القبر مطلقا
وهو الموافق للأخبار الأخر الواردة في زيارة البعيد فالله يعلم يب أحمد بن محمد بن عيسى عن ابن أبي
عمير عمن رواه قال قال لي أبو عبد الله عليه السلام إذا بعدت بأحدكم الشقة ونأت به الدار فليعل أعلى منزله وليصل
ركعتين وليوم بالسلام إلى قبورنا فإن ذلك يصل إلينا ويسلم على الأئمة عليهم السلام من بعيد كما يسلم
عليهم من قريب غير أنك لا يصح أن تقول أتيتك زائرا بل تقول في موضعه قصدتك بقلبي زائرا إذ
عجزت عن حضور مشهدك ووجهت إليك سلامي لعلمي أنه يبلغك صلى الله عليك فاشفع
لي عند ربك جل وعز وتدعو بما أحببت أقول قوله ويسلم على الأئمة عليهم السلام إلى آخر الكلام من كلام
الشيخ وليس من تتمة الخبر كما يظهر من الكافي ومما أوردنا في أول الباب تيب كا العدة عن أحمد بن محمد
عن القاسم عن جده عن الحسين بن ثوير بن أبي فاختة قال كنت أنا ويونس بن ظبيان والمفضل بن عمر
وأبو سلمة السراج جلوسا عند أبي عبد الله عليه السلام وكان المتكلم يونس وكان أكبرنا سنا فقال له جعلت فداك
إني كثيرا ما أذكر الحسين صلوات الله عليه فأي شيء أقول فقال قل صلى الله عليك يا أبا عبد الله تعيد ذلك
ثلاثا فإن السلام عليه يصل إليه من قريب ومن بعيد أقول قال الشهيد رحمه الله في الذكرى قال ابن زهرة
رحمه الله من زار وهو مقيم في بلده قدم الصلاة ثم زار عقيبها وقال رحمه الله في الدروس يستحب
زيارة النبي والأئمة صلى الله عليهم كل يوم جمعة ولو من البعد وإذا كان على مكان عال كان أفضل أقول
لا يبعد القول بالتخيير للبعيد بين تقديم الصلاة وتأخيرها لورود الروايتين بهما كما عرفت وما ذكره رحمه الله
من جواز الزيارة في أي مكان تيسر وإن لم يكن موضعا عاليا لا يخلو من قوة لعمومات بعض ما مر من الأخبار
وإن كان الأفضل والأحوط إيقاعها في سطح عال أو صحراء ق زيارة للحسين صلوات الله عليه
من بعد البلاد السلام عليك يا ولي الله السلام عليك يا حجة الله السلام عليك يا نور الله في
ظلمات الأرض السلام عليك يا إمام المؤمنين وسلالة النبيين والوصيين وشاهد يوم الدين
السلام على جدك رسول الله سيد المرسلين وخاتم النبيين السلام على أبيك أمير المؤمنين ووارث
علم النبيين السلام على أمك فاطمة بنت رسول الله رب العالمين السلام على أخيك وشقيقك الحسن
إمام المؤمنين وحجة رب العالمين أشهد أنك وآباءك الذين كانوا من قبلك وأبناءك
الذين من بعدك موالي وأوليائي وأشهد أنكم أصفياء الله وحجته البالغة على خلقه انتجبكم

ثم اعلم أنا قد أوردنا زيارة جامعة للبعيد في باب زيارة النبي صلى الله عليه وآله من البعيد فلا نعيده

وخيرتكم

صوره فتوغرافيه اُخرى من هذه النسـخه و هى الصحيفه الّتى يختتم بها هذا الجزء و فيها خطُّ يد المؤلف العلّامه المجلسىِّ رضوان الله عليه فى خاتمه المجلّد الثانى عشر

**[ترجمه]ص: ۳۴۰

ص: ۳۴۲

**[ترجمه]

فهرس ما فی هذا الجزء من الأبواب

الموضوع/ الصفحه

أبواب تاریخ الإمام التاسع و السیّد القانع حجه اللّه علی جمیع العباد و شافع یوم التناد أبی جعفر محمّد بن علیّ التقّی الجواد صلوات اللّه علیه و علی آبائه الطاهرین و أولاده المعصومین أبد الآبدین.

«۲۴»

ص: ۳۴۳

بواب تاريخ الإمام العاشر و النور الزاهر و البدر الباهر ذى الشرف و الكرم و المجد و الأيادى أبى الحسن الثالث علىّ بن محمّد النقّى الهادى صلوات اللّه عليه و على آبائه و أولاده ما تعاقبت الأيام و الليالى.

ص: ۳۴۴

**[ترجمه]ص: ۳۴۳

ص: ۳۴۴

ص: ۳۴۵

ص: ۳۴۶

**[ترجمه]

تعريف مركز

بسم الله الرحمن الرحيم

هَلْ يَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَالَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ

الزمر: ٩

المقدمة:

تأسّس مركز القائمیة للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان بإشراف آیة الله الحاج السید حسن فقیه الإمامی عام ١۴٢۶ الهجری فی المجالات الدينية والثقافية والعلمية معتمداً علی النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائيين والمثقفين فی الجامعات والحوزات العلمية.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراكز القائمة بتوفير المصادر فی العلوم الإسلامية وتبعثرها فی أنحاء البلاد وصعوبة الحصول علی مصادرها أحياناً، تهدف مؤسسة القائمیة للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان إلی التوفير الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلی الباحثين فی العلوم الإسلامية وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الكترونية من الكتب والمقالات العلمية والدراسات المفيدة وهی منظمة فی برامج إلكترونية وجاهزة فی مختلف اللغات عرضاً للباحثين والمثقفين والراغبين فيها.

وتحاول المؤسسة تقديم الخدمة معتمدة علی النظرة العلمية البحتة البعيدة من التعصبات الشخصية والاجتماعية والسياسية والقومية وعلی أساس خطة تنوی تنظيم الأعمال والمنشورات الصادرة من جميع مراكز الشيعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامية وتعاليم القرآن وآل بیت النبیّ علیهم السلام

تحفيز الناس خصوصا الشباب علی دراسة أدقّ فی المسائل الدينية

تنزيل البرامج المفيدة فی الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثين والمحققين فی الحوازت العلمية والجامعات

توسيع عام لفكرة المطالعة

تهميد الأرضية لتحريض المنشورات والكتّاب علی تقديم آثارهم لتنظيمها فی ملفات الكترونية

السياسات:

مراعاة القوانين والعمل حسب المعايير القانونية

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراكز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتينية وتكرار المحاولات السابقة

العرض العلمی البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فی نشر المعلومات

من الواضح أن يتحمل المؤلف مسؤولية العمل.

نشاطات المؤسسة:

طبع الكتب والملزمات والدوريات

إقامة المسابقات فی مطالعة الكتب

إقامة المعارض الالكترونية: المعارض الثلاثية الأبعاد، أفلام بانوراما فی الأمكنة الدينية والسياحية

إنتاج الأفلام الكرتونية والألعاب الكمبيوترية

افتتاح موقع القائمية الانترنتی بعنوان : www.ghaemiyeh.com

إنتاج الأفلام الثقافية وأقراص المحاضرات و...

الإطلاق والدعم العلمی لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدينية والأخلاقية والاعتقادية والردّ عليها

تصميم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ويب كيوسک kiosk، الرسالة القصيرة ((sms

إقامة الدورات التعليمية الالكترونية لعموم الناس

إقامة الدورات الالكترونية لتدريب المعلمين

إنتاج آلاف برامج فی البحث والدراسة وتطبيقها فی أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ويمكن تحميلها على ٨ أنظمة؛

١.JAVA

٢.ANDROID

٣.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

٧.CHM

٨.GHB

إعداد ۴ الأسواق الإلكترونية للكتاب على موقع القائمية ويمكن تحميلها على الأنظمة التالية

١.ANDROID

٢.IOS

٣.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

وتقدّم مجاناً فی الموقع بثلاث اللغات منها العربية والانجليزية والفارسية

الكلمة الأخيرة

نتقـدم بكلمـة الشـكر والتقـدير إلى مكاتب مراجع التقليـد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسـسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة في تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.
عنوان المكتب المركزى
أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده اى، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلى، الرقم ۱۲۹، الطبقة الأولى.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir
البريد الالكترونى : Info@ghbook.ir
هاتف المكتب المركزى ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵
هاتف المكتب فى طهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱
قسم البيع ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹شؤون المستخدمين ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹.